

HAJDÚ MIHÁLY
CSALÁDNEVEK ENCIKLOPÉDIÁJA

A MAGYAR NYELV KÉZIKÖNYVEI XVII.

Sorozatszerkesztő
KISS GÁBOR

HAJDÚ MIHÁLY

CSALÁDNEVEK
ENCIKLOPÉDIÁJA

Leggyakoribb mai
családneveink

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2010

Lektor
Farkas Tamás
T. Somogyi Magda

ISSN 1589-4371
ISBN 978 963 9902 30 5

© Hajdú Mihály, 2010
© Tinta Könyvkiadó, 2010

A kiadásért felel
a TINTA Könyvkiadó igazgatója
Borítóterv és tipográfia: Temesi Viola
Felelős szerkesztő: Mandl Orsolya
Műszaki szerkesztő: Heiszer Erika

Minden jog fenntartva.
A mű sem részleteiben, sem egészében nem reprodukálható
semmilyen eljárással a jogtulajdonos előzetes engedélye nélkül.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	7
A CSALÁDNEVEKRŐL.....	8
Pogány kori nevek.....	8
Keresztény eredetű nevek.....	9
Helynévi eredetű családnevek	9
Családnevek minden végződés nélküli helynevekből.....	10
Családnevek -i képzős helynevekből	10
Népre, népcsoportra utaló családnevek.....	10
Népnévi eredetű családnevek	11
Népesportnévi eredetű családnevek.....	11
Társadalmi helyzetre, tisztségre, rangra utaló családnevek.....	11
Foglalkozásra utaló családnevek.....	12
Valahová való tartozásra utaló családnevek	12
Külső tulajdonságra utaló családnevek	12
Belső tulajdonságra utaló családnevek	13
Családnév-változtatások	13
A KÖNYV NÉVCIKKEINEK FÖLÉPÍTÉSE.....	14
Címnév	14
Típusa	15
Változata	15
Eredete	17
Elterjedtsége	18
Kettős nevei	19
Névváltoztatás	19
A, Á	21
B	30
C	77
Cs.....	80
D	93
E, É	106
F.....	112
G.....	124

Gy	138
H	143
I	161
J	165
K	171
L	213
M	227
N	252
Ny	256
O, Ó	259
Ö, Ő	264
P	266
R	286
S	300
Sz	319
T	341
Ty	355
U, Ú	356
Ü	359
V	360
W	375
Z	376
Zs	378

BEVEZETÉS

...a névmagyarázatok egy része
mindig rejt magában bizonytalanságokat...
Benkő Loránd

A családnév szóösszetétel viszonylag új a magyar nyelvben. Először idegen nyelvek hatására a nyelvtudományi és közigazgatási szakszókincsben honosodott meg, de lassan végleg kiszorítja a régi magyar „vezetéknév” meghatározást a népnyelvből is. Az kétségtelen, hogy Európában csak a magyar nyelv használta vezetéknévül a családi nevet, hiszen csak nálunk előzte meg a családnév a keresztnévet. Ennek oka az, hogy a magyar finnugor nyelv, s nem tartozik az indoeurópai nyelvcsaládba, mint az európai nyelvek túlnyomó többsége. A két nyelvcsaládnak pedig egyik különbsége a mondatok féllepítésének grammaticájában rejlik: nevezetesen a finnugor nyelvekben a jelző megelőzi a jelzett szót, az indoeurópai nyelvekben pedig inkább követi azt. A családnevek kijelölő jelzők, vagyis több azonos keresztnevű közül kiemelik, megjelölik azt, akiről szó van, akire vonatkoznak, szakkifejezéssel: akit pontosan identifikálnak, azonosítanak. Természetesen fölmerül a kérdés, hogy miért használ a finnugor nyelvek mindegyike fordított, indoeurópai névsorrendet, nem a magyarral megegyezőt. Ennek magyarázata a magyarok esetében az a ritka szerencsés történelmi helyzet, hogy amikor a családnevek éppen kialakultak (nálunk a XIV–XV. században), még idegen nyelvi és közigazgatási hatástól függetlenek voltunk, érvényesültetett a magyar nyelv törvényszerűsége: a jelző – jelzett szó sorrend. Finn és lapp nyelvrokonaink a családnevek kialakulásakor svéd, az észtek német, a többi kisebb finnugor nyelv (vogul, osztják, zürjén, votják, mordvin, cseremisz stb.) orosz kulturális és közigazgatási hatás alatt alakította ki családneveit, és hivatalos sorrendje a fölöttük uralmat gyakorlók nyelvi szokásrendjéhez igazodott.

Az enciklopédia eredetileg a tudás teljességét jelentette. Később azonban egy-egy témanak a teljes tudományos leírására vonatkozott. E könyv címében azt jelenti, hogy az egyes családnevek bemutatásakor teljességre töreksünk. Igyekszünk minden leírni az adott névről, ami a mai kor tudásszínvonalának megfelel és fölkutatható. Természetesen újabb kutatások újabb ismereteket adnak, vagy más megvilágításba helyeznek bizonyos megállapításokat. minden bizonnal egy idő után szükséges lesz fölülvizsgálni az egyes nevekről írottakat, kiegészíteni vagy helyesbíteni kell az itt elmondottakat, most azonban legjobb szándékunk szerint a kor színvonalának tudását, ismereteit közzétíti e könyv az olvasóknak még akkor is, amikor bizonytalan egy-egy megállapítása, vagy lehetőséget ad a többféle magyarázatra, megközelítésre.

Az alcímben szereplő „családneveink” kifejezés vonatkozik valamennyi magyar állampolgárra, akár a Honfoglaláskor¹ jöttek Arpád seregeivel, akár a már itt találtak leszármazottai, akár későbbi, a XI–XIII. századtól kezdődő, XVIII. században megszaporodó, de a XX–XXI. században is tartó le-, át- vagy visszatelepítések következményeként lettek utódaik (vagy ők maguk) ma magyar állampolgárok. Ugyanakkor a határainkon kívül élő, akár önkéntesen vállalt kitelepülés, akár kényszer következtében más államokhoz tartozó nem magyar állampolgárságú magyar anyanyelvűek családnevei is részét alkotják a magyar névkincsnek. Tehát ezek is a „mi családneveink”, jóllehet nagyon keveset tudunk róluk, számszerű adataikat pedig szinte alig ismerjük. Csupán az erdélyi Kalotaszegről és Havasaljáról, valamint Csallóköz néhány településéről vannak a magyar családneveknek monografikus földolgozásai. Megjelent ugyan sok mai határainkon kívüli, többségében magyar anyanyelvű településről is monográfia, helynévközlés, amely a régi vagy mai családnevek fölsorolásának is helyet adott, ezek azonban nem összefüggő táji egységen belül, s a nevek számszerű előfordulásaira is ritkán közölnek adatokat.² Mindezeknek a fölhasználásával sem lehetett a mai határokon kívüli magyarság családneveit a hazai nevek statisztikájával összesíteni, mert a magyar adatok egységesek, tényesűek és azonos időpontra vonatkoznak.

A Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékének rendelkezésére bocsátotta tudományos fölhasználás céljára a magyar állampolgárok 2007. január elsején állapotnak megfelelő születéskori családneveinek teljes listáját a névviselők összes számának megadásával. Ez azt jelenti, hogy tízmilliónál több (10 162 610) személy családnevénél a vizsgálata vált lehetővé születéskori állapotában. Tehát a házasságkor fölvett nevek nem szerepelnek, és az állampolgárságot kapottak az eredeti névalakjukkal vannak föltüntetve a listában. Ez nem csupán az Erdélyből, Felvidékről, Délvidékről áttelepülőkre vonatkozik, hanem az állampolgárságot kérő kínai, arab, spanyol stb. nyelvűek családneveire is, amikor velük kapcsolatban az is vitatható, hogy mit tekintsünk családnévnek³. A

tízmillióyi magyar állampolgár neveihez hozzá kell vennünk azokat is, akik magyarok, magyar családnével rendelkeznek, de nem Magyarországon élő, hanem idegen állampolgárságú magyar anyanyelvű személyek. Számuk 1990-ben 4 734 751 volt „A világ nyelvei” című könyv adatai szerint. Összegezve és kerekítve tehát 15 milliónyi magyar családnevénék vizsgálatát kellett volna elvégezni a teljesség soha el nem érhető kíváncsra szerint.

A Magyarországon előforduló, különböző helyesírású és összetételű családnevek száma a fönti nyilvántartás alapján 194 917 volt 2007. január elsején. Közülük a legegyszerűbb és legelfogadhatóbb válogatás a gyakoriság lehetett. Éppen úgy, mint a keresztnévek esetében, a családnevek közül is nyilván a legtöbbször előforduló és leggyakrabban használatos nevek vizsgálata a célszerű. Meg kellett húzni azt a határvonalat, amely egy könyv kereteit még nem feszíti szét, de általánosítani lehet a vizsgált nevek alapján a magyar családnevek rendszerére, összetételére, motivációjára stb. Erre az ezres számot választottuk ki, ami azt jelenti, hogy minden név (függetlenül eredetére, alakjára, kialakulásának folyamatára) benne legyen ebben a könyvben, amely legalább ezerszer vagy annál többször előfordul. Ezt elsősorban nem a kerek számok szeretete alakította így, hanem az a reális tény, hogy az ezren fölötti megterhelésű neveknek a névviselői ma az ország állampolgárainak kétharmad részét teszik ki. Vagyis az összes vizsgált 1230 családnevet 6 688 592 személy viseli, ez pedig Magyarország lakosainak 65,82%-a. Amennyiben a magyar állampolgárok kétharmadára terjed ki az alábbi vizsgálat, akkor ez az arányszám nagyjából érvényes a határonkon kívüli magyarokra, illetőleg a teljes magyarságra. Tehát a tizenötmilliói magyar közül mintegy tízmillió személy családnevénék nyelvi hováztartozására, írásbeli változataira, eredetére, a név kialakulásának okaira, gyakoribb előfordulási helyére stb. ad választ a könyv.

A CSALÁDNEVEKRŐL

A családnév a kereszteny kultúrában keletkezett névtípus. Több mint ezer éve kezdődő és ma is tartó folyamat eredményeként innen terjedt el más jellegű társadalmakban is. Az ókori népek történetében sehol sem találkozunk családnevekkel. A zsidó és arab kultúrákban, valamint az afrikai, amerikai, ausztráliai stb. természetközeli népek társadalmában csak az új- és legújabb korban jelent meg a családnevek használata. A rómaiak, magyarok, távolkeletiek (kínaik, koreaiak, japánok, vietnamiak stb.) „nemzetsegnevei” nem vér szerinti (ma talán inkább azt mondhatnánk: DNS-szerinti) leszármazásra utaltak, hanem másfajta (gazdasági, katonai, társadalmi stb.) összetartozásra vonatkoztak. A családnevek legfontosabb tulajdonsága, hogy apáról gyermekekre öröklődnek, vagyis a leszármazást jelölök, a családok összetartozását demonstrálják. Az észak-itáliai városállamokban kezdődött az öröklődő családnevek használata a IX–X. században, s onnan terjedt el szinte a különböző korok szellemi áramlatainak (reneszánsz, romantika stb.) módjára nyugat felé először a volt Frank Birodalom területére, majd kelet felé a kereszteny világ egészére. Magyarországra a XIV. században jutott el, s a XV. század végére általánosnak mondható a családnevek használata. Jóllehet később is voltak családnévváltozások (ma is vannak névváltoztatások), de a Hunyadiak korától megszilárdult és általános családnévhasználatról beszélhetünk.

A magyar családnevek kialakulásának körülményei nagymértékben hasonlítanak a világ minden táján létrejövő megkülönböztető nevek létrejöttéhez. Már az évezredekkel ezelőtti féljegyzésekben is keresték a lehetőségeket a személyek pontosabb megnevezésére.

Apanévi családnevek

Leggyakoribb volt az apa nevének a megemlítése a szóban forgó személy neve mellett. Az Ószövetségből⁴: „Ezec valánac az ő (Salamon) fő emberi. *Azarias Sadoc papnak fia. Elihoreph és Ahijas, Sifanac az Iró deáknak fiai, Iosaphat Ahiludnac fia, tanáczos* vala. *Benaias* pedig *Iehoiadásnac fia* az seregnék hadnagya vala... Es *Azarias Nathannac fia* az tizt tartóknak előttök iáró vala, és *Zabud* az *Nathannac fia* fő tanácsos...” (I. Királyok 4:1–5). „Ide iött vala *Abner a Nercne fia* az kirához” (II. Sámuel 3:23). Ugyanilyen apa nevével történő pontositásokat találunk a XII–XIII. századi magyar oklevelekben is.⁵ 1200 k.: „*Tuhutum pater Horca*” (*Tühütüm Horka apja*); 1237: „*Tyburcius filius Forcos, Quenez filius Quenez, Cosma filius Pauli, Elec filius Nicolai*” (*Farkas fia Tiborc, Kenéz fia Kenéz, Pál fia Kozma, Miklós fia Elek*); 1247: „*Chuda filius Symonis, Petrus filius Mortun*” (*Simon fia Csuda, Márton fia Péter*); „*Ladislaus filius Ayanduk*” (*Ajándok fia László*). Természetesen ezek még nem családnevek voltak, csak pontositották a szóban forgó személyt. A mai családnevek között is igen gyakori az apa nevéből keletkezett. Sokaságuk miatt kisebb csoportokra osztjuk ezeket.

Pogány kori nevek

Az első csoportba tartoznak a pogány kori névadásnak a nevei. Ezeket egyéni névként különböző okok miatt kapták vagy születésükkor, vagy pedig később az egyes személyek, amikor valami miatt megváltoztatták a nevüket. Tehát lehetnek idősebb korra utalók is közöttük. A nevek egy része magyar közszájai eredetű, más részük jövevénynév, legtöbbjük az ótörök nyelvű népektől való átvétel, amelyek a korabeli névdivat hatására kerültek be a magyar névkincsbe. Magyar közszból keletkezett egyénnév volt a *Csillag*, *Farkas*, *Mag*, *Virág* stb. Ezek a magyar nyelv korabeli szabályának megfelelően minden végződés nélküli birtokos jelzőként váltak családnévvé (mint ahogyan ma is használatos a jelöletlen birtokviszony a magyarban: „a ház kéménye” azonos „a háznak a kéménye” kifejezéssel). Néha azonban *fia ~ fi* összetételel lettek családnévvé: *Bánfi*, *Bekéfi*. Már a Honfoglalás utáni jövevényszavak is névvé válhattak. Ezek általában a születés idejére, napijára vonatkoztak, mint a *Péntek*, *Szombat*, *Farsang*, *Karácsony* stb. Az apa (vagy bárki fölmenő) nevéből lett családneveink jelentős része valószínűleg ótörök eredetű jövevénynév: *Bajzáth*, *Csák*, *Kara*, *Mursa* stb. Az egyéni nevek, bármilyen eredetűek voltak is, néha családnévvé válásukkor megkapták az -i, -a ~ -e, mára -é-vé vált birtokjelet⁶: *Bacsa*, *Borza*, *Cseke*, *Csőke* stb. Legtöbbször azonban még egyéni névként becéző, illetve kicsinyítő (diminutív) képzővel látták el, s ezekkel a képzőkkel lettek családnevek: *Bacsó*, *Baksa*, *Beke*, *Botka*, *Magda*, *Magony* stb.

Meglepően sok, ötven ide tartozó nevet találunk, s ezt kétszázezerrel több (200 157) személy viseli, ami a magyar nevet viselőknek 3,5%-a. Mindebből arra lehet következtetni, hogy a családnevek kialakulásakor (a XIV–XV. században) még igen sok volt a nem kereszteny eredetű nevet viselők száma. (Jóval több, mint ahány az oklevelekben fönnyelmaradt.) Természetesen kaphatták ezeket a neveket keresztelekben is a névviselők, hiszen az egyház nem ragaszkodott makacsul a martirológiumi nevekhez. Sajnálatos, hogy a magyarok által viselt világi nevek közül csak a *László* került be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe), mivel csak *I. László* királyunk lett szentté, s máig is csak magyar viselője van a szentek között a *László* névnek. (Jóllehet a *László* sem magyar, hanem szláv eredetű, de magyar alakjában lett martirológiumi név.)

Kereszteny eredetű nevek

A következő apanévi csoportba a kereszteny eredetű (bibliai, martirológiumi) nevek tartoznak. Ezeknek is nagy része minden végződés nélkül vált családnévvé: *Antal*, *Gergely*, *Mihály*, *Rudolf* stb. Igen sok a ma már szokatlan keresztnév: *Barabás*, *Lampért*, *Lénárt*, *Menyhárt*, *Osvald*, *Pongrácz*, *Román*, *Szániszló*, *Tóbiás*, *Zakar*. Nagyszámú családnévi fölhasználásuk arra utal, hogy a családnevek kialakulásakor ezek elterjedt nevek, mondhatnónk: divatos nevek voltak. Különösen meglepő, hogy a leggyakoribb keresztnévi eredetű családnév a *Simon*, *Gál*, *Balázs*, *Fodor* (Teodor), *Illés*, *Lukács*, *Márton*, *Fülöp*, *Kelemen* stb., amiből arra következtethetünk, hogy ezek voltak a leggyakoribb keresztnévek. A keresztnévi eredetű, alapnévi (végződés nélküli) családnevek száma a vizsgált anyagban nem túl sok: 92, de ezt 782 510 személy, a magyar nevűek 12,4%-a viseli. A keresztnévek *fi* összetételelű száma a leggyakoribb családnevek között csak kettő: *Györfi* és *Pálfi*. Természetesen a kereszteny nevek is megkaphatták az -i, -a ~ -e birtokjelet: *Balassa* ~ *Balassi*, *Ferenczi*, *Jánosi*, *Lőrincze*, *Miklósi*, *Tamási* stb. A pogánynak tekinthető nevekhez képest kereszteny nevek közül sokkal több alakult különböző, ma már alig használt kicsinyítő (diminutív) képzővel: *Agócs*, *Balla* ~ *Balló* ~ *Bolla*, *Dósa* ~ *Dózsa*, *Filó*, *Jankó*, *Kontra*, *Pete* ~ *Pető*, *Pongó*, *Pósa*, *Sebők*, *Zámbó*, *Zsigó* stb. (A mai nyelvhasználatban leggyakoribb -i képzőnek kicsinyítő funkciója még nem volt a családnevek kialakulásának elején. Később, a XVIII. században keletkezhetett azonban névcserével egy-két -i képzős becenévi családnév is, és a birtokjelek közül is ide tartozhat néhány a *Dani*, *Gali*, *Gazsi*, *Jani*, *Lázi* nevek közül.) A beceképzős családnevek száma 108, a névviselőké pedig 361 863, arányuk a magyar nevet viselők között 5,7%.

Helynévi eredetű családnevek

Hasonlóképp sokszor előfordult, hogy a származási helyét, szülőfaluját, lakóhelyét adták valakinek családnévként. Ilyen megkülönböztetések az Ószövetségben: „Az seregnec pedig erősséi közzül valóc ezec: Asahel Ioab attyafia (testvére), *Elhanan* az ő attya bátyánac *fia*, ki *Bethlehembeli* vala. *Haroritból* való *Sammoth*, *Pelonból* való *Heles*. *Thecoabéli Hira Icces* *fia*, *Huſathbéli Sibbechai*, *Ahohitbéli Ilai...*” (I. Krónika 11:26–29); „Hadnagy vala *Ahiezer* és *Ioas*, *Gibathbéli Semaah* *fiai...* s *Iehu Anathotbéli*” (I. Krónika 12:4). Magyar oklevelekben is gyakoriak az ilyen pontosítások. 1294: „Magister Elyas filius *Farcasi de Zurchuk*” (*Szörcsökből* való *Farkas* *fia* Éliás mester); 1296: *Martun de Leles* procurator *Conradi de Owar* (*Leleszi Márton*, *Óvári Konrád* intézője). 1223: „*Ladislao Woswariensi*” (*Vasvári Lászlónak*). A helynévből eredő mai családnevek között több alcsoportot is megkülönböztethetünk.

Családnevek minden végződés nélküli helynevekből

Nehezen körülhatárolhatók azok a nevek, amelyekben a helynév minden végződés nélkül vált családnévvé (vagy az idők folyamán lekopott, elmaradt az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző). Ugyanis településneveink egy része az Árpádok korában magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) pusztta személynévből alakult. Tehát az ilyen falunevekkel teljesen megegyező családnevekről igen nehéz, általában nem is lehet eldönten, hogy egyéni névből alakult apai nevek vagy -i képző nélküli településnevek: *Becse, Bene, Bota, Csaba, Gecse, Józsa, Káló, Pató, Szalók* stb. A határrésznevek, falurésznevek ugyancsak családnevekké válhattak minden végződés nélkül (vagy az -i képző lekopása után): *Bokros, Mező, Mocsár, Pallag* stb. Ezekben az esetekben az ottani, közelükben való lakásra utal a név. Vagyis a *mező, mocsár* stb. mellett, annak szélén lakott az illető elnevezett. Ez a helynév lehetett a település valamely része is: *Szél, Vég* stb.

Családnevek -i képzős helynevekből

Az -i képzős neveknek valamivel könnyebb a besorolása, jóllehet itt sem lehet néha biztosan meghatározni, hogy birtokjel-e az -i vagy 'oda való' jelentésű melléknévképző: *Gali ~ Gáli, Lázi, Páli, Szórádi* stb.

Meglehetősen kevés azoknak a neveknek a száma (21), amelyek tájak, összefüggő területek neveiből alakultak -i képzővel, de nagyon sokan (166 124; 2,6%) viselnek ilyen családneveket: *Alföldi, Felföldi, Baranyai ~ Baranyi, Somogyi, Szalai ~ Zalai, Szilágyi* stb. Ezek között találhatók legnagyobb számmal a fölvett, magyarosított nevek. A legtöbb -i képzős név település: város, község, falu nevéből alakult. Természetesen a nagyobb (régen jelentősebb vagy ma is nagy) városok neveiből képzetteket többen viselik: *Bártfai, Budai* (a leggyakoribb), *Dézsi, Eperjesi, Fogarasi, Füleki, Győri, Kállai, Kassai, Kolozsvári, Komáromi, Lévai, Lipcsei, Makai, Pozsonyi, Szalontai, Szegedi, Temesvári, Tordai, Ungvári, Várad* stb. Gyakran előfordulnak azok is, amelyekből valaha minden megkülönböztető előtag nélkül több is volt a Történelmi Magyarországon⁷. Ilyenek például a honfoglaló törzsek nevei. Sokan viselik ezeket -i képzővel: *Gyarmati* (a kúrtgyarmat törzsnévből), *Jenei* (jenő törzsnévből), *Kéri, Kurti* (hasonlóképp a kúrtgyarmat törzsnévből), *Megyeri, Nyéki* stb. Ugyancsak nagyon sok patrocínumi (a templom patrónusáról, védőszentjéről elnevezett) településnév volt régen minden megkülönböztetés nélkül. 124 *Szentmiklós*, 119 *Szentgyörgy*, 86 *Szentmihály*, 84 *Szentpéter* stb. nevű város vagy falu volt. Az ezekből -i képzővel alakított családnevek közül a leggyakoribb a *Szentgyörgyi* és *Szentpéteri*. Ugyancsak sok volt az olyan településnév is, amely a környezet növény- vagy állatvilágáról kapta nevét, és ma is sok az ilyenekből képzett családnév: *Almási, Büki, Cseri, Füzesi, Harsányi* (a hárás fanévből), *Komlói, Kóródi, Meggyesi, Mogyorósi, Rápási, Szili, Szilasi, Szilvási, Tölgyesi; Halasi, Hódi, Hódosi, Hollósi, Kabai* (a szláv eredű 'sólyom, vércse' jelentésű *kaba* szóból), *Solymosi, Tyukodi, Zombori* (régi 'bölény' jelentésű *sombr szóból) stb. Előfordulhatott az is, hogy bel- vagy kültéri helynevek végére került az -i képző, s így lett családnév (esetleg lekopott a településnévre utaló előtagjuk): *Bányai, Dombi, Füzi, Gáti, Hámori, Házi, Homoki, Kúti, Laki, Palotai, Réti, Teleki, Völgyi*. Általában az -i képzős neveket ősi nemesi neveknek tartották (különösen akkor, ha -y-nal volt írva, holott ez csak táji sajátsága a régi helyesírásnak: a Tisza vonalától nyugatra az -y, attól keletre az -i írásmód volt a gyakoribb), s ezért igen sokan választották az ilyen típusúakat új névül a névmagyaráositók a XIX–XX. században.

Népre, népcsoporthoz utaló családnevek

Sokszor az egyes személyek jó pontosítási szempontjának látszott a valamely néphez, népcsoporthoz való tartozás megadása. Példák a Bibliából: „...az *Iebuseus Ornan* ♂ erőién” [a jebúsiak Jeruzsálem őslakói, akik közül sokan akkor is ott éltek, amikor Dávid elfoglalta a várost, majd a jebuzéus *Ornan* szérűjére épült a templom] (I. Krónika 21:28); „*Adina az Ruben nemzetből való Siza fia*” (I. Krónika 11:42); „*Amašánac vala attya az Ismael nemzetfégéből való Iether*” (I. Krónika 2:17). Régi magyar oklevelekben: 1232: „mortuo Rutheno Ladislao” (az elhalálozott *Rutén Lászlónak* [a „rutēni” egyik akvitáni kelta népcsoport neve volt]); 1263: „...iudeo Farcasio de [C]astroferreo” (... a zsidó *Farkasnak* Vasvárból); 1278: „...per Tekme Bissenum” (*Besenyő Tekme* által...); 1240: „Zudam et Sebam de genere Jak” (*Ják nembeli Csudát* és *Sebát*); 1248: „Iwanka Comes filius Abraham de genere Sudan” (*Zsadány nembeli Ábrahám fia Ivánka* ispán); 1243: „Marton de genere Chaak” (*Csák nembéli Márton*); 1302: „Ladislaus, Samuel et Dauid filii comitis Johannis filii Chalanka de genere Aba” (*Aba nemzetébeli Csalánka* fiának János ispánnak a fiai László, Sámuel és Dávid). Az ide tartozó mai családneveket is több kisebb csoportra osztjuk.

Népnévi eredetű családnevek

Népnévi családneveink nagy száma abból adódik, hogy elsősorban nem azokat nevezték el az adott népnévvel, akiknek valóban anyanyelve volt a névben szereplő nép nyelве, hanem azokat, akik bármily módon kapcsolatban álltak azzal: közelükön származtak, ruházatukban, viselkedésükben hasonlítottak, vagy csak beszéltek a nyelvet. A magyarság általépe a rabszolgatartó társadalmi rendet, csak szórványosan tartották meg a foglyokat szolgáknak (vagy kiváltották azokat, vagy a magyarok vitték a bizánci rabszolgavásárra őket). Az idegen nyelvű települések általában homogének voltak még a XVIII. században is. Ahol pedig mindenki ugyanazt a nyelvet beszélte, nem volt értelme megkülfönböztetni népnévvel az ottaniakat. Nem a nemzetiségi falvakban, hanem körülöttük, tíz, húsz, akár száz kilométerrel távolabbra élnek legtöbben azzal a népnévi családnévvel, amely az idegen nyelvi területek lakosságának népneve.

A leggyakoribb *Tóth* névnek a magyarázata, hogy minden idegennek a neve volt eredetileg, a magyarban pedig valamennyi szláv nyelvűre is vonatkozhatott egészen a XIX. század elejéig. Közben természetesen elkezdődött a differenciálásuk: horvát, rác stb. népnevűekké, és sorra nagy számmal keletkeztek a rájuk utaló családnevek is (*Cseh, Horváth, Lengyel, Orosz, Polák, Rácz* stb.). A többi népnév közül gyakori a mai családnevekben a *Németh, Görög, Oláh, Olasz, Tatár, Török* stb. Természetesen a XIV–XV. században használatos népnevek lettek családnevekké. Hiába keressük köztük a **Román, *Szlovák, *Ukrán* családneveket. Később keletkezett ugyan ezekből is néhány, de egyik sem érte el az ezres határértéket. (A *Román* családnév keresztnévi eredetű!) A *Magyar* családnév egrészt az erdélyi székelység körében keletkezhetett, amikor még megkülfönböztették a két népcsoportot, másrészt egyes vidékeken minden idegent, akinek nem tudják a nevét, csak *magyarként* emlegetnek. Ebbe a csoportba tartozik 14 név, amelyet 721 017 személy, a magyar nevűek 11,4%-a visel.

Népcsoporthoz köthető családnevek

A mai népcsoportok egy része önálló népként élt régen (*Kun, Szász*). A minden bizonnal magyar anyanyelvű népcsoportok közül a *Hajdú* és a *Székely* került be a vizsgált nevek közé, a *Barkó, Jász, Palóc* stb. nem érte el a szükséges ezres gyakoriságot. Ezekre a családnevekre ugyanazok jellemzők, amik a népnevekre. Jóllehet a közülük elszármazók gyakrabban megkapták családnévül eredeti népcsoporthuk nevét, de többségben mégis azok vannak, akik hasonlósági okokból kapták meg a nevet. A népcsoporton belül, éppen úgy, mint a népnéven belül nem lehetett pontosító, azonosító a népcsoport (vagy nép) neve, hiszen akkor mindenkit úgy kellett volna hívni. Jó példa erre a *Hajdú* családnév, amely nem a Hajdúságban leggyakoribb, hanem annak környékén, s minél távolabbra megyünk, annál inkább gyérül az előfordulása, a Dunán túl és Erdélyben egészen ritka. Az ide tartozó négy nevet 48 801 személy, a magyar eredetű nevűek 0,8%-a viseli.

Társadalmi helyzetre, tisztségre, rangra utaló családnevek

A rang, tisztség, foglalkozás, társadalmi helyzet hasonlóképp gyakori megkülfönböztetés volt már a Bibliában is: „Amikor *Ahasvérös király...*” (Ezster 1:1); „...az *Sadoc Pap* előtt...” (I. Krónika 24:6); „...*Vrias papot* és az *Zachariášt* az Iebereciánac fiát.” (Ézsaiás 7:2); „Es állaftad ötet az *Eleázár pap* eleibe és mind az egész Cgyülekezet eleibe...” (IV. Mózes 25:19); „...az király *iró deákja Semaiah...*” (I. Krónika 24:6). Ugyanígy a régi magyar oklevelekben. 1213: „...*iudice Smaragdo comite de Zounuc, pristaldo Som.*” (*Smaragd szolnoki ispán bárónak, Som poroszlónak...*); 1214: „...*pristaldo Horogus filio Suda*” (Csuda fiának *Haragos poroszlónak*); 1244: „*Ladislaus palatinus*” (*László nádor*); 1267: „*Ladislaus Woywoda*” (*László vajda*); 1283: „*Ladomerius filius Beneh nobilis de villa Pechul*” (*Pécselyi nemes Benő fia Ladamér*); 1214: „*Keuerug hudunogionis et Kereu iobagionis*” (*Keverő hadnagynak* és *Kérő jobbágynak*); 1229: „In alia *Zamard Myca custos...* item *Benchá sacerdos...* item *Elemerus clericus*” (*Másik Zamárdban Mika őr...* továbbá *Bencsa [áldozó] pap...* továbbá *Elemér [választott világi] pap*); 1257: „*Magister Ladomerius Cantor Ecclesie*” (*Ladomér mester az egyház kántora*); 1226: „*Tecus filius Dinisijs artidicis*” (*Dénes mesterembernek fia Teküs*); 1288: „per vineam *Ladislai fabri*” (*László kovács szőlőjén keresztül*); 1270: „*domina Balsam*” (*Balzsam úrnő*); 1260: „*Galatya domicella f-a [filia] Endre*” (*Endre leánya Galatea úri kisasszony*). Sokszor nehéz elkülöníteni a tisztség és foglalkozás fogalmát, mint manapság is a báró lehet hivatás, foglalkozás vagy csak ideiglenes tisztség. A *kuruc* és *labanc* szó társadalmi vagy politikai csoport és katonai csoport neve is volt.

Igen érdekesek a mai családnevek között a társadalmi helyzetre utalók. Legtöbb közöttük a *Nemes, Polgár, Szabados, Gazdag, Kincses* stb. Jelképesen utalhat erre a *Zsíros, Földes, Berkes, Telek* (a három utóbbi a földdel, berekkel, telekkel rendelkező jobbágynak kaphatták). Valamivel kevesebben viselik, de Magyarországra jellemző a

Bujdosó, Kószó ('kószáló'), Kóbor, Rab, Rideg, Árva név. Tisztségeknek tekinthető az igen gyakori *Bíró*, ugyanis a családnevek keletkezésekor csak időlegesen viselt hivatal volt. Ide tartozik a *Kenéz, Soltész, Vajda*, katonai rangra utal a *Kapitány, Dékán, Káplár* stb.

Foglalkozásra utaló családnevek

A foglalkozási neveket ismét kisebb alcsoportokra osztjuk. Az elsőbe tartoznak az úgynevezett ösfoglalkozások, a gyűjtögető, halász, vadász életforma foglalkozásai és azok szimbólumai, amelyek utalnak a foglalkozásra: *Halász, Kárász, Csuka, Pozsár* (a ponty régi neve), *Rákos, Csíkos* (csík halszerű víziállat); *Madarász, Galambos, Gémes, Darvas, Varjas; Vadász, Vadas, Sipőcz, Szarvas, Farkas, Ravasz* (a róka régi neve), *Hódos, Nyeste; Méhes; Gombás, Diós, Makk, Kökény, Sáfrány* stb. Az állattenyésztési foglalkozások köréből való családnevek: *Pásztor, Csikós, Lovász, Gulyás, Csordás, Göbölös, Juhász, Juhos, Birkás, Bárány, Nyíró, Bojtár, Kecskés, Bakos* stb. Növénytermesztésre utalók: *Szántó, Eke, Arató, Kaszás, Kasza, Szalma, Búzás, Kertész, Babos, Lencsés, Dinnyés, Répás* stb. A szőlőműveléssel kapcsolatosak: *Kapás, Pinczés, Kádas, Boros* stb.

Régi céhes mesterségek közül a fémmel való munkákra vonatkozik: *Kovács, Patkós, Patkó, Vaskó, Pánczél, Lakatos, Csiszár, Ötvös, Aranyos, Rézműves, Kolompár* (bádogos) stb. Famegmunkálással foglalkozók: *Ács, Forgács, Asztalos, Bodnár, Bognár, Kádár, Pintér, Faragó, Kanalas, Orsós* stb. Textilföldolgozás: *Szabó, Varró, Takács, Bordás, Kaló, Csapó, Gombos, Gombkötő* stb. Börökkel foglalkozók: *Tímár, Szij, Szilgyártó, Nyerges, Tarsoly, Varga, Csizmadia, Suba, Guba, Szűcs, Süveges* stb. Kereskedéssel kapcsolatos családnevek: *Kalmár, Sáfár, Tőzsér, Vámos* stb.

Igen sok családnév keletkezett a katonaélet különböző szavaiból: *Katona, Zsoldos, Huszár, Lovas, Nyilas, Kardos, Bárados, Puskás, Rontó, Dobó*; ide tartoznak a régi hadseregek zenészei, akik indulóikkal a lekesedést növelték: *Sípos, Dobos, Lantos, Hegedűs, Gajdos* (furulyás) stb. Az áru, személy, üzenet szállításának munkásai: *Kocsis, Szekeres, Révész, Hajós, Kormány, Futó, Csató, Csatlós, Posta* stb. A csekély számuk miatt csoportba nem foglalható mesterségek: *Kőműves, Téglás, Fazekas, Gerencsér, Tálas, Korsós, Üveges, Olajos, Borsos, Sós, Pálinkás, Seres, Serfőző, Szakács, Molnár, Monos, Kenyeres, Sütő, Pék, Szitás, Rostás, Mészáros, Vágó, Szappanos, Borbély, Béres, Kulcsár, Major, Majoros, Pandúr, Porkoláb, Csósz, Deák, Kántor, Harangozó* stb.

Amint látjuk, több olyan név van közöttük, amelyekről ma már azt sem tudhatjuk teljes bizonyossággal, hogy valaha milyen foglalkozásokat jelentettek. Különösen sokat találunk ezekhez hasonlókat az ezernél ritkábban előforduló családnevek között, amelyek e könyv anyagába nem kerülhettek be. Természetesen nagyon sok név ezek közül (és a többi közül is) beillene másik csoportba is, hiszen a névadási motivációt legtöbbször csak föltételezhetjük. A *Farkas, Ravasz* ott volt az ősi pogány névadás nevei között is, s majd megtaláljuk a külső-belső tulajdonságokra utalók között is.

Valahová való tartozásra utaló családnevek

A foglalkozásnevekhez nagyon hasonlók (de belső tulajdonságra is vonatkozhatnak metaforikusan) azok a nevek, amelyek inkább a valakihez tartozásra utalnak: háztartásában, kastélyában, földjén, birtokán élnek, dolgoznak, szolgálnak. Igen sok névviselőjük és megtévesztő jelentésük miatt külön csoportba sorolásuk indokoltnak látszik, hiszen éppen ezeknek motivációit ismerik a névviselők és a nevek iránt érdeklődők a legkevésbé. Gyakori közöttük a *Császár, Király, Herczeg, Gróf, Érsek, Pap, Baráth* stb. Elvétve lehet közöttük olyan is, aki belső tulajdonsága alapján kapta ezt a nevet (úgy viselkedett, pöffeszkedett, mint egy *gróf* vagy *király*). A nagy többség azonban az *érsek, herceg, pap* stb. háztartásához tartozott, a földjén dolgozott.

Külső tulajdonságra utaló családnevek

Az egyik legősibb névadási mód a látható, külső tulajdonság alapján adott név. A termézetközeli népeknél előfordulhatott születéskor is, de legtöbbször a név cseréjekor. Ugyanis a születési név megváltozott, ahogyan változtak viseljének tulajdonságai: kiderült balkezessége, magassá nőtt, meghízott, megőszült vagy megkopaszodott, elvesztette valamely testrészét (szemét, fülét, végtagiát stb.). Az írott forrásokban ezekből kevesebbet találunk, mert éppen a változó tulajdonság nem alkalmas az időben tartós azonosításra (identifikációra), de azért már a Bibliában is előfordul: „...ki neueről hiuattatic vala Zacheusnac...állapattyá ſčerint kis ember vala” (Lukács 19:2–3); magyar oklevélben: 1200 k.: „...ad tempora Andree regis filii calvi Ladislav” (*kopasz László* fiának, András királynak az idejéig); 1282–1285: „Mihal... frater Geichae genuit Wazul et Zar Ladislaus” (Gyécsa

[Géza] fivére Mihál nemzé Vazult és Szár Lászlót [a szár jelentése 'sárga hajú, szőke volt'; de az előző idézet szerint 'kopasz' is lehetett]]; 1232: „Nomina testium...Vulchuk cecus...” (tanúk nevei...vak Vülcük...); 1256: „Ladislai magni” (nagy Lászlónak). A mai magyar családnevek közül a leggyakoribb ide tartozó a Balogh, Fekete, Vörös, Fehér, Szőke, Barna, Bodor, Kondor, Labancz (loboncos), Kopasz, Csonka, Csorba, Sánta, Csontos, Száraz, Apró, Sugár (egyenes, magas), Deli, Szép, Szemes, Kövér, Vastagh, Hosszú stb. Sokszor azonban metaforikus a külső tulajdonság megnevezése: Bogár, Holló, Korom (olyan fekete), Dér (olyan ősz), Harmath (olyan gyöngé), Szúnyog (olyan sovány), Szarka (olyan tarka ruhájú), Rózsa (olyan szép) stb.

Belső tulajdonságra utaló családnevek

A belső tulajdonság jelentésű nevek hasonlóképpen igen kis számban fordulnak elő a Bibliában: „...az irás tudó Ionathannac házában...” (Jeremiás 37:15); „Allatánac azért elő kettőt, Iósephet ki hiuattatic vala Barfabbánac, kinec vezetéc neue Iustus (Igaz, Igazságos)” (Apostolok Csel. 1:23). Még ritkábban találkozunk velük a korai magyar oklevelekben. 1292: „uir magnificus Ladislaus Banus tocius Sclavonie” (a nagyszerű férfi László egész Szlavónia bánya). A mai családnevek között előfordulók egy része predesztinációs vagy kívánságnév, amellyel az újszülöttnek valami jó tulajdonságot szeretnének a neve alapján előre megadni, s így nagy hányaduk a pogány apanévek közé is föl sorolható lenne: Jó, Jámbor, Boldog, Csendes, Vitéz, Kemény stb. Más részük pedig ragadványnévből vagy felnőttkorúaknak a kialakult jelleme alapján közvetlenül vált családnévvé: Vígh, Dalos, Tánczos, Vitéz, Bezzeg ('igaz'), Bús, Eszes, Zagyva stb. Közöttük is lehetnek metaforikusak: Galamb (békés, csöndes), Bagoly (rossz alvó, virrasztó), Kakas (nöcsábász), Pogány (kegyetlen vagy csak templomkerülő) stb.

Családnév-változtatások

A föntiekben ismertetett motivációk alapján jöttek létre a magyar családnevek, s hasonlókkal találkozunk az egész kereszteny kultúra területén (kivéve Izlandot). A különbség elsősorban az arányokban van. Egyes nyelvekben az apanévből keletkezett, másutt a foglalkozásnévi vagy a migráció következetében gyakori településnévi családnevek a gyakoribbak. A magyar nyelvterületen ez vidékenként változik. A családnevek kialakulása idején zárt közösségek, önjelzőségi joggal fölruházott lakosság körében (székelység, örségi magyarság) az apanévi, elsősorban teljes keresztnévi családnevek a gyakoribbak. A nagy lakosságcsere mutató területeken (Alföld) a táj- és településnevek -i képzős alakjai a gyakoribbak. A népnevek a Dunántúl nagy részén gyakoribb előfordulásúak. A városokban, a fejlett kézműiparral rendelkező településeken a munkamegosztáson alapuló foglalkozásokra utaló családnevek fordulnak elő nagyobb számban. Mindez természetesen a családnevek kialakulásának idejére, a XIV–XV. századra jellemző. A magyar családnevek kisebb mértékben azonban később is változtak, a kialakulásuk rendszere csak a XVII–XVIII. században zártult le. Szórványos változások még ezután is lehettek, de az anyakönyvek vezetésének elrendezése és elterjedése után (a XVIII. század első évtizedeitől) e névváltozások nagyon gyér számúak lettek.

A XVIII. század végén II. József névrendelete (1787) egyrészt annyiban hozott változást, hogy mindenkinek viselni kellett családnevet, s ha eddig nem volt, akkor német közszói nevet kellett fölvenni. Ez a Habsburg Birodalomban, így Magyarországon is szinte kivétel nélkül csak a zsidóságot érintette. Körükben ugyanis az apanévvel való azonosítás (identifikáció) volt mindaddig jellemző. Másrészt a rendelet kimondta a családnevek megváltoztathatatlanosságát. Ezen I. Ferenc császár 1814. évi rendelete enyhített, amikor kancelláriai (később helyhatósági, majd belügyminisztériumi) engedélyhez kötve lehetővé tette egy életben egyszer a családnév indokolt megváltoztatását.

Ezzel a lehetőséggel tömegesen az 1848–1849. évi szabadságharc alatt elsősorban katonatisztek, miniszteriumi hivatalnokok és honvédök éltek. Névváltoztatásait azonban a Szabadságharc után a császári adminisztráció egyik első intézkedése már 1849. szeptember 9-én érvénytelenítette. Tömegesen csak a Kiegyezés után mertek névválasztási kérelemmel a Belügyminisztériumhoz fordulni a magyar állampolgárok. A Millennium éve körül tetőzött a névváltoztatási hullám, majd a két világháború közötti időszakban ismét megnőtt az új nevet fölvevők száma, és jóval kisebb mértékben, de találkozunk vele a XX. század második felében és ma is. Egyszerre eddig is élt családneveket vettek föl, másrészt több módon gazdagították a magyar névkincset a névváltoztatók fölött nevei. Hihetetlen, hogy mennyi új, eddig nem használt családnév keletkezett! A névalkotásnak egyik módja az idegen név lefordítása volt: Buchberger → Könyvhegyi, Ellenbogen → Könyöky, Färber → Szinesy, Liebner → Kedvesy, Rozenzweig → Rózsaági, Eisenhut → Vaskalap stb. Másik a soha nem volt helynevekből -i képzővel új név

teremtése: *Bérczváry, Hegyváry, Reménváry, Fényhalmi, Lovay, Verdősy* stb. Végül szintén nem létező egyéni nevek -fi ~ -fy utótagokkal: *Gányafy, Koszorífy, Lessfy, Romfy, Tanfy, Sétafy* stb.

A névkincs gazdagodásának azonban a legfontosabb módja az idegen anyanyelvűek betelepítése vagy önkéntes letelepedése és az általuk használt, hozott családnevek beépülése a magyar családnévanyagba. Fölösleges itt a korai német telepesek *Binder* ~ *Pintér*, *Bajor* ~ *Pajor*, *Lechner*, *Richter*, *Vágner*, vagy a XVIII. századi szlovákok *Adamovszki*, *Blazsek*, *Blanár*, *Blaskó*, *Hornyák*, *Huszák*, elmagyarosodott románok *Abordán*, *Dehelán*, *Dumitras*, *Hoczopán*, *Kacán* neveire hivatkozni, de meg kell említeni a XXI. századból az arab *Mahmud* ~ *Mahmoud* ~ *Mahmood* ~ *Mohamad* ~ *Mohammad* ~ *Mohamed* ~ *Mohammed* ~ *Mohamud* ~ *Muhamed* nevet, amely már 256, vagy a kínai *Lin* 175, *Ye* 147, *Yang* 102, *Yu* 97, *Yin* ~ *Jin* 96, *Ying* nevet 22 névviselőjével (és az itt meg nem említett több ezer személy által viselteket), amelyek összességükben már nagymértékben gazdagítják, s ugyanakkor összetételében változtatják meg a magyar családnévkincset.

A gyarapodással párhuzamosan természetesen jelentősen csökkent is a magyar családnévanyag. A természetes fogyás oka a fiúutód nélküliek családneveinek kihalása. Nagymértékben megváltoztatták neveiket olyanok, akiknek eredetileg is vagy később kellemetlen jelentésűvé, dehonesztálóvá vált a neve: *Büdös*, *Ganajos*, *Mocskos*, *Szennyes*; *Bugyi*, *Buzi*. Érdekes módon az eredeti környezetében ezeket nem érezték a névviselők bántónak, és az öket körülvevő társadalom sem tartotta csúfolásra, kipellengérezésre valónak e neveket. Azok kérték névváltoztatásait, akik idegen környezetbe kerültek, átköltöztek más településre, vagy valamilyen okból kiemelkedtek eddigi környezetükön, művészai alkotásaiikkal, politikai szereplésükkel közismertté váltak. A családnevek csökkenésének különösen szomorú és jelentős okai a háborúk és a Holokauszt. Amiről pedig legkevesebbet tudunk: az utódállamokba került magyarok névváltoztatásai, az adott nyelv névkincséhez igazodó nevek fölvétele és a régi magyar nevek elhagyása.

Bármilyen jelentősek és állandóak is a változások, egy-egy pillanatban vizsgálhatjuk a családnevek összességét, mint ahogyan a filmből kimerevíthetünk egy-egy képet alaposabb megnézés céljából. A családnevek vonatkozásában a fönt leírt körülmények következtében 2007. január elsejét választottuk. Természetesen tudjuk, hogy azóta is változott a magyar állampolgárok létszáma, családnevének száma és az egyes nevekkel elnevezettek száma. Ezeknek a változásoknak a bemutatása azonban egy későbbi kutatás eredményeként lehetséges majd a jövőben.

A KÖNYV NÉVCIKKEINEK FÖLÉPÍTÉSE

Címnév

A legtöbb családnév nagyon sok írásváltozatban élt és él manapság is, és akad olyan, amelynek ejtésváltozata is van (*Ács* ~ *Áts*, *Alexa* ~ *Aleksza*, *Almási* ~ *Almásyi* ~ *Almássi* ~ *Almássy*, *Barta* ~ *Berta* ~ *Birta*, *Csiszár* ~ *Csiszér*, *Csizmadia* ~ *Csizmazia* stb.). Néhány névnek tíznél is több alakváltozatával találkozunk. mindenéppen ki kellett választani azt, amely a névcikk élén szerepel. Ezt a döntést négy szempont befolyásolta: a helyesírás, a kiejtés, a névgyakoriság és a hagyomány. A négy közül kettő, néha több is majdnem mindig keresztezte egymást. Általában a helyesírási szempontot tartottam elsődlegesnek. A *Pap* ~ *Papp* és a *Vas* ~ *Vass* esetében az első helyen állók kerültek a névcikk élére, noha a két -*pp*-vel, két -*ss*-sel írottak összehasonlíthatatlanul nagyobb számban szerepelnek a mai névanyagban, de a kiejtésben sehol sem hallatszik hosszú -*pp* vagy hosszú -*ss*. Ugyancsak a mai írás és ejtés miatt került a névcikk élére a *Szíjgyártó* a sokkal gyakoribb *Szíjjártó* ellenében. A kiejtés akkor kapott nagyobb súlyt, ha egyik névalak nemcsak gyakoribb, de a magyar nyelvterület nagyobbik részén használatos, a helyesírásilag helyes pedig csak kisebb részén. Ilyen a *Hajdu* ~ *Hajdú*, *Kuti* ~ *Kúti*, *Vizi* ~ *Vízi* stb. Néha a helyesírásilag szabályszerű alakot a félreértés elkerülése is támogatta az írott családnevek között gyakoribb és az ejtésben is általánosabb alakkal szemben: *Új* ~ *Ujj* stb. A névgyakoriság és a hagyomány együttesen döntött a *Szalai* ~ *Zalai*, *Szikora* ~ *Czikora* stb. esetében. Máskor a gyakoriság, az ejtésmóda (és a logikus írás) a hagyományt háttérbe szorította: *Sinka* ~ *Simka*, *Sinkó* ~ *Simkó* stb. Az íráshagyomány és a mai gyakoriság ellenére is a mai helyesírás és ejtés szerinti alak áll a névcikk élén a *Sós* ~ *Soós*, *Suszter* ~ *Schuszter*, *Szakáll* ~ *Szakál* stb. névváltozatoknál. Máskor a hagyomány és gyakoriság egybeesik a mai írással és ejtéssel szemben: *Seres* ~ *Sörös*, *Serfőző* ~ *Sörfőző*, *Vörös* ~ *Veres* stb. A legfontosabb helyesírási eltérésre, a régi írásmódról való ragaszkodásra két esetben találunk példát. Egyik a -*cz*- és -*c*- írása. A XIX. század végéig helyesírásunk vagy -*tz*-vel, vagy -*cz*-vel írta a -*c*- hangot. A családnevek túlnyomó többségében is -*cz*- szerepel, s ezeket az alakokat találjuk kiemelve a névcikkek élén is: *Czeglédi*, *Koczka*, *Laczkó*, *Kurucz* stb. A másik hasonló régies írásmód a név végi -*th* írása. Mindig *Baráth*, *Both*, *Németh*, *Tóth* stb. alakkal találkozunk a címnevekben. A -*g* végűek esetében csupán a *Balogh* szerepel hagyományos írással a névcikk élén, a *Boldog*, *Csillag*, *Ördög* stb. nem.

Típusa

Ez a bekezdés összefoglalja a családnévről kialakított két legfontosabb megállapítást. Az egyik arra utal, hogy mi volt a közvetlen előzménye a családnévvé válásnak. A meghatározások azonosak „A családnevekről” című fejezetben fölsorolt névcsoportokkal: apanévi, helynévi, népre, népcsoportra, társadalmi helyzetre, tisztségre, rangra, foglalkozásra, valahová való tartozásra, tulajdonságra utaló családnevek. Természetesen nagyon sok nevet nem lehet egyetlen csoportba beosztani. A *Gali*, *Keresztesi*, *Kolozsi*, *Lázi*, *Mihályi*, *Páli*, *Tamási* stb. családnév közvetlen előzménye lehet apanév (-i birtokjeles keresztnév) vagy származási hely (-i melléknévképzős helynév). Nem lehet elöntení, hogy a *Babos*, *Boros*, *Lencsés* stb. termelte vagy kedvtelte fogyasztotta a nevében levő terméket. A *Patkós*, *Süveges* stb. lehetett készítője vagy viselője a névben szereplő szónak. A *Bársony*, *Suba* stb. utalhat foglalkozásra, de ruhadarabra, viseletre, tehát külső tulajdonságra is. A *Kis* és *Nagy* utalhat termetre, magasságra vagyis külső tulajdonságra is, de életkorra, tehát belső tulajdonságra is. A *Császár*, *Király*, *Gróf*, *Érsek* stb. lehet valahová tartozásra vagy külső-belső tulajdonságra utaló is. A *Farkas*, *Medve*, *Sas* stb. lehetett apai név, de foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló családnév is. Végül pedig a nagy tömegben előforduló népnévi családnevek (*Cseh*, *Horváth*, *Németh*, *Oláh*, *Polák* stb.) legtöbbje nem abból a népből való származásra, elmagyarásolásra utal, hanem ahhoz a néphez való külső-belső hasonlóságra: öltözködésre, viseletre, viselkedésre, nyelvtudásra stb. Mindennek következtében ez az összefoglaló mondat a családnév előzményéről (eredetéről) csak tájékoztató jellegű lehet, mindenkiépp érdemes elolvasni az egész névcikket ahhoz, hogy pontosabb, árnyaltabb ismerethez jussunk a név lehetséges eredeteivel, eredeteivel kapcsolatban.

A „Típusa” bekezdés másik megállapítása a családnév nyelvi besorolására, nyelvi hováartozására vonatkozik. Ez nem a végső etimológiát, tehát a név legkorábbi nyelvi eredeztetését, származását jelenti. Az ugyanis egyértelmű, hogy a *György* keresztnévként görög eredetű, a *Pál* latin, a *Suszter* közszóként német, a *Buda* helynévként szláv eredetű. Ezekből a nyelvi jelekből azonban a magyarban előbb közszavak, keresztnévek vagy helynevek lettek, és azután váltak a magyar nyelvben családnevekké. Az *Erdély* hiába magyar eredetű név, az abból alakított *Árgyelán* családnév román. A *schultheisz* német közszóból magyar jövevényszó lett ’telepített falu bírája’ jelentéssel, *soltész* alakban. Ezekből a szavakból magyar családnév a *Soltész*, német pedig a *Schulteisz*. Ugyanabból keresztnévből lehet magyar, német vagy bármely nyelvben családnév. A görög eredetű *Petrosz* keresztnévből a magyarban *Péter*, *Péteri*, *Péterfi*, *Péterfia*, *Peterka*, *Peterkó*, *Pete*, *Pető* stb., a németben *Peters*, *Perershon*, *Petermann*, *Petz*, *Petsch*, *Pötsch*, *Pötschke* stb., a szláv nyelvekben *Petera*, *Petrov*, *Petrovics*, *Petrovicsák*, *Peterkovski*, *Petrák*, *Petrasek*, *Petruska*, *Petrusek*, *Petrik*, *Petriakov*, *Petrikovics* stb. családnevek lehetnek. A nyelvi meghatározáskor tehát azt kell figyelembe venni, hogy mely nyelvben vált a nyelvi jel családnévvé.

Mindezek alapján megállapítható, hogy az 1230 családnévből 1058 magyar, s ezeket 6 313 271 személy viseli, az összes családnévvizsgálatban részt vevő magyar állampolgárnak 94,39%-a. Biztosan német név 73, s ez 153 329 magyar állampolgár neve, vagyis 2,29%. A szláv (szlovák, ukrán, szerb, horvát, szlovén) nevek száma 66, amit 146 747 magyar állampolgár visel, 2,19%. Biztosan román név csupán három, s ezt 3843 személy, 0,06% viseli. Végül volt a vizsgálatban 27 név, amelynek meghatározása bizonytalan (lehet magyar vagy német is, magyar vagy szláv, magyar vagy cigány, illetve román vagy szláv is), ezeket 61 582 személy, a neveik vizsgálatába bekerült népesség 0,92%-a viseli.

Változata

Új bekezdésbe kerültek és dölt betűvel vannak szedve a nevek írás- és ejtésváltozatai. Ezeknek az előfordulási számadatai csak akkor vannak megadva, ha elérik vagy meghaladják a tízöt. Ennek elsősorban a személyi jogok védelme az oka, vagyis ne lehessen pontosan ráísmerni egy-egy személyre vagy családra. A számadat nélküli nevek lehetnek egy és kilenc előfordulás közöttiek. Itt találunk olyan neveket, amelyek a magyar családnevek kialakulása során egy-egy átmeneti alakban vagy csak egy-egy nyelvterületen kerültek följegyzésre, s megtartotta a család ezt az alakot. A *Stephan* > *István* nyelvtörténeti és nyelvjárási alakjai: *Estefán*, *Istiván*, *Isfan*, *Cséfán*, *Csépán*, *Csépány*, *Csippán* stb. Szép számmal akadnak olyan névalakok is, amelyek német, szlovák vagy román helyesírású alakban találhatók. Különösen az utóbbiak gyakoriak, ugyanis a román hangjelölés tér el leginkább a magyar ejtésmódtól. A Magyarországra áttelepültek az irataikban szereplő névalakkal válnak először állampolgárrá, majd névváltoztatási eljárással alakíthatják át neveiket a megszokott magyar formára. Például *Cete* [*Csete*], *Ciak* [*Csák*], *Ciasar* [*Császár*], *Cier* [*Cser*], *Cioca* [*Csóka*], *Ciomos* [*Csomós*], *Ciordas* [*Csordás*], *Djulai* [*Gyula*], *Giener* [*Gyönyör*] stb. Mindezek a névalakok azért kerültek fölsorolásra, mert a címnévvel, a névcikk elején megadott alakkal teljesen azonos az etimológiájuk, magyarázatuk.

Az összevonások értelmét bizonyítja, hogy némileg megváltozik a gyakorisági sorrend az írásképek és az összetartozó nevek összeszámolása alapján. Az alábbi névsorok ezeket a változásokat mutatják a lista élén, vagyis az első 25 név vonatkozásában. Elsősorban a *Kis ~ Kiss*, *Balog ~ Balogh*, *Gál ~ Gaál*, *Szűcs ~ Szőcs*, *Szűts ~ Szúts*, *Veres ~ Vörös* változatok összevonásai változtatják meg a sorrendet.

Az eredeti gyakorisági sorrend Az összevont névváltozatok alapján

1. Nagy	238 444	1. Nagy	241 928
2. Kovács	220 779	2. Kovács	223 808
3. Tóth	216 113	3. Tóth	222 228
4. Szabó	212 016	4. Szabó	216 377
5. Horváth	200 718	5. Horváth	203 765
6. Varga	139 197	6. Kiss	167 673
7. Kiss	133 621	7. Varga	140 709
8. Molnár	108 615	8. Molnár	109 233
9. Németh	93 499	9. Németh	97 943
10. Farkas	83 246	10. Balogh	97 309
11. Balogh	80 183	11. Farkas	83 681
12. Papp	53 621	12. Pap	68 991
13. Takács	53 138	13. Juhász	55 286
14. Juhász	52 268	14. Takács	54 102
15. Lakatos	45 460	15. Lakatos	45 830
16. Mészáros	40 858	16. Szűcs	42 048
17. Oláh	38 342	17. Mészáros	41 469
18. Simon	38 324	18. Oláh	38 570
19. Rácz	35 105	19. Simon	38 535
20. Fekete	34 982	20. Rácz	36 001
21. Szilágyi	31 892	21. Fekete	35 363
22. Török	27 096	22. Gál	35 056
23. Fehér	26 710	23. Vörös	33 578
24. Gál	25 816	24. Szilágyi	32 768
25. Balázs	25 734	25. Fehér	28 111

A lista végén azonban sokkal nagyobbak a különbségek. Az utolsó 25 név sorrendje egészen más a két névsorban.

Az eredeti gyakoriság szerint

Az összevont adatok alapján

1206. Rafael	958	1206. Karádi	1031
1207. Mácsai	957	1207. Kővágó	1031
1208. Némedi	957	1208. Szíj	1031
1209. Szondi	957	1209. Hódos	1029
1210. Pados	956	1210. Diós	1028
1211. Ócsai	955	1211. Gregus	1028
1212. Bánfalvi	954	1212. Kovacsics	1026
1213. Rákosi	954	1213. Tarnai	1026
1214. Szórádi	954	1214. Berencsi	1025
1215. Véber	954	1215. Káli	1020
1216. Lőrinczi	953	1216. Bánhegyi	1019
1217. Csemer	951	1217. Karacs	1017
1218. Vígh	951	1218. Apáti	1016
1219. Szögi	947	1219. Bana	1016
1220. Turcsán	946	1220. Kerényi	1016
1221. Pócsik	945	1221. Mocsár	1015
1222. Szedlák	945	1222. Tüske	1011
1223. Ravasz	944	1223. Ludvig	1010

1224. Rusznyák	944	1224. Barsi	1007
1225. Rékasi	943	1225. Filó	1007
1226. Szirmai	942	1226. Gerhardt	1006
1227. Baumgartner	940	1227. Hetei	1004
1228. Gondos	939	1228. Czimbermann	1001
1229. Hóbor	939	1229. Borda	1000
1230. Bába	937	1230. Mándi	1000

Még ennél is többet mond az a tény, hogy ha a különböző írásváltozatok nem kerültek volna összevonásra, akkor nagyon sok, 187 név maradt volna ki a könyvből, mert nem érte volna el az ezres határértéket a nevek viselőinek száma. Olyan nevek nem kerültek volna be, amelyeknek nemcsak érdekes, de fontos is az etimológiája (*Bajzáth, Bató, Bezzeg, Bocskai, Bölcsei, Bujtor, Csíkos, Csömör, Ficsor, Gellért, Göbölyös, Gönczöl, Hadházi, Ipacs, Kazinczi, Labancz, Lőkös, Lövei, Pallag, Pós, Ravasz, Valkai, Varjas* stb.). Továbbá sokkal kevesebb lett volna a nem magyar nevek száma a könyvben, ugyanis a helyesírási bizonytalanságok miatt az idegen neveknek van a legtöbb írásváltozata, s egy részük csak összevonással éri el az ezres határt (*Alexa, Árgyelán, Becker, Ecker, Lechner, Lezsák, Mikola, Moldován, Paulovics, Petrovszki, Schultheisz, Schwarcz* stb.).

A változatok fölsorolása után ezt a mondatot olvashatjuk: „Más változatokkal együtt összesen:”, majd egy szám követi a kettőspontot, s ez további magyarázatra szorul. A névváltozatok előfordulási számadatait (azokat is, amelyek nem érik el a tízöt) összeadtam, s hozzájuk vettem azoknak a neveknek az adatait is, amelyek nem szerepelnek a névváltozatok között. Ezek elsősorban a betűjeles megkülönböztetésű nevek (*B. Nagy, C. Nagy, Cz. Nagy, Cs. Nagy, D. Nagy, E. Nagy; Nagy B., Nagy D., Nagy F.* stb.) és az összetételekben szereplő nevek (*Nagy Abonyi, Nagy Biblia; Nagy-Bandó, Nagy-Benkő; Ábel Nagy, Ács Nagy; Abai-Nagy, Ábrahám-Nagy* stb.). Természetesen nincsenek benne ebben a számban azok a nevek, amelyek a családnév alapját képező helynévben összetételt képeztek (*Nagyalmási, Nagyatádi, Nagybaczoni, Nagyerdei, Nagyfalusi* stb.), sem a keresztnevekkel vagy más közszavakkal teljesen összeforrott, egybeírt nevek (*Nagybalázs, Nagyberta, Nagygál, Nagygyőr, Nagygyörgy, Nagyisták, Nagybiró, Nagyfejű, Nagyhajú* stb.). Vannak azonban olyanok, amelyek téves vagy hibás leírásúak a kapott családnévjegyzékben, de helyesbítéssel vagy kiegészítéssel logikusan és egyértelműen helyreállítható a helyes névalak (*Nayg, Nagx, Ny* stb.). Mindezeknek a neveknek az összege az a szám, amely a kettőspont után szerepel. Ebben tehát benne van valamennyi általam a névcikkbe tartozónak tartott név, bármilyen kapcsolatban vagy változatban viselik, illetve viselték születésükkor (tehát az asszonyoknak a leánykori neve). Amennyiben a címben szereplő névnek nem él egy alakváltozata sem, akkor természetesen ez az összesítés elmarad.

Eredete

A nevek eredetével foglalkozó rész a leghosszabb és legösszetettebb. Ennek egyik oka, hogy a közszói előfordulástól mutatja be az életútját a neveknek Platónnak abból a megállapításából kiindulva, hogy minden név közszóból ered. Néha azonban már nem vezethető vissza az etimológia addig a közszóig, mert közben sokat változott a név, vagy kihalt az a nyelv, amelyben keletkezett. Ma már nem minden tulajdonnévre érvényes Platón elmélete, de a magyar családnevekre igen. A könyv készítése közben tehát megkísértem visszavezetni valamely nyelvnek a közszaváig valamennyi névnek az eredetét. Ebben a bekezdésben azután az olvasó megfordítva kapja a keresett név életútját, vagyis abból a közszóból indul ki az eredet magyarázata, amelyből föltehetően a családnév kialakult. Ettől kezdődően minden alaki és jelentésbeli változást bemutat a név mai alakjáig. Erre a magyar személynévi föltársok, szótárak készítésekor csak a keresztnevek esetében találunk kiváló példákat, mint éppen ennek a könyvnek a testvére kötete, a „Keresztnevek enciklopédiája”⁸. Hogy sem az egyetemű személynevek (pogány kori, egyéni nevek) szótára, az „Árpád kori személynévtár”, sem a történeti családnévtár, a „Régi magyar családnevek szótára” nem vállalkozott erre az eredetbemutatásra, annak több oka van. Az egyik elvi. Az említett szótárak tulajdonképpen történeti adattárrak. Ennek a földatnak akartak megfelelni, s annak tökéletesen meg is felelnek. Jóllehet az említett családnévtárban a névcikkek végén találunk utalásokat a jelentésre is, a név motivációjára (keletkezésének okára) is, de mivel csak magyar neveket tartalmaz, nem kellett hosszas kutatást végezni a jelentések megadásához. A helynévből eredő családnevek kutatói számára pedig rendelkezésre áll a kiváló „Földrajzi nevek etimológiai szótára”, amelyben folytathatja a keresgélést az érdeklődő. Ez a könyv azonban, amelyet most kezében tart az olvasó, nem a névkutatók (nyelvész, történész, néprajzosok és genealógusok) számára készült, hanem az érdeklődő, művelt nagyközönségnek. Nem az a célja tehát, hogy másik könyvhöz utasítsa az olvasót, hanem az, hogy elmondjon a névről minden, amit el lehet mondani féleldalnyi terjedelemben. Abból indul tehát ki, hogy melyik nyelvben, milyen közszóból alakult a családnév alapja. Ez az alap lehet maga a közszó, de lehet egyéni név (pogány

kori egyelemű név), keresztnév vagy helynév: településnév, tájnév stb. A korábbi névtárak azért sem foglalkoztak behatóbban az idegen eredetű nevek etimolójával, mert az egyik legfontosabb forrás, a török nevek adattára nem volt publikálva. A Rásónyi László fél évszázados kutatási eredményeit tartalmazó, kétkötetes, hatalmas könyv végre Baski Imre jóvoltából megjelent, s igen sok ótörök nevet tartalmaz pontos előfordulásával, alakváltozataival és jelentésével együtt. Ez új irányt mutat a jövő magyar névtani kutatásainak, s már ebben a könyvben is fölhasználást nyertek eredményei. Mindeddig ugyanis jóformán csak germán és szláv névetimológiai szótárakra hagyatkozhatott a magyar névtudomány. Természetesen megemlítte az eddigi magyarázatokat is, sok esetben az ótörök eredet lehetőségét is bemutatja ez a könyv. Mindennek következményeként ebben a részben található a legtöbb bizonytalanság, pontosabban: a több lehetséges magyarázat megemlíttése, néha fölsorolása. Legtöbbször határozott állásfoglalást nem találunk, mert nem is lehet eldönten a többféle származtatás bemutatásakor az egyetlen helyeset. Bizakodjunk abban, hogy a további kutatások és adatfolttárasok igazolják majd egyik főlhevés bizonyosságát, s megcáfolyják a többi lehetőséget.

Egyes nevek magyarázatában tehát több etimológiát is találunk. Ezeknek a sorrendje általában a valószinűség fokozatait követi, vagyis az áll elől, amelyiket legtöbben elfogadnak, illetve amely legvalósínbenek tűnik. Amennyiben nem lehet dönten két vagy több lehetőség valószerűsége között, akkor az időrendi sorrend érvényesül. Ez azt jelenti, hogy az a magyarázat áll a bekezdés élén, amelyik korábban keletkezett. A névalakok változási lehetőségeit a hangtörténeti szabályszerűségek támastják alá. Ezek általában közérhető magyarázattal szerepelnek, de rendszerint zárójelben megtaláljuk ezeknek a változásoknak a tudományos szakkifejezések szerinti megnevezését is. A bekezdést legtöbbször a családnév mai jelentése zárja le, ami általában a motivációval, vagyis a névadás okával függ össze. Mivel ez sem mindig egyértelmű, az egyetlen végső etimológiával rendelkező névnek is lehet ma több jelentése. Például az -i végződésű *Bátori* családnév lehet az ősi *Bátor* keresztnévnek birtokjeles alakja, akkor a jelentése '*Bátor*', vagy lehet a személynévből alakult településnévnek (*Bátor*, *Feketebátor*, *Kisbátor*, *Nagybátor* stb.) 'onnan/oda való' jelentésű képzős alakja, s akkor eredetre, származási vagy lakóhelyre utal. Különösen jellemző ez a foglalkozásnevekre. A sok *Kovács* név azzal is magyarázható, hogy a legkisebb településen is létfontosságú foglalkozás lévén, meggazdagodtak, szolgákat, béréseket, cselédeket tartottak, s a háztartásukban élők is megkaphatták a *Kovács* nevet.

Ez a bekezdés a legelsőként kikövetkeztethető közszó nyelvi eredetének meghatározásával kezdődik. Amennyiben az magyar, akkor ősi finnugor vagy jövevényszó jellegének föltüntetését is itt kapjuk meg. A ma is gyakori, világos jelentésű szavak kivételével a jelentését vagy jelentéseit is tartalmazza a szónak. Ezt követi az esetleges közbülső név (keresztnév vagy helynév) megadása, annak korhoz, korszakhoz kötődése (általában az Árpádok vagy Anjouk kora), előfordulási gyakorisága. A helynevek esetében azoknak a vármegyéknek⁹ a fölsorolása, ahol ilyen néven település volt a Történelmi Magyarország területén. Ebben nagy segítségül szolgált a Csánki-féle helynévtár közelmúltban Ördög Ferenc által elkészített helynévmutatója. Az említett helynévtár éppen annak az időszaknak, a Hunyadiak korának településneveit tartalmazza, amikor a családnevek kialakultak Magyarországon. Ez a helynévmutató tette lehetővé, hogy sokkal több vármegyre lehetett utalni egy-egy családnév eredetének meghatározása esetében, mint amennyit a Kázmér-féle történeti családnévszótárunk fölsorolhatott.

A név gyökerének kutatásakor sokszor idegen nyelvű előzményekhez jutunk. Ezek az idegen szavak (különösen a keresztnevek esetében) nem minden latin betűs írásúak. Elsősorban a keresztnevek eredetének bemutatásakor héber vagy görög nevekre, szavakra kellett hivatkozni. A tudományos igény szem előtt tartása megkívánta ezeknek az eredeti alakban való bemutatását, de mindegyik mellett szöglletes zárójelek [...] között ott találjuk a kiejtést is. Ugyanez vonatkozik a cirill betűs szláv eredetű nevek előfordulásaira is. Az ótörök nevek lejegyzése a modern fonetikus jelekkel történt a fönt említett nagy névtárban, ezeknek, de néha az ómagyar kori neveknek is a megközelítően helyes kiejtését hasonlóképpen megtaláljuk a név mellett szöglletes zárójelek között.

Ebben a bekezdésben nagyon sok ismétlést találunk, ha a különböző névcikkeket egymás után olvassuk (*Martyrologium Romanum*, a latin *-us* végződés elmaradása, a magyar névadással keletkezett településnevek magyarázata stb.). Ennek oka egyrészt, hogy nem akartuk utalásokkal, másik névcikkhez való irányítással fárasztani az olvasót. Másrészt pedig tudjuk azt, hogy egy-egy érdeklődő általában csak a saját vagy legföljebb még néhány ismerőse nevét keresi a könyvben, tehát abban a névcikkben benne kell lennie minden ismeretnek a névről.

Elterjedtsége

A következő bekezdés a név földrajzi elterjedtségét mutatja a mai magyar nyelvterületen. A nevek helyhez kötése tehát nem lehet településre lebontottan pontos, de egy-egy nagyobb tájnak, néha még egy megyének is meg lehetett állapítani a jellegzetes családnevét, illetve egy-egy családnévről el lehetett dönten, hogy hol, melyik régióban gyakoribb az előfordulása. Ennek megállapítása egyrészt a régi névlisták, adóajstromok, összeírások, anyakönyvek

adatai alapján történt, amelyeknek a fölsorolása az „Általános és magyar névtan” című könyvben találhatók. Másrészt vannak olyan névtani munkák, amelyek egy-egy terület (Göcsej, Kalotaszeg, Havasalja stb.) családneveit vizsgálják az országhatáron belül és kívül is.

Föl lehetett használni az egyetlen település családneveit fölsoroló könyveket, füzeteket is. Ilyenek elsősorban Erdélyből, a helynevek gyűjteményei mellett a családneveket is fölsoroló könyvekben állnak a kutatás rendelkezésére. Ezekből azonban csak nehezen lehetett következtetni egy-egy nagyobb táj névgyakoriságára.

Végül a telefonkönyvek segítették a családnevek mai elterjedtségének, frekvenciájának megállapítását. Néhány adat számszerű vizsgálata arra utalt, hogy minden harmadik-negyedik család, általában tíz személy jut egy vezetékes telefonszámról s nevük megtalálható a megyei és az internetes telefonkönyvekben. Statisztikailag mintavételnek tekintve tehát elfogadhatók ezeknek az adatai általánosításra. Ugyancsak telefonkönyvekből lehetett sokszor következtetni a mai határainkon kívüliek családnév-gyakoriságára is.¹⁰

Kettős nevei

Kettős neveket csak akkor tartalmaz a könyv, ha azok száma meglepően sok a névcikkben szereplő családnévhez képest. Húsz-harminc előfordulás alatt ritkán szerepelnek kettős családnevek az itteni fölsorolásban.

Névváltoztatás

A névváltoztatások egy részének fölsorolása két célt szolgál. Az egyik a családkutatókat segíti. Amennyiben nem találják a név múltba vezető fonálát, megnézhetik a névváltoztatások között az eredeti neveknél a keresett előzményt. A másik cél a nevek gyakoriságának indoklása. Nagyon sokszor azért szaporodott meg egy-egy név, mert sokan választották névváltoztatáskor. Ugyanakkor ennek ellenkezése is igaz lehet: azért nem került az ezret meghaladó számú nevek közé némelyik, mert nagyon sokan megváltoztatták, lecserélték új névre a keresett nevet. Ebben a bekezdésben is állandóan ismétlődik a XIX. századra való utalás. Ennek az oka, hogy csak ebből az időből vannak közzétett adatai. Pontosabban 1893-ig tartalmazza a régi és az újonnan folytattal neveket a „Századunk névváltoztatásai” című kötet.

A XX. századból egyszerűtlen nincsenek hozzáférhető és fölhasználható adattárak, másrészt a személyi jogok védelme (érthetetlen módon) nem engedélyezi a mai nevek megváltoztatásának közlését. Jóllehet minden szempontból az lenne az érdeke a névváltoztatónak, hogy azonosítsák a régi nevével (hacsak nem bűnelkövetés miatt változtatott nevet). A megváltoztatott nevek sorrendje az új névhez való viszonyt tükrözi. Minél nagyobb az eltérés, annál hátrébb került a régi név a sorrendben. Elöl azok állnak, amelyek tükörfordítások, vagy részben azok, illetve sok elemében azonosak az új névvel. Ezeket követik az azonos kezdőbetűjű nevek, végül pedig a semmiben sem hasonlók következnek betűrendben. A lecserélt nevek fölsorolása nem teljes, mert ennek a könyvnek a kereteit szétfeszítette volna a néha a százat is meghaladó régi nevek fölsorolása. Általában a névcikk elején található nevet vették föl a névváltoztatók, de akad néhány esetben a fordította is: azt a nevet változtatták meg, amelyről a névcikk szól.

* * *

Természetesen nem szerepel minden egyes névcikkben valamennyi bekezdés. Ahol nem volt megtalálható a név kettős nevekben, vagy húsz-harminc adatnál kevesebb számban fordult elő, ott ez a bekezdés elmaradt. Ugyancsak értelemszerűen kimaradt a névváltoztatás bekezdése, ha sem a névcikk élén szereplő névre vagy erről a névről nem történt változtatás a XIX. század folyamán. Ez azonban nem zára ki, hogy a XIX. század végén vagy a XX. században folytatták a nevet, vagy megváltoztatták másra.

¹ A történésnevek, mint egyetlen esemény pontos azonosítói (identifikálói) a legtöbb nyelvben tulajdonnevek. A magyarban az érvényben lévő helyesírási szabályzat szerint ezek kisbetűsek, ugyanakkor a szakmai helyesírás eltérhet a minden napos változattól. Így ebben a könyvben az eseményneveket (Honfoglalás, Tatárjárás, Szabadságharc, Kiegyezés stb.) nagybetűs kezdettel találhatjuk meg (eleget téve a szerző külön kérésének – a szerk.).

² Szerencsés kivételek közülük Janitsek Jenő és munkatársainak közleményei, amelyek nagy része számszerűen is megadja száznál több erdélyi település XX. század végi családneveit a helynevek aprólékos fölsorolása mellett, de ezek sem alkotnak összefüggő teljes földrajzi egységet.

³ Például az AfI «[ābd] jelentése ’szolga’, az \BMZ AfI «[ābd el fātāh] pedig azt jelenti: ’a csatában győztes, hódító (Allah) szolgája’. Ezt a font említett családnevek listájában megtaláljuk *Abdel*, *Abd-el*, *Abd-el Fattah*, *Abd-el Fattah Mahmoud*, *Abdelfatah Ferig*, *Abdel-Fattah Salem* alakokban, de van még egybeírt *Abdelsalemmohamed* név is. Megállapíthatatlan, hogy

ezek közül valamennyi családnév-e, vagy az egyéni személynév is bekerült a családnevek listájába, amikor volt még ezeken kívül is egy vagy több egyéni neve a listában szereplő személynek.

⁴ A következőben Károli Gáspár fordításában, az 1590. évi kiadás alapján olvashatók az idézetek a Bibliából.

⁵ Az oklevélből való idézetek minden Fehértói Katalin „Árpád-kori személynévtár (1000–1301)” című könyvéből valók. Visszakeresésük a nevezet betürendje alapján lehetséges.

⁶ A pravoszláv egyházhhoz tartozó keleti szláv nyelvterületen a birtokjeles (*-овиц~ евич [-ovics ~ jevics]*, nőknél *-овна ~ -евна [-ovna ~ jevna]* végződésű) apanév hivatalosan is bekerült a személynévre, s azoknak is föl kell venniük, akik eredetileg ezt nem használták. Amiota Kárpátalja a Szovjetunió része lett, az ott élő törzsökös magyaroknak is hivatalosan használni kell az *имя отчесство [imja otczesztvo]* közbülső apai nevet. De még az ideiglenesen ott tartózkodó külföldiek irataiba is beillesztek. Így például *Balogh Lajos* nyelvész ungvári vendégtanársága idején hivatalosan *Паёю Плаёнович Балог* [*Lajos Lajosovics Balog*] lett. Az ott élő magyarok megpróbáltak hozzáalakítani azelőtti névhasználatukhoz, s vagy az oroszos *Ujlaki Joszip Joszipovics, Nagy Ibolya Mihajlovna* alakot, vagy az ösi birtokjelet alkalmazták: *Béres Kálmán Jánosé, Bátori Margit Benjáminé*. Általában a temetőkben találhatók így, latin betükkel a fóliaratok. (A cseh és szlovák nyelvben kötelező nőnévi *-ová* végződés nem tartozik ide.)

⁷ A Történelmi Magyarország nevet helynévnek, a Kárpátok és nagyjából a Száva, valamint az Adriai-tól által határolt terület nevének tekintem, s tulajdonképpen „Nagy-Magyarország” helyett használom a következőben. Ennek értelmében helynévként nagy kezdőbetűvel írom a továbbiakban is. A Kárpát-medence nem földi pontosan a Történelmi Magyarország földrajzi területet, hiszen a „medence” nem foglalja egyértelműen magába a Dráva–Száva közét, és semmiképpen sem terjedhet ki a Történelmi Magyarország délnyugati karszttvidékére. Ugyanigy földrajzi egységeknek tekintem a Török Hódoltság területét is. Jóllehet ennek is változott időnként a nagysága (éppen úgy, mint Erdélyé), a középiskolákban is használt történelmi atlaszok által a Török Hódoltság néven megjelölt terület közismert.

⁸ Ennek és a következőben említett könyveknek a bibliográfiai adatai megtalálhatók a könyv végén levő „Források a családnevek magyarázatának és elterjedésének vizsgálatához” című fejezetben.

⁹ **Vármegye** és **megye** között a különbség történeti alapokon nyugszik. A korábbi „vármegye” olyan közigazgatási egység volt, amelynek központja egy „vár”, ahol a király által kinevezett ispán székelt, és ellátta az igazságszolgáltatási és katonai föladatokat. Később a királyi vár központi szerepének megszűnése után sokszor el is maradt a megnevezésből e „vár” szó, 1945-től kezdődően pedig már hivatalosan is csak a „megye” kategória él a hivatalos nyelvhasználatban. A „vármegye” tehát a családnevek keletkezési idejének (XIV–XV. század) közigazgatási területeire, a „megye” pedig a mai közigazgatási egységekre, területekre vonatkozik.

¹⁰ Itt mondok köszönetet mindeneknek, akik hozzásegítettek a magyar nyelvterület majdnem összes telefonkönyvének a birtoklásához és használatának lehetőségéhez. Neveiket fölösleggel már csak azért sem tudom, mert néhányuktól úgy kaptam meg adományait, hogy a nevüket sohasem tudtam meg. (Újvidéken az egyetem magyar tanszékén tartott előadásom végén kértem a hallgatóktól telefonkönyveket, s másnap reggel 12 darab várt az asztalon.) Másrészt pedig több tucatra menne telefonkönyv-adományozóim neveinek száma, akik közül akaratlanul is kifejeztenék egyet-kettőt, s megelőzendő a sértődésekkel, együttesen vagyok hálás valamennyiöknek önzetlen segítségükért.

A, Á

Abonyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Abonyi* 1475. Más változatokkal együtt összesen: 1541.

Eredete Az *Abony* településnév talán az ótörök 'apa' jelentésű **Aba* névből keletkezett. Előbb magyar -n kicsinyítő képzővel magyar személynév alakult a török jövevénynévből (**Abon*), majd az -n a név végén sok nyelvjárásban -ny-nyé vált (palatalizálódott), így jött létre a mai *Abony* változat. Ezután magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett belőle Baranya, Csanád, Heves, Külső-Szolnok, Zemplén vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Pesttől keletre, délkeletra gyakoribb.

Kettős nevei Az *Abonyi-Tóth* (63) névkapcsolatban gyakori.

Névváltoztatás A XIX. században több *Abeles*, néhány *Aigner*, *Alexander*, *Alt*, *Szarvák*, *Weisz* nevű család magyarosított és egy *Abonya* nevű család változtatott *Abonyira*.

Ábrahám

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ábrahám* 4593, *Abraham* 20, *Abrahám*, *Ábráhám*, *Ábrahán*, *Abram*, *Ábrám* 67, *Abrán* 19, *Ábrán* 81, *Ábrány* 61. Más változatokkal együtt összesen: 5271.

Eredete A bibliai héber eredetű ~*hrba* [áhv rāh háhm (ávráhám)] jelentése 'a sokaság Atyja', de ezt újabban népies etimológiának tartják, s 'az Atya magasztos' jelentést tulajdonítanak neki. A Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében) *Abraham* alakban található, s így terjedt el az egész kereszteny világban. Egyes keleti szláv nyelvekben és a magyar nyelv korai szakaszában azonban a -h-hangot nem ejtették, így *Abram* ~ *Ábrám* ejtések is létrejöttek, amely változatokkal a családnevek között máig találkozunk. (Ez nem azonos a bibliai *Abram* névvel, amit a Teremtés könyve szerint Isten megváltoztatott, s nem is vált keresztnévvé). A név végi -m képzési helye egyes magyar nyelvjárásokban hátrébb tolódott, vagyis olykor -n és -ny lett: *Ábrán* ~ *Ábrány*. Mint minden népszerű keresztnévből, sok apai családnév lett belőle. Jelentése 'Ábrahám' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az *Ábrahám* a Dunántúl nyugati részén, főleg az Őrségen (Felsőőr környékén), valamint az Alföld déli részén, különösen Szeged vidékén és Erdélyben gyakoribb.

Kettős nevei Az *Ábrahám-Furus* (100) és az *Ábrahám-Tandari* (94) névkapcsolatban sokszor előfordul.

Névváltoztatás Névmagyarosításra csak *Ábrahámfy* alakban vette igénybe egy *Abránovics* nevű a XIX. század folyamán.

Ács

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Ács* 9030, *Áts* 122, *Atsch*, *Alcs*. Más változatokkal együtt összesen: 9437.

Eredete Magyar ács szavunk ótörök eredetű, s **ayačči* [ágháccsi] lehetett az eredeti alakja, jelentése pedig ' mindenféle faanyaggal foglalkozó munkás' volt az átvételkor (tehát az asztalosok, bognárok is beletartoztak). Ez később, a középkorban szükült le a mai 'tetőszerkezetet, állványt fából fölépítő mesterember' jelentésre. Mint foglalkozásnál igen gyakori családnév lett, s az első névhasználó foglalkozására vagy ilyen foglalkozású személyhez való tartozásra (rokonságra, szolgai, jobbágyi viszonyra stb.) utal. Az *Alcs* alakban az -l- (a *bót* > *bolt*, *vót* > *volt* mintájára) téves betoldás eredménye, amely néhány esetben rögzült az írásban, mivel a családnevek kialakulásakor még nem volt egységes helyesírási szokás.

Elterjedtsége A Dunán túl és az északkeleti országrészben gyakoribb.

Kettős nevei Az *Ács-Sánta* (70) és az *Ács-Szabó* (32) családnévben többször megtalálható.

Névváltoztatás Sok *Zimmermann*, néhány *Henrick*, *Kunicsek*, *Topán* és egy *Kovács* nevű család a XIX. században az *Ács* nevet vette föl.

Ádám

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ádám* 8337, *Adam* 35, *Adám*, *Ádámy* 149. Más változatokkal együtt összesen: 8547.

Eredete A bibliai héber *~da* [*āh dāhm* (*Ádám*)] jelentése 'ember' vagy 'föld', esetleg 'vörös föld'. Mint az Isten által teremtett első ember neve lett ismertté. A latin *Adamus* alakon át vált keresztnévvé a kereszteny világban. A magyarban elmaradt a latin *-us* végződés, s magánhangzói megnyúltak. A név végi *-m* több nyelvjárásban hátrébb képződött, *-n* vagy *-ny* lett belőle. Már az Árpád-korban igen népszerű keresztnév volt, így apanévként vált gyakori családnévvé. Jelentése 'Ádám' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Erdélyben gyakori. A dunántúli és a palóc nyelvjárásra jellemző az *Ádámy* ejtés.

Névváltoztatás Önalólóan erre a névre nem magyaráositottak a XIX. században, de igen érdekes, hogy egy *Káyn* nevű az *Ádámfy* nevet vette föl 1844-ben.

Adorján

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Adorján* 2476, *Adorjan*, *Ádorján*, *Adorán*, *Odorán*. Más változatokkal együtt összesen: 2496.

Eredete Alapszava, a *Hadria* két várost is jelölt a Római Birodalomban. Eredete bizonytalan. Talán az *Adda* 'hozzáad' vagy *Adriva* 'hozzáfolyó' jelentésű patakocskák nevéből alakult. A városok egyike Közép-Itáliában *Hadrianus* császár ősi fészke volt (a császár neve is innen ered). A másik egy gazdag kereskedőváros, amely valamikor a Pó torkolatánál volt, de később a folyó feltöltődése következtében a tenger partjától beljebb került. Erről a városról kapta nevét az *Adriai*-tenger, illetve tengeröböl.

Mindkét település lakosai és az onnan elszármazottak is megkaphatták a latin *Hadrianus* nevet, aminek jelentése 'Hadria városából való, *hadriai*'. Ez több szent és pápa neve volt, majd az egyházi névkincs révén magyar keresztnévvé vált. A szókezdő *H-* sok nyelvben, már a középkori latinban, s a magyarban is elnémult (mint pl. a latin *hora* > magyar *óra* szóban). A Martyrologium Romanum (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyve) *Adrianus* alakban tartja számon az ily nevű szenteket. A *-drj-* mássalhangzó-torlódást a magyar nyelv ejtéskönnyítő *-o-* közbeiktatásával oldotta föl, a latin *-us* végződést pedig elhagyta. Így alakult ki az *Adorján* keresztnév, amiből apára utaló családnév lett 'Adorján' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de az Alföldön ritkább, az Örségen, Felsőr környékén és Székelyföldön pedig gyakoribb.

Névváltoztatás Elég sok, köztük több *Adler*, *Auspitz*, *Austerlitz* nevű család magyaráositott erre a XIX. század folyamán.

Agárdi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Agárdi* 1214, *Agárdy* 59. Más változatokkal együtt összesen: 1308.

Eredete Alapszava, a vitatott eredetű, kutyafajtát jelentő (ótörök vagy szláv) *agár* szavunk olyankor válthatott helynévvé, amikor királyi vadászatok céljaira sok agarat tartottak egy-egy településen. Ekkor megkapta a falu a 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű *-d* képzőt (de volt *Agaras* és *Ebes* nevű falu is). Ugyanakkor az *agár* szó magyar személynévvé is vált az Árpád-korban, s így vehette föl a *-d* kicsinyítő képzőt (*Agárd*). Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé változott. Tehát két úton is kialakulhatott az *Agárd* helységnév Fejér, Nógrád, Tolna, Zemplén vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Duna-Tisza közén, Kecskemét környékén és a Hajdúságban, Debrecen vidékén gyakoribb.

Kettős nevei Az *Agárdi-Nagy* (33) névben többször megtalálható.

Agócs

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Agócs* 2922, *Agóts*, *Ágocs*, *Agocs* 69, *Ágoccs*, *Agots*. Más változatokkal együtt összesen: 3014.

Eredete A latin *Augustus* személynév jelentése 'fenséges, tiszteletre méltó'. Ebből alakult még a latin nyelvben az *Augustinus* 'Augustushoz tartozó' jelentésű név, amelyet több mártír és szent viselt. Így keresztnévként elterjedt az egész keresztény világban, s *Agoston* ~ *Ágoston* alakban a középkori Magyarországon különösen kedvelt név lett. Ennek két szótágú rövidülése (*Ago-*) kiegészülhetett a -cs kicsinyítő képzővel, vagy egy szótágú rövidülése (*Ag-*) megkaphatta az -ó + -cs kicsinyítő képzőt. Először egyéni név volt, majd apanévként 'Agócs' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel családnév lett belőle.

Elterjedtsége Általában Pesttől keletre, különösen Heves megyében és a nyelvterület déli részén: Baja környékén és Délvidéken gyakoribb.

Ágoston

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ágoston* 4427, *Agoston* 17, *Ágaston*, *Ágostony*, *Agostom*. Más változatokkal együtt összesen: 4475.

Eredete A latin *Augustus* név jelentése 'fenséges, tiszteletre méltó'. Ebből alakult még a latin nyelvben az *Augustinus* 'Augustushoz tartozó' jelentésű név, amelyet több mártír és szent viselt. Így keresztnévként elterjedt az egész keresztény világban. Hazai nagy népszerűsége az akkor Magyarországhoz tartozó dalmáciai Trau (ma Trogir) városában 1262-ben született Gazotti Szent Ágoston zágrábi püspökségéhez köthető, aki Károly Róbert uralomra jutását segítette. A magyar nyelvben a név ejtése nagymértékben megváltozott, a latin -us végződés is elmaradt. Így jött létre az *Ágoston* névalak. A szó végi -n föleg a dunántúli és palóc nyelvjáráskban -ny-nyé vált (palatalizálódott), ami az *Ágostony* alakot eredményezte. Az így kialakult keresztnévekből minden változtatás nélkül az apa nevére utaló családnevek lettek, s jelentésük 'Ágoston' nevű személy fia, leszármazotta' volt.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt, de a déli és keleti részeken, különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Augustin* és *Martinek* családnevűek változtattak erre.

Ajtai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ajtai* 1475, *Ajtay* 100. Más változatokkal együtt összesen: 1577.

Eredete Alapszava az erdélyi Háromszékben levő *Ajta* ~ *Ahta* patak. Ennek a neve az ótörök *āxtin* [áchtin] 'arany' jelentésű szó személynévi -a képzős alakjából, vagy valamely *Acht-* kezdetű (*Achter*, *Achtermann*, *Achtmann*) germán személynév egy szótágra rövidült alakjából jött létre. Ez utóbbi jelentése 'hátsó, hátul levő' vagy átvitt értelemben 'száműzött, kiközösített'. Az -a birtokjel a magyarban került hozzá a névhez, s így jelentése 'Achté, *Acht* birtoka, tulajdona' lett. Az a földterület, amelyen a patak átfolyt, megkapta az *Ajta* ~ *Ahta* nevet. Partján három *Ajta* nevű település is a patak nevét viselte. Ezek valamelyike az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Tringer* nevű család vette föl névmagyaráositási céllal.

Albert

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Albert* 4421, *Alberth*, *Alabert* 41. Más változatokkal együtt összesen: 4504.

Eredete A germán *adel* 'nemes' és *brecht* 'fényes' jelentésű közszavakból összetett keresztnévnek még a németben létrejött az összevonása *Adelbrecht* > *Alber* ~ *Albert* formára. Ennek latinosított alakja *Albertus* volt, s kedvelt keresztnévvé vált az Árpádok és Anjouk korában Magyarországon is. Ebből a latin -us végződés szabályos elmaradásával alakult ki a későbbi magyar *Albert* keresztnév. Mint apanév minden végződés nélkül családnév lett, s jelentése 'Albert' nevű személy fia, leszármazotta'. A mai Magyarországon igen sok (852) az *Albrecht* családnevűek száma, de ez aligha tekinthető magyar névalakulatnak, ezért külön névnek tekintjük.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Erdélyben, különösen Kalotaszegen és az ausztriai Őrségben gyakoribb.

Névváltoztatás Csak *Alberti* alakban választotta több *Abeles* nevű család a XIX. században.

Aleksza

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Aleksza* 106, *Alexa* 755, *Aleksa*, *Alaksza* 31, *Alaksa* 34; *Oleksza* 41, *Olexa* 186, *Oleksa*. Más változatokkal együtt összesen: 1164.

Eredete A görög eredetű, 'védelmező, segítő' jelentésű *'Αλέξιος* [Áleksiosz] keresztnév latinosított *Alexius* alakban került be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Ennek a szláv nyelvekben használatos *Aleksz* formája az -a egyes számú birtokos eset ragjával megtoldva 'Alex nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű lett, s így vált gyakori apai családnévvé. Az *A-* kezdetűek szlovák, az *O-* kezdetűek pedig ruszin alakulatok. A magyar nyelvhasználatban a magánhangzó-harmónia megteremtése céljából néhány esetben *Alaksza ~ Alaksa* lett az ejtése, de akkor sem tekinthetjük magyar névnek, mert az *Alexius* keresztnév magyar megfelelője az *Elek* lett.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén és Békés megye szlovák eredetű településein gyakoribb. Különösen sok örmény származású magyar család viseli, akik vándorlásuk során vettek föl különböző nyelvekből családneveket.

Alföldi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Alföldi* 1423, *Alföldy* 82, *Alföldi* 11, *Alfeldi*. Más változatokkal együtt összesen: 1543.

Eredete Az *alföld* közső igen korai, már a XIII. századtól adatolt. Magasabb helyről nézve viszonyítási helynév. Először (a XV. századtól kezdetétől) az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva mélyebben fekvő helyről való származásra utaló családnévvé vált. A *Nagyalföldre* vonatkozó *Alfold* tájnév csak a XVI. századtól fordul elő. Az ekkori, majd a következő századokban megnövekvő népmozgalmak következtében megszaporodott az *Alföldi* családnevek száma a Nagyalföldről elmenekülők újonnan kapott neveivel (később pedig a névmagyarosításokkal).

Elterjedtsége Az északi és északkeleti nyelvterületen lett gyakoribb a név, de a Duna déli szakasza mellett is találkozunk vele.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán sokan, különösen *Ausländer*, *Holländer*, de *Hainis*, *Jursonits*, *Virga* nevűek is magyarosítottak erre, és egy *Buzi* nevű család vette föl.

Almási

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Almási* 4669, *Almásy* 233, *Almasi* 14, *Almássi* 13, *Almássy* 270. Más változatokkal együtt összesen: 5254.

Eredete Ótörök eredetű *alma* szavunkból 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzővel alakult az *Almás* településnév, amely 31 különböző vármegyében fordult elő a Történelmi Magyarországon. Bármelyikből keletkezhetett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége Az *Almás* településnév nagy gyakorisága következtében az egész magyar nyelvterületen megtalálható, de a Dunától nyugatra és délről ritkábban fordul elő.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán igen sokan, elsősorban *Apfel*, *Apfelbaum*, *Apfeltaller*, de *Mencser*, *Nuszticziusz*, *Pozspischill*, *Reichenfeld*, *Tauber* nevűek is magyarosítottak erre.

Ambrus

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ambrus* 5449, *Ambarus*, *Ambrusch* 22, *Ambrüs* 16; *Ambruzs* 336, *Ambrüzs* 41, *Ambruz*, *Ambrusz* 136; *Ambros* 14, *Ambrosch* 11, *Ambrosz*, *Ambrósz*, *Ambróz* 14. Más változatokkal együtt összesen: 6087.

Eredete A görög eredetű, 'halhatatlan' jelentésű *'Αμβρόσιος* [Ámbrósziosz] keresztnév latin *Ambrosius* változatának középkori ejtésű változata *Ámbrosius* (a klasszikus latinban ejtett -sz- a középkorban -s- lett). A név végi latin -us ~ -ius végződés elhagyásával alakult ki a magyaros *Ambros* ~ *Ambrus* forma. Az *Ambarus* az -márássalhangzó-torlódás fölöldásával, ejtéskönnyítő -a- betoldásával jött létre. Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában gyakori keresztnév volt, s apanévként minden változtatás nélkül gyakran lett belőle családnév 'Ambrus' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Erdélyben és különösen Kalotaszegen gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Fleischner* és *Paszternák* családnevű erre magyarosított a XIX. században.

Andó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Andó 1492, *Ando* 21. Más változatokkal együtt összesen: 1534.

Eredete A görög eredetű, 'emberi, férfias' jelentésű *Ἄνδρεῖος* [andreiosz] szóból a görögben 'Ανδρέας [Andreasz] személynév lett, amely az ugyanolyan latin *Andreas* alakon keresztül igen gyakori keresztnévvé vált a keresztény világban. A magyar nyelv a névben levő -ea- magánhangzó-találkozást (hiátust) kiküszöbölte, s *András* lett belőle. Ennek egy szótagra rövidült alakja (*And-*) magyar -ó kicsinyítő képzővel ellátva gyakori névváltozat volt a XV–XVI. századtól. Ez minden változtatás nélkül 'Andó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű apára utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti részén, a Dunától keletre gyakoribb. Rövid -o-ra végződő alakja főleg palóc nyelvjárási területen fordul elő.

Névváltoztatás Az Árpád- és Anjou-korban csak *Anda* változatával találkozunk, s névmagyarásításra is csak ezt használták föl a XIX. században.

András

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai András 1605, *Andras* 21. Más változatokkal együtt összesen: 1627.

Eredete A görög 'emberi, férfias' jelentésű *Ἄνδρεῖος* [andreiosz] szóból alakult az 'Ανδρέας [Andreasz] személynév, amely a latin *Andreas* közvetítésével került be a keresztény világ névkincsébe, s jutott el így Magyarországra is. Itt megmagyárosodott: az -ea- magánhangzó-találkozást (hiátust) az -e- hang kivetésével a nyelv megszüntette, a középkori hazai latin kiejtés szerint -s-sel ejtette és írta a nevet, melyről néha lemaradt az ékezet is. A középkorban nagyon gyakori keresztnév volt, s apanévként minden változtatás nélkül családnév lett belőle 'András' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Andraschuk*, *Magász* nevűek vették föl magyarásítás céljából a XIX. században.

Andrási

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Andrási 2493, *Andrásy* 79, *Andrássi* 45, *Andrássy* 388. Más változatokkal együtt összesen: 3010.

Eredete A görög 'emberi, férfias' jelentésű *Ἄνδρεῖος* [andreiosz] szóból alakult az 'Ανδρέας [Andreasz] keresztnév, amely a latin *Andreas* közvetítésével került be a keresztény világ névkincsébe, s jutott el így Magyarországra is. Itt megmagyárosodott: az -ea- magánhangzó-találkozást (hiátust) az -e- hang kivetésével a nyelv megszüntette. A középkori hazai latin kiejtés szerint -s-sel ejtették és írták a nevet.

Az *András* keresztnév igen gyakori volt az Árpádok és Anjouk korában, így nagyon sok -i birtokjellel ellátott, 'Andrásé, András nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnév alakult belőle.

Néhány *Andrásfalva*, *Andrásháza* és *Andráshida* nevű településtünk is volt Kolozs, Komárom, Küküllő, Somogy, Ugocsa, Valkó, Zala, Zemplén vármegyében, amelyeknek utótagja elmaradhatott, s az *András* névelem megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s így is családnév keletkezhetett. Mivel ez a névelemelhagyás nem volt gyakori jelenség, inkább keresztnévi eredetűnek tarthatjuk az *Andrási* családneveket.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt. Az -y végű változat az északi és nyugati, az -i végű pedig a keleti nyelvterületen volt gyakoribb. A két -ss- használata a XV–XVI. századi följegyzésekben fordult elő többször.

Névváltoztatás Igen sokan, elsősorban *Andrasics*, *Andraschuk*, *Andre*, *André*, *Andresz*, *Andrész*; *Ondrej* nevűek magyarásítottak valamelyik alakjára a XIX. században.

Angyal

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Angyal 4317, *Angel* 131, *Anghel*, *Angely*. Más változatokkal együtt összesen: 4475.

Eredete A görög 'hírhez kötődő', 'követ' jelentésű *ἄγγελος* [ángelosz] szó a latin *Angelus* alakban gyakori személynév lett. Ez olasz közvetítéssel *Andzselo* formában került hozzánk, s alakult a magyar *Angyal* keresztnévvé. Az Árpád-korban sokkal gyakoribb volt, mint az Anjou-korban, később egyre csökkent a férfiak körében az *Angyal* keresztnévük száma (a XVI. századtól pedig mint női név tűnik föl *Angela* formában). Ez arra enged következtetni, hogy az *Angyal* családnevek már a XIV–XV. században kialakulhattak éppen úgy, mint a többi egyéni névből lett családnév, s jelentése akkor 'Angyalé, Angyal nevű személy fia, leszármazotta' volt.

Ugyanakkor az *angyal* közszóból külső-belső tulajdonság metaforikus megnevezéseként (olyan szép, jó, kedves, áhitatos, mint az *angyal*) is lehetett ragadványnév, abból pedig később családnév. (Pl. a XVIII. század végén Angyal Bandi híres betyár polgári neve Ónody András volt, de állítólag a szépsége okán először a szeretőjétől megkapta az *Angyal* ragadványnevet, majd így emlegették országszerte.)

Elterjedtsége A nyelvterület észak-, északkeleti felében, különösen a régi Abaúj vármegye területén gyakori

Névváltoztatás Az *Engel* nevűek tömegesen magyarosítottak a XIX. században *Angyalra*, de volt köztük *Englert*, Liscsevits és egy *Bella* nevű is, akinek a névváltoztatási oka nem derült ki.

Antal

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Antal* 16 558, *Antall* 10, *Antaly*. Más változatokkal együtt összesen: 16 622.

Eredete Egyesek ismeretlen etimológiájúnak tartják az *Antal* nevet. Mások a görög 'bátor, merész' jelentésű *ἄντινος* [ántinosz] szóból származtatják, mely több görög és római néven keresztül nemzetsgnévvé lett a Római Birodalomban. Mai nevünk közvetlen forrása mindenkipp ez az *Antonius* nemzetsgnév, amely igen népszerű volt a keresztenység első századaiban, és ötvennél több martirológiumi szent viselte. Így gyakori keresztnévvé válhatott világszerte. Nálunk is sokszor előfordult az Árpádok és Anjouk korában. Már a XIII. század elején megindult a magyarban az *n* > *l* hangváltás és az *o* > *a* nyíltabbá válás (*Antalius* ~ *Anthaleus*), a század végére pedig a latin *-ius* végződés elhagyása is bekövetkezett. Így *Antal* alakban vált általanossá. Apára utalva gyakori családnév lett belőle 'Antal' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Az *Antaly* alakok lehetnek palóc nyelvjárási ejtésűek, de az *Antali* név írásváltozatai is.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Erdélyre különösen jellemző.

Névváltoztatás Jó néhányan, *Anton*, *Adler*, *Kohn*, *Singer*, *Spitzer* nevűek névmagyarosítási céllal vették föl a XIX. században.

Apáti

Típusa Helynévi eredetű vagy valahová tartozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Apáti* 791, *Apáthi* 20, *Apáthy* 142. Más változatokkal együtt összesen: 1016.

Eredete Az arámi 'atya' jelentésű bibliai héber *aba* [ábá] alakon át került a görögbe, ahol az *ἀβάς* [ábbász] szó már 'egyházi tisztségviselő, apát' jelentésű lett. Ez a német *Abt*, olasz *apate* vagy délszláv *opat* szavakon keresztül *apát* formában a magyarba is bekerült. Valószínűleg közvetlenül a szlovén volt az átadó nyelv. Papi, *apáti* birtokokon épült település kaphatta meg a nevet, de csupán egyetlen *Apát* nevű helységről tudnak forrásaink, s ez *Meszesapát* Közép-Szolnok vármegyében. Az *apát* közszóhoz azonban hozzájárult az *-i* birtokjel, és így már nagyon sok (félszáznál több) *Apáti* nevű település volt a Történelmi Magyarországon, amelyeknek jelentése: 'apáté, az *apát/apátság* tulajdona'. Ezek bármelyikéből lehetett eredetre, származási helyre utaló családnév az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel. A név végére került két *-ii*-ből (**Apáti*) természetesen az egyik *-i*- kiesett, vagyis a családnév is *Apáti* lett.

Mivel az *-i* képző jelentése 'valahová tartozó' is, az *Apáti* csalánevek 'az *apát* birtokán élő, dolgozó, *apátsági* jobbágy' jelentésűk is lehetnek. Ekkor egy kisebb közösségre, társadalmi csoportra utal a családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl Somogy megyében, az Alföldön pedig Békéscsaba környékén gyakori.

Névváltoztatás Néhány *Linda*, *Probst*, *Szutter*, *Tán* nevű magyarosított erre a XIX. században.

Apró

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Apró* 1208, *Apro* 29. Más változatokkal együtt összesen: 1248.

Eredete A valószínűleg ótörök eredetű 'kicsi' jelentésű *oprāy* [*oprágh*] szó közszóként került be a magyarba. Jelentése először a magyarban is 'kicsi, alacsony termetű', később 'gyöngé, hitvány, sovány' is lett. Tehát külső tulajdonságra utalt, s így megkülönböztető néven keresztül igen sok családnév lett belőle a XVII. századtól kezdődően. Korábbról sem egyéni, sem családnévi adatok nem találhatók rá, csak a már külön névnek számító *Apor* (93) alakban fordul elő gyakrabban, valamint az *Aporfi* (21) névre találunk adatokat.

Elterjedtsége Pesttől délkeletrre, különösen Szeged környékén és Erdélyben gyakoribb, ahol az *Apor* névalak is sokszor előfordul.

Névváltoztatás Névmagyarosítás is csak az *Apor* névre történt a XIX. század folyamán.

Aradi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Aradi* 2036, *Arady* 23, *Orodi*. Más változatokkal együtt összesen: 2067.

Eredete Talán ősi finnugor úr szavunk vagy a még régebbi, esetleg uráli, alapnyelvi eredetű *orr*, más vélemény szerint a 'tolvaj' jelentésű ótörök *or(v)* szavunk vált személynévvé. Bármelyik megkaphatta a -*d* kicsinyítő képzőt, s **Urod* ~ *Orod* becézett (*hypocoristicus*) névalak lett belőle. Ezek valamelyikéből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) több *Arad* nevű település keletkezett Somogy, Temes és Torontál vármegyében a mai Arad vármegyei váron és városon kívül. Mindegyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé válthatott. Leginkább azonban a ma is ismert *Arad* városára kell gondolnunk az így keletkezett családnevek többsége esetében.

Elterjedtsége Általános az elterjedtsége, de a nyelvterület déli részén valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Elsősorban *Arad* város nevére utal a viszonylag sok XIX. századi névmagyarási is, amikor *Aradszki, Adolf, Andrejkó, Csukuricza, Kanyó, Landhut, Lustig, Stelzig* nevűek vették föl az *Aradi* nevet.

Arany

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változata *Arany* 2113. Más változatokkal együtt összesen: 2239.

Eredete Az ősráni eredetű **hiranya* köszö még a finnugor vagy ugor együttélés korában lett szókincsünk része. Mint *arannyal* foglalkozó (*aranyműves, aranybányász, aranymosó* stb.) először megkülönböztető névvé, ragadványnévvé, majd abból vagy közvetlenül is családnévvé vált. Tehát legvalószínűbben szimbolikus foglalkozásnév.

Lehetett azonban metaforikus (hasonlóságon alapuló) tulajdonságnév is (olyan értékes a munkája, szíve, elméje stb., mint az *arany*).

Az is elképzelhető, hogy Abaúj, Beszterce, Hunyad, Kolozs, Szepes, Zemplén vármegye valamelyik *Arany* nevű településéből lett minden toldalék nélkül családnév. A települések a neveiket a közelükben fekvő *arany* lelő helyről (bányáról, patakáról, folyóról) kapták.

Elterjedtsége A Dunántúl közepén, Fejér és Veszprém megyében, az Alföldön Szeged és Debrecen környékén gyakoribb.

Kettős nevei Gyakori az *Arany-Tóth* (95) névkapcsolatban.

Névváltoztatás A XIX. században igen sok *Gold, Goldmann, Goldberger, Goldperger, Goldner, Goldstein, Goldreich, Goldfahn* egyszerű névfordítással (vagy névrézsfordítással) erre változtatta a nevét, de fölvették *Adlhardt, Aichner, Aufricht* nevűek is az *Arany* családnevet.

Aranyi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Aranyi* 1058, *Arányi* 168. Más változatokkal együtt összesen: 1238.

Eredete Az ősráni eredetű **hiranya* köszö még a finnugor vagy ugor együttélés korában lett szókincsünk része. Elég sok volt az *Arany* ~ *Aran* nevű vagy *Arany* névelemet tartalmazó (*Aranybánya, Aranykút, Aranyida, Aranymező, Aranypatak* stb.) településünk Abaúj, Beszterce, Hunyad, Kolozs, Máramaros, Nógrád, Sáros, Szatmár, Szepes, Zemplén vármegyében, amelyek *arany* lelő helyükön kapták nevüket. Ezek bármelyikének 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzős változata lehetett eredetre, származási helyre utaló családnév.

Kisebb valószínűséggel eredhet *Arany* egyéni nevünkbeli is -*i* birtokjellel, akkor 'Aranyé, Arany nevű személy fia, leszármazotta' a családnév jelentése.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, főleg a volt Bihar vármegyében gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Arányira* magyarásított nevek között sok a *Gold, Goldmann, különösen pedig a Goldstein*.

Aranyos

Típusa Foglalkozásra utaló, esetleg helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Aranyos* 1195, *Aranyas* 57, *Aranyoss*. Más változatokkal együtt összesen: 1256.

Eredete Az ősiráni eredetű **hiranya* közső még a finnugor vagy ugor együttélés korában lett szókincsünk része. Az *arany* anyagnév foglalkozásra utaló -s képzős alakja 'aranyműves, aranymosó, aranybányász stb.' jelentéssel már az Árpád-korban előfordult egyéni névként, s abból később családnév válhatott 'Aranyos' nevű vagy foglalkozású személy fia, leszármazotta' jelentésben.

Lehet azonban az Abaúj, Beszterce, Hunyad, Kolozs, Máramaros, Nógrád, Sáros, Szatmár, Szepes, Zemplén vármegyei *Aranyos* nevű helyiségek valamelyikéből pusztá helynévként alakult családnév is.

Semmiépp sem kereshetjük benne a mai 'kedves, nyájas, barátságos' jelentést, mert ezek a jelentések a családnevek kialakulása után jelentek meg a nyelvhasználatban.

Elterjedtsége A Duna déli szakasza mellett, a régi Bács vármegyében és Szabolcsban gyakoribb.

Aranyosi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Aranyosi* 975, *Aranyossi* 14, *Aranyossi*, *Aranyossy* 68. Más változatokkal együtt összesen: 1063.

Eredete Az ősiráni eredetű **hiranya* közső még a finnugor vagy ugor együttélés korában lett szókincsünk része. A hozzá járuló -s képzőnek volt 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentése is. Ennek következtében meglehetősen sok *Aranyas* ~ *Aranyos* patak, vízfolyás, hegység nevére vált, és a mellette épült települések egy része is megkaphatta az *arany* lelöhelyű patak vagy hegység nevét. *Aranyos* nevű falu volt Abaúj, Beszterce, Hunyad, Kolozs, Máramaros, Nógrád, Sáros, Szatmár, Szepes, Zemplén vármegyében, amelyek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti felében, Borsod, Abaúj, Zemplén megyében, de különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Leginkább *Goldschmidt*, *Goldmann*, *Goldner*, *Goldberg*, *Goldstein* nevű családok magyarosítottak erre a névre a XIX. század folyamán.

Arató

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Arató* 1060, *Arato* 19. Más változatokkal együtt összesen: 1080.

Eredete Ősi finnugor vagy ótörök eredetű *arat* igénk melléknévi igenévi -ó képzős alakjából fönév alakult. Ez először a sok *arató* közül a legjobbakra vonatkozhatott, majd egyre több földtelen zssellér vállalt rendszeresen nyári, aratási munkát, s ők is megkaptatták a nevet. Tulajdonképpen foglalkozásnévből vált családnévvé, de mivel nem állandó, egész évben tartó munkára vonatkozott, nem lett olyan gyakori, mint általában a mesterségeket, ipart űzők nevei.

Elterjedtsége A Dél-Alföldön és a Dunántúl déli részén többször előfordul.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán még csak néhány *Bauer* és *Scheiner* nevű magyarosított erre, később azonban megszaporodott a számuk.

Árgyelán

Típusa Helynévi eredetű, román családnév.

Változatai *Árgyelán* 789, *Argyelán* 105, *Árgyllán* 28, *Argyllán*; *Árgyilán* 12, *Argyilán* 14; *Árdelán* 12, *Ardelán* 25, *Árdelean* 24, *Ardelean* 50, *Ardelean* 87. Más változatokkal együtt összesen: 1162.

Eredete Még a Honfoglalás előtt alakult ki **Erdeuelu* 'erdő elő, erdő előtti (mai szemlélettel: erdőn túli terület)' jelentésű *Erdély* tájnevünk, mivel Etelközből nézve ez a Kárpátok erdei előtt (vagyis azokon túl) helyezkedett el. A székely nyelvjárások némelyikében az *Erdély* név egészen nyílt Ä- hanggal kezdődik, s a román nyelvbe *Ardel* alakban került be. Itt a -d- hang -gy-vé vált (palatalizálódott), és kiegészült a román -an/-ean(u) 'onnan/oda való' jelentésű képzővel, s így lett belőle családnév. Magyarul tehát a név jelentése 'Erdélyből való, erdélyi'. Sok írásváltozata arra utal, hogy különböző magyar vidékeken jelent meg a családnév a közelmúltban, s így óhatatlanul sok ejtés- és írásváltozata lett.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Csongrád megye déli és Békés megye keleti szélén gyakoribb.

Árva

Típusa Apanévi, esetleg helynévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Árva* 1676. Más változatokkal együtt összesen: 1836.

Eredete Az ősi finnugor **orpa(sa)* a magyarban alakult *árva* formára. Mint állapot jelölője igen hamar egyéni, majd abból családnév lett 'Árva' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Ugyanakkor közvetlenül is lehetett az 'apátlan-anyátlan, elhagyott, özvegy' jelentésű *árva* szóból családnév. Nagyon ritkán előfordulhatott (korai adatok ezt nem támasztják alá), hogy valamely *Árva* vármegyei helynév vagy maga a vármegye neve vált családnévvé minden változtatás nélkül.

Kettős nevei Többször előfordul az *Árva-Tóth* (98) és az *Árva-Nagy* (28) névkapcsolatban.

Elterjedtsége A Dunától keletre, elsősorban Debrecen és Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Magyarosításra csak egy *Deczer* nevű család vette igénybe a XIX. században.

Árvai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Árvai* 4309, *Árvay* 433. Más változatokkal együtt összesen: 4776.

Eredete Valószínűleg az ősi indoeurópai 'mozdul, indul' jelentésű *or-* tőre vezethető vissza annak a felvidéki folyónak a neve (ma *Orava*), amelyről a mellette fekvő várat, arról a vármegyét és ugyancsak a várról a települést elneveztek. Az 'onnan/oda való' jelentésű, magyar -i képzős családnév tehát vagy *Árva* várából, vagy *Árva* megyéből való származásra, lakhelyre utal. A helynévnek nincs köze a magyar 'apátlan, anyátlan' jelentésű *árva* szóhoz.

Elterjedtsége A nyelvterület északi felében, Székesfehérvár–Szolnok–Debrecen vonalától északra gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan választották a XIX. században névmagyarosításkor a nevet, de csak egy volt közöttük *Oravecz*, vagyis szlovákul: 'árvai'. A többiek között *Ascher*, *Davcsik*, *Debnarik*, *Gyagyó*, *Kassovits*, *Koczur*, *Marskity*, *Siroczky* családnevű fordul elő.

Asztalos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Asztalos* 4726, *Astalos*, *Astalus*. Más változatokkal együtt összesen: 4730.

Eredete A szláv eredetű magyar *asztal* szóból -s foglalkozásra utaló képzővel alakult közszó jelentése kizárolag *asztalok* készítőjére vonatkozott, éppúgy mint az *Asztalgyártó* ~ *Asztaljártó*. (Volt ugyanis *Szekrényes* ~ *Szökrönyös* ~ *Szekrénygyártó*, *Pados*, *Polcos*, *Ládás*, *Hambáros* foglalkozás és családnév is.) Később azután az *asztalos* közszó jelentése kibővült, s ' mindenféle bútor készítő mester' értelme lett. Mint minden foglalkozásnévből, ebből is előbb sok megkülönböztető név jött létre, amelyek nagy része később öröklődött, és így családnévvé vált.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de a Tisza vonalától keletre valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században csak egy *Tischner* nevű magyarosított *Asztalosra*.

B

Bába

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bába* 937, *Baba* 222, *Buba*. Más változatokkal együtt összesen: 1163.

Eredete Más-más eredetre visszavezethető családnevek kerültek kényszerűségből ebbe a névcikkbe. Korai helyesírásunk bizonytalansága miatt nem tudjuk az ősi finnugor eredetű, gyermeknyelvi 'pólyás kisgyermek' vagy 'gyermeket utánzó játékszer' *baba* szavunkat elkülöníteni a szláv eredetű 'szülésznő, szülésnél segítkező asszony' vagy egyszerűen 'öregasszony' jelentésű *bába* szavuktól. Az utóbbi mint foglalkozásnév válthatott különösen gyakori családnévvé. Még a XX. században is igen sokszor előfordult falun a *bába* foglalkozásnévnek ragadványnévvé válása, s régen a megkülönböztető ragadványnevekből könnyen lehettek családnevek.

Mindezeken túl a kendertermesztés, fonás, szövés, takácsmesterség, hajózás, nádverés, kubikusság több tárgyának, eszközének neve *baba*, s ezek bármelyikéből is lehetett a foglalkozás szimbolikus neveként családnév.

Hozzájuk járulnak még a *Baba* ~ *Bába* helynevek Baranya, Bereg, Borsod, Fejér, Gömör, Közép-Szolnok, Küküllő, Nógrád, Sáros, Somogy, Szerém, Tolna, Valkó, Vas vármegyében, amelyek valószínűleg szintén a 'szülésznő, öregasszony' jelentésű *bába* szónak személynévi változatai, csakhogy a végükön az -a birtokjel (ugyanis a *Bába* + a > **Bábaa* magánhangzó-találkozását a magyar nyelv az egyik -a- elhagyásával földöltette). Tehát a *Bába* településnevek mindegyikének a jelentése '*Bábáé*, *Bába* nevű személy birtoka, tulajdona'. Bármelyikük eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott -i képző nélkül vagy annak lekopása után is.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, a Dunától keletre gyakoribb, Erdélyben és a Dunán túl ritkább. A *Buba* alakok Erdélyből valók.

Babai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Babai* 1322, *Babay* 110, *Bábai*, *Bábay*, *Babaj*, *Babalyi*, *Bábi* 66, *Babi*. Más változatokkal együtt összesen: 1511.

Eredete A szláv eredetű 'szülésznő, szülésnél segítkező asszony' vagy csak egyszerűen 'öregasszony' jelentésű *bába* szónak személynévi változata a *Baba* vagy *Bába* név, amelyből -a birtokjellel településnév lett (ugyanis a *Bába* + a > **Bábaa* magánhangzó-találkozását a magyar nyelv az egyik -a- elhagyásával földöltette). A jelentése így is '*Bábáé*, *Bába* nevű személy birtoka, tulajdona' maradt, s igen sok településnek a neve lett Baranya, Bereg, Borsod, Fejér, Gömör, Közép-Szolnok, Küküllő, Nógrád, Sáros, Somogy, Szerém, Tolna, Valkó, Vas vármegyében. Mindegyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Ugyanakkor a *Baba* ~ *Bába* egyénnévből is válhatott -i birtokjellel családnév, s akkor a jelentése '*Babáé* ~ *Bábáé*', *Baba* vagy *Bába* nevű személy fia, leszármazotta'. A *Babai* ~ *Bábai* névnek az -ai magánhangzó-talákozásából sok nyelvjárásban kiesett az -a- magánhangzó, így jött létre a *Babi* ~ *Bábi* névalak.

Itt azonban még meg kell jegyezni, hogy a szláv eredetű *bab* növénynevünk is helynévvé vált Zemplén vármegyében, Hevesben pedig volt egy *Báb* nevű település, és ezek is megkaphatták az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló, ugyancsak *Babi* ~ *Bábi* családnevekké lehettek.

Elterjedtsége A Dunán túl sokkal gyakoribb, a *Babaj* ~ *Babalyi* változatok szlovákok lakta vidékeken találhatók, és a *Babaj* nevek egy része a szlovák *Babály* (130) nevekhez tartozhat.

Babos

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, esetleg helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Babos* 2382, *Baboss* 41, *Babós* 148; *Babus* 284, *Babús*. Más változatokkal együtt összesen: 2869.

Eredete A szláv eredetű *bab* 'konyhakerti főzelékfélé növény' szónak a magyar 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős alakulata a *babos* közső, amelyből családnév lett különböző motivációk alapján. Ilyen motiváció a 'babot termesztő', 'babbal rendelkező' vagy 'babbal kereskedő'.

Metaforikusan (hasonlóság alapján) is létrejöhettet a családnév, ha 'olyan pöttös, apró foltos volt valaki, mintha babszemek lennének rajta szétszórva', vagyis 'himlöhelyes, ragyás, kiütéses' volt az illető.

Arad és Zala vármegyében volt több *Babos* nevű település, amelyeknek névadási indítéka ugyanaz a szláv eredetű és 'főzelékfélé konyhakerti növény' jelentésű *bab* és a hozzá járuló 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képző. Így alakultak ki a *Babos* településnevek. Ezekből -i képző nélkül is keletkezhetett családnév, vagy lekopott ez a képzője, s jelentése 'Babos településről vagy településre való, *babosi*'.

A *Bábos* (32) nevek nem szerepelnek a névcikkben, mert azok a 'mézeskalácssütő' foglalkozásnévből erednek.

Elterjedtsége Eléggé elterjedt mindenfelé, de a Dunán túl és az északkeleti nyelvterületen gyakoribb.

Bacsa

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bacsa* 2196, *Bácsa* 29, *Bacza* 23, *Baczia*, *Bacha*, *Bacia*. Más változatokkal együtt összesen: 2271.

Eredete Az ótörök eredetű **bayač* [bághács] méltóságnév a magyarban az -á- kiesése, valamint az egymás mellé kerülő két -á- (*Báacs*) összevonása után *Bács* formára alakult, és személynévvé lett, amely igen gyakori volt az Árpádok korában. Ennek -a birtokjeles alakjából (*Bácsa* ~ *Bacsa*) 'Bácsé, *Bács* nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnév jött létre.

Ugyanakkor helységnévvé is vált ugyanilyen formában 'Bács nevű személy faluja, birtoka' jelentéssel Arad, Baranya, Győr, Hunyad, Sáros, Szabolcs, Zemplén vármegyében. Ezeknek a pusztai, végződés nélküli alakjaiból is lehetett családnév, jelentése akkor '*Bacsa* ~ *Bácsa* nevű településről való, *bacsai* ~ *bácsai*'.

A trák-illír-albán eredre visszavezethető, a szlovák nyelvből a magyar tájnyelvbe bekerült 'számadó juhász' jelentésű *bacsa* és az ugyanilyen etimológiájú román *bács* szavak csak a magyar családnevek kialakulása után, a XVIII. században jelentek meg a magyar nyelven, így csak elvétve lehetett belőlük családnév.

Elterjedtsége Nógrád megyében és a Dél-Alföldön: Csongrád és Békés megyében gyakoribb.

Bácsi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bácsi* 1404, *Bácsy* 17, *Bacs* 336; *Bácsai* 97, *Bácsay* 22, *Bacsai* 20, *Bacsay*. Más változatokkal együtt összesen: 1910.

Eredete Az ótörök eredetű **bayač* [bághács] méltóságnév a magyarban a -á- kiesése, valamint az egymás mellé kerülő két -á- (*Báacs*) összevonása után *Bács* formára alakult, és személynévvé lett, amely igen gyakori volt az Árpádok korában. Ebből magyar névadással (pusztai személynévként, minden változtatás nélkül) *Bács* falunév, -a birtokjellel pedig ('Bácsé, *Bács* nevű személy birtoka, tulajdona, faluja' jelentéssel) *Bácsa* vagy *Bacs* településnél lett Arad, *Bács*, Baranya, Fejér, Győr, Hunyad, Kolozs, Komárom, Kraszna, Szabolcs, Tolna, Valkó, Zala és Zemplén vármegyében. Bármelyikból lehetett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév.

Ugyanakkor kialakulhatott közvetlenül Árpád-kori *Bács* ~ *Bacs* személynevünkbeli is -i birtokjellel a családnév, s jelentése akkor 'Bácsé ~ *Bacs*é, *Bács* ~ *Bacs* nevű személy fia, leszármazotta'. A nevek végére kerülő -ai magánhangzó-találkozást (hiátust) az -a- elhagyásával küszöbölte ki a nyelv.

'Idősebb, tiszteletre méltó férfi' jelentésű *bácsi* közszavunk azért nem jöhét számításba családnévként, mert csak a XVIII. század végétől adatolható nyelvünkben ez a közső.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti és az Alföld középső részén gyakoribb.

Bacsó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bacsó* 2247, *Bacsu* 54, *Bacso* 28, *Bácsó* 76, *Bács*, *Bachó*, *Baczó* 32, *Baczo*, *Bacio*, *Bació*. Más változatokkal együtt összesen: 2458.

Eredete Az ótörök eredetű **bayač* [bághács] méltóságnév a magyarban a -á- kiesése, valamint az egymás mellé kerülő két -á- összevonása (*Báacs*) után *Bács* formára alakult, és az Árpádok korában igen gyakori személynévvé lett. Ez megkapta az -ó kicsinyítő képzőt, majd az Árpád- és Anjou-korban nem túl gyakori, de többször

följegyzett egyéni névvé vált. Mint apanév minden változtatás nélkül családnév lett belőle, s jelentése ekkor 'Bacsó' nevű személy fia, leszármazotta' volt.

Ugyanakkor valamelyik középkorban gyakori *Ba-* kezdetű keresztnév (*Bagamerius*, *Balas*, *Balduinus*, *Barabas*, *Barleus*, *Bartalomeus*, *Basilius*) egy szótágra rövidült (*Ba-*) és -cs + -ó kicsinyítő képzős alakja is *Bacsó* lett. Ezek bármelyikéből hasonlóképp apanévi családnév válthatott 'Bacsó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. A -ci- betűkapcsolatot tartalmazók az Erdélyből áttelepültek román helyesírású nevében fordulnak elő.

Az azonos etimológiájú (trák–illír–albán eredetű) román *bács* 'számadó pásztor' és szlovák *bacsa* 'számadó juhász' jelentésű tájszavunk a magyar nyelvben csak a családnevek kialakulása után (a XVIII. század végén) jelent meg, így nem lehetett a családnév alapja.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen, elsősorban a Hajdúságban és az Alföld déli részén (*Bács* vármegye régi területén), általában a nyelvterület déli részén gyakoribb. Ez is az egyéni névből való származtatást támasztja alá, ugyanis nem a szlovák és román nyelvhatáron fordul elő többször.

Báder

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Báder* 1355, *Bader* 237, *Báder*; *Páder* 55, *Padar*, *Padár*, *Pádár* 1951. Más változatokkal együtt összesen: 3621.

Eredete Németország keleti, délkeleti részén (főleg Bajorországban) gyakori a 'fürdős, fürdőtulajdonos' jelentésű *Báder* családnév, amelynek régebbi jelentése 'felcser, orvosláshoz értő személy' volt. Ez a XVIII. századi telepítések következményeként került Magyarországra. Felnémet (ausztriai) ejtése *Páder*, magyarosodva, vagyis a magánhangzó-harmóniát megeremtve *Pádár* alakban is bekerült a magyar névkincsbe.

Elterjedtsége Budapest környékén, Pest, Nógrád és Heves megyében, valamint a Balaton északi részén a *Báder*, Sopron környékén pedig a *Páder* névalak a gyakoribb.

Bagdi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bagdi* 1417, *Bagdy* 41; *Bogádi* 62. Más változatokkal együtt összesen: 1520.

Eredete Valamely *Bag-* vagy *Bog-* kezdetű és az Árpád-korban gyakori keresztnév (*Bagat*, *Bagdan*, *Bogiszlav*, *Bogoszló* stb.) egy szótágú rövidülése (*Bag-*) megkaphatta a -d kicsinyítő képzőt, s az így kialakult *Bagd* ~ *Bagod* ~ *Bogad* személynévből magyar névadással (minden végződés nélkül) településnév lett. Legvalószínűbb, hogy a szláv 'Isten' + 'béke' jelentésű *Bagamér* igen kedvelt keresztnév szolgált a településnév alapjául, és ez rövidült le, majd vette fel a magyar -d kicsinyítő képzőt. *Bagd*, *Bagad*, *Bagda*, *Bagod*, *Bogad*, *Bogod* nevű falvaink voltak Baranya, Bereg, Bihar, Gömör, Csanád, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Temes, Vas, Zala, Zaránd vármegyében. Bármelyiknek 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátott alakjából eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett. A *Bagodi* ~ *Bogadi* ~ *Bogodi* típusú nevekből is előállhatott a *Bagdi* változat a kétnyíltszótágos tendencia szerint úgy, hogy kiesett a második szótag magánhangzója (mint pl. az *eredő* > *erdő*, *bereki* > *berki* stb. szavakban).

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen a Körösök vidékén gyakoribb.

Bagi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bagi* 4742, *Baghy* 87, *Baghi* 12. Más változatokkal együtt összesen: 4849.

Eredete Valamely *Bag-* vagy *Bog-* kezdetű, s az Árpád-korban gyakori keresztnév (*Bagat*, *Bagdan*, *Bogiszlav*, *Bogoszló* stb.) egy szótágú rövidülése (*Bag-*) és -i birtokjellel ellátott alakja lett gyakori egyénné. Ebből később apai családnév vált, amelynek jelentése 'Bagé, Bag fia, leszármazotta'.

Hasonlóképp alakult *Bag* személynevből magyaros névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) a *Bag* településnév Baranya, Bereg, Pest, Temes, Valkó vármegyében. Bármelyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, így is ugyanaz a *Bagi* alakú, de eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen az Alföldön gyakoribb.

Bagoly

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bagoly* 1125, *Bagoj*, *Bagol*, *Bogoly* 83; *Bagó* 1773, *Bago* 40, *Bagu*. Más változatokkal együtt összesen: 3055.

Eredete Ismeretlen eredetű *bagoly* madárnevünk különböző nyelvjárási ejtéssel az egész nyelvterületen elterjedt. Valamilyen hasonló belső vagy külső tulajdonság, szokás (álmatlanság, virrasztás; aránytalanul nagy fej vagy szem) alapján válthatott metaforikus családnévvé. A szó végi *-l* ~ *-ly* elmaradása teljesen szabályos hangtörténeti jelenség, amivel együtt jár az előtte álló magánhangzó megnyúlása (*Bagó*), majd egyes nyelvjáráskban (palóc) későbbi megrövidülése (*Bago*, *Bagu*).

Elterjedtsége A *Bagoly* névalak északkeleten, a *Bagó* a Dunán túl, a *Bagu* pedig Kárpátalján gyakoribb.

Bajor

Típusa Népre utaló, német családnév.

Változatai *Bajor* 574, *Bayor*; *Pajor* 1633, *Payor*, *Payr* 10; *Bájer* 52, *Báyer* 25; *Bajer* 115, *Bayer* 964, *Bejer* 20, *Beyer* 70; *Pájer* 434, *Pájjer*, *Páyer* 26, *Pajer* 238, *Payer* 313, *Paier*; *Peyer* 27, *Peier*. Más változatokkal együtt összesen: 4578.

Eredete A kelta eredetű **Boihaeum* 'félelmetes emberek' jelentésű szó vált Csehország (*Böhmen*) és az egyik német tartomány (*Bayer*) nevévé. Ez utóbbitól alakult a *Bayer* 'bajor, bajorországi' jelentésű német családnév, amelynek felnemet (ausztriai) alakja *Payer*. Magánhangzó-harmóniával mindenkor idomult a magyar nyelv rendszeréhez (*Bejer*, *Pejer*; *Bajor*, *Pajor*), és sokszor magyaros írásmóddal jegyezték föl. Ezért nagyon sok alakváltozata keletkezett a magyarországi családnevek között.

Elterjedtsége A *Bayer* elsősorban Baranya megyében, és Tolnában fordul elő, a *Pajor* pedig Fejér megyében és a Balatontól nyugatra és északra gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Saaf* nevű család vette föl a *Bayer* nevet a XIX. században.

Bajusz

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bajusz* 1583, *Bajús* 16, *Bajus* 17, *Bajsz* 178, *Bausz* 91. Más változatokkal együtt összesen: 1887.

Eredete Ismeretlen eredetű a *bajusz* szavunk. Megkülönböztető névvé, majd családnévvé válása a legjellemzőbb külső sajátság megnevezésének elve, pars pro toto (a rész képviseli az egészet) alapján történt. Mivel a szóhoz nem tartozó (inetimológikus) hangnak véltek a *-j*-t, sok helyen (főleg az Ormánságban) nem ejtették, így kiesett, s a név *Bausz* alakban is elterjedt. Másutt a *bajuszos* szóban nem ejtett második magánhangzó (*bajszos*) analógiásan hatott az alapszóra is, így jött létre (főként délnyugati nyelvterületen) a *Bajsz* névformá.

Elterjedtsége A *Bajusz* északkeleten és Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Bajusznás* nevű család a *Bajusz* nevet vette föl a XIX. században.

Bajzáth

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bajzáth* 614, *Bajzát* 661, *Bajzat*, *Bajzath*. Más változatokkal együtt összesen: 1280.

Eredete Sok ótörök eredetű **bai ~ boi* 'gazdag' jelentésű szóra visszavezethető személynév került be a magyarba az Árpádok korában (*Bayta*, *Boytá*, *Bozen*, *Bayaz*), s közülük valamelyik (talán a legutóbbi) kiegészült magyar *-d* kicsinyítő képzővel (*Bajazad*), amely később zöngéltelenült (*Bajazat*). A második nyílt szótág magánhangzója a kétnyíltszótagos tendencia szerint szabályosan kiesett (pl. *féreg* > *féreges* > *férges*), az utolsó magánhangzója pedig több nyelvjáráshoz megnyúlt, s így jött létre a **Bajzát* egyénnév. Ebből apanévi családnév vált 'Bajzát' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Az oszmán-török nyelvben később gyakori *Bayazid* ~ *Bayazit* névalakra (amelyből szabályosan levezethető lenne a *Bajzát* családnév) a korai magyar egyénnévkincsben nincs adatunk, s a török nyelvekben is csak a XV. századtól fordulnak elő, ezért ebből nem alakulhatott a családnév.

Elterjedtsége A Jászságban gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században néhány *Eisenmayer* és *Singer* család erre magyarázott nevét.

Bak

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bak* 3314, *Bakk* 1109, *Baak*, *Bák*. Más változatokkal együtt összesen: 4432.

Eredete Német eredetű, 'állat hímje' jelentésű *bak* közszavunk személynévvé válása valamely férfira jellemző külső-belső hasonlóság alapján (metaforikusan) történhetett (olyan szakállas, támadó, nőket hajkurászó volt, mint egy *bakkecske*). Ez általános emberi névadás, amelynek célja nem csupán a megkülönböztetés, hanem a szó jelentésének kívánása a megnevezettre: legyen olyan mozgókony, termékeny, mint egy *bak*. Amennyiben apanévből keletkezett a családnév, jelentése 'Bak' nevű személy fia, leszármazotta'. Keletkezhetett azonban ragadványnévből vagy közvetlenül is, akkor jelentése 'olyan, mint egy *bak*'.

A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév vált Arad, Pest, Temes, Tolna, Zala vármegyében. Ezekből is lehetett pusztai helynévként (-i képző nélküli) eredetre, származási helyre utaló családnév. Jelentése akkor 'baki, Bak községből való' volt.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen a Tiszán túl gyakoribb.

Baka

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Baka* 1047, *Baca*. Más változatokkal együtt összesen: 1056.

Eredete A családnévnek három eredete is lehetséges. Az egyik magyarázat szerint valamely Árpád-korban gyakori *Ba-* kezdetű keresztnévünk (*Bagamér*, *Balduin*, *Baltazár*, *Barabás*) egy szótakra való rövidülése (*Ba-*) és -*ka* kicsinyítő képzős alakja. Ez apanévből családnévvé válva 'Baka' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű lett.

A másik lehetőség a német eredetű, 'állat hímje' jelentésű *bak* közszavunk külső-belső hasonlóság alapján való (metaforikus) egyénnévvé válása. Ennek a *Bak* egyéni nevünknek -*a* birtokjeles (esetleg kicsinyítő képzős) alakja is *Baka* lett. Ha birtokjelet föltételezünk a családnévben, akkor jelentése 'Baké, Bak' nevű személy fia, leszármazotta' a jelentése.

Pusztai helynévből is válhatott családnév, mivel több *Baka* ~ *Báka* nevű településünk volt Bács, Hunyad, Keve, Pozsega, Sopron, Szabolcs, Temes, Valkó vármegyében. Ezeknek mindegyike az említett személynév valamelyikéből (*Bak*, *Baka*, *Báka*) keletkezhetett magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül). Ebben az esetben eredetre, származási helyre utal a családnév.

A régebbi katonanyelvből ismerős 'közlegény' jelentésű *baka* szavunkból nem jöhettet létre családnév, mert ezt csak a XIX. század elején kezdték használni, legalábbis akkor jegyezték föl először.

Elterjedtsége Szeged környékén gyakoribb a *Baka* családnév.

Bakai

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bakai* 1096, *Bakay* 158, *Bakkai* 21, *Bakkay*, *Bákai* 187, *Bákay*, *Bacay*; *Bákói*. Más változatokkal együtt összesen: 1469.

Eredete Lehet valamely Árpád-korban gyakori *Ba-* kezdetű keresztnévünk (*Bagamér*, *Balduin*, *Baltazár*, *Barabás*) egy szótakra való rövidülése (*Ba-*) és -*ka* kicsinyítő képzős *Baka* alakja, amelyhez -*i* birtokjel járult. Akkor a családnév jelentése 'Bakái, Baka' nevű személy fia, leszármazotta'.

A *Baka* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) *Baka* ~ *Báka*, a -*kó* kicsinyítő képzős személynevekből pedig *Bakó* ~ *Bákó* nevű településnév keletkezett. Ugyanezek a helynevek alakulhattak a német eredetű, 'állat hímje' jelentésű *bak* közszavunk egyénnévvé válása révén -*a* vagy -*ó* kicsinyítő képzővel is. *Baka* ~ *Báka*, illetve *Bakó* ~ *Bákó* nevű település volt Abaúj, Bács, Gömör, Hunyad, Keve, Pozsega, Sopron, Szabolcs, Temes, Valkó, Vas, Zala vármegyében, s még egy Moldvában is. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Szeged környékén gyakoribb. A *Bákói* forma csak Moldvában fordult elő.

Névváltoztatás A XIX. században *Bruck* nevűek magyarosítottak *Bakaira*.

Baki

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Baki* 1254, *Baky* 77, *Bakhi*, *Bakki* 56, *Bakky*, *Báki* 206, *Báky*. Más változatokkal együtt összesen: 1625.

Eredete A német eredetű, 'állat hímje' jelentésű *bak* közszóból metaforikusan (hasonlóságban alapulva) *Bak* személynév jöhettet létre. Ennek -*i* birtokjellel ellátott alakjából is keletkezhetett a családnév, s akkor a jelentése 'Bak' nevű személy fia, leszármazotta, *Baké*'.

Létrejöhett azonban falunév is magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) ugyanabból a *Bak* személynévből, vagy keletkezhetett valamely Árpád-korban gyakori *Ba-* kezdetű keresztnévünk (*Bagamér*,

Balduin, Baltazár, Barabás) egy szótágra (*Ba-*) rövidült változatából -ka kicsinyítő képzővel (*Baka ~ Báka*). *Bak ~ Baka ~ Báka* nevű településünk volt Abaúj, Bács, Gömör, Hunyad, Keve, Pozsega, Sopron, Szabolcs, Temes, Valkó, Vas, Zala vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A *Baka ~ Báka* helységnevek *Bakai ~ Bákai* alakúak lettek ezzel a képzővel, a végükön -ai magánhangzó-találkozással (hiátussal). Ezt a magyar nyelv sokszor az -a- kivetésével oldotta föl, így is létrejöhettet a *Baki* névalak.

Elterjedtsége A Dunántúl középső részén, különösen a Balatontól északra gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Back* nevűek vették föl névmagyarási céllal.

Bakó

Típusa Apanévi eredetű vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bakó* 6610, *Bako* 82. Más változatokkal együtt összesen: 6699.

Eredete Valamely Árpád-korban gyakori *Ba-* kezdetű keresztnévünk (*Bagamér, Balduin, Baltazár, Barabás, Bartolomeus > Bertalan*) egy szótágra rövidült (*Ba-*) és -kó kicsinyítő képzővel ellátott formája személynévvé vált (*Bakó*). Ebből apanévi családnév lett 'Bakó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

A régiségben és a népnyelvben volt azonban több ismeretlen eredetű *bakó* közszavunk is. Ezek egyike 'mészárost' jelentett. Mint foglalkozásnévből legvalószínűbben ebből alakult sok családnak a neve. Ezt alátámasztja az is, hogy ennek adatai korábbiak mészáros szavunkánál.

A 'höhér' jelentésű *bakó* szó ritka, és maga a foglalkozás is szokatlan volt. Csak nagyon kevés esetben válthatott családnévvé.

Némely nyelvjárásban 'tarisnya' vagy 'bunkó' jelentésű is volt a *bakó* szó. Szimbolikus névként (mivel állandóan magával hordta valaki) lehetett ez is családnévvé. Csak alapos családtörténeti kutatással dönthető el, hogy a sok *Bakó* név közül melyik milyen eredetű, miből származott a fölsoroltak közül.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de a déli nyelvterületen, Délvidéken, a régi Bács és Bodrog vármegyében gyakoribb.

Bakonyi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bakonyi* 3333, *Bákonyi* 351. Más változatokkal együtt összesen: 3714.

Eredete Alapszava, a német eredetű, 'állat hímje' jelentésű *bak* közszavunk metaforikusan, férfiakra jellemző külső-belső hasonlóság alapján személynévvé vált a középkorban. Ehhez járult az -n kicsinyítő képző, amely a név végén sokszor -ny-nyé vált (palatalizálódott). Megkaphatta az -i birtokjelet, s apanévi családnév lett belőle. Jelentése így 'Bakonyé, *Bakon ~ Bakony* nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor a *Bakon ~ Bokon ~ Bakony* személynevekből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnevek lettek Baranya, Bihar, Fejér, Hunyad és Veszprém vármegyében. Ezekből 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév alakulhatott. (Egyik Veszprém megyei település volt a *Bakony* hegység névadója.)

Családnév hegyek nevéből természetes úton nagyon ritkán keletkezhetett, de a névmagyarásoknak elsősorban a jól ismert hegynév volt a motivációja. A *Bákonyi* alakban a hangsúly hatására nyúlhatott meg egyes vidékeken az első szótág magánhangzója.

Kettős nevei A *Bakonyi-Kiss* (26) névkapsolatban többször előfordul.

Elterjedtsége A Dunántúl egészén megtalálható, de az északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Bachunek, Breuer, Ehrenthal, Hochstädter, Streicher* nevű család a *Bakonyi* családnevét választotta a XIX. században névmagyarásítás céljára.

Bakos

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bakos* 12 173, *Bakoss* 29, *Bakkos, Bakus* 30; *Bokos, Bakas*. Más változatokkal együtt összesen: 12 312.

Eredete A német eredetű, 'állat hímje' jelentésű *bak* közszavunkból 'valamivel való ellátottságot, foglalkozást' jelentő -s képzővel 'bakkal bíró, *bakot* tartó, *bakkal* foglalkozó' jelentéssel a középkorban sok egyéni név jött létre. Ezekből sok apanévi családnév alakult '*Bakos ~ Bokos ~ Bakus ~ Bokus* fia, leszármazotta' jelentéssel.

Ugyanakkor a személynévvé lett *Bak ~ Bok* alakhoz -s kicsinyítő képző is járulhatott, amelyből ugyanolyan egyéni nevek keletkeztek. Belőlük is apanévi családnevek lehettek '*Bakos* fia, leszármazotta' jelentéssel.

Kettős nevei A *Bakos-Tóth* (19) névben többször előfordul.

Elterjedtsége Általában a nyelvterület északi részén, de különösen a Dunántúl északi felében gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Bok* és egy *Lojka* nevű vette föl a XIX. században.

Baksa

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Baksa* 2748, *Baksha*. Más változatokkal együtt összesen: 2760.

Eredete Német eredetű, 'állat hímje' jelentésű *bak* közszavunk metaforikusan, férfiakra jellemző külső-belső hasonlóság alapján személynév lett a középkorban. Az így egyéni névvé vált *Bak* megkaphatta az -s + -a kicsinyítő képzőbokrot. Ebben a *Baksa* formában apanévként családnévvé lett, s akkor jelentése 'Baksa fia, leszármazotta'. Ugyanakkor a 'valamivel rendelkező, valamivel ellátott' vagy csak egyszerűen foglalkozásnévi -s képző is hozzájárulhatott a *Bak* egyéni névhez. A *Bakos* személynévből is lehetett családnév -a birtokjellel, de a **Bakosa* alakból a kétnyíltszótagos tendencia szerint kiesett a második magánhangzó (mint például a *koromos* > *kormos* szóból), s lett belőle *Baksa* családnév. Jelentése így is 'Bakos nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Tisztától nyugatra, különösen a Dunán túl, Zala megyében gyakoribb.

Balassa

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Balassa* 1809, *Balasa* 67, *Balása* 19, *Balássa*, *Ballassa*, *Ballása*; *Balázsa* 46, *Balazsa*; *Balasi* 326, *Balási*, *Balasai*, *Balassai* 14, *Balassay*, *Balassi* 17, *Balassy* 30, *Balássi* 16, *Balássy* 103, *Balasy*, *Balásy* 34; *Balázsi* 1639, *Balazsi* 22, *Balázs* 166. Más változatokkal együtt összesen: 5329.

Eredete A *Balázs* keresztnév írás- és ejtés változatából jött létre. A *Balázs* név vagy a görög nyelv *Bασίλειος* [*Baszileiosz*] 'királyi', vagy valamely római kor előtti (preromán) itáliai nyelv *Blaesus* 'görbe lábú, sánta' vagy 'selypes, beszédhibás' jelentésű ragadványnevéből (cognomenéből) származik. A magyarba a középkori latinon keresztül került be *Blasius* írásképpel (zs-s [*Blázsius*] ejtéssel). Ebben nyelvünk -a- bontóhanggal föloldotta a szókezdő mássalhangzó-torlódást, s elhagyta a latin -us végződést. Tehát középkori ejtése *Bálázs* volt, de a „zs” hangot „s” betűvel írták, majd az íráskép alapján néhol s-sel is ejtették. Így a *Balas* névformához járult az eredetileg -i, majd -a/-e-, (ma azonban egyalakú -é) birtokjel, s apai családnévvé lett. Mindegyik névalak jelentése 'Balázsé, Balázs' nevű személy fia, leszármazotta'. Természetesen a szöbeli zs-s ejtés is megkaphatta az -a birtokjelet, s így jött létre a *Baláza*, *Balázsi* forma.

Elterjedtsége A *Balassa* a Dunántúl északi részén, a *Balassi* a Felvidéken, a *Balázsi* pedig Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században sok *Braun*, néhány *Balavayder*, *Báron*, *Bednarz*, *Bettelheim*, *Bilicz*, *Blau*, *Brust* választotta névmagyarásításkor a *Balassa* családnevet.

Balatoni

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Balatoni* 1348, *Balatony*, *Balatonyi* 95. Más változatokkal együtt összesen: 1446.

Eredete A szláv eredetű, 'mocsaras, sáros' jelentésű **blatnъ* [blátn] szó vizek, lápos területek nevévé, azokból pedig a mellékük települt helyiségeknek nevévé is vált. A magyarban a névkezdő és név végi mássalhangzó-torlódások föloldásával kialakult a *Balaton* ~ *Boloton* településnév. Ilyenek Bodrog, Borsod, Heves vármegyében voltak. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i- képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé alakulhattak. Az -nyi végződés nyelvjárási ejtés. A *Balaton* tó nevéből ritkábban válthatott családnév, névmagyarásításkor azonban sokak számára az ismert tónév volt a névválasztás motivációja.

Elterjedtsége Ma már az egész nyelvterületen általánosan elterjedt, de Baranya megyében kissé gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században csak *Balaton* formában használta föl névmagyarásításra egy *Baumbartner* és egy *Pollák* család.

Balázs

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Balázs* 25 734, *Balazs* 63, *Balaz* 14, *Baláz*, *Balázh*; *Ballázs*, *Ballás*, *Ballásch*, *Ballasch*, *Balás* 424, *Balas* 11, *Baláss*, *Balass*; *Balizs* 55, *Bálizs* 200. Más változatokkal együtt összesen: 26 745.

Eredete A Balázs keresztnév eredete vitatott. Vagy a görög *Bασίλειος* [Baszileiosz] 'királyi' jelentésű személynévből, vagy valamely római kor előtti (preromán) itáliai nyelv *Blaesus* 'görbe lábú, sánta' vagy 'selypes, beszédbibás' jelentésű ragadványnevéből (cognomenéből) származik. A magyarba a középkori latinon keresztül került be *Blázsius* hangalakban, amelyből az *-us* latin végződés elmaradt. A szókezdő mássalhangzó-torlódást a magyar nyelv általában földöltette, s itt erre az *-a-* bontóhangot használta. Igen gyakori keresztnév volt az Árpádházi királyaink idején (erre utal a nagyszámú *Balázs-* kezdetű településnév), majd a családnevek kialakulása korábban is (XIV–XV. század). Sok apai családnév alakult belőle. Írásváltozatainak nagy száma a „zs” betű hiányára, annak lejegyzési bizonytalanságára vezethető vissza.

A Bálizs létrejöhettet a népnyelvi 'bosnyák házaló kereskedő' jelentésű *bálizs* közszóból is. Ebben az esetben foglalkozásnévre utal a családnév.

Kettős nevei A *Balázs-Piri ~ Balás-Piri* (78) összetételeben igen sokszor előfordul.

Elterjedtsége A Balázs családnév az Alföldön ritkább, a nyelvterület keleti, északkeleti részén, de különösen Erdélyben gyakoribb. A Dunántúl déli felében sem ritka.

Névváltoztatás Gyakorisága alkalmas volt az asszimiláció céljából való névmagyaráositásra, ezért a XIX. században nagyon sok Berger, Kohn, több Bernhardt, Blaustein, néhány Brünauer, Guttmann, Lövy vette föl új névül.

Bali

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bali* 2893, *Baly* 12, *Balli*, *Bally* 13, *Báli* 20. Más változatokkal együtt összesen: 2990.

Eredete Nagy valószínűség szerint ősi, finnugor eredetű *bal* ('baloldal' jelentésű) közszavunk az Árpád-korban önálló személynévként is élt, de valamely *Bal-* kezdetű keresztnévünk (*Balabán*, *Balázs*, *Baldvin*, *Bálint*, *Baltazár*, *Barlabás ~ Ballabás*) egy zárt szótágra rövidült (*Bal-*) formában is használatos volt ugyanakkor. Valamelyikből magyar névadással (puszta személynévként, minden végződés vagy összetétel nélkül) falunév vált Baranya, Békés, Bodrog, Borsod, Heves, Külső-Szolnok, Sopron és Torda vármegyében. Az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel családnév alakult belőle.

Ugyanakkor a *Bal* egyénnév közvetlenül is megkaphatta a régi *-i* birtokjelet, s akkor jelentése 'Balé, *Bal* nevű személy fia, leszármazotta'. Becenévi *-i* képzős név azért nem lehet, mert családneveink kialakulásakor az *-i* beceképző funkciójában még nem volt meg nyelvünkben, illetőleg német képző lévén egyáltalán nem volt jellemző a magyarra.

Elterjedtsége A Dunántúl egészén megtalálható, de inkább a nyugati részén és az egész nyelvterületnek a déli részén gyakoribb.

Bálint

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bálint* 14 444, *Bálinth* 14, *Bálind* 153, *Bálindt*, *Balint* 66, *Bálin*; *Válint* 205, *Válinth* 12; *Valent* 433, *Váalent* 104; *Valentin* 327; *Valentiny* 18. Más változatokkal együtt összesen: 15 750.

Eredete Az 'erős, egészsges' jelentésű latin *valens* szóból származik a keresztnév. A magyarba került alakulat **Välentinus* lehetett, amely megrövidült *Välént* alakra. Így is apai családnévvé válthatott.

Mivel szókezdő mássalhangzóját az Árpád-kori magyar nyelvjárásknak nagy része nem tudta kiejteni, *b*-vel helyettesítette (mint a *Wachter* > *bakter*; *Wicke[n]* > bükköny esetében is), vagy két ajakkal képzett zöngés spiránon (-β-) keresztül lett belőle *b-*. Így alakult ki a mai *Bálint* ejtés. Sok helyütt a szó végi *-t* az előtte álló *-n-* hatására zöngésült *-d-vé* (*Bálind*). Mint valamennyi keresztnévünk, ez is sok apai családnév alapja lett, s különböző írás- és ejtésváltozatban él ma is.

Elterjedtsége Közép-Magyarországon, különösen Szeged környékén és Erdélyben gyakoribb. (Igen érdekes módon Marosszékben és Gyergyószékben nagyon sokszor *Bálinthit ~ Bálintt* formában jegyezték föl, de élő adatát nem találtam.)

Névváltoztatás A XIX. században több *Kehl*, néhány *Kohn*, *Bernstein*, *Büchler*, *Bleyer* nevű magyarosított, egy *Balek* nevű pedig érthető okból változtatta nevét *Bálintra*.

Balla

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Balla* 10 526, *Ballya*, *Bala* 33, *Balya* 103, *Bálya*; *Barla* 93, *Bara* 659, *Barra* 73; *Bolla* 2547. Más változatokkal együtt összesen: 14 072.

Eredete Nagy valószínűség szerint *bal* ('baloldal' jelentésű) közszavunk ősi, finnugor eredetű. Az Árpád-korban önálló személynévként élt önmagában (*Bol ~ Bal*) és -a birtokjeles alakban is (*Bala*). Ez utóbbi jelentése 'Balé, *Bal* nevű személy fia, leszármazotta', s így vált családnévvé. Az -a végződés azonban lehetett kicsinyítő képző is, és ebben a becézett formájában lett apai családnév, a jelentése pedig akkor 'Bala nevű személy fia, leszármazotta' volt.

Ugyanakkor valamely *Bal-/Bar-* kezdetű keresztnévünk is (közülük gyakori volt a *Balabán*, *Balambér*, *Balázs*, *Balduin*, *Bálint*, *Baltazár*; *Barlabás ~ Ballabás*) egy szótakra rövidültve (*Bal ~ Ball*) alakulhatott tovább a föntiekhez hasonló módon (-a birtokjellel vagy -a kicsinyítő képzővel) egyéni névvé. Az egyéni nevekből ugyanazokkal a jelentésekkel apai családnevek lettek. A hosszú -ll-et vagy -rr-et tartalmazók esetében legvalószínűbb a *Barnabás > Barlabás > Ballabás* keresztnévből való keletkezés, de két magánhangzó közti (intervokális) helyzetben bármikor megnyúlhatott az -l- és -r- (különösen a Dunán túl). A *Bolla* is ennek a névnek a zártabb magánhangzós (*Bollóbás*) nyelvjárási ejtéséből keletkezett.

Elterjedtsége A *Balla* Kárpátalján s általában az északkeleti nyelvterületen, a *Bolla* a Dunán túl, a *Bara* pedig Erdélyben igen gyakori. Az -ly-et tartalmazó alakok palóc vidékre utalnak, s azok esetében a *Bálint* keresztnévből való származásuk a valószínűbb.

Névváltoztatás Igen sokan, különösen *Blau*, *Blaustein*, *Beck*, *Berger*, *Braun*, *Bruck*, *Büchler* nevűek vették igénybe névmagyarásításra a XIX. században.

Balló

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Balló* 364, *Ballo* 14, *Baló* 200, *Balo* 19, *Baloh* 17, *Báló* 482, *Bálo* 11, *Bálló* 32, *Balyo*, *Balyó*; *Bolló* 101, *Boló* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1258.

Eredete Ősi, valószínűleg finnugor eredetű 'bal' ('baloldal' jelentésű) közszavunkból gyakran használt személynév lett az Árpád-korban *Bal ~ Bol* alakban. Megkapva az -ó kicsinyítő képzőt később apanévként 'Baló ~ Balló ~ Boló ~ Bolló' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel családnév alakult belőle.

Valamely *Bal ~ Bar-* kezdetű keresztnévünk (*Balabán*, *Balambér*, *Balázs*, *Balduin*, *Bálint*, *Baltazár*, *Barnabás ~ Barlabás > Ballabás*) egy szótakra rövidült alakja (*Bal-*) is bővülhetett -ó kicsinyítő képzővel. Ebből ugyanúgy lett apai családnév. A hosszú -ll-et tartalmazók vagy a *Barnabás ~ Barlabás > Ballabás* mássalhangzó-hasonulása után keletkeztek, vagy a rövid -l- két magánhangzó közé kerülve (intervokális helyzetben) nyúlt meg bennük. Az -ly-et tartalmazó formák palóc videkre utalnak, s esetleg a *Bálint* névből valók.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, különösen Erdélyben gyakoribb.

Balogh

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Balogh* 80 183, *Balog* 16 878, *Balog*, *Balóg*, *Balyog*, *Bajog*, *Balók*, *Ballogh*, *Balógh*, *Balohg*, *Bolog*, *Bologh*. Más változatokkal együtt összesen: 97 309.

Eredete Ősi, valószínűleg finnugor eredetű *bal* ('baloldal' jelentésű) közszavunkból -g névszóképzővel 'balkezes, sete, gyakorlatlan, balsorsú' jelentésű melléknév lett, s ez már az Árpádok korában személynévvé vált. Később apanévként ebből 'Balog' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel családnév lett.

Talán még gyakrabban és egyénnévi előzménytől függetlenül külső vagy belső tulajdonság alapján a közszó közvetlenül is családnévvé válthatott 'balkezes' vagy 'rossz sorsú, szerencsétlen' jelentéssel. A szó végi -h írása a XVI. századtól kezdett elterjedni. Az -ly-et tartalmazó alakok palóc videkről valók.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt az egész magyar nyelvterületen.

Névváltoztatás Asszimilációs céllal rendkívül sok *Braun*, *Baumgarten*, *Baumgartner*, *Bamberger*, *Beck*, *Baruch*, *Berger*, *Blau*, *Bleier*, *Bleyer*, *Bloch* magyarásított erre a XIX. század második felében. Ismeretlen okból vette föl a *Balogh* nevet a *Bábi*, *Ballek*, *Kemény* és *Sapkás* család. Voltak olyanok, akik a XIX. században megváltoztatták *Balogh* nevüköt, így például egyikük *Kojmovszky* lett.

Bán

Típusa Apanévi eredetű vagy valakihez tartozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bán* 5557, *Baán* 722, *Ban* 22, *Bánn*, *Bány* 22. Más változatokkal együtt összesen: 6333.

Eredete Valószínűleg az ótörök eredetű és 'oszlop, a jurta közepén álló pónza' jelentésű *bayan* [*bághán*] szó még a török nyelvekben alakult 'tartóoszlop, erősség' jelentésű személynévvé, s így került be a magyarba. Itt a két

magánhangzó közötti (intervokális helyzetű) -γ- kiesett, az egymás mellé kerülő két -āā- (*Báān*) pedig összevonódott hosszú -á-vá (*Bán*).

Másrészt az ugyancsak ótörök eredetű, 'gazdag' jelentésű *Bajan* (egy VI. századi avar fejedelem neve) került át valamelyik délszláv (valószínűleg a horvát) nyelvbe, ahol szabályosan *bán* közszóvá, méltóságnévvé vált. Az utóbbi a magyar nyelv először közsónak vette át, majd személynév lett belőle, s egyszerre használta már az Árpád-korban mindenkorrású nevet egyénnévi funkcióban. Családnévvé válthatott apanévként '*Bán*' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, de a 'bán udvartartásához tartozó' ember tapadásos névávitellel vagy a 'bához hasonló viselkedésű, öltözködésű' ember hasonlóság alapján (metaforikusan) is megkaphatta.

Elterjedtsége A Tiszától nyugatra gyakoribb, de déli nyelvterületünkön, továbbá Erdélyben és Ugocsa vármegye területén is sokszor előfordul.

Névváltoztatás Néhány *Baumgarten*, *Bánwárt*, *Bróda* nevű magyarosítási célból választotta régi neve helyett a XIX. században.

Bana

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Bana* 1016.

Eredete Az ótörök eredetű 'oszlop, a jurta közepén álló pónza' jelentésű *bayan* [*bághán*] közszból még a török nyelvben vált 'tartóoszlop, erősség' jelentésű személynév, amely bekerülhetett a magyarba.

Másrészt az ugyancsak ótörök eredetű és 'gazdag' jelentésű *Bajan* név egy VI. századi avar fejedelem nevén keresztül vált délszláv (valószínűleg horvát) személynévvé és méltóságnévvé, amely mindenkorrású funkcióban átkerült nyelvünkbe. A magyar -a végződés lehet kicsinyítő képző, de birtokjel is. Az első esetben a családnév jelentése '*Bana*' nevű személy fia, leszármazotta', a második esetben pedig a jelentése '*Báné*', *Bán* nevű személy fia, leszármazotta'.

A családnév azonban alakulhatott minden végződés nélkül a Komárom vármegyei *Bana* település nevéből is. Ez az előző személynevek valamelyikéből lett magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helynévvé. Ebben az esetben az eredetre, származási helyre utaló családnév jelentése '*Bana*' nevű településről vagy településre való, *banai*'.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen, Torna, Abaúj, Borsod, Zemplén, Szabolcs vármegyében gyakoribb.

Bánfi

Típusa Apanévi, ritkán helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bánfi* 2262, *Bánfy* 13, *Bánffi*, *Bánffy* 83, *Banfi*, *Bánfia* 10. Más változatokkal együtt összesen: 2395.

Eredete Valószínűleg az ótörök eredetű és 'oszlop, a jurta közepén álló pónza' jelentésű *bayan* [*bághán*] szó még a török nyelvben alakult 'tartóoszlop, erősség' jelentésű személynévvé, s így került be a magyarba. Itt a két magánhangzó közötti (intervokális helyzetű) -γ- kiesett, az egymás mellé kerülő két -āā- (*Báān*) pedig összevonódott hosszú -á-vá (*Bán*).

Másrészt az ugyancsak ótörök eredetű, 'gazdag' jelentésű *Bajan* (egy VI. századi avar fejedelem neve) került át egyik délszláv (valószínűleg a horvát) nyelvbe, ahol szabályosan *bán* közszóvá, méltóságnévvé vált. Az utóbbi a magyar nyelv először közsónak vette át, majd személynév lett belőle, s egyszerre használta már az Árpád-korban mindenkorrású nevet egyénnévi funkcióban. Amikor a családnevek kezdtek kialakulni, 'fia' jelentésű -fi utótaggal bővült, apanévi családnévvé vált *Bánfi* ~ *Bánfy* ~ *Bánffi* ~ *Bánffy* alakban. Jelentése '*Bán*' nevű személy *fia*, leszármazotta'.

Szórványosan alakulhatott a *Bánfa* (tulajdonképpen *Bánfalva*, vagyis '*Bán* vagy *bán* faluja' jelentésű) településnévből is 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel a családnév. Azonban csak egy Baranya vármegyei *Bánfa* településről tudunk, s nagyobb a lehetősége a személynévből való összetétel létrejöttének, amire egyébként is sok példa van a családnevek között (*Abafi*, *Apafi* stb.).

Elterjedtsége Erdélyben sokkal gyakoribb elterjedésű, de Magyarországon a Tiszaántúl déli, délkeleti részén, Csongrád és Békés megyében is többször előfordul.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán *Bauer*, *Baumann*, *Bachruch*, *Braun*, *Brucker*, *Brudermann* nevűek választották magyarosítási célra, de csak *Bánfi* alakban. Az egyetlen *Bánffy* névfölvétel (*Baumholczerről*) 1846-ban történt. Egy *Bocskor* nevű esztétikai okból cserélhette föl *Bánfira* a nevét.

Bangó

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar vagy cigány családnév.

Változatai Bangó 3389, Bango 28. Más változatokkal együtt összesen: 3422.

Eredete Egyesek a 'bamba, ügyefogyott, együgyű' jelentésű *banga* ~ *bangó* magyar hangulatfestő szóból magyarázzák. (Talán az ide föl nem vett *Bangha* (121) alakok valóban magyar etimológiájúak.) Mivel személynévi előfordulására nincsenek középkori följegyzések, nem lehetnek egyénnévi eredetük, vagyis apanevék. Saját tulajdonságuk alapján kaphatták ragadványnévként a nevek első viselői. A családnév ebből vagy közvetlenül is kialakulhatott. A XV. századtól elszórtan található rá néhány adat.

Ugyancsak nagyon ritkán előfordulhatott, hogy a keresztnévi eredetű *Bankó* névben a -*k*- zöngésült az előtte álló -*n*- hatására (mint például a *Bánki* > *Bángi* esetében).

Mai tömeges előfordulása inkább a 'görbe' jelentésű *bango* roma köszöra vezethető vissza. Ebből külső tulajdonságra utaló családnév lett. Ezt az is alátámasztja, hogy roma családok neveiként gyakoribb.

Elterjedtsége Különösen Nógrádban, Zalában továbbá Püspökladányban és környékén fordul elő többször.

Bánhegyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változata Bánhegyi 1017. Más változatokkal együtt összesen: 1019.

Eredete Egyetlen *Bándhegye* nevű Sopron vármegyei településről tudunk a Történelmi Magyarországon. Az összetétel első tagjának előzménye valószínűleg az ótörök eredetű és 'oszlop, a jurta közepén álló pónza' jelentésű *bayan* [bághán] szó, amely még a török nyelvben alakult 'tartóoszlop, erősség' jelentésű személynévvé. Így került be a magyarba, ahol a két magánhangzó közötti (intervokális helyzetű) -*y*- kiesett, az egymás mellé kerülő két -*áá-* (*Báán*) pedig összevonódott hosszú -*á-vá* (*Bán*).

Másrészt az ugyancsak ótörök eredetű, 'gazdag' jelentésű *Bajan* (egy VI. századi avar fejedelem neve) került át egyik délszláv (valószínűleg a horvát) nyelvbe, ahol szabályosan *bán* köszövá, méltósagnévvé vált. Az utóbbit a magyar nyelv először köszönök vette át, majd személynévvé lett belőle, s egyszerre használta már az Árpád-korban mindenkor forrású nevet egyénnévi funkcióban. A *Bán* nevű személyek közül bárki megkaphatta a középkorban gyakori -*d* kicsinyítő képzőt, s egy *Bánd* nevű emberről neveztek el azt a magaslatot, dombot, hegyet amelyről a település a *Bándhegye* nevet kapta. Ennek a falunak a nevéből 'onnan/oda való' jelentésű -*i-* képzővel alakulhatott néhány családnév.

Névváltoztatás Ily gyakori családnév azonban nem jöhettet létre egyetlen, meglehetősen kicsiny, és csak rövid ideig fonnálló település nevéből. Többségük minden bizonnal névmagyarási eredménye. A XIX. században több *Bauhofer* és egy *Maislis* változtatta erre a nevét, ennél azonban sokkal többen tehették a XX. században.

Bánki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Bánki 1208, Bánky 71, Bángi. Más változatokkal együtt összesen: 1429.

Eredete Valószínűleg az ótörök eredetű és 'oszlop, a jurta közepén álló pónza' jelentésű *bayan* [bághán] szó még a török nyelvben alakult 'tartóoszlop, erősség' jelentésű személynévvé, s így került be a magyarba, ahol a két magánhangzó közötti (intervokális helyzetű) -*y*- kiesett, az egymás mellé kerülő két -*áá-* (*Báán*) pedig összevonódott hosszú -*á-vá* (*Bán*).

Másrészt az ugyancsak ótörök eredetű, 'gazdag' jelentésű *Bajan* (egy VI. századi avar fejedelem neve) került át egyik délszláv (valószínűleg a horvát) nyelvbe, ahol szabályosan *bán* köszövá, méltósagnévvé vált. Az utóbbit a magyar nyelv először köszönök vette át, majd személynévvé lett belőle, s egyszerre használta már az Árpád-korban mindenkor forrású nevet egyénnévi funkcióban. Mindkét, különböző eredetű *Bán* személynevünk megkapta a -*k* kicsinyítő képzőt, s magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnévvé vált Baranya, Bihar, Fejér, Pest, Szatmár, Szerém, Ung, Vas, Veszprém, Temes, Zala vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -*i-* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl és Békés megyében, Orosháza környékén gyakoribb.

Kettős nevei Különösen gyakori a *Bánki-Horváth* (136) összetételű névben, amelyek nagy része Orosházán fordul elő.

Névváltoztatás Névmagyarási céllal több *Lövinger* és egy *Bauda* család vette föl a XIX. században.

Bankó

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy szláv családnév.

Változatai Bankó 1194, Banko 14, Bánkó. Más változatokkal együtt összesen: 1212.

Eredete Az ótörök eredetű *bayan* [*bághán*] ’oszlop, a jurta közepén álló pónza’ jelentésű kösző még a török nyelvben vált ’tartóoszlop, erősség’ jelentésű személynévvé, amely bekerülhetett a magyarba, ahol a két magánhangzó közötti (intervokális helyzetű) -γ- kiesett, a két -ā- pedig összevonódott hosszú -á-vá, s *Bán* lett belőle.

Emellett az ugyancsak ótörök eredetű és ’gazdag’ jelentésű **Bajan* avar személynévből a délszlávban (elsősorban a horvátban) méltóságúnak is, egyénnével is vált, s már igen korán (a XI. század végén) minden funkcióban bekerült a magyar nyelvbe (*bán* ~ *Bán/Bán*). Bárhogyan is alakult az alapnév, megkapta a -kó kicsinyítő képzőt, s önálló személynév lett belőle. (A név tőhangjának megrövidülése szabályos magyar jelenség, pl. *János* > *Jankó*, *Pál* > *Palkó*.) Ugyanez a -kó képző azonban -ko formában a szláv nyelvben is megtalálható, így az esetek egy részében föltételezhető a szláv (horvát, szlovén vagy szlovák) eredet. mindenéppen a *Bankó* ~ *Banko* becealak vált apanévi családnévvé, s jelentése ’*Bankó* nevű személy fia, leszármazotta’.

A köszői ’bankjegy, papírpénz’ jelentésű *bankó* azért nem jöhetsz számításba, mert annak első előfordulásait csak a XVIII. század végén jegyezték föl. Szlovén és szlovák nyelvben való kialakulását bizonyítja a földrajzi elterjedettség is.

Elterjedtsége Elsősorban a Dunán túl, Zala és Komárom megyében, de az Alföldön, Szarvason és Kondoroson a szlovák származásúak között is meglehetősen sokszor fordul elő.

Bánkuti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Bánkuti 1013, Bánkuty 13, Bánkuti 116, Bánkuty, Bánkuthy, Bánkúthy, Bankuti, Bankúti. Más változatokkal együtt összesen: 1154.

Eredete Az összetétel első tagjának előzménye az ótörök eredetű *bayan* [*bághán*] ’oszlop, a jurta közepén álló pónza’ jelentésű kösző, amely még a török nyelvben vált ’tartóoszlop, erősség’ jelentésű személynévvé. Ez bekerülhetett a magyarba, ahol a két magánhangzó közötti (intervokális helyzetű) -γ- kiesett, a két -ā- pedig összevonódott hosszú -á-vá, s *Bán* lett belőle.

Ugyanakkor a délszláv nyelveken keresztül magyarba került, török eredetű, avar **Bajan* egyénnévből származó személy- vagy tisztségnév is *bán* ~ *Bán* alakú volt. Tudomásunk szerint egyetlen, volt Zaránd (később Arad) vármegyei településnévben fordult elő -kuta utótaggal (*'bán* tisztségi vagy *Bán* nevezetű személy kútja’ jelentéssel). Ennek ’onnan/oda való’ jelentésű -i képzős családnévi változatát a régiségen nem lehetett megtalálni, de a Bánkutai formából az -a- szabályos kiesésével is alakulhatott a mai *Bánkuti* nevek közül néhány.

Elterjedtsége A Dunától keletre, elsősorban az északi részeken gyakoribb.

Névváltoztatás Föltételezhető, hogy e családnév előfordulásainak zöme névmagyarosítási eredetű, annak ellenére, hogy a XIX. században nem magyarosítottak erre.

Bánszki

Típusa Helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai Bánszki 973, Bánszky 141. Más változatokkal együtt összesen: 1124.

Eredete Az ótörök eredetű *bayan* [*bághán*] ’oszlop, a jurta közepén álló pónza’ jelentésű köszőből még a török nyelvben vált személynév, amely bekerülhetett a magyarba, ahol a két magánhangzó közötti (intervokális helyzetű) -γ- kiesett, a két -ā- pedig összevonódott hosszú -á-vá, s *Bán* lett belőle.

Ugyanakkor a szintén török eredetű, ’gazdag’ jelentésű *Bajan* (egy VI. századi avar fejedelem neve) került át egyik délszláv (valószínűleg a horvát) nyelvbe, ahol szabályosan *bán* köszővé, méltóságúnak vált. Ezt minden bizonnal a horvátból kölcsönözte a magyar nyelv, s minden funkcióban való használatából (*bán* ’főtiszviselő, kormányzó’ kösző és *Bán* egyénnével) helységnév vált magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) Baranya, Kraszna, Moson, Somogy, Sopron, Torontál, Trencsén vármegyeiben. Ezek közül különösen a Trencsén vármegyei jöhetsz számításba a családnév kialakulásában, mivel az ’onnan/oda való’ jelentésű -skó- képző a szlovák (valamint a cseh, orosz, ruszin, ukrán stb.) nyelvben található meg, a délszlávban nem. Az eredetre, származási helyre utaló szláv (leginkább szlovák) családnév jelentése tehát ’*Bán* [nevű falu]-ból való, *báni*’.

Elterjedtsége Pest környéki szlovák eredetű településeken, valamint Békéscsabán és Nyíregyházán gyakoribb.

Bányai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bányai* 4030, *Bányay* 79, *Bányi* 183, *Banyai* 19. Más változatokkal együtt összesen: 4331.

Eredete Szláv eredetű bárnya szavunk, igen korán nagyon sok olyan település nevében megjelent Arad, Kolozs, Komárom, Nógrád, Sopron, Szatmár, Szerém, Temes, Torda, Vas, Veszprém, Zaránd vármegyében, ahol a közelben (föld alatti) ásványokat kitermelő üzem létesült. Mindegyikból alakulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló *Bányai* családnév, de ugyanígy megkaphatta bármelyik *bárnya* mellett lakó vagy ott dolgozó ember is ezt a nevet. A *Bányi* forma az -ai magánhangzó-találkozás (hiátus) megszüntetése útján jött létre az -a- kihagyásával.

Elterjedtsége A Tiszán túl elszortan, de leginkább az északi részén, a Dunán túl pedig Tolna megyében kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan választották magyarosítási céllal családnévül a XIX. században, köztük leggyakrabban *Gruber*, *Goldgruber*, *Goldberg* nevűek, de néhány *Brányai*, *Bodenlos*, *Brunstein*; *Banják*, *Strbik*, *Strassnov*, *Utrata* nevű család is, míg egy *Balek* nevű pedig esztétikusabb jelentés céljából cserélhette föl erre a nevét.

Barabás

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Barabás* 4965, *Barabas* 32, *Barabáss*, *Barlabás* 21, *Barnabás* 28, *Barrabas*; *Ballabás* 199, *Balabás* 119, *Balobás* 23, *Balabos*; *Bollobás* 10, *Bolobás* 50; *Barbás*, *Borbás* 3574, *Borbas*. Más változatokkal együtt összesen: 9037.

Eredete Két külön keresztnév egybeesése a családnevekben. Egyik a bibliai héber eredetű *abar* [Báhr áh báh (Bárabáh)] 'az Atya fia' jelentésű név, amely a görögben -sz raggal ellátva *Baραβᾶς* [Bárabász] formájú lett. Ez a latin *Barabas* (középkori magyarországi ejtéssel -s-sel a végén *Bárabás*) néven keresztül került be a magyar nyelvbe. A másik név az arámi nyelvre visszavezethető, 'a vigaszalás fia' jelentésű újszövetségi *Baρναβᾶς* [Bárnbász]. A latinból *Barnabas* alakban került be a magyarba. A *Barabas* névben az -r- megnyúlása, a *Barnabásban* pedig az -n- > -r- hasonulása azonos alakú: *Barabás* ~ *Barrabás* nevet eredményezett. Az -r- > -l- és -l- > -r- mássalhangzók cseréje gyakori volt a magyar nyelvtörténet folyamán, ezáltal jöttek létre a *Barabás* ~ *Ballabás* változatok. A *Barbás* ~ *Borbás* nevek kialakulásában a kétnyíltszótágos tendencia érvényesült, vagyis a második nyílt szótag magánhangzójá kiesett. Valamennyi névváltozatból lehetett apai családnév, s jelentésük 'Barabás ~ Barnabás ~ Barlabás ~ Ballabás ~ Bolobás ~ Barbás ~ Borbás' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Bolobás* ~ *Bollobás* ejtésváltozatok a Dunántúl északnyugati részén, a *Barabás* nevek a nyelvterület keletebbi felében, Erdélyben, különösen Háromszékben gyakoriak.

Névváltoztatás Jó néhányan, köztük *Barach*, *Freiberger*, *Fleischmann*, *Kucharsch* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Bárány

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bárány* 3838, *Bárán* 10, *Barany*, *Baranj*. Más változatokkal együtt összesen: 3880.

Eredete Szláv eredetű, 'fiatal juh' jelentésű bárány köszavunkból igen korán lett helynév, egyéni, majd családnév is. A személynév minden két funkciója kialakulhatott foglalkozásból ('bárányok pásztorai'), metaforikusan tulajdonságából (olyan szelíd, nyugodt, mint egy bárány) vagy szimbolikusan öltözetből ('báránybőrből készült ruhadarabot viselő'). Ezekből apai családnevek lehettek, 'Bárány' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Sopron, Szerém, Veszprém vármegyében voltak *Bárán* ~ *Bárány* helyneveink. Ezek bármelyikéből is létrejöhettet (képző nélkül) eredetre, lakóhelyre vagy származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, a Dunától keletre, elsősorban az Alföldön gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Baum*, *Goldstein*, *Kobetics*, *Likker* nevű család vette föl névmagyarosítási céllal a XIX. század folyamán.

Baranyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Baranyi 8809, Baranji, Barányi 105, Bárányi 17, Baronyi; Baranyai 7987, Baranyay 103, Boronyai 39.

Más változatokkal együtt összesen: 18 118.

Eredete Baranya helynevünk személynévi eredetű, amely egyik vélemény szerint valamely *Bran-* kezdetű szláv személynévnek (*Branibor*, *Branimir*, *Branisláv*) az első szótagjára rövidült, a név eleji mássalhangzó-torlódást földoldó és -a kicsinyítő képzős magyar alakulata (**Barana*) lehetett. Keletkezhetett azonban a gyakori *Bárány* személynévünk -a birtokjeles alakjából is 'Bárányé, Bárány' nevű személy birtoka, tulajdona' jelentéssel. A családnév mind az -ai- magánhangzó-találkozású (hiátusos) *Baranyai*, mind pedig az -a- hangot kivető *Baranyi* alakjában helynévi eredetű 'oda/onnan való' jelentésű -i képzővel jött létre. *Baranya* helységnevünk csak Baranya, Bodrog, Máramaros és Valkó vármegyében volt. A családnév gyakoriságát tehát nem annyira a települések száma, hanem inkább a vármegye nevére való utalás befolyásolta. A XV–XVI. századi migráció, a törökök elől való menekülés, távolabba elköltözés indokolta, hogy a messzebből jöttek nem kis falvaik nevét, hanem tájegységek, megyék nevét kapták meg eredetre, származási helyre utaló családnévből.

Elterjedtsége Az északi, északnyugati nyelvterületen és természetesen a Dél-Dunántúl területén gyakoribb. Erdélyben ritkább.

Névváltoztatás *Baranyai* alakra sokan, *Anmüller*, *Geiszler*, *Grünbaum*, *Kiefer*, *Kreitzt*, *Unger* nevűek, *Baranyi* formára pedig *Bariss*, *Biczkó*, *Buzalka*, *Herczberger* nevűek magyarosítottak a XIX. században.

Baráth

Típusa Valahová tartozásra vagy tulajdonságra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Baráth 5859, Barát 1119, Barath 15, Barat 19. Más változatokkal együtt összesen: 7047.

Eredete A szláv eredetű, 'fiútestvér' jelentésű *brat* szót a magyar nyelv a szókezdő mássalhangzó-torlódás földoldásával, -a- bontóhang közbeiktatásával *barát* formában 'társ, felebarát; szerzetes' jelentéssel vette át. Igen kevés korai adata van, családnévként is csak a XV. századtól fordult elő gyakrabban, s ilyenkor a jelentése 'a szerzetesrendhez kapcsolódó személy (a rend jobbágya, szolgája)' vagy metaforikusan 'szerzeteshez hasonló életet élő, szerzetesi öltözettel viselő' stb. ember.

Borsod, Győr, Moson, Somogy, Trencsén, Zala vármegyében sok település is megkapta a *Barát* nevet vagy előtagot, ha valamely szerzetesrend birtokában volt a falu. Az ilyen helynevekből is alakulhattak eredetre, származási helyre uraló családnevek a szokásos -i képző nélkül.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de a Dunán túl kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Freud*, *Freund* és egy *Böhm* nevű vette föl új családnévként a XIX. században.

Barcza

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Barcza 1031, Barca 35. Más változatokkal együtt összesen: 1067.

Eredete Ótörök eredetű **Bars ~ Bors* [*Barsz ~ Borsz*] személynévünk jelentése 'tigris' vagy 'párdúc'. Az -sz -c-vé válása (affrikációjá) a középmagyar korban meglehetősen gyakori volt, s az így létrejött *Barcz* alakhoz -a birtokjel járult. Családnévként a jelentése 'Barszé ~ Barczé, Barsz ~ Barcz' nevű személy fia, leszármazotta'.

Származhat a családnév pusztá (-i képző nélküli) helynévből is, akkor jelentése 'Barcza' nevű településre való'.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Buxbaum*, *Brust*, *Bäumel*, *Lobstein* nevűek magyarosítottak *Barcza* és *Bárcza* névre, de a mai névanyagban ez utóbbi nem szerepel.

Barczi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Barczi 655, Barci 19, Barcy, Barczy 14, Barcái 14, Barczai 47, Barczay, Bárczi 341, Bárczy 88, Bárci 10, Bárcai, Bárczai 44, Bárczay 17; Borczi. Más változatokkal együtt összesen: 1266.

Eredete Igen sok *Barcz ~ Bárcz ~ Barcza ~ Bárcza* nevű településünk volt Abaúj, Borsod, Fejér, Gömör, Hunyad, Somogy, Veszprém vármegyében, amelyeknek egy része az ótörök eredetű és 'tigris' vagy 'párdúc' jelentésű **Bars ~ Bors* (ejtése: *Barsz ~ Borsz*) személynévre vezethető vissza. Az -sz -c-vé válása (affrikációjá) a középmagyar korban meglehetősen gyakori volt, s az így létrejött *Barcz* alakhoz némely esetben -a birtokjel járult. A személynevek magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) váltak a fölsorolt településnevekké. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló

családnév lett belőlük. Közvetlenül is kialakulhatott családnév az említett személynevekből -i birtokjellel, s akkor jelentése 'Barszé ~ Barczé, Barsz ~ Barcz' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Borsod, Zemplén, Szabolcs megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Egyetlen névmagyarási török a XIX. században Bárczi Géza nyelvész édesapja (*Brix János*) volt.

Bárdi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Bárdi 799, Bárdy 79, Bardi 541, Bardy. Más változatokkal együtt összesen: 1428.

Eredete Több germán eredetű keresztnév kezdődött *Bar-*, *Bal-* vagy *Bald-* elemmel (*Bardolf* 'csatabárd' + 'farkas'; *Baldur* 'isteni fényesség'; *Baldwin* ~ *Balduin* 'merész' + 'barát'), amelyek közül a *Balduin* ~ *Baldinus* volt a leggyakoribb az Árpádok korában. Bármelyik lerövidülhetett *Bald-* ~ *Bal-* ~ *Bar-* egy szótágú formára (az *l > r* mássalhangzó-csere általános volt ekkor). A hangsúly hatására első szótágjának magánhangzója szabályosan megnyúlt. Ezután vagy eredetileg is benne található (etimologikus) -*d*-jével, vagy kicsinyítő -*d* képzővel alakult egyéni névvé, abból pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnév vált Bereg, Bihar, Kolozs, Küküllő, Máramaros, Sáros, Somogy, Zaránd vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Ugyanakkor az eredeti személynév kaphatott -*i* birtokjelet, és abból is családnév lehetett. Akkor a jelentése 'Bárdé ~ Bardé, Bárd ~ Bard' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen: Szabolcsban, Szatmárban gyakoribb.

Névváltoztatás XIX. századi névmagyárosításukkor a korábban *Billnitzer*, *Bubonyák*, nevűek a *Bárdi*, míg a *Stenner* nevűek a *Bardi* formát vették igénybe.

Bárdos

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Bárdos 3216, Bárdoss, Bardos 19; Bárdus, Bardus. Más változatokkal együtt összesen: 3283.

Eredete Német eredetű jövevényiszavunk, a 'balta, fejsze, húsvágó eszköz' jelentésű *bárd* 'valaminek birtokosa, használója, készítője' jelentésű -*s* képzővel foglalkozást jelentő szóvá vált. Mint minden foglalkozásra utaló szóból, ebből is gyakran lett először megkülönböztető ragadványnév, abból pedig, vagy attól függetlenül közvetlenül is családnév.

Vas vármegyében és Marosszékben településnév is alakult e személynévből. Ezek később -*i* képző nélküli eredetre, származási helyre utaló családnévvé lehettek.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Borsodban, Csongrádban és Baranyában kissé gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században néhány *Bauer*, *Balthig*, *Brunner*, *Bleyer*, *Burstein* nevű család választotta névmagyárosítás céljára.

Bari

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Bari 2926, Bary 30, Bári 416, Báry. Más változatokkal együtt összesen: 3380.

Eredete Több *Bar* ~ *Bár* nevű településünk volt Baranya, Hunyad, Somogy vármegyében, amelyek *Bar-* vagy hasonló kezdetű keresztnéveink valamelyikére (*Barakony*, *Baranus*, *Barnabás*, *Barneus*, *Bartalus*, *Bartolomeus*) vezethetők vissza, vagyis személynévi eredetűek. Ezek a helynevek magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) keletkeztek. Belőlük 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzővel alakulhatott az ide tartozó családneveink egy része.

Másik része közvetlenül létrejöhettet a keresztnév rövidült formájához kapcsolódó -*i* birtokjelből, s akkor jelentése 'Baré ~ Báré, Bar ~ Bár' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Borsodban, Abaújban, és különösen a Dunántúl déli részén, Ormánságban gyakoribb.

Névváltoztatás Csupán egy *Bachruch* nevű magyárosított erre a XIX. században.

Barkóczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Barkóczi 2116, Barkóczy 134, Barkóci 22, Barkoci, Barkoczi 42, Barkoczy; Barkóczay, Bárkóczai. Más változatokkal együtt összesen: 2328.

Eredete Vas vármegyei *Barkóc* ~ *Barkolc* településünk a körülötte gazdag tenyésző *berkenye* fáiról kapta a nevét.

A fa ('*Sorbus torminalis*') neve a magyarba valamely délszláv nyelvből került be **brekovic* alakban. Szókezdő mássalhangzó-torlódását a magyar nyelv ejtéskönnyítő magánhangzó beiktatásával oldotta föl, az -ov-hangkapcsolat pedig hosszú -ó-vá olvadt össze. A második nyílt szótág magánhangzója (-e-) a kétnyíltszótagos tendencia szerint kiesett. A helynévhez 'onnan/oda való' jelentésű -i képző kapcsolódott, s így családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati felében, a Dunántúl déli részén gyakoribb, de előfordul északkeleten is, főleg Borsod, Abaúj és Zemplén megyében.

Névváltoztatás Többen, főleg *Brandenburg*, *Grünfeld*; *Bratkó*, *Bielek* nevűek vették föl XIX. századi névmagyaroitásukkor.

Barna

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Barna 11 320; Barla 100. Más változatokkal együtt összesen: 11 479.

Eredete Germán (valószínűleg hazai szász) eredetű a *barna* melléknevnk. Mint annyi más színnév, könnyen vált közvetlenül vagy ősi egyéni néven keresztül külső tulajdonságra (hajszínre, szakáll színére, bőrszínre) utaló családnévvé. Az -n- ~ -l- hangok cseréje gyakran előfordult a magyar nyelv története folyamán.

Ugyanakkor az Árpád-korban gyakori *Barnabas* ~ *Barlabás* keresztnévünk is lerövidülhetett *Barna* ~ *Barla* alakra. Ezek is előbb egyéni, majd abból apai családnevek lettek. Jelentésük 'Barna ~ Barla fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Barna* általában a Dunától keletre, a *Barla* pedig Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században névmagyaroitásra csak a *Barna* (és a *Barnai*, *Barnafi*) formát használták, de az elsőt igen nagy mértékben. Különösen kedvelték a *Braun*, *Braunberg*, *Barunberger* nevűek, de fölvettek *Bardach*, *Brüll*, *Brnó*, *Buchsbaum*, *Buxbaum*, *Butorácz* nevűek is.

Barsi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Barsi 887, Barsy 69, Barshy; Bassi 20; Barsai 24. Más változatokkal együtt összesen: 1007.

Eredete Az ótörök eredetű, 'párdúc, tigris' jelentésű *Bars* ~ *Barsz* személynév bekerült a magyar névkincsbe. Itt -a- vagy -i- birtokjellel válthatott belőle előbb egyénné, majd családnév. Jelentése így 'Barsé, Bars nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor a korai egyéni névből jelentős vár és település neve lett Bars vármegyében (amelyről a megye is kapta a nevét). Ebből 'onnan/oda való' jelentésű -i- képzővel alakulhatott eredetre, származási helyre utaló családnév. Valószínűleg maga a vármegye volt a nevek többségének a forrása, mivel azt többen és jobban ismerték, mint a várat, amely a XIII. században már elvesztette jelentőségét (ma pedig a helye sem látszik). A *Bassi* névalak $r > s$ hasonulással jött létre.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti részén és Borsod megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyaroitásra csak a *Barsi* alakot használta föl néhány *Csincsics*, *Dleszk* és *Hamel* nevű család a XIX. században.

Bársony

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Bársony 1700, Bárson 11, Barsonj, Barsony. Más változatokkal együtt összesen: 1716.

Eredete Ótörök eredetű *bársony* közszavunk több okból válthatott családnévvé. Elsősorban szimbolikusan megkaphatta, aki *bársonnyal* foglalkozott (készítette, kereskedett vele). Természetesen az is megkaphatta, aki *bársonyból* készült ruhadarabot: mentét, nadrágot viselt. Metaforikusan is családnévvé válhatott magatartás vagy belső tulajdonság (sima modor, kellemes viselkedés) alapján.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati és északkeleti részén, valamint Kecskemét környékén gyakoribb. Erdélyben ritka.

Barta

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Barta* 10 434, *Bartha* 6089, *Bartah*, *Bártha*; *Birta* 445, *Bírtá*; *Berta* 8202, *Bertha* 402. Más változatokkal együtt összesen: 25 852.

Eredete Az Árpád-korban igen népszerű *Bertalan* keresztnévünk egyesek szerint arámi eredetű, *Talmai ~ Tolomai* alakú lehetett. Jelentése 'barázdákban bővelkedő', vagyis 'ráncos arcú' volt. (Van olyan vélemény, mely szerint esetleg 'vitéz, bátor harcos' volt a jelentése.) A többség szerint az arámiból került a bibliai héberbe *ymltrb* [*bar Tolomai* (*Bártolomaj*)] alakban, 'Talmai fia', vagyis 'a ráncos arcú fia' (vagy esetleg 'a vitéz harcos fia') jelentéssel.

Más vélekedés szerint eredeti héber név, s jelentése 'domb fia' vagy 'barázda fia'. A magyar nyelv a latinosított *Bartholomaeus* formában találkozott vele, s elmagyarosodása után *Bartalan ~ Birtalan ~ Bertalan* változatokban élt. Ezek rövidült vagy rövidült és -a kicsinyítő képzővel toldott alakja vált gyakori egyennévvé, majd apai családnévvé. Jelentése '*Barta ~ Birta ~ Berta* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Barta* általában a nyelvterület keleti felében, de a *Birta* alakváltozattal együtt főleg északkeleten, különösen Erdélyben, a *Berta* pedig a Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás A *Barta* elterjedtsége miatt alkalmas volt asszimiláció céljára, és igen sokan, köztük *Barth*, *Bachrach*, *Baruch*, *Baumgartner*, *Behr*, *Berger*, *Blau*, *Braun*, *Breuer*, *Bruck*, *Buchwald*, *Burger* nevük választották magyarosításkor új családnévül, míg a *Berta* formát csak egy *Speier*, a *Birta* nevet pedig senki sem vette föl a XIX. században.

Bártfai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bártfai* 1563, *Bártfay* 133, *Barfai*. Más változatokkal együtt összesen: 1702.

Eredete Több *Bártfa* nevű településünk is volt Abaúj, Moson, Sáros vármegyében, s talán mindegyik a **bárdfa* 'egy napi erdővágásnyi erdő' jelentésű összetételre megy vissza. Legjelentősebbé a Sáros vármegyei *Bártfa* városa lett. Bármelyik helynévből családnév lehetett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel. Az ide tartozó családneveink többsége azonban a volt Sáros vármegyei *Bártfa* város nevére vezethető vissza.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeletre, az Alföldön gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Braun*, *Krausz*, *Bartyek*, *Indrák*, *Paczona* családnevük erre magyarosítottak a XIX. század folyamán.

Bartók

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bartók* 2974, *Bartok* 53, *Bartoch*; *Birtók* 62, *Birtok*; *Bertók* 2071, *Bertok* 47. Más változatokkal együtt összesen: 5226.

Eredete Az Árpád-korban igen népszerű *Bertalan* keresztnévünk egyesek szerint arámi eredetű, *Talmai ~ Tolomai* alakú lehetett. Jelentése 'barázdákban bővelkedő', vagyis 'ráncos arcú' volt. (Van olyan vélemény, mely szerint esetleg 'vitéz, bátor harcos' volt a jelentése.) A többség szerint az arámiból került a bibliai héberbe *ymltrb* [*bar Tolomai* (*Bártolomaj*)] alakban, 'Talmai fia', vagyis 'a ráncos arcú fia' (vagy esetleg 'a vitéz harcos fia') jelentéssel.

Más vélekedés szerint eredeti héber név, s jelentése 'domb fia' vagy 'barázda fia'. A magyar nyelv a latinosított *Bartholomaeus* formában találkozott vele, s elmagyarosodása után *Bartalan ~ Birtalan ~ Bertalan* változatokban élt. Ezek egy szótágú rövidülése (*Bart- ~ Bert- ~ Birt-*) és -ók kicsinyítő képzővel ellátott alakja is meghonosodott egyéni névként, és később apanévi családnévvé vált. Jelentése '*Bartók ~ Birtók ~ Bertók* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Bartók* a nyelvterület keleti felében, a *Birtók* formával együtt pedig különösen Erdélyben, Háromszékben gyakoribb. A *Bertók* a Dunántúlra jellemzőbb, de általában elterjedt.

Névváltoztatás Névmagyarosításra csak a *Bartók* nevet vette igénybe néhány *Bartek*, *Braun*, *Bergsmann*, *Schiller* nevű család a XIX. század folyamán.

Bartos

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bartos* 2930, *Barthos* 45, *Bartoss* 26, *Bartosch*, *Bartosh*, *Bartós*, *Bártos*; *Bartus* 2466, *Bartusch*; *Bartis* 138; *Bortis*, *Bortos*. Más változatokkal együtt összesen: 5632.

Eredete Az Árpád-korban igen népszerű *Bertalan* keresztnévünk egyesek szerint arámi eredetű, *Talmai ~ Tolomai* alakú lehetett. Jelentése 'barázdákban bővelkedő', vagyis 'ráncos arcú' volt. (Van olyan vélemény, mely szerint esetleg 'vitéz, bátor harcos' volt a jelentése.) A többség szerint az arámiból került a bibliai héberbe *ymltrb* [bar *Tolomai* (*Bártolomaj*)] alakban, 'Talmai fia', vagyis 'a ráncos arcú fia' (vagy esetleg 'a vitéz harcos fia') jelentéssel.

Más vélekedés szerint eredeti héber név, s jelentése 'domb fia' vagy 'barázda fia'. A magyar nyelv a latinosított *Bartholomaeus* formában találkozott vele, s elmagyarozáása után *Bartalan ~ Birtalan ~ Bertalan* változatokban élt. Ezek egyikének egy szótagú rövidülése (*Bart-*) fölvette az -s kicsinyítő képzőt. A képző előtti -o- ~ -u- ~ -i- tővéhangzó analogikus járulék, s minősége a nyelvjárástól függött. Mindegyikből előbb egyéni név, majd apai családnév lett. Jelentése 'Bartos ~ Bartis ~ Bartus' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Erdélyben a *Bartis ~ Bartos*, a Dunán túl a *Bartus ~ Bartos* forma gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarosításra túlnyomórészt a *Bartos* alakot használták *Bachruch, Beitler, Bernstein, Breuer, Briller* nevük, *Bartus* névre csak egy *Bözel* változtatott a XIX. században.

Bartucz

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bartucz* 851, *Bartuc*, *Bartúcz* 40, *Bartúc*; *Bartusz* 112; *Bartócz*; *Bardócz* 187, *Bardocz* 35, *Bardóc*. Más változatokkal együtt összesen: 1243.

Eredete Bárminnyire is szlávosan hangzik a név -c képzője, az irodalomjegyzékben fölsorolt szláv névtárok és földolgozások egyikében sem szerepel. Alapja mindenképpen az Árpád-korban igen népszerű *Bertalan* keresztnévünk, amely egyesek szerint arámi eredetű, és *Talmai ~ Tolomai* alakú lehetett. Jelentése 'barázdákban bővelkedő', vagyis 'ráncos arcú' volt. (Van olyan vélemény, mely szerint esetleg 'vitéz, bátor harcos' volt a jelentése.) A többség szerint az arámiból került a bibliai héberbe *ymltrb* [bar *Tolomai* (*Bártolomaj*)] alakban, 'Talmai fia', vagyis 'a ráncos arcú fia' (vagy esetleg 'a vitéz harcos fia') jelentéssel.

Más vélekedés szerint eredeti héber név, s jelentése 'domb fia' vagy 'barázda fia'. A magyar nyelv a latinosított *Bartholomaeus* formában találkozott vele, s elmagyarozáása után *Bartalan ~ Birtalan ~ Bertalan* változatokban élt. Ezek egyikének egy szótagú zárt rövidülése a *Bart-*. A név eredeti képzője a magyar -us, amely -usz ejtéssel is előfordult. Az -sz -c-vé válása (affrikációja) pedig általában volt a középmagyar korban, vagyis a XVI–XVII. század folyamán (mint például *koszta* > *kocka*, *orsza* > *orca*). Áttelesen tehát a *Bartus* ejtésváltozatának kell tekintenünk. Az elég sok névváltozatban előforduló -d- a mellette álló -r- hatására zöngésült (-t- > -d- változás) nemely nyelvjáráshoz. A különböző névalakokból előbb egyéni név, majd apai családnév lett 'Bartucz ~ Bartócz ~ Bardócz' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Pesttől délre, a Kecskemét–Csongrád–Szolnok közötti területen gyakoribb.

Bata

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bata* 3072, *Batha* 136, *Batta* 1642, *Battha* 16. Más változatokkal együtt összesen: 4886.

Eredete minden bizonnal az Árpád-korban igen gyakori egyénnévre megy vissza a családnév, de ennek a névnek az eredete és végzödése nincs tisztázva. Több, különböző jelentésű török név (*Bat* 'gyors' vagy 'haszontalan, semmirevaló', *Bata* 'ima, könyörgés; áldás', *Batu* 'erős', *Bati* [*Bátı*] 'nyugat, naplement'; *But* 'láb, lábszár, comb') átkerülhetett a magyarba személynévként, de ezek török előfordulásainak nagy része (a kutatás mai eredményei szerint) kései, többnyire XIX. századi. Szóba jöhét a vitatott eredetű magyar *bot* közszó tulajdonnérvé válása, majd magánhangzójának nyitódása (-u- > -o-). Továbbá valamely *Bat-* ~ *Bot-* kezdetű keresztnévből is eredhet, amelyek közül nagyon gyakori volt az Árpádok idején a *Batisius*, amely Keresztelő Szent János *Baptista* melléknévből származik a -pt- > -tt- > -t- egyszerűsödése után. Ugyancsak kedvelt volt a germán eredetű *Boto ~ Botho* név is, amely a 'követ, hírnöök' jelentésű *bote* középfelhémét közszóra vezethető vissza. Az -a végződés lehet birtokjel (akkor jelentése 'Baté, Bat' nevű személy fia, leszármazotta'), de lehet kicsinyítő képző is. A *Bata ~ Bota* névalakok önálló személynérvé váltak, s ezekből apanévi eredetű családnevek lettek.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati felében (különösen az Őrségen), továbbá a Duna–Tisza közének északi részében gyakoribb.

Névváltoztatás Magyarosításra csak egy *Spitzer* nevű család használta föl a XIX. században.

Bató

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bató* 642, *Bathó* 680, *Bato* 10, *Batho* 15, *Battó*; *Botó* 12, *Bottó* 131, *Botto*. Más változatokkal együtt összesen: 1498.

Eredete minden bizonnal az Árpád-korban igen gyakori egyénnévre megy vissza a családnév, de ennek a névnek az eredete és végződése nincs tisztázva. Több, különböző jelentésű török név (*Bat* 'gyors' vagy 'haszontalan, semmirevaló', *Bata* 'ima, könyögés; áldás', *Batu* 'erős', *Bati* [*Bátj*] 'nyugat, naplement'; *But* 'láb, lábszár, comb') átkerülhetett a magyarba személynévként, de ezek török előfordulásainak nagy része (a kutatás mai eredményei szerint) kései, többnyire XIX. századi. Szóba jöhét a vitatott eredetű magyar *bot* közszó tulajdonnérvé válása, majd magánhangzójának nyitódása. Továbbá valamely *Bat-* ~ *Bot-* kezdetű keresztnévből is eredhet, amelyek közül nagyon gyakori volt az Árpádok idején a *Batisius*, amely Keresztelő Szent János *Baptista* melléknevéből származik a *-pt-* > *-tt-* > *-t-* egyszerűsödése után. Ugyancsak kedvelt volt a germán eredetű *Boto* ~ *Botho* név is, amely a 'követ, hírnöök' jelentésű *bote* ófelnemet közszóra vezethető vissza. Ezek egyikének egy szótágú rövidüléséhez (*Bat-* ~ *Bot-*) járult a magyar -ó kicsinyítő képző, sazzal is önálló személynérvé vált, majd apanévi családnév lett belőle. Jelentése 'Bató' ~ 'Botó' ~ 'Bottó' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti felében, Heves és Borsod megyében, de különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán csak egy *Berger* nevű család magyarosított erre.

Bátori

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bátori* 1503, *Bátory* 42, *Báthori* 642, *Báthory* 523, *Batori*, *Bathori*, *Bathory*; *Bátri* 77, *Bátry*. Más változatokkal együtt összesen: 2806.

Eredete Ötörök eredetű *bátor* közszavunkból egyénnév, majd abból Abaúj, Bihar, Bodrog, Heves, Szabolcs, Szatmár, Zaránd vármegyében magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnev is lett. Mindkettő válthatott családnérvé. Az egyénnév *-i* végződése birtokjel, jelentése 'Bátoré, Bátor' nevű személy fia, leszármazotta'. A helynévé pedig 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s jelentése 'Bátor' nevű településről vagy településre való'. A *Bátri*-féle alakok a *Bátori* névformából keletkeztek, a második szótagbeli *-o-* a kétynyíltszótagos tendencia szerint esett ki.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, elsősorban a Tiszán túl gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Névváltoztatás A XIX. században nagyon sokan, főként *Bauer*, *Berger*, *Baumgarten* nevük, de *Bachrich*, *Beinfeld* nevű családok is magyarosítottak erre, és egy *Ábrahám* ismeretlen okból, egy *Bitang* nevű pedig névszépítés céljából vehette föl.

Batyi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Batyi* 558, *Bátyi* 304, *Batyai*, *Bátyai* 163, *Bátyay*. Más változatokkal együtt összesen: 1035.

Eredete Több *Bátya* nevű településünk volt Bács, Baranya, Fejér, Pest, Pozsega, Valkó vármegyében, s ezek mindegyike a *Báty* ~ *Bátya* egyénnévből keletkezett, amelynek pedig forrása a belső keletkezésű, eredetileg gyermeknyelvi 'idősebb fiútestvér' jelentésű *báty* fónév. A helynévezet az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző kapcsolódott, így vált eredetre, származási helyre utaló családnérvé.

Amennyiben a személynévezet járult *-i* birtokjel, akkor a családnév jelentése 'Bátyé, Báty' nevű személy fia, leszármazotta'.

Számba jöhét még a *Bat* ~ *Bát* településnevekből való származtatás is. Ekkor az 'onnan/oda való' *-i* képző miatt a településnevek végén álló *-t* hang *-ty-* vé válta (palatalizálódott), vagyis *-t-* > *-ty-* változás ment végbe a családnevek alakjában. Ebben az esetben ide kellene még sorolnunk a *Bati* (102), *Báti* (171), *Báhi* és *Báthy* (60) családneveket is.

A *Bátyai* formákban azonban semmiképpen sem az *-i* hatására palatalizálódott a *-t-*. Ezekből a nevekből (*Bátyai*) az *-ai* magánhangzó-találkozást (hiátust) a nyelv az *-a-* elhagyásával küszöbölte ki, s így is létrejöhettek a *Batyi* névalakok.

Elterjedtsége Az Alföld déli részén kissé gyakoribb.

Bauer

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Bauer 2549, Báuer, Bäuer; Baur 42, Baurer; Pauer 554, Paur 16. Más változatokkal együtt összesen: 3169.

Eredete A középfelnémet *būwäre* ' földművelő' jelentésű szónak a származéka a mai német nyelvben a *Bauer*.

Ugyanebben a jelentésben gyakori foglalkozásra utaló családnévvé vált. Bajorországban inkább *Baur*, az északkeleti részeken *Bauer* formában gyakoribb, míg délebbre (Karintiában) *P-* hanggal kezdve ejtették (és írták) a nevet (*Paur*), sváb alakja pedig *Bauerle* ~ *Bayerle* lett. A magyar nyelvbe a XVIII. századi telepítésekkor mindegyik névalak bekerült.

Elterjedtsége A *Bauer* a Dunántúl több vidékén is előfordul, a *Pauer* forma viszont csak Sopron környékén található.

Névváltoztatás Néhányan a *Bauer* nevet vették föl a XIX. században szlávos, romános vagy kellemetlen jelentésű családnevük, a *Boér*, *Ochs*, *Danzinger* helyett. Sokan azonban mind a *Bauer*, mind a *Pauer* nevük közül *Balogh*, *Bánfi*, *Bátori*, *Benkő*, *Berényi*, *Berki*, *Borszéki* névre magyarosítottak.

Bazsó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Bazsó 1802, Bazso 21, Basó, Bassó 21. Más változatokkal együtt összesen: 1854.

Eredete A név alapja a *Balázs* keresztnév, amely vagy a görög nyelv *Bασίλειος* [*Baszileiosz*] 'királyi' jelentésű nevéből, vagy valamely római kor előtti (preromán) itáliai nyelv *Blaesus* 'görbe lábú, sánta' vagy 'selypes, beszédhibás' jelentésű ragadványnevből (cognomenéből) származik. A magyarba a középkori latinon keresztül került be *Blasius* írásképpel és zs-s [Blázsius] ejtéssel. Nyelvünk vagy -a- bontóhanggal földöltotta a szókezdő mássalhangzó-torlódást, vagy elhagyta az egyik (-l-) mássalhangzót, majd a latin -us végződés is elmaradt. Középkori ejtése *Báláz*s vagy nemely nyelvjárásban az -l- kiesése után *Bázs* volt. A „zs” hangot általában „s” betűvel írták, majd az íráskép alapján néhol s-sel is ejtették, de a helyes kiejtés mindenkorban a *Bazsó*.

Ugyanakkor a *Baszileiosz* görög alaknak a középkori latin ejtésű változata *Bazsilius* volt, amelynek egy szótágú rövidülése a magyarban *Bazs-* lett. Mindkét módon létrejött *Bazs* névforma fölvette az -ó kicsinyítő képzőt. A fönti két lehetőség szerint kialakult *Bazsó* egyénnevből apai családnév vált 'Bazsó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunán túl és az északi nyelvterületen gyakoribb, az Alföldön nagyon ritkán fordul elő.

Beck

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Beck 1715, Bek 215, Bekk 187, Bék 73; Bäck 12, Back 88. Más változatokkal együtt összesen: 2297.

Eredete A német családnévszótárok egyrészt a *Bäcker* 'pék' jelentésű középalnémet, másrészt a *Beke* 'patak' jelentésű alnemet közszból származtatják. Arra is akad azonban példa, hogy a héber/jiddis 'a Szentség fia' jelentésű *Ben Kodes* kifejezésből vezetik le. A magyarországi családnevek túlnyomó többsége az első, 'sütő, pék' jelentésű szóból eredhet. Bizonyítja ezt német eredetű *pék* köszavunk és igen gyakori *Pék* (2603) családnünk is. A név elmagyarosodására utal a sok *Bék* alak, amely a hangsúly hatására a magyarban nyúlt meg, és átmenet a *Beck* > *Pék* között.

Elterjedtsége A Dunántúl délkeleti részén, Tolna és Baranya megyében gyakori.

Névváltoztatás A XIX. században néhányan *Beke* névre magyarosítottak.

Becker

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Becker 644, Bekker 365, Bäcker, Backer, Becher 42; Pecker, Pekker 354. Más változatokkal együtt összesen: 1415.

Eredete A középalnémet 'sütő, pék' jelentésű *Bäcker* szó elterjedt az egész német nyelvterületen. Mint minden foglalkozásnál, igen gyakori családnév lett a legtöbb németek lakta vidéken, de különösen Bajorországban. Nagyon korán, még a XVIII. századi tömeges német telepítések előtt Magyarországra került, de többnyire csak a polgárosult városok német lakói viselték. Később hozták magukkal a falusi telepesek is. A *P-* kezdetű névformák felnémet (ausztriai) területről valók.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti, délkeleti részén gyakoribb.

Becsei

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Becsei* 1008, *Becsey* 77, *Becsi* 35, *Becsy* 16, *Beczy*. Más változatokkal együtt összesen: 1137.

Eredete Az ótörök eredetű személynév (*Bese* [*Bese*]) jelentése (ha kun-besenyő) 'héja, sólyom, karvaly' vagy (ha köztörök) 'tömör, kemény, erős' (ez utóbbi az alapja a *basa* méltóságnevnek). A magyarban is személynév volt *Becs* ~ *Becse* alakban, s magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett belőle Bács, Baranya, Fejér, Keve, Komárom, Somogy, Szatmár, Torontál, Valkó, Veszprém, Zala vármegyében. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Természetesen mint egyéni név is megkaphatta az -i birtokjelet, s akkor apai családnév lett belőle, jelentése pedig 'Becseié, *Becse* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Kohn* nevű család fölvette XIX. századi névmagyarásításakor, s egy *Becsuk*, valamint egy *Zsidó* nevű család is erre változtatott ugyanakkor.

Bécsi

Típusa Helynévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bécsi* 1126, *Bécsy* 74, *Béci*, *Béczi* 78, *Béczy* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1290.

Eredete Az ószláv eredetű és 'üreg, barlang; mészégető kemence' jelentésű *peč* [pěcs] közszó olyan ótörök nyelvi közvetítéssel került a magyarba, amely a szókezdő -p helyett b-t ejtett. Több *Bécs* nevű település is volt a Történelmi Magyarországon Abaúj, Bihar, Bodrog, Keve, Komárom, Pest és Pozsga vármegyében. Bármelyikből családnév keletkezhetett az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel. Sok ide tartozó név azonban az osztrák főváros nevéből ered, s minden bizonnal tulajdonságra, modorra, öltözködésre utalt (bécsi ruhát hordott, bécsiesen viselkedett), nem pedig onnan való származást jelentett. Az elég sok névben szereplő -cz- a családnevek kialakulása idején jellemző helyesírást tükrözi, és ez a -cz- a följegyzések idején -cs-nek hangzott.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században csak egy *Wiener* nevű család magyarosított *Bécsire*.

Bede

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bede* 1308; *Böde* 365, *Böde* 130. Más változatokkal együtt összesen: 1847.

Eredete Az Árpád-korban igen gyakori *Bed* ~ *Beda* ~ *Bede* ~ *Bedő* (*Bedeu*) egyéni nevünk eredete vitatott. Szóba került a török *Bedir* 'telihold' jelentésű névnek a magyarban való *Bed-* rövidülése és különböző (köztük -e) kicsinyítő képzővel való ellátása. Ugyanakkor a rendkívül sokszor előforduló *Benedek* keresztnévnek -n- > -d- mássalhangzócerével való ejtése: a *Bedenek* rövidülése és különböző kicsinyítő képzőkkel alakított változatai (*Bed*, *Beda*, *Bede*, *Bedek*, *Bedes*) sem voltak ritkák az Árpádok és Anjouk korának névanyagában. Bármelyik lehetőséget is fogadjuk el, a *Bede* régi, becélzett (hypocoristicus) egyénnév vált apanévi családnévvé 'Bede' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északon és északkeleten némileg gyakoribb a *Bede* alak, Dél-Alföldön pedig a *Böde* előfordulása több.

Névváltoztatás A XIX. században ezt a formát nem, csak a *Bedő* alakot vették igénybe névmagyarásításkor.

Bedő

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bedő* 2890, *Bedö* 55, *Bedeő*; *Bödő* 565, *Bödö* 20, *Bődő* 12. Más változatokkal együtt összesen: 3548.

Eredete Az Árpád-korban igen gyakori *Bed* ~ *Beda* ~ *Bede* ~ *Bedő* (*Bedeu*) egyénnévünk eredete vitatott. Szóba került a török *Bedir* 'telihold' jelentésű névnek a magyarban való *Bed-* rövidülése és különböző (köztük -ő) kicsinyítő képzővel való ellátása. Ugyanakkor a rendkívül sokszor előforduló *Benedek* keresztnévnek -n- > -d- mássalhangzócerével való ejtése: a *Bedenek* rövidülése (*Bed-*) és különböző kicsinyítő képzőkkel alakított változatai (*Bed*, *Beda*, *Bede*, *Bedő*, *Bedek*, *Bedes*) sem voltak ritkák az Árpádok és Anjouk korának névanyagában. Bármelyik lehetőséget is fogadjuk el, a *Bedő* régi, becélzett (hypocoristicus) egyéni név vált apanévi családnévvé

'Bedő nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Egyes nyelvjárásokban (Szeged környéke) a névtő -e- ~ -ë- hangja -ö-vé vált (labializálódott), s így jöttek létre a *Bödő*-félé változatok.

Elterjedtsége A *Bedő* a Dunán túl, a *Bödő* a Dél-Alföldön gyakoribb.

Névváltoztatás Érdekes, hogy a *Bede* és *Bödő* név fölvételére nincs adatunk a XIX. századi névmagyaroítások között, a *Bedő* alakot azonban sok *Bettelheim*, néhány *Bienenstein*, *Fränkl* és *Rothschadl* család választotta magyarosítás céljára.

Beke

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Beke* 4121, *Béke* 306; *Bege* 83; *Böke*, *Böke* 100, *Böge*. Más változatokkal együtt összesen: 4628.

Eredete A családnév alapjául szolgáló egyéni név eredete vitatott. A török eredetű, 'erős, hatalmas; uralkodó, herceg, elöljáró' jelentésű *Beg* ~ *Bek* egyénnevünk nem volt ritka az Árpádok korában, s ennek magyar -e kicsinyítő képzős változatából könnyen válthatott egyénné. A sűrűn használt egyéni nevekből pedig gyakori apanévi családnevek lettek.

Ugyanakkor számtalan *Be-* kezdetű keresztnévünk is gyakori volt az Árpádok és Anjouk korában (*Benedek*, *Benjámin*, *Berengár*, *Beriszló*, *Bernát*, *Bertalan*, *Bertram* stb.), s mindegyik megrövidülhetett egy nyílt szótágra (*Be-*), s megkaphatta a -ke kicsinyítő képzőt. Az így kialakult *Beke* először egyéni névvé, majd abból apai családnévvé vált.

A hosszú tőhangzójú alakokban (*Béke*) hangsúly hatására nyúlt meg az -ë- magánhangzó egyes nyelvjárásokban, tehát nem az ismeretlen eredetű és 'harc nélküli állapot' jelentésű *béke* közszavunkból származnak a *Beke* családnevek. Más nyelvjárásokban a tő -ë-je -ö-vé vált (labializálódott), s így jöttek létre a *Bö-* kezdetű névformák (*Böke*, *Böke*). A -g- a két magánhangzó közötti (intervokális) -k-ból zöngésült. A veláris (-ka) kicsinyítő képzős alakok (*Beka* ~ *Béka*) azért ritkák (11), mert hangsúlyuk egybeesett *béka* állatnévi közszavunkkal, és sokan igyekeztek megszabadulni e névtől.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb a *Beke* forma, a Hajdúságban: Miskolc és Debrecen között pedig a *Béke* névalak.

Névváltoztatás Néhány *Beck*, *Bielitz* család a *Beke*, egy *Friedmann* család pedig a *Béke* nevet vette föl magyarosítási céllal a XIX. században.

Békéfi

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Békéfi* 1086, *Békéfy* 12, *Békeffi*, *Békeffy* 32; *Bekefi*, *Bekfi* 24. Más változatokkal együtt összesen: 1166.

Eredete A *Beke* ~ *Béke* személynevünk keletkezése vitatott. Lehet az ótörök 'erős, hatalmas; uralkodó, herceg, elöljáró' jelentésű *Beg* ~ *Bek* név magyar -e kicsinyítő képzős változata, de lehet valamelyik Árpád-korban gyakori *Be-* kezdetű keresztnév (*Benedek*, *Benjámin*, *Berengár*, *Beriszló*, *Bernát*, *Bertalan*, *Bertram* stb.) egy nyílt szótágú rövidülése (*Be-*), amelyhez -ke kicsinyítő képző járult. A -fi utótag 'fia' jelentésű, vagyis 'Beke' nevű személy *fia*' a családnév jelentése. minden bizonnal a *Békéfi* alak volt a régebbi, amelyben hangsúly hatására nyúlt meg az első magánhangzó (*Békéfi*). A 'harc nélküli állapot' jelentésű *béke* közszavunk egyénnévkénti előfordulása azért nem bizonyított, mert eleinte csak -s képzős tulajdonságának fordult elő (*Békés*).

Elterjedtsége A Dunán túl sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyaroításokban csak a *Békéfi* alak fordult elő, s ilyeneket már 1844-től folytak. A XIX. század folyamán tömegesen vették föl *Fried*, *Friedl*, *Friedmann*, *Friedner*, *Fridrich*, *Fridrik* nevűek, ezekben az esetekben természetesen a *béke* közszó volt a névválasztás indítéka. Volt a névmagyaroítók között még *Beck*, *Bernheimer*, *Bröckl*, *Bucsek* nevű is.

Békési

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Békési* 3471, *Békésy* 28, *Békési* 24, *Békéssi*, *Békéssy* 62, *Békessy*. Más változatokkal együtt összesen: 3598.

Eredete Mivel a *Békési* névalak egyszer sem szerepel mai családneveink között (talán a *Békési* ~ *Békésy* ~ *Békessy* alakok tartozhatnak ide), nem a *Békési* egyénnév, hanem a *Békés* helynév lehet az ide tartozó családnevek nagy többségének eredete. Természetesen a település neve is személynévi eredetű, az ismeretlen eredetű, 'nyugalom, lelkki kiegyensúlyozottság' jelentésű *béke* szónak -s melléknévképzős 'valamelyen tulajdonsággal ellátott' jelentésű

változata. Puszta személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) vált településnévvé. A helység neve Baranya vármegyében is előfordult, a családnevek zöme azonban a Békés vármegyei *Békés* város nevéből ered 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel, és eredetre, származási helyre utal.

Elterjedtsége A Dunától keletre, főleg az Alföld déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan választották a XIX. század folyamán névmagyarásításra, s természetesen sok volt közöttük az eredetileg *Fried, Friedmann* családnevet viselő, de akadt *Friedlieber, Beck, Birkel, Bracht, Buksa* is. Névesztétikai meggondolásból pedig *Béka* és *Bagoly* nevűek vették föl.

Bella

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bella* 1832, *Bela* 72, *Belá* 26, *Béla* 202. Más változatokkal együtt összesen: 2132.

Eredete Az Árpád-korban igen gyakori *Béla* egyénnevünk alakváltozata lehet a *Bella*. Az eredeti *Béla* vitatott eredetű. Alakulhatott az ótörök, 'emberi derék, hát, törzs' jelentésű *Bel* vagy az ugyancsak ótörök 'ajándék' jelentésű *Belek* névből; esetleg a magyar *bel ~ bél* 'belső, bennső' közszóból, de a szláv 'fehér, világos, fényes' jelentésű *Bel-* kezdetű (*Belimir, Belislav*, ez utóbbi élt is az Árpád-korban *Beloszló* alakban) nevek egyikéből is. Bármelyiknek egy szótágra való rövidülése (*Bel-*) fölvehette az -a kicsinyítő képzőt vagy az -a birtokjelet a magyarban. A két magánhangzó közötti (intervokális) -l- megnyúlása (geminációja) -ll-lé szabályos (például a mai népsyelvben: *alóla > alulla; halad > hallad*).

A *Bella* családnév magyarázatakor semmiképp sem kell az *Arabella, Izabella* stb. női nevek végének önállósodására vagy a 'csinos, kecses, takaros, szép' jelentésű latin ~ olasz *bella* közszóra gondolnunk.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati, északnyugati részén, különösen Sopron megyében és az Alföldön Orosháza környékén gyakori.

Névváltoztatás Volt olyan a XIX. században, aki idegennek vélt a *Bella* családnevet megváltoztatta *Angyal* névre.

Bencze

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bencze* 5180, *Bence* 289, *Bentze*. Más változatokkal együtt összesen: 5478.

Eredete Több forrása is lehet e névalagnak. Létrejöhettet valamely *Ben-* kezdetű keresztnévünk, a 'jónak mondott', illetve 'áldott' jelentésű latin *Benedictus* > *Benedek* vagy a héber eredetű **@ymynb** [Beehn yah meen (*Binjámín*)] 'jobb kezem fia' jelentésű *Benjámin* keresztnév -cse kicsinyítő képzős változatából, mivel a cs hangot hosszú időn keresztül cz betűvel is írták, majd később (helytelenül) c-nek ejtették. Sokan azonban valószínűbbnek tartják, hogy a 'gyöztes' jelentésű latin *Vintentius* keresztnév rövidült és ikerítődött *Vincenc ~ Bincenc*, majd tovább rövidült *Vince ~ Bince* > *Bence* formára. A -ce végződést később képzőnek fogta föl a nyelv, s más nevek végére is kitette, így a *Benedek, Benjámin* nevek *Ben-* rövidülése után is. Vagyis a *Bence* bece jellegű (*hypocoristicus*) név több keresztnévből is kialakulhatott. Mindenképpen ebből a becenévből lett apanévi családnév, jelentése pedig '*Bence* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de a Dunántúl délkeleti részén, északkeleten Szabolcsban és a Hajdúságban, valamint Erdélyben gyakoribb.

Bencsik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Bencsik* 4987, *Bentsik*, *Bencsik*; *Benczik* 756, *Bencik* 43, *Bencik*. Más változatokkal együtt összesen: 5798.

Eredete A *Benedictus* (vagy *Benjamin*) keresztnév szláv nyelvekben való rövidülése és szlovák -čik kicsinyítő képzővel való megtoldása a keresztnévi alap. A szlovák nyelvben vált apanévi családnévvé, s jelentése 'Bencsik' nevű személy fia, leszármazotta'. A -čik végződés a -csik régi magyaros írásváltozata.

Elterjedtsége A *Benczik* formájú nevek a Dunántúl északnyugati részében, a *Bencsik* alakúak pedig a Dunától keletre, elsősorban a szlovákok lakta településeken (Pest környékén és Békés megyében) gyakoribbak.

Bende

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bende* 2330, *Bente*. Más változatokkal együtt összesen: 2338.

Eredete Egyik *Ben-* kezdetű (*Benedek* vagy *Benjámin*) nevünk *-d* + *-e* kicsinyítő képzős vagy ugyanezen nevek egyikének *-d* képzős és *-e* birtokjeles alakja lett *Bende* egyéni névvé. Az abból keletkezett apai családnév jelentése ’*Bend* vagy *Bende* nevű személy fia, leszármazotta’.

Valószínűbb azonban, hogy a *Benedek* alakult *Bendek* formára a kétnyíltszótagos tendencia érvényesülésével, vagyis a második nyílt szótag magánhangzója kiesett. Ennek *Bend-* formára rövidült *-e* kicsinyítő képzős vagy birtokjeles alakja vált apai családnévvé ’*Bendé*, *Bend* nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel.

Az *Endre* névből való magyarázata az *Andi-Bandi* analógiájára (*Ende-Bende*) néhány esetben lehetséges lenne, de csak az *Ende* alakra vannak korai (XIII. századi) adataink.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de az Alföld déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Berger* és egy *Bonitzer* nevű család választotta magyarosítás céljából új névül a XIX. században.

Bene

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bene* 4689, *Benye* 33, *Béne*, *Benne*; *Beni* 15, *Béni* 574, *Bény*. Más változatokkal együtt összesen: 5325.

Eredete Egyik *Ben-* kezdetű keresztnévünk, a ’jónak mondott’, illetve ’áldott’ jelentésű, latin eredetű *Benedek* vagy a bibliai héber *@ymynb* [*Beehn yah meen (Bínjámín)*] ’jobb kezem fia’ jelentésű *Benjámin* egy szótra rövidült (*Ben-*) és *-e* kicsinyítő képzővel ellátott beceneve. Apára utaló családnévvé válása után jelentése ’*Bene* nevű személy fia, leszármazotta’. Az *-e* végződés azonban lehet birtokjel is, és ez az *-e* jel váltakozhatott *-i*-vel (írásban *-y-nal*), s így jelentése ’*Bené*, *Ben* nevű személy fia, leszármazotta’.

A *Bene* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév alakult Bereg, Heves, Komárom és Pest vármegyében. Ezekből minden végződés nélkül lehetett pusztai helynévi családnév, akkor jelentése ’*Bene* nevű településre való’.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Ballan* nevű család vette föl ismeretlen okból.

Benedek

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Benedek* 4812, *Benedik* 18, *Benedikt* 10, *Benedict*; *Bedenek* 91. Más változatokkal együtt összesen: 4972.

Eredete A latin eredetű, ’jónak mondott’, illetve ’áldott’ jelentésű *Benedictus* keresztnév a XVI. századig igen gyakori volt Magyarországon, ennek következtében sok családnév is keletkezett belőle. A latin forma magyarrá alakulása az *-us* végződés elhagyásával (*Benedikt*), majd a név végi *-t* elhagyásával (mássalhangzó-torlódás megszüntetésével) indult meg, így jött létre a *Benedik* névalak. Majd később az *-i* > *-ë* nyíltabbá válásával fejeződött be a mai *Benedek* kialakulásáig. Sokszor előfordult a *Benedek* keresztnévnek *-n-* > *-d-* mássalhangzócerével való ejtése, a *Bedenek* is. A változás folyamán minden névalakból keletkezett apai családnév, melynek jelentése: ’*Benedek* ~ *Benedik* nevű személy fia, leszármazotta’.

Elterjedtsége Különösen Erdélyben és a burgenlandi Őrségben viselik sokan családnévként.

Névváltoztatás Gyakorisága következtében a XIX. század folyamán jó néhányan, többek között *Berger*, *Benák*, *Bundi*, *Klein*, *Weisz* nevűek asszimilációs célból vették föl névváltoztatásukkor.

Benke

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Benke* 4097. Más változatokkal együtt összesen: 4114.

Eredete Egyik *Ben-* kezdetű keresztnévünk, a ’jónak mondott’, illetve ’áldott’ jelentésű, latin eredetű *Benedek* vagy a bibliai héber *@ymynb* [*Beehn yah meen (Bínjámín)*] ’jobb kezem fia’ jelentésű *Benjámin* rövidült (*Ben-*) és *-ke* kicsinyítő képzővel ellátott beceneve. Apai családnévvé válva jelentése ’*Benke* nevű személy fia, leszármazotta’ lett.

Ugyanez a *Ben-* rövidülés fölvehette a magyar *-k* kicsinyítő képzőt (*Benk*), majd ehhez az *-e* birtokjel járult, s akkor jelentése ’*Benké*, *Benk* nevű személy fia, leszármazotta’ lett, és így vált családnévvé.

Az ilyen módon kialakult személynevekből *Benke* településnév volt Bihar, Krassó, Pozsega vármegyében. Ezek bármelyikéből is válthatott családnév minden végződés nélkül, s akkor ’*Benke* nevű településről/településre való’ a jelentése.

Elterjedtsége A Dunától keletre, főként Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarásításra *Bürchner*, ismeretlen okú névváltoztatásra egy *Joó* és egy *Kádár* nevű család vette igénybe a XIX. században.

Benkő

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Benkó* 1309, *Benko* 35, *Bengó*. Más változatokkal együtt összesen: 1348.

Eredete Egyik *Ben-* kezdetű keresztnévünk, a 'jónak mondott', illetve 'áldott' jelentésű, latin eredetű *Benedek* vagy a bibliai héber **@ymynb** [Beehn yah meen (Bínjámín)] 'jobb kezem fia' jelentésű *Benjámin* rövidült *Ben-* alakra, s megkapta az Árpád-korban gyakori -kó kicsinyítő képzőt. Az így alakult *Benkő* egyéni névből apanévi családnév lett 'Benkő' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. A *Bengó* névben az -n- hatására zöngésült a -k- hang.

Elterjedtsége Nógrád és Pest megyében, valamint az Alföldön gyakoribb.

Névváltoztatás Míg a XIX. században sokan választották névmagyarásításra a *Benkő* alakot, a *Benkó* formát senki sem.

Benkő

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Benkő* 5554, *Benkő* 126, *Benkoe*, *Bengő* 66, *Bengő*. Más változatokkal együtt összesen: 5760.

Eredete Egyik *Ben-* kezdetű keresztnévünk, a 'jónak mondott', illetve 'áldott' jelentésű, latin eredetű *Benedek* vagy a bibliai héber **@ymynb** [Beehn yah meen (Bínjámín)] 'jobb kezem fia' jelentésű *Benjámin* rövidült *Ben-* alakra, s kapta meg a magánhangzó-harmónia szempontjából illeszkedett -kő kicsinyítő képzőt. E családnevek jelentős többsége a *Benedek* névre megy vissza.

Elterjedtsége A *Benedek* névből való eredetet igazolja a *Benkő* családnév területi elterjedése is. Az alapnévhez hasonlóan a Dunán túl, különösen a burgenlandi Őrségben, valamint Erdélyben gyakoribb az előfordulása.

Névváltoztatás A XIX. században elég sokan, *Bauer*, *Böhm*, *Benkhard*, *Berger*, *Benyó*, *Benyovics*, *Bubenkó* nevűek választották asszimilációs céllal névmagyarásításukkor.

Berecz

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Berecz* 4641, *Berec* 132, *Bereczh*, *Beretz*; *Böröcz* 2010, *Böröc*, *Böröcz*, *Böröcz*; *Bereczk* 229, *Bereck* 31; *Böröczk* 37, *Böröck* 37. Más változatokkal együtt összesen: 7154.

Eredete A kelte *brigh* 'erő, hatalom' vagy a gall *brych* 'foltos, tarka' jelentésű közszóból alakult a *Briach* ~ *Brice* név. A Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében) a Kr. u. IV. században tünt föl Martola püspökének neveként a latin *Brictius* formában, s vált keresztnévvé. A magyarban a latin -ius végződés elhagyása után visszamaradt *Brikc* kiejtése a magyarul beszélők számára nehéznek bizonyult, ezért a név eleji mássalhangzó-torlódást (*Br-*) -é- bontóhanggal, a név végit pedig vagy a -k- elhagyásával, vagy a könnyebb ejthetőség miatt a két mássalhangzó megcsere létével (-kc- > -ck-) oldotta föl a nyelv. Így **Béric* ~ **Bérick* formájú lett a név. Az -é- hang nemely nyelvjáráson szabályosan -ö-vé vált (labializálódott), az -i- pedig az egész nyelvterületen nyitódott -é-vé, így végül *Béréc* ~ *Béréck* ~ *Böröc* ~ *Böröck* lett a név végső formája. Az Árpádok és Anjouk korában közepes gyakoriságú név volt, de meglehetősen sok apanévi családnév alakult belőle 'Berec' ~ *Bereck*, *Böröc* ~ *Böröck* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Heves és Borsod megyében, de főleg Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Egy *Brizsek* család a *Berecz*, egy *Szerencsik* nevű pedig a *Bereczk* névalakot használta föl névmagyarásításra a XIX. században.

Bereczki

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bereczki* 4715, *Bereczky* 754, *Berecki* 215, *Berecky*, *Berczki* 15, *Berecke* 39, *Bereczkei*, *Bereczkey* 11, *Bereszki*, *Beretski*, *Beretzki*, *Beretzky* 57; *Böröczki* 340, *Böröczky* 370, *Böröczki*, *Böröcki* 17, *Böröczky*; *Bereczi* 15, *Bereci*. Más változatokkal együtt összesen: 6573.

Eredete A kelte *brigh* 'erő, hatalom' vagy a gall *brych* 'foltos, tarka' jelentésű közszóból alakult a *Briach* ~ *Brice* név. A Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében) a

Kr. u. IV. században tűnt föl Martola püspökének neveként a latin *Brictius* formában, s vált keresztnévvé. A magyarban a latin *-ius* végződés elhagyása után visszamaradt *Brikc* kiejtése a magyarul beszélők számára nehéznek bizonyult, ezért a név eleji mássalhangzó-torlódást (*Br-*) -*ë*- bontóhanggal, a név végit (-*kc*) pedig vagy a -*k*- elhagyásával, vagy a két mássalhangzó könnyebb ejthetősége céljából megcseréléssel (-*kc-* > -*ck*-) oldotta föl a nyelv. Így **Beric* ~ **Bérick* formájú lett a név. Az -*ë*- hang nemely nyelvjárásban szabályosan -*ö*-vé vált (labializálódott), az -*i*- pedig az egész nyelvterületen nyitódott -*ë*-vé, így végül *Béréc* ~ *Bérëck* ~ *Böröc* ~ *Böröck* lett a név végső formája. Az Árpádok és Anjouk korában közepes gyakoriságú név volt. Bármelyik nyelvjárási alak megkaphatta az -*i* birtokjelet, s apanévi családnév lett belőle, ekkor jelentése 'Berecé ~ Böröké, Berecké ~ Böröcké; Berek ~ Bereck vagy Börök ~ Böröck' nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor a *Bereck* ~ *Böröck* személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé is vált Háromszék, Torda, Trencsén, Vas és Zemplén vármegyében. Ezek bármelyike az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzővel ellátva ugyancsak családnév lett, azonban ez már eredetre, származási helyre utalt. A név végi -*ck* mássalhangzó-torlódás azért nem okozott gondot, mert minden toldalékkal szerepelt (*bérëcki*, *Bérëckén*), s ilyenkor magánhangzók közé került a két egymás melletti mássalhangzó. Amikor azonban -*ről/-ből ragok követték a nevet analogikusan (más nevek mintájára: *Nyevickéről*, *Beckéről*, *Csekéről* stb.) -*é*- tövéghangzó ugrott be (*Bereckéről*), s ennek elvonásából alakultak a *Berecke* típusú családnevek. (*Berecke* nevű településre ugyanis nincs adatunk a Történelmi Magyarországon.)*

Elterjedtsége A Tisza vonalától keletre, különösen Békés, Bihar megyében és a Hajdúságban gyakori a név.

Névváltoztatás A XIX. században csak egy *Bagyinszki* magyarosított erre, s egy *Nyáradi* nevű vette föl ismeretlen okból.

Berencsi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Berencsi* 987, *Berencsy* 32, *Berencsei*. Más változatokkal együtt összesen: 1025.

Eredete Alapneve egyik legvitatottabb kérdése névtani szakirodalmunknak. Lehet az ótörök eredetű, 'egyetlen gyermek' jelentésű *Bir* ~ *Bér* névnek magyar -*n* ~ -*ny* + -*cs* kicsinyítő képzőkkel megtoldott változata. Ugyanígy levezethető azonban a szintén ótörök *bärán* 'bárány' jelentésű szóból is magyar -*cs* kicsinyítő képzővel. Végül egy kikövetkeztetett **berendi* 'megadta magát' jelentésű ótörök szóból is eredeztetik. Bármi is a személynévnek a magyarázata, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) lett *Berencs* helységnévvé Abaúj, Győr, Nyitra, Somogy, Szabolcs és Tolna vármegyében. Ezek bármelyikéhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, főleg Zemplén megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Egyetlen XIX. századi névmagyaroisításának ideje 1847, s az eredeti név *Hackel* volt.

Berényi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Berényi* 4942, *Berenyi*, *Bereni*, *Berenji*, *Birinyi* 862. Más változatokkal együtt összesen: 5844.

Eredete Igen sok vélemény elhangzott a név magyarázatára vonatkozóan, de mindegyik ótörök szóra vagy névre vezeti vissza az eredetét. A legvalószínűbb, hogy törzs- vagy népnév volt a magyarban, ugyanis éppen olyan szétszórásban találhatók a települések nevei Békés, Fejér, Komárom, Nógrád, Somogy, Sopron, Temes, Tolna, Vas, Veszprém vármegyében, mint ahogyan a Honfoglalás kori magyar törzsnevek (*Magyar* ~ *Megyer*, *Kér*, *Keszi*, *Jenő*, *Kürt*, *Gyarmat*, *Nyék*, *Tarján*). A *Berényi* családnév valamelyik településnévnek (elsősorban Jászberénynek) 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzős alakja. A *Birinyi* változat (a környékelőli *i*-zés alapján) a Békés megyei Mezőberényre utal.

Elterjedtsége Pesttől keletre, a Duna–Tisza közének északi részén, Szolnok és Csongrád megyében gyakoribb. Erdélyben, különösen Székelyföldön ritkább.

Névváltoztatás Több százra tehető azok száma, akik a XIX. század folyamán *Berényi* névre magyarosítottak. A leggyakoribbak közül mutatóban néhány név: *Berger* (a legtöbb), *Blau*, *Blum*, *Böhm*, *Breier*, *Klein*, *Kohn*, *Krausz*, *Rosenberger*, *Schwarz*, *Zuber* stb. Néhányan (*Bakk*, *Kocza*, *Nyúzó* családok) névszépítési céllal vették föl a nevet.

Béres

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Béres* 7911, *Béress* 21, *Beres* 28, *Beresh*. Más változatokkal együtt összesen: 8064.

Eredete A talán ótörök eredetű, 'adomány, díjazás' jelentésű *bér* szavunk 'valamivel való bér ást' jelentő -s képzővel ellátott alakja a *Béres*. Ennek jelentése 'bérben részesülő, bérért dolgozó személy, ember'. Először foglalkozásra vonatkozó megkülönböztető ragadványnév, majd abból vagy attól függetlenül is családnév lett, s igen elterjedtté vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, különösen északkeleten, Abaúj, Zemplén megyében és a Hajdúságban gyakoribb.

Névváltoztatás A név alapszava, a *béres* jelentésének későbbi degradálódása miatt ('föld nélküli agrárproletár', 'kiszolgáltatott kétkezi mezőgazdasági munkás') senki nem választotta magyarosítás céljára a nevet a XIX. században, de éppen asszimilációs lehetősége következtében később annál többen.

Berger

Típusa Helynévi eredetű, német családnév.

Változatai *Berger* 1022, *Bergel* 11, *Bergely*, *Belger*; *Perger* 1057, *Pergel* 508, *Pergely* 14. Más változatokkal együtt összesen: 2716.

Eredete A német *berg* 'hegy' jelentésű szó 'onnan/oda való' jelentésű -er képzős származéka. Magyarul tehát 'hegyi, hegylakó, hegyen lakó' a jelentése.

A *B-* kezdetű névalakok Szászországból és Bajorországból, a *P-* kezdetűek Ausztria területéről valók. A név belseji -l- és az -l végződés szabályos magyar -r > -l változással (likvidacserével) jött létre.

Elterjedtsége A *Berger* nevek a Dunántúl északnyugati és délkeleti részén, valamint az Alföld délnyugati sarkában, a *Perger* alakok a Balaton környékén és Miskolc–Nyíregyháza körül gyakoribbak.

Beri

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Beri* 1701, *Bery*; *Béri* 183, *Béry* 85; *Berei* 485, *Berey* 55. Más változatokkal együtt összesen: 2525.

Eredete Vitatott eredetű, de mindenkorból származó személynevünk az alapja *Ber* ~ *Bér* ~ *Bere* helyneveinknek. Egyik vélemény szerint az 'egyetlen gyermek' jelentésű *Bir* ~ *Bér* ótörök névnek az átvétele. Mások szerint kialakulhatott az ugyancsak ótörök eredetű **béri* 'adomány, díjazás' jelentésű *bér* közszavunkból. Ez előbb 'bérből élő' jelentésű ragadványnévből egyénné lett, majd ehhez -i birtokjel járultva 'Béré, *Bér* nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnévvé vált. A *Bere* személynév végén az -e kicsinyítő képző.

A *Ber* ~ *Bér* ~ *Bere* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Csongrád, Nógrád, Somogy, Szatmár, Tolna, Vas, Veszprém, Zala vármegyében. A településnévben az -e végződés birtokjel is lehet, vagyis akkor 'Béré, *Ber* nevű személy tulajdona, birtoka' jelentésű a falunév. Bármelyik vármegyében létezett településnévezet 'onnan/oda való' jelentésű -i képző járult, s így is családnévvé vált. A *Bere* helynevek esetében a képzéssel létrejött -ei magánhangzó-találkozást (hiatust) a nyelv az egyik magánhangzó (az -e-) kivetésével szüntette meg.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Bachruch* és *Sznoy* nevűek a *Béri* alakot vették föl névmagyarásítási céllal a XIX. században.

Berkes

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Berkes* 3398, *Berkess*. Más változatokkal együtt összesen: 3414.

Eredete *Berek* szavunk származása vitatott: ősi finnugor vagy szláv eredetű, de jelentése mindenkorból 'liget, ligetes erdő' volt. Ebben a jelentésben vált először földrajzi köznévvé, amiből a 'valamivel való ellátottságot', 'valamivel való bírást' jelentő -s képzővel alakult családnévvé. A *berek*ben levő birtokra, földre vagy ottani lakásra, szálláshelyre utalt.

Ugyanakkor *berek* földrajzi köznévünkbeli 'valamivel való ellátottság' jelentő -s képzővel helységnév lett Borsod, Közép-Szolnok, Somogy, Szabolcs, Torda vármegyében, s ezeknek a településeknek a neve azt jelenti, hogy a határukban *berek* található. A falunevékből minden végződés nélkül pusztta helynévi családnév lehetett, melynek jelentése 'Berkes településre való'.

A családnévnek valamely *Ber-* kezdetű keresztnévből (*Bertalan*, *Bernát*, *Bereck* stb.) való származtatása kevésbé valószínű, mivel -kes kicsinyítő képzőbokorra nem ismerünk hasonló adatokat.

Elterjedtsége A Dunán túl némileg gyakoribb a családnév előfordulása.

Névváltoztatás Több Berger, Messer, néhány Behr, Bernstein, Boskó, Bründl nevű választotta magyarosítás céljára a XIX. században.

Berki

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Berki 9111, Berky 117, Bérki, Berkei 89; Bereki. Más változatokkal együtt összesen: 9337.

Eredete Volt az Árpád-korban Berk egyéni nevünk, amely vitatott magyarázatú. Vagy az ótörök, 'egyetlen gyermek' jelentésű Bir ~ Bér személynév átvétele, vagy a feltehetőleg szintén ótörök eredetű, de magyar közszóvá vált 'adomány, díjazás' jelentésű bér közszavunkból létrejött személynév -k kicsinyítő képzős alakja. Mindkettő megkapta a leszármazottra utaló -i birtokjelet, s akkor jelentése 'Berké, Berk nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor bizonytalan eredetű (ösi finnugor vagy szláv) berek közszavunkból földrajzi köznév, majd helynév és Heves, Krassó, Szatmár, Tolna, Valkó vármegyében helységnév lett. A köznévezhez járuló 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel alakult családnév jelentése 'bereken lakó, a berek mellett föddel rendelkező', a településnévezhez járuló -i képzővel pedig 'Berek községen lakó vagy onnan származó, bereki' jelentésű családnév lett. A Bereki névalakokból a második magánhangzó a kétnyíltszótagos tendencia szerint esett ki.

Fölmerül még a keresztnévből való származtatás lehetősége is. Valamely Ber- kezdetű keresztnévünk (Bertalan, Bernát, Bereck stb.) egy szótágú (Ber-) rövidüléséhez -k kicsinyítő képző és -i birtokjel járulhatott. Ez 'Berké, Berk nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnevet eredményezhetett.

Elterjedtsége Általában a nyelvterület északi részén, Győr, Esztergom, Nógrád, Heves megyében gyakoribb. A Kárpát-medencében magyarul beszélő cigányok között különösen sokszor megtalálható, s esetükben a földrajzi köznévi eredet a valószerűbb.

Névváltoztatás A XIX. században Bauer, Bertl, Bobulják, Frischholcz, Sittzer nevű családok magyarosítottak erre, s egy Bikai névesztétikai szempontból vehette föl.

Bernáth

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Bernáth 3590, Bernát 1072, Bernath, Bernat, Bernadt, Bernad, Bernád 94; Bernard 53, Bernárd 14; Bernárdt; Bernáld. Más változatokkal együtt összesen: 4924.

Eredete Az ófelnemet Bernhard(t) keresztnév összetétel útján keletkezett. Első tagja a *bero- 'medve', második pedig a -hard 'bátor, merész' jelentésű szó. A magyar nyelvbe Bernardus alakban került be. A latin -us végződés elhagyása után a név végére került mássalhangzó-torlódás (-rd) egy darabig megmaradt, majd az -r- > -l- változással (likvidacserevel) alakult Bernald névalakok voltak gyakoribbak. A szótagzáró -l az előtte álló magánhangzó nyúlásával kiesett (Bernád), végül a név végi -d zöngétlennél -t-vé, s így jött létre a Bernát keresztnév. Az elég népszerű keresztnévből apanévként gyakori családnév lett a történeti névváltozatok minden formájában.

Elterjedtsége A Bernát alak a nyelvterület keleti felében fordul elő többször, a Bernád pedig az erdélyi székelységben és az ausztriai Őrségen.

Névváltoztatás Néhány Deutsch, Rosenberg, Schabernák család magyarosított Bernát névre, s egy Berkó nevű vette föl ismeretlen okból a XIX. században.

Bertalan

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Bertalan 2990, Bertalany, Bartalan, Birtalan 341, Bírtalan. Más változatokkal együtt összesen: 3341.

Eredete Az Árpád-korban igen népszerű Bertalan keresztnévünk egyesek szerint arámi eredetű, Talmai ~ Tolomai alakú lehetett, s 'barázdákban bővelkedő', vagyis 'ráncos arcú', esetleg 'vitész, bátor harcos' jelentésű volt. Innen került a bibliai héberbe *ymltrb* [bar Tolomai (Bártolomaj)] alakban, 'Talmai fia' vagyis 'a ráncos arcú (személy) fia' jelentéssel.

Más vélekedés szerint eredeti héber név, s jelentése 'domb fia' vagy 'barázda fia'. A magyar nyelv a latinosított Bartholomaeus formában találkozott vele, s elmagyaro-sodása után Bartalan ~ Birtalan ~ Bertalan változatokban élt. (Az á > i hangváltás nem volt ritka: pl. arat ~ irt, vagy a különböző nyelvjárási aránt ~ iránt ~ éránt; az i > é nyíltabbá válás pedig szabályos és általános volt.) Családneveink kialakulása előtt, a XI–XIII. században igen gyakori keresztnév volt, s minden alakváltozatából sok fölmenőre utaló, apanévi családnév lett.

Elterjedtsége A *Bertalan* a Dunántúlra, a Balaton vonalától északnyugatra és a legészakkelebb nyelvterületre jellemző. A *Birtalan* változatok szinte kivétel nélkül Erdélyből vagy valamivel ritkábban az északkeleti nyelvterületről (a volt Ugocsa vármegyéből) valók.

Névváltoztatás A XIX. században néhányan, *Bartholomeides* és *Friedmann* nevűek vették föl névmagyarásítási céllal.

Besenyei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Besenyei* 2394, *Besenyey*, *Besenei*; *Besenyői* 56; *Bessenyei* 889, *Besseney* 20; *Bessenyői* 14, *Besenyői*, *Bessenyői*, *Besnyei*, *Bessnyei*, *Besnyői* 15, *Besenyi* 312, *Besnyi* 111, *Bessenyi* 26; *Pecsenyei* 14, *Pecsenyi* 10. Más változatokkal együtt összesen: 3891.

Eredete A *besenyő* népnév valószínűleg ótörök személynévi eredetű (*Beše*), s jelentése (ha kun-*besenyő*) 'héja, sólyom, karvaly' vagy (ha köztörök) 'tömör, kemény, erős' (utóbbi az alapja a *basa* méltóságnévnek). Kicsinyítő képzőkkel még a törökben jött létre a **bäcänäk* [*becsenek*] alak, s így vált népnévvé, majd -*b* vagy *p*-kezdőhanggal elterjedt világszerre. A magyarba **becseney* ~ *beseney* formában került be. A szó végén előbb -*ëü*, végül -*ö* lett, a két magánhangzó közötti (intervokális) -*n*- hang -*ny*-nyé vált (palatalizálódott), így alakult ki a *besenyő* népnév.

A magyarokhoz csatlakozó besenyők elsősorban a nyugati határvédelemben kaptak szerepet, és elszórtan sok települést neveztek el róluk húsnál is több vármegyében. (Köztük volt több *P*-vel kezdődő *Pecsenyéd* falu is). Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőlük. Mind a helységnevek, mind a családnevek alakulásában érvényesült a kétnyíltszótagos tendencia, vagyis a második nyílt szótág magánhangzójá kiesett, így *Besnyei* alakok keletkeztek. Ugyancsak néha megszüntette a nyelv a névben az -*ei* magánhangzó-találkozást (hiáust), aminek következetében az egyik kiesett, és *Besenyi* ~ *Besnyi* névalakok is létrejöhettek. Valamennyi történeti alakulat megtalálható a mai családnevek között.

Elterjedtsége A Dunántúl középső részén és különösen Heves megyében gyakori.

Névváltoztatás Egyetlen *Szkrabák* nevű család magyarásított *Besenyői* névre a XIX. században.

Bezzeg

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bezzeg* 884, *Bezzegh* 189, *Bezeg* 25, *Bezegh* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1110.

Eredete Talán az ősi, finnugor eredetű *bíz(ik)* igéből származó 'igaz, megbízható' jelentésű *bezeg* szavunk hamar egyéni névvé lett. Ebből később apai családnév alakult, aminek jelentése 'Bezzeg' (vagyis igazmondó, megbízható) név személy fia leszármazotta'.

A XIV. században az alapszó 'bizony' jelentésű határozószóvá vált, és szavajárási családnév is lehetett belőle. A népnyelvben sok mellékjelentése fejlődött ki a *bezeg* ~ *bezzeg* szónak ('sarkantyú', 'óra ketyegője', 'valaminek a kapcsolója vagy fontos alkatrésze'), amelyekből valamilyen indítékú névávitellel ugyancsak keletkezhettek családnevek. Mindennek következetében a családnévvé válás pontos okát lehetetlen megállapítani. A két magánhangzó közötti (intervokális) helyzetben a -*z*- megnyúlása (geminálódása) gyakori jelenség volt, s ma is az a népnyelvben (pl. *boza* > *bozza*; *mező* > *mezző*).

A korai személynévből magyar névadással (változatlan formában, minden végződés vagy összetétel nélkül) helyiségnév is keletkezett Tolna, Zemplén és Zala vármegyében. Ezekből pusztta településnévként is lehetett családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén, Heves, de különösen Szolnok megyében, a Jászságban gyakoribb.

Biczó

Típusa Tulajdonságra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Biczó* 1436, *Bicó* 17, *Biczo* 19, *Bico*, *Bíczó*. Más változatokkal együtt összesen: 1484.

Eredete Valószínűleg a 'sántít, rosszul lép' jelentésű *biceg* ~ *biccen* hangulatfestő ige *bic-* tövéből származik -*ó* melléknévi-gené-képzővel, de 'bicegő' jelentésben. Első foly jegyzései a XVIII. századból valók, egyéni nevekre a XIII. századtól vannak foly jegyzett adatok, s családnévként is előfordult már a XV. század elejétől. Külső tulajdonságra utaló, 'bicegő, sánta' jelentésű a családnév legvalószínűbb eredete.

Ugyanakkor voltak *Bicza* ~ *Bicze* ~ *Biczó* nevű településeink Somogy, Trencsén és Zala vármegyében is. Ezekből is kialakulhatott minden végződés nélkül a pusztta helynévi családnév 'onnan/oda való' jelentéssel. Ezeknek a

helyiségeknek a nevei is a fönti személynévből keletkeztek magyaros névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül).

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen a Balatontól nyugatra, északnyugatra gyakoribb, de megtalálható az Alföldön és az északkeleti nyelvterületen is.

Bicskei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bicskei* 961, *Bicskey* 86, *Bitskei*, *Bitskey* 68, *Bicski* 47. Más változatokkal együtt összesen: 1177.

Eredete *Bicske* településnevünk mindenkorban személynévből jött létre, de a személynév eredete vitatott. Az Árpád-korban meglehetősen sok *Bich* vagy *Bich-* kezdetű (*Bicha*, *Biche*, *Bicho*, *Bichu*) egyénnév került be hivatalos iratokba, oklevelekbe, de *Bichke* alakot nem találunk. (A *Bicha* írásváltozatot egyesek a *Bika* névvel azonosítják.) A törökben elég gyakori volt a *Bičaq* [*bicsák*], 'kés, tollkés, bicska' és *Bičaqči* [*bicsákcsi*] 'késkovács, késes' jelentésű egyénnév. Ez a magyarba átkerült, és kialakult belőle a közszói (nyelvjárási) *bicsak* szó. Ebből jött létre a *Bicske* személynév, majd pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) a helységnév.

Ugyanakkor a *bükk* ~ *bikk* közszóból -*csa*-/*cse* kicsinyítő képzővel kialakult a **Bikcse* személynév, s hangátvétés (-*kcs-* > -*csk-* hangcseré) után a *Bicske* névalak, amelyből ugyancsak magyar névadással helységnév lett Fejér és Pest vármegyében. Ezek valamelyikének 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzővel való ellátása után keletkezett a *Bicskei*, eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati felén és Pesttől délre, Pest megyében gyakoribb.

Bihari

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bihari* 4531, *Bihary* 217. Más változatokkal együtt összesen: 4794.

Eredete A mai álláspont szerint valamely szláv nyelvből került be a magyarba már a XI. században az ismeretlen jelentésű *Bichor* személynév. Viselője volt *Bihar* vármegye első ispánjainak egyike, s magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) róla kapta a nevét az akkori vár, amely eleinte a megye központja volt. *Bihar* nevű településről azonban tudunk még Fejér, Sáros és Szerém vármegyében is. Kétségtelen azonban, hogy a legjelentősebb az a *Bihar* nevű település volt, amelyről a vár és a vármegye is kapta a nevét. A *Bihari* családnév bármelyik helységre, de a megyére is utalhat 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzővel.

Elterjedtsége A Tiszán túl, főleg az Alföld keleti, északkeleti felén gyakoribb.

Kettős nevei A *Bihari-Horváth* (32) kapcsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Igen sokan, *Berger*, *Brill*, *Bronstein*, *Klein*, *Kohn*, *Weisz*; *Borsovitzky* nevű családok magyarosítottak erre a névre, egy *Csordás* és egy *Keskeny* nevű pedig ismeretlen okból vette föl a XIX. században.

Birkás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Birkás* 1435, *Birkas*, *Bírkás*; *Birkés* 44; *Birgés* 279, *Birges*; *Bürgés* 119, *Bürgés*. Más változatokkal együtt összesen: 1910.

Eredete A név alapjául szolgáló *birka* szavunk szláv, közelebbről morva eredetű. Morvaországból került be egy rövid szörű juhfajtával együtt a szó a XV. század folyamán. A 'valamivel ellátott, valamit birtokló, valamivel foglalkozó' jelentésű -*s* képzős köznévi előfordulásai (*birkás*) még későbbiek, a családnevek első előfordulásai pedig a XVIII. század közepéről valók. Az ide tartozó családnevek nyilván megkülönböztető, illetve kettős nevekből önállósultak olyan személyek esetében, akik ezt a birkafajtát tartották. A második szótagjukban -*e*- ~ -*é*-t tartalmazó alakok hangrendi okból kerültek az -*á*- helyére, a -*g-s* formák pedig az -*r*- hatására zöngésültek a -*k*-ból különböző vidékek nyelvjárásaiban.

Elterjedtsége A Dunán túl valamivel gyakoribb a *Birkás*, a Dunától keletre, különösen a Duna-Tisza közén pedig a *Birgés* ~ *Bürgés* névalak fordul elő többször.

Biró

Típusa Foglalkozásra, illetve tisztségre vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Biró* 20 057, *Biró* 5218, *Biro* 423. Más változatokkal együtt összesen: 25 795.

Eredete Bizonytalan eredetű *bír* igénk folyamatos melléknévi igenévi -ó képzős alakjának korai jelentése 'hatalommal rendelkező, azzal fölruházott, hatalommal *bíró*'. Mivel minden településen volt ilyen személy (s Anjou-kori településeink száma húszezer fölötti volt), igen gyakori foglalkozási vagy inkább tisztségre utaló családnévvé vált. Növelte a névhasználók számát az is, hogy sokan megbízatásuk letelte után is megtartották megkülböztető *Bíró* nevüket, s a ragadványnevükön lett később családnév. De megkaphatták e nevet belső tulajdonságuk alapján is egyesek, akik szerettek másokat fegyelmezni, igazságot tenni, s azok is, akik egy *bíró* háztartásához tartoztak, gazdaságában dolgoztak.

Elterjedtsége Jóllehet általánosan elterjedt, a Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században tömegesen választották asszimilációs céllal névmagyarásításra. Legtöbben *Richter, Ritter, Schulteisz* nevűek voltak, de akadt közöttük *Barbu, Berger, Berghoffer, Braun, Brück, Burchard, Schultz; Berkanits, Bichtarcik* nevű család is.

Bitó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bitó* 835, *Bito* 11, *Bittó* 270, *Bitto*; *Vitó*. Más változatokkal együtt összesen: 1126.

Eredete A családnév alapja több *Vit-* kezdetű keresztnév egybeesése. A szóba jöhető keresztnevek közül legaloszínűbb a latin eredetű, 'szíves, készséges, jóindulatú' jelentésű *Vitus* vagy az 'életerős, eleven' jelentésű *Vitális* > *Vitáljos*, de lehetséges a germán (*witu-* 'erdő' és *-wald* 'uralkodó' összetételel alakult) *Withold*. Mivel szókezdő mássalhangzóját az Árpád-kori magyar nyelvjárások nagy részében nem tudták kiejteni, *b*-vel helyettesítették (mint a *Wachter* > *bakter*; *Wicke[n]* > *bükköny* esetében is), vagy két ajakkal képzett zöngés spiránson (β -n) keresztül lett *B-*. A *Vit-* ~ *Bit-* névrövidülést a magyar nyelv kicsinyítő -ó képzővel toldotta meg, s így előbb egyéni név lett belőle, amelynek a két magánhangzó közötti helyzetben levő *-t-* hangja megnyúlt (geminálódott), majd mind a *Bitó*, mind a *Bittó*, később a *Vitó* is apanévi családnévvé vált.

Az ismeretlen eredetű, 'karó' vagy később a *bitófa* rövidüléses alakjából elvont 'akasztófa' jelentésű közszó azért nem jöhet számításba családnévként, mert köznévi előfordulásai csak a XVIII. század végéről ismertek.

Elterjedtsége Az északi, északkeleti nyelvterületen: Abaúj és Torna vármegyében különösen, de Csongrád megyében is gyakori.

Blaskó

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy szláv családnév.

Változatai *Blaskó* 1506, *Blasko* 35, *Blassko*, *Blaschko*; *Balaskó* 710, *Balasko* 17. Más változatokkal együtt összesen: 2274.

Eredete Alapszava a vitatott eredetű *Balázs* keresztnév, amely vagy a görög *Βασίλειος* [*Baszileiosz*] 'királyi' jelentésű személynévből, vagy valamely római kor előtti (preromán) itáliai nyelv *Blaesus* 'górbe lábú, sánta' vagy 'selypes' jelentésű ragadványnevből (cognomenéből) származik. A kereszteny névkincsbe, így a magyarba és a környező szláv nyelvekbe is a középkori latinon keresztül került be *Blázsius* hangalakban, amelyből később a latin *-ius* végződés elmaradt. A szláv nyelvek megtartották a szókezdő *Bl-* mássalhangzó-torlódást, s ellátták a sok nyelvben (a magyarban és a szlovákban gyakrabban, de az ukránban is) használatos *-ko* kicsinyítő képzővel. A *-zsk-* hangkapesolatban a *-zs-* zöngésség szerint hasonult *-s-sé*. A magyar névkincsbe minden bizonnal a szlovákból került be mint apai családnév, s jelentése 'Blaskó' nevű személy fia, leszármazotta'. Kialakulhatott azonban a magyar nyelvben is a névkezdő mássalhangzó-torlódás (*Bl-*) *a-* bontóhanggal való földoldásával és magyar *-kó* kicsinyítő képzővel: *Balaskó* ~ *Balaskó*.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén, elsősorban Nógrád és Heves megyében gyakoribb a *Blaskó*, a Dunán túl, különösen Tolna megyében pedig a *Balaskó*.

Bocskai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bocskai* 520, *Bocskay* 216, *Bocskói* 11; *Bacsakai*; *Bacsuai* 1056, *Bacskay* 101, *Bácskai* 853, *Bácskay* 68, *Báchkai*. Más változatokkal együtt összesen: 2826.

Eredete Az ótörök eredetű **bayač* [bághács] méltóságnév a magyarban a *-yač* kiesése és az egymás mellé kerülő két *-á-* (*Báacs*) összevonása után *Bács* formára alakult, és személynévvé lett, amely igen gyakori volt az Árpádok korában. Ez megkaphatta a legkülbözöbb (-*k*, *-ka*, *-kó*) kicsinyítő képzőt, s az így keletkezett személynevekből magyar névadással (minden változtatás nélkül) településnevek lettek *Bacskai*, *Bocska* és *Bacsói*, *Bacsói* formában

Hont, Külső-Szolnok, Máramaros, Nyitra, Zala és Zemplén vármegyében. Ezek mindegyikéhez járulhatott ’onnan/oda való’ jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé váltak.

Az eltérések minden a települések minden a családnevek írásképében kimutathatók, de nem köthetők egyetlen jelölthöz: faluhoz, családhoz. Ennek oka a korabeli helyesírás bizonytalansága. Így nem minden jelentenek más származási helyet a különböző névalakok, s csak családtörténeti kutatással lehet bizonyítani az eredeti település pontos nevét. Bácska tájnevünk csak a XVII. század végétől használatos, Bácskai családneveink tehát nem ebből erednek, de sokszor hasonlítottak a *Bacska* alakot a később közismert területnévhez, s az anyakönyvvezetők írásbizonytalansága következtében a *Bacska* névből könnyen lehetett *Bácska*.

Elterjedtsége A Dunántúl középső részén, valamint a Hajdúságban és Szabolcs megyében gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században sokan, *Bácser*, *Braun*, *Blau*, *Heiszmann*, *Szommer* nevük magyarosítottak Bácskai formára, hiszen a délvidéki tájnév sokkal ismertebb volt, mint a peremvidéki kis falvak bármelyike. Egy Bagó nevű ugyanekkor nyilván tájékozatlanságból (azt hihette, hogy neve a ’pipamocsok, rágott dohány’ jelentésű szóból, nem pedig a *bagoly* madárnévből ered), egy *Kolompár* pedig disszimilációs célból vette föl a *Bácska* nevet.

Boda

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Boda* 5617, *Bóda*; *Bada* 600; *Buda* 1580. Más változatokkal együtt összesen: 7831.

Eredete Sok névmagyarázata közül legvalószínűbb a szláv eredetű *Budimir*, *Budislav* nevek egyikéből való rövidülés. A fönti személynevek mindegyikének első eleme (*bugy* [bugy]) a létige (’lenni, legyen, legyél’), míg az utótag *mil* ’kedves, kegyes’, *mir* ’béke’, *slav* ’dicső, derék’ jelentésű volt. A magyar használatban egy szótágú alakra rövidült (*Bud-*), és magánhangzója sokszor nyíltabbá vált (*u* > *o* > *a*), majd többféle, leggyakrabban -a kicsinyítő képzőt vett föl. A *Buda* név kialakulhatott a szlovák nyelvben is, majd így került a magyarba, s itt vált nyíltabbá (-*u*-ból -*o*-vá) első magánhangzójá.

A török ’újszülött tevecsikó’ jelentésű *Bota* névből vagy a magyar köznévi *botból* való származtatása is lehetséges, és akkor több forrású névnek kell tekintenünk. Először mindenépp egyéni név, majd abból apai családnév lett ’*Boda*’ nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel.

Elterjedtsége A *Boda* alak a Dunán túl és Erdélyben, a *Buda* pedig az Alföldön gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Faszler* család változtatta nevét *Boda* családnévre.

Bodai

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bodai* 480, *Boday* 45, *Bódai* 573, *Bóday* 71; *Bodói*; *Badai* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1180.

Eredete Sok névmagyarázata közül legvalószínűbb a szláv eredetű *Budimir*, *Budislav* nevek egyikéből való rövidülése. Mindegyik első eleme (*bugy* [bugy]) a létige (’lenni, legyen, legyél’), míg az utótag *mil* ’kedves, kegyes’, *mir* ’béke’, *slav* ’dicső, derék’ jelentésű volt. A magyar használatban egy szótágú alakra rövidült (*Bud-*), magánhangzója sokszor nyíltabbá vált (*u* > *o* > *a*), és többféle, leggyakrabban -a kicsinyítő képzőt vett föl.

A török ’újszülött tevecsikó’ jelentésű *Bota* névből vagy a magyar közszi *botból* való származtatása is lehetséges, és akkor több forrású névnek kell tekintenünk. Elsősorban azonban a *Boda* ~ *Bada* egyénnének -i birtokjeles, ’*Bodáé* ~ *Badáé*; *Boda* ~ *Bada*’ nevű személy fia, leszármazotta’ jelentésű apanévi családnevének kell tekintenünk az ide tartozó nevek nagyobb részét.

Alakulhatott azonban még a Baranya vagy Somogy vármegyei *Boda*, esetleg a Somogy vagy Temes vármegyei *Bodó* nevű településünk valamelyikének nevéből is. Ezek közül bármelyik megkaphatta az ’onnan/oda való’ jelentésű -i képzőt, és így lett eredetre, származási helyre utaló családnév.

A *Bodi* ~ *Bódi* alakokat a *Boldizsár* keresztnév lerövidüléséből magyarázzuk. A *Budai* családnevet azért nem soroltuk ide (jóllehet néhányuk ide tartozhat), mert nagy számuk fővárosunk nyugati részére, a *Buda* helynévre utal.

Elterjedtsége A nyelvterület Tiszától nyugatra eső felén, különösen a Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Bettelheim* család vette föl magyarosítás céljából a *Bódai* alakot.

Bódi

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bódi* 8854, *Bódy* 182, *Bodi* 137, *Body* 11, *Boldi* 89, *Boldy*. Más változatokkal együtt összesen: 9301.

Eredete Az asszír *Bel-shar-uçur* [*bel shar uruc (belsárcur)*] 'Bel (Baal isten) ója a királyt' jelentésű név az arámiba *Beltsha'çcar* [*Beltsáccár*], az Ószövetség görög fordításába (Septuaginta) pedig *Βαλτασάρ* [*Báltaszár*] alakban került be. Népszerűsége a betlehemi egyik mágus (vagy király) mondabeli nevéhez fűződik. Innen terjedt el a kereszteny világban különböző formákban. A magyarba a középkori latin *Baltazsár* ejtés jutott el. A -t- igen hamar zöngésült -d-vé, a szótagzáró -l kiesése miatt megnyúlt az előtte álló magánhangzó (mint ahogyan a nyelvjárások többségében ma is megtörténik: *bolt* > *bót*, *zöld* > *zód* stb.), s az -a- ~ -i- váltakozás gyakori volt még a XI–XII. században (*arány* ~ *irány*, *arat* ~ *irt*), így végül a *Boldizsár* ~ *Bódizsár* alak honosodott meg. Ennek rövidült *Boldi*- ~ *Bódi*- változata gyakori egyénnévvé, abból pedig apai családnévvé lett 'Boldi ~ Bódi' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Néhány esetben a *Bodai* családnévből is kialakulhatott a *Bodi* ~ *Bódi* változat a név végi -ai magánhangzó-találkozás (hiátus) megszüntetése céljából az -a- kivetésével.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen az északi részeken gyakoribb.

Bódis

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bódis* 2866, *Bodis* 109, *Bódiss* 42, *Bodiss*, *Bódizs* 262, *Bodzs* 24, *Boldis* 300, *Boldzs* 75, *Bóldisz*; *Bógyis* 51; *Badis*, *Baldys*. Más változatokkal együtt összesen: 3784.

Eredete Az asszír *Bel-shar-uçur* [*bel shar uruc (belsárcur)*] 'Bel (Baal isten) ója a királyt' jelentésű név az arámiba *Beltsha'çcar* [*Beltaccár*], az Ószövetség görög fordításába (Septuaginta) pedig *Βαλτασάρ* [*Báltaszár*] alakban került be. Népszerűsége a betlehemi egyik mágus (vagy király) mondabeli nevéhez fűződik. Innen terjedt el a kereszteny világban különböző formákban. A magyarba a középkori latin *Baltazsár* ejtés jutott el. A -t- igen hamar zöngésült -d-vé, a szótagzáró -l kiesése miatt megnyúlt az előtte álló magánhangzó (mint ahogyan a nyelvjárások többségében ma is megtörténik: *bolt* > *bót*, *zöld* > *zód* stb.), s az -a- ~ -i- váltakozás gyakori volt még a XI–XII. században (*arány* ~ *irány*, *arat* ~ *irt*), így végül a *Boldizsár* ~ *Bódizsár* alak honosodott meg. Ennek rövidült formája a *Boldzs*, amit -s-sel írtak, s az ejtésben is elterjedhetett így.

Természetesen a név végi -s lehet önálló kicsinyítő képző is a két szótágra (*Boldi*- ~ *Bódi*-) rövidült alak után, de lehet a *Boldog* ~ *Bódog* névnek is kicsinyítő -s képzős alakja. Az eleinte becenévként használatos, majd az érzelmileg közömbössé (emfatikum nélkülivé) vált egyéni név (*Boldis* ~ *Bódis*) apai családnévvé lett. Jelentése 'Boldis ~ Bódis' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Erdélyben gyakoribb a *Bódis* ~ *Bódzs* forma.

Névváltoztatás A XIX. században csak egy *Varga* nevű család változtatta ismeretlen okból a nevét *Bódisra*.

Bodnár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bodnár* 13 860, *Bodnar* 15, *Bódnár*; *Bonnár* 27; *Bondár* 1035, *Bondar* 13. Más változatokkal együtt összesen: 14 943.

Eredete A német eredetű *bognár* 'kocsikészítő' jelentésű foglalkozásnév mellett a délszlávból vettük át a hasonló alakú *bodnár* 'hordókészítő' jelentésű szót, amelyet azután kiszorított a szintén szláv eredetű *kádár*. A köznyelvben az egyaránt 'fával foglalkozó iparos' jelentésű *bognár* és *bodnár* egybeolvadt, s csak a *bognár* vált általánossá. A *bodnár* ma már csak foglalkozásra utaló családnevekben él. A *Bondár* alakban a könnyebb kiejtés kedvéért *-dn-* > *-nd-* mássalhangzócsere (hangátvetés) történt valószínűleg még valamely keleti szláv nyelvben (ukránban), de lehet, hogy már a magyarban. A *Bonnár* mindenkor a magyar nyelvben történt hasonulás eredménye.

Elterjedtsége Általában az Alföldön, leginkább annak északkeleti részén, Szabolcsban, Szatmárban, de Békés megyében is: Sarkadon és környékén gyakori.

Névváltoztatás A XIX. században még élhetett az alapszó eredeti jelentése, mert néhány *Binder* nevű magyarosításkor *Bodnár* nevet választott, de rajtuk kívül *Berger*, *Braun*, *Brill*; *Bednár* nevű családok is fölvették.

Bodó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bodó* 5514, *Bodo* 106, *Bódó*; *Badó* 203, *Bado*; *Budó*, *Budo*. Más változatokkal együtt összesen: 5842.

Eredete Valamely szláv nyelvből átvett *Bud-* ~ *Bod-* kezdetű keresztnév (*Budimil* 'légy kegyes', *Budimir* 'légy békés', *Budiszláv* 'légy derék' vagy 'légy dicső') átvételének egy szótagú rövidülése (*Bud-*), amelynek magánhangzója nyíltabbá vált ($u > o > a$ változás ment benne végbe), és -ó kicsinyítő képzőt kapott. Az így létrejött *Budó* ~ *Bodó* ~ *Badó* előbb egyéni, majd családnévvé lett a magyarban. Jelentése 'Bodó ~ Badó ~ Budó' nevű személy fia, leszármazotta'. Alakulhatott az egyéni, majd abból a családnév a török *Bota* ('újszülött tevecsikó' jelentésű) vagy a magyar *bot* közszból is, de keresztnévi származtatása valószínűbb.

Elterjedtsége A nyelvterület északi felében: Balaton–Kecskemét–Debrecen vonalától északra gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Kohn* és egy *Faszter* nevű vette föl magyarosítás céljából.

Bodor

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bodor* 5144, *Bódor* 269, *Bodór*; *Budor*, *Budur* 16; *Bondor* 545. Más változatokkal együtt összesen: 6029.

Eredete Bizonytalan eredetű (talán ősmagyar *fodor-bodor* ikerítésből kivált) külső tulajdonságra, hajviselekre utaló, 'göndör hajú, fodros ruhájú' jelentésű melléknevnükönkből igen sok személynév alakult. Az egyéni névből apanévként lehetett családnév 'Bodor' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, de közvetlenül is külső tulajdonságra utaló családnévvé válhatott. A *Bondor* -n-je eredetileg a szóhoz nem tartozó (inetimologikus) betoldás a *kondor* hasonló jelentésű szó hatására.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Erdélyben, különösen Háromszékben gyakori.

Névváltoztatás Többen, főleg *Binder*, továbbá *Gottlieb*, *Judik*, *Kohn*, *Weinberger* nevűek választották névmagyarosítási céllal a XIX. században. (Érdekes, hogy a *Krausz* nevűek ekkor mind a *Bodori* vagy *Bodorfi* névre magyarosítottak.)

Bodrogi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bodrogi* 1225, *Bodroghi*, *Bodroghy* 12, *Bodrogai* 29, *Bodroki*. Más változatokkal együtt összesen: 1277.

Eredete Több *Bodrog* nevű településünk volt Arad, Bodrog, Somogy, Szabolcs és Zemplén vármegyében, s valamennyi a közelében folyó, apró, sűrű hullámú vízről kapta nevét. Az egyik *Bodrog* folyó mellett álló várról neveztek el a vármegyét. A települések valamelyikének vagy magának a vármegyének nevéből, illetve az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel megtoldott alakjából lettek az eredetre, származási helyre utaló *Bodrogi* családnevek. *Bodroga* nevű településről nem tudnak a források, így valószínűleg analógiás betoldás az -a- több -a végződésű helynevünk -i képzős alakjának hatására (*Aligai*, *Ongai*, *Murgai*, *Bodolai* stb.).

Elterjedtsége A Tisztáktól nyugatra általában, főleg a déli nyelvterületen, a régi Bács és Bodrog vármegyében gyakoribb.

Névváltoztatás Jó néhányan, köztük *Báss*, *Einvég*, *Schattesz*; *Benuschik*, *Tulcsik* nevűek választották magyarosítási célra, de egy *Szajkó* és egy *Torma* nevű is fölvette a XIX. században.

Bogár

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bogár* 2657, *Bogar*, *Bógár* 17; *Bugár* 324. Más változatokkal együtt összesen: 3041.

Eredete Ismeretlen eredetű *bogár* szavunk (*Bogár* alakban is) külső tulajdonság alapján metaforikusan (olyan fekete hajú, szemű, mint a bogár) gyakori egyéni névvé vált mind az Árpádok, mind az Anjouk korában. Ezek apanévi családnévvé lehettek, de hasonló módon (metaforikusan) közvetlenül is kialakulhatott a családnév a közszből.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb a *Bogár*, az északi nyelvterületen pedig a *Bugár* névforma.

Kettős nevei A *Bugár-Mészáros* névben többször (15) előfordul.

Névváltoztatás Magyarosításra csak kevesen, *Pazdera*, *Penes* és *Szpisák* nevűek használták föl a XIX. században.

Bogdán

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bogdán* 17 048, *Bogdan* 44, *Bogdány* 520, *Bohdán*, *Bohdány*, *Bagdán* 229, *Bagdány* 125. Más változatokkal együtt összesen: 18 030.

Eredete A szláv eredetű *Bog* ('Isten') és *dān* 'adomány, ajándék' jelentésű szavakból összetett keresztnév igen gyakori volt az Árpád-kori magyarság körében. Később csökkent a népszerűsége, de családnevekben sok változata

fönnmaradt. A *-h*-t tartalmazó alakok szlovák vagy ruszin, a *-g*-sek délszlávból való átvételek. Az *o > a* nyíltabbá válás és a név végén álló *-n* hang *-ny*-nyé válása (palatalizációja) a magyarban történt.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, de a nyelvterület északnyugati és keleti részén is, különösen a moldvai csángóság körében sokszor előfordul.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Bogenglück* és egy *Ueberlager* nevű család vette föl névmagyarásítási céllal, egy *Füstös* pedig valószínűleg esztétikai okból cserélte erre a nevét.

Bognár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bognár* 14 319, *Bognar* 14, *Bugnár*, *Bagnár*; *Bogner* 69, *Bóigner*, *Bugner* 23. Más változatokkal együtt összesen: 14 452.

Eredete Az ófelnemet *wagener* 'kocsigyártó, kerékgyártó' jelentésű közszó az ómagyarban hanghelyettesítéssel *b-* kezdetre cserélte föl első hangját (hasonlóan a *Wachter* > *bakter*, *Wicke[n]* > bükköny szavakhoz). A foglalkozást jelentő szavakból hamar kialakultak a családnevek, amit erősített a céheknek az a követelése, hogy minden írásbeli említéskor (összeíráskor, aláíráskor) tüntessék föl a név mellett vagy a névben (családnév és keresztnév között) a foglalkozást (*bognár Nagy János* vagy *Nagy bognár János*; ritkábban: *Nagy János bognár*). Így az öröklődő foglalkozás megnevezése egy-két nemzedék után kiszorította az eredeti családnevet. Természetesen közvetlenül is családnévvé válhattak a foglalkozásnevek.

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen annak is az északnyugati részén gyakori.

Névváltoztatás Többen, főleg *Wagner*, *Vagner* nevűek, de *Tingesz*, *Weisz* nevűek is választották magyarosítási céllal a XIX. században. Egy *Szamáros* család pedig kellemetlen jelentésű nevét változtatta meg erre.

Bojtor

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bojtor* 833, *Bojtor*, *Bujtor* 579; *Bojtár* 236, *Boytár*. Más változatokkal együtt összesen: 1657.

Eredete Ismeretlen eredetű, talán ősi hangulatfestő 'üz, terel' jelentésű *bujt* igének a cselekvő személyre vonatkozó *-r* képzős alakja először középső nyelvállású (-o) tővéhangzóhoz járult. Később az -o nyíltabbá vált, és éppen az *-r* hatására megnyúlt, amivel létrejött a ma is élő *bojtár* köznév. Az -ár végződés azonban több mesterségnünk (*cincár*, *csaplár*, *kádár*, *kalmár*, *kufár*) hatására is kialakulhatott, mivel a szó 'juhokat, bárányokat hajtó, üző, terelni segítő' jelentést vett föl. Valamennyi köztes ejtésből foglalkozási családnév alakult.

Elterjedtsége A *Bojtár* a Dunántúl északnyugati részén, a *Bujtor* főleg Zala és Veszprém megyében, a *Bojtor* alak Somogyban, továbbá a Hajdúságban, Debrecen környékén és Erdélyben gyakoribb.

Boka

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Boka* 260, *Bóka* 1962; *Buka* 225. Más változatokkal együtt összesen: 2452.

Eredete Ótörök eredetű *bika* szavunk magyarba került alakja **bīqā* [bīkā] volt, amelyből *Buka* > *Boka* > (majd a magyarban hangsúly hatására a gyakoribb) *Bóka* keletkezett. Bármelyik köztes alak metaforikusan (külső-belső tulajdonság alapján: olyan erős, izmos, komor vagy vad, szertelen, nemileg túlfűtött, mint a *bika*) egyéni névvé, abból pedig apai családnévvé vált. Jelentése 'Boka ~ Bóka ~ Buka' nevű személy fia, leszármazotta' volt. Természetesen közvetlenül is családnévvé válhatott a közszó a fölsorolt tulajdonságok alapján (metaforikusan). Ugyanakkor a szintén ótörök eredetű és 'állati lábszárcsont' jelentésű *boka* testrésznevből is lehetett pars pro toto (egy jellegzetes testrész szimbolizálva az egész személyt) elnevezési gyakorlat alapján egyéni, majd családnév. Föltételezhetjük azt is, hogy az *-a* végződés kicsinyítő képző, mert igen sok a *Bóka* (28) családnév is. Ebben az esetben a név alapja a német eredetű, 'állat hímje' jelentésű *bok* ~ *bak* közszó, illetőleg az ebből eredő *Boka* ~ *Bóka* egyénnév. Akkor az *-u*-t tartalmazó nevek nyelvjárási különfejlődés eredményei.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén gyakoribb.

Bokor

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bokor* 3993, *Bukor* 435, *Bukur* 20; *Bogor*. Más változatokkal együtt összesen: 4498.

Eredete Ismeretlen eredetű, 'cserje' jelentésű *bokor* szavunk már az 1055-ös Tihanyi alapítólevélben is előfordult *bukur* alakban. Az Árpád-korban csak *Bugur*, az Anjouk idején *Bukur* személynévi adatokat is találunk. Ezek egy része eredetre, lakóhelyre utalás alapján is keletkezhetett a köznévből, ugyanis Hunyad, Nógrád, Temes, Zaránd vármegyében volt *Bokor* nevű vagy *Bokor-* előtagú település, és pusztá helynévből is alakultak családnevek, vagy lekopott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőjük.

Végül a *Buk ~ Bok ~ Boka* személynévnek is lehettek -r kicsinyítő képzős változatai. Ezek előbb egyéni nevek, majd azokból apanévi családnevek lehettek. Bármely forrásból eredő nevek magánhangzói fokozatosan nyíltabbá váltak az idők folyamán ($u > o$), de mindegyik közbeeső változatból alakulhatott családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati (Győr, Sopron, Vas, Zala megye) és keleti részén (Erdélyben) gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, *Banner*, *Beck*, *Braun*, *Blumenstock*, *Bruck*, *Brummer*, *Büchler* nevűek választották magyarosítási és asszimilációs céllal családnévül a XIX. században.

Bokros

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bokros* 1205, *Bokross* 14, *Bukros* 81. Más változatokkal együtt összesen: 1301.

Eredete Ismeretlen eredetű, 'cserje' jelentésű *bokor* szavunk 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' -s képzős változata eredetileg külterületi helynév volt, majd ebből településnév lett Csongrád, Pest, Sopron vármegyében. minden változtatás nélkül vagy az -i képző lekopásával eredetre, lakóhelyre, szállásra utaló személynév, illetve családnév lett.

Fölmerül az a lehetőség is, hogy az 'ijedtségtől fékezhetetlenné válik', vagyis 'megijed' jelentésű *megbokrosodik* szóból jellemnévként magyarázzuk a családnevet 'ijedős, félénk' jelentéssel. Mivel azonban a *bokrosodik* szónak ez a jelentése kései (XVIII. század végi), valószínűbb a lakhelyből való ('bokrokkal benőtt helyen lakó' vagy 'Bokros nevű településről való') magyarázat.

Elterjedtsége Az Alföldön, valamint Esztergom és Nógrád megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Bock*, *Boxhorn*, *Bergel* és *Saffranek* nevűek választották magyarosítási céllal új családnévül a XIX. században.

Boldizsár

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Boldizsár* 2212, *Boldizar*, *Boldisár*, *Boldizar*, *Boldozsár*, *Bodiszár*; *Baltazár*, *Boltzsár*, *Boltizár*, *Baltizár*, *Balthazár* 23; *Boldijar*. Más változatokkal együtt összesen: 2274.

Eredete Az asszír *Bel-shar-ucur* [*bel shar uruc (belsárucur)*] 'Bel (Baal isten) óvja a királyt' jelentésű név az arámiba *Beltsha'çcar* [*Beltaccar*], az Ószövetség görög fordításába (Septuaginta) pedig *Βαλτασάρ* [*Báltaszár*] alakban került be. Népszerűsége a betlehami egyik mágus (vagy király) mondabeli nevéhez fűződik. Innen terjedt el a kereszteny világban különböző formákban. A magyarba a középkori latin *Baltazsár* ejtés jutott el. A -t- igen hamar zöngésült -d-vé, a szótagzáró -l kiesése miatt megnyúlt az előtte álló magánhangzó (mint ahogyan a nyelvjáráskönyök többségében ma is megtörténik: *bolt* > *bót*, *zöld* > *zód* stb.), s az -a- ~ -i- változás gyakori volt még a XI–XII. században (*arány ~ irány*, *arat ~ irt*), így végül a *Boldizsár ~ Bódizsár* alak honosodott meg. A *Boldijar* román írásforma, s minden bizonnal Erdélyből áttelepültek viselik, de magyar alakulat. Mint a keresztnévekből általában, ebből is sok apai családnév keletkezett minden változtatás nélkül is, jelentése 'Boldizsár' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Különösen gyakori a név a székelységben, de a Tisztával keletre mindenütt többen viselik.

Boldog

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Boldog* 1259, *Boldogh* 137, *Bódog* 525, *Bódogh* 170, *Bodog* 68, *Bódgó*, *Bodogh* 16. Más változatokkal együtt összesen: 2176.

Eredete Köznyelvi *boldog* szavunk már a Halotti beszédben előfordul *boudug* alakban, s valószínűleg a *bód-* igetőre megy vissza (*bódul*, *bódít*), annak -g névszós származéka. Eredetileg a transzba esett sámánra vonatkozott, az ősök szellemével találkozó sámán ugyanis *bódog* (*bódult*) lett. Ebből a jelentésből alakult ki az 'üdvözült, szent', s ezzel párhuzamosan (vagy még előbb) a 'gazdag, megelégedett, derűs lelkíállapotú' jelentés. Mint külső-belső tulajdonságot kifejező szó előbb egyéni, majd családnévvé vált. Az -l- későbbi járulékhang (inetimologikus betoldás), vagyis eredetileg ez nem volt a szóban, de mivel sokszor kiesett más szavakból (*volt* > *vót*, *bolt* > *bót*),

úgy vélték, itt is lennie kellene, így lenne helyes. A családnév jelentése 'Bódog ~ Boldog' nevű személy fia, leszármazotta', de kialakulhatott gazdagságra, jólétre, szent életre utaló ragadványnévből vagy közvetlenül is.

Elterjedtsége A *Boldog* formák a Dunától keletre általában, a *Bódog* alakok pedig Budapesttől délre, a Balatontól a Tiszaig gyakoribbak.

Bóna

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bóna* 1646, *Bona* 105; *Bóné* 419, *Boné* 29, *Bóne*, *Bone*; *Bóni* 302, *Boni* 11. Más változatokkal együtt összesen: 2532.

Eredete Mind a középkori olasz eredetű, 'jó szerencse' jelentésű *Bonaventura*, mind pedig a latin 'jó sors' jelentésű *Bonifác* keresztnévünk igen elterjedt volt az Árpádok korában. Mindkettő egy szótagos rövidülése (*Bon-*) magkapta az -a kicsinyítő képzőt vagy az -a birtokjelet, s egyéni névvé, abból apai családnévvé lett. Az első esetben jelentése '*Bona* ~ *Bóna*' nevű személy fia, leszármazotta', az utóbbi esetben pedig a jelentése '*Boné*, *Bon*' nevű személy fia, leszármazotta'. Ez az -a birtokjel található meg az -é ~ -e és az -i végű nevekben is. A tő magánhangzója a hangsúly hatására nyúlt meg, s vált gyakoribbá ez a hosszú -ó-t tartalmazó alak (*Bóni*).

Elterjedtsége A *Bóna* inkább a Dunán túl, a *Bóné* északkeleten: Szatmárban, Ugocsában gyakoribb.

Bor

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bor* 1401, *Bór* 114, *Boor* 11, *Boór* 150, *Bóór*. Más változatokkal együtt összesen: 1677.

Eredete Ótörök eredetű *bor* szavunk már az Árpád-korban gyakori személynévvé vált mint foglalkozási (bortermelő, borárus) vagy tulajdonsági (borivó) jelképnév. A *Bor* egyéni névből apanévi családnév lett, jelentése '*Bor*' nevű személy fia, leszármazotta'. Ugyanilyen szimbólumként (jelképes névként) alakulhatott azonban közvetlenül családnévvé a *bor* közsőz is.

Személynévi vagy a szláv 'fenyőfa' jelentésű *borb* szóból eredő *Bor* nevű településünk volt Baranya, Heves, Külső-Szolnok vármegyében, s néha pusztá helynévből is lehetett családnév, akkor a jelentése '*Bor*' nevű településről, településre való'. A hangsúly és az -r hatására megnyúlt -o- hangot sokféleképp jelölték, s mindegyik alakváltozat tovább élhetett a családnevekben.

Elterjedtsége A Dunán túl és a nyelvterület középső részén gyakoribb.

Borbély

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Borbély* 10 639, *Barbél* 76, *Barber* 15, *Barbér* 79, *Barbier*, *Barbél*, *Barbil*, *Barbir*, *Barbjer*, *Borbé*, *Borbei*, *Bobél*, *Borbeli*, *Borbély*, *Borbely* 20, *Borbily*, *Borbér*, *Borbély*. Más változatokkal együtt összesen: 10 916.

Eredete Bajor-osztrák eredetű *borbély* közsavunk jelentése a középfelnémetben még 'szakállnyíró', s alakja **barbir* volt. Az -r > -l változás szabályos hangcsere a magyarban, amit a köznyelvben követett annak -l > -ly > j változása (palatalizációja és centrálissá válása), a nyelvjárásokban azonban a közbenső alakok is élnek. Valamennyi formája foglalkozásnévi családnévvé válthatott. Mivel a céhek megkövetelték annak a céh nevének a föltüntetését a név mellett, amelyhez tartozott az illető, igen gyakorivá vált minden céhes foglalkozást jelentő családnév.

Elterjedtsége Általában a nyelvterület egészén előfordul a családnév.

Névváltoztatás Néhányan, *Tensoris* és *Bolyánszky* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Borda

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változata *Borda* 997. Más változatokkal együtt összesen: 1000.

Eredete Szláv eredetű *borda* közsavunk első jelentése 'takácsok által használt eszköz a szöttes tömörítésére'. A takács mesterség jelképként, illetve a 'bordakészítő, bordakötő' rövidüléséből válthatott foglalkozásra utaló családnévvé a XV–XVI. században. A takács mesterségüknek viszont szimbolikus ragadványneve, abból vagy pedig közvetlenül is családneve lehetett.

Az ember és állat 'mellkasi csontja' jelentésű *borda* későbbi jelentésávitel eredménye, csak kivételesen lehetett családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl főleg Zala és részben Tolna megyében gyakoribb.

Bordás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bordás* 3119, *Bordas*; *Bordács* 827. Más változatokkal együtt összesen: 3962.

Eredete Szláv eredetű és 'takácsok által használt eszköz a szótes tömörítésére' jelentésű a *borda* közszavunk. 'Valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős alakja 'bordakészítő, bordakötő' mesterekre vonatkozott. Egyrészt ez lerövidülve vált foglalkozásra utaló gyakori családnévvé. Másrészt a takácsok is megkaphatták jelképesen ragadványnévnek vagy közvetlenül családnévnek is.

Elterjedtsége A *Bordás* a nyelvterület keleti felén, míg az -s > -cs változással (affrikációval) keletkezett *Bordács* változat inkább a Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Asprits* nevű család vette föl a *Bordács* alakot magyarosítás céljából a XIX. században.

Bori

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bori* 1487, *Bory* 57, *Borí*, *Bóri*; *Bora* 253, *Bóra* 94. Más változatokkal együtt összesen: 1937.

Eredete Az ótörök eredetű *bor* köznevünkiből alakult településnév csak egyetlenegyszer fordult elő egy Baranya vármegyei oklevélben. Így valóságnábban kell tartanunk, hogy valamely *Bar-* ~ *Bor-* kezdetű keresztnévünk (*Barnabás*, *Bartolomeus*, *Boriszláv*) egy szótagra rövidült és -i birtokjeles alakja lett családnév. Jelentése 'Boré, Bor nevű személy fia, leszármazotta'.

Minden bizonnal ez az eredete az egyetlen *Bori* nevű volt Zala vármegyei településnek is, jelentése pedig 'Bor nevű személy birtoka, faluja'. Ebből is származhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel a családnevek egy része. Ezekben a *Borii* képzős név végződése egyszerűsödött *Bori-vá*. Talán ugyanez a birtokjel áll a *Bora* családnevek végén, de az -a lehet kicsinyítő képző is.

Bor személynévből vagy a szláv 'fenyőfa' jelentésű *borb* szóból eredő *Bor* nevű településünk volt Baranya, Heves, Kúlsó-Szolnok vármegyében. Ezek egyike is megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A jelentése pedig 'Bor nevű településről, településre való'. Az -o- hangsúly vagy az -r- hatására nyúlt meg hosszú -ó-vá.

A délszláv, szintén 'fenyőfa' jelentésű, szerbiai *Bor* helységnév nagy távolsága miatt aligha jöhét számításba a családnév kialakulásában.

Elterjedtsége Pest, Szolnok és Csongrád megyében gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században a közszói *bor* jelentést vélték felfedezni a névben, mert *Weiner*, *Weinett* és *Weinmann* nevűek cserélték erre eredeti nevüket.

Boros

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Boros* 17 224, *Borosh*, *Boross* 593. Más változatokkal együtt összesen: 17 919.

Eredete Ótörök eredetű *bor* közszavunk megkapta a 'valamiben bővelkedő' jelentésű vagy valamilyen állapotra utaló -s képzőt. Jelentése tehát vagy 'bortermelő' (ritkábban 'borkereskedő'), vagy pedig 'borissza, iszákos, részeges' lett. Mind a foglalkozásra, mind pedig a belső tulajdonságra utaló szavakból minden gyakori családnevek lettek mindenütt.

Elterjedtsége Általában az északkeleti nyelvterületen és még inkább Erdélyben gyakoribb. (Egyházasgyantán a falu egyharmada *Boros* családnévű.)

Névváltoztatás Igen sokan, különösen a *Weiner*, *Weinberger*, *Weinrichter*, *Weinfeld*, *Weinstock*, *Weinwurm*, *Cziewein* nevűek, de *Beck*, *Bernstein*, *Baumgarten*, *Weisz* nevűek is magyarosítottak erre a névre a XIX. században.

Bors

Típusa Tulajdonságra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Bors* 2175. Más változatokkal együtt összesen: 2177.

Eredete Ótörök eredetű *bors* közszavunk már a Honfoglalás idején kedvelt metaforikus (hasonlóság alapján: kicsiny, erős, mint a *bors*) vagy predesztinációs (jövőmeghatározó, vagyis kívánságot tartalmazó: legyen olyan

erős, mint a *bors*) személynév volt, s gyakran szerepelt Árpád- és Anjou-kori okleveleinkben is. Ezekből lehettek apai családnevek, de közvetlenül is válhattak családnevekké ugyanazonknak az okoknak az alapján.

Puszta személynévből sok *Bors* településnév is keletkezett Bihar, Csanád, Fejér és Sopron vármegyében. Ezekből is lehettek minden végződés nélkül családnevek, jelentésük akkor 'Bors nevű faluból vagy faluba való'.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Pfefferkorn*, *Pfeffermann*, de sok *Guggenberg* is magyarosított, egy *Bagó* nevű pedig esztétikai megmondásból változtatott *Bors* névre a XIX. század folyamán.

Borsi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Borsi* 1900, *Borsy* 139, *Bórsi*; *Borsai* 111, *Borsay* 58. Más változatokkal együtt összesen: 2211.

Eredete Ótörök eredetű *bors* közszavunkból *Bors* vagy -a birtokjellel *Borsa* személynév lett a magyarban. Később -i birtokjellel (újból) ellátva válthatott családnévvé, s akkor jelentése 'Borsé ~ Borsáé, *Bors* ~ *Borsa* nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor sok településnév alakult magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) e személynevekből Békés, Bihar, Csanád, Fejér, Kolozs, Máramaros, Sopron, Temes, Valkó vármegyében. Bármelyik 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel szintén családnévvé lehetett. A *Borsai* névből az -ai magánhangzó-találkozás (hiátus) megszüntetése céljából kieshetett az -a-.

Elterjedtsége A *Borsai* (meg az alapnévi *Borsa*) gyakoribb Erdélyben, a *Borsi* általánosan elterjedt, de többször fordul elő az ország keleti részén: Bihar, Békés és Csongrád megyében.

Névváltoztatás Névmagyaroitásra csak a *Borsai* alakot használta föl egy *Weinhändler* nevű család a XIX. században.

Borsodi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Borsodi* 1435, *Borsody* 126, *Borsódi* 68, *Borsódy* 17. Más változatokkal együtt összesen: 1676.

Eredete Ótörök eredetű *bors* köznevünkbeli -d kicsinyítő képzővel gyakori személynév vált az Árpád-korban.

Ezekből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) sok helységnév lett Bodrog, Borsod, Fejér, Valkó, Veszprém vármegyében. A hozzájuk csatlakoztatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnevek keletkeztek.

Más esetekben az egyénnévezet járulhatott -i birtokjel. Az így alakult családnév jelentése 'Borsodé, *Borsod* nevű személy fia, leszármazotta' lett.

Elterjedtsége Északi (északkeleti és északnyugati) nyelvterületünkön némileg gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, főleg *Pfeffer*, *Pfefferkorn*, de *Bachrach*, *Blum*, *Klein*, *Kohn* nevűek választották magyarosítás céljára különösen Észak-Magyarországon a XIX. században, s öket névválasztásukban nyilván *Borsod* vármegye neve motiválta. Ugyanakkor egy *Vén* család Pesten vette föl a *Borsodi* nevet valamelyen más, ismeretlen okból.

Borsos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Borsos* 5072, *Bórsos*, *Borsoss*; *Borsós* 682. Más változatokkal együtt összesen: 5790.

Eredete Két név egybeesése, amelyeket a korai helyesírás bizonytalansága miatt nem lehet különválasztani. Mindkettőnek az alapszava ótörök eredetű. Egyik a *bors* fűszernek a neve, másik pedig a *borsó*, hüvelyes zöldségfélért jelentő közszavunk. Mindkettő a 'valamivel való ellátottság, valaminek a bírása, birtoklása' jelentésű vagy egyszerű foglalkozásnévi -s képzőt kapva lett családnév. Jelentésük tehát 'borssal foglalkozó (*borsot örlő, borossal kereskedő*)' vagy 'borsót termesztő', ritkábban: 'borsót árusító, borsót kedvelő'. (Egyéni névként a *Borsos* nem fordult elő a korai forrásokban.)

Elterjedtsége Általánosan használt, de a nyelvterület keleti felében némileg gyakoribb.

Borus

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Borus* 112, *Borús* 12, *Boruss*, *Boruzs* 745, *Borúzs* 39, *Boruz*, *Borugh*, *Burus* 144, *Buruss*, *Buruzs* 81, *Burúzs*; *Barus*. Más változatokkal együtt összesen: 1158.

Eredete Valamely *Bor-* ~ *Bar-* (némely nyelvjárásban *Bur-*) kezdetű keresztnévünknek (*Barnabás*, *Bartolomeus*, *Boriszlav*) egy szótágra rövidült (*Bor-*) alakja *-us* kicsinyítő képzővel ellátva vált egyénnévvé. Abból apanévi családnév lett, amelynek jelentése 'Borus' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az Alföldön, Szeged környékén és különösen Püspökladányban gyakoribb. A *-zs* végű alakok Erdélyre utalnak.

Borza

Típusa Elsősorban apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Borza* 1194, *Bórza*, *Burza* 54. Más változatokkal együtt összesen: 1250.

Eredete Ótörök eredetű *borz* szavunkból személynév lett már a XII. századtól. Ehhez vagy birtokjelként (jelentése akkor 'Borzé, *Borz* nevű személy fia, leszármazotta'), vagy pedig kicsinyítő képzőként járult az *-a* végződés. Akkor a belőle alakult szintén apanévi családnév jelentése 'Borza' nevű személy fia, leszármazotta'.

Számításba jöhét a *borza* szónak több nyelvjárási jelentése is, mint az erdélyi 'bodza'. Ebben az esetben birtoklásra (*borzabokrok* tulajdonosa) vagy foglalkozásra (*borzatermést* gyűjtő, *borzatermést* földolgozó), esetleg lakóhelyre (*borzával* benött helyen való élés, lakás) utal a családnév.

Lehetséges még, hogy a Dunántúl népnyelvéről ismert, 'fésületlen, kócos, borzas' jelentésű *borza* volt a névadás motivációja. Akkor külső tulajdonságra utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Északkeleten: Borsod, Abaúj megyében, a Hajdúságban és Erdélyben gyakoribb.

Bota

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bota* 271, *Botha* 35, *Bóta* 2537, *Bótha*, *Botta* 126; *Buta* 35, *Butta* 16. Más változatokkal együtt összesen: 3027.

Eredete Bizonytalan eredetű *bot* köznevünkiből igen sok személynév keletkezett az Árpádok idején. Ezek egy része családnévvé válásakor *-a* birtokjelet kapott, s akkor jelentése 'Boté, *Bot* nevű személy fia, leszármazotta' lett. De az *-a* végződés kicsinyítő képző is lehetett már egyénnévi használata korábban. Akkor is apanévi családnév lehetett belőle, s a jelentése 'Bota' nevű személy fia, leszármazotta'.

Fölömlől a közvetlen névkölcsönzés is az ótörökből (a Honfoglalás előtti névdivat hatására). A meglehetősen gyakori ótörök név eredeti jelentése 'tevecsikó', s ez bónánkép is egyben, akkor jelentése: 'kedves, kedvesem'. Nehézsége, de nem akadálya a magyarázatnak, hogy a törökben többnyire nőre vonatkozik, a magyarban férfiakra. A közvetlenül névként való átvétel magyarázatot ad az *-u-* tőhangzót és az *-ó* véghangzót tartalmazó nevekre is (*Botó* 12, *Bottó* 134), mivel a török alapalak *Bota* ~ *Buta* ~ *Botay* volt. Az első szótágbeli *-o-* nyúlása hangsúly hatására a magyarban történt, jelölése azonban a helyesírásban sokáig nem volt általános. Családnévvé válásának ekkor is apanévi motivációja volt, s jelentése is 'Bota' nevű személy fia, leszármazotta'.

Kettős nevei A *Botta-Dukát* (33) névkapsolatban gyakori.

Elterjedtsége Leginkább a keleti nyelvterületen, főleg a Tisza-tól fordul elő.

Névváltoztatás *Botta* alakra egy *Vimán* nevű család változtatta meg a nevét a XIX. században.

Both

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Both* 1259, *Bot* 146, *Bóth* 42, *Bót*; *But* 26. Más változatokkal együtt összesen: 1481.

Eredete Bizonytalan eredetű *bot* köznevünkiből igen sok személynév keletkezett az Árpádok idején. Ennek következetében később gyakori apai családnévvé vált. Eredeti névhasználati motivációja szimbolikus: 'botot, pálcát, buzogányt viselő' jelentésből keletkezhetett.

Elterjedtsége A Dunán túl is előfordul, de a keleti nyelvterületen, különösen Erdélyben sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Bottenstein* és egy *Teles* nevű vette föl a XIX. században.

Botka

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Botka* 915, *Bottka* 174, *Botika* 33, *Bótka*, *Bóttka*; *Butka* 12, *Buttka*; *Butyka* 98; *Bukta* 1428, *Bükta*, *Bugta*, *Bugda*. Más változatokkal együtt összesen: 2674.

Eredete Bizonytalan eredetű *bot* köznevünk *Bot*, *But*, *Botk*, *Butk*, *Botka*, *Butka*, *Botkó*, *Boti*, *Botika* alakban már gyakori személynév volt az Árpádok korában is. Ezeknek mindegyik változatából lehetett apai családnév. A *Botika* alakban az -i- birtokjel, csak a -ka végződés kicsinyítő képző. Jelentése tehát 'Boté, Bot nevű személy fiacskája, kicsiny leszármazotta'. Ez az -i- birtokjel a kétnyíltszótágos tendencia szerint kieshetett.

Ugyanakkor közvetlenül személynévként is bekerülhetett a magyar névkincsbe az ótörök 'ág, hajtás, sarj, ifjú' jelentésű *Butaq* személynév, amely magyar birtokjeles vagy kicsinyítő képzős -a-val kiegészülve **Butaka* nevet eredményezett, s ebből a második nyílt szótagú -a- az említett kétnyíltszótágos tendencia szerint kiesett. A *Bukta* alak a könnyebb kiejtés céljából mássalhangzó-átvetéssel (-tk- > -kt- cserével) alakult. Ezek ugyancsak apai családnévvé váltak az egyéni nevekből.

A *Bukta* családnév a német eredetű és szlovák közvetítésű 'tézsztaféle' közszóból azért nem keletkezhetett, mert az csak a XVIII. század legvégén került be a magyar nyelvbe.

Elterjedtsége Magyarország középső részén, Pest megyében a *Botka*, Erdélyben pedig a *Butka* névalak gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Mrzula* nevű változtatta családnevét *Bottka* formára.

Botos

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Botos* 5748, *Bottos* 19, *Botas*, *Bottás* 212, *Botás* 10, *Bótás*; *Butas*, *Butás*. Más változatokkal együtt összesen: 5794.

Eredete A bizonytalan eredetű *bot* köznevünknek 'valamivel ellátott, valamit birtokló, valamit viselő' jelentésű -s melléknévképzővel ellátott alakja igen sok foglalkozás (pásztor, hajcsár, csősz, munkafelügyelő, ispán, pallér) szimbóluma lehetett. Az ilyen foglalkozásúak bármelyike, de egyszerűen a mindig bottal járó is külső tulajdonsága megnevezésére megkaphatta a *Botos* ragadványnevet, abból vagy attól függetlenül a *Botos* családnevet. A két magánhangzó közötti (intervokális) -t- néha megnyúlt a középmagyar kor folyamán (pl. *kota* > *kotta*).

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Bozóki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bozóki* 1245, *Bozóky* 121, *Bozoki* 59, *Bozoky*. Más változatokkal együtt összesen: 1435.

Eredete Szláv eredetű, 'bodzával benőtt hely, bodzás' jelentésű *Bozók* helységnévünk több is volt a Történelmi Magyarországon Baranya, Veszprém, Gömör vármegyében. 'Onnan/oda való' jelentésű -i- képzővel bármelyikből lehetett családnév. A régi helyesírás bizonytalansága miatt nem lehet határozottan elválasztani a *Bozoki* ~ *Bozóki* és a *Bozsoki* ~ *Bozsóki* neveket.

Elterjedtsége A *Bozoki* alak a nyugati nyelvterületen, a *Bozóki* pedig a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Bozsík

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Bozsík* 1889, *Bózsík* 111, *Bazsík* 274, *Buzsík* 368; *Bozik* 175, *Bozic*. Más változatokkal együtt összesen: 2826.

Eredete Valamely szláv eredetű *Bozs-* kezdetű keresztnév (*Bozsidar* 'Isten és ajándék', *Bozsimir* 'Isten és béke', *Bozsislav* 'Isten és dicsőség', *Bozsivoj* 'Isten és harc') egy szótagú rövidülése -ik szláv kicsinyítő képzővel ellátva vált egyéni névvé. Ebből több szláv nyelvben is apai családnév alakulhatott. Legvalósánúbben szlovákból került a magyar névkincsbe. A *Bazsík* nevekben az -o- > -a- nyíltabbá válása már a magyar nyelv hatására ment végbe. A -z-t tartalmazó nevek a régi helyesírási bizonytalanságából erednek.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén gyakoribb mindenáron névalak, a *Bozsík* inkább Heves, a *Bazsík* pedig Nógrád megyében, a *Buzsík* pedig Székesfehérvár–Kecskemét–Debrecen vonalától északra gyakoribb.

Bozsó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bozsó* 2005, *Bozso* 31, *Bózsó* 388; *Bozó* 2261, *Bozo* 28, *Bózó*. Más változatokkal együtt összesen: 4745.

Eredete Valamelyik szláv eredetű és *Bozs-* kezdetű keresztnévnek (*Bozsidar* 'Isten és ajándék', *Bozsimir* 'Isten és béke', *Bozsislav* 'Isten és dicsőség', *Bozsivoj* 'Isten és harc') egy szótágú rövidülése magyar -ó kicsinyítő képzővel ellátva igen korán egyéni névvé lett. Mind a képző nélküli (*Boz ~ Bozs*), mind pedig a képzős alakra (*Bozó ~ Bozsó*) találunk példákat már az Árpád-korból. Ezután 'Bozsó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel apai családnévvé vált.

Elterjedtsége A Duna–Tisza közén és a Körösök vidékén gyakoribb.

Bozsoki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bozsoki* 661, *Bozsóki*, *Bozsoky* 34, *Bozsogi* 100, *Bozsógi*. Más változatokkal együtt összesen: 1037.

Eredete A szláv eredetű és *Bozs-* kezdetű keresztnévek (*Bozsidar* 'Isten és ajándék', *Bozsimir* 'Isten és béke', *Bozsislav* 'Isten és dicsőség', *Bozsivoj* 'Isten és harc') egy szótágú rövidüléséből (*Bozs-*) magyar -k vagy -ok/-ók kicsinyítő képzővel alakult személynevek előfordultak már az Árpád-korban is. Ezek magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnevek lettek Baranya, Vas, Veszprém vármegyében. Bármelyikból alakulhatott eredetre, származási helyre utaló családnév 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel.

Elterjedtsége A Dunán túl, főleg a Balaton környékén gyakoribb.

Böhm

Típusa Népre utaló, német családnév.

Változatai *Böhm* 528, *Böhm* 737, *Böm*, *Böm*, *Bömh*, *Bömh*, *Böhn*, *Böhm*, *Boehm*. Más változatokkal együtt összesen: 1283.

Eredete A kelták egy törzsének latin neve *boii* volt, amelynek egyik csoportja megalapította a mai Bolognát, egy másik pedig a Cseh-medencébe, Csehország helyére vándorolt. A rómaiak ezt róluk *Bohemianak* neveztek el, mely a német nyelvbe kerülve *Boemia* > *Böhme* lett. Ebből alakult a 'cseh' jelentésű *Böhm* alakú német családnév. Magyarországra a XVIII. századi telepítések következetében került nagyobb számban.

Elterjedtsége A Dunán túl, főleg Baranya és Tolna megyében, de kissé Fejér megyében is gyakori.

Névváltoztatás A XIX. században többen vették föl helyette a *Cseh*; *Benkő*, *Bényei*, *Bérczi*, *Berényi*, *Brassai*, *Csetényi* stb. nevet.

Bölcskei

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bölcskei* 373, *Bölcskey* 50, *Bölcskei*, *Bőcskei* 30, *Böcskey* 38, *Böcskei* 437, *Bőcskey*. Más változatokkal együtt összesen: 1046.

Eredete Ótörök eredetű, az átvételkor 'varázsló' jelentésű *bölcs* szavunk igen korán személynévvé vált, majd -ke kicsinyítő képzővel kiegészülve gyakori egyéni név lett. Amikor fölvette az -i birtokjelet, akkor jelentése 'Bölcske' nevű személy fia, leszármazotta' volt, s apai családnév vált belőle.

Másrészt magyar névadással (minden végződés és összetétel nélkül) helynév is lett a *Bölcske* személynévből Tolna vármegyében. Ennek 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel kiegészült alakja származási helyre vagy lakóhelyre utaló családnév lett. Ez utóbbi eredet azért lehetett ritkább, mert csak az említett egyetlen helyszéget jegyeztek föl ezzel a névvel. A magánhangzó utáni -l- kiesése általános a nyelvjárások nagy többségében (*volt* > *vót*, *bolt* > *bót* stb.), s így jött létre a *Bőcskei* ~ *Böcskei* névalak.

Elterjedtsége A Tiszától nyugatra, a Duna mentén a *Bölcskei*, a Kisalföldön pedig a *Böcskei* forma a gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Weisz* nevű család magyarosított erre a XIX. században.

Börcsök

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Börcsök* 1736, *Börtsök* 17, *Börcsök*, *Bőrcsök*, *Bőrcsők* 10, *Börcsög* 10; *Bercsek* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1797.

Eredete Több *Ber-* kezdetű keresztnévünk (*Bereck*, *Bernát*, *Bertalan*, *Bertold*, *Bertram*) volt népszerű az Árpád-korban, amelyek mindegyike rövidült egy szótágra (*Ber-*), s magánhangzója ē > ö változásban ment át (labializálódott). Ezek különböző (-cs + -k) kicsinyítő képzőket kapva egyéni nevekké lettek. Az egyéni neveknek

szinte mindegyikéből később apai családnév alakult. Jelentése 'Börcsök' nevű személy fia, leszármazotta'. Néha (a *Bercsek* esetében) nem ment végbe a labializáció, de ez alakulhatott az elég gyakori szlávos *Bercsik* (54) nyíltabbá válásával is.

Elterjedtsége A déli ö-ző nyelvjárásterületen: Szeged környékén gyakoribb a *Börcsök* forma.

Bősze

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bősze* 1334, *Bösze* 44, *Bőze*; *Besse* 727, *Bese* 505, *Besse* 35. Más változatokkal együtt összesen: 2655.

Eredete Az ótörök *beš* ~ *bes* [*bes* ~ *besz*] számnév jelentése 'öt'. Mint minden nyelvben, a törökben is személynevekké vált a számnevek egy része. A Honfoglalás előtti névadási szokások eredményeként a sok magyarba került személynév között szerepelt a *Bes* ~ *Besz* éppen úgy, mint ahogy a közismertebb *Ond* is (az *On* 'íz' jelentésű név *-d* képzős alakja). Valószínűleg a magyarba mindkét (-s-re és -sz-re végződő) forma bekerült, s itt kapta meg a kicsinyítő *-e* képzőt, és vált gyakori egyéni névvé. Az -s-sel és -sz-szel ejtett neveket azért nem lehet elkülöníteni egymástól, mert már az eredeti ótörök nyelvben is váltakoztak, és a korabeli magyar helyesírás gyakorlata sem tett közöttük különbséget. Az -e- labializációja és nyúlása (-ő-vé válása) magyar nyelvjárási sajátság. A *Beše* eredetű nevek egy része lehetett az ugyancsak ótörök 'erős' jelentésű név átvétele is.

Az ismeretlen eredetű magyar 'vad, indulatos, haragos, dühös' jelentésű *bősz* szó azért nem lehet a név alapja, mert ez nyelvújítási elvonás a *bőszül*, *bőszít* igékből, és ezek az igék is csak a XVIII. század óta adatolhatók.

Elterjedtsége A Balatontól északnyugatra igen gyakori.

Böszörményi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Böszörményi* 1199, *Böszörményi*, *Böszörmény*. Más változatokkal együtt összesen: 1227.

Eredete A középkorban használatos ótörökből (kazár vagy besenyő) átvett *buzurmen*, *bezermen* följegyzésű és **büszürmén*, *bészérmén* ejtésű szavunk végső forrása az arab 'az iszlám követője' jelentésű **muslim* szó, amely a perzsa többes számú (*muslimān*) alakjából lett nemzetközi vándorszó (*muzulmán*). A magyarban izmaelitáknak vagy *böszörményeknek* neveztek a mohamedán vallású, eredetileg volgai bolgár vagy káliz nyelvet beszélő népcsoportot. Általában pénzügyekkel foglalkoztak, vámokat béröltek stb. Egyik, Szabolcs vármegyei (ma Hajdú megye) településük megkapta a *Böszörmény* nevet, amely kiegészülhetett az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

A népnév azonban személynévvé is válhatott (bár csak *Bezer* adata maradt fenn az Árpád-korból), s megkapva az -i birtokjelet 'Böszörmény' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel családnévvé válhatott.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeletre elterjedtebb.

Kettős nevei A *Böszörményi-Nagy* (14) kettős névben többször előfordul.

Braun

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Braun* 1959, *Braum*; *Brun* 13, *Brunn* 47, *Brünn* 13, *Brünn*. Más változatokkal együtt összesen: 2057.

Eredete Az ófelnemet, 'barna' jelentésű *Brun*, *Brún*, *Brún* szánnév Németországban már a XII–XIV. században is előfordult családnévként. Utalhatott a szem, bőr, szakáll vagy haj színére.

Elterjedtsége A *Braun* a német nyelvterület keleti, míg a *Brun* ~ *Brün* a déli részén (Svájcban) gyakoribb. Magyarországon a Dunán túl, Tolna és Baranya megyében, valamint a tiszántúli, Békés megyei német településeken fordul elő többször.

Névváltoztatás A XIX. században sokan a magyar *Barna* családnevet vették föl helyette.

Brunner

Típusa Helynévi eredetű, német családnév.

Változatai *Brunner* 928, *Bruner*; *Prunner* 68, *Pruner* 15, *Príner*; *Brünnner* 101, *Brűnnner*. Más változatokkal együtt összesen: 1119.

Eredete A középfelnemet *brune* ~ *brüne* szónak 'kút, forrás' jelentése mellett lehetett 'patak, ér, kisebb vízfolyás' jelentése is. A mellette lakók, mellőle származók pedig megkaphatták az -r képzős családnevet, amelynek jelentése 'kúti, pataki'.

Elterjedtsége A német nyelvterület keleti és déli részén gyakoribb. Magyarországon a Dunántúl egészén megtalálható.

Névváltoztatás Sokan cserélték föl a XIX. század második felében *Kuti*, *Kutasi* magyar névre.

Budai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Budai* 14 603, *Buday* 542; *Budi* 192, *Budy*, *Búdi*; *Bugyi* 1976, *Budji*. Más változatokkal együtt összesen: 17 360.

Eredete Valamely szláv eredetű, *Bud-* kezdetű és az Árpád-korban gyakori keresztnévből (*Budimil*, *Budimir*, *Budiszláv*, *Budivoj*) származik. Ezek kívánságnevek voltak, első elemük a létige fölszólító módja, jelentése tehát 'légy, legyél', az utótagoké pedig 'kegyes', 'békés', 'dicsőséges', 'harcos'. A magyarban egy zárt szótagra rövidültek, s *Bud* formában magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnevek lettek Fejér, Heves, Pest, Szabolcs, Trencsén, Vas, Veszprém vármegyében. Ezek bármelyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

A *Bud* személynevek megkaphatták az -i birtokjelet is. Így közvetlenül is családnévvé válhattak *Budi* alakban. Jelentésük ekkor 'Budé, Bud' nevű személy fia, lesszármazotta'. Ebben az -i birtokjeles *Budi* alakban lehetett belőlük 'Budé, Bud' birtoka, faluja' jelentéssel helységnév. Ezekből is alakulhattak 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel családnevek. A -di végződésben a -d- hang -gy-vé vált (palatalizálódott), s így jött létre a *Bugyi* helységnévünk és sok családnevünk. (Ezek egyikének sincs semmi köze a *bugyogó* szóból a közelmúltban kialakult *bugyi* 'női alsóruha' jelentésű közsézhöz.)

Ugyanakkor a *Bud* alakú személynevek megkaphatták az -a kicsinyítő képzőt (vagy birtokjelet). Önálló személynevekké válva magyar névadással (puszta személynév minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnevekké lettek Arad, Baranya, Heves, Kolozs, Pest, Pilis, Szabolcs, Szerém, Temes, Ung, Valkó, Zala vármegyében. Az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel kiegészülve családnévként funkcionáltak. A *Budai*-félé alakokból a két magánhangzó egymás mellé kerülése (hiátus) miatt szintén kieshetett az -a-, a -d- pedig -gy-vé válthatott (palatalizálódhatott) ezekben az esetekben is. A nevek túlnyomó többsége a főváros részeként ismert *Buda* helynévre utalhat.

Elterjedtsége A *Budai* elterjedt az egész nyelvterületen, a *Bugyi* azonban főleg Csongrád megyében gyakori ma is.

Névváltoztatás A XIX. század második felében nagyon sokan, *Ofner*, *Offner*, *Budaspitz*, *Budu*, *Bachsitz*, *Balterer*, *Braun*, *Beitler*, *Berger*, *Brenner*, *Bentl*, *Beitler*, *Czinhobel*, *Freund*, *Kaczur*, *Klauber*, *Nitnaus*, *Rosenberg*, *Schauscheck*, *Schneider*, *Wolf*, *Bocza*, *Brzák*, *Buzzolits*, *Mitra*, *Moncsák*, *Darovszky*, *Penál*, *Theodororovits* nevűek vették föl a *Budai* (~ *Budavári*) nevet. A *Bugyi* nevet sokan, különösen a Szentesről és környékéről elköltözök megváltoztatták.

Budavári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Budavári* 1212, *Budaváry* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1224.

Eredete A név előtagja valamely szláv eredetű, *Bud-* kezdetű és az Árpád-korban gyakori keresztnévből (*Budimil*, *Budimir*, *Budiszláv*, *Budivoj*) származik. Ezek kívánságnevek voltak, első elemük a létige fölszólító módja, jelentése tehát 'légy, legyél', az utótagoké pedig 'kegyes', 'békés', 'dicsőséges', 'harcos'. A magyarban egy szótagra rövidültek, s megkaphatták az -a kicsinyítő képzőt vagy birtokjelet. A név utótagja a középperzsa eredetű vár szavunk.

Volt egy-egy *Budavár* nevű településünk Somogy és Zala vármegyében. Ezekből kialakulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév. Van is egy XVI. század végi adat történeti családneveink között. A *Budavári* családnevek többsége azonban mesterséges alakulat, amely a fővárosunk nyugati felében álló várra vonatkozik.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Kricska*, *Pliszka*, *Potkán* nevűek vették föl, de a későbbieken megszaporította számukat a tömeges névmagyarosítás.

Bujáki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Bujáki* 710, *Bujáky* 14, *Bujaki*, *Bulyáki* 960, *Bulyáky*. Más változatokkal együtt összesen: 1694.

Eredete Több vármegyében is (Nógrád, Sáros, Szatmár, Valkó) előfordult a *Buják* településnevünk, mely mindenképp személynévi eredetű, és magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) pusztta személynévből lett helységnévvé. A személynév eredete azonban vitatott. Lehet a szláv **buj-* ~ *boj-* 'harcol' jelentésű ige -ák névszóképzős alakja, amely a magyarban ismeretlen, túlzófokoszerű „nagyítást” fejez ki 'nagyszerű harcos'-félé jelentéssel. Ötörök eredete azért valószínűbb, mert *Bulaq* formában való átvétele megmagyarázza a sok -ly-os alakot. A török név jelentése 'vágott lábú ló' volt. Bármelyik is az igazi eredete a települést adó személynévnek, a családnév 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel alakult valamelyik falunévből.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részén, Komárom megyében gyakoribb.

Bujdosó

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bujdosó* 3056, *Bújdosó* 27, *Bujdoso* 50. Más változatokkal együtt összesen: 3165.

Eredete Bizonytalan, de talán mégis finnugor eredetű *bújik* igénből képzett *bujdosó* 'hazálatlan, száműzött, menekült' jelentésű szavunk már a XII. században személynévvé vált. Ebből az egyénnévből 'Bujdosó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel gyakori apai családnév (patronimikon) lett. De ugyanazzal a névadási motivációval közvetlenül a közszból is lehetett családnév.

Kettős nevei A *Bujdosó-Baranyai*, *Bujdosó-Baranyi* családnévben többször (28) előfordul.

Elterjedtsége A Felvidéken, valamint a Tisza túl Bihar megyében és a Hajdúságban gyakoribb.

Burai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Burai* 4615, *Buray* 22, *Buraj*; *Borai* 269, *Boray*, *Bórai*; *Buri* 845, *Bury* 19, *Búri* 28. Más változatokkal együtt összesen: 5808.

Eredete Egyetlen Heves vármegyei *Bura* nevű településről tudunk, amely ótörök *Buṛa* ~ *Bura* személynévi eredetű. A személynév jelentése 'tevecsődör' volt. Ez magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül pusztta személynévként) lett helységnévvé. Az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnév alakult belőle. Az -ai magánhangzó-találkozás (hiátus) megszüntetése céljából kiesett az -a-magánhangzó, s így jött létre a *Buri* névalak.

A *Burai* családnév -i végződése azonban lehet birtokjel is, akkor a jelentése 'Bura' nevű személy fia, leszármazotta'. Mivel *Bora* nevű településről nincs följegyzésünk, a *Borai* név az -u- > -o- nyíltabbá válással magyarázható.

Elterjedtsége A *Bura* névvel együtt a *Buri* és *Burai* is a nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Burján

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Burján* 1909, *Burjan* 13, *Burián* 657, *Burian* 19; *Borján* 65, *Borián* 12. Más változatokkal együtt összesen: 2687.

Eredete Szláv eredetű *burján* köznevünk a XIV. századtól adatolható egyénnévként, ami 'gyorsan növő gyomnövény' és 'bozót, cserjés' jelentésének is tulajdonítható. Igen gyakori apai családnévvé vált, jelentése 'Burján' nevű személy fia, leszármazotta'. Az -o-t tartalmazó alakok az általános magánhangzó nyíltabbá válás (-u- > -o- változás) eredményei.

Elterjedtsége A *Burián* az északkeleti nyelvterületen, a *Burján* inkább Erdélyben gyakori. De nincs köze a románba szintén szlávból bekerült *buruiană* 'burján, dudva, gyom' jelentésű közszból alakult *Burean* családnévhez, mivel a magyarban a román családnevek kialakulása (XVI–XVII. század) előtt már gyakori név volt. (Fordítva valószínűbb az átvétel.)

Bús

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Bús* 1285, *Bus* 559, *Buus* 21, *Buús* 83, *Búús*, *Bush*, *Buss* 18, *Biüss*. Más változatokkal együtt összesen: 2077.

Eredete Ótörök eredetű *bú* kösziszavunk -s melléknévképzős alakjából már a XII. században belső tulajdonság jelölésére gyakori egyénnév lett. Apanévi családnevénél jelentése 'Bús nevű személy fia, leszármazotta'. A családnév ugyanakkor közvetlenül a köszóból is kialakulhatott.

Elterjedtsége A nyelvterület déli, délkeleti részén gyakoribb előfordulású.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Buzsik* nevű család *Búsfi* változatban vette föl.

Busa

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Busa* 1109, *Búsa*, *Bussa* 14. Más változatokkal együtt összesen: 1137.

Eredete Eredhet régi, ótörök átvételű *bú* köznevünkiból, melyből -s melléknévképzővel alakult személynév. Ennek -a kicsinyítő képzős vagy birtokjeles alakja válthatott családnévvé. Az így alakult családnévnek az első esetben a jelentése 'Búsa ~ Busa nevű személy fia, leszármazotta', a második esetben pedig 'Búsé, Bús nevű személy fia, leszármazotta'.

Lehetne külső tulajdonságra utaló családnév is a régi, bizonytalan (talán magyar hangulatfestő) eredetű, 'erős, testes, nagy fejű, széles homlokú' *busa* köszóból, erre a jelentésre azonban csak a XVII. századtól maradtak fönöközzéítő adatok.

Elterjedtsége Budapesttől délre gyakoribb.

Buza

Típusa Apanévi eredetű vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Buza* 1360, *Búza* 357. Más változatokkal együtt összesen: 1731.

Eredete Gabonanövényünk, a *búza* ótörök eredetű neve gyakori személynévvé vált az Árpád-korban, mivel a *búza* igen nagy értéknek számított, a népnyelvben néhol még ma is az „élet” szinonimája. Az egyéni névből apanévi családnév (patronimikon) lett 'Buza nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Ugyanakkor a sok *búzát* termesztő, esetleg *búzával* kereskedő is megkaphatta jelképesen, és akkor foglalkozási családnévnek kell tekintenünk.

Elterjedtsége A *Buza* a Dunántúl nagy részén, elsősorban a Kisalföldön, a *Búza* pedig a Dunától keletre, főleg Szeged és Miskolc környékén gyakori.

Kettős nevei A *Búza-Kiss* (12) névkapcsolatban néhányszor előfordul.

Névváltoztatás Csak *Buzás* és *Buzási* névre magyarásítottak a XIX. században.

Buzás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Buzás* 4604, *Búzás* 542, *Buzas*. Más változatokkal együtt összesen: 5177.

Eredete Ótörök eredetű *búza* szavunk 'valamiben bővelkedő, valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős alakja igen korán följegyzésre került. Foglalkozásra, *búza* termesztésére, *búzakereskedésre* utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl a rövid -u-s változata, a keleti nyelvterületen, főleg Erdélyben a hosszú -ú-s forma a gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Berger*, *Braschek*, *Mertl* nevűek magyarásítási céllal új névül választották a XIX. században.

Büki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Büki* 1754, *Büky* 54, *Büki* 13, *Büky*, *Bükki* 130, *Bükky* 10, *Bükki*; *Biki* 73, *Biky*, *Bikki* 282, *Bikky*. Más változatokkal együtt összesen: 2334.

Eredete Ismeretlen eredetű *bük* ~ *bükk* ~ *bik* ~ *bikk* fanevünkiből természetes módon helynév (erdönév), majd Borsod, Somogy, Sopron, Vas, Zala, Zemplén vármegyében a bükkös erdő mellett fölépült település neve lett. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és származásra, lakásra, birtokra utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Nyugati nyelvterületünkön, Vas, Zala, Somogy megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Buchwalt* nevű család a XIX. században a *Büki* formát vette föl névmagyarásításakor.

C

Czakó

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi vagy helynévi eredetű, magyar vagy szláv családnév.

Változatai *Czakó* 4907, *Czako* 52, *Cakó* 52, *Cako*. Más változatokkal együtt összesen: 5033.

Eredete Két név egybeesése. Az első az ismeretlen eredetű, esetleg belső keletkezésű, hangutánzó *cakó* 'gólya' jelentésű tájszóra vezethető vissza, amely külső vagy belső tulajdonságévként, metaforikusan keletkezett (olyan magas, hosszú lábú, hosszú nyakú vagy olyan hűséges párájához, fészkkéhez, mint a gólya). Feltehetőleg először ragadványnévvé vált, majd családnév lett belőle. A *cakó* azonban köznévként oly kicsiny területen (a nyelvterület északkeleti részének néhány településén) használatos, hogy ily gyakori családnévvé nemigen válhatott.

A másik név eredete néhány *Szta-* kezdetű szláv keresztnévre vezethető vissza, amelyek közül a *Szstanisláv* (megmagyarosodva *Szaniszló* alakban) gyakorivá is vált (jelentése 'váljál, legyél' + 'dicsőség', vagyis 'légy dicső!'). A mássalhangzó-torlódás kétféleképpen oldódhatott föl: vagy a *-t-* kiesésével, vagy pedig az *-szt-* hangkapcsolat *-c-*vé való összeolvadásával (affrikáció, mint például a szláv *koszta* szóból a magyar *kocka*). Ez a *-c-*vé válás azonban már a délszláv nyelvekben is megtörtént, s a *-ko/-kó* kicsinyítő képző lehet magyar is, szláv is. Egyelőre eldönthetetlen, hogy a *Cako* ~ *Cakó* becenevet vettük át a délszlávból, vagy a lengyel *Szstanisláv* keresztnemet, s az a magyarban rövidült, affrikálódott, képződött a mai *Cakó* alakká. Bármelyik is történt, sok helyütt egyéni, abból pedig apanévi családnévvé vált. Jelentése 'Czakó nevezetű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor a madárnévből vagy a személynévből településnév is lett Gömör vármegyében. Így a családnév előzménye lehetett helynév is, amiből minden végződés nélkül lett *Czakó* családnév.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, *Zeisler*, *Zwick*, *Czirkelbach*, *Blau*, *Fried*, *Friedmann* nevűek fölvették magyarosítás céljából a XIX. században.

Czeglédi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Czeglédi* 2704, *Czeglédy* 251, *Ceglédi* 444, *Czegledi*, *Ceglédy*, *Czeglédi* 18, *Czeglédy*; *Zeglédi*. Más változatokkal együtt összesen: 3434.

Eredete *Cegléd* város neve (továbbá Heves, Pest, Somogy vármegyében valaha volt települések neve) valószínűleg magyar fejlemény ősi ugor eredetű, 'egyfajta fűzfa' jelentésű **čigolā* ~ *ciglē* szavunkból. A *-d* képzőnek volt 'valamiben bővelkedő' jelentése is, így a településnevek eredeti jelentése 'fűzfákban bővelkedő hely, füzes'. Mindegyikból keletkezhetett eredetre, származási helyre utaló családnév 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel. Az ide tartozó családnevek nagy száma és Alföld környéki elterjedése arra utal, hogy többségük a Duna–Tisza közötti város nevéből keletkezett.

Elterjedtsége A Tiszántúl keleti részén, Hajdúságban, Debrecen környékén gyakori.

Névváltoztatás A XIX. században sokan, *Czverna*, *Czetzko*, *Czufall*, *Zillich* nevűek vették föl névmagyarosításukkor.

Czene

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Czene* 1383, *Cene* 123; *Czane*; *Czina* 172, *Czine* 531. Más változatokkal együtt összesen: 2240.

Eredete minden szláv nyelvben megtalálhatjuk a *Szstanisláv* 'váljál, legyél' + 'dicső', *Szstanimir* 'váljál, legyél' + 'béké(s)', *Sztanivoj* 'váljál, legyél' + 'harc(os)', *Sztanivuk* 'váljál, legyél (olyan, mint a) farkas' jelentésű keresztneveket, amelyeknek a délszláv nyelvek egy részében (szlovén, horvát, szerb, makedón) *Cana* ~ *Cena* ~

Cane ~ Cene ~ Cine ~ Cina kicsinyítői alakultak ki, s igen korán bekerültek a magyar személynévkincsbe. Itt először egyéni nevekké, majd azokból gyakori apanévi családnevekké váltak. Jelentésük '*Czene, Czine, Czina*' névű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre általában, de különösen Hevesben és Szeged környékén gyakoribb.

Czibere

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar vagy német családnév.

Változatai *Czibere* 1193, *Cibere*, *Cziebere*, *Czibre*, *Cibre*; *Czibula* 386, *Cibula* 16, *Cibulja*, *Czibola* 38, *Czibolya* 442, *Cziboga*, *Czibely*, *Cziboly*. Más változatokkal együtt összesen: 2105.

Eredete Két név egybeesése, jóllehet ezek össze is függhetnek egymással. Az egyik név közszói forrása egyes kutatók magyarázata szerint szlávból való átvétel (de a szláv nyelvekbe a németből került), mások szerint magyar alakulat. Mindkét esetben az 'egyfajta savanyú leves' jelentésű, tájnyelvi *cibere* szó jött létre. Ebből mint kedvelt étel neve vált szimbolikus ragadványnévvé, a ragadványnévből vagy az előző motivációval közvetlenül családnévvé.

A másik név a német nyelvben alakult ki a latin eredetű, 'hagyma, hagymácska' jelentésű *cepulla* szóból, mely a középfelnémetben *zibolle* alakban honosodott meg. Ebből *Zibel* ~ *Ziebel* ~ *Zibelete* családnevek lettek 'hagymatermesztő' vagy 'hagymakedvelő' indítékkal. Az *-l* > *-r*- változás (likvidacsere) a magyar nyelvbe való bekerülés után, a XVIII. századi tömeges betelepítések idején történt.

Elterjedtsége Különösen a Duna–Tisza közén, de a Hajdúságban, Debrecen környékén is gyakori.

Czifra

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Czifra* 2089, *Cifra* 147, *Cziffra* 40, *Cifra*. Más változatokkal együtt összesen: 2290.

Eredete Az arab eredetű és 'számjegy' jelentésű *sifr* szó a középkor folyamán került a latinba *ziphra* alakban és 'számjegy, jegy' jelentésben. Ebből a legtöbb európai nyelvben, így a magyarban is kialakult a 'dísz' jelentés. Közszóként a XVI. században tünt föl, családnévként a XVII. század óta vannak rá adataink. A névadás motivációja a föltünő, díszes öltözöt lehetett.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Nógrád, Bács, Szabolcs megyében, de Erdélyben is gyakoribb.

Czigány

Típusa Apanévi vagy tulajdonságra vagy népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Czigány* 1278, *Cigány* 36, *Czigany*, *Czigán*; *Czygan*; *Zigány*, *Zigán*, *Zigan*. Más változatokkal együtt összesen: 1330.

Eredete Két név egybeesése. A korábbi az ótörök eredetű személynév, a *Siqān* lehetett, amely a 'sima hajú' jelentésű *sīyān sāč* kifejezésből alakult. A magyarban szabályosan változott (affrikálódott) a szókezdő *sz-* *c*-vé (mint pl. *szirok* > *cirok*). A *Cigán* ~ *Cigány* személynév gyakori családnév lett, s -*d* kicsinyítő képzős alakjából településnév is keletkezett (*Cigánd*).

A másik eredeztetés a XV. században nagyobb tömegben betelepült (ma romának nevezett) *cigány* lakosság népneve. Ez a délszláv (bolgár) eredetű, román közvetítésű *cigány* közszó. Előbb metaforikusan, a cigányokhoz hasonló külső-belső tulajdonság alapján (viselkedés, kóborlás, öltözködés; barnább bőr, fekete haj, szakáll stb.), illetve a családnevek kötelező viselése (1787) után konkrétnévezésként is családnévvé válhatott.

Elterjedtsége Dunántúli, különösen Zala megyei gyakorisága az első magyarázathoz kapcsolható.

Czigler

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Czigler* 622, *Cigler* 10; *Zigler* 14, *Ziegler* 354, *Cziegler* 56. Más változatokkal együtt összesen: 1056.

Eredete A német 'vályogvető', 'téglás, tégláégető' jelentésű *ziegler* szó foglalkozásnévi eredetű. Mint ilyen már a német nyelvben gyakori családnévvé vált. A magyar családnévkincsbe való tömeges bekerülése a XVIII. századi betelepítések következménye volt.

Elterjedtsége A Dunán túl, a Balatontól északnyugatra és Baranya megyében gyakori.

Névváltoztatás Néhányan *Téglási* névre magyarosították a XIX. században. Legismertebb azonban Gárdonyi Géza Zieglerről valló írói névváltoztatása.

Czimermann

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Czimermann* 246, *Czimmerman* 99, *Czimermann* 17, *Czimermán*, *Czimerman* 17, *Cimerman*, *Cimmerman*, *Cimmermann*; *Zimmermann* 549, *Zimmerman* 29, *Zimmermann*, *Zimerman*. Más változatokkal együtt összesen: 1001.

Eredete A német köszső eredeti alakja *zimmermann*, jelentése 'ácsmester'. Foglalkozásnévből családnév lett, és német telepesek révén Magyarországra került. A magyar helyesírás szabályozatlansága következtében igen sok írásváltozata alakult ki.

Elterjedtsége A XVIII. században ide települt németek körében, különösen a Tisza–Duna közén, Nemesnádudvaron gyakori.

Névváltoztatás Néhányan *Faragó* névre magyarosították a XIX. században.

Cziráki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Cziráki* 988, *Cziráky* 117, *Ciráki* 27, *Czyráki*; *Sziráki* 1291, *Sziráky* 32, *Sziraki*. Más változatokkal együtt összesen: 2473.

Eredete A görög eredetű, 'isteni, Istenhez tartozó' jelentésű *Kυριάκος* [*Küriakosz*] név a latinban *Cyriacus* lett, majd a magyarban a latin *-us* végződés elhagyása után *Cirják* ~ *Cirák* ~ *Szirák* ejtésű keresztnévvé vált. A korábban hiányzó *C-* hangot *Sz-* helyettesítette, vagy *C- > Sz-* hangcseré (dezaffrikáció) mehetett végbe a magyarban.

Mások szerint a szláv *Szirák* név nem keresztnévi eredetű, hanem 'szegény' vagy 'szolga' jelentésű közszből jött létre. Ebben az esetben két különböző név a *Cirák* és a *Szirák*.

Az azonban vitathatatlan, hogy bármilyen eredetű is a személynév, mind a két (*Cirák* és *Szirák*) helynévforma magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül pusztta személynévből) keletkezett. Sopron vármegyében *Cirák*, Borsodban és Nógrádban pedig *Szirák* alakban rögzült a településnév. Mindegyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A *Cziráki* a Dunán túl, a *Sziráki* a Felvidéken gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarosításra csak egy *Tamasovszky* család használta a *Cziráki*, s egy *Kiszla* nevű a *Sziráki* formát a XIX. század folyamán.

Czirják

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Czirják* 1362, *Czirjak*, *Cirják* 54, *Cirjak*, *Czírják*, *Czirák* 118, *Cirák*; *Czirjék* 27, *Czirjek*; *Szirják* 41, *Szirák* 110, *Szirak*. Más változatokkal együtt összesen: 1762.

Eredete A görög eredetű és 'isteni, Istenhez tartozó' jelentésű *Kυριάκος* [*Küriakosz*] név a latin *Cyriacus* keresztnévének keresztül az egész kereszteny világban elterjedt, így az Árpád-kori Magyarországon sem volt ritka. A magyar nyelvben a latin *-us* végződés minden esetben elmaradt. A különböző alakváltozatok kialakulásában többféle hangváltozás is szerepet játszott. Például magánhangzó-harmónia jött létre *-á- > -é-* hangcserével (*Czirják* > *Czirjék*), az *-rj-* mássalhangzó-torlódás egyszerűsödött a *-j-* elhagyásával (*Cirák* ~ *Szirák*), a szókezdő *c-* hangot *sz-* helyettesítette.

Elterjedtsége Az ország keleti részén, Hajdúságban, Szabolcsban gyakoribb.

Cs

Csaba

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csaba* 1772, *Caba*, *Czaba*. Más változatokkal együtt összesen: 1784.

Eredete Az ótörök nyelvben a *čaba* szónak a jelentése egyesek szerint 'ajándék', mások szerint pedig 'pásztor' volt. Bármelyik jelentésében könnyen vált személynévvé. Még a Honfoglalás előtt bekerült a magyar névkincsbe, s igen gyakori lett az Árpádok és Anjouk korában. Így később sokfelé apára utaló családnév is válhatott belőle. Jelentése 'Csaba' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, a Tiszán túl és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Csiszmár* nevű család magyarosított erre.

Csabai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csabai* 2309, *Csabay* 82, *Csabaji*, *Cabai*, *Cabaj*, *Czabai* 139, *Czabaj*, *Czabay*; *Csabi* 71, *Csábi* 778. Más változatokkal együtt összesen: 3396.

Eredete Az ótörök nyelvben a *čaba* szónak a jelentése egyesek szerint 'ajándék', mások szerint pedig 'pásztor'. Bármelyik könnyen vált személynévvé. A névdivat hatására még a Honfoglalás előtt bekerült a magyar névkincsbe, s igen gyakori lett az Árpádok és Anjouk korában. A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) Arad, Baranya, Békés, Borsod, Pest, Pilis, Somogy, Tolna és Valkó vármegyében településnév alakult. Ezek bármelyikéhez 'onnan/oda való' jelentésű -i képző járulhatott, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé váltak.

A személynév gyakorisága miatt számba jöhet az -i birtokjel is a nevek végén, s akkor a családnév jelentése 'Csabáé, Csaba' nevű személy fia, leszármazotta'.

Ide soroltuk a *Csabi* és *Csábi* neveket is, amelyekből a két magánhangzó, az -ai találkozásának (hiátus) megszüntetése érdekében az -a- kiesett. Igaz, hogy volt több *Csab* és *Csáb* nevezetű településünk is Hont, Nyitra és Zala vármegyében, amelyeknek bármelyikéből közvetlenül kialakulhattak ez utóbbi családnevek. Az mindenkorral valószínű, hogy ezeknek a településneveknek is a *Csaba* személynév az alapja, tehát méltán kerültek ebbe a névcikkbe a *Csabi* ~ *Csábi* családnevek.

Elterjedtsége A Dunától keletre általános.

Névváltoztatás Néhányan, *Czabel*, *Csopf* és *Stern* nevűek magyarosítás céljából fölvették a a XIX. században.

Csák

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csák* 2280, *Csják*, *Csjak*, *Csiák* 47, *Csiak*, *Csak*, *Czák* 35, *Ciák*, *Ciak*. Más változatokkal együtt összesen: 2373.

Eredete Az Árpád-korban nagyon gyakori és még az Anjou-korban is többször előforduló *Csák* személynevünk, illetve az abból alakult *Csák* nemzetiségnév eredete vitatott. Lehet az ismeretlen jelentésű, nyugati szláv (lengyel, cseh) Čak személynév átvétele. Azonban az ótörökből is a magyarba kerülhetett több hasonló alakú személynév: Čaq 'csúnya, értéktelen' vagy Čaga 'kisgyerek, kisborjú, kisbárány' jelentéssel. Bármelyikből lehetett apanévi családnév 'Csák' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Szentes környékén, de a Dunántúl keleti felében is gyakori.

Névváltoztatás Több *Viller* és *Ruszcsák* nevű vette föl magyarosítás céljára a XIX. században.

Csáki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Csáki 4129, Csáky 351, Csjáki 33, Csiáki 13, Csiaki 36, Csáki, Csjaki, Csyáki, Cziáki 10, Cziáky 26; Csákai 45, Csákay 14. Más változatokkal együtt összesen: 4722.

Eredete Az Árpád-korban nagyon gyakori és még az Anjou-korban is többször előforduló *Csák* személynevünk, illetve az abból kialakult *Csák* nemzetégnév természeteszerűleg sok településnévnek vált alapjává. A név eredete vitatott. Lehet ismeretlen jelentésű, nyugati szláv (lengyel, cseh) Čak személynév átvétele. Azonban az ótörökből is a magyarba kerülhetett több hasonló alakú személynév: Čaq 'csúnya, értékter' vagy Čaqa 'kisgyerek, kisborjú, kisbárány' jelentéssel. Ezekből több településnév keletkezett magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) Baranya, Fejér, Győr, Szerém, Temes, Trencsén, Valkó vármegyében. Bármelyikből meg a Sopron vármegyei *Csaka* ~ *Csáka* falu nevéből is kialakulhatott az eredetre, származási helyre utaló családnév 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel. A *Csaka* formájú településnevek -i képzős alakulataiban az -ai magánhangzó-találkozást (hiátust) a nyelv az -a- kivetésével szüntette meg.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, többek között *Csakó*, *Csapek*, *Steiner*, *Szloboda* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Csákvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Csákvári 994, Csákváry 44. Más változatokkal együtt összesen: 1045.

Eredete Egyetlen *Csákvár* nevű településről tudunk (Fejér vármegyében). Nevének első eleme a *Csák* nemzetégből való, amely vagy az ismeretlen jelentésű, szláv Čak, vagy az ótörök eredetű és 'csúnya, értékter' jelentésű Čaq, vagy az ugyancsak ótörökből 'kisgyerek, kisborjú, kisbárány' jelentéssel átvett Čaqa személynévből ered. Utótagja az iráni eredetű 'erősséggel, megerősített hely' jelentésű magyar *vár* szó, vagyis itt volt a *Csák* nemzetseg megerősített központja. Ehhez a településnévhez járult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Duna mentén végig és a Dunán túl, főleg a Kisalföldön gyakoribb.

Csala

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Csala 1486, Csalah 19, Csála, Czala 10. Más változatokkal együtt összesen: 1533.

Eredete Alapja a vitatott eredetű, Árpád-kori *Csal* ~ *Csala* személynév. Egyesek szerint a magyar *csal* igéből alakult a név -a névszóképzővel. Mások szerint az ótörök, 'öreg, ösz ember' jelentésű Čal vagy az ugyancsak ótörök, 'hibás, fogyatékos' jelentésű Čala személynév átvétele. Az -a végződése lehet kicsinyítő képző, akkor a személynév és az abból alakult apai családnév jelentése 'Csala' nevű személy fia, leszármazotta', ha pedig birtokjel az -a-, akkor a jelentése 'Csalé, Csal' nevű személy fia, leszármazotta'.

Több helyégnévből is alakult a *Csala* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) Arad, Fejér, Sopron, Tolna, Valkó vármegyében. Ezekből családnevek válhadtak minden végződés nélkül, 'Csala' nevű településről vagy településre való' jelentéssel. (Vannak *Csalai* (55) és *Csalay* családneveink is, amelyek megerősítik a pusztá helyévből való magyarázatot.)

Elterjedtsége A nyelvtérlet keleti felében, Csongrád megyében Szeged és Szolnok környékén gyakoribb, de Fejér megyében és a Balatontól északra is sokszor előfordul.

Csanádi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Csanádi 1678, Csanády 233. Más változatokkal együtt összesen: 1912.

Eredete Ismeretlen eredetű és jelentésű, Árpád-kori *Csan-* ~ *Cson-* ~ *Csun-*, esetleg *San-* ~ *Son-* ~ *Sun-* tövet tartalmazó -d kicsinyítő képzős személynevünkbeli magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) sok településnév lett Bodrog, Csanád, Győr, Közép-Szolnok, Pest, Tolna, Torda, Torontál vármegyében. Ezek bármelyike kiegészülhetett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Jelentése 'Csanád' nevű helyégből való'.

A magyar személynév magyarázatára fölmerül a szláv nyelvekben általános *csern* ~ *crn* 'fekete' jelentésű közszból alakult személynév vagy a délszláv Šana (< *Dušan*, *Krišan*, *Aleksandar*, *Šandor*)becenévi (*hypocoristicus*) átvétele is. Föltételezhető még a 'nagy, erős' jelentésű ótörök Čoň [*Csony*] személynév bekerülése a magyar névkincsbe. Ezeknek bármelyike kiegészülhetett az említett magyar -d képzővel. Mindegyiknek található megfelelője az Árpád-kori nevek között, különösen a *Chunad* ~ *Chanad* alakokra van sok példa. Bármilyen etimológiájú is a név, a -d képző csak magyar lehet, s a pusztaszemélynévből való helységnévadás is magyar szokás volt, csak magyar névadók által mehetett végbe.

A családnév alapja lehetett a *Csanád* személynév -i birtokjeles alakja, jelentése 'Csanádé, Csanád' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az Alföldön, valamint a Dunán túl Nagykanizsa környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Annabring*, *Grebeldinger*, *Klauber*, *Rappersberger*, *Rosenberg*, *Scholcz* nevű család vette föl névmagyarosítási céllal a XIX. században.

Csányi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csányi* 5485, *Csanyi* 18, *Csani*, *Csáni*, *Csány* 84. Más változatokkal együtt összesen: 5915.

Eredete A helynév alapjául szolgáló *Csány* személynevünk vitatott eredetű. Egyesek szláv átvételnek tartják a cseh Čanibor keresztnévből. Ugyanakkor élt a 'fehér' jelentésű čayan [*csághán*] szó is személynévként az ótörökben, aminek magyar fejleménye törvényszerűen *Csán* ~ *Csány*. Bármelyik etimológiát fogadjuk is el, magyar személynévből, magyar névadással (pusztaszemélynévből minden végződés vagy összetétel nélkül) alakult több *Csán* ~ *Csány* település neve is a Történelmi Magyarországon Abaúj, Baranya, Csongrád, Heves, Közép-Szolnok, Torda, Zala vármegyében. Ezek mindegyikéhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s belőlük eredetre, származási helyre utaló családnév lett.

Ugyanígy családnévvé válthatott a *Csan* ~ *Csán* ~ *Csány* egyénnév is -i birtokjellel, s akkor jelentése 'Csané ~ Csáné ~ Csányé, *Csan* ~ *Csán* ~ *Csány* nevű személy fia, leszármazotta'.

Kettős nevei A *Csányi-Tóth* (26) és a *Csányi-Molnár* (17) nevekben is többször előfordul.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, de Szeged környékén sem ritka.

Névváltoztatás Igen sokan, *Mrecsányi*, *Pozicsányi*, *Bühler*, *Czinner*, *Schwarcz*, *Valykó* nevűek választották névmagyarosítás céljára, egy *Csanya* nevű pedig valószínűleg esztétikai okból vette föl a XIX. században.

Csapó

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csapó* 5280, *Csapo* 83, *Chapó* 78, *Chapo*, *Czapó*. Más változatokkal együtt összesen: 5452.

Eredete Ósi hangutánzó eredetű *csap* igénk folyamatos melléknévi igenévi alakja foglalkozásnávvé vált ('kötélcspapó, posztogýártó'). Mint a legtöbb foglalkozásra utaló szó, ez is sok családnévnek szolgált motivációjául.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, de Erdélyben kevésbé használatos, mert ott a *Kalló* ~ *Kallós* (ugyancsak 'posztogýártó') az elterjedtebb.

Névváltoztatás Néhány *Zapf*, *Politzer*, *Schabesz*, *Strichovanecz* nevű vette föl magyarosítás céljából a XIX. században.

Császár

Típusa Tulajdonságra vagy valahová tartozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Császár* 6933, *Csaszár* 10, *Csaszár*, *Chászár*, *Cházár*, *Ciasar*, *Casar*. Más változatokkal együtt összesen: 7010.

Eredete Julius Caesar nevéből (amely a *cédere* 'kivág, kimetsz' jelentésű latin szóból származik, s arra utal, hogy a születést az anya hasából való kivágással segítették) egész Európában közső és martirológiumi keresztnév (*Caesarius*) alakult. Nyelvünkbe a szlávkból került a *császár* köznév, a magyar családnevek ebből jöttek létre elsősorban belső tulajdonságra utaló metaforikus motivációval (olyan hatalmaskodó, parancsoló hajlamú, erőszakos, zsarnoki, rátart, mint egy *császár*).

Természetesen akkor is megkaphatta valaki e nevet 1433 után a Történeti Magyarországon, ha a császár udvartartásához tartozott, szolgálatában állott.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, Erdélyben némileg ritkább.

Névváltoztatás Többen, különösen addig *Kaiser* családnevűek, de *Csiszárík*, *Frankl*, *Paárs*, *Tokopil* nevűek is erre változtatták nevüket magyarosítási céllal a XIX. században.

Csatári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csatári* 1980, *Csatáry* 95, *Csatari*; *Csitári* 243, *Csitáry* 18, *Csitari*. Más változatokkal együtt összesen: 2362.

Eredete Alapszava, a vitatott eredetű *csatár* közszavunk valószínűleg egy délszláv *štitar* 'pajzsgyártó' jelentésű szó átvétele lehetett, amelyből igen korán településnév alakult vagy az ott dolgozók foglalkozásának, vagy a birtokos nevének átvitelével. Így több *Csitár* ~ *Csatár* nevű településről tudunk Baranya, Békés, Bihar, Csongrád, Fejér, Kraszna, Nógrád, Nyitra, Szerém, Tolna, Valkó, Vas, Veszprém, Zala vármegyében. Ezek bármelyikéből alakulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A Tiszán túl, de különösen Erdélyben a *Csatári*, a Felvidéken pedig a *Csitári* névalak a gyakoribb.

Névváltoztatás A *Csatári* nevet többen, köztük sok *Spitzer*, egy *Krieger* nevű vette föl a XIX. században, míg a *Csitári* formát senki. Egy *Cseszneki* család talán esztétikai okból cserélte régi nevét *Csatárira*.

Csatlós

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csatlós* 1379, *Csatlos* 32, *Csatloch*. Más változatokkal együtt összesen: 1422.

Eredete Alapjául az 'urát lovon vagy kocsin kísérő inas, szolga' jelentésű *csatlós* szavunk szolgált, mely a török *čatu*, eredetileg 'kötél' értelmű töböl származik. Ehhez magyar -l igeképző és -s melléknévképző járult, majd az így képzett alak (*csatlós*) főnevesült mint foglalkozásnévnév. Mint tudjuk, a foglalkozásnevekből könnyen alakultak családnevek minden nyelvben, így a magyarban is. Ez a családnév azonban aránylag kis számban fordul elő, aminek egyik oka az alapszó kései föltűnése. Csak a XVII. századtól vannak adatok mind az alapszóra, mind a családnévre. Előtte valószínűleg a *Csató* volt használatos ugyanebben a jelentésben köznévként és családnévként is.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, északkeleten és a Dél-Alföldön, Szeged környékén gyakoribb.

Csató

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csató* 1537, *Csato* 28, *Csathó* 279, *Csathó*. Más változatokkal együtt összesen: 1855.

Eredete Alapja valószínűleg az ótörök *čatu*, eredetileg 'kötél' értelmű töböl származik, mint a magyar *csat* közszó is. Az átvételkor igenévszói (nomenverbum) funkciója volt, s igei használatához kapcsolódott a folyamatos melléknévi igenév -ó képzője. Ez a szófaj nagyon gyakran főnevesült (*bíró*, *jövő*, *tanító*, *vő* stb.), és egy részük foglalkozásnévvé, majd pedig családnévvé vált. A ló lovagláshoz való előkészítése olyan szolgák feladata volt, akik a *csatokat* bekapcsolták, a XVII. századig ezek megnevezése volt *csató*. Első előfordulásai mind egyénnévi, mind családnévi funkcióban a XIV. századra esnek.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében: Ugocsában és Erdélyben sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Weisz* és *Zsanet* nevű család magyarosított erre a XIX. században.

Cseh

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Cseh* 9375, *Cse*, *Che*, *Czech*, *Cséh*. Más változatokkal együtt összesen: 9665.

Eredete A szláv eredetű *cseh* népre utalóval valószínűleg közvetlenül a cseh nyelvből vettük át. Mint minden népnév jelentésű köznév, gyakori egyéni, majd abból vagy attól függetlenül is apai családnév lett '*Cseh*' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. A *Cseh* személynevek (mint minden népnévi szó egyéni, ragadvány- vagy családnévi) gyakoriságát azzal magyarázhatjuk, hogy nemcsak a cseh származásúak kapták meg, hanem akik tudtak csehül, viseletükben, ruhájukon valami a csehekre emlékeztetett, vagy csak arról a vidékről, arról a településről vagy annak környékéről származtak, ahol csehek (is) éltek.

Kettős nevei Különösen sokszor előfordul a *Cseh-Szakál* ~ *Cseh-Szakáll* (139) és a *Cseh-Németh* (92) családnévben.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén és a Felvidéken, már Heves megyétől, Füzesabonytól északra gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Névváltoztatás Különösen *Böhm* nevűek vették föl a XIX. században.

Cseke

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Cseke* 2770, *Cséke* 179, *Csege* 70, *Ceke*. Más változatokkal együtt összesen: 3041.

Eredete Alapja az egyik legvitatottabb eredetű személynevünk. Egyesek az ótörök eredetű *csökken*, *csökkik* 'alábbhagy', 'fejlődésben visszamarad' jelentésű igénk tövéből származtatják, s jóllehet szép számmal vannak olyan ótörök nevek, amelyek előtagjában szerepel a *Ček-* [*Csek-*] névelem, ezek jelentése pontosan ellenkező: 'hibátlan, ép'.

Mások *Csek* ómagyar személynevünkbeli származtatják kicsinyítő -e képzővel, jelentés megadása nélküli. Valószínűleg ezek is az ótörök jövevény *csök-* ~ *csek-* igéből erednek, s ezt az elmeletet támasztja alá a nyelvterület keleti felében való gyakoribb előfordulása a névnek, vagyis ott, ahol a török jövevény szavak többször megtalálhatók. Azonban egyik vélemény alapján sem állapíthatunk meg határozottan közszói jelentést. Bármelyik egyéni névnek -e kicsinyítő képzőkbecene vagy birtokjeles alakja is lehetett apanévként *Cseke* családnév, a jelentése 'Csek vagy *Cseke* fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor bármely *Šte-* kezdetű (leginkább a *Štefan*) keresztnévből a délszlávban *Če-* (*Cse-*) kezdetű (*Csefan* ~ *Csěfán* ejtésű) alakváltozatok keletkeztek, s kerülhettek be a magyarba. Itt válhattak magyar keresztnévekké, s rövidültek meg egy szótagú alakokra, amelyekhez különböző kicsinyítő képzők járultak (*Cseka*, *Cseke*, *Csekó*, *Csekő*), azokból pedig apai családnevek lettek.

Elterjedtsége Főleg a nyelvterület keleti részén, Debrecen környékén s Erdélyben gyakori a családnév, de megtalálható a Dunán túl: Zala és Vas megyében, Szentgotthárd környékén is.

Csendes

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csendes* 2273, *Csöndes* 314, *Csónedes*, *Csöndesz*. Más változatokkal együtt összesen: 2595.

Eredete Ismeretlen eredetű a 'halk, alig hallható' jelentésű, a régiségben *csendesz* ejtésű melléknevnünk. Mint belső tulajdonság vagy beszédjellemző (halk beszédű) a XV. századtól jelenik meg családneveink között.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de valamivel gyakoribb a Dunán túl. Az -o-t tartalmazó alakok (*Csöndes*) a nyelvterület déli részéről és szintén a Dunántúlról valók.

Névváltoztatás Egy *Mitterstiller* nevű család vette föl névmagyaráositás céljából a XIX. században.

Csengeri

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csengeri* 1045, *Csengery* 52. Más változatokkal együtt összesen: 1103.

Eredete Alapszava, a Nógrád és Szatmár vármegyei *Csenger* településünk neve magyar névadással (puszta személynévből minden végződés vagy összetétel nélkül) alakult. A személynév eredetéről több elképzelést is ismerünk, de egyik sem megnyugtató. Az első szerint a belső keletkezsű, hangutánzó *cseng* igéből kell kiindulnunk. A *Csenge* személynévezhez, aminek jelentése 'csengő' (sírású, hangú) volt, az -r kicsinyítő képző járult. (Ekkor azonban lennie -ö-s, **Csöngöri* adatainak is).

A másik magyarázat föltételez egy **Csen-* tövet, amely létrejöhett a délszlávban (vagy a magyar nyelvjárásként) némelyikében is, pl. *István* > *Csicsa* bármely *Sta-* ~ *Ste-* ~ *Sto-* kezdetű keresztnévből (*Stanimir*, *Stanislav*, *Stefan*, *Stojan*). Ehhez a **Csen* alakhoz járult a magyar -k kicsinyítő képző, amely az -n- és a magánhangzók hatására zöngésült -g-vé. Hasonlóképpen kapcsolódhatott hozzá az -r kicsinyítő képző.

Meg kell említeni, hogy a törökben is számos személynév alakult ki: *Čen* [*Csēn*] 'idő'; *Čin* [*Csin*] 'tiszta, igaz' szavak összetételeivel, de ezekre csak a XVIII. századtól vannak adatok, ezért nem alakulhatott belőlük a családnév.

A *Csenger* településnevekhez, bármely személynévből is jöttek létre, 'onnan/oda való' jelentésű -i képző járult, s így alakult ki az eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részében gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, *Czehmeister*, *Czeuger*; *Cservenyák*, *Hudák* nevűek vették föl magyarosítási céllal, néhányan, *Csiba* és *Csóka* nevűek pedig valószínűleg esztétikai okból a XIX. században.

Csenki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csenki* 854, *Csenkei* 15, *Csenkey* 42; *Csengi* 16, *Csengey* 19, *Csengei* 64, *Csenky*; *Csönki* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1034.

Eredete Alapszava a *Chenk*, *Chenke*, *Senke* személynevünk, mely az Árpád-korban igen gyakori volt. Eredetére vonatkozóan ellentmondó vélemények vannak. Az első szerint a belső keletkezésű, hangutánzó *cseng* ige tövéből kell kiindulnunk, amelynek végén -k névszóképző áll. Jelentése akkor 'az a személy, aki *cseng*, illetve a *csengőt* kezeli, használja'.

A másik magyarázat föltételez egy **Csen-* tövet, amely létrejöhett a délszlávban (vagy a magyar nyelvjárások némelyikében is, pl. *István* > *Csicsa*) bármely *Sta-* ~ *Ste-* ~ *Sto-* kezdetű keresztnévből (*Stanimir*, *Stanislav*, *Stefan*, *Stojan*). Ehhez az Árpád-korban valóban gyakori *Csen* alakhoz járult a magyar -ke kicsinyítő képző, s így jött létre a *Csenke* személynév. Ebből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Arad, Szabolcs, Temes, Zemplén vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnév alakult belőle.

Meg kell említeni, hogy a különböző török nyelvekben is számos személynév él: Čen [*Csěn*] 'idő'; Čin [*Csјn*] 'tiszta, igaz' szavak összetételeivel, de ezekre csak a XVIII. századtól vannak adatok, ezért nem alakulhatott belőlük a családnév.

A *Csenkei* nevekből az -ei magánhangzó-találkozást (hiátust) a nyelv az -e- kivetésével oldotta föl, így is létrejöhettek a *Csenki* alakváltozatok.

Elterjedtsége A Duna–Tisza közének déli részén, általában a Dél-Alföldön, Csongrád környékén gyakoribb.

Csepregi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csepregi* 1949, *Csepreghi* 25, *Csepregy*, *Csepreghy* 182, *Csefregi*. Más változatokkal együtt összesen: 2175.

Eredete Az egyetlen *Csepreg* nevű, Sopron vármegyei településnév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztá személynévből) keletkezett. A személynév eredete vitatott. Származhat a *cseperedik* ige tövéből -g kicsinyítő képzővel, de lehet a név töve a délszláv *Stepán* keresztnév még a szlávban vagy már a magyarban rövidült *Step-* és a kezdőhangokat *Cs-*vé összeolvastató *Csep-* változata. Az -r és -g képző ebben az esetben is magyar és kicsinyítő funkciójú. A származási helyre, eredetre utaló családnév a település nevéből 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel alakult.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati részén és Orosházán gyakori.

Névváltoztatás Magyarosításra *Csepiga* és *Ubelherr* nevű családok vették igénybe a XIX. században.

Cser

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, esetleg apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Cser* 1686, *Cserr*. Más változatokkal együtt összesen: 2707.

Eredete Szláv eredetű *cser* fanevünk gyakori személynévvé vált az Árpádok korában mind metaforikus (olyan kemény, erős, hatalmas, mint a *cserfa*), mind szimbolikus (*cserrel* dolgozó, kérgét gyűjtő, *cserzőlevet* készítő vagy *cserzővarga*, tímár) foglalkozásnévi indítékkal. Ezekből az egyéni nevekből apanévként is lehettek családnevek, akkor jelentésük 'Cser' nevű személy fia, leszármazotta', de a közszóból közvetlenül is kialakulhattak a családnevek ugyanazokkal a motivációkkal.

A *csere*, szintén 'cserfa, csererdő' jelentésű szóból is keletkezhettek hasonlóképp családnevek (*Csere* 793), de ezek megítélezésekkel számba jöhet a 'cserél' ige származéka, különösen az Árpád-kori egyénnevek esetében, amikor még számítani lehet a beteg gyermek megóvása céljából alkalmazott babonás névcserékre, de (ideiglenes) gyermekcserékre is.

Természetesen a *Csere* egyéni névből is lehetett apai családnév 'Csere' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

A *cserfa* nevéből Arad, Bács, Baranya, Kolozs, Küküllő, Somogy, Sopron vármegyében *Cser* településnevek is voltak, amelyekből minden végződés nélkül vagy az -i képző lekopásával is lehetett családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Cseri

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Cseri* 1822, *Csery* 90, *Cséri* 224, *Cséry* 34, *Cserj*; *Cserei* 99, *Cserey* 76. Más változatokkal együtt összesen: 2359.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű *cser* fanevünk gyakori személynévvé vált az Árpádok korában mind metaforikus (olyan kemény, erős, hatalmas, mint a *cserfa*), mind szimbolikus (*cserrel* dolgozó, kérgét gyűjtő, *cserzőlevet* készítő vagy *cserzővarga*, tímár) foglalkozásnévi indítékkal. Az egyénnévből -i birtokjellel családnév lehetett, jelentése 'Cseré, Cser nevű személy fia, leszármazotta'.

A körülötte álló fákról keletkezhettek külterületi *Cser* helynevek. Ezekből 'onnan/oda való' jelentésű -i képző hozzáadásával, 'csererdő mellett, esetleg erdőben lakó' jelentésű családnév keletkezhetett.

A *cserfákról* több *Cser* ~ *Csér* település kapott nevet Arad, Bács, Baranya, Kolozs, Krassó, Somogy, Sopron, Valkó vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett. Az -ei- magánhangzó-találkozást (hiátust) tartalmazó nevekből az -e- szabályosan esett ki. Az -é- hangsúly hatására nyúlt meg.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén, Kecskemét környékén, valamint Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarásításra a *Cserei* nevet használták föl *Schönwald*, *Cservik*, *Czepeczauer*, *Czinner*, *Deutsch* nevű, a *Cséri* alakot pedig *Czoczker*, *Csamperlik* nevű családok a XIX. században.

Csernák

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Csernák* 1596, *Csernak*, *Csernyák* 223, *Csermák* 529, *Czernák* 19, *Czermák* 11. Más változatokkal együtt összesen: 2381.

Eredete Az ószláv *černa* [*csrna*] jelentése 'fekete'. Ez igen sok szláv nyelvben megtalálható, s majdnem mindenütt külső tulajdonságra (bőr, haj, szakáll színére) utaló személynév lett belőle. A név eleji mássalhangzó-torlódás föloldása és az -n- > -m- hangváltozás a magyar névhasználatban is bekövetkezhetett, de lehetett az eredeti nyelvbeli jelenség is. A név *Cz*-vel kezdése a magyar helyesírás bizonytalanságából ered. A szlovákban és ukránban az egyéni név megkaphatta az apanévi (patronimikon) -ák képzőt, és 'Cserna' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnév lett belőle.

Ugyanakkor a *Cserna* vízneveknek és azokból a mellettük fölépült települések neveinek is forrása volt Hunyad, Sopron, Temes, Trencsén vármegyében. Mivel a szláv -ák képző funkciója kibővült (eredetileg csak „nagyítás” volt a szerepe), ma már gyakran településnevekhez járulva eredetre, származási helyre is utal. Így a helynevekből képzett családnevek jelentése 'Cserna' nevű településre való' vagy 'Cserna' nevű patak partján lakik, illetve lakott'.

Elterjedtsége A *Csernák* a Duna–Tisza közének északi részén, Nógrád, Heves, Pest megyében, a *Csermák* a Dunántúl északi, északkeleti részén, a *Csernyák* pedig északkeleten, Zemplén, Szabolcs és Szatmár megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Csernák* a *Cserhalmi*, egy *Csermák* pedig a *Csornai* nevet vette föl a XIX. században.

Cserni

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Cserni* 615, *Cserny* 167, *Csjerni*; *Cherni*, *Cherny*, *Cerny*, *Csernich* 13, *Csernih*, *Csernyi* 296, *Csernai* 409, *Csernaj* 13; *Csernei* 28, *Cserney*, *Csernyei* 17, *Csernyey*; *Cherney*; *Csornai* 109, *Csornay* 13, *Csorni* 15. Más változatokkal együtt összesen: 1731.

Eredete Alapszavának több magyarázata is lehetséges. Szláv eredetű és 'fekete' jelentésű *Cserne* ~ *Cserna* ~ *Csorna* ~ *Csarna* nevű folyóvíz több is volt a Történelmi Magyarországon, s ezekről kapták neveiket a mellette épült települések Arad, Borsod, Csongrád, Fejér, Hunyad, Sopron, Temes, Trencsén, Zemplén vármegyében. Ezekhez járult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családneveket alkotott

velük. A nevek végére kerülő *-ai* ~ *-ei* magánhangzó-találkozások (hiátusok) megszüntetése szabályosan az *-a-*, illetve *-e-* kivetésével történt.

Ugyanakkor személynévként is átvehettük az Árpád-korban többször följegyzett *Cherne* szláv személynevet. Ez *-i* birtokjellel *'Csernéé, Cserne* nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnévvé vált. Az *-n-* hang *-ny-nyé* válása (palatalizációja) szintén szabályos változás a magyar nyelvjárások többségében.

Elterjedtsége A *Csernei* ~ *Cserni* alakok inkább az északi, a *Csernyiek* a dunántúli, a *Csarnaiak* pedig az alföldi nyelvterületre jellemzőbbek.

Csernus

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csernus* 1234, *Csernyus* 31, *Cernus*. Más változatokkal együtt összesen: 1349.

Eredete Előzménye, a szláv eredetű, 'fekete' jelentésű *Cherne* személynevünk nem volt ritka az Árpádok korában.

Ennek *-us* kicsinyítő képzős változata magyar fejlemény. Gyakori apanévi családnévvé válva a jelentése *'Csernus* nevű személy fia, leszármazotta' lett.

Elterjedtsége Az Alföld közepén, Kecskemét–Csongrád–Szolnok háromszögében gyakoribb.

Csete

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csete* 1394, *Csethe* 11, *Cete*, *Csite* 106; *Cséti* 23, *Csiti* 15. Más változatokkal együtt összesen: 1554.

Eredete Előzménye, az Árpád-korban gyakori *Chit* ~ *Chet* személynevünk az Anjouk idején már *Chete* alakban fordult elő. Valószínűleg a török eredetű, 'idegen, külföldi' jelentésű *Čit* [*Csit*] névből származik, amely a magyarban kapta meg a kicsinyítő *-e* képzőt. Ez az *-e* végződés azonban lehetett birtokjel is. mindenépp apanévként lett belőle családnév, melynek jelentése *'Cset* ~ *Csit* vagy *Csete* ~ *Csite* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Csete* Győr környékén és Orosházán, a *Csite* pedig a Dunántúl északnyugati felén, Sopron környékén gyakori.

Csik

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csik* 3613, *Csík* 1263, *Csikk*, *Csíkk*, *Czik*, *Czíkk* 56, *Cik*. Más változatokkal együtt összesen: 4959.

Eredete Több név egybeesése. Az egyik név talán ótörök eredetű és 'határ' jelentésű *čiq* [*csik*] közszból ered, amely a törökben vált egyénnévvé, majd a nédivat hatására az Árpád-kori magyarság körében is gyakori lett. A másik közvetlen átvétele a török 'mester' jelentésű *Čiqi* [*Csiki*] személynévnek (amelyből a magyarban a tővéghangzó *-i* lekopott).

A harmadik vélemény szerint a 'mocsári, lápi hal' jelentésű és ismeretlen eredetű, eredetileg szintén veláris magánhangzójú *csík* közszavunkból tulajdonnevesült. Ez utóbbi esetben mint a foglalkozás (*csikászat*, *halászat*) szimbóluma (jelképe) vált családnévvé. Kellett azonban lennie egy palatális magánhangzójú **Csik* alapnevünknek is, mert nem ritka az *-e* képzős vagy birtokjeles *Csike* (109) családnév sem.

Elterjedtsége A hosszú magánhangzós alak (*Csík*) az Alföldön, különösen a Jászságban gyakoribb.

Csiki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csiki* 2826, *Csiky* 215, *Csíki* 74, *Csíky*, *Chikhi*, *Cziki*, *Czíky*. Más változatokkal együtt összesen: 3191.

Eredete A valószínűleg ótörök eredetű és 'határ' jelentésű *čiq* [*csik*] szó vált a magyarban is tájnévvé az erdélyi székelység körében, de településnév is alakult belőle Bács, Tolna, Torda, Valkó vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A hosszú magánhangzós alakok (*Csíki*) Erdélyben különösen gyakoriak, mivel az egész *Csíkszékből* megkaphatta bárki a nevet. A rövid magánhangzójuk (*Csiki*) inkább a Dunán túl, elsősorban Tolna megyében fordulnak elő többször.

Névváltoztatás Névmagyarásításra egy *Czenwira* nevű család használta a XIX. században, de *Domokos* és *Csík* családnevek is fölvették.

Csikós

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csikós* 5756, *Csikós* 11. Más változatokkal együtt összesen: 5820.

Eredete A magyarban kialakult, állathívó eredetű, *csi-* kezdetű (nyelvjárásoknál változó *csid* ~ *csed* ~ *csit* ~ *cset* ~ *csin*) lóhívogató ~ lónyugtató, kedveskedő szó -kó kicsinyítő képzős alakja 'fiatal ló' jelentésű (*csikó*) lett. Ez fölvette az -s foglalkozásnév-képzőt, tehát jelentése 'csikókkal bánó, csikókat legeltető' személy. Mint foglalkozásnév igen korán gyakori családnévvé vált.

A régi helyesírású nevek bizonytalan olvasata miatt nem lehet ma sem teljes biztonsággal különválasztani egymástól a *Csikós* ~ *Csikós* ~ *Csikós* ~ *Csikós* alakokat.

Kettős nevei A *Csikós-Nagy* (43) névkapszolatban többször előfordul.

Elterjedtsége Az Alföldön, leginkább a Tisza mentén gyakoribb.

Csíkos

Típusa Elsősorban foglalkozásra, esetleg tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csíkos* 346, *Csikos* 676, *Chicos*, *Czikos*, *Cikos* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1141.

Eredete Az ismeretlen eredetű, 'mocsári, lápi halféle' *csík* szavunk lehet a családnév alapszava. A megnevezés -s képzős alakja vonatkozhatott arra a személyre, aki az állatok befogásával, gyűjtésével foglalkozott. Belső tulajdonságot is kifejezhetett a *csíkos*, olyan személyre mondtaák, aki kedvelte, szívesen fogyasztotta ezeket a halféléket. Így is alakulhatott egyénné, majd ebből családnév.

Lehet esetleg a 'sávos' jelentésű *csíkos* melléknév is a családnév alapja, de ez is az imént bemutatott, ismeretlen eredetű *csík* halnévből származik, mivel az állat oldalán hosszanti, sötétebb sávok láthatók. Melléknévi -s képzővel ellátva mint külső tulajdonságra (sávos ruha viselésére) utaló családnév alakult ki.

A régi helyesírású nevek bizonytalan olvasata miatt nem lehet ma sem teljes biztonsággal különválasztani egymástól a *Csíkos* ~ *Csíkos* ~ *Csíkos* ~ *Csíkos* alakokat.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen a Körösök vidékén a *Csíkos* alak gyakrabban fordul elő.

Csillag

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csillag* 2850, *Csilag*, *Csillagh* 26, *Csillak* 26. Más változatokkal együtt összesen: 2913.

Eredete Ősi finnugor hangulatfestő eredetű, 'égitest' jelentésű *csillag* szavunkat már a XIV. századtól (éppen személynévi használatban) adatolja a nyelvtörténet. Motivációja külső tulajdonság metaforikus megnevezése (olyan fényes a szeme, mint a *csillag*). Családnévként csak a XVI. század második felétől jelenik meg. Többségük minden bizonnal az egyéni nevekből apai névvé vált 'Csillag' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Természetesen a családnévnek is lehet ugyanaz a motivációja, vagyis külső tulajdonság metaforikus megnevezése.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részén gyakoribb.

Névváltoztatás Sok *Stern*, de *Sternfeld*, *Tschilla*, *Glückmann* nevűek is fölvették új családnévként a XIX. században.

Csiszár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csiszár* 3831, *Csíszár* 23, *Csízar*, *Ciszár*, *Cisar*; *Csiszér* 421, *Csiszer* 98. Más változatokkal együtt összesen: 4388.

Eredete Ősi hangutánzó *csiszol* igénk tövéből jött létre -ár/-ér képzővel a *csiszár* ~ *csiszér* foglalkozásnév, amely eredetileg 'csiszoló, kardcsiszoló', majd 'fegyverkovács', a XVI. századtól 'fegyverkereskedő', majd általában 'kereskedő, kupec' jelentésű volt. Foglalkozásnevekből minden nyelvben, így a magyarban is gyakran lettek családnevek, ebből is az lett elsősorban 'fegyverkovács' jelentéssel.

Elterjedtsége A *Csiszár* a Dunántúl északi részén és általában az északkeleti nyelvterületen, a *Csiszér* pedig Erdélyben gyakoribb.

Csizmadia

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csizmadia* 7095, *Csízmadia*, *Csizmodia*, *Czizmadia* 50, *Csizmazia* 1333, *Czizmazia* 21, *Csizmadi* 221, *Csizmady*, *Csizmádi*, *Czizmadi*, *Cizmadia*, *Cizmadija*. Más változatokkal együtt összesen: 8753.

Eredete Az oszmán-török eredetű, de hozzánk délszláv (szerb vagy horvát) közvetítéssel került mesterségnév az egész magyar nyelvterületen gyakorivá vált, s a különböző nyelvjárásokban más-más ejtés- és írásváltozatai alakultak ki. Családnévi használata csak a XVI. század végétől adatolt, s mégis nagy elterjedtségű lett, aminek oka részben az, hogy a céhekben kötelező volt a nevek mellett a mesterségnék a föltüntetése. A *csizma*félé lábbeli gyors és általános elterjedése (a bocskor, saru, cipő stb. ellenében) szintén elősegítette a csizmadiamesterség és így a *Csizmadia* családnév gyakoriságát.

Elterjedtsége A *Csizmadia* az egész nyelvterületen használatos, a *Csizmazia* főleg a Dunán túl, Sopron környékén gyakoribb.

Csóka

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csóka* 4330, *Csoka* 38, *Czoka*, *Cioca*. Más változatokkal együtt összesen: 4376.

Eredete A legtöbb nyelvben hangutánzó eredetű a *csóka* madár neve, így a magyarban is. Külső-belső tulajdonság alapján metaforikusan (olyan csivogó a hangja, mint a *csókáé*, vagy fekete, fényes a szeme, hajszíne, mint a *csóka* tollazata) előbb egyéni vagy ragadványnév lehetett, azután azokból vagy azoktól függetlenül családnévvé vált. Elvétve olyan személy is megkaphatta, aki csókát nevelt, tartott, betanított emberi beszédre.

Elterjedtsége Erdélyben és a nyugati nyelvterületen gyakoribb, a volt Török Hódoltság területén viszont alig fordul elő.

Csoma

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csoma* 1656, *Choma* 61, *Czoma* 51; *Csuma* 27. Más változatokkal együtt összesen: 1802.

Eredete Valószínűleg két név egybeesése. Az első a már a XII. században adatolt, valószínűleg olasz eredetű, 'növényi torzsa, fatönk' jelentésű *csuma* szavunkból való. Az Árpád-korban metaforikus (olyan tömzsi, vastag, erős, mint a fatönk) egyénnév lett. Ebből fölmenőre utaló apanévként családnévvé vált, jelentése 'Csoma' nevű személy fia, leszármazotta'. A családnév azonban kialakulhatott ugyancsak metaforikusan. Akkor a jelentése ugyanaz, mint az egyéni névnek.

A másik magyarázat alapja az ismeretlen eredetű, de az oszmán-törökön át a környező nyelvek mindegyikében elterjedt, 'pestis' jelentésű *csoma* betegségnév. Ennek adatai azonban csak a XVIII. századtól kerültek följegyzésre. Így családnévvé válása ritkább és későbbi lehetett.

Elterjedtsége Ma az északkeleti nyelvterületen és Erdélyben gyakoribb.

Csomor

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csomor* 1939, *Csomór*. Más változatokkal együtt összesen: 1942.

Eredete Ősi finnugor eredetű *csom-* alapszavának jelentése 'rakás, halom, köteg' lehetett, amely a magyarban -r kicsinyítő képzőt kapott, így vált alkalmassá 'kicsi, alacsony' külső tulajdonság megnevezésére. Egyéni névként tünt föl az Anjou-korban. Ebből apanévként családnévvé vált 'Csomor' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Külső tulajdonság jelölőjeként ('kicsi, alacsony') ragadványnévből vagy közvetlenül is lehetett családnév.

Elterjedtsége A Jászságban gyakoribb.

Csomós

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csomós* 1352, *Csomas* 47, *Csomóss*, *Csomoss*. Más változatokkal együtt összesen: 1403.

Eredete A finnugor eredetű és 'rakás, halom, köteg' jelentésű *csom-* szótőnek először nyilván rövid -o tővéghanzós és 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzős alakja (*csomas*) alakult ki, ami 'valamiféle *csom*mal rendelkező' (daganatos, bütykös, púpos) jelentésű volt. Majd a *csomó* főnévként használt melléknévi igenévé gyakoriságára analogikusan nyúlt meg benne az -ó- magánhangzó. Először külső tulajdonságot jelentő egyéni név, abból pedig apai családnév lett 'Csomas nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Természetesen hasonló motiváció alapján közvetlenül is családnévvé lehetett 'daganatos betegségen szenvedő, bütykös', esetleg 'púpos' jelentéssel.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen és Erdélyben gyakoribb.

Csongrádi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csongrádi* 1220, *Csongrády* 33, *Csongorádi* 12, *Csongradi*. Más változatokkal együtt összesen: 1276.

Eredete A szláv eredetű *Črngrad* [*Csrngrad*] mai városnevünk eredetileg 'fekete vár' jelentésű volt, ami fekete földsáncjal körülvett helyre utalhatott. A magyar nyelv a mássalhangzó-torlódásokat részben az -r- hang kivetésével, részben ejtéskönnyítő -o- magánhangzó közbeiktatásával oldotta föl. A város nevéhez járuló -i képző 'onnan/oda való' jelentésű eredetre, származási helyre utaló családnevet alkotott.

Elterjedtsége A város környékén gyakoribb, de előfordul távolabb is, pedig másik *Csongrád* nevű településről nem tudunk a Történelmi Magyarországon.

Csonka

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csonka* 10 113, *Cionca*. Más változatokkal együtt összesen: 10 140.

Eredete Olasz eredetű *csonka* melléknevünk mint jellemző külső tulajdonság (orra, füle, ujja, keze, lába hiányozhatott) könnyen és korán vált egyéni névvé. Ebből lehetett apai családnév 'Csonka' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, vagy ragadványnévből, esetleg közvetlenül is kialakulhatott és gyakorivá válhatott a családnév. Széles körű elterjedésének oka volt a középkori csonkítással (orr, fül, kéz levágásával) járó büntetések gyakorlata.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, de Erdélyben és Ormánságban gyakoribb. A *Cionca* alakok minden bizonnal Erdélyből áttelepültek romános írású magyar nevei.

Csontos

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csontos* 6213, *Csontós*, *Ciontos*. Más változatokkal együtt összesen: 6231.

Eredete Valószínűleg finnugor eredetű *csont* szavunk 'valamivel ellátott, valamivel rendelkező' jelentésű -s képzős alakjából külső tulajdonságra utaló (nagy testű, erős *csontozatú*) vagy foglalkozási (envy főzése céljára *csontokat* gyűjtő, összevásárló) egyéni névvé lett. Később hasonló motiváció alapján ragadványnév és abból, vagy közvetlenül is sok családnév lett.

Elterjedtsége A Felvidéken és északkeleten gyakoribb. A *Ciontos* név valószínűleg Erdélyből áttelepült romános írású magyar személy neve.

Névváltoztatás A XIX. században főleg *Koszty* és *Koscs* nevűek magyarosítottak erre.

Csorba

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csorba* 6113, *Csórba*, *Csorbá*, *Chorba*, *Ciorba*. Más változatokkal együtt összesen: 6136.

Eredete Szláv eredetű *csorba* melléknevünk mint külső tulajdonság jelölője (foghíjas, nyúlajkú, csonka stb.) korán egyéni névvé vált. Ugyanezekkel a motivációkkal lett ragadványnév, abból pedig vagy attól függetlenül gyakori családnév.

Elterjedtsége Főként a keleti nyelvterületen igen elterjedt. A *Ciorba* alakok Erdélyből áttelepültek román helyesírással lejegyzett nevei.

Csordás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csordás* 6790, *Csordas* 11, *Csórdás*, *Ciordas*. Más változatokkal együtt összesen: 6818.

Eredete Szláv eredetű *csorda* szavunk -s képzővel ellátva foglalkozást jelölő szóvá vált. Mint minden foglalkozást jelentő szóból, ebből is gyakori családnév lett. (Egyénnévi használatára nyilván a *csorda* alapszó magyarba való meglehetősen késsei, XIII. század végi bekerülése miatt nincs följegyzett adatunk.) A *Ciordas* Erdélyből áttelepült személy román helyesírással lejegyzett neve.

Elterjedtsége A Dunán túl és északkeleten gyakoribb, az Alföldön ritkább.

Csóti

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csóti* 1138, *Csóty*, *Csóthy*, *Csoti* 18; *Csolti* 32. Más változatokkal együtt összesen: 1209.

Eredete Az ótörök eredetű és 'társ, barát, útitárs' jelentésű *Čoltoš* [*Csoltos*] személynév a magyarba kerülve megrövidült, az -l kiesése miatt az előtte álló magánhangzó megnyúlt (*Csót*).

Olyan vélemény is van, amely szerint a *Solt* névvel azonos, de akkor is ótörök eredetű, csak az 'uralkodó' jelentésű *saltan* szó (amiből a magyar *szultán* méltóságnev is lett) a név alapja. mindenéppen *Cholt* ~ *Choulth* ~ *Chold* ~ *Chot* ~ *Choth* egyénnévvé vált az Árpádok korában, abból pedig magyar helynévadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé Arad, Baranya, Békés, Bihar, Pest, Temes, Veszprém vármegyében. Bármelyikhez kerülve az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Ugyanakkor a *Csót* ~ *Csolt* egyénnevekhez is járulhatott -i birtokjel, s akkor a jelentésük 'Csolté' ~ 'Csóté', *Csolt* ~ *Csót* nevű személyé, annak fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A déli nyelvterületen, Dél-Alföldön gyakoribb.

Csőke

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csőke* 1890, *Csöke* 50, *Csöge*, *Csöge*. Más változatokkal együtt összesen: 1950.

Eredete Vitatott eredetű. Lehet a *Cseke* ē- > ö- változású (labializált) tőhangzós alakja. Ennek a feltevésnek az elfogadását nehezíti a *Cseke* több nyelvjárásban nyílt -e- hangja, valamint a sokkal nagyobb számú hosszú ő-t tartalmazó alak.

A másik lehetőség, hogy a kun-besenyő eredetű és 'bika pénisz' jelentésű, a magyar nyelvjárásokban ismert *csök* köszszó vált szimbolikusan (nemi aktivitás alapján) egyénnévvé. Az egyéni név -e birtokjellel családnév lett, aminek a jelentése 'Csöké', *Csök* nevű személy fia, leszármazotta'. A köszszói alakok adatai azonban későbbiek, mint a személynéveké, de ez talán érthető a szó jelentéséből. Ezt a magyarázatot is kétségesse teszi a hosszú -ő- ejtése a tőben.

Elterjedtsége A Jászságban gyakoribb.

Csömör

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csömör* 553, *Csömőr*, *Csőmör*, *Csőmőr*, *Csemer* 951. Más változatokkal együtt összesen: 1517.

Eredete Valószínűleg a *sömör* ~ *csömör* betegségnévből alakult, amely a finnugor eredetű *szem* szavunknak a származéka -r kicsinyítő képzővel, s 'pattanás, kiütés' jelentésű. Az ajak pörsenéséből, herpeszes sebeiből magyarázható a gyomor betegségének *csömör* szava.

Lehet azonban a 'méreg' jelentésű *čemer* szláv jövevényiszó is a név alapja. A magyarban mindegyik külső vagy belső tulajdonságra utaló (gyomorbetegség, külső seb alapján) egyéni név, abból pedig apai családnév lett, amely azonban közvetlenül is kialakulhatott a köszszóból.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen az északi részén gyakoribb a *Csemer*, a Dunán túl pedig a *Csömör* alak.

Csörgő

Típusa Tulajdonságra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csörgő* 1219, *Csörgö* 40, *Csörgő* 22, *Csörgeö*, *Csörgeő*; *Csergő* 236, *Csergö*, *Csergeö*. Más változatokkal együtt összesen: 1532.

Eredete Előzménye a hangutánzó szóként keletkezett magyar alakulat, a *csereg* ~ *csörög* ige, amelyből a *csergő* ~ *csörgő* folyamatos melléknévi igenevet képeztük, s állandóságra, hosszan tartó cselekvésre utal. Olyan személy egyéni vagy családneve lett, aki sokat, állandóan beszél: *cserfes* ~ *csörfös*.

Ugyanakkor igen sok *Csergő* ~ *Csörgő* helységnevünk is volt Kolozs, Zala, Zemplén vármegyében, amelyek a közelükben levő fák terméseitől zajos, zörgő erdőről vagy mellettük levő, *csörgő* forrásról, patakáról kapták neveiket. Ezekből végződés nélkül is válhattak 'onnan/oda való' jelentésű családnevek.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Erdélyben, továbbá az Őrségen gyakori.

Csősz

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Csősz* 1496, *Csösz* 24, *Cseuz* 92, *Czősz*, *Csőz*. Más változatokkal együtt összesen: 1657.

Eredete Eredetileg 'királyi tisztségviselő', majd 'mezőr' jelentésű, kun-besenyő eredetű *csősz* közszavunk foglalkozási személynévvé vált a magyarban. Ebből létrejöhett apanévi családnév, s akkor a jelentése 'Csősz' nevű személy fia, leszármazotta'. Ugyanakkor mint foglalkozásnév közvetlenül a közszóból is kialakulhatott a családnév, vagy ragadványnéven keresztül keletkezhetett. Jóllehet majdnem minden településen volt mezőr, mégsem vált oly gyakori családnévvé, mint a céhes iparok megnevezései.

Elterjedtsége A magyar nyelvterület közepén, a kunok által megszállt vidékeken gyakoribb.

Csuka

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Csuka* 2849, *Csúka*, *Ciuca* 11. Más változatokkal együtt összesen: 2872.

Eredete Az alapjául szolgáló *csuka* halnevünk szláv eredetű. Mint a halászmesterség egyik szimbóluma, korán egyéni, majd családnévvé válhatott.

Mivel azonban az Árpád-korban sok *Csuk* és *Csukar* ~ *Csukor* személynevünk is volt, amelyek megelőzték a *csuka* szó köznévi előfordulását, s ma is van *Csuk* (147) és *Csukor* (32) családnevünk, föltételeznünk kell a személynévnek esetlegesen más eredetét is. Ilyen lehet a török 'mester' jelentésű *Čiqi* [*Csíki*], amelyből a tővéghangzó lekopása után a tő magánhangzója (veláris *i*) -*u*-vá vált (labializálódott), és így kialakulhatott az Árpád-korban gyakori magyar *Csuk* egyénnév. Ez vagy -*a* kicsinyítő képzővel, vagy -*a* birtokjellel vált családnévvé. Jelentése vagy 'Csuka' nevű személy fia, leszármazotta', vagy 'Csuké', *Csuk* nevű személy fia, leszármazotta'. A *Ciuca* névalakok Erdélyből áttelepültek román helyesírású nevei.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, valamint Szombathely környékén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században, senki sem vette föl a *Csuka* nevet, de érdekes, hogy a *Hecht* nevűek nagyszámú névmagyaráositása *Csukai* vagy *Csukási* volt.

D

Dajka

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dajka* 1836, *Dayka* 10, *Dalyka*, *Daika*, *Daica*. Más változatokkal együtt összesen: 1851.

Eredete Az eddig elterjedt vélemény szerint az alapjául szolgáló *dajka* közszavunk szláv eredetű, és 'emlő, tőgy', majd 'szoptató, nevelő nő' jelentésű. Ebből alakult foglalkozásra utaló családnévünk.

Azonban más női foglalkozásból (a *Bába* családnév is több forrású lehet), sőt női keresztnévből sem keletkezett ily nagyszámú családnév, s a *Dajka* mellett van *Daja* (7), *Dajko ~ Dajkó* (141) családnévünk is, így fölmerül annak lehetősége, hogy más eredetű nevek is gyarapították *Dajka* családneveink számát. A cseh és lengyel 'adj' jelentésű *Daj*, de még inkább a délszláv *Dajmir* 'adj békét' jelentésű vagy *Dejan ~ Dajan* 'adomány' vagy 'tett, alkotás' jelentésű keresztnevek jöhettek számitásba. Ezek egy szótagra rövidültek (*Daj-*), majd különböző kicsinyítő képzőket vettek föl. Előbb egyéni névvé, majd abból apai családnévvé váltak. Jelentésük '*Dajka ~ Dajkó* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Dalos

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Dalos* 225, *Dallos* 1526. Más változatokkal együtt összesen: 1821.

Eredete Alapszava a *dal* fönév, mely valószínűleg korai (XII. századi) elvonás a belső keletkezésű (tehát magyar) *dalol* hangutánzó igénből. Ugyanakkor az -s képzős mellékneme is (*dalos*), amelyet 'dalt kedvelő, sokat, jól, szépen *daloló*' jelentésben belső tulajdonságra vonatkozó személynévként jegyezték föl. Ebből apanévi családnév lett '*Dalos* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Természetesen a melléknév előbb ragadványnév is lehetett, és abból vagy közvetlenül vált családnévvé a fönti motivációk alapján. A *Dallos* névben a két magánhangzó közötti (intervokális) -l- megnyúlása gyakori sajátság a nyelvjárások egy részében (pl. *elem > elem, nyálas > nyállas* stb.).

Kettős nevei A *Dallos-Nagy* (36) és a *Dallos-Szilágyi* (32) nevekben sokszor előfordul.

Elterjedtsége A *Dalos* alak általában elterjedt, a *Dallos* a Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. század névmagyarásításában csak a két -ll-es alakok kaptak szerepet, s igen sok, előzőleg *Singer ~ Zinger* nevű vette föl (de gyakoribb volt közöttük a *Dalnokira* való magyarásítás).

Dán

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dán* 629, *Dan* 382, *Dánn*, *Dann* 19; *Dany*. Más változatokkal együtt összesen: 1031.

Eredete Két név egybeesése. Lehet a bibliai héber eredetű, '(Isten) megítélt' jelentésű **@d** [*Dáhn (Dán)*] (Jákob ötödik, Bilhától született első fia) egyéni névnek az egyszerű átvétele. Mivel azonban ez a név a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) nem került be, vagyis nem lett szent neve, a családneveknek csak egy nagyon kicsi része (a zsidóság körében kialakultak) eredhetnek ebből a névből.

Gyakrabban származhat a szintén bibliai héber eredetű, 'Isten az én bírám' jelentésű **laynd** [*Dáh ní ēhl (Dániēl)*] névnek a latin *Daniel* alakban magyarba került, egy szótagú zárt rövidüléséből (*Dan ~ Dán*). Ezek előbb egyéni névvé váltak, majd Csík, Közép-Szolnok, Küküllő, Pest és Somogy vármegyében magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül puszta személynévként) helyére léptek fel. Mind az egyéni névből lehetett

apai családnév '*Dan* ~ *Dán* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, mind a helynévből lehetett minden végződés nélkül családnév, akkor jelentése '*Dan* ~ *Dán* településre/településről való'.

Elterjedtsége A Dunán túl a *Dan*, keleten és északkeleten, főleg Erdélyben a *Dán* alak a gyakoribb.

Dancs

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dancs* 2521, *Dants*, *Danch*. Más változatokkal együtt összesen: 2576.

Eredete Több név egybeesése. Lehet a bibliai héber eredetű, '(Isten) megítélt' jelentésű **@d** [*Dáhn (Dán)*] (Jákob ötödik, Bilhától született első fia) egyéni névnek az egyszerű átvétele. Mivel azonban ez a név a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) nem került be, vagyis nem lett szent neve, így aligha ez az alapja a *Dancs* családnévnek.

Valószínűbb, hogy a szintén bibliai héber eredetű, 'Isten az én bírám' jelentésű *laynd* [*Dáh nee ehl (Dániel)*] névnek a latin *Daniel* alakban magyarba került, egy szótágra zárt rövidüléséhez (*Dan* ~ *Dán*) járult a magyar -cs kicsinyítő képző. Ezzel előbb egyénnévvé, majd apai családnévvé lett '*Dancs* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Ugyanakkor a görög eredetű, de bizonytalan ('szelíd' vagy 'népből való') jelentésű *Δαμιανός* [*Dámiánosz*], esetleg a latin eredetű, 'Úrhoz tartozó' jelentésű *Dominicus* egyik magyarosodott formája, a *Damokos* is lehet a családnév alapja. Ugyanis a *Dam-* kezdetű nevek egy szótágra rövidült, *Dam-* végéhez kerülő -cs kicsinyítő képző -mcs hangkapcsolatot adott, s ebben a -cs- hatására az -m- képzése hátrébb tolódott (-η- lett), s szintén *Dancsnak* hangzott.

Kettős nevei A *Dancs-Oláh* (43) összetételben többször előfordul.

Elterjedtsége Kárpátján és Erdélyben, különösen Csomakőrösön gyakori.

Dani

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dani* 2613, *Dáni* 83, *Danyi* 3215, *Dányi* 2251. Más változatokkal együtt összesen: 8199.

Eredete Több név egybeesése. Lehet a bibliai héber eredetű, '(Isten) megítélt' jelentésű **@d** [*Dáhn (Dán)*] vagy valószínűleg gyakrabban a szintén bibliai héber eredetű és 'Isten az én bírám' jelentésű *laynd* [*Dáh nee ehl (Dániel)*] martirológiumi keresztnévnek (*Dániel*) egy szótágra rövidült (*Dan*- ~ *Dán*-) -i birtokjellel ellátott alakja. Ez előbb egyéni, abból apai családnévvé vált, s a jelentése '*Dané* ~ *Dáné*, *Dan* ~ *Dán* nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor e nevekből (*Dan* ~ *Dán*) magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) igen sok településnév alakult Csík, Közép-Szolnok, Küküllő, Pest, Somogy vármegyében. Ezek valamelyikéhez hozzájárult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s ezáltal eredetre, származási helyre utaló családnév lett. (A ma gyakori *Dani* becézónév csak nagyon ritkán lehetett családnévvé, ugyanis a XVIII. század előtt nem volt használatos a magyarság körében az -i becekképző.)

Kettős nevei A *Győri-Dani* (30) családnévben többször előfordul (majdnem mind Orosházán).

Elterjedtsége A Dunán túl a *Dani*, Erdélyben a *Dáni* (még többször a *Dáné*) alak a gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarosításra a *Dáni* nevet választotta több *Deutsch*, egy *Deynich* és egy *Dimitrievics* nevű család a XIX. században.

Dániel

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dániel* 1561, *Daniel* 35. Más változatokkal együtt összesen: 1603.

Eredete Előzménye a bibliai héber és 'Isten az én bírám' jelentésű *laynd* [*Dáh nee ehl (Dániel)*] a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) *Daniel* formában került be, s így lett magyar keresztnév is, csak a hangsúly hatására megnyúlt az első magánhangzója (-á- > -ái-). A keresztnévből minden toldalék nélkül apai családnév lett '*Dániel* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Erdélyben sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Denusz* és *Mózes* nevűek ezt vették föl a XIX. században.

Danka

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Danka* 1258, *Danca*. Más változatokkal együtt összesen: 1266.

Eredete Két név egybeesése. Lehet a bibliai héber eredetű, '(Isten) megítélt' jelentésű **@d** [*Dahn (Dán)*] névből is magyarázni. Gyakori előfordulása miatt azonban sokkal valószínűbb a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) is fölvett, szintén bibliai héber eredetű és 'Isten az én bírám' jelentésű **laynd** [*Dah nee ehl (Dániél)*] keresztnévet keresni a családnévben. A *Dániel* egy zárt szótágra rövidült *Dan* alakjához a -ka kicsinyítő képző járult, amely először egyéni, majd minden végződés nélkül apai családnév lett '*Danka* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. A *Danca* Erdélyből áttelepültek nevének romános írású alakja, de természetesen ennek az ejtése is *Danka*.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati felében gyakoribb.

Dankó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dankó* 3866, *Danko* 54, *Dánkó*, *Danco*, *Dancau*; *Danyikó* 97, *Danykó*. Más változatokkal együtt összesen: 4030.

Eredete Két név egybeesése. Lehet a bibliai héber eredetű, '(Isten) megítélt' jelentésű **@d** [*Dahn (Dán)*] névből is magyarázni. Gyakori előfordulása miatt azonban sokkal valószínűbb a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) is fölvett, szintén bibliai héber eredetű és 'Isten az én bírám' jelentésű **laynd** [*Dah nee ehl (Dániél)*] keresztnévet keresni a családnévben. A *Dániel* névnek egy szótágra rövidült *Dan* alakjához a -kó kicsinyítő képző járult, amely először egyéni, majd minden végződés nélkül apai családnév lett '*Dankó* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány esetben *Leghanusz* családnevűek névmagyarási céljára is fölhasználták a XIX. században.

Danó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Danó* 2157, *Dano* 19, *Dánó* 11, *Danyó*, *Danyo*. Más változatokkal együtt összesen: 2198.

Eredete Lehet a bibliai héber eredetű, '(Isten) megítélt' jelentésű **@d** [*Dahn (Dán)*] névből is magyarázni. Gyakoribb előfordulása miatt azonban sokkal valószínűbb a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) is fölvett, szintén bibliai héber eredetű és 'Isten az én bírám' jelentésű **laynd** [*Dah nee ehl (Dániél)*] keresztnévet keresni a családnévben. A *Dániel* névnek egy szótágra rövidült *Dan* alakjához az -ó kicsinyítő képző járult, amely először egyéni, majd minden végződés nélkül apai családnév lett '*Danó* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Tiszán túl gyakoribb.

Darabos

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Darabos* 1606, *Drabos* 61. Más változatokkal együtt összesen: 1667.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű és 'rész' jelentésű *darab* szavunk eredeti alakja *drab* volt, amelyben a szókezdő mássalhangzó-torlódást a magyar nyelv ejtéskönnyítő -a- hang beiktatásával földöltotta, majd a minőségre, jellemző sajátságra utaló -s melléknévképzővel megtoldotta. Ebből a *darabos* melléknévből külső-belső tulajdonságra vonatkozó családnév jött létre. A külső sajátság lehetett 'himlőhelyes, ráncos arcú', a belső pedig 'rossz modorú, goromba, durva lelkű'.

Külső tulajdonságra utaló *Darabos* családnevünk úgy is kialakulhatott, hogy a latin eredetű *trabalis* 'gerendaszerű, gerenda nagyságú' szavunk megmagyarásodott nyelvjárási alakja (*drabális*) és jelentése ('nagy termetű') vegyült (kontaminálódott) a *drabos* szóval.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén és a Dunántúl nyugati szélén gyakoribb.

Darázs

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Darázs* 1184, *Darazs*; *Darás* 37. Más változatokkal együtt összesen: 1222.

Eredete Több magyarázata lehetséges. Az ismeretlen eredetű, 'hártyásszárnýú rovar egy fajtája' jelentésű *darázs* szavunk eredeti alakja *darás* volt, így valamennyi fölsorolt családnév ide tartozhat. A névadás motivációja külső tulajdonság (olyan karcsú, vékony, fürge, csíkos vagy élénksárga ruházatú, mint egy *darázs*); vagy belső jellemvonás metaforikus megnevezése lehetett (könnyen fölmérgető, támadó, fullánkos beszédű, mint a *darázs*). Ugyanakkor lehet valamely szláv keresztnévnek (*Dragomir*, *Dragoszláv*, *Dragivoj*, *Dragmil*, *Dragobrat*) még az átadó nyelvben egy zárt szótágra rövidült és -g- > -zs- hangváltást mutató *Draž* alakja, amelynek szókezdő mássalhangzó-torlódását a magyar nyelv oldotta föl ejtéskönnyítő -a- bontóhang beiktatásával.

A török eredetű és 'apróra tört gabona' jelentésű *dara* szó megléte a névben kevésbé valószínű, mert közszi előfordulásai csak a XVI. századtól jelennek meg, -s képző foglalkozásnévként (*darás*) pedig csak a XIX. században jegyezték föl.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati felén, a Dunán túl, de Nógrádban és Csongrád környékén is gyakoribb.

Daróczi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Daróczi* 2478, *Daróczy* 161, *Daróci* 47, *Daroczi* 54, *Daroczy*, *Daroci*. Más változatokkal együtt összesen: 2753.

Eredete Alapszava, a bizonytalan eredetű, 'durva posztó' jelentésű *daróc* szavunk foglalkozási vagy ruhákodási szimbólumként (*darócot* készítő, áruló vagy viselő) egyéni név volt. Az -i birtokjellel 'Daróczé', *Darócz* nevű személy fia, leszármazotta' jelentésben családnévvé vált.

Ugyanakkor a *Darócz* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helynév lett Baranya, Bereg, Borsod, Csanád, Kolozs, Közép-Szolnok, Nógrád, Sáros, Szatmár, Szepes, Temes, Ung, Valkó vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, így eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Más vélemény szerint *daróc* köszavunk 'elejtett vadat nyúzó, abból szíjat hasító, esetleg szarvat kürtté készítő' foglalkozásnév volt, amelynek eredete a szláv (cseh vagy szlovák) *dravec* 'ragadozó állat, madár' jelentésű szó. Ez vált a királyi vadászok lakhelyéül szolgáló, imént fölsorolt települések nevévé. Ezeknek a településeknek egyikéhez járult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s ugyanúgy vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Csongrád, Csanád, Bihar megyében, s különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Számos *Königstein*, néhány *Deutsch*, *Lindenbaum*, *Rosenfeld* és egy *Koslik* család vette föl új családnévül a XIX. században.

Darvas

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi, ritkán apanévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Darvas* 1217. Más változatokkal együtt összesen: 1220.

Eredete Ősi finnugor eredetű hangutánzó szóból keletkezett (*drú* ~ *trú* ~ *krú* hangot adó) *daru* madarunk nevének -v-s (*darv-*) tőalakjához járult a 'valamiben bővelkedő' vagy 'valamivel foglalkozó' -s képző. A *darvas* foglalkozásnév jelenthetett 'darvakra vadászó', 'darutollat gyűjtő' vagy 'darvakat nevelő' személyt is. Így szimbolikus foglalkozásra utaló családnévvé vált.

A 'darvakban bővelkedő' jelentésű *darvas* szóból Bihar, Bodrog, Gömör, Máramaros, Temes vármegyében településnév jött létre. Ezeknek mindegyikéből válthatott minden végződés nélkül is családnév 'onnan/oda való' jelentéssel.

Néhány esetben föltételeznünk kell a német eredetű *Gervas* ~ *Gyárfás* keresztnévnek helyesírási bizonytalanságából adódó *Darvas* alakját is a korai egyéni nevek között. Ezekből is apai családnevek lehettek 'Darvas (*Gerváz*) nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb, a Dunán túl csak a Kis-Balaton környékén fordul elő nagyobb számmal.

Névváltoztatás Nagyon sokan, különösen az addig *Deutsch* családnevűek, de *Dulner*, *Dungler*, *Drögsler*, *Diamantenstein* nevűek is választották új névüük a XIX. század folyamán.

Dávid

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dávid 9655, David 53. Más változatokkal együtt összesen: 9714.

Eredete A bibliai héber eredetű *dywd* [*Dāh veed (Dávid)*] keresztnévünk bizonytalan jelentésű: 'kedvelt, szeretett' vagy 'barát, testvér'. Közvetlenül keresztnévből vált apai családnévvé, és 'Dávid' nevű személy fia, leszármazotta' a jelentése.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Erdélyben és az ausztriai Őrségben sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Egy Müller nevű vette föl névmagyaráositási céllal a XIX. században.

Deák

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Deák 15 244, Deak 30, Deac, Deác, Déák, Déak, Dejak; Diák 64, Diac. Más változatokkal együtt összesen: 15 492.

Eredete Alapja, a görög eredetű, 'szolga, küldönc' jelentésű *διάκονος* [*diákonosz*] a latinban *diaconus* formában 'templomszolga' jelentést kapott. Később az egyházi szlávba kerülve elvesztette végződését. A magyarba a délszláv keresztljutott *diják* formában, és 'tanult ember' jelentéssel terjedt el. Hamarosan foglalkozásnévvé ('írnok, titkár') lett (csak a XVI. századtól vette föl a 'tanuló' jelentését). Mint foglalkozásnév vált gyakori családnévvé.

Elterjedtsége A Deák alak a nyelvterület keleti felében gyakoribb, a Diák alakok inkább dunántúliak.

Névváltoztatás Jelentős mértékben választották a XIX. században új névül elsősorban a *Deutsch* nevűek, de *Dododk*, *Dolfusz*, *Diamant*, *Dominics*, és egy *Dezső* nevű család is van közöttük.

Debreceni

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Debreceni 1877, Debreceny 12, Debreczeni 2345, Debreczeny 87, Debrecenyi 19, Debreczenyi 57; Döbröczöni 23, Döbröczönyi. Más változatokkal együtt összesen: 4496.

Eredete Alapszava a török eredetű, 'mozogjon, éljen' jelentésű predesztinációs (kívánságnév, amely az újszülött jövőjét igyekszik befolyásolni) **Debresin* vagy **Tebresin* személynév. Ebből alakult a város neve magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül). Az -sz- a magyarban -c-vé alakult (affrikálódott), s így lett a mai *Debrecen* ejtésűvé. A XIV–XVI. században azonban sok nyelvjárásban -ö-vé vált (labializálódott) az -e-, s létrejött a *Döbröcön* ejtésmód, másutt pedig az -n szabályosan -ny-nyé alakult (palatalizálódott), így igen sok ejtésváltozata lett a helynévnek. Mindegyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A Dunán túl és Debrecentől északra gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Névváltoztatás Csak néhányan, *Czibere*, *Bömches*, *Mitterbauer* és *Opra* nevűek vették föl XIX. századi névmagyaráositásukkor.

Dékán

Típusa Tisztsegre, foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Dékán 274, Dékány 3174, Dekany, Dekány, Dékany, Dekanj, Dejkán; Dikán 84, Dikány 10. Más változatokkal együtt összesen: 3582.

Eredete Előzménye, a latin eredetű *decanus* előbb 'tíz ember előljárója', majd 'esperes' és 'céhmester' jelentésben terjedt el a magyarban, ahol is a latin -us végződés elmaradt belőle. Így mint tisztségnév, foglalkozásnév egyénnévvé és családnévvé is vált. A név végének -n hangja szabályosan alakult (palatalizálódott) -ny-nyé némely nyelvjárásban.

Elterjedtsége A Dékán forma Győr és Szeged környékén, a Dékány alak Felvidéken és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Domkán*, *Bernhardt*, *Steiner*, *Wildmann* nevűek erre magyaráositottak a XIX. században.

Deli

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Deli* 3483, *Dely* 363, *Delly*, *Déli* 20. Más változatokkal együtt összesen: 3872.

Eredete Előzménye az oszmán-török eredetű *deli* melléknevünk, amely korábban 'katonai bocskor' jelentésű főnév volt. Ebből olyan katona neve lett, aki ezt a lábbelit viselte. Jelentésfejlődése: 'deli lábbelit viselő katona' → 'bátor katona' → 'derék katona' → 'délceg katona' → 'délceg ember' → 'délceg, jó kiállású, szép termetű'. Bármely jelentésből kialakulhatott külső tulajdonságra, viseletre, termetre utaló egyénnév is, családnév is.

Elterjedtsége Északkeleten általában, a Dunán túl pedig Zala megyében gyakoribb.

Deme

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Deme* 1903, *Döme* 1109, *Döme* 11. Más változatokkal együtt összesen: 3028.

Eredete A görög eredetű, ' föld + anya' jelentésű *Δημοή τηρ* [*Démétér*] istennévnek *Δημοή τριος* [*Démétriosz*] 'Démeterhez tartozó' jelentésű egyéni neve alakult ki, amelynek *Demetrius* alakja került be a latin Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Ez vált magyar keresztnévvé *Demeter* ~ *Dömötör* alakváltozatokban. Ezek egy szótágra rövidülése (*Dem-* ~ *Döm-*) és -e kicsinyítő képzővel ellátott beceneve lett előbb egyéni név, majd apai családnév. Jelentése 'Deme ~ Döme' nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanígy kialakulhatott a görög eredetű, 'szelíd' jelentésű *Δαμιανός* [*Damiánosz*] változataként élő *Demjén* ~ *Demény* egy szótágra rövidült (*Dem-*) alakjának -e kicsinyítő képzős változatából is egyénnév. Az egyénnévből pedig apai családnév lett.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, Hatvan–Gyöngyös–Debrecen között gyakoribb.

Demeter

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Demeter* 8283, *Dömötör* 3753, *Dömötör*, *Dömötör*, *Dömötör*, *Dómötör*. Más változatokkal együtt összesen: 12 053.

Eredete Előzménye, a görög eredetű, ' föld + anya' jelentésű *Δημοή τηρ* [*Démétér*] istennévnek *Δημοή τριος* [*Démétriosz*] 'Demeterhez tartozó' jelentésű *Demetrius* alakja került be a latin Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Ez vált magyar keresztnévvé. A végéről elhagyták a latin -us végződést, majd az így létrejött *Demetr* alak név végi mássalhangzó-torlódását betoldott -e-hanggal oldotta föl a magyar nyelv. A nyelvjárások egy részében -ö-vé váltak (labializálódtak) az -ë-magánhangzók. A mai névalak így *Demeter* ~ *Dömötör* lett. Mint minden keresztnévből, gyakori apai családnév vált belőle a XIV–XV. századtól.

Elterjedtsége A *Demeter* a Dunától keletre és az északi nyelvterületen, valamint Erdélyben, a *Dömötör* a Dunán túl és Délnémetörökországban gyakoribb.

Névváltoztatás A *Demeter* alakot csak egy *Steiner* nevű vette föl névmagyaráositásul a XIX. században, a *Dömötör* viszont sokszor előfordult és ezt mindig *Deutsch* családnevűek választották.

Dénes

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dénes* 4557, *Denes* 24, *Dénezs*, *Dénisch* 14, *Denicsh*, *Dienes* 2199, *Diénes* 22, *Dienesch*, *Dihenes*, *Djenes*, *Gyenes* 3575, *Gyenezz*, *Gyenezs*; *Gyenesz* 12, *Gyenis* 858, *Gyeniss*, *Gyenizs* 24. Más változatokkal együtt összesen: 11 346.

Eredete A görögsgég előtti (prehellén) krétai, lüd vagy fríg eredetű *Διόνυσος* [*Dionüszosz*], a bor és szőlő istene nevének jelentése vitatott, illetve bizonytalan. Esetleg 'isten fia' lehet. Személynévvé *Διονύσιος* [*Dionüsziosz*] alakban, 'Dionüszoszhoz tartozó, Dionüszosznak ajánlott' jelentéssel terjedt el a latin *Dionysius* keresztül az egész keresztény világban. A magyar nyelvben a latin végződés (-ius) elmaradása és a magánhangzó-harmónia megteremtése után a *D-* és az *-ie-* kettőshangzó kapcsolatának különféle fejlődése miatt (*Die-* > *Dé-*; *Die-* > *Gye-*)

sok alakváltozat jött létre. Ezek mindegyikéből apai családnév lehetett 'az adott nevet viselő személynek a fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dénes a nyelvterület keleti felében, a Dunán túl a Balatontól északnyugatra található meg többször, a Gyenes pedig Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sok *Deutsch* és *Deutelbaum* ~ *Teitelbaum*, de *Doleschal*, *Dienstenberger*, *Darschner* nevű családok is nagy számban magyarosítottak Dénesre a XIX. században.

Dér

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dér 2141, *Der*, *Dérh*, *Deér* 49. Más változatokkal együtt összesen: 2199.

Eredete Előzménye az ismeretlen eredetű, 'megfagyott harmat' jelentésű *dér* közszavunk, mely két úton is válthatott egyéni, majd családnévvé. Egyik föltételezés szerint a *derit*, *derül* igéknek a töve azonos lehetett (komplikációs jelentésváltozások következményeként) a mai 'dermedt, megfagyott harmatcsöpp' jelentésű *dér* szavunkkal, s akkor tulajdonképpen jelentése a régiségben 'derűs, jókedvű' volt. Ez alapja lehetett a jellemnévi (belő tulajdonságon alapuló) személynévadásnak. Másik vélemény szerint éppen a 'szürke, ösz' metaforikus névátvitelből jött létre az egyéni, majd családnév. (Olyan szürke a haja, mint a *dér*.)

Ugyanakkor figyelembe kell vennünk az ótörök névátvétel lehetőségét is, mivel volt 'igaz, valódi' jelentésű *Dér* személynév a török régiségben. Ez utóbbit támasztják alá az Árpád-kori *Dera*, *Dere* alakok is. Ez esetben a családnév apanévi eredetű, s jelentése 'Dér' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Tisza vonalától nyugatra gyakoribb.

Névváltoztatás Magyarosításra *Reif* és *Blazicsek* nevű családok vették igénybe a XIX. században.

Déri

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Déri 1178, *Déry* 83, *Deeri*, *Deery*, *Deéry*, *Deri*. Más változatokkal együtt összesen: 1271.

Eredete Előzményéből, az ismeretlen eredetű *dér* közszavunkból egyénné, abból pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnév lett Baranya és Sopron vármegyében. Ezek bármelyikéből 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév lett. Ugyanakkor *Dér* egyénnevünkben lehetett közvetlenül is családnév az -i birtokjel hozzátoldásával, s akkor jelentése 'Déré, Dér' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati részén, különösen Szentgotthárd környékén gyakori.

Névváltoztatás Meglepően sokan választották új családnévük a XIX. században főként *Deutsch* és *Mráz*, de *Frost*, *Drabek*, *Drzmischek* nevű családok is.

Dévai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dévai 1104, *Dévay* 77, *Dévaj*, *Devai*. Más változatokkal együtt összesen: 1187.

Eredete Alapszava az ótörök eredetű, valamilyen 'méltóság, tisztség' jelentésű *jevü* [dzséβü] szó, melyből a magyarba bekerülve személynév is lett. Itt sok hang- és jelentéstani változáson ment keresztül, de végül belőle alakult a Déva személynév, amely az Árpádok korában többször előfordult. Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnév lett belőle Heves (ma Békés) és Hunyad vármegyében. Ezekhez 'onnan/oda való' jelentésű -i képző járulván eredetre, származási helyre utaló családnévvé váltak. Ugyanakkor egyénnévből közvetlenül is kialakulhatott -i birtokjel hozzátoldásával a családnév, akkor jelentése 'Déva' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de a Tisza túl valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sok *Deutsch* és *Davidovics*, de más, *Donner*, *Dugász* nevű család is fölvette új családnévük a XIX. században.

Dévényi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dévényi 1009, Devényi, Dövényi 10; Divényi 16, Divinyi 219. Más változatokkal együtt összesen: 1274.

Eredete Több magyarázat is lehetséges Dévény ~ Dövény helynevünkre. Egyik az ótörök eredetű és valamelyen 'méltóság, tisztség' jelentésű *jewü [dzsəβü]* szó személynévvé válása. Ennek a magyarba kerülve sok alakváltozata alakult ki, mint például a *Dévę- ~ Dövę- ~ Divę-*, amelyhez kicsinyítő *-n ~ -ny* képző járult, s magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnévvé vált.

A másik vélemény szerint a szláv *deva* 'kislány, leányka' jelentésű szóból alakult ki a Dévény (meg a Diviny és Dövény) helynév, amelyeknek jelentése 'szűz leány vára'. Olyan építémenyek kapták meg, amelyeknek építése során egy szűz lányt befalaztak, hogy a babonás hit szerint bevehetetlenné tegyék a várat. Bármi is volt a vár nevének eredete, ilyen nevű településeink voltak Borsod, Nógrád, Pozsony vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A Dunán túl a Dévényi, a Tisznán túl a Divinyi névforma a gyakoribb.

Névváltoztatás Egy Danczinger nevű család vette föl új névként XIX. századi névmagyarárosításakor.

Dézsi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dézsi 1522, Dézsy 22, Dezsi 14, Deézsi 18, Dési 186, Désy 13, Deési, Deésy 24, Dezy. Más változatokkal együtt összesen: 1807.

Eredete A latin eredetű és 'óhajtott, kívánt' jelentésű *Desiderius* keresztnév a magyarban egy szótágú rövidüléssel *Dés ~ Dézs* alakú lett, s igen gyakori egyénnévvé vált az Árpád-korban. Ebből magyaros névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül pusztá személynévként) Belső-Szolnok, Bodrog, Kolozs, Közép-Szolnok, Küküllő, Somogy, Sopron, Veszprém vármegyében településnév alakult. Ezek mindegyikéhez kapcsolódhatott 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé váltak.

Elterjedtsége Békés és Bihar megyében, valamint a Hajdúságban, továbbá Erdélyben a Dézsi változat gyakoribb, de a Dési családnév majdnem kizárolag csak a Tisznán túl fordul elő.

Dezső

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dezső 2207, Dezsö 29, Deső, Dező, Deseő 30, Deseö. Más változatokkal együtt összesen: 2279.

Eredete A latin eredetű és 'óhajtott, kívánt' jelentésű *Desiderius* keresztnév a magyarban egy szótágú rövidüléssel *Des ~ Dés ~ Dezs ~ Dézs* alakú lett, majd fölvette az *-ő* kicsinyítő képzőt. Előbb személynévként vált igen gyakorivá már az Árpádok korában, majd apanévi családnév lett 'Dezső' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Hódmezővásárhely és Szentendre környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Deutsch, Davidek, Duzsák, Lueff nevűek vették föl névmagyarárosításkor új családnévül a XIX. században, de még többen kedvelték inkább a Dezsőfi összetételes alakot.

Dinnyés

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dinnyés 1080, Dinyés 47, Dínnýés. Más változatokkal együtt összesen: 1137.

Eredete Alapszava a szláv eredetű *dinnye* szavunk, amely 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű *-s* képzővel 'dinnyét termelő, dinnyével kereskedő' foglalkozás jelölője lett. Mint minden foglalkozásnévből, ebből is viszonylag gyakori családnév alakult.

Néhány esetben elközelhető, hogy belső tulajdonság: 'dinnyét kedvelő', 'gyakran dinnyét evő' is motiválhatta a családnévvé válást.

Kialakulhatott a családnév a Fejér vármegyei Dinnyés településnévből is minden képző nélkül vagy az *-i* képző későbbi lekopásával, s akkor jelentése 'Dinnyés faluba vagy faluból való'.

Elterjedtsége Az Alföld déli részén, Csongrád és Csanád megyében gyakoribb. Ma is jelentős dinnyetermelő települések vannak itt, ami arra utal, hogy a családnév kialakulásában inkább a foglalkozásnév játszott nagyobb szerepet.

Diós

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Diós* 911, *Dios* 19, *Divós* 79, *Divos* 17, *Dívós*. Más változatokkal együtt összesen: 1028.

Eredete Alapszava az ótörök eredetű *dió* gyümölcsnevünk. Ennek 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős alakja 'diót termelő, szedegető, dióval kereskedő' foglalkozásnévvé vagy 'diót kedvelő' jelentésű, belső tulajdonságra utaló családnévvé vált.

Ugyanakkor Alsó-Fehér, Borsod, Csanád, Kolozs, Közép-Szolnok, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szerém, Szilágy, Tolna, Valkó, Zala vármegyében sok *Diós* nevű településünk volt, amelyeknek bármelyikéből eredetre, származási helyre utaló családnév válthatott minden végződés nélkül vagy az -i képző lekopásával. Jelentése ebben az esetben 'Diós' nevű településről/településre való'. A -v-t tartalmazó (*Divós*-félé változatok) a *Diós* formából úgy jöttek létre, hogy a nyelvjárások nemelyike ezzel a -v- hanggal szüntette meg a -io- magánhangzó-találkozást (hiatust). Ezt a mai köznyelv -j- hanggal oldja föl, de nem írjuk, csak ejtjük a *Dijós* változatokat.

Elterjedtsége Az Alföld délkeleti részén, Csongrád, Csanád, Békés megyében és különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarosításra csak a *Diósi* ~ *Diósy* nevet használták fől a XIX. században.

Diószegi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Diószegi* 1703, *Diószegy*, *Diószeghi* 23, *Diószeghy* 150, *Dioszegi* 43, *Dioszeghi*, *Dioszeghy*. Más változatokkal együtt összesen: 1938.

Eredete Összetevőiből, az ótörök eredetű *dió* és az ósi ugor eredetű 'szöglet, zug' jelentésű *szeg* szavainkból 'dióban bővelkedő völgy, erdőrész' jelentésű helynévként Bihar vármegyében településnév lett. Ez a helységnév 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Bihar, Szatmár megyében, Debrecen környékén és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarosításra csak egy *Fuchs* nevű család vette igénybe a XIX. században.

Dobai

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dobai* 1656, *Dobay* 183, *Doboi*, *Dobaj*; *Dubai* 103, *Dubay* 47, *Dubaj*. Más változatokkal együtt összesen: 2000.

Eredete Alapszava az 'ütős hangszer' jelentésű *dob* közsavunk, mely mindenéppen ósi magyar eredetű, jóllehet az vitatott, hogy hangutánzás vagy a *dombból* szóhasadás eredményeként jött létre. Ettől függetlenül szimbólumként, mint 'dob készítője, használója' személynévvé válhatott, s különböző kiesinyítő képzőkkel (így az -a képzővel is) igen elterjedt az Árpád-korban. Ehhez járulhatott az -i birtokjel, s apai családnévvé vált 'Dobáé, *Doba* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Doba helységünk volt Bács, Heves, Közép-Szolnok, Veszprém vármegyében. Ezeknek a településeknek a neve is vitatott. Alakulhatott magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) a fönti *Doba* személynévből, de keletkezhetett a szláv 'tölgyfa' jelentésű *dub* szóból is. Bárhogyan is jött létre a településnév, hozzá járult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. A *Duba* csak változata a *Doba* településnévnek, így a *Dabaj* családnév is csak ejtés-, illetve írásváltozata a *Dobai* névnek.

Elterjedtsége A Dunán túl és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, *Dollencz*, *Dobrovolszky*, *Blabolik*, *Neumann*, *Velner* nevűek választották névmagyarosításukkor a XIX. században új családnévüln.

Dobi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dobi* 2906, *Doby* 16, *Dóbi*; *Dubi* 122, *Duby*. Más változatokkal együtt összesen: 2818.

Eredete Több magyarázata is van *Dob* településnevünknek. Egyik a szláv *dub* 'tölgyfa' szóból való eredeztetés, a másik pedig a magyar *Dob* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélküli névátvitellel) történő helynévadás. (A régiségen gyakori *Dob* ~ *Dobó* személynevünk az ösmagyar

eredetű, 'ütös hangszer' jelentésű *dob* közsóból való, s szimbóluma a 'dob készítője, dob használója' kifejezéseknek.) A helységnév előfordult Csanád, Heves, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa vármegyében, s bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Ugyanakkor növelte az ide tartozó nevek számát a *Dobai* nevek -ai- magánhangzó-találkozásának (hiátusának) megszüntetése az -a- kiesésével.

A településnevek között a *Dub* csak mint a *Dob* változata fordult elő Szabolcs és Szatmár vármegyében, tehát a *Dubi* családnevek is alakváltozatai a *Dobi* névnek.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen a Hajdúságban gyakoribb.

Dobó

Típusa Apanévi eredetű vagy foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dobó* 2480, *Dobo* 42, *Dóbó*. Más változatokkal együtt összesen: 2546.

Eredete Alapszava az ősi magyar eredetű, 'ütös hangszer' jelentésű *dob* közsavunk, mely vagy hangutánzás, vagy a *dombból* szóhasadás eredményeként jött létre. Ettől függetlenül szimbólumként, mint 'dob készítője, használója' személynévvé vált, s különböző kicsinyítő képzőkkel (igy az -o képzővel is) igen elterjedt az Árpád-korban. Az egyéni névből is lehetett családnév apanévként, akkor jelentése 'Dobó' nevű személy fia, leszármazotta', de önállóan is kialakulhatott a közsóból a *Dobó* családnév 'doboló', 'dobos' foglalkozásnévi jelentéssel.

Ugyanakkor finnugor eredetű és 'hajít' jelentésű *dob* igénk folyamatos melléknévi igenévi alakja (*dobó*) is főnevesülhetett. A középkori harcászatban nagy szerepük volt a dárdát, lándzsát hajító, *dobó* katonáknak. Így foglalkozási személynévvé és családnévvé is válhatott.

A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) keletkezett településnev Abaúj, Sáros, Udvarhely, Torna vármegyében, s az is családnévvé válhatott hasonlóképp minden végződés nélkül 'onnan/oda való' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, különösen Csongrád, Borsod és Szabolcs megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan választották magyarosítás céljából új családnévül a XIX. században, aminek nyilván történeti oka Dobó István egri várvédése, s hogy ezt a nevet nem védték le hivatalosan. A névváltoztatók eredeti nevei közül leggyakoribb a *Deutsch*, de volt *Dobler*, *Dobrov*, *Dobránszky*, *Donron*, *Duschnitz*, *Dzsbanc* is.

Dobos

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dobos* 10 115, *Dobosch*, *Dobosh*, *Doboss*. Más változatokkal együtt összesen: 10 157.

Eredete Alapszava az ősi magyar eredetű, 'ütös hangszer' jelentésű *dob* közsavunk, mely vagy hangutánzás, vagy a *dombból* szóhasadás eredményeként jött létre. Ettől függetlenül megkaphatta a 'valamivel foglalkozó, valamivel bíró' jelentésű -s képzőt, s mint 'dob készítője, használója' személynévvé vált. Az egyéni névből is lehettek családnevek, jelentésük akkor 'Dobos' nevű személy fia, leszármazotta', de ragadványnévből is családnévvé válhatott. A közsóból azonban közvetlenül is kialakulhattak családnevek az egyéni nevek módjára, tehát a többnyire foglalkozási -s képzővel, s akkor jelentésük 'dobot készítő, dobon játszó'.

Ugyanakkor a *Dobos* egyéni névből, mint a település birtokosának nevéből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül), valamint a *dobos* foglalkozásnévből is alakultak helynevek (mert királyi zenészek, katonai zenekar *dobosai* laktak ott, vagy tulajdonul kapták) Baranya, Bereg, Fejér, Pozsega, Szatmár, Zala vármegyében. Ezeknek bármelyike minden végződés nélkül 'onnan/oda való' jelentésű, eredetre, származási helyre utaló családnévvé lehetett.

Elterjedtsége A keleti nyelvterületeken gyakoribb.

Névváltoztatás Jó néhányan, *Deutsch*, *Danzinger*, *Drabiszák*, *Lőwy*, *Schwartz*, *Viczán* nevűek magyarosítási céllal vették föl a XIX. században.

Dóczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dóczi* 2083, *Dóczy* 290, *Doczi* 44, *Doczy* 10; *Dóci* 11, *Doci*; *Dótzi*, *Dotzi*. Más változatokkal együtt összesen: 2469.

Eredete A helységnév alapjának tekinthető görög *Δοσίθεος* [Dossitheosz] személynév jelentése 'adomány + Isten', vagyis (az elnevezett gyermek) 'Isten adománya'. Ez a kereszteny világ több nyelvben is keresztnévvé vált, s néhány egy szótagos rövidülésére (*Dosz-*) a magyarban is van példa. A szó végi -sz c-vé válása (affrikálódása) szabályos (pl. *orsza* > *orca* > *arc*, *koszta* > *kocka*), s az így létrejött *Doc* személynév településnévvé válhatott. Más vélemény szerint az ószláv **dolc* 'völgyecské' átvétele a magyar helységnév. Az -ó- megnyúlása az -l-kiesése miatt következett be. Van olyan nézet is, amely a *Domokos* keresztnév egy szótagú (*Do-*) rövidülését és -c kicsinyítő képzőt keres a névalakban. (Ez azonban nem tartható valószínűnek, mivel a -c képző ily korai időszakban nem fordult elő.)

A családnév mindenképp a Csongrád vagy Temes vármegyei *Dóc* településnévnek 'onnan/oda való' jelentésű -i képzős alakja, s jelentése 'Dóc' nevű településre/településről való'.

Elterjedtsége A magyar nyelvterület keleti felében, különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Több *Dux* és néhány *Dóczl* és *Tocsek* nevű család erre magyarázott a XIX. században.

Dóka

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dóka* 1177, *Doka* 133. Más változatokkal együtt összesen: 1310.

Eredete Alapszava a latin 'ür' jelentésű *dominus* szóból származó *Dominicus* 'az Úré, az Úrhoz tartozó' jelentésű keresztnév. Ez a magyarban *Domonkos* ~ *Domokos* alakban vált gyakorivá, de egy szótagú rövidülése (*Do-*) is elterjedt különböző, így -ka kicsinyítő képzővel is.

Néhány esetben lehetett a latin 'megajándékozott' jelentésű *Donatus* keresztnévnek hasonlóan egy szótagra rövidült (*Do-*) alakja is az egyéni név alapja. A *Do-* rövidüléshez járult a -ka kicsinyítő képző, s a *Dóka*becéző (*hypocoristicus*) névből apai családnév lett. Jelentése 'Dóka' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen a Jászságban gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Dombi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dombi* 1757, *Domby* 95, *Dombai* 1112, *Dombay* 108, *Dombói*, *Domboy*. Más változatokkal együtt összesen: 3082.

Eredete Alapszava az ősi ugor eredetű *domb* szavunk, mely településnévvé vált *Domb* ~ *Dombó* alakban Arad, Keve, Kolozs, Küküllő, Somogy, Szatmár, Szerém, Tolna, Valkó, Zala vármegyében. Mindezkből, de bármely település *dombjából* az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév alakulhatott. A *Dombó* alak létrejöhettet -ó kicsinyítő képzővel.

Más vélemény szerint a településnév lehet a szláv **dobov* [*dombov*] 'tölgys' jelentésű helynév átvétele is. Az -ai-magánhangzó-találkozás (hiátus) megszüntetésére az -a- sokszor kiesett.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de a Dunán túl valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Magyarosításra csak a *Dombai* alakot használta több *Kleinberger* s néhány *Duben*, *Dvorstyák* és *Krivarics* nevű család a XIX. században.

Domján

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Domján* 3114, *Domián* 79, *Domian*, *Domján*, *Domjan*, *Domjány*, *Domgyán; *Damján* 33, *Damjan*, *Damián* 13, *Damian* 14; *Domán* 696, *Domány* 331, *Doman* 75, *Dómán*, *Domann*; *Demján* 340, *Demjan* 14, *Demián* 47, *Demian* 17, *Demán*, *Deman*, *Demjén* 1310, *Demjen*, *Demin*, *Demén* 10, *Demen* 12, *Demény* 1270, *Demenj*, *Demény* 146, *Dimeny*, *Dimén* 35; *Dömény* 474, *Dömén*, *Dömjén* 24. Más változatokkal együtt összesen: 8103.*

Eredete Előzménye, a görög *δαμάζω* [damadzó] 'szelídíteni' vagy a *δημοῦχος* [dëmoükhosz] 'nep védője' szóból eredő *Δαμιανός* [Damiánosz] keresztnév a latinon keresztül (*Kozma* nevű szenttel együtt) igen népszerűvé vált a kereszteny világban, így a Történelmi Magyarországon is. Nagyon sok változata a különböző hangtani változások következetében alakult ki: hangrendi átcsapás (*Demjén*), az -ia- kettőshangzó egyszerűsítése (monoftongizálás), az ē > ö változása (labializáció), az -n > -ny hátrébb képzése (palatalizáció). A keresztnévből apai családnév alakult. Jelentése 'Domján ~ Demjén ~ Dimény ~ Dömény stb. nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Domján a Dunán túl, különösen Zala megyében, a Demjén a nyelvterület keleti, északkeleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás A sok névváltozat közül csak a Demjén és Dömény alakot használta föl névmagyarásításra több Deutsch, néhány Schwartz és Susla nevű a XIX. században.

Domokos

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Domokos 4111, Domonkos 2594; Damokos 14, Damukos. Más változatokkal együtt összesen: 6730.

Eredete Előzménye, a latin ’úr’ jelentésű dominus szóból származó Dominicus ’az Úré, az Úrhoz tartozó’ jelentésű keresztnév a magyarban Domonkos ~ Domokos alakban vált gyakorivá. Mint minden keresztnévből, ebből is sok apai családnév keletkezett minden változtatás nélkül ’Domokos ~ Domonkos’ nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunától keletre többször előfordul. A Domonkos Szeged környékén, a Domokos Erdélyben, főleg Mezőségen gyakoribb.

Névváltoztatás Magyarosításra csak a Domokos nevet használta föl egy Dragán és egy Steiner nevű család a XIX. században.

Dóra

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dóra 1419, Dora 398. Más változatokkal együtt összesen: 1839.

Eredete Árpád-kori személyneveink között előfordul néhány Dorman ~ Turman, amelyeknek a német Tormann ~ Dormann ’toronyőr’ jelentésű név volt az előzménye (Dormeier ~ Thormeyer családnevek ma is vannak Németországban, Magyarországon pedig sok, közel 700 a Dormán ~ Dormány családnevű).

Több azonban a magyar középkori nevek között a szláv eredetű Doroszló, amely az ószláv Držislav ~ Druszláv ’társ, barát’ + ’dicsőség’ jelentésű összetételből ered. Bármelyik névnek a magyarban az egy szótágú rövidülése (Dor-) fölvette az -a kicsinyítő képzőt vagy birtokjelet, s az első esetben ’Dora’ fia, leszármazotta’, a második esetben pedig ’Doré, Dor’ nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel apai családnév lett.

Női névként nehezebben lehet elfogadni, mert csak 1340 után vannak adatok a teljes névre (Dorothea), a becéző Dora alakra pedig 1400-ig egyáltalán nem találhatók. Női nevekből egyébként is nagyon ritkán lettek magyar családnevek.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati felében, a Tiszától nyugatra gyakoribb.

Dorogi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dorogi 1774, Doroghi, Doroghy 12. Más változatokkal együtt összesen: 1810.

Eredete Alapszava, a szláv *drug ’társ, barát’ jelentésű szó a magyarban személynévvé vált (vagy már személynévként vettük át). Itt föboldódott a név eleji (Dr-) mássalhangzó-torlódás a közbeiktatott ejtéskönnyítő -o- hanggal, s -u- magánhangzója nyíltabb lett (-u- > -o-). Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett belőle Bihar, Fejér, Heves, Komárom, Somogy, Sopron, Szabolcs, Tolna, Vas vármegyében. Bármelyikből lehetett eredetre, származási helyre utaló családnév ’onnan/oda való’ jelentésű -i képzővel. A Dorog egyénnév is megkaphatta az -i birtokjelet, s akkor jelentése ’Dorogé, Dorog’ nevű személy fia, leszármazotta’.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részén és a Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány Drong, Dreilich és Feigenbaum nevű család erre a névre magyarosított a XIX. században.

Dósa

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Dósa 2914, Dosa 32, Dózsa 1903, Dozsa 33. Más változatokkal együtt összesen: 4958.

Eredete Alapszava, a latin ’úr’ jelentésű dominus szóból származó Dominicus ’az Úré, az Úrhoz tartozó’ jelentésű keresztnév a magyarban Domonkos ~ Domokos alakban vált gyakorivá. Egy szótágú rövidülése (Do-) elterjedt

különböző, így -s + -a kicsinyítő képzővel (*Dosa*) is. Az -s- a középkori magyarban két magánhangzó közötti (intervokális) helyzetben általában -zs- vé vált, s a hangsúly hatására megnyúlt az első szótag magánhangzója. Így alakult ki a *Dózsa* alak.

Néhány esetben lehetett a latin 'megajándékozott' jelentésű *Donatus* névnek is hasonló változásokon átment alakja. Mindkét keresztnévből létrejött *Dóza* ~ *Dózsa*becenév (*hypocoristicon*), és apai családnévvé vált '*Dóza* ~ *Dózsa*' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Mivel azonban a *Domokos* sokkal gyakoribb volt, mint a *Donát*, a csalánevek nagy része abból alakulhatott.

Elterjedtsége A nyelvterület közepe táján, a Jászságban, Heves és Borsod megyében minden két változat meglehetősen gyakori, de Erdélyben, különösen Marosszékben csak a *Dózsa* névalak használatos.

Névváltoztatás A *Dóza* változatra csak egy-egy *Deutsch*, *Fleischer* és *Wilhelm*, a *Dózsa* alakra viszont nagyon sokan, elsősorban *Deutsch*, *Teutsch* nevűek, de rajtuk kívül több *Diamans*, *Dosch*, *Dögler*, *Dusa* nevű magyarosított a XIX. században. Egy *Boros* nevű pedig ismeretlen okból vette föl ugyanakkor a *Dózsa* nevet.

Dudás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Dudás* 11 864, *Dudas* 24, *Dúdás*. Más változatokkal együtt összesen: 12 047.

Eredete Alapszava a szláv (vagy esetleg magyar hangutánzó) eredetű, 'fűvös hangszer' jelentésű *duda* szavunk. A 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős alakja 'dudát' készítő, *dudán* játszó' jelentéssel gyakori foglalkozási családnév lett. Mindkét foglalkozásra nagy szükség volt a középkori katonai életben, mert a hadseregeket sok dobos, sípos és *dudás* kísérte.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeletrre gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Duka

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Duka* 1135, *Duga* 67. Más változatokkal együtt összesen: 1205.

Eredete Alapszava, a szláv 'barátság + dicsőség' jelentésű *Držislav* ~ *Druslav* keresztnév viszonylag gyakori volt az Árpádok és Anjouk korában. A magyar nyelv fölöldötta a név elején a (*Dr-*) mássalhangzó-torlódást -u- bontóhanggal, s a név végi (-av) -v-je magánhangzóvá vált (vokalizálódott). Az így keletkezett -au kettőshangzóból (diftongusból) hosszú -o- jött létre. A személynév hangzása pedig *Duruszló* (később *Doroszló*) lett. A *Duruszló* egy szótagos rövidülése (*Du-*) fölvette a -ka kicsinyítő képzőt, s az így kialakult *Duka*becenévből (*hypocoristikonból*) családnév is lett 'Duka' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. A két magánhangzó közötti (intervokális) -k- több nyelvjárásban zöngésülhetett -g-vé, s így jött létre a *Duga* forma.

Elterjedtsége Felvidéken és Erdélyben gyakoribb.

Dunai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Dunai* 1593, *Dunay* 95, *Dunaj*. Más változatokkal együtt összesen: 1793.

Eredete Alapszavából, a végső soron iráni (sziginná) eredetű 'víz', illetve 'folyó' jelentésű **danu* ~ *don* szóból alakult sok nagy folyó neve Európában, így a *Duna* is. Hozzánk szláv közvetítéssel jutott *Dunaj* formában, s a név végén álló -j összeolvadt az előtte álló magánhangzóval, hosszú -á- jött létre, amely végül -a-ra rövidült. Így alakult ki *Duna* víznevünk. A mellette, körülötte lakók 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnévül kapták meg a *Dunai* nevet.

Elterjedtsége Budapesttől délre, Tolna, Baranya, Csongrád megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarosítás révén is szaporodott a használata, jóllehet korábban, a XIX. században csak egy *Krautschneider* család vette föl.

E, É

Ecker

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Ecker* 535, *Eckert* 341, *Ekker* 291, *Ekkert* 58; *Eckhardt* 131, *Eckhárdt*, *Eckhart* 11, *Eckhard*, *Eckardt*, *Eckart*, *Eckard*; *Echardt*, *Echárt*; *Eichardt* 129, *Eichárdt*. Más változatokkal együtt összesen: 1513.

Eredete A német *Eckert* családnév az *Eckhardt* keresztnévből alakult. Eredete az ógermán **Agihard*, jelentése pedig ’kard, kardhegy + kemény, bátor’. A magyarba átkerülve a név végi mássalhangzó-torlódás vagy a *-d*-, vagy a *-t* elhagyásával egyszerűsödött, a név belsejű *-ckh-* pedig különböző formákban került lejegyzésre. A változások köztes alakjai megmaradtak az egyes családnevekben.

Elterjedtsége Az *Ecker* a nyugati nyelvterületen, főleg Szombathely környékén, az *Eckert* pedig Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Ecsedi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ecsedi* 1145, *Ecsedy* 73, *Etsedy*, *Ecsédi* 231, *Ecsédy*, *Ecsödi*, *Ecsödi* 39; *Öcsödi* 26, *Öcsödy* 17. Más változatokkal együtt összesen: 1562.

Eredete Alapszava, az ősi finnugor eredetű *ëcs ~ öcs* szavunk (régebbi alakja az *ëcs*) eredetileg ’ minden fiatalabb testvér’ jelentésű volt, később szükült ’fiatalabb fiútestvér, fiúrokon’ jelentésüre. Alapalakja is, *-d* kicsinyítő képzős változata is gyakori személynévvé vált, amiből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül pusztá személynévként) településnév lett. Az *Ecsedi* Nógrád és Szatmár, az *Öcsöd* pedig Heves (ma Szolnok) vármegyében fordult elő. Ezek bármelyikéhez járulhatott az ’onnan/oda való’ jelentésű *-i* képző, és így eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Az *Ecsedi* a nyelvterület északkeleti, keleti részén, az *Öcsödi* az Alföld északnyugati felén gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarosításra csak az *Ecsedi* alakot használta föl néhány *Ernst*, *Ehrlich* és *Müller* nevű család a XIX. század folyamán.

Egri

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Egri* 3473, *Egry* 180. Más változatokkal együtt összesen: 3681.

Eredete Alapszavából, az ismeretlen eredetű *éger* (korábban *eger*) ’égerfa’ jelentésű szavunkból (a mellette álló fákra, erdőre való utalással) gyakori *Egeres ~ Eger* víznév vált, az utóbbit pedig a partján épült település neve lett Heves, Hunyad, Kolozs, Közép-Szolnok, Somogy, Torda, Veszprém, Zala vármegyében. Mindegyikhez járulhatott ’onnan/oda való’ jelentésű *-i* képző, ami után eredetre, származási helyre utaló családnévvé válthatott. Az *Egeri* > *Egri* változás a kétnyíltszótagos tendencia szerint történt, vagyis a második nyílt szótag magánhangzója kiesett.

Elterjedtsége A családnevek túlnyomó többsége a Heves megyei *Eger* város nevéből való, ezért is gyakoribb a név a nyelvterület keleti felén, Szolnok, Békés, Bihar megyében és a Hajdúságban.

Névváltoztatás A városnévre utal a sok névmagyarosítás is az *Ebensfeld*, *Egermann*, *Egreder*, *Eichenbaum*, *Eichmayer*, *Engel*, *Epstein* névről a XIX. században.

Egyed

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Egyed 3510, Egyöd, Egyőd, Együd 695, Együd 17; Enyed 10. Más változatokkal együtt összesen: 4254.

Eredete A név gyökere a 'hullám' jelentésű görög αἴγες [aigesz] szó, amelynek melléknévi alakja Αἴγαῖον [Aigajon] 'Égei-tenger melléki' jelentésben vált személynévvé. A latinba kerülve *Aegidius* lett, s a középkorban igen kedvelt keresztnévvé vált az egész keresztény Európában, így Magyarországon is. A magyar nyelv a latin -us végződést elhagyta, a -gi- hangkapcsolatot pedig olasz mintára előbb -dzs-nek, majd -gy-nek, vagy esetleg -ny-nek ejtette. Az -i- > -ü-, valamint az -e- > -ö- változás (labializáció) szabályos volt egyes nyelvjárásokban. Keresztnévből vált családnévvé 'Egyed' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunántúl északi, északnyugati részén, majd a Balaton–Szolnok–Debrecen vonaltól északra gyakoribb az *Egyed*. Erdélyben mindegyik névalak többször fordul elő, az *Enyed* ott gyakoribb.

Névváltoztatás Csak az *Egyedi* alakra magyarosított több *Stern* a XIX. században.

Eke

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Eke* 984. Más változatokkal együtt összesen: 1039.

Eredete Többféle előzmény lehetséges. Az *eke* földművelési eszköz neve ótörök eredetű jövevényiszó a magyarban. Mint a foglalkozás szimbóluma: *ekekészítő*, vagy a birtoklás kifejezője: *ekével* rendelkező, könnyen családnévvé vált.

Ugyanakkor valamely *Eck-* kezdetű germán és a középkori Magyarországon gyakori keresztnév (*Eckhardt* 'kard, kardhegy + kemény, bátor', *Eckbert* 'kard, kardhegy + fényes') egy szótagra rövidült (*Ek-*) alakja is személynévvé lett. Ennek pedig -e kicsinyítő képzős vagy birtokjelés formája is többször előfordult az Árpádok és Anjouk korában. Az így kialakult *Ecke*, *Eckhe* névre is vannak följegyzések. Ezekből pedig, mint minden egyéni névből, apai családnevek lettek. Jelentésük 'Ek' vagy *Eke* nevű személy fia, leszármazotta'.

Kettős nevei Az *Eke-Rigó* (17) családnévben többször előfordul.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de északon, Borsod megyében kissé gyakoribb.

Elek

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Elek* 5771. Más változatokkal együtt összesen: 5792.

Eredete Előzménye, a görög eredetű, 'segítő, védelmező' jelentésű Ἀλέξιος [Aleksiosz] keresztnév a latin *Alexius* alakban került be a keresztény, majd a magyar névkincsbe. Itt elmaradt a latin -ius végződés, s a magánhangzó-harmónia megteremtése céljából első magánhangzója megváltozott (A- > E-). Az Árpád-korban népszerű egyéni, majd abból apai családnévvé vált 'Elek' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Szolnok megyében és a Hajdúságban gyakoribb, a Dunán túl ritkább.

Névváltoztatás Igen sokan, több *Engel*, de néhány *Ehrenfeld*, *Ehrlich*, *Blumenfeld*, *Bablicsek* és *Olexa* nevű is fölvette magyarosítási céllal a XIX. században.

Elekes

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Elekes* 1844. Más változatokkal együtt összesen: 1872.

Eredete Alapszava, a görög eredetű, 'segítő, védelmező' jelentésű Ἀλέξιος [Aleksiosz] keresztnév a latin *Alexius* alakban került be a keresztény világ, majd a magyarság névkincsébe. Itt elmaradt a latin -ius végződés, s a magánhangzó-harmónia céljából első magánhangzója megváltozott (A- > E-). Az így kialakult *Elek* forma -s kicsinyítő képzőt kapott, s igen népszerűvé vált az Árpád-korban. Az egyéni névből apanévi családnév lett, s jelentése 'Elekes' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti részén, továbbá délen, Baranya, Csongrád, Békés megyében gyakoribb. Erdélyben különösen elterjedt.

Éles

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Éles* 1987, *Éless*. Más változatokkal együtt összesen: 1998.

Eredete Alapszava lehetett a valószínűleg ősi, ugor kori *él* főnevünk, amely eredetileg 'valaminek a hegye, csúcsa', majd 'vékony, elvékonyított széle' jelentésű volt. Talán ebből is lehetett 'valamivel ellátott', 'valamit birtokló' jelentésű -s képzővel átvitt tulajdonságra utaló 'eszes vagy támadó, durva' jelentéssel személynév, abból pedig apai családnév 'Éles' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésben.

Az Árpád-korban való gyakori előfordulása, de különösen az *El*, *Ela*, *Eld*, *Ele* akkor megjelenése sokkal inkább arra utal, hogy valamely *El-* kezdetű keresztnév két szótágú rövidüléséből jött létre a családnév. Ez lehetett a görög eredetű *Αλεξιος* [Aleksiosz] 'segítő, védelmező' jelentésű *Elek*, vagy a bibliai héber eredetű, *whyla* [*Eh lee yah* 'hoo (*Élijáhu*)'] 'Jahve az én Istenem' jelentésű *Éliás*, vagy az ugyancsak bibliai héber *rzila* [*Ehl áh záhr* (*Élázár*)] 'Isten az én segítségem' jelentésű *Éliázár*, esetleg a még gyakoribb *yla* [*Eh lee sháh* (*Élísá*)] 'Isten az én megváltóm' jelentésű *Elizéus* név. A rövidült *Eli* ~ *Ele* alakból -s kicsinyítő képzővel lett magyar egyéni név. A gyakori egyéni nevekből pedig sok apai családnév keletkezett. Jelentése ugyancsak 'Éles' nevű személy fia, leszármazotta'. Az első magánhangzó részben a hangsúly hatására, részben pedig az 'éles közső analógiájára nyúlt meg.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, főként *Scharf*, de *Elischer*, *Éliás* és *Schneidt* nevük is választották névmagyarási, illetve asszimiláció céljából új családnévnek a XIX. században.

Éliás

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Éliás 1379, *Elias* 13, *Éliás*, *Eliás*; *Iliás* 187, *Ilias*. Más változatokkal együtt összesen: 1590.

Eredete Előzménye, a bibliai héber eredetű *whyla* [*Eh lee yah* 'hoo (*Élijáhu*)] jelentése 'az Úr az én Istenem', s ez a görögbe *Ηλίας* [*Éliasz*] formában került be, s ezt írta át a latin (*Elias*). A magyarban azért maradhatott meg a végződés, mert nem a szabályos -us volt. A középkori hazai latinban a végén -s-sel ejtették. A név elején sok nyelvjárástól az Œ- váltakozott az -I-vel, így jött létre az *Iliás* alak, valamint a külön névvé vált *Illés*. Apai családnévvé vált 'Éliás ~ Iliás' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti részén gyakoribb.

Enyedi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Enyedi 1425, *Enyedy* 43, *Enyédi*; *Egyedi* 230, *Egyedy*. Más változatokkal együtt összesen: 1715.

Eredete A név gyökere a 'hullám' jelentésű görög *αἴγες* [*aigesz*] szó, amelynek melléknévi alakja *Αἰγαῖον* [*Aigajon*] 'Égei-tenger melléki' jelentésben vált személynévvé. A latinba kerülve *Aegidius* lett, s a középkorban igen kedvelt keresztnévvé vált az egész kereszteny Európában, így Magyarországon is. A magyar nyelv a latin -us végződést elhagyta, a -gi- hangkapcsolatot pedig olasz mintára előbb -dzs-nek, majd -gy-nek vagy -ny-nek ejtette. Az *Enyed* személynév magyaros névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) Sopron, Tolna, Torna, az *Egyed* pedig Bács, Bihar, Bodrog, Pozsega, Zala vármegyében vált településnévvé. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s gyakori, eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Az *Enyedi* a nyelvterület keleti felében, főleg Erdélyben, az *Egyedi* az ország közepén, Fejér, Pest, Szolnok megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarási céljára mindenkorral igénybe vették. *Egyedire* változtatta nevét több *Stern*, *Enyedire* pedig néhány *Engel*, *Eisenstädtter*, *Eisler*, *Ehnn*, *Erdensohn* nevű család a XIX. század folyamán.

Eperjesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Eperjesi* 1148, *Eperjesy* 52, *Eperjessi*, *Eperjessy* 118, *Eprjesi*, *Epresi* 96, *Epresy*, *Epressi*. Más változatokkal együtt összesen: 1427.

Eredete Alapszava az ősi ugor eredetű *eper* szavunk. Ennek eredeti alakja **epeřye* lehetett, amiből kétnyíltszótagos tendencia szerint a második nyílt szótag magánhangzója kiesett, s így jött létre az *epeřje* ~ *epeřje* szóalak. Ez a közbülső forma is, meg a későbbi *eper* ~ *epre* alak is megkapta a 'valamivel ellátott', 'valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzőt, s így vált *Eperjes* ~ *Epres* helységnévvé Arad, Gömör, Kolozs, Nógrád, Sáros, Szabolcs,

Veszprém, Zaránd vármegyében. Bármelyikhez hozzákapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Az északi, északkeleti nyelvterületen, Heves, Borsod, Abaúj megyében való gyakoribb előfordulása arra utal, hogy a Gömör vármegyei *Eperjes* városból (ma *Prešov*) való származás volt névadási motivációja a legtöbb ide tartozó családnévnek.

Névváltoztatás A származási hely miatt választották többen, *Opra*, *Koszternik*, *Kesztelnyik*, *Gerzabek*, *Stofán* nevűek magyarosítási céllal új családnevknek a XIX. században.

Erdei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Erdei* 9121, *Erdey* 70. Más változatokkal együtt összesen: 9438.

Eredete Gyökere ősi finnugor *er-* igetőünk. A tartós cselekvést jelentő (duratív) -*d* ikeképzővel és a folyamatos melléknévi (-ő) igenévképzővel ellátva az *eredő* 'megeredő, legyökerező' jelentésű szó származott belőle, amelyből a kétnyiltszótágos tendencia szerint kiesett a második nyílt szótag (-*e*) magánhangzója. Az így létrejövő *erdő* szó előbb 'fiatal, sarjadó facsoport' jelentésűvé vált, majd az egész fával borított területre vonatkozott. Sok *erdő* mellett épült *Erdő* településnevünk alakult belőle Bács, Baranya, Bodrog, Hunyad, Kolozs, Küküllő, Moson, Somogy, Szatmár, Valkó, Veszprém, Zala, Zaránd, Zemplén vármegyében. Ezek bármelyikből 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév lett.

Ugyanakkor azok is megkaphatták hasonló motivációjával az *Erdei* családnevet, akik nem *Erdő* nevű településen, hanem csak éppen valamelyik *erdő* mellett laktak egy-egy falu szélén.

Kettős nevei Az *Erdei-Nagy* (214) családnevben sokszor előfordul.

Elterjedtsége A Tisza túl, Bihar megyében, a Hajdúságban, leginkább Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Sokan, *Wald*, *Grünwald*, *Hirschfeld*, *Holczer*, *Podleszny*, *Erdensohn* nevűek választották a XIX. században névmagyarosítás céljára.

Erdélyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Erdélyi* 9511, *Erdéji*, *Erdéli* 30, *Erdély* 146, *Erdeli*, *Erdely*, *Erdelji*, *Erdelyi* 39. Más változatokkal együtt összesen: 9784.

Eredete Alapszava még a Honfoglalás előtt alakult ki. Ez az **Erdeuelu* 'erdő elő, erdő előtti (mai szemlélettel: erdőn túli terület)' jelentésű *Erdély* tájnevünk, mivel Etelközből nézve ez a Kárpátok erdei előtt (vagyis azokon túl) helyezkedett el. Tájnávánként vált közismertté. Akik távolabbról költöztek, azok gyakran nem településüknek, hanem annak a tájnak a nevét kapták eredetre, származási helyre utaló családnévük ('onnan/oda való' jelentésű -*i* képzővel ellátva), amelyet ismertek a névadók. (A távoli kisebb falvak neveit ugyanis nem ismerhették.)

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében sokkal gyakoribb. Erdélyben természetesen sokkal ritkább, hiszen mindenki oda való. A Dunán túl is kevesebb-szer fordult elő, mert kevesebben kerültek oly messzire.

Névváltoztatás Rengetegen, több *Grünwald*, *Bunyevacz*, továbbá *Ehrenfeld*, *Ehrenthal*, *Ehrlich*, *Eichenwald*, *Eichner*, *Eisele*, *Eckstein*, *Kohn*, *Schwarcz*, *Weisz*, *Kubacsek*, *Mócz* nevű választotta névmagyarosításkor új családnevnek a XIX. században.

Erdődi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Erdődi* 1080, *Erdödy* 108, *Erdödi* 20, *Erdödy*. Más változatokkal együtt összesen: 1214.

Eredete Alapszava az ősi finnugor *er-* igetőünk. A tartós cselekvést jelentő (duratív) -*d* ikeképzővel és a folyamatos melléknévi (-ő) igenévképzővel ellátva az *eredő* 'megeredő, legyökerező' jelentésű szó származott belőle, amelyből a kétnyiltszótágos tendencia szerint kiesett a második nyílt szótag (-*e*) magánhangzója. Az így létrejövő *erdő* szó előbb 'fiatal, sarjadó facsoport' jelentésűvé vált, majd az egész fával borított területre vonatkozott. Ez a szó megkapva a 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -*d* képzőt, 'erdőkkel körülvett, erdőkben bővelkedő' jelentésű helynévvé, tájnáván, abból pedig helységnévvé vált Baranya, Szabolcs, Szatmár, Valkó, Zala vármegyében. Bármelyik településnev megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, amivel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan, több *Wald*, *Grünwald*, *Schwarzwald*, *Walter*, továbbá *Hirsch*, *Krauze*, *Horacsik*, *Marinics* nevű magyarosított erre a névre, megszaporítván az *Erdődi* nevek számát. Egy *Ördög* nevű család is fölvette nyilván jelentéstani okból a XIX. században.

Erdős

Típusa Birtokra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Erdős* 6400, *Erdös* 127, *Erdöss* 14, *Erdöss*; *Erdeös*, *Erdeös*, *Erdes*. Más változatokkal együtt összesen: 6556.

Eredete Alapszava az ősi finnugor *er-* igetőünk. A tartós cselekvést jelentő (duratív) *-d* igekepzővel és a folyamatos melléknévi (-ő) igenévképzővel ellátva az *eredő* 'megeredő, legyökerező' jelentésű szó származott belőle, amelyből a kétnyiltszótágos tendencia szerint kiesett a második nyílt szótag (-e-) magánhangzója. Az így létrejövő *erdő* szó előbb 'fiatal, sarjadó facsoport' jelentésűvé vált, majd az egész fával borított területre vonatkozott. Ez a szó vagy a 'valamivel ellátott, valaminek birtokosa', vagy a foglalkozásnévi 'erdész, erdőben dolgozó' jelentésű -s képzőves alakjában lett családnévvé, aminek jelentése tehát vagy 'erdő tulajdonosa, birtokosa', vagy pedig 'erdész, erdő gondozója, fölügyelője'.

Elterjedtsége Erdélyben és az Alföldön gyakoribb. Északkeleten inkább az *Ardó* (90) hasonló 'erdőovó' jelentésű családnév terjedt el.

Névváltoztatás Igen sokan, különösen az *Ehrlich*, *Wald*, *Waldmann*, *Grünwald*, de *Ehrenthal*, *Ellenbogen*, *Eisler*, *Einviller*, *Eisenstädter*, *Engl*, *Engel*, *Erlesbeck*. nevük választották névmagyarási célból új névül a XIX. században.

Erdösi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Erdösi* 1722, *Erdösy* 35, *Erdösy*, *Erdössi*, *Erdössy*, *Erdössy* 26. Más változatokkal együtt összesen: 1793.

Eredete Alapszava az ősi finnugor *er-* igetőünk. A tartós cselekvést jelentő (duratív) *-d* igekepzővel és a folyamatos melléknévi (-ő) igenévképzővel ellátva az *eredő* 'megeredő, legyökerező' jelentésű szó származott belőle, amelyből a kétnyiltszótágos tendencia szerint kiesett a második nyílt szótag (-e-) magánhangzója. Az így létrejövő *erdő* szó előbb 'fiatal, sarjadó facsoport' jelentésűvé vált, majd az egész fával borított területre vonatkozott. Így kialakult *erdő* szavunk 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzős alakja 'erdőben bővelkedő' értelmű településnévvé vált Külső-Szolnok, Somogy, Temes, Zala, Zaránd vármegyében. Ezek bármelyikéhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Meglepően sokan, különösen *Waldherr*, *Valther*, továbbá *Ehrenwald*, *Grünwald*, *Grünválszky*, *Holczbauer*, *Saumwald*, *Horacsek* nevük választották új családnévül névmagyarásiukkor a XIX. században.

Erős

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Erös* 4137, *Erös* 109, *Eröss* 701, *Eröss* 43, *Errös*. Más változatokkal együtt összesen: 5001.

Eredete Alapszava, az ótörök eredetű *erő* szavunk 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s melléknévképzős alakja predesztinációs, vagyis kívánságnévként (legyen *erős* az újszülött) gyakori egyéni név lett. Később ebből apai családnév válthatott 'Erős' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Természetesen külső tulajdonság alapján is ragadványnévvé, abból vagy attól függetlenül pedig családnévvé lehetett.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan, különösen *Stark*, *Stärk*, továbbá *Eisenkraut*, *Edelstein*, *Engelsrath* nevük magyarosítottak erre a XIX. században.

Érsek

Típusa Tulajdonságra vagy valakihez tartozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Érsek 1136, Ersek, Érsik 11, Érssek, Erssek, Ésik 695, Esik 13. Más változatokkal együtt összesen: 2001.

Eredete Előzménye, a görög eredetű és 'vezető, fő-' jelentésű ἄρχικός [archikosz] szó a bolgár *aršik* [ársik] alakon keresztül 'papi főmértság' jelentéssel került a magyarba, és a magánhangzó-harmónia megeremtésével érsek alakúvá vált. Családnévvé vagy metaforikusan (úgy él, viselkedik, esetleg öltözködik, mint egy érsek), vagy tapadásos névátvitellel vált (az érsek jobbánya, érsek szolgája volt, érsek udvartartásához tartozott). Az -rs-mássalhangzók egymás melletti nehéz kiejtését egyes nyelvjáráskok az -r- elhagyásával oldották föl.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén, a Tiszán túl pedig Püspökladány környékén az Érsek, északkeleten: Zemplén, Szabolcs, Bereg megyében az Ésik alak gyakoribb.

Eszenyi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Eszenyi 1534, Eszényi 107, Eszenyei. Más változatokkal együtt összesen: 1649.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű ész szavunk az Árpád-korban személynévvé vált különböző képzőkkel, többek között -n ~ -ny kicsinyítő képzővel is. Az így alakult Eszenyi személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Bihar, Fejér, Szabolcs vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' -i képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Ugyanakkor az egyénnév -i birtokjellel is családnévvé válhatott, s a jelentése 'Eszennyé, Eszenyi nevű személy fia, leszármazotta' lett.

Elterjedtsége Az Alföld keleti, északkeleti felében: Hajdúságban és Szabolcs megyében gyakoribb.

Eszes

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változata Eszes 1034. Más változatokkal együtt összesen: 1039.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű ész szavunk az Árpád-korban személynévvé vált különböző képzőkkel, így a 'valamivel ellátott, valamivel rendelkező, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzővel is. Az egyénnévből minden végződés nélkül is lehetett apai családnév, amelynek jelentése 'Eszes nevű személy fia, leszármazotta'. Létrejöhett a családnév közvetlenül az ész közszból is ugyanazzal az -s képzővel és ugyanazzal a motivációval: belső tulajdonság megnevezésével, kiváló értelmi képességre utalással. Jelentése 'okos, értelmes, bölcs személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, a Duna–Tisza közén és a Tisza mentén végig gyakoribb; a Dunán túl csak a Balaton északi végén fordul elő többször.

F

Fábián

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Fábián* 14 119, *Fabián* 28, *Fábiánn*, *Fabijan*, *Fábiján*, *Fabjan*, *Fabján*, *Fábján* 55. Más változatokkal együtt összesen: 14 358.

Eredete Lehetséges, hogy a latin eredetű név a *faba* 'bab' jelentésű szóból származik. Előbb *Fabius* nemzetégnévvé vált, amelynek jelentése 'babos, babtermelő'. Ebből lett a *Fabianus* egyénnév, jelentése: 'a *Fabius*okhoz tartozó személy, a *Fabius* nemzetég tagja'. Ez vált keresztnévvé. Az Árpádok és Anjouk korában nálunk is nagyon kedvelt volt. A magyarban a latin *-us* végződés elmaradt, az első szótag magánhangzója pedig a hangsúly hatására megnyúlt (*-a-* > *-á-*). Ebben a formában vált apai családnévvé, jelentése 'Fábián' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Különösen az Őrségen, Kárpátalján és Erdélyben gyakori.

Kettős nevei A Fábián-Nagy (76) családnévben többször előfordul.

Névváltoztatás Néhányan, *Figula*, *Babják*, *Marton*, *Weisz* nevűek a XIX. században erre változtatták korábbi családnevüket.

Falusi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Falusi* 1207, *Falusy* 44, *Falussi*, *Falussy* 51, *Falvassy*, *Falvai* 260, *Falvay* 58, *Falvi* 59, *Falvy*. Más változatokkal együtt összesen: 1739.

Eredete Alapszava, ősi finnugor *falu* szavunk *-v-s* töve eredetileg csak az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt vette föl. Szabályos alakulata a *falvai* volt, ebből a név végi *-ai* magánhangzó-találkozás (hiátus) miatt kiesett az *-a-*, és *falvi* lett. Később a „városi” mintájára az *-s-* járulékhangként (inetimológikus betoldásként) került be a szóba. A családnév kialakulásának motivációja egyrészt *faluból* városba költözés, másrészt azonban számtalan *-falu*, *-falva* összetételű településnevünknek az utótagjából is kialakulhatott 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl és a Duna-Tisza közének déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, több *Nixdorfer*, továbbá *Feldman*, *Friedmann*, *Gaunersdorfer*, *Falb*, *Klein* családnevék magyarosítottak a *Falusi* ~ *Falvai* névre, de túlnyomó többségében a *Faludi* formát választották a XIX. században.

Faragó

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Faragó* 10 662, *Farago* 154, *Faraga* 52, *Faraghó*, *Faragho*. Más változatokkal együtt összesen: 10 994.

Eredete Alapszava ősi uráli gyökerű *farag* szavunk. Ennek folyamatos melléknévi igenévi alakja főnevesült, akár úgy is, hogy elmaradt mellőle a fa-, kö- stb. előtag (a *fafaragó*, *köfaragó* foglalkozásokból). Így foglalkozásnévi vagy kedvelt tevékenységre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felén, különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Asszimilációs céllal nagyon sokan magyarosítottak erre a névre a XIX. században, közöttük több *Zimmermann*, néhány *Feigl*, *Feldreich*, *Faihauer*, *Feuer*, *Fischer*, *Flesch*, *Fränkl*, *Frankfurter*, *Fried*, *Friedmann*, *Fuchs*.

Farkas

Típusa Tulajdonságra, foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Farkas* 83 246, *Farcas* 43, *Farkás*, *Farkass* 27, *Farkash*, *Farkasch*. Más változatokkal együtt összesen: 83 681.

Eredete Ahol a *farkas* ragadozó vadállat él, ott minden nyelvben különböző motivációval (metaforikus belső tulajdonság: bátorág, vadság; szimbolikus foglalkozás: vadász, bőrkikészítő, vagy csak öltözet: bunda, sapka stb.) népszerű személynévvé vált. A magyarok körében az állat ősi, igazi neve alighanem tabu (kiejtethetlen) volt, ki is veszett a nyelvből, mivel körülírással (*farkas* állat) beszélhettek csak róla. Kiemelkedően gyakori egyéni név volt az Árpádok és Anjouk korában. Valószínűleg az egyetlen pogány kori egyénnév, amely *Wolfgang* szenttel való azonosítása révén túlélte a keresztenységnek a martirológiumi nevekhez ragaszkodó korszakát, s a reformáció után protestáns vidékeken már szabadon használhatták. Régen egyéni névként, s később keresztnévként való gyakori előfordulása miatt egyrészt apanévi családnév lett belőle, de a fölsorolt motivációkkal a *farkas* közszóból közvetlenül is alakultak családnevek.

Kettős nevei A *Farkas-Csaman* (93) és a *Farkas-Szabó* (57) családnévben sokszor előfordul.

Elterjedtsége Különösen az Őrségben, Erdélyben, Moldvában volt gyakori.

Névváltoztatás Nagyon sokan fölvették névmagyarásítás céljából, elsősorban *Wolf*, *Wolf*, *Fuchs*, *Lup*, *Luputz* és *Vlk*, továbbá ritkábban *Freiberger*, *Friedmann*, *Braun*, *Grün*, *Kohn*, *Schwarcz*, *Sebján*, *Sivák*, *Turák* nevűek, s egy *Kolompár* nevű család is a XIX. században.

Farsang

Típusa Tulajdonságra, tevékenységre utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Farsang* 1133, *Fasang* 12, *Faschang*, *Fassang*. Más változatokkal együtt összesen: 1155.

Eredete Előzménye, a középfelnémet eredetű *vaschanc* szó **fassang* formában került a magyarba, itt hasonult el az -ss- > -rs-re, s vált a 'nagyböjt előtti időszak' nevévé. Akik ekkor születtek, azok kaphatták meg eleinte személynévül. Később az egyéni névből apanévi családnév lett '*Farsang* ~ *Fassang* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Kialakulhatott az időszakos tevékenység jelentéséből is, és megkaphatta olyan személy ragadványnévként, abból családnévként, vagy akár közvetlenül is, aki a mulatságok, alakoskodások szervezője, rendezője, résztvevője volt. A *Fasching* (84), *Fasing*, *Fassing* nevek németnek tekintendők, ezért itt nem szerepelnek a fölsorolásban és összesítésben.

Elterjedtsége A *Farsang* alak a Dunától nyugatra gyakoribb.

Fazekas

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Fazekas* 17 570, *Fazakas* 673, *Fazakos*, *Fazokas*, *Fazacas*, *Fazekash*, *Fazekes*, *Fazekosh*, *Fazikas*; *Fozekos*, *Fozekosh*. Más változatokkal együtt összesen: 18 415.

Eredete Alapszava, az ősi finnugor *fazék* szavunk a magyar nyelv külön életében nyerte el mai hangalakját, s eredeti jelentése 'agyagból égetett főzőedény' volt. A hozzá járuló -s képző foglalkozásra (vagy tulajdonosra) utal: készítője, árusítója, ritkábban birtokosa volt a megnevezett. A *fazekas* tehát elsősorban cserépedényt formázó, égető, árusító jelentésű volt, s mint minden foglalkozásnév, gyakori családnévvé vált.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen igen elterjedt a *Fazekas* forma, de egyes alakváltozatai különböző tájakra jellemzők. Így a *Fazakas* egész Erdélyben (különösen Borszéken és környékén), valamint az északkeleti nyelvterületen (főként Ugocsában) fordul elő többször. A *Fazokas* az erdélyi Csíkban gyakori, de megtalálható az Alföldön is, míg a *Fazikas* hangalak a Duna vonalától (és Nógrádtól) keletre egészen Erdélyig jellemző.

Kettős nevei A *Fazekas-Szűcs* (62), a *Fazekas-Kovács* (40) és a *Bede-Fazekas* (28) kapcsolatokban többször előfordul.

Névváltoztatás Néhányan, *Ekmayer*, *Hersckó*, *Hrnčjár*, *Ollár* nevű családok magyarosítási céllal vették föl a XIX. században.

Fehér

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Fehér* 26 710, *Feher* 52, *Fehir*, *Fejér* 1164, *Feyér* 35, *Fejer*, *Feier* 10, *Feyer*, *Feiér*, *Feér*, *Feir* 13, *Feir*.

Más változatokkal együtt összesen: 28 111.

Eredete Előzménye, a *fejér ~ fehér* melléknevünk valószínűleg ősi finnugor eredetű, és 'az átlagosnál világosabb színű' jelentésű volt. A korábbi -j- hang sok nyelvjárásban kiesett, majd helyére -h- hang került (*fehér*). Az -é- ~ -í- megfelelés szintén nyelvjárási eredetű. Az Árpád-korban (de minden bizonnal már korábban is) több személynév keletkezett belőle, aminek egyrészt a világosabb bőr, haj, ruhaviselet volt a motivációja, másrészt a *fehér* szín mindenütt a tisztság jelképe volt, s születéskor predesztinációs (kívánság-) névként, felnőttkorban megtisztelő ragadványnévként, majd külső-belső tulajdonságra utaló családnévként használták.

Elterjedtsége A *Feér ~ Feír* és a *Fejér ~ Fejir* alakok a Dunán túl, a *Fejér* nevek Erdélyben gyakoribbak, de nem kizárolagosak.

Névváltoztatás Mind a *Fejér*, mind a *Fehér* alakot nagyon sokan, különösen *Veisz, Weiss, Weiszner, Veizer, Weissbeck, Veiszlovics, Vajsza, Leitweisz, Bielik* és *Albu* nevük vették föl névmagyarásításul a XIX. században, de akadt közöttük *Friedmann, Hermann, Kratochwill, Wodák* és egy *Csordás* nevű család is.

Fehérvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Fehérvári* 2177, *Fehérváry* 185, *Fejérvári* 159, *Fejérváry* 21. Más változatokkal együtt összesen: 2546.

Eredete Az alapjául szolgáló helynév összetevői a valószínűleg ősi finnugor eredetű, 'az átlagosnál világosabb színű' jelentésű *fejér ~ fehér* melléknevünk, valamint az óiráni (perzsa) eredetű, 'erődítmény' jelentésű vár főnevünk. Az erősség falainak színéről nevet kapott *Fejérvár ~ Fehérvár* település Alsó-Fehér, Fejér és Szerém vármegyében volt. (Későbbi, illetőleg teljes nevük: *Gyulafehérvár, Székesfehérvár, Nándorfehérvár*.) Bármelyik (még előtag nélkül) fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Rengetegen magyarásítottak erre a XIX. században, elsősorban *Weisz, Weisberger, Weiszpek, Veiszlovics* és *Bielohradzski, Bilarazki, Bielik* nevük.

Fejes

Típusa Tulajdonságra vagy tisztségre utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Fejes* 7389, *Fejess, Feies, Feyes, Feyesh; Fejös* 25, *Feyös*. Más változatokkal együtt összesen: 7526.

Eredete Alapszava az ősi uráli vagy finnugor eredetű *fő ~ fej* szavunk. 'Valamivel ellátott, valamitől jellegzetes, valamitől föltünő' jelentésű -s képzős alakjával több személynevet is följegyeztek az Árpád-korban. Jelentése egyrészt a külső tulajdonságra utaló 'nagy fejű', másrészt pedig 'fő ember, vezető egyénisége', tehát tisztségre utaló volt. Az így kialakult egyéni névből apai családnevek lettek 'Fejes' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, de kialakulhatott ugyanazon okok alapján a családnév közvetlenül a *fejes* melléknévből is. A *Fejös* forma nyelvjárási ejtésből (-é- > -ö- hangváltozásból) adódik.

Elterjedtsége Egyenletesen megtalálható az egész nyelvterületen.

Kettős nevei A *Fejes-Tóth* (61) családnévben többször előfordul, s van *Fejes-Nagyfejeő* (7) névkapcsolat is.

Névváltoztatás Néhányan, *Kopfman, Friedmann, Schnébli, Zakarionovics* nevük magyarásítás céljából vették föl a XIX. században.

Fekete

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Fekete* 34 982, *Feketé, Fekető, Feketű* 46, *Feketü* 14, *Fekhete, Feteke*. Más változatokkal együtt összesen: 35 363.

Eredete Előzményéből, az ősi finnugor eredetű *fekete* melléknevünkben 'egészen sötét színű' jelentése következetében sok személynév alakult az Árpád-korban a bőr, szem, haj, ruha sötétebb színe miatt. Ezekből az egyéni nevekből apanévi családnevek lehettek 'Fekete' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésben. Ugyanakkor közvetlenül a melléknév is családnévvé válthatott a fönti motivációk alapján.

Elterjedtsége A *Fekető ~ Feketű* alakok Szeged környékiek, a *Feteke* formák pedig Moldvából valók.

Kettős nevei A *Fekete-Nagy* (118), a *Fekete-Szabó* (36) és a *Fekete-Szűcs* (34) kettős családnevekben gyakori.

Névváltoztatás Nagyon-nagyon sokan, különösen a *Schwarz* nevük, de *Czerneczky, Nyegru, Nyegrucz, Schwarzman* és *Schwarzer*, valamint *Fried, Grosz, Weiszbrunn* nevük is magyarásítottak *Fekete* névre.

Felföldi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Felföldi* 1834, *Felföldy* 31, *Felföldi* 26, *Felfüldi*; *Fölföldi* 144, *Fölföldy*, *Fölföldi*. Más változatokkal együtt összesen: 2043.

Eredete A Történelmi Magyarország északi, hegyvidéki területeinek *Felföld* tájneve 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt kapott, s az ebből alakult családnév már a XV. századtól előfordult. Ugyanis, ha valaki távolabba költözött, a faluját nem ismerték az új lakthelyén, csak azt tudták, hogy melyik vidékről jött, akkor arról a tájról, vidékről kapott nevet. Különösen sokan vándoroltak le az északi hegyvidékről és telepedtek meg a XVIII. század folyamán az Alföldön, s közülük többen ragadványnévként megkapták a *Felföldi* nevet, majd ez kiszorította eredeti családnevüket, nevet cseréltek.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Békés és Szabolcs megyében különösen gyakori.

Fenyvesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Fenyvesi* 3759, *Fenyvesy* 12, *Fenyvessy* 63, *Fenjvesi*. Más változatokkal együtt összesen: 3840.

Eredete Alapszavának, a *fenyő* szónak a töve ősi finnugor eredetű, de mai hangalakja a magyar nyelv külön életében alakult ki. A 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' -s képzős alakja, a *fenyves* erdőnévként, helynévként gyakori lett. *Fenyves* nevű településre nincsenek korábbi adataink, Balatonfenyves csak 1930-ban kapta a nevét. A *fenyőerdő* közelében lakók azonban az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel kaphattak *Fenyvesi* családnevét, jóllehet igen kevés XVII–XVIII. századi foljegyzésben szerepelnek. A *fenyőerdők* ugyanis kevésbé alkalmasak emberi megtelkedésre, mint a lombos erdők. Valószínűleg a névmagyaráositások szaporították meg az ide tartozó nevek számát.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században nagyon sokan, *Tannenbaum*, *Teitelbaum*, *Pinafel*, *Grünbaum*, *Fried*, *Fersch*, *Feiner*, *Fityka*, *Klein*, *Krausz*, *Lőw* nevűek választották új családnévül a *Fenyvesi* nevet (közel ugyanennyien a *Fenyves* formát).

Ferencz

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ferencz* 5154, *Ferenc* 1008, *Ferent*, *Ferenz*, *Ferents*, *Ferincz* 202, *Ferinc* 12, *Feréncz* 20, *Ferénc*. Más változatokkal együtt összesen: 6430.

Eredete Előzményének legmesszebbre visszakövetkezhető eredete a germán *frank* népnév, melynek jelentése egyesek szerint 'bátor, elszánt', mások szerint 'szabad'. A *frank* népnév a latinban *francus* alakú és 'frank törzshöz tartozó', végül 'francia' jelentésű lett. Olasz változata *Francesco*, Assisi Szent Ferenc neve volt, s ennek latinos változata, a *Franciscus* került be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe), s vált különböző alakváltozatokkal a kereszteny világban keresztnévvé. A magyarban a latin -us végződés elhagyása után tovább rövidült a név *Franc* formára. Ennek névkezdő (*Fr-*) másalhangzó-torlódása -e- bontóhangot kapott, a második magánhangzó pedig ehhez az -e-hez hasonult a magánhangzó-harmónia megteremtése céljából. Az így kialakult *Ferenc* keresztnévből apai családnév lett 'Ferenc nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt, de Erdélyben, különösen Csíkban gyakoribb. A *Ferincz* névformák többször dunántúliak.

Névváltoztatás Magyarosításra csak egy *Ferjancz* nevű vette igénybe a XIX. században.

Ferenczi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ferenczi* 6859, *Ferenczy* 1122, *Ferenci* 539, *Ferency*, *Ferenti*, *Ferentzi* 72, *Ferentzy*, *Ferinczi*, *Ferenczei* 22, *Ferenczey*. Más változatokkal együtt összesen: 8661.

Eredete Előzményének legmesszebbre visszakövetkeztethető eredete a germán *frank* népnév, melynek jelentése egyesek szerint 'bátor, elszánt', mások szerint 'szabad'. A *frank* népnév a latinban *francus* alakú és 'frank törzshöz tartozó', végül 'francia' jelentésű lett. Olasz változata *Francesco*, Assisi Szent Ferenc neve volt, s ennek latinos változata, a *Franciscus* került be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe), s vált különböző alakváltozatokkal a keresztnyilágban keresztnévvé. A magyarban a latin *-us* végződés elhagyása után tovább rövidült a név *Franc* formára. Ennek névkezdő (*Fr-*) mássalhangzó-torlódása *-e-* bontóhangot kapott, a második magánhangzó pedig ehhez az *-e-hez* hasonult a magánhangzó-harmónia megteremtése céljából. Az így kialakult *Ferenc* keresztnévezet *-i* birtokjel járult, s apai családnévvé lett 'Ferencé, Ferenc nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Ferenc keresztnéünk magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) a falu birtokosa nevéből településnévvé vált Baranya, Sáros és Zaránd vármegyében. Ezek bármelyike megkapva az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett. A *Ferencei* alakokban az *-e* lehet kicsinyítő képző is, de kétszeres birtokjel is.

Elterjedtsége Erdélyben különösen gyakori.

Névváltoztatás Igen sokan, elsősorban *Franz*, *Francz*, *Fritz*, *Friedmann*, *Fischer*, *Fischl*, *Ferencsik*, *Ferencsevics*, *Frinczkó* nevezetűek, de *Fraenkel*, *Feichtmann*, *Feuermann* nevű családok is magyarásolhattak erre a névre, de fölvette egy-egy *Szabó*, *Bika*, *Macska* és *Ürge* nevű is a XIX. században.

Ficsor

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Ficsor* 874, *Ficsór* 690, *Ficsur* 71, *Ficsür* 27. Más változatokkal együtt összesen: 1662.

Eredete Egyik magyarázat szerint az ősi, uráli eredetű *fī* alapszavunk (amely a *fiú* szóban ma is megtalálható) több kicsinyítő képzővel is személynévvé vált az Árpád-korban (*Fiacha*, *Fichok* stb.). Egyike ezeknek a *-cs-* + *-r* képzős változat, amely már a XIII. század legelején, 1202-ben föltűnt *Fichur* lejegyzéssel. Ennek *-u-* hangja később nyíltabbá válással *-o-* lett, s apanévként családnévvé vált. Jelentése 'Ficsor' nevű személy fia, leszármazotta'.

Származhat még a magyar belső keletkezésű, hangulatfestő *fintorog* ige **fit-* ~ **fīnt-* ~ **fīty-* ~ **fīcs-* alapszavából, amihez *-r* főnévképző járult, s 'torz, elferdült (orrú)' jelentésű volt. Különböző tulajdonságra utaló szóként egyéni és abból apai családnévvé lehetett 'Ficsor' (*fitos* orrú) fia, leszármazotta' jelentéssel. Természetesen megkaphatta ragadványnévként vagy közvetlenül családnévként is külső tulajdonsága alapján valaki.

A román 'fiatal legény, siheder' jelentésű *ficiar* szó a magyarban *ficsur* ~ *ficsúr* alakú lett, s 'román legény' jelentése volt. Valószínűleg nagyon kevés azoknak a családneveknek a száma, amelyek erre a román jövényszóra mennek vissza, de nem lehetetlen néhány esetben ez sem. (A legkorábbi, XIII. századi egyéni nevek és az azokból alakult családnevek semmiképp sem lehetnek román eredetűek.)

A 'piperkőc, nyegle modorú fiatalembert' jelentésű *ficsúr* majd csak a XIX. században lett használatos az újságírói zsargonban, így családnévvé semmiképp sem válthatott.

Elterjedtsége A *Ficsor* családnév a Duna–Tisza közén, Kecskeméttől északra gyakoribb, ami szintén azt erősíti meg, hogy nem lehet román eredetű a családnév.

Filó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Filó* 741, *Filo* 23, *Filló* 17, *Fillo*, *Filyó* 220, *Filyo*. Más változatokkal együtt összesen: 1007.

Eredete Alapszava, a görög *Φίλιππος* [Filipposz] 'lókedvelő' jelentésű keresztnév a latin *Philippus* alakon keresztül a magyar névkincsbe is bekerült, ahol egy szótágú rövidülése (*Fil-*) fölvette az *-o* kicsinyítő képzőt. Előbbbeczű (*hypocoristicus*) egyéni névvé, majd abból apai családnévvé vált, mikor is a jelentése 'Filó' nevű személy fia, leszármazotta' lett.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Finta

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Finta* 2145, *Fintha* 40. Más változatokkal együtt összesen: 2188.

Eredete Valószínűleg a magyarban alakult a **fit-* ~ **fint-* ~ **fity-* hangulatfestő töve azoknak a szavaknak, amelyek sokféle alaki és jelentésbeli változattal ma is tagjai szókincsünknek (*fitos*, *fintorog*, *fityeg* stb.). Az eredetileg igenévi -a képzővel ellátott *finta* jelentése 'orrát fintorító, *fitos* orrú' vagy 'mímes, fintorgató bohóc' lehetett. Ebből külső tulajdonság vagy foglalkozás jelöléseként gyakori egyénnév, abból pedig apai családnév lett. Jelentése ekkor 'Finta' nevű személy fia, leszármazotta'. Föltételezhető, hogy előbb külső tulajdonságra utaló ragadványnév lett, amely később családnévvé vált. Kialakulhatott azonban a családnév közvetlenül a közszből is a fölsorolt motivációk alapján.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen előfordul, de a Dunán túl gyakoribb.

Fischer

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Fischer* 2430, *Fiser* 130, *Fisher* 19, *Fischel* 10. Más változatokkal együtt összesen: 2600.

Eredete A 'halász' jelentésű *Fischer* az egész német nyelvterületen, de különösen Bajorországban (és Svájcban) gyakori. Magyarországra főleg a XVIII. századi telepítések következtében került nagy számmal. A név írásmódja sokszor magyarosodott, néhány esetben a név végi -r-ből -l lett (likvidacsere).

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén: Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan közülük a XIX. században *Halas*, *Halasi*, *Halász*; *Feleki*, *Fellegi*, *Fenyvesi*, *Ferenczi*, *Fodor* nevet vettek föl.

Flórián

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Flórián* 685, *Florián* 34, *Florian*, *Florján*, *Flórján*; *Frólján*, *Frolján* 10, *Froljan*; *Fórián* 675, *Forián* 18, *Forian*, *Forján* 186, *Förján* 19, *Forjan*, *Forgyán*, *Furián* 37, *Furian*, *Furján* 206, *Forán*, *Foran*. Más változatokkal együtt összesen: 1942.

Eredete Előzményéből, a latin 'virág' jelentésű *flora* szóból még a latin nyelvben alakult ki a *Florianus* személynév, amelynek jelentése 'virágzó'. Amikor a magyar nyelv átvette, elhagyta a latin -us végződést, s a név eleji *Fl-* mássalhangzó-torlódást igyekezett megszüntetni az -l- kivetésével vagy -l- > -r- változással (likvidacserével). A különböző nyelvjárásokban eltértek ezeknek a nehéz ejtésű hangkapcsolatoknak a kiküszöbölési módjai. Valamennyi változat keresztnévvé vált a magyarban, s mindegyikből alakulhatott minden végződés nélkül apai családnév, ami nagyon sok családnévváltozatot eredményezett.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribbak az -l- nélküli (*Forján* ~ *Forgyán* ~ *Furján* ~ *Furgyán*) alakok. Erdélyben ritkább a név. (Pedig a románban gyakori keresztnév volt, amelyből *Florea*, *Florei*, *Florescu*, *Florișca* stb. alakban családnév is lett.)

Flóris

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Flóris* 90, *Floris*; *Fóris* 827, *Foris* 46, *Fórisch*, *Forisch*, *Foriss*; *Fórízs* 1208, *Forízs* 49, *Fórízs*. Más változatokkal együtt összesen: 2309.

Eredete Előzményéből, a latin 'virág' jelentésű *flora* szóból még a latin nyelvben alakult ki a *Florianus* személynév, amelynek jelentése 'virágzó'. A magyar nyelv a név eleji *Fl-* mássalhangzó-torlódást igyekezett megszüntetni az -l- kivetésével. A *Flórián* keresztnév két szótágos rövidülése (*Flori-* ~ *Fóri-*) megkapta a gyakori -s kicsinyítő képzőt, amely egyes nyelvjárásokban zöngésült -zs-vé. Egyéni névből apanévi családnévvé vált 'Flóris' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt.

Fodor

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Fodor* 23 288, *Fodór*, *Fodoor*, *Fodó*; *Feodor* 12, *Fiedor*, *Fedor* 1420. Más változatokkal együtt összesen: 24 856.

Eredete Két név egybeesése. Az egyik az ismeretlen eredetű és 'göndör, dusan ránco' jelentésű magyar *fodor* melléknévre vezethető vissza. Ez a külső tulajdonságra utaló szó (göndör haj, ráncos ruha) egyéni és abból, de attól függetlenül is, közvetlenül a közszból családi névvé vált.

A másik név a görög eredetű, 'Isten adománya' jelentésű *Φεόδωρος* [Feodorosz] keresztnév. Ez két úton jutott a magyar nyelvbe. Egyik a latin *Theodorus* (amelyből *Tódor* nevünk lett). A másik lehetőség pedig vagy a keleti szláv nyelvek valamelyikének (legvalószínűbben az ukránnak), de még inkább közvetlenül a görögnek *Feodor* alakja. Ennek az -eo- magánhangzó-találkozását (hiátusát) a magyar nyelv vagy az -e-, vagy az -o- kivétésével földoltotta, s így vagy *Fedor*, vagy *Fodor* alak keletkezett. Sok nyelvjárásban az -r megnyújtja az előtte álló magánhangzót, s végül az -r el is maradhat, így jött létre a *Fodór* és *Fodó* alak. Ezek apai családnévvé váltak, s jelentésük 'Fedor ~ Fodor ~ Fodó' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Fodor* névalak a Nyugat-Dunántúl kivételével általában mindenütt, de a *Fedor* nevekkel együtt a nyelvterület északkeleti részén különösen gyakori, a *Fodó* pedig majdnem kizárálag csak Kárpátján fordul elő. Ez a területi elrendeződés is arra utal, hogy a görög katolikus egyház hatással volt a név kialakulására és elterjedésére.

Névváltoztatás Gyakoriságának következtében asszimilációs céllal hihetetlenül sokan, *Fedor*, *Krausz*, *Feichtinger*, *Feigenbaum*, *Feldreich*, *Fendrich*, *Fuchs*, *Fürst*, *Pflaszter*, *Schwarz*, *Vogel*, *Weisz* nevűek magyarosítottak *Fodor* névre, és egy *Kocza* család is erre változtatta a nevét a XIX. század folyamán.

Fogarasi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Fogarasi* 1528, *Fogarasy* 55, *Fogarassi* 16, *Fogarassy* 197. Más változatokkal együtt összesen: 1807.

Eredete A helynév töve, a fog ige ósi ugor kori szó, amelyből a magyarban alakult ki a *fogoly* ~ *fogor* madárnév. Ez utóbbi kapott 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzőt. Bereg és Fogaras vármegyében levő *Fogaras* településünk nevének jelentése tehát 'fogolymadarakban bővelkedő hely'. Ez a helységnév az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel kiegészülve lett eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, főként Brassó és Nagyszeben környékén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században csak egy *Zubek* nevezetű család magyarosította erre a nevét.

Fógel

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Fógel* 145, *Fogel* 111, *Fogl* 430, *Fógl* 12, *Vogel* 338, *Vógl* 33, *Vogl* 248, *Vógl*, *Wogel*; *Főgel*, *Fögel*.

Más változatokkal együtt összesen: 1335.

Eredete Előzménye, az alnemet eredetű és 'madár' jelentésű *Vagel* szó még a német nyelvben kapta meg a metaforikus jelentését ('olyan nyughatatlan, sokat utazó, folyton költözökődő, mint a madár'). Ennek alapján is családnévvé vált. Mint foglalkozásra utaló, 'madarász, madárkereskedő' jelentésű szó is családnévvé lehetett. A Magyarországra került névnek az igen bizonytalan helyesírás miatt sok írásváltozata keletkezett, s ezek többnyire ma is megmaradtak családneveknek.

Elterjedtsége Németország déli és délkeleti részén terjedt el leginkább. Nálunk általában németek által lakott településeken fordul elő nagyobb számban, így Buda környékén és a Dunán túl: Tolna, Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan magyarosították *Madár*, *Madaras*, *Madarász*, *Madáry*; *Faragó*, *Fodor*, *Földes*; *Verebélyi*, *Vidor* névre a XIX. században.

Forgács

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Forgács* 4980, *Forgáts*, *Forgacs*, *Forgach* 103, *Forgach*. Más változatokkal együtt összesen: 5094.

Eredete Előzménye, az ósi uráli (*far-*) tőre visszavezethető *faragás* ~ *forgács* közszavunk mint foglalkozásra utaló szó, a munka menetének vagy termékének szimbólumaként vált ismertté. Ebből egyéni, majd családnév lett. Első családnévi előfordulása 1355-ből való *Forgach* alakkal följegyezte.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén, Hatvan–Debrecen vonalától északra gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Fischmann, Fried, Frücht, Matiascsik* nevű családok erre magyarosítottak a XIX. században.

Forgó

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Forgó* 2761, *Forgo* 34. Más változatokkal együtt összesen: 2797.

Eredete Gyökere, az ősi hangulatfestő uráli vagy finnugor eredetű *for-* ige tövünk a magyarban sokféle képzőt kapott, így a tartós, folyamatos cselekvést jelentő -*g* végződést is. A *forgás* sok foglalkozásnak (esztergályozás, faragás, de mezőgazdasági munkáknak is: szántás, aratás, cséplés, kapálás, szénászárítás stb.) előfeltétele, s a *forog* ige -*o* folyamatos melléknévi igenévképzős alakja foglalkozásnév is lehet. Előfordulhatott azonban jellemnévként is, amennyiben 'gyors mozgású, serény, dolgos' jelentését vagy a táncban való jelességet vették figyelembe. Szóba jöhet még szimbolikusan a nagy termetre való utalás, ha a 'forgócsont' szó előtagjával szimbolizáljuk a csípő méretét. Végül utalhat a fegyverkészítésre is, ha a 'sisakforgó' jelentésére gondolunk.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Csak néhányan, *Freund, Friedmann* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Forrai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Forrai* 1181, *Forray* 423, *Fórrai, Forrói, Forai* 12, *Foray* 16. Más változatokkal együtt összesen: 1641.

Eredete Alapszava az ősi uráli vagy finnugor eredetű hangutánzó *forr* igénk folyamatos melléknévi igenévi alakja (*forró*), amely külső vagy belső tulajdonság jelentéséből ('lázas beteg, melegebb hőmérsékletű az átlagosnál' vagy 'heves, szenvédélyes vérmérsékletű') személynévvé vált. Ebből, mint a tulajdonos, birtokos nevéből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Abaúj, Alsó-Fehér, Bihar, Gömör, Nógrád, Valkó, Vas vármegyében. Ezek mindegyikéből alakulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, *Friedmann, Färber, Fichtacker, Feldmesser, Fetzer* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Forró

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Forró* 1369, *Forro* 27, *Foró, Foro*. Más változatokkal együtt összesen: 1410.

Eredete Ősi uráli vagy finnugor eredetű hangutánzó *forr* igénk folyamatos melléknévi igenévi alakja (*forró*) külső vagy belső tulajdonság jelentésében ('lázas beteg, melegebb hőmérsékletű az átlagosnál' vagy 'heves, szenvédélyes vérmérsékletű') személynévvé vált. Az egyénnévből minden változtatás nélkül keletkezhetett 'Forró' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű apanévi családnév.

Elterjedtsége A Dunántúl déli, délkeleti részén és Erdélyben különösen gyakori.

Földes

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, magyar családnév.

Változatai *Földes* 1914, *Földes* 14. Más változatokkal együtt összesen: 1933.

Eredete Alapszava a bizonytalan eredetű *föld* szavunk 'valamiben bővelkedő, valamivel ellátott, valamit birtokló' jelentésű -*s* képzős változata, amely mint ' földdel, földbirtokkal rendelkező', illetve a zsellérrel szemben 'telkes jobbág' jelentésű személy megkülönböztetője vált családnévvé. A vagyon, társadalmi helyzet megjelölése gyakran lett családnév, ilyennek tekinthető a *Földes* is.

Elterjedtsége A Dunán túl Sopron környékén, az Alföldön Szolnok környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan, főleg *Feldmann, Feldreich, Freibauer, Landsmann, Pauer* nevűek, de *Feldenblüh, Feuerlöscher, Fischmann, Fögl, Fränkl, Fuchs* nevű családok is magyarosítottak erre a XIX. században.

Földesi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Földesi* 3436, *Földesy* 14, *Földesi* 26, *Földessi*, *Földessy* 92. Más változatokkal együtt összesen: 3602.

Eredete Alapszavából, a bizonytalan eredetű *föld* szavunkból 'valamiben bővelkedő, valamivel ellátott' jelentésű -s képzővel alakult a *Földes* helynév. Olyan terület kaphatta meg, amely nem sziklás, nem köves, nem homokos, hanem termőtalajjal borított, illetve sok termőterülettel rendelkezett. *Földes* településnév volt Baranya, Borsod, Szabolcs, Tolna, Zaránd vármegyében a Történelmi Magyarországon. Ezek bármelyikéhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Ugyanakkor a 'földdel bíró, telkes jobbág' jelentésű *földes* szóból egyénnév lehetett. Ez -i birtokjellel családnévvé válhatott, s akkor jelentése 'Földesé, *Földes* nevű személy (földdel rendelkező telkes jobbág) fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától délre, Szolnok és Békés megyében különösen gyakori.

Névváltoztatás Sokan, elsősorban *Ackert*, *Akkerl*, *Pauer* nevűek, de *Feldmann*, *Faulwetter* nevű családok és egy *Füles* nevű is erre változtatta korábbi nevét a XIX. században.

Földi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Földi* 6133, *Földy* 51, *Földi* 73, *Födi* 791, *Födi* 64; *Füldi*. Más változatokkal együtt összesen: 7130.

Eredete Bizonytalan eredetű *föld* szavunkból Fejér és Kolozs vármegyében alakult településnév. Ezek bármelyikéből 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév lett. A *Földi* családnevek száma azonban sokkal több, mintsem két kis település nevéből alakulhatott volna minden. Valószínűleg külterületi összetett helynév (erdőföld, szántóföld, búzafüld, dinnyeföld stb.) utótagjából is alakulhatott a fönti -i képzővel lakóhelyre utaló családnév elsősorban csöszök, a nevezett *föld* bérői, használói körében, vagy a közelében lakók kaphatták meg. Mivel a *földi* fónév 'azonos földről származó személy' jelentésben igen korai, használata már a XIV. századtól kimutatható, ezt is figyelembe kell vennünk a családnevek kialakulásakor. Jelentése ebben az esetben 'olyan személy fia, leszármazotta, akivel az elnevezők azonos helyről származnak, földiek'.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti felében, Heves, Szolnok, Borsod megyében gyakoribb, de Erdélyben ritka.

Névváltoztatás Magyarosításra sokan, többnyire *Feldmann* nevűek, de *Friedmann*, *Felberbaum*, *Frics*, *Hofstädter*, *Hauser*, *Spaubauer*, *Tradinge* nevű családok is igénybe vették a XIX. században.

Földvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Földvári* 1989, *Földváry* 158, *Földvári* 14, *Földváry*. Más változatokkal együtt összesen: 2322.

Eredete Bizonytalan eredetű *föld* és óiráni eredetű *vár* szavunk összetétele (*földvár*) olyan sáncokat jelöl, amelyek még a Krisztus előtti évezredben földből épültek a Kárpát-medencében. Sok olyan településnek a nevével váltak Arad, Bács, Baranya, Békés, Csanád, Kolozs, Külső-Szolnok, Somogy, Tolna, Zaránd, Zemplén vármegyében, amelyek határában ilyen földsáncok voltak. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé lettek.

Kettős nevei A *Földvári-Nagy* (153) kapcsolatban fordul elő legtöbbször.

Elterjedtsége A Dunától keletre, az Alföldön gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, *Basch*, *Feldbauer*, *Feldhammer*, *Falbek*, *Fartnaeht*, *Faul*, *Fila*, *Fried* nevűek választották magyarosítás céljára, s egy *Falat* nevű is fölvette a XIX. században.

Frank

Típusa Népre utaló, német családnév.

Változatai *Frank* 2965, *Fránk*, *Franck* 31, *Franc* 11, *Frang* 88, *Fraenk*, *Frenk*. Más változatokkal együtt összesen: 3101.

Eredete A germán (felnémet) eredetű *frank* népnév jelentése egyesek szerint 'bátor, elszánt', mások szerint 'szabad'. A német nyelvben *Franck* helyesírással egyéni, majd mint népnév gyakori családi névvé vált.

Elterjedtsége A XVIII. század folyamán került be német telepesekkel Magyarországra, s elsősorban a Dunán túl, de a déli nyelvterületen, Szeged környékén is gyakoribb lett.

Névváltoztatás Többen *Fábi*, *Feledi*, *Fenyvesi*, *Fodor*, *Fraknói* stb. névre magyarosították a XIX. században.

Frankó

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy szláv családnév.

Változatai *Frank* 958, *Franko* 13, *Fránkó*, *Franku* 69, *Franco*. Más változatokkal együtt összesen: 1047.

Eredete Legmesszebbre visszakövetkezhető eredete a germán *frank* népnév, melynek jelentése egyesek szerint 'bátor, elszánt', mások szerint 'szabad'. Ez a latinban *francus* alakú és előbb 'frank törzshöz tartozó', végül 'francia' jelentésű lett. A magyarba mind a latin *Franciscus*, mind az olasz *Francesco* keresztnév bekerült, amelynek egy szótágú rövidülése (*Fran-*) fölvette a -kó kicsinyítő képzőt. Egyéni névként már az Árpád- és Anjou-korban is gyakori volt, így minden végződés nélkül apai családnévvé válthatott 'Frankó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Átvehettük azonban valamely (valószínűleg déli) szláv nyelvből is *Franco* alakban, amely a magyarban szó végi magánhangzóját megnyújtotta (-o > -ó). Ez utóbbi lehetőséget megerősíti az is, hogy Olaszország északi részében is gyakori a *Franco* névalak, amely átkerülhetett a déli szláv nyelvekbe, abból pedig a magyarba.

Elterjedtsége A Dél-Alföldön, Csongrád és különösen Békés megyében gyakoribb.

Frei

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, német családnév.

Változatai *Frei* 597, *Frey* 670, *Frej*, *Freij*. Más változatokkal együtt összesen: 1292.

Eredete Előzménye a középfelnémet eredetű *vriman*, jelentése 'szabad paraszt' volt. Ennek rövidüléséből jött létre a 'szabad' jelentésű *Frei* ~ *Frey* családnév.

Elterjedtsége Németország délkeleti részében gyakori. Magyarországra a XVIII. században német telepesekkel került be, de városokban már korábban is előfordult. A Dunán túl, Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Szabadfi*, *Szabadi* névre magyarosították a XIX. században.

Fricz

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Fricz* 338, *Fric*, *Fritz* 1229, *Frits* 185, *Fritecz*, *Fritz*, *Friz*, *Firicz*, *Firic*. Más változatokkal együtt összesen: 1771.

Eredete Előzménye, az ógermán *frithu + ric* ('béke' + 'uralom') összetétel személynévvé vált, amelynek mai alakja *Friedrich*. Ez megrövidült és kicsinyítő képzővel ellátva *Fritz* formájú lett. Még a német nyelvben apai családnévvé vált. A magyarba így került be a XVIII. században német telepesek neveként.

Elterjedtsége A Dunán túl Tolna és Baranya megyében, a Duna–Tisza közén Baja környékén gyakoribb.

Fridrich

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Fridrich* 695, *Fridrik* 262, *Fridrick*, *Fridrih*, *Friderich*, *Friederich*, *Friedrich* 667, *Friedrich*, *Friedrik*, *Fiedrik*, *Fidrich* 90, *Fidrik* 22. Más változatokkal együtt összesen: 1752.

Eredete Előzménye, az ógermán *frithu + ric* ('béke' + 'uralom') összetétel személynévvé vált, amelynek mai keresztnévi alakja *Friedrich*. Mint általában minden keresztnév, a német nyelvben ez is apai családnévvé vált. A helyesírás bizonytalansága miatt a magyarban igen sok változata alakult ki.

A rövidült *Fried* (126) és -l kicsinyítő képzős alakjai, a *Friedel* (45), *Friedl* (283) nem szerepelnek ebben a névcikkben, mert alakulásmódjuk (rövidülés, képzés) elkülöníti őket az alapnévtől.

Elterjedtsége A XVIII. századi német telepítések következtében terjedt el Magyarországon. Buda környékén és Tolna, Baranya megyében gyakoribb.

Fuchs

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Fuchs* 1098, *Fuchsz* 39, *Fucks*, *Fucksz*, *Fughsz*, *Fuks*, *Fuksz* 240; *Fux* 48. Más változatokkal együtt összesen: 1429.

Eredete Előzménye az eredeti alnémet *Voß* alak, ebből fejlődött ki a 'róka' jelentésű *Fuchs* szó. Külső-belső metaforikus névként (olyan vörös vagy olyan rahaszt, mint a róka) családnévvé vált. Németország nyugati és déli részében fordul elő sokszor. A magyar névkincsben a XVIII. századi telepítések után lett igen gyakori.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén: Tolna, Baranya megyében, Pécs környékén fordul elő sokszor.

Névváltoztatás Egyetlen *Kielbasa* nevéről tudunk, aki a Kiegyezés után közvetlenül *Fuchs* nevet vett föl. Ugyanakkor a *Fuchs* családnevűek közül (a XIX. században) sokan magyarozták *Róka*, *Rókai*, *Rókási*; *Faludi*, *Faragó*, *Feledi*, *Felhő*, *Fodor*, *Földes* névre.

Futó

Típusa Foglalkozásra vagy társadalmi helyzetre utaló, magyar családnév.

Változatai *Futó* 2034, *Futo* 33, *Fútó*. Más változatokkal együtt összesen: 2104.

Eredete Alapszava az ősi finnugor eredetű *fut* igénk. Ennek folyamatos melléknévi igeneve (*futó*) főnevesült. Foglalkozásnévként (*futár*, üzenetvivő, kengyelfutó) is családnévvé válhatott. Ugyanakkor a 'szökött jobbágy' jelentésben társadalmi állapotra, gazdasági helyzetre utaló családnév is lehetett.

Elterjedtsége A Dunán túl és az északi nyelvterületen gyakoribb.

Füle

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *File* 1077, *Füle* 11, *File* 587. Más változatokkal együtt összesen: 1766.

Eredete A görög *Φίλιππος* [*Filipposz*] 'lókedvelő' jelentésű név a latinon keresztül *Philippus* alakban került a magyarba. A keresztnév első szótajgának magánhangzója egyes nyelvjáráskban -i- > -ü- változáson ment át (labializálódott), egy szótagú rövidülése (*Fil-* ~ *Fül-*) fölvette az -e kicsinyítő képzőt. Így vált egyéni, majd abból apai családnévvé. A jelentése '*Füle* ~ *File*' nevű személy fia, leszármazotta'. Az -e végződés azonban lehet birtokjel is, akkor a családnév jelentése '*Fil* ~ *Fül*' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Szolnok megyében, de Zalában is sokszor előfordul a *Füle* névalak, Kárpátján azonban gyakoribb a *File* forma.

Füleki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Fileki* 1611, *Füleky* 47, *Füleki*, *Fileki*. Más változatokkal együtt összesen: 1668.

Eredete A görög *Φίλιππος* [*Filipposz*] 'lókedvelő' jelentésű név a latinon keresztül került *Philippus* alakban a magyarba. A keresztnév első szótajgának magánhangzója egyes nyelvjáráskban -i- > -ü- változáson ment át (labializálódott), egy szótagú rövidülése (*Fül-* ~ *Fil-*) fölvette az -e és -k kicsinyítő képzőt, s személynév lett. Ebből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) *Filek* ~ *Fülek* településnév alakult Nógrád és Somogy vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén, Budapesttől észak-északkeletre gyakoribb. Ebből arra lehet következtetni, hogy Nógrád megye *Fülek* (ma *Fil'akovo*) vára volt a családnevek nagyobb részének kiinduló motivációja.

Névváltoztatás Egy *Szupits* nevű magyaroztott erre a XIX. században.

Fülöp

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Fülöp* 16 154, *Fülőp* 26, *Fülöp* 49, *Fülőp* 61, *Fülep* 721, *Fülep*, *Fülepp* 13, *Fülepp*, *Fölöp*, *Filep* 1695, *Filepp*, *Filip* 350, *Filipp* 50; *Philip* 13, *Philipp* 72. Más változatokkal együtt összesen: 19 260.

Eredete A görög *Φίλιππος* [Filipposz] 'lókedvelő' jelentésű keresztnév a latinban *Philippus* alakú lett, amiből a magyarban lemaradt a latin *-us* végződés, s *Filip* formájúvá vált. Ez különböző magánhangzó-változásokon ment keresztül. Az első szótag *-i-*je *-ü-*vé alakult (labializálódott), a második szótagjának *-i-*je pedig nyíltabbá vált (*-i->-ē-*), s némely nyelvjárásban még ez is labializálódott (*-ē->-ō-*). Így jött létre igen sok változata az Árpád- és Anjou-korban kedvelt keresztnévnek, s mindegyikból apai családnév lehetett 'Fülöp' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunán túl a Fülöp, Erdélyben a Filep a gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Holup* nevű család a Fülöp nevet használta fől névmagyarosításra a XIX. században.

Füredi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Firedi 1561, Füredi 29, Füredi 11. Más változatokkal együtt összesen: 1616.

Eredete Alapszava a bizonytalan eredetű *fürj* madárnevünk, mely eredetileg *-j* nélküli volt. Ahol gyakori volt ez a madár, 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű *-d* képzővel helynév és településnév lett belőle Heves, Somogy, Zala vármegyében. (Tévesen azonosították a név alapját később a *fürdő* szó tövével, újabb települések utótagjaiba pedig mesterségesen került be a *-füred* névelem.) Bármelyik Füred nevű helység megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl egészén, különösen Győr környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, Faszberger, Feigelstock, Feiksz, Feiler, Fischer, Filinger, Fleischl, Fleischbauer, Fleischmann, Friedmann, Fuchs, Führer, Fürst nevűek választották magyarosítási szándékkal új névül a XIX. században.

Füzesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Füzesi 1218, Füzesy 39, Füzesi 30, Füzzesi 20, Füzzessy 54, Füzzessi. Más változatokkal együtt összesen: 1362.

Eredete Alapszava, az ősi finnugor eredetű *fūz* fanevünk 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' *-s* képzővel gyakori pataknevvé és helynévvé lett, amelyekből néhány településnév is alakult Baranya, Gömör, Heves, Kraszna, Vas vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle. Ugyanakkor 'fūzfákkal benőtt hely' jelentésű külterületi helynévből is válthatott hasonló motivációjú családnév (közelben való lakás, *fūzes* birtoklása, ott végzett munka stb. alapján).

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, különösen a Hajdúságban és Kárpátalján gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, Felber, Felberbauer, Felberbaum, Fusoin, Fitkonidesz, Grasgrün nevűek választották névmagyarosítás céljára a XIX. században.

Füzi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Füzi 1187, Füzy 197, Füzi 157, Füzy 33. Más változatokkal együtt összesen: 1585.

Eredete Alapszava, az ősi finnugor eredetű *fūz* fanevünk településnévvé lett Abaúj és Somogy vármegyében. Ezek bármelyikéből 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév válhatott. Ugyanakkor Füz külterületi helynévből vagy akár egy *fūzfa* szóból is alakulhatott szimbolikusan családneve annak, aki egy *fūz* vagy *fūzes* közelében lakott.

Elterjedtsége A Dunán túl Sopron és Szekszárd környékén, de különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, Friedmann, Füchsl nevűek névmagyarosítási céllal is fölvették a XIX. században.

G

Gábor

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gábor* 6566, *Gabor* 46; *Gábriel* 800, *Gabriel* 29, *Gabriell*, *Gábriely*, *Gábrier*. Más változatokkal együtt összesen: 7457.

Eredete Előzménye, a bibliai héber eredetű *layrbg* (*Gahv ree Ehl [Gávriél]*) 'Isten az én erősségem' jelentésű *Gábriél* angyalnév a görög Hagiológiába (a Görög Katolikus Egyház szentjeinek fölsorolásába) *Γαβρίανα* [*Gavrina*] alakban került be. A latin a héber eredetű *Gabriel* mellett a görögöböl való *Gabrinus* nevet is fölvette a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). A magyarba valószínűleg a görögöböl való latinosított *Gabrinus* névforma került, mert a *Gabriel* alakból nem magyarázható meg a *Gábor* név. (A többi -él végű névből ugyanis nem maradt le az 'Isten' jelentésű -él végződés: *Rafael*, *Michael*; *Dániel*, *Ezékiel*, *Izráel*, *Natániel* stb. Csupán a *Gabriél* esetében találkozunk ezzel.) A *Gabrinusból* a latin *-inus* végződés elhagyása után a lerövidült *Gabr-* névben a szó végének mássalhangzótörliódása (-*br*) föloldódott az -*o-* bontóhanggal, s végül az első szótag magánhangzója a hangsúly hatására megnyúlt. Csak így alakulhatott ki mai alakjává a *Gábor* keresztnév. Ez mint apának a neve öröklődő családnévvé vált, aminek a jelentése 'Gábor nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Erdélyben különösen, de általában a nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Goldner*, *Guttmann*, *Kesztenbaum* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Gácsi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gácsi* 1063, *Gácsy* 17, *Gacsi*. Más változatokkal együtt összesen: 1180.

Eredete Alapszava többféleképpen magyarázható. Egyik vélemény szerint a szláv eredetű és 'csóka' jelentésű *galica* szóból alakult ki a *Gács* helynév, amely a magyarban a szótagzáró -*l*-ét elveszítve megnyújtotta az első szótag magánhangzóját (à > á), s *Gács* lett a település neve Nógrád vármegyében.

A másik nézet a Nógrád vármegyei *Gács* település nevét magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélküli) pusztai személynévből magyarázza. Eszerint a névben a *Gábor*, *Gálos*, *Gáspár* egy szótágú (*Gá-*) rövidülésének -*cs* kicsinyítő képzős származékát kell föltételeznünk. Akárhogyan alakult a településnév, mindenkor 'onnan/oda való' jelentésű magyar -i képzővel lett eredetre, származási helyre utaló családnévvé.

Ugyanakkor *Galícia*, a történelemből ismert *Halic* neve is *Gácsország* formában volt használatos a XIV–XVI. századi Magyarországon, a családnevek kialakulása idején. Ennek rövidült *Gács* alakja is megkaphatta az -i képzőt 'Gácsországból való, galiciai' jelentésű családnévként.

Végül lehetett a családnév előzménye közvetlenül a fõt bemutatott *Gács* egyéni név. Ez -i birtokjelet kapván 'Gácsé, *Gács* nevű személy fia, leszármazotta' jelentésűvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti részén, Kecskeméttől keletre, különösen Tiszakécske környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Polnisch* és *Weiss* nevűek magyarosítottak *Gácsi* névre a XIX. században.

Gajdos

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Gajdos* 1793, *Gajdoss*, *Gajdós*. Más változatokkal együtt összesen: 1802.

Eredete Alapszava, a 'furulya, duda' jelentésű *gajd* hangszernév ismeretlen eredetű vándorszóként került a magyarba még a XIII. században. Ez 'valamivel ellátott, valamit birtokló' jelentésű -s képzővel lett családnév. A *Gajdos* lehetett foglalkozásnév is 'gajdon játszó' vagy 'gajdot készítő' jelentéssel.

Ugyanakkor volt egy 'ittas, részeg' jelentésű *gajdos* nyelvjárási szó is, amely hangutánzó szóból alakult a magyarban. Ez mint jellemző tulajdonság ragadványnevévé, később családnevévé is válhatott a gyakran italozó, hangosan mulatozó embereknek.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Gál

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gál* 25 816, *Gaal* 7050, *Gaal* 32, *Gáál*, *Gaal*, *Gaall*, *Gal* 69, *Gáll* 1819, *Gall* 21. Más változatokkal együtt összesen: 35 056.

Eredete Alapja a vitatott eredetű latin *Gallus* keresztnév magyar megfelelője. Az alapnév vagy a 'kakas' jelentésű latin *gallus* közszból, vagy a 'francia' jelentésű *gall* népnévből származik, amelynek pontos etimológiáját nem ismerjük.

Szóba jöhét még egy ír eredetű és 'kiváló, nagyszerű, értékes' jelentésű *gal* szó is, de ezt inkább csak azért gondolják egyesek, mert a *Gál* nevet viselők első szentje (a kettő közül) ír származású volt (bár Svájcban, a később róla elnevezett Szent Gallenben halt meg és temették el). A magyarba a *Gallus* névforma került, amelyből lehagyták a latin -*us* végződést, s a magánhangzója -á- lett. Előbb egyéni, majd apai családnévként terjedt el.

Kettős nevei A *Gál-Gerlach* (30) családnévben többször előfordul.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeletre, de különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Nagyon sokan, különösen *Glancz*, *Glück*, *Glesinger*, *Gelbstein*, *Goldstein*, *Galizenstein*, *Goldscheider*, *Gottlieb*, *Götzl*, *Gruber*, *Griin*, *Guttmann* nevűek magyarosítottak, s egy *Ganaj* nevű is erre a névre változtatott a XIX. században.

Galamb

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Galamb* 1176, *Golob* 14, *Golub* 51. Más változatokkal együtt összesen: 1241.

Eredete Előzménye a szláv eredetű *galamb* szavunk, mely már az Árpád-korban gyakori személynévvé vált metaforikus belső tulajdonság alapján (olyan kedves, szelíd, mint a *galamb*). Ugyanezen szemlélet szerint alakulhatott ki családnévi funkciója is, de minden végződés nélkül az egyéni név is apai családnévvé válhatott, s akkor jelentése '*Galamb* nevű személy fia, leszármazotta'. A *Golub* ugyanannak a szónak későbbi átvétele ugyanabból a szláv nyelvből.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de a Dunán túl valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Érdekes, hogy a *Tauber* családnevűek a *Galambfi* nevet vették föl a XIX. században (egyik 1848-ban *Galambffy* alakban).

Galambos

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Galambos* 5667, *Galambus*. Más változatokkal együtt összesen: 5671.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű *galamb* szavunk 'valamivel való ellátottság' vagy 'valamivel való foglalkozás' jelentésű -*s* képzővel kibővülve egyéni névvé vált. Mint minden egyéni névből, ebből is lehetett családnév, de valószínűbb, hogy foglalkozási névként lett gyakori. Jelentése ekkor 'galambokat tartó' vagy 'galambokkal kereskedő' lehetett.

Másrészt viszont 'valamiben bővelkedő' jelentése is lévén az -*s* képzőnek, olyan helynévvé vált, ahol sok *galamb* tenyészett. A helynévből településnév lett Somogy vármegyében. Ebből minden végződés nélkül (vagy az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző lekopásával) eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett.

Elterjedtsége A Dunán túl és a nyelvterület északi részén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán sokan, elsősorban *Tauber*, *Täubel*, *Gans*, *Gelb*, *Goldhammer* nevűek magyarosítottak *Galambosra*.

Galgóczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Galgócz 1052, Galgóczy 206, Galgócy, Galgočzi 27, Galgóci 10, Galgočzy, Galgoci. Más változatokkal együtt összesen: 1316.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű, 'galagonyás' jelentésű *Glagovc* helynév több vidéken is meghonosodhatott, de csak Borsod és Nyitra vármegyében lett belőle *Galgó* településnév. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű magyar -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Szeged környékén, de a Felvidéken is gyakori.

Gali

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Gali 846, Galy, Gáli 147, Gály, Galli 95, Gálli, Gály, Gally; Gala 29, Galla 344, Gála, Gálla. Más változatokkal együtt összesen: 1488.

Eredete Alapja a vitatott eredetű latin *Gallus* keresztnév magyar származéka. Az alapnév (*Gal ~ Gál*) vagy a 'kakas' jelentésű latin *gallus* köszóból, vagy a 'francia' jelentésű *gall* népnévből származik, amelynek pontos etimológiáját nem ismerjük. Szóba jöhét még egy ír eredetű és 'kiváló, nagyszerű, értékes' jelentésű *gal* szó is, de ezt inkább csak azért gondolják egyesek, mert a *Gál* nevet viselők első szentje (a kettő közül) ír származású volt (bár Svájcban, a később róla elnevezett Szent Gallenben halt meg és temették el). Bármilyen legyen a név eredete, a magyarban elmaradt a latin -*us* végződés, s gyakori személynév lett az Árpádok korában. Ez a személynév fölvehette az -i birtokjelet, s a *Gali ~ Gáli* név 'Galé ~ Gálé, Gal ~ Gál' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnévvé vált.

A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) *Gal ~ Gál* településnév lett Baranya, Bihar, Pest, Tolna, Somogy vármegyében. Ezek közül bármelyik fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s így vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Békés, Bihar megyében és a Hajdúságban gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Geiszauer*, *Goldstein* nevűek a *Gáli*, a *Hambiszki* nevűek pedig a *Gali* névre magyarásítottak a XIX. században.

Gallai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Gallai 992, Gallay 38, Galai, Gálai 15, Galaj. Más változatokkal együtt összesen: 1055.

Eredete Alapja a vitatott eredetű latin *Gallus* keresztnév magyar megfelelője. Az alapnév vagy a 'kakas' jelentésű latin *gallus* köszóból, vagy a 'francia' jelentésű *gall* népnévből származik, amelynek pontos etimológiáját nem ismerjük. Szóba jöhét még egy ír eredetű és 'kiváló, nagyszerű, értékes' jelentésű *gal* szó is, de ezt inkább csak azért gondolják egyesek, mert a *Gál* nevet viselők első szentje (a kettő közül) ír származású volt (bár Svájcban, a később róla elnevezett Szent Gallenben halt meg és temették el). Bármilyen legyen a keresztnév eredete, a magyarba a *Gallus* névforma került, amelyből lehagyták a latin -*us* végződést, s így egy szótágú zárt rövidülésnek tűnve (*Gal ~ Gall*) fölvette az -a kicsinyítő képzőt, s *Gala ~ Galla* személynévvé vált. Erre több adatot találhatunk az Árpád-korban. A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) lett településnév Fejér, Komárom és Tolna megyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévként használták. Föltehető, hogy sokszor az -ai magánhangzó-találkozásból (hiáusból) a név végén kiesett az -a-, s akkor a *Gali ~ Galli ~ Gáli ~ Gálli* családnevek egy része is ide tartozik.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti felében és a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Galló

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Galló 720, Gallo 22, Galó 320, Galo 13, Gáló, Galyó 36. Más változatokkal együtt összesen: 1112.

Eredete Alapja a vitatott eredetű latin *Gallus* keresztnév magyar származéka. Az alapnév vagy a 'kakas' jelentésű latin *gallus* köszóból, vagy a 'francia' jelentésű *gall* népnévből származik, amelynek pontos etimológiáját nem ismerjük. Szóba jöhét még egy ír eredetű és 'kiváló, nagyszerű, értékes' jelentésű *gal* szó is, de ezt inkább csak azért gondolják egyesek, mert a *Gál* nevet viselők első szentje (a kettő közül) ír származású volt (bár Svájcban, a később róla elnevezett Szent Gallenben halt meg és temették el). A magyarba a *Gallus* névforma került, amelyből

lehagyták a latin *-us* végződést, s így egy szótágú zárt rövidülésnek tűnve (*Gal ~ Gall*) fölvette az *-ó* kicsinyítő képzőt. Előbb egyéni, majd apai családnévvel vált, jelentése 'Galó ~ Galló' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az Alföldön gyakoribb.

Galyas

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Galyas* 1618, *Gallyas* 187, *Gajjas* 11, *Gajas*, *Gayas*; *Galas*. Más változatokkal együtt összesen: 1840.

Eredete Alapja két név egybeesése. Az egyik a szláv eredetű és a magyar nyelvjárások némelyikében meglevő 'tisztás, kopár (hegy)' jelentésű *galya* szónak 'valamivel ellátott', 'valamihez hasonló' jelentésű *-s* képzős alakjából jött létre. Amennyiben elfogadjuk ezt a magyarázatot, 'hegyi tisztással rendelkező' vagy metaforikusan 'olyan kopasz, mint a (hegytető)' jelentésű a családnév.

A másik név a vitatott eredetű latin *Gallus* keresztnév magyar *Gal ~ Gál* megfelelőjéből vezethető le. Az alapnév vagy a 'kakas' jelentésű latin *gallus* közszból, vagy a 'francia' jelentésű *gall* névnévből származik, amelynek pontos etimológiáját nem ismerjük. Szóba jöhét még egy ír eredetű és 'kiváló, nagyszerű, értékes' jelentésű *gal* szó is, de ezt inkább csak azért gondolják egyesek, mert a *Gál* nevet viselők első szentje (a kettő közül) ír származású volt (bár Svájcban, a később róla elnevezett Szent Gallenben halt meg és temették el). A *Gallus* névben a magánhangzó fokozatosan nyíltabbá vált (-*u*- > -*o*- > -*a*-), és az -*l*- vidékenkénti nyúlásával, palatalizációjával, majd centrálissá válásával (-*l*- > -*ll*- > -*ly*- > -*jj*- változással) elfogadhatóan lehető az egyénnév. Egyéni nevekből pedig gyakran alakult ki apai családnév. Jelentése 'Galyas ~ Gallyas' nevű személy fia, leszármazotta'. Más nyelvjárási vagy közsavak (a 'rög, göröngy' jelentésű *galy* vagy a 'vékony ág' jelentésű *gally*) késői (XVI–XVII. századi) előfordulásuk miatt valószínűleg nem lehetnek a családnevek alapjai.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen, Borsod és Zemplén megyében, valamint az Alföldön gyakoribb.

Garai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Garai* 3262, *Garay* 334, *Garaj* 111, *Garaji*. Más változatokkal együtt összesen: 3743.

Eredete Alapszava vitatott eredetű. *Gara* nevű településünk volt (néhány ma is megvan) Baranya, Bodrog és Valkó vármegyében. Ezek nevei egyes vélemények szerint keletkezhettek a szláv 'hegy' jelentésű *gora* közszból.

Mások a *Gara* személynévből magyarázzák, amelynek a bibliai héber eredetű *layrbg* [*Gahv ree Ehl (Gávriél)*] 'Isten az én erősségem' jelentésű *Gabriél* angyalnév a végső forrása. Ez a latinon keresztül *Gabrinus* formában került a magyarba. Az *-inus* végződés elhagyása után a lerövidült *Gabr-* névből a *-b-* szabályosan kiesett a név végi mássalhangzó-torlódás (*-br*) fololdása céljából. A *Gar-* tőhöz *-a* kicsinyítő képző járult, s kialakult a *Gara* személynév.

Ismét mások szerint a szláv *Gavril* alakjának *Gavra ~ Gara*becézője került át a délszlávból a magyar névkincsbe, s ebből lett előbb egyéni, majd nemzetiségnév. Ezt a legutóbbi foltévest támasztja alá, hogy valamennyi *Gara* nevű település a déli vármegyeinkben volt található. A *Gara* helységnévhez járuló, 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző által eredetre, származási helyre utaló családnév lett a településnévből.

Elterjedtsége A nyelvterület déli, délnyugati részén ma is gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan, különösen *Galizenstein*, *Ganzl*, *Gauch*, *Gavra*, *Goldberger*, *Goldhammer*, *Goldschmied*, *Goldstein*, *Gottheim*, *Gottlieb*, *Grosz*, *Gruber*, *Grünhut*, *Grünstein*, *Guttmann* nevűek magyaroítottak erre a XIX. században.

Garamvölgyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Garamvölgyi* 1136, *Garamvölgyi*. Más változatokkal együtt összesen: 1140.

Eredete Az ismeretlen eredetű, de ősi kelta vagy preindoeurópai 'ás, tür' jelentésű **ghren-* tőnek a fejleménye *Garam* víznevünk, amelynek az ősi finnugor *völg* szóval való összetétele adja a családnév alapját. Ezt egészíti ki az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvel vált. Régi összeírásokban nem találunk rá adatot.

Elterjedtsége Nógrád megyében kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Mivel a XIX. században nem magyaroított erre a névre senki, valószínűleg újabb névváltoztatásként keletkezett az ide tartozó családnevek többsége.

Gáspár

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gáspár* 12 083, *Gaspar* 19, *Gaspár* 10, *Gaszper* 17; *Káspár*, *Kaspár* 55, *Kaspar*, *Kasper* 139; *Kaszper* 72; *Casper*, *Jaszper* 28. Más változatokkal együtt összesen: 12 445.

Eredete Előzménye a talán perzsa eredetű *Gáspár* név, amelynek a jelentése 'kincstárnok'. A különböző nyelvekben sok ejtésváltozata alakult ki, ezek közül több is a magyarba került. Valamennyiből lehetett családnév minden végződés nélkül, s akkor jelentése 'Gáspár' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Tiszától nyugatra gyakoribb, protestáns vidékeken ritkább volt.

Névváltoztatás Többen, különösen *Gasparik*, de *Goldberger*, *Gottlieb*, *Roth*, *Schwarz* nevűek is választották névmagyarási céljára a XIX. században.

Gáti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gáti* 1204, *Gáty* 12, *Gati*, *Gáhi* 24, *Gáthy* 76; *Gáta* 41, *Gátay* 21. Más változatokkal együtt összesen: 1417.

Eredete Előzménye, a szláv eredetű 'vízlevezető árok', majd 'vízvédelmi földhányás, töltés' jelentésű *gát* szavunk némely nyelvjárásban 'mocsáron keresztülvezető út' jelentést is kapott, s a mellettük fekvő települések neve is *Gát* lett Baranya, Bereg, Bihar, Moson, Szabolcs, Valkó, Verőce vármegyében. Ugyanakkor nem településnévi helynév is lehetett a *Gát*, falu melletti töltés, magasított út neveként. Bármelyik helynév megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ha ott vagy a közelében lakott, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Csak egy *Gröbersperger* nevű vette föl névmagyarási céllal a nevet a XIX. században.

Gazdag

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Gazdag* 3330, *Gazdagh* 24, *Gazdog*, *Gazdig* 284, *Gazdigk* 407, *Gazgyik* 12. Más változatokkal együtt összesen: 4066.

Eredete Előzményének, a valószínűleg iráni eredetű és 'sok pénzzel, nagy vagyonnal rendelkező' jelentésű szónak a magyarba került alakja **kazdik* lehetett. A -zd- hangok hatására a szó kezdetén és végén álló hangok is zöngésültek, a veláris i labialiszálódott -u-vá, és nyíltabbá vált (-o- > -a-). Mindegyik közbülső alakból vagyon helyzetre, illetve társadalmi állapotra utaló családnév keletkezhetett a fönti jelentéssel.

Elterjedtsége Az Alföldön gyakoribb, Erdélyben ritkább (ott a *Gazda* név fordul elő többször).

Névváltoztatás Néhány *Reich* nevű magyarási célból vette föl a XIX. században.

Gazsi

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gazi* 1746, *Gazsy* 11, *Gazi* 81, *Gashi*. Más változatokkal együtt összesen: 1858.

Eredete Alapszava a talán perzsa eredetű *Gáspár* név, amelynek a jelentése 'kincstárnok'. A magyarban ennek egy szótágú rövidülése (*Gas-*) -i birtokjelet kapott, s a magánhangzók közötti (intervokális) helyzetben az -s- zöngésült -zs-vé. Előbb egyéni, abból vagy attól függetlenül is apai családnév lett. A *Gazsi* családnév jelentése tehát 'Gazsé, *Gasz* (vagyis *Gáspár*) nevű személy fia, leszármazotta'.

A XVII. század után keletkezett családnevek esetében (elsősorban a romák körében, akik addig nem viseltek családneveket) az -i végződés már lehetett kicsinyítő képző is. Akkor a pusztá becenévből vált családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Borsod, Zemplén, Szabolcs megyében gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században magyarási célból egy *Glatz* és egy *René* nevű vette föl *Gassi* alakban.

Gazsó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gazsó* 1782, *Gazso* 35. Más változatokkal együtt összesen: 1826.

Eredete Alapszava a talán perzsa eredetű a *Gáspár* név, amelynek a jelentése 'kincstárnok'. A magyarban ennek egy szotagú zárt rövidülése (*Gas-*) -ó kicsinyítő képzőt kapott, s a magánhangzók közötti (intervokális) helyzetben az -s- zöngésült -zs-vé. Ez előbb egyéni, majd apai családnévvé vált minden végződés nélkül, jelentése pedig 'Gazsóé, *Gazsó* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen a Körösök vidékén gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Gaschler* nevű fől magyarásításai céllal a XIX. században.

Géczi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Géczi* 2766, *Géczy* 537, *Géci* 27, *Geczi*, *Geczy*, *Gétzi*, *Géty*, *Gécei* 12, *Géczei* 15; *Giczi* 978, *Giczy* 77, *Gici*, *Ghiczy* 11, *Ghyczy* 52; *Giczei* 78, *Gicei*, *Giczey* 20. Más változatokkal együtt összesen: 4594.

Eredete Több név egybeesése, de mindegyik a görög 'éber, óvatos, körültekintő' jelentésű *γρηγόριος* [gregóriosz] szóra vezethető vissza, mely a latin *Gregorius* alakban került be a magyarba. Az -us végződés elhagyása után (*Gregor*) a név elején levő mássalhangzó-torlódás (*Gr-*) föloldása két különböző bontóhanggal (-i- vagy -é-) lehetett végre. Az így három szótágú vált névből (*Geregor* ~ *Girigor*) szabályosan *Gergely* ~ *Gircely* alak jött létre. Ennek első szótája (*Ge-* ~ *Gi-*) kapta meg a -c- és -e kicsinyítő képzőt.

Mind a *Gic* ~ *Gec*, mind a *Gice* ~ *Gece* magyar névadással (minden végződés és összetétel nélkül, pusztá személynévként) településnév lett Baranya, Gömör, Győr, Szatmár, Torda, Veszprém vármegyében. Ezek bármelyike megkapván az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, eredetre, származási helyre utaló családnévvé alakult. Ugyanakkor birtokjel is lehetett az -i-, s akkor a jelentése '*Gicé* ~ *Gecé*, *Gic* ~ *Gec* nevű személy fia, leszármazotta'. A *Gicei* ~ *Gecei* nevek -ei magánhangzó-találkozásából (hiátusából) az -e szabályosan kieshetett. A másik családnévi eredet későbbi lehetett, amikor (elsősorban német hatásra) a magyar nyelvben is elterjedt az -i kicsinyítő képző, s a *Gergely*becézése *Geci* lett sok helyütt. A XVIII. századtól családnévvé is válhatott ez abecézési forma, de sokkal kisebb számáronnával.

Elterjedtsége A *Geczi* családnévi alak a nyelvterület középső részén, de különösen Kárpátalján gyakori volt.

Névváltoztatás A *Geci* becenévből létrejövő köszö jelentése miatt ('sperma, ondó', melyek közül az utóbbi ugyancsak keresztnévi eredetű, az *András* nevünk becézője, mint ahogyan a 'pete' a *Péteré* többen megváltoztatták *Geczi* családnevüket a XIX. században, de a hangsúly hatására megnyúlt *Géczi* (meg a *Giczi*) forma megmaradt. Egy *Getz* nevű család fől is vette a *Géczi* nevet.

Gecse

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gecse* 1611, *Getse*, *Göcse*. Más változatokkal együtt összesen: 1618.

Eredete A görög 'éber, óvatos, körültekintő' jelentésű *γρηγόριος* [gregóriosz] szóra vezethető vissza, mely a latin *Gregorius* alakban került be a magyarba. A latin -us végződés elhagyása után a név eleji mássalhangzó-torlódás (*Gr-*) föloldása -é- bontóhanggal ment végre, s *Gergely* lett. Ennek első szótája (*Ge-*) kapta meg a -cs + -e kicsinyítő képzőt, s vált az Árpád-korban gyakori egyéni névvé. Ebből később apai családnév lett. Jelentése '*Gecse*' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Szolnok–Debrecen vonalától északra, Heves, Borsod, Zemplén, Szabolcs megyében gyakoribb.

Geiger

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Geiger* 1166, *Geieger*, *Gieger* 14. Más változatokkal együtt összesen: 1181.

Eredete Alapja a középfelnémet *giger* 'hegedűs' jelentésű közső. Foglalkozási családnévként gyakorivá vált Németország déli részén, Bajorországban. Magyarországra családnévként került a XVIII. századi betelepítések során.

Elterjedtsége A Dunán túl és a Duna–Tisza közének déli részén sokszor előfordul.

Névváltoztatás Nagyon sokan a *Hegedűs* nevet vették föl helyette a XIX. században.

Gelencsér

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Gelencsér* 3083, *Gelencser*; *Gölöncsér* 227, *Gölöncsár*, *Gölöncsér*, *Gölöntsér*; *Gerencsér* 3604, *Gerentsér* 13, *Gerencser*, *Gerencer*; *Göröncsér* 15, *Göröntsér*. Más változatokkal együtt összesen: 6977.

Eredete Előzménye feltehetőleg a szerb-horvát, szlovén 'fazekas' jelentésű *grnčār szó volt. Ez a magyarba kerülve szókezdő mássalhangzó-torlódását (*gr-*) -ē- bontóhanggal föloldotta (*gérēncsár*), majd a magánhangzó-harmónia megteremtése céljából az -á- hangot -ē-re cserélte (*gérēncsér*). Az -ē- nemely nyelvjárásban -ö-lett (labializálódott). A *gerencsér* ~ *gölöncsér* főleg a Dunán túl sok vidéken kiszorította az ősi *fazekas* ~ *fazokas* foglalkozásnevét. A *gerencsér* valamennyi változatából foglalkozásnévi családnév lett 'cserépedényeket formázó, égető' jelentéssel.

Elterjedtsége minden névalak a Dunántúra jellemző. A *Gelencsér* a Balaton környékén, Somogy megyében, a *Gerencsér* Zala, Vas és Sopron megyében, a *Gölöncsér* a déli, délkeleti részeken, Baranya, Tolna, Fejér megyében gyakori.

Gellért

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gellért* 778, *Gellert*, *Gelért*, *Gelérd*, *Gellérd*, *Gellér* 581, *Gellár*, *Geller* 103, *Gelér*; *Gerard*, *Gerald*. Más változatokkal együtt összesen: 1493.

Eredete Előzménye a germán eredetű és 'dárda + erő' jelentésű *Gerhardt* név. Ez a magyarba kerülve a magánhangzó-harmóniának megfelelően **Gerhert* lett (a második szótag -á-ja -ē-re, illetve -é-re változott). A mássalhangzó-torlódást likvidacserével szüntette meg a nyelv (az -rh-ból -l- vagy -ll- lett), s a szó végi -dt-t -d-re vagy -t-re egyszerűsítette. A közben létrejött sok változat mindegyikból keresztnévek, majd ezekből apai családnevek alakultak. Jelentéstük 'Gellért ~ Gellér ~ Geller ~ Gellár' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Goldberger*, *Goldstein*, *Gross*, *Groszmann*, *Gutman*, *Grünbaum*, *Plochberger* nevűek magyarosításkor a *Gellér* ~ *Gellért* nevet választották a XIX. században.

Gémes

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Gémes* 1778, *Gemes*. Más változatokkal együtt összesen: 1785.

Eredete Alapszava az ismeretlen eredetű *gém* madárnéünk. Ennek 'valamivel való ellátottságot', 'valamivel foglalkozást' jelentő -s képzős alakja 'gémek által lakott helyen élő' vagy 'gémekkel foglalkozó, tojásaikat, tollaikat gyűjtő, gémekre vadászo' jelentéssel foglalkozásnév lett. Mint minden foglalkozásra utaló szóból, ebből is gyakori családnév vált.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Csongrád megyében fordul elő sokszor.

Gera

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gera* 1715, *Géra* 37. Más változatokkal együtt összesen: 1752.

Eredete A görög 'éber, óvatos, körültekintő' jelentésű *γρηγόριος* [gregóriosz] szóra vezethető vissza, mely a latin *Gregorius* alakban került be a magyarba. A latin -us végződés elhagyása után a név eleji mássalhangzó-torlódás (*Gr-*) föloldása -ē- bontóhanggal ment végbe, s *Gergely* lett. Ennek első szótárgya (*Ger-*) kapta meg vagy az -a birtokjelet vagy az -a kicsinyítő képzőt. Mindkettő gyakori egyéni névvé vált. Az egyéni nevekből apai családnevek lettek. Az első esetben jelentése 'Geré, Ger' nevű személy fia, leszármazotta', második lehetőség szerint pedig a családnév jelentése 'Gera' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Csongrád megyében, Szeged és Hódmezővásárhely környékén gyakori.

Gere

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gere* 2272, *Gére*. Más változatokkal együtt összesen: 2295.

Eredete A görög ’éber, óvatos, körültekintő’ jelentésű *γρηγόριος* [gregóriosz] szóra vezethető vissza, mely a latin *Gregorius* alakban került be a magyarba. A latin *-us* végződés elhagyása után a név eleji mássalhangzó-torlódás (*Gr-*) föloldása *-e-* bontóhanggal ment végbe, s *Gergely* lett. Ennek első szótárgya (*Ger-*) kapta meg vagy az *-e* birtokjelet, vagy az *-e* kicsinyítő képzőt. Mindkettő gyakori egyéni névvé vált. Az egyéni nevekből apai családnevek lettek. Az első esetben jelentése ’*Geré*, *Ger*’ nevű személy fia, leszármazotta’, a második lehetőség szerint pedig a családnév jelentése ’*Gere*’ nevű személy fia, leszármazotta’.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén, Nógrád, Borsod, Zemplén, Szabolcs megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Magyarosításra csak néhány *Schwarzenberg* nevű használta föl a XIX. században a *Gere* névalakot. (A *Gerő* és *Gerőfi* nevet viszont igen sokan választották, minden bizonnyal erdélyi gyakorisága miatt.)

Gergely

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gergely* 8105, *Gergeli*, *Gerghel*, *Gerghely*, *Gerger*, *Gergerly*, *Gergály* 239, *Gergál* 55, *Gergár*, *Geröly* 254, *Geröly* 21, *Geröl*. Más változatokkal együtt összesen: 8739.

Eredete A görög ’éber, óvatos, körültekintő’ jelentésű *γρηγόριος* [gregóriosz] szóra vezethető vissza, mely a latin *Gregorius* alakban került be a magyarba. A latin *-us* végződés elhagyása után a név eleji mássalhangzó-torlódás (*Gr-*) föloldása *-e-* bontóhanggal ment végbe. Az így három szótárgúvá vált név (*Geregor*) második magánhangzója a kétnyiltszótágos tendencia szerint kiesett (*Gergor*). A megmaradó *-o-* a magánhangzó-harmónia céljából *-e-*re változott (*Gerger*), a név végi *-r* pedig likvidacserével *-l* lett (*Gergel*), majd palatalizálódott *-ly-lyé* (*Gergely*), s ez az utolsó hang már szabályosan *-j-*nek hangzik. Tehát a magyaros alak *Gergely* lett. A keresztnév apai családnévvé vált ’*Gergely*’ nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt, de különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Néhányan, *Goldstein*, *Geiduschek*, *Gutchard* nevűek magyarosítás céljából fölvették a XIX. században.

Gerhardt

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Gerhardt* 211, *Gerhárdt*, *Gerhard* 56, *Gerhárd*, *Gerhart*, *Gerhát* 615, *Gérhát*, *Gerháth* 26, *Gerhardt*, *Gerhádt*; *Gerhár*, *Gerard*, *Gerald*, *Geráth* 81, *Gerát*. Más változatokkal együtt összesen: 1006.

Eredete A germán eredetű, ófelnémet *gēr* és *hart* ’dárda + erő’ jelentésű szóból lett a *Gerhardt* keresztnév. Ebből pedig már a németben apai családnév alakult, s így került a magyarba a XVIII. századi telepítések folyamán.

Elterjedtsége A Dunán túl Sopron környékén, Erdélyben Kolozsvárt gyakoribb.

Névváltoztatás Többen a *Gerő* és *Gerőfi* nevet vették föl helyette a XIX. században.

Glonczi

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Glonczi* 1668, *Glonczy*, *Glónczi*, *Glonci* 118. Más változatokkal együtt összesen: 1793.

Eredete Előzménye valószínűleg az ófelnémet ’szikra’ jelentésű **gluoen*, amely a középfelnémetben *glunse* lett. Mai *glang* alakja *-u-* > *-o-* > *-a-* nyitódással jött létre, s fölvette a ’fényes’ jelentést is. A régiségben személynévvé vált, majd megkapta a német *-i* kicsinyítő képzőt, s a németben lett apai családnév.

Elterjedtsége Magyarországon főként Zemplén megyében fordul elő.

Godá

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Goda* 1052, *Góda*. Más változatokkal együtt összesen: 1068.

Eredete Alapszavaként igen sok *God-* kezdetű keresztnév jöhette számításba, de az Árpádok korában közülük a délszláv eredetű, ’ünnepl + béke’ jelentésű *Godimir*, az ’ünnepl + dicsőség’ jelentésű *Godiszláv*, a germán eredetű, ’Isten + barát’ jelentésű *Godwin* volt gyakori. Természetesen lehetséges a germán eredetű, *Gott-* kezdetű nevek latinon keresztsüli megmagyarozodása is, amelyekben a magánhangzók közé kerülő *-t-* még a latinban zöngésült *-d-*

vé: *Gottfried* > *Godefridus* 'Isten + béke', *Gotthard* > *Godehardus* 'Isten + bátor'. A fölsoroltak bármelyike lerövidülhetett egy szótagú alakra (*God-*), fölvehette a magyar -a kicsinyítő képzőt, s egyéni névvé vált. Az egyéni névből általában apai családnév alakult. Jelentése ekkor 'Goda' nevű személy fia, leszármazotta' lett. A *God-*rövidülés azonban kiegészülhetett -a birtokjellel is, és így is egyéni, majd családnévvé válhatott. Akkor a jelentése 'Godé, God' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Godó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Godó* 1670, *Godo* 21, *Gódó*. Más változatokkal együtt összesen: 1698.

Eredete Alapszavaként igen sok *God-* kezdetű keresztnév jöhette számításba, de az Árpádok korában közülük a délszláv eredetű, 'ünnepl + báke' jelentésű *Godimir*, az 'ünnepl + dicsőség' jelentésű *Godiszláv*, a germán eredetű, 'Isten + barát' jelentésű *Godwin* volt gyakori. Természetesen lehetséges a germán eredetű, *Gott-* kezdetű nevek latinon kereszttüli megmagyarosodása is, amelyekben a magánhangzók közé kerülő -t- még a latinban zöngésült -d- vé: *Gottfried* > *Godefridus* 'Isten + béke', *Gotthard* > *Godehardus* 'Isten + bátor'. A fölsoroltak bármelyike lerövidülhetett egy szótagú alakra (*God-*), s fölvehette a magyar -ó kicsinyítő képzőt, s egyéni névvé vált. Az egyéni nevekből általában apai családnevek alakultak. Jelentésük ekkor 'Godó' nevű személy fia, leszármazotta' lett.

Elterjedtsége Az Alföldön, Jászságban és Heves megyében gyakoribb.

Gódor

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Gódor* 1000, *Godor* 42, *Gódór*. Más változatokkal együtt összesen: 1043.

Eredete Az ófelnémet eredetű és 'Isten + bátor' jelentésű *Gotthard* névnek a latinban zöngésült a két magánhangzó közötti (intervokális) -t- hangja -d-re, s az így kialakult *Godehardus* alak visszakerült a németbe is, ahol a XIV–XV. században *Godel* ~ *Goder* formában volt gyakori keresztnév. Ebből még a német nyelvben lett apai családnév. Így került át a magyar névkincsbe, ahol a magánhangzó-harmónia (-o-e- > -o-o-) meghatározta a hangsúly hatására megnyúlt az -o- (*Gódor*).

Elterjedtsége A Dunán túl, főleg Zala megyében gyakori.

Góman

Típusa Tisztségre utaló, német családnév.

Változatai *Góman* 622, *Goman* 115, *Gomán* 183, *Gómán* 53, *Gomann* 25, *Gómann* 27, *Gomány* 103, *Gómány*. Más változatokkal együtt összesen: 1137.

Eredete A germán 'táj, vidék' jelentésű *gau* és (a régiségen) 'hűberes' jelentésű *mann* összetétele volt a kösző, s eredetileg 'a vidék hűberese, katonai ura' volt a jelentése. Tisztség, rang alapján vált *Gomann* ~ *Gohmann* ~ *Göhmann* családnévvé. A magyarba átkerülve a hangsúly hatására megnyúlt első szótagjának magánhangzója (*Góman*), s néha az utolsó mássalhangzója -n-ból -ny-re változott (palatalizálódott). A magyar helyesírási bizonytalanságok miatt sok változata alakult ki, s mindegyik fönnyelmaradhatott különböző neveken.

Elterjedtsége A Dunán túl a *Góman*, Borsod megyében, Mezőkövesd környékén a *Gomány* alak gyakoribb.

Gombár

Típusa Apanévi eredetű vagy foglalkozásra utaló, szláv családnév.

Változatai *Gombár* 1090, *Gombar*, *Gambár* 53. Más változatokkal együtt összesen: 1149.

Eredete Alapszava, szláv eredetű *gomba* szavunk a magyarban személynévvé és településnévvé vált, s ezekben a funkciókban került vissza a szlovákba. Itt megkapta a foglalkozásra és származásra utaló -ár képzőt, s 'Gomba' nevű személy fia, leszármazotta' vagy 'gombagyűjtő, gombatermesztő, gombakereskedő' jelentéssel családnév lett. A XVIII. században nagy számban hozták magukkal az Alföldre felvidéki szlovák áttelepülők.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Dabas és Szarvas környékén gyakoribb.

Gombás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Gombás* 1819, *Gombas*. Más változatokkal együtt összesen: 1823.

Eredete Alapszava, szláv eredetű *gomba* szavunk a magyarban 'valamivel ellátott', 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel foglalkozást jelentő szóvá lett. A foglalkozásra utaló névből 'gombagyűjtő, gombatermelő, gombakereskedő' jelentésű családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl, a Balatontól északkelelre, a Kisalföldön és Felvidéken gyakoribb.

Gombkötő

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Gombkötő* 1206, *Gombkőtő*, *Gombkötő*. Más változatokkal együtt összesen: 1239.

Eredete Ősi hangulatfestő *gob* ~ *göb* szavunkban analógiás járulékhang (inetimologikus betoldás) a nazális *-m-*, s így jött létre a *gomb* ~ *gómb* közszó. Ehhez járult az ősi finnugor *köt* ige folyamatos melléknévi igeneve, s az összetétel után főnevesülve igen elterjedt foglalkozásnévvé vált. A ruhákra való gombok egy részét ugyanis ször-, selyem-, arany- vagy ezüstszálakból fonták, kötötték egy kicsiny falap köré, de ugyanök készítették a sujtásokat, zsinórakat, vitézkötéseket is. Mint általában a foglalkozásnevemből, ebből is könnyen vált előbb ragadványnév, abból pedig vagy közvetlenül is családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati részén, elsősorban Vas megyében, de Orosházán is gyakori.

Gombos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Gombos* 4866, *Gombós*, *Gombis*. Más változatokkal együtt összesen: 4889.

Eredete Ősi hangulatfestő *gob* ~ *göb* szavunkba analógiás járulékhangként (inetimologikus betoldásként) nazális *-m-* került, s így jött létre a *gomb* ~ *gómb*. A ruhákra, használati tárgyakra csatok mellett sokszor használtak *gombokat*, amelyeket ször-, selyem- vagy vékony fémfonálból készítettek, máskor csontból, fából faragtak. Ezek készítőinek a neve *-s* foglalkozásnév-képzővel alakult. A *gombos* mint foglalkozásnév gyakori családnév lett.

Elterjedtsége A Dunán túl Zala megyében és az Alföld keleti felében, Debrecen környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, különösen *Gansl* és *Knopf*, *Knöpfler* nevük, de *Glücksthal*, *Golarics*, *Goldberger*, *Goldfried*, *Grünfeld*, *Grosz*, *Guttmann* nevük is magyarosítottak erre a XIX. században.

Gonda

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Gonda* 3278. Más változatokkal együtt összesen: 3289.

Eredete Előzménye az ófelnemet *kuoni* 'merész' és *-rât* 'tanács(adó)' összetételéből keletkezett *Konrád*, mely több hangalakban bekerült a magyar névkincsbe, és nagyon népszerűvé vált az Árpádok korában. Egyik változatában (*Kondra*) az első hang zöngéstülése (*K-* > *G-*) a zöngés mássalhangzó-torlódás (-*ndr-*) hatására lehetett végbe. Majd egy szótágra rövidülése (*Gond-*) után megkapta a kicsinyítő *-a* képzőt. Előbb egyéni, majd abból családnévvé vált, amelynek jelentése 'Gonda' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen a Duna–Tisza közén, Nagykőrös–Cegléd–Hatvan–Szolnok vidékén gyakori.

Névváltoztatás Elég sokan, különösen *Goldstein*, *Guttmann*, de *Gewürtz*, *Gescheidt*, *Glück*, *Gelb*, *Gelbmann*, *Goldring*, *Goldhammer*, *Gottlieb*, *Grünstein*, *Grossmann* nevük is fölvették névmagyarásítási céllal a XIX. században

Göbölyös

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Göbölyös* 295, *Göbölyös*, *Göbölyös* 14, *Göbölyös*, *Göbölyös*; *Göbölös* 345, *Göbölös* 174, *Göbölös*; *Göblyös* 579, *Göblyös*, *Göblyös* 12, *Göblyös*, *Göblyös*; *Göblös* 36, *Göblös*, *Göblös*. Más változatokkal együtt összesen: 1510.

Eredete Alapszava, a 'hízott marha' jelentésű *göböly* szó talán belső keletkezésű, hangulatfestő *göb* ~ *gömb* szavunkból alakult ki. Ezt 'valamivel való ellátottságot', 'valamivel való foglalkozást' jelentő -s képzővel látták el, s így 'hízott marhát tartó, nevelő, terelő, marhát hizlaló' vagy 'hízott marhával kereskedő' jelentésű *göbölyös* foglalkozásnév alakult ki. Mint foglalkozásnévből, ebből is gyakori családnév lett.

Elterjedtsége A *Göbölyös* alak a Tiszán túl, főleg Jászságban, a *Göbölös* pedig a Dunán túl, különösen Fejér megyében gyakoribb.

Gömöri

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gömöri* 1441, *Gömöry* 111, *Gömöri* 10, *Gömörei* 11. Más változatokkal együtt összesen: 1577.

Eredete Alapszava, az ótörök eredetű, 'szén' jelentésű *kömür* közszó nyilván metaforikus jelentéssel (olyan fekete, mint a szén) személynévre is bekerült (*Kömürdeš*). A magyarban *Cumur* [*Kümür*] adatokat találunk az Árpád-korból, amelynek szókezdő *K-* hangja szabályosan zöngésült *G-*vé az *-m-* hatására, magánhangzói pedig nyíltabbá váltak (*ü* > *ö*). Így *Gömör* formájú személynév, abból pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) több településnév lett (mindegyik *Gömör* vármegyében). A helynévből 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel eredetre, származási helyre utaló *Gömöri* családnév lett.

A családnév kialakulhatott az egyéni névből is *-i* birtokjellel, s akkor jelentése 'Gömöré, *Gömör* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén, a volt *Gömör* vármegye környékén: Szolnok, Heves, Borsod, Abaúj megyében gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században sokan, *Geitner*, *Gleich*, *Goldstein*, *Groma*, *Grünbaum*, *Grünwald*, *Guttmann* nevűek magyarosítottak erre, és valószínűleg a folvett nevek nagy része a vármegyére vonatkozik, nem az egyes településekre.

Gönczi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gönczi* 2787, *Gönczy* 314, *Gönczi* 14, *Gönczy*, *Gönci* 64, *Gönci*; *Gönczei*; *Könczei* 26, *Könczey* 24. Más változatokkal együtt összesen: 3205.

Eredete Előzménye, az ófelnémet *kuoni* 'merész' és *-r* *t* 'tanács(adó)' összetételéből keletkezett *Konrád* több változatban bekerült a magyar névkincsbe, és nagyon népszerűvé vált az Árpádok korában. Egyik változatának (*Kunc* ~ *Künc*) névkezdő mássalhangzója zöngésült (*K-* > *G-*), a tő magánhangzója pedig nyíltabbá vált (-*ü* > -*ö*). Az így létrejött *Gönc* személynév megkaphatta az *-i* birtokjelet, s családnévvé lett, jelentése 'Gönczé, *Göncz* nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor a *Gönc* személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helyiségnévvé alakult Abaúj és Zemplén vármegyében. Ezek pedig az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel válhattak eredetre, származási helyre utaló családnévvé. *Köncze* faluról nem maradtak följegyzések, valószínűleg ez (többszörös) birtokjellel a *Könc* személynévből alakult családnévvé.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén: Borsod, Abaúj, Szabolcs megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Göncz*, *Glück*, *Grum*, *Grün*, *Grünhut*, *Goldstein*, *Roth*, *Stern* nevűek és egy *Gombos* nevű is fölvette a *Gönczi* nevet a XIX. század folyamán.

Gönczöl

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gönczöl* 689, *Göncöl* 54, *Gönczöl*, *Göntzöl*, *Göntzörl*; *Gönczör* 16, *Göncör*, *Gönczörl* 225, *Gönczörl* 15, *Gönczörl*, *Göncörl*; *Könczöl* 791, *Köncöl* 10, *Könczöl*, *Könczörl*, *Könczörl*. Más változatokkal együtt összesen: 1827.

Eredete Előzménye, az ófelnémet *kuoni* 'merész' és *-rát* 'tanács(adó)' összetételéből keletkezett *Konrád* több változatban bekerült a magyar névkincsbe, és nagyon népszerűvé vált az Árpádok korában. Egyik változata, a *Gunczel* ~ *Giunczel*, amelynek a magyarban az első magánhangzója nyíltabbá vált (-*ü* > -*ö*), második pedig labialiszálódott (-*é* > *ö*). Így vált magyar személynévvé a *Göncöl*, amelyet *Göncöl-szekér* nevű két csillagképünk is visel (a régiségben *Szekércsillag* volt a nevük). A név végére került (szótágzáró) *-l* elmaradhatott, és akkor megnyújtotta az előtte álló magánhangzót (*Gönczörl*), vagy likvidacserevel *-r*-ré válthatott (*Gönczörl*). Az

egyénnévből közvetlenül is lehetett a magyarban családnév, s akkor jelentése: 'Gönczöl' nevű személy fia, leszármazotta'.

Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnév is lett a személynévből Baranya vármegyében (*Göncel*). Ez változatlan formában vagy az -i képző lekopása után is lehetett családnév, s így jelentése 'Göncel településre/településről való'.

Elterjedtsége A *Gönczöl* alakok Esztergom, Nógrád, Pest megyében, a *Könczöl* nevek pedig a Dunántúl nyugati részén, Vas és Zala megyében gyakoribbak.

Görbe

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Görbe* 1048, *Görbe* 11. Más változatokkal együtt összesen: 1061.

Eredete Déli szláv eredetű, és 'púpos ember' jelentése is volt (a nyelvjárások nemelyikében még ma is van) a *görbe* szavunknak. Külső tulajdonság jelöljeként könnyen lett belőle családnév. Későbbi jelentése 'hajlott hátú' is lett, s ez megnövelte az ebből alakult nevek számát. Az átvitt értelmű és belső tulajdonságra utaló 'nem egyenes úton járó, tiszességtelen, becstelen' jelentései csak a XIX. században alakultak ki a szónak, így történeti okok miatt nem lehetett belőle családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében: Csongrád megyében, Szeged környékén gyakoribb.

Görög

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Görög* 2143, *Görög*, *Görög*, *Görögh* 88, *Gereg* 10. Más változatokkal együtt összesen: 2248.

Eredete Előzménye, az ismeretlen eredetű hellenisztikus *γραικός* [graikosz] népnév délszláv közvetítéssel, *gereg* ~ *görög* alakban került be a magyarba. Mint általában a népnevek, ez is gyakori családnévvé lett, hiszen nemcsak a *görög* eredetre, hanem nyelvtudásra, öltözökösre, munkaadóra, társa, vidékre is utalhatott. Ebben az esetben pedig elsősorban a görög katolikus vallást is figyelembe kell vennünk. Megerősíti ez utóbbi motivációt a családnév viselőinek földrajzi elhelyezkedése is.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, ahol a magyar görög katolikusok zöme ma is él, a *Görög* családnév sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, köztük több *Grünfeld* és egy-egy *Grünbaum* meg *Maszarik* nevű fölvette a XIX. század folyamán a *Görög* családnevet.

Gregus

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gregus* 929, *Greguss* 96; *Gereges*. Más változatokkal együtt összesen: 1028.

Eredete Előzményéből, a görög 'éberen örködni' jelentésű *γρηγορΞω* [gregoreo] igéből alakult ki a *Γρηγόριος* [Gregóriosz] 'éberen örködő' jelentésű keresztnév. Ez a latin *Gregorius* közvetítésével került a magyar névkincsbe, s igen gyakorivá vált az Árpád-kor folyamán. Egy szótágú rövidülése (*Greg-*) fölvette a magyar -us kicsinyítő képzőt. Ez előbb egyéni, majd minden végződés nélkül családnévvé vált, így jelentése 'Gregus' nevű személy fia, leszármazotta'. Néha a névkezdő mássalhangzó-torlódás (*Gr-*) betoldott -ë- bontóhanggal fölöldődött, így jött létre a *Gérergus* alak.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén, a Duna-Tisza közének déli részén, Szeged környékén különösen gyakori.

Gróf

Típusa Valahová, valakihez tartozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Gróf* 2102, *Grof* 37, *Groff* 15, *Gróff*. Más változatokkal együtt összesen: 2156.

Eredete Előzménye, német eredetű *gróf* méltóságnevünk igen hamar személynévvé vált. Családnévvé mint a *gróf* rokona, hozzáartozója vagy még gyakrabban a *gróf* szolgálatában álló, birtokán dolgozó személy megnevezése motivációjával alakult. Később metaforikus jellemnévvé is lett, vagyis ha valaki úgy viselkedett, öltözött, mint egy *gróf*, előbb ragadványnévként, majd a korábbi családnevet fölváltva megkaphatta a *Gróf* családnevet.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Graf* családnevű vette föl a *Grof* nevet.

Grósz

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Grósz* 1521, *Grosz* 282, *Gross* 104, *Gros*. Más változatokkal együtt összesen: 1908.

Eredete Előzményének, a középnémet *größle* vagy középfelnémet *größ* szónak a jelentése eredetileg 'vastag, kövér, testes' vagy 'esetlen, otromba, nehézkes' volt. Ez mint testi tulajdonság vált a németben családnévvé. *Gros* alakja Svájcban, a *Gross* ~ *Groß* forma pedig Németország nyugati felében gyakoribb. A magyarba német telepesekkel került be nagyobb számban a XVIII. század folyamán.

Elterjedtsége Ma is különösen eredetileg német településeken, Buda környékén, a Dunán túl Tolna és Baranya megyében, valamint a Békés megyei Mezőberényben gyakori.

Névváltoztatás A XIX. században sokan *Nagy* névre magyarosították meg.

Gruber

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Gruber* 1230, *Grüber* 142, *Grubert*; *Grübel*. Más változatokkal együtt összesen: 1380.

Eredete Alapszava, a *grub* 'gödör, verem' jelentésű kösző felnémet eredetű. A tájnyelvi németben *Gruber* ~ *Grubel* ~ *Grüber* ~ *Grübel* 'bányász' jelentésű foglalkozási családnév lett. Ezek nagy része német telepesekkel került be a magyar névkincsbe a XVIII. század folyamán.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán általában *Bányai* névre magyarosították.

Guba

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Guba* 2044, *Gúba*. Más változatokkal együtt összesen: 2048.

Eredete Előzménye az ósi finnugor *guba* szavunk. Jelentése 'gyapjas, fürtös, szörmés bőrből készült felsőruha' volt, majd az anyag megnevezésévé is vált. Szimbolikus személynév lett belőle, vagyis jelölte a viselőjét, tulajdonosát, készítőjét, kereskedőjét. Egyénnévként is előfordult az Árpád-korban, de foglalkozási családnévként vált gyakoribbá.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Hevesben és Jászságban, valamint a Felvidéken többször előfordul.

Gulyás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Gulyás* 20 133, *Gujás* 52, *Gulás* 69, *Guljas* 21, *Gulgás*, *Gúlyás*, *Gulyas*, *Gullyás*, *Guias*. Más változatokkal együtt összesen: 20 548.

Eredete Alapszava, a *gulya* szavunk bizonytalan eredetű (talán valamelyik kaukázusi nyelvből való). Eredetileg csak egy szarvasmarhát jelentett, s ehhez járult a 'valamivel ellátott, valamit birtokló, valamivel foglalkozó' -s képző. A *gulyás* eredeti jelentése tehát 'marhatartó, marhakereskedő' volt. A *gulya* szó 'több szarvasmarha együttese, csorda' jelentése csak a XVI. században jelent meg, tulajdonképpen a *gulyás* foglalkozási megnevezésből való elvonásáról. Ma elsősorban 'szarvasmarhák csoporthjának őrzője, legeltetője; csordás' jelentésben használjuk. A családnevek is erre a jelentésre utalnak leginkább.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeletrre, különösen az Alföldön gyakori.

Névváltoztatás Egy *Goldstein* nevű család vette föl a XIX. században.

Guth

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Guth* 663, *Gúth* 190, *Gut* 171, *Gút* 41, *Gutt*. Más változatokkal együtt összesen: 1069.

Eredete A ma 'jó' jelentésű *gut* szó eredetileg 'szabad' jelentést is hordozott. A *Guthe*, *Gutmann* családnevekben tehát 'szabad ember' jelentésű volt, s jórészt ebben, később azonban 'tiszességes, derék, barátságos, melegszívű,

segítőkész' jelentésében is gyakori családnévvé vált a német nyelvben. Így került be a magyar névkincsbe is nagyobb tömegben a XVIII. századi német betelepítésekkor.

Elterjedtsége Ma is elsősorban eredetileg német lakosú falvakban, Tolna és Baranya megyében él nagyobb számban.

Guti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Guti* 775, *Gúti* 63, *Guthi* 13, *Guthy* 82, *Gúthi*, *Gúthy*, *Gutti*; *Gutai* 348, *Gutay* 30, *Gútai*, *Gútay*, *Guttai*, *Guttay*. Más változatokkal együtt összesen: 1343.

Eredete Valamely német eredetű keresztnév, *Gottfried* (jelentése 'Isten + védelem'), *Gotthard* ('Isten + merész, bátor'), *Gottlieb* ~ *Gottleib* ('Isten + fiú') magyarban egy szótakra lerövidült (*Gut-* ~ *Got-*) alakjának önálló vagy -*a* kicsinyítő képzővel ellátott változata (*Gota* ~ *Guta*) vált személynévvé. Abból magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Abaúj, Bereg, Fejér, Komárom, Nógrád, Somogy, Szabolcs, Vas vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnévként terjedt el. Amennyiben -*ai* magánhangzó-találkozás (hiátus) alakult ki a név végén (*Gutai*), a nyelv az egyik magánhangzó (általában az -*a*-) kidobásával föloldotta a hiátust.

Elterjedtsége A Tisza túl Békés és Csongrád megyében valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Gutmann* nevű erre magyarosított a XIX. század folyamán.

Gy

Gyárfás

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Gyárfás 545, Gyarfás, Gyáfrás 84; Járfás 553, Jarfas, Járvás 396, Járvas. Más változatokkal együtt összesen: 1614.

Eredete Előzménye az ófelnémet *ger* 'lándza, dárda' és a *vass-* 'szolga' összetétele. Jelentése tehát 'fegyverhordozó' volt, amelyből a németben *Gervas*, a latinban pedig *Gervasius* keresztnév lett. A magyar névkincsbe már a XI. században bekerült, s az Árpád- és Anjou-korban igen népszerűvé vált, így sok változata kialakult. Először a latin *-ius* végződése maradt el, a név elejének *G*-je *Dzs*-nek, majd *Gy*-nek, némely nyelvjárásból pedig *J*-nek hangzott. Talán még ide lehetne sorolni a *Nyárfás* (13) néhány esetét, ugyanis némely nyelvjárásból a *Gy*- ~ *Ny*- megfelelés előfordul (pl. *megyek* ~ *menyek*). Mindegyik változatból egyéni, később pedig családnév lehetett, amelynek jelentése 'Gyárfás nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Gyárfás Erdélyben, különösen Háromszékben, a Járfás a Jászságban gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Goldspitzer* nevű család magyarosított Gyárfás névre a XIX. században.

Gyarmati

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Gyarmati 5040, Gyarmaty 14, Gyarmathi 24, Gyarmathy 316. Más változatokkal együtt összesen: 5427.

Eredete Alapszava talán az ótörök eredetű, 'fáradhatatlan' jelentésű *jōformati* [*dzsármáty*] törzsnek a neve. Ez került a magyarba szintén (*gyarmat*) törzsnévből, majd sok helységnév lett belőle Arad, Bács, Bars, Békés, Esztergom, Györ, Hunyad, Nógrád, Nyitra, Somogy, Szatmár, Temes, Vas, Zaránd vármegyében (ezekből mára megkülönböztető előtaggal -*gyarmat* utótagú településnevek lettek). Közülük bármelyik fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé válthatott.

Elterjedtsége Általánosan előfordul, de Erdélyben és Felvidéken ritkább.

Névváltoztatás Többen, *Goldmann*, *Gottlieb*, *Gramarics*, *Grubics*, *Gying* nevűek magyarosítottak erre, és egy *Zsiros* nevű vette föl a XIX. században.

Gyenge

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Gyenge 1623, Gyengő, Gyengő; Gyönge 28, Győnge. Más változatokkal együtt összesen: 1671.

Eredete Ismeretlen eredetű *gyenge* melléknevnékből külső tulajdonság ('erőtlén') megjelölőjeként lett egyéni név. Ebből vagy ugyanilyen motivációval családnév lett, amely azonban minden végződés nélkül is kialakulhatott az egyénnévből, s akkor a jelentése 'Gyenge' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Békés, Hajdú és Bihar megyében, valamint a Balaton környékén gyakoribb.

Gyetvai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Gyetvai 1820, Gyetvay 26, Gyetvaj. Más változatokkal együtt összesen: 1848.

Eredete A szlovák 'fiatalok, ifjúság' jelentésű *d'etva* [gyetva] szóból lett településnév Zólyom vármegyében a XVII. században, amit a magyarság is átvett. Ehhez kapcsolódott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Felvidéken: Nógrád, Heves, Gömör, Borsod megyében gyakoribb.

Gyimesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gyimesi* 1805, *Gyimesy*, *Gyimesi*; *Gimesi* 357, *Gimesy* 11, *Gimessy*, *Ghimessy* 14. Más változatokkal együtt összesen: 2201.

Eredete Alapszava az ismeretlen eredetű, 'szarvas, öz nősténye, szarvastehén' jelentésű *gím* szavunk. 'Valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű *-s* képzővel kiegészülve olyan erdőt, területet, vidéket jelöl, ahol szarvasok tenyésznek. A mellettük levő település megkappa ugyanezt a nevet Bács, Csík és Nyitra vármegyében (az utóbbiban *Ghimes* alakban). Akár a vidék, akár a község nevéhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s családnévvé lett.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Gyöngyösi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gyöngyösi* 4269, *Gyöngyösy* 29, *Gyöngyösi*, *Gyöngyössi*, *Gyöngyössy* 117, *Gyengyesi*. Más változatokkal együtt összesen: 4476.

Eredete Alapszava, az ótörök eredetű *gyöngy* szavunk 'valamihez hasonló' jelentésű *-s* képzővel több patakknak, folyónak a nevére lett ('gyöngyöző, gyöngyként fénylező' jelentéssel), s a mellettük fekvő települések is megkapták a víz nevét Heves, Somogy, Vas, Zemplén vármegyében. Ezek közül bármelyik eredetre, származási helyre utaló családnévvé válthatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel ellátva.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Borsod, Abaúj, Zemplén, Szabolcs, Szatmár megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, *Gamperl*, *Ganzlinger*, *Trepper*, *Vaszil*, *Vihogyil* nevük választották névmagyaráositás céljára a XIX. században.

Györe

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Györe* 1264, *Gyüre* 228; *Gyüre* 1497, *Gyüre* 48. Más változatokkal együtt összesen: 3050.

Eredete Alapszava, a görög ' földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] szó személynévvé vált még a görögben, de a magyarba a latin *Georgius* alak került be. A latin *-ius* végződés elhagyása után a *-g-k* gy-vé váltak (palatalizálódtak), aminek hatására a magánhangzó is palatális (*-ö-* ~ *-ü-*) lett. Az utolsó hang (*-gy*) szabályos rövidülés útján tűnt el, s a megmaradt *Györ-* ~ *Gyür-* fölvette az *-e* kicsinyítő képzőt, az első szóttag magánhangzója pedig az azt követő *-r*, vagy a hangsúly hatására nemely nyelvjárásban megnyílhatott. Így alakult előbb az egyéni, majd ebből a 'Györe ~ Györe ~ Gyüre ~ Gyüre' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű apai családnév. Az *-e* végződés azonban lehet birtokjel is, s akkor a családnév jelentése 'Györé ~ Gyüré, Györ ~ Gyür' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl és az északkeleti nyelvterületen gyakoribb.

Györfi

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Györfi* 1498, *Györfy* 44, *Győrfi* 3340, *Györfy* 200, *Györfi* 34, *Győrfi* 77, *Győrffy* 818; *Gyürefi* 12. Más változatokkal együtt összesen: 6067.

Eredete Alapszava, a görög ' földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] szó személynévvé vált még a görögben, de a magyarba a latin *Georgius* alak került be. A latin *-ius* végződés elhagyása után a *-g-k* gy-vé váltak (palatalizálódtak), aminek hatására a magánhangzó is palatális (*-ö-*) lett. Az utolsó hang (*-gy*) szabályos rövidülés útján tűnt el. A megmaradt *Györ-* ~ *Gyür-* kiegészült a 'fia' jelentésű *-fi* utótaggal, és apai családnévvé vált. Jelentése 'Györe ~ Gyüre' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Némileg a Dunántúl egyes részein is, de különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Többen, Jurcsák, Gyurkán, Gyurkó, Gyurkovics, Gregorovics, de Geiger, Gembarovicz, Grün nevűek is magyarosítottak Györfire, két Sneringa nevű család pedig Gyürffi nevet vett föl a XIX. században.

György

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai György 5128, Győrgy 58, Gyorgy 14. Más változatokkal együtt összesen: 5526.

Eredete Előzménye, a görög ' földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] személynévvé vált még a görögben, de a magyarba a latin *Georgius* alak került be. A latin *-ius* végződés elhagyása után a *-g-k* gy-vé váltak (palatalizálódtak), aminek hatására a magánhangzó is palatális (-ö-) lett. Keresztnévként is nagyon gyakori volt az Árpád-korban, így későbbi apanévre utaló családnévként is sokszor előfordult. Jelentése 'György' nevű személy fia, leszármazotta'.

Kettős nevei A kettős csalánevek igen sokszor összetételekké váltak (főleg Erdélyben): Györgydeák (100), Györgypál (61), Györgjakab (30).

Elterjedtsége Különösen Erdélyben és az Őrségen gyakori.

Névváltoztatás Csak néhány Gottlieb család magyarosított György névre a XIX. században.

Győri

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Győri 8354, Győry 429, Györi 247, Györy 20; Gyeőry 10; Györei 291, Györey 23, Győrei 26, Győrey, Gyürey. Más változatokkal együtt összesen: 9511.

Eredete Alapszava, a görög ' földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] személynévvé vált még a görögben, de a magyarba a latin *Georgius* alak került be. A latin *-ius* végződés elhagyása után a *-g-k* gy-vé váltak (palatalizálódtak), aminek hatására a magánhangzó is palatális (-ö-) lett. Az utolsó hang (-gy) szabályos rövidülés útján tűnt el, s a megmaradt Györ magánhangzója az *-r-* hatására nemely nyelvjárásban megnyúlt. A Györ alak fölvehette az *-i* birtokjelet, s így alakult ki a 'Györé ~ Győré, Györ ~ Győr' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű személynév.

Mindkettő magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helynév lett Bihar, Bodrog, Borsod, Györ, Temes, Tolna, Veszprém, Zemplén vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. A Györe nevű településeknel az *-i* képző *-ei* magánhangzó-találkozást (hiátust) eredményezett, amit a magyar nyelv az *-e-* elhagyásával oldott föl.

Elterjedtsége Általanosan elterjedt, de az Alföldön némileg gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században igen sokan, Gyurinka, Gans, Gansel, Gibis, Goldberger, Glück, Grosz, Grün, Grünfeld, Grünwald nevűek magyarosítottak Győri névre.

Györki

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Györki 648, Györky 26, Györki 114, Györky 23; Györkei 201, Györkey, Györkei; Gyürki 180, Gyürky 121, Gyürki, Gyürky, Gyürkei, Gyürkey; Gyurki 17. Más változatokkal együtt összesen: 1375.

Eredete Alapszava, a görög ' földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] szó személynévvé vált még a görögben, de a magyarba a latin *Georgius* alak került be. A latin *-ius* végződés elhagyása után a *-g-k* gy-vé váltak (palatalizálódtak), aminek hatására a magánhangzó is palatális (-ö-) lett. Az utolsó hang (-gy) szabályos rövidülés útján tűnt el, s a megmaradt Györ- ~ Gyür- kiegészült *-k-* és néha még *-e* kicsinyítő képzővel is.

Az így létrejött Györk ~ Gyürk ~ Györke ~ Gyürke személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnévvé vált Abaúj, Heves, Nógrád, Pest, Szatmár, Tolna, Valkó, Vas, Zala, Zarand vármegyében. Ezek bármelyikéhez 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző járulhatott, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Ugyanakkor közvetlenül egyénnevekből is létrejöhettek családnevek *-i* birtokjellel, s akkor jelentésük 'Györké ~ Gyürké ~ Györké ~ Gyürké, Györk ~ Gyürk ~ Györke ~ Gyürke' nevű személy fia, leszármazotta' volt. A szó végén kialakult *-ei* magánhangzó-találkozást (hiátust) a magyar nyelv az *-e-* elhagyásával oldotta föl.

Elterjedtsége Erdélyben és a Dunán túl, különösen az Őrségen és Ormánságban gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Schlesinger* és egy *Preininger* család *Györki* névre magyarosított a XIX. században, ugyanakkor egy *Györke* nevű is *Györki* lett.

Györkös

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Györkös* 1042, *Györkös*, *Györkös* 12, *Györkös*. Más változatokkal együtt összesen: 1068.

Eredete Alapszava, a görög ' földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] szó személynévvé vált még a görögben, de a magyarba a latin *Georgius* alak került be. A latin *-ius* végződés elhagyása után a *-g-k* gy-vé váltak (palatalizálódtak), aminek hatására a magánhangzó is palatális (-ö-) lett. Az utolsó hang (-gy) szabályos rövidülés útján tűnt el. A megmaradt *Györ-* ~ *Gyür-* kiegészült *-k-* és *-s* kicsinyítő képzőkkel. Így először egyéni, majd abból minden változás nélkül családnév lett, s jelentése 'Györkös' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati részén, különösen a Balatontól északnyugatra gyakoribb.

Gyulai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Gyulai* 2873, *Gyulay* 160, *Gyullai*, *Djurai*. Más változatokkal együtt összesen: 3084.

Eredete Alapszava, a *ǰila* [*dzsila*] szó az ótörökben 'kiemelkedő méltóság, tisztség' jelenésű volt. A magyarban a veláris *-i-* labializálódott *-u-vá*, a névkezdő *Dzs-* képzése pedig hátrébb tolódott, *Gy-* lett. Így személynévvé, abból pedig településnévvé vált magyar névadással (minden változtatás, végződés vagy összetétel nélkül) Arad, Baranya, Békés, Bodrog, Kolozs, Máramaros, Sopron, Temes, Ugocsa, Zala vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s így gyakori családnév lett.

Közvetlenül egyéni névből is kialakulhatott a családnév *-i* birtokjellel, akkor jelentése 'Gyuláé, Gyula' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, a Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, *Gyukli*, *Gyureskó*, *Gellberger*, *Goldberger*, *Goldmann*, *Grosz*, *Grünbaum*, *Grünstein*, *Gubi*, *Gulovics* nevű családok magyarosítottak erre a XIX. században, de sokan csak nemesi jellegűvé kívánták tenni nevüköt az *-i* végződéssel, s erre cserélték addigi *Gyula* családnevüket.

Gyuricza

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Gyuricza* 1679, *Gyurica* 83, *Gyuritza*; *Juricza* 31, *Jurica*, *Djurica*. Más változatokkal együtt összesen: 1800.

Eredete Előzménye, a görög ' földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] szó személynévvé vált még a görögben, s elterjedt az egész kereszteny világban. A magyarba a *Gyurica* délszláv alakulásmódúbecenévként került be (jóllehet a XVIII. században már kialakulhatott magyar becenévként is). A *Jur-* és *Djur-* kezdetű nevek horvát helyesírásúak. A családnév jelentése 'Gyurica' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén, Baja környékén és Zala megyében gyakoribb.

Gyuris

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy délszláv családnév.

Változatai *Gyuris* 1835, *Gyurís*, *Gyuriss* 18, *Gyurisch*; *Juris* 57, *Jurisch*, *Jurys*, *Djuris*. Más változatokkal együtt összesen: 1920.

Eredete Előzménye, a görög ' földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] szó személynévvé vált még a görögben, s elterjedt az egész kereszteny világban. A *Gyuri* alak a délszlávból került a magyarba, de az *-s* képző lehet magyar is, délszláv is. Tehát a családnév kialakulásának nyelve bizonytalan. Jelentése 'Gyuris' nevű személy fia, leszármazotta'. A *Jur-* és *Djur-* kezdetű nevek horvát helyesírásúak.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén, Szeged környékén gyakoribb.

Gyurkó

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy délszláv családnév.

Változatai *Gyurkó* 1428, *Gyurko* 14, *Gyúrkó*; *Jurkó* 143, *Jurko*. Más változatokkal együtt összesen: 1607.

Eredete Előzménye, a görög 'földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] szó személynévvé vált még a görögben, s elterjedt az egész keresztény világban. A *Gyur-* kezdetű nevek a délszlávból kerültek a magyarba, de a -*kó* kicsinyítő képző éppen úgy lehet magyar is, mint szláv, tehát becenévként is bekerülhetett a magyarba, de alakulhatott itt is. Apanévi családnévvé vált, jelentése 'Gyurkó' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Mivel a Jászságban gyakori, ott valószínűbb a magyar alakulásmód, de a *Jur-* ~ *Djur-* írásmódú alakok horvát eredetre utalnak.

Gyurkovics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Gyurkovics* 766, *Gyurkovits* 83, *Gyurkovich*, *Gyurokovics* 42, *Gyurókovics* 23; *Jurkovics* 86, *Jurkovits* 11, *Jurkovich* 14; *Jurgovics*. Más változatokkal együtt összesen: 1035.

Eredete Előzménye, a görög 'földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] szó személynévvé vált még a görögben, s elterjedt az egész keresztény világban. A *Gyurkó* névalak eredete bizonytalan, a -*kó* kicsinyítő képző lehet magyar is, szlovák is, délszláv is, de az apanévi szláv -*ics* ~ -*vics* képző egyértelműen szlávvá teszi a családnevet. Jelentése 'Gyurko' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Dunántúli, Baja környéki gyakorisága délszláv, Nógrád megyében való elterjedtsége pedig szlovák eredetre utal.

H

Haga

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Haga* 964, *Hága* 115, *Haága*; *Aga*, *Ága*, *Agha*. Más változatokkal együtt összesen: 1094.

Eredete Végső forrása az ófelnémet *hagan* talán 'törvényszék' jelentésű volt, s ebből alakult a mitológiai *Hagen* név, amelyet a Nibelung-ének egyik góncs nélküli lovagja viselt. Ez a magyar névkincsbe is bekerült, s az Árpádok korában *Hag* ~ *Haga* ~ *Agh* ~ *Aga* alakban személynévként korabeli oklevelekben gyakran előfordult. A *Hag* vagy *Ag* alapnévnek -a kicsinyítő képzős vagy szintén -a birtokjeles változata a *Haga* ~ *Aga*. A hangsúly hatására megnyúlhatott első magánhangzója (-a- > -á-). Az egyénnév minden változás nélkül családnévvé vált, s jelentése 'Hag ~ Ag vagy Haga ~ Aga nevű személy fia, leszármazotta'. Családneveink között nem ritka a német *Hagen* (29) ~ *Hágen* (312) sem, amelyek azonban városnévi eredetű német családnevek, és jóval későbbi előfordulásuk a német történeti névtárak adatai szerint is a magyar *Hag* ~ *Haga* adatoknál.

Elterjedtsége Északkeleten kissé gyakoribb.

Hagymási

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hagymási* 713, *Hagymásy* 71, *Hagymássi*, *Hagymássy* 33, *Hagymasy*, *Hajmási* 440, *Hajmásy* 71, *Hajmássy* 19, *Hajmasi*. Más változatokkal együtt összesen: 1352.

Eredete Alapszava, a *hagyma* ~ *hajma* szavunk ősi finnugor eredetű. A 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzős kiegészítése külterületi helynévvé, földterület nevévé, abból településnévvé vált Bihar, Bodrog, Közép-Szolnok, Küküllő, Nógrád, Somogy, Szerém, Tolna, Torda, Valkó, Vas, Veszprém vármegyében. Ezeknek mindegyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A *Hajmási* forma a Dunán túl, a *Hagymási* alak pedig a Hajdúságban gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Czibula* nevű magyarosított erre a XIX. században.

Hajas

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Hajas* 1897, *Haias*, *Halyas*. Más változatokkal együtt összesen: 1904.

Eredete Alapszava, ősi ugor eredetű *haj* szavunk 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzős alakja 'hajas, dús vagy hosszú hajú' jelentésű köszövődési szó lett. Mint külső tulajdonságra utaló szó előbb egyéni, majd családnévvé vált. Jelentése 'Hajas nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati szélén, Vas és Zala megyében, valamint az északi részeken gyakoribb.

Hajdu

Típusa Foglalkozásra, népcsoportra utaló, magyar családnév.

Változatai *Hajdu* 13 101, *Hajdú* 5290, *Haidu*, *Haydu* 15, *Haydú*, *Hajdo*, *Hajdó* 123, *Haidó* 10. Más változatokkal együtt összesen: 18 621.

Eredete Ősi ugor eredetű *haj-* igetőünk -t műveltekető képzős (*haj*) alakjának folyamatos melléknévi igeneve (*hajtó*) főnevesült, s azokra a szarvasmarha-terelőkre szükült le a jelentése, akik a XII–XIII. századtól foglalkozásszerűen hajtották az Alföldről a hízott magyar marhákat olasz és dalmáciai városokba. Mivel fölfegyverezve, szinte katonai szervezetként működtek, jelentős haderőt alkottak, és zsoldosként részt vettek különböző hadi

eseményekben is. A XVII. század elején csatlakoztak Bocskai István szabadságharcához a Habsburgok ellen, s ekkor már külön népcsoportnak számítottak. A fölkélés győztes befejezésével kollektív nemességet és letelepülési területet kaptak Bocskaitól annak tiszántúli birtokain, tehát területhez is köthető a népcsoport, éppen úgy, mint a székely vagy palóc.

Előbb tehát foglalkozási, majd népcsoporti névnek kell tekintenünk. A név alakja is meg változott: a -j- hatására a -t- zöngésült -d-vé, a név végi -ó néhol megmaradt, de általában záródott -ú-ra, s megrövidült -u-vá. A dalmáciai horvát nyelvben máig is a magyar többes számú alakot (*hajduk*) használják a népcsoport megnevezésére (és 'zsivány, rabló' jelentésben, de híres labdarúgó csapat neveként is).

Elterjedtsége A Dunától keletre, a nyelvterület déli és keleti részén, a Hajdúság környékén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században néhányan, köztük *Heuduschka*, *Heiduska*, *Hercz* nevűek erre magyarosítottak.

Hajnal

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Hajnal* 4399, *Hajnál*, *Hainal*, *Haynal*. Más változatokkal együtt összesen: 4469.

Eredete Előzménye a valószínűleg ősi uráli vagy finnugor eredetű *haj-* szótövünknek -n + -l képzőbokkorral alakult származéka (*hajnal*). Eredeti jelentése 'vörösség az ég alján' lehetett (vonatkozhatott virradatra és naplementére is). Ez magyarázza gyakori személynévi (és családnévi) használatát: külső tulajdonság volt első motivációja ('vörös bőrű, hajú' jelentéssel). Később azonban, amikor 'pirkadat, kora reggel' jelentésre szükült le a szó használata, belső tulajdonságra is vonatkozhatott: 'korán kelő, serény' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunától keletre, főleg Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, köztük *Morgenstern*, *Hanel*, *Hennel*, *Herman*, *Hönigsfeld* nevűek erre a XIX. század folyamán.

Hajós

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Hajós* 1228, *Hajos* 48. Más változatokkal együtt összesen: 1276.

Eredete Alapszava a vitatott (ótörök vagy ősi finnugor, esetleg uráli) eredetű *hajó* szavunk. 'Valamivel való ellátottságot' vagy 'valamivel való foglalkozást' jelentő -s képzős alakjának (*hajós*) több jelentése is kialakult: *hajó* tulajdonosa, birtokosa vagy *hajón* dolgozó, *hajóval* járó személy, esetleg *hajót építő* mesterember. Mint minden foglalkozásnál, gyakori családnévvé vált. Jelentése 'Hajós' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Többnyire hajózható folyóvizek mellett városokban, különösen Szegeden gyakori.

Névváltoztatás Igen sokan, köztük *Schiff*, *Schiffblatt*, *Schiffler*, de *Hajerbacher*, *Hamburg*, *Hamburger*, *Hápp*, *Hartstein*, *Henkel*, *Heller* nevűek is magyarosítottak erre a XIX. században.

Hajzer

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, német családnév.

Változatai *Hajzler* 1029, *Haizer* 45, *Haiser* 20, *Haiszer* 17; *Hauser* 453, *Hauzer* 235, *Häuzer*, *Hausherr*, *Hausler*, *Häusler*, *Hausser*, *Häussler*, *Hauszer*, *Häuszer*, *Hauszler*, *Häuszler*, *Hauzler*; *Heisler* 67, *Heissler*, *Heiszer* 22, *Heizler* 240. Más változatokkal együtt összesen: 2183.

Eredete Két német név alaki keveredése. Az egyik a 'házigazda, családfő' jelentésű *Hausherr*. A másik pedig a 'házas zsellér' jelentésű *Häusler*. Ezeknek szétválasztása a magyar helyesírás bizonytalansága miatt lehetetlen, legföljebb családtörténeti kutatásokkal oldható meg. Még a német nyelvben vált mindkettő családnévvé, és a XVIII. századi telepítésekkor került nagy számban a magyar névkincsbe.

Elterjedtsége A *Hauser* elterjedése Bajorországban gyakoribb. Magyarországon a *Hajzer* Debrecen környékén többször előfordul.

Névváltoztatás Sokan magyarosítottak *Hazai* névre közülük a XIX. század folyamán.

Halasi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Halasi* 1835, *Halasy* 83, *Halassi*, *Halassy* 77, *Hallasy*. Más változatokkal együtt összesen: 2023.

Eredete Alapszava az ősi uráli *hal* szavunk. 'Valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzős változata (*Halas*) gyakori víznév volt, s a mellette létesült település nevévé is vált Bács, Bodrog, Komárom, Külső-Szolnok, Pest, Pozsony, Ung, Valkó, Vas vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, Fejér, Pest és Szolnok megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, köztük számos *Fisch*, *Fischer*, *Ribnikár*, de *Hájek*, *Halics*, *Harczer*, *Haskler*, *Habenicht* nevű is magyarosított erre a XIX. század folyamán.

Halász

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Halász* 13 353, *Halasz* 21. Más változatokkal együtt összesen: 13 488.

Eredete Alapszava, az ősi uráli *hal* szavunk -ász foglalkozásra utaló képzővel ellátva igen gyakori foglalkozásnév lett. Mint minden tevékenységre, foglalkozásra utaló szó, ez is gyakori családnévvé vált. A régi helyesírási bizonytalanságok miatt a *Halas* és *Halasz* alakok között csak családtörténeti kutatásokkal lehet különbséget tenni.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, de a Dunától keletre kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Rengetegen vették föl a *Halász* nevet a XIX. század folyamán. Különösen sok volt közöttük a korábban *Fisch*, *Fischl*, *Fischer*, *Fischhof*, de nem kevés *Ribar*, *Ribarcsik*, *Ribánszky*, *Halavács*, *Haluska*, *Hecht*, *Hacker*, *Harczer*, *Haradek*, *Harmancsok*, *Hauch*, *Herkl*, *Hirsch* nevű család is erre változtatta meg a nevét.

Halmai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Halmai* 1556, *Halmay* 58, *Halmi* 1082, *Halmy* 50; *Halomi* 56. Más változatokkal együtt összesen: 2802.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű *halom* szavunk már az 1055. évi Tihanyi alapítólevélben is szerepel *luazu holma* ('Lovász halma') birtokos személyjeles formában. Nagyon sok (150 körül) településnevet alkottak a *halom* szóval a Történelmi Magyarországnak szinte minden vármegyéjében. Bármelyikból lehetett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév. A *Halmai* típusú nevekből az -ai magánhangzó-találkozás (hiátus) megszüntetése céljából elmaradhatott az -a- magánhangzó, a *Halomi* típusú nevek esetében pedig a kétnyíltszótágos tendencia következtében eshetett ki a második nyílt szótag -o- hangzója, de volt olyan nyelvjárás, amelyben mégis megmaradt.

Elterjedtsége A Dunán túl általános, Baranya megyében kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Mind a *Halmai*, mind a *Halmi* alakot sokan választották névmagyarási célra a XIX. század folyamán, elsősorban *Berger*, *Holländer*, *Heller*, *Haluska*, de *Hahn*, *Hatschek*, *Hochenberg*, *Hönigswald*, *Hrebicsek*, *Hronoda*, *Hubert*, *Hudacsek* nevűek is.

Hamar

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változata *Hamar* 1800. Más változatokkal együtt összesen: 1806.

Eredete Ismeretlen eredetű, eredetileg 'gyors' jelentésű *hamar* melléknevnünk még Balassinál is jelzőként használatos („...az jó *hamar* lovak...”). Mint külső tulajdonság jelölője ('gyors járású, beszédű, munkájú személy') természetes úton vált egyéni, majd gyakori családnévvé.

Elterjedtsége Erdélyben, különösen Háromszékben gyakori.

Névváltoztatás Névmagyarásra csak egy *Oberhammer* nevű vette igénybe, inkább a *Hamari* nevet választották a XIX. században.

Hámori

Típusa Valahová tartozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hámori* 1414, *Hámory* 61, *Hamori*, *Hámóri*. Más változatokkal együtt összesen: 1477.

Eredete Alapszava, régi *hámor* szavunk német eredetű, és először 'kalapács', később 'kovácműhely', majd 'vasgyár' jelentésű volt. Az ehhez járuló 'onnan/oda való, oda tartozó' jelentésű -i képzővel alakult

megkülönböztető nevet az ott dolgozó, közelében lakó gyakran megkapta, s ragadványnévből munkahelyre utaló családnevével válhatott.

Ugyanakkor a *hámor* mellett kialakult települések is (esetleg valamilyen kiegészítéssel: *Vashámor*, *Rézhámor*) megkapták ezt a nevet Abaúj, Bars, Bereg, Borsod, Gömör, Hont, Pozsony, Szepes, Torda, Veszprém, Zemplén vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott.

Elterjedtsége Az északnyugati nyelvterületen és Borsod megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, elsősorban a *Hammer*, *Hammerschmidt*, *Hemert* nevűek választották magyarosítás céljára a XIX. században.

Hamza

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy szláv családnév.

Változatai *Hamza* 1689, *Hamzah*, *Hamzau*, *Hamzsa*. Más változatokkal együtt összesen: 1741.

Eredete Valószínűleg két különböző etimonú, magyaráztató név egybeesése. Az egyik, az arab eredetű és 'oroszlán' jelentésű *χαμζα* [*chámzâ*] gyakori ragadványneve volt oszmán-török szultánoknak, vezéreknek, tiszteknek (Érd török kori neve is *Hamzsabég* volt). A XVI. században a magyarba is átkerült személynévként, és apai családnév lett belőle. Jelentése tehát '*Hamza* ~ *Hamzsa* nevű személy fia, leszármazotta'.

A másik név a bibliai héber eredetű, 'a sokaság atya' jelentésű ~*hrba* [*āhv rāh hāhm* (*Ávráhám*)] a nyugati szláv nyelvben csonkult *Ham* formára, s fölvette a -*sza* kicsinyítő képzőt, amelynek -*sz-e* zöngésült az -*m-* hatására -*z-* vé. Az egyéni névből családnév lett a szlovákban. Az első véleményt támasztja alá családnévként való XVI. századi előfordulása a magyarban, a másodikat pedig szlovákok lakta településeken való gyakoribb megjelenése a családnévnek.

Kettős nevei A *Hamza-Balogh* (33) kapcsolatban fordul elő többször.

Elterjedtsége A Hajdúságban és Szabolcsban gyakoribb.

Hankó

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy szlovák családnév.

Változatai *Hankó* 2019, *Hanko* 22. Más változatokkal együtt összesen: 2046.

Eredete Előzménye a bibliai héber eredetű és 'Isten kegyelmes' jelentésű *@njwhy* [*Yeh hoh châh nähn* (*Jehohánán*)] vagy az ugyanolyan jelentésű *@njwy* [*Yoch châh nähn* (*Johanán*)] név, mely a latin *Johannes* alakon keresztül terjedt el a kereszteny világban, így a szlovákban is. Nagyon sok olyan nyelvben, amelyben nem az első szótagon van a hangsúly, csonkult (és rövidült is) *Han* formára. Ez a magyar és szlovák névkincsbe kerülve is fölvehette a -*ko* ~ -*kó* kicsinyítő képzőt, s előbb egyéni, majd ebből apai családnévvé vált. Jelentése tehát '*Hankó* ~ *Hanko* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Mivel a nyelvterület északi részén, Nógrád, Heves, Borsod megyében és szlovákok által alapított településeken (Békéscsabán, Nyíregyházán és környékén) gyakoribb, nagyobb arányú lehet a szlovákban alakult nevek száma, de azt, hogy az egyes nevek melyik nyelvben alakultak ki, csak családtörténeti vizsgálatok döñthetik el.

Harangi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Harangi* 1461, *Haranghi*, *Haranghy* 34. Más változatokkal együtt összesen: 1499.

Eredete Alapszava az ótörök eredetű *harang* szavunk. Ebből vagy 'templomi jeladó eszköz', vagy 'harangvirág' jelentésében névátvitellel (metónímiával) keletkezett településnev. *Harang* nevű helység előfordult Békés, Csanád, Szabolcs, Valkó vármegyében. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Hajdúságban különösen gyakori.

Névváltoztatás Néhányan, köztük *Glöckner*, *Leitner*, *Schaundt* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Harangozó

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Harangoz* 2704, *Harangozo* 43, *Harangóz*. Más változatokkal együtt összesen: 2760.

Eredete Alapszava az ótörök eredetű *harang* szavunk. Ennek -z igekeképzős és -ó folyamatos melléknévi igenévképzős származéka (*harangoz*) főnevesült. Foglalkozási, illetőleg alkalmi vagy rendszeres tevékenységet végző személy nevévé vált. Ebből természetes úton alakult sok ragadványnév, abból vagy attól függetlenül pedig családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Harasztí

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Haraszti* 2150, *Haraszy* 39, *Haraszthy* 41. Más változatokkal együtt összesen: 2235.

Eredete Alapszava a szláv eredetű, 'tölgyes' vagy 'égererdő' jelentésű *haraszt* szavunk. Ebből sok külterületi helynév (erdőnév) lett, s a mellettük, köztük épült települések is megkapták a *Haraszt* ~ *Harasztí* nevet Abaúj, Baranya, Bodrog, Györ, Hont, Komárom, Nyitra, Pest, Szabolcs, Valkó, Vas, Veszprém, Zala vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Az -i végű településnév (*Harasztí*) esetében az -i képző -ii magánhangzó-találkozást (hiátust) eredményezett, amit a nyelv az egyik -i- kivetésével oldott föl.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén, az Ormánságban, a Tiszán túl pedig Bihar megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, elsősorban *Harasztik*, *Hrastl* és *Krumpholcz*, de *Hamovics*, *Hellsinger* nevűek is magyarosítottak erre a XIX. században.

Hargitai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hargitai* 1644, *Hargitay* 70, *Hargittai* 105, *Hargittay* 27. Más változatokkal együtt összesen: 1849.

Eredete A mai *Hargita*-hegység legmagasabb csúcsa (a régiségben csak *Havas* vagy *Nagy-Havas*) egy környékén legerltető román pásztor *Härgotă* nevéről magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, puszt személynévből) kapta nevét a XVI. században. Később ez a név kiterjedt az egész hegységre, és megmagyaroosodott *Hargita* formában. Ehhez járulhatott volna az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s válthatott volna családnévvé, de hegyek, gyéren lakott területek neveiből ily módon nagyon ritkán alakulnak családnevek. Mivel sem történeti, sem XIX. századi magyarosítási adatokat nem találni rá, valószínűleg XX. századi magyarosítások eredménye az ide tartozó családnevek túlnyomó többsége.

Elterjedtsége Erdélyben igen ritka. Előfordulási helyük elsősorban Budapest, a Dunán túl pedig a Tolna, Baranya megyei német települések.

Hári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hári* 1511, *Háry* 228, *Hari* 25, *Hary* 25, *Haári*; *Harai* 146, *Hárai* 21, *Haraji*, *Haralyi* 22. Más változatokkal együtt összesen: 1986.

Eredete Alapszavának több magyarázata is van. Lehetséges, hogy a szláv 'gyors, furge' jelentésű *chrl* szó átvétele a helyiségnév eredete. Valószínűbb azonban, hogy vagy az ótörök *qara* ~ *χara* 'fekete' jelentésű, vagy az arabra visszamenő, de a magyarba oszmán-törökön keresztül szláv közvetítéssel bekerült 'durva posztó' jelentésű, a nyelvjárások némelyikében ma is élő *harár* ~ *hara* szó vált személynévvé. Az Árpád-korban több *Har* ~ *Chara* nevet jegyeztek föl, s ezekből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, puszt személynévként) településnév lett Alsó-Fehér, Háromszék, Hunyad vármegyében *Hár* ~ *Hara* ~ *Hári* ~ *Haraly* formában. Ezeknek a községeknek bármelyikéhez az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző járult, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége *Harai* ~ *Hari* alakja Erdélyben, a *Hári* pedig az Alföldön, de különösen a Dunán túl, Zala megyében gyakori.

Névváltoztatás Néhány *Hirschl* és *Hirschel* nevű erre magyarosított a XIX. században.

Harkai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Harkai* 1065, *Harkay* 69. Más változatokkal együtt összesen: 1134.

Eredete Talán az ótörök eredetű s 'holló' jelentésű *Xarya ~ Qarya* [*Chárghá ~ Kárghá*] vagy a 'fejedelem' (esetleg más méltóság neve) jelentésű *Qarza* [*Kárcza*] név került be a magyar személynévkincsbe, aztán itt *Hárka* alakú lett (de megmaradt *Karcsa* alakúnak is). Majd magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztta személynévként) helységnévvé vált Bács, Gömör, Komárom, Krassó, Pest, Sopron, Trencsén vármegyében. Ezek bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Duna–Tisza közi Kiskunságban való gyakoriságuk megerősítő a török szóból való eredetet.

Névváltoztatás Néhány *Hirsch* és *Haan* nevű erre magyaráositott a XIX. században.

Harkály

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Harkály* 968, *Harakály* 125, *Harakál*, *Harakal*. Más változatokkal együtt összesen: 1096.

Eredete Előzménye az ősi ugor eredetű, hangutánzó szóból alakult *harkály* madárnevünk. Ebből metaforikusan (úgy kopog, mint a *harkály*, olyan a hangja, mint a *harkályé* stb.) vagy szimbolikusan 'ácsmester' foglalkozásra utalva ragadványnévvé vált, s abból '*Harkály*' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel családnév lett. Természetesen a családnév közvetlenül is kialakulhatott a madárnévből ugyanazokkal a névadási motivációkkal. A *harkálymadarak* gyakoriságából helynevek (erdőnevek), azokból pedig településnevek is alakultak Komárom, Zala, Zaránd, Zemplén vármegyében, s a falunévből minden végződés nélkül is lehetett eredetre, származási helyre utaló családnév 'onnan/oda való' jelentéssel.

A *Harkán* (19), *Harkány* (78) családneveket azért nem lehet összevonni a *Harkály* nevek adataival, mert nem egyértelműen alakváltozatai egymásnak. A *Harkán ~ Harkány* kialakulhatott az ótörök *Xarya* 'fejedelem' jelentésű személynévből is.

Elterjedtsége Északkeleten, Zemplén megyében gyakoribb.

Harmat

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Harmat* 937, *Harmath* 1334, *Harmáth*. Más változatokkal együtt összesen: 2273.

Eredete Előzménye két külön szóból is magyarázható. Bizonytalan eredetű *harmat* szavunk 'korai', 'gyöngé' jelentésű volt. Ebből a jelentésből lehetett tulajdonságra utaló egyéni, illetve családnév. Későbbi jelentéséből eredően ('kicsapódott reggeli vízpára a füveken') lehetett metaforikus családnév (olyan gyöngé, erőtlen, mint a *harmat*).

Azonban helységnévvé is vált a *harmat* közső Csanád és Gömör vármegyében. A településnévből pedig minden végződés nélkül keletkezhetett 'onnan/oda való' jelentéssel családnév.

Végül fölmerül annak a lehetősége, hogy 'az egésznek *harmad* része' jelentésű (egy)*harmad* szavunk utolsó mássalhangzója zöngéltelenült ($-d > -t$). Ebben a jelentésben is családnévvé válthatott. Jelentése ekkor 'földet egy*harmada* terméséért művelő, *harmados*'. Ez utóbbira 1574-től vannak is családnévi adatok, s a mai névrendszerben sem ritkák a *Harmadi*, *Harmados* (39), *Harmadás* (58) családnevek.

Elterjedtsége A *Harmat* név a Dunántúlon az Ormánságban, s valamennyire az Alföldön is gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században néhányan, köztük *Nebelthan*, *Hochschwager*, *Hammerschmidt*, *Mittacsek*, *Weisz* nevűek vették föl magyaráositás céljából.

Harmati

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Harmati* 1449, *Harmathi* 15, *Harmathy* 32. Más változatokkal együtt összesen: 1497.

Eredete Alapszava, a bizonytalan eredetű *harmat* szavunk az átlagosnál 'harmatosabb hely' jelentésben helynévvé, abból településnévvé vált Csanád és Gömör vármegyében. Valamelyikhez hozzájárulván az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Ugyanakkor a *Harmat* egyénnév is megkaphatta az -i birtokjelet. Ebben az esetben 'Harmaté, Harmat nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel lett apai családnév.

Elterjedtsége A Tiszán túl Bihar és Békés megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Nebelthan*, *Hovorka*, *Eismann*, *Thänsz* nevűek magyarosítás céljából vették föl a XIX. században.

Harsányi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Harsányi* 3969, *Harsanyi*, *Harsány* 27. Más változatokkal együtt összesen: 4012.

Eredete Alapszava, az ősi uráli vagy finnugor eredetű *hárs* fanevünk 'valamivel való ellátottságot' jelentő -n ~ -ny képzővel helyneveket, erdőneveket alkott, majd a mellettük épült településnek a nevévé vált Bács, Baranya, Bihar, Borsod, Hunyad, Komárom, Valkó vármegyében. Ezek bármelyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Hajdúságban, Szabolcs és Bihar megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, köztük számos *Harstein*, de szórványosan *Heller*, *Hellsinger*, *Hintersteller*, *Hirsch*, *Hlavacsek*, *Hlatki*, *Hocz* nevűek is magyarosítottak erre a XIX. században.

Hartmann

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Hartmann* 1263, *Hartman* 495, *Harthmann*. Más változatokkal együtt összesen: 1759.

Eredete A germán 'bátor, merész' jelentésű *-hard* és 'férfi' jelentésű *man* összetétele. Jelentése tehát 'bátor férfi'. Korai keresztnévi adatait nem jegyezték föl okleveleinkben (csak egy *Harmann* név található a XIV. század elejéről, de ezt német ember is viselhette), ezért német névnek kell tartanunk. A keresztnévből apanévi családnév lehetett, de attól függetlenül is kialakulhatott mint családnév.

Elterjedtsége Igen elterjedt az egész német nyelvterületen, de különösen Bajorországban és Svájcban. Magyarországon a XVIII. századi német telepítések után szaporodott meg a számuk. Ma is elsősorban Buda környéki és dunántúli, Tolna és Baranya megyei német eredetű községekben viselik többen.

Névváltoztatás Sokan fölvették helyette a *Kemény*, *Keményfi* nevet a XIX. században.

Hász

Típusa Tulajdonságra vagy lakóhelyre utaló, német családnév.

Változatai *Hász* 82, *Hasz*; *Hass*, *Háss*, *Has*, *Hás*, *Haas* 180, *Haás* 64, *Haass*, *Haász* 1036, *Haasz* 28, *Háász*; *Ház* 23, *Haz*; *Haaz* 104, *Haáz* 102. Más változatokkal együtt összesen: 1673.

Eredete Előzményének, a felnémet *hase* szónak a jelentése 'nyúl'. Ebből metaforikusan, belső és külső tulajdonságnévként (olyan gyáva, gyors, jó hallású, mint a nyúl) gyakori családnév lett egész Németországban és Svájcban.

Ugyanakkor középkori úgynevezett „háznévből” is kialakulhatott családnév, vagyis nem a személyre vonatkozott a fölösörök tulajdonságok egyike, hanem a lakóház neve volt „*Hase*”, vagyis 'Nyúl', s így neveztek a benne lakó családot is. (Erre sok példát találhatunk ma is Angliától a Baltikumig, s Nyugat-Magyarországon is vannak rá adatok.)

Elterjedtsége Németországnak különösen a nyugati és déli részén, továbbá Svájcban gyakori a családnév. Magyarországra a XVIII. században került nagyobb tömegben. A Dunán túl a Balaton környékén és Tolna, Baranya megyében, valamint Buda környékén gyakori. Sok változata a magyar helyesírás bizonytalanságából ered.

Névváltoztatás Többen megváltoztatták a XIX. században, s *Havas*, *Havasi*, *Hazai*, *Házi* nevet vettek föl helyette.

Hatházi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hatházi* 311, *Hatházy* 23, *Hathazi*; *Hadházi* 982, *Hadházy* 152. Más változatokkal együtt összesen: 1478.

Eredete A mai *Hajdúhadház* eredeti neve *Hatház*, vagyis 'hat házból álló település' volt a jelentése. A *Hadház* név csak 1870 óta használatos hivatalosan, de népetimológiásan a XVIII. századtól vannak rá adatok. A nevek

valamennyi alkotóeleme (*hat*, *had*, *ház*) ősi uráli vagy finnugor eredetű szó. A mai hajdúsági *Hatház* régen Szabolcs vármegyéhez tartozott, s volt még *Hatház* nevű település Borsod vármegyében is. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé alakult. A családneveket a XVIII. században kezdték hozzáigazítani a település új nevéhez, addig a *Hatházi* változat volt általános, mivel **Hadház* település nem létezett, legalábbis nincs korábbi följegyzésünk rólá.

Elterjedtsége Hajdúság környékén, Borsod, Zemplén és Szabolcs megyében gyakoribb.

Hatvani

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hatvani* 1322, *Hatvany* 32, *Hatvanyi* 53. Más változatokkal együtt összesen: 1416.

Eredete Alapszava összetett szóként magyarázható. Ősi finnugor eredetű *hat* számnevünk a szintén finnugor eredetű, már elhomályosult 'tíz' jelentésű szó (amely a magyarban -van/-ven illeszkedő alakváltozatú lett) összetételével nyerte el a '60' jelentését. Valószínűleg *hatvan* házból álló települések kapták meg ezt a nevet Fejér, Heves, Közép-Szolnok, Nógrád, Pest, Somogy vármegyében. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Duna-Tisza közének déli részén és Szolnok környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Viltsek* nevű, valamint a híres báró *Deutsch* cukorgyáros család (melynek leszármazotta volt Lajos, az irodalmár és Ferenc, a festő) magyarosított erre a XIX. században származási helyükre utalva, de ők valamennyien csak 1917-től viselik a *Hatvany* nevet, addig *Hatvany-Deutsch* kettős családnevük volt.

Havasi

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Havasi* 3176, *Havasy* 39, *Havassi*, *Havassy* 54. Más változatokkal együtt összesen: 3279.

Eredete Alapszava, az ősi uráli eredetű *hó* szavunk -v- tövű, 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzős változata *havas* lett. Melléknévként vonatkozhatott ősz fejű emberre, de holdkórosra, alvajáróra is. Külső vagy belső tulajdonságra utaló egyénnév lehetett belőle. Amennyiben ez megkapta az -i birtokjelet, 'Havas' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnévvé vált.

A szó főnevesülve olyan hegycsúcsra vonatkozott, amelyen nyáron sem olvad el a hó. Mivel azonban ott nem élhetnek emberek, természetes úton nem keletkezhetett belőle családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl némileg gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyaroitáskor azonban nem vették figyelembe, hogy a havasokban nem élhetnek emberek, így a *Havas* (932) ~ *Havasi* családnevek nagy száma a XIX. században tömegesen fölvett, magyarosított nevekből ered. Közöttük többször szerepel a *Schnee*, *Schneeberger*, *Schneemann*, *Schneer*, de számtalan más, *Halapin*, *Handsler*, *Haszpa*, *Haudtel*, *Havlicsek* ~ *Hlavacsek*, *Heldele*, *Heumann*, *Homeiszter*, *Holuszka*, *Homolya*, *Homeiszter* név is.

Házi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Házi* 983, *Házy* 68. Más változatokkal együtt összesen: 1054.

Eredete Alapszava, az ősi uráli eredetű *ház* szavunk több száz esetben utótagjává vált (-ház vagy -háza alakban) településneveinknek (Macsaház, Fityeház; Gutaháza, Füleháza stb.). Ezek bármelyike kiegészülhetett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel, s később egy részükön elmaradt az esetleg már ismeretlen jelentésű vagy éppen sértő, dehonesztáló előtag, s *Házi* ~ *Házai* alakban vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé. Az -ai végződés magánhangzó-találkozását (hiátusát) nyelvünk az -a- elhagyásával szüntette meg.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, földrajzi tagoltságot nem lehet kimutatni.

Névváltoztatás A XIX. századi névmagyaroitásokkor csak egy *Hausknecht* nevű vette föl új névül a *Házi* alakot (sokan a *Hazai* formát választották).

Hegedűs

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Hegedűs* 16 185, *Hegedüs* 11 419, *Hegedős*, *Hegedös* 32, *Hegdiüs*, *Hegdüs*, *Hegedis*, *Hegedis*, *Hegedus*, *Hegedüs*. Más változatokkal együtt összesen: 27 821.

Eredete Abszolút töve az ismeretlen eredetű **heg-* -tő -*d* gyakorító ikeképzős származékának folyamatos melléknévi igenevéből alakult *hegedű* szavunk. Ez kiegészülve a 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel kedvelt tevékenységet, foglalkozást jelentett. A gyakori tevékenységre, foglalkozásra utaló kifejezésekkel, szavakból gyakori családnevek lettek.

Elterjedtsége Elsősorban az Őrségen viselik aránylag sokan, a *Hegedős* alak is ott meg általában a Dunán túl gyakoribb.

Kettős nevei A *Hegedüs-Bite* (62) névkapcsolatban fordul elő többször.

Névváltoztatás Igen sokan, különösen nagyszámú *Geiger*, *Hudák*, *Hudacek*, *Hudacsik*, *Hugyecz*, *Spielmann* és *Ceterasin*, *Herzl*, *Hirschler* nevű magyarosított erre a XIX. században. *Hegedüs* Géza író édesapja 1894-ben azért vette föl *Hirschl* helyett a *Hegedüs* nevet, mert ő is, apja is kiválóan hegedült, s már korábban a ragadványnevük volt a *Hegedüs*.

Hegyes

Típusa Helynévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Hegyes* 1257, *Högyes*. Más változatokkal együtt összesen: 1270.

Eredete Alapszava az ősi uráli vagy finnugor eredetű és 'magasabb földkiemelkedés' jelentésű *hegy* szavunk. Ennek 'valamivel ellátott; valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzős származéka Békés, Csanád, Csongrád, Heves, Hunyad, Kolozs, Szabolcs vármegyében településnévvé lett. Gyakran mint helységnevek utótagja (Bánhegyes, Tiszahegyes, Vághegyes stb.) épült be a településnevek rendszerébe, ezeknek az előtagja lemaradhatott. Bármely effajta helynévből minden változtatás nélkül 'onnan/oda való' jelentésű eredetre, származási helyre utaló családnév keletkezhetett.

A *hegyes* szó 'büszke, göögös, délcég' jelentése csak a XVI. században alakult ki, s ez jóval későbbi a *Hegyes* családnevek megjelenésénél. Mégis elközelhető, hogy külső vagy belső tulajdonságra utaló ragadványnév volt, s ez kiszorította a régebbi családnevet, névcseré következtében vált családnévvé.

A *Högyes* (234) alakok nem szerepelnek itt, mivel a 'menyet' jelentésű *högy* szóból származnak, s az is lehet, hogy a néhány *Högyes* forma közül is egy-kettő oda tartozik. Ez csak családtörténeti kutatásokkal igazolható.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti felében, Nyíregyháza és Kisvárda környékén gyakoribb.

Hegyesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hegyesi* 1598, *Hegyesy* 11, *Hegyessy* 57. Más változatokkal együtt összesen: 1668.

Eredete Alapszava az ősi uráli vagy finnugor eredetű és 'magasabb földkiemelkedés' jelentésű *hegy* szavunk. Ennek 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzős származéka Békés, Csanád, Csongrád, Heves, Hunyad, Kolozs, Szabolcs vármegyében településnévvé vált. Gyakran mint helysévek utótagja (Bánhegyes, Tiszahegyes, Vághegyes stb.) épült be a településnevek rendszerébe. Bármelyik ezek közül megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Az összetett nevek előtagja később elmaradhatott.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Bihar és részben Békés megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, különösen *Berger*, *Fonberger*, *Spitz*, *Spitzer*, *Auspitz*, *Steiner* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Hegyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hegyi* 8045; *Högyi*; *Hegyei*. Más változatokkal együtt összesen: 8081.

Eredete Alapszava az ősi uráli vagy finnugor eredetű és 'magasabb földkiemelkedés' jelentésű *hegy* szavunk. Ez önálló településnévvé lett *Hegy* ~ *Hegye* alakban Bereg, Gömör, Komárom, Szepes, Zala, Zemplén vármegyében, a -*hegy* ~ -*hegye* utótagú településnevek száma pedig több száz volt a Történelmi Magyarországon. Mindezekből 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév alakulhatott szinte valamennyi vármegyénben. Természetesen kialakulhatott a családnév nemcsak falunévből, hanem bármely település

magasabban fekvő részének *Hegy* nevéből meg az -i képzőből is, ha valakinek birtoka, földje, háza, lakása ott volt e kiemelkedő területen.

Elterjedtsége Erdélyben és a Dunántúl északnyugati részén, Györ környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan, főleg *Berg*, *Berger*, *Goldberger*, *Krentzperger*, *Spitz*, *Spitzer*, *Schwarzenberg* és *Hornyák*, Záhorszki nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Héja

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Héja* 349, *Héjja* 784, *Hélya*, *Heja*, *Hejja*. Más változatokkal együtt összesen: 1151.

Eredete Előzménye, a *héja* madárnevünk valószínűleg hangutánzó eredetű. Metaforikusan (olyan gyors, agresszív, határozott, mint a *héja*) vagy szimbolikusan (*héját* tartó, azzal vadászó) válhatott családnévvé.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen a Tisza mentén, a Szolnok és Szeged közötti szakaszon gyakoribb.

Hencz

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Hencz* 1105, *Henc* 32, *Hentz* 32, *Henz* 11, *Heincz* 318, *Heinc*, *Heintz* 68, *Heinz* 20. Más változatokkal együtt összesen: 1598.

Eredete Alapja a *Heinrich* keresztnév, amely az ófelnémet 'udvar, (királyi) udvar, udvartartás' jelentésű *hagan* és az 'erő, hatalom' jelentésű *rich* szónak a későbbi németben *haimi* ('ház') és *ric* ('uralkodó') összetételéből keletkezett. Ennek becézett alakja *Heinz* ~ *Heintz*, s ebből még a német nyelvben apai családnév lett.

Elterjedtsége Németország déli részén gyakoribb. Magyarországra a XVIII. századi német telepítésekkor jutott el nagyobb számban, s ma is leginkább a németek lakta dunántúli településeken használatos.

Herczeg

Típusa Valakihez tartozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Herczeg* 7342, *Herceg* 1315, *Herczegh* 576, *Hercegh* 97, *Herzeg*. Más változatokkal együtt összesen: 9634.

Eredete Előzménye, a középfelnémet *herzog* szó eredeti jelentése 'hadvezér' volt. A magyar nyelvbe nagyon korán bekerültet köszöként, ugyanis hangrendi kiegyenlítődése (*hercog* > *herceg*) a magyarban a XIII. század elején bekövetkezett. Ekkor már egyéni névként jegyezték föl. Első személynévi adatai udvarnokokhoz köthetők, akik valamely *herceg* szolgálatában álltak. Később a hercegi udvarban, birtokon dolgozók is megkapták. Előbb megkülönböztető ragadványnév volt, majd valakihez való tartozásra utaló családnév lett. Külső-belső tulajdonságot metaforikusan (olyan az öltözete, viselkedése, mint egy *herceg*) csak később fejezhetett ki.

A *Herczig* (278) ~ *Herczik* (28) nevűek nem tartoznak ide, mert nevük a német 'kedves, helyes, bájos' jelentésű *herzig* szóval egyezik, amely viszont a *Herz* ('szív') szóból vezethető le.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de a Dunán túl kissé gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században több *Herzog*, *Herszeg*, *Princz* és *Fürst*, de *Herczl*, *Herdekk*, *Herschkovics*, *Hrschek* nevű is fölvette névmagyarosítási célból. Az író *Herczeg* Ferenc eredeti *Herzog* nevét változtatta meg.

Hermann

Típusa Apanévi eredetű, német vagy magyar családnév.

Változatai *Hermann* 2033, *Herman* 1628, *Hermán* 653, *Hérmán* 59, *Hermánn* 18, *Hermány* 22, *Herrmann* 37; *Germán* 390, *German* 211, *Germann* 31, *Germány*; *Jermann* 24, *Jerman*. Más változatokkal együtt összesen: 5128.

Eredete Előzménye az ófelnémet 'had' jelentésű *heri* és 'férfi' jelentésű *mann* összetételéből keletkezett *Hermann* keresztnév. Ez a németben, de különböző szláv nyelvekben is családnévvé vált. A G-vel kezdődő alakok ruszin, míg a J- kezdetűek nyugati szláv vagy szlovén névhasználatra utalnak. A magyarba közvetlenül keresztnévként is eljutott a *Herman*, és itt is apai családnévvé válhatott, de a névalakok többsége biztosan jövevénynév. Mivel több lehetőség szerint kerülhetett a magyar nyelvre, igen sok alakváltozata jött létre, amit növelte a helyesírás bizonytalansága.

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen Zala megyében gyakori.

Névváltoztatás Néhányan a *Hernádi* nevet vették föl helyette a XIX. században.

Hernádi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hernádi* 1392, *Hernády* 79, *Hernadi*. Más változatokkal együtt összesen: 1476.

Eredete Alapszavának, a német eredetű *Herrant ~ Herrand* személynévnek a jelentése nincs tisztázva, de ez került *Hernan ~ Hernand* alakban a magyar névkincsbe még az Árpád-házi királyok idején. Később magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztta személynévként) helységnévvé vált Abaúj, Baranya, Pest, Somogy, Vas, Zemplén vármegyében. Ezek bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

A *Hernád* víznév a 'magasan fekvő irtvány' jelentésű, szintén német eredetű *Honrade* szóból származik. Ennek partján, közelében lakók hasonlóképpen megkaphatták az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátott *Hernádi*, szintén eredetre, származási helyre utaló családnevet.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen, különösen Borsod megyében gyakori.

Névváltoztatás Néhányan, *Hermann* és *Hedl* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Hetei

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hetei* 310, *Hetey* 191, *Héti* 11, *Héthy* 63, *Héty*, *Hetyei* 394, *Hettyei*, *Hettyey* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1004.

Eredete Alapszava, a föltehetően íráni eredetű, de még az ugor korban átvett *hét* számnevünk (a hetedik gyermek neveként) személynévvé vált, s megkapva az -e birtokjelet egyéni név is, településnév is lett belőle. A két magánhangzó közötti (intervokális) -t- hang -ty-vé vált (palatalizálódott). *Hét ~ Hete ~ Hetye* településnevekről tudunk Bereg, Gömör, Moson, Sopron, Torda, Vas, Veszprém, Zala vármegyéből. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

A *Hét* egyéni név közvetlenül is megkaphatta az -i birtokjelet, s úgy vált családnévvé. Ebben az esetben a jelentése 'Hét nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Biharban, Hajdúságban és Szabolcsban gyakoribb.

Hevesi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hevesi* 2021, *Hevesy* 19, *Hevessy* 36. Más változatokkal együtt összesen: 2345.

Eredete Alapszava, az ismeretlen (esetleg íráni) eredetű 'meleg' jelentésű *hő* szavunk -v-tövű, így az -s melléknévképzőt megkapván *heves* alakú lett. Ez a szó a talaj könnyű fölmelegedésére utalva helynévvé, abból településnévvé vált Bihar, Heves, Kolozs, Temes, Zala vármegyében. Bármelyik közülük, de a vármegye neve is 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnévvé válthatott.

A személynévi *heves* szó jelentése valószínűleg 'hős' lehetett, s ehhez járulva az -i birtokjel, 'Heves (~ Hős) nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Csongrád megyében gyakoribb.

Kettős nevei A *Hevesi-Tóth* (162) kapcsolatban igen sokszor előfordul.

Névváltoztatás Nagyon sokan, köztük *Haberfield*, *Heberle*, *Hek*, *Hecht*, *Heigl*, *Heizer*, *Heller*, *Hirschmann*, *Hercscsák*, *Hoffmann*, *Hruicsir*, *Hus* nevűek magyarosítottak a XIX. században *Hevesi* névre, de minden bizonnal legtöbbször a megye neve indukálta a névválasztást.

Hidasi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hidasi* 1030, *Hidasy* 15, *Hidassi*, *Hidassy*. Más változatokkal együtt összesen: 1053.

Eredete Alapszava az alán (középperzsa) nyelvből átvett *híd* szavunk. Ennek 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzős változata helységnévvé vált Abaúj, Békés, Bihar, Somogy, Sopron, Szatmár, Tolna, Vas vármegyében, ahol

valamelyen híd mellé települtek a községek. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A Dunán túl, elsősorban Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Jó néhányan, főleg *Brück*, *Brückler*, *Brückner*, *Prukner*, *Prucker*, *Prugberger* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Hideg

Típusa Tulajdonságra vagy lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változatai *Hideg* 1599, *Hidegh* 170. Más változatokkal együtt összesen: 1787.

Eredete Ismeretlen, de minden bizonnal igen régi, talán ősi finnugor eredetű a *hideg* szavunk. Külső-belső tulajdonság (kézfogáskor hidegebb kezű volt, rideg elutasító volt a többiekkel szemben) vagy lakóhely alapján (a településnek, hegynek az árnyékosabb oldalán, részén lakott) válthatott előbb egyéni, majd családnévvé.

Elterjedtsége Az utóbbi eredeztetést támasztja alá, hogy a hegyesebbvidéken, a Dunán túl az Ormánságban, valamint Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Csak egy *Studen* nevű vette föl a XIX. században magyarosítási céllal.

Hidvégi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hidvégi* 1887, *Hidvégy*, *Hidvégi* 36, *Hidvéghi*, *Hidvéghy* 53, *Hídvéghy*, *Hidvegi*, *Hidvegy*. Más változatokkal együtt összesen: 2013.

Eredete Alapszava összetett szó. Az alán (középperzsa) nyelvből átvett *híd* és a bizonytalan eredetű, de talán finnugor vég szavunknak az összetételből alakultak azok a településnevek, amelyek egy nagyobb vízen átvezető *híd* egyik végénél épültek. Ilyen nagyon sok volt a Történelmi Magyarországon, többek között Baranya, Bereg, Háromszék, Heves, Hont, Közép-Szolnok, Somogy, Temes, Tolna, Vas, Zala, Zemplén, Zólyom vármegyében. Bármelyikból alakulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Haffner*, *Knapp*, *Tobak* nevűek fölvették névmagyarosítás céljából a XIX. században.

Hódi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hódi* 1798, *Hódy* 63, *Hodi* 31, *Hody*. Más változatokkal együtt összesen: 1907.

Eredete Alapszavának, az ősi ugor kori *hód* víziállatnevünknek a magánhangzója eredetileg rövid volt, de a hangsúly hatására megnyúlt. Életmódja alapján sok víznek lett névadója, majd a mellette létrejövő települést a vízről nevezték el vagy pusztá (minden végződés nélküli) víznévvel, vagy az 'oda tartozó' jelentésű -i képzővel. Ilyen *Hod* ~ *Hód* ~ *Hodi* ~ *Hódi* nevű település volt Arad, Csanád, Csongrád, Nyitra, Pozsony vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Az -i végű (*Hodi* ~ *Hódi*) helynevekhez járuló -i képző magánhangzó-találkozást (hiátust) eredményezett (*Hodii* ~ *Hódi*), amit a nyelv az egyik -i- elhagyásával oldott föl.

Elterjedtsége Különösen Csongrád megyében, Szegeden és környékén gyakori a név, ami arra utal, hogy Hódmezővásárhely egyik önálló, *Hód* nevű településéből (a másik Vásárhely volt, s a XIV. században egyesült Hódvásárhely néven) alakult a mai *Hódi* nevek nagyobb része.

Névváltoztatás Csak egy *Hinterschek* nevű család vette föl magyarosítási céllal a XIX. század folyamán.

Hódos

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hódos* 677, *Hodos* 292, *Hódós*, *Hódoss*; *Holdas* 53, *Holdos*. Más változatokkal együtt összesen: 1029.

Eredete Három név egybeesése. Egyik az ősi ugor kori *hód* víziállatnevünk, melynek magánhangzója eredetileg rövid volt, de a hangsúly hatására megnyúlt. A 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel ellátva foglalkozásnévi ('hódra vadászó', 'hódprémét kikészítő', 'hódprémmel kereskedő' jelentésű) családnév lett. A

'valamivel ellátott' jelentésű melléknévi -s képzővel pedig 'hód/börből készült sapkát, bundát viselő' motivációjú volt ugyanaz a családnév.

A másik eredete a névnek az ősi uráli hónapból származó *Hold* égitestnevünkbelől alakult. Ebben az -l- később betoldott (inetimológikus) hang. A 'valamivel kapcsolatos' jelentésű melléknévi -s képző pedig *Holddal* összefüggő betegségre (holdkórosságra) utaló családnév lett.

A harmadik név magyarázata, hogy a *hód* víziállat nevéhez járult a 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' -s képző. Akkor jelentése 'hódokban bővelkedő' (víz) lett. A mellettük épült települések nevei pedig ugyancsak *Hodos* ~ *Hódos* nevet kaptak. Ilyen nevű község volt Arad, Bács, Bihar, Kolozs, Krassó, Maros, Pozsony, Somogy, Szatmár, Szerém, Temes, Tolna, Vas, Veszprém, Zaránd vármegyében. Ezek közül bármelyik minden végződés nélkül is 'onnan/oda való' jelentésű családnévvé válhatott.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Borsod, Szabolcs, Szatmár megyében gyakoribb.

Hódosi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Hódosi* 624, *Hódosy* 34, *Hodosi* 597, *Hodosy* 25, *Hódossi* 26, *Hódossy* 68, *Hodossi* 14, *Hodossy* 143, *Hodósi*, *Hodósy*, *Hodóssy*, *Hódósi*; *Holdasi* 14, *Holdosi* 357, *Holdosy*, *Holdossy*; *Holdósi*. Más változatokkal együtt összesen: 1931.

Eredete Két név egybeesése. Egyik az ősi ugor kori *hód* víziállatnevünk, melynek magánhangzója eredetileg rövid volt, de a hangsúly hatására megnyúlt. A 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' -s képzős alakja sok víznevet alkotott, majd a víz mellé épült települések nevére is lett Arad, Bács, Bihar, Kolozs, Krassó, Maros, Pozsony, Somogy, Szatmár, Szerém, Temes, Tolna, Vas, Veszprém, Zaránd vármegyében. Mindegyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

A *Hodos* ~ *Hódos* személynévi használata ('hódra vadászó, hód/börrel foglalkozó, hód/börből készült ruhát viselő' jelentéssel) lehetővé teszi, hogy -i birtokjellel az egyénnévből apanévi családnév válhasson. Jelentése akkor '*Hodos* ~ *Hódos* nevű személy fia, leszármazotta'.

A *Holdosi* alakok arra utalnak, hogy az ősi uráli *hó(nap)* szavunkból képzett *Hold* égitest nevéből 'valamivel kapcsolatos' -s képzővel betegségnév (holdkórosság) lett. Ebből pedig előbb egyénné, majd -i birtokjellel apai családnév is válhatott. Természetesen az állatnévi, illetőleg helynévi eredetű családnév keletkezésének sokkal nagyobb a lehetősége, és több családnév alakulhatott oly módon.

Elterjedtsége A nyelvterület északi és keleti felében, különösen a Hajdúságban gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, közöttük több *Mondschein*, néhány *Hodina*, *Hodor*, *Hodostsek*, *Friedmann*, *Wiener* nevű magyarosított erre a XIX. században.

Hoffer

Típusa Valakihez tartozásra utaló, német családnév.

Változatai *Hoffer* 1181, *Hofer* 128, *Hófer* 11, *Hoffher*, *Hoffherr*, *Hosher* 16, *Hosherr* 14. Más változatokkal együtt összesen: 2363.

Eredete Előzménye, a középfelnémet *hovére* '(uralkodói) udvarban lakó, udvarhoz tartozó' jelentésű melléknév sok összetételeben volt használatos (*Ganghofer* 'futári', *Haushofer* 'udvarmester', *Mayerhofer* 'kasznár' stb.). Ezek mindegyikéből elmaradhatott az előtag, s a maradvány *Hofer* családnévvé vált. Magyarországon a XVIII. századi betelepítések következtében szaporodott meg a számuk.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén és délkeleti szögletében, Tolna, Baranya megye németek lakta településein gyakoribb.

Hoffmann

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Hoffmann* 3227, *Hoffman* 557, *Hofmann* 77, *Hofman* 72. Más változatokkal együtt összesen: 3935.

Eredete Előzménye a középfelnémet *hovére* '(uralkodói) udvarban lakó, udvarhoz tartozó' jelentésű és a *mann* 'legény, férfi' jelentésű szó összetétele *hoveman* alakban. Eredetileg az uralkodói udvar jobbágyaira, bérőire vonatkozott, majd minden (uralkodói) udvarban dolgozó (kovács, molnár, szolga stb.) viselte. Igen gyakori foglalkozási családnévvé vált.

Elterjedtsége Néhány tartomány kivételével Németországban mindenütt sűrűn előfordul. A magyarban a XVIII. századi német telepítésekkel szaporodott meg a név, s a Dunántúl északnyugati részében, valamint a többnyire ma is németek lakta Tolna, Baranya megyei településeken sokszor megtalálható ma is.

Névváltoztatás A XIX. században sokan *Udvardi*, mások *Havas*, *Halmos*, *Hevesi*, *Hollós*, *Horvát* nevet vettek föl helyette, de ugyanakkor egy *Vidovits* és egy *Kurzu* nevűből *Hoffmann* lett.

Holló

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Holló* 3940, *Hollo* 52; *Holo*. Más változatokkal együtt összesen: 4114.

Eredete Előzménye az ősi uráli, hangutánzó eredetű *holló* madárnevünk. Ez külső-belső tulajdonság alapján metaforikus (olyan fekete hajú, bajuszú, szakállú, bőrű, olyan hangú, olyan komoly, mint a *holló* stb.) egyéni névvé vált. Ebből apai vagy ettől függetlenül hasonlóképp metaforikus családnévvé lett.

Elterjedtsége A nyelvterület északi és keleti felében: Heves, Borsod, Abaúj megyében gyakoribb.

Kettős nevei A *Holló-Szabó* (88) kapcsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Többen, elsősorban *Horovitz*, de *Husserl*, *Schwartz*, *Toppler* nevűek is magyaráositottak erre a XIX. században.

Hollói

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hollói* 2182, *Hollósy* 363, *Hollosi* 82, *Hollosy* 21, *Hollossi*, *Hollossy*, *Hollóssy* 35, *Hóllosi*, *Hóllói*; *Holósi* 15, *Holóssy*. Más változatokkal együtt összesen: 2729.

Eredete Alapszava az ősi uráli, hangutánzó eredetű *holló* madárnevünk. 'Valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzővel gyakori helynév (erdőnév), abból a mellette kialakult település neve lett Bereg, Borsod, Csanád, Szabolcs, Temes, Vas, Zaránd vármegyében. Ezek mindegyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, köztük *Havrán*, *Rábely*, *Rabenstein*, *Korbuly*, *Corbu*, de *Holocsi*, *Heksch*, *Hirschler*, *Hofbauer*, *Hotye* nevűek választották magyaráositási névül, egy *Hollosch* család pedig írásesztétikai céllal vette föl a nevet.

Homoki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Homoki* 1685, *Homoky* 41, *Homokai*, *Homokay* 11. Más változatokkal együtt összesen: 1873.

Eredete Alapszava, az ótörök eredetű *homok* szavunk a talaj minőségére utalóan helynévvé, *homokos* terület, majd az ott létesült települések nevévé vált Baranya, Bereg, Bihar, Csanád, Csongrád, Fejér, Heves, Külső-Szolnok, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Ung, Veszprém, Zala, Zemplén vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén, az Alföld nyugati részén gyakoribb.

Kettős nevei A *Homoki-Nagy* (37) és a *Homoki-Szabó* (108) kapcsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán csak egy *Zniger* nevű család választotta magyaráositás céljára.

Hornyák

Típusa Helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Hornyák* 4774, *Hornyak*, *Hornyiák*, *Horniák* 13, *Hornák* 13. Más változatokkal együtt összesen: 4809.

Eredete Alapszava, az ószláv 'hegy' jelentésű *gor* szó a nyugati szláv nyelvekben *h-* kezdetű (*hor*) lett. A szlovákban megkapva az 'onnan/oda való' jelentésű -ák képzőt 'hegyi, felvidéki' jelentésű eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége Északkeleten, Zemplén, Szabolcs megyében és a Budapest környéki szlovákok lakta településeken gyakoribb.

Hortobágyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hortobágyi* 1441, *Hortobagy*. Más változatokkal együtt összesen: 1444.

Eredete A *Hortobágy* folyó és pusztá az Alföldön valószínűleg az északi felén fekvő *Hort* településről kapta előtagját. A falu pedig személynévi eredetű, de a személynévre nincsenek adataink. Egyesek szerint ősi magyar vadászkutyafajtát jelentett, mások szerint az ótörök *χur* 'szabad, független' jelentésű szóból származik, de a magyar már névként vette át, s a -t végződését is a magyarban kapta. Második, *bágy* eleme a névnek 'széles, lapos terület, folyókiszélesedés' jelentésű magyar fejlemény talán a *bágyad* (vagyis 'elfekszik, elterül') ige tövből. A *Hortobágy* víz- és tájnév megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s így vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé. A XIX. század előtről nincsenek rá adatok, s nem is alakulhatott sok családnév oly ritka népességű pusztá nevéből.

Elterjedtsége Ma a Dunántúl déli részén, a Tolna, Baranya megyei német eredetű településeken kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sok *Frank*, meg néhány *Haberle* és *Stalter* család vette föl a XIX. század folyamán. Azonban minden bizonnal a XX. században is történtek erre való magyarosítások, s azok szaporították meg az ide tartozó nevek számát.

Horváth

Típusa Népre utaló, magyar név.

Változatai *Horváth* 200 718, *Horvát* 1416, *Horvath* 110, *Horvat* 136, *Hórváth*, *Horvátt* 11, *Horwat*; *Horváth*, *Herváth*, *Hervát*; *Hirváth*; *Hrováth*; *Hováth*; *Chorváth*. Más változatokkal együtt összesen: 203 765.

Eredete Egyik leggyakoribb családnevünk. A magyarba egy 'délszláv nyelvet beszélő ember' jelentésű *chrvat* ejtésű szó került. Ennek korábbi etimológiája, eredeti jelentése máig sincs tisztázva. A nevet kezdő mássalhangzótörli dást különböző bontóhangokkal (-i- ~ -ë- ~ -o-) oldotta föl a magyar nyelv. Ez az oka a sokféle alak és írásmód létrejöttének. Mint általában a népnevek, nem csupán a megnevezett népből való származást jelentik, hanem a népre vonatkozó külső és belső tulajdonságokat is (beszéli a nyelvüköt, öltözete, viselkedése hasonló, vagy csak arról a vidékről való, a megnevezett nép között, szomszédságában lakik stb.).

Ezen kívül a *horvát* szónak volt a magyarban egy katonai jelentése is. A huszár módra föl szerelt könnyűlovas egységeket jóllehet nem csak Horvátországban toborozták, de elnevezésük országszerre *horvát* volt a XVII. században. Ekkor még különösen a tisztségre, foglalkozásra utaló ragadványnevek könnyen kiszoríthatták a korábbi családnevet. Így katonásnakodásra is utalhat a családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati és déli részén, a Dunán túl különösen (a Tisza túl elsősorban Orosházán) gyakori, északon és Erdélyben ritkább.

Névváltoztatás Asszimilációs célból nagyon sokan választották új névü a XIX. században. Névmegfeleltetési motivációkkal is találkozunk például a *Jellachich*, *Horovits* nevűek esetében, de egyszerű névmagyarosításként vették föl a *Hacker*, *Hartenstein*, *Heimlich*, *Hencz*, *Hercz*, *Herschler*, *Hertsko*, *Hilf*, *Hirschmann*, *Hofenreich*, *Hoffmann*, *Horák*, *Hovatovicz*, *Hrubi*, *Hund* stb. nevű családok.

Hosszú

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Hosszú* 1681, *Hoszu* 857, *Hoszu*; *Husszú*, *Husszu*. Más változatokkal együtt összesen: 2550.

Eredete Ősi uráli eredetű *hosszú* szavunk jelentése 'magos, terjedelmes' is volt, ezért külső tulajdonságra utaló személynévként korán megjelent. Az egyéni névből minden végződés nélküli apai családnév alakult. Jelentése így 'Hosszú' nevű személy fia, leszármazotta' volt. Közvetlenül családnévként is használhatták a fönti motivációk alapján.

Elterjedtsége A nyelvterület délnyugati (Zala megyében) és keleti szélén (Erdélyben) gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Láng* nevű család vette föl a XIX. században.

Hrabovszki

Típusa Helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Hrabovszki* 682, *Hrabovszky* 261, *Hrabowszky*, *Hrabowsky*, *Hrabovszy*, *Hrabóczki* 46, *Hrabóczky*, *Hraboczki*, *Hrabólszki*, *Hraboszki*, *Hrabószki*, *Rabóczki* 371, *Rabóczky* 39, *Raboczki* 69, *Rabocki*, *Rabócki*, *Ráboczki* 10, *Rábóczki* 43, *Raboczky* 13, *Ráboczky*, *Rábóczky*, *Rabóczi* 31, *Rabóczy*, *Rabóci*, *Raboci*; *Grabovszki*, *Grabovszky* 16, *Grabovski*, *Grabowski*. Más változatokkal együtt összesen: 1623.

Eredete Alapszavát, az óslávban 'gyertyánfa' jelentésű *grab* szót a nyugati szlávban *h-* kezdőhanggal ejtették, s 'gyertyános' jelentésben helynévvé (erdönévvé) vált. A körülötte kialakult települések pedig erről az erdőről megkapták a *Grab* ~ *Hrab* ~ *Grabov* ~ *Hrabov* ~ *Grabovc* ~ *Hrabovc* helységnéveket Nógrád, Pozsega, Sáros, Szerém, Temes, Torontál, Trencsén, Valkó, Zágráb, Zemplén vármegyében. Közülük eredetre, származási helyre utaló családnévi alapnévként a felvidéki települések jöhetnek inkább számításba, mert a *-szki* 'onnan/oda való' jelentésű melléknévképző a szlovák és ruszin nyelvben volt gyakori a XVIII. századig. A *H-* kezdetű nevek tehát szlovák, a *G-* kezdetűek pedig ruszin nyelvben alakulhattak. A sok írásváltozat a magyar ejtés- és írásbizonytalanság következménye.

Elterjedtsége Békéscsaba és Nyíregyháza környékén gyakori.

Hubert

Típusa Apanévi eredetű, német vagy magyar családnév.

Változatai *Hubert* 483, *Húbert*, *Huberth*, *Huber* 1954, *Húber*, *Huppert* 18, *Hujbert* 162, *Hujber* 1281, *Huiber* 21. Más változatokkal együtt összesen: 3936.

Eredete Előzménye az ófelnemet 'ész, értelem, elme' jelentésű *hugi* és a 'fényes' jelentésű *bert* összetételéből alakult *Hubert* keresztnév (jelentése: 'éles eszű'). Magyarországon sem volt ismeretlen az Árpádok korában. Apanévi családnévvé vált a magyarban is minden végződés nélkül, így jelentése 'Hubert' nevű személy fia, leszármazotta'. A név végén levő *-t* elmaradása a magyarban történt a mássalhangzó-torlódás megszüntetése céljából, s a *-j-* eredetileg hiányzó, betoldott (inetimologikus) hang megjelenése is a magyarban következett be. Mivel azonban német eredetű településeken gyakoribb, tekinthetjük német névnek is (különösen a *-p-t* tartalmazó alakokat).

Elterjedtsége Német névként való használatára utal, hogy a Dunántúl délkeleti részén, Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan meg is magyarosították, többen a *Hubai*, *Hubafi* családnevet vették föl a XIX. században.

Hudák

Típusa Foglalkozásra utaló, szláv családnév.

Változatai *Hudák* 2493, *Hodák* 104, *Hudak*; *Hugyák* 102, *Hugyak*. Más változatokkal együtt összesen: 2715.

Eredete Alapszava, az óslávban hangutánzó szóként élt 'zúgás', majd később 'muzsika, zene' jelentésű *gu-* kezdetű szó a szlovákban *hud* lett (*hudety* 'muzsikálni'). A hozzá járuló *-ák* képző több funkciója közül itt a foglalkozásra utaló érvényesült, vagyis 'muzsikus, zenész' jelentésűvé vált. Mint minden gyakori tevékenységre vagy foglalkozásra utaló szó a legtöbb nyelvben, így a szlovákban is foglalkozási családnév lett.

Elterjedtsége Szlovákok alapította településeken északon Borsod és Abaúj megyében, Békéscsaba és Nyíregyháza környékén gyakori.

Névváltoztatás Többen magyarosították a XIX. században *Hegedűs* családnévre.

Hudecz

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, szláv családnév.

Változatai *Hudecz* 107, *Hudec*, *Hudetz* 23; *Hugyecz* 1066, *Hugyec* 33, *Húgyecz*, *Hugyetz* 13. Más változatokkal együtt összesen: 1247.

Eredete Vitatott eredetű. Alapszava, az óslávban hangutánzó szóként élt 'zúgás', majd később 'muzsika, zene' jelentésű *gu-* kezdetű szó a szlovákban *hud* lett (*hudety* 'muzsikálni'). Ehhez több képző is járulhatott, így a szlovákra és ruszinra egyaránt jellemző *-ec*. Ezzel 'muzsikus, zenész' jelentésű szóvá, abból pedig foglalkozási családnévvé vált.

Van azonban olyan magyarázat is, mely szerint az ugyancsak ószláv és 'sovány' jelentésű *chud*- tövet kell keresnünk a névben. Ebben az esetben külső tulajdonságra utal a családnév. Jelentése 'Hudecz (Sovány, Vékony) nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az Alföld XVIII. századi szlovák telepítésű helyiségeiben (Szarvas, Békéscsaba, Nyíregyháza stb.) gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században néhány *Hamvas* nevű családon kívül tömegesen *Hegediűs* családnevet vettek föl a *Hudecz* ~ *Hugyeč* nevűek magyarosítási céllal, s ez ellenmond a 'sovány' jelentésű *chud* szóból való eredeztetésnek.

Hunyadi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Hunyadi* 2220, *Hunyady* 143. Más változatokkal együtt összesen: 2402.

Eredete Alapszavának, a nyelvünkben már csak összetételben (*hónalj*) élő ősi finnugor **kun* szavunknak a jelentése 'felkar' lehetett. A szókezdő *k-* szabályos változással *h-vá* spirantizálódott (mint például *kala* > *hal*, *kota* > *ház*), az így létrejött *hun* alak magánhangzója pedig nyíltabbá vált (-*u-* > -*o-*). A *hon* formából -*d* kicsinyítő képzővel alakult a *Hunod* ~ *Honod* személynév. Ebből a magánhangzók nyíltabbá válása (-*u-* > -*o-* és -*o-* > -*a-*), valamint az -*n-* palatalizációja (-*n-* > -*ny-*) után jött létre magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül puszt személynévből) a *Hunyad* helységnév Hunyad, Kolozs, Torda vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnév lett. (Természetesen *Hunyad* vármegye nevéből is ugyanígy alakult sok családnév.)

Elterjedtsége Elsősorban Erdélyben volt gyakori, de a XIX. században igen sokan fölvették névmagyaroitási céllal, s ekkor nemcsak a száma szaporodott meg a névnek, hanem elterjedtsége is az egész magyar nyelvterületre jellemzővé vált.

Névváltoztatás A névmagyaroitók közül említsük meg a *Hoin*, *Homoda*, *Hartmann*, *Hurdu*, *Chittel*, *Moldován*, *Schäffer*, *Schwarz* nevűeket, de voltak olyanok is, mint a *Herédi*, *Lajos*, *Sebes* nevűek, akik nem magyarosítási céllal, hanem ismeretlen okból vették föl a *Hunyadi* családnevet.

Huszár

Típusa Foglalkozásra, tisztségre utaló, magyar családnév.

Változatai *Huszár* 7660, *Huszar*, *Husar* 10; *Huszer* 10, *Husser*. Más változatokkal együtt összesen: 7711.

Eredete Előzményeként talán a gót eredetű és 'sereg, csapat' jelentésű **honsa* szó került be a magyarba a délszláv nyelvek közvetítésével *huszar* alakban, s 'lovas rabló', majd 'könnű fegyverzetű lovas katona' jelentésű lett. Itt katonai beosztást, fegyvernemhez tartozást jelentett. Ez a jelentés igen közel áll a foglalkozásra vagy tisztségre utaló szavakhoz, s ezekből is sokszor lettek családnevek.

Elterjedtsége A nyelvterület déli és keleti részén gyakoribb volt.

Névváltoztatás Meglehetősen sokan magyaroitottak erre a XIX. században, különösen *Huszerl* ~ *Husherl* és *Hauser* nevűek, de *Held*, *Holzweber*, *Herschkovits* nevűek is, továbbá egy *Kiss* és egy *Zsidó* nevű is fölvette.

Huszka

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra, esetleg víznévre utaló, szláv családnév.

Változatai *Huszka* 1131, *Husska*, *Guska* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1145.

Eredete Tisztázatlan eredetű. Egyesek a szláv 'lúd, vadliba' jelentésű *husz* szóból származtatják -*ka* kicsinyítő képzővel. Ebben az esetben vagy metaforikus külső-belső tulajdonságra (olyan hosszú a nyaka, magas hangú a beszéde, lassú a gondolkodása stb., mint a libáé) utaló családnév lett. Vagy pedig szimbolikus foglalkozásnál vált belőle. Ekkor pedig 'libatenyésztő, libaárus, lúdkereskedő' a családnév jelentése.

Mások a Tiszába folyó *Husztica* pataknevből magyarázzák, amelynek azonban nincs megfelelő etimológiája. A pataknevekből ritkábban alakulnak eredetre, származási helyre utaló családnevek, de néha ez sem lehetetlen. Ebben az esetben a pataknev lerövidült *Husz-* alakra, s ehhez járult a szlávban is használatos -*ka* képző. A *H-* kezdetűek szlovák, a *G-* kezdetűek pedig ruszin nyelvben alakult családnevek.

Elterjedtsége A Duna–Tisza közén, Kiskunfélegyháza és Szeged között gyakori.

Huszti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Huszti* 2622, *Huszty* 49, *Huszthy* 40, *Husti* 67, *Hustyi*. Más változatokkal együtt összesen: 2788.

Eredete Ma már egyértelműen a máramarosi *Huszt* városához kapcsolják a nevet, pedig volt Tolna vármegyében is *Huszt* nevű település. Egyik helynévnek sincs elfogadott magyarázata. Az bizonyos, hogy a kárpátalji város a rajta keresztül folyó és a Tiszaiba ömlő *Husztica* patakáról kapta nevét, amelynek végéről lemaradt a szláv *-ica* kicsinyítő képző, de a víznév megfejtetlen. Az eredetre, származási helyre utaló családnév (legalábbis nagy többsége) a vár nevéhez járuló 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel alakult.

Elterjedtsége Részben a Dunán túl, nagyrészt inkább északkeleten: Borsod, Zemplén, Ung, Szabolcs megyében és a Hajdúságban gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Rikl* nevű erre magyarosított a XIX. században.

I

Ignácz

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ignácz* 4737, *Ignác* 399, *Ignacz*, *Ignátz* 36. Más változatokkal együtt összesen: 5175.

Eredete Egyesek szerint az ismeretlen etimológiájú '*Iγνάτιος* [*Ignátiosz*] görög név került a latinba. Mások szerint a latin 'tűz' jelentésű *ignis* a név alapja és jelentése 'tüzes, izzó'. A magyar névkincsbe a latin *Ignatius* került be, s rövidült le a latin *-ius* végződés elhagyása után. Az *Ignác* keresztnévből minden változtatás nélkül lett apai családnév, s jelentése 'Ignác nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén, északkeleten és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Haas* nevű magyarosított erre a XIX. század folyamán.

Illés

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Illés* 14 400, *Illes* 13, *Íllés*, *Ilés*, *Illyés* 1080, *Illyes*; *Ilyés* 2267, *Ilyes* 17, *Iliés*, *Ilies* 15; *Ijjés*. Más változatokkal együtt összesen: 18 025.

Eredete Előzménye, a bibliai héber eredetű *whyla* [*Êh lee yâh' hoo* (*Éljáhú*)] jelentése 'az Úr az én Istenem', s ez a görögbe '*Ηλίας* [*Éliász*] formában került be, s ezt írta át a latin (*Elias*). A magyarban azért maradhatott meg a végződés, mert nem a szabályos *-us* volt. A középkori hazai latinban a végén *-s*-sel ejtették. A név elején sok nyelvjárásban az *É*- változott az *I*-vel, s ezzel a kezdettel még gyakoribb keresztnévvé vált. Igencsak sok nyelvjárás megteremtette a magánhangzó-harmóniát: az első szótág *-i-* ~ *-ë-* hangjához illesztette a második szótág *-a-ját*, vagyis az *-ë-vé*, *-é-vé* vált. Az *-li-* hangkapcsolatot az északi és a dunántúli, valamint az erdélyi nyelvjárások nagy része *-ly-*nek fogta föl, annak írta és ejtette, majd a legtöbb nyelvjárásban *-ly-* > *-j-* változás ment végbe (centrálissá vált ez a hang). Ma vagy az *-l-es*, vagy a *-j-s* ejtés az általános (*Illés* ~ *Ijjés*). Mindennek következménye a név sok változata, amelyek mindegyikéből apai családnév lett 'Illés ~ Illyés nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Az Alföldön és északkeleten az *Illés*, a Dunán túl, Erdélyben és északon az *Illyés* a gyakoribb.

Kettős nevei Elég sok az *Illés-Németh* (30) és az *Illés-Tóth* (68) névkapcsolat.

Névváltoztatás Az *Illés* alakot *Eliasevicz*, *Antonovics*, *Weisz* nevűek választották névmagyarási céljára a XIX. században.

Imre

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Imre* 6330, *Imreh* 220, *Imréh*; *Imbre*; *Emrich* 40, *Emerich* 18, *Emrik*, *Emri* 207, *Emry*. Más változatokkal együtt összesen: 6843.

Eredete Előzménye az ófelnemet 'udvar, (királyi) udvar, udvartartás' jelentésű *hagan* és az 'erő, hatalom' jelentésű *rich* szónak a későbbi németben *haimi* ('ház') és *ric* ('uralkodó') összetételéből keletkezett *Heinrich* keresztnév, amely igen korán bekerült a magyar névkincsbe. Ekkor még a gégefőben képzett (laringális) *h*-t nem ejtette a magyar nyelvet beszélők többsége, sokszor a szó elején elhagyta (pl. *hora* > óra). Az *-ei-* kettőshangzó vagy *-i-vé*, vagy *-e-vé* egyszerűsödött, az *-n-* képzési helye igen gyakran eltolódott (pl. *szénp* > *szémp*), végül a név végi *-ch* később *-h* lett, amit általában nem ejtünk ma sem (pl. *juh* > *ju*, *oláh* > *olá*). Tehát a magyarrá alakult név *Emereh* > *Emreh* > *Imreh* > *Imre*. (Az első változatot *Emericus* formában latinosították, s *Imre* herceg szentté avatása után

új keresztnév lett belőle.) Mindezek a változások megőrződtek, amikor keresztnévből apai családnevek lettek. Az egyes nyelvjárásokban ejtett -b- (*Imbre*) toldalékhang (inetimologikus), amely az -m- hatására került a névbe.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati szélén, az ausztriai Őrségen, Hajdúságban és Szeged környékén gyakori. Erdélyben, különösen Háromszékben az *Imreh* írásforma az általános.

Incze

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Incze* 978, *Ince* 44, *Intze*. Más változatokkal együtt összesen: 1037.

Eredete Alapszava a latin 'ártatlan' jelentésű *Innocentius* keresztnév. Ez a magyarban rövidült meg (*Inoc*), s vette föl az -e kicsinyítő képzőt (*Inoce*), majd a kétnyíltszótagos tendencia szerint kiesett a második nyílt szótag magánhangzója (*Ince*). A keresztnevet később családnévként használták minden változtatás (végződés) nélkül, s jelentése 'Incze' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Hajdúságban kissé, Erdélyben különösen gyakori.

Névváltoztatás Egy *Izrael* és egy *Prell* nevű vette föl névmagyaráositás céljából a XIX. században.

Ipacs

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ipacs* 981, *Ipach* 52, *Ipats*. Más változatokkal együtt összesen: 1055.

Eredete Előzménye, a görög eredetű, 'vadlovakat befogó' jelentésű '*Ιππόλυτος* [Hippolütosz] a latin *Hippolytus* alakban igen korán bekerült a magyar névkincsbe, amikor még a gégefőben képzett (laringális) *h*- hangot a magyar nyelv nem tudta ejteni, és szó elején sokszor elhagyta (pl. *hora* > óra). Később a név egy szótagú rövidülése (*Ip-*) fölvette a -cs kicsinyítő képzőt, s így vált *Ipacs* egyéni névvé. Ebből minden végződés nélkül apai családnév lett. Jelentése 'Ipacs' nevű személy fia, leszármazotta'.

Kettős nevei Az *Ipacs-Szabó* (19) családnévben többször előfordul.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, Pest, Heves, Szolnok, Borsod megyében gyakoribb.

István

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *István* 1163, *Istvány* 19, *Istvan*, *Istiván* 93; *Estefán* 62, *Estefan*; *Isfan*; *Csépán* 143, *Csépány* 375, *Csepán*, *Csepan*, *Csippán* 26; *Csefán* 28, *Cséfán* 38, *Cséffán* 86. Más változatokkal együtt összesen: 2055.

Eredete Előzménye a görög 'korona' jelentésű *στεφανος* [sztefanosz] közszó, melyből személynév lett a görögben, majd a latinon keresztül *Stephanus* formában (*S*-sel és *-p*-vel ejtve is) már igen korán bekerült a magyar nyelvbe. (Szent *István* apja, Géza fejedelem is ezt a nevet kapta a keresztségen, csak nem viselte.) A névkezdő *St-* mássalhangzó-torlódást vagy a két hang összeolvassztásával (*St- > Cs-*), vagy ejtéskönnyítő *I-* előhanggal oldották föl a különböző nyelvjárások. A latin -us végződés elhagyása után így alakult ki a *Csépán* és *Istefán* változat, de az utóbbitan két magánhangzó közötti (intervokális) helyzetben -v-vé zöngésült az -f-, majd kiesett a második magánhangzó. Így meglehetősen sok változata alakult ki a keresztnévek, s mindegyikból apai családnév lehetett.

Elterjedtsége Az *István* Erdélyben nagyon gyakori.

Névváltoztatás Néhányan, *Izpász*, *Kresztyánkó*, *Ráduly* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Iván

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Iván* 4055, *Ivan* 22; *Jován* 136, *Jovan* 32, *Jovány* 22; *Johán*. Más változatokkal együtt összesen: 4314.

Eredete Előzménye a bibliai héber eredetű és 'Isten kegyelmes' jelentésű *@njwhy* [*Yeh hoh châh náhn* (*Jehohánán*)] vagy az ugyanolyan jelentésű *@njwy* [*Yoch châh náhn* (*Johanán*)] név. Ez a latin *Johannes* alakon keresztül terjedt el a kereszteny világban, így Magyarországon is. A magyar nyelv az Árpád-kor elején még nem ejtette a gégefőben képzett (laringális) *h*- hangot, hanem legtöbbször elhagyta szó belsejében is. Az így keletkezett *Joannes* névben az -oa- magánhangzó-találkozást (hiátust) vagy az -o- kihagyásával (*János*), vagy pedig közbeékelte -v- hanggal oldotta föl később a nyelv (*Jovános* ~ *Jovánus*). A névkezdő *Jo-* ~ *Ju-* egyes nyelvjárásokban *I*-vel váltakozott (pl. ma is: *juhar* ~ *ihar*, *juhász* ~ *ihász*). Az így létrejött *Ivános* ~ *Ivánus* névben

az *-us* latin végződésnek tünt, s elmaradt. Természetesen mindegyik változatból lehetett személynév. Így alakult ki a magyarban is teljesen szabályosan az *Iván* keresztnév, bár néhány esetben lehetett szlávból való átvétel is, de ezt csak családtörténeti kutatással lehet eldönten. Az egyénnél meglehetősen gyakori volt az Árpád-korban, s a névviselők utódai megkapták minden végződés nélkül apai családnévként is ’*Iván* nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén és északkeleten gyakoribb.

Ivanics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Ivanics* 1589, *Ivanits* 50, *Ivánics* 14, *Ivánits*, *Ivanich* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1667.

Eredete Alapszava a bibliai héber eredetű és ’Isten kegyelmes’ jelentésű *@njwhy* [*Yeh hoh châh náhn* (*Jehohánán*)] vagy az ugyanolyan jelentésű *@njwy* [*Yoch châh náhn* (*Johánán*)] név. Ez a latin *Johannes* alakon keresztül terjedt el a keresztény világban, így a legtöbb szláv nyelvben is, ahol *Jov-* és *Iv-* kezdetű alakok is létrejöttek. Majd ’fi, fia’ jelentésű *-ics* végződéssel egészült ki, s elsősorban délszlávok körében lett belőle apai családnév ’*Ivan* nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, a Balaton környékén, továbbá Szeged környékén és Délvidéken gyakoribb.

Névváltoztatás Többen *Ivánfi* névre magyaráositották a XIX. század folyamán.

Iványi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Iványi* 2180, *Ivanyi*, *Iváni*, *Ivány* 132. Más változatokkal együtt összesen: 2333.

Eredete Alapszava a bibliai héber eredetű és ’Isten kegyelmes’ jelentésű *@njwhy* [*Yeh hoh châh náhn* (*Jehohánán*)] vagy az ugyanolyan jelentésű *@njwy* [*Yoch châh náhn* (*Johanán*)] név. Ez a latin *Johannes* alakon keresztül terjedt el a keresztény világban, így Magyarországon is. A magyar nyelv az Árpád-kor elején még nem ejtette a gégefőben képzett (laringális) *-h-* hangot, s az így keletkezett *-oa-* magánhangzó-találkozást (hiátust) vagy az *-o-* kihagyásával (*János*), vagy pedig később a közbeékelte *-v-* hanggal oldotta föl (*Jovános* ~ *Jovánus*). A névkezdő *Jo-* ~ *Ju-* egyes nyelvjárásokban *I*-vel váltakozott (pl. ma is: *juhar* ~ *ihar*, *juhász* ~ *iuhász*), az *-os* ~ *-us* végzőést pedig latin ragnak fogták föl, s elhagyták. Természetesen mindegyik változatból lehetett személynév. Így alakult ki a magyarban is teljesen szabályosan az *Iván* keresztnév, s magyarás névadással (minden végződés nélkül) helységnévé is lett belőle Arad, Baranya, Bodrog, Borsod, Fejér, Gömör, Heves, Nógrád, Sáros, Somogy, Sopron, Temes, Tolna, Torda, Trencsén, Valkó, Vas, Zala, Zaránd vármegyében (ezekhez még hozzávehetjük a hajdan száznál több *Szentiván* nevű települést). Az *-iván* utótagú településnevek mindegyike megkaphatta az ’onnán/oda való’ jelentésű *-i* képzőt, s így eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett belőlük. Az *Ivány* nevek egy része tartozhat az *Iván* nevűek közé is, de ezt csak családtörténeti kutatással lehet eldönten.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati, északnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Ivanovszky*, *Neumann*, *Krustyák*, *Panyik* magyaráositott *Iványi* névre, de fölvette egy *Ignácz*, és érthető okból egy *Bika* nevű lelkész is a XIX. században.

Izsák

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Izsák* 1092, *Izsak*; *Isak*, *Ishak*, *Isaák* 25. Más változatokkal együtt összesen: 1126.

Eredete Előzményének, a bibliai héber *qjxy* [*Yeetz chahk* (*Jic-chak*)] névnek a jelentése nem értelmezhető pontosan, mert vagy ’Ö (Isten) nevethet’, vagy ’Ö (Isten) nevessen’. Körülírva ez olyan kívánságnev (predesztinációs név), amely azt jelenti, hogy a név viselője legyen olyan, aki örömet okoz Istennel. Latin formája, az *Isaacus* és *Isaac* került be a magyarba, amelyben *-s- > -zs-* zöngésülés ment végbe, tehát az *-s-sel* írottakat is *-zs-*nek kell ejteni. Igen gyakori keresztnévvé vált az Árpádok korában, majd minden végződés nélkül apai családnév lett belőle. Jelentése ’*Izsák* nevű személy fia, leszármazotta’.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti, délkeleti részén, általában a nyelvterület déli felében gyakoribb.

Izsó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Izsó* 1321, *Izso* 10, *Izsoó* 61, *Izsoo*; *Isó* 66, *Iso*, *Isoó*. Más változatokkal együtt összesen: 1467.

Eredete Hárrom név egybeesése. Egyik a bibliai héber *qjxy* [*Yezt chahk (Jic-chak)*], melynek jelentése kissé érthetetlen, mert vagy 'Ó (Isten) nevethet', vagy 'Ó (Isten) nevessen'. Körülírva azt jelenti, hogy a név viselője legyen olyan, aki öröömöt okoz Istennek. Latin formája, az *Isaacus* és *Isaac* került be a magyarba, amelyben *-s-* > *-zs-* zöngésülés ment végbe, tehát az *-s-* sel írottakat is *-zs-*nek kell ejteni. Igen gyakori keresztnévvé vált az Árpádok korában, mely lerövidült egy szótágra (*Izs-*), s megkapta az *-ó* kicsinyítő képzőt, ami által gyakori egyéni névvé, abból pedig '*Izsó* nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű apai családnévvé lett minden változás nélkül.

A másik név szintén a bibliai héber eredetű *whyvy* [*Yeh shah ah yah hú (Jesajahu)*], amelynek a jelentése 'Isten az üdvözítő' vagy 'Isten a megmentő', s latin formája, az *Isaias* került be a magyarba. Ebben a magánhangzók közötti (intervokális) *-s-* zöngésült *-zs-*vé, *Izsajás* ejtésű lett (a protestánsok később visszatértek a héberhez közelebb álló *Ézsaiás* ejtésre). Az *Izsajás* lerövidülve egy szótágra (*Izs-*) fölvette a kicsinyítő *-ó* képzőt, s apai családnévvé vált.

A harmadik név a szintén bibliai héber *wcJ* [*Eh sahv (Ézsau)*], amelynek vitatott a jelentése. Régen úgy gondolták (a bibliai történet alapján), hogy 'szörös' értelmű, most többen 'vak' jelentésűnek vélik, de inkább fogadjuk el, hogy megfejtetlen. Ezt a nevet nem vették fől a Martyrologium Romanum (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyve) nevei közé, de egyesek szerint a magyar névkincsbe *Izsó* formában is bekerült már a XII. században. Előbb tehát egyéni név, abból pedig apai családnév lett. (Ez azért nem valószínű, mert a nyugati nyelvekben, mivel nem volt védőszentje, csak a reformáció elterjedése után, a XVII. századtól használták keresztnévként.) Leginkább elfogadhatónak látszik, hogy a korai adatokra az első két magyarázat a megfelelő, míg a XVII. századtól, különösen protestáns vidékeken a harmadik névmagyarázat is érvényes lehet.

Elterjedtsége Gyakorisága inkább az Alföldre, valamint az északkeleti nyelvterületre, protestáns vidékekre utal, de megtalálható Esztergom környékén is.

J

Jáger

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Jäger 2078, Jager 25, Jäger 433, Jagher, Jaeger 21, Jeager; Jéger 284, Jeger; Iager. Más változatokkal együtt összesen: 2860.

Eredete Alapszava a bajor-osztrák eredetű *jagen* szó, jelentése 'üz, hajszol'. Ebből alakult az irodalmi német 'vadász' jelentésű *Jäger* szava, de az osztrák, főleg a tiroli nyelvjárásban *Jager* alakú maradt. Mindkét névalak foglalkozásnévi családnévként terjedt el. Bekerülhetett a magyar névkincsbe közvetlenül német családnévként, és akkor a hosszú -á-val és -é-vel való írása elmagyarásodásra utal. A XVII. századtól azonban *jäger* alakban és 'erdőr, vadász' jelentéssel köszöként is eljutott nyelvünkbe, s utána mint jövevényszó néhány esetben ragadványnéven keresztül családnévvé válthatott a magyar nyelvben is.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Többen *Vadász*, *Vadászy* névre magyarosítottak a XIX. században.

Jakab

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Jakab 17 562, Jakabb; Iacob, Iakab 24; Jakob 35, Jákob 204, Jákób 105, Jakobb, Jacob 29, Jakub 82, Jákub, Iakob, Jacob 12. Más változatokkal együtt összesen: 18 122.

Eredete Előzménye a bibliai héber eredetű *bqly* [Yah ah kohv (Jákov)] név, melynek jelentése vitatott. Egyesek szerint 'sarkát fogja', mások szerint 'helyéből kiszorít', ismét mások egyszerűen 'csaló' jelentést tulajdonítanak neki. Mindegyik név végeredményben népetimológiára megy vissza a Biblia alapján: „Azután kijöve az ő atyafia, kezével Ézsau sarkába fogódzva; azért neveztek nevét Jákóbnak” (1 Móz. 25,26). Az ószövetségi *Jákob* és az újszövetségi szereplők *Jakab* neve azonos etimológiájú. A Martyrologium Romanum (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyve) az ószövetségi nevet nem szerepelteti, csak az újszövetséget (azt viszont 53 névviselővel) *Jacobus* alakban, így sok nyelv nem is tesz különbséget a két név között (például a francia). Több nyelvben azonban kettévált a két név (az angolban *Jacob* és *James*, az olaszban *Giacobbe* és *Giacomo*). A magyarban jelentős ejtésbeli különbségei vannak a két névnek (*Jákob* és *Jakab*), de írásváltozatai összemosódtak egészen a XVIII. századig. A keresztnévből könnyen lett apai családnév minden változtatás nélkül is, s akkor jelentése 'Jakab ~ Jákob nevű személy fia, leszármazotta'. Az I-vel lejegyzett alakok Erdélyből áttelepült román helyesírású nevei, de magyarok, magyar névként viselik.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti felében, és különösen Erdélyben gyakoribb.

Jakus

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Jakus 1770, Jakús, Jakusch 16. Más változatokkal együtt összesen: 1792.

Eredete Alapszava a bibliai héber eredetű *bqly* [Yah ah kohv (Jákov)] név, melynek jelentése vitatott. Egyesek szerint 'sarkát fogja', mások szerint 'helyéből kiszorít', ismét mások egyszerűen 'csaló' jelentést tulajdonítanak neki. Mindegyik név végeredményben népetimológiára megy vissza a Biblia alapján (1 Móz. 25,26). Az ószövetségi *Jákob* és az újszövetségi szereplők *Jakab* neve azonos etimológiájú, de utóéletükben kettéváltak több nyelvben (az angolban *Jacob* és *James*, az olaszban *Giacobbe* és *Giacomo*, de a franciában nem tesznek különbséget). A magyarban jelentős ejtésbeli eltérései vannak a két névnek, de írásváltozatai összemosódtak egészen a XVIII. századig. Mindkét név lerövidülve egy szótágra (*Jak-* ~ *Ják-*) rövid magánhangzójú lett, s

megkaphatta a magyar -us kicsinyítő képzőt, s előbb egyéni, majd apai családnévvé vált 'Jakus nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Az -sch-ra végződő alakok a magyar név németes följegyzései.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részére, Nógrád megyétől Szeged környékéig jellemzőbb, Erdélyben nagyon ritka (ott a Jakóbecenévből lett sok családnév).

Jámbor

Típusa Tulajdonságra, esetleg tisztségre utaló, magyar családnév.

Változatai Jámbor 4095, *Jambor; Iambor; Iambur*. Más változatokkal együtt összesen: 4116.

Eredete Előzménye az ősi ugor eredetű, 'derék, becsületes' jelentésű jó és az ősmagyarban összekapcsolt 'nő + férfi' jelentésű *ember* szónak az összetétele. Eleinte az olyan kegyes, istenfől személyekre mondtaák, akik bírósági tárgyalásokon a bírákat segítették, megerősítették ítéletük igazságosságában. Ma esküdteknek vagy népi ülnököknek neveznénk őket. Mára belső tulajdonságra utaló családnév lett belőle, de eredetileg alkalmi tisztséget jelölőnek is fölfoghatjuk némelyikét.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, közöttük több *Ehrlich*, *de Fromma*, *Joffe*, *Morgenstern*, *Moskovits* nevűek is magyarosítás céljából, mások (*Demeter*) ismeretlen okból vették föl a XIX. században.

Jancsó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Jancsó 1595, *Jancso* 36, *Jandzsó* 80, *Janzsó* 568, *Janzso*. Más változatokkal együtt összesen: 2284.

Eredete Előzménye a bibliai héber eredetű és 'Isten kegyelmes' jelentésű *@njwhy* [*Yeh hoh châh náhn (Jehohánán)*] vagy az ugyanolyan jelentésű *@njwy* [*Yoch châh náhn (Johanán)*] név. Ez a latin *Johannes* alakon keresztül terjedt el a kereszteny világban, így Magyarországon is. A magyar nyelvet beszélők nagy része az Árpád-kor elején még nem ejtette a gégefőben képzett (laringális) -h- hangot, s az így keletkezett *Joanes* névből az -oa-magánhangzó-találkozást (hiátust) sokszor az egyik hang (itt az -o-) kihagyásával oldotta föl a nyelv. A név utolsó magánhangzója (-e-) a magánhangzó-harmónia céljából -o- lett, s így alakult ki a *János* név. Ennek egy szótágú zárt rövidülése (*Ján- ~ Jan-*) megkapta a -cs és az -ó kicsinyítő képzőt. Előbb egyéni, majd abból apai családnévvé vált minden végződés nélkül 'Jancsó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Az -n- és a magánhangzók hatására a -cs- zöngésült -dzs-vé (*Jandzsó*), majd dezaffrikálódott -zs-vé (*Janzsó*), aminek eredménye a sok névváltozat.

Elterjedtsége A -cs-t tartalmazó alakok a Dunán túl és Erdélyben, a -dzs-t és -zs-t tartalmazók a Dunától keletre, a nyelvterület középső részén gyakoribbak.

Névváltoztatás Egy *Joncsor* nevű vette föl a *Jancsó* családnevet a XIX. században.

Jani

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy német családnév.

Változatai Jani 545, *Jany*, *Jáni* 228, *Jány* 26; *Janni* 89, *Janny* 18, *Jánni* 52, *Jánnny* 67; *Iani*; *Jahni*, *Jáhni* 17, *Jáhny* 13; *Jányi*. Más változatokkal együtt összesen: 1080.

Eredete Előzménye a bibliai héber eredetű és 'Isten kegyelmes' jelentésű *@njwhy* [*Yeh hoh châh náhn (Jehohánán)*] vagy az ugyanolyan jelentésű *@njwy* [*Yoch châh náhn (Johanán)*] név. Ez a latin *Johannes* alakon keresztül terjedt el a kereszteny világban, így Magyarországon is. A magyar nyelvet beszélők nagy része az Árpád-kor elején még nem ejtette a gégefőben képzett (laringális) -h- hangot, s az így keletkezett *Joanes* névből az -oa-magánhangzó-találkozást (hiátust) sokszor az egyik hang (itt az -o-) kihagyásával oldotta föl a nyelv. A név utolsó magánhangzója (-e-) a magánhangzó-harmónia céljából -o- lett, s így alakult ki a *János* név. Ennek egy szótágú zárt rövidülése (*Ján- ~ Jan-*) egyéni névvé vált, s megkaphatta a magyarban gyakori -i birtokjelet, jelentése pedig 'Jan ~ Ján' nevű személy fia, leszármazotta' lett, és családnévvé vált.

Ugyanakkor a németben is kialakult *Johannes* keresztnévből a *Jan ~ Jahn* rövidülés, amihez viszont -i kicsinyítő képző járult. Ez még a németben is családnévvé lett, amit XVIII. századi betelepülők hoztak magukkal. Erre utalnak a -h- elemet tartalmazó családnevek is (*Jahni*). A magyarban *Jan + -i* kicsinyítő képzős családnév csak a XVIII. századtól alakulhatott ki (ami minden bizonnal néhány esetben meg is történt), de korábban az -i képzőt a magyarban nem használták becézésre.

Elterjedtsége A Dunán túl a Balaton környékén, Alföldön Szeged környékén gyakoribb.

Jankó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Jankó 1738, *Janko* 37, *Jánkó*; *Jancó*, *Janco*, *Ianko*. Más változatokkal együtt összesen: 1804.

Eredete Előzménye a bibliai héber eredetű és 'Isten kegyelmes' jelentésű *@njwhy* [*Yeh hoh châh náhn* (*Jehohánán*)] vagy az ugyanolyan jelentésű *@njwy* [*Yoch châh náhn* (*Johanán*)] név. Ez a latin *Johannes* alakon keresztül terjedt el a kereszteny világban, így Magyarországon is. A magyar nyelvet beszélők nagy része az Árpád-kor elején még nem ejtette a gégefőben képzett (laringális) -*h*- hangot, s az így keletkezett *Joanes* névből az -*oa*-magánhangzó-találkozást (hiátust) sokszor az egyik hang (itt az -*o*-) kihagyásával oldotta föl a nyelv. A név utolsó magánhangzója (-*e*) a magánhangzó-harmónia céljából -*o*- lett, s így alakult ki a *János* név. Ennek egy szótágú zárt rövidülése (*Ján-* ~ *Jan-*) megkapta a -*kó* kicsinyítő képzőt. Így a *Jankó* egyéni, abból pedig minden végződés nélküli apai családnévvé vált 'Jankó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésben. Néhány esetben kialakulhatott a név szláv, elsősorban délszláv nyelvek valamelyikében is, de sokkal gyakoribb a magyar alakulat, amit földrajzi elterjedése is mutat.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati és délkeleti részén, az Alföldön Orosháza környékén, valamint Erdélyben gyakori.

Jankovics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Jankovics* 2127, *Jankovits* 319, *Jankovich* 139, *Jankóvics*, *Jankovitsch*, *Jankovity*. Más változatokkal együtt összesen: 2596.

Eredete Előzménye a bibliai héber eredetű és 'Isten kegyelmes' jelentésű *@njwhy* [*Yeh hoh châh náhn* (*Jehohánán*)] vagy az ugyanolyan jelentésű *@njwy* [*Yoch châh náhn* (*Johanán*)] név. Ez a latin *Johannes* alakon keresztül terjedt el a kereszteny világban, így a szlávság körében is. A szláv nyelvek a magyarhoz hasonlóan kialakították ennek egy szótágú rövidülését (*Jan-*), s ellátták a szlávban is gyakori -*ko* kicsinyítő képzővel. A -*vics* ~ -*ovics* apai családnévképző (patronimikon) a keleti és délszláv nyelvek sajátsága (jóllehet néha a középszlovák nyelvjárásban is megtalálható). Bár a ruszinban (és a középszlovák nyelvjárásban) is kialakulhatott belső fejlődés eredményeként a *Jankovics* névalak, de inkább délszlávnak tekintendő.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, ami szlovén és horvát hatásra utal.

Névváltoztatás Többen *Jánosi*, egy család pedig *Jankó* névre magyaráositotta a XIX. században.

Jánosi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Jánosi* 2567, *Jánosy* 72, *Janosi* 14, *Jánossi* 13, *Jánossy* 245, *Janossy*, *Ianosi*. Más változatokkal együtt összesen: 2924.

Eredete Alapszava a bibliai héber eredetű és 'Isten kegyelmes' jelentésű *@njwhy* [*Yeh hoh châh náhn* (*Jehohánán*)] vagy az ugyanolyan jelentésű *@njwy* [*Yoch châh náhn* (*Johanán*)] név. Ez a latin *Johannes* alakon keresztül terjedt el a kereszteny világban, így Magyarországon is. A magyar nyelvet beszélők nagy része az Árpád-kor elején még nem ejtette a gégefőben képzett (laringális) -*h*- hangot, s az így keletkezett *Joanes* névből az -*oa*-magánhangzó-találkozást (hiátust) sokszor az egyik hang (itt az -*o*-) kihagyásával oldotta föl a nyelv. A név utolsó magánhangzója (-*e*) a magánhangzó-harmónia megteremtése céljából -*o*- lett, s így alakult ki a *János* név. Ebből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) *János* (vagy *János-* kezdetű: *Jánosfalva*, *Jánoshalma*, *Jánosháza*, *Jánoshida* stb.) településnevek alakultak Arad, Bács, Baranya, Bihar, Csanád, Fejér, Gömör, Sáros, Sopron, Szepes, Tolna, Vas, Zaránd vármegyében. A -*jános* utótagú nevek száma pedig további több tucatra tehető. Mindegyikból alakulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzővel családnév.

A *János* személynév -*i* birtokjellel ellátva (*Jánosi*), 'Jánosé', *János* nevű személy birtoka, tulajdona' jelentésű lett, s így jött létre Bereg, Bodrog, Gömör, Krassó, Szatmár, Veszprém vármegyében több településnév. Az -*i* végű helynevekhez járulva az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző -*ii* magánhangzó-találkozást (hiátust) eredményezett (*Jánosii*), amelyet az egyik -*i*- elhagyásával oldott föl a nyelv.

Ugyanakkor a *János* keresztnévhez is járulhatott az -i birtokjel, s apanévi családnév keletkezhetett, amelynek jelentése 'Jánosé, János nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, különösen *Janovics, Johanovics, Joannovics, Janics, Jankovics, Janusek, Janauschek*, de *Junghaus, Juga, Cziczeri* nevűek is magyaráositottak erre, s szintén fölvette egy-egy *Janó* és *Jánoskó* becézőnevű a XIX. században.

Jávor

Típusa Tulajdonságra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Jávor* 993, *Javor*; *Jábor* 46. Más változatokkal együtt összesen: 1041.

Eredete Két név egybeesése. Az egyik a bizonytalan eredetű, de a régiségben 'egy fajta szarvas állat' jelentésű *jávor* ~ *jábor*. Ez metaforikusan (külső-belső hasonlóság alapján) lehetett családnévvé (olyan kiállású, erős, vad, magányos stb., mint a *jávor*).

A másik a szláv eredetű, 'juhar' jelentésű fafajta, amely erdőnévvé, abból a mellette épült település nevévé vált Belső-Szolnok, Bereg, Liptó, Nógrád, Sáros, Varasd, Zágráb vármegyében. Ezek bármelyikéből minden végződés nélkül lehetett családnév. Jelentése ekkor 'Jávor faluba vagy faluból való'. (Természetesen *Jávori* formában -i képzővel is családnévvé vált, de csak 246 esetben.)

Elterjedtsége Nyíregyháza környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Joaneszku* nevű magyaráositás céljából vette föl a XIX. században.

Jenei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Jenei* 5453, *Jeney* 514, *Jénei*, *Jéney* 12; *Jennei*, *Jenői*; *Jeni*; *Ienei*, *Ieney*. Más változatokkal együtt összesen: 6019.

Eredete Alapszavából, az ótörök eredetű és 'tanácsadó' vagy 'az uralkodó bizalmasa' jelentésű *ināq* [*inák*] méltóságnévből személynév vagy inkább személynevek közszói eleme lett még a törökben, s a magyarba már *inák* ~ *jänäγ*[*jenegh*] alakban mint törzsnév került. Később a név végi -γ hang vokalizálódott -ü-vé, az -eü kettőshangzó pedig hosszú -ő-vé vált. Az így létrejött *Jenő* alakból személynév, valamint magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helynév vált Arad, Baranya, Bereg, Bihar, Közép-Szolnok, Nógrád, Pest, Temes, Veszprém vármegyében. Mindegyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett. A családnevek különböző változatai a *Jänäγ* > *Jenő* alakulásmódok különböző állomásait mutatják. Ugyanakkor a *Jenő* személynévből is alakulhatott közvetlenül családnév az -i birtokjel hozzátoldásával, s akkor 'Jenő' nevű személy fia, leszármazotta' a jelentése.

Elterjedtsége A Dunától keletre, a Tiszántúl nagy részén gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, köztük *Jandrischovits, Janecska, Jancsina, Jerucsek, Jodel, Juringer, Dokupil, Gerstner, Rosenberg* nevűek választották magyaráositási céllal a XIX. században.

JÓ

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Jó* 282, *Jo*, *Joó* 4519, *Joo* 59, *Jóó*, *Jójó*. Más változatokkal együtt összesen: 4919.

Eredete Az ősi ugor eredetű, 'derék, becsületes' jelentésű *jó* mint belső tulajdonságot kifejező szó vált családnévvé. Jóllehet a külső tulajdonságot jelentő szavakból könnyebben alakultak családnevek, ebben az esetben ez a belső sajátságra utaló szó is gyakori családnévvé vált. Eredetileg a név végződése -ou kettőshangzó (diftongus) volt, (amely később hosszú -ő lett), s emiatt alakult ki sokféle írásváltozata.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, nagyrészt Csongrád megyében, Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Smrstik* magyaráositott *Joó*, egy *Woditska* pedig *Jó* alakra a XIX. században.

Jobbágy

Típusa Foglalkozásra, illetve társadalmi helyzetre utaló, magyar családnév.

Változatai *Jobbágy* 1652; *Jobágy*, *Obbágy* 98. Más változatokkal együtt összesen: 1760.

Eredete Az ősi ugor eredetű, 'derék, becsületes' jelentésű jó melléknév középfoka (*jobb*) a magyar nyelvben -d~-gy kicsinyítő képzőt kapott, így alakult ki a *jobbág* szó. Jelentése eredetileg 'a királyi vár katonája' volt, de a családnevek keletkezésének idején már ' földesúri birtokon gazdálkodó, különböző szolgáltatásokra kötelezett személy' jelentésű lett. Ebből alakult családnévvé.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati részében valamivel gyakoribb, keleten, különösen Erdélyben nagyon ritka.

Jónás

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Jónás* 11 957, *Jonás* 144, *Jonas*, *Jónás*, *Jonásch*, *Jónásch*, *Jónász* 15, *Jonász*. Más változatokkal együtt összesen: 12 142.

Eredete Előzménye, a bibliai héber eredetű és 'galamb' jelentésű *hnwy* [*Yoh nah (Jonāh)*] név a görögben vált '*Iωνᾶς* [*Jonász*] keresztnévvé, amit a középkori latinban -s-sel *Jonásnak* ejtettek. Ebben a formában lett gyakori magyar keresztnév az Árpád-korban, abból pedig minden végződés nélkül családnév 'Jónás nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Erdélyben gyakoribb.

Jóni

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Jóni* 2578, *Jóny*, *Joni* 20, *Jony*; *Juni* 91; *Jónai* 83. Más változatokkal együtt összesen: 2781.

Eredete Régi adatai eredhetnek az ősi finnugor 'bensőség, szív, lélek' jelentésű, már elavult *jonh* [*jonχ*] szóból. A szó végi -χ hang -j-n keresztül magánhangzóvá válásával (vokalizációjával) -i-vé alakult, vagy a név végi -i birtokjel volt. Az így létrejött személynévből pedig apai családnév keletkezhetett 'Jon nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

A későbbi nevek keletkezhettek a bibliai héber eredetű és 'galamb' jelentésű *hnwy* [*Yoh nah (Jonāh)*] névből, mely a görögben vált *Iωρῆς* [*Jonász*] keresztnévvé. A magyarban megrövidült egy szótágú formája (*Jón-*) vette föl vagy az -i birtokjelet, vagy a XVIII. században elterjedt -i kicsinyítő képzőt. (*Jon* ~ *Jón* településnévről eddig nincsenek adataink.)

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Zemplén, Szabolcs megyében gyakoribb.

Józsa

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Józsa* 6646, *Jozsa* 93, *Jósa* 62, *Josa*, *Joosa*. Más változatokkal együtt összesen: 6896.

Eredete Előzménye a bibliai héber eredetű #*swy* [*Yoh sehf (Joszeſ)*] 'Isten hozzáad (gyerekeidhez)', vagyis 'Isten megsokasít' jelentésű név. Ez a latin *Josephus* formán keresztül került a magyar névkincsbe, amelynek középkori ejtése *Jozſefus* volt. A magyarban lemaradt belőle a latin -us végződés, s *Józſef* formában lett magyar keresztnév. Ennek egy szótágra rövidült *Józs-* alakja vette föl az -a kicsinyítő képzőt, s vált gyakori egyéni, majd abból minden végződés nélkül apai családnévvé 'Józsa nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunántúl északi, északnyugati részén, Felvidéken és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Junger* és *Singer* nevűek választották névmagyarosításra a XIX. században.

Juhász

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Juhász* 52 268, *Juhasz* 16, *Júhász*, *Juhász*, *Iuhasz*; *Ihász* 2155, *Ihasz*. Más változatokkal együtt összesen: 55 286.

Eredete Alapszava, az ismeretlen eredetű, de nyelvemlékeinkben igen korán előforduló *juh* állatnevünk az -ász képzővel foglalkozást jelentő szóvá vált. A bármilyen tevékenységre, foglalkozásra utaló kifejezésekben, szavakból többször lettek családnevek.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb, de Erdélyben ritkább.

Kettős nevei A Juhász-Nagy (219) névkapcsolatban különösen Hódmezővásárhely környékén fordul elő nagyon sokszor.

Névváltoztatás Meglehetősen sokan, *Schäffer, Scheffer, Bránya, Jakubovits, Jarischauer, Judovits, Jungmann, Steinecker* nevűek magyarosítottak erre, s egy *Dienes* cserélte családnevét *Juhászra* a XIX. század folyamán.

Juhos

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Juhos* 1665, *Juhas* 30, *Iuhos* 18, *Iuhas* 30, *Ihos* 92. Más változatokkal együtt összesen: 1847.

Eredete Két név egybeesése. Az egyik az ősi finnugor vagy ugor kori, elavult *jonh [jonχ]* szavunkra vezethető vissza, amelynek jelentése 'bensőség, szív, lélek'. Ez 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzővel kiegészülve (*Jonhos*) belső tulajdonságra utaló ('jószívű', 'lelkes') családnévvé vált.

A másik név az ismeretlen eredetű, de nyelvemlékeinkben igen korán előforduló *juh* állatnevünkiből eredeztethető. Ennek 'valamivel ellátott, valamit birtokló' jelentésű -s képzős alakja is tulajdonra, foglalkozásra utaló családnévvé vált, jelentése 'juhokat tartó személy', illetőleg annak fia, leszármazotta.

Elterjedtsége Az Alföldön gyakoribb.

Jung

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Jung* 1231, *Junk*. Más változatokkal együtt összesen: 1232.

Eredete Előzménye az ófelnémet *junk* szó, jelentése 'ifjú, fiatal'. minden tulajdonságra utaló vagy korosztályhoz tartozás megnevezésére használt kifejezés, szó sokszor vált családnévvé. Ezzel a szóval is ez történt, és egész Németországban, de különösen a déli tartományokban és Svájcban lett belőle gyakori családnév.

Elterjedtsége Magyarországra a XVIII. századi német telepítésekkor került, s ma is a Dunántúl német lakosságú falvaiban, Tolna és Baranya megyében fordul elő többször.

K

Kabai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kabai* 1483, *Kabay* 55; *Cabai*. Más változatokkal együtt összesen: 1544.

Eredete Alapszava, a *Kaba* településnév bizonytalan eredetű. Vagy a szláv 'sólyom, vércse', esetleg 'héja' jelentésű *Koba*, vagy az ótörök 'világosbarna, világosszürke' jelentésű *Quba* személynév került a magyar névkincsbe. A magánhangzók nyíltabbá válása után (-u- > -o- > -a-) *Kaba* egyénné lett belőle, amely magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Bihar, Hajdú, Hunyad, Külső-Szolnok, Szabolcs, Vas, Zala vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amellyel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Az egyéni név is kaphatott -i birtokjelet, s úgy vált családnévvé. Jelentése akkor 'Kaba' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, főleg északkeleten gyakoribb.

Kádár

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kádár* 7097, *Kadár*, *Kádar*, *Kadar* 40; *Cádár*, *Cadar* 15. Más változatokkal együtt összesen: 9209.

Eredete Két név egybeesése. Az egyik az ótörök eredetű 'hatalmas, erős' jelentésű *Qadar* ~ *Qadir* [*Kádár* ~ *Kádir*] név átvétele, amely 1242 óta adatolt, s XIII. századi krónikáinkban 'bíró' jelentéssel, köznévi használatban fordul elő. (Különösen megerősít ezt a magyarázatot, hogy erdélyi székely népballadákban is az igazságtevő neveként szerepel.) A személynévből apai családnév lett 'Kádár' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

A másik név magyarázata, hogy a XVI. századi szláv *kádár* jövevényszó 'hordókészítő' jelentésű mesterségnévként lett egyéni, majd családnév. Mint foglalkozásnév először ragadványnévként élt, s a későbbiekben sokszor kiszoríthatott más családnevet.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Debrecen környékén és északkeleten, de különösen Erdélyben igen gyakori.

Kettős nevei A legtöbbször a *Kádár-Németh* (222) kapcsolatban fordul elő.

Névváltoztatás Sokan, közöttük több *Binder*, *Faszbinder* nevű, de számos *Klein*, *Kohn*, *Kiffer*, *Kurländer* is magyarosított erre a XIX. században.

Kádas

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kádas* 1075, *Kadas*, *Kádás*, *Kádos*, *Kadosh*. Más változatokkal együtt összesen: 1095.

Eredete Alapszava, a *kád* szavunk valószínűleg délszláv eredetű. A 'valamit birtoklás', 'valamivel való ellátottság' vagy 'valamivel való foglalkozás' jelentésű -s képzővel kiegészülve családnévvé vált. Jelentése 'kádkészítő, kádgyártó'.

Fölmerül annak a lehetősége is, hogy az ótörök 'hatalmas, hős' jelentésű *Qadar* ~ *Qadir* [*Kádár* ~ *Kádir*] egy szótágú rövidülése (*Kád-*) vette föl az -s kicsinyítő képzőt. Előbb egyéni, majd apai családnév lett belőle 'Kadas' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Ez utóbbi véleményt alátámasztja a meglehetősen nagyszámú *Kadosa* (83), *Kadocsa* (60), *Kada* (286), *Kade* (13), *Kadók* (43) családnév, amelyek nagy részének megvannak az Árpád-korból való egyénnévi előzményei. Ezek aligha alakultak az említett szláv *kád* jövevényszóból, mert a közszavaknak előbb személynévvé kellett válniuk, hogy kicsinyítő képzőket vegyenek föl.

Elterjedtsége A *Kádár* és a *Kádas* (*Kadosa*, *Kadocsa*, *Kada* stb.) családnevek a keleti nyelvterületeken találhatók meg.

Kaiser

Típusa Tulajdonságra vagy valakihez tartozásra utaló, német családnév.

Változatai *Kaiser* 1188, *Kaisser*, *Kaiszer*, *Kaizer* 280, *Káizer*, *Kajzer* 41, *Kájzer*; *Kayser* 20, *Kayzer*; *Keiser* 13, *Keiszer*, *Keizer* 48. Más változatokkal együtt összesen: 1603.

Eredete Előzménye, a középfelnémet eredetű, 'uralkodó' jelentésű *kaiser* a latin *Caesar* névből származik. Ennek a római kori ragadványnévnek (cognomennek) több magyarázata is született. Egyesek szerint 'kivágott', vagyis az anya méhből sebészí úton kivett újszülött (ebből ered a „császármetszés” kifejezés). Mások szerint 'nyírott fejű', ismét mások szerint 'kékesszürke' a jelentése. Az 'uralkodó' jelentés kétségtelenül Julius *Caesar* nevéből ered. Metaforikus ragadványnévként (olyan a viselkedése, öltözködése stb., mint egy uralkodóé, császáré) vagy az uralkodó szolgálatában álló, nála dolgozó, földjét bérli megnevezéseként vált családnévvé, és lett gyakori főleg Németország déli területein, Bajorországban.

Elterjedtsége Magyarországon a XVIII. századi német telepítésekkel terjedt el, elsősorban ma is német eredetű településeken Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan a XIX. században a *Császár*, néhányan pedig a *Kővári*, *Kőváry* nevet vették föl névmagyaráositásukkor a *Kaizer* helyett.

Kajtár

Típusa Tulajdonságra vagy életmódra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kajtár* 1338, *Kajtar*; *Kajtor* 322, *Kaitár*, *Kitar*. Más változatokkal együtt összesen: 1665.

Eredete Alapszavából, az ősi uráli eredetű hangulatfestő *kaj-* szótóból különböző képzőkkel ellátva különböző jelentésű igék jöttek létre. A -*t* képzővel alkotott *kajt-* 'hajolgatva keres, kutat' értelmű volt. Az ehhez járuló -*r* ~ -*ár*/-ér névszóképzővel olyanra vonatkozott, aki a cselekvést végezte, keresgél, összeszedett valamit, gyűjtögetett. Később módosult, bővült a jelentése, és 'tilosban járó, csavargó', majd 'mihaszna, semmittevő' személyekre is kiterjedve elítélové, pejoratívvá vált. A XIV–XVI. században alakult családnevek tehát életmódra, a későbbiek esetleg jellemre, belső tulajdonságra vonatkoztak.

Elterjedtsége A Dunán túl elsősorban az Őrségen, Ormánságban, valamint az erdélyi székelység körében volt gyakoribb.

Kakas

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kakas* 1180, *Kokas* 991; *Kokos* 25. Más változatokkal együtt összesen: 2196.

Eredete Előzménye, a mindenéppen hangutánzó eredetű *kakas* szavunk talán a szlávból való, s a magyarban is, szlávban is metaforikus személynév vált belőle: olyan harcias, könnyen mérgesedő, gögös, cifrán öltözött stb., mint a *kakas*. Az egyénnél minden végződés nélkül lehetett apai családnévvé, s akkor jelentése 'Kakas' nevű személy fia, leszármazotta'. Természetesen kialakulhatott a családnév közvetlenül a közszből is az előbbi metaforák alapján.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, Ormánságban, Bácskában, Nógrádban gyakoribb.

Névváltoztatás Előfordult olyan, aki *Kakas* helyett *Komáromi* családnevet vett föl a XIX. században.

Kakuk

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kakuk* 1900, *Kakukk* 25; *Kukuk* 17. Más változatokkal együtt összesen: 1943.

Eredete A világ nagyon sok nyelvében, így a magyarban is hangutánzó szóból eredő, belső keletkezésű neve van a *kakukk*madárnak. Személynévvé válása minden bizonnal metaforikusan történt. Az a tulajdonság, amely a név viselőjét jellemzette, vitatott: egyesek szerint a hontalanság, állandó vándorlás, útonlét, más vélemény szerint ravasz természet, másokat becsapni kész alkat. Olyan is akad, aki a törvénytelen származást tekinti a név motivációjának, s azokra vonatkoztatja, aiknél bizonytalan volt az apa személye. Mindezt csak családtörténeti kutatások tudják eldönten, mivel mindegyik magyarázatnak van alapja. A családnevek egy része minden végződés

nélküli apanév, s jelentése 'Kakuk nevű személy fia, leszármazotta'. A családnevek nagy része keletkezhetett a fönti motivációk alapján közvetlenül, illetve ragadványnévi előzményből is.

Elterjedtsége Az északi, erősebb nyelvterületen, ahol a *kakukk* többször előfordul: Borsodban, Hevesben a családnév is gyakoribb.

Káldi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Káldi 1045, Káldy 262; Kalydi 71, Kalydy 73, Kálydi. Más változatokkal együtt összesen: 1474.

Eredete Alapszavának, az ótörök *qal [kál]* szónak két különböző jelentése van: 'megmaradt, (éle) maradt' vagy '(anya)jegy' az újszülött testén, amit jó jelnek tekintenek ma is a törökös népek hagyományai. Mindkettőből személynév lett, s bekerült a magyar névkincsbe, ahol megkapta a -*d* kicsinyítő képzőt. A *Káld* személynévből pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnévé vált Baranya, Fejér, Vas, Veszprém vármegyében. Mindegyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Ugyanakkor a *Káld* egyénnévezhez is járulhatott -*i* birtokjel, s így is alakulhatott belőle családnév 'Káldé, Káld nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati, délnyugati részén, Somogy és Zala megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, Kohn, Kádelburg, Mittermayer nevűek magyarosítás céljából vették föl a XIX. század folyamán.

Káli

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Káli 819, Kály 36, Kali 88, Kályi, Kaáli 47, Kaály, Káaly; Kálli, Kalli. Más változatokkal együtt összesen: 1020.

Eredete Alapszavának, az ótörök *qal [kál]* szónak két különböző jelentése van: 'megmaradt, (éle) maradt' vagy '(anya)jegy az újszülött testén', amit jó jelnek tekintenek ma is a törökös népek hagyományai. Mindkettőből személynév lett, s bekerült a magyar névkincsbe. Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) a személynév településnévvé vált Baranya, Belső-Szolnok, Bodrog, Fejér, Heves, Maros, Pest, Sopron, Vas, Zala vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, ami után eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett belőle.

Ugyanakkor a *Kál* egyénnévezhez -*i* birtokjel is járulhatott, s akkor apai családnévvé vált, amelynek jelentése 'Kál nevű személy fia, leszármazotta'.

Kettős nevei Névkapcsolatai közül leggyakoribb a *Káli-Nagy* (16) kettős családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén, Heves és Borsod megyében gyakoribb.

Kállai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kállai 6677, Kállay 453, Kallai 134, Kallay; Kállói 11, Kállo; Kálai 142, Kalai, Kalaj, Kalaji, Kálóy. Más változatokkal együtt összesen: 7506.

Eredete Ismeretlen eredetű 'üt, ver', majd 'ütögetéssel posztót tömörít, ványol' jelentésű *kall* szavunk folyamatos melléknévi igenévi alakja (**kalay* ~ *kallay* > *kaló* ~ *kalló*) főnevesült, foglalkozásnévvé lett 'posztókészítő, ványoló' jelentéssel. A foglalkozásnévből személynév, abból pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnévé lett *Kaló* ~ *Kalyo* ~ *Kalló* ~ *Kálló* formában Bihar, Borsod, Nógrád, Szabolcs, Szepes vármegyében. Ugyanezek a települések azonban kaphatták nevüket a mellettük vagy bennük üzemelő kallómalmokról, posztókészítő üzemeikről is.

A helynevek mindegyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett belőle. A régebben kialakult családnevek az -*ai* végűek, ugyanis mint föntebb láttuk, a melléknévi igenévi korábbi végződése -*ay* volt, ami később alakult -ó-vá. Amikor még azonban az -*ay* után kapcsolódott az -*i* képző, az így létrejött -*ayi* hangkapcsolatból kiesett a -*y*, s megmaradt az -*ai* (*Kállai*). Ez az -*ai* magánhangzó-találkozás (hiátus) kiküszöbölödhetett az -*a*- kiesésével. Tehát az előző névcikkben fölsorolt *Kali* ~

Kalli ~ *Kályi* nevek egy része ide is tartozhat. Hogy mikor volt a név alapja a *Kál*, s mikor a *Kálló* település, csak alapos családtörténeti kutatással lehet eldöntenı.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb, különösen az északkeleti nyelvterületen viselik sokan.

Névváltoztatás A XIX. században többen, köztük *Klein*, *Kohn*, *Krausz*, *Kalivoda*, *Kohanek*, *Kauper*, *Neustädtel*, *Otychel*, *Spitzer* névmagyarásítási céllal és egy *Kancza* nevű pedig esztétikai okból választotta új névül a *Kállait*.

Kálmán

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kálmán* 8739, *Kálmány*, *Kalman* 10, *Kalmán*, *Kálmám*; *Kámán* 1680, *Kámány* 34, *Kamán*, *Káman* 20.

Más változatokkal együtt összesen: 10 511.

Eredete Előzményének, *Kálmán* keresztnévünknek az eredete igen vitatott. Egyesek a latin 'galambos' jelentésű *columbanus* szóból származtatják, amely névvé válva Írországban *Colman* alakban annyira elterjedt, hogy több mint száz védőszentjét sorolták föl a korabeli martirologiumok (szentek listái). Egyik viselője ezeknek az 1012-ben Bécs mellett, Stockerauban kivégzett Szent *Colmanus*, aki Ausztria védőszentje lett. Másik pedig az ungvári, 1510-ben meghalt, Magyar Pálos Rend szerzetese, aki vakokat, sántákat és leprásokat gyógyított.

Egy eltérő vélemény szerint a név *Kal-* töve az ótörök eredetű *qal* szó, amelynek két különböző jelentése van: 'megmaradt, (élve) maradt' vagy '(anya)jegy az újszülött testén', amit jó jelnek tekintenek ma is a törökös népek hagyományai. Mindkettő még a törökben fölvette a befejezett melléknévi igenév *-man* képzőjét, s jelentése 'megmaradt' vagy '(születésekor anya)jeggyel ellátott'. Ezekből a származékokból személynév lett, s bekerültek a magyar névkincsbe. A keresztnév családnévvé válása minden változtatás nélkül, apanévként történt. Jelentése 'Kálmán' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Balatontól északnyugatra gyakoribb, de az ausztriai Őrségen és az erdélyi székelységen volt a leggyakoribb a családnévi előfordulása a XVI–XVII. században. Erdélyben ma sem ritka.

Névváltoztatás Meglehetős sokan, főleg *Kohn* nevűek, de *Kakinusz*, *Kalivoda*, *Katzián*, *Klucska* és *Krausz* nevűek is magyarásítottak erre a XIX. század folyamán, egy *Fényszarusi* nevű család pedig ismeretlen okból, talán esztétikai meggondolásból változtatott erre.

Kalmár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kalmár* 7790, *Kalmar* 13, *Kálmár*, *Kalamár* 497, *Kalamar*. Más változatokkal együtt összesen: 8379.

Eredete Előzménye, az ófelnemet 'szatós, kiskereskedő' jelentésű *crām̄ri* a bajor-osztrák nyelvjárásban *kramār* alakúvá vált, amely 'kiskereskedő, boltos' jelentéssel került át a magyarba a XIII–XIV. században. Itt a szókezdő mássalhangzó-torlódást *-a-* betoldásával föloldotta a nyelv, a magánhangzók közötti (intervokális) *-r-*ből likvidacserével *-l-* lett, s *kalamar* forma jött létre. Ebből a kétnyíltszótagos tendencia szerint kiesett a második nyílt szótag *-a-* magánhangzója, s létrejött a *kalmar* szóalak, amelynek második magánhangzója analogikusan (az *-ár* végű, foglalkozást jelentő szavak mintájára) megnyúlt. A *kalmár* közszó mint foglalkozásnév sűrűn használt családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl, a Balatontól északnyugatra gyakoribb, Erdélyben ritka.

Névváltoztatás Sokan, közöttük nagyrészt *Kaufmann*, *Kramer*, *Kremer* és *Kohn*, de *Klarik*, *Klein*, *Krausz* nevűek magyarásítottak erre a XIX. században.

Kaló

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kaló* 1525, *Kalo* 115, *Kálo*, *Káló* 650; *Caló*, *Calo* 12; *Kalyó* 57, *Kalyo*; *Kalló* 905, *Kallo* 19, *Kállo*, *Kálló* 876. Más változatokkal együtt összesen: 4221.

Eredete Alapszava az ismeretlen eredetű 'üt, ver', majd 'ütögetéssel posztót tömörít, ványol' jelentésű *kal* ~ *kall* szavunk. Ennek folyamatos melléknévi igenévi alakja (*kaló* ~ *kalló*) főnevesült, foglalkozásnévvé lett 'posztókészítő, ványoló' jelentéssel. A foglalkozásnévből általában minden változtatás nélkül sokszor lettek családnevek, így ez is *Kaló* ~ *Kalyó* ~ *Kalló* ~ *Kálló* formában vált családnévvé.

Ugyanakkor Bihar, Borsod, Nógrád, Szabolcs, Szepes vármegyében voltak *Kaló* ~ *Kalló* helynevek, amelyekből minden változtatás nélkül is vagy az *-i* képző lekopása után lehettek eredetre, származási helyre utaló családnevek.

Elterjedtsége Erdélyben, különösen az ottani magyar cigányok körében gyakoribb.

Kalocsai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kalocsai* 2474, *Kalocsay* 118, *Kalocsaji*, *Kalocsí*. Más változatokkal együtt összesen: 2594.

Eredete Alapszavának, az ótörök *qal* szónak két különböző jelentése van: 'megmaradt, (élve) maradt' vagy '(anya)jegy az újszülött testén', amit jó jelnek tekintenek ma is a törökös népek hagyományai. Mindkettőből személynév lett, s bekerült a magyar névkincsbe *Kal* ~ *Kál* formában. Később a név kiegészült -*s*- ~ -*cs*- kicsinyítő képzővel és -*a* birtokjellel, *Kalocsa* lett, aminek a jelentése 'Kalocsé, Kalocs nevű személy fia, leszármazotta'. Az így kialakult *Kalocsa* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnev vált Bihar, Csongrád, Fejér, Gömör, Kolozs, Máramaros, Somogy, Temes, Vas vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Jóllehet a *Kalocsa* egyénnévből származó családnév Erdélyben gyakoribb volt, a *Kalocsai* ott ma ritkább, így legnagyobb részük valószínűleg a régen Fejér, ma Pest megyéhez tartozó *Kalocsa* püspöki székhelyű város nevéből alakult ki. Ezt igazolja Pesttől kelet, északkelet felé való nagyobb elterjedtsége is.

Kaltenekker

Típusa Helynévi eredetű, német családnév.

Változatai *Kaltenekker* 34, *Kaltenecker* 557, *Kalteneker*, *Kaltenicker*, *Kaltanecker* 11, *Kaltaneker*, *Kalneker*; *Kaldenekker* 193, *Kaldenecker* 260, *Kaldeneker* 41, *Kaldeneckker*, *Kaldeneczker*, *Kaldenneker*, *Kaldennekker*. Más változatokkal együtt összesen: 1134.

Eredete Előzménye, a középfelnemet 'hideg' jelentésű *kalte* ~ *kalde* és a 'sarok' jelentésű *ecke* szó összetétele 'Hidegsarok' jelentésű helynévvé vált. Ez kiegészült az 'onnan/oda való' jelentésű -*r* képzővel, így lakóhelyre, származási helyre vonatkozó, de nagyon ritka családnévvé lett a németben. A XVIII. századtól került Magyarországra, ahol megszaporodhatott a névviselők száma, de az is lehetséges, hogy itt alakult közszből családnévvé magyar analógiák alapján. Erre utalnak a nem ritkán előforduló *Hideghéti* (111), *Hidegkuti* (193) magyar családnevek.

Elterjedtsége Az ország nyugati szélén, Sopron és Vas megyében gyakoribb.

Kanalas

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kanalas* 4380, *Kanálas*, *Kanálos* 306, *Canalas*; *Kanalos*; *Kalános* 13, *Kalányos* 3600, *Kalanyos* 12. Más változatokkal együtt összesen: 8324.

Eredete Alapszavának, az ismeretlen eredetű evőeszköznevknek, a *kanál* ~ *kalán* alakjának elsőbbségét nem tudjuk eldöntenni. A különböző nyelvjárásokban ma is él minden forma, s a köznyelv is csak a XIX. században fogadta el véglegesen a *kanál* alakot. A közszó a 'valamivel foglalkozó, valamit készítő' jelentésű -*s* képzővel foglalkozásnévi családnévvé vált. Eredetileg nyárfából kanalat (meg egyéb faárut: teknőt, tálat stb.) faragóra, azt árusítóra vonatkozott.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb, és cigányok körében (mint ahogyan maga a foglalkozás is) sűrűbb előfordulású a név. A *Kalányos* alak Erdélyben (ott is a magyar cigányság körében) többször fordul elő.

Névváltoztatás A XIX. században *Löffler* nevűek magyarosítottak *Kalán*, *Kanálos*, *Kanálosy* családnévre.

Kántor

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kántor* 4931, *Kantor* 18. Más változatokkal együtt összesen: 4960.

Eredete Előzménye, a latin eredetű, 'énekes' jelentésű *cantor* szó a magyarba kerülve a hangsúly hatására megnýújtotta első magánhangzóját (*kántor*). A köznévből sűrűn használt foglalkozási családnévvé vált minden végződés nélkül.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén és az ausztriai Őrségen gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Singer* nevűek magyarosítottak erre.

Kánya

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kánya 1021, Kanya 25; Kána 21, Kana. Más változatokkal együtt összesen: 1069.

Eredete Több név egybeesése. Előzményként a legkézenfekvőbb a szláv eredetű *kánya* madárnevünk lenne. Ez metaforikusan egyéni, abból családnévvé válhatott. A magyarázat azonban kevésbé valószínű. Egyszer azért, mert nehéz olyan tulajdonságot találni, amelynek alapján a kánya emberre jellemző lenne (barna vagy vörös haj, horgas orr?). Másrészt azért, mert a *kánya* közszói előfordulásáról csak a XV. század végéről vannak adataink. Első személynévi (*Kana*) adata viszont a XII. század elejéről való.

A név eredete az ótörök 'uralkodó, helytartó' jelentésű *qan* szó is lehet, amelyből a törökben személynév lett, s a magyarban egyszerű változatlanul, másrészt -a kicsinyítő képzővel vált személynévvé az Árpádok idején, s az Anjou-korban is előfordult. Később ez apai családnévvé is válhatott. Az -a végződés természetesen birtokjel is lehet, amit egyénnévként is, családnévvé válásakor is megkaphatott a név, s akkor jelentése 'Kán' nevű személy fia, leszármazotta'.

Végül az ismeretlen eredetű, 'állat (általában vaddisznó) hímje' jelentésű *kan* szavunk is megtisztelő személynévvé válhatott, amihez hasonlóra sok példa van (*Bika*, *Kos* stb.), s ma is sok ragadványnév bizonyítja. Ebben az esetben mindenki által metaforikus a névátvitel (olyan erős, vad, erőszakos vagy nemzőképes stb., mint a *vadkan*). A *kan* szó személynévvé válva hasonlóképp megkaphatta az -a kicsinyítő képzőt vagy birtokjelet. A magánhangzók közötti (intervokális) -n- hang -ny-nyé válása (palatalizációja) sok nyelvjárásban (palóc, székely) megtörtént, az első szótág megnyúlása pedig hangsúly hatására ment végbe.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, leginkább Erdélyben, ott is elsősorban Csíkban gyakori.

Névváltoztatás Magyarosításra *Kanyuk* és *Kanyurek* nevűek használták föl a XIX. században.

Kanyó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kanyó 1518, Kanyo 14, Kányó; Kanó 56. Más változatokkal együtt összesen: 1589.

Eredete Alapszava az ótörök 'uralkodó, helytartó' jelentésű *qan* szó, amelyből a törökben *Qan* személynév lett, a magyarban egyszerű változatlanul, másrészt -ó kicsinyítő képzővel egyénnévvé vált az Árpádok idején. Ugyanakkor az ismeretlen eredetű, 'állatok (általában vaddisznó) hímje' jelentésű *kan* szó is megtisztelő személynévvé vált, amihez hasonlóra sok példa van (*Bika*, *Kos* stb.), s ma is sok ragadványnév bizonyítja. Az így létrejött *Kan* név is megkaphatta az -ó kicsinyítő képzőt.

Az erdélyi tájnyelvben a *kanyó* szónak 'fiatalabb legény, kamasz' jelentése is van, s előfordul egy 'bolondozik' jelentésű *kanyókálkodik* ige is, amelyek szintén lehetnek a családnevek egy részének alapjai. Bármiként jött létre az egyénnév, apanévi családnévvé válhatott minden változtatás nélkül 'Kanó ~ Kanyó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Az -n- > -ny- palatalizáció igen sok nyelvjárásban, a palócban és székelyben is általános jelenség.

Elterjedtsége A név gyakoribbsága az északi nyelvterületre, Nógrád megyére utal.

Kapás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Kapás 1783. Más változatokkal együtt összesen: 1787.

Eredete Alapszava a *kapá* fönév, mely a magyarban alakult ki elvonással a szláv eredetű *kapál* igénkből, s itt kapta meg a 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt. Így mint foglalkozásnév lett családnévvé, s 'kapáláskor rendszeresen munkát vállaló' vagy 'kiváló kapálási munkát végző' jelentésű volt. Néhány esetben 'kapákat készítő, kapakovács' jelentésben is családnévvé válhatott, hiszen az egyes szakmákon belül részletekbe menő volt a munkamegosztás a céhes iparban.

Elterjedtsége A Dunától keletre, a nyelvterület középső részén, a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Kapitány

Típusa Tisztségre, foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Kapitány 2085, Kapitán 10, Kapitan, Kapitanj; Capitan. Más változatokkal együtt összesen: 2108.

Eredete A név végső forrása a ’fej’ jelentésű latin *caput* szóból képzett *capitanus* ~ *capitaneus*, aminek jelentése ’fejjel kimagasló, kiváló’. Az európai kultúra valamennyi nyelvébe eljutott (*capitan*), a magyarban a szó végi *-n* - *ny*-nyé válásával (palatalizációjával) *kapitány* alakú lett, s mint ’parancsnok, egy embercsoport parancsnoka’ vált használatossá. Ez az „embercsoporthoz” lehetett egy település része (utcája, a mező vagy határ része) is. Mint tisztség, foglalkozás vált ragadványnévvé, majd abból vagy attól függetlenül öröklődő családnévvé. A *Capitan* román írásbeli alakja a névnek, s onnan áttelepültek viselik.

Elterjedtsége Erdélyben gyakoribb.

Káplár

Típusa Tisztségre, foglalkozásra utaló, magyar vagy német családnév.

Változatai Káplár 1060, *Kaplár*, *Káplar*, *Kapler*, *Kappler*; *Kapral*, *Káprály*. Más változatokkal együtt összesen: 1106.

Eredete Előzménye az olasz ’munkavezető, fölvíggyázó, tizedes’ jelentésű *caporale* szó, amely a németbe bekerülve hasonló jelentéssel *capral* alakot kapott. Ezt a bajor-osztrák katonai nyelvből vettük át ’tizedes’ jelentéssel. Mint rang- vagy foglalkozásnév előbb ragadványnévvé, majd családnévvé vált már a XV. században. Az *-r-* > *-l-*, illetve *-l-* > *-r-* likvidacsere szabályos és gyakori magyar jelenség a jövevényszavak esetében. Ugyanakkor a németben is családnévvé vált, s a XVIII. századi betelepítésekkel bekerült a magyar névkincsbe is.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen, Hajdúságban és a Dunán túl: Zala, Somogy megyében gyakoribb.

Kettős nevei A Káplár-Fehér (24) névkapsolatban többször előfordul.

Kapusi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kapusi 1064, *Kapusy* 22, *Kapussy*; *Kaposi* 1215, *Kaposy* 20, *Kapossi*, *Kapossy* 17. Más változatokkal együtt összesen: 2345.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű *kapu* szavunk a határvédő gyepük átjáróhoz kapcsolódott, s azokat a helyeket neveztek el így, ahol átjárást biztosítottak kereskedők, követek, a gyepüvelven (határterület előtt) legeltető pásztorok számára. Ilyen hely sok lehetett a Történelmi Magyarországon, a mellette levő települések megkapták a ’valamivel ellátott’ jelentésű *-s* képzővel kiegészült *Kapus* ~ *Kapos* nevet Baranya, Hunyad, Kolozs, Sáros, Somogy, Tolna, Torda, Ung vármegyében. Ugyanakkor a Dunán túl egy folyó neve lett *Kapos* a rajta átkelőhelyül szolgáló *kapukról*, Udvarhelyszék és Csíksék határán pedig egy-egy hegy neve *Kapus*. Elsősorban a településnevek ’onnan/oda való’ jelentésű *-i* képzős változataiból alakulhattak eredetre, származási helyre utaló családnevek, de szórványosan a folyó- és hegynév is lehetett a családnév alapja.

Elterjedtsége A *Kaposi* a Dunán túl, a *Kapusi* a Jászságban, Hajdúságban és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Magyarosítási célra elsősorban *Kohn* és *Klein* nevűk mindenkorral fölhasználták a XIX. században, de a *Kaposi* többször előfordult az újonnan föltárt nevek között.

Kara

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kara 1225, *Kára* 56; *Cara*; *Gara* 462. Más változatokkal együtt összesen: 1754.

Eredete Három név egybeesése. Az ótörök eredetű, ’fekete’ jelentésű *qara* szóból a törökben lett igen gyakori személynév, amely a magyarba is bekerült. Előbb egyéni, majd abból minden végződés nélkül apai családnévvé vált. Jelentése ’Kara’ nevű személy fia, leszármazotta’.

Ugyanakkor lehetséges, hogy az ógermán eredetű, ’férfi, fiatalembert, lovag’ jelentésű *kerl* a németben *Karl* formájú lett, s a latin *Carolus* keresztnéven keresztül egész Európában elterjedt, így Magyarországra is eljutott. Itt egy szótagra való rövidülése (*Kar-*) után megkaptá az *-a* kicsinyítő képzőt, s egyéni névből vált családnévvé. Jelentése ugyancsak ’Kara’ nevű személy fia, leszármazotta’.

Szóba került még az ótörök eredetű *karvaly* madárnevünk, amely *karul* formában élt közszóként és személynévként is. Ez is lerövidülhetett egy szótagra, s megkaphatta az *-a* kicsinyítő képzőt, bár az ilyen rövidülés jóval ritkább Honfoglalás előtti neveinkkel kapsolatban, mint a későbbi, egyházi keresztnévek esetében.

Bármely módon kialakult *Kara* nevünk első (*K-*) hangja könnyen zöngésülhetett *G*-vé az öt követő, erősen zöngés *-a-k* és *-r-* hatására. Ez lehet a *Gara* személy- és helynevek magyarázata.

Elterjedtsége Földrajzi elterjedése a török eredetű elméletét támasztja alá, ugyanis a Török Hódoltság területén gyakoribb, s az oszmán-törökök is ugyanebben a 'fekete' jelentésben használták egyéni vagy ragadványnévként (pl. *Kara Musztafa*).

Névváltoztatás Csak egy *Kreiner* nevű vette föl a *Kara*, de sok *Grünbaum*, *Guttmann* és néhány *Gayer*, *Glückmann*, *Grünzweig*, *Gottlieb*, *Kiffer*, *Simecsek* a *Gara* családnévre magyaráositott a XIX. században.

Karacs

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Karacs* 990, *Karács* 27. Más változatokkal együtt összesen: 1017.

Eredete Két név egybeesése. Az ótörök eredetű, 'fekete' jelentésű *qara* szóból a törökben lett igen gyakori személynév, amely a magyarba is bekerült, s megkapta a magyar -*cs* kicsinyítő képzőt, így gyakori egyéni névvé vált már az Árpád-korban. Az egyénnévből minden végződés nélkül apai családnév lett, aminek jelentése 'Karacs' nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor lehetséges, hogy az ógermán eredetű, 'férfi, fiatalember, lovag' jelentésű *kerl* a németben *Karl* formájú lett, s a latin *Carolus* keresztnéven keresztül egész Európában elterjedt, így Magyarországra is eljutott. Itt egy szótágú rövidülése (*Kar-*) után hasonlóképp megkapta a -*cs* kicsinyítő képzőt, s az előző módon egyéni, majd családnévvé vált.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Biharban: Debrecen és Püspökladány környékén gyakori.

Karácsony

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Karácsony* 2557, *Karácson* 273, *Karacsony*, *Karacson*, *Kárácsony*; *Karátsony* 15, *Karátson* 22; *Koracsony*. Más változatokkal együtt összesen: 2879.

Eredete Előzménye, a szláv eredetű *kracsún* eredetileg a napforduló napjára vonatkozott, majd leszükült a jelentése a téli napfordulóra, s áttevődött Krisztus születésének ünnepére. A hét napjai, különösen az ünnepnapok gyakran váltak személynévvé világszerte a gyermek születésének napja alapján, és keresztnévvé az európai kultúrában. Magyarországra is eljutott az ünnep neve, s név eleji mássalhangzó-torlódását a nyelv az -*a*- bontóhanggal földöltette. Ugyanakkor az -*u*- nyíltabbá vált, -*o*- lett, a név végi -*n* pedig a legtöbb nyelvjárástól -*ny*-nyé vált (palatalizálódott). Az így kialakult ünnepnap neve, a *Karácsony* egyéni névvé, majd minden változtatás nélkül apai családnévvé lett 'Karácsony' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésben.

Elterjedtsége Protestáns vidékeken ritkább, a székelységben gyakoribb volt.

Névváltoztatás Néhány *Krüner* nevű család erre változtatta nevét a XIX. században.

Karácsonyi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Karácsonyi* 1206, *Karaconji*, *Karácsoni* 12; *Karátsonyi* 29. Más változatokkal együtt összesen: 1258.

Eredete Előzménye, a szláv eredetű *kracsún* eredetileg a napforduló napjára vonatkozott, majd leszükült a jelentése a téli napfordulóra, s áttevődött Krisztus születésének ünnepére. A hét napjai, különösen az ünnepnapok gyakran váltak személynévvé világszerte a személy születésének napja alapján, és keresztnévvé az európai kultúrában. Magyarországra ünnepnévként és keresztnévként is eljutott. A név eleji mássalhangzó-torlódását a nyelv az -*a*- bontóhanggal oldotta föl. Ugyanakkor az -*u*- nyíltabbá (-*o*-vá) vált, a név végi -*n* pedig a legtöbb nyelvjárástól -*ny*-nyé lett (palatalizálódott).

Az így kialakult *Karácsonyi* személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helynévvé lett Abaúj, Baranya, Borsod, Fejér, Heves, Hunyad, Kolozs, Küküllő, Máramaros, Sáros, Somogy, Temes, Ugocsa, Valkó, Vas, Zala, Zaránd vármegyében. Ezek bármelyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, s családnévvé vált.

Természetesen az egyénnév is megkaphatta az -*i* birtokjelet, s így lett belőle apai családnév. Jelentése akkor 'Karácsonyé', 'Karácsony' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Eléggé elterjedt az egész nyelvterületen, de a keletebbi részeken, Szeged környékén, Hajdúságban és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, elsősorban *Kracson*, *Kracsun*, *Krechsun*, de *Kohn*, *Koritschoner*, *Mikán* nevűek is magyarosítottak erre a XIX. század folyamán.

Karádi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Karádi* 974, *Karády* 47, *Karadi*, *Karady*, *Kárádi*. Más változatokkal együtt összesen: 1031.

Eredete Két különböző személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) alakulhattak *Karád* településneveink. Egyik az ótörök eredetű, 'fekete' jelentésű *qara* szó, amely a törökben lett igen gyakori személynév, s a magyarba is bekerült. Itt kapta meg a magyar -*d* kicsinyítő képzőt, így gyakori egyéni névvé vált már az Árpád-korban.

Ugyanakkor lehetséges, hogy a az ógermán eredetű, 'férfi, fiatalembert, lovag' jelentésű *kerl* a németben *Karl* formájú lett, s a latin *Carolus* keresztnéven keresztül egész Európában elterjedt, így Magyarországra is eljutott. Ennek egy szótagú rövidüléséhez (*Kar-*) -*a*- + -*d* kicsinyítő képző járult, így alakult ki a *Karad* ~ *Karád* forma. Mindkét, különböző eredetű személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Kolozs, Somogy, Vas, Zemplén vármegyében. Közük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A Dunán túl Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarosításra csak néhányan, *Kohn*, *Krausz* és *Grünhut* nevűek vették föl a XIX. században.

Kárász

Típusa Foglalkozásra, esetleg tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kárász* 1474, *Karasz* 407, *Karász*; *Karas* 56; *Krasz* 33, *Krász* 35; *Kräsz*; *Krass* 11. Más változatokkal együtt összesen: 2028.

Eredete Iszapos állóvizeink gyakori hala a *kárász*, amely talán a görög 'gyors' jelentésű *καρ* [kar] szóból lett latiná, s a *carassius* különböző alakokban elterjedt egész Európában. Hozzánk valamely szláv nyelvből került be, de a németben is megtalálható *kraß* alakban. Bármelyik nyelvből került be a magyarba, itt megmagyarosodott, vagyis a névkezdő mássalhangzó-torlódása -*a*- bontóhanggal földoldódott. A *kárász* (mint sokszor más halnév is) önmagában szimblikusan foglalkozásnévvé, abból egyéni vagy családnévvé vált. Jelentése tehát 'kárász halászatával foglalkozó személy' (később annak a fia, leszármazotta). Jelképezhetett azonban tulajdonságot is, s akkor a családnév jelentése 'kárász halat (húsát) kedvelő személy fia, leszármazotta' lehetett.

Elterjedtsége A Dunán túl és Erdélyben gyakoribb.

Karaszi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Karaszi* 413, *Karaszy*, *Karászi* 706, *Karászy* 11. Más változatokkal együtt összesen: 1132.

Eredete Iszapos állóvizeink gyakori hala a *kárász*, amely talán a görög 'gyors' jelentésű *καρ* [kar] szóból lett latiná, s a *carassius* különböző alakokban elterjedt egész Európában. Hozzánk valamely szláv nyelvből került be, de a németben is megtalálható *kraß* alakban. Bármelyik nyelvből került be a magyarba, itt megmagyarosodott, vagyis a névkezdő mássalhangzó-torlódása -*a*- bontóhanggal földoldódott. A *kárász* halnév helynévvé, víznévvé vált olyan esetekben, amikor a vízben bőven megtalálható volt ez a fajta hal. A *Karasz* ~ *Kárász* nevű víz mellé épült település is megkaphatta a *Karasz* ~ *Kárász* nevet. Ilyen község volt Baranya, Bihar, Fejér, Pest, Somogy, Szabolcs, Tolna vármegyében. Közük bármelyik az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzővel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett. Ugyanakkor a személynévből -*i* birtokjellel is alakulhatott apai családnév, s akkor a jelentése 'Karaszé ~ Kárászé, Karasz ~ Kárász nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Budapest alatt a Duna mentén gyakoribb.

Kardos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kardos* 9359, *Kardoss* 13, *Kardosh*, *Kardós*. Más változatokkal együtt összesen: 9398.

Eredete Alapszava, a valószínűleg óiráni (alán) *kard* szavunk nemzetközi vándorsónak tekinthető, és a környező nyelvekbe feltehetően a magyarból került át. A 'valamivel bíró', 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel ellátva mindenépp foglalkozási családnév lett, ami jelentheti a 'karddal fölfegyverzett' katonát és a 'kardkészítő, kardárusító' foglalkozású személyt is. Korai személyneveink között nagyon ritka, így inkább a későbbi foglalkozásnél tekinthető a családnevek többségében a névadás motivációjának.

Elterjedtsége Az Örségen és a nyelvterület keleti felében, főleg Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan, elsősorban *Kohn, Klein, Katz* nevűek, de *Kauer, Kaufmann, Ketterer, Klafter, Kornfein, Kornstein, Kotrosics, Kratochwill, Krausz* nevűek is választották névmagyaráositási céllal a XIX. században.

Károly

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Károly* 2141, *Karolj, Karoly, Károl* 20; *Caroll*. Más változatokkal együtt összesen: 2168.

Eredete Előzménye két név egybeesése is lehet. Egyik az ógermán eredetű, 'férfi, fiatalembert, lovag' jelentésű *kerl*, amely a németben *Karl* formájú lett, s a latin *Carolus* keresztnéven keresztül egész Európában elterjedt, így Magyarországra is eljutott. A magyar nyelvben elvesztette latin *-us* végződését, a név végi *-l* pedig *-ly* lett (palatalizálódott), majd centrálissá alakult a kiejtében, vagyis *-ly > j* változással jött létre mai alakja (de az írásmód ez utóbbi változást nem követte).

A másik név az ótörök eredetű *karvaly* madárnevünkre vezethető vissza, amely *karul* formában élt közszóként és személynévként is az Árpád-korban. Ennek második magánhangzója teljesen szabályosan nyíltabbá vált (*-u- > -o-*), majd a név végi *-l* az előbbi módon változott (palatalizálódott, majd az ejtésben pedig centrális *-j* lett).

Mindkét eredetű *Károly* név keresztnévként igen gyakorivá vált, majd minden végződés nélkül családnév lett 'Károly' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésben. A korai írásbizonytalanság miatt az *-y* végződésről sok esetben nem dönthető el, hogy az *-l*- tartozéka-e (*-ly*), vagy *-i*-nek ejtendő, s a *Károlyi* névcsoporthoz tartozik.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, elsősorban *Karl* és *Kohn* nevűek magyarosítottak *Károly* alakra a XIX. században.

Károlyi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Károlyi* 3985, *Karolyi, Károli* 80; *Caroli*. Más változatokkal együtt összesen: 4176.

Eredete Közvetett előzménye két név egybeesése is lehet. Egyik az ógermán eredetű, 'férfi, fiatalembert, lovag' jelentésű *kerl*, amely a németben *Karl* formájú lett, s a latin *Carolus* keresztnéven keresztül egész Európában elterjedt, így Magyarországra is eljutott. Itt elvesztette latin *-us* végződését, a név végi *-l* pedig *-ly* lett (palatalizálódott), majd centrálissá alakult a kiejtében, vagyis *-ly > j* változással jött létre mai alakja (de ezt az írásmód nem követte).

A másik név az ótörök eredetű *karvaly* madárnevünkre vezethető vissza, amely *karul* formában élt közszóként és személynévként is az Árpád-korban. Második magánhangzója teljesen szabályosan nyíltabbá vált (*-u- > -o-*), majd a név végi *-l* az előbbi módon változott (palatalizálódott, majd az ejtésben centrális *-j* lett).

Mindkét eredetű *Károly* név keresztnévként igen gyakorivá vált, s magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnév lett belőle Békés, Bihar, Hunyad, Moson, Pozsega, Pozsony, Sopron, Szatmár, Temes, Torontál, Túróc, Zemplén vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

A *Károly* keresztnév azonban megkaphatta az *-i* birtokjelet is, akkor 'Károlyé, Károly' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű lett, s így vált családnévvé.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen szinte azonos mértékben terjedt el, de a Dunántúl északnyugati részén talán kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Elég sokan, főleg *Karl, Krskó, Kaufman, Kohn* nevűek, de *Karlicsek, Kolpaszky, Kutuschák* stb. nevűek is magyarosítottak erre a XIX. században.

Kárpáti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kárpáti 3938, Kárpáty 22, Kárpáthi, Kárpáthy 17, Karpáti, Kárpati, Karpati. Más változatokkal együtt összesen: 3989.

Eredete Mesterséges szóalkotással jött létre. Mivel eddigi ismereteink szerint Kárpát nevezetű település soha nem volt Magyarországon, a hegység neve pedig mindig csak többes számban (Kárpátok) volt használatos, és a XVIII. század végéig nem fordult elő sem összeírásokban, sem anyakönyvekben ilyen családnév, természetes alakulatnak nem tekinthetjük. Föltehetően mindegyik adata névváltoztatás eredménye. A legnépszerűbb mesterséges magyar családnév. A gyakori névválasztás egyik motivációja Jókai regényhősének, Kárpáthy Zoltánnak az egyéniségeben rejlik.

Elterjedtsége Területi szóródása egyenletes a mai Magyarországon, határainkon kívül ritka. Erdélyből nincs rá adatunk.

Névváltoztatás Már a XIX. században Klein, Kohn, Krausz, Kaufmann, Klima nevűek tömegesen, mások, köztük Kalabusz, Kalina, Kapfinger, Karpelesz nevűek szórványosan magyaráositottak erre, de más céllal (nyilván esztétikai okból) fölvették Kódus, Kása nevűek is.

Karsai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Karsai 3177, Karsay 266, Kársai; Karcsai 79, Karcsay; Karacsi 15, Karasi 94, Karassy. Más változatokkal együtt összesen: 3645.

Eredete Alapszava, az ótörök eredetű és 'fekete víz' jelentésű *kara suγ* szabályosan vált a magyarban *Karasay [Kárásagh], illetve a kétnyíltszótágos tendencia érvényesülése után (a második nyílt szótág magánhangzójának kiesésével) *Karsay alakúvá. Később Karsa ~ Karcsa formában helységnév lett belőle Baranya, Pozsony, Ung, Zemplén vármegyében. A Karsa ~ Karcsa településnevekhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. (Egyesek szerint a Krassay ~ Krassó helynév is ide tartozik, mások szerint inkább szláv eredetű, s külön névnek tekintendő.)

Elterjedtsége A Karsai családnévforma a Tisztárol keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, Knauf és Kiripolszky nevűek Karcsai, többen, Klein, Krissák, Karpalesz, Knóbl nevűek pedig Karsai nevet vettek föl a XIX. század folyamán. Ugyanezt tette egy Medvesy nevű is.

Kása

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kása 2409, Kássa 58; Kasa 55, Kassa 227. Más változatokkal együtt összesen: 2791.

Eredete Előzménye, szláv eredetű, 'durvára örölt gabonaféléből készített étel' jelentésű kása szavunk mint annak készítője vagy kedvelője egyéni névvé vált már az Árpádok korában. Az egyéni nevekből minden változtatás nélkül váltak apai családnevek. Jelentésük: 'Kasa ~ Kása fia, leszármazotta'. A Kasa ~ Kassa alakok lehetnek személynévi vagy pusztá helynévi eredetűek is Kassa város nevéből. Ezt alapos családtörténeti kutatással lehet csak eldöntení.

Elterjedtsége A XV. századtól kezdődően elsősorban az Alföldön és Dél-Dunántúlon, Baranya, Somogy, Zala megyében lett gyakori családnév.

Kassai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kassai 2568, Kassay 148; Kasai; Kassy. Más változatokkal együtt összesen: 2758.

Eredete Alapszava Kassa városnevünk, amelynek bármely Ko- ~ Ka- kezdetű személynév (Kadosa, Kal ~ Kál, Kálmán, Kamill, Kapolcs, Kara, Károly, Kázmér; Konrád, Konstantin stb.) az előzménye lehet úgy, hogy egy szótagra rövidülése (Ka-) után fölvette az -s + -a kicsinyítő képzőket, és önálló személynévvé vált. A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Abaúj, Baranya, Sáros, Trencsén, Valkó, Zemplén, Zólyom vármegyében. Ezek közül bármelyik fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Természetesen leginkább az Abaúj vármegyei Kassa városból ered a családnevek legnagyobb része.

Elterjedtsége Mint ezt a települések földrajzi elhelyezkedése is mutatja: Felvidéken gyakoribb volt a Kassai családnév.

Névváltoztatás Többen, főleg *Kohn*, *Krausz*, de *Kotosz*, *Bednarik*, *Engelmann*, *Herzbrünn* nevűek is választották névmagyarosításra, egy *Gerhes* nevű pedig esztétikai céllal vette föl új névként a XIX. században.

Kasza

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kasza* 4549, *Kassza*; *Kosza* 23. Más változatokkal együtt összesen: 4651.

Eredete Előzménye, szláv eredetű *kasza* szavunk mint a mesterség, foglalkozás szimbóluma személynévvé vált. Az egyéni névből apai családnévvé válhatott, de valószínűbb a 'kaszakészítő' vagy 'jó kaszás', esetleg 'kaszákkal kereskedő' foglalkozásra utaló jelentésben.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén és Erdélyben gyakoribb a *Kasza* családnév.

Kettős nevei A családnév 'kaszákat készítő' jelentésére utal a *Kasza-Kovács* (26) összetétel, de kettős családnévként a *Kasza-Tóth* (43) fordul elő többször. (Néha egybe is írják ez utóbbi kettős nevet: *Kaszatót*.)

Kaszás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kaszás* 4197, *Kaszas*; *Koszás*. Más változatokkal együtt összesen: 4238.

Eredete Alapszava, szláv eredetű *kasza* szavunk 'valamivel ellátott' vagy 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel egészült ki. Így egyéni névvé, abból pedig vagy attól függetlenül családnévvé vált 'jól kaszáló' vagy 'kaszát készítő', esetleg 'kaszát áruló' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén gyakoribb.

Kettős nevei A *Kaszás-Tóth* (32) névkapsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Néhányan, *Kohn* és *Máder* nevűek fölvették névmagyarosítás céljából a XIX. században.

Káta

Típusa Helynévi, esetleg anyanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Káta* 2452, *Kátay* 65, *Katai* 10; *Kati* 244, *Kathi* 551, *Kathy* 59. Más változatokkal együtt összesen: 3608.

Eredete Alapszava, a valószínűleg besenyő eredetű és 'gát, sánc, védőtoltés' jelentésű *Qataγ [Kátaγ]* név kerülhetett a magyarba személynévként, s abból magyaros névadással *Káta* ~ *Kató* településnév lett Baranya, Fejér, Közép-Szolnok, Moson, Nyitra, Pest, Szatmár, Szerém, Temes, Tolna, Vas, Veszprém vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. A név végére került -ai magánhangzó-találkozást (hiátust) a magyar nyelv az -a- elhagyásával oldotta föl, s így jött létre a legtöbb *Kati*-féle alak.

Ugyanakkor a XVIII. században már ismert volt a *Katalin* névnek *Kati* becealakja, így az akkor családnévvé váló ragadványnevek némelyikében ez a női becenév is elképzelhető.

Elterjedtsége A Dunától keletre, a nyelvterület közepén gyakoribb.

Kettős nevei A *Káta-Urbán* (57), a *Káta-Tóth* (54) és a *Káta-Benedek* (35) családnévben sokszor előfordul.

Névváltoztatás Többen, *Katz* és *Klein* nevűek, de *Klusovszky*, *Rozmann*, *Schwarz* nevűek is választották új családnévük névmagyarosítási céllal a XIX. században a *Káta* alakot. A *Kati* névváltoztatása *Kátaira* esztétikai célú lehetett, miután nagyon gyakorivá és játkossá vált ekkorra a *Kati* becenév.

Kató

Típusa Apanévi vagy anyanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kató* 1890, *Kato* 35, *Kathó* 21, *Kátó*. Más változatokkal együtt összesen: 1962.

Eredete Előzménye, a valószínűleg besenyő eredetű és 'gát, sánc, védőtoltés' jelentésű *Qataγ [Kátaγ]* név kerülhetett a magyarba férfi személynévként, amelynek teljesen szabályos változása (-ay > au > ó) a név végi hosszú -ó. Ez a besenyő jövevénynév tehát *Kató* formában vált apai családnévvé 'Kató' nevű (férfi)személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Ugyanakkor számításba jöhetsz a nevek egy (valószínűleg kisebbik) részénél a görög eredetű és vitatott jelentésű *Katalin* magyar kicsinyítő -ó képzős változata. A görög *Aἰκατερίνη* [*Ájkáteriné*] jelentése talán Apollón egyik, 'nyilazó' jelentésű állandó jelzőjéből (epithetonjából) ered. Később azonban egyházi hatásra Alexandria IV. század

eleji szűz mártírnőjének tiszteletére a *Katerina* helyett a *Katarina* alakot kezdték használni, s a görög *καθαρός* [káthárós] szóval azonosították, amelynek jelentése 'tiszta'. A keleti egyházak az *Ekaterina*, a nyugatiak pedig a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében) is szereplő *Katarina* alakot használják inkább. A magyarba is ez került át, s az *-r-* > *-l-* likvidák cseréje és a név végi latin végződés (*-a*) elhagyása után rögzült a *Katalin* formája. Egy szótágú rövidülése (*Kat-*) volt az alapja az -ó kicsinyítő képzővel kiegészült *Kató*becéző (*hypocoristicus*) névalaknak, amelyből szórványosan anyai családnév (matronimikon) lehetett.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Szabolcsban gyakoribb, de a Dunántúl északkeleti felében is jelentős számú az előfordulása.

Katona

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Katona* 18 747, *Kathona* 11, *Katóna*. Más változatokkal együtt összesen: 18 948.

Eredete Előzménye, *katona* szavunk valószínűleg olasz jövevény szó, a régi olasz *cattano* megfelelője. Ez végső soron a latin *capitaneus* 'nagyságban kiemelkedő' jelentésű szóra vezethető vissza. Nyelvünkben elsőként 'helytartó' jelentésben adatolható. Később 'bármely fegyveres testület kötelékébe tartozó személy' volt a jelentése. Mint foglalkozásnév gyakori családnévvé vált a XV. század elejétől fogva.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén, Szeged környékén és Erdélyben gyakoribb.

Kettős nevei A *Katona-Kis* (76) összetételeben többször előfordul.

Névváltoztatás Sokan, különösen *Kohn*, de *Kaczina*, *Kadlecik*, *Kleinberger*, *Kvapil*, *Grünecker*, *Vojatsek*, *Rottenheft* nevük is magyarázottak erre asszimilációs céllal a XIX. század folyamán. Volt olyan is, aki korábbi *Katona* neve helyett a *Kölcsei* nevet vette föl ugyanekkor.

Kazinczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kazinczi* 638, *Kazinczy* 299, *Kazinci* 29; *Kazinczki* 27, *Kazinczky* 16; *Kazinszki*. Más változatokkal együtt összesen: 1042.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű és 'kecskeóból' jelentésű *kozinec* szó. Ez vált helynévvé Borsod, Valkó, Verőce vármegyében. Elsősorban a Borsodban levő (ma *Kazincbarcika*) településnévből származik az eredetre, származási helyre utaló családnév 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel. A különböző alakváltozatokban a *-k-* a szóhoz nem tartozó (inetimológikus) betoldás, és éppúgy téves korrekciós szándék, mint a szlovák *-szki* képzőre utaló átalakítása a név végződésének.

Elterjedtsége Az északi nyelvterületen és a Jászságban gyakoribb.

Kettős nevei A *Kazinczi-Nagy* (36) névkapcsolatban többször előfordul.

Kecskeméti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kecskeméti* 3308, *Kecskeméty* 56, *Kecskeméhi*, *Kecskeméthy* 161, *Ketskeméti*, *Ketskeméty* 16. Más változatokkal együtt összesen: 3584.

Eredete Alapszava az ótörök eredetű *kecske* állatnevünknek és a bizonytalan eredetű 'kiszáradó, időnként kiadapó ér' jelentésű **med-* szónak az összetételéből keletkezett. *Kecskemét* ~ *Kecskemégy* helységnév volt Fejér és Pest vármegyében is a Történelmi Magyarországon. Családneveink túlnyomó többsége a régi Pest (ma Bács- Kiskun) megyei város nevéről ered, ugyanis a Fejér megyei település nevének vége -gy-vé vált (palatalizálódott), míg a Pest megyei zöngéltenedett *-t-*vé, tehát ez az alak lehet a mai családnevek alapja.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen az Alföld déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Csak kevesen, köztük néhány *Schwarz* és *Weisz* nevű kecskeméti lakos vette föl ezt a nevet a XIX. században.

Kecskés

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Kecskés 7612, Ketskés 12; Kecskes, Kécskés, Keckés, Keckes. Más változatokkal együtt összesen: 7648.

Eredete Alapszava, az ótörök eredetű *kecske* állatnevünk fölvette a 'valamivel ellátott' vagy 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt, így foglalkozási családnévvé vált. Olyan helyeken, ahol kevesebben tartottak kecskét, 'kecsketartó', ahol pedig *kecskenyajak* voltak, ott 'kecseképásztor' jelentése lett a családnévnek.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén: Nógrád és Borsod megyében gyakoribb.

Kékesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kékesi 1671, Kékessi, Kékessy 16. Más változatokkal együtt összesen: 1702.

Eredete Alapszava, az ótörök eredetű és az átvételekor 'kékeszöld, kékesszürke' jelentésű kék szavunk a szemek színárnyalata következtében *Kék ~ Kéked ~ Kékes* alakú egyéni névvé vált. A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév keletkezhetett. Ugyanakkor a vidék is kaphatott a színéről *Kék ~ Kéked ~ Kékes* nevet, amit fölvettek azok a települések, amelyek ott keletkeztek. *Kékes* nevű községgel találkozunk Arad, Baranya, Bihar, Doboka, Háromszék, Hunyad, Küküllő, Szerém, Szatmár, Temes, Vas vármegye történeti névadatai között. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott.

A Mátra legmagasabb *Kékes* nevezetű csúcsa aligha jöhet számitásba a családnevek természetes kialakulásában, mivel első adata 1799-ből való, s egyébként sem élhettek ott oly sokan emberek, hogy arról kaptak volna családnevet.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén: Nógrád és Borsod megyében gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. századi névmagyarásításkor néhány *Blau* és *Blauvert* nevű választotta a nevet, de későbbi, XX. századi névváltoztatásokkor a *Kékes* hegy nevét is figyelembe kell venni, mert ismertebbé vált a fölsorolt települések neveinél.

Kele

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kele 1327, Kelle 106. Más változatokkal együtt összesen: 1433.

Eredete Alapszava, a latin 'szelíd, csöndes, kedves, jámbor' jelentésű *clemens* a korai keresztenységben keresztnévvé vált *Clemens* és *Clementinus* formában (az utóbbi jelentése 'Clemenshez tartozó'). A magyarba mindenkét alak bekerült, és a szókezdő mássalhangzó-torlódás minden -e- bontóhang beiktatásával oldódott föl. Így mindenkét névnek az eleje egyformán alakult. A név lerövidülhetett két szótágra, s akkor *Kele* alak keletkezett, amely egyéni és abból apai családnévvé vált. Valószínűbb azonban, hogy egy szótágú rövidülés (*Kel-*) után egészült ki a név -e kicsinyítő képzővel, s így jött létre a *Kele* egyéni, majd családnév. Mindkét névalakulatból származó családnévnek a jelentése 'Kele' nevű személy fia, leszármazotta'. Az -e azonban lehetett birtokjel is, és akkor a családnév jelentése 'Kelé, Kel' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén és a Dunántúl délnyugati táján, Zala megyében gyakoribb.

Kelemen

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kelemen 16 975, Kelemeny 12, Kelemén, Kelemény, Kelemenn; Chelemen. Más változatokkal együtt összesen: 17 106.

Eredete Előzménye, a latin 'szelíd, csöndes, kedves, jámbor' jelentésű *clemens* és az ebből alakított *Clemens* keresztnév igen korán kedveltte vált a keresztenységben. Ennek volt 'Clemenshez tartozó' jelentésű *Clementinus* alakja is. A Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) minden keresztnév bekerült. A magyar nyelv azonos módon illesztette be nyelvünk hangrendszerébe a két nevet. A *Clemens* névkezdő mássalhangzó-torlódása -e- bontóhang beiktatásával oldódott föl, a név végi latin végződés pedig elmaradt, s *Kelemen* névalak jött létre. Az Árpád-korban igen gyakori keresztnév lett belőle 'Kelemen' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Különösen az Őrségen és Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Igen sokan választották névmagyarási céljára a XIX. század folyamán elsősorban *Klein, Kohn, Königsberger, de Kindlesz, Klemm, Knötl, Neumann, Steinberger, Weisz* nevűek is, és egy *Ács* nevű is ezt vette föl valamilyen ismeretlen okból.

Keller

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Keller* 2922, *Keler*, *Köller* 117; *Kellár* 13; *Kellert* 14; *Kelner* 65, *Kellner* 723, *Kelnár* 12. Más változatokkal együtt összesen: 3902.

Eredete Előzménye a középfelnemet *keller ~ kelner* szó, amelynek jelentése 'pincemester'. Már a német nyelvben is foglalkozási eredetű családnévvé vált különösen Bajorországban és Svájcban. A *Keller* a keleti német nyelvjárásból való, és Magyarországon megjelent már a XV. században, de gyakoribb csak a XVIII. századi betelepítések következtében lett.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén: Tolnában és Baranyában gyakori.

Kettős nevei A *Keller-Mayer* (38) és a *Keller-Pintér* (22) névkapsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Néhányan *Kálnai*, *Kelen*, *Kelényi*, *Keleti*, *Kendefi*, *Kovács*, *Kővesdi* névre magyarási voltak a XIX. században.

Kemény

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kemény* 2502, *Kemeny*, *Kemenj*. Más változatokkal együtt összesen: 2514.

Eredete Ősi uráli eredetű *kemény* szavunk jelentése 'rideg, durva, szigorú, vad', de lehetett 'súlyos' is, így belső és külső tulajdonság megnevezéseként egyaránt igen gyakori személynévvé vált az Árpád-korban. Az egyéni névből sokszor apai családnév lett 'Kemény' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Természetesen kialakulhatott a családnév ragadványnéven keresztül vagy közvetlenül is, akkor külső vagy belső tulajdonságra utalt.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti részén (még a Dunántúl keleti felében is), de különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Nagyon sokan vették föl a XIX. században, köztük a százat is meghaladja a *Kohn* és *Klein* nevűek száma, de olyanok is többet akadtak, aiknek *Hart*, *Hartmann*, *Hartstein*, *Hartwich*, *Engelhart*, *Reinhard* és *Twardi*, *Tverdi* vagy *Kacsicska*, *Katz*, *Kitka*, *Kitska*, *Koch*, *Kollmann*, *Korsitska*, *Knapp*, *Knoll*, *Knoblovics*, *Kork*, *Krausz*, *Kron*, *Kropacsek* volt a korábbi nevük.

Kenéz

Típusa Tisztsgre, rangra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kenéz* 1237, *Kenez*; *Kenijz*; *Kenisz*. Más változatokkal együtt összesen: 1244.

Eredete A magyar nyelvbe bekerülő, délszláv eredetű *knez* szó eredetileg 'herceg, fejedelem', majd később 'falusi bíró' jelentésű volt. mindenéppen hivatal, méltóság, tisztség alapján vált egyéni és családnévvé. A név kezdő mássalhangzó-torlódását -e- bontóhanggal oldotta föl a magyar nyelv.

Az egyéni nevekből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Abaúj, Bihar, Csanád, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szerém, Vas vármegyében. Puszta helynévből is válthatott családnév, vagy lekopott végéről az -i képző.

Elterjedtsége A Dunától keletre, a nyelvterület középső és déli részén, Békés megyében, Szeged környékén gyakoribb.

Kenyeres

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kenyeres* 1872. Más változatokkal együtt összesen: 1877.

Eredete Alapszava, a mai *kenyér* közszó Honfoglalás előtti átvétel valamely őspermi (votják, esetleg zürjén) nyelvből. Már a magyarban kapta meg a 'valamivel ellátott', illetve 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt. Gyakori foglalkozásnévvé vált 'kenyérsütő' vagy 'kenyérárus' jelentéssel, s így vált családnévvé. A *kenyeres* foglalkozásnevét a köznyelvből ugyan kiszorította a német eredetű *pék*, de családnévként megmaradt.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, Szolnok megyében gyakoribb.

Képes

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Képes 893, Kepes 191, Kepess 11. Más változatokkal együtt összesen: 1103.

Eredete Két név egybeesése lehet. Az egyik az ótörök eredetű, 'alak, forma' jelentésű *kībi*, amely a magyarban tővéhangzóját elvesztve *kíp* ~ *kép* szóvá alakult. A másik a vitatott (ótörök vagy szláv) eredetű *kepe* szavunk, melynek jelentése 'learatott gabona csomója, gabonakeresz'. Mindkettő megkapta a 'valamivel ellátott' vagy 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt, s a mai köznyelvben *képes* és *kepés* alakra különült. A régi írásbizonytalanság miatt csak alapos családtörténeti kutatással lennének elkülöníthetők az ide sorolt nevek. minden bizonnal foglalkozást jelentő szavakból lettek családnévvé. Egyik jelentése 'képet készítő' vagy 'képet áruló', a másiké pedig 'kepéért arató, részesarató'. Érdekes, hogy a mai családnevek között *Kepés* írásmód nem fordul elő, a XVI. században azonban Szatmárban több is volt.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén: Borsod, Szabolcs, Zemplén megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Bilder* nevű fölvette a *Képes* nevet, de többen *Képesi* ~ *Képessy* alak mellett döntöttek, jöllehet **Képes* vagy *Kepés* településnévről nem tudnak a féljegyzések.

Kerek

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, esetleg helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kerek 1372, Kerék 747. Más változatokkal együtt összesen: 2122.

Eredete Alapszava, ősi finnugor eredetű *ker-* szótövünk több képzővel is él mai nyelvünkben (*kereg*, *kerül*, *kerít*, *kering* stb.), amelyek egyike a -k névszóképző. Az ezzel alkotott *kerek* melléknév és *kerék* főnév alaki és jelentésbeli elkülönülése is kései (kb. a XV. századra tehető), írásbeli szétválasztásuk pedig még a XVIII. századi féljegyzésekben sem egyértelmű. (Egyes nyelvjárásokban még ma is *kerek* a kiejtése a köznyelvi *kerék* főnévnek.) A *kerek* szó első jelentései között az 'erdő' is szerepelt. Így a *Kerek* ~ *Kerék* családnevek létrejöttének igen sok motivációja lehetséges.

Szimbolikus foglalkozásnévként viselhették az erdővel vagy a *kerékgyártással*, szekér készítésével, használatával valamilyen kapcsolatban levők. Megkaphatták azonban a XV. századtól kezdődően a *kerek* fejű, *kerek* házban lakó vagy a gyakori *kerek* templom mellett lakó személyek. Egyetlen *Kerked* alakú előfordulásáról tudunk az Árpádok idejéből, így egyéni névként aligha volt gyakori.

A családnevek nagy része inkább jelképes foglalkozásnév (erdész, bognár, kocsis), vagy külső tulajdonságra utalnak (fej, test, ház, templom alakja).

Mivel *Kerek* nevű települések is voltak Bács, Bodrog, Kolozs, Külső-Szolnok, Szerém, Temes, Vas, Zaránd vármegyében, ezeknek minden végződés nélküli alakja is eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott.

Elterjedtsége A *Kerek* az Alföldön, a *Kerék* pedig a Dunántúl északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Csak *Kerékfi* és *Kereki* nevekre magyaráositottak a XIX. században.

Kerekes

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Kerekes 10 545, Kerekesh; Chereches 11. Más változatokkal együtt összesen: 10 574.

Eredete Alapszava, ősi finnugor eredetű *ker-* szótövünk több képzővel is él mai nyelvünkben (*kerek*, *kerék*, *kereg*, *kerül*, *kerít* stb.). Ezek egyikének töve (*kerek* ~ *kerék*) 'valamivel ellátott', illetve 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős alakjában lett foglalkozásnév (*kerekes*). Köznévi használatából ugyan kiszorította a német *bognár* és a szláv *bodnár*, de már korábban gyakori családnévvé vált, s meg is maradt. A *Chereches* alakok minden bizonnal Erdélyből áttelepült magyarok románosan írt nevei.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen északon és Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Többen, *Kollárovszky*; *Kaufmann*, *Killinger*, *Kmetty*, *Kotinek* választották magyaráositott családnévül a XIX. században, s egy *Czudar* nevű pedig jelentéstani okból vette föl. Az *Orosi* és *Lugosi* nevűk névváltoztatásának indoka ismeretlen.

Kerékgyártó

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Kerékgyártó 2417, Kerékgyáró 17, Kerekgyártó; Kerékjártó 143, Kerékjárto, Kerekjártó. Más változatokkal együtt összesen: 2586.

Eredete Előzménye összetett szó, amelynek előtagja ősi finnugor eredetű *ker- tőből képzett kerék szavunk. Utótagja az ótörök eredetű 'illik, megfelel' jelentésű *yara- igejtő magyar változatának (*jár-* ~ *gyár-*) -t műveltető és -ó melléknéviigenév-képzős alakja (*jártó* ~ *gyártó*), amelyben a szókezdő *j-* *gy-*vé vált (affrikálódott), de mindenkor alak megmaradhatott a nyelvjáráskban és a családnevekben. (A nyelvjáráskban is előfordulnak máig ilyen kettős ejtések, pl. *jer* ~ *gyer*.) Mint sok folyamatos melléknévi igenév, a kerékgyártó is főnevesült, s foglalkozásnévvé vált. A középkori magyarban nem voltak ritkák az *asztalgýártó*, *erszényjártó*, *szekérgýártó* stb. foglalkozásmegnevezések. Mint minden foglalkozásra utaló szó, gyakran ragadványnéven keresztül családnévvé lett.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Hatvan–Debrecen vonalától északra gyakoribb.

Kerényi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kerényi 1005, Kerény, Kerenyi. Más változatokkal együtt összesen: 1016.

Eredete Alapszavának, a délszláv eredetű *krenj* szónak a jelentése 'csorba, csonka', s nyilván annak az erdőnek az alakjára vonatkozott, amelyről a Bács vármegyei település kapta Kerény nevét. A magyarban a -kr- mássalhangzó-torlódás bontóhanggal fölöldődött, így alakult ki a név. Ugyancsak magyar az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, amely a helynévhez járult, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége Igen egyenletesen található az egész magyar nyelvterületen, de talán északon kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Elég sokan, főként Klein és Kohn nevűek, de Christmann, Kohlmann, Klupák, Kuhmark, Krausz nevűek is magyarosítottak erre a XIX. század folyamán.

Keresztes

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Keresztes 4815; Körösstös 130; Kerestes; Cherestes. Más változatokkal együtt összesen: 5135.

Eredete Az arám eredetű *mesicha* (a héberben *másiáh*) jelentése 'fölkent', amit a görög nyelvű Újszövetség *Xριστός* [Chrisztós], ugyancsak 'fölkent' jelentésű névvel ad vissza (fordít le). A latin nem fordította le a nevet, csak latinosítva átvette a görögöt *Christus* formában. A tulajdonnévnek tehát nincs latin jelentése (csak görög), a latinban (és a többi átvevő nyelvben) csak Jézust azonosítja (identifikálja) a *Christus* ~ *Krisztus* név. (A latin *crux*, 'kereszt' jelentésű szóhoz nincs etimológiaileg köze, csak véletlen alaki hasonlóság van közöttük.) A *Christus* melléknévi alakja *Christianus* ('Krisztushoz tartozó'), amely keresztnévvé (és a vallás megnevezésévé) vált, s bekerült a magyarba is. Itt a latin -us végződés elhagyása, a névkezdő mássalhangzó-torlódás -ë- bontóhanggal történő fölöldása és a hangrend megheremtése (-a- > -ë- változás) után előbb *Kérésztyén*, majd *Kereszteny* ~ *Keresztély* személynevek keletkeztek belőle. Ezek két szótágú rövidülésük után (*Kereszt-*) megkapták az -s kicsinyítő képzőt. Gyakori keresztnévek, majd abból apai családnevek lettek 'Keresztes' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

A 'keresztes katona' jelentésű szó névvé válása azért nem valószínű, mert a XVI. század végéig csak a latin *crux* szó fordult elő a megnevezésükre. Ennek pedig többes számú *cruces* alakja *kuruc* köznévvé, később *Kurucz* családnévvé vált.

Elterjedtsége A Keresztes családnév a Dunán túl, a Dél-Alföldön, de különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány Krisztmann, Christa, Krisztea, Cruxmann és továbbá Bürgner, Reichner, Vaszi nevű család erre magyarosított a XIX. században.

Keresztesi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Keresztesi 1798, Keresztesy 73, Keresztessi, Keresztesy 110. Más változatokkal együtt összesen: 2117.

Eredete Az arám eredetű *mesicha* (a héberben *másiáh*) jelentése 'fölkent', amit a görög nyelvű Újszövetség *Xριστός* [Chrisztós], ugyancsak 'fölkent' jelentésű névvel ad vissza (fordít le). A latin nem fordította le a nevet, csak latinosítva átvette a görögöt *Chr̄stus* formában. A tulajdonnévnek tehát nincs latin jelentése (csak görög),

a latinban (és a többi átvevő nyelvben) csak Jézust azonosítja (identifikálja) a *Christus ~ Krisztus* név. (A latin *crux*, 'kereszt' jelentésű szóhoz nincs etimológiai köze, csak véletlen alaki hasonlóság van közöttük.) A *Christus* melléknévi alakja *Christianus* ('Krisztushoz tartozó'), amely keresztnévvé (és a vallás megnevezésévé) vált, s bekerült a magyarba is. Itt a latin *-us* végződés elhagyása, a névkezdő mássalhangzó-torlódás *-e-* bontóhanggal történő föoldása és a hangrend megtérítése (*-a- > -e-* változás) után előbb *Kéresztyén*, majd népetimológiásan *Kereszteny ~ Keresztely* személynevek keletkeztek belőle. Ezek két szótágú rövidülésük után (*Kereszt-*) megkapták az *-s* kicsinyítő képzőt. Gyakori keresztnév volt, amiből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) igen sok településnév lett Baranya, Bihar, Bodrog, Borsod, Hunyad, Kraszna, Sáros, Torda, Valkó, Vas vármegyében. Mindegyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Ugyanakkor lehetséges, hogy a *Keresztes* egyénnév kapott *-i* birtokjelet, így apai családnévvé vált, s ekkor a jelentése 'Keresztes' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Erdélyben gyakoribb, de a Dunától keletre, különösen Hatvan, Gyöngyös környékén is többször előfordul.

Kettős nevei A *Keresztes-Nagy* (156) névkapcsolatban sokszor előfordul.

Névváltoztatás Sokan, köztük *Kreitzinger*, *Klein*, *Kopil*, *Kotrosz*, *Krets*, *Krizsek* nevű családok vették föl a XIX. században.

Kereszturi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kereszturi* 817, *Keresztury* 98, *Keresztúri* 473, *Keresztúry*, *Kereszthury*, *Körössturi*, *Köröszturi*, *Keresturi*. Más változatokkal együtt összesen: 1463.

Eredete A szláv nyelvek a *Christus* névből vagy a gó **krist* 'kereszt' szóból alakították ki a *krst* 'kereszt' jelentésű köznevet, s ez került be a magyarba, de itt (-*e-* ~ -*ö-* bontóhanggal) föoldódtak a mássalhangzó-torlódások, s *kereszt ~ körösst* lett belőle. Az úr szavunk vitatott eredetű (ótörök vagy finnugor), s általában 'magas méltóságú, nagy hatalmú férfi' jelentése volt. Az összetétel jelentése 'a kereszt ura', Jézus Krisztusra vonatkozott a régi nyelvben, és sok templomcím tartalmazta így a nevét. A templomok elnevezései a köréjük települt falvaknak (városoknak) is nevei lettek Magyarországon már a XI. századtól a XVI. század elejéig. Így lett *Keresztür* településnév harmincnál több régi vármegyében. Bármelyik *Keresztür* nevű település megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s így eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Különösen ott volt gyakori, ahová menekültek a XVI. századi háborúk miatt a lakosok (nyugati, északi, északkeleti nyelvterületek). A rövid *-u-*ra végződők a Dunán túl, a hosszú *-ú-*t tartalmazó családnevek a Dunától keletre használatosak.

Névváltoztatás Csak néhányan, *Kelemach*, *Kriscsori* nevű családok használták föl névmagyarásításra a XIX. században.

Kéri

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kéri* 3765, *Kéry* 210, *Keri*, *Kery*. Más változatokkal együtt összesen: 4009.

Eredete Alapszavának, ősi *kéri* törzsnevünknek a jelentése valószínűleg 'igen nagy, hatalmas'. A tővéhangzó lekopásával megnyúlt a magánhangzója, így alakult ki a *kér*. Mint minden törzsnévből, ebből is több mint harminc vármegyében keletkezett *Kér* településnév (amelyeknek mindegyike később megkülönböztető előtagot kapott (*Alkér*, *Felkér*, *Ókér*, *Újkér*, *Hajmáskér*, *Ipolykér*, *Németkér*, *Szamoskér* stb.). Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Elterjedtsége A Tisztától nyugatra, különösen a Dunántúl északi részén gyakori.

Névváltoztatás Néhányan, *Kohn*, *Kogler*, *Kratochwilli*, *Bittmann*, *Ficker*, *Neproszel*, *Sejben*, *Weisz* nevűk fölvették magyarosítás céljából a XIX. században.

Kern

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Kern* 1132, *Korn* 83, *Kirn* 19. Más változatokkal együtt összesen: 1234.

Eredete Előzményének, a középfelnemet 'mag, szem' jelentésű *kerne* szónak több változata él a német nyelvjárásokban. Családnévvé földművesek körében vált, mint a foglalkozás szimbóluma. Magyarországra a XVIII. századi német betelepítésekkor került nagyobb számban.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Kertész*, *Koltai* stb. nevet vettek fől helyette a XIX. században.

Kertai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kertai* 575, *Kertay* 39; *Kerti* 1120, *Kerthi*. Más változatokkal együtt összesen: 1736.

Eredete Alapszava, ősi finnugor eredetű *ker-* szótövünk több képzővel is él mai nyelvünkben (*kerek*, *kerék*, *kéreg*, *kerül*, *kerít* stb.), s ezek egyikével, a befejezett melléknévi igenévé *-t* képzőjével főnevesült alakja *kert* szavunk. Jelentése 'bekerített (terület), bekerített (hely)' volt, s elsősorban uradalmi tulajdonban állt. A *kerth*hez tartozó, őrzésével, ápolásával, munkálataival megbízott munkásságot mellé telepítették, s falujuk az *-a* birtokjellel ellátott nevet kapta, a település neve *Kerta* lett, jelentése pedig a 'kerté, *kerth*ez tartozó (település)'. Az önállóan is előforduló *Kert* településnevek 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzős alakulatait azért nem lehet elválasztani a *Kertai* nevektől, mert utóbbiban a név végi *-ai*- magánhangzó-találkozást (hiátust) a magyar nyelv az egyik hang, az *-a*- elhagyásával oldotta föl, vagyis *Kerti* lett ebből is. *Kerta* nevű településünk csak Veszprém vármegyében volt, de a *Kert* nevűek száma meghaladta a százat a Történelmi Magyarországon. Valamennyiből lehetett eredetre, származási helyre utaló családnév 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel.

Elterjedtsége A Dunán túl, Veszprém és Szekszárd környékén a *Kertai*, az Alföldön a *Kerti* név gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Kunert* család vette föl a *Kertai*, több *Kohn*, *Kaun*, *Kerdl* pedig a *Kerti* családnevet névmagyarásításul a XIX. században.

Kertész

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kertész* 9640, *Kertesz*. Más változatokkal együtt összesen: 9914.

Eredete Alapszava, ősi finnugor eredetű *ker-* szótövünk több képzővel is él mai nyelvünkben (*kerek*, *kerék*, *kéreg*, *kerül*, *kerít* stb.), s ezek egyikével, a befejezett melléknévi igenévé *-t* képzőjével főnevesült alakja *kert* szavunk. Jelentése 'bekerített (terület), bekerített (hely)' volt. Ennek gondozásával megbízott emberek megkapták az *-ász* ~ *-ész* foglalkozásnév-képzővel kiegészített *kertész* megjelölést. Mint minden foglalkozást, foglalatosságot jelentő szóból, ebből is nagyon sok családnév lett.

Elterjedtsége A *Kertész* családnév az egész nyelvterületen arányosan megoszlik, de Erdélyben némileg ritkább.

Kettős nevei Jól mutatja a családnevesülés folyamatát, hogy ragadványnévként is, kettős nevek között is sok a *Kertész*. Leggyakoribbak a *Kertész-Farkas* (226), a *Kertész-Kovács* (25) névkapcsolatok. (Orosházán az 1930-as években még 30 család viselte a *Kertész-Horváth* kettős nevet, mára viszont az egész országban sem található egy sem.)

Névváltoztatás Tömegesen választották magyarásításra a XIX. században. Közöttük sok a *Gartner*, *Gärtner*, *Gertner*, *Baumgarten*, *Baumgartner*, valamint a *Kampler*, *Kaufmann*, *Kern*, *Klein*, *Kohn*, *Kramer*, *Krausz*, *Krautblatt* nevű család.

Keserű

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi, magyar családnév.

Változatai *Keserű*, 1361, *Keserü* 500, *Keserő*; *Kesserű*, *Kesserü*. Más változatokkal együtt összesen: 1868.

Eredete Alapszavának, ősi ugor kori *keser-* szótövünknek az eredeti jelentése 'izlel, valamilyen ízűnek tart'. Ennek melléknévi igenévi származéka a *keserű*, s jelentése leszűkült, az 'epéhez hasonló ízű' lett. Ebből hasonlóságon alapuló jelentésváltozással alakult ki a 'szomorú, bánatos', de az 'indulatos, ingerlékeny' is. Az Árpádok korában elterjedt személynév bármelyik említett belső tulajdonságra utalhatott. Amikor valamelyikből családnév vált, jelentése 'Keserű' nevű személy fia, leszármazotta' lett, de közvetlenül is megkaphatta valaki természete, viselkedése alapján a *Keserű* családnevet.

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen az ausztriai Őrségen gyakoribb.

Keszler

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Keszler 1048, Kesler, Kessler 18, Kestler, Keszler 126; Köszler 17, Kösztler, Kössler, Köstler, Kiszler 81; Geszler 235, Gesler 12. Más változatokkal együtt összesen: 1559.

Eredete A német 'üst, kazán, kondér, bogracs' jelentésű *kessel* szónak 'valamivel foglalkozó' jelentésű -r képzővel ellátott alakja. Az alapszó többféle összetételben foglalkozásnév lett: *Kesselmacher*, *Kesselschmied* (magyarul: 'üstkészítő, kazánkovács'). A foglalkozásnevekből mindenütt sokszor lettek családnevek, így német nyelvterületen is. A magyarban a kétnyíltszótágos tendencia alapján kiesett a második szótag magánhangzója. Magyarországon a XVIII. századi betelepítések után emelkedett jelentősen e nevek száma. A különböző alakváltozatokban a -t- eredetileg a szóhoz nem tartozó (inetimológikus) betoldás, a néha előforduló -ö- pedig nyelvjárási sajátság.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén: Tolnában és Baranyában gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan megváltoztatták a XIX. század folyamán, s többek közt *Keszthelyi*, *Korányi*, *Kőszegi* nevet vettek föl.

Keszthelyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Keszthelyi 1924, Keszthely, Keszthelyi, Kesthely. Más változatokkal együtt összesen: 1935.

Eredete Előzményéből, a latin eredetű, 'várkastély, erőd' jelentésű *castellum* szóból keletkező helynevet átvették a délszláv nyelvek *Kosztel* alakban, s ez településnévként a magyarba is így került be. A magánhangzó-harmónia megteremtése (*Kosztel*) és a név végi -l hang -ly hanggá válása (palatalizációja) *Keszthely* nevet eredményezett, amelyet a XVI–XVII. századtól -j-nek ejtettek (*Kesztej*). A -h- eredetileg nem volt a névben, de a „*hely*” szót érezték bele a név végződésébe. Csak a Zala megyei város nevét ismerjük ebben a formában, amelyből 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel keletkeztek az ide tartozó eredetre, származási helyre utaló családnevek.

Elterjedtsége A Dunán túl, annak is a déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Keszler*, *Keszner*, *Kesztenbaum*, *Lucsek* nevű magyarosított erre a XIX. században, és egy *Birkás* nevű pedig ismeretlen okból vette föl.

Kincses

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, magyar családnév.

Változatai Kincses 2872, Kintses; Kinces, Kencses. Más változatokkal együtt összesen: 2884.

Eredete Alapszava, a *kincs* valószínűleg iráni jövevényszó. Eleinte 'bármiféle fölhalmozott vagyontárgy, ingóság' volt a jelentése, majd a 'valamivel bíró, valamivel rendelkező' -s képzővel ellátva tulajdonképpen 'vagyonos, gazdag' jelentésű lett. Mint társadalmi, vagyoni helyzetre utaló tulajdonság vált először gyakori egyénnévé, abból pedig családnévvé. Ekkor a jelentése 'Kincses' nevű személy fia, leszármazotta'. Később ragadványnévből is lehetett családnév, ami szintén öröklődött, esetleg kiszorította az eredeti családnevet.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén, Zala, Baranya és Békés megyében gyakoribb.

Király

Típusa Valakihez tartozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Király 18 905, Kiraly 14, Kíraly, Kírály, Kiráj, Kiralj, Királj, Kiral; Král 264, Kralj 10, Králl 276, Krall 14; Krály 29, Kraly. Más változatokkal együtt összesen: 19 558.

Eredete Végső forrása, az ógermán eredetű, 'férfi, fiataember, lovag' jelentésű *kerl* a frankban *Karl* formájú keresztnév lett. Nagy Károly neveként köznevesült 'uralkodó' jelentéssel a szláv nyelvekben, mivel ő nagy szerepet játszott a szlávok történetében. A magyarba az óhorvát *krály* jutott el, s annak szókezdő mássalhangzó-torlódását -i- bontóhanggal oldotta föl a nyelv. A szó alakjának változása folyamán keletkezett alakváltozatok mindegyike családnévvé válhatott. Az ide tartozó nevek többsége a *királyi* birtokokon dolgozó, a *királyi* udvarokban szolgálók megnevezéséből keletkezett, de külső-belső tulajdonságra utaló ragadványnévből is lehetett *Király* családnév, ha gőgüsen, beképzelten, lenézően viselkedett, vagy gazdagón díszített ruhában járt valaki.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sok *König*, *Königer* és *Král* nevű, de *Königsfeld*, *Lottenstaedter* is magyarosított erre a XIX. században. Volt azonban egy *János* nevű is, aki ismeretlen okból lett *Király*. Olyan is akadt, aki *Király* helyett a *Kósa* nevet vette föl.

Kispál

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kispál* 2015. Más változatokkal együtt összesen: 2029.

Eredete Ótörök eredetű *kis* szavunk a Honfoglalás előtt került be a nyelvbe, s a 'nem nagy' jelentése mellett régen is, most is megvan a 'fiatal, fiatalabb' jelentése. Ugyancsak 'kicsi, csekély, kevés' a jelentése a latin *parvus* szónak is, amelyből a *Paulus*, magyarban pedig a *Pál* keresztnév, és igen gyakori családnév lett. Több vidéken olyannyira sok *Pál* nevű család volt, hogy újabb névelemmel kellett megkülönböztetni őket. A két szó összetételét (*Kispál*) azok kapták meg a *Pál* nevűek közül, akik fiatalabbak voltak. Igen gyakori a név különírva vagy kötőjeles alakban is (*Kiss Pál* ~ *Kis-Pál*), de olyan sokszor használták együtt a két névelement, hogy mind a kiejtésben, mind az írásban összeforr.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Szeged környékén és különösen Erdélyben gyakori.

Kettős nevei A *Kispál-Pesti*, a *Kispál-Kovács* és a *Kispál-Vezsenyi* családnevekben fordul elő.

Kiss

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kiss* 133 621, *Kiss*; *Küss* 13; *Kis* 24 694, *Kís*; *Kics*. Más változatokkal együtt összesen: 167 673.

Eredete Előzménye, ótörök eredetű *kis* szavunk *kiči* [*kicsi*] alakban kerülhetett be a magyar nyelvbe, s ennek végéről lemaradt a tövéghangzó, a **Kics* végén pedig a -cs- -s-sé vált (dezaffrikálódott). A hosszú -ss írása a helyesírás bizonytalanságán kívül sok nyelvjárásban hosszú ejtésre is utalhat. Jelentései között már az átvételkor is szerepelt a 'nem nagy' mellett a 'fiatal' is, és ez a jelentés megkülönböztető nevekben régen is, ma is használatos (még családon belül is azonos keresztnévű apa és fia, esetleg nagyapa megkülönböztetésére a *kis* és *nagy* összetételű név fordul elő: *Kismarci* ~ *Nagymarci* ~ *Öregmarci*). A családnevek túlnyomó többségének motivációja életkorai megkülönböztetés.

Elterjedtsége A név eloszlása a magyar nyelvterületen igen egyenletes képet mutat. Az egybeírt névkapcsolatok (*Kisgyörgy*, *Kissimon* stb.) azonban Erdélyben sokkal gyakoribbak.

Kettős nevei A névkapcsolatokban több ezerre megy a *Kis-* elemet tartalmazó nevek száma. A leggyakoribbak: *Kis-György* (570), *Kis-Péter* (474), *Kis-Juhász* (428), *Kis-Benedek* (360), *Kis-Gergely* (238), *Kis-Márton* (324), *Kis-Tóth* (314) stb. Különösen érdekes, hogy a *Kis-Nagy* (57) névkapcsolat is milyen gyakori. Ez is bizonyítja, hogy a *Kis* jelentése itt 'fiatal', illetve 'fiatalabb'. Ugyanakkor van *Nagy-Kiss* (79) is, de leginkább meggyőzőek e magyarázatra a *Nagykisistók*, *Nagykismarczi* típusú családnevek.

Névváltoztatás Több száz azoknak a száma, akik a XIX. század folyamán a *Kis* ~ *Kiss* nevet választották magyarosítási céllal, s természetesen túlnyomó többségük *Klein*, *Kleinlein* volt, de akadt közöttük *Kobrechel*, *Kohn*, *Koderle*, *Czeckián* is.

Kiszél

Típusa Tulajdonságra utaló, szláv családnév.

Változatai *Kiszél* 511, *Kiszely* 1086, *Kiszely*, *Kiszelly*, *Kiszély*, *Kiszály* 57; *Kisely* 38, *Kiszeli* 36, *Kiszelyi*, *Kiszil*, *Kiszl* 37. Más változatokkal együtt összesen: 1794.

Eredete Előzménye, a szlovák *kysló* jelentése 'savanyú', s ez két okból válthatott családnévvé. Konkrét jelentésében kibővülhet a szó jelentése bizonyos savóból, aludttejből készített ételek nevévé, mint pl. 'savanyúleves'. Ezt annak kedvelője megkaphatta ragadványnévül, s megrövidülve családnévvé válhatott. Átvitt értelmében az egyén belső tulajdonságára vonatkozhatott 'kedvetlen, elkeseredett' jelentésben. A névben levő -l hang -ly lehetett (palatalizálódhatott) a szlovákban is, de az ősi alak szerint az -y ejtése -i is lehetett. Tehát a *Kiszely* ejtése lehet *Kiszey* és *Kiszeli* is. Azt csak családtörténeti kutatások döñthetik el, hogy melyik névben melyik ejtés a helyes.

Elterjedtsége A XVI–XVII. században a Felvidéken volt gyakori családnév, de a XVIII. századi szlovák betelepítések következtében az Alföldön is megszaporodott e nevek száma. Az -l végződésű nevek Pest környékén, az -ly végződésűek Békés megyében: Szarvas, Békéscsaba környékén gyakoribbak.

Klein

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Klein* 2062, *Kleine* 15; *Klain* 12, *Klajn*. Más változatokkal együtt összesen: 2098.

Eredete Előzménye, a német *kleine* eredeti jelentése 'sovány, csenevész, gyöngé' és természetesen 'nem nagy, kicsi' is volt. Ennek következtében sok külső tulajdonság megnevezéseként lehetett családnévvé.

Elterjedtsége Különösen Svájcban, de az északkeleti részek kivételével egész Németországban és Hollandiában gyakori a név. Magyarországon a XVIII. századi betelepítések után szaporodott meg a száma. A Dunán túl Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században nagyon sokan megváltoztatták *Kis*, *Kiss*, *Kállai*, *Kalmár*, *Kálnai*, *Kardos*, *Kárpáti*, *Kelemen*, *Kelen*, *Keleti*, *Kemény*, *Kende*, *Kenedi*, *Kerényi*, *Keresztesi*, *Kertész*, *Kilényi*, *Kiságai*, *Kisbéri*, *Kisfalvi*, *Kishegyi*, *Kiskéri*, *Kompolti*, *Kont*, *Korányi*, *Kormányi*, *Kormos*, *Kovács* stb. családnévre.

Kóbör

Típusa Társadalmi helyzetre utaló vagy apanévi, esetleg helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kóbör* 1060, *Kobor* 37, *Kóbör*; *Cobor*. Más változatokkal együtt összesen: 1109.

Eredete Végső forrása a latin 'visszaszerez, hozzájut' jelentésű (*re)cuperare* a középfelnemetbe kerülve *koberen* alakú és többek között (elsősorban vadászkutyára vonatkoztatva) 'szimatol, fürkész, keres' jelentésűvé lett. Ezt ugyan igekeként vette át a magyar nyelv -*l* képzővel megtoldva (*kóböröl*), de igen régen elvonódott a *kóbör* melléknév 'kóböröl, vándorló (személy)' jelentésben. Ez ragadványnéven keresztül személynév, illetőleg eletmódra, társadalmi helyzetre utaló családnév lett.

Fölmerült annak a lehetősége is, hogy az ugyancsak német eredetű és 'kosár, kas' jelentésű középfelnemet *kobor* vált foglalkozásra ('kaskötő, kosárfonó') utaló családnévvé, de ezt a szót a magyarság csak a nyugati nyelvjárásterület szélén ismeri és használja, ezért kisebb a valósínűsége ennek a magyarázatnak.

XII. század eleji *Kobu* ~ *Cob* ~ *Coba* személyneveink megengedik egy ótörök 'világosszürke, sápadt' jelentésű *Qub* ~ *Quba* névnek az átvételét is, amely a magyarban kapta meg az -*r* kicsinyítő képzőt. Családnévi jelentése 'Kóbör' nevű személy fia, leszármazotta'.

Volt egy bizonytalan eredetű *Kóbör* településnevünk az erdélyi Fogaras vármegyében, s pusztai helynévből is keletkezhetett családnév.

Elterjedtsége A *Kóbör* családnév a Dunán túl, ott is a nyugati határszéleken gyakoribb, ami a németből való eredeztetést támogatja. A nyelvterület keleti felén a *Kóbori* (90) fordul elő általában, de jóval kisebb gyakorisággal.

Koch

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Koch* 1717, *Kóch*; *Koh* 11, *Kóh* 20; *Kock*, *Kok* 46, *Kók* 40, *Kokk*, *Coc*, *Cok*, *Köck* 41, *Kök*. Más változatokkal együtt összesen: 1892.

Eredete Végső forrása a latin 'szakács' jelentésű *coquus*. Ez került be a németbe, s terjedt el ugyanebben a jelentésben Németország nyugati és déli részén nagyobb mértékben. Foglalkozásnévi családnév lett. Magyarországra a *Koch* forma jutott el a XVIII. századi betelepítésekkor, és sok írásváltozata vált családnévvé, mivel a felnémet *Köck* bekerülésére is vannak adatok.

Elterjedtsége A *Koch* alak a Dunántúl déli részén: Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen megmagyaroztották a XIX. század folyamán, s *Kókai*, *Komlósi*, *Kormos*, *Kovács* stb. nevet vettek föl.

Kóczán

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Kóczán* 665, *Kócán*, *Koczán* 208, *Kocán* 18, *Koczan*; *Kóczán* 842, *Kócián*, *Koczián* 80, *Kocian*; *Kóczány*, *Kocziány*; *Kotzián* 12, *Kótzián*, *Kotczián*, *Kótcián*, *Kotcián*. Más változatokkal együtt összesen: 1859.

Eredete Előzménye, a latin eredetű, 'szilárd, állandó' jelentésű *constans* szó gyakori keresztnévvé vált *Constantius* és *Constantinus* alakban az ókor végétől, s a keresztény világban korán elterjedt. A keleti szláv nyelvekben (ruszin) ennek rövidült (*Ko-*) alakja -c kicsinyítő és -an ~ -ian származásra utaló képzővel egészült ki. A családnév jelentése tehát 'Kocz (Konstantin) nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A magyar nyelvterület északkeleti részére, főleg Kárpátaljára jellemző, de előfordul Sopron, Győr és Vas megye területén is.

Koczka

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Koczka* 2210, *Kocka* 67, *Kosztkা* 102; *Koszka* 16. Más változatokkal együtt összesen: 2396.

Eredete Két név egybeesése. Mindkettő szláv eredetű. Az egyik a köznévi 'csont, csontocska' jelentésű *kost'* ~ *kost'ka* [*koszty* ~ *kosztykā*] átvétele. A magyarban a 'szerencséjátékokban használt, pontozott, szabályos hexaéder' jelentésű tárgy, aminek családnévi jelentése 'kockajátékos, kockakészítő' lehetett.

A másik név a latin eredetű, 'szilárd, állandó' jelentésű *constans* szó, amely a keresztény világban korán elterjedt, az ókor végétől gyakori keresztnévvé vált *Constantius* ~ *Constantinus* formában. A keleti szláv nyelvekben (ruszin) ennek rövidült alakja -s ~ -c kicsinyítő képzővel átkerült a magyarba, s az Árpád-korban néhány *Kocz* ~ *Kosz* alakja följegyzésre is került. Vagy még az átadó nyelvben, vagy inkább a magyarban (mivel a *Koc* ~ *Kosz* formát nem érezte becenévnek a magyar nyelv) kaphatta meg a további -ka kicsinyítő képzőt. Előbb egyéni, majd később családnév lett belőle. Jelentése ekkor '*Koszka* ~ *Koczka* nevű személy fia, leszármazotta'. Mivel az első családnévi adatai csak a XVI. században kerültek följegyzésre, az első származtatás a valószínűbb.

Elterjedtsége A köznévi eredetet támasztja alá a név területi megoszlása is: az északi részeken, Nógrád, Borsod megyében gyakoribb.

Kocsi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kocsi* 1564, *Kocsy* 103, *Kócsi* 213, *Kócsy* 16, *Kotsi*, *Kotsy* 34, *Kotschi*, *Kotschy* 21. Más változatokkal együtt összesen: 1992.

Eredete Alapszavának, az ótörök eredetű *Qoč* [*Kocs*] névnek a jelentése 'hím bárány, *kos*' volt, amit közséjként is átvettünk, s ebből is eredhetett a személynév. A nemi jelleg kiemelésére gyakori volt a hím állatok megnevezéseinak személynévként való használata mind a török népek, mind a magyarok körében. A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, puszt személynévként) *Kocs* ~ *Kócs* településnév lett Belső-Szolnok, Csanád, Heves, Hunyad, Komárom, Szatmár, Szerém, Vas vármegyében. Bármelyikból lehetett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév. Legismertebb település a Komárom megyei *Kocs* község volt, amelynek nevéből az ott készülő könnyű, lóvontatású és személyszállításra használt szekerek elnevezése egész Európában elterjedt, s ma is használatos kisebb-nagyobb jelentésváltozással (pl. angol *coach*). Azonban a *Kocs* egyénné is megkaphatta az -i birtokjelet, és apai családnévvé válhatott, akkor pedig a jelentése 'Kocs nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, Erdélyben csak a *Kocs* ~ *Kócs* név fordul elő.

Kocsis

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kocsis* 23 837, *Kotsis* 217; *Cocis*. Más változatokkal együtt összesen: 24 415.

Eredete Alapszava, a *kocsi* a Komárom megyei *Kocs* község nevéből (amely török vagy magyar 'kos' jelentésű személynévi eredetű) származik, az ott készülő könnyű, lóvontatású és személyszállításra használt szekér elnevezése. (Ez a jármű azután nevével együtt egész Európában elterjedt, s ma is használatos kisebb-nagyobb jelentésváltozással, pl. angol *coach*.) A *kocsi* szó megkapta a 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt, s így foglalkozásnév lett belőle. Mint általában a foglalkozásnevök, ez is gyakori családnévvé vált az egész nyelvterületen. Régebben ragadványnévként kiszorította az eredeti családnevet, erre utal, hogy ma is nagyon sok kettős névnek az alkotórésze. A *Cocis* névalak Erdélyből átelepült román szabályok szerinti névírása.

Elterjedtsége A Dunántúl északi, északnyugati részén gyakoribb.

Kettős nevei Többek között a *Kocsis-Péter* (117), a *Kocsis-Savanya* (91) és a *Kocsicsák* [így egybeírva!] (23) összetételben fordul elő.

Kókai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kókai* 2890, *Kókay* 92, *Kokai* 69, *Kokay*; *Kokaj*, *Kókaj*; *Kokaly* 19. Más változatokkal együtt összesen: 3170.

Eredete Alapszavának, a Pest megyében levő *Kóka* településnevünknek a magyarázata bizonytalan. mindenépp személynévi eredetű, de a személynévre vonatkozóan több főltéves is kialakult. Egyik szerint a szláv 'csóka' jelentésű *Kavka* átvétele. Mások szerint a magyar belső keletkezésű **kuk-* tőböl származik, s jelentése 'hajlott, görbe' (mint például a *kuporodik*, *kunkorodik* igékben). Végül számításba jöhét az ótörök 'larynx, gégefő, ádámcuska' jelentésű *Qoqa* [*Koká*] név átvétele, amelynek alakváltozataival találkozunk már az Árpád-kor személynevei között is. Bármelyik személynév volt a településnév előzménye, az magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztta személynévből) jött létre, ehhez járult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé.

Elterjedtsége Jászságban való előfordulása gyakoribb.

Kettős nevei A *Kókai-Nagy* (29), a *Kókai-Szabó* (30) és a *Kókai-Varga* (24) névkapcsolatban gyakori.

Névváltoztatás Névmagyarosításra *Koch*, névszépítésre pedig *Kóka* családnevűek használták a XIX. században.

Koleszár

Típusa Foglalkozásra utaló, szláv családnév.

Változatai *Koleszár* 1734, *Kolesár* 10, *Kolesar*; *Koloszár* 566, *Kolozár* 21. Más változatokkal együtt összesen: 2334.

Eredete Alapszava, a nyugati szláv eredetű és 'taliga, könnyű, kétkerekű kocsi' jelentésű *kolesz* szó bekerült ugyan a magyar nyelvjárások egy részébe is, a 'valamivel foglalkozó' jelentésű -ár képzője azonban szintén szláv. minden bizonnal foglalkozásra utaló szláv családnévként került be a magyar névkincsbe. Jelentése 'kocsikészítő, bognár'.

Elterjedtsége Az északi, északnyugati nyelvterületen, Kapuvár és az északkeleti részen, Nyíregyháza környékén gyakoribb.

Kollár

Típusa Foglalkozásra utaló, szláv családnév.

Változatai *Kollár* 7882, *Kollar*, *Kolár* 34, *Kolar* 12. Más változatokkal együtt összesen: 7943.

Eredete Alapszava az ószláv, 'kerek, kerék' jelentésű *kolo* szó, amely 'valamivel foglalkozó' jelentésű -ár képzővel alakult. Mint foglalkozásnév igen gyakori családnev lett a szlovákban. A XVIII. századi betelepítésekkor szaporodott meg e családnév száma a magyar névkincsben. Jelentése 'kerekes, kerékgyártó', 'bognár'.

Elterjedtsége Némely szlovákok lakta településen, Békéscsabán és környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Kohn* és *Krausz* nevű vette föl a XIX. században.

Koller

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Koller* 2082, *Kollér*. Más változatokkal együtt összesen: 2084.

Eredete Előzménye a középfelnemet *koller* szó, amelynek eredeti jelentése 'ruha nyaki része' (ebből ered *gallér* szavunk is), de jelentette a lovak nyakába akasztott, úgynevezett *kumet*-et ('bőrből készült nyakhám'). Valószínűleg ennek készítői viselték foglalkozásnévi családnévként.

Elterjedtsége Magyarországra bajor-osztrákok családneveként került be nagyobb tömegben a XVIII. századi betelepítések következtében. A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan megváltoztatták *Koltai* névre, de egy *Markovics* éppen a *Koller* nevet vette föl a XIX. század folyamán.

Kolompár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kolompár* 8594, *Kolumpár*; *Colompár*. Más változatokkal együtt összesen: 8604.

Eredete Előzménye a bajor-osztrák eredetű, 'bádogos' jelentésű *klompfer* közszó, mely valószínűleg a *klampar* szláv alakon keresztül jutott be a magyarba. A szókezdő mássalhangzó-torlódás föloldása -o- bontóhanggal a magyar nyelvben történt. Foglalkozásnévként igen gyakori családnév lett belőle, s a cigányság körében különösen elterjedt.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati és az Alföld déli részén gyakoribb.

Kettős nevei A *Kolompár-Lakatos* (17) névkapcsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Már a XIX. században is megváltoztatták egyesek, s népetimológiával a *kolomp* szót vélték fölfedezni a névben, ezek a *Csengő*, néhányan a *Komlósi*, mások pedig a *Bácskai* nevet vették föl.

Kolonics

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Kolonics* 1190, *Kolonits* 125, *Kolonich*, *Kolonych*. Más változatokkal együtt összesen: 1319.

Eredete Alapszava egyes vélemények szerint a görög 'gyózelem' *vίκη* [niké] és 'nép' jelentésű *λαός* [laós] szavak összetételéből keletkezett *Νικόλαος* [Nikólaosz] névből alakult. Ez a szláv nyelvekben a név elején csonkult, a végén pedig megrövidült s az így létrejött **Kol-* alakjához kapcsolódott az -n kicsinyítő képző, majd ezt zárta le az -ics apai családnévképző (patronimikon). Jelentése 'Kolon' nevű személy fia, leszármazotta'. Mind a *Kolon*, mind pedig a *Kolonics* név elterjedt a szlávságot környező országokban, Ausztriában, Romániában és Magyarországon is.

Mások a román *kolon* szót 'vadszamár' jelentésének tartják, s szerintük az vált személynévvé. Az egyéni névből pedig -ics képzővel családnév lett a szláv nyelvek valamelyikében, legvalószínűbben az ukránban.

Olyan is akad, aki az alapnévben az ótörök 'csíkó' jelentésű *qulun* szót keresi, amely a törökben lett személynév, s úgy került be a magyar nyelvbe *Kolon* alakban, ahol magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztá személynévként) *Kolon* településnév lett belőle Nyitra, Vas, Zala vármegyében. Ezek valamelyikéből valóban alakulhatott a szláv -ics, származási helyre utaló képzővel is a családnév.

Végül az is fölmerült, hogy a településnév eredet a latin 'telep, gyarmat' jelentésű *colonia* szóra megy vissza, s abból alakult a családnév. De létrejöhetett az ugyancsak latin 'telepes, lakos' jelentésű *colonus* szóból is szláv apanévi -ics képzővel.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén gyakoribb.

Kolozsi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kolozsi* 1231, *Kolozsy* 39; *Kolosi* 45, *Kolosy* 11; *Kolossi*, *Kolossy* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1368.

Eredete Végső forrása a görög 'gyózelem' *vίκη* [niké] és 'nép' jelentésű *λαός* [laós] szavak összetételéből keletkezett *Νικόλαος* [Nikólaosz] keresztnév. Ez a németben először *Niklaus*, majd az elején csonkulva *Klaus* alakúvá vált. Miután a magyar nyelvbe bekerült, a név eleji mássalhangzó-torlódás -o- bontóhanggal föloldódott, az -au- kettőshangzó (diftongus) pedig -ó- ~ -o- vá egyszerűsödött (monoftongizálódott). Végül a név végi -s hang zöngésült -zs-vé. Az így kialakult *Kolozs* személynév (amely az írásban sokáig *Kolos* formájú maradt) magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Kolozs, Komárom, Nyitra, Zala vármegyében.

Mások szerint a helynév a 'hegyszoros, sziklahasadék' jelentésű szláv **klúzs* szóból származik. Bármi is a magyarázata a településnévnek, ha megkappa az 'onnan/oda való' jelentésű magyar -i képzőt, magyar eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Ugyanakkor a *Kolozs* személynévből is alakulhatott apai családnév -i birtokjellel, akkor a jelentése 'Kolozs nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Kohn* magyarosított *Kolosi* névre a XIX. század folyamán.

Kolozsvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kolozsvári 1958, Kolozsváry 90, Kolozsvari, Kolozsvary, Kolosvári, Kolosváry, Kolosszáry 56. Más változatokkal együtt összesen: 2138.

Eredete Alapszava összetett szó, melynek előtagja a görög 'gyözelem' *νίκη* [nikē] és 'nép' jelentésű *λαός* [laós] szavak összetételéből keletkezett *Νικόλαος* [Nikóláosz] keresztnév. Ez a németben először *Niklaus*, majd az elején csonkulva *Klaus* alakúvá vált. Miután a magyar nyelvbe bekerült, a név eleji mássalhangzó-torlódás -o-bontóhanggal föloldódott, az -au- kettőshangzó (diftongus) pedig -ó ~ -o-vá egyszerűsödött (monoftongizálódott). Végül a név végi -s hang zöngésült -zs-vé. Az így kialakult *Kolozs* személynév (amely az írásban sokáig *Kolos* formájú maradt) magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett *Kolozs* formában több helyütt. Az Erdély északnyugati részén levő *Kolozs* mellett a XIII. század elején, a Tatárjárás után erőssé épült, amit az iráni eredetű 'fedezék, védőmű, erődítmény' jelentésű *vāra* (vár) szóval neveztek el. A két szó összetételével alakult ki a *Kolozsvár* név. Erről kapta nevét később a határát alkotó megye is (*Kolozsvár* megye, vagyis *Kolozs* vár[ának] határa). Jelentős település lévén igen sok eredetre, származási helyre utaló családnév alakult belőle az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felén gyakoribb.

Névváltoztatás Többen választották magyarosítási célra a XIX. században, köztük *Klausenburg*, *Klostermayer*, *Kollarcsik*, *Kohn* nevűek.

Koltai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Koltai 1954, Koltay 274, Kólta, Kolthay 14; Koltói. Más változatokkal együtt összesen: 2250.

Eredete Alapszava egyes vélemények szerint a görög 'gyözelem' *νίκη* [nikē] és 'nép' jelentésű *λαός* [laós] szavak összetételéből keletkezett *Νικόλαος* [Nikóláosz] névből alakult. Ez a szláv nyelvekben a név elején csonkult, a végén pedig megrövidült, s az így létrejött **Kol-* alakhoz a -ta (-tav) szláv (cseh vagy szlovák) kicsinyítő képző kapcsolódott. Ez a *Kolta* (*Koltav*) név került be a magyarba, majd a név végi -av > -au > -ó változás után *Koltó* alakban magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Bihar, Komárom, Közép-Szolnok, Krassó, Pest, Szatmár, Vas vármegyében. Más álláspont szerint az erdélyi népnyelvben régebben élt 'szikla' jelentésű *koltó* ~ *kótó* közső a településnév alapja. Bármiként jött létre a helynév, megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Petőfi révén a Szatmár vármegyei *Koltó* a legismertebb a hasonló nevű települések között. Néhány névmagyarosító névválasztását is ez indokolja a XIX. században. A *Kern*, *Koller*, *Kainrát*, *Klözel*, *Kobilik*, *Kromacsek*, *Kungl* nevűek esetében mindenki a *Koltai* nevet választotta. (A későbbi *Koltói* a *Koltó* helynévből újabban képzett forma.)

Komár

Típusa Tulajdonságra utaló, szláv családnév.

Változatai Komár 748, Kómár 481, Kommár, Kumár, Kumar. Más változatokkal együtt összesen: 1250.

Eredete Előzménye, az összláv 'szúnyog' jelentésű **komar* szó szinte minden szláv nyelvben megtalálható valamilyen formában. Külös tulajdonság alapján metaforikusan (olyan sovány, erőtlen; vagy olyan gyöngé, vékony hangú, mint a szúnyog) személynév és családnév keletkezhetett belőlük. A XVIII. századi szlovák telepítések idején bekerült a magyar névkincsbe is, és esetenként az első magánhangzója a magyarban a hangsúly hatására megnyúlt.

Elterjedtsége Békés megyei szlovák eredetű települések: Békéscsaba, Szarvas környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Volt olyan a XIX. században, aki *Komári* vagy *Komlósi* névre magyarosította eredetileg *Komár* nevét.

Komáromi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Komáromi 3976, Komáromy 330, Komaromi. Más változatokkal együtt összesen: 4328.

Eredete Alapszavának kialakulására több magyarázat is van. Lehet, hogy az összláv 'szúnyog' jelentésű szóból szláv 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -n képzővel *Komarn helynév, tájnév lett, melynek jelentése 'szúnyogos'. A közelében vagy környékén kialakított település nevéül átvették a magyarok a környék nevét. A név végi mássalhangzó-torlódást azonban -u- ~ -o- bontóhang közbeiktatásával földoldották, majd az -n-et -m-re cseréltek. Komar ~ Komaron ~ Komárom nevű települések voltak Bereg, Sáros, Somogy, Szepes, Valkó, Veszprém, Zala, Zemplén vármegyében.

Más vélemény szerint a várispán neve volt Kamar ~ Komar Szent István idejében, amelyhez -m kicsinyítő képző járult, s az ő neve vált magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) Komárom vár nevévé. A településnév megkapta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Duna mentén és általában a Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Sok Kohn, néhány Kohina, Kontros, Kizelstein, Ehrenreich, Gottstag, Smekóczki, egy Kakas meg egy Kopasz nevű is fölvette a XIX. században.

Komjáti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Komjáti 1311, Komjáty, Komjáthi 177, Komjáthy 461, Komjathy, Komjádi. Más változatokkal együtt összesen: 1959.

Eredete Alapszavának kialakulása vitatott. Az egyik vélemény szerint a település neve a görög császári család nevéből kialakult személynév, a 'gondozó, eltartó' jelentésű Κομνηνός [Komnénosz] került a délszlávba Комњен [Komnjén] alakban. Itt fölvette a -t kicsinyítő képzőt, és a magyarba *Komnjet formában jutott el. A magyar nyelv törvényszerűségei szerint kikuszöbölődött az -mnj- mássalhangzó-torlódás az -m- vagy -n- elhagyásával, és kialakult benne a magánhangzó-harmónia az -e- > -a- cseréjével. Mindennek végeredménye a Komját településnév.

Mások feltevése szerint a szintén szláv 'lakóhely, hálóhely, szoba' jelentésű комната [komnata] szó keresendő a falunévben. Végülis Komját ~ Komjád ~ Komjáti ~ Komjádi nevű településünk volt Heves, Krassó, Torda, Torna, Valkó, Ugocsa, Vas vármegyében, s bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. A Komjádi alakokban a két magánhangzó közötti -t- zöngésülése (-d-vé válása) történt. A Komjáti nevek végére került -i képző magánhangzó-találkozást (hiátust) eredményezett (Komjáti), amit az egyik -i- elhagyásával oldott föl a magyar nyelv.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti, keleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több Kohn és egy Schweiger nevű magyarosított erre a XIX. század folyamán.

Komlósi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Komlósi 1640, Komlósy 92, Komlosi 39, Komlosy, Komlóssi, Komlóssy 116. Más változatokkal együtt összesen: 1897.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű komló szavunk a Magyarországon is őshonos gyógynövény és a sörfőzésben használt ízesítő neveként igen elterjedt. A 'valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzős alakjából sokfelé helynév, abból pedig helységnév alakult Abaúj, Bereg, Csanád, Kolozs, Komárom, Sáros, Somogy, Szerém, Ugocsa, Zaránd, Zemplén vármegyében. Bármelyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé válthatott.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, főleg a Tisza túl gyakori.

Névváltoztatás Mind a Komlós, mind a Komlósi nevet sokan, elsősorban Kohn nevűek, de Katz, Kaufmann, Keszenbaum, Kikinger, Klein, Kleinkind, Koch, Kolbl, Krausz, Kukuly, Kümmelheim családnevűek is fölvettek névmagyarosításul a XIX. században, de akadt Komár és Kolompár nevű is, aki erre változtatott.

Koncz

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar vagy német családnév.

Változatai Koncz 6366, Konc 127, Kontz 26, Konz; Contz. Más változatokkal együtt összesen: 6545.

Eredete Két név egybeesése. Szláv eredetű és eleinte 'húsdarab, állati comb', majd 'zsákmány, préda' jelentésű *konec* szavunk alakja keveredett az 'emberi comb' jelentésű *bunc* szóval. A pars pro toto (egy rész szimbolizálja az egészet) elv alapján mint külső tulajdonság családnévvé válhatott ('erős fölső lábszáru, vastag combú' jelentéssel). Ugyanakkor az ófelnémet 'merész, bátor' jelentésű *kuoni* és a 'tanács' jelentésű *rāt* szavak összetételéből kialakult a *Kuonrat* személynév, amiből a 'merész a tanácsban' jelentésű *Konrad* lett. Ennek rövidült és -c kicsinyítő képzős változata is átkerülhetett a magyarba. Itt minden változtatás nélkül, *Konec* alakban apai családnévvé válhatott. Jelentése ekkor 'Konc (Konrád) nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Tiszától keletre, Nyírségen, Erdélyben, főleg Udvarhelyszékben gyakori.

Névváltoztatás Több *Kohn* és néhány *Krausz*, *Hrich* nevű erre magyarosította meg a nevét, ami arra utal, hogy a név német keresztnévi eredete ekkorra elhomályosult (ha egyáltalában megvolt valaha).

Koncsek

Típusa Lakóhelyre utaló vagy apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Koncsek* 442, *Kontsek* 21, *Koncseg* 26, *Koncsak*, *Koncsag* 67, *Kontsag*, *Koncsák*, *Koncsok* 22, *Koncsik* 735, *Koncsík*, *Kontsik*. Más változatokkal együtt összesen: 1329.

Eredete Alapszava, az ószláv 'vég' jelentésű **końiec* [*konyjec*] szó elterjedt minden szláv nyelvben, a -*csik* ~ -*csek* származásra utaló képző azonban a szlovákra és ukránra jellemző elsősorban. Lehetséges tehát (a magyar *Véghnek* megfelelően) a 'település végén lakó személy fia, leszármazotta' a családnév jelentése.

Mások a német *Konrad* ('a tanácsban merész') vagy a görög eredetű *Konstantin* ('szilárd') keresztnév rövidülésének tartják a családnév tövét. Akkor viszont szláv kicsinyítő képzőnek kell tekintenünk a -*csik* ~ -*csek* végződést, s a családnév jelentése 'Koncsek ~ Koncsik (Konrád vagy Konstantin) nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Északon, Nógrád megyében, valamint a Békés megyei szlovák eredetű településeken *Koncseg*, *Koncsag* alakban gyakoribb.

Kondor

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kondor* 3269, *Kondór*; *Condor*. Más változatokkal együtt összesen: 3275.

Eredete Alapszava szláv eredetű *kondor* szavunk, amelynek jelentése 'göndör, kunkorodó (hajú)'. Külső tulajdonság alapján lehetett belőle családnév.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén és az ausztriai Őrségen, valamint keleten, Szatmárban gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, különösen sok *Krausz*, *Kohn*, *Klein*, de néhány *Kondrik*, *Kaudra*, *Klepsch*, *Korka*, *Stribl* nevű is magyarosított, és egy *Herczegi* családnevű is változtatott erre a XIX. században.

Konkoly

Típusa Tulajdonságra, foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Konkoly* 1947, *Konkoli* 58, *Konkolyi* 37, *Konkol* 12, *Konkó*. Más változatokkal együtt összesen: 2098.

Eredete Alapszava szláv eredetű *konkoly* szavunk, amelynek '(egy fajta) gyomnövény' a jelentése. Metaforikusan olyan emberekre vonatkoztatható, akik a többi ember között olyan haszontalanok, semmirékkellők, semmiházik, mint a *konkoly* a búzában. Lehetséges tehát foglalkozásnév is olyan emberek esetében, akik a gabonát gyomtalánították, a búzából a *konkolyt* írtották. Származhat puszta településnévből, vagy 'onnan/oda való' jelentésű -i képzős alakulatból is eredetre, származási helyre utaló családnév, mert *Konkol* ~ *Konkoly* nevű falu volt Komárom és Valkó vármegyében, de ezeknek a településeknek a neve is a *konkoly* 'gyomnövény' jelentésű szóra vezethető vissza. A helyesírás bizonytalansága miatt nem lehet különbséget tenni az -i képzős (*Konkoli*) és a közsziói eredetű, *Konkoj* ejtésű nevek között.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti, délkeleti részén gyakoribb.

Kettős nevei A *Konkoly-Thege* (39) névkapsolatban fordul elő többször.

Névváltoztatás A XIX. században a *Konkoli* nevet vette föl néhány *Kohn*, *Kukoreli* és egy *Zsidó* nevű család.

Konrád

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Konrád 900, Konrad 14; Konrát, Konrath, Konráth 24; Konradt, Konrádt, Kondrád, Kondrad, Kondrádt 197, Kondrat, Kondráth 98; Konrád, Kontrát, Konráth; Kundráth 98, Kundrath, Kundrát 69; Kunráth; Conrád 19, Condrat; Korád, Kórád, Korrád; Kolláth 658, Kollát 218, Kollat, Kolát, Koláth, Kolath, Kolat 83, Korláth 86, Korlát 17. Más változatokkal együtt összesen: 2543.

Eredete Előzménye az ófelnémet 'merész, bátor' jelentésű *kuoni* és a 'tanács' jelentésű *rât* szavak összetételéből kialakult *Kuonrat* személynév, melynek jelentése 'merész a tanácskozásban'. Ebből jött létre a magyarba is átkerülő sok névváltozat, amelyek közül leggyakoribb a *Konrád*. Mindegyik ejtés- vagy írásváltozatból keresztnév és apai családnév is lett az idők folyamán. A *Kondrát* típusú alakokban a -*d*- még a német nyelvben bekerült járulékhang (inetimológikus betoldás). A *Korrád* nevekben az -*n*- > -*r*- változás a magyarban történt hasonulás, és a *Kolat* ~ *Kollát*-félé alakokban az -*r*- > -*l*- ~ -*rr*- > -*ll*- változás szintén a magyar nyelvben történt likvidacsere eredménye.

A *Korlát* ~ *Kollát* nevek kialakulhattak volna az ismeretlen eredetű, 'kerítés' jelentésű *korlát* szóból is helynévi áttétellel, de *Korlátfalva* nevű helyneveink korai adatai váltakoznak a *Konrádfalva* alakokkal.

Elterjedtsége A *Konrád* alak a Dunántúl németek lakta településein gyakoribb, a *Korlát* ~ *Kollát* alakok elégége megoszlanak az egész nyelvterületen, de inkább a keleti felén gyakoribbak.

Névváltoztatás A XIX. században néhány *Kohn* nevű fölvette névváltoztatás céljából a *Konrád* alakot.

Kontra

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kontra 1022, Kondra 27, Kandra 32. Más változatokkal együtt összesen: 1082.

Eredete Előzménye az ófelnémet 'merész, bátor' jelentésű *kuoni* és a 'tanács' jelentésű *rât* szavak összetételéből kialakult *Kuonrat* személynév, melynek jelentése 'merész a tanácskozásban'. Ebből jött létre a magyarba is átkerülő sok névváltozat, amelyekből a *Kondrát* ~ *Kontrát* lerövidült egy zárt szótágra (*Kondr* ~ *Kandr* ~ *Kontr*), s megkapta a magyar -*a* kicsinyítő képzőt. Mind *Condra* ~ *Kondra*, mind *Kontra* alakra sok adatot találunk az Árpádok és Anjouk idején. Az írásképben gyakoribb *Kontra* a latin 'ellen' jelentésű *contra* szóval történő téves egyeztetése miatt lett többször följegyezve, s vált viszonylag megterhelt családnévvé.

Elterjedtsége A Tiszán túl, főként a Jászságban gyakoribb.

Kónya

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kónya 5586, Konya 124. Más változatokkal együtt összesen: 5714.

Eredete Alapszavának, ősi hangulatfestő *kum-* ~ *kom-* szavunknak a jelentése 'ferdül, hajlik' volt, aminek igenévképző végződése az -*a*, az -*m-* pedig (-*n*-nen keresztül) -*ny*-nyé változott (palatalizálódott). A *konya* jelentése a nyelvjárásokban ma is 'erde, kajla, lelőgő (bajuszú, fülű stb.)'. Az első szótag magánhangzója a hangsúly hatására nyúlt meg. Mint külső tulajdonságra utaló szó gyakori egyéni névvé, abból pedig apai családnévvé vált, aminek ma a jelentése 'Kónya' ~ 'Kónya' nevű személy fia, leszármazotta'. Természetesen a közszből lehetett ragadványnév, de közvetlenül tulajdonságra utaló családnév is.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, az Alföldön, Erdélyben, különösen Háromszékben gyakori.

Névváltoztatás Kónya névre nem, csak a *Kónyi* és *Kónyai* alakra magyarosított sok *Kohn* a XIX. században.

Kopasz

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Kopasz 1087, Kopacz 110, Kopatz, Kopász 13. Más változatokkal együtt összesen: 1221.

Eredete Alapszava a valószínűleg ősi finnugor eredetű *kop-* igetőünk. Jelentése '(valahonnan valami) fokozatosan gyérül, eltűnik, *kopik*'. Ehhez az -*sz* névszóképző járult, amely egyes nyelvjárásokban -*c*-vé vált (affrikálódott). Jelentése 'tar, (valamiben) hiányos, (legtöbbször) hajhiányos'. Külső tulajdonság jelölőjeként gyakori egyéni és családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, délkeleti felében, Szeged környékén gyakoribb (ahol viszont a *Tar* ritkább).

Névváltoztatás A XIX. században voltak olyanok, akik *Kopasz* családnevük helyett *Komáromit* vettek föl.

Kormány

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kormány* 1091, *Kórmány*. Más változatokkal együtt összesen: 1093.

Eredete Előzményének, szláv eredetű *kormány* szavunknak az első jelentése 'hajófar', majd az általában ott található 'hajóirányító szerkezet' volt. Szimbolikusan a hajós foglalkozásra, a hajósok egy csoportjára, (-s képzővel és anélkül is) a hajókat irányítókra vonatkozott. Foglalkozásnévből minden nyelvben, így a magyarban is gyakran vált családnév.

Elterjedtsége A szintén gyakori *Kormányos* (767) névvel együtt a nyelvterület keleti részén, különösen a Tisza mentén Szabolcs, Szolnok, Csongrád megyében, elsősorban Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Magyarosítás csak *Kormányi* és *Kormányos* névre történt a XIX. században egy *Klein* és egy *Kronstein* család részéről.

Kormos

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kormos* 4132, *Kormosh*. Más változatokkal együtt összesen: 4142.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű *korom* szavunk a magyarban kapta meg a 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzőt, vált melléknévvé, s metaforikusan fölvette a 'sötét, fekete' jelentést is (olyan fekete, mint a *korom*). Ennek alapján a sötétebb szemű, hajú, bőrű személyeket is jelölni kezdte. Előbb egyéni névvé, abból pedig vagy attól függetlenül családnévvé vált, amelynek jelentése 'sötét, fekete (szemű, hajú, bőrű személy), illetve annak fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén és északkeleten: Borsodban gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sok *Kohn*, *Klein*, *Koch*, *Kirscht* nevű magyarosította erre a nevet a XIX. században.

Kóródi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kóródi* 1951, *Kóródy* 89, *Koródi* 282, *Koródy* 27, *Kórodi* 63, *Kórody*, *Korodi* 183, *Korody* 16; *Kórógyi* 24, *Korógyi*, *Korogyi*; *Corodi*. Más változatokkal együtt összesen: 2681.

Eredete Alapszavának, ótörök eredetű *kóró* szavunknak a jelentése 'elszáradt, kemény növényi szár'. Az ehhez járuló, mára már elavult 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -d képzővel helynevek alkotására igen alkalmas volt. Ahol ilyen száraz növénymaradvány volt, az a terület megkappa a *Kóród* nevet, amely azután az ott fölépült falu nevévé is lett Baranya, Bihar, Borsod, Csongrád, Gömör, Hunyad, Kolozs, Küküllő, Somogy, Szatmár, Valkó, Vas vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Az említett -d képzőnek -gy változata is volt, ezzel is létrejöhettet településnév (*Kórógy*). A magánhangzók időtartamának jelölése pedig a régi írásokban következetlen volt, így sok alakváltozata jött létre a névnek. A *Corodi* alakok erdélyi áttelepültek román helyesírású nevei.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, különösen Erdélyben, ott is Magyarózdon gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Engel*, *Grünfeld*, *Straus* nevű *Kóródi* alakra magyarosított a XIX. században. (A *Kórógyi* változatot nem választotta senki.)

Koroknai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Koroknai* 1159, *Koroknay* 93, *Kroknyai* 64; *Korognai* 18. Más változatokkal együtt összesen: 1336.

Eredete Az összláv 'teknő' jelentésű *koryta* még a szláv nyelvekben formálódott *koritna* ~ *korinya* alakúvá, s vált belőle helynév 'teknő alakú völgy, lapály' jelentéssel. A magyarba helynévként, földrajzi névként került, s a -tn- ~ -tny- > -kn- ~ -kny- hangváltozás már itt ment benne végbe. *Korotna* ~ *Korokna* ~ *Koroknya* ~ *Korogna* településnév előfordult Arad, Somogy, Torna, Valkó vármegyében. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, amiivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Tiszán túl általában, de főleg a Hajdúságban gyakoribb.

Korom

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Korom* 1325. Más változatokkal együtt összesen: 1338.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű *korom* szavunk 'sötét színű, fekete' jelentéséből kifolyólag metaforikusan (olyan sötét, fekete a szeme, haja, bőre, mint a *korom*) sokszor személynévvé vált. Mind az egyéni névből apai családnév, mind pedig közvetlenül a közszból külső tulajdonságra utaló családnév is keletkezhetett. Jelentése 'sötét, fekete (szemű, hajú, bőrű) személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Szeged és Szolnok között gyakoribb.

Koronczai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Koronczai* 255, *Koronczay* 57, *Koroncay* 28; *Koronczi* 173, *Koronczy* 16; *Kurunczai*, *Kurunczi* 796, *Kurunczy* 14; *Koromzay*. Más változatokkal együtt összesen: 1342.

Eredete Az alapjául szolgáló *Koroncó* helynév eredete vitatott. Egyesek szerint a valaha volt birtokos *Korom* személynevének és a 'száraz völgy' jelentésű *aszó* szónak az összetételből adódik (*Koromasza* > *Koromsza* > *Koromca* > *Koronca*). Jelentése tehát akkor 'Korom nevű birtokos személy völgye, *aszaja*'. Mások szerint a *korom* közsző és az *aszó* összetétele is lehet 'fele völgy' jelentéssel a hely neve, s arról kapta a település is a nevét, amely a völgyben keletkezett.

A harmadik vélemény szerint a kálizok (izmaeliták, böszörmények vagy szerecsenekként) is emlegetett középkori mohamedánok Magyarországon) **qorumsi* mongol nevéből ered a településnév, amelyet nagyrészt ők laktak, vagy birtokukban volt. mindenépp *-m-* > *-n-* képzés helye szerinti hasonulás és *-sz-* > *-c-* affrikáció történt benne, a név végi *-ay* > *au* > ó változás pedig törvényszerű monoftongizáció. *Koroncó* ~ *Koromszó* ~ *Koromzou* településnév Győr, Hont és Tolna vármegyében volt a Történelmi Magyarországon. Mindegyik névalakhoz hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé válthatott.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati felén, Veszprém és Vas megyében gyakoribb.

Korsós

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Korsós* 1516, *Korsos* 30, *Kórsós*, *Kossós*. Más változatokkal együtt összesen: 1555.

Eredete Az esetleg török eredetű szó szláv közvetítéssel, **krčay* [*kr̥csagh*] alakban került a magyarba. Ebben a szókezdő mássalhangzó-torlódás *-o-* bontóhang beiktatásával kiküszöböldött, a szó végi *-ay* > *-au* > ó változás pedig szabályosan következett be. A *korsó* formára alakult szó a magyarban kapta meg a 'valamivel ellátott, valamit birtokló, valamivel foglalkozó' jelentésű *-s* képzőt, s így 'korsókészítő', 'korsóáruló' foglalkozásnév lett belőle. Mint általában a foglalkozásnevek, ez is gyakori családnévvé vált. A *Fazekas* vagy *Gerencsér* azért több, mert ez utóbbiak mindenfajta cserépedény készítőjére vonatkoznak, a *Korsós* pedig csak a szűk nyakú, öblös folyadéktartók készítőinek neve volt.

Elterjedtsége Az Alföld nyugati szélén, különösen a Duna mentén, Baja környékén gyakoribb.

Kós

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kós* 594, *Kos* 21; *Kosch* 12; *Koós* 2738, *Koos* 35, *Kóós*; *Kóss*, *Koss*. Más változatokkal együtt összesen: 3506.

Eredete Több név egybeesése. Igen sok *Ko-* kezdetű keresztnévünk volt a korai magyar nyelvben. Közülük gyakrabban fordult elő az Árpádok és Anjouk korában a *Koloman*, *Kompold*, *Konrád*, *Konstantin*, *Kornél*, *Kozma*. Bármelyik lerövidülhetett egy szótágos *Ko-* alakra, s fölvehette az akkor gyakori *-s* kicsinyítő képzőt. Ugyanakkor személynévvé válhatott az ótörök eredetű *kos* szavunk is, mint ahogyan *bak*, *bika* köszavunkból is gyakori személynév lett. A magánhangzó nyúlása nyelvjárási sajátság. Bármelyik személynévből apai családnév lehetett 'Kós' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Erdélyben különösen gyakori.

Kósa

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kósa* 7540, *Kosa* 129; *Koósa* 27; *Kossa* 118, *Kóssa*; *Cosa*. Más változatokkal együtt összesen: 7884.

Eredete Többféleképpen kialakult névalak. Igen sok *Ko-* kezdetű keresztnévünk volt a korai magyar nyelvben.

Közülük gyakrabban fordult elő az Árpádok és Anjouk korában a *Koloman*, *Kompold*, *Konrád*, *Konstantin*, *Kornél*, *Kozma*. Bármelyik lerövidülhetett egy szótagos *Ko-* alakra, s fölvehette az -*s* kicsinyítő képzőt. Ezután vagy további -*a* kicsinyítő képzővel bővült, vagy birtokjelként vette föl az -*a* végződést, és így lett apai családnév. Ez utóbbi esetben a jelentése 'Kos ~ Kós vagy *Kosa* ~ *Kósa* nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanígy birtokjelet kaphattott az ótörök eredetű *kos* szavunk is, amely a *bak*, *bika* közszavunkhoz hasonlóan gyakran személynévvé vált az Árpád-korban. Ekkor is a jelentése 'Kosé, Kos nevű személy fia, leszármazotta'. Az első magánhangzó nyúlása hangsúly hatására történt. A hosszú -*ss*-et tartalmazó alakok a rövid magánhangzós alapnévből jöttek létre két magánhangzó közötti mássalhangzó-nyúlással (intervokális geminálódással).

Elterjedtsége A Dunán túl is kis mértékben, de a nyelvterület keleti felében, Szabolcs, Bereg, Szatmár megyében, különösen pedig Erdélyben, s még Moldvában is sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Kaszovits*, *Korschalla*, *Szekerka* nevűek magyarosítottak, egy *Király* nevű pedig ismeretlen okból vette föl a XIX. században.

Kosik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Kosik* 655, *Kósik* 428; *Koschik* 22, *Kosich*; *Kossik* 27, *Kossich*. Más változatokkal együtt összesen: 1133.

Eredete Több név egybeesése. Föltételezhető a magyar *Kos* ~ *Kós* névnek a szlovákba való átvétele -*ik* származásra utaló vagy kicsinyítő képzővel.

Kialakulhatott a szlovákban is a görög eredetű, 'szilárd, állandó' jelentésű *Konstantin* névből. Ez először rövidült, az -*n*- elmaradt belőle (denazalizáció), majd az így létrejött *Koš*- alakhoz az előbbi -*ik* képző járult. mindenkor a szlávban (szlovákban) vált egyéni, abból pedig apai családnévvé. Jelentése 'Kos nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Pesttől észak, északkeletre: Nógrádban különösen gyakoribb.

Kószó

Típusa Életmódra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kószó* 1058, *Koszó* 278, *Kószo*, *Koszo*. Más változatokkal együtt összesen: 1349.

Eredete Régi magyar belső keletkezésű hangulatfestő *ko-* kezdetű szavunk igen sok él ma is (*kóvályog*, *kódorog* stb.). Ez a tő a régiségben a tartós cselekvést kifejező (duratív) -*sz* képzővel is kibővült (ma is él a *kószál* ige). A *kósz-* tő alapja lett az -ó képzős melléknévi igenévnek (*kószó*) 'kóborló, csavargó, tekergő' jelentéssel. Ez főnevesült, majd családnév keletkezett belőle.

Elterjedtsége Az Alföldön, Szeged környékén különösen gyakori.

Koszta

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Koszta* 1129; *Costa* 13; *Kosztya* 144. Más változatokkal együtt összesen: 1286.

Eredete Előzménye, a latin eredetű, 'szilárd, állandó' jelentésű *constans* szó gyakori keresztnévvé vált az ókor végétől, s a kereszteny világban korán elterjedt *Constantius* ~ *Constantinus* alakban. A szláv nyelveken ennek az -*n*- hangot kivető (denazalizált) és rövidült alakja (*Koszt-*) megkapta az -*a* birtokoseset-ragot, s egyéni névből apai családnévvé vált 'Koszté, Koszt (*Konsztantin*) nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Ugyanakkor lehetett a szláv 'csont' jelentésű *koszty* szó is a név alapja külső tulajdonságra utalva (sovánság, csontos, nagy test stb.). Ez is előbb egyéni névvé vált, azután szintén -*a* birtokoseset-raggal ugyanazon jelentésű apai családnév lett belőle.

Elterjedtsége Szlovákok által alapított településeken, elsősorban Szarvason, Békéscsabán, Nyíregyházán gyakoribb.

Kótai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kótai 2637, Kótay 23, Kotai 22, Kótái, Kotay; Kótaji 29, Kótayi; Kothai, Kóthai, Kothaj 10, Kothay 12, Kóthay 31; Kottai 11; Kóti 1147, Kóty, Kóthy 13, Koti 25. Más változatokkal együtt összesen: 3975.

Eredete Az alapjául szolgáló településnév eredete vitatott. Kót ~ Kóta ~ Kótaj nevű településünk volt Békés, Bihar, Nógrád, Szabolcs, Szerém, Vas, Zala, Zaránd vármegyében. Nevük egyik vélemény szerint a szláv 'szöglet, sarok' jelentésű *kot* szóra vezethető vissza. Mások szerint a magyar hangutánzó **kot* szó az alapja, amelynek jelentése 'kopog', mivel a gyakran száraz talajon az emberek és állatok lába kemény hangot adott. Legvalószínűbbnek látszik a nyelvjárási 'gödör, iszapos tó, kátyú' jelentésű *kotó ~ kotu* helynevekből való eredeztetés, amelyek alapján a lápos, sáros gödrös helyek mellett épült települések kapták meg ezt a nevet. Bármiként is jött létre a településnév, megkapta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti részén, Borsodban, Hajdúságban és Kárpátalján gyakoribb.

Kovács

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Kovács 220 779, Kováts 1936, Kovách 204, Kovacs 211, Kovats, Kovach 26, Kovatch, Kóvács, Kowács, Kovác 16, Kovac 111; Kács. Más változatokkal együtt összesen: 223 808.

Eredete Előzménye, az összalav **kovač* mesterségnév elterjedt minden szláv nyelvben, a magyarba valószínűleg a délszlávból került (s kiszorította az ősi *verő, vasverő foglalkozást jelentő szavunkat). Mint foglalkozást jelölő szó ragadványnévvé, megkülönböztető névvé vált, kettős neveket alkotott, majd a régi családnév helyett csak a Kovács nevet használták. Természetesen nagyon sokszor közvetlenül is lehetett belőle családnév. minden faluban volt ilyen mesterember, és ezek elég módosak voltak ahhoz, hogy szolgájuk, bérük, egész háznépük legyen, akik odatartozásuk révén megkapták a Kovács nevet, így egyik leggyakoribb családnévünké vált.

Elterjedtsége Területi megoszlás nem mutatható ki.

Kettős nevei A Kovács-Sipeki (48), Kovács-Bokor ~ Kovács-Bukor (44), Kovács-Tanács (44), Kovács-Molnár (42) névkapcsolatokban gyakoribb.

Névváltoztatás Több százra megy azoknak a száma, akik új névül választották a XIX. században. Legtöbbször magyarosítási és asszimilációs céllal a Kohn, Klein, Krausz, Katz, Schmied, Schmidt, Goldschmidt, Thinschmidt, Kovácsik, Kovácsovich nevűek, kisebb számban hasonlóképp a Kacz, Kottlár, König, Königsthá, Kramer, Kreisler, Krisztel, Krizsán, Krnács, Kronstein, Kubelka, Kulpin nevűek, de esztétikai okból, névszépítés végett Bunkó és Zsíros nevűek is fölvették.

Kovacsics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai Kovacsics 763, Kovacsits, Kovacsich, Kovacsity, Kovacsics 229, Kovacsits, Kovátsits 14, Kovatsits, Kowaczics. Más változatokkal együtt összesen: 1026.

Eredete Alapszava, az összalav **kovač* mesterségnév elterjedt minden szláv nyelvben. Foglalkozásnéven keresztül az -ics leszármazásra utaló képzővel apai családnévvé vált. Eredetileg a képző délszláv és keleti szláv nyelvekben volt gyakori, de kiszorította a szlovákban is az -ic alakot, tehát nem lehet kizártani a használatából egyik környékbeli szláv nyelvet sem.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részében gyakoribb, amiből vend (szlovén) eredetre lehet következtetni.

Névváltoztatás Néhányan Kovácsy névre magyarásították a XIX. században.

Kozák

Típusa Foglalkozásra vagy népcsoportra utaló, magyar családnév.

Változatai Kozák 4916, Kozak; Cozac. Más változatokkal együtt összesen: 4940.

Eredete Előzménye, az eredetileg török szó a keleti szlávon (valószínűleg az ukránon) keresztül vándorszóvá vált, s elterjedt világszerte. Hozzánk a ruszinból került 'lovas katonaként szolgáló szabad paraszt' jelentésben.

Népcsoportra is vonatkozhatott, bár ez csak a XV–XVI. században kezdett egységbe szerveződni. Mint foglalkozást (vagy etnikumot) jelölő szó gyakori családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti felében, Ugocsa, Zemplén vármegyében gyakoribb, de előfordul Sopron környékén is.

Kozma

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kozma* 12 519, *Koszma*, *Cosma* 18, *Cozma* 46, *Kusma*, *Kuzma* 651. Más változatokkal együtt összesen: 13 375.

Eredete Előzményéből, a görög 'rend, fegyelem, dísz, ékesség' jelentésű *κοσμός* [*koszmász*] szóból személynévet lett, amely a latinba *Cosmas* alakban került át, de *Kozma* ~ *Kuzma* keresztnévként terjedt el a keresztény világban s vált ismertté mint *Damján* mártírtársa. A magyarban is nagyon gyakori volt az Árpádok korában, így apai családnévként is sokan megkapták 'Kozma' nevű személy fia, lesszármazotta' jelentésben.

Elterjedtsége A nyelvterület egészén egyenletesen elterjedt, de Erdélyben kissé gyakoribb.

Kettős nevei A *Kozma-Bognár* (96) kapcsolatban sokszor előfordul.

Névváltoztatás Néhányan, *Kuzmanovics*, *Kohn*, *Klein* nevűek erre magyarázottak a XIX. században.

Kőhalmi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kőhalmi* 1256, *Kőhalmy* 31, *Kőhalmi* 37, *Kőhalmy*. Más változatokkal együtt összesen: 1331.

Eredete Az ősi, finnugor *kő* és a szláv eredetű *halom* összetétele 'sziklás magaslat' jelentésű helyet jelölt, s az e mellett épült települések neve lett Csanád, Nagy-Küküllő, Sopron vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév alakulhatott belőle. Legvalószínűbb, hogy a Nagy-Küküllő vármegyei *Kőhalom* vár nevéből alakult sok családnév, mivel egyik székely szék is erről a városról kapta *Kőhalom* széke nevét (A város szász neve *Reps* volt a latin 'szikla, szirt' jelentésű *rupes* szóból.)

Elterjedtsége Ma a Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, elsősorban *Steiner*, *Steinberger*, *Steinhaufel*, *Steinkof*, de *Koszovits*, *Kraxner*, *Krazner*, *Putzkaller* nevűek is választották névmagyarosítás céljára a XIX. században.

Kökény

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kökény* 3375, *Kőkény* 19, *Kökeny*. Más változatokkal együtt összesen: 3401.

Eredete Alapszava, az ótörök 'kék' jelentésű **kök* szó még valamely török nyelvben kapta meg *-n* végződését, amely a magyarban *-ny* lett (palatalizálódott). Valószínűleg 'szilva' jelentéssel vettük át, de ezt kiszorította a későbbi szláv eredetű **sziliva* > *szilva*, s a *kökény* szó jelentése leszűkült a 'túskés bokron termő, kék színű, apró szemű őszi gyümölcs' jelölésére. Szimbolikus motivációval megkaphatták, akik gyűjtötték, földolgozták, árusították vagy kedvtelje fogyasztották. Metaforikus okból (hasonlóság) is elköpzelhető szívbeteg, lila ajkú, arcú egyének megkülönböztetéseként. Gyakorisága miatt azonban a foglalkozásra utaló névadási indok valószínűbb.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén: Nógrád, Pest, Szolnok megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Kégl*, *Griebler* nevűek fölvették névmagyarosítási céllal a XIX. században.

Kőműves

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kőműves* 684, *Kőműves* 358, *Kőműves* 160, *Kőműves* 41; *Kőmives* 338, *Kőmives* 171, *Kőmives* 75. Más változatokkal együtt összesen: 1847.

Eredete Az ősi finnugor *kő* és a valószínűleg szintén ősi uráli *miβ* > *mű* 'cselekedet, tevékenység' jelentésű szó 'valamivel foglalkozó' jelentésű *-s* képzőös összetétele a *kőműves* ~ *kőműves*, ami eredetileg elsősorban kőfaragókra vonatkozott. Csak a XVI. században lett 'kőből falat építő' a jelentése. Ekkorra már kialakultak a családnevek,

kevésbé cserélődtek, s ezzel magyarázható, hogy foglalkozási név ellenére viszonylag kevesen viselik családnévként.

Elterjedtsége Ott lett gyakoribbá, ahol kőből építkeztek: a Dunántúl nyugati felén, Erdélyben. Az Alföldön ritkább.

Körmendi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Körmendi 2688, Körmendy 388, Körmendi 23, Körmendy; Kermendi; Körmöndi 555, Körmöndi. Más változatokkal együtt összesen: 3668.

Eredete Alapszavának, a *Körwend* helynévnek az eredete vitatott. Lehet az ismeretlen eredetű *köröm* szónak személynévi származéka -d kicsinyítő képzővel (*Körmod*). A pusztaszemélynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) *Körwend* ~ *Körmönd* nevű település jött létre Somogy, Vas, Zala vármegyében. Így azonban az -n- csak betoldott (inetimológikus) hangnak fogható fől.

Lehet azonban az ótörök 'vár, város, erősség' jelentésű *Kärmän* [*Kermen*] egyéni névnek a magyarban -d kicsinyítő képzővel ellátott alakja. (Az Árpád-korban több *Keremer*, *Kermel*, *Kurmur* [*Kürmür*] személy nevét följegyezték.) A *Kermend* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) is létrejöhett a főt fölsorolt települések mindegyike az -e- hang -ö-vé válása (labializálódása) után. Mindegyik településnévből alakulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév, de valószínűleg a *Körmendi* alakok a Vas megyei, a *Körmöndi* nevek pedig a Somogy megyei település nevéből valók.

Elterjedtsége A Dunán túl sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Jó néhányan, *Kohn*, *Kropf*, *Kulka*, *Fingelnagel*, *Hirschler*, *Moticska*, *Paschkes* nevük magyarosítottak erre a XIX. században.

Körösi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Körösi 2361, Körösy 59, Körösi 422, Körösy 10, Körösi 12, Körösy, Körösi 71, Körössi, Körössy 43, Körössi 10, Körössy 131, Körössy; Körözsi 215, Körözsi 23, Körözsi, Körözsi, Keresi 65, Kereshi, Kerezsi 929, Kerezsy; Cheresi. Más változatokkal együtt összesen: 4441.

Eredete Három forrása is volt. Egyik a Honfoglalás előtti (talán dák eredetű, 'fekete' jelentésű) *Kris*, görög forrásokban *Kρίσος* [*Kriszosz*] folyónév. Ez a magyarban föboldotta név eleji mássalhangzó-torlódását -e- bontóhanggal (*Kériss*), amely később labializálódott -ö-vé, s magához hasonította a második magánhangzót is (*Körös*).

Másik magyarázat a délszláv *Križ* 'kereszt' jelentésű településnév átvétele, amiből magyar városnév és vármegyei székhely, s az egész vármegyének (később Belovár-Körös vármegye) neve lett a mai Horvátországban.

A harmadik lehetőség az ótörök eredetű, 'körínsfa' jelentésű **kevriš* közsöként való bekerülése a magyarba, majd jellegzetes fanévből erdő nevére válva annak a településnek is neve lett, amely a közelében létesült. Bács, Baranya, Békés, Bihar, Fejér, Gömör, Hunyad, Kolozs, Körös, Közép-Szolnok, Krassó, Kraszna, Pest, Sáros, Somogy, Sopron, Vas, Zaránd vármegyében volt *Keres* ~ *Körös* nevű település. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, így eredetre, származási helyre utaló családnévvé válthatott.

Elterjedtsége Mindegyik névalak a Tiszán túl gyakoribb, a *Kerezsi* nevek általában *Kérézsi* ejtéssel Békés városára jellemzők.

Névváltoztatás Igen sok, köztük *Krizzán*; *Krausz*, *Kain*, *Kohn*; *Kulhanek*, *Kucsera* nevű család magyarosította nevét *Körösire* a XIX. században. Egy *Crismann* nevű család a *Körözsi* névalakot választotta Kolozsvárt.

Kőszegi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Kőszegi 3191, Kőszegy, Kőszegi 86; Kőszeghi, Kőszeghy 187, Kőszeghi, Kőszeghy 14. Más változatokkal együtt összesen: 3493.

Eredete Alapszava az ősi, finnugor eredetű *kő* és a 'szeglet, vidék, terület' jelentésű, szintén ősi, ugor eredetű *szeg* helynévi összetétele 'köves terület, köves vidék' jelentéssel. Az itt kialakult település megkapta a videk nevét, s így jött létre *Kőszeg* helységnevünk Baranya, Krassó, Sáros, Szatmár, Torna, Vas vármegyében. Bármelyikhez

járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. A legtöbb ide tartozó családnév a Vas megyei városra, mint közöttük a legjelentősebb középkori településre megy vissza.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan választották névmagyaráositás céljára a XIX. században, főleg *Steinitz*, *Eckstein*, *Winkler*, *Kaminnár*, *Sztiszka*, *Kanders*, *Kappel*, *Keszler*, *Klein*, *Knöller*, *Kohn* nevűek, továbbá egy *Kőszagó* (sic!) nevű is erre változtatott.

Köteles

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Köteles* 1959, *Kőteles*. Más változatokkal együtt összesen: 1972.

Eredete Alapszava ősi finnugor eredetű *köt* igénk. Ennek -l névszóképzős alakjából jött létre *kötél* szavunk, amelynek 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős származéka (*köteles*) személynévvé vált már a XII. században. Akár ebből kialakulhatott a családnév 'Köteles' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, akár pedig a közszből közvetlenül foglalkozásnévként 'kötélverő, kötélgyártó' értelemmel.

Elterjedtsége A Dunától keletre, az Alföldön gyakoribb. A Dunán túl inkább a *Kötéljártó* ~ *Kötélgyártó*, később a *Kötélverő* volt a használatos.

Kővágó

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kővágó* 1008, *Kővágó*, *Kővágó*, *Kővágó*, *Kővágó*. Más változatokkal együtt összesen: 1031.

Eredete Előzménye az ősi finnugor *kő* és a szintén ősi, talán hasonlóképp finnugor *vág* ige -ó képzős melléknévi igenevének összetétele. Ez főnevesült és foglalkozásnév lett belőle, amely elsősorban a malomkövek kifaragásával, elkopásuk után újbóli érdesítésükkel foglalkozó mesterre vonatkozott. Megnevezhetett azonban olyat is, aki kőbányában vágta ki a köveket, tehát kőbányász, vagy építkezésekhez, templomokhoz faragta megfelelő formájúra a követ, kőszobrász, épületszobrász. Végül is a sokjelentésű *kővágó* foglalkozásnévből lett családnév minden változtatás nélkül.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, Pest és Hatvan környékén gyakoribb.

Kővári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kővári* 3695, *Kőváry* 102, *Kővári* 82, *Kőváry*, *Kővari*. Más változatokkal együtt összesen: 3900.

Eredete Előzménye, az ősi finnugor *kő* és az íráni (alán) eredetű *vár* jövevénysző összetétele olyan nagyobb épületet, erősséget jelölt, amelyet kőből építettek. A körötte kialakított településnek szintén *Kővár* vagy *Kővár alja* lett a neve, de az utótag elmaradt belőle. Ilyen nevű helységünk volt Abaúj, Hont, Közép-Szolnok, Máramaros, Pozsega, Szatmár vármegyében. Ezek közül a legnagyobb és a legjelentősebb volt a későbbi *Kővárremete* a régi Szatmár vármegyében, amelyről nagyobb közigazgatási egység is nevet kapott, s lett *Kővárvidék*. A családnevek többségében ez található meg 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel, és eredetre, származási helyre utal.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati és déli részén, Baranya megyében, valamint Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Elég sokan, főleg *Steiner*, *Steinhof*, *Steinwirtz*, *Feuerstein*, *Finkelstein*, *Kohn*, de szórványosan *Kastner*, *Kaucsek*, *Kayser*, *Keybig*, *Kivorán*, *Konitska*, *Kopriva*, *Kozacsek*, *König* nevűek is választották névmagyaráositás céljára a XIX. században.

Kövér

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kövér* 2916, *Kővér* 33, *Köver*. Más változatokkal együtt összesen: 2990.

Eredete Előzménye, az ismeretlen eredetű *köv-* szótóból valószínűleg a magyarban képzett *kövér* szavunk föltűnően telt testalkatra utal. Mint külső tulajdonság jelölője gyakori családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti részén: Szabolcs, Szatmár, Ugccsa megyében gyakoribb.

Kettős nevei A *Kövér-Kiss* (43) névkapcsolatban fordul elő többször.

Névváltoztatás A XIX. században több *Fett*, *Dick* és *Kohn* nevű vette föl magyarosítás céljából.

Kövesdi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kövesdi* 2136, *Kövesdy* 131, *Kővesdy*, *Kövezsdi* 16. Más változatokkal együtt összesen: 2290.

Eredete Alapszava, ősi finnugor *kő* szavunk 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzővel (*köves*) sokszor helynévvé, abból pedig településnévvé vált. A -d kicsinyítő képző valószínűleg a település kisebb voltára vonatkozott, s jelentése 'kisebb Köves nevű falu'. Az is lehetséges azonban, hogy ugyanazt ismétlő (tautologikus) képzőhalmozás eredménye, ugyanis a -d képzőnek is volt 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentése (pl. *Sasad*, *Ártánd*, *Farkasd*, *Ravaszd*; *Mogyoród*, *Komlód* stb.), s akkor csak annyit jelent, hogy 'igen nagyon köves helyen épült település'. *Kövesd* nevű településünk volt Arad, Baranya, Bereg, Bihar, Borsod, Győr, Hajdú, Heves, Hont, Hunyad, Közép-Szolnok, Krassó, Küküllő, Máramaros, Nógrád, Sopron, Szerém, Szilág, Temes, Tolna, Torda, Vas, Zala, Zemplén vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Stein*, *Steiner*, *Steinitz*, *Epstein*, *Kellner*, *Knauer*, *Krausz*, *Küszel* nevű magyarosított *Kövesdi* névre a XIX. században.

Kövesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kövesi* 1069, *Kövesy* 31, *Kövessi* 27, *Kövessy* 72, *Kővesi* 15. Más változatokkal együtt összesen: 1218.

Eredete Alapszava, ősi finnugor eredetű *kő* szavunk 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzővel sokszor helynévvé, abból pedig a rajta vagy közelében épült település nevévé vált. Előfordult Baranya, Bihar, Hunyad, Kolozs, Komárom, Krassó, Küküllő, Máramaros, Szepes, Tolna, Torda, Trencsén, Vas, Zala vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati felén gyakoribb.

Névváltoztatás Sok *Steiner*, néhány *Goldstein*, *Steinmecz*, *Hanenstein*, *Taufstein*; *Kameniczky*, *Kemenár*, *Kacz*, *Krausz*, *Weisz* vette föl magyarosítás céljából a XIX. században.

Krajczár

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Krajczár* 958, *Krajcár* 98, *Kraiczár*; *Krajczer*, *Kreuzer*, *Kreutzer* 55; *Grajczár* 26, *Grajcár*. Más változatokkal együtt összesen: 1155.

Eredete Előzménye, a német *Kreuzer* nevű, kis értékű pénz a rajta levő keresztről (német *Kreuz*) kapta 'keresztes' jelentésű nevét. A magyarba kerülve kiegyenlítődött a hangrendje, s nemely nyelvjárásból az -r- hatására zöngésült az első mássalhangzója (*K-* > *G-*). Mindegyik átmeneti alak családnévvé válthatott 'keveset érő, kicsiny értékű, szegényes' jelentése alapján. A névadás motivációja vagy a szegénység (olyan szegény, hogy csak krajcárai vannak), vagy belső tulajdonság (garasoskodó, spóróló, takarékos).

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen Szentgotthárd környékén gyakoribb, de a *G*-vel kezdődő nevek inkább északkeletről valók.

Králik

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, szláv családnév.

Változatai *Králik* 1006, *Kralik*; *Klárik* 133; *Rálik* 78. Más változatokkal együtt összesen: 1220.

Eredete Hárrom különböző magyarázata lehetséges. Az ógermán eredetű, 'férfi, fiatalembert, lovag' jelentésű *kerl* a németben *Karl* formájú lett, s a latin *Carolus* keresztnéven keresztről egész Európában elterjedt. Így eljutott a szláv nyeltekbe is, ahol elmaradt a latin -us végződés, kiesett első magánhangzója, s az így kialakult *Kral* tőhöz kicsinyítő képző járult. Az -ik alakja a képzőnek szlovák, míg az -ik ruszin sajátság, de a magyaros írásmód nem tett különbséget a két végződés között, vagyis rövid -i-je ellenére inkább szlovák eredetet kell a nevek többségében

föltételezni. A magyar névhasználatban ment végbe a *Klárik* névben az *-r- > -l-*, illetve *-l- > -r-* változás (likvidacsere), a *Rálik* alakban pedig a név eleji mássalhangzó-torlódás föloldása a névkezdő *K-* elhagyásával. A keresztnévből gyakori apanévi családnév lett.

A 'király' jelentésű szláv *kral* szóból (ami ugyancsak az ógermán *kerlból* ered) való származtatása a kicsinyítő képző miatt kevésbé valószínű. A 'házinyl' jelentésű szlovák *králik* szóval való metaforikus egyeztetése (olyan féléknél vagy nagy fülű, mint a nyúl) néhány név esetében lehetséges (a gyorsaság azért nem jöhét számításba, mert a házinyul lassú, a valóban gyors mezei nyúl neve pedig *zajac*). Nagy tömegű családnevek általában keresztnévekből alakultak ki. Családtörténeti kutatások pontosíthatják a három lehetőség közül a név eredetét.

Elterjedtsége Északi nyelvterületünkön: Nógrád megyében, valamint Békéscsabán gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Király* névre magyarosítottak a XIX. században, ami valószínűleg a név népetimológiás (*kral* 'király') magyarázatára utal.

Krámer

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Krámer 166, Kramer 81, Krämer 137; Krämmer, Krammer 404, Krämmmer; Krammel; Krämer 485, Kremer 26; Kremmer 88. Más változatokkal együtt összesen: 1402.

Eredete Előzménye, a középfelnémet *krämre* jelentése 'kiskereskedő, szatócs'. Német nyelvterületen több változatban is gyakori családnévvé vált. Jóllehet, a hasonló jelentésű *Kaufmann* Németországban jobban elterjedt, de Magyarországon csak 624 az előfordulása.

Elterjedtsége A Krámer különböző formában, különösen a Dunántúl német eredetű településein sokkal gyakoribb.

Kránicz

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Kránicz 1072, Kránitz 790, Kránic 10, Kranicz, Kranitz; Gránicz 387, Gránitz 99, Gránic, Gränitz. Más változatokkal együtt összesen: 2386.

Eredete Előzménye, az eredetileg szláv 'határ' jelentésű *gránica* a németben 'határterület, határövezet' jelentéssel a katonai nyelvbe került, s a 'határör' jelentést is fölvette (mint a délszlávban a *granicsár*). Szókezdő zöngésséget több alakváltozatában elvesztette (*gr- > kr-*). Foglalkozási családnévvé vált, s így került be a magyarba is a XVIII. századi betelepítésekkel. (A szláv nyelvek egyikében sem találni *Gránic* családnevet.)

Elterjedtsége Majdnem kizárolag csak a Dunán túl fordul elő.

Krasznai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Krasznai 1257, Krasznay 77; Kraszni, Kraszny, Krászni 10, Krászny; Kaszna 28. Más változatokkal együtt összesen: 1392.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű és 'szép' jelentésű víznév, a *Kraszna* változatlan formában is bekerült a magyarba (de van név eleji mássalhangzó-torlódást föloldó *Karaszna* alakja is). A folyó mellékére épült települések gyakran fölvették a víz nevét, így *Kraszna* nevű helység volt Árva, Gömör, Közép-Szolnok, Kraszna, Máramaros, Sáros, Szatmár, Trencsén, Zemplén vármegyében. Bármelyik fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, ami után eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Felvidéken gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Kaiser*, *Kracz*, *Krazl*, *Kroó* erre magyarosított, s egy *Kappan* nevű esztétikai okból vette föl a nevet a XIX. században.

Krausz

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai Krausz 1897, Kraus 45, Krauss 26, Grausz 26; Krusch 34, Kruse, Kruss 12, Krusze. Más változatokkal együtt összesen: 2061.

Eredete Előzménye, a középfelnemet 'göndör' jelentésű *krūs* szó már a németben is többféle alakúvá vált (*Krause, Krausse, Kruse*). Külső tulajdonságot jelölő családnévként elterjedt az egész német nyelvterületen. A magyarba több névforma is bekerült.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan magyarástás céljából a *Göndör* nevet vették föl helyette a XIX. században.

Kreisz

Típusa Lakóhelyre vagy tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Kreisz* 1045, *Kreisz*, *Kreiss* 10, *Kreis*, *Kreisch* 54; *Kreicz* 86, *Kreitz* 29, *Krejz*; *Kraiss*, *Kraisz*, *Kraicz* 26, *Kraitz*, *Kratc*, *Krajc*, *Krajcz* 152. Más változatokkal együtt összesen: 1426.

Eredete Vitatott eredetű. Egyik vélemény szerint a középfelnemet *kreiz* szóból alakult, melynek jelentése 'határ, határvonal'. Valamely határ mentén lakók (falu, város, tartomány határáról valók) kaphatták meg családnévül. A másik vélemény szerint az ófelnemet, az előbbivel azonos alakú (homonim) 'hangoskodás, lárma' jelentésű *kreiz* szó külső tulajdonság jelöljéként válthatott családnévvé. A *Kreisz* a magyarba mindenkorábban a XVIII. századi betelepítések következtében jutott el nagyobb számban.

Nem azonos a magyar állampolgárok neveként is 332 esetben előforduló *Kresz* családnévvel. Ez szimbolikus foglalkozásnévi motivációjú, ugyanis több fenékjáró halfajta neve a középfelnemet 'fodor' jelentésű *kreß* szóból ered, esetleg a *Christian* svájci és rajnaibecézője.

Elterjedtsége Buda környékén németek által alapított településeken gyakoribb.

Kristóf

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kristóf* 3103, *Kristof* 78; *Kristóff* 10, *Kristoff*, *Krisztóf* 14, *Krisztof*, *Krisztoff*; *Christof*, *Christoff*, *Christoph* 16, *Crisztóf*. Más változatokkal együtt összesen: 3251.

Eredete Előzménye, a *Xριστοφόρος* [*Chrisztófórosz*] görög keresztnév a 'fölkent, Messiás' jelentésű *Xριστός* [*Chrisztosz*] és a *φορός* [*forósz*] 'hozó, hordozó' jelentésű fönévi igenév összetételéből alakult. Ingen gyakori volt az Árpádok korában. A középkori hazai latinban -s-sel ejtett alakja a magyarban megrövidülve *Kristóf* névként vált közkeletűvé. Az idők folyamán nagyon sok ejtésváltozata alakult ki, s mindegyikből lehetett előbb egyéni, majd családnév. Jelentése 'Kristóf' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Elsősorban római katolikus vidékeken: a Dunán túl, Felvidéken, Székelyföldön vált gyakoribbá.

Kriston

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Kriston* 1465, *Kriszton*. Más változatokkal együtt összesen: 1683.

Eredete Előzménye, a *Xριστοφόρος* [*Chrisztófórosz*] görög keresztnév a 'fölkent, Messiás' jelentésű *Xριστός* [*Chrisztosz*] és a *φορός* [*forósz*] 'hozó, hordozó' jelentésű fönévi igenév összetételéből alakult. Ingen gyakori volt az egész kereszteny világban. A szlovákban megrövidülve (*Kriszt ~ Krist*) alakja fölvette az -on kicsinyítő képzőt, s elterjedt családnévvé is vált 'Kriston' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésben.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén: Heves, Borsod, Abaúj megyében gyakori.

Kettős nevei Sok névkapsolata közül a *Kriston-Vizi* (29), a *Kriston-Bodnár* (26) és a *Kriston-Simon* (26) kettős családnév többször előfordul.

Krisztián

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Krisztián* 814, *Krisztian*, *Krisztyán*; *Krisztán* 32; *Krisztin* 244; *Kristián*, *Kristijan*, *Kristyán* 78, *Kristyan*, *Christián* 22, *Cristian*, *Kristán* 14, *Kristány*. Más változatokkal együtt összesen: 1292.

Eredete Előzménye a görög 'fölkent, Messiás' jelentésű *Xριστός* [*Chrisztosz*] név latinosított melléknévi formája, a *Christianus*. Jelentése 'Krisztushoz tartozó' (ebből ered a *keresztyén* köznév is). A magyarba kerülve elvesztette latin -us végződését, s a középkori magyarországi latin kiejtés következtében eredetileg s-sel ejtve sok

névváltozatban élt keresztnévként, de nem volt túl gyakori. A keresztnév családnévvé válva 'Krisztián' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű lett.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén gyakoribb, de előfordul az ausztriai Őrségen is *Kristán* ejtéssel és írással.

Krizsán

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű vagy családi állapotra utaló, szláv vagy román családnév.

Változatai *Krizsán* 3047, *Krizsan* 30; *Krisán* 168, *Krisan*; *Krizsány* 89; *Kirizsán*; *Crisán* 11, *Crisan* 53, *Crijan*. Más változatokkal együtt összesen: 3409.

Eredete Előzménye a görög 'fölkent, Messziás' jelentésű *Xριστός* [*Chrisztosz*] név latinosított melléknévi formája, a *Christianus*, amelynek a jelentése 'Krisztushoz tartozó'. Keresztnévként elterjedt az egész kereszteny világban, így a szláv nyelvekben is. Ennek egy zárt szótagra rövidült *Kris* ~ *Krizzs* alakja fölvette a régi szlovák nyelvben és a ruszinban is gyakori 'valakihez tartozó' vagy 'valamivel ellátott' jelentésű -án képzőt. Így könnyen apai családnévvé lett *Krisán* ~ *Krizsan* alakban.

A románban viszont keletkezhetett a *crișan* 'öreg, nőtlen férfi, agglegény' közszóból is.

Az erdélyi *Körös* helynév (és víznév) román *Criș* alakjából és az 'onnan/oda való' jelentésű -an képzőből is kialakulhatott. Jelentése akkor 'Körös vidékéről való'. A *Crijan* nevek mindenépp román eredetűek (vagy Erdélyből áttelepült magyarok románosan írt nevei).

Elterjedtsége A Dunától keletre, Csongrád és Békés megyében, Békéscsaba, Gyula környékén gyakoribb.

Kucsara

Típusa Tulajdonságra utaló, szláv családnév.

Változatai *Kucsara* 1868, *Kutsera* 85, *Kutschera* 29; *Kucsara* 34, *Kucsere*, *Kucsora* 342. Más változatokkal együtt összesen: 2362.

Eredete Előzménye, az ószláv **kučara* a szlovákban *kucsara* alakban terjedt el, s jelentése 'göndör, göndörhajú'. Mint külső tulajdonság jelölője gyorsan és gyakran családnévvé vált.

Elterjedtsége A XVIII. századtól a szlovák eredetű településeken, különösen Pest és Békéscsaba környékén sűrűn előfordult.

Kulcsár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kulcsár* 8076, *Kultsár* 51; *Kulcsar* 20; *Kujcsár*, *Kuicsár*; *Kucsár* 16, *Kuchár* 54, *Kuchar*; *Kolcsár* 124, *Kolcsar*. Más változatokkal együtt összesen: 8386.

Eredete Előzménye, a délszláv eredetű **ključár* szó a magyarban -u- ~ -o- bontóhanggal föloldotta szókezdő mássalhangzó-torlódását (**kuljucsár*), s második magánhangzóját kivetve beilleszkedett a magyar szavak hangrendszerébe (*kulcsár*). XIV. századi átvételekor a jelentése 'nagyobb gazdaságban az éléstár, pince felügyeletével megbízott alkalmazott' volt, majd később alakult ki 'gondnok, pénztáros' értelme. Az első jelentésében mint foglalkozásnév gyakori családnévvé vált. A szótágzáró -l szabályosan maradt el sok nyelvjárában.

Elterjedtsége A Dunán túl és északkeleten gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Schmidt*, *Schwentner*, *Strausz* nevűek erre magyarosítottak a XIX. században.

Kun

Típusa Népcsoportra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kun* 10 025, *Kún* 73; *Kunn* 23, *Kuun*, *Kunh*; *Kum* 60. Más változatokkal együtt összesen: 10 306.

Eredete Előzménye, a valószínűleg ótörök eredetű és 'sárgás, világosbarna' jelentésű **qūn* (*kín*) szavunk már az átvételekor népnév volt, s egy török nyelvű, világosabb bőrű, hajú népcsoportot jelölt. Családnévvé a magyarban vált, s olyanokat neveztek így, akik a Kunság felől jöttek, ismerték a nyelvet, ruházatuk, viselkedésük hasonló volt a kunokéhoz (mint például az 1272 és 1290 között uralkodó Árpád-házból való IV. vagy *Kun* László, aki barátkozott velük, sokat volt köztük, átvette szokásait).

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, főleg délen és Erdély nyugati felében többször fordult elő. Székelyföldön ritkább.

Kettős nevei A leggyakoribb a *Kun-Gazda* (52) névkapcsolatban.

Névváltoztatás Nagyon sokan, majdnem kivétel nélkül *Kohn* nevűek, s csak néhány *Kacz*, *Kappel*, *Kirchner*, *Kokán*, *Kornfeld*, *Kub*, *Kuh* nevű választotta névmagyarási céllal új névül a XIX. században.

Kurucz

Típusa Valahová tartozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Kurucz* 7756, *Kurutz* 20, *Kuruc* 161, *Kúrúcz*. Más változatokkal együtt összesen: 7992.

Eredete Vitatott eredetű *kuruc* köznevünk és a családnév minden bizonnyal összefügg, de a családnév megjelenése korábbi, mint a köznév. Ezért valószínűbb az a nézet, hogy a latin 'kereszt' jelentésű *crux* szónak a többes számából (*cruces*) ered, ami a keresztes hadjáratban résztvevők megnevezésére szolgált, vagyis akik keresztet viseltek pajzsukon, köpenyükön, ruhájukon. Eredeti jelentése tehát 'keresztes (katona, vitéz)'. Mint tiszta és elismert csoportozó (keresztesek) való tartozásra utaló szó meglehetősen népszerűvé vált, s csak növelte ezt a megítélezést Thököly és Rákóczi szabadságharcaiban való résztvevőknek *kurucokként* való emlegetése.

Egyrészt a katonai csoportozóval való tartozás, másrészt talán később belső tulajdonság (merézség, nyakasság, hatalommal való gyakori szembehelyezkedés, ellenkezési hajlam) motiválhatta a családnévvé válást. A szókezdő mássalhangzó-torlódás -u- bontóhanggal való fölöldása igen korán megtörtént, és a latin névszórag (és többszíjel) elhagyása is szabályos változás.

Elterjedtsége Családnévként való használata az északkeleti nyelvterületen: Ugorcsa, Szatmár vármegyében kezdődött, de elterjedt az egész Alföldön és a Dunántúl déli-délkeleti felében is. Az Őrségen és Erdélyben ritkább.

Kutasi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kutasi* 1692, *Kutasy* 85, *Kutassi* 10, *Kutassy* 157; *Kutosi*. Más változatokkal együtt összesen: 1946.

Eredete Alapszava, a *kút* szókincsünk legősibb rétegébe tartozik, de végső soron ismeretlen eredetű. 'Valamivel ellátott' jelentésű -s képzős változatából *Kutas* helységnév jött létre Arad, Bács, Csanád, Csongrád, Nograd, Somogy, Temes, Zala, Zaránd vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, amellyel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Brenner*, *Brunner*, *Wieszbrunn*, *Kaiser*, *Krausz*, *Kuh*, *Kutrovácz*, *Szukfíll*, *Studicska* nevű vette föl új családnévül a XIX. században.

Kuti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kuti* 3589, *Kuty* 20, *Kúti* 146, *Kuthi* 74, *Kuthy* 161, *Kúthi*, *Kúthy* 17; *Kutai* 141, *Kutay*. Más változatokkal együtt összesen: 4203.

Eredete Alapszava, a *kút* szókincsünk legősibb rétegébe tartozik, de végső soron ismeretlen eredetű. Helynévvé válva a mellette épült településnek is neve lett *Kút* vagy *Kuta* formában vagy valamilyen összetétel utótagjaként (*Bábakút*, *Bodakút*, *Hékút*, *Hidegkút*; *Gyálakuta*, *Gyulakuta*, *Vajdakuta* stb.) Bács, Bereg, Borsod, Fejér, Gömör, Hajdú, Heves, Kolozs, Pest, Pozsony, Sopron, Szatmár, Szilágy, Temes, Tolna, Torda, Torna, Udvarhely, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén vármegyében. Ezek bármelyikéhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A *Kutai* alak végének magánhangzótalálkozását (hiátusát) a magyar nyelv az -a- elhagyásával oldotta föl.

Elterjedtsége A Dunán túl és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Brunner*, *Schwarzenbrunn*, *Schönbrun*, *Quitsvasser*, *Kohn*, *Purger*, *Stern* nevűek választották névmagyárosítás céljára a XIX. században.

Kürti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Kürti* 1487, *Kürty*, *Kürthi* 17, *Kürthi*, *Kürthy* 26, *Kürthy*; *Cürthi*. Más változatokkal együtt összesen: 1556.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű, de vitatott jelentésű *kürt* törzsnevünk a többi törzsnévhez hasonlóan (és ugyanazokon a vidékeken) helynévvé vált, de azóta megkülönböztető előtagot kapott mindegyik (Tiszakürt, Hejőkürt, Hidaskürt, Nemeskürt stb.). A családnevek kialakulása idején még erre nem volt szükség, s az eredeti *Kürt* helynév lett a családnév alapja, amelyet megtalálunk Bács, Bars, Borsod, Heves, Komárom, Külső-Szolnok, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Temes, Torontál vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Kohn*, *Karfunkel*, *Katz*, *Krünnel*, *Kurtz*, *Kurzweil*, *Blau* nevűek választották névmagyarási céljára a XIX. században.

L

Labancz

Típusa Tulajdonságra vagy valahová tartozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Labancz* 908, *Labanc* 158; *Labbancz* 188, *Labbanc* 37; *Laboncz* 152, *Labonc* 18. Más változatokkal együtt összesen: 1461.

Eredete Feltehető alapszava, ősi hangulatfestő *lib* ~ *lob* igetőünk sok képzőt fölvettek, amelyek közül egyik az *-n* mozzanatos igekepző (*libben* ~ *lobban*), továbbképezve pedig *loboncos* melléknév lett belőle. Ebből elvonás a fönévként használt *lobonc* ~ *labanc* (hosszú, borzas haj, bő, lebegő ruha, főleg köpeny). A *labanc* rosszalló megnevezést parókájuk, ruhájuk alapján a császári hadsereg tiszteire, katonáira alkalmazták. Családnévként azonban már a XVII. században, a kuruc kor előtt jelent. Első jelentése haj- és ruhaviseletre, tehát külső tulajdonságra vonatkozik. A Rákóczi-szabadságharc idején nyilván ragadványnévként gyakrabban alkalmazták, és ezek közül néhány kiszoríthatta még a korábbi családnevet.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen gyakoribb.

Laczai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Laczai* 149, *Laczay* 44, *Lacai*, *Lacaj*; *Latszay*; *Láczai*, *Láczay* 24; *Laczi* 1157, *Laci* 56, *Laczy* 59, *Láczi*. Más változatokkal együtt összesen: 1514.

Eredete Alapszava, a *László* keresztnév (az Imre mellett) a magyaron keresztül (I. László királyunk szentté avatása révén, a korabeli magyar ejtés, a *Ladisláu* latinosításával, *Ladislaus* formában) jutott be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). A szláv eredetű, *vlad i slava* 'hatalom és dicsőség' jelentésű *Vladislav* keresztnév került a magyar névkincsbe. A magyar nyelv a névkezdő mássalhangzó-torlódást a *V-* hang elhagyásával földöltette. A név végi *-av* szabályosan hosszú *-ó-* ra egyszerűsödött (*-av* > *-au* > *-ó* utón). A második magánhangzót a kétnyíltszótagos tendencia szerint kivetette (így lett belőle *Ladszló*). A név belseji mássalhangzó-torlódást (*-dszl-*) vagy a *-d-* elhagyásával (*Laszló*), vagy pedig a *-dsz-*nek *-c-*vé való összeolvadásával oldotta föl a nyelv. Tehát a *Lac-* névkezdés így alakult ki a becenevekben.

Ilyen *Lac* formában is, de *-a* birtokjellel megtoldva (*Laca*) magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztá személynévként) különösen sok településnév alakult belőle Fejér, Gömör, Hont, Sáros, Szatmár, Temes, Valkó, Vas, Zala, Zemplén vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. A *Laczi* alakok úgy is keletkezhettek, hogy a *Laczai* nevek végén álló *-ai* magánhangzó-találkozás (hiátus) kiküszöböldött az *-a-* kivetésével, de a *Lac* személynévnek is lehetett *-i* birtokjeles alakja, s jelentése akkor '*Lacé*, *Lac* nevű személy fia, leszármazotta'. Kicsinyítő képző azért nem lehetett az *-i*, mert ez a becenévképző a családnevek kialakulásakor még nem volt a magyarban használatos.

Elterjedtsége Borsod megyében, Miskolc környékén gyakoribb.

Laczkó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Laczkó* 5444, *Laczko* 83, *Lackó* 230, *Lacko* 14, *Latzkó* 10; *Laczikó* 63, *Lacziko*. Más változatokkal együtt összesen: 5934.

Eredete Alapszava, a *László* keresztnév (az Imre mellett) a magyaron keresztül (I. László királyunk szentté avatása révén, a korabeli magyar ejtés, a *Ladisláu* latinosításával, *Ladislaus* formában) jutott be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). A szláv eredetű, *vlad i slava* 'hatalom és dicsőség' jelentésű *Vladislav* keresztnév került a magyar névkincsbe. A magyar nyelv a

névkezdő mássalhangzó-torlódást a *V*- hang elhagyásával földöltette. A név végi *-av* szabályosan hosszú *-ó-* ra egyszerűsödött (*-av > -au > -ó* úton). A második magánhangzót a kétnyíltszótagos tendencia szerint kivetette (így lett belőle *Ladszló*). A név belsejű mássalhangzó-torlódást (*-dszl-*) vagy a *-d-* elhagyásával (*Laszló*), vagy pedig a *-dsz-*nek *-c-*vé való összeolvadásával oldotta föl a nyelv. Tehát így alakult ki a becenevekben a *Lac-* névkezdés, amelyhez különböző kicsinyítő képzők járulhattak. Ezeknek egyike a XIV–XV. században eleven *-kó* képző. Apai családnévvé vált a becenév, s jelentése ’*Laczkó*’ nevű személy fia, leszármazotta’.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Laczó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Laczó* 1140, *Laczo*, *Láczó* 28, *Lacó* 30, *Laco*, *Latzó*. Más változatokkal együtt összesen: 1214.

Eredete Alapszava, a *László* keresztnév (az Imre mellett) a magyaron keresztül (I. *László* királyunk szentté avatása révén, a korabeli magyar ejtés, a *Ladisláu* latinosításával, *Ladislaus* formában) jutott be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). A szláv eredetű, *vlad i slava* ’hatalom és dicsőség’ jelentésű *Vladislav* keresztnév került a magyar névkincsbe. A magyar nyelv a névkezdő mássalhangzó-torlódást a *V*- hang elhagyásával földöltette. A név végi *-av* szabályosan hosszú *-ó-* ra egyszerűsödött (*-av > -au > -ó* úton). A második magánhangzót a kétnyíltszótagos tendencia szerint kivetette (így lett belőle *Ladszló*). A név belsejű mássalhangzó-torlódást (*-dszl-*) vagy a *-d-* elhagyásával (*Laszló*), vagy pedig a *-dsz-*nek *-c-*vé való összeolvadásával oldotta föl a nyelv. Tehát így alakult ki a becenevekben a *Lac-* névkezdés, amelyhez különböző kicsinyítő képzők járulhattak. Ezeknek egyike a XIV–XV. században, a családnevek kialakulásakor igen eleven *-ó* képző is. A *Laczó* becenév egyéni név volt, amely apanévként családnévvé lett, s jelentése ’*Laczó*’ nevű személy fia, leszármazotta’.

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen az ausztriai Őrségen gyakoribb.

Ladányi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ladányi* 3458, *Ladanyi*; *Ladanji*; *Ladáni*, *Ladány*, *Ladani*. Más változatokkal együtt összesen: 3487.

Eredete Alapszavának, a *Ladány* helynévnek az eredete igen vitatott. Törzsnévi gyakorisága és elhelyezkedése miatt egyesek olyan népnevet keresnek benne, amelynek nagyobb csoportja a magyarokhoz csatlakozott a Honfoglaláskor, s a törzsek szételepítésekor ők is hasonló sorsra, az ország egész területén való szétszórásra jutottak. Ilyennek tartanak egy közelebbiről meg nem nevezett, (a jászokhoz hasonlóan) iráni származású népet. Ebben az esetben az *-an* végződés többes számra utal.

Másik vélemény szerint az ótörök *Lawdan* név került be a magyarba még a Honfoglalás előtt, amely az Árpád-korból adatolható (*Loudan*). A név eredetijének jelentése nagyon bizonytalan (mivel a törökben csak későbbi, XVIII. századi adatai maradtak fenn), de valamiféle jármű, szállítóeszköz megnevezése lehetett. *Ladány* nevű településünk volt Bars, Békés, Csanád, Fejér, Heves, Külső-Szolnok, Szabolcs, Torontál, Trencsén, Varasd, Zemplén vármegyében. Bármelyikhez hozzájárulhatott az ’onnan/oda való’ jelentésű *-i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Az Alföldön gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan, köztük *Lang*, *Lapocher*, *Leffelholz*, *Leinich*, *Lemák*, *Löbl*, *Löbel*, *Lőwy*, *Löwinger* nevűek vették föl magyarosítás céljából a XIX. század folyamán.

Lajkó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lajkó* 1867, *Lajko* 21. Más változatokkal együtt összesen: 1889.

Eredete Végső forrása az ófelnémet ’hírnév, dicsőség’ jelentésű *hlût* és ’harc’ jelentésű *wig* közszavak összetételéből keletkezett *Chlodwig* név, mely a latin nyelvű Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) *Ludovicus* alakban került be. Magyarországon viszont a középkori francia *Loïs* [*Lojs*] változata terjedt el. A magyar nyelv a név végi mássalhangzó-torlódást földöltette az *-o-* bontóhanggal, az első szót tag magánhangzójá pedig szabályosan nyíltabbá vált (*-o- > -a-*). Az így kialakult

Lajos keresztnév egy szótágú rövidülése (*Laj-*) fölvette a XIV–XVI. században eleven -kó kicsinyítő képzőt. A *Lajkó* apanévként családnévvé vált, s jelentése akkor 'Lajkó' nevű személy fia, leszármazotta' lett.

Elterjedtsége Az északi nyelvterületen gyakoribb.

Lajos

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lajos* 2281, *Lajis*. Más változatokkal együtt összesen: 2285.

Eredete Végső forrása az ófelnemet 'hírnév, dicsőség' jelentésű *hlût* és 'harc' jelentésű *wig* közszavak összetételéből keletkezett *Chlodwig* név, mely a latin nyelvű Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) *Ludovicus* alakban került be. Magyarországon viszont a középkori francia *Loïs* [*Lojs*] változata terjedt el. A magyar nyelv a név végén mássalhangzó-torlódást földölt a -o- bontóhanggal, az első szótag magánhangzója pedig szabályosan nyíltabbá vált (-o- > -a-). Mint minden keresztnév ez is apanévként vált családnévvé.

Elterjedtsége A Dunán túl és az Alföldön Kiskunfélegyháza–Szeged között sűrűbben előfordul, Erdélyben pedig meglehetősen gyakori.

Lakatos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Lakatos* 45 460, *Lakatus*; *Lacatos*, *Lacatus* 15. Más változatokkal együtt összesen: 45 830.

Eredete Alapszava, az olaszból átvett, de végső soron ófrancia eredetű *lakat* szavunk a magyarban kapta meg a 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt. Így foglalkozásnévvé, abból ragadványnévvé vagy közvetlenül családnévvé vált.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt, de gyakoriságát leginkább a cigányság körében való sok előfordulásának köszönheti, ugyanis közöttük az egyik kedvelt mesterség a zárak, lakatok javítása volt.

Kettős nevei A *Lakatos-Balogh* (182), a *Lakatos-Tóth* (46) és a *Kolompár-Lakatos* (17) névkapsolatokban fordul elő legtöbbször.

Laki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Laki* 2208, *Laky* 289; *Lakky*; *Lakai* 15, *Lakay*. Más változatokkal együtt összesen: 2539.

Eredete Alapszava, ősi finnugor eredetű *lak* szavunk igenévszó (nomenverbum) volt. Eredeti főnévi jelentése 'ház, épület, szálláshely, lakóhely, település', így minden ház, épület, épületcsoport megkaphatta, s önállóan vagy összetételekben szinte mindegyik vármegyében előfordult a Történelmi Magyarországon. Mindegyikből lehetett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév. A *Lakai* nevek végén létrejött magánhangzó-találkozás (hiátus) megszüntetését a nyelv az -a- hang kivetésével oldotta föl, így a *Lak* és *Laka* településnevek -i képzős alakjai egybeestek. Csak alapos családtörténeti kutatások dönthetik el a név alapjául szolgáló település helyét és pontos alakját.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Lakner* ~ *Lagler*, *Leták*, *Lesák*, *Noll* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Lakner

Típusa Helynévi eredetű, német családnév.

Változatai *Lakner* 1076, *Lackner* 139, *Lachner* 27, *Lahner*, *Láhner*. Más változatokkal együtt összesen: 1250.

Eredete Alapszava, a középfelnemet 'vizes gödör, lápos tó, mocsár' jelentésű *lâche* helynév sok változáson ment át a német nyelvtörténeten folyamán, de mindegyik változatából keletkezett helynév. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -er képzőt, s eredetre, származási vagy lakóhelyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Magyarországon a XVIII. századi telepítések után szaporodott el nagyobb mértékben. A Dunán túl általában, de a Balatontól északnyugatra különösen gyakori.

Lakos

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, magyar családnév.

Változatai *Lakos* 1443, *Lakós* 20, *Lákos*. Más változatokkal együtt összesen: 1467.

Eredete Alapszava, ősi finnugor eredetű *lak* szavunk igenévszó (*nomenverbum*) volt. Eredeti főnévi jelentése 'ház, épület, szálláshely, lakóhely', ennek 'valamivel való ellátottságot' jelentő -s képzős származéka pedig 'lakása, háza van' jelentésűvé vált. A *lakos* tehát olyan személyre vonatkozott, ainek háza van, így a polgár paraszt, cívis megjelölése volt a zsellérrel, házatlan jövevénnyel szemben. Társadalmi helyzetre, vagyoni állapotra utaló családnév lett valószínűleg 'házzal rendelkező személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Szentendre környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, *Langheim*, *Ländler*, *Löwy* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Lampert

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lampert* 725, *Lamperth* 89, *Lampért* 195, *Lampérth* 40; *Lamper* 37, *Lampeth*; *Lambert* 268. Más változatokkal együtt összesen: 1361.

Eredete Előzménye az ófelnemet ' föld, táj' jelentésű *lan(d)* és a 'fényes, tündöklő' jelentésű *beraht* szavak összetételéből keletkezett 'gyönyörű föld' (birtokosa, tulajdonosa?) jelentésű személynév, amely a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) is bekerült *Lambertus* alakban. A magyarba a martirológiumi és a német név is eljutott (délnémet *Lampert* változatban), s itt is zöngésülhetett a -p- > -b-vé a név belsejében. Mind az Árpád-, mind az Anjou-korban nagyon gyakori keresztnév volt, és sok apai családnév lett belőle 'Lampert fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Lang

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Lang* 1081, *Läng*, *Lange* 67, *Langh*. Más változatokkal együtt összesen: 1156.

Eredete Előzménye a középfelnemet 'hosszú' jelentésű *lanc* [*lánk*] szó, amelyben a -k még a német nyelvben zöngésült, s a mai köznyelvben *lange* lett. Közben kialakult a 'hosszú' mellett a 'magas' jelentése is, így emberekre is vonatkozhatott, és személynév lett belőle. Apai családnévvé is válthatott 'Lang ('Hosszú') nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, de lehetett közvetlenül is külső tulajdonságra utaló családnév.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati és déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Láng*, mások a *Ladányi* névre magyarosítottak a XIX. században.

Láng

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Láng* 2833, *Lángh*. Más változatokkal együtt összesen: 2843.

Eredete Előzménye a mindenkihez magyar, de lehetségesen finnugor eredetű, hangulatfestő *láng* szavunk, amelynek személynévvé válása már az Árpád-korban megtörtént, s az Anjou-korból is van rá adat (*Lang* formában). A név motivációja a testen valahol (általában az arcon) levő vörös folt (Szent Antal tüze) lehetett, tehát külső tulajdonság alapján kapott név. A későbbiekben belső tulajdonságként is családnévvé válhatott 'indulatos, heves természetű személy fia' jelentéssel. A helyesírási bizonytalanságok miatt a *Lang* és a *Láng* változatok csak alapos családtörténeti vizsgálatokkal választhatók el egymástól.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, elsősorban a Szatmár megyei Csanáloson igen gyakori.

Névváltoztatás Több *Lang*, *Langhammer*, *Flamm*, *Krausz* és *Zimmermann* vette föl a XIX. században.

Lantos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Lantos* 3534. Más változatokkal együtt összesen: 3535.

Eredete Előzménye, a végső soron arab 'aloéfa és az abból készült citera, s egyéb hangszer' jelentésű *al-ū'd [áluny'd]* szó a dél-európai nyelveken keresztül került be a németbe. A magyar nyelv pedig közvetlenül az újfelnemetből (bajor-osztrákból) vette át *laút* formában, amely nálunk vált fokozatosan *lalt* > *lant* alakúvá és 'egyfajta húros, pengetős hangszer' jelentésűvé. A 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel hivatásos és kedvtelésből üzött foglalkozás neve (egyfajta zenész, *lantos*) lett belőle a XV–XVI. században. A foglalkozásnevek, kedvtelésre utaló szavak pedig igen gyakran váltak családnévvé, így ez is.

Elterjedtsége A Török Hódoltság területén volt gyakori, s ma is az Alföldön elterjedtebb.

Névváltoztatás Elég sok *Laufer*, *Layer*, *Leinvauter*, *Löbl*, *Löw*, *Löwy*, *Löwenstein* és *Gold* nevű vette föl névmagyarásítási céllal a XIX. században.

Laskai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Laskai* 907, *Laskay* 145; *Laski* 29, *Lasky* 18; *Laskói* 59, *Laskóy* 10, *Laskoi*, *Laskoy*; *Loskai*, *Loskay* 15, *Lóski*; *Luskai*. Más változatokkal együtt összesen: 1199.

Eredete Végső forrása, az összlávban 'liget, rét', a későbbi népnyelvben 'bereket, lápot, mocsárt' jelentésű **lug* szó még a szlávban megkapta a kicsinyítő -*k* képzőt, s **lužk*, majd **luskov* alakú lett. Ez került át a magyarba, ahol az első magánhangzója szabályosan nyíltabbá vált (-*u-* > -*o-* > -*a*), a végződése pedig szintén szabályosan -*ov* > -*ou* > ó változásban ment át. Így alakult ki a magyar *Laskó* helynév mint ligetes-mocsaras vidék neve, amit a mellé épült település is megkapott. A volt Baranya vármegye délkeleti sarkában, a Duna elmocsarasodott szélén volt a Történelmi Magyarországnak valószínűleg egyetlen *Laskó* nevű faluja, de *Laska* településnév volt Somogy vármegyében is. Ez a két falunév az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva adta az ide tartozó eredetre, származási helyre utaló családneveket. A *Laski* alakok a név végi -*ai* magánhangzó-találkozás (hiatus) megszüntetése céljából az -*a*- kivetésével keletkeztek.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, különösen Szabolcs és Szatmár megyében gyakori.

László

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *László* 17 939, *Lászlo* 226, *Laszló* 10, *Laszlo* 39, *Laslov*, *Laslau* 15. Más változatokkal együtt összesen: 18 347.

Eredete Előzménye, a *László* keresztnév (az Imre mellett) a magyaron keresztül (I. László királyunk szentté avatása révén, a korabeli magyar ejtés, a *Ladisláu* latinosításával, *Ladislaus* formában) jutott be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). A szláv eredetű, *vlad i slava* 'hatalom és dicsőség' jelentésű *Vladislav* keresztnév került a magyar névkincsbe. A magyar nyelv a névkezdő mássalhangzó-torlódását a névkezdő *V*-hang elhagyásával földoldotta. A név végi -*av* szabályosan hosszú -ó- ra egyszerűsödött (-*av* > -*au* > -*ó* úton). A második magánhangzót a kétnyíltszótágos tendencia szerint kivetette (így lett belőle *Laszló*). A név belseji mássalhangzó-torlódást (-*dszl-*) a -*d-* elhagyásával oldotta föl a magyar nyelv (*Laszló*). Végül a hangsúly hatására megnyúlt az első magánhangzója (-*a* > -*á*), s kialakult a *László* forma. Rendkívül népszerű keresztnév volt mind az Árpádok, mind az Anjouk korában, s így sok apai családnév is lett belőle 'László' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Különösen az ausztriai Őrségen és Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Sűrű előfordulása miatt sokan választották asszimilációs névmagyarásítás céljára *Lasitz*, *Laub*, *Lefkovics*, *Löfkovics*, *Lichtenstein*, *Löw*, *Löwy*, *Löwenheim*, *Löwinger*, *Lusztig* nevűek a XIX. század folyamán.

Lázár

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lázár* 9153, *Lazar* 41, *Lazár* 13, *Lázár*. Más változatokkal együtt összesen: 9214.

Eredete Végső forrása a bibliai héber *rzfla* [*Ehl ah zahr* (*Elázár*)], melynek a jelentése 'Isten megsegített'. Ez került a görögbe *Aίζαρος* [*Lazarosz*], a latinba pedig *Lazarus* alakban. A magyar nyelvben ez utóbbi elvesztette latin -*us* végződését, első magánhangzója pedig a hangsúly hatására megnyúlt, s *Lázár* lett. Meglehetősen gyakori

keresztnév volt mind az Árpádok, mind az Anjouk korában, így sok apai családnév is lett belőle 'Lázár' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésben.

Elterjedtsége Erdélyben, különösen Gyergyószékben gyakoribb.

Lázi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Lázi 1020, Lazi, Lázai 13, Lazai. Más változatokkal együtt összesen: 1035.

Eredete Végső forrása a bibliai héber *rz[la]* [Ehl ah zahr (*Elázár*)], melynek a jelentése 'Isten megsegített'. Ez került a görögbe *Λάζαρος* [*Lazarosz*], a latinba pedig *Lazarus* alakban. A magyar nyelvben ez utóbbi elvészette latin *-us* végződését, első magánhangzója pedig a hangsúly hatására megnyúlt, s *Lázár* lett. Egy szótágúra (*Láz* ~ *Laz*) rövidült alakja megkapta az *-i* birtokjelet, jelentése 'Laz ~ Láz' nevű személy fia, leszármazotta' lett, s így vált apai családnévvé.

Ugyanakkor a régiségben élt (és a székely nyelvjáráskban ma is van) egy szláv eredetű *láz* helynév 'tisztás, rét, kaszáló, irtvány' jelentéssel. Ebből sok településnev is alakult *Láz* ~ *Laz* ~ *Laza* ~ *Láza* formában Arad, Baranya, Bihar, Hunyad, Krassó-Szörény, Máramaros, Nógrád, Pozsega, Sáros, Somogy, Szeben, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Ugorcsa, Ung vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott.

Ezek mellett magából a *láz* nyelvjárási helynévből is kialakulhatott családnév, ha viselője a tisztás, irtvány, rét szélén épített házat magának, s előbb *Lázi* ragadványnevet kapott, később pedig abból családnév lett.

A 'magas hőmérséklet' jelentésű *láz* szóból azért nem lehetett családnév, mert csak a XIX. századból van adat a használatára.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti részén, a Balatontól keletre gyakoribb.

Lázók

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Lázók 826, Lazók 138, Lázok 151, Lazok 13. Más változatokkal együtt összesen: 1128.

Eredete Végső forrása a bibliai héber *rz[la]* [Ehl ah zahr (*Elázár*)], amelynek a jelentése 'Isten megsegített'. Ez került a görögbe *Λάζαρος* [*Lazarosz*], a latinba pedig *Lazarus* alakban. A magyar nyelvben ez utóbbi elvészette latin *-us* végződését, első magánhangzója pedig a hangsúly hatására megnyúlt, s *Lázár* lett. Egy szótágúra (*Láz* ~ *Laz*) rövidült alakja megkapta az *-ók* kicsinyítő képzőt, s *Lázók*becenév, illetve egyéni név lett belőle. (Jóllehet erre a névalakra nincsenek korai adataink, csak így lehet rekonstruálni a név kialakulását.) Az egyéni névből apai családnév lett 'Lázók ~ Lázók' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Az Alföldön és Erdélyben gyakoribb.

Lechner

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, német családnév.

Változatai Lechner 183, Lehner 186, Léhner 199; Léner 118, Lener 30; Lenner 429; Lekner 79. Más változatokkal együtt összesen: 1224.

Eredete A középfelnemet 'jobbágybirtok tulajdonosa' jelentésű *lēhenćre* közszból alakult ki előbb a *Lēner*, majd a *Lehner* ~ *Lechner*. Vagyoni helyzetre utaló családnév lett belőle, jelentése 'birtokos jobbág fia, leszármazotta'. Magyarországra a XVIII. századi telepítések nyomán jutott el nagyobb számban.

Elterjedtsége Viselői ma is eredetileg német telepítésű falvakban, a nyelvterület nyugati felében, Veszprém környékén valamivel gyakrabban találhatók.

Légrádi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Légrádi 1467, Légrády 180, Legrádi. Más változatokkal együtt összesen: 1653.

Eredete Alapszava összetett szó. Első eleme az 'íjjal, nyíllal fölfegyverzett lövő (lövész katona)' jelentésű közszból személynévvé vált *Lé* ~ *Lő* volt. Ez magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) valamely település nevévé lett. Miután várat építettek benne, a szláv eredetű, 'vár' jelentésű *grád* szóval egészült

ki. A *Légrád* eredeti jelentése tehát 'Lövő vára' volt, s előfordult Bács, Somogy, Varasd, Zágráb, Zala vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és így eredetre, származási vagy lakóhelyre utaló családnév alakult belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Pollák*, néhány *Elisha*, *Niedermayer* család magyarosította erre a nevét, és egy *Luczó* fölcserélte erre a XIX. században.

Lehoczki

Típusa Helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Lehoczki* 1576, *Lehoczky* 734, *Lehóczki* 649, *Lehóczky* 137, *Lehocki* 32, *Lehocky*, *Lehócki*, *Lehócky*; *Lehotzki*, *Lehotzky* 78, *Lehotzky*, *Lehotsky*; *Lehotszky*; *Lehoszki*, *Léhoszki*, *Léhószki*; *Slehovszki* 18, *Slehóczki*, *Slehoczki*. Más változatokkal együtt összesen: 3283.

Eredete Az összláv 'kedvezmény, könnyítés' jelentésű **lbgota* szó a szlovákban *lehota* alakú és igen változatos jelentésű lett. A helynév kialakulásában a legfontosabb jelentésváltozat a 'bizonyos időre adókedvezményes' volt. Tehát olyan települések kapták meg ezt a nevet, amelyek nem fizettek adót egy darabig. A Felvidéken nagyon sok ilyen nevű település volt Gömör, Nógrád, Trencsén vármegyében, némelyikben több is (Trencsénben például 26), amelyek már korán megkülönböztető előtagot kaptak. Bármelyikból kialakulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű szlovák -szki képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév. A XVIII. századi betelepítésekkor az Alföldön is megszaporodott a számuk, s a magyar helyesírás bizonytalansága következtében sok alakváltozatuk került lejegyzésre. Magyar megfelelőik is elég nagy számúak: *Lehotai* (259), *Lehotay* (57), *Lehotkai* ~ *Lehotkay* (31), és ezek többsége természetes úton jött létre.

Elterjedtsége Általában szlovákok alapította településeken Nógrádban, Hevesben, a Duna–Tisza közén, Békésben: Tótkomlóson, Békéscsabán, Szarvason gyakori.

Lénárt

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lénárt* 4217, *Lénart*, *Lenart*; *Lenhart* 13, *Lenhárt*, *Lenyhárt* 15; *Lénnárt*; *Lénárd* 679, *Lenárd*, *Lenard*; *Lenhard* 19, *Lenhárd*; *Lénárdt* 23, *Lénardt*, *Lénárdth*, *Lenhárdt*, *Lenhardt* 202; *Lénár* 16, *Lenár*; *Lénert* 14, *Lenert*, *Lénárt*, *Lénérth*, *Léhnert* 10, *Lehnert* 16; *Lehner* 186, *Léhner* 199, *Lennert* 190, *Lennérth*, *Lennér* 428; *Leonárd*, *Leonard*; *Leonardt*; *Leonhardt* 20; *Lónárt* 48, *Lónárh*, *Lónárdt*, *Lonárt*; *Löhárt*, *Lönhart*, *Lönhárt*; *Lönhárd* 15. Más változatokkal együtt összesen: 6366.

Eredete Előzményének, az ófelnémet 'oroszlán' jelentésű *lew* ~ *leo* és az 'erős, kemény' jelentésű *hart* összetételből alakult személynévnek a jelentése 'oroszlánerejű' ('erős, mint az oroszlán') volt. A magyarban már az Árpádok korában, de a későbbi Anjou-korban is népszerű keresztnév lett, és sok apai családnév vált belőle 'Lénárt' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Számos alakváltozata a magyar kiejtéshez való igazodás, valamint a helyesírási bizonytalanság miatt jött létre.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb. Erdélyben a *Lénárd* alakban használatos inkább.

Lencsés

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Lencsés* 1241, *Lentsés*, *Lenchés*, *Lencses*. Más változatokkal együtt összesen: 1263.

Eredete Alapszava, déli szláv eredetű főzelékféle *lencse* szavunk a magyarban kapta meg a 'valamivel ellátott' vagy 'valamivel foglalkozó', esetleg 'valamit kedvelő' jelentésű -s képzőt. Így minden külső tulajdonságot jelölő (arcán, bőrén szemölcsöt, *lencsét* viselő), minden foglalkozásnévi (lencsét termelő, áruló, lencsével kereskedő), minden belső tulajdonságra utaló (lencsételt szerető) családnév lehetett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület középső és északi részére jellemzőbb.

Lendvai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lendvai* 3719, *Lendvay* 408, *Lenvai*. Más változatokkal együtt összesen: 4135.

Eredete Végső forrása, az ószláv 'ugar, parlag' jelentésű **lēdo* a szláv nyelvek *Lendava* alakjában fölszántatlan földeken keresztül folyó víznevként került be a magyarba. Itt a második magánhangzója a kétnyíltszótagos tendencia érvényesülése következetében kiesett, s *Lendva* lett. Ennek a folyónak a partjára települt község megkapta a víz nevét, s az is *Lendva* lett. Ilyen nevű helységünk volt Szepes, Vas, Zala vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. A *Lenvai* alakból a mássalhangzó-torlódás megszüntetése miatt esett ki a -d-.

Elterjedtsége A Dunán túl jóval gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, köztük több *Lőwy*, de *Landberger*, *Lazarsfeld*, *Leblovitz*, *Leitgeb*, *Lemberger*, *Lepis*, *Lichtig* nevű is magyarosított erre a XIX. században.

Lengyel

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Lengyel* 14 209; *Lendjel*. Más változatokkal együtt összesen: 14 232.

Eredete Előzménye, az óorosz **lēđžanъ* [*lēndzsán*] népnév még a Honfoglalás előtt bekerült nyelvünkbe, s itt előbb *lengyen*, majd *lengyel* alakúvá vált. Mint minden népnévből, ebből is sok családnév lett, mert nemcsak azok kapták meg, akik valóban a lengyel népnek a tagjai voltak korábban, hanem azok is, akik tudtak lengyelül, hajviseletük, ruhájuk, általában öltözködéstük hasonlított a lengyelekéhez, jártak Lengyelországban, vagy csak egyszerűen arról a vidékről valók voltak, ahol lengyelek éltek.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen gyakoribb, Erdélyben és Örségen ritkább.

Névváltoztatás Meglepően sokan, elsősorban *Pollák*, de *Lebovics*, *Lederer*, *Lehmann*, *Löwy*, *Löwenberg* nevűek is igénybe vették névváltoztatási céllal a XIX. században.

Leskó

Típusa Apanévi eredetű vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Leskó* 1322, *Lesko* 17; *Lessko*, *Lesskó*. Más változatokkal együtt összesen: 1344.

Eredete Előzménye egyik vélemény szerint a görög eredetű és 'védelmez + ember' összetett jelentésű '*Αλεξανδρός* [Alekszandrosz] keresztnév, amely a latinba kerülve *Alexander* alakot kapott, s így vált keresztnévvé szerte a nyugati kereszteny világban. Több nyelvben megcsontkult és megrövidült (első és végső szótagjai elmaradtak), így a délszlávban is *Leš* alakúvá vált. Ez a magyarba kerülve -kó kicsinyítő képzővel egészült ki, egyéni, abból pedig apai családnévvé lett 'Leskó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

A másik vélemény vagy a 'nyugodt, békés, csöndes' jelentésű *εὐσταθής* [*eusztathész*], vagy pedig a 'gyümölcsöző, gyümölcsökkel teli' jelentésű *εὐσταχως* [*eusztachiusz*] közszót tekinti az *Eὐστάθιος* [*Eusztathiosz*] név alapjának, amely a latin Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) *Eustachius* formában került be, s nemely nyelvben *Leustachius* lett. Így találjuk meg igen gyakran az Árpád- és Anjou-kori fől jegyzésekben is. Ebből rövidült a *Les* tő, amely -kó kicsinyítő képzővel szintén *Leskó* alakban vált személynévvé, abból családnévvé.

Származhatott azonban a személynév az ösi ugor kori *les* igénkből is, amelyre nemcsak *Leskó* (*Lesco*), hanem *Leső* (*Leseu*) alakú fől jegyzésekkel is találunk az Árpád-korban. Ez utóbbi származtatást támasztja alá a családnév földrajzi elhelyezkedése is.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén gyakoribb, nem pedig a délszlávval szomszédos vidékeken.

Lévai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lévai* 7192, *Lévay* 654, *Levai* 11, *Levay*. Más változatokkal együtt összesen: 7884.

Eredete Alapszava, a *Léva* településnév a *Léva* személynévből jött létre. Ez vagy az ösi finnugor ige *lō ~ lē* alakjából keletkezett -a kicsinyítő képzővel és a magánhangzó-találkozást föloldó (hiátustöltő) -v-vel (*Léva*), vagy pedig a szláv eredetű *Lev ~ Leva* az eredete, amely a latin 'oroszlán' jelentésű *Leo* névre vezethető vissza. A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnév keletkezett Bars, Trencsén és Valkó vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sok *Levi, Lévi, Löwi, Löbl, de Lefler, Lichtbaum, Liebermann, Lipschitz, Lusztig, Lövenberg, Löwenfeld, Löwenstein, Löwentheil* nevű is magyarosított erre a XIX. században.

Lezsák

Típusa Helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Lezsák* 192; *Lezák* 80; *Slezák* 178; *Slezak*; *Slezák* 171. Más változatokkal együtt összesen: 1376.

Eredete Előzménye *Szilézia* német neve, *Schlesing*, amely valószínűleg a szláv 'vizes, esős' jelentésű *Šleza* folyó nevére megy vissza. A nyugati szláv nyelvben megkapta a az 'onnan/oda való' jelentésű -ák képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált, amelynek jelentése 'Sziléziai, Sziléziából származó'. A magyar nyelv a névkezdő mássalhangzó-torlódást az első mássalhangzó (*S-*) elhagyásával szüntette meg.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Lipcsei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lipcsei* 1557, *Lipcsey* 134, *Liptsey*; *Lipcsi* 26. Más változatokkal együtt összesen: 1730.

Eredete Alapszavának eredete vitatott. Egyes vélemények szerint a felvidéki *Németlipcse* előzménye egy szláv 'szeret' jelentésű *l'jubit* igéből alakított **Lubtov* ~ *Liptov* személynév. Ez bekerült a magyarba, s itt egy szótágú rövidülése (*Lip-*) kapta meg a -cs- + -e kicsinyítő képzőt. Valóban vannak az Árpád-korból adatok *Lipe*, *Lipo* nevekre, s kialakulhatott így a *Lipcse* egyénné is. Ez a *Lipcse* magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Liptó, Máramaros, Zala, Zólyom vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Ugyanakkor a *Leopold* névből magyarrá lett *Lipót* is lerövidülhetett egy zárt szótagra (*Lip-*), és fölvehette a kicsinyítő -cse képzőt. Ezután ugyanúgy településnévvé, majd családnévvé válhatott.

A németországi *Leipzig* nem jöhét számításba a családnevek kialakulásakor, mert annak magyar megfelelője a XIX. századi nyelvújítás eredményeként jött létre, amikorra már a családnevek nemcsak kialakultak, de változthatatlanok is voltak.

A *Lipcsi* névalak a *Lipcsei* formából úgy jött létre, hogy a név végén keletkezett -ei magánhangzó-találkozást (hiátust) a nyelv az egyik hang (az -e-) kivetésével földöltatta.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Békéscsaba és Nyíregyháza környékén gyakoribb.

Lippai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lippai* 1975, *Lippay* 40, *Lippai*; *Lipai*, *Lipay*; *Lippói* 12, *Lippoy*. Más változatokkal együtt összesen: 2041.

Eredete Előzménye, az összláv 'hársfa' jelentésű **lipova* a délszlávban vált 'hárserdő' jelentésűvé, s az erdő melletti település is megkapta a nevet. A magyarba került névben szabályosan kiesett a két magánhangzó közötti (intervokális) -v-, majd az így keletkezett -oa- magánhangzó-találkozást (hiátust) az egyik hang kivetésével szüntette meg a nyelv. A két magánhangzó közötti (intervokális) -p- megnyúlása (geminálódása) szintén szabályos, de nem általános a középmagyar nyelvi korban. Így jött létre a *Lippa*, *Lippói* vagy *Lipa* név Arad, Baranya, Pozsega, Somogy, Szatmár, Temes, Torna, Valkó, Zala vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, majd eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Liptai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Liptai* 1141, *Liptay* 150, *Lipthay* 53, *Liptói* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1368.

Eredete Alapszava, a felvidéki *Liptó* vármegye neve egyes vélemények szerint a szláv 'szeret' jelentésű *l'ubit* igéből származó **Lubtov* ~ *Liptov* személynévből ered, s az utóbbitan az -i mindenkorban veláris volt. A magyarba ez utóbbi került be személynévként, s alakult át a végződése (-ov > -ou > -ó) hosszú -ó-vá (*Liptó*). Mind

az Árpád-, mind az Anjou-korban sok adatot találunk erre. Ez a személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) lett helységnévvé Liptó, Máramaros, Zala, Zólyom vármegyében. Bármelyikből alakulhatott eredetre, származási helyre utaló családnév 'onnan/oda való' jelentésű -i képző hozzáadásával.

Elterjedtsége A nyelvterület északi-északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyarásra elsősorban *Lipták*, *Lupták* és *Leopold*, de *Laudsmann*, *Lindenberg* családnevük is igénybe vették a XIX. század folyamán.

Lipták

Típusa Helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Lipták* 3634, *Liptak*. Más változatokkal együtt összesen: 3760.

Eredete Alapszava, a felvidéki *Liptó* vármegye neve egyes vélemények szerint a szláv 'szeret' jelentésű *l'ubit* igéből származó **Lubtov* ~ *Liptov* személynévből ered, s az utóbbiban az -i- mindenkorban veláris volt. A magyarba ez utóbbi került be személynévként, s alakult át a végződése (-ov > -ou > -ó) hosszú -ó-vá (*Liptó*). Mind az Árpád-, mind az Anjou-korban sok adatot találunk erre. Ez a személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) lett helységnévvé Liptó, Máramaros, Zala, Zólyom vármegyében. Bármelyikből alakulhatott eredetre, származási helyre utaló családnév 'onnan/oda való' jelentésű szlovák -ák képzővel.

Elterjedtsége A nyelvterület északi és délkeleti részén, Miskolc és Békéscsaba környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Liptai* névre magyarásítottak a XIX. században.

Liszkai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Liszkai* 1027, *Liszkay* 108. Más változatokkal együtt összesen: 1136.

Eredete Előzménye az összláv **lska* szó, melynek a jelentése 'mogyorós' volt. Ebből a délszlávban alakult ki a *Leskov* ~ *Liskovica* helynév. Ez a magyarba bekerülve *Liszkó* vagy *Liszka* alakká vált Nógrád, Trencsén, Valkó, Vas, Zala, Zemplén vármegyében. Bármelyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északnyugati részén, Győr környékén gyakoribb.

Lolé

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar vagy cigány családnév.

Változatai *Lolé* 31, *Lólé* 1048, *Lole*; *Lollé*. Más változatokkal együtt összesen: 1085.

Eredete Alapszava lehetett az ősi ugor kori, 'állat lába' jelentésű *lol* ~ *loll* nyelvjárási szó, amely mára már kihalt. Ez önmagában (*lol*) vagy -e ~ -e birtokjellel (*Lolé*) 'nagy lábú, torz lábú' jelentéssel tulajdonságra utaló egyéni, abból pedig (vagy közvetlenül is) apai családnévvé vált.

Lehetséges azonban, hogy a 'piros, vörös, véres' jelentésű cigány *lolo* ~ *lolé* hasonlóképp birtokjeles alakban vált egyéni névvé vagy közvetlenül családnévvé, s akkor a jelentése 'Lolé, *Lol* (vagyis) vörös anyajegyű, sebhelyes arcú, (ritkábban) vörös hajú, arcú személy fia, leszármazotta'. A cigány nyelvből való eredzetetés valószínűbb voltát igazolja, hogy a XVIII. századi aranymosó cigányok nevei között Erdélyben többször előfordult a *Lola* családnév.

Elterjedtsége Ma is elsősorban ebből az etnikumból valókat találunk a nevek viselői között. Az ismert személyek mind budapestiek, s rövid -o-val írják neveiket.

Losonczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Losonczi* 1499, *Losonczy* 270; *Losonci* 319, *Losoncy*; *Losszonczy* 28. Más változatokkal együtt összesen: 2120.

Eredete Az összláv 'feketefenyő' jelentésű **luč* szóból ered a patak neve, amelyet a magyar nyelv már **Lucsunc* alakban vett át. A -cs- a magyarban -s-sé vált (dezaffrikálódott), a magánhangzói pedig szabályosan nyitódtak (-u- > -o-). A patak mellé épült település általában megkapta a vízfolyás nevét. A régi Nógrád vármegyében nagy

várossá fejlődött *Losonc* neve kiegészülve az 'onnan/oda való' jelentésű magyar -i képzővel gyakori eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, köztük *Loszkandl*, *Luszkander*, *Loibersbeck*, *Lichtenstein*, *Löwinger*, *Leskovics* nevűek magyaráositottak erre a XIX. században.

Lovas

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Lovas* 5430; *Lovass* 108. Más változatokkal együtt összesen: 5563.

Eredete Alapszava, ősi, ugor kori *ló* szavunk korán megkapta a 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó, valamit kedvelő' jelentésű -s képzőt. Foglalkozásnévből mindenütt gyakori családnév lett. Gyakoriságát sokoldalú jelentése indokolja. Lehetett 'lovakat tartó', 'jó lovás', 'lovakat kedvelő', 'lovakkal kereskedő' a név motivációja.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Debrecen környékén gyakoribb. A Dunán túl inkább a *Lovasi* névalak fordul elő többször.

Névváltoztatás Néhányan, *Löwy*, *Mihalicska*, *Rozmann* nevűek erre magyaráositottak a XIX. században. Többen választották a *Lovasi* nevet.

Lovász

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Lovász* 4492, *Lovasz* 18, *Lóvász*; *Lohász*, *Lóhász*. Más változatokkal együtt összesen: 4532.

Eredete Alapszava, ősi, ugor kori *ló* szavunk korán megkapta a 'valamivel foglalkozó' jelentésű -ász képzőt. (Az 1055-ös Tihanyi alapítólevélben is szerepel már *luazu* alakban.) Mind a -v-, mind pedig a -h- a névben a magánhangzó-találkozást (hiátust) szüntette meg más-más nyelvjárásban.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén, Somogy, Tolna, Baranya megyében gyakoribb.

Lőkös

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lőkös* 756, *Lökös* 169, *Lökös*, *Lökös* 15; *Lökkös* 31, *Lökkös* 115, *Lökkös*, *Lökkös*. Más változatokkal együtt összesen: 1094.

Eredete Végső forrása valószínűleg a 'babér' jelentésű *laurus* szóból alakult *Laurentum* város neve Itália Latium nevű tartományában. Az onnan származók kapták meg először a *Laurentius* nevet. Mások szerint Róma egyik dombjának, ismeretlen jelentésű római kor előtti (preromán) *Lauretum* ~ *Loretum* nevéből alakult a személynév, amelynek jelentése 'Laurentum vagy Lauretum helységből való'. A Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében) húsznál több szent viseli ezt a nevet, ami nagy népszerűséget jelentett a középkorban Magyarországon is, ahol a keresztnév *Lőrinc* alakban terjedt el. Ez lerövidült egy szótágra (*Lő*) és fölvette a -k- és az -s- kicsinyítő képzőt (*Lökös*). Az egyéni névből apai családnév lett 'Lökös' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. A név első szótajának magánhangzója a hangsúly hatására később megnyúlt, a két magánhangzó közötti (intervokális helyzetű) mássalhangzó hosszúvá vált (geminálódott) egyes nyelvjárásokban.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, különösen északkeleten gyakoribb.

Lőrincz

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lőrincz* 9705, *Lőrinc* 808, *Lőrincz*, *Lőrintz* 22, *Lőrinc* 24, *Lőrinz*, *Lőrinz*; *Lőritz*, *Lőricz*; *Lőrencz*, *Lőrentz*; *Lőrint*, *Lőrint*; *Lorincz* 19, *Lórincz*, *Lorinc*; *Lórencz* 58, *Lorenz* 85; *Lórenc*, *Lorenc*; *Lorentz*; *Lórenz*, *Lorenz* 31; *Laurencz* 12. Más változatokkal együtt összesen: 10 826.

Eredete Végső forrása valószínűleg a 'babér' jelentésű *laurus* szóból alakult *Laurentum* város neve Itália Latium nevű tartományában. Az onnan származók kapták meg először a *Laurentius* nevet. Mások szerint Róma egyik dombjának, a *Lauretum* (előbb *Loretum*) ismeretlen jelentésű, római kor előtti (preromán) nevéből alakult a személynév, amelynek jelentése 'Laurentum vagy Lauretum helységből való'. A Martyrologium Romanumban (a

Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében) húsznál több szent viseli ezt a nevet, ami nagy népszerűséget jelentett a középkorban Magyarországon is. Mint minden gyakori keresztnévből, ebből is nagyon sok apai családnév alakult. A sok névváltozat annak következménye, hogy az -au- kettőshangzó egyszerűsödése (-au- > -ó-) után a magánhangzó-harmóniát igyekezett a nyelv megteremteni, s az -ó-t általában -ő-re cserélte (*Lőrenc*), de egyes nyelvjárások megtartották (*Lórenc*). A latin -ius végződés mindenképp elmaradt a név végéről, viszont az utolsó szótag magánhangzójának ejtése ingadozott az -ë- és -i- között.

Elterjedtsége Erdélyben gyakoribb.

Lőrinczi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lőrinczi* 953, *Lőrinczy* 326, *Lörinczi* 29, *Lörinczy* 13; *Laurenczi* 13, *Laurenczy* 25, *Laurentzi* 15, *Laurentzy*; *Laurenzi*. Más változatokkal együtt összesen: 1382.

Eredete Végső forrása valószínűleg a 'babér' jelentésű *laurus* szóból alakult *Laurentum* város neve Itália Latium nevű tartományában. Az onnan származók kapták meg először a *Laurentius* nevet. Mások szerint Róma egyik dombjának, a *Lauretum* (előbb *Loretum*) ismeretlen jelentésű, római kor előtti (preromán) nevéből alakult a személynév, amelynek jelentése 'Laurentum vagy Lauretum helységből való'. A Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében) húsznál több szent viseli ezt a nevet, ami nagy népszerűséget jelentett a középkorban Magyarországon is. A sok névváltozat annak a következménye, hogy az -au- kettőshangzó egyszerűsödése (-au- > -ó-) után a magánhangzó-harmóniát igyekezett a nyelv megteremteni, s az -ó-t általában -ő-re cserélte (*Lőrenc*). A latin -ius végződés mindenképp elmaradt a név végéről, de az utolsó szótag magánhangzójának ejtése ingadozott az -ë- és -i- között.

A *Lőrinc* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnév lett Baranya, Gömör, Heves, Kraszna, Küküllő, Torda, Valkó, Zala, Zemplén vármegyében. *Szentlőrinc* nevű településünk még ezen kívül 28 volt a Történelmi Magyarországon. Mindegyikból alakulhatott *Lőrinczi* eredetre, származási helyre utaló családnév az 'onnan/oda való' -i képzővel.

Ugyanakkor a *Lőrinc* keresztnév megkaphatta az -i birtokjelet, ami által 'Lőrince' jelentésű lett, s ez vált apai családnévvé 'Lőrinc' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Erdélyben sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Laurencics*, továbbá *Laurenschik*, *Simák* és *Vavrik* nevű használta föl magyarosítás céljából a XIX. században.

Lövei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lövei* 911, *Lövey* 115, *Lővei* 238, *Lövey* 47, *Lövei*; *Lövői* 14; *Löwei*, *Löwey*, *Lőwei*, *Lőwey*, *Leövey* 11, *Leővey*. Más változatokkal együtt összesen: 1360.

Eredete Alapszava ősi, finnugor eredetű *lō* igénk. Melléknévi igenévi származéka a Honfoglalás korában még **lēþēy* [*lēvēgh*] volt, amelynek első magánhangzója -ö- lett (labializálódott), és a 'lövő' jelentésű **lövey* szó jött létre, ami íjászokra, dárdahajítókra vonatkozott. Őket határvédelmi célból főleg a nyugati gyepű védelmére telepítették le, s több falut kaptak. Ezeket a falvakat ugyanazzal a foglalkozásnévi *Lövey* melléknévi igenévvel neveztek el. Ezekhez járult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s akkor **Löveji* családnév lett belőlük. Később a két magánhangzó közti (intervokális helyzetű) -γ- hang kiesett, elnéült, s így maradt a *Lövei* családnév. A település neve *Lövő* lett, de az onnan elszármazók ma is a *Lövei* nevet viselik. *Lövő* nevű településünk volt Sopron, Szabolcs, Vas, Zala vármegyében.

Elterjedtsége A *Lövei* családnevek a Dunántúl északnyugati részén, Győr környékén, a Tiszántúl északkeleti részén és Oroszhaa környékén a leggyakoribbak.

Ludányi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ludányi* 1561, *Ludanyi*, *Ludány*, *Ludán*. Más változatokkal együtt összesen: 1583.

Eredete Alapszavát, a *Ludány* nevet egyetlen, Nógrád megyei településünk viselte és viseli ma is. Ennek előzménye mindenképpen személynév volt, de a személynév eredete vitatott. Egyik vélemény szerint **L'uden* alakban már a

XIII. században bekerült a magyar névkincsbe. Kiinduló alakja a német *Hlôdwig*, aminek jelentése 'hírnév' + 'harc' volt. Ez rövidült le a cseh nyelvben egy szótágú *Lud* formára, s ott kapta meg az -n kicsinyítő képzőt, amelynek -ny-nyé válása (palatalizációja) a magyarban is végbemehetett.

Az Árpádok korában oly sok *Lud*, *Ludan*, *Lodan*, *Ludus*, *Ludvin* személynevünk volt, hogy nem föltételezhető mindenek a csehből való kölcsönzése. A fönti *Hlôdwig* latinban kialakult *Ludovicus* alakja a magyar nyelvben is lerövidülhetett egy szótágú *Lud-* alakra, s megkaphatta a magyarban sem ritka -n ~ -ny kicsinyítő képzőt. A *Ludány* helynévből 'onnan/oda való' jelentésű eredetre, származási helyre utaló -i képzővel is alakulhatott a családnév. Mivel azonban csak egyetlen *Ludány* nevű településről tudunk, létrejöhettet a családnév az egyéni névnek -i birtokjeles alakjából is, s a jelentése akkor 'Ludány nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Gyöngyös és Szeged környékén gyakori.

Ludvig

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Ludvig* 894, *Ludvigh* 30, *Ludwig* 64, *Ludwigh*; *Ludvik* 18. Más változatokkal együtt összesen: 1010.

Eredete Előzménye az ófelnémet 'hírnév, dicsőség' jelentésű *hlût* és 'harc' jelentésű *wig* közszavak összetételéből keletkezett *Chlodwig* név, mely a IX. századi német oklevelekben *Liudwig* alakban fordult elő, s hamar kialakult a végleges *Ludwig* keresztnév. Harmincán több szentje lévén a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében), igen gyakorivá lett, és sok apai családnév is alakult belőle német nyelvterületen. Magyarországra a XVIII. századi betelepítésekkor jutott el nagyobb mértékben.

Elterjedtsége A Dunán túl Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Lugosi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lugosi* 1503, *Lugosy*, *Lugossi*, *Lugossy* 67, *Lugósi*; *Lugasi* 55. Más változatokkal együtt összesen: 1643.

Eredete Alapszava, 'indákkal benőtt hely' jelentésű *lugas* szavunk az olaszból átvett *lug*-s képzős származéka. *Lugas* ~ *Lugos* településnevünk volt Bács, Baranya, Bihar, Fejér, Szatmár, Temes, Vas vármegyében. Ezek bármelyike 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Tisztával nyugatra, különösen Sopron és Győr környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Lichtenstein*, *Loysch*, *Ditmayer*, *Mrazek*, *Stanisavlevič*, *Weisz* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Lukács

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lukács* 20 427, *Lukáts* 180, *Lukách*, *Lukacs* 39; *Lukác*, *Lukac*, *Lukacz*. Más változatokkal együtt összesen: 20 745.

Eredete Az alapjául szolgáló *Lukács* keresztnevet egyesek a görög *Λύκος* [*lukosz*] 'farkas', mások a *λευκός* [*leukosz*] 'fény, ragyogás' jelentésű közszóból, ismét mások a római *Lucania* tartomány nevéből magyarázzák, vagyis ők 'lucaniai' jelentésüknek. (A *Lucania* tartománynév egyébként szintén görög eredetű, szikláinak színéről, a görög *λευκόν* [*leukon*] 'fehér' szóból kapta nevét.) A Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) *Lucas* alakban került be. A bibliai Újszövetség révén igen elterjedt keresztnévvé vált a kereszteny világban, így Magyarországon is. Az Árpádok és Anjouk korában a név végén álló -s hang -cs-vé lett (affrikálódott). Gyakori családnév lett belőle 'Lukács' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunán túl többször fordul elő, de különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Nagyon sokan vették föl a XIX. században, köztük *Lőwy*, *Löwenberg*, *Löwenheim*, *Löwensohn*, *Löwinger*, *Lampenfeld*, *Lakenbacher*, *Lefkovics*, *Lichter*, *Lublovics*, *Lusztig* nevűek.

Lukácsi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Lukácsi*, 1599, *Lukácsy* 114, *Lukátsi* 12, *Lukátsy* 10, *Lukacsi*. Más változatokkal együtt összesen: 1740.

Eredete Az alapjául szolgáló *Lukács* keresztnévet egyesek a görög *Λύκος* [*lúkosz*] 'farkas', mások a *λευκός* [*léukosz*] 'fény, ragyogás' jelentésű közszóból, ismét mások a római *Lucania* tartomány nevéből magyarázzák, vagyis ők 'lucaniai' jelentésűnek tartják. (A *Lucania* tartománynév egyébként szintén görög eredetű, szíkláinak színéről, a görög *λευκόν* [*léukon*] 'fehér' szóból kapta nevét.) A Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) *Lucas* alakban került be. A bibliai Újszövetség révén igen elterjedt keresztnévvé vált a kereszteny világban, így Magyarországon is. Az Árpádok és Anjouk korában a név végén álló -*s* hang -*cs*-vé vált (affrikálódott). A *Lukács* keresztnév megkaphatta az -*i* birtokjelet, s így is családnévvé válhatott 'Lukács' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Ugyanakkor a keresztnév megjelent településnevek elemeként Baranya, Csanád, Közép-Szolnok, Pozsega, Trencsén, Valkó, Vas, Zala, Zaránd vármegyében, Szentlukács nevű falu volt még Körös, Sáros, Somogy vármegyében és Udvartelyszékben. Ezekből is elmaradhatott a Szent- előtag, s a megmaradt *Lukács* elem fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

M

Maczkó

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Maczkó* 1136, *Maczko* 15, *Mackó* 99, *Macko*, *Matzkó* 13. Más változatokkal együtt összesen: 1267.

Eredete A bibliai héberben két név jelentése ugyanaz: 'Isten ajándéka'. Az egyik *hytytm* [*Mah teet yah (Mátítjá)*], amelynek még a héberben kialakult *ytm* [*Mah tee (Mátí)*] változata. A másik *whytytm* [*Mah teet yah hu (Mátítjáhu)*] pedig valószínűleg arámi eredetű. A görögbe mindenkor átkerült: *Ματθαῖος* [*Matthaiosz*] és *Ματθίας* [*Matthiasz*] alakban. Mindkettőt átvette a latin *is Matthaeus*, illetve *Matthias* formában. (A magyarban Máté és Mátyás keresznevek lettek belőlük.) A szlovákban *Matús* és *Matej* nevekkel feleltetik meg az alapneveket,becézőik és az abból kialakult családnevek azonban nem térnek el egymástól. Az egy szótágra rövidült *Mat-* utolsó mássalhangzója *-t- > -c-* változáson ment keresztül (affrikálódott), az így kapott *Mac-* tőhöz pedig a szlovákban is gyakori *-ko* kicsinyítő képző járult. A magyar nyelvhasználatban ez megnyúlt (hosszú *-o* lett). A *Macko* ~ *Mackó* egyéni névből gyakori családnév lett '*Maczkó* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Duna–Tisza közének déli részén, továbbá Nyíregyháza és Békéscsaba környékén gyakoribb.

Mácsai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mácsai* 957, *Mácsay* 52, *Mátsay*; *Macsai*, *Machai*; *Mácsi* 113, *Macsi* 182. Más változatokkal együtt összesen: 1318.

Eredete A bibliai héberben két név jelentése ugyanaz: 'Isten ajándéka'. Az egyik *hytytm* [*Mah teet yah (Mátítjá)*], amelynek még a héberben kialakult *ytm* [*Mah tee (Mátí)*] változata. A másik *whytytm* [*Mah teet yah hu (Mátítjáhu)*] pedig valószínűleg arámi eredetű. A görögbe mindenkor átkerült: *Ματθαῖος* [*Matthaiosz*] és *Ματθίας* [*Matthiasz*] alakban. Mindkettőt átvette a latin *is Matthaeus*, illetve *Matthias* formában. Bármelyik lerövidülhetett egy szótágra (*Ma-*) és fölvette a *-cs* vagy a *-csa ~ -csó* kicsinyítő képzőt. Az Árpád-korban számos *Mach* és *Macha*, *Macho* [*Mács* és *Mácsá*, *Mácsó*] személynév lett belőlük. Mindegyikból magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév vált Arad, Bács, Bihar, Győr, Hunyad, Kolozs, Komárom, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Zaránd vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőlük. Azt csak alapos családtörténeti kutatással lehet kideríteni, hogy melyik családnév ered *Macs*, *Macsa* vagy *Macsó* helynévből, ugyanis a név végi *-ai* magánhangzó-találkozás (hiátus) az *-a-* kivételevel megszűnt, s a *Mácsai* ~ *Macsai* nevekből is *Mácsi* ~ *Macsi* lehetett, mint ahogyan a *Macsói* is változhatott *Macsai* alakra.

Elterjedtsége A Dél-Alföldön gyakoribb.

Madár

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Madár* 1038, *Madar* 764. Más változatokkal együtt összesen: 1803.

Eredete Előzménye, ismeretlen eredetű *madár* szavunk metaforikusan és szimbolikusan is személynévvé válthatott már igen korán. A hasonlóság alapja vékony termet, könnyed mozgás, mozgékonyság, esetleg vándorlás, gyakori költözökés is lehetett. Jelképesen pedig madarat tartók vagy valamely madárra vadászók kaphatták meg a nevet. Az egyéni névből apai családnév lett '*Madár* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Ugyanígy azonban ragadványnévből vagy közvetlenül is lehetett családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Csak két *Vogel* nevű vette föl magyarosítás céljából a XIX. században.

Madarász

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Madarász* 4649, *Madarasz*; *Madaras* 566. Más változatokkal együtt összesen: 5229.

Eredete Előzménye, ismeretlen eredetű *madár* szavunk igen korán fölvehette vagy a foglalkozást jelentő *-ász* képzőt, vagy pedig a 'valamit birtokló', 'valamivel ellátott' jelentésű *-s* képzőt. Régi adatai között az írás bizonytalansága miatt nem lehet különbséget tenni (ugyanis az *-s* és *-sz* jele az *-s*, az *-a-* és *-á-* jele pedig ugyanaz az *-a-* betű volt hosszú ideig). Mindezek következtében gyakori családnévvé vált valamennyi névforma. Ennek az a magyarázata, hogy mind a madarak tollának, tojásának a gyűjtése, mind vadászatuk léppel vagy csapdával sok embert foglalkoztatott. Olyanok is voltak, akik kedvtelésből vagy eladásra neveltek különböző madarakat. Ezek minden megkaphatták előbb ragadványnévként, majd családnévként, de akár közvetlenül is a *Madaras* vagy *Madarász* családnevet.

Elterjedtsége A *Madarász* az Alföldön, a *Madaras* az északkeleti nyelvterületen gyakoribb.

Névváltoztatás Csak egy *Vogel* nevű család magyarosított *Madaras*, de több, *Fógel*, *Martinidesz*, *Mentler*, *Mladenics*, *Masznyák* és *Vukovics* nevű *Madarász* névre a XIX. században. (Kedveltebb volt a *Madarasi* új névként való fölvétele.)

Mag

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mag* 1076, *Magh*; *Mág*; *Magg*. Más változatokkal együtt összesen: 1086.

Eredete Előzménye ősi, finnugor eredetű *mag* szavunk. Ennek jelentése a növényi termésen kívül lehetett 'sperma, ivadék, leszármazott, gyermekek', továbbá olyan állat vagy növény, amely kiválósága miatt szaporításra alkalmasnak látszott, vetésre, tenyésztésre való volt. E sokirányú jelentése tette alkalmassá személynévként való használatára. Igen sokan szimbolikusan (aki képes fönntartani a családot) vagy metaforikusan (olyan, mint a legnemesebb magnák hagyott növény vagy állat) kapták az Árpád-korban. Az egyéni nevekből családnevek lettek 'Mag' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Az egyéni nevekhez hasonló (szimbolikus, metaforikus) módon előbb ragadványnévi használlattal, majd a régebbi családnév helyére lépve is létrejöhett a családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Mága

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mága* 1558, *Maga* 46. Más változatokkal együtt összesen: 1604.

Eredete Előzménye ősi, finnugor eredetű *mag* szavunk. Ennek jelentése a növényi termésen kívül lehetett 'sperma, ivadék, leszármazott, gyermekek', továbbá olyan állat vagy növény, amely kiválósága miatt szaporításra alkalmasnak látszott, vetésre, tenyésztésre való volt. E sokirányú jelentése tette alkalmassá személynévként való használatára. Igen sokan szimbolikusan (aki képes fönntartani a családot) vagy metaforikusan (olyan, mint a legnemesebb magnák hagyott növény vagy állat) kapták az Árpád-korban. A *Mag* személynév sokszor megkapta az *-a* kicsinyítő képzőt vagy birtokjelet. Ez a *toldalékolt* (*Maga*) forma vált gyakran családnévvé. Az első szótag magánhangzójának nyúlása (*-a-* > *-á-*) a hangsúly hatására akkor ment végre, amikor elveszítette a név a közszi ésbecnévi jelentését.

Elterjedtsége A *Maga* családnév a Dunán túl, a *Mága* pedig a Tiszántúl északi részén gyakoribb.

Magda

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi vagy anyanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Magda* 1030, *Magada*, *Magdo*, *Magdó* 72, *Magdu*. Más változatokkal együtt összesen: 1112.

Eredete Előzménye ősi, finnugor eredetű *mag* szavunk. Ennek jelentése a növényi termésen kívül lehetett 'sperma, ivadék, leszármazott, gyermekek', továbbá olyan állat vagy növény, amely kiválósága miatt szaporításra alkalmasnak látszott, vetésre, tenyésztésre való volt. E sokirányú jelentése tette alkalmassá személynévként való használatára.

Igen sokan szimbolikusan (aki képes fönntartani a családot) vagy metaforikusan (olyan, mint a legnemesebb magnak hagyott növény vagy állat) kapták az Árpád-korban. A *Mag* személynév sokszor megkappa a -d és -a kicsinyítő képzőt, s apanévként így vált családnévvé.

Néhány esetben a *Magdaléna* rövidülésével keletkezett *Magda* is anyai családnévvé (matronimikonná) lehetett, de ez nem volt jellemző a magyar családnevek kialakulására. A *Magdo* ~ *Magdó*, *Magdu* alakok a név végi -a záródásával alakultak a *Magda* névből.

Elterjedtsége A név használata leginkább Heves megyére és a Dél-Alföldre jellemző.

Magony

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Magony* 1000, *Magon* 19; *Mogony* 29. Más változatokkal együtt összesen: 1049.

Eredete Előzménye ősi, finnugor eredetű *mag* szavunk. Ennek jelentése a növényi termésen kívül lehetett 'sperma, ivadék, leszármazott, gyermek', továbbá olyan állat vagy növény, amely kiválósága miatt szaporításra alkalmasnak látszott, vetésre, tenyésztsére való volt. E sokirányú jelentése tette alkalmassá személynévként való használatára. Igen sokan szimbolikusan (aki képes fönntartani a családot) vagy metaforikusan (olyan, mint a legnemesebb magnak hagyott növény vagy állat) kapták az Árpád-korban. A *Mag* személynév sokszor megkappa az -n ~ ny kicsinyítő képzőt, s apai családnév lett belőle. (A hasonlóan képzettbecenevek nem voltak ritkák az Árpád-korban: *Bakony*, *Györköny*, *Harsány*, *Hetény*, *Ikrény*, *Tomcsány*, *Zákány* stb. A szlávban is létrejöhettek ilyen nevek: *Okány*, *Zsadány*, de a *Magony* alapszava a magyar eredet mellett szól.)

Elterjedtsége A Dél-Alföldön, Csongrád megyében, Szeged környékén gyakori.

Magyar

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Magyar* 21 208, *Madjar*, *Madyar*, *Maghiar*, *Madzsar*. Más változatokkal együtt összesen: 21 240.

Eredete Népnevünk eredetileg összetett szó volt. Első eleme az ősi ugor eredetű *modzs- ejtésű és 'mag, ember, férfi, nép' jelentésű közszó, második része pedig a még régebbi, finnugor eredetű, szintén 'férfi' jelentésű *er* elem. (Ez önállóan már nem él, de benne található a *férj*, *ember* szavakban.) Az összetétel elhomályosulása után érvényesült a magánhangzó-harmónia. Ennek következtében jött létre a *magyar* ~ *megyer* alakváltozat. A *magyar* szót ma is használják a népnyelvben egyszerűen az 'ember, egy ember, ismeretlen ember' jelentésben. Régen is ebben az értelemben vált sok beköltözött, ismeretlen családnevévé, de Erdélyben a székelyektől való elkülönítő szó is volt a *magyar*, s így is családnévvé válhatott. Ritkább volt az, amikor idegenek között kapta meg valaki megkülönböztetésül, ugyanis a nem magyarok a saját nyelükön határozták meg a nemzetiséget: *Unger* ~ *Ungár*, *Venger*, *Ugro* stb. (Kivétel a szlovák, ahol a *mad'ar* átalakulhatott családnévvé.)

Elterjedtsége Kárpátján és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, főleg *Ungár* ~ *Unger* nevűek, de *Mayermozes*, *Mandl*, *Manik*, *Maxl*, *Mondschein* és végül *Csík*, *Halász*, *Mag*, *Nyikos*, *Tóth* nevűek is fölvették ismeretlen okból.

Magyari

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Magyari* 2711, *Magyary* 88, *Madjari*. Más változatokkal együtt összesen: 2823.

Eredete Népnevünk eredetileg összetett szó volt. Első eleme az ősi ugor eredetű *modzs- ejtésű és 'mag, ember, férfi, nép' jelentésű közszó, második pedig a még régebbi, finnugor eredetű, szintén 'férfi' jelentésű *er* elem, amely önállóan már nem él, de benne található a *férj*, *ember* szavakban. Az összetétel elhomályosulása után érvényesült a magánhangzó-harmónia. Ennek következtében jött létre a *magyar* ~ *megyer* alakváltozat. A *magyar* szót ma is használják a népnyelvben egyszerűen az 'ember, egy ember, ismeretlen ember' jelentésben. Régen is ebben a jelentésben vált sok beköltözött, ismeretlen nevévé, de Erdélyben a székelyektől való elkülönítő is volt a *magyar*, s így is egyéni névvé válhatott. Ritkább volt az, amikor idegenek között kapta meg valaki megkülönböztetésül, ugyanis a nem magyarok a saját nyelükön határozták meg a nemzetiséget: *Unger* ~ *Ungár*, *Venger*, *Ugro* stb. A *Magyar* személynév megkaphatta az -i birtokjelet, s akkor 'Magyar' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel vált családnévvé.

Volt azonban néhány (a *megyernél* sokkal ritkább) *magyar* törzsnévből kialakult településnevünk is Heves, Somogy, Sopron vármegyében. Ezek bármelyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Unger*, *Ugorcsák*, *Macsán*, *Malusil*, *Moldován*, *Muldl* változtatta erre a nevét XIX. század folyamán.

Májer

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Májer* 1370, *Majer* 1725; *Mayer* 5103, *Máyer* 125, *Mayr* 16; *Maier* 104; *Mayher*, *Mayherr*; *Meyer* 86, *Mejer*, *Meijer*. Más változatokkal együtt összesen: 8549.

Eredete A névnek a német nyelvben is két forrása van. Az egyik a középfelnemet *mei(g)er* 'családfő', majd 'tanyásgazda', később 'kasznár' jelentésű szó. Mint minden foglalkozásnévből, ebből is gyakori családnév lett. Már a XIV. században volt *Maier* alakja is. Mindkét névforma Németország keleti felében gyakoribb, de a *Mayer* délebbre, Bajorországból, a *Meyer* viszont északabbról, Alsó-Szászországban fordul elő többször.

A név másik forrása a jiddis *meir*, amely a héber *ryam* [*meh eer (mē'ir)*] 'fényes, ragyog' jelentésű szóra vezethető vissza. Egyéni névként ma sem ritka a zsidó névadásban, s apanévként vált gyakori családnévvé az aszkenázi zsidóság körében.

A magyar nyelvbe minden név német közvetítéssel került be, s részben a magyar helyesírás bizonytalansága, részben már a németben való sokalakúsága miatt szép számú írásváltozata alakult ki.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati szélén és a Dunántúl délkeleti részén, valamint Szabolcs és Szatmár megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen magyarosították *Major*, *Mátrai*, *Mezei*, néhányan *Majoros*, *Majérfi*, *Majorfi*, *Makai*, *Márai*, *Marosi*, *Mártonfi*, *Mérai*, *Merényi* névre a XIX. század folyamán.

Major

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Major* 11 914, *Maior* 17; *Majór*; *Mayor* 15. Más változatokkal együtt összesen: 11 989.

Eredete Végső forrása a latin eredetű, 'nagyobb' jelentésű *maior* melléknévi középfok. Ez bekerült sok európai nyelvbe a többi hasonló társ közül kiemelt, fölügyelettel megbízott személy megnevezésére. A magyarba közvetlenül is eljuthatott, de elköpzelhető a bajor-osztrák közvetítés is. Első előfordulásai helynevek: egy birtok nagyobb területére utalnak, ahol általában gazdasági épületek is voltak. Később ennek a birtoktestnek a felelős vezetőjét, első emberét is így neveztek, vagyis foglalkozásnévvé vált a szó. Foglalkozásneveinkből pedig igen gyakran lett családnév. Jelentése tehát 'első ember a birtokon, gazda, kasznár, intéző'.

A francia eredetű, 'őrnagy' jelentésű katonai tisztség nevéből nem lehetett családnév a magyarban, mert az csak a XVIII. században került (német közvetítéssel) hozzánk.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Mayer*, néhány *Mailender*, *Marmorstein*, *Altmann*, *Schwarz* magyarosított erre a XIX. században.

Majoros

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Majoros* 5806, *Majoross* 28. Más változatokkal együtt összesen: 5839.

Eredete Végső forrása a latin eredetű, 'nagyobb' jelentésű *maior* melléknévi középfok. Ez bekerült sok európai nyelvbe a többi hasonló társ közül kiemelt, fölügyelettel megbízott személy megnevezésére. A magyarba közvetlenül is eljuthatott, de elköpzelhető a bajor-osztrák közvetítés is. Első előfordulásai helynevek: egy birtok nagyobb területére utalnak, ahol általában gazdasági épületek is voltak. A *major* szó 'valamit birtokló', 'valamivel ellátott' vagy 'valamivel foglalkozó' -s képzővel ellátva foglalkozásnévvé vált. Legtöbbször egy birtoktestnek, *major* megbízott vezetőjének, irányítójának a megnevezése a „*majoros gazda*” jelzős szerkezetből önállósult tapadásos jelentésávitellel (mint a 'tokaji bor' > 'tokaji'). A foglalkozásnevek legtöbbjéhez hasonlóan ez is gyakori családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány Mayer, Majorschia, Löventritt, Rabatiu magyarosított erre a XIX. század folyamán.

Majzik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Majzik* 1048, *Mojzik*, *Mojzsik*. Más változatokkal együtt összesen: 1058.

Eredete Alapszavát, a Mózes nevet egyesek az ókori egyptomi nyelvben 'fiú, gyermek' jelentésű *mos ~ mes* szóból eredeztetik, ugyanis névösszetételekben *-moses* formában 'valakinek a fia' jelentésben élt a szó. Mások népetimológiásan a bibliai héber eredetű, 'akit (a vízből) kihúztak' jelentésű *hvwm* [Moh she (Mosë)] névből magyarázzák. A név két átírásban is bekerült a görögbe: *Μωϋσῆς* [Moüssesz] és *Μωσῆς* [Moszész] alakban. A latin Martyrologium Romanum (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyve) a *Moyses* alakot fogadta el, s ez terjedt el a kereszteny világban. A szláv nyelvekbe is eljutott a név, a szlovákban lerövidült egy szótagra (*Mojz ~ Majz*), amely fölvette az apanévi 'valakinek fia, leszármazotta' jelentésű *-ik* képzőt, s családnévvé vált. Így jelentése 'Majz ~ Mojz (Mózes) fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Leginkább a Pest-Szolnok-Gyöngyös vonalától északra eső területeken gyakori.

Makai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Makai* 4244, *Makay* 449, *Makaji*, *Makkai* 1254, *Makkay* 96; *Makói* 16. Más változatokkal együtt összesen: 6096.

Eredete Alapszava, valamelyik *Mak-* kezdetű keresztnévünk (*Makabeus*, *Makarius*, *Makrinus*) egy szótágra rövidült alakja vagy a bizonytalan eredetű *Mak ~ Makk* ősi egyénnév kicsinyítő -ó képzővel ellátva *Makó* lett, s ebből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnev lett Baranya, Csanád, Fejér, Kolozs vármegyében. Ezek bármelyikének korábbi **Makay* alakjához járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s a *Makayi* alakból szabályosan kiesett a -γ- hang, így keletkezett a *Makai* eredetre, származási helyre utaló családnév. A két magánhangzó közötti (intevokális helyzetű) mássalhangzó nyúlása (geminálódása) a XVI–XVIII. század szokásos változása volt sok nyelvjárásban, s a *Makkai* formát eredményezte.

A fölsorolt keresztnévek közül a görög eredetű, 'szerencsés, boldog' jelentésű *μάκαρ* [mákár] szóból alakult *Makáriος* [Mákáriosz] jöhet leginkább számításba, mivel igen kedvelt keresztnév volt az Árpád-korban. Ebből alakult a Makó névváltozat, s ez lehetett a Csanád (ma Csongrád) megyei városnak a nevévé, amelyből a legtöbb családnév ered.

Elterjedtsége A *Makai* alakok az Alföld déli területére, a *Makkai* nevek pedig az északkeleti nyelvterületre (mai határainkon kívül is) jellemzőek.

Névváltoztatás Többem, *Mach*, *Machala*, *Mayer*, *Memlaner*, *Mokan* nevűek a *Makai*, néhány *Maucha* és *Makaria* nevű a *Makkai* alakra magyarosított a XIX. században.

Makk

Típusa Apanévi eredetű vagy foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Makk 819, Mak 36, Mák 1296, Mákk, Mok, Mók 43, Mokk, Muk 88, Mukk 17. Más változatokkal együtt összesen: 2312.

Eredete Több név egybeesése. Egyik az ismeretlen eredetű, 'tölgy és bükk termése' jelentésű, a korai följegyzésekben és a népnyelvben nagy írás- és ejtésváltozatosságot mutató mai *makk* szavunk, amely már a XII. században megjelent személynévként, s igen kedvelt név lett az Árpádok korában. Valószínűleg foglalkozási szimbolumnévként vált egyéni és családnévvé: *makkot* gyűjtő kaphatta. Emberi és állati eleség céljára ugyanis összel sokan gyűjtötték az erdőkben a makkot.

Szláv eredetű mák növénynevűkből is lehetett személynév. Ezen az egyéni néven keresztül vagy attól függetlenül is létrejöhettet családnév hasonlóképpen a foglalkozás jelképeként: máktermelő, mákkal kereskedő. Szóba jöhet azonban a kedvelt ételre való utalás: mákkal készült ételeket elvező, szerető vagy azokat kiválóan készítő is viselhette.

Föltételezhető továbbá, hogy a magyar belső fejleményű *mak-* ~ *mok-* ~ *muk-* hangutánzó tőnek a beszédhibásokra jellemző hangadása (*makog*, *mukkan*) vált ragadványnévvé. A ragadványnév pedig gyakran kiszorította a régebbi családnevet, s önálló családnévvé vált.

Végül valamely *Mak-* ~ *Mok-* ~ *Muk-* kezdetű keresztnévnek (*Makabeus*, *Makarius*, *Makrinus*) egy szótagra való rövidülése is lehetséges. Ezek előbb egyéni, abból apanévi családnévvé válása is lehetséges, mivel mindenkor említett név szerepel a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében), s előfordul az Árpád-kori személynevek között. Mind a négy lehetőség a magyar nyelven belül alakult ki, ezért valamennyit magyar családnévnek kell tekintenünk. Csak alapos családtörténeti kutatásokkal lehet folttární, hogy a mai családnevek közül melyik eredetre vezethető vissza a keresett név.

Elterjedtsége A *Makk* nevek a Duna vonalától nyugatra, a *Mák* nevek pedig attól keletre gyakoribbak.

Makó

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Makó* 1950, *Mako* 23; *Machó* 39, *Macho*; *Makau*. Más változatokkal együtt összesen: 2015.

Eredete Alapszava, valamelyik *Mak-* kezdetű keresztnevünk (*Makabeus*, *Makarius*, *Makrinus*) egy szótagra rövidült alakja vagy a bizonytalan eredetű *Mak* ~ *Makk* ősi egyénnév kicsinyítő -ó képzővel ellátva *Makó* lett. A fölsorolt keresztnevek közül a görög eredetű, 'szerencsés, boldog' jelentésű *μάκαρ* [*mákár*] szóból alakult *Μακάριος* [*Mákáriosz*] jöhet leginkább számításba, mivel igen kedvelt volt az Árpád-korban. *Mako*, *Makou*, *Macho*, *Machou* formában is sokszor följegyezték. Egyénnévből vált apai családnévvé. Jelentése 'Makó' nevű személy fia, leszármazotta'.

Makó nevű település volt a családnevek kialakulása idején Baranya, Csanád, Fejér és Kolozs vármegyében, ezek közül bármelyik eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott minden változtatás nélkül vagy később lekoppott -i képzővel.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Makra

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Makra* 1524, *Mákra*, *Makara* 262. Más változatokkal együtt összesen: 1790.

Eredete Előzménye a görög eredetű, 'szerencsés, boldog' jelentésű *μάκαρ* [*mákár*] szóból alakult *Μακάριος* [*Mákáriosz*], amely igen kedvelt keresztnév volt az Árpád-korban. Ennek két szótagra rövidült formája (*Makar*) fölvette az -a kicsinyítő képzőt, de az így létrejött *Makara* névből a nyelvjárások többségében a kétnyíltszótágos tendencia szerint kiesett a második nyílt szótag magánhangzója, s maradt a *Makra* névalak. Ebből egyéni, majd pedig apai családnév lett. Jelentése 'Makra' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dél-Alföldön, különösen Szeged környékén gyakori.

Makrai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Makrai* 971, *Makray* 106; *Macrai*; *Mákrai*; *Mokrai* 55; *Makri*; *Mokri* 70, *Mokry* 23. Más változatokkal együtt összesen: 1236.

Eredete Előzménye a görög eredetű, 'szerencsés, boldog' jelentésű *μάκαρ* [*mákár*] szóból alakult *Μακάριος* [*Mákáriosz*], amely igen kedvelt keresztnév volt az Árpád-korban. Ennek két szótagra rövidült formája (*Makar* ~ *Mokor*) fölvette az -a kicsinyítő képzőt, de az így létrejött *Makara* ~ *Mokora* névből a kétnyíltszótágos tendencia szerint kiesett a második nyílt szótag magánhangzója, s maradt a *Makra* ~ *Mokra* névalak. Ebből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Arad, Máramaros, Szatmár, Temes, Ung vármegyében. Ezek közül bármelyik fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Ugyanakkor a *Makra* személynév is megkaphatta az -i birtokjelet, s így lett apai családnév. Jelentése ekkor 'Makra' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület északi felén, különösen Nógrádban gyakori.

Névváltoztatás Néhány *Macker* és *Mackenhammer* magyarosítási céllal fölvette a XIX. században.

Makula

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Makula* 2491; *Machula*, *Macula* 11. Más változatokkal együtt összesen: 2508.

Eredete A bibliai héberben két név jelentése ugyanaz: 'Isten ajándéka'. Az egyik *hytytm* [*Mah teet yah (Mátítjá)*], amelynek még a héberben kialakult *ytm* [*Mah tee (Mátî)*] változata. A másik *whytytm* [*Mah teet yah hu (Mátítjáhu)*] pedig valószínűleg arámi eredetű. A görögbe mindenkor átkerült: *Ματθαῖος* [*Matthaiosz*] és *Ματθίας* [*Matthiasz*] alakban. Mindkettőt átvette a latin is *Matthaeus*, illetve *Matthias* formában. (A magyarban Máté és Mátyás keresztnévek lettek belölük.) A szlovákban *Matús* és *Matej* nevekkel feleltetik meg az alapneveket,becézőik és az abból kialakult családnevek azonban nem térnek el egymástól. Az egy szótagra rövidült *Ma-* a szlovákban megkapta a régi *-cha* kicsinyítő képzőt (*Macha* lett). Ezt továbbképezték *-ula* névszóképzővel, amely közszavakhoz is, személynevekhez is járult. Így alakult ki a *Machula* név, amely a magyarban a *-ch-* hangot *-k-*ra cserélte.

Elterjedtsége A Tisznán túl, különösen Püspökladány környékén gyakoribb.

Málik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Málik* 545, *Malik* 492; *Mályik*, *Malyik* 28. Más változatokkal együtt összesen: 1070.

Eredete Alapszava, a 'kicsi, kevés' jelentésű szláv *mali* ~ *mal'i* szó külső tulajdonság vagy életkorra utalás révén személynévvé vált a szlovák nyelvben (éppen úgy, ahogyan a magyarban a *kis* szó). Ehhez került az apanévi (patronimikon) szintén szlovák *-ik* képző, s gyakori családnévvé lett. Jelentése '*Mali* (*Kis*) nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Málik* Nyíregyháza környékén, a *Malik* Pest környéki szlovák eredetű településeken és általában a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Marosi* családnévre cserélték a XIX. században.

Mándi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mándi* 826, *Mándy* 144; *Mandi*, *Mandy*. Más változatokkal együtt összesen: 1000.

Eredete Vitatott annak a személynévnek az eredete, amelyből a *Mánd* településnév lett. Egyes vélemények szerint a német 'ember, férfi, bátor férfi' jelentésű *mann* szó még a németben *Man* ~ *Mán* személynév lett, s ez bekerült a magyar névkincsbe, ahol megkapta a *-d* kicsinyítő képzőt. Mások szerint az ótörök 'hároméves juh' jelentésű *man* lett még a törökben személynév (*Man*), s ez került át a magyar névkincsbe. Az Árpád-korban önállóan is előfordult, de *-d* kicsinyítő képzővel sem volt ritka. Ezek egyikéből lett magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnév Baranya, Szatmár, Zala vármegyeiben. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvtérület északkeleti részén gyakoribb, s ez arra utal, hogy a nevek többsége a Szatmár megyei *Mánd* település nevéből alakult.

Névváltoztatás Néhány *Mandel* és *Mandl* nevű magyarosított erre a XIX. század folyamán.

Maráz

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Maráz* 398, *Maraz*; *Marász*, *Márász*, *Marácz* 121, *Marac*, *Marátz*, *Maracz*; *Mráz* 1026, *Mraz*. Más változatokkal együtt összesen: 1555.

Eredete Előzményéből, a szláv 'hideg, fagy' jelentésű *moroz* ~ *mraz* szóból külső tulajdonság alapján (kézfogásnál: hidegebb kezű, vagy a hideget jól tűró) *Mraz* személynév lett. Egyéni névből apai családnév vagy pedig ugyanazokkal a motivációkkal ragadványnév, esetleg közvetlenül családnév alakult. Magyar nyelvkörnyezetben a névkezdő (*Mr-*) mássalhangzó-torlódás *-a-* bontóhanggal fölöldődött.

Elterjedtsége A Dunán túl a *Maráz*, Pest környékén pedig a *Mráz* forma gyakoribb.

Márki

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Márki 1400, Márky 60; *Marki*. Más változatokkal együtt összesen: 1498.

Eredete A rómaiak előtti (preromán kori) Itália valamely nyelvéről származik a 'halál' jelentésű *Mamers ~ Mamors* isten neve, amely a latinban *Mars* lett. Valószínűleg ebből az istennévből alakult a népes római *Marcus* nemzettség neve is. Ez az újszövetségi evangélista által lett népszerű keresztnév az egész keresztény világban, s *Márk* alakban nálunk is nagyon gyakori volt az Árpádok és Anjouk korában. Mint apanévezhez gyakran járulhatott az -i birtokjel, s 'Márk' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel lett belőle családnévvé.

A *Márk* személynév azonban magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált (*Márk* vagy *Márok* alakban) Baranya, Bereg, Gömör, Heves, Komárom, Krassó, Kraszna, Nógrád, Sáros, Somogy, Temes, Tolna, Trencsén, Zala, Zemplén vármegyében. Ezek bármelyikéhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége Az Alföld délebbi részén, elsősorban Karcag–Püspökladány és Szeged környékén gyakoribb.

Markó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Markó 4536, *Marko* 51, *Márkó* 139, *Márko*, *Márku* 99, *Marku*. Más változatokkal együtt összesen: 4860.

Eredete A rómaiak előtti (preromán kori) Itália valamely nyelvéről származik a 'halál' jelentésű *Mamers ~ Mamors* isten neve, amely a latinban *Mars* lett. Valószínűleg ebből az istennévből alakult a népes római *Marcus* nemzettség neve is. Ez az újszövetségi evangélista által lett népszerű keresztnév az egész keresztény világban, s *Márk ~ Márkus* alakban nálunk is nagyon gyakori volt az Árpádok és Anjouk korában. Sokszor megkaptta az -ó kicsinyítő képzőt, s becenévként vált apanévi családnévvé. Jelentése 'Markó' nevű személy fia, leszármazotta'. Az ide sorolt nevek egy része esetleg idegen (szláv vagy olasz) nyelvben is kialakulhatott, de a magyarban is teljesen szabályos becenévi (hypocoristicus) forma volt.

Elterjedtsége A *Markó* alak a Dunán túl, a *Márku* Kárpátalján gyakoribb.

Markovics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Markovics* 2078, *Markovits* 415, *Markovich* 41, *Márkovics* 84, *Márkovits*, *Markovych*. Más változatokkal együtt összesen: 2657.

Eredete A rómaiak előtti (preromán kori) Itália valamely nyelvéről származik a 'halál' jelentésű *Mamers ~ Mamors* isten neve, amely a latinban *Mars* lett. Valószínűleg ebből az istennévből alakult a népes római *Marcus* nemzettség neve is. Ez az újszövetségi evangélista által lett népszerű keresztnév az egész keresztény világban, s *Márk* alakban jutott el a déli szlávok közé, akik az -ovics apára utaló névképzővel (patronimikonnal) megtoldva alakítottak belőle családnevet. Jelentése 'Mark' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület déli, délnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan fölvették helyette a *Markos*, *Máriási*, *Marosi* nevet a XIX. században.

Márkus

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Márkus* 7097, *Márkuss*, *Markus* 26; *Márkos* 85. Más változatokkal együtt összesen: 7232.

Eredete A rómaiak előtti (preromán kori) Itália valamely nyelvéről származik a 'halál' jelentésű *Mamers ~ Mamors* isten neve, amely a latinban *Mars* lett. Valószínűleg ebből az istennévből alakult a népes római *Marcus* nemzettség neve is. Ez az újszövetségi evangélista által lett népszerű keresztnév az egész keresztény világban, s *Márk ~ Márkus* alakban nálunk is nagyon gyakori volt az Árpádok és Anjouk korában. Az -us lehet néhány esetben a latin -us végződés megőrzése, de más neveknél ez ritkán történt meg (*Paulus* > *Pál*), sokkal valószínűbb a *Márk* alak magyar -us kicsinyítő képzővel való megtoldása. Tehát a családnevek nagy többsége a *Márkus* becenévből ered. Jelentése 'Márkus' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl némileg gyakoribb.

Maros

Típusa Lakóhelyre utaló, helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Maros 1076, *Marus, Maruss, Marozs, Maruzs* 242. Más változatokkal együtt összesen: 1393.

Eredete Két név egybeesése. Előzménye lehet az a valamely ósi indoeurópai nyelv ’állóvíz, tenger, tó’ jelentésű **mori* szavából alakult **moriso-* származék, amely az első görög féljegyzésekben *Máρις [Marisz]* alakban fordult elő. A magyarba szláv közvetítéssel jutott el, s *Maros* alakban folyóvíz nevévé lett. Személynévül és családnévül megkaphatta az, aki közvetlenül a partján lakott, ott élt, dolgozott, halászott, hajózott.

Ugyanakkor a szláv nyelvekben a *Martin (Márton)* névből *Maroš*becenév alakult, amely bekerült a magyar névkincsbe is. A *Maros* egyénnévből pedig apai családnév lett ’*Maros* nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel. A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) vagy egy azonos víznévből településnév lett Bihar, Hont, Hunyad, Nógrád, Somogy, Szatmár, Torda, Veszprém vármegyében. Bármelyikből az ’onnan/oda való’ jelentésű -i képző nélkül is vagy annak lekopásával eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett. Ezek is gyarapították a folyónévből lett családnevek számát.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti és délkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Markovics* és *Mittler* magyarosította erre a nevét a XIX. században.

Marosán

Típusa Lakóhelyre utaló helynévi eredetű, román családnév.

Változatai *Marosán* 522, *Marosan, Marosián, Marozsán* 773; *Marusan, Marusán; Mrsán* 35, *Mrsan* 47. Más változatokkal együtt összesen: 1387.

Eredete Két név egybeesése. Előzménye lehet az a valamely ósi indoeurópai nyelv ’állóvíz, tenger, tó’ jelentésű **mori* szavából alakult **moriso-* származék, amely az első görög féljegyzésekben *Máρις [Marisz]* alakban fordult elő. A magyarba szláv közvetítéssel jutott el a folyóvíz neve *Maros* alakban. Ezt a román nyelv is átvette, majd eredetre, származásra utaló -an képzővel személynévvé és családnévvé alakította. Családnévül azok kaphatták meg, akik közvetlenül a partján laktak, ott éltek, dolgoztak, halásztak, hajóztak.

Ugyanakkor a szláv nyelvekben a *Martin (Márton)* névből *Maroš*becenév alakult, amely bekerült a magyar névkincsbe is. Ebből a *Maros* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) vagy egy azonos víznévből településnév lett Bihar, Hont, Hunyad, Nógrád, Somogy, Szatmár, Torda, Veszprém vármegyében. Ezekből a keleti részen levők közül (Bihar, Hunyad, Torda vármegyében) ugyanazzal a román ’onnan/oda való’ jelentésű -an képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett.

Elterjedtsége A délkeleti nyelvterületen gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Marosi* névre magyarosítottak a XIX. században.

Marosi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Marosi* 3058, *Marosy* 101, *Marossi* 10, *Marosssy* 144, *Marozsi* 154, *Marozsy, Marusi, Marusy, Marussi* 16, *Marussy, Maruzsi* 136. Más változatokkal együtt összesen: 3645.

Eredete Két név egybeesése. Előzménye lehet az a valamely ósi indoeurópai nyelv ’állóvíz, tenger, tó’ jelentésű **mori* szavából alakult **moriso-* származék, amely a görögben *Máρις [Marisz]* lett. A magyarba szláv közvetítéssel jutott el, s *Maros* alakban vált folyóvíznevünké. Ez megkaphatta az ’onnan/oda való, oda tartozó’ jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási vagy lakóhelyre utaló családnévvé vált. Azok viselhették először, akik közvetlenül a partján laktak, ott éltek, dolgoztak, halásztak, hajóztak.

Ugyanakkor a szláv nyelvekben a *Martin (Márton)* névből *Maroš*becenév alakult, amely bekerült a magyar névkincsbe is. Ebből a *Maros* alakból pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Bihar, Hont, Hunyad, Nógrád, Somogy, Szatmár, Torda, Veszprém vármegyében. Bármelyik megkaphatta ugyanazt az ’onnan/oda való’ jelentésű -i képzőt, mint a folyónév, s a települések neveiből is válthatott eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl és Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, köztük több *Marosan, néhány Mahler, Malik, Mandl, Mandel, Maressegh, Markschedl, Marmorstein, Mayer, Morgenstern, Morhauser, Motz, Mráv, Murcsián* nevű is fölvette magyarosítás céljából a XIX. században.

Maróti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Maróti* 1529, *Maróty* 12, *Maróthi* 124, *Maróthy* 115; *Marothi* 10, *Marothy*; *Maroti* 33; *Marótyi*, *Marotyi*; *Maróczi* 19, *Maróczy*, *Maroczi*; *Marótzy*. Más változatokkal együtt összesen: 1865.

Eredete Előzménye a valamely ősi indoeurópai nyelv ’állóvíz, tenger, tó’ jelentésű **mori* szavából az ószlávban alakult *Morava* víznév. Ebből a mellette élő népcsoport **moravci* neve lett, aminek a jelentése ’morva emberek’. A magyarban az -av- (-av- > -au- > -o- úton) teljesen szabályosan vált -o-vá, a név végén álló -c pedig általában hanghelyettesítéssel -t lett (éppen úgy, mint a *nyemc* > *német* esetében), de nemely nyelvjárásban meg is maradhatott -c-nek (*maróc*). Így alakult ki a magyar *marót* ~ *maróc* népnév és személynév. Mindkettőből településnél lett Baranya, Bihar, Kolozs, Pilis, Sopron, Tolna, Valkó, Vas, Zala, Zaránd vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az ’onnan/oda való’ jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott. Ugyanakkor a *Marót* ~ *Maróc* személynév is fölvehette az -i birtokjelet, és ’*Marót* (*Maróc*)’ nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel apai családnév lehetett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén, különösen Szeged környékén gyakori.

Márta

Típusa Apanévi, esetleg anyanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Márta* 2020; *Mártha* 418, *Martha*, *Marta* 11. Más változatokkal együtt összesen: 2453.

Eredete Végső forrása a rómaiak előtti (preromán kori) Itália valamely nyelvéről származó, ’halál’ jelentésű *Mamers* ~ *Mamors* isten neve, amely a latinban *Mars*, a harc, háború istene lett. Ebből alakult ki a *Marcius* nemzetiségnév ’*Marshoz hasonló*’ jelentéssel, majd pedig az e nemzetseghez tartozók neveként a *Martinus* személynév, később keresztnév. Ezt a nevet viselte az a Kr. u. 316 körül Pannoniában született Tours-i Szent Márton, aki mint lovag, köpenyét elfelezve megosztotta egy koldussal, s ezért a minden időben ritka „kegyes katona” jelképeként igen népszerűvé vált az egész kereszteny világban. Magyarországon is sokan viselték a nevét mind az Árpádok, mind az Anjouk korában. Több becenév is alakult belőle, amelyek közül egyik az egy szótágra rövidült (*Mart-*), és -a képzővel ellátott *Marta* ~ *Márta* (akkor még férfinév is!). Mivel elég sokan viselték ezt is, gyakori apai családnév lett belőle ’*Marta* ~ *Márta*’ nevű apának a fia, leszármazotta’ jelentéssel.

A Márkontól független *Márta* női név is számításba jöhét mint anyai családnév (matronimikon), de ez sokkal ritkább volt a magyar névadásban, az adatoknak csak a töredékére vonatkozhat, és tüzetes, egyedi családtörténeti kutatások vethetnek fényt a valóságos néveredetre.

Elterjedtsége A Tiszántúl északkeleti részén és Szeged környékén gyakoribb.

Márton

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Márton* 9891, *Mártony* 45; *Mártón*, *Marton* 8190, *Martón*, *Martony* 37; *Martun*; *Martin* 1044, *Martyn*; *Martiny* 18; *Mártin*; *Martyin* 249. Más változatokkal együtt összesen: 19 611.

Eredete Végső forrása, a rómaiak előtti (preromán kori) Itália valamely nyelvéről származó, ’halál’ jelentésű *Mamers* ~ *Mamors* isten neve, amely a latinban *Mars*, a harc, háború istene lett. Ebből alakult ki a *Marcius* nemzetiségnév ’*Marshoz hasonló*’ jelentéssel, majd pedig az e nemzetseghez tartozók neveként a *Martinus* személynév, később keresztnév. Ezt a nevet viselte az a Kr. u. 316 körül Pannoniában született Tours-i Szent Márton, aki mint lovag, köpenyét elfelezve megosztotta egy koldussal, s ezért a minden időben ritka „kegyes katona” jelképeként igen népszerűvé vált az egész kereszteny világban. Magyarországon is sokan viselték a nevét mind az Árpádok, mind az Anjouk korában. Ennek következményeként gyakori családnév lett belőle. A latin alak átvétele után az -us végződés elmaradt, s a *Martin* forma is családnévvé vált, de a magánhangzó-harmónia meghamarányítása céljából a második szótag -i-je előbb -u-ra vált, majd nyitódott (-i- > -u- > -o- változás). Az első szótag magánhangzója a hangsúly következtében nyúlt meg. Az -i előtti -t- több nyelvjárásban -ty-vé vált (palatalizálódott), így jöttek létre a *Martyin* alakok. A név végi -n hasonló palatalizációja -ny-nyé főleg dunántúli sajátság (mint az *Ádány*, *Isvány* stb. névben is).

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Néhány *Mellinger*, *Maiersberg*, *Magersberg*, *Auspitz*, *Klein*, *Skotnyár*, *Szakon* nevű magyarosítás céljából, valamint néhány *Martin*, *Martinka* ismeretlen okból (talán nem érezték magyarosnak nevüköt) változtatott erre. Egy *Márton* nevű színházi titkár pedig a *Mártonffy* nevet vette föl a XIX. században.

Mata

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mata* 1882, *Matha*, *Mátha*; *Matta* 101. Más változatokkal együtt összesen: 2005.

Eredete Előzményének, a bibliai héber eredetű, 'Isten ajándéka' jelentésű *hytytm* [*Mah teet yah (Mátítja)*] névnek még a héberben kialakult *ytm* [*Mah tee (Máti)*] változata. Ez a görögbe *Ματθαῖος* [*Matthaiosz*], abból pedig a latinba *Matthaeus* formában került át. A magyarban a latin *-us* végződés elhagyása után *Máté* lett belőle. Ennek egy szótágú rövidülése (*Mat-*) fölvette az *-a* kicsinyítő képzőt. *Mata* alakban is meglehetősen népszerű egyénné volt, s gyakori családnévvé is vált. Jelentése 'Mata' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén, főleg Borsod megyében gyakoribb.

Máté

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Máté* 12 160, *Máthé* 2014; *Mátéh* 10, *Matéh*; *Maté*, *Mathé*, *Máte*, *Máthe*, *Mate* 24, *Mathe* 24, *Máthié*, *Matte*, *Máthi*. Más változatokkal együtt összesen: 14 403.

Eredete Előzményének, a bibliai héber eredetű, 'Isten ajándéka' jelentésű *hytytm* [*Mah teet yah (Mátítja)*] névnek még a héberben kialakult *ytm* [*Mah tee (Máti)*] változata. Ez a görögbe *Ματθαῖος* [*Matthaiosz*], abból pedig a latinba *Matthaeus* formában került át. A magyarban a latin *-us* végződés elhagyása után *Máté* lett belőle. Nagyon kedvelték az Árpádok és Anjouk korában is, így gyakori családnév lett belőle 'Máté' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Erdélyben sokkal gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Matsej* és *Majer* nevű névmagyarosítás, egy *Fazekas* pedig ismeretlen okból vette föl a XIX. században.

Mátrai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mátrai* 1943, *Mátray* 118. Más változatokkal együtt összesen: 2070.

Eredete Egyesek a preindoeurópai **motre* 'domb', mások az összláv **matora* 'öreg, nagy (hegy)' jelentésű szóból eredeztetik *Mátra* hegységünk nevét. Ebből 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel alakulhattak eredetre, származási helyre utaló családnevek, de nem nagy számban, hiszen a többi hegyvidékhez hasonlóan ez sem volt a magyarságnak kedvelt lakóhelye a XIV–XV. században, a családnevek kialakulásakor. A név első adata 1720-ból való, s inkább a névmagyarosítások révén válthatott gyakoribbá.

Elterjedtsége Eléggé egyenletesen oszlik el az egész mai Magyarországon.

Névváltoztatás Számtalan XIX. századi névmagyarosítása közül jellemzőbbek a következő névválasztók: *Macsatta*, *Mager*, *Mayer*, *Maller*, *Mandl*, *Markscheid*, *Markusz*, *Matkovcsik*, *Mautner*, *Mihalik* stb.

Matus

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Matus* 1090, *Matusch* 17, *Mattuss*, *Mátus*. Más változatokkal együtt összesen: 1115.

Eredete Előzményének, a bibliai héber eredetű, 'Isten ajándéka' jelentésű *hytytm* [*Mah teet yah (Mátítja)*] névnek még a héberben kialakult *ytm* [*Mah tee (Máti)*] változata. Ez a görögbe *Ματθαῖος* [*Matthaiosz*], abból pedig a latinba *Matthaeus* formában került át. A magyarban a latin *-us* végződés elhagyása után *Máté* lett belőle. Ennek egy szótágú rövidülése (*Mat-*) fölvette az *-us* kicsinyítő képzőt. Így a *Matus* vált apai családnévvé, jelentése pedig 'Matus' nevű személy fia, leszármazotta' lett. Elképzelhető lenne a *Matús* szlovákbecéző alak átvétele is, de az előfordulások földrajzi elhelyezkedése ezt nem bizonyítja. A hasonló eredetű szlovák családnév *Matusek* ~ *Matusik* alakú.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén gyakoribb.

Mátyás

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Mátyás 5088, *Matyas* 14, *Matyás*, *Mátyas*; *Matthias*, *Mathias* 13, *Mathiás*, *Matthias*. Más változatokkal együtt összesen: 5149.

Eredete Előzménye, az 'Isten ajándéka' jelentésű *whytytm* [*Mah teet yah hu* (*Mátítjáhu*)] valószínűleg arámi eredetű. A görögbe *Ματθίας* [*Matthiasz*], a latinba pedig *Matthias* alakban került át, s az egész keresztény világban elterjedt, gyakori keresztnév lett. A magyarban szinte változtatás nélkül, csupán a -*ti-*-hangkapcsolat -*ty*-vé való összeolvadásával és az -*s* középkori, ténylegesen -*s*-sel való ejtésével Mátyás keresztnév vált belőle. Igen népszerű volt az Árpádok és Anjouk korában egyaránt, így gyakori családnév is lett belőle 'Mátyás' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Erdélyben, különösen Sztánán gyakori.

Mátyus

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Mátyus 1749, *Matyus* 59; *Mátyus* 21, *Mattyus*. Más változatokkal együtt összesen: 1832.

Eredete Előzménye, az 'Isten ajándéka' jelentésű *whytytm* [*Mah teet yah hu* (*Mátítjáhu*)] valószínűleg arámi eredetű. A görögbe *Ματθίας* [*Matthiasz*], a latinba pedig *Matthias* alakban került át, s az egész keresztény világban elterjedt, gyakori keresztnév lett. A magyarban szinte változtatás nélkül, csupán a -*ti-*-hangkapcsolat -*ty*-vé való összeolvadásával és az -*s* középkori, ténylegesen -*s*-sel való ejtésével Mátyás keresztnév vált belőle. Igen népszerű volt az Árpádok és Anjouk korában egyaránt, így gyakran alakult belőle becenév. Egyik közülük az egy szótagra rövidült tőhöz (*Máty-*) járuló -*us* kicsinyítő képzővel kiegészült *Mátyus*. Ebből családnév alakult, jelentése 'Mátyus' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén, Borsod, Heves, Szolnok megyében és Erdélyben, Udvarhelyszékben gyakoribb.

Medve

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változata Medve 2039. Más változatokkal együtt összesen: 2044.

Eredete Előzményének, az összlávban *medvēdъ* [*medvěgъ*] hangzású *medve* szavunknak az eredeti jelentése 'mézevő' volt. A szlávban is, később a magyarban is volt 'nagy testű, darabos, nehézkes, morózus (ember)' jelentése. Így nagyon sok motivációja lehetett a névadásnak. Szimbolikusan megkaphatta a *medvére* vadászó, *medvebőrből* készült sapkát, bundát viselő vagy *medvekalandba* keveredő ember, metaforikusan (hasonlóság alapján) pedig a nagy testű, erős, lassan mozgó, cammogó, mogorva vagy a mézet szerető ember is, aki olyan volt, mint egy *medve*. Az Árpád-korban gyakori személynév volt, de előfordult még az Anjou-korban is, így gyakori családnév is válthatott belőle 'Medve' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Természetesen kialakulhatott közvetlenül is a családnév a fönti szimbolikus vagy metaforikus módon.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, főként Borsod megyében gyakori.

Névváltoztatás Névmagyarásításra egyszer sem használták a XIX. században, csak a *Medvei* és *Medvesi* névalakokat vették föl. A *Medve* név helyett egy család a *Megyeri* családnevet választotta.

Megyeri

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Megyeri 3202, *Megyery* 68; *Megyerei*. Más változatokkal együtt összesen: 3281.

Eredete Alapszava *magyar* népnevünkkel függ össze, amely eredetileg összetett szó volt. Első eleme az ősi ugor eredetű **modzs-* ejtésű és 'mag, ember, férfi, nép' jelentésű közszó, második eleme pedig a még régebbi, finnugor eredetű, szintén 'férfi' jelentésű *er* szó, amely önállóan már nem él, de benne található a *férj*, *ember* stb. szavakban. Az összetétel elhomályosulása után érvényesült a magánhangzó-harmónia. Ennek következtében két alak jött létre: *magyar* és *megyer*. Ez utóbbi a legerősebb törzs neve volt, s mint minden törzsnévből, ebből is sok

helységnév lett több mint harminc vármegyében. Később megkülönböztető előtagot kapott valamennyi, mint például *Békásmegyer*, *Káposztásmegyer*, *Bélmegyer*, *Kismegyer*, *Nagymegyer*, *Nógrádmegyer*, *Pócsmegyer*, *Tótmegyer* stb. Bármelyik *Megyer* településnév megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott.

Elterjedtsége Az ország középső részén, főként Nógrád, valamint Békés és Csongrád megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Csak kevesen, *Morgenbesser*, *Immerblum* nevűek magyarosítottak, s egy *Medve* nevű vette föl ismeretlen okból a XIX. században.

Meggyes

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Meggyes* 418, *Meggyes*, *Medgyes* 369, *Megyes* 559. Más változatokkal együtt összesen: 1357.

Eredete Alapszava, a *meggy* gyümölcs neve ósi finnugor szavunk. Eredetileg sokféle erdei gyümölcsöt jelentett, majd a *meggy* jelentésköre egyre szűkült, de még az erdei csepeszmeggy, sajmeggy, vadmeggy, zelnicemeggy is beleartozott. Bármelyikkal került kapcsolatba valaki (gyűjtötte, kereskedett vele, aszalta, főzte, gyógyszerként használta), személynévként megkaphatta a 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős alakját a szónak (*Megyes* ~ *Meggyes*). Az Árpád-korban eléggy gyakori volt a név, s még az Anjou-korból is van rá példa, hogy egyénnévként viselték. Így apai családnév is lehetett '*Meggyes* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, de ragadványnéven keresztül vagy közvetlenül is családnévvé válhatott a fölsorolt motivációkkal.

Elterjedtsége A Tiszától nyugatra a *Meggyes*, a Dunától keletre a *Medgyes*, Erdélyben a *Megyes* alakok gyakoribbak.

Meggyesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Meggyesi* 1734, *Meggyesi*, *Meggyesy* 11, *Meggyessy*, *Megyesi* 2193; *Megyessi*, *Megyessy*, *Megyesi*; *Medgesi*; *Medgyesi* 1165, *Medgyesy* 94, *Medgyessi*, *Medgyessy* 83. Más változatokkal együtt összesen: 5313.

Eredete Alapszava, a *meggy* gyümölcs neve ósi finnugor szavunk. Eredetileg sokféle erdei gyümölcsöt jelentett, majd a *meggy* jelentésköre egyre szűkült, de még az erdei csepeszmeggy, sajmeggy, vadmeggy, zelnicemeggy is beleartozott. Ahol ilyenfafajták nagyobb számban éltek, a terület megkaphatta a *meggy* 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzővel kiegészült alakját, vagyis a föld neve *Meggyes* lett. Ezután a mellette vagy közelében épült falu is ezt a nevet viselte Bihar, Kolozs, Sáros, Sopron, Szatmár, Tolna, Torna, Vas, Veszprém, Zala, Zaránd vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett belőle.

Elterjedtsége A Tiszától nyugatra a *Meggyesi*, a Dunától keletre a *Medgyesi*, Erdélyben pedig a *Megyesi* névformák a gyakoribbak.

Névváltoztatás Néhány *Kruszlicz*, *Sefteli* és *Weichselbaum* nevű a *Medgyesi*, a *Merkl*, *Mitrovic*, *Morgenbesser* nevűek a *Megyesi*, egy *Nyiferkál* nevű pedig a *Meggyesi* nevet vette föl a XIX. században.

Méhes

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Méhes* 1142, *Mehes*; *Mihes*, *Mihis*. Más változatokkal együtt összesen: 1147.

Eredete Alapszava, a *méh* ósi finnugor rovarnevünk, a 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel kiegészülve *méhes* foglalkozásnévvé (és épületnévvé is) vált. Mint minden mesterségnévből, sok ragadványnév és családnév is lett belőle. (Későbbi -ász/-ész foglalkozásnév-képzővel alakult *méhész* szavunk kiszorította a *méhes* foglalkozásnevet, illetőleg ma inkább csak épület neveként használják.) Az erdei méhek gyakoriságáról vagy a méhekkel való foglalkozásról, esetleg a méhek tartására szolgáló épületről kapta nevét több település Békés, Bihar, Borsod, Kolozs, Somogy, Temes és Tolna vármegyében. Ezek önmagukban is eredetre, származási helyre utaló családnevekké válhattak, vagy lekophatott róluk az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s így váltak családnévvé.

Elterjedtsége A Dunán túl és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Csak *Méhesi* névre magyarosítottak a XIX. században.

Meleg

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Meleg* 1080, *Melegh* 314. Más változatokkal együtt összesen: 1398.

Eredete Alapszava, ősi ugor eredetű *meleg* szavunk már az Árpád-korban személynévvé vált külső-belső tulajdonság megnevezéseként. Valószínűleg kézfogáskor érezhető magasabb hőmérsékletre, hosszabban tartó lázas betegségre utalt a külső tulajdonság, a belső pedig a lágyszívűség, jóság, érzelmi ráhangoltság volt. Előfordulhatott azonban foglalkozással járó szimbólumnévként is, ha valaki fűtő volt az udvarházban, esetleg gyümölcsszáritóban dolgozott. Az egyéni névből is válthatott családnév, de kialakulhatott a közszóból ragadványnéven keresztül vagy közvetlenül is.

Elterjedtsége Budapest környékén, Csongrád megyében és Erdélyben gyakoribb.

Menyhárt

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Menyhárt* 3463, *Menyhárth*, *Menyhárdt* 17, *Menyhárd* 33, *Menyhár* 15, *Menyhart*, *Menyhardt*, *Menhárt*, *Menhart*, *Menhard*; *Menyhért* 574, *Menyhert*. Más változatokkal együtt összesen: 4142.

Eredete Előzménye az ófelnemet 'erő' jelentésű *megin* és 'merész, bátor' jelentésű *hard* közszavaknak az összetételéből alakult *Meinhard* keresztnév. Noha nincs védőszentje, csak boldoggá avatott viselője a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében), elégé elterjedt az Árpádok és Anjouk korában is. Ennek oka, hogy azonosították *Melchior* nevével, akiről közismert, hogy a hagyomány szerint az Újszövetség három mágusa (királya) közül volt az egyik (a középső). Így apanévi családnévként is meglehetősen gyakorivá vált. A magyarban kialakult magánhangzó-harmóniás (*Menyhért*) alakja is, továbbá az -in- > ny változás, végül az -r- utáni -t zöngésülése (-d) sok írásváltozatot eredményezett.

Elterjedtsége A Hajdúságban, Csongrád megyében és a Balaton környékén gyakoribb.

Mester

Típusa Tisztsegére, foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Mester* 5242, *Meiszter* 269, *Mejszter*, *Meszter* 20, *Majszter*. Más változatokkal együtt összesen: 5565.

Eredete Végső forrása a latin 'elöljáró, vezető, tanító' jelentésű *magister* volt. Ez nemzetközi vándorszóvá válva többféle hatást gyakorolt a magyar szó alakváltozatainak létrejöttére. Az is föltételezhető, hogy a középkori egyetemjáró magyar diákok Franciaországból hozták magukkal az ófrancia *maistre* szót. Ennek magyarrá válása közben sok alakváltozata jött létre, amelyek mindegyikéből családnév lehetett. (A köznévi *majsztér*, *mejsztér* ma is él némely nyelvjárásban.) Családnévvé válását a céhekbe tömörülő iparosság rangfokozati neve (a szakma legjobbjai, annak tanítói), majd az iskolai tanítók elnevezése segítette elő, ugyanis a tisztseg- és foglalkozásnevkből mindenütt gyakori családnevek váltak.

Elterjedtsége A *Mester* a Tiszan túl, a *Majszter* a Dunán túl gyakoribb.

Kettős nevei A *Mester-Szabó* (18) névkapcsolatban többször előfordul.

Mészáros

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Mészáros* 40 858, *Meszáros* 12, *Mészáros*, *Meszaros* 17; *Miszaros*; *Mésáros*, *Mesaros* 36, *Mesarosch*; *Mensáros* 15. Más változatokkal együtt összesen: 41 029.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű, 'húst földolgozó, húst áruló, húst kedvelő' jelentésű *mészár* ~ *menszár* szavunk két külön átvétel két szláv nyelvjárásból, s mindenkor alak élt egymás mellett egy darabig kiszorítva a régi magyar *bakó* 'marhákat leölő, földolgozó, marhahúst áruló' jelentésű foglalkozásnevet. A szavak mindenkorralan (nyelvjárásban) analogikusan kiegészült a 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel, s mint minden foglalkozásnév, gyakori családnévvé vált az egész nyelvterületen.

Elterjedtsége Viszonylag egyenletes a földrajzi előfordulása, de Pest környékén és az északi nyelvterületen, Győr, Komárom, Nógrád, Heves megyében néhány gyakoribb.

Névváltoztatás Meglepően sokan, több *Fleischer*, *Fleischmann*, *Fleiszmann*, *Metzger*, s néhány *Mészarovits*, *Maszarik*, *Mederle*, *Mittelmann*, *Mráz* nevű magyarosított erre a XIX. században.

Mezei

Típusa Lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változatai *Mezei* 9898; *Mezey* 393; *Mezzei* 38; *Mezzey* 23; *Mézei*, *Mezeji*. Más változatokkal együtt összesen: 10 385.

Eredete Alapszava, ősi ugor eredetű *mez-* szavunk ’öltözik ~ öltözöt’ jelentésű igenévszó lehetett (pl. *meztelen*).

Mint ige megkaphatta a folyamatos melléknévi igenévi (az ősiségen -*k*) képzőt, majd *mezeke* > *mezeye* > *mezey* > *mezeü* > *mező* változással alakult a mai formára. Jelentése ’(zöldbe, virágba) öltözö’ volt. Sok olyan földterület nevévé vált, amely tavasszal kizöldül, kivirágzik, „fölöltözik”. Akik pedig mellette vagy a közelében éltek, laktak, rajta dolgoztak, fölvették az ’onnan/oda való’ jelentésű -*i* képzőt. Ez a képző azonban a *mezey* alakhoz kapcsolódott, eredetileg tehát *mezeti*, s a két magánhangzó közötti (intervokális) -*y* kiesése után maradt a ma is használatos *mezei* forma. Előbb ragadványnév lehetett a *Mezei*, majd abból, de akár közvetlenül is igen gyakori családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl főként Baranya megyében, de inkább a Duna vonalától keletre, különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Rengetegen magyarosítottak erre a XIX. században. Sok volt közöttük a *Feldmann*, *Blumenfeld*, *Freudensfeld*, *Grünfeld*, *Groszfeld*, *Neufeld*, *Rosenfeld*, *Schönfeld*, *Sonnenfeld*, *Sténsfeld*, de akadt *Mandel*, *Maszárik*, *Mauthner*, *Mayer*, *Mehor*, *Micsjan*, *Mieselmach*, *Mittelmann*, *Mokán*, *Mokanu* nevű is.

Mező

Típusa Lakóhelyre utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mező* 4493; *Mezö* 55; *Mezző* 14; *Méző*. Más változatokkal együtt összesen: 4572.

Eredete Alapszava, ősi ugor eredetű *mez-* szavunk ’öltözik ~ öltözöt’ jelentésű igenévszó lehetett (pl. *meztelen*).

Mint ige megkaphatta a folyamatos melléknévi igenévi (az ősiségen -*k*) képzőt, majd *mezeke* > *mezeye* > *mezey* > *mezeü* > *mező* változással alakult a mai formára. Jelentése ’(zöldbe, virágba) öltözö’ volt. Sok olyan földterület nevévé vált, amely tavasszal kizöldül, kivirágzik, „fölöltözik”. Szimbolikusan mindenki megkaphatta a *Mező* nevet, aki a közelében lakott, rajta dolgozott.

Volt egy *Mező* és jó néhány *Mező-* előtagú településnév is Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Heves, Hunyad, Kolozs, Somogy, Temes, Tolna, Torda, Veszprém, Zemplén vármegyében, amelyek lakosai -*i* képző nélkül is megkaphatták az eredetre, származási helyre utaló *Mező* családnevet.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Csupán *Medlics* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században, de egy *Macska* nevű család is erre cserélte a nevét.

Mihalik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Mihalik* 1557, *Michalik* 20, *Mihalik*, *Mihálik* 62; *Mihalyik* 13, *Mihályik* 23; *Mihalek* 213. Más változatokkal együtt összesen: 1889.

Eredete Végső forrása a bibliai héber ’ki hasonló Istenhez’ jelentésű *lakym* [*Mee chah ehl* (*Miháel*)] arkangyal neve, amely a görögbe *Μιχαΐλ* [*Miháél*] alakban került be, s a latin is *Michael*ként tartja számon a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében). Ez mint keresztnév a kereszteny műveltségű népek mindegyikébe bekerült, így a szláv nyelvekbe is, ahol *Mihail* ~ *Mihal* formában különösen népszerűvé vált. A szlovákban ehhez járult az apanévi -*ik* ~ *ik* képző, és sok családnév lett belőle.

Elterjedtsége Magyarországon különösen gyakori Nógrád, Borsod és Békés megye szlovákok lakta vagy a XVIII. században szlovák telepítésű helyiségeiben.

Névváltoztatás Néhányan fölvették helyette a *Mihályfi* nevet a XIX. században.

Mihalovics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Mihalovics* 469, *Mihalovits* 150, *Michalovics*, *Mihálovics* 698, *Mihálovits* 46, *Miháljovics*. Más változatokkal együtt összesen: 1377.

Eredete Végső forrása a bibliai héber 'ki hasonló Istenhez' jelentésű *lakym* [*Mee chah ehl (Miháel)*] arkangyal neve, amely a görögbe *Μιχαήλ* [*Miháel*] alakban került be, s a latin is *Michael*ként tartja számon a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében). Ez mint keresztnév a kereszteny műveltségű népek mindegyikébe bekerült, így a szláv nyelvekbe is, ahol *Mihail* ~ *Mihal* formában különösen népszerűvé vált. Sok szláv nyelvben ehhez járult az apanévi *-ovics* ~ *-evics* képző, s gyakori családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Balaton környékén, Nógrád megyében és az északkeleti nyelvterületen, különösen Kárpátalján gyakoribb.

Mihály

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mihály* 4705, *Mihaly* 26, *Mihál*; *Mihalj*, *Michál*, *Michal*, *Michael* 11, *Mihai* 27; *Mihá* 43, *Miha* 32; *Mihely*. Más változatokkal együtt összesen: 4866.

Eredete Végső forrása a bibliai héber 'ki hasonló Istenhez' jelentésű *lakym* [*Mee chah ehl (Miháel)*] arkangyal neve, amely a görögbe *Μιχαήλ* [*Miháel*] alakban került be, s a latin is *Michael*ként tartja számon a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében). Ez mint keresztnév a kereszteny műveltségű népek mindegyikébe bekerült. Az *-ae-* magánhangzó-találkozást (hiátust) nyelvünk az egyik magánhangzó (általában az *-e-*) kivetésével oldotta föl, így alakult ki a *Mihál*. A név végi *-l* hang *-ly* lett (palatalizálódott), s ezt őrzi a mai helyesírás. A szótágzáró *-l* azonban el is maradhatott egyes nyelvjáráskban, s létrejött a *Mihá* névalak is. Mivel *Mihály* arkangyal a győztes mennyei seregek vezére volt, neve népszerű volt mind az Árpádok, mind az Anjouk korában, és elég sok családnév lett belőle 'Mihály' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de Erdélyben gyakoribb.

Kettős nevei A *Mihálydeák* (23) névkapszolatban összeforrva többször előfordul.

Névváltoztatás Magyarosításra csak néhány *Micheller* nevű választotta a XIX. században.

Mihályi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mihályi* 2513, *Mihalyi*, *Miháli* 27, *Mihali* 66; *Mihalji*. Más változatokkal együtt összesen: 2614.

Eredete Végső forrása a bibliai héber 'ki hasonló Istenhez' jelentésű *lakym* [*Mee chah ehl (Miháel)*] arkangyal neve, amely a görögbe *Μιχαήλ* [*Miháel*] alakban került be, s a latin is *Michael*ként tartja számon a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében). Ez mint keresztnév a kereszteny műveltségű népek mindegyikébe bekerült. Az *-ae-* magánhangzó-találkozást (hiátust) nyelvünk az egyik magánhangzó (általában az *-e-*) kivetésével oldotta föl, így alakult ki a *Mihál*. A név végi *-l* hang *-ly* lett (palatalizálódott), s ezt őrzi a mai helyesírás. Mivel *Mihály* arkangyal a győztes mennyei seregek vezére volt, neve népszerű lett mind az Árpádok, mind az Anjouk korában. A keresztnévhez hozzá kapcsolódhatott az *-i* birtokjel, ami által családnév lehetett belőle 'Mihály' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

A *Mihály* keresztnévből vagy *Mihályi* alakjából azonban településnév lett Bács, Baranya, Bihar, Borsod, Gömör, Hunyad, Közép-Szolnok, Máramaros, Sopron, Szepes, Temes, Ung, Valkó, Vas, Zala, Zaránd, Zemplén vármegyében. Ezekhez hozzájárul még a százat megközelítő *Szent Mihály* nevű település. Ezek mindegyikéből keletkezhetett 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület északnyugati részén és a Jászságban gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Michel*, *Michl*, *Michelbauer*, *Mihelics* nevűek vették föl névmagyarosításul. Egy *Dancs* nevű valószínűleg tévesen magyartalannak találta eredeti nevét, ezért változtatta meg *Mihályira*.

Mike

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Mike* 1517.

Eredete Előzményének, a görögben keletkezett összetett névnek az egyik eleme a 'gyózelem' jelentésű *νίκη* [nikē], másik pedig a 'nép' jelentésű *λαός* [lāosz]. A *Ηικόλαος* [Nikóláosz] név jelentése egyesek szerint 'a nép legyőzöje', mások 'a nép győzelme' fordítást javasolják. A latinban *Nicolaus* alakban honosodott meg, s ez vált a kereszteny világban népszerű keresztnévvé nyelvenként különböző formában. A magyar nyelvben a második nyílt szótag magánhangzója (-o-) a kétnyíltszótágos tendencia szerint kiesett, az -au- kettőshangzó (diftongus) hosszú -ó-vá alakult (monoftongizálódott), így mivel már nem -us-, hanem -ós volt a név végén, a végződés megmaradt. A névkezdő *N-* > *M-* változás vitatott, mert bekövetkezhetett a magyarban is, de befolyásolhatta a szláv nyelvekben használatos szókezdő *M-* is (*Mikulaš*). A magyar alakulás azért valószínűbb, mert már 1082-től vannak rá bőségesen adatok okleveleinben. Az egész Árpád- és Anjou-kor idején nagyon-nagyon népszerű név volt, ezért sok becéző alak is létrejött belőle. Egyike ezeknek a kicsinyítő -e képzővel alkotott forma, amely különösen az Árpád-korban volt gyakori, így szép számban lett belőle családnév is.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti részében, valamint Békés megyében és Erdélyben gyakoribb.

Miklós

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Miklós* 7373, *Miklos* 165; *Niklós* 20. Más változatokkal együtt összesen: 7676.

Eredete Előzményének, a görögben keletkezett összetett névnek az egyik eleme a 'gyózelem' jelentésű *νίκη* [nikē], másik pedig a 'nép' jelentésű *λαός* [lāosz]. A *Ηικόλαος* [Nikóláosz] név jelentése egyesek szerint 'a nép legyőzöje', mások 'a nép győzelme' fordítást javasolják. A latinban *Nicolaus* alakban honosodott meg, s ez vált a kereszteny világban népszerű keresztnévvé nyelvenként különböző formában. A magyar nyelvben a második nyílt szótag magánhangzója (-o-) a kétnyíltszótágos tendencia szerint kiesett, az -au- kettőshangzó (diftongus) hosszú -ó-vá alakult (monoftongizálódott), így mivel már nem -us-, hanem -ós volt a név végén, a végződés megmaradt. A névkezdő *N-* > *M-* változás vitatott, mert bekövetkezhetett a magyarban is, de befolyásolhatta a szláv nyelvekben használatos szókezdő *M-* is (*Mikulaš*). A magyar alakulás azért valószínűbb, mert már 1082-től vannak rá bőségesen adatok okleveleinben, s mint teljesen magyaros alakulat, a *Niklós* változat is megmaradt családneveink között. Az egész Árpád- és Anjou-kor idején nagyon-nagyon népszerű keresztnév volt, ezért sok apai családnév is lett belőle.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt, de Erdélyben gyakrabban fordult elő.

Kettős nevei A *Miklós-Balogh* (37) családnévben többször megtalálható.

Névváltoztatás Névmagyarásításra csak néhány *Mikulás*, *Mikulacsik* nevű használta föl a XIX. század folyamán. (Mások inkább a *Miklósi* és *Miklósfy* nevet választották).

Miklósi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Miklósi* 1252, *Miklósy* 71, *Miklosi* 29, *Miklosy*, *Miklossy*, *Miklóssy* 131. Más változatokkal együtt összesen: 1496.

Eredete Előzményének, a görögben keletkezett összetett névnek az egyik eleme a 'gyózelem' jelentésű *νίκη* [nikē], másik pedig a 'nép' jelentésű *λαός* [lāosz]. A *Ηικόλαος* [Nikóláosz] név jelentésére egyesek 'a nép legyőzöje', mások 'a nép győzelme' fordítást javasolják. A latinban *Nicolaus* alakban honosodott meg, s ez vált a kereszteny világban népszerű keresztnévvé nyelvenként különböző formában. A magyar nyelvben a második nyílt szótag magánhangzója (-o-) a kétnyíltszótágos tendencia szerint kiesett, az -au- kettőshangzó (diftongus) hosszú -ó-vá alakult (monoftongizálódott), így mivel már nem -us-, hanem -ós volt a név végén, a végződés megmaradt. A névkezdő *N-* > *M-* változás vitatott, mert bekövetkezhetett a magyarban is, de befolyásolhatta a szláv nyelvekben használatos szókezdő *M-* is (*Mikulaš*). A magyar alakulás azért valószínűbb, mert már 1082-től vannak rá bőségesen adatok okleveleinben, s mint teljesen magyaros alakulat, a *Niklós* változat is megmaradt családneveink között. Az egész Árpád- és Anjou-kor idején kiemelkedően népszerű név volt. A keresztnévet ellátták -i és -a birtokjellel, ami által apai családnév keletkezett belőle 'Miklósé, Miklós' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. A *Miklósa* (61) kevésbé terjedt el (vagy maradt meg), mint a *Miklósi*.

Számításba jöhét még a helynévből való eredeztetés. *Miklós* nevű településről viszont nem maradtak fenn adatok. Összetételekben (*Miklósfalva*, *Miklóslaka*, *Miklóstelek*, *Miklósvágása*) azonban szép számmal találkozunk vele, *Szentmiklós* nevű falu vagy város pedig szinte minden vármegyében volt (némelyikben több is). Mellettük még volt két birtokjeles *Miklósi* nevű település Somogy vármegyében. Természetesen ezek bármelyikéből alakulhatott

eredetre, származási helyre utaló családnév. Azt azonban csak alapos családtörténeti kutatások tudják kímutatni, hogy melyik mai Miklósi családnév közvetlen keresztnévi, melyik helynévi eredetű.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti felében, különösen Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Mikula*, *Mikuláscsik*, *Mikulcsó*, *Mikulaszkó*, *Mikularko*, *Mikuleskó*, *Niklós*, *Nikkl*, *Nikel*, *Nikolaus* nevűek vették föl magyarosítási céllal a XIX. században.

Mikó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mikó* 3939, *Miko* 47, *Mikó*. Más változatokkal együtt összesen: 4007.

Eredete Előzményének, a görögben keletkezett összetett névnek az egyik eleme a 'gyózelem' jelentésű *νίκη* [*nikē*], másik pedig a 'nép' jelentésű *λαός* [*lāosz*]. A *Ηικόλαος* [*Nikólāosz*] név jelentése egyesek szerint 'a nép legyőzöje', mások 'a nép győzelme' fordítást javasolják. A latinban *Nicolaus* alakban honosodott meg, s ez vált a kereszteny világban népszerű keresztnévvé nyelvenként különböző formában. A magyar nyelvben a második nyílt szótag magánhangzója (-o-) a kétnyíltszótagos tendencia szerint kiesett, az -au- kettőshangzó (diftongus) hosszú -ó-vá alakult (monoftongizálódott), így mivel már nem -us, hanem -ós volt a név végén, a végződés megmaradt. A névkezdő *N-* > *M-* változás vitatott, mert bekövetkezhetett a magyarban is, de befolyásolhatta a szláv nyelvekben használatos szókezdő *M-* is (*Mikulaš*). A magyar alakulás azért valószínűbb, mert már 1082-től vannak rá bőségesen adatok okleveleinben. Az egész Árpád- és Anjou-kor idején kiemelkedően népszerű név volt, ezért sok becélző alak is létrejött belőle. Egyike ezeknek a kicsinyítő -ó képzővel alkotott forma, amely különösen az Árpád-korban volt gyakori, és később szép számban lett belőle családnév is.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti, keleti felében, különösen Erdélyben és Moldvában gyakori.

Mikola

Típusa Apanévi eredetű, szláv vagy magyar családnév.

Változatai *Mikola* 921, *Mikula* 797, *Mikúla*, *Mikulya*. Más változatokkal együtt összesen: 1720.

Eredete Előzményének, a görögben keletkezett összetett névnek az egyik eleme a 'gyózelem' jelentésű *νίκη* [*nikē*], másik pedig a 'nép' jelentésű *λαός* [*lāosz*]. A *Ηικόλαος* [*Nikólāosz*] név jelentése egyesek szerint 'a nép legyőzöje', mások 'a nép győzelme' fordítást javasolják. A latinban *Nicolaus* alakban honosodott meg, s ez vált a kereszteny világban népszerű keresztnévvé nyelvenként különböző formában. A szláv nyelvek némelyikében (a csehben, szlovákban, horvátban, szerbben is) a név elején *N-* > *M-* változás következett be, s némely nyelvjárásban -o- > -u- záródás is tapasztalható. Így alakultak a *Mikola* ~ *Mikula* keresztnévi formák, amelyekből apanévi családnév lett.

Egyes vélemények szerint a magyarban is szabályosan kialakulhatott a *Mikola* forma a *Nikolaus* latin névből az -us végződés elhagyásával és a név eleji *N-* > *M-* mássalhangzócerével. Ezt alátámasztják a mai nevek földrajzi elhelyezkedései.

Elterjedtsége A Dunántúl egészén és az északkeleti részeken gyakoribb, szlovákok alapította településeken viszont alig fordul elő.

Névváltoztatás Többen magyarosították *Miklósi* névre a XIX. században.

Milák

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Milák* 1443, *Milák*, *Milak*. Más változatokkal együtt összesen: 1448.

Eredete Alapszava, a 'kedves' jelentésű szláv *mil-* szótő nagyon sok keresztnévben szerepel (*Milan*, *Milivoj*, *Milomir*, *Milorad*, *Miloslav* stb.). Ezek bármelyike lerövidülhetett egy szótra (*Mil-*), és megkaphatta a szlovákban és ruszinban régen gyakori tekintélyadó, úgynévezett „nagyító” -ák képzőt (amelynek később származásra utaló jelentése is kialakult). A *Milák* változat („becenév”) apai családnévvé vált 'Milák' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Buda környéki szlovák településeken többször előfordul, és Szatmár megye keleti felében is gyakoribb, ahol a ruszin hatás valószínűbb.

Mile

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mile* 1668, *Mile*, *Mille* 41; *Millye*, *Millye* 16. Más változatokkal együtt összesen: 1727.

Eredete Szamos szláv *Mil-* kezdetű keresztnév bekerült a magyarba. Az Árpád-korban gyakori volt köztük a *Milost* ~ *Milos* 'malaszt, kegyelem' jelentésű név. Az Árpád-kor után még az Anjouk korában is sokszor előfordult a *Milovan*, amely a *milovat* 'szeretni' jelentésű igéből származik -van szláv névszóképzővel (ebből alakult később a *Milán*). Bármelyik lerövidülhetett egy szótatra (*Mil-*), s megkaphatta a magyar -e kicsinyítő képzőt, majd *Mile* alakban vált egyéni, abból pedig apai családnévvé.

Elterjedtsége Az Alföld keleti felében gyakoribb.

Miskolczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Miskolczi* 2378, *Miskolczy* 154, *Miskolci* 404, *Miskolcy*; *Miskólcsi*, *Miskoltzi*, *Miskoltzy* 13; *Miskoczi*.

Más változatokkal együtt összesen: 2969.

Eredete Végső forrása a bibliai héber 'ki hasonló Istenhez' jelentésű *lakym* [*Mee chah ehl (Miháel)*] arkangyal neve, amely a görögbe *Μιχαὴλ* [Miháél] alakban került be, s a latin is *Michael*ként tartja számon a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében). Ez mint keresztnév a kereszteny műveltségű népek mindegyikébe bekerült. Az -ae- magánhangzó-találkozást (hiátust) nyelvünk az egyik magánhangzó (általában az -e-) kivetésével szüntette meg, így alakult ki a *Michál*. Ez a magyarban eleinte *Μιχαὴλ* [*Michál*] ejtésű volt. A -χ- hang azonban megváltozott a nyelvben, s vagy hátrébb képzett -h-vá, vagy előrébb képzett -s- sé vált, s kialakult a *Mis-* töve a *Mihály* keresztnévnek. Ez az egy szótatra rövidült tő kiegészült -k- + -ó és -c kicsinyítő képzőkkel, a létrejött *Miskóc* névbe pedig más szavak hasonlóságára (analogikusan) betoldották az eddig ott nem volt -l- hangot. A *Miskolc* személynévből magyaros névadással (minden változtatás nélkül) településnev jött létre Borsod, Szabolcs, Valkó vármegyében. Ezek bármelyikéhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. minden bizonnal a Kassa felé vezető út jelentős kereskedővárosa, a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megyei *Miskolc* adta a családnevek zömét.

Elterjedtsége A Duna vonalától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Misik*, *Dumitráyi*, *Juszticz*, *Roth*, *Weiszmann* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Mocsár

Típusa Lakóhelyre utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mocsár* 1013, *Mociar*. Más változatokkal együtt összesen: 1015.

Eredete Szláv eredetű *mocsár* szavunk jelentése 'süppedékes, vízinövényekkel benött, vízállásos terület' volt. Gyakori helynévvé vált. Akik mellette, körülötte laktak, megkapták a *Mocsár* ragadványnevet vagy közvetlenül az eredetre, származási helyre utaló családnevet.

Volt néhány *Mocsár* nevű és *Mocsár* előtagú (*Mocsármál*, *Mocsártelek*) településnev is Sáros, Ung, Valkó, Veszprém, Zemplén vármegyében. Ezekből is válthatott pusztá falunévként eredetre, származási helyre utaló családnév, vagy lekophatott a korábbi -i képzője. Természetesen gyakori volt a *Mocsári* (918) név is.

Elterjedtsége Debrecen környékén gyakoribb.

Névváltoztatás A *Mocsár* nevet egyáltalán nem választották, de *Mocsári* névre nagyon sokan változtatták családnevüket a XIX. században.

Mogyorói

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mogyorói* 2193, *Mogyorósy* 61; *Mogyorosi* 134, *Mogyorosy*, *Mogyórosi*, *Mogyórói*, *Mógyórói*; *Mogyoróssi* 11, *Mogyoróssy* 100, *Mogyorossi* 11, *Mogyorossy* 15; *Mogyorussi*; *Mogyoródi* 91, *Mogyoródy*, *Mogyorodi*; *Magyarói* 278, *Magyarósy* 12, *Magyarosi* 303, *Magyarosy* 29, *Magyaróssi*, *Magyaróssy*,

Magyarossi, Magyarossy 29; *Magyaródi* 114, *Magyaródy, Magyarodi, Monyoródi*, *Monyoródi* 21, *Monyorodi*. Más változatokkal együtt összesen: 3441.

Eredete Alapszava, ősi uráli 'tojás' jelentésű *mony ~ mogy* szavunk kicsinyítő -r és -ó képzővel alakult *mogyoró ~ magyaró* növénynévvé. Ahol pedig sok mogyoróbokor volt, az a hely megkapta a 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' -d, később -s képzős *Mogyoród ~ Magyaród ~ Mogyorós ~ Magyarós ~ Monyoród ~ Monyorós* nevet. Ezt átvette a benne, mellette, közelében létrejött település is Arad, Baranya, Bodrog, Borsod, Gömör, Kolozs, Krassó, Küküllő, Máramaros, Pest, Sáros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Tolna, Torda, Trencsén, Ung, Valkó, Zaránd, Zemplén vármegyében. Bármelyik kiegészülhetett az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel, s családnév lehetett belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti és az Alföld északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Házlinger, Haszlinger, Hermann* és *Kaffésieder* nevű vette föl névmagyaráositás céljából a XIX. században.

Mohácsi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mohácsi* 4098, *Mohácsy* 107, *Mohacsi, Mohátschi*. Más változatokkal együtt összesen: 4227.

Eredete Alapszavának, *Mohács* helynevünknek az egyik magyarázata a szláv eredetű *moha* szó magyar -s ~ -cs képzős alakja. Másik lehetőség az ótörök eredetű, 'dicséret' jelentésű *Maq* személynévnek a magyar névkincsbe való bekerülése. Ennek -a- magánhangzója az ósmagyarban záródott -o-ra, megkapta a tővéghangzót, s a két magánhangzó közé került -k- pedig -χ-vá vált (spirantizálódott), majd -h- lett. Ezt alátámasztja, hogy az Árpád-korban igen népszerűek voltak a *Mach, Macha, Moch, Mocha, Mocho, Mochu* nevek. Ezek közül a *Macha ~ Mocha* a -cs kicsinyítő képzővel ellátva *Mahacs ~ Mohács* személynév lett. A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Baranya vármegyében, amely az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeletre gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Mohácsek, Mandl, Mazák, Miszlivetz* nevűek magyaráositottak erre a XIX. században.

Mohai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mohai* 921, *Mohay* 96; *Muhai; Mahai, Mahay; Machai, Machay*. Más változatokkal együtt összesen: 1040.

Eredete Alapszavának egyik magyarázata a szláv *much'a* 'légy' jelentésű szó. Ebből személynév lett még a szlávban, amit a magyarság átvett szintén személynévként. Másik lehetőség a szintén szláv eredetű *moha* 'spórákkal szaporodó virágos növény' jelentésű szónak helynévvé válása ott, ahol nagy tömegben tenyészik ez a növény.

Végül az ótörök eredetű 'dicséret' jelentésű *Maq* személynévnek a magyar névkincsbe való bekerülése is szóba jöhét. Ennek -a- magánhangzója az ósmagyarban záródott -o-ra, megkapta a tővéghangzót, s a két magánhangzó közé került -k- pedig -χ-vá vált (spirantizálódott), majd -h- lett. Ezt alátámasztja, hogy az Árpád-korban igen népszerűek voltak a *Mach, Macha, Moch, Mocha, Mocho, Mochu* nevek. A név végi -a minden bizonnal birtokjel.

Bármiként jött létre a *Moha* személynév, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helységnévvé vált Fejér, Tolna, Valkó vármegyében, amelyek mindegyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Mucha, Maurer, Malinák* nevűek vették föl névmagyárosítási céllal a XIX. században.

Moldován

Típusa Helynévi eredetű, román családnév.

Változatai *Moldován* 885, *Moldovan* 77; *Moldván* 314, *Moldvány; Moldvan*. Más változatokkal együtt összesen: 1294.

Eredete Valószínűleg a román 'lucfenyő' jelentésű *molid* szó szláv *-ov(a)* képzős alakja vált folyónévvé, s abból lett a történelmi táj neve (*Moldova* ~ *Moldva*). A román nyelvben 'onnan/oda való' jelentésű *-án* képzővel vált belőle családnév. (Magyar megfelelője *Moldvai*.) Leginkább a Moldván keresztül Erdélybe menekült örmények viselték.

Elterjedtsége A keleti nyelvterületen, különösen Erdélyben gyakoribb.

Molnár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Molnár* 108 615, *Molnar* 155, *Molnár*; *Mólnár*; *Monár*; *Molmár*. Más változatokkal együttes összesen: 109 233.

Eredete Végső forrása, a latin 'malom' jelentésű *mola* szó elterjedt egész Európában, s hozzáink vagy a középkori latin *molinarius* 'malomhoz tartozó, molnár', vagy az ugyanilyen jelentésű ódélszláv *mъlynarъ* [*mlinár*] került be. Utóbbi esetében a szó eleji mássalhangzó-torlódást betoldott *-o-* hanggal oldottuk föl, az így keletkezett *molinar* szó második nyílt szótagjának magánhangzóját a kétnyíltszótágos tendencia szerint elhagytuk, s megszületett a *molnár* foglalkozásnév. Ebből, mint minden hasonló foglalkozásra utaló szóból, gyakori ragadványnév, abból vagy közvetlenül is családnév lett a nyelvterület egészén.

Elterjedtsége Elterjedt az egész magyar nyelvterületen, de annak keleti részén valamivel gyakoribb.

Kettős nevei A *Molnár-Farkas* (66), a *Molnár-Tóth* (39) és a *Molnár-Gábor* (33) családnevekben többször előfordul.

Névváltoztatás Száznál többen választották új névül a XIX. században. Közöttük igen gyakori volt a *Müller*, *Müllner*, *Mühlstein*, *Miller*, *Millhofer*, *Eichmüller*, *Schikmüller*, *Mlinek*, *Mlinarcsek*, de előfordult még a *Maybaum*, *Mandelbaum*, *Mandl*, *Mann*, *Mayer*, *Mayländer*, *Mahler*, *Marmorstein* stb. családnevű is. Molnár Ferenc világhírű színműírónk *Neumann* születési családnév helyett vette fel.

Monori

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Monori* 1184, *Monory* 25. Más változatokkal együttes összesen: 1251.

Eredete Valószínűleg az ótörök eredetű, 'köd' jelentésű *Monor* név került be a magyarba a Honfoglalás előtt, s ez magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Békés, Kolozs, Pest, Zaránd vármegyében. Ezek bármelyikéhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége Pesttől délre gyakoribb, így valószínűleg a legtöbb ide tartozó név a Pest megyei *Monor* település nevéből származik.

Monos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Monos* 232, *Monós*; *Mónus* 1005, *Mónis*, *Monus* 55; *Mónuzs*; *Molnos* 116. Más változatokkal együttes összesen: 1449.

Eredete Végső forrása, a latin 'malom' jelentésű *mola* szó elterjedt egész Európában, s hozzáink szláv közvetítéssel (az ódélszlávból) került **mъlynъ* (*mlin*) alakban. Ebben a szókezdő *ml-* mássalhangzó-torlódást földoldotta a magyar nyelv közbeiktatott *-o-* ejtéskönnyítő hanggal (*molin*), s megtoldotta a foglalkozásnévi (vagy birtoklást kifejező) *-s* képzővel (*molnos*). A második nyílt szótag magánhangzója a kétnyíltszótágos tendencia szerint (a *korom* > *kormos* mintájára) kiesett (*molnos*), a szótagzáró *-l-* pedig szabályosan megnyújtva az előtte álló magánhangzót szintén kiesett, így jött létre a *mónos* (egyes nyelvjáráskban: *mónus*). A szó jelentése tehát 'malmos, malomtulajdonos vagy molnár'. Foglalkozást jelentő szavakból mindenütt gyakran váltak családnevek, így a magyarban is.

Elterjedtsége A *Monos* alak a Dunán túl, a *Mónus* pedig a Duna vonalától keletre, különösen Szeged, Hódmezővásárhely környékén és a Hajdúságban gyakoribb.

Monostori

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Monostori 1353, Monostory 78. Más változatokkal együtt összesen: 1432.

Eredete A görögöből származó és 'hely a magános élethez (tulajdonképpen: *kolostor*)' jelentésű *μοναστήριον* [monásztérion] szó a középkori latin *monasteria* alakon keresztül bekerült szinte valamennyi európai nyelvbe. Hozzáink vagy közvetlenül a latinból, vagy valószínűbben középfelnémet közvetítéssel jutott el *monostor* formában. Igen sok *monostort* alapítottak Árpád-házi királyaink (és föembereik), a melléjük települt falu pedig megkapta a *Monostor* nevet Arad, Baranya, Bihar, Bodrog, Csanád, Heves, Kolozs, Pest, Szabolcs, Szatmár, Temes, Valkó, Zala vármegyében. Ezek közül bármelyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti felében, valamint Szeged és Miskolc környékén gyakoribb.

Móré

Típusa Foglalkozásra vagy népre, népcsoportra utaló, esetleg apanévi eredetű családnév. Bizonytalan: cigány vagy román vagy magyar.

Változatai Móré 1042, Moré 27, Móre; Móréh 15, Moréh, Moreh; Moore 17, Mooré, Mooréh. Más változatokkal együtt összesen: 1121.

Eredete Az alapjául szolgáló közszó az újgörög eredetű *μωρός* [more], amelynek jelentése megszólítás 'hé!'; ez pedig megszólító formája (vocativusa) az 'ostoba' jelentésű *μωρός* [morós] szónak. A balkáni nyelvekben mindenkor előfordult, s a magyarba a románon és a cigányon keresztül is bejutott. A román átvételű szó jelentése 'juhászbojtár vagy román szolgalegény, cselédfiú, legényke', a cigány átvételű pedig 'cigány férfi'. Akár mint foglalkozásnév ('juhászbojtár'), akár mint román vagy cigány néphez, népcsoportoz való tartozásra vagy hozzájuk való hasonlóságra (viseletre, beszédre, nyelvük ismeretére) utaló szó könnyen családnévvé vált már a XV. század első felétől.

Éppen korai előfordulása miatt fölmerül annak a lehetősége is, hogy valamely észak-afrikai kihalt nyelvnek 'fekete' jelentésű *maur* alakja került a latinba. Ebből lett a mór, főleg ibériai népnév is, de *Maurus* latinosítással személynévvé, később martirológiumi keresztnévvé vált, s a magyar nyelvbe is bekerült. Itt az -au- kettőshangzó (diftongus) -ó-vá válása (monoftongizálódása) után Mór lett, és ennek -é birtokjeles alakja a Móré ~ Moré egyéni név. Ebből 'Móré, Mór' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű apai családnévvé válhatott.

Elterjedtsége Elterjedése már a XVI. századtól az északkeleti nyelvterületre és Erdélyre volt jellemző.

Móricz

Típusa Apanévi eredetű vagy népcsoportra utaló, magyar családnév.

Változatai Móricz 2828, Móritz 229, Móric 26; Moricz 59, Moritz 28, Moric; Mórocz 1417, Mórotz 61, Móroc; Mórócz 65, Móróc; Morocz 68, Morotz; Morócz 34, Morótz; Mórucz 116, Móruc, Morucz. Más változatokkal együtt összesen: 4963.

Eredete Két név keveredése. Egyik a valamelyik észak-afrikai kihalt nyelvnek 'fekete' jelentésű *maur* alakja, amely a latinba került, és *maurus* formában észak-afrikai, majd hispániai (ibériai-fél-szigeti) népnév, népcsoport neve lett belőle. Később személynévvé is vált, jelentése akkor 'maur' népből való, (tulajdonképpen mór). Ez is martirológumi név lett *Maurus* alakban, amiből a magyar Mór, kedvelt Árpád-kori keresztnév vált. (Majd családnév is alakult belőle elég gyakori mai használattal: Mór125, Moór 532, Moor 13; de ezek nincsenek benne a Móricz név összesítésében).

A latinban a *Maur* nevet tovább képezték, s *Mauritius* névként ez is keresztnév lett, aminek a jelentése 'Maurushoz hasonló'. Bár a két név ugyanazon tőre vezethető vissza (egy etimonú), de mint nevek különözözők. (Jókay Móric tehát amikor megváltoztatta nevét Jókai Mórra, új keresztnevet is vett föl.)

A *Mauritius* tehát bekerült a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe), és Magyarországra is eljutott. Itt latin -us végződésének elhagyása és az -au- > -ó- változás (monoftongizálódás) után szabályosan Móric alakú lett, és igen kedvelt névvé vált az Árpád-korban. A magánhangzó-harmónia megteremtése érdekében nemely nyelvjárásból a második szótág magánhangzója -o-vá vált, s kialakult a Móric ~ Móroc keresztnév. A keresztnévekből pedig 'Móric ~ Móroc' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnév lett.

A másik eredete a Móroc névnek a *moravec* népnév. Ez valamely ősi indoeurópai nyelv 'állóvíz, tenger, tó' jelentésű **mori* szavából alakult az ószlávban *Morava* víznévvé. Ettől a víznévtől pedig a mellette élő népcsoport a többes számú **moravci* nevet kapta, aminek jelentése 'morva emberek'. Amennyiben egyes személyekről volt szó,

a többes szám szláv -i jele elmaradt, s a magyarba *Moravc* személynévként került be. A szavak (nevek) végén -av- hangkapcsolatból -au-n keresztül mindig -ó lett. Tehát a *Moroc* ejtés teljesen szabályos. A hangsúly hatására azonban az első szótag magánhangzója megnyúlt, ugyanakkor a második megrövidülhetett, s létrejött a *Móroc* ejtésforma. (Amíg nem tudtuk ejteni a -c hangot, -t-vel helyettesítettük, s *Marót* személynévként is találkozunk a magyar változattal.)

A *Móricz* tehát mindenképp a *Mauritius* martirológiumi név fejleménye, a *Mórocz* pedig lehet a *Móricz* egyik magyar változata, de lehet a szláv *Morave* névnek elmagyarosodása is. (*Moravc* ~ *Móroc* nevű településünk is volt Vas vármegyében.)

Elterjedtsége A *Móricz* a Dunán túl és Kárpátalján gyakoribb, a *Mórocz* szinte csak a Dunántúl északi felében és Oroszáha környékén fordul elő.

Morvai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Morvai* 2777, *Morvay* 461, *Morvaj*; *Murvai* 1133, *Murvay* 24, *Murvaj*. Más változatokkal együtt összesen: 4414.

Eredete Alapszava a valamely ősi indoeurópai nyelv 'állóvíz, tenger, tó' jelentésű **mori* szavából az ószlávban alakult *Morava* víznév. A mellette épült falu megkaptá a víznek a nevét. Azonban csak egy Pozsony és egy Zemplén vármegyei *Morva* nevű településről tudunk a Történelmi Magyarországon, s ezekből aligha jöhetett létre ily sok családnév. Valószínűleg a hasonló eredetű (a víz melletti táj neveként keletkezett) *Moravia* ~ *Morva*(ország) is megkaphatta az 'onnan/oda való' magyar -i képzőt, s így vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé. Az -u-t tartalmazó alakok nyelvjárási különfejlődések, **Murva* nevű településről ugyanis nem tudunk.

Elterjedtsége A *Morvai* a nyelvterület északi, a *Murvai* pedig a keleti felében, Erdély északi részén gyakori.

Névváltoztatás Magyarosításra csak a *Morvai* alakot vették igénybe főleg *Moravec*, *Moravcsik*, de néhányan *Mollik*, *Morgenstern* nevük is a XIX. században.

Mózer

Típusa Lakóhelyre utaló vagy apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Mózer* 643, *Mojzer* 256; *Mozer* 39; *Moser* 86, *Móser* 29; *Móser*, *Möser*. Más változatokkal együtt összesen: 1057.

Eredete Két név egybeesése. Egyik a középfelnemet 'mocsár, láp' jelentésű *mos* 'onnan/oda való' jelentésű -er képzős alakulata, ami családnévvé válva '*mocsári*, *lápi*' jelentésű lett. A másik lehetőség az ókori egyiptomi 'fiú, valakinek a fia' jelentésű *-moses* névelem, vagy a bibliai héber, népetimológiásan 'vízből kimentett' jelentésű *Mózes* keresztnévnek -r kicsinyítő képzős alakja. A *Mojzer* többsége ez utóbbi magyarázatot támasztja alá. A *Moser* név Bajorországban és Svájcban fordul elő ma legtöbbször.

Elterjedtsége Magyarországon a XVIII. századi német telepítések után szaporodott meg a *Mózer* nevek száma. A Dunán túl és a Duna-Tisza közének déli részén gyakoribb. A *Mojzer* szinte csak a Dunán túl fordul elő.

Mózes

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mózes* 2025, *Mozes* 44; *Mojzes* 576, *Mójzes* 11; *Moizes* 29; *Moizses*; *Moyzes* 19, *Moyses*; *Mojzis*; *Mojzsis* 54; *Moizsis*; *Moises*; *Moses*. Más változatokkal együtt összesen: 2791.

Eredete Egyesek az ókori egyiptomi nyelvben 'fiú, gyermek' jelentésű *mos* ~ *mes* szóból eredeztetik a *Mózes* nevet, ugyanis névösszetételekben *-moses* formában 'valakinek a fia' jelentésben él a szó. Mások népetimológiásan a bibliai héber eredetű, 'akit (a vízből) kihúztak' jelentésű *hvwm* [*Moh she (Mosé)*] névnek magyarázzák. A név két átírásban is bekerült a görögbe: *Μωδσῆς* [*Moüszesz*] és *Μωσῆς* [*Moszész*] alakban. A latin *Martyrologium Romanum* (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyve) a *Moyses* alakot fogadta el, s ez terjedt el a kereszteny világban. A magyar régiségben és egyes nyelvjáráskokban ma is *Mojzes* az ejtése, mert a -j- néha zöngésít a mögötte álló másalhangzót. A szótagzáró -j- kiesésével az előtte álló magánhangzó megnyúlt, így alakult ki a *Mózes* alak. minden alakváltozatából családnév keletkezett.

Elterjedtsége Az Ormánságban és Erdélyben gyakoribb.

Mucsi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mucsi* 2265, *Mucsy* 31, *Mutsi*, *Mutsy*; *Mucsai* 13, *Musay*; *Mocsi* 37, *Mocsy*, *Mócsi*, *Mócsy* 27; *Mocsai* 125, *Mocsay*, *Mócsai* 176, *Mócsay*. Más változatokkal együtt összesen: 2718.

Eredete Az alapjául szolgáló, az Árpád-korban igen sokszor előforduló *Much*, *Mouch*, *Mucha*, *Moch*, *Mocha* személyneveink (ejtésük lehetett *Mucs*, *Mucsa*, *Mocs*, *Mocsa*) eredete vitatott. Egyesek ismeretlen jelentéssel szlávnak vélik, mások a hasonlóképp ismeretlen jelentésű török *Muš* név átvételének tartják, esetleg magyar -cs kicsinyítő képzővel. Végül fölmerült az ótörök eredetű, 'dicséret' jelentésű *Maq* személynévnek a magyar névkincsbe való bekerülése. Ennek -a- magánhangzója az ősmagyarban záródott -o-ra, megkapta a tővéghangzót, s a két magánhangzó közé került -k- pedig -γ-vá vált (spirantizálódott), majd -h- lett. mindenéppen személynévből, magyar névadással keletkezett *Mucs(fa)*, *Mucsi*, *Mucsa*, *Mocs*, *Mócsa* nevű településünk Baranya, Bihar, Kolozs, Komárom, Küküllő, Szabolcs, Tolna vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé válthatott. Az írásbizonytalanság és az -u- > -o- nyíltabbá válása miatt csak alapos családtörténeti kutatással lehet eldöntení, hogy melyik családnév pontosan melyik településnévezet kapcsolható.

Elterjedtsége Mindegyik névforma a Dél-Alföldön, a *Mucsi* különösen Hódmezővásárhely környékén, a *Mocsai* pedig Cegléd, Nagykörös vidékén gyakoribb.

Munkácsi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Munkácsi* 1591, *Munkácsy* 129, *Munkacsi*. Más változatokkal együtt összesen: 1729.

Eredete Alapaszava, a szláv eredetű és 'kín, gyötrelem' jelentésű *Munca* személynevünk gyakori volt az Árpádok korában, és előfordult az Anjou-korban is mind önállóan, mind különböző kicsinyítő képzőkkel. Egyike ezen képzőknek a -cs, amellyel a *Munkács* személynév alakult, s ez magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Bereg vármegyében. Mint Északkelet-Magyarország kapuja kereskedelmi központtá és nagyvárossá fejlődött. Megkapva az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, sok eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti-északkeleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Munk*, *Munder*, *Menczel*, *Czuprák*, *Grünfeld*, *Lieb* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században. *Munkácsi* Bernát, nagy hírű finnugor összehasonlító, turkológus és iranista nyelvészünk, néprajzosunk egyetemi hallgató korában, 1881-ben magyarosította meg eredeti *Munk* nevét.

Murányi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Murányi* 593, *Muranyi*. Más változatokkal együtt összesen: 2596.

Eredete Alapszavának, a felvidéki, Gömör vármegyei *Murány* várának a neve a szlovákból ered. A 'kőből, téglából épült' jelentésű *múraný* melléknévből főnevesült, s lett a vár melletti város nevévé is. Ez megkapta a magyar 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Jóllehet volt Arad vármegyében is egy *Murány* nevű település, a családnevek túlnyomó többsége minden bizonnal a Gömör vármegyei vár nevéből alakult.

Elterjedtsége A Duna vonalától keletre, főleg Borsod megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Murmann*, *Morenberger*, *Mikovszky*, *Kaszkanacsuk*, *Kicsek*, *Koczmann*, *Koren* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Mursa

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Mursa* 573, *Murza* 471, *Múrza*, *Murza* 28, *Mirza* 13. Más változatokkal együtt összesen: 1160.

Eredete Előzményének, az ótörök eredetű *Mirza* ~ *Mírša* személynévnek a jelentése 'nemes, gazdag ember'. A magyar névkincsbe is személynévként került be, és *Mirza* ~ *Murza* ~ *Murzsa* ~ *Mursa* ejtésű lett az Árpád-korban.

Egyéni névből apai családnévvé vált, jelentése '*Mursa* ~ *Murzsa* ~ *Murza* ~ *Mirza*' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen, különösen Szatmárban gyakoribb.

Müller

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Müller* 6891, *Müller* 83, *Müllher*, *Miller* 165; *Möller* 26, *Möller*; *Müllner* 275, *Mülner* 27, *Müllner*; *Millner* 20, *Milner* 11. Más változatokkal együttes összesen: 7507.

Eredete Végső forrásának, az ófelnémet *molinari* szónak a jelentése 'malmos, molnár' volt. Ennek német nyelvterületen különböző hangtani változások révén a keleti nyelvjáráskban *Miller*, a déliekben *Müller* ejtése alakult ki. Mint foglalkozásnév, gyakori családnévvé vált. Magyarországra szinte minden ejtés változat eljutott a XVIII. század folyamán.

Elterjedtsége A Dunán túl, elsősorban Tolna és Baranya megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan *Molnár* nevet vettek föl helyette a XIX. században.

N

Nacsá

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Nacsá* 914, *Natsa*; *Nácsa* 282. Más változatokkal együtt összesen: 1197.

Eredete Az alapját képező személynév két bibliai héber név változatának egybeesése. Egyik a @tn [Nah tahn (Nátán)] 'Ő (Isten) adta' vagy 'Ő megadta, hagya, engedélyezte' jelentésű Nátán név. A másik pedig az ezzel a névvel szoros kapcsolatban levő 'Isten adta, Isten ajándéka' jelentésű lantrn [Nah tahn ehl (Nátánél)], amelynek magyar megfelelője a Nátánaél lett. Mindkettő egy szótagra rövidülhetett (*Nat-* ~ *Nát-*), s megkaphatta a magyarban a -cs és az -a kicsinyítő képzőt. Az így alakult egyéni nevekből családnevek keletkezhettek minden változtatás nélkül 'Nacsá ~ Nácsa' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A *Nacsá* Szeged, a *Nácsa* Nyíregyháza környékén gyakoribb.

Nádasdi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Nádasdi* 1439, *Nádasdy* 195; *Nádzasdi*, *Nádzasdy*; *Nadasdi*. Más változatokkal együtt összesen: 1642.

Eredete Az alapjául szolgáló ismeretlen eredetű, de a magyar nyelvnek mindenkorban ősi nád szava 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzővel személy- és helynévvé is vált. Az Árpádok korából sok följegyzés maradt ránk a névnek különböző funkciókban való használatára. Mindkét névtípus megkaphatta a -d kicsinyítő képzőt. (A helynevek között előfordul ugyanannak a falunak a neve *Nádasd* és *Nádaska* formában is.) A *Nádasd* személynév kiegészülhetett -i birtokjellel, s apanévi családnévvé válva jelentése 'Nádasdé, Nádasd' nevű személy fia, leszármazotta' lett.

A *Nádasd* településnév előfordult Abaúj, Baranya, Borsod, Hunyad, Kolozs, Közép-Szolnok, Küküllő, Nógrád, Somogy, Sopron, Szepes, Temes, Tolna, Torda, Torna, Trencsén, Vas, Veszprém, Zala vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amivel szintén családnévvé vált.

Elterjedtsége A *Nádasdi* forma a Duna vonalától keletre, főleg Nógrád, Heves és Borsod megyében, valamint a Hajdúságban, a *Nádasdy* alak pedig a Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Rohrböck*, *Rauschenberg*, *Nároszni*, *Neuzitek*, *Schwarz* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Nádasi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Nádasi* 1051, *Nádasdy* 61; *Nádassi*, *Nádassy* 41; *Nadasi*. Más változatokkal együtt összesen: 1162.

Eredete Az alapjául szolgáló ismeretlen eredetű, de a magyar nyelvnek mindenkorban ősi nád szava 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzővel személy- és helynévvé is vált. Az Árpádok korából sok följegyzés maradt ránk a névnek különböző funkciókban való használatára. A *Nádas* személynév kiegészülhetett -i birtokjellel, s apanévi családnévvé válva jelentése 'Nádasé, Nádas' nevű személy fia, leszármazotta' lett. A *Nádas* településnév előfordult Baranya, Bodrog, Hunyad, Kolozs, Küküllő, Temes, Trencsén, Vas vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén és Nyíregyháza környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Neugressel*, *Neumann*, *Neisz*, *Rzechorska*, *Trszyenszky* nevű fölvette magyarosítás céljából a XIX. században.

Nagy

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Nagy 238 444, Nadj 69. Más változatokkal együtt összesen: 241 928.

Eredete Valószínűleg ősi, finnugor eredetű *nagy* melléknevünk külső tulajdonság megnevezéseként ('erős termetű, magas') is családnévvé vált, de korviszonyításul is használta a népnyelv az idősebbek megjelölésére. (Ma is használjuk családon vagy kisebb közösségen, iskolán belül, s előfordul gyerek ~ apa ~ nagyapa megkülönböztetésére a *Kisjóska* ~ *Nagyjóska* ~ *Öregjóska* stb. névhasználat.)

Elterjedtsége Területi megoszlásuk nagyjából egyenletes, de Moldvában ritkább.

Kettős nevei Igen sok kettős névben fordul elő, amelyekben néha annyira összeforrott, hogy egybe is írják, s külön névnek kell tekintenünk. Ezek nem kerültek összevonásra a *Nagy* névvel, pl. *Nagypál* (1036), *Nagygyörgy* ~ *Nagyörgy* (402), *Nagymihály* (339), *Nagyistók* (191), *Nagyistván* (94), *Nagymáté* ~ *Nagymáthé* (128), *Nagyiván* (98), *Nagygyőr* ~ *Naggyőr* (69), *Nagyillés* (67), *Nagyimre* (28), *Nagygyőri* (22). Legérdekesebb közöttük a többször is előforduló *Nagykisikó* és *Nagykismarci* összetett névalak. A külön vagy kötőjellel írott nevek között a leggyakoribbak: *Nagy-György* (478), *Nagy-Pál* (335), *Nagy-Tóth* (110), *Nagy-Kovács* (106), *Nagy-Czirok* (56), *Nagy-Benkő* (53), *Nagy-Biblia* (40).

Névváltoztatás Százán jóval több azoknak a száma, akik ezt a nevet vették föl névmagyarosítási céllal a XIX. században. Ezeknek csaknem fele *Grosz* ~ *Grósz*, *Groszmann* és *Welky* nevű volt korábban, de volt köztük több *Grana*, *Granditsch*, *Gradner*, *Náthán*, *Natia*, *Nemoda*, *Neu*, *Neufeld* is.

Nagypál

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Nagypál* 1036.

Eredete Jelzős szóösszetételből alakult ki. Valószínűleg ősi, finnugor eredetű *nagy* melléknevünk jelentése 'erős termetű, magas' is volt, de mellette régen a mainál sokkal intenzívebben élt az 'idős, öreg' jelentés is. A 'kicsi, csekély, kevés' jelentésű, latin *parvus* szóból keletkezett a *Paulus*, magyarban pedig a *Pál* keresztnév, és igen gyakori családnév lett. Több vidéken olyannyira sok *Pál* nevű család volt, hogy újabb névelemmel kellett megkülönböztetni őket. A két szó összetételét (*Nagypál*) azok kapták meg, akik idősebbek voltak más *Pál* nevű családoknál. Igen gyakori a név különírva vagy kötőjeles alakban is (*Nagy Pál* ~ *Nagy-Pál*), de olyan sokszor használták együtt a két névelement, hogy mind a kiejtésben, mind az írásban összeforrt.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Szeged környékén és különösen Erdélyben gyakori.

Nánási

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Nánási* 2178, *Nánásy* 40; *Nánássi* 12, *Nánássy* 182; *Nánasi*, *Nanasi*. Más változatokkal együtt összesen: 2425.

Eredete Az alapszó egyértelműen személynévből ered, vagyis magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) **Nonas* ~ **Nanas* személynévből keletkezett a régi Szabolcs vármegyei, hajdúsági település, a mai Hajdúnánás település neve.

A *Nánás* névelem eredetére azonban több magyarázat is van. Egyik szerint a német *Nanne* ~ *Nanno* nevet kell benne keresnünk, amely több név becealakja is lehet, de lehet 'elnevezett' jelentésű ógermán név is. Mások szláv eredetűnek vélik, vagy az *Atanaz*, vagy az *Anna* becealakjából vezetik le. Végül egyesek az ótörök ből való 'feketeper' jelentésű *Nonaq* ~ *Nonaγ* név átvételének tekintik.

Bármelyik is a helyes álláspont, az -s kicsinyítő képzőt a magyarban kapta, itt lett belőle *Nanas* névalak, s már a XIII. század elején többször följegyezték. Ez megkapta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s így vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé.

Elterjedtsége A Duna vonalától keletre gyakoribb.

Nemes

Típusa Származásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Nemes* 11050, *Nemess* 38; *Nömös* 20. Más változatokkal együtt összesen: 11331.

Eredete Alapszava, az ismeretlen eredetű, 'nemzetseg, faj, összetartozó csoport' jelentésű *nem* szavunk -s képzős alakja (*nemes*) a kiváltságos osztályhoz tartozókra vonatkozott régen. Később azután a tiszteletre méltó, értékes, jó tartású, arányos termetű, szép arcú személyekre is alkalmazták. Így tehát nemcsak a nemesség tagjai viselhették, hanem külső-belső tulajdonság alapján is családnév válthatott belőle.

Elterjedtsége Moldva kivételével az egész nyelvterületen egyenletesen elterjedt.

Kettős nevei Sokszor előfordul a *Nemes-Nagy* (127) névkapsolatban.

Névváltoztatás Igen sokan, főleg *Neugeboren*, *Neumann*, *Neumeister*, *Neuwirth*, *Nemcsik* nevűek, de *Nábróczky*, *Neszvada*, *Neuhercz*, *Neuhold*, *Neuhred*, *Neuwelt*, *Nezeszánny* nevűek is magyarosítottak erre a XIX. században.

Németh

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Németh* 93 499, *Német* 3747; *Nemeth* 32, *Nemet* 39, *Neméth*; *Nemecz* 223, *Nemec* 22, *Nyemecz* 95, *Nyemetz* 19. Más változatokkal együtt összesen: 97 943.

Eredete Előzménye, az összláv *ném̥cь* [*nēmc*] jelentése 'nem szláv, idegen' volt, s ez a jelentés szükült le később a germán eredetű népesség egy csoportjára. A magyarok már a mai 'német' jelentésben vették át. A legtöbb régi nyelvjárásban a -c hangot nem ismervén a közeli képzésű -t-vel helyettesítették, s a név végi mássalhangzó-torlódást ejtéskönnyítő -ě- bontóhanggal oldották föl (*ném̥t*). A név eleji N- az utána következő -ě- hatására sok nyelvjárásban ny-nyé vált (palatalizálódott). Mint minden népnévből, ebből is igen elterjedt családnév lett, mert azok is megkapták, akik a nyelvet ismerték, ruhájukban, viselkedésükben hasonlítottak hozzájuk, arról vagy hozzájuk közeli vidékről származtak, esetleg egy németnek a szolgálatában álltak, földjén dolgoztak stb. A sok alakváltozat azzal magyarázható, hogy voltak olyan nyelvjárások, amelyekben a -c- hangot előbb kezdték ejteni, tehát a -c végűek is lehettek magyar nevek.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Meglepően sokan választották új névül a XIX. században, elsősorban *Deutsch* ~ *Daics*, *Nemecz* ~ *Niemetz*, továbbá *Neumann*, *Paskus*, *Striz*, *Zelinka* nevűek.

Németi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Németi* 1852, *Némety* 20; *Némethi* 313, *Némethy* 546; *Nemeti* 10, *Nemethi*; *Németty*; *Némedi* 957, *Némedy* 92; *Nemedi*. Más változatokkal együtt összesen: 4038.

Eredete Előzménye, az összláv *ném̥cь* [*nēmc*] jelentése 'nem szláv, idegen' volt, s ez a jelentés szükült le később a germán eredetű népesség egy csoportjára. A magyarok már a mai 'német' jelentésben vették át. A -c hangot nem ismervén a közeli képzésű -t-vel helyettesítették, amely később, az -i képző csatlakozása után két magánhangzó közötti (intervokális) helyzetben zöngésülhetett -d-vé egyes nyelvjárásokban. A név végi mássalhangzó-torlódást ejtéskönnyítő -ě- bontóhanggal oldottuk föl. Az Árpád-kori királyok birtokadományozásainak következményeként több falu kerülhetett német származású (vagy nevű) tulajdonába, amit a magyar nyelv -i birtokjellel fejezett ki, így a *Németi* ~ *Némedi* településnév jelentése 'Németé, Német nevű személy tulajdona, birtoka (faluja)' lett. Előfordult az is, hogy a települést német anyanyelvűek lakták, s azért kapta a szó az -i birtokjelet. Ilyen *Németi* ~ *Némedi* nevű település volt Abaúj, Bács, Baranya, Békés, Bihar, Bodrog, Borsod, Heves, Hunyad, Kolozs, Közép-Szolnok, Nógrád, Pest, Somogy, Sopron, Szatmár, Temes, Ung, Valkó, Zemplén vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A név végi magánhangzó-találkozást (hiátust: *Németii* ~ *Némedii*) a nyelv az egyik -i- kivetésével földöltötte. Önmagában álló **Német* ~ *Némed* nevű településekéről nem tudunk, csak összetételekben fordult elő a *Német* alak: *Németfalu*, *Németfalva*, *Németvágás*, *Németvölgy*, s ezek némelyikéből is lehettek szórványosan -i képzős családnevek.

Elterjedtsége A *Németi* Debrecen környékén különösen gyakori, a *Némedi* pedig a nyelvterület közepén, Győr és Csongrád között fordul elő többször.

Kettős nevei A *Némedi-Varga* (231) családnévben sokszor előfordul.

Névváltoztatás Sok *Deutsch*, néhány *Deitscher*, *Docsekál*, *Heuffel*, *Kaufmann*, *Neländer* nevű magyarosított erre a XIX. században.

Nógrádi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Nógrádi 1006, Nogrády 51; Nográdi 63, Nogrády; Nogradi, Nogrady; Neográdi, Neogrády 20, Neógrády. Más változatokkal együtt összesen: 1166.

Eredete Alapszavaként a magyar nyelvbe egy ószláv **Novigrad* [Novgrád] ejtésű, 'új vár' jelentésű helynév került be. Ennek -ov- hangkapcsolata szabályos (-ov- > -ou- > -ó-) úton hosszú -ó-vá vált. Nógrád településnevünk volt Baranya, Nógrád, Somogy vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Heves és Borsod megyében, valamint Szeged környékén gyakoribb.

Novák

Típusa Tulajdonságra utaló, szláv családnév.

Változatai Novák 11 478, Novak 11; Novágh; Nowák, Nowak 18; Nowack. Más változatokkal együtt összesen: 11 542.

Eredete A leggyakoribb magyarországi idegen eredetű családnév. Az ószlávban a **nov-* jelentése 'új', s ebből különböző végződéssel alakultak a mai szláv nyelvekben a hasonló jelentésű szavak. A töhöz azonban közvetlenül képzők is kapcsolódhattak, így a szlovákban és a ruszinban az -ak ~ -ák több jelentésű képző járulhatott hozzá. (Többek között volt kicsinyítő, nagyító, valahová tartozást, valami jellegzetességgel bírást kifejező szerepe.) A Novák családnév jelentése 'új lakos, új jobbágy, új ember valamely közösségen'. A lakosság nagyfokú migrációja (népmozgalma) következtében előbb ragadványnévvé, majd abból vagy közvetlenül is igen gyakori családnévvé vált, elsősorban a magyarországi szlovák lakosság körében.

Elterjedtsége Ma a Dunán túl és még Nógrád, Heves, Borsod megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Annyira elmagyarásodott (beilleszkedett a magyar hangrendszerbe), hogy egy *Heiter* és egy *Savanyó* nevű erre változtatta meg a nevét a XIX. században.

Ny

Nyári

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Nyári 6273, Nyáry 176; Nyari; Njari; Nyárai 126, Nyáray 10. Más változatokkal együtt összesen: 6604.

Eredete Alighanem két névnek az egybeesése. Egyik a vagy ősi uráli gyökerekre visszavezethető, vagy ótörökből vett, s ott is 'tavasz, nyár' jelentésű nyár évszak nevének személynévvé válása. Ez vagy az -i birtokjellel családnév lett, jelentése pedig akkor 'Nyáré, Nyár' nevű személy fia, leszármazotta', vagy az -i eredetre utaló képző járult hozzá, akkor pedig 'nyári gyerek, nyáron született' a jelentése. (Nehézsége ennek a származtatásnak, hogy az Árpád-korból nem ismerünk *Nyár személynevet, igaz van bőséggel Nyarad, aminek az előzménye minden bizonnal *Nyár volt, csak nem került féljegyzésre.

A másik magyarázat valószínűbb, amely szerint ősi uráli 'mocsár' jelentésű nyár szavunkból a gyakran mellette élő fafajta neve lett, s 'nyárfa' jelentésben külső tulajdonságot jelölő metaforikus személynévvé is válhatott (olyan magas, egyenes, mint a nyárfa). Ez a személynév egyrészt megkaphatta az -i birtokjelet, s 'Nyáré, Nyár' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel családnévvé vált. Másrészt azonban a bőségesen tenyésző fafajtából helynév alakult, s Nyár településnévvé lett Pest és Somogy vármegyében. Ezek bármelyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s így vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé. *Nyára településnévről nem tudunk. Lehet más hasonló név hatása (analogikus) az -a- betoldás, vagy lehet a Vas vármegyei Nára ~ Nárai község a családnév alapja, amelynek szintén személynév az eredete.

Elterjedtsége A Dunán túl és a Dél-Alföldön gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, elsősorban Sommer, de Necsov, Neuschloss, Joachim, Lichtenstern, Osika és egy Nyúzó nevű is ezt a családnevet nevetette föl új névként a XIX. században.

Nyéki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Nyéki 1068, Nyéky 18, Nyeki; Néki. Más változatokkal együtt összesen: 1100.

Eredete Alapszavának, ősi ugor kori törzsnevünknek az eredeti jelentése 'kerítés, sövény' volt, majd mint mindegyik törzsnév, igen gyakori településnévvé vált az Árpádok korában, amikor a törzsek szétszóródtak a Kárpát-medence magyarok által elfoglalt területén. Volt Nyék nevű vagy -nyék utótagú falu Arad, Bács, Bihar, Bodrog, Borsod, Csongrád, Fejér, Hont, Komárom, Közép-Szolnok, Krassó, Nógrád, Pilis, Pozsony, Sopron, Szerém, Tolna, Udvarhely, Vas, Veszprém, Zaránd vármegyében. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Tiszántúl déli felén gyakoribb.

Nyerges

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változata Nyerges 2820. Más változatokkal együtt összesen: 2853.

Eredete Alapszava, ősi ugor kori nyereg szavunk 'valamivel való foglalkozást' jelölő -s képzős változata a nyerges. Mint minden foglalkozásnév, ragadványnéven keresztül vagy közvetlenül is gyakori családnévvé vált.

Elterjedtsége Északnyugat-Dunántúlon, Felvidéken és a Tiszán túl gyakoribb.

Kettős nevei A sokszor előforduló Nyerges-Bognár (20) családnév arra utalhat, hogy ugyanaz a személy végezte a nyeregkápa fából való részeinek elkészítését is, aki bőrrel bevonta a nyereg fölső részét.

Nyeste

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Nyeste* 1354, *Nyesti* 17, *Nyesty*, *Nyésti*. Más változatokkal együtt összesen: 1377.

Eredete Alapszava meglehetősen gyakori személynév volt az Árpád-korban, s előfordult az Anjouk idejében is.

Valószínűleg az ősi uráli *nō ~ nē* ('asszony') szavunk az alapja, amelyből különböző képzőkkel a menyétfélék családjába tartozó kis, barna, prémes ragadozó állat neve, a *nyest* alakult. Szimbolikusan foglalkozásra utalt (*nyestet* tartó, *nyestre* vadászó, *nyestbőrt* gyűjtő, vásárló, kikészítő vagy azzal kereskedő), s mint minden foglalkozásnávból, ebből is gyakori családnév lett. A név végén az *-e ~ -i* birtokjel, de az *-e* lehet kicsinyítő képző is, akkor a családnév apai névből keletkezett, jelentése 'Nyesté, Nyest nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanebből az állatnévből eredő *Nyest ~ Nyesta* nevű település volt Abaúj, Bihar vagy Somogy vármegyében. Ehhez 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző járulhatott, így eredetre, származási helyre utaló családnév is keletkezhetett belőle.

Elterjedtsége Az ország keleti-északkeleti részében gyakoribb.

Nyikos

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Nyikos* 1273, *Nyikós*, *Nyikos*; *Njikos*; *Nyikus* 121; *Nyikes* 284, *Nyíkes*; *Mikos* 139, *Mikós*; *Mikus* 842; *Mikes* 604. Más változatokkal együtt összesen: 3284.

Eredete Előzményének, a görögben keletkezett összetett névnek az egyik eleme a 'gyózelem' jelentésű *víκη [nikē]*, másik pedig a 'nép' jelentésű *λαός [láosz]*. A *Hικόλαος [Nikóláosz]* név jelentése egyesek szerint 'a nép legyőzöje', mások 'a nép győzelme' fordítást javasolják. A latinban *Nicolaus* alakban honosodott meg, s ez vált a kereszteny világban népszerű keresztnévvé nyelvenként különböző formában. A magyar nyelvben a második nyílt szótág magánhangzója (-o-) a kétnyíltszótágos tendencia szerint kiesett, az *-au-* kettőshangzó (diftongus) hosszú -ó-vá vált (monoftongizálódott), így mivel már nem *-us*, hanem *-ós* volt a név végén, a végződés megmaradt. A névkezdő *N- > M-* változás vitatott, mert bekövetkezhetett a magyarban is, de befolyásolhatta a szláv nyelvekben használatos szókezdő *M-* is (*Mikulaš*). A magyar alakulás azért valószínűbb, mert már 1082-től vannak rá bőségesen adatok okleveleinkben. Mint teljesen magyaros alakulat, a *Niklós* változat is megmaradt. A névkezdő *N-* az utána álló *-i-* hatására több nyelvjárásban *-ny-nyé* vált (palatalizálódott). Mindhárom névkezdet egy szótágos rövidülése (*Nik- ~ Nyik- ~ Mik-*) kicsinyítő *-s* képzővel egészült ki. (Egyes nyelvjárásokban a magánhangzó-harmónia meghibásodása révén a képző előtti *-o-* kicsérélődött *-ë-re*.) Előbb egyéni, majd apai családnév lett belőle.

Elterjedtsége A *Mikes* a nyelvterület keleti felén, a *Nyikos* a Dunántúl északkeleti részén gyakoribb.

Nyilas

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Nyilas* 1694, *Nyilas*; *Njilas*; *Nilas*. Más változatokkal együtt összesen: 1701.

Eredete Alapszavának, ősi uráli eredetű *nyil* szavunknak a 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű *-s* képzős alakja 'nyilakat készítő' vagy 'nyilazó, nyíllal fölfegyverzett' jelentésű foglalkozásnév lett. Mint a legtöbb foglalkozásnév előbb ragadványnévvé, majd abból vagy attól függetlenül, közvetlenül is családnévvé vált. Volt néhány *Nyilas* nevű településünk is Borsod, Tolna és Torontál vármegyében, ahol a középkori íjászok, örökök és lövök laktak. Ezek valamelyikéből is létrejöhett minden változás nélkül családnév 'ottani lakos' jelentéssel, de sokkal valószínűbb a közvetlen foglalkozásból, katonai beosztásból eredő névhasználat.

Elterjedtsége A Duna vonalától keletre gyakoribb a név, de Erdélyben kevésbé az.

Nyiri

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Nyiri* 3491, *Nyiry* 32; *Nyíri* 831; *Nyíry*; *Njiri*. Más változatokkal együtt összesen: 4389.

Eredete Alapszava, ősi uráli *nyír*(fa) szavunk, mint minden növénynév, ahol a növény bőven megtalálható volt, tájak, vidékek, helyek elnevezésére vált alkalmassá. Más vélemény szerint a 'nedvesség' jelentésű *nyir*(kos)

tövéből alakult ki *Nyír* tájnevünk, amely később egészült ki a -ség képzővel. A családnév a tájnávból is eredhet 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel kiegészülve.

Ugyanakkor a *nyír*(fa) közszóból (a tájnévhez hasonlóan) településnevek is létrejöttek Baranya, Pest, Pilis, Somogy, Szabolcs, Zala vármegyében. Ezekből is kialakulhatott ugyanazzal a fönti képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége Az ország keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Quaszny, Kandel, Mandel, Reizmann, Scherer, Zichermann* nevűek erre magyaráositottak a XIX. században.

Nyirő

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Nyirő* 1009, *Nyirő* 257, *Nyirő* 11; *Nyirő, Nyiro, Nyíró*. Más változatokkal együtt összesen: 1309.

Eredete Alapszava, a bizonytalan eredetű, talán ősi finnugor vagy uráli kori *nyír* igénk palatális magánhangzójú volt. Folyamatos melléknévi igenévi képzőjeként az -ő az eredeti, majd később, analogikusan (más minták hatására pl. *író, síró, víró* stb.) kapcsolódott hozzá a veláris -ó képző. A főnevesült szó foglalkozásnévvé vált, s a posztónyírókat, birkanyírókat, hajnyírókat neveztek így. Mint minden foglalkozásnév, ez is gyakori családnévvé vált. A középkori céhek szabályzata szerint a foglalkozás minden bekerült a névbe, így ragadványnévvé vált, majd a régi családnevet kissorította. Jó példa erre egyik kolozsvári posztónyíró neve 1655-ből, amikor *Csiszár Nyreő Mihály* néven jegyezték föl, majd csak *Nyirő Mihály* lett.

Elterjedtsége A Dunán túl és Erdélyben, különösen Csíkban gyakori.

Nyitrai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Nyitrai* 3286, *Nyitray* 126, *Nyítrai; Njitri*. Más változatokkal együtt összesen: 3444.

Eredete Alapszava, a *Nyitra* településnév összetett szóból származik. Az ógermán egyik nyelvében, a kvádban a *neid- ~ *nid- 'áramlik, folyik' jelentésű ige töve egészült ki a szintén ógermán (gó) *ahva 'folyó' jelentésű szóval, s az összetétel eredménye *Nidava víznév lett. Ez az ószlovák nyelvben változott *Nitrava* alakra. A magyarság ezt vette át, s a folyóról nevezte el a partjára épült települést is. A névkezdő *N-* a mellette álló -i- hatására -ny-nyé lett (palatalizálódott). A két magánhangzó közötti (intervokális) -v-, amely valószínűleg a Honfoglaláskor -β- (két ajakkal képzett zöngés részhang) volt, kiesett, majd a *Nyitraa > Nyitrá > Nyitra* változással jött létre a mai alak. A Felvidéken két *Nyitra* nevű település is volt (Nógrád és Nyitra vármegyében), közülük a gazdag kereskedővárossá fejlődött Nyitra vármegyei település adta az eredetre, származási helyre utaló családnevek többségét 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel.

Elterjedtsége A Balaton környékén és a Körösök vonalától északkeletrre gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Nyitránszky, Neutra, Baszternák, Fürchtgott, Gramisch, Ochsenberg, Orenstein* nevű magyaráositott erre a XIX. század folyamán.

Nyúl

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Nyúl* 927, *Nyul* 1219, *Nyll.* Más változatokkal együtt összesen: 2303.

Eredete Ősi uráli *nyúl* szavunk minden szimbolikusan, minden metaforikusan családnévvé válthatott. Jelképe lehetett azoknak, akik *nyulak* tenyésztésével, vadászatával, *nyúlbörök* kikészítésével, kereskedésével foglalkoztak, vagy *nyúlbőrből* készült ruhát, sapkát, mellényt, bundát viseltek. A metaforikus névadásnak a hasonlósági alapja belső tulajdonság lehetett: félénk, ijedező, minden bajtól, összeütközéstől menekülő vagy gyors járású, futású kaphatta a nevet.

Elterjedtsége Jóformán csak a Dunán túl fordul elő, ott is inkább a déli-délkeleti részeken.

O, Ó

Ódor

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ódor* 2237, *Odor* 372, *Odór*; *Ador*, *Ádor* 33. Más változatokkal együtt összesen: 2648.

Eredete Az egyik magyarázat szerint az *Adorján* keresztnévből származik. Ez a név a *Hadrianus* 'Hadriai ~ Adria' jelentésű személynévre vezethető vissza. A latin *Hadria* eredetileg két várost is jelölt a Római Birodalomban. Eredete bizonytalan. Talán az *Adda* 'hozzáad' vagy *Adriva* 'hozzáfolyó' jelentésű patakocskák nevéből alakult. A városok egyike Közép-Itáliában *Hadrianus* császár ösi fészke volt, akinek a neve is innen ered, s jelentése 'hadriai'. A másik egy gazdag kereskedőváros, amely valamikor a Pó torkolatánál volt, de később a folyó feltöltődése következtében a tenger partjától beljebb került. Erről kapta nevét az *Adriai*-tenger, illetve tengeröböl. A *Hadrianus* név később több szent és pápa neve lett, majd magyar keresztnévvé vált. A szókezdő *H-* sok nyelvben, már a középkori latinban is elnémulhatott, s a Martyrologium Romanum (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyve) *Adrianus* néven tartja számon az ily nevű szenteket. A *-drj-* mássalhangzó-torlódást a magyar nyelv ejtéskönnyítő *-o-* közbeiktatásával föloldotta, a latin *-us* végződést elhagyta, így alakult ki az *Adorján* keresztnév. Abból két szótágú rövidüléssel *Ador* ~ *Odor*becenév jött létre. A név első magánhangzója a hangsúly hatására nyúlt meg. Apanévi családnévként terjedt el, jelentése 'Ador ~ Odor' nevű személy fia, leszármazotta'. A másik magyarázat ugyancsak keresztnévi eredetre épül, de ez az *Ulrich* ~ *Oldrich* lenne. Az ófelnemet '(hűbéri, jobbágyi, paraszti) birtok' jelentésű *uodal* és a 'hatalmas, nagy, erős' jelentésű *-rich* összetétele. Ebben az esetben az *-ldr-* mássalhangzó-torlódás a magyar nyelvben közbeékelte ejtéskönnyítő *-o-* hanggal föloldódott, a létrejött **Oldorich* alakban pedig a szótágzáró *-l* kiesése nyújtotta meg az első magánhangzót (*Ódorich*). A névkezdő Ó-szabályosan nyíltabbá válthatott egyes nyelvjárásokban (*Ódrich* ~ *Ádrich*). A név két szótágú rövidülésű *Ódor* ~ *Ádor* alakja lett az apai családnév alapja.

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen a Balaton vonalától észak-északnyugatra gyakoribb.

Névváltoztatás Mivel *Odor* ~ *Odra* nevű településekéről nincs adatunk a Történelmi Magyarországon, a XIX. század *Odrai* ~ *Odri* névmagyaráositásait az *Odor* családnév hatásának kell tartanunk.

Oláh

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Oláh* 38 342, *Oláj*, *Olá* 22, *Ollá*; *Olah* 70, *Olach* 14, *Ola*. Más változatokkal együtt összesen: 38 570.

Eredete Előzménye, az ószlávban használatos *wlachi* népnév valamennyi újlatin népre vonatkozott. A különböző nyelvekben másként alakult a szó jelentése. A magyarban a *vlaszi* 'ítáliai', a *vlah* 'moldvai és havasalföldi' jelentésű lett. Mivel a magyar nyelv több nyelvjárása nem tudta ejteni a *-v-* réshangot (csak a bilabiális *-β-* t ismerte), és a szókezdő mássalhangzó-torlódást sem kedvelte, azt többféle módon oldotta föl. Egyike ezeknek a szó elején a *v-* magánhangzóvá válása (vokalizálása, pl. *vnuh* > *unoka*), így lett a *vlahból* **uláh* ~ *oláh*. A név végi *-h* azonban elnémult (pl. a *méh*, *pléh* szavakban), szabályos kiejtése tehát *Olá*. Mint minden népnév, akkor is ragadványnévvé, abból családnévvé lett, ha a személynék semmi köze nem volt a névben jelölt néphez, de ahoz hasonló ruhát viselt, hozzájuk hasonlóan viselkedett, beszélte a nyelvüköt, vagy csak egyszerűen arról a vidékről származott, környékükről költözött új lakhelyére.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb, különösen északkeleten és Erdélyben fordul elő sokszor.

Névváltoztatás Néhányan a XIX. században erre cserélték föl korábbi *Lebozsa*, *Skarka* és *Mészáros* családnevüket.

Olajos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változata *Olajos* 1530. Más változatokkal együtt összesen: 1546.

Eredete Alapszava, a mai magyar *olaj* szavunk egy ismeretlen földközi-tengeri nyelvből a latin *oleum* alakon keresztül került be Európa majdnem minden nyelvébe. Az ófelnémet *olej* formán keresztül jutott a szlávba, s azon át a magyarba. A második magánhangzó -e-je a magánhangzó-harmónia megteremtése céljából cserélődött nálunk -a-ra. A 'valamivel bíró, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel kiegészülve foglalkozásnév lett belőle 'olajjutő, olajkereskedő' jelentéssel, s előbb ragadványnévként, majd ebből családnévként igen elterjedt.

Elterjedtsége Különösen az Alföldön gyakori.

Olasz

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Olasz* 241; *Olász*, *Olas*; *Vlasz*, *Vlász* 122. Más változatokkal együtt összesen: 2561.

Eredete Alapszava, az ószlávban használatos *wlachi* népnév valamennyi újlatin népre vonatkozott. A különböző nyelvekben másként alakult a szó jelentése. A magyarban a *vlaszi* 'ítáliai', a *vlah* 'moldvai és havasalföldi' jelentésű lett. Mivel a magyar nyelv több nyelvjárása nem tudta ejteni a labiodentális -v- réshangot (csak a bilabiális -β-t ismerte), és a szókezdő mássalhangzó-torlódást sem kedvelte, azt többféle módon oldotta föl. Egyike ezeknek a szó elején a v- magánhangzóvá válása (vokalizálása, pl. *vruk* > *unoka*), így lett a *vlasziból* **ulaszi* ~ *olaszi*, majd a név végi -i elmaradt (mivel a nyelv tővéghangzónak fogta föl). Mint minden népnév, akkor is ragadványnévvé, abból családnévvé lett, ha a személynek semmi köze nem volt a névben jelölt néphez, de ahhoz hasonló ruhát viselt, hozzájuk hasonlóan viselkedett, beszélte a nyelvüköt, vagy csak egyszerűen arról a vidékről származott, környékükről költözött új lakhelyére.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati felén, Nagykanizsa környékén, az Alföldön Szeged és Hódmezővásárhely vidékén gyakoribb.

Ónodi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ónodi* 2741, *Ónody* 130, *Onodi* 370, *Onody* 57; *Onódi* 310, *Onódy* 26, *Ónódi* 136, *Ónódy* 24; *Ónadi* 166, *Onadi* 10. Más változatokkal együtt összesen: 4051.

Eredete A *Ónod* településnévvé vált személynévnek két magyarázata lehet. Az egyik az ősi finnugor *ón* fémnév, amely 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -d képzővel vált személynévvé. Ez lehetett 'onnal foglalkozó, ónnal kereskedő' jelentésű, vagyis részben azonos jelentésű a gyakori *Ónozó* (210) családnévvel. A másik magyarázat az ótörök 'tíz' jelentésű *On* tulajdonnév átvétele, amely a magyarban kapta meg a -d kicsinyítő képzőt, s vált *Ond* ~ *Onod* alakban személynévvé.

Bármilyen volt a személynév eredete, magyar névadással (minden végződés és összetétel nélkül) településnévvé vált Borsod, Pest, Sopron, Zala, Zemplén vármegyében. Ezek bármelyike fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Mivel a nyelvterület keleti-északkeleti részén gyakoribb, valószínűleg a váráról is nevezetes és egy időben megyeszékhelyi funkciót is betöltő, Borsod megyei *Ónod* település a családnevek nagyobb részének az alapja.

Névváltoztatás Néhányan, *Ona*, *Oppanauer*, *Finkelstein*, *Horanecz*, *Luscsek* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Oravecz

Típusa Helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Oravecz* 2665, *Oravetz* 111, *Orawetz*, *Oravec* 52, *Oravicz*, *Oravacz*; *Orovecz* 428, *Orovetz*, *Orovec* 10; *Orovicz* 95, *Orovitc*. Más változatokkal együtt összesen: 3377.

Eredete Valószínűleg az ősi indoeurópai 'mozdul, indul' jelentésű *or-* tőre vezethető vissza annak a felvidéki folyónak a neve (ma *Orava*), amelyről a mellette fekvő várat, arról a vármegyét és ugyancsak a várról a települést elneveztek. (Magyarul *Árva* néven ismerjük.) A szlovákban mind a folyó, mind a település *Orava* nevéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -ec képző. Az így kialakult *Oravec* névnek a magyar jelentése 'Árvai'.

Általában az idegen neveknek nagyon sok ejtésváltozata alakult ki, a helyesírás bizonytalansága miatt pedig sok írásváltozatuk is létrejött.

Elterjedtsége Az *Oravec* nevűek Pesttől északkeletrre (Nógrád, Heves, Borsod megyében), az *Orovecz* nevűek pedig Békésben és Nyíregyháza környékén gyakoribbak.

Névváltoztatás Néhányan *Orlai*, *Ormai*, *Ormi* nevet vettek föl a XIX. században.

Orbán

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Orbán* 11 502, *Orban* 49; *Urbán* 32, *Úrbán*. Más változatokkal együtt összesen: 20 316.

Eredete A 'városi' jelentésű latin *Urbanus* római ragadványnévvé (*cognomenné*), majd sok szentnek a nevévé vált, s kedvelt keresztnév lett belőle a középkorban. A magyarban elmaradt a latin *-us* végződés, s az első magánhangzója szabályosan nyíltabbá vált a legtöbb nyelvjárásban (*U-* > *O-* változás ment benne végbe). Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában sokszor előfordult, így sok családnév is lett belőle minden változtatás nélkül. Jelentése '*Orbán ~ Urbán* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az *Orbán* általában a Dunán túl és Erdélyben, az *Urbán* az ország keleti felében gyakoribb.

Kettős nevei Az *Urbán-Szabó* (170) névkapcsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Néhányan, *Hurbán*, *Friedmann*, *Hoffmann*, *Naschitz*, *Politzer* nevűek fölvették az *Orbán* nevet a XIX. század folyamán.

Orgován

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Orgován* 1935, *Orgovan*; *Orgovány* 99. Más változatokkal együtt összesen: 2036.

Eredete Előzménye a mindenkiéppen török eredetű, a magyarba vagy a kubnól közvetlenül, vagy az oszmántörökből szláv közvetítéssel került 'orgona' jelentésű **arjanvan* szó, amely személynévvé lett. Egyes vélemények szerint síp, mások szerint nyíl készítésére való alkalmassága miatt vált szimbolikus névvé. Jelentése tehát vagy 'sípos, sípkészítő' vagy 'nyilazó, nyílkészítő'. Ezekből a jelentésekkel természetes módon lehetett gyakori ragadványnév, abból pedig vagy akár közvetlenül is családnév. Ugyanakkor az orgonával benőtt hely *Orgovány* településnévvé lett a Kiskunságban, s az minden változtatás nélkül családnévvé válhatott '*Orgoványból* való' jelentéssel.

Elterjedtsége A Duna–Tisza közén és Nógrád megyében gyakoribb.

Orosz

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Orosz* 16 203, *Oroz*. Más változatokkal együtt összesen: 16 259.

Eredete Előzménye, az indoeurópai alapnyelvre visszavezethető, 'vörös, szőke' jelentésű *rus* [*rusz*] szó valószínűleg az óskandináv nyelvet beszélő vikingek révén került az európai nyelvek többségébe a Kijev környéki népek megnevezésére. Ezt az ótörök is átvette, de magánhangzót iktatott be a szó elejére, mert nyelvükben nem kezdődhetett szó *r*-rel. Ez az ótörök **orusz* népnév került át a magyarba, ahol második magánhangzója nyíltabbá vált (*orusz* > *orosz*). Mind Levédiában, mind Etelközben kapcsolatban állt a magyarság a Kijevi Fejedelemség népeivel (általában rabszolgákként hajtották őket a Fekete-tenger melletti görög rabszolgavásárokra), és sokan elmagyaro sodhattak közülük, de személynevükben megmaradt a népnév. Azonban mint minden népnév, később akkor is ragadványnévvé, abból családnévvé lett, ha a személynek semmiféle köze nem volt a névben jelölt néphez, de ahhoz hasonló ruhát viselt, hozzájuk hasonlóan viselkedett, beszélte a nyelvüket, vagy csak egyszerűen arról a vidékről származott, környékükről költözött új lakhelyére.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, különösen Kárpátalján gyakori.

Névváltoztatás Néhányan, főként *Rusznyák*, de *Oksz*, *Rosenbaum* és *Ruprecht* nevűek is fölvették a XIX. században.

Oroszi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Oroszi* 1582, *Oroszy* 29. Más változatokkal együtt összesen: 1621.

Eredete Előzménye, az indoeurópai alapnyelvre visszavezethető, 'vörös, szőke' jelentésű *rus* [*rusz*] szó valószínűleg az óskandináv nyelvet beszélő vikingek révén került az európai nyelvek többségébe a Kijev környéki népek megnevezésére. Ezt az ótörök is átvette, de magánhangzót iktatott be a szó elejére, mert nyelvükben nem kezdődhett szó *r*-rel. Ez az ótörök **orusz* népnév került át a magyarba, ahol második magánhangzója nyíltabbá vált (*orusz* > *orosz*). Mind Levédiában, mind Etelközben kapcsolatban állt a magyarság a Kijevi Fejedelemség népeivel (általában rabszolgákként hajtották őket a Fekete-tenger mellett görög rabszolgavásárokra), és sokan elmagyaro-sodhattak közülük, de személynevükben megmaradt a népnév. Azonban mint minden népnév, akkor is ragadványnévvé, s abból vagy akár közvetlenül is családnévvé lett, ha a személynek semmiféle köze nem volt a névben jelölt néphez, de ahhoz hasonló ruhát viselt, hozzájuk hasonlóan viselkedett, beszélte a nyelvüket, vagy csak egyszerűen arról a vidékről származott, környékükről költözött új lakthelyére. Nem volt ritka tehát az *Orosz* ~ *Rusz* személynév az Árpádok korában sem. Ez kiegészülve -i birtokjellel mind családnévvé, mind településnévvé válhatott 'Oroszé, Orosz nevű személy fia, leszármazotta' vagy 'Oroszé, Orosz nevű személy faluja' jelentéssel. Ugyanakkor magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) is lehetett az *Orosz* személynévből településnév. Ilyen *Orosz* ~ *Oroszi* nevű helység volt Baranya, Bereg, Bihar, Bodrog, Borsod, Fejér, Heves, Hunyad, Krassó, Máramaros, Moson, Pilis, Sáros, Somogy, Szatmár, Temes, Torontál, Torda, Ugocsa, Ung, Valkó, Veszprém, Zemplén vármegyében, amelyek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *i* képzőt, ami által családnév lett. Az *Oroszi* nevű települések -i képzős alakjaiból (*oroszii*) a magánhangzó-találkozást (hiatust) a nyelv az egyik -i- kivételevel oldotta föl.

Elterjedtsége Az ország középső részén és Kárpátján, különösen a volt Ugocsa vármegye területén gyakori.

Névváltoztatás Sok *Löwy*, *Löwinger*, egy *Stiller* és egy *Mariska Mária* nevű árva leány vette föl az *Oroszi* nevet a XIX. században.

Orsós

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Orsós* 22 505, *Orsos* 1229. Más változatokkal együtt összesen: 23 773.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű *orsó* szavunk fából készült, henger alakú fát jelentett, amelyet az asszonyok fonáskor használtak. Ez a 'valamivel rendelkező, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel kiegészülve *orsós* foglalkozásnév lett 'orsókat készítő' jelentéssel. Mivel a cigányság egy része hosszú időn keresztülfafaragással (is) foglalkozott, körükben vált elsősorban gyakori ragadványnévvé, majd családnévvé.

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen a Balaton vonalától délre nagyon gyakori.

Ország

Típusa Apanévi eredetű vagy tisztségre utaló, magyar családnév.

Változatai *Ország* 1224, *Országh* 392; *Orszag*, *Orszagh*. Más változatokkal együtt összesen: 1728.

Eredete Alapszava, az úr vitatott eredetű: vagy ótörök, vagy finnugor. Egykor jelentése 'fejedelem, a hatalom birtokosa' lehetett. Ennek -ság/-ség (ritkán: -szág/-szég) képzős változata az *ország*, amely előbb 'hatalom alatt álló terület' értelmű volt, de már a XII. század elején 'hatalmasság, nagy tekintélyű uraság' jelentésű személynévként is folyjegyezték. Ez vált később gyakori egyén-, abból pedig apai családnévvé, de közvetlenül is kialakulhatott a családnév tekintély, tisztség, hivatal megnevezéseként.

Elterjedtsége Pest alatt, a Duna-Tisza közének északi részén gyakoribb.

Kettős nevei Az *Ország-Sugár* (63) névkapsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Több *Oesterreicher*, *Landsmann*, *Reich* és néhány *Ornstein*, *Kosznács* nevű erre magyaro-sított a XIX. század folyamán.

Osváth

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Osváth* 1348, *Osvath*, *Osvát* 66, *Osvat*, *Ósváth*, *Oswath*, *Oszváth*; *Osvárt* 34, *Osvárh* 29, *Ósvárth*, *Osvár*; *Ozsválth*; *Ozsvár* 124, *Ózsvár*, *Ozsvárd*, *Ozsvart*, *Ozsvárt* 401, *Ózsvárth* 14, *Ózsvárth*; *Ozsvát* 86, *Ozsvat*, *Ozsváth* 1013, *Ozsvath*, *Ózsváth*, *Oszvald* 351, *Oszváld*, *Oszwald* 56; *Osvald* 463, *Osváld*, *Osvalt* 11, *Osvált*, *Osválth*, *Oswald* 88; *Ozsváld* 69, *Ozsváld*, *Ozsval*; *Ozvald* 115, *Ozwald*. Más változatokkal együtt összesen: 4348.

Eredete Előzménye, az 'isteni uralkodó' vagy 'uralkodó istenség' jelentésű *Oswaldus* keresztnév az ógermán eredetű *ans-* 'istenség' és a *-wald* 'uralkodó' jelentésű szavak összetételeből alakult. A középkori latin ejtés szerint lehetett *Osvaldus* és *Ozsvaldus* is. A magyarban elmaradt a latin *-us* végződése, a szótagzáró *-l* elhagyása pedig az előtte álló magánhangzó nyúlását eredményezte, aminek eredménye *Osvád* ~ *Ozsvát* ejtés lett. Az Árpád-korban meglehetősen népszerű volt, igen sok ejtés- és írásváltozata alakult ki, s mindegyikból családnév keletkezett '*Osvald* ~ *Oszvald* ~ *Osvát* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Balaton környékén, a nyelvterület keleti, északkeleti részén és Erdélyben gyakoribb.

Óvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Óvári 1919, *Óváry* 61; *Ovári* 61, *Ováry* 14; *Óvari*, *Ovari*. Más változatokkal együtt összesen: 2211.

Eredete A finnugor eredetű, 'régi, öreg' jelentésű ó szavunknak és az óiráni (perzsa) eredetű *vár* jövevényiszavunknak az összetételeből keletkezett a 'régebbi erődítmény, ősi vár' jelentésű *Óvár* épületnév, amelyet a mellette létesített település is megkapott Kolozs, Pozsega, Moson, Szatmár, Trencsén, Vas vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Kettős nevei Az *Óvári-Tímár* (26) családnévben többször előfordul.

Névváltoztatás Több *Altstädter*, *Altmann*, néhány *Obele*, *Ochlander*, *Odrobina*, *Ohnhausz*, *Ornaszta*, *Ossip* nevű magyarosított erre a XIX. században.

Ö, Ó

Ökrös

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Ökrös* 2089, *Ökrös*, *Ökrös* 14. Más változatokkal együtt összesen: 2113.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű *ökö*r szavunk magyar 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel kiegészülve 'ökröket tartó gazda' vagy 'ökrökkel foglalkozó gulyás, béres', esetleg 'ökrökkel kereskedő' jelentésű foglalkozásnév lett. Ez vagy ragadványnévből, vagy pedig közvetlenül vált családnévvé.

Elterjedtsége Magyarország keleti-délkeleti részén, főleg Békés megyében gyakoribb.

Ördög

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ördög* 2246, *Ördögh* 630, *Ördög*, *Ördög* 14, *Ördögh*, *Ördögh*; *Eördög* 40, *Eördögh* 348, *Eördögh*, *Eördögh* 10, *Eördegh*, *Erdeg*. Más változatokkal együtt összesen: 3359.

Eredete Ismeretlen eredetű *ördög* szavunk *Ürdüg ~ Ürdüng* formában gyakori személynév volt az Árpád-korban. A névadási motiváció külső-belső tulajdonság metaforikus megnevezése lehetett: olyan fekete szemű, bőrű, hajú volt, amilyennek az ördögöt elképzelték; kellemetlen, rossz tulajdonságokkal rendelkezett, vagy csak egyszerűen szavajárása volt az *ördög* emlegetése. Az egyénnévből apai családnév lehetett 'Ördög' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, de kialakulhatott a családnév ragadványnévből is.

Elterjedtsége Az ország középső részén, a Duna-Tisza közének déli részén, különösen Szeged környékén gyakori.

Névváltoztatás Valamely ismeretlen okból egy *Engel* nevű csendőr *Ördög* nevet vett föl a XIX. században.

Őri

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Őri* 2337, *Őry* 246, *Öri* 51, *Óry*; *Eőri* 260, *Eőry* 385, *Eöri* 20, *Eöry* 41. Más változatokkal együtt összesen: 3397.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű *őr* főnevünk talán az *őriz* igéből való elvonás útján jött létre, de az is lehet, hogy az *őriz* az *őr* származéka. Mindenesetre sok határvárosi település neve lett, ahol *őrzőket* telepítettek le. *Őr ~ Őri* településnévvel találkozunk Hunyad, Kolos, Sáros, Somogy, Szatmár, Szepes, Tolna, Torda, Ung, Vas, Zala, Zemplén vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s családnév lett belőle. Az *Őri* helynevek -i képzős alakjainak (*Őrii*) magánhangzó-találkozásából (hiátusából) az egyik -i- kiesett.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Sztricsenecz*, *Öszterreicher*, *Hilter*, *Králicz* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Ötvös

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Ötvös* 2567, *Ötvősi*, *Ötvös*, *Ötvös* 14, *Ötves* 21, *Ötves*; *Ödvös*; *Eötvös* 209, *Eötvősi*. Más változatokkal együtt összesen: 2822.

Eredete Alapszava az ismeretlen eredetű *önt* szavunk. Ennek korábbi *öt* alakjából származik 'valamivel való foglalkozást' jelölő -s képzővel az *ötvös*, s 'öntvénykészítő' lehetett az eredeti jelentése, de már első főjegyzései az 'aranyműves' foglalkozásra utalnak. Mint minden foglalkozásnév, ez is gyakori ragadványnévvé, és abból vagy közvetlenül családnévvé vált.

Elterjedtsége Az *Ötvös* írásmód a Dunától keletre, az *Eötvös* a Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, főleg *Goldschmidt*, *Silberer*, *Silbermann* nevűek, de *Hercz*, *Kohn*, *Lővinger*, *Öszterreicher* nevűek is magyarosítottak erre a XIX. században.

P

Pákozdi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Pákozdi 1354, Pákozdy 97, Pákózdi. Más változatokkal együtt összesen: 1454.

Eredete Előzményének, az ószláv *pakostъ* [*pákosztъ*] szónak, amely a magyar nyelvbe valamely későbbi szláv közvetítéssel is bekerült, a jelentése valószínűleg 'gonoszság, rosszindulat' volt (ebből alakult a magyar *pákosztos* szavunk). Valószínű azonban, hogy még a szlávban vált személynévvé, és előbb magyar egyénné lett, majd magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) vált településnévvé Fejér vármegyében. A hozzá kapcsolódó 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel pedig eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részén gyakoribb.

Paksi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Paksi 1283, Paksy 154. Más változatokkal együtt összesen: 1444.

Eredete mindenéppen személynévi eredetű *Paks* település neve, de a személynév származtatásának tekintetében több véleménnyel is találkozunk. Az egyik szerint a *Bakos* ('bakot tartó') jelentésű ősmagyar kori név -i képzős (**bakosi* > *baksi* ~ *paksi*) alakváltozásából vezethető le. A másik szerint a *Pál* keresztnév -k + -s kicsinyítő képzős alakjából alakult a településnek nevet adó személy neve. mindenéppen magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) lett a személynévből helységnév Tolna vármegyében. A hozzá járuló 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel alakult belőle eredetre, származási helyre utaló családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Pál

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Pál 14 415, Paál 767, Paal, Pal 46, Páll 1624, Pall 19; Pól, Pol 12. Más változatokkal együtt összesen: 17 160.

Eredete Végső forrása a 'kicsi, kis, csekély, kevés' jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetiségnév, s gyakori egyénnév. Az egész kereszteny világban kedvelt keresztnévvé vált. A magyar nyelvben elmaradt a latin -us végződése, s az -au- kettőshangzó (diftongus) -á-ra vagy -ó-ra egyszerűsödött (monoftongizálódott). Így alakultak ki a *Pál* ~ *Pól* névalakok. Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában kedvelt keresztnév volt, így sok családnév is lett belőle 'Pál' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt, de Erdélyben sokkal gyakoribb.

Kettős nevei A Pálszabó (131), a Pálkovács (112) és a Pálur (75) teljesen összeforrott családnevek (ezek adatai nem szerepelnek a névcikk elején föltüntetett számok között), de külön vagy kötőjellel írva is sok Pál-Szabó (87), Pál-Kutas (29), Pál-Kovács (27) családnév fordul elő.

Pála

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Pála 58, Pala 139, Pállea 162, Palla 452; Palya 317, Pálya 90; Pallya, Pállya; Paja 37, Póla 35, Pola. Más változatokkal együtt összesen: 1300.

Eredete Végső forrása a 'kicsi, kis, csekély, kevés' jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetiségnév, s gyakori egyénnév. Az egész keresztény világban kedvelt keresztnévvé vált. A magyar nyelvben elmaradt a latin *-us* végződése, s az *-au-* kettőshangzó (*diftongus*) *-á-ra* vagy *-ó-ra* egyszerűsödött (monoftongizálódott). Így alakultak ki a *Pál* ~ *Pól* névalakok. Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában kedvelt keresztnév volt, több kicsinyítő képző is kapcsolódott hozzá. Ezek egyike volt az *-a*, a családnév jelentése akkor 'Pala' nevű személy fia, leszármazotta'. Az *-a* azonban lehetett birtokjel is, akkor a név jelentése 'Pálé, Pál' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Pala* ~ *Palla* a Duna vonalától keletre, a *Palya* Szolnok–Nagykörös környékén gyakoribb.

Palásti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Palásti* 1492, *Palasty* 22, *Palásth*, *Palásth* 228; *Palasti*, *Palasthy*. Más változatokkal együtt összesen: 1776.

Eredete Alapszava, a délszláv, valószínűleg bolgár eredetű, 'bő köpeny' jelentésű *palást* szavunk szimbolikus személynévvé vált 'palástot viselő, palástot készítő' jelentéssel. (*Palástos* alakban fönny is maradt az oklevelekben.) Ebből a személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév keletkezett Hont vármegyében, amelyhez hozzájárulván az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A Duna–Tisza közén, különösen annak keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Plastyik*, *Keck*, *Stöckl* nevűek magyarosítottak, és egy *Benda* cserélte erre a nevét a XIX. században.

Pálfalvi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pálfalvi* 792, *Pálfalvy* 18, *Palfalvi*; *Pálfalvai* 53; *Pálfai* 158, *Pálfay* 42, *Palfai*; *Pálfalus* 53, *Pálfalussy*. Más változatokkal együtt összesen: 1120.

Eredete A XIII. századtól kezdődően ritkábbá vált a személynevekből keletkezett települések elnevezésének régi, magyaros formája, amikor minden változtatás nélkül lett általában a birtokos nevéből falunév. Ezután az összetett, *-falu*, *-laka*, *-háza* stb. típusú nevek váltak jellemzővé. Leggyakoribb volt közöttük a *-falu* ~ *-salva* ~ *-fala* ~ *-fa* utótagú, amelyek vidékenként, nyelvjárásonként alakultak ezekké a különböző változatokká. Mivel *Pál* keresztnevünk igen gyakori volt a középkorban, a vele összetett nevek is sok helyen előfordultak Baranya, Borsod, Gömör, Hunyad, Nógrád, Somogy, Szatmár, Tolna, Valkó, Vas, Veszprém, Zala, Zaránd vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett belőle.

Elterjedtsége A *Pálfalvi* a nyelvterület északi részén, a *Pálfai* pedig az Ormánságban gyakoribb.

Pálfí

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pálfí* 5934, *Pálfy* 621, *Palfí* 25, *Palfy*, *Pálfí* 56, *Pálfy* 765, *Palfy*; *Pállfi*, *Pállfy*; *Pálfia* 34. Más változatokkal együtt összesen: 7474.

Eredete Végső forrása a 'kicsi, kis, csekély, kevés' jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetiségnév, s gyakori egyénnév. Az egész keresztény világban kedvelt keresztnévvé vált. A magyar nyelvben elmaradt a latin *-us* végződése, s az *-au-* kettőshangzó (*diftongus*) *-á-ra* egyszerűsödött (monoftongizálódott). Így alakult ki a *Pál* névalak. Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában kedvelt keresztnév volt. A 'fia' jelentésű *-fi* utótaggal kiegészülve sok családnév lett belőle, amelyhez néha hozzákapcsolódhatott az *-a* birtokjel is (*Pálfia*).

Elterjedtsége A *Pálfí* alak az egész nyelvterületen elterjedt, de Erdélyben, különösen Udvarhelyszékben nagyon gyakori, a *Pálfy* a Dunántúl északi felében fordul elő többször.

Névváltoztatás Igen sokan, köztük több *Pálovics*, *Pavelka*, *Paulik*, *Pálik*, *Plávics*, *Paulicsek*, *Pavlicska*, *Pollák*, továbbá több *Páldeák* változtatta nevét valamelyik formára a fölsoroltak közül a XIX. században.

Páli

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Páli* 1345, *Pály* 32, *Paly*, *Pályi* 740; *Palyi*, *Pali* 74, *Páji*; *Póli* 40, *Poli*. Más változatokkal együtt összesen: 2252.

Eredete Végső forrása a ’kicsi, kis, csekély, kevés’ jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetsegnév, s gyakori egyénnév. Az egész keresztény világban kedvelt keresztnévvé vált. A magyar nyelvben elmaradt a latin *-us* végződése, s az *-au-* kettőshangzó (diftongus) *-á-ra* vagy *-ó-ra* egyszerűsödött (monoftongizálódott). Így alakultak ki a *Pál* ~ *Pól* névalakok. Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában kedvelt keresztnév volt, és *-i* birtokjellel apanévi családnév lehetett belőle ’*Pál* nevű személy fia, leszármazotta’ jelentéssel.

Ugyanakkor több településnek is nevére lett magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) vagy *-a* ~ *-i* birtokjellel a fönti jelentésben, tehát *Pál* ~ *Pála* ~ *Pól* ~ *Páli* formában Baranya, Bodrog, Csongrád, Heves, Hunyad, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Tolna, Zala, Zaránd vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az ’onnan/oda való’ jelentésű *-i* képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A *Pála* ~ *Páli* alakok után járuló *-i* magánhangzó-találkozást (hiátust) eredményezett, amit a nyelv a képző előtti magánhangzó kiiktatásával oldott föl (*Pálai* > *Páli*, *Pálii* > *Páli*).

Elterjedtsége A *Páli* alakok a Balassagyarmat–Békéscsaba vonaltól nyugatra, a *Pályi* formák pedig attól keletre gyakoribbak.

Pálinkás

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Pálinkás* 5333, *Pályinkás*, *Palinkas*, *Palinkás*, *Pálinkas*; *Pálenkás* 13. Más változatokkal együtt összesen: 5387.

Eredete Alapszava, a szlovákból átvett *pálinka* szavunk még a XVII. században is egyes nyelvjárásokban *pálenka*, másutt *pályinka* ejtésű volt. Így a belőle alakult csaláneveknek is több változata van. A ’valamivel ellátott, valamivel foglalkozó, valamit kedvelő’ jelentésű *-s* képző a magyarban járult az alapszóhoz, és valószínűleg többségében pálinkafőző tevékenységre, pálinkával való kereskedésre utaló, *pálinkás* foglalkozás jelentésű volt a szó, de néha a pálinka kedvelésére, rendszeres fogyasztására is vonatkozhatott. Mind a foglalkozásra, mind a belső tulajdonságra utaló szóból általában gyakori családnév lett.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén gyakoribb.

Palkó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Palkó* 2174, *Pálkó* 11, *Palko* 21. Más változatokkal együtt összesen: 2210.

Eredete Végső forrása a ’kicsi, kis, csekély, kevés’ jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetsegnév, s gyakori egyénnév. Az egész keresztény világban kedvelt keresztnévvé vált. A magyar nyelvben elmaradt a latin *-us* végződése, s az *-au-* kettőshangzó (diftongus) *-á-ra* vagy *-ó-ra* egyszerűsödött (monoftongizálódott). Így alakultak ki a *Pál* ~ *Pól* névalakok. Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában kedvelt keresztnév volt, több kicsinyítő képző is kapcsolódott hozzá, amelyek egyike volt a *-kó*. Az így alakult *Palkó* név igen gyakori egyénnévvé vált, és sok családnév lett belőle. Általában a kicsinyítő képzők előtt megrövidült a névtő magánhangzója, de nemely nyelvjárásban megmaradhatott hosszúnak (*Pálkó*), a név végi *-ó* viszont a palócban röviden ejtődött (*Palko*).

Elterjedtsége A Dunántúl legnyugatibb szélén és Tolna–Baranya megyében, valamint Szabolcs-Szatmárban gyakoribb.

Palkovics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Palkovics* 1167, *Palkovits* 200, *Palkovity*, *Palkovich*; *Palakovics* 69, *Palakovits*, *Palákovics*. Más változatokkal együtt összesen: 1446.

Eredete Végső forrása a 'kicsi, kis, csekély, kevés' jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetiségnév, s gyakori egyénnév. Az egész keresztény világban kedvelt keresztnévvé vált. A délszlávban is gyakori lett, és sokszor vált családnévvé *-ics* ~ *-ovics* képzővel. Jelentése 'Palk(o)nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl sokkal gyakoribb.

Pallag

Típusa Lakóhelyre vagy életmódra utaló, magyar családnév.

Változatai *Pallag* 532, *Pallagh*, *Parlag* 63, *Parlagh* 14; *Parrag* 651, *Parragh* 298; *Parag* 136, *Paragh* 207; *Parág*. Más változatokkal együtt összesen: 1934.

Eredete Előzménye, szláv eredetű, a két- vagy háromnyomásos gazdálkodás idején 'pihenőben hagyott föld, ugar', majd minden 'műveletlen terület' jelentésű *parlag* szavunk kétirányú hasonuláson is keresztlülehetett. Vagy az *-l-* ből lett *-r-*, vagy az *-r-*ból *-l-*, így alakult ki a három ejtés- és írásváltozat a különböző nyelvjárásokban: *Parlag* ~ *Parrag* ~ *Pallag*. Mindhárom alakból helynév lett, s a mellette, közelében vagy éppen azon a területen lakó személy megkapta előbb ragadványnévből, majd abból családnévvé vált.

Ugyanakkor megkaphatták gúnynévként azok is, akik földjüket elhanyagolták, így az elgazosodott, úgy nézett ki, mintha *parlag* lenne. A gúnynévből is családnév lehetett. Ma is mondják „*Parrag* Péter még Paré Pál műveli a főgyit”, vagyis a föld 'elhagyott, műveletlen, elgazosodott'.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti és az Alföld északnyugati részén gyakoribb.

Pallagi

Típusa Helynévre vagy lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változatai *Pallagi* 1511, *Pallaghy* 31; *Pallági*, *Palagi*; *Parlagi* 64, *Parlaghy*; *Parragi* 348, *Parraghy* 26. Más változatokkal együtt összesen: 1987.

Eredete Alapszava, szláv eredetű, a két- vagy háromnyomásos gazdálkodás idején 'pihenőben hagyott föld, ugar', majd minden 'műveletlen terület' jelentésű *parlag* szavunk kétirányú hasonuláson is keresztlülehetett. Vagy az *-l-* ből lett *-r-*, vagy az *-r-*ból *-l-*, így alakult ki a három ejtés- és írásváltozat a különböző nyelvjárásokban: *Parlag* ~ *Parrag* ~ *Pallag*. Mindhárom alakból helynév lett, s a mellette, közelében épült településnek is nevévé vált Abaúj, Bács, Baranya, Kolozs, Szabolcs, Szatmár, Ung, Vas vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, ami után eredetre, származási helyre utaló családnévből lett.

Ugyanakkor más települések határában is volt sok *Parlag* nevezetű dűlő, földterület. Az oda építkező, ott lakó személy, illetve család eleinte ragadványnévből, majd családnévként is megkaphatta annak *-i* képzős nevét.

Elterjedtsége A Duna vonalától keletre gyakoribb, de Erdélyben csak a *Parlagi* névre található néhány adat.

Névváltoztatás Névmagyarosításra csak a *Pallagi* és *Parlagi* alakokat használta föl a XIX. században egy-két *Brachfeld*, *Pasternak*, *Pelczel*, *Perlfaszter* és *Sperlág* nevű család.

Pálmai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pálmai* 1449, *Pálmay* 36; *Palmai*. Más változatokkal együtt összesen: 1504.

Eredete Előzménye a latin *palma* szó, amelynek az eredeti jelentése 'tenyer'. Ebből ered a nyitott tenyerhez, annak ujjaihoz hasonló levelű 'pálmaf'a' latin *palma* neve is. Ez tovább képezve *palmatius* melléknévet lett, aminek jelentése 'pálmás, pálmával ékes, pálmahordozó'. Mivel a sportban, bajvívásban, háborúban a győztest pálmalevéllel koszorúzták, azzal díszítették, személynévvé vált *Palmatius* alakban, jelentése pedig 'valamiben győztes, aki pálmát kapott'. Martirológiumi névvé is lett, de nem volt túlságosan elterjedt. Néhányan azonban Magyarországon is viselték (férfiak!). Egy zárt szótágra rövidült és *-a* birtokjellel vagy kicsinyítő képzővel kiegészült *Palma* alakban. Egyikükön falut neveztek el Szepes vármegyében. A település nevéhez járuló 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

A személynévből is lehetett családnév *-i* birtokjellel. Akkor a jelentése 'Pálma', 'Pálma' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Kellemes hangzása következtében sokan, többek között *Palm*, *Panegh*, *Paul*, *Pateres*, *Pfeifer*, *Pick*, *Pock*, *Plundrik*, *Pollák*, *Ponczis*, *Pospischil*, *Pulman*, *Hőri* és *Zsobrák* nevűek választották névmagyaráositás céljából a XIX. században.

Pálóczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pálóczi* 783, *Pálóczy* 71 *Páloczy*; *Palóczi* 158, *Palóczy* 12, *Paloczi*, *Paloczy*; *Palóczai*. Más változatokkal együtt összesen: 1056.

Eredete Az alapjául szolgáló település neve szláv eredetű: *Pavlovci*, amelynek jelentése 'Pavel emberei', vagyis egy Pál ~ Pável nevezetű birtokos telepített eredetileg a faluba (nyilván szlovák) népességet. A név szabályosan magyarásodott meg, vagyis a szláv -i többes szám jele elmaradt, az -av- ~ -ov- hangtalálkozások hosszú -ó-vá lettek (-av- ~ -ov- > -au- ~ -ou- > -á- ~ -ó- változás ment bennük végbe). Így alakult ki a magyar *Pálóc* településnév Pozsony, Szepes, Ung vármegyében. Bármelyikhez hozzájárulhatott a magyar 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A név északkeleti erőteljesebb gyakorisága arra utal, hogy az Ung vármegyei (ma kelet-szlovákiai) *Pálóc* település volt a csalánevek nagyobb részének a motivációja.

Névváltoztatás Csak hárman, *Paholszki*, *Platzer* és *Pollák* nevűek magyarásítottak erre a XIX. században.

Palotai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Palotai* 2138, *Palotay* 88. Más változatokkal együtt összesen: 2228.

Eredete Legvégső forrása e névnek a latin *Mons Palatinus*, vagyis Róma egyik dombja. Ebből lett a *Palatinus* városrész, ahol sok díszes épület, templom között épült a császárság sok fényűző épülete. Ezek kapták meg a *palatium* 'császári lakóház, császári udvar' elnevezést. Valószínűleg a bizánci görögök keresztül került a bolgárba már 'díszes, nagy épület' jelentésben, onnan meg a délszláv nyelveken át a magyarba ugyanazzal a jelentéssel. A szláv nyelvben nyerte el *palata* formáját, ami a magyarban *palota* lett. Olyan helyeken, ahol nagy udvarház épült, településnévvé vált, így Baranya, Bihar, Csanád, Pest, Pilis, Veszprém vármegyében is. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Az Alföld nyugati részén és Várpalota környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Peska*, *Pixa*, *Pollák*, *Prák*, *Pummerschein*, *Purgstaller*, *Hirschler* és *Schwarz* nevűek magyarásítottak erre a XIX. században.

Palotás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Palotás* 1462, *Palótás*; *Palotas*. Más változatokkal együtt összesen: 1467.

Eredete Legvégső forrása e névnek a latin *Mons Palatinus*, vagyis Róma egyik dombja, ebből lett a *Palatinus* városrész, ahol sok díszes épület, templom között épült a császárság sok fényűző épülete. Ezek kapták meg a *palatium* 'császári udvar, császári lakóház' elnevezést. Valószínűleg a bizánci görögök keresztül került a bolgárba már 'díszes, nagy épület' jelentésben, onnan meg a délszláv nyelvben át a magyarba ugyanazzal a jelentéssel. A szláv nyelvben nyerte el *palata* formáját, ami a magyarban *palota* lett. 'Valamivel ellátott' vagy 'valamihez tartozó' jelentésű -s képzővel birtoklást, rangot, tisztséget és foglalkozást is jelölt, leggyakrabban 'udvari ember' jelentéssel használták. Így vált gyakori ragadványnévvé, majd abból vagy attól függetlenül családnévvé.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt, talán Szeged környékén kissé gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Pánczél

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Pánczél* 1386, *Páncél* 270, *Páncel*, *Panczel*, *Panczél*; *Páncér*, *Pancer*, *Pánczér* 39, *Pánczer*, *Pantzer*. Más változatokkal együtt összesen: 1724.

Eredete Az ófrancia 'testet védő fém, vért' jelentésű *panciere* került a németen keresztül a magyarba *pancer* alakban 'vasból vagy drótszövettel készült, testet védő öltözet' jelentéssel. Az -r > -l hangváltozás gyakori volt a magyar nyelvben. Szimbolikusan azoknak a nevévé vált, aikik vagy viselték, vagy még inkább készítették a páncélt. A páncélgártó szóból sokszor lemaradt az utótag, s így válhatott gyakori családnévvé.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti, keleti részén és a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Pandur

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Pandur* 1046, *Pandür* 56. Más változatokkal együtt összesen: 1102.

Eredete Előzménye vándorszó, vagyis sok európai nyelvben megtalálható. Végső forrása vagy az olasz 'rabló, haramia, útonálló, betyár' jelentésű *bandito*, vagy pedig a délszláv 'lázadó, fölkelő, bajkeverő' jelentésű *puntar* szó. A magyarban elég kései, csak XVII. század eleji a közszói előfordulása, s akkor 'martalóc, rabló, török katona' a jelentése, de ez hamarosan kibővül a 'zsandár, megyei törvényszolga, poroszló' jelentéssel. Mint foglalkozásnév gyakori ragadványnévvé, abból pedig az eredeti családnevet kiszorító családnévvé vált. Ugyanakkor létrejöhett a családnév a ragadványnévtől függetlenül is.

Elterjedtsége Meglepő, hogy a Dunán túl sokkal gyakoribb, az Alföldön csak néhány *Pandúr* alak fordul elő.

Pap

Típusa Foglalkozásra, tulajdonságra vagy valakihez tartozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Pap* 15 025, *Papp* 53 621. Más változatokkal együtt összesen: 68 991.

Eredete A végső forrását tekintve tisztázatlan eredetű *pap* szó a magyarba valamely délszláv nyelvből került be. A görögkeleti keresztnésg esetében lehet még apai név is 'pap' foglalkozású személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Ez azonban szórványos, ritka, mivel igen kevés ma is a görögkeleti települések (és papok) száma. A nevek nagy többsége metaforikusan, hasonlóság útján, külső-belső tulajdonság alapján keletkezett. Olyanok kapták, akiknek ruhája, viselkedése, életmódja, szokása, vallási, erkölcsi magatartása paphoz hasonló volt. Még nagyobb számban lett családnévvé azok között, akik pap szolgálatában álltak, nála dolgoztak, földjét művelték, házában laktak, vagyis valamilyen kapcsolatban álltak egy pappal.

Elterjedtsége Viszonylag arányosan megtalálható az egész nyelvterületen, de a székhelyesben ritkább.

Névváltoztatás Valószínűleg asszimilációs célból igen sokan választották új névül a XIX. században. Nagyon sok volt közöttük a *Kohn*, több a *Pop*, *Popa*, *Popu*, *Papczun*, *Pfaff*, *Pfarer*, néhány a *Popjovanov*, *Ploszkárin* nevű, s volt még ismeretlen okú névváltoztató is: *Nagy*, *Paprika*, *Tálas*, *Urbán*.

Pápai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pápai* 4689, *Pápay* 312; *Papai*. Más változatokkal együtt összesen: 5017.

Eredete Alapszavának származtatása vitatott. Egyik vélemény szerint *Pápa* város neve a német **Papa* ~ *Papo* személynévből ered, amely a 'pap' jelentésű régi felnémet *Pfaffe* szóra vezethető vissza. Mások szerint ugyanez a név levezethető a magyar *pap* fónévből is, hiszen igen sok *Pap* ~ *Pop* Árpád-kori személynevünk volt, amelyek mindegyike keletkezhetett metaforikusan, külső-belső hasonlóság alapján: olyan az öltözködése, viselkedése, életmódja, szokása, erkölcsi magatartása, mint egy papé; vagy csak egyszerűen valamely *pap* háztartásához tartozott, nála dolgozott, földjét művelte, házában lakott, esetleg más kapcsolatban volt vele (éppen úgy, mint a *Pap* ~ *Papp* családnevek kialakulása esetében). A név végi -a lehetett kicsinyítő képző vagy birtokjel, amikor is azt jelentette, hogy 'Pap' névű személy fia, leszármazotta'. (*Papa* formában is gyakori név volt az Árpád-korban.) Ebben az esetben magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Veszprém vármegyében. Amennyiben a *Pap* névhez településnévvé válásakor járult az -a birtokjel, akkor a jelentése 'Pap' névű személy birtoka, faluja, városa'. Végül a *Pápa* településnévezet járult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s azzal vált eredetre, származási helyre utaló családnévvé.

Elterjedtsége A Dunán túl általában, különösen annak északi felében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Papszt*, *Popper* nevű, továbbá *Gréber*, *Heringh*, *Lip*, *Löwenstein* nevűek is magyaráositottak erre, és egy *Pápa* nevű vette föl a XIX. században.

Parti

Típusa Lakóhelyre utaló családnév.

Változatai *Parti* 691, *Party* 26, *Párti*; *Pardi* 711, *Pardy* 27, *Párdi* 56, *Párdy*. Más változatokkal együtt összesen: 1549.

Eredete Az Árpád-kor fejlett olasz–magyar (főként velencei) kereskedelmi kapcsolatai révén több jövevény szó is került a magyarba Itáliából. Ezek egyike a 'rév, kikötő', a korabeli olasz népnyelvben 'öböl, víz mente' jelentésű *port* szó is, amelynek magánhangzója szabályosan vált nyíltabbá (-o- > -a- változás), s a *part* szó egy víz mellett épült településnek is nevévé lett Arad vármegyében. Ez a település azonban nem volt eléggyel jelentős ahhoz, hogy ilyen sok családnév kialakuljon belőle. Nyilván a földrajzi köznévvé lett *part* szó adta családneveink nagy részét. Olyan családok, akik közvetlenül valamely víz mellett, révnél, domboldalon építettek házat, ott volt a földjük, erdejük stb., először ragadványnévként megkapták az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt *Parti* nevet. Ez kiszorítván az eredeti családnevet, annak helyére lépett, később önálló családnév lett. Természetesen ragadványnév közbejötte nélkül, közvetlenül is keletkezhetett családnév a fönti motivációkkal. A *Pardi* alakokban az -r- hatására a mellette álló -t- hang -d-vé vált (zöngésült).

Elterjedtsége A *Parti* formák a Dunántúl délnyugati részén és Debrecen környékén, a *Pardi* alakok pedig a mai Békés megye északi felében gyakoribbak.

Pásztor

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Pásztor* 12283, *Pasztor* 11, *Pastor* 15. Más változatokkal együtt összesen: 12329.

Eredete Az indoeurópai nyelvek nagy részében megtalálható az 'állatok őrzője' jelentésű *pastor* ~ *pastur* szó. A magyarba valószínűleg valamely szomszédos szláv nyelvből került be. Az első szótág magánhangzója a hangsúly hatására megnyúlt, így jött létre mai *pásztor* szavunk. Már a XVI. század folyamán kialakult a szónak átvitt értelmű használata 'vezető személy, lelkek őrzője, gondviselője, pap' jelentéssel. A családnevek kialakulásában minden bizonnal nagyobb jelentősége van az első, 'állatok legeltetője' jelentésnek, de föltételezhetjük a 'lelkész' jelentés befolyását is egy-két név létrejöttében. Részletes családtörténeti kutatások különíthetik csak el a kétféle eredetet.

Elterjedtsége Magyarország keleti, északkeleti területén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Sceffér* és *Kühreibér*, továbbá *Pelcz*, *Pollák*, *Polacsek*, *Poszpis*, *Stefán* nevű magyarosított erre a XIX. században.

Patai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Patai* 2753, *Patay* 219; *Pataji* 16, *Pataj* 80, *Patáj* 27; *Pattay*. Más változatokkal együtt összesen: 3112.

Eredete Az alapszó visszavezethető az ótörök *Bota* személynévre, amelynek a jelentése 'újszülött vagy egy évnél nem idősebb tevecsík'. Ez bekerült a magyar névkincsbe, s mivel jelentését elvesztette, illetve a névhasználók talán soha nem is ismerték a jelentését, alakja könnyen változott: **Pota* ~ *Pata* lett a magyar ejtésben (és a följegyzésekben is).

Magyarázható azonban keresztnévi eredettel is valamely *Pat-* kezdetű martirológiumi név rövidüléséből is (*Paternus*, *Patiens*, *Patricius*), bár ezek teljes alakjukban nem fordulnak elő korai okleveleinkben. *Pata* ~ *Pota* alakban gyakori személynév volt az Árpádok korában, s ez magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Bihar, Csanád, Heves, Kolozs, Somogy, Veszprém vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Talán a *Pati* névtípusok egy része is ide tartozik (de külön névcikkekben szerepel, vör. *Patyi*), ugyanis a név végi -ai magánhangzó-találkozást (hiátust) a nyelv egyik magánhangzó kivetésével oldotta föl (*Patai* > *Pati*).

Elterjedtsége Az ország Dunától keletre fekvő részén gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, *Pollák*, *Preiner*, *Bundschuh*, *Ellenbogen*, *Kudlatyák* nevűek a *Patai*, két *Fischel* nevű pedig a *Pataj* nevet vette föl névmagyarosítási céllal a XIX. században.

Pataki

Típusa Helynévi eredetű vagy lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változatai *Pataki* 10 653, *Pataky* 686. Más változatokkal együtt összesen: 11 393.

Eredete Szláv eredetű *patak* szavunk majdnem teljesen kiszorította az ősi ér 'kisebb vízfolyás, csermely' jelentésű szavunkat. Általában megkülönböztető kiegészítés nélkül használták egy-egy vízfolyás megnevezésére, ha másik nem volt a közelben. Sokszor megkaptja a *patak* mellett épült település is a *Patak* nevet Arad, Hunyad, Körös-Szolnok, Krassó, Máramaros, Nógrád, Sopron, Temes, Valkó, Vas, Zemplén vármegyében. Bármelyikból 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett. Ugyanakkor a *patak* közszból is lehetett *Pataki* családnév, ha a megnevezett annak partján vagy közelében lakott, ott volt a kertje, földje, erdeje, szőleje stb.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén, Pozsonytól Máramarosig és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, *Bach*, *Bacher*, *Goldbach*, *Reiszbach*, *Schenkenbach*, *Schnellbach*, *Lachenbacher*, *Pach*, *Pachmann*, továbbá *Politzer*, *Polomszky*, *Popper*, *Potusek*, *Preier*, *Presburger*, *Prochászka* stb. nevük magyarosítási céllal, egy *Pupos* nevű pedig esztétikai okokból vette föl ezt a nevet a XIX. században.

Patkó

Típusa Foglalkozásra, esetleg tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Patkó* 1404, *Patko* 18. Más változatokkal együtt összesen: 1431.

Eredete Délszláv eredetű *patkó* szavunk egyes állatok patájára fölerősített vasat jelentett eleinte. Később emberi lábbelire, főleg csizmára is fölkerült a tartósság meghosszabbítása céljából. Személynévi előfordulása igen korai, s valószínűleg szimbolikus foglalkozásnév, amely 'patkolókovács' vagy 'patkókészítő' mesterségre utalt. Ugyanakkor azonban ezeknek a foglalkozásoknak a nevéből is rövidülhetett (*patkolókovács* > *Patkó*). Elsősorban tehát foglalkozási családnév, de megkaphatta olyan is, aki föltűnő patkót viselt lábbelijén (csizmáján), bár ez a jelentés csak a XVI. századtól adatolható.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Patkós

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Patkós* 1219, *Patkos* 25. Más változatokkal együtt összesen: 1245.

Eredete Alapszava, délszláv eredetű *patkó* szavunk egyes állatok patájára fölerősített vasat jelentett eleinte. Ennek a *patkó* szónak a 'valamivel ellátott', 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős változata (*patkós*) előbb minden bizonnal 'patkókészítő kovács', 'patkolókovács', 'patkóárusító' jelentésű volt. Később, a XVI. századtól már emberi lábbelit is elláttak patkóval, így 'patkós csizmát viselő, föltűnő patkóval ellátott csizmájú' jelentésű is lehetett a *patkós* szó. Mind a foglalkozást jelentő, mind a viseletre utaló szóból előbb ragadványnév, majd abból családnév vált fokozatosan, de első ütemben, közvetlenül a foglalkozásnévből, illetve egyénnévből is létrejöhettet a családnév.

Elterjedtsége Az ország középső területén gyakoribb.

Patyi

Típusa Lakóhelyre utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Patyi* 1208, *Pátyi* 11, *Patyi*; *Pati* 103, *Pathi*, *Pathy* 42; *Patti*, *Patty* 11, *Patthy* 33; *Páti* 96, *Páthi* 19, *Páthy*. Más változatokkal együtt összesen: 1555.

Eredete Többen személynévből keletkezettnek tartják *Pat ~ Pát ~ Paty ~ Páty* nevű településeinket, de a személynév eredetének vonatkozásában megoszlanak a vélemények. Mások a német *Pot ~ Bot* nevet keresik benne, amelyek jelentése lehet 'mocsár, lápvidék', s akkor a családnév jelentése a 'láp környékéről való'. Lehet azonban a *Hyppolit* vagy *Leopold* német nyelvben csonkultbeceneve: *Polt ~ Pot* névformából eredő apai családnév is.

Származtatják a *Pottgießer* 'ónöntő' vagy *Pothast* 'apróhús-sütő' foglalkozásnév rövidült alakjából létrejött családnévek is (*Pot-*). Magyarázható azonban keresztnévi eredettel is valamely *Pat-* kezdetű martirológiumi név elejének rövidüléséből (*Paternus*, *Patiens*, *Patricius*), bár ezek teljes alakjukban nem fordulnak elő korai okleveleinkben. Ugyanígy elképzelhető azonban az ótörök *Bota* 'újszülött vagy egyéves tevecsikó' jelentésű névnek a magyarban lerövidült és zöngétlenült szókezdetű *Pot* alakja is.

Bárhogyan is alakult az Árpád-korban igen népszerű *Pot* személynév, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett belőle Bodrog, Heves, Hunyad, Komárom, Moson, Pilis, Somogy, Vas vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s családnév lett belőle. A -ti hangkapcsolat nagyon sokszor -ty-vé vált (palatalizálódott). Némelyik *Pati* névtípus a *Patai* családnevekhez is tartozhat, ha kiesett az -ai magánhangzó-találkozás (hiátus) -a- hangja.

Elterjedtsége Az ország Tiszától nyugatra eső területén gyakoribb.

Paulik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Paulik* 1085, *Pauwlik* 18, *Pavlik* 177, *Pawlik*, *Pawlak* 25. Más változatokkal együtt összesen: 1306.

Eredete Végső forrása a 'kicsi, kis, csekély, kevés' jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetiségnév, s gyakori egyénnév. Az egész keresztény világban kedvelt keresztnévvé vált. A szlávban is gyakori volt. A szlovákban gyakran lett belőle családnév -ik képzővel, így jelentése 'Paul ~ Pavl nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Paulik* előfordulása inkább a Felvidéken, Nyíregyháza környékén és a Dél-Alföldön, főleg Békéscsaba környékén, a *Pavlik* pedig Nógrád megyében gyakoribb, de előfordul Békéscsabán is.

Paulovics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Paulovics* 641, *Paulovits* 192, *Paulovich* 15; *Palovics* 46, *Palovits* 37, *Pálovics* 159, *Pálovits*; *Pallovics* 16, *Pallovits*; *Polovics* 119, *Polovits* 20; *Palavics* 23; *Pályovits*; *Pavlovics* 207, *Pavlovits* 19, *Pavlovity*, *Pavlovich*. Más változatokkal együtt összesen: 1523.

Eredete Végső forrása a 'kicsi, kis, csekély, kevés' jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetiségnév, s gyakori egyénnév. Az egész keresztény világban kedvelt keresztnévvé vált. A délszlávban is gyakori volt, s gyakran lett belőle családnév -ics ~ -ovics képzővel, így jelentése 'Paul nevű személy fia, leszármazotta' lett. A sok alakváltozat az -au- kettőshangzó (diftongus) kiküszöbölésének módjából ered. Ennek szlávos megoldása az -av-val való helyettesítés (*Pavlovics*), a magyaros pedig az -ó- ~ -á-vá való egyszerűsítés (monoftongizálás: *Polovics* ~ *Pálovics* ~ *Palavics*).

Elterjedtsége A *Paulovics* alakok az ország északi, a *Pavlovics* nevek pedig a déli részén gyakoribbak.

Pécsi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pécsi* 2547, *Pécsy* 86, *Pétsy* 15, *Péchy* 130; *Pecsi*. Más változatokkal együtt összesen: 2793.

Eredete Alapszavának, *Pécs* város nevének eredete vitatott. Legvalószínűbb, hogy egy 'barlang, kölyuk' vagy 'kemence' jelentésű szláv (egyesek szerint ótörök) eredetű *pest* szó, amelynek -st végződése a délszláv nyelvekben -cs-vé olvad össze. A közeli hegyen levő barlang, odú, esetleg kemence nevét átvitték a mellette épült településre, s így jött létre *Pécs* nevű település Baranya, Bihar, Sáros vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Természetesen annak legnagyobb a valószínűsége, hogy a Baranya megyei város nevéből ered a *Pécsi* családnevek túlnyomó többsége.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Jó néhányan, köztük *Pietsch*, *Pisch*, *Pekhart*, *Pleckó*, *Pollák* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Pék

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Pék* 2358, *Pékh* 13, *Peék*; *Pek*, *Peck* 37, *Pekk* 185. Más változatokkal együtt összesen: 2603.

Eredete Előzménye a bajor-osztrák eredetű, 'sütő' jelentésű *beck* szó. Ez még az osztrákban zöngéltelenítette szókezdő mássalhangzóját (*B-* > *P-* változás), de a magánhangzója a magyar nyelvben nyúlt meg a hangsúly hatására (*Pek* > *Pék*). Mint foglalkozásnév elsősorban a városokban vált gyakori családnévvé, később azonban kisebb településeken is elterjedt.

Elterjedtsége A Dunán túl sokkal gyakoribb, de Nádudvaron is többször előfordul.

Péli

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Péli 1202, Pély, Pélyi 93, Peli, Pely, Pelyi; Pélhi, Pelih. Más változatokkal együtt összesen: 1323.

Eredete Igen sok magyarázata van annak a személynévnek, amelyből a magyar Pél ~ Pély nevű települések származtak. Egyik vélemény szerint a német *Bel ~ Pel ~ Pelle* 'bőr, szörme, bunda' jelentésű személynév került be a magyar névkincsbe. A másik magyarázat az ótörök *bel ~ pel* 'halom, domb' jelentésű szóból eredeztető.

Legvalószínűbb azonban, hogy valamely középkorban használt keresztnévünk (*Pelagius, Peregrinus ~ Pelegrinus*) egy zárt szótágra rövidült alakja (*Pel-*) a helységnév igazi eredete, amely élt személynévként az Árpádok, de még az Anjouk korában is. Erre több adat is maradt fönny (Pela ~ Pele), de még több a följegyzés a teljes névadatokról ugyanekkor (*Pelagius, Pelbárt, Peregrinus ~ Pelegrinus ~ Pelgerim ~ Pilgrimus*).

A *Pelagius* a görög *πελάγιος* [*pelágosz*] 'nyílt tenger, mély tenger' jelentésű szóból alakult *Πελάγιος* [*Pelágiosz*] 'tengeri', 'tenger mellett lakó' vagy 'tengerjáró' jelentésű személynévvé, amely a latin *Pelagius* alakon keresztül terjedt el elsősorban a keleti kereszténységben, de bejutott a magyar névkincsbe is. A *Pelbárt* etimológiáját eddig nem sikerült megnyugtatóan megfejteni. Az eredetileg *Peregrinus* személynév a latin *peregrinus* 'idegen' jelentésű szóból lett keresztnévvé. Az olaszban és a magyarban egyaránt megtörténetett benne az -r- > -l- hangváltozás (likvidacsere), s *Pelegrinus* ~ *Pelegrin* ~ *Pelgerim* alakban keresztnévvé vált.

Még inkább lehetséges a délszlávból való átvétele a *Pribartolomej* névnek, aminek a jelentése 'Bertalan melletti, Bertalanhoz tartozó'. Ez a magyarban földoltotta névkezdő mássalhangzó-torlódását, s elhagyta végződését (**Peribart*). A továbbiakban a kétnyíltszótagos tendencia szerint a második nyílt szótag magánhangzója kiesett, és az -r- hang (likvidacserevel) -l- hanggá változott. mindennek végeredménye a *Pelbárt* keresztnév. (A közbenső *Perbar* alakra az Árpád-korból, a *Perbardus* latinosított formára pedig az Anjou-korból több adatunk is van.)

Bármely származását fogadjuk el a személynévnek, annak első szótágra rövidült *Pel ~ Pél ~ Pely ~ Pély* alakjából lett magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév Arad, Baranya, Borsod, Fejér, Heves, Somogy, Temes, Tolna, Zaránd vármegyében. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen a Duna–Tisza közén gyakori.

Péntek

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Péntek 3275, Pentek; Pintek. Más változatokkal együtt összesen: 3296.

Eredete Valószínűleg déli szláv eredetű *péntek* szavunk a gyermek születése napjaként vált személynévvé, mint ahogyan ez a szokás általános volt a világ minden táján a természetközeli népek névadásában. A magyarok körében még a XIV. században is találunk rá példákat. Az egyéni névből lett családnévvé, jelentése 'Péntek' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl, az Alföld északi részén és Erdélyben gyakoribb.

Pénzes

Típusa Tulajdonságra, esetleg foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Pénzes 3550, Penzes 10. Más változatokkal együtt összesen: 3567.

Eredete Alapszava a szláv eredetű *pénz* szavunk, amely a magyarban kapta meg a 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzőt. A *pénzes* jelentése így 'sok pénzzel bíró, módos, gazdag' lett. Esetleg lehet 'pénzváltó' jelentése is, de ennek minden bizonnal kisebb a jelentősége a családnevek alakulásában. A vagyon helyzetre utaló szavakból (és a foglalkozásnevekből) gyakran lettek ragadványnevek, majd családnevek, de a családnév közvetlenül is létrejöhetett a megkülönböztető név közbejötte nélkül.

Elterjedtsége A Dunán túl, valamint a Hajdúságban és Bihar megyében gyakoribb.

Perge

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Perge 863, Perghe; Pergő 32, Pörge 160. Más változatokkal együtt összesen: 1059.

Eredete A magyar nyelv külön életében keletkezett hangutánzó szó, a *pereg* ~ *pörög* a név alapja. Ennek az igének a melléknévi igenévi alakjából (*pergő* ~ *pörgő*) jött létre a családnév, amelynek jelentése 'gyorsan forduló', illetve 'fölkunkorodó'. Lehet tehát belső tulajdonságra utaló név: fürgén forgó, jó táncos; de lehet öltözökösre, ruházatra, tehát külső tulajdonságra utaló név is: fölfelé kunkorodó szélű kalapot viselő, fodros ruhájú, kunkorodó, hullámosságú stb.

Elterjedtsége A *Perge* az ország északi, északkeleti felében, a *Pörge* pedig a Dunántúl nyugati részén gyakoribb.

Pesti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pesti* 2953, *Pesty* 14; *Pesthi*, *Pesthy* 73. Más változatokkal együtt összesen: 3055.

Eredete A bolgárból származik az a 'barlang' és 'kemence' jelentésű *pest* szó, amely a neve lett a mai *Budapest* keleti felének. Először talán a Duna nyugati partján épült településnek volt *Pest* neve (ott volt barlang a mai Gellért-hegy oldalában), s erről kapta nevét a település. Majd a rév következtében házak épültek a keleti parton is. Kiterjesztésekkel a név terjedelmét erre az épületcsoportra, és itt végezgésült. A település névadása valószínűleg magyar tevékenység is, mivel a barlang nevének átvitele, a település nevének kiterjesztése, majd későbbi leszükítése mindenképp jóval a Honfoglalás után következett be. Volt még *Pest* nevű település Bács, Pilis, Vas és Zemplén vármegyében is, de nyilván a legtöbb családnév a Pest megyei település, a mai főváros részének nevéből keletkezett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel.

Elterjedtsége Budapesttől délre, különösen Tolna, Baranya és Bács-Kiskun megyében gyakori.

Névváltoztatás Meglepően kevesen, csak néhány *Pestó*, *Perstl*, *Lestánszky*, *Schwarz* nevű vette föl a XIX. században.

Pete

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pete* 1382, *Pethe* 362; *Peteh* 15. Más változatokkal együtt összesen: 1789.

Eredete Végső forrása a 'kö, köszikla' jelentésű görög $\pi\Xi\tau\rho\omega\varsigma$ [*petrosz*] szó, amelyet talán Jézus Krisztus tett meg keresztnévvé az arámi eredetű Kéfás név által, amikor egyik tanítványának, Simonnak a nevét erre változtatta. A görög fordításban vált a Kéfásból $\Pi\Xi\tau\rho\omega\varsigma$ [*Petrosz*], ami a latinban *Petrus* lett. Ez a latin forma terjedt el az egész kereszteny világban, s ebben a formában jutott a magyar névkincsbe is. Itt a latin -us végződés elhagyása után a szó végére került -tr (*Petr*) mássalhangzó-torlódást a nyelv -e- bontóhanggal fölöldötta (*Peter*). Igen kedvelt név volt, egy szótátra rövidült tövéből (*Pet-*) sok kicsinyítő képzővel alkottak új nevet. Egyik ilyen képző volt az -e, így jött létre a *Pete* alak. (Ez annyira általános volt, hogy talán ebből alakult a női ivarsejt magyar neve, a *pete* is.) Gyakori családnév lett belőle 'Pete' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen Zala megyében gyakori.

Péter

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Péter* 10 033, *Péttér*; *Peter* 66, *Petter* 45; *Pityer* 70. Más változatokkal együtt összesen: 10 802.

Eredete Előzménye a 'kö, köszikla' jelentésű görög $\pi\Xi\tau\rho\omega\varsigma$ [*petrosz*] szó, amelyet talán Jézus Krisztus tett meg keresztnévvé az arámi eredetű Kéfás név által, amikor egyik tanítványának, Simonnak a nevét erre változtatta. A görög fordításban vált a Kéfásból $\Pi\Xi\tau\rho\omega\varsigma$ [*Petrosz*], ami a latinban *Petrus* lett. Ez a latin forma terjedt el az egész kereszteny világban, s ebben a formában jutott a magyar névkincsbe is. Itt a latin -us végződés elhagyása után a szó végére került -tr (*Petr*) mássalhangzó-torlódást a nyelv -e- bontóhanggal fölöldötta (*Peter*). A hangsúly hatására pedig megnyúlt az első szótag magánhangzója (*Péter*). Igen kedvelt keresztnév volt mind az Árpádok, mind az Anjouk korában, és sok családnév vált belőle 'Péter' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Erdélyben különösen gyakori.

Kettős nevei A *Péter-Szabó* (540) és a *Péter-Héder* (32) névkapszolatban sokszor előfordul.

Pető

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Pető 8025, Pethő 2867; Pető 142, Pethő 51; Petőh 37; Petheő 97, Petheő; Pettő. Más változatokkal együtt összesen: 11 292.

Eredete Végső forrása a 'kö, köszikla' jelentésű görög *πετρος* [petrosz] szó, amelyet talán Jézus Krisztus tett meg keresztnévvé az arámi eredetű Kéfás név által, amikor egyik tanítványának, Simonnak a nevét erre változtatta. A görög fordításban vált a Kéfásból *Πετρος* [Petrosz], ami a latinban *Petrus* lett. Ez a latin forma terjedt el az egész kereszteny világban, s ebben a formában jutott a magyar névkincsbe is. Itt a latin *-us* végződés elhagyása után a szó végére került *-tr* (*Petr*) mássalhangzó-torlódást a nyelv *-e-* bontóhanggal földöltotta (*Peter*). A hangsúly hatására pedig megnyúlt az első szótág magánhangzója (*Péter*). Egy szótagra rövidült tövből (*Pet-*) sok kicsinyítő képzővel alkottak új nevet. Egyik ilyen kicsinyítő képző volt az *-ó ~ -ő*, s így jött létre a *Pető* név. Igen sokan viselték az Árpádok és Anjouk korában is, és nagyszámú családnév lett belőle 'Pető' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Egyenletesen terjedt el az egész nyelvterületen, de annak keleti felében kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sok Pollák és Pinkász, továbbá Peti, Pető, Petrovics, Petanovits, Pick, Pietka, Pinkusz, Politzer, Popovics, Prokopovitsch nevű vette föl a XIX. század folyamán.

Petrik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai Petrik 1987, Petrick, Petrik. Más változatokkal együtt összesen: 1997.

Eredete Végső forrása a 'kö, köszikla' jelentésű görög *πετρος* [petrosz] szó, amelyet talán Jézus Krisztus tett meg keresztnévvé az arámi eredetű Kéfás név által, amikor egyik tanítványának, Simonnak a nevét erre változtatta. A görög fordításban vált a Kéfásból *Πετρος* [Petrosz], ami a latinban *Petrus* lett. Ez a latin forma terjedt el az egész kereszteny világban. A szláv nyelvekben az egy szótágú török rövidült alak (*Petr-*) megkapta a kicsinyítő *-ik ~ ik* képzőt, és gyakori családnév lett belőle. A szlovákban az *-ik* képző magánhangzója minden hosszú volt, a ruszinban pedig rövid, de a magyar helyesírás bizonytalansága ezt nem jelölte, s a magyaros ejtés a szlovákban is megrövidítette a magánhangzót. Mind a hosszú magánhangzós *Petrik*, mind pedig a rövid *Petrik* alak szlovák képzés lehet.

Elterjedtsége Az ország keleti, északkeleti részén, Nógrád, Heves, Borsod megyében gyakoribb.

Petró

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy szláv családnév.

Változatai Petró 2865, Petro 78, Petrou 11. Más változatokkal együtt összesen: 2986.

Eredete Előzménye a 'kö, köszikla' jelentésű görög *πετρος* [petrosz] szó, amelyet talán Jézus Krisztus tett meg keresztnévvé az arámi eredetű Kéfás név által, amikor egyik tanítványának, Simonnak a nevét erre változtatta. A görög fordításban vált a Kéfásból *Πετρος* [Petrosz], ami a latinban *Petrus* lett, s ez terjedt el az egész kereszteny világban. A latin *-us* végződés elhagyása után a *Petr-* alak kicsinyítő képzőket kapott, amelyek egyike a magyarban és a szláv nyelvekben, elsősorban a szlovákban is gyakori *-o ~ -ó*. A *Petró ~ Petro* névváltozatokból minden nyelvben gyakori családnév lett. A magyar köznyelvben ez a képző minden hosszú, de egyes nyelvjárásokban (palócban) rövid is lehet. Csak alapos családtörténeti kutatásokkal lehet eldönteni, hogy a magyarban kapta-e a név a képzőjét, vagy a szlovákban, de a környezet ejtésének hatására, a magyar írásbeliség bizonytalansága következtében megnyúlt, hosszú *-ó* lett belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre fekvő országrészben, különösen északkeleten gyakori.

Petrovics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai Petrovics 4456, Petrovits 172, Petrovity 17, Petrovich 37, Petrovych. Más változatokkal együtt összesen: 4683.

Eredete Előzménye a 'kö, köszikla' jelentésű görög *πετρος* [petrosz] szó, amelyet talán Jézus Krisztus tett meg keresztnévvé az arámi eredetű Kéfás név által, amikor egyik tanítványának, Simonnak a nevét erre változtatta. A görög fordításban vált a Kéfásból *Πετρος* [Petrosz], ami a latinban *Petrus* lett, s ez terjedt el az egész kereszteny világban. A latin *-us* végződés elhagyása után a *Petr-* alak minden délszláv, minden a szlovák nyelvben megkapta az -

ovics apanévképzőt (a délszlávban ez *-ovity* is lehetett), s családnév lett belőle 'Petr-' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Az ország északi részén (Nógrád, Heves, Borsod megyében) és a Dunántúl délkeleti részén (Baranya és Tolna megyében) gyakoribb.

Névváltoztatás Egy Petko nevű *Petrovics* nevet vett föl a XIX. században. Nagy költőnk, *Petőfi* Sándor hivatalosan nem változtatta meg *Petrovits* nevét, de öccse, István 1882-ben *Petőfire* magyarosított.

Petrovszki

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Petrovszki* 912, *Petrovszky* 62, *Petróvszki*, *Petróvszky*, *Petrovski*; *Petroszki*, *Petroszky*, *Petrószki*; *Petróczki* 520, *Petróczky* 24, *Petrócki* 19; *Petroczki* 50, *Petroczky*, *Petrocki*. Más változatokkal együtt összesen: 1611.

Eredete Előzménye a 'kő, kőszikla' jelentésű görög *πετρος* [*petrosz*] szó, amelyet talán Jézus Krisztus tett meg keresztnévvé az arámi eredetű Kéfás név által, amikor egyik tanítványának, Simonnak a nevét erre változtatta. A görög fordításban vált a Kéfásból *Πετρος* [*Petrosz*], ami a latinban *Petrus* lett, s ez terjedt el az egész kereszteny világban. A latin *-us* végződés elhagyása után az egy szótágra rövidült *Petr-* alak a szlovák nyelvben megkapta az apanévi *-ovszki* képzőt, s családnévvé vált. Jelentése 'Petr-' nevű személy fia, leszármazotta'. A *-v-* beolvadása az *-o*-ba és annak megnyújtása (*-ó-vá*) a magyar névhasználat eredménye, s valószínűleg az *-sz-* hang *-c-vé* válása (affrikációja) is az.

Lehet lakóhelyre, eredetre, származási helyre utaló név is 'onnan/oda való' jelentésű szlovák *-szki* képzővel. Több *Petrova* ~ *Petrovc* ~ *Petróc* nevű településről vannak féljegyzések Bács, Baranya, Hunyad, Máramaros, Sáros, Szerém, Temes, Valkó, Vas vármegyében, s bármelyikból lehetett *-szki* képzővel szlovák családnév.

Elterjedtsége A *Petrovszki* név adatainak majdnem mindenike Békéscsabára és környékére utal. A *Petróczki* név elterjedése a Duna vonalától keletre nagyjából arányosan oszlik meg.

Kettős nevei A *Petróczki-Kiss* (41) névkapcsolatban többször előfordul.

Pfeifer

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Pfeifer* 761, *Pfeiffer* 707, *Pfejfer*; *Pfeffer* 227, *Pfiffer* 42; *Pfaifer*, *Pfaiffer* 15; *Peifeer*; *Peffer* 20; *Peiper* 18; *Feifer* 28, *Feijfer*, *Feijfer*. Más változatokkal együtt összesen: 1822.

Eredete Két német név egybeesése. Az egyik a középfelnémet *phiffer* 'sípos' jelentésű szóból lett foglalkozási családnévvé. A másik pedig az ugyancsak középfelnémet *pheffer* 'bors' jelentésű szóból szintén foglalkozásra (borskereskedő, fűszeres, szatós) utaló családnévvé vált. A magyar nyelv bizonytalan helyesírása nem teszi elválaszthatóvá egymástól a két nevet, de aprólékos családtörténeti kutatással esetleg elkülöníthetők a névhasználat kezdetekor, illetőleg Magyarországra kerülésükkor.

Elterjedtsége A *Pfeiffer* névnek szinte minden adata a Dunán túl fordul elő, ott is nyugaton és délen gyakoribb. A *Pfeffer* egyenletesebben oszlik meg az ország területén.

Piller

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Piller* 1033, *Pillér* 64; *Piler*, *Pieller*, *Pieler* 20; *Pillár* 130, *Pilár* 44, *Pilar*. Más változatokkal együtt összesen: 1295.

Eredete Alapszava a középfelnémet *pil* ~ *pīl* 'nyíl' jelentésű szó (mai alakja *Pfeil*). Ennek a foglalkozásra utaló *-r* képzős alakja jelentette mind a 'nyílkészítő', mind a 'nyillővő, nyilazó harcos' mesterséget, illetve katonai beosztást. Mindkét jelentéssel gyakori foglalkozásnévi családnév lett. Magyarországra a XVIII. században jutott el nagyobb számban. Több alakváltozata már a németben is megvolt, de nemelyek (a hosszú *-ll-*et tartalmazók) a magyarban alakultak ki két magánhangzó közötti (intervokális) nyúlással, s a második magánhangzók nyúlása is magyar sajátság.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Pinczés

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Pinczés 1052; Pincés 119; Pinczes. Más változatokkal együtt összesen: 1195.

Eredete Végső forrása valószínűleg a szláv 'sör' jelentésű *pivo* szó. Ebből származik az a *pivnica* szláv szó, amely eredeti jelentésében 'söröző'. Még a szláv nyelvben kibővült a szó jelentése 'alkoholfogyasztó helyiség, borozó' fogalom, s így került a magyarba. Itt a -v- kiesett (**pinica*), majd érvényesült a kétnyíltszótágos tendencia, vagyis a második nyílt szótag magánhangzójá elmaradt (**pinca*). Végül hangrendi kiegyenlítődés történt, és így jött létre a mai *pince* szavunk. Ez a 'föld alatti borkimérés' jelentéstől 'föld alatti tárolóhely' irányában sok jelentésváltozáson átment, s bármelyik értelemben megkaphatta a 'valamivel ellátott', 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt. A *pincés* jelentése lehetett tehát 'pincét birtokló', 'pincében bort áruló', 'pincei bormérésben dolgozó, pincér', 'bort termelő, készítő, pincemester', s mindegyik jelentése alapján családnévvé válhatott. Azt legföljebb alapos családtörténeti kutatással lehet kideríteni, hogy melyik családnév a jelentésváltozatok folyamatában mikor keletkezett, s milyen kapcsolata volt a családnak akkor éppen a pincével. Leginkább birtoklásra utaló névnek tarthatnánk, de ahoz képest kevés az ide tartozó családnevek száma, hiszen nagyon sok embernek, szőlőtermelőnek volt pincéje. Így inkább valószínű, hogy a németes *pincér* szó megjelenéseig a 'pincében, bormérésben fölszolgáló' volt a családnevek többségének alapja.

Elterjedtsége Az ország északkeleti részében, Borsod és Bihar megyében, valamint a Hajdúságban gyakoribb.

Pintér

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Pintér 23 829; Pinter 26; Pintér, Pinthér; Pintár 15; Pintar; Binder 750; Binder; Bender 170. Más változatokkal együtt összesen: 24 858.

Eredete Alapja a középfelnemet *binden* 'körülköt, átköt, körülvesz' jelentésű ige fönévi származéka, a *binder*, melynek jelentése 'hordókészítő, kádár' volt, ugyanis a dongákat, a hordó oldalát képező deszkáit körülkötötték. (A névnek a *pint* 'festett boroskancsó, ürmétek' jelentésű szóból való magyarázata téves.) A felnemetben (osztrákban) a zöngötlen ejtésű (*pinter*) vált általanossá. A magyar nyelvbe minden alak közszóként, foglalkozásnévként került be. A *Pintér* itt vált foglalkozásnévből igen gyakori családnévvé. (Német nyelvterületen elsősorban *Binder* ~ *Bender* ~ *Pinter* alakok használatosak, de nem túl nagy mértékben.)

Elterjedtsége A *Pintér* névalak általában a Dunántúl nyugati részén és Délvidéken, a *Binder* Vas, Tolna, Baranya megyében és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Binder*, *Pankuch*, *Perlfaszter*, *Pintye*, *Piszarczik*, *Pollák*, *Policzer*, *Prehlányik* nevűek *Pintér* családnevet vettek föl a XIX. század folyamán.

Pintye

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Pintye 968; Píntyé, Pinte 33; Pente 344; Pántye 65. Más változatokkal együtt összesen: 1483.

Eredete Zeusz egyik állandó jelzöje (epithetonja) volt a görög mitológiában a παντελής [pantelész], aminek jelentése 'mindent beteljesítő'. Ebből alakult ki a görögben a Παντελέμον [Pantaleimon] keresztnév, amelyet a katolikus egyház egyik mártírja is viselt, és a Martyrologium Romanumon (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvén) keresztül a *Pantaleemon* és *Pantaleon* nevek az egész kereszteny világban elterjedtek. (Ezek egyikéből lett a középkori magyar *Pentele* név is.) A magyar ejtésben a magánhangzó-harmónia megteremtése céljából az első szótag -a- hangja palatalis -e-vé vagy -i-vé vált. A név rövidülése mellett (*Pante-* ~ *Pente-* ~ *Pinte*) az utána álló -e- hatására a -t- hang -ty-vé válása (palatalizációja) is bekövetkezett. A *Pántye* ~ *Pintye* tehát névváltozat (becenév), amely a *Pantaleon* keresztnévből alakult. Apai családnévként a jelentése '*Pántye* ~ *Pente* ~ *Pintye* (*Pantaleon*) nevű személy fia, leszármazotta'. (A román *Pantea* ~ *Pintea* ~ *Pîntea* családnév a német *pint* 'boroskancsó, ürmétek' jelentésű szóból származik.)

Elterjedtsége Szinte kizárolag az ország északkeleti szélén, különösen a Hajdúságban, vagyis a görögkeleti vallású vidékeken fordul elő.

Névváltoztatás Volt olyan, aki vagy nem tekintette magyarnak, vagy a -ty- kellemetlen hangzása miatt a *Pintér* vagy *Perényi* nevet vette föl helyette a XIX. században.

Pocsai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pocsai* 1749, *Pocsay* 31, *Potsay*; *Pocsaji* 211, *Pocsalyi* 11; *Pócsai* 87, *Pócsay* 18; *Pócsi* 1250, *Pócsy* 16; *Pocsi* 14. Más változatokkal együtt összesen: 3396.

Eredete Végső forrása a 'kicsi, kis, csekély, kevés' jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetiségnév, s gyakori egyénnév. Az egész kereszteny világban kedvelt keresztnévvé vált. Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában kedvelt keresztnév volt. A magyar nyelvben elmaradt a latin *-us* végződése, s az *-au-* kettőshangzó (*diftongus*) *-á-ra* vagy *-ó-ra* egyszerűsödött (*monoftongizálódott*). Így alakultak ki a *Pál ~ Pól* névalakok. A *Pól* változat a szótazgró *-l* elmaradása után (*Pó-*) megkapta a *-cs* kicsinyítő képzőt, s szintén gyakori személynévvé vált. További alakulatában (*Pócsa ~ Pocs*) az *-a* végződés lehetett kicsinyítő képző, de lehetett birtokjel is ('*Pócs ~ Pocs* nevű személy fia, leszármazotta', de jelenthette azt is, hogy '*Pócs ~ Pocs* nevű személy birtoka, faluja, lakóhelye'). Bármelyik változatából alakult magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév Abaúj, Baranya, Bihar, Küküllő, Szabolcs, Vas, Zala, Zemplén vármegyében. Mindegyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, s akkor eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

A *Pócsa ~ Pocs* alakok *-i* képzős változataiból (*Pócsai ~ Pocsai*) a magánhangzó-találkozás (hiátus) kiküszöbölése céljából az *-a-* kieshetett, vagy hiátustöltő *-j-* hang léphetett be (*Pocsaji ~ Pocsaji*). A régi magyar helyesírás bizonytalansága következtében ma már csak alapos családtörténeti kutatással lehet kideríteni, hogy melyik családnév melyik településnévből keletkezett, s története folyamán hogyan alakult.

Elterjedtsége Valamennyi névforma az ország keleti-északkeleti részére jellemző.

Pogány

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Pogány* 1269, *Pogany*, *Pógány*. Más változatokkal együtt összesen: 1275.

Eredete A latinban a *pagus* szó jelentése 'falu, kisebb település' volt, s ebből alakult ki a *paganus* 'falusi, vidéki ember', illetve 'katonaságot nem viselt, polgári személy'. Ebből jött létre később a 'durva, műveletlen', az egyházi latinban pedig az 'istentelen, bálványimádó' jelentés. A magyarban már a XII. század elején személynévv volt. Nyilván az egyházi szóhasználat jelentésében terjedt el, de később átvitt értelemben olyan keresztenyekre is vonatkozhatott, akik 'kegyetlen természetű, vallást nem tartó, templomba nem járó', esetleg régi, 'pogány módra öltözöködő, pogány hajviseletű' emberek voltak. Külső-belső tulajdonság alapján kapott ragadványnévből lett családnév.

Elterjedtsége Az ország keleti, északkeleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Jó néhányan, *Pollák*, *Pokornyi*, *Pablasek*, *Piufschich*, *Hajde*, *Stocz*, *Schwarz* nevűek vették föl a XIX. század folyamán.

Polák

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Polák* 664, *Polyák* 4263, *Poják* 28; *Poliák* 22, *Poliák* 45, *Polják* 23, *Polak*, *Polyak*, *Pojak*, *Poljak* 42; *Poolák*, *Pólýák*; *Pollák* 779, *Pollak*, *Pollyák*. Más változatokkal együtt összesen: 5887.

Eredete Még a Honfoglalás előtt az óroszból átvett *lengyel* szavunkat a XV. században elkezdte kiszorítani a lengyel eredetű *polák ~ polyák* jövevénysszó. Ez az új szó azonban végül megmaradt nyelvjárási és családnévi szinten. A népnév eredetileg a több szláv nyelvben is megtalálható *pole* 'mező, szántóföld' jelentésű fönévből származik, amelyhez a szintén szláv 'valahonnan való' jelentésű *-ák* képző kapcsolódott. Tehát a *polák* lengyelben való jelentése 'mezei, mezőn, szántón dolgozó, földműves, paraszt ember'. Amikorra családnévvé vált a magyarban, természetesen ezt a jelentését már elvesztette, s egyértelműen 'lengyel ember' lett az értelme. Mint minden népnév, a *Polák* is annak a ragadványnevévé, majd családnevévé válhatott, aki hasonlóképp öltözött, viselkedett, tudta a nyelvet, vagy csak egyszerűen arról a vidékről jött. Különösen a Galíciából beköltöző, lengyelül is beszélő zsidóság tagjait nevezték el ezzel a családnévvel.

Elterjedtsége A Dunán túl az *-l*-es, a Dunától keletre az *-ly*-es alakok gyakoribbak.

Névváltoztatás Igen sokan, éppen a betelepülő zsidóság körében a XIX. században megváltoztatták *Polák ~ Pollák* nevüket, és *Pajor, Pál, Pálma, Palotai, Pap, Pártos, Pásztor, Pataki, Pécsi, Pogány, Polgár, Pólya* nevet vettek föl.

Polgár

Típusa Lakóhelyre vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Polgár* 7124, *Pógár*, *Poolgár*, *Polgar*; *Pogár* 20, *Pogar*. Más változatokkal együtt összesen: 7171.

Eredete Előzményeként a magyarba a középfelnemet *burgaere ~ purgaere* kerülhetett át 'várlakó, városlakó' jelentéssel. Az *-r-* > *-l-* változás (likvidacsere) a magyar nyelvben ment végbe, de a szó véghangzójának lekopása a németben is megtörténhetett (újfelnemet: *burger ~ purger*). Konkrét megnevezéssel is családnévvé válthatott (tehát olyan is kaphatta, aki valóban városi lakos volt), de metaforikusan is létrejöhetett a családnév külső-belső tulajdonság alapján: úgy öltözött, viselkedett az elnevezett, mint egy városi ember. Előbb többnyire ragadványnévként használták, majd az eredeti családnevet kiszorította, s ez vált családnévvé.

Elterjedtsége A Dunántúl északi felében gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, különösen *Pollák*, *Politzer*, *Pilitzer*, de *Páskesz*, *Pauk*, *Pelczer*, *Pergler*, *Perlusz*, *Petersilka*, *Pick* nevűek vettek föl a XIX. században.

Pongó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pongó* 1271, *Ponghó*, *Pongo* 18. Más változatokkal együtt összesen: 1293.

Eredete Végső forrása a görög *πᾶν [pan]* 'egész, teljes, minden' és a *κρατῖον [krateón]* 'győző, uralkodó' jelentésű szónak az összetételéből keletkezett *Παγκράτιος [Pankratiosz]* személynév, amelynek jelentése ' mindeneket legyőző' vagy ' mindenken uralkodo'. Ez a latinba kerülve *Pancratius* lett, s eléggé elterjedt keresztnévvé vált az egész keresztény világban. A magyar névkincsbe is bekerült, ahol az *-n-* és *-r-* közötti *-k-* hang *-g-*vé vált (zöngésült), s a latin *-ius* végződés elhagyása után *Pongrác* formában kedvelt név volt mind az Árpádok, mind az Anjouk korában. Egy szótagú rövidülése után több kicsinyítő képző járulhatott hozzá, amelyek egyike volt az *-ó*, amivel létrejött a *Pongó* név. Ez gyakori egyéni névvé, ebből pedig apai családnévvé vált '*Pongó* (*Pongrác*) nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Az ország északi, északkeleti felében gyakoribb.

Pongrácz

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pongrácz* 3172, *Pongráz* 29, *Pongrác* 61; *Pongracz* 10, *Pongratz*; *Pongorácz*. Más változatokkal együtt összesen: 3274.

Eredete Előzménye a görög *πᾶν [pan]* 'egész, teljes, minden' és a *κρατῖον [krateón]* 'győző, uralkodó' jelentésű szónak az összetételéből keletkezett *Παγκράτιος [Pankratiosz]* személynév, amelynek jelentése ' mindeneket legyőző' vagy ' mindenken uralkodó'. Ez a latinba kerülve *Pancratius* lett, s eléggé elterjedt keresztnévvé vált az egész keresztény világban. A magyar névkincsbe is bekerült, ahol az *-n-* és *-r-* közötti *-k-* hang *-g-*vé vált (zöngésült), s a latin *-us* végződés elhagyása után *Pongrác* formában kedvelt név volt mind az Árpádok, mind az Anjouk korában. Igen sok apanévi családnév keletkezett belőle, amikor is a jelentése '*Pongrác* nevű személy fia, leszármazotta' lett.

Elterjedtsége A Dunán túl, különösen annak északi felében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Pauncz*, *Pervaray*, *Pick*, *Popper* nevűek fölvették a XIX. század folyamán.

Popovics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Popovics* 1812, *Popovics*, *Popovits* 74, *Popovitsch*, *Popovitch*, *Popovych*, *Popowitsch*; *Poppovits*. Más változatokkal együtt összesen: 1905.

Eredete Alapszava a vitatott eredetű óegyházi szláv 'pap' jelentésű *popъ* szó. Eredetileg csak a bizánci keresztségnél lelkészre vonatkozott, akik házasodhattak, családot alapíthattak, gyermekük lehetett. Utódaik pedig nevükben megkaphatták a 'fia, leszármazotta' jelentésű *-ovics* képzőt. Tulajdonképpen foglalkozásnévi vagy tisztségnévi eredetű apanévként vált gyakori családnévvé. Jelentése 'pap' foglalkozású vagy *Pap* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen, különösen Kárpátalján gyakori.

Pór

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, magyar családnév.

Változatai *Pór* 640, *Poór* 1718, *Poor* 24, *Póor*, *Póór*; *Por* 12, *Porr*, *Pohr*, *Póhr* 25. Más változatokkal együtt összesen: 3068.

Eredete Végső forrása a középfelnémet *būwāre* szó, amelynek az eredeti jelentése ' földművelő, paraszt' volt. Ennek középkori bajor ejtése **paur* lett, s ez került be a magyarba a XI. század folyamán. Elmagyarásodása folyamán a kettőshangzó (diftongus) egyszerűsödött (monoftongizálódott: *-au* > *-ó*). A *pór* jelentése a magyarban 'köznépi, nem nemes' lett, s így vált társadalmi helyzetre utaló ragadványnévvé, majd abból vagy akár közvetlenül is családnévvé.

Elterjedtsége Az Alföld északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Bauer*, *Branviner*, *Brantweiner* és *Szmolik* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Porkoláb

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Porkoláb* 1261, *Porkolab*. Más változatokkal együtt összesen: 1268.

Eredete Előzménye a középfelnémet *burggrāve ~ purcrāv(e)* szó, amely az eredeti 'várnagy, várparancsnok' jelentésében került be a magyarba. De mivel a vár parancsnoka volt egyben a börtön legfőbb felügyelője, a szó jelentése leszűkült a mai 'börtönőr' jelentésre. A hangalak teljesen szabályosan változott. Az *-u-* > *-o-* nyitódása, az *-rkr-* másalhangzó-torlódás föloldása és a szó végi *-v* > *-b* hanghelyettesítés után (**porkoráb*) az *-r-* > *-l-* likvidacsere is végbe ment. Az így kialakult *porkoláb* foglalkozásnévből ragadványnéven keresztül vagy közvetlenül családnév alakult.

Elterjedtsége A Dunán túl és az ország északkeleti részén gyakoribb.

Pós

Típusa Apanévi eredetű vagy lakóhelyre utaló, magyar vagy német családnév.

Változatai *Pós* 200, *Poós* 410, *Poos*, *Poósch*; *Pósch* 116, *Pausch* 107; *Pos*, *Posh*, *Posch* 241, *Poss*, *Póss*. Más változatokkal együtt összesen: 1101.

Eredete Végső forrása lehet a 'kicsi, kis, csekély, kevés' jelentésű *parvus* szó. Ez már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetégnév, s gyakori egyénnév. Az egész keresztségi világban kedvelt keresztnévvé vált. Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában gyakori keresztnév volt. A magyar nyelvben elmaradt a latin *-us* végződése, s az *-au-* kettőshangzó (diftongus) *-á-ra* vagy *-ó-ra* egyszerűsödött (monoftongizálódott). Így alakultak ki a *Pál ~ Pól* névalakok. A *Pól* változat a szótagzáró *-l* elmaradása után (*Pó-*) megkapta az *-s* kicsinyítő képzőt, s szintén gyakori személynévvé vált. Családnévként jelentése 'Pós (*Pál*) nevű személy fia, leszármazotta'.

Német eredeztetését elsősorban sok írásváltozata teszi szükségessé. Az *-sch*-val írott alakok nagy száma ugyanis nem csupán német helyesírási szokásra, hanem a név német voltára utal. Valóban lehetséges egy középfelnémetben gyakori 'bokros, csalitos, bozótos, cserjés (erdő)' jelentésű *Busch ~ Pusch* szót keresni a névben. A személynév és az abból alakult családnév eredetileg *Buschmann* 'bozótos erdőben élő ember' jelentésű szó volt, amely családnévi használatban még a németben megrövidült. Bajorországi ejtése *Busch*, és ilyen formában is sok található Magyarországon (152). Ausztriában az ejtése *Pusch*, amelynek magánhangzója Magyarországra kerülve megnyílt (*-u-* > *-o-*) és megnyúlt (*-o-* > *-ó-*).

Elterjedtsége A *Pós* a nyelvterület keleti felében kissé gyakoribb, a *Pósch* pedig majdnem kizárolag a Dunán túl, annak is az északkeleti részén található.

Posta

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Posta* 1476, *Postha*; *Pósta* 54. Más változatokkal együtt összesen: 1534.

Eredete A *posta* szó jelentése a latin nyelvben (a *ponere* igéből származtatott *positus* szón keresztül) 'tartózkodási hely, állomás' volt (*posta statio*). Amikor a magyar nyelvbe bekerült, akkor már 'lovas küldönc, levél vagy csomag szállítója' lett a jelentése. Mint foglalkozás, először ragadványnévvé, abból vagy pedig közvetlenül családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti részén volt gyakoribb, ma különösen sokan viselik a Hajdúságban, Debrecen környékén.

Pozsár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Pozsár* 1369, *Pozsar*, *Pózsár*; *Posár* 15; *Puzzár* 225. Más változatokkal együtt összesen: 1614.

Eredete Ismeretlen eredetű, nyelvjárási szavunk, a *pozsár* jelentése 'ponty'. Írásbeli megjelenése korábbi a *ponty* szónál, amiből arra lehet következtetni, hogy ez szorította ki a köznyelvi használatból, s szorult a peremnyeljárások (csángó, székely, hetesi, rétközi) szókincsébe. Családnévvé foglalkozási szimbólumként lett: a pontyok, *pozsárok* halászatával, árusításával foglalkozók kaphatták ragadványnévül, abból pedig vagy akár közvetlenül is családnév vált.

Elterjedtsége A Tisza mentén, Szeged és Szolnok között gyakoribb.

Pozsgai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pozsgai* 2280, *Pozsgay* 101; *Posgai* 23, *Posgay* 83; *Pozsgyi*. Más változatokkal együtt összesen: 2495.

Eredete Előzménye az ószláv *požoga* szó, amelynek a jelentése 'felgyűjtés, gyűjtogatás, túzvész' volt. A délszlávban hasonult el a mai *požega* alakra. Olyan földterületnek adták ezt a nevet, amely előzőleg erdős, bozótos, csalitos hely volt, s égetéssel tettek irtássá, termőfölddé. Az itt alapított község pedig a terület nevérelett *Pozsoga* ~ *Pozsega* ~ *Pozsga*. Az utóbbi alak már a magyarban alakult a kétnyíltszótágos tendencia szerint, vagyis a második nyílt szótag magánhangzója szabályszerűen esett ki. Jelentése 'fölgyűjtással irtott erdőség, égetéssel létrehozott szántóföld'. Ilyen nevű település volt Arad, Hunyad, Pozsega vármegyében. Különösen a szlavóniai Pozsega vármegye lehetett sok családnév alapja, mert mint minden vármegyénél esetében a kisebb települések neveit nagyobb tájegységgel helyettesítették az onnan való származás megnevezésekkel. Tehát bármely település, de maga a vármegye is megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részén és Borsod megyében gyakoribb.

Pozsonyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pozsonyi* 1701, *Pozsony* 25, *Pozonyi*. Más változatokkal együtt összesen: 1728.

Eredete *Pozsony* város neve pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül). A személynév a 'kicsi, kis, csekély, kevés' jelentésű *parvus* latin szóból keletkezett, amely már a latin nyelvben *Paulus* alakban lett ragadványnév (*cognomen*), majd nemzetiségnév, s gyakori egyénnév. Az egész kereszteny világban kedvelt keresztnévvé vált. Mind az Árpádok, mind az Anjouk korában gyakori keresztnév volt Magyarországon is. Itt elmaradt a latin *-us* végződése, s az *-au-* kettőshangzó (*diftongus*) *-á-ra* vagy *-ó-ra* egyszerűsödött (*monoftongizálódott*). Így alakultak ki a *Pál* ~ *Pól* névalakok. A *Pól* változat a szótágzáró *-l* elmaradása után (*Pó-*) megkapta az *-s* kicsinyítő képzőt, s továbbképezve az *-n* ~ *-ny* végződést is. Ebből a *Poson* ~ *Pozsony* személynévből településnév lett Győr, Pozsony, Somogy vármegyében. Ezek bármelyikéből keletkezhetett 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév. Leginkább azonban a vármegye neve volt a családnevek fő forrása. A vármegye kisebb településeiről származók nem az ismeretlen falu nevét kapták meg, hanem az ismertebb vármegye nevét.

Elterjedtsége A Dunántúl délkeleti részén és Borsod megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Jó néhány *Pressburger*, meg néhány *Kaufmann, Schacherl, Vinduska* magyarosított erre, és egy *Poczok* nevű talán esztétikai okokból vette föl a XIX. században.

Prokaj

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Prokaj* 356, *Prókaj* 27, *Prókái* 449, *Prókay* 54, *Prokai* 332, *Prokay* 14, *Prókaji*, *Prokaji*; *Prokkai* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1260.

Eredete Alapszava, a görög eredetű *Προκόπιος* [*Prokópiosz*] név a *προκοπή* [*prokopé*] 'előrehaladás, gyarapodás, fejlődés' jelentésű szóból ered, s gyakori keresztnév volt a keleti egyházakban. Ennek egy szótágú zárt rövidülése (*Prok-*) a szlovákban ritkán, de régebben azért többször előforduló *-aj* kicsinyítő képzővel bővült (mint például a *Gyuraj* < *György, Mataj* < *Máté, Rochaj* < *Rókus* stb.). Az így kialakult *Prokaj* személynév apai családnévvé vált. Magyar nyelvi környezetben az *-aj* végződést *-a* tővéghangzónak és *-i* képzőnek fogták föl, az írásmódban ezt tükrözi nagyon sokszor. Sem a családnevek kialakulása idején, sem később nem lehet kimutatni **Proka* ~ **Próka* nevű települést, tehát semmiképp sem lehet származási helyre utaló *-i* képző a név végén.

Elterjedtsége Előfordulási helyei (Heves és Borsod megye határa) is arra utalnak, hogy eredetileg betelepült szlovákok által viselt név volt.

Pulai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pulai* 959, *Pulay* 189; *Puli* 31, *Puly* 15, *Puly*; *Pulyai*, *Pulyi*. Más változatokkal együtt összesen: 1207.

Eredete Az alapjául szolgáló település neve önmagában is ellentmondásos és vitatott. Etimológiai és földrajzi szempontból is több különböző település jöhет számításba a Történelmi Magyarországon. Az egyik az Isztriai-félszigeten található *Pula* ~ *Pola* ~ *Pulj*, amelyet már az ókori görögök is *Πολα* [*Pola*] néven emlegették, s a rómaiak is így neveztek. Ennek az eredete az illír **pol-* szóban keresendő, s jelentése 'iható vizű forrás' volt. A többi település *Pula* ~ *Pulya* alakban volt megtalálható Hunyad, Sopron, Valkó, Veszprém, Zala vármegyében, s vagy személynévi előzménye volt, vagy a szláv 'mező' jelentésű *polje* szóból ered a neve. Amennyiben magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) személynévből keletkezett, akkor a személynév lehetett a szláv *Pula*, a német *Polo* ~ *Pulo*, esetleg a *Paul* magyar *-a* kicsinyítő képzővel ellátott alakja. A *Pulya* ejtésváltozat a magyarban történt palatalizálódás (az *-l-* *-ly-*es ejtésének) eredménye. A többféleképp létrejött helynév bármelyikéhez járulhatott a magyar 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl, annak is az északi részében gyakoribb.

Puporka

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar vagy szláv családnév.

Változata *Puporka* 1404. (Mivel sem alakváltozata, sem más névvel való kapcsolata nincs, ugyanakkor összesen 33 ilyen nevű telefonelőfizető van az országban, elképzelhető a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalától kapott számadatokban való tévesztés.)

Eredete Alapszava, az összszláv **nyn* [*pup*] szó szinte minden mai szláv nyelvben megtalálható különböző képzőkkel ellátva (*nynypъ* [*pupýr*], *nynuh* [*pupin*], *nynko* [*pupko*], *pupic*, *pupik*, *pupak*, *pupis*) és nyelvenként különböző, de egy közös eredetből levezethető jelentésekkel: 'kiemelkedés, köldök, dudor, daganat, pörsenés, pattanás, kis gumó, pufók'. Sok szláv nyelvben külső tulajdonságra utaló családnévként él ma is. (Чучка tévesen vezeti le a *nona* [*popa*] 'pap' jelentésű szóból.) A Történelmi Magyarország Árva vármegyéjében egy településünknek a neve is *Pupor* volt, amely lehetett magyar névadással szlovák személynévi eredetű, de ez a személynév a 'rücskös, szemölcsös, pattanásos' jelentésű nyelvjárási szóból ered. Keletkezhetett azonban a magyar *púp* szóból is *-r* kicsinyítő képzővel. A családnév nyilván nem a település nevéről, hanem az egyéni névből, ragadványnévből vagy közvetlenül a közszóból ered. A *-ka* kicsinyítő képző hozzájárulhatott a szlovákban is a szóhoz, de lehet magyar fejlemény is, ezért nem dönthető el biztosan a családnévvé válás közvetlen előzménye.

Elterjedtsége A mai előfordulásai szinte kizárálag Heves és Borsod megye határáról valók, és megerősítik azt a véleményt, hogy a szlovákban alakult családnévvé a szó, s az ide telepített családok őrizték meg családneveikben máig.

Puskás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Puskás* 7451, *Puscas* 19, *Puscas* 14, *Pushkash*. Más változatokkal együtt összesen: 7515.

Eredete Alapszava, a *puska* vagy a németből, vagy valamely szláv nyelvból került a magyarba. Eredeti jelentése 'doboz, persely' volt, majd csak a XV. századtól kapta meg a 'lőfegyver' jelentését. A 'valamivel ellátott', 'valamivel foglalkozó' jelentésű magyar -s képző bármely korai vagy későbbi jelentésű szóhoz járulhatott, s leginkább foglalkozást, puska készítőjét, használóját, azzal felfegyverzett harcost, vagy pedig csak puskával bíró személyt jelölt. Mint foglalkozásnév ragadványnévvé, abból vagy pedig közvetlenül is családnévvé vált.

Elterjedtsége Az ország keleti felében gyakoribb.

Pusoma

Típusa Apanévi eredetű, magyar vagy cigány családnév.

Változatai *Pusoma* 920, *Pussoma*, *Pusuma* 154. Más változatokkal együtt összesen: 1075.

Eredete Kétféleképpen is magyarázható. A magyar eredetet csupán az támasztja alá, hogy igen sok *Pusomai* (255) és *Pusomi* (153) családnév is előfordul a mai névanyagban. Olyan települést, amelynek nevéből levezethető volna a **Pusomi* ~ **Pusomai* családnév, nem lehet találni. Amennyiben mégis magyar eredetű volna, akkor abból a *Pusun* vagy *Puchuna* személynévből kell erednie a családnévnek (és egy eltűnt település nevének is), amely az Árpádok korában egyéni névként többször előfordult, s valószínűleg a *Pál* kiesinyítő képzős alakulata.

Ha a cigány nyelvből eredeztetjük, akkor a *pusum* 'bolha' jelentésű szót kell kiinduló alapnak tekintenünk. Vagyis a név olyan ragadványnévből ered, amely külső tulajdonságra vonatkozik, s amelyből úgy lett családnév, hogy kiszorította az eredeti nevet. A régiségben (a XVIII. század előtt) ugyanis nem találkozunk vele. A családnév jelentése '*Pusoma* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A cigányság körében Heves megyében, főként Erdőteleken gyakoribb.

Puszta

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Pusztai* 5887, *Pusztay* 161, *Pustai*; *Puszti* 70, *Pusti*. Más változatokkal együtt összesen: 6125.

Eredete Alapszava, az 'üres, kopár, elhagyott' jelentésű *puszta* melléknevünk szláv eredetű. Fönévi szerepköre 'nagy kiterjedésű füves síkság' jelentéssel már a magyarban alakult ki, s ebből jött létre később az elhagyott környéken épült ház, házcsoporthoz, 'major' jelentés is. A Történelmi Magyarországon száznál több olyan település vagy lakott hely volt, amelynek a nevében a *Puszta*- előtag és háromézernél több, amelynek a nevében a -*puszta* utótag szerepelt. Ezek bármelyikéről származott valaki, megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzős *Pusztai* eredetre, származási helyre utaló családnévet.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, de a Dunán túl gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Névváltoztatás Igen sok *Pusztovnik*, néhány *Pavlovics*, *Pekker*, *Pozderetz* vette föl a nevet a XIX. század folyamán.

Putnoki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Putnoki* 1275, *Putnoky* 39. Más változatokkal együtt összesen: 1352.

Eredete A szláv 'utas, idegen, jövevény, vendég' jelentésű *putnik* szóból még a szláv nyelvekben személynév alakult, amely a magyarba is bekerült jövevénynévként, s több előfordulásáról is tudunk az Árpádok korából *Puthnak* ~ *Putnok* formában. Ez magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) vált városnévvé a volt Gömör vármegyében (ma Borsod megye). Ehhez járult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részében gyakoribb.

R

Rab

Típusa Társadalmi helyzetre, állapotra utaló, magyar családnév.

Változatai *Rab* 1503, *Rabb* 428. Más változatokkal együtt összesen: 1931.

Eredete Szláv eredetű *rab* szavunk azoknak a ragadványneve lett, akik valamelyen rabságot viseltek, rabságból szabadultak. Később ez kiszorította az eredeti nevet, ebből vagy közvetlenül is családnévvé válhatott.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti felében és az Alföld nyugati részén, általában a hajdani Török Hódoltság területén gyakoribb ma is a családnév.

Rábai

Típusa Lakóhelyre utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rábai* 1108, *Rábay* 19; *Rabai*, *Rabay* 24; *Rabi* 1091, *Rábi*. Más változatokkal együtt összesen: 2283.

Eredete A dunántúli *Rába* folyó neve az ősi indoeurópai (kelta, venét vagy illír) eredetű **ōrob* melléknévből ered, s jelentése 'barnás, vörösesbarna, sötétvörös' volt, így a víz színére utalt. A folyó neve megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s azoknak a családnevévé vált, akik mellette éltek vagy a környékéről származtak. Ugyanakkor a magyar *rab* 'fogoly', a német *rabe* 'holló' vagy a szláv *rabij* 'rab' jelentésű szóból keletkezett személynevek -i ~ -ë ~ -a birtokjeles alakjából településnél alakult Békés, Csanád, Győr, Temes vármegyében, s egy *Rabi* pusztá volt Pest vármegyében is. Ezek az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel **Rabii* ~ **Rabei* ~ **Rábai* családnévvé válhattak, s -ii- ~ -ei ~ -ai magánhangzó-találkozásaiak (hiátusaik) megszüntetése (-i- ~ -e- ~ -a- hangjuk kivetése) után *Rabi* ~ *Rábi* alakúak lettek.

Elterjedtsége A *Rábai* alak a Dunán túl és Békés, Bihar megyében, a *Rabi* ~ *Rábi* forma pedig a Dél-Alföldön gyakoribb.

Rácz

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Rácz* 35 105, *Rác* 292, *Rátz* 218, *Raáz* 13; *Ratz*, *Rac*. Más változatokkal együtt összesen: 36 001.

Eredete A *rác* népnevet Novi Pazar dél-szerbiai város régi nevéből, a *Rasb* városnévből származtatják. Ennek szó végén álló -sz hangja a magyarban -c-vé alakult (affrikálódott). Más vélemény szerint a görög θράξ [*thráx*] 'thrákiai ember' jelentésű szó a latinban vált *thraci* 'thrákok' alakúvá, és ez került a magyarba 'délszláv ember' jelentésben. A szókezdő mássalhangzó-torlódást a magyar az első hang elhagyásával oldotta föl. XII. századi előfordulása már *Racy*, s délszlávokra, elsősorban szerbekre vonatkozott. Számuk a VII. században növekedett meg a régi *Thraciában*. A családnév mindenkorban népnévi eredetű, s olyanok is megkaphatták, akik csak beszélték a szerb nyelvet, vagy öltözettel, szokásait átvették, külső vagy belső tulajdonságaik hasonlítottak a szerbekéhez, esetleg egyszerűen csak arról a vidékről, szomszédságukból, közelüköböl származtak. Ez a magyarázata általában a népnevek családnevekben való gyakoriságának.

Elterjedtsége Az Alföldön, különösen Szeged környékén valamivel gyakoribb.

Kettős nevei A *Rácz-Fodor* (104) és a *Rácz-Szabó* (95) névkapsolatban többször előfordul. A *Ráczpali* (egyebeírva) családnév száma pedig 65.

Névváltoztatás Néhány *Raitz*, *Reisz*, *Reizmann*, *Ritu*, *Rosenberg* és egy *Szabó* nevű vette föl a XIX. században.

Rádai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rádai* 682, *Ráday* 67, *Radai*; *Rádi* 1881, *Rády* 95; *Radi* 61, *Radhi*, *Rady*. Más változatokkal együtt összesen: 2839.

Eredete Szinte minden szláv nyelvben megtalálható az ’öröm, boldogság’ jelentésű *Rad ~ Rada ~ Rado* személynév akár önállóan, akár összetételekben: *Radimil* ’öröm és kedv’, *Radimir* ’öröm és béke’, *Radislav* ’öröm és dicsőség, hála’, *Radivoj* ’öröm és harc’, *Radoljub* ’öröm és szeretet’ stb. Az Árpádok korában nem volt ritka rövidült formájában és összetételeiben sem, de még az Anjou-korban is előfordult.

A *Rad ~ Rád ~ Rada ~ Rádó* személynevekből magyar névadással (minden változtatás nélkül) településnév lett Abaúj, Bács, Baranya, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs, Temes, Ung, Vas, Veszprém, Zala vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az ’onnan/oda való’ jelentésű *-i* képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett. A családnevekben az egyes települések nevei a régi írásgyakorlat bizonytalansága miatt nem választhatók el egymástól, s a *Radai* típusú nevekben az *-ai* magánhangzó-találkozás (hiátus) megszüntetése végett az *-a-* kieshetett.

Elterjedtsége Az ország északkeleti részén és a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Radics

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Radics* 8041, *Radits* 40, *Radity*; *Rádics* 137, *Rádity*, *Radich* 46, *Radics*. Más változatokkal együtt összesen: 8281.

Eredete Alapszava, az ’öröm, boldogság’ jelentésű *Rad* személynév nagyon kedvelt volt önmagában és összetételeiben egyaránt a szlávág, elsősorban a délszláv (szerb és horvát) lakosság körében. Ez a név a ’fia, leszármazotta’ jelentésű *-ics* apanévképzővel könnyen családnévvé vált. Jelentése pedig akkor ’*Rad* nevű személy fia, leszármazotta’ lett.

Elterjedtsége A Tisza vonalától nyugatra gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan a *Radó*, *Révész*, *Rónai* nevet vették föl helyette a XIX. században.

Radnai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Radnai* 1081, *Radnay* 293; *Radnói*. Más változatokkal együtt összesen: 1382.

Eredete Valószínűleg az összláv ’érc’ jelentésű **ruda* szóra vezethető vissza a Történelmi Magyarország egyik jelentős hegységének, a *Radnai-havasoknak* a neve és *Radna* településneveink egy része is Arad, Küküllő, Trencsén, Zala vármegyében. Ugyanakkor nemelyik kialakulhatott a szláv *hrad ~ grad* ’vár’ jelentésű szóból is. Ennek a magyar nyelvben földoldódott a névkezdő mássalhangzó-torlódása az egyik mássalhangzó (*H- ~ G-*) elnémülásával. A föntiek közül bármelyik településnév megkaphatta az ’onnan/oda való’ jelentésű *-i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. **Radnó* elnevezésű faluról nem tudnak a korabeli források, írástévesztéssel vagy névmagyarosítással jöhetett létre a *Radnói* családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl valamivel gyakoribb a név.

Névváltoztatás Elég sokan, köztük *Hradnay*, *Rosenberg*, *Roth*, *Rothfeld*, *Rubascsuk*, *Rubinger* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Radó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Radó* 1162, *Rado* 31; *Rádó* 32, *Rádo*. Más változatokkal együtt összesen: 1226.

Eredete Szinte minden szláv nyelvben megtalálható az ’öröm, boldogság’ jelentésű *Rad ~ Rada ~ Rado* személynév akár önállóan, akár összetételekben: *Radimil* ’öröm és kedv’, *Radimir* ’öröm és béke’, *Radislav* ’öröm és dicsőség, hála’, *Radivoj* ’öröm és harc’, *Radoljub* ’öröm és szeretet’ stb. Az Árpádok korában nem volt ritka rövidült formájában és összetételeiben sem, de még az Anjou-korban is előfordult. A név végi kicsinyítő *-ó* képző a magyarban járulhatott az egy szótágú rövidülés (*Rad-*) végére, s vált apanévi családnévvé. Jelentése ’*Radó* nevű személy fia, leszármazotta’.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan választották új névül a XIX. században, köztük *Rada*, *Radics*, *Radu*, *Rappaport*, *Reich*, *Reichenfeld*, *Reichsfeld*, *Reizmann*, *Ross*, *Róth*, *Rott*, *Rothenberg*, *Rottenstein*, *Rothmüller* nevűek.

Ráduly

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Ráduly* 641, *Ráduj* 20, *Raduly* 374, *Raduj*, *Ráduj*, *Radúly*, *Rádulj*, *Radulj*, *Radul*. Más változatokkal együtt összesen: 1055.

Eredete Szinte minden szláv nyelvben megtalálható az 'öröm, boldogság' jelentésű *Rad* ~ *Rada* ~ *Rado* személynév akár önállóan, akár összetételekben: *Radimil* 'öröm és kedv', *Radimir* 'öröm és béke', *Radislav* 'öröm és dicsőség, hála', *Radivoj* 'öröm és harc', *Radoljub* 'öröm és szeretet' stb. Ennek *Rad-* tövéhez járult a szláv (a régi szlovákban, ruszinban és a horvátból, szerbben is megtalálható) -*uj* kicsinyítő képző. A képzett *Raduj* alak tehátbecenév, ami családnévvé lett, s jelentése 'Raduj' nevű személy fia, leszármazotta'. Az írásbizonytalanság a magyarországi helyesírástörténetből ered, s ugyancsak magyaros sajátság az első szótág megnyúlása is: *Ráduj*.

Elterjedtsége Az ország északi, északkeleti részében gyakoribb.

Radványi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Radványi* 1177, *Radvanyi*; *Radvány* 45, *Radwany*. Más változatokkal együtt összesen: 1261.

Eredete A szláv 'őrvend' jelentésű *radovat*' ige melléknévi igeneves alakjára (*radovan* 'őrvendő, boldog, elégedett') vezethető vissza. *Radovan* személynévvé vált, s az Árpádok korában igen elterjedt a magyar névadásban is. A kétnyíltszótagos tendencia szerint a második szótág magánhangzója kiesett, és *Radván* alak jött létre, a név végi -*n* pedig -*ny*-nyé lett (palatalizálódott). A *Radvány* személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Abaúj, Baranya, Bihar, Győr, Hunyad, Komárom, Sáros, Szatmár, Zemplén vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Az ország északkeleti részében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Reichmann*, *Reznyák*, *Rosenbaum*, *Rosenberg*, *Ruisz* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Rafael

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rafael* 4912, *Raffael* 958; *Ráfael* 88, *Ráfael*. Más változatokkal együtt összesen: 6063.

Eredete Végső forrása a bibliai héber *lapr* [*Reh fah ehl'* (réfáél)] név, amelynek a jelentése 'az Úr meggyógyít'. Már a görögbe *Ραφαὴλ* [*Rafaél*] alakban került be, s így vált martirológiumi névvé is (*Raphael*), majd terjedt el az egész keresztény világban. Az Árpádok korában igen sokszor előfordult, de az Anjouk idején is használatos keresztnév volt, így több családnév is lett belőle. Jelentése 'Rafael' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Pesttől keletre, Pest megye északi részén gyakoribb.

Rafai

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rafai* 233, *Rafay*, *Raffai* 1233, *Raffay* 248, *Raffaj* 7, *Ráffai*, *Ráfai*, *Rafaj* 84, *Rafály*. Más változatokkal együtt összesen: 1822.

Eredete Végső forrása a bibliai héber *lapr* [*Reh fah ehl'* (réfáél)] név, amelynek a jelentése 'az Úr meggyógyít'. Már a görögbe *Ραφαὴλ* [*Rafaél*] alakban került be, s így vált martirológiumi névvé is (*Raphael*), majd terjedt el az egész keresztény világban. Az Árpádok korában igen sokszor előfordult, de az Anjouk idején is használatos név volt. Ennek egy zárt szótagos rövidülése (*Raf-*) előbb -*a* kicsinyítő képzőt vett föl, majd ehhez járult az -*i* birtokjel, amivel a jelentése 'Rafaé', *Rafa* nevű személy fia, leszármazotta' lett. Családnévvé apanévként vált, mivel **Rafa* településnéről nem maradtak fönny adatok.

Elterjedtsége A *Rafaj* családnevek lehetnek szláv (szlovák) alakulatok is, amit alátámaszt, hogy egy részük Szarvason fordul elő.

Rákóczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rákóczi* 1373, *Rákóczy* 140, *Rákói*; *Rákoczy*; *Rakóczi* 72, *Rakoczi*, *Rakoczy*. Más változatokkal együtt összesen: 1613.

Eredete Alapszava, az összlávból való és 'rák' jelentésű *rak* kösző megtalálható valamennyi szláv nyelvben. A 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű, ugyancsak szláv -c képzővel patakok, tavak, vizek nevére, abból pedig a mellettük épült falu nevére vált 'rákos' jelentéssel. A Történelmi Magyarországon *Rákóc* nevű település volt Bereg és Zemplén vármegyében is. Mindkettő megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Történelmi *Rákóczi* nevünk a Zemplén megyei település nevéből származik, s vältogatva írták -y-nal vagy -i-vel. Általában az erdélyi féljegyzők az -i végződést használták, a királyi magyarországi iratokban -y szerepel.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati felén kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Rakolcza*, *Drakóczy*, *Reichardt*, *Reitenbach*, *Rézler*, *Rikola*, *Ritt*, *Róth* nevűek vették föl a XIX. században.

Rákos

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rákos* 1265, *Rakos* 99. Más változatokkal együtt összesen: 1368.

Eredete Alapszava a szlávból való *rák* jövevényiszavunk, amely a 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű magyar -s képzővel foglalkozásra utalt. Rákot fogó, rákot áruló, rákkal kereskedő személyek ragadványnevévé, abból pedig családnévvé vált, de közvetlenül is kialakulhatott a családnév a tevékenységre, foglalkozásra, kedvtelésre (kedvenc ételre) utaló szóból. Amennyiben az -s képző jelentés 'valamiben bővelkedő, valamivel ellátott' volt, víznév, patak- vagy folyónév lett belőle, a mellé épült települések pedig megkapták a víz *Rákos* nevét. Ilyen falunevünk volt Abaúj, Alsó-Fehér, Bereg, Borsod, Gömör, Hunyad, Kolozs, Komárom, Küküllő, Pest, Sáros, Sopron, Temes, Torda, Vas vármegyében. Közülük bármelyikból alakulhatott eredetre, származási helyre utaló családnév -i képző nélkül vagy a képző lekopásával.

Elterjedtsége A Dunán túl, főleg Zala megyében gyakoribb. Néhányan, *Regdon*, *Rosenberg* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Rákosi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rákosi* 954, *Rákosy* 54, *Rákoshi*; *Rákossi* 14, *Rákossy* 28; *Rakosi*, *Rákósi*. Más változatokkal együtt összesen: 1056.

Eredete Alapszava a szlávból való *rák* jövevényiszavunk, amely a 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű magyar -s képzővel ellátva sok patakunknak, tavunknak, vizünknek neve lett, majd a mellé épült falu is megkappa a víz nevét. *Rákos* nevű településünk volt Abaúj, Alsó-Fehér, Bereg, Borsod, Gömör, Hunyad, Kolozs, Komárom, Küküllő, Pest, Sáros, Sopron, Temes, Torda, Vas vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, köztük *Krebsz*, *Rakits*, *Raicher*, *Raidl*, *Rathbauer*, *Reich*, *Reidl*, *Richlick*, *Rosenthal*, *Roth*, *Rubinstein* nevűek vették föl a XIX. század folyamán.

Rátkai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rátkai* 1017, *Rátkey* 53; *Ratkai* 442, *Ratkay* 27, *Rattkai*, *Rattkay*; *Rátki* 21, *Rátky* 59; *Ratky*. Más változatokkal együtt összesen: 1634.

Eredete Szinte minden szláv nyelvben megtalálható az 'öröm, boldogság' jelentésű *Rad* személynév akár önállóan, akár összetételekben: *Radimil* 'öröm és kedv', *Radimir* 'öröm és béke', *Radislav* 'öröm és dicsőség, hálá', *Radivoj* 'öröm és harc', *Radoljub* 'öröm és szeretet' stb. Az Árpádok korában nem volt ritka rövidebb formájában és

összetételeiben sem, de még az Anjou-korban is előfordult. A név végi kicsinyítő *-ka* ~ *-kó* képző a magyarban járulhatott az egy szótágú rövidülés (*Rad-*), illetőleg a *Rad* név végére, s a zöngésség szerinti hasonulás eredményeképp *Ratka* ~ *Ratkó* személynév lett belőle. Az első szótag magánhangzója a hangsúly hatására megnyúlt, s a *Ratka* mellett *Rátka* név is kialakult. Ezek magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé váltak Abaúj, Gömör, Nógrád, Sáros, Valkó, Zala, Zemplén vármegyében. Bármelyik fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, amivel családnév lett. A név végi *-ai* ~ *-ói* magánhangzó-találkozások (hiátusok) az *-a-* ~ *-ó-* kiesésével oldódtak föl, s így jöttek létre a *Ratki* ~ *Rátki* névalakok. Ezek egy része a 'rövid, alacsony' jelentésű szláv *Krátkij* ~ *Krátkoj* családnévből is alakulhatott a névkezdő mássalhangzó-torlódás földoldásával (*Kr-* > *R-*), és az *-o-* szabályos nyíltabbá válása után.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti szélén és a Dunától keletre gyakoribb.

Ravasz

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Ravasz* 945, *Rovasz*; *Ramasz* 98, *Romasz* 27, *Romász* 91. Más változatokkal együtt összesen: 1181.

Eredete A név közszói alapjául szolgáló finnugor eredetű és 'róka' jelentésű **repo* szó nagyon sok változáson ment át a magyar nyelvtörténet folyamán. A magyar nyelvben a Honfoglalás idejére *ruþo* ~ *ruo* lett, majd ekkor kapta meg a kicsinyítő *-sz* képzőt, ami által *ruþosz* ~ *ruosz* forma alakult ki. A *ruosz* magánhangzó-találkozását *-v-* ejtéskönnyítő (hiátustöltő) mássalhangzóval oldotta föl a nyelv, így jött létre a *ruvosz*, majd nyíltabbá válással (*-u-* > *-o-* > *-a-*) a mai *ravasz* névforma. Némely nyelvjárásban azonban a bilabiális zöngés spiráns (-β-) bilabiális nazálissá (-m-mé) alakulhatott (*Romasz* ~ *Ramasz*).

A rókáról való névadás motivációja igen sokféle: külső tulajdonság (vörös haj, vörös bőr, arc; viselet: rókabőrből készült sapka, mente, prémes kabát stb.), belső tulajdonság (fondorlatos gondolkodás, huncutsgás, csalás, mások becsapása), foglalkozás (rókafogás csapdával, rókabörök elkészítése, összevásárlása, velük valókereskedés stb.). Családtörténeti kutatással az is bebizonyosodott, hogy az orosházi *Ravasz* családok eredetileg *Ravaszd* nevet viseltek a Győr vagy Vas vármegyei *Ravaszd* ('rókás, rókákban bővelkedő hely' jelentésű) községből való származásuk következtében, majd a XVIII. században rövidült a nevük a mai *Ravasz* formára.

Elterjedtsége A *Ravasz* alakok a Dunántúl északi részén és Oroszházán gyakoribbak, a *Ramasz* nevek pedig szinte kizárolag Békés megye délnyugati részén, a régi Csanád vármegye területén fordulnak elő.

Rédei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rédei* 1078, *Rédey* 124, *Rhédey* 15; *Redei*. Más változatokkal együtt összesen: 1230.

Eredete Az alapjául szolgáló településnév egyik vélemény szerint a szinte minden szláv nyelvben megtalálható 'öröm, boldogság' jelentésű *Rad* személynévből származik. Vagy ehhez önállóan, vagy összetételekben szereplő (*Radimil*, *Radimir*, *Radislav*, *Radivoj*, *Radoljub*, *Radomir* stb.) *Rad-* tövéhez járult az *-a* kicsinyítő képző (*Rada*), majd hangrendi átcsapással jött létre a *Rede* személynév.

A másik magyarázat alapja a latinban nem ritka, 'fölszabadított' jelentésű *Redemptus* ragadványnév (cognomen), mely 'megváltott' jelentéssel keresztnévvé vált a kereszteny középkorban. Ez férfi és női változatként is (*Redemptus*/*Redempta*) bekerült a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Az Árpád-korban többször előforduló személynév volt, rövidült és *-e* becéző képzős alakjával is élt (*Rede*). Más (-cse, -ke) képzőkkel (*Reche*, *Reke*) szintén megtalálható még az Anjou-korban is. A személynév bármiképpen is alakult ki, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztá személynévként) *Rede* ~ *Réde* alakban településnévvé vált Gömör, Heves, Közép-Szolnok, Veszprém vármegyében. Mindegyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl a Balaton környékén, az Alföldön Pest–Nógrád–Heves–Szolnok megye határán gyakoribb.

Névváltoztatás Jó néhányan, *Raics*, *Reder*, *Rédl*, *Ridl*, *Rieger*, *Rohrbacher* és *Benczák* nevűek vették föl a XIX. században. Később kiemelkedő finnugrista nyelvészünk, *Radanovics* Károly változtatta erre családnevét.

Rékasi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Rékasi 943, Rékasy 14, Rékási 275, Rékássy; Réhkasi; Rekási. Más változatokkal együtt összesen: 1246.

Eredete Az alapjául szolgáló településnév egyik vélemény szerint a szláv 'folyó, patak, ér' jelentésű *rika* ~ *rēka* szó, amely megkapva a magyar -s képzőt a mellette épült település megnevezésére szolgált. A Rékas jelentése 'patakos, eres' (falu).

A másik magyarázat szerint az Árpád-korban sokszor előforduló *Reka* ~ *Reke* ~ *Rekse* névnek a magyar -s kicsinyítő képzős alakja (*Rekas* ~ *Rékas*) vált magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé. Ezt alátámasztja, hogy igen sok *Re-* kezdetű személynévre van szép számú adatunk az Árpád-korból: *Redemptus*, *Regulus*, *Reinold*, *Rembal*, *Remig*, amelyek közül bármelyik lerövidültetett egy szótagra (*Re-*), s fölvehette a magyar -k + -s kicsinyítő képzőt. A családnevek kialakulásában kétségtelenül azoknak a *Rekas* ~ *Rékas* ~ *Rékás* településneveknek volt szerepe, amelyek megtalálhatók voltak a Történelmi Magyarország Arad, Baranya, Külső-Szolnok, Pest, Temes vármegyéjében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s birtokra, eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A Duna vonalától keletre gyakoribb.

Reményi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Reményi 1511, Remenyi. Más változatokkal együtt összesen: 1516.

Eredete Alapszava, ismeretlen eredetű *remény* szavunk igen korán (a XII. század elején) megjelenik személynévként Árpád-kori okleveleinkben. Önmagában (*Remen*) vagy a magyar -e ~ -i birtokjellel ellátva (*Remene* ~ *Remene*) településnév lett belőle Bihar és Zemplén vármegyében. Ezekhez járultak az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, eredetre, származási helyre utaló családnév jött létre. A *Remenei* családnévből a magánhangzó-találkozás (hiátus) megszüntetése érdekében kiesett az -e- hang, s az -i hang -ny-re változtatta (palatalizálta) az előtte álló -n- hangot.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részében és Pécs környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Nyilván romantikus hangzása miatt a *Remény*, *Reményfy* névvel együtt sokan választották új névül a XIX. században. Többek között volt *Rappeport*, *Renn*, *Reiszmann*, *Ritter*, *Rosenberg* a névváltoztatók között.

Répás

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, esetleg helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Répás 1241, Repás, Répas. Más változatokkal együtt összesen: 1248.

Eredete Alapszava, szláv eredetű *répa* szavunk igen elterjedt, s többféle erős, vastag, ehető gyökerű zöldség- és takarmányféleség megnevezésére használták. Bármelyik jelentésű *répa* szó megkaphatta a 'valamivel ellátott, valamit kedvelő, valamivel foglalkozó' jelentésű magyar -s képzőt. Ezzel vagy a jó *répatermelő*, vagy a *répát* kedvvel fogyasztó, esetleg *répakereskedő* ragadványnevévé, majd abból, vagy közvetlenül is foglalkozásra vagy belső tulajdonságra utaló családnévvé vált a Répás alak.

Létrejöhetett eredetre, származási helyre utaló családnévként is valamely Bács, Bihar, Gömör, Hunyad, Veszprém, Szepes vármegye területén található Répás helynévből -i képző nélkül vagy a képző későbbi lekopásával.

Elterjedtsége Borsod megyében és Szeged környékén gyakoribb.

Répási

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Répási 1671, Répásy 80; Répássi, Répássy 161; Repasi; Repási. Más változatokkal együtt összesen: 1928.

Eredete Alapszava, szláv eredetű *répa* szavunk igen elterjedt, s többféle erős, vastag, ehető gyökerű zöldség- és takarmányféleség megnevezésére használták. A jó répatermő földek, területek megkapták a 'valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzőt, s a környékükön épült falvak átvették a földterület nevét. *Repas* ~ *Répás* nevű településünk volt Bács, Bihar, Gömör, Hunyad, Veszprém, Szepes vármegye területén. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amivel eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, különösen Kárpátalján gyakoribb.

Réti

Típusa Lakóhelyre utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Réti 2161, Réty; Réhi 161, Réthy 381; Reti, Rethi; Rétyi 40; Rétei 88, Rétey; Réthey. Más változatokkal együtt összesen: 2950.

Eredete Alapszava, ismeretlen eredetű *rét* szavunk olyan földterületet jelöl, amely sík, füves, kaszálónak alkalmas.

Ilyen szinte minden falu határában volt. Aki tehát a réten, mellette, közelében lakott, megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel kiegészített földterület nevét, s a Réti előbb ragadványnévvé, majd abból vagy esetleg közvetlenül is családnévvé lett. Jelentése ebben az esetben 'a rét mellett lakó személy, (vagyis Réti) fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor olyan település is megkaphatta a Rét vagy az -e ~ -i birtokjellel kiegészített Réte ~ Réti nevet, amely egy nagyobb rét mellett épült föl, vagy a rét gondozására hozták létre, a rét ápolója, kaszálója, szénatermelője volt a falu. Ilyen Réte ~ Rétei ~ Réti nevű település volt Bács, Baranya, Békés, Csanád, Csongrád, Fejér, Gömör, Györ, Kolozs, Közép-Szolnok, Nógrád, Sáros, Szepes, Trencsén, Zemplén vármegyében. Ezek mindegyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A Réte ~ Réti településnevekhez járuló -i képző magánhangzó-találkozást (hiátust) eredményezett (Rétei ~ Réti), s a legtöbb nyelvjárásban az egyik magánhangzó elhagyásával szüntették meg a hiátust. Ezért nem lehet egymástól elválasztani a Réti és Rétei neveket.

Elterjedtsége A Dunán túl és a Felvidéken gyakoribb.

Kettős nevei A Réti-Nagy (49) családnévben többször előfordul.

Névváltoztatás Igen sokan, köztük Viser, Wisinger, Schönvízner, Ratzenstein, Raner, Rasztik, Reichel, Remescs, Riedl, Ringisen, Rittmiller, Rosenberger, Rosenblüh, Rosenfeld, Rosenthal, Roth nevűek vették föl a XIX. században.

Révész

Típusa Apanévi eredetű vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Révész 4680, Révesz, Revész, Revesz. Más változatokkal együtt összesen: 4700.

Eredete Az olasz nyelv velencei nyelvjárásából való rév szavunk már a XIV. században megkapta a foglalkozásra utaló -ász ~ -ész képzőt. Egyéni névként is előfordult, így apanévi családnév lehetett 'Révész nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Valószínűbb azonban, hogy foglalkozásnévből ragadványnéven keresztül vagy közvetlenül vált családnévvé.

Elterjedtsége Északkeleten és a folyók melletti településeken gyakoribb.

Névváltoztatás Meglepően sokan, köztük Raticcs, Reich, Reichenberg, Reisz, Reiser, Reismann nevűek vették föl a XIX. század folyamán.

Rézműves

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Rézműves 2772, Rézmüves 1376; Rézmives, Rézmives; Rezműves, Rezmüves, Rézmyves. Más változatokkal együtt összesen: 4159.

Eredete Összetett szóból alakult. Előtagja a réz fémnek a neve, amely bizonytalan eredetű, de talán ősi iráni (vagy kaukázusi avar) jövevényszavunk. Ehhez járult a valószínűleg ősi finnugor eredetű 'készítmény, alkotás' jelentésű mű szónak a foglalkozásra utaló -s képzővel ellátott alakja (*műves*). Ebben az összetételeben és képzővel (rézműves) 'rézzel dolgozó, rezet földolgozó, rézből használati vagy dísztárgyat készítő' mesterséget jelentő szó lett. Mint minden foglalkozásnévből igen sokszor ragadványnevek és azokból vagy a foglalkozásnevekből közvetlenül is családnevek keletkeztek. Ez utóbbiak jelentése 'Rézműves nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az ország északkeleti részén, különösen a cigányság körében igen gyakori.

Richter

Típusa Foglalkozásra vagy tisztségre utaló, német családnév.

Változatai Richter 1302, Rikter 69. Más változatokkal együtt összesen: 1371.

Eredete A középfelnémet *rictcre* jelentése 'rendet tart, vigyáz' volt, s ebből fejlődött ki a ma is használatos *richter* 'bíró' jelentésű közső. Mint minden foglalkozásnév vagy tisztségre utaló szó, a németben is gyakori ragadványnévvé, abból azután pedig (vagy közvetlenül is) családnévvé vált. Magyarországon a XVIII. században szaporodott meg a név használónak száma.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti részén, a Vértesben és Vértesalján különösen gyakori.

Névváltoztatás Többen Bíró névre magyarosították a XIX. században.

Rideg

Típusa Társadalmi helyzetre, életkörülményre utaló, magyar családnév.

Változatai *Rideg* 1146, *Ridegh* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1158.

Eredete Ismeretlen eredetű *rideg* szavunk először csak a télen-nyáron legelőn élő lábasjóságra vonatkozott, majd a XVI. századtól alkalmazták emberekre is. Ekkortól 'magányos, egyedülálló, nem házas' személyekre, elsősorban férfiakra vonatkozott. Előbb ragadványnévként, majd családnévként is ekkortól jelenik meg. Mint társadalmi állapot, helyzet, életkörülmény megnevezése jellemző, de nem gyakori névvé vált, hiszen éppen olyanokat jelöltek meg vele, aiknek nem volt családjuk, csak ritkán voltak leszármazottaik.

Elterjedtsége A nyelvterület középső területén (a Dunántúl keleti szélén, a Duna–Tisza közén, a Tiszántúl nyugati szélén) gyakoribb.

Rigó

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rigó* 4878, *Rigo* 51, *Rígó*. Más változatokkal együtt összesen: 4950.

Eredete Két név egybeesése lehet. Valószínűleg a magyar nyelvben kialakult hangutánzó állatnév volt *rigó* szavunk, amelyből már nagyon korán metaforikus személynév lett. Igen sok olyan tulajdonsága van a két fajhoz (feketerigó és sárgarigó) tartozó madarainknak, amelyek emberekre is vonatkozhatnak. Külsők közé tartozik a nevekben is jelzett szín: fekete és sárga (világos, szőke), belsők közé pedig a dalos kedv, éneklés, fütyürészés, vidámság, mozgékonyúság. Az egyéni nevekből is lehettek családnevek, s akkor a jelentésük 'Rigó' nevű személy fia, leszármazotta', de kialakulhattak ragadványneveken keresztül vagy közvetlenül is, amikor a *rigókéhoz* hasonló tulajdonság volt a névadás motivációja.

Fölmerül annak a lehetősége is, hogy keresztnévi eredetű a családnév. Az Árpádok és Anjouk korában ugyanis nem volt ritka a *Richolphus* ~ *Rikolf* keresztnév, amely a német (ösi szász) *riki* 'uralkodó, hatalom' és a *wolf* 'farkas' jelentésű szó összetételéből alakult ki. Ugyancsak gyakori volt a közismert germán eredetű *Richard* ~ *Rikárd* 'uralkodó, hatalom' + 'kemény' jelentésű keresztnév. Ezek bármelyikének egy szótagra rövidült alakja (*Rik-*) megkapta az -ó kicsinyítő képzőt. Az így keletkezett *Rikó* két magánhangzó közötti (intervokális) -k- hangja könnyen zöngésült -g-vé, amit a közső (*rigó*) azonos hangzása is elősegített. Az egyéni névből pedig apai családnév lett. Így egybeeshetett és gyakorivá válhatott a két különböző eredetű *Rigó* családnév. (Megerősít ez utóbbi föltevést, hogy mind *Rik* ~ *Rika* ~ *Rikó* ~ *Rickó*, mind *Rig* ~ *Riga* ~ *Rih* ~ *Rihó* családnév is van szép számmal a mai névanyagban.)

Elterjedtsége A Tiszától nyugatra többen viselik.

Névváltoztatás Néhányan, *Rerischa*, *Roch*, *Rosenberg* nevűek fölvették a XIX. században névmagyarosítás céljából.

Rimóczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rimóczi* 1043, *Rimóczy* 48, *Rimóci* 13; *Rimoczi* 39, *Rimoczy*; *Rímóczi*; *Rimoci*. Más változatokkal együtt összesen: 1148.

Eredete Egyesek szerint egy szláv **Rim* név a *Rimóc* településnév alapja. Ez a név esetleg Róma alapítójának egyikére, a latin *Remus* vagy *Romulus* névre megy vissza. A *Remus* eredete talán a görög 'folyó' jelentésű *Πείρω* [reó], a *Romulus* pedig állandó jelzője (epithetonja) volt egy Tiberis (Tevere) melletti ősi etruszk törzsnek, de a név jelentése bizonytalan. (A népetimológia szerint ez is görög eredetű, s az 'erő, hatalom' jelentésű *ῥώμη* [rómē] szóra vezethető vissza.)

Valószínűbb, hogy az ószláv *rim 'üvölt, sír' jelentésű igéből származik a személynév, és a sokat síró kisgyerek kaphatta tulajdonságnevűl (vagy hangos beszédű, üvöltöző felnött jellemnévi ragadványneveként).

Mindenképp egy szláv *Rim személynév lett egyéni név az ugyancsak szláv -ovec ~ -ovc apanévképzővel kiegészülve, s ez a *Rimovc került be a magyar névkincsbe, ahol az -ovc végződés -ouc > -óc változás után Rimóc lett. A személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Nógrád és Zala vármegyében. Bármelyikhez, de leginkább a Nógrád vármegyei Rimóc település nevéhez járuló 'onnan/oda való' jelentésű -i magyar képzővel lett eredetre, származási helyre utaló családnév. Szlovák változata a névnek a ritkán előforduló Rimovszki ~ Rimovszky (35).

Elterjedtsége Különösen gyakori Pesttől keletre, Pest megye keleti, Heves és Szolnok megye nyugati szélén.

Róka

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Róka 1657, Roka 23, Roca. Más változatokkal együtt összesen: 1695.

Eredete Két név egybeesése. Egyik ősi, finnugor eredetű állatnevünk, a róka a *roβ- tőre megy vissza. Ebből alakult a ravasz szó is, amely a XVI. századig közsóként is, személynévként (akár egyéni, akár családnévként is) kizárolagosan fordult elő. A magyar nyelvben a XVI. század elején kapta meg az említett roβ- tő a -ka kicsinyítő képzőt, s kiszorította, illetve melléknévi szerepbe kényszerítette a ravasz szót. A Róka családnév tehát csak ezután alakulhatott ki az állatnévből metaforikusan (hasonlóan vörös színű haj, szakáll, bajusz vagy arcbőr motivációjával), valamint szimbolikusan (rókavadász, rókákat nyúzó, rókabőrt földolgozó, kikészítő, rókabőrrel kereskedő) foglalkozásnévként, illetőleg családnévként.

Korábbi Róka családneveink minden bizonnal más eredetűek, valószínűleg a Rókus keresztnévből alakultak. Ez a név (egyik magyarázat szerint) az ófelnemet 'üvölt, ordít' jelentésű rohən és a bizonytalan jelentésű ('erdő' vagy 'uraság') wald szó összetételéből alakulhatott. A másik vélemény az, hogy az ugyancsak ófelnemet 'gond, aggodalom, igyekezet' jelentésű ruohha és a 'tevékenykedik, működik, irányít, parancsol' jelentésű waltan szavak összetételéből alakult ki. A magyar névadásban már az Árpád-korban is találkozunk vele. Egy szótagra rövidült Rok- tövéhez birtokjelként is járulhatott az -a végződés, s jelentése ekkor 'Roké, Rok nevű személy fia, leszármazotta'. Valószínűbb azonban, hogy kicsinyítő képző a végén az -a, s akkor a családnév jelentése 'Roka ~ Róka nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Román

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Román 1823, Roman 47, Romahn; Romány 33; Romann, Rómann; Rimán 152, Rimány, Riman; Réman 27, Réman 19, Reman 12, Remán. Más változatokkal együtt összesen: 2132.

Eredete Előzménye, a latin eredetű Romanus keresztnév Róma város nevből származik, jelentése 'római'. Róma város neve alapítóinak egyikére, a latin Remus vagy Romulus névre megy vissza. A Remus eredete talán a görög 'folyó' jelentésű ΙΛΞω [reo], a Romulus pedig állandó jelzője (epithetonja) volt egy Tiberis (Tevere) melletti ősi etruszk törzsnek, de a név jelentése bizonytalan. (A népetimológia szerint ez is görög eredetű, s az 'erő, hatalom' jelentésű ρόων [rómē] szóra vezethető vissza.) A Romanus egyéni névből igen sok szentnek a neve lett, így több nyelvben gyakori keresztnévvé vált. A magyar elhagyta a latin -us végződést, s előbb keresztnév, majd apai családnév lett belőle. Jelentése 'Román nevű személy fia, leszármazotta'.

A román népnévből nem eredhet a régi családnév, mert az népnévként csak a XVIII. századtól fordul elő a magyar nyelvben, addig kizárolag az oláh volt használatos.

Elterjedtsége Az ország északi, északkeleti részében gyakoribb. A Rimán ~ Réman alakok szláv hatást mutatnak, s elsősorban Kárpátalján fordulnak elő.

Romhányi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Romhányi 1055, Romhani; Romhány 23. Más változatokkal együtt összesen: 1079.

Eredete A régi Nógrád vármegyében három Romhány nevű település volt, nevük kialakulásának igen hosszú az útja.

Az ófelnemet 'dicsőség, hírnév' jelentésű hruod és a 'férfi' jelentésű mann szavak összetételéből keletkezett 'híres

ember' jelentésű *Ruhmann* keresztnév a magyar névkincsbe is bekerült, s már az Árpád-kortól kímutatható. Ugyanekkor lett belőle magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztta személynévként) településnév, de a könnyebb kiejtés érdekében hangátvetés (-hm- > -mh- mássalhangzócsere) ment benne végbe. A *Rumhán* névalak -u- magánhangzója szabályosan nyíltabbá vált (-o- lett), a név végi -n pedig (az északi palóc nyelvjárásoknak megfelelően) -ny-nek hangzott (palatalizálódott). Az így kialakult településnevek mindegyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A *Romhány* névvel kapcsolatban nem lehet eldöntení, hogy a *Romhán* alak -i/-y képzős változata-e, vagy képző nélküli, esetleg lekopott képzőjű családnév.

Elterjedtsége Az ország középső területén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Roháts* és *Bagyinszky* nevűek vették föl magyarosítási céllal.

Rónai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rónai* 1354, *Rónay* 168; *Ronai* 27, *Ronay* 15; *Rónyai* 399, *Rónyay*, *Ronyai* 13, *Ronyay*. Más változatokkal együtt összesen: 1997.

Eredete Most élő és 'síkság' (némely tájnyelvben 'árok', 'vetemény számára húzott sekély barázda') jelentésű *róna* közsavunk csak a XVIII. század második felétől mutatható ki. *Róna* nevű településeink pedig már a XIV. századtól szerepelnek Gömör, Közép-Szolnok, Máramaros, Sáros, Temes vármegyei oklevelekben. Ez valószínűsíti a korábbi, közvetlen szláv névadást. Jóllehet mind a közső, mind a helynevek egy 'egyenes, sík' jelentésű szláv *rovna* szóra mennek vissza, településnévként való átvételük korábbi, s ez a családnevek nagyobb részének az alapja. A szótagzáró -v magánhangzóvá válása és az előtte álló magánhangzóba való beolvadása (-ov- > -ou- > -o-) szabályos magyar változás, mint ahogyan az északi nyelvjárásokban az -n hang -ny-nyé válása (palatalizációja) is. Nógrád vármegyében volt *Rónya* nevű helység is. Eredeti családneveink tehát településnévre mennek vissza, nem egy-egy falu határának sík részére utalnak (mint például a *Dombi*, *Hegyi*, *Völgyi* stb.).

Elterjedtsége A Dunántúl délkeleti részén és Nógrád, Heves, Borsod megyében gyakoribb. Habár a vidékenkénti gyakoriság nem releváns, mert nagyon sok (kétszáznál több) volt erre a névre való magyarosítás a XIX. században.

Névváltoztatás Elsősorban *Roth*, *Rosenbaum*, *Rosenberg*, *Rosenberger*, *Rosenfeld*, *Rosenthal*, *Rippl* nevűek tömegesen, valamint néhány *Rauen*, *Regenbogen*, *Reiber*, *Reichberger*, *Rein*, *Reinherz*, *Reiner*, *Reinitz*, *Reisch*, *Ress*, *Remenár*, *Ress*, *Richter*, *Ritter* nevű is fölvette ezt a nevet. Nagy festőnk, *Rippl-Rónai* József 1889-ben kapcsolta hivatalosan eredeti nevéhez a *Rónai* magyarosított nevet.

Rontó

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Rontó* 2193, *Ronto* 16. Más változatokkal együtt összesen: 2209.

Eredete Alapszava a bizonytalan eredetűnek tartott, de valószínűleg ősi hangutánzó keletkezésű *rom-* ~ *ron-* igetőünk. Műveltető -t és folyamatos melléknévi igenévi -ó képzős alakja a *rontó*, amely foglalkozásnévként főnevesült. Ugyanis a középkori katonaság egy részének a védelmi rendszer (szekértábor, palánk, fal, kapu, várpartak gátjának stb.) megbontása, lerombolása volt a feladata. A legveszélyesebb beosztásnak számított, mert nekik kellett a legközelebb lenniük az ellenséghöz, ezért nagy emberveszteséggel járt, és sokszor rabokkal, hadifoglyokkal végeztették. Ma talán műszaki egységek neveznénk csapatukat. Foglalkozási eredetű családnév vált belőle.

Elterjedtsége Az ország keleti, északkeleti részében gyakoribb.

Rosta

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változata *Rosta* 1703. Más változatokkal együtt összesen: 1714.

Eredete Előzménye, a közelebbről meghatározatlan eredetű szláv közszó a magyarba *reseto* alakban került be. Itt esett ki a kétnyíltszótagos tendencia szerint a második -e- hang, a szó végi rövid -o-t pedig -a helyettesítette. Végül a köznyelvben a magánhangzó-harmónia céljából az -ë- > -o-ra váltott, de a nyelvjárások nagy részében megmaradt -ë-nek (írásban viszont már nem jelölték a XIX. században sem). Családnévvé foglalkozásra utaló

szóból alakult oly módon, hogy a tevékenységet (*rostálást*, *rostakészítést*, *rostával* kereskedést, *rosta* árulását) szimbolizálta az eszköz.

Elterjedtsége Szinte csak a Dunán túl fordul elő, annak is az északi, északnyugati részére jellemzőbb.

Rostás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Rostás* 7302, *Rostas*; *Restás* 329. Más változatokkal együtt összesen: 7736.

Eredete Alapszava, a *rosta* közszavunk valamely szláv nyelvből került a magyarba *reseto* alakban. Itt esett ki a kétnyíltszótagos tendencia szerint a második -e- hang, a szó végi rövid -o-t pedig -a helyettesítette. Végül a köznyelvben a magánhangzó-harmónia céljából az -ë- > -o-ra váltott, de a nyelvjárások egy részében megmaradt -ë-nek. A foglalkozásra, valamivel bírásra utaló -s képzővel gyakori családnév lett, mivel a gabona rostálása nehéz, hosszan tartó tevékenység volt, sokan foglalkoztak ezzel. Megkaphatta azonban a *rosta* készítője, szállítója, eladója is a nevet.

Elterjedtsége A *Rostás* alak a déli nyelvterületen (Dél-Dunántúl, Dél-Alföld) gyakoribb, a *Restás* változat az északkeleti nyelvterületre, Borsod, Abaúj megyére, valamint a volt Csanád vármegyére (Makó környékére), általában ott is a cigány lakosságra jellemzőbb.

Kettős nevei Gyakori a *Rostás-Farkas* (41) és a *Restás-Göndör* (38) névkapcsolatban.

Róth

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Róth* 1747, *Rothe* 199; *Rót* 15, *Rot*; *Rótt*, *Rott* 93; *Rauth* 79; *Röth* 11, *Rőth* 308, *Rőt*, *Rőtt*. Más változatokkal együtt összesen: 2461.

Eredete A középfelnemet *röt* 'piros, vörös' melléknévként is bekerült a magyarba (*rőt*), de családnévként mindenkorban német eredetű. Kezdetben elsősorban külső tulajdonság (vörös haj, arc, bőr, egyesek szerint vörös címerpajzs) alapján nemzetiségnévvé vált, majd családnévvé lett. A középalnémetben (hollandban) a *röt* jelentése 'irtás' is volt, s néhány onnan való családnév lakóhelyre utalhat.

Elterjedtsége A Dunán túl sokkal gyakoribb, de a *Rőt* alak a Tiszántúl északi részén is előfordul.

Névváltoztatás A XIX. században nagyon sokan megváltoztatták *Radnai*, *Radó*, *Rákóczi*, *Rákosi*, *Rémi*, *Réti*, *Révész*, *Róna*, *Rónai*, *Rózsa* családnévre eredeti *Roth* nevüket.

Rozgonyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rozgonyi* 1441, *Rozgonji*. Más változatokkal együtt összesen: 1459.

Eredete Alapszavának, az Abaúj vármegyei *Rozgony* település nevének eredete vitatott. Az egyértelmű, hogy a szláv 'barázda, mezsgye' jelentésű *razgon* a név eredeti töve (etimonja), de hogy közvetlenül a szlovákok adtak-e nevet a falunak, vagy a közszóból személynévvé vált *Rozgon* került-e át a magyarba, s pusztá személynévből (magyar névadással, minden végződés vagy összetétel nélkül) keletkezett a falunév, ez nincs előírtve. Kétségtelen, hogy a település neve a magyar 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel egészült ki, s így lett belőle eredetre, származási helyre utaló magyar családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti felén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században többen, köztük *Rosenberg*, *Rosenblüch*, *Reichel*, *Röszler*, *Rugole* nevűek magyarosítottak erre.

Rozmán

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Rozmán* 691, *Rozman* 277, *Rozmann* 125, *Rózman*; *Roszmann* 14, *Roszman*; *Rosman*, *Rosmann*, *Roszman*, *Rossmann* 19. Más változatokkal együtt összesen: 1149.

Eredete A középfelnemet *ros* jelentése 'ló (többnyire: igászló)' volt, s ennek a '(bárki) ember' jelentésű *man* szóval való összetétele magyarul 'lovas ember' értelmű. Családnévként a motivációja lehet lovas katona, de vonatkozhat lótartóra és lókereskedőre, lókupecre egyaránt. A németben tehát egyértelműen foglalkozási családnév, amelynek

írása és ejtése a magyar névkincsbe kerülve sokszor elmagyarusodott, elsősorban az -m- hatására az -sz- zöngésült -z-vé.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati részén, főként Sopron és Kőszeg környékén gyakori.

Rózsa

Típusa Tulajdonságra, esetleg foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rózsa* 9510, *Rozsa* 113; *Rúzsa* 959, *Ruzsa* 92; *Rósa* 38, *Rosa*; *Róza* 104, *Roza* 128. Más változatokkal együtt összesen: 11 016.

Eredete Közvetlenül a latinból vettük át a *rózsa* virágnevet, s már a XII. században személynévként is följegyezték. (Előbb és többször férfi neveként!) Az egyéni névből 'Rózsa' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnév alakult ki. Sokkal valószínűbb, hogy külső tulajdonság metaforikus megnevezése (piros arcú, vagy díszül rózsát viselő, rózsával díszített ruhában járó), esetleg belső tulajdonság (rózsát kedvelő) alapján alakult ki a családnév. Ugyanakkor keletkezhetett foglalkozásnévként is, ha valaki sok rózsát nevelt vagy termesztett, esetleg vadon élő növényekről rózsaszirmot gyűjtött, rózsaolajat préselt, árult, a vadrózsa termését gyűjtötte, lekvárrá főzte, azzal kereskedett stb. A *Róza* ~ *Roza* írásformák a -zs- lejegyzésének bizonytalanságából adódnak, nem pedig a *Rozália* női névből lett családnevek, mivel ezek a beceformák csak a XVIII. századtól jelentek meg.

Elterjedtsége A *Rózsa* nevek az egész nyelvterületen nagyjából egyenletesen oszlanak meg, a *Rúzsa* formák Szeged környékén és Délvidéken gyakoribbak.

Kettős nevei A *Rózsa-Bakacsi* (32) családnévben fordul elő többször.

Névváltoztatás A XIX. században igen sok *Rosenbaum*, *Rosenberg*, *Rosenberger*, *Rosenfeld*, *Rosenthal*, *Rosenzweig*, néhány *Roser*, *Roth*, egy-egy *Róka* és *Józsa* vette föl a *Rózsa* nevet, de két *Ruzsa* nevű is erre változtatott.

Rózsahegyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rózsahegyi* 1149, *Rozsahegyi* 43. Más változatokkal együtt összesen: 1196.

Eredete Mesterséges szóalkotással jött létre. A Történelmi Magyarországon (eddig ismereteink szerint) nem volt *Rózsahegy* nevű település. A felvidéki (ma szlovákiai *Ružomberok*) város neve a német *Rosenberg* XIX. századi fordítása. Föltehető azonban, hogy nemely település külterületén a vadrózsával benőtt domb neve **Rózsahegy* lehetett. Az ott vagy annak közelében lakók megkaphatták az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző eredetre, származási helyre utaló családnevet.

Elterjedtsége Nagyobb részben polgárosult városokban és kisebb részben németek lakta településeken fordul elő Veszprém, Tolna és Bács-Kiskun megyében.

Névváltoztatás Az ide tartozó nevek nagy többsége a XIX. századi névváltoztatás eredménye, amit földrajzi elhelyezkedésük is bizonyít. Sokan, *Rosenberg*, *Rosenberger*, *Rosenthal* és *Gloncsák* nevűek (vagy későbbi, ismeretlen nevűek) vették föl.

Rózsás

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló vagy apanévi, esetleg helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rózsás* 1264, *Rozsás* 28; *Rúzsás*, *Ruzsás* 121. Más változatokkal együtt összesen: 1418.

Eredete Alapszavát, a *rózsa* közsavunkat közvetlenül a latinból vettük át, s már a XII. században személynévként is följegyezték. (Előbb és többször férfi neveként!) Az egyéni névből -s kicsinyítő képzővel lehetett becenév, abból pedig 'Rózsás' nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnév. Sokkal valószínűbb azonban, hogy a köznév kapta meg a 'valamivel ellátott', illetve 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt, s külső tulajdonság (piros arcú, vagy díszül rózsát viselő, rózsával díszített ruhában járó), esetleg belső tulajdonság (rózsát kedvelő) alapján alakult ki a családnév. Ugyanakkor keletkezhetett foglalkozásnévként is, ha valaki sok rózsát nevelt vagy termesztett, esetleg vadon élő növényekről rózsaszirmot gyűjtött, rózsaolajat préselt, árult, a vadrózsa termését gyűjtötte, lekvárrá főzte, azzal kereskedett stb. Legkisebb lehetősége annak van, hogy a Komárom vagy Szabolcs vármegyei *Rózsás* puszta nevéről alakult -i képző nélküli családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl, a Balaton vonalától északnyugatra gyakoribb.

Rózsavölgyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rózsavölgyi* 1049, *Rózsavölgyi*; *Rozsavölgyi* 17, *Rozsavölgyi*. Más változatokkal együtt összesen: 1075.

Eredete Mesterséges szóalkotással jött létre. A Történelmi Magyarországon nem volt *Rózsavölgy* nevű helység.

Föltehető azonban, hogy némely település körterületén a vadrózsával benőtt völgy neve **Rózsavölgy* lehetett, s az ott vagy annak közelében lakók megkaphatták az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzős *Rózsavölgyi*, eredetre, származási helyre utaló családnévet.

Elterjedtsége A Tisztától nyugatra Székesfehérvár–Kaposvár vonaláig gyakoribb. Erdélyben nem használatos.

Névváltoztatás Az ide tartozó nevek nagy többsége névváltoztatás eredménye majdnem kizárolag a *Rosenthal* névből, minden össze egyetlen *Kuht* nevű vette föl rajtuk kívül a XIX. században. (Természetesen későbbi, XX. századi névmagyarásiítások is gyarapították e nevek számát.)

Rozsnyai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rozsnyai* 877, *Rozsnyay* 45, *Rozsnyói* 167, *Rózsnyói*, *Rozsnyoy*; *Rosnyai*, *Rosnyay*, *Rosnyoi*, *Rozsnai*, *Rozsnay*. Más változatokkal együtt összesen: 1125.

Eredete Valószínűleg III. Béla telepített a XII. században német bányászokat a Gömör vármegyei hegyek arany- és ezüstkincseinek kitermelésére. Ők alapították *Rozsnyó* városát, s nevezték el a környező növényzetről *Rosenau*-nak, aminek jelentése '(vad)rózsával benőtt rét, berek, liget'. A magyar nyelvben a kétnyíltszótagos tendencia szerint a második nyílt szótag magánhangzója kiesett, érvényesült a felvidéki magyar nyelvjáráusra jellemző -n- > -ny- változás (palatalizáció), és az egész magyar nyelvre jellemző szó végi egyszerűsödés (monoftongizálódás), vagyis a név végén álló kettőshangzó, az -au egy hanggá, hosszú -ó-vá alakult. A családnevek kialakulásakor (XIV–XV. század) azonban még az -au végződéshez csatlakozott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s az -aui mássalhangzó-találkozásból a középső (-u-) esett ki, így alakult a *Rozsnyai* családnév.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakrabban fordul elő.

Névváltoztatás Néhányan, *Rosenbaum*, *Deutsch* és *Schleichkorn* nevűek vették föl a XIX. században a *Rozsnyai*, egy *Rozmann* család és egy *Herskó* nevű pedig a *Roznai* nevet.

Rudolf

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Rudolf* 1119, *Rudolph* 15. Más változatokkal együtt összesen: 1134.

Eredete Előzménye az ófelnemet *hruod* 'dicsőség, hírnév' és a -*wolf* 'farkas' jelentésű szó összetétele. Ebből az utótag (*Wolf*) már korábban is élt önálló névként, majd kiegészült a *hruod* jelzői előtaggal, így jött létre az önálló 'híres farkas' jelentésű *Hrodulf* ~ *Hrudulf* név. Ez a XI. században vált keresztnévvé, de már a XII. század végén megjelent Magyarországon, ahol a névkezdő *Hr-* mássalhangzó-torlódás a *H*-elhagyásával megszűnt, az -u- pedig szabályosan nyíltabbá vált (-o- lett). Az Árpád-korban igen népszerűvé vált, így érthető, hogy 'Rudolf' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel családnév is lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl és Erdélyben gyakoribb.

Ruff

Típusa Apanévi eredetű, német családnév.

Változatai *Ruff* 1029, *Ruf* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1041.

Eredete Alapja, a *Rudolf* keresztnév az ófelnemet *hruod* 'dicsőség, hírnév' és a -*wolf* 'farkas' jelentésű szó összetétele. Ebből alakult ki a 'híres farkas' jelentésű *Hrodulf* ~ *Hrudulf* név, amely a XI. században vált keresztnévvé. Rövidülése a német nyelvben történt meg, s *Rulffs* alakon keresztül jött létre a *Ruf* ~ *Ruff*becéző forma. A német nyelvben lett családnévvé 'Ruf' ~ *Ruff* fia, leszármazotta' jelentéssel. A XVIII. századi német telepítésekkel került be a magyar névkincsbe.

Elterjedtsége A Dunán túl és a Duna két partján gyakoribb.

Rusznyák

Típusa Népre utaló, szláv családnév.

Változatai *Rusznyák* 944, *Rusznák* 489; *Rusznyak*, *Rusznak*; *Ruszinyák* 10; *Russnák*, *Russnak*; *Rusnák*, *Rusnak*, *Rusnyák*; *Rusnac*. Más változatokkal együtt összesen: 1476.

Eredete Alapszava, az indoeurópai alapnyelvre visszavezethető, 'vörös' vagy 'szőke' jelentésű *rus* [*rusz*] szó valószínűleg az óskandináv nyelvet beszélő vikingek révén került be az európai nyelvek többségébe a Kijev környéki népek megnevezésére. Ezt önelnevezésre átvették a keleti szláv népek, s elterjedt szinte az egész világon. A kárpátukráinok (ruszinok) gúnyos megnevezése volt a szlovák nyelvben a származásra utaló 'onnan/oda való' jelentésű -ák képzővel megtoldott *ruszniak*. Ebből a Felvidéken az -n- hang -ny-nyé válása (palatalizációja) után jött létre a *Rusznyák*. Hasonló alakú népnévi családnév a lengyelből is kimutatható, de sokkal valószínűbb a magyarba a szlovákból való átvétel. Családnévi használatban megszabadt a pejoratív hangulattól, nincs érzelmi velejárója, s ma már csak egyszerűen 'ruszin, kárpátukrán ember' a jelentése.

Elterjedtsége A *Rusznyák* névalakok északon, északkeleten, a *Rusznák* formák pedig Békés és Zemplén megyében gyakoribbak.

Ruszó

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Ruszó* 2058, *Ruszo*, *Ruszu*, *Rúszó*; *Russzó* 48, *Rusó*, *Russó*, *Russo* 10. Más változatokkal együtt összesen: 2139.

Eredete Alapszava, az orosz nyelv önmegnevezése (*pyc* [*rusz*]) az északi germán nyelvekből való, és eredeti jelentése 'vörös' volt. Ez elterjedt világszerte, és szórványosan a magyarba is eljutott. (A magyar a török eredetű *orosz* népnevet fogadta el és használja ma is.) Mint minden népnévből, a *rusz* szóból is egyéni nevek lettek. Találkozunk is az Árpád-korban *Rus* [*Rusz*] nevekkel és azoknak kicsinyítő képzős alakjával (*Rusa*, *Rusd*, *Ruska*). Jóllehet a *Ruszó* nem fordul elő a följegyzésekben, de csak a népnév -ó képzős változatával lehet magyarázni. Családnévvé válása az egyéni néven keresztül történt. Jelentése 'Ruszó nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Majdnem minden adata Borsod, Abaúj és Zemplén megyéből való.

S

Sáfár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Sáfár 1651, Sáffár, Sááfár, Safar, Safár. Más változatokkal együtt összesen: 1683.

Eredete Alapszavának, a középfelnemet *schaffen* igének a jelentése 'rendez, elrendel' volt, amit a bajor-osztrák nyelvjárás kibővített 'intézkedik, parancsol' tartalommal. Ennek főnevesült alakja (*Schaffer*) 'tiszttartó' jelentésű lett. Már igen korán bekerült a magyarba. Jelentésköre itt előbb 'uralkodók ügyeinek intézője' és 'kincstartó' volt, majd minden szélesebb körre bővült: 'gazdasázt, felügyelő, kasznár, kulcsár' foglalkozásokra, de egyes nyelvjárásokban még a kereskedőkre is kiterjedt. Az általános használatban létrejött bennük a magánhangzó-harmónia, s meg is nyúltak magánhangzói (*Sáfár*), de voltak olyan nyelvjárások, amelyekben ezek nem történtek meg. Jelentései alapján vált gyakori foglalkozási családnévvé. A magyarországi németek által használt névalak (*Schaffer ~ Schafer*) igen gyakori (463), és a hagyományos írásmódot őrizve ezeknek elmagyarásodott viselői is lehetnek.

Elterjedtsége A nyelvterület nyugati felében gyakoribb.

Sáfrány

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Sáfrány 1444, Safrány, Safrany, Safranj; Sáfrán 742, Safran, Safrán, Sáffrány. Más változatokkal együtt összesen: 2193.

Eredete Sáfrány szavunk a magyarba olasz vagy német közvetítéssel került be, de végső forrása az arab nyelv. A mediterrán vidéken őshonos növény megnevezésére szolgált, továbbá jelentette a belőle készült festéket, gyógyszert és fűszert is. A növény nevét szimbolikus névadással megkaphatták először ragadványnévül, majd családnévül azok, akik foglalkoztak vele: termelték, gyűjtötték, földolgozták, vásárolták, árusították stb.

Elterjedtsége A Dunántúl délnyugati részén és az Északi-középhegységben gyakoribb.

Sági

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Sági 4993, Ságy, Sághi 328, Sághy 447, Saághy 61, Saaghy, Saági; Sagi. Más változatokkal együtt összesen: 5880.

Eredete Valószínűleg finnugor eredetű *ság* szavunk 'domb, halom' jelentésű lehetett. A határában levő magaslatról igen sok település kapta nevét a Történelmi Magyarországon. Adataink vannak Arad, Baranya, Csongrád, Fejér, Győr, Nógrád, Pest, Somogy, Sopron, Tolna, Vas, Veszprém, Zala vármegyei Ság nevű településekről. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév válthatott belőle.

Elterjedtsége A Tisza vonalától nyugatra, de különösen a Dunán túl sokkal gyakoribb.

Kettős nevei A Sági-Kiss (28) névkapsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Néhány Spitzer, Schlesinger, egy-egy Schädl, Schaumann, Scheibel, Schleicher, Stefánszky, Schwarcz és Sári nevű család vette föl a XIX. század folyamán.

Sajtos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Sajtos 1405, Sajtós 107; Sutus 390, Sutús 11, Sútús. Más változatokkal együtt összesen: 1981.

Eredete Két név egybeesése. A bizonytalan (ősi ugor vagy ótörök) eredetű és 'prés' jelentésű *sajtó* szavunk elsősorban a szólóprésre vonatkozott, amit a 'valamivel ellátott, valamit birtokló, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képző foglalkozásnévvé alakított. Ebből előbb ragadványnév, majd gyakori családnév lett. A *sajtó* szónak nyelvjárási ejtésváltozata a *satu* ~ *satú* ~ *sutu* ~ *sutú*, s ezekből az alakokból is keletkeztek hasonló módon családnevek.

Ugyanakkor a biztosan ótörök eredetű, 'tejtermék' jelentésű *sajt* szavunk is megkaphatta a 'valamivel ellátott, valamit kedvelő, kedvvel fogyasztó, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt. Ebből is lehetett foglalkozásra vagy kedvenc ételre utaló családnév.

Elterjedtsége A *Sajtos* az ország keleti felében általában, a *Sutus* a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Kettős nevei A családnév *sajt* közszóból való eredetét bizonyítja, hogy a kettős nevekben a *Sutus-Juhász* (62) gyakran előfordul, ugyanis ez mindenkorban juhsajtot készítő vagy azt áruló birkapásztor foglalkozására utal.

Salamon

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Salamon* 4324, *Salamun*; *Salomon*; *Salmon*. Más változatokkal együtt összesen: 4354.

Eredete Előzménye bibliai héber név, amelynek az eredete erősen vitatott. Lehet a bizonytalan magyarázatú *@ml'* [*Shahl mahn (Salmán)*] név az alapja. Ennek a jelentése 'teljessé lenni' vagy '(a) megjutalmazott'. Értelmezhető a 'béketeremtő' vagy 'az Ő (Isten) békéje' jelentésű *hml'* [*Shloh moh (Slomó)*] névvel is. Mindkettőből a mássalhangzó-torlódások föloldása után *Salomon*, abból pedig az -o- > -a- magánhangzó-nyitódással *Salomon* keresztnév alakult a XI. században. Magyar király (1063–1074) is viselte a *Salomon* nevet, aki a legenda szerint az Adriai-tenger mellett Polában szerzetesként vagy remeteként halt meg, s később Isztriában szentként tiszelték. Nagyon népszerű keresztnév volt az Árpád-korban, és gyakori családnévvé is lett 'Salomon' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunán túl, de különösen Erdélyben gyakori.

Sali

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sali* 491, *Saly* 224, *Salyi*, *Schali* 10; *Salli*, *Schally* 16; *Sáli* 99, *Sály* 184; *Sályi* 175; *Say* 15, *Sáy*. Más változatokkal együtt összesen: 1292.

Eredete Alapszava származhat a bibliai héber eredetű *Iwa*’ [*Shah ool*] szóból, amelynek a jelentése 'kölcönsözőtt, kölcsön vett' vagy a 'kér, könyörög' igéből levezethető (talán 'kikönyörgött' jelentésű). Ebből a héber névből alakult ki a latin *Saulus*, amely hivatalos keresztnévvé (martirológiumi névvé) sohasem lett. Azonban mint Pál apostolnak a megtérése előtti neve, hallatlanul népszerű volt a középkorban, így Magyarországon is az Árpádok, s valamennyire még az Anjouk korában is. Ejtése (a *Paulhoz* hasonlóan) *Sál* ~ *Sal*, később *Sály* ~ *Saly* lett.

Ugyanakkor az erősen vitatott eredetű bibliai héber *Salomon* név is alakulhatott hasonló *Sal* ~ *Sál* formára. Az eredeti név bizonytalan magyarázatú, az alapja lehet a *@ml'* [*Shahl mahn (Salmán)*]. Ennek a jelentése 'teljessé lenni' vagy '(a) megjutalmazott'. Értelmezhető a 'béketeremtő' vagy 'az Ő (Isten) békéje' jelentésű *hml'* [*Shloh moh (Slomó)*] névvel is. Mindkettőből a mássalhangzó-torlódások föloldása után *Salomon*, abból pedig az -o- > -a- magánhangzó-nyitódással *Salomon* keresztnév alakult a XI. században. Egy szótágú rövidülése (*Sal* ~ *Sál*) nem volt ritka.

A két név egybeesésének formáiból vált magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztá személynévként) településnév Borsod, Küküllő, Somogy, Vas vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Ugyanakkor az egyéni név (*Sal* ~ *Sál*) megkaphatta az -i birtokjelet is, mikor helynévvé vált, s jelentése akkor 'Sal' ~ 'Sál' nevű személy birtoka, tulajdona'. Így alakult ki *Sali* ~ *Sáli* falunév Torda és Valkó vármegyében, amelyből ugyancsak családnév lehetett az előző -i képzővel. A név végére került két -i-ből (*Salii* ~ *Sálii*) a magyar nyelv csak egyet ejtett (*Sali* ~ *Sáli*).

Néhány esetben föltételezhető, hogy a *Sal* ~ *Sál* egyénné birtokjeles alakja vált családnévvé. Jelentése akkor 'Salé' ~ 'Sálé', *Sal* ~ *Sál* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati részén gyakoribb.

Sallai

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sallai* 4915, *Sallay* 396; *Salai* 40, *Salay*; *Sallói* 37; *Sarlai* 83, *Sarlay* 28, *Sarrói*. Más változatokkal együtt összesen: 502.

Eredete Alapszavának, az ótörök eredetű *sarló* szavunknak az alakja az átvitelkor **šarliγ* (*sarlich*) vagy **šarlay* (*sárlāgh*) volt. A magyarban megmaradhatott az *-rl-* hangkapcsolat, de hasonulhatott is az *-r-* > *-l-* lé, és **sallay* lett. Szimbolikus névadással, mint a munkatevékenység eszközéből a *sarlay* (később: *sarló* ~ *salló*) szóból szimbolikusan személynév, abból pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) helynév is alakult. Az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző vagy az *-i* birtokjel akkor került a név végére, amikor az *-ay* végződés nem alakult még át *-ó-vá*. Így az *-ayi* hangkapcsolatból a két magánhangzó közötti (intervokális) *-γ-* kiesett. Később az *-ó* végű alakok váltak általánossá. *Sarló* ~ *Salló* nevű településünk volt a régi Bars, Hont és Nyitra vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Ugyanakkor a foglalkozási jelentésű *Sarlay* ~ *Sallay* személynév is megkaphatta az *-i* birtokjelet, s akkor 'Sarlay' ~ 'Sallay' fia, leszármazotta' jelentésű *Sarlai* ~ *Sallai* családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Duna vonalától keletre és északra gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Stampfl*, *Galler* és *Saláta* nevűek vették föl különböző céllal a *Sallai* névalakot.

Samu

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Samu* 3160, *Samú* 14; *Somu*. Más változatokkal együtt összesen: 3190.

Eredete Előzményének, a bibliai héber *lawm`* [*Shmoo ehl* (*Smuél*)] névnek különböző magyarázatai vannak. Egyik szerint a 'név' jelentésű héber *'l'* [*sém*] szóból ered az előtag, s akkor 'Isten a neve', másik szerint 'Isten meghallgatott' a jelentése. Olyan vélemény is van, mely szerint a név első eleme (*Shum* ~ *Shem*) valamely mezopotámiai nép nyelvében 'Nap' jelentésű szó, s akkor a név jelentése '(a) Nap az Isten'. A Kr. e. XI. században élt *Sámuel* prófétát szentként tiszteálták, s neve bekerült a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe), így keresztnévvé lett. Magyarországon is elterjedt a legkülönbözőbb alakokban (*Sam*, *Samul*, *Samud*, *Samus*, *Sama*, *Samka* stb.), a két szótagra rövidült *Samu* (amelyet később némely vidéken *-u* képzős becenévnek tekintettek) sokfelé önálló névvé vált. Az egyéni névből 'Samu' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel családnév lett.

Elterjedtsége A Dunán túl és az Alföld déli részén gyakoribb.

Kettős nevei A *Samu-Nagy* (14) családnévben többször előfordul.

Sándor

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sándor* 17 446, *Sandor* 47, *Sander*, *Sánder*. Más változatokkal együtt összesen: 17 542.

Eredete Előzménye a görög *Αλεξανδρός* [*Alekszandrosz*] 'embereket oltalmazó' jelentésű név, amely eredetileg a mitológiai Héra állandó jelzöje (epitheton ornans) volt. A Kr. e. IV. századi Nagy Sándor uralkodása után először a hellenisztikus kultúrában, majd a Római Birodalomban is oly mértékben elterjedt személynévvé vált, hogy a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) 17 *Alexander* nevű szent található. A magyar nyelvbe az olasz *Sandro* becealak került be. Nyelvünkben a szó végén csak hosszú *-ó* állhatott, ezért a név végi rövid *-o* kiküszöbölése hangátvetéssel történt, ami a mássalhangzó-torlódást is megszüntette. Az első szótag pedig a hangsúly hatására megnyúlt, így jött létre a *Sándor* forma. Mint általában a gyakori keresztnévekből, sok családnév alakult ki belőle. Jelentése 'Sándor' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében, Kárpátalján, Erdélyben, különösen Csíkban gyakori.

Névváltoztatás Több *Salzer*, *Schwartz*, *Schwarzenberg*, *Schwarzenfeld*, *Izrael*, s néhány *Schaudbauer*, *Schäffer*, *Schubert*, *Silberstein*, *Skopál*, *Stern*, *Strausz*; *Kirzse*, *Marly*, *Mirea*, *Moller* vette föl a XIX. században.

Sánta

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Sánta 5823, Sántha 1131; Santa 18, Santha; Santo 23, Santó, Santhó. Más változatokkal együtt összesen: 7029.

Eredete Ószláv eredetű *sánta* melléknevnünk ragadványnévként jelent meg a XIV. században, s mint föltünő külső tulajdonság, igen gyakori családnévvé is vált. Az -o ~ -ó végződésűek régebbiek lehetnek az -a végükknél, mivel valamennyi tulajdonképpen a régi *sántál ('sántít') igéből való elvonás eredménye, s az -ó (~ -o ~ -a) folyamatos melléknévi igenév képzője, vagyis a jelentése 'sántító'. Vagy ragadványnévből alakult családnévvé, vagy közvetlenül lett belőle külső tulajdonságra utaló családnév.

Elterjedtsége A Sánta írású alakok a Dunától keletre, míg a -th-t tartalmazók (Sántha) a Dunától nyugatra gyakoribbak.

Kettős nevei Az Ács-Sánta (71) névkapcsolatban sokszor előfordul.

Sápi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Sápi 2087, Sápy 25, Saápy; Sapi. Más változatokkal együtt összesen: 2155.

Eredete Alapszavának több magyarázata is lehetséges. Ősi finnugor eredetű *sáp-* szavunk eleinte általában igekezőkkel csak a nyelvjárásokban élt (*sápad*, *sápul*, *sápaszt*), de 'halvány, sárgás színű, beteges, sovány stb.' jelentésben minden bizonnal megvolt korábban is. Erre utalnak az Árpád-korban való személynévi előfordulásai (*Sap*, *Saab*, *Saph*), amelyek valószínűleg külső tulajdonság alapján keletkeztek.

Emellett volt még egy hangutánzó jellegű, belső keletkezésű *sáp-* szótövünk is. Ez a *sapol*, *sapolódik* igékben élt, amelyek 'sápitozik, sopánkodik, lamentál' jelentésűek voltak. Árpád-kori személyneveink ebből is keletkezhettek. Azt sem lehet eldöntheti, hogy a sok, Abaúj, Bács, Borsod, Csanád, Csongrád, Fejér, Nógrád, Pest, Szabolcs, Temes vármegyében létezett Sáp nevű település pusztai személynévi eredetű-e, vagy a talaj sárgás, világosabb színéről kapta a nevét. Helytörténeti kutatások deríthatik csak ki, hogy melyiknek mi a pontos eredete.

Bármi volt is azonban a motiváció, mindegyik falu neve megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s így eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre, Ráckeve–Békéscsaba vonalától északra, különösen Bihar megyében gyakoribb.

Kettős nevei A Sápi-Járdán (25) és a Sápi-Nagy (14) összetételeben többször előfordul.

Sárdi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Sárdi 1119, Sárdy 125; Sardi; Sarádi 41, Sárádi, Sárady, Sáradi 60, Sáraday 24. Más változatokkal együtt összesen: 1379.

Eredete Alapszavan, a *sár* Honfoglalás előtti ótörök jövevényszavunk. Először színre utalt, sárgásbarna vizű eret, patakot jelentett, s igen sok ilyen nevű vízfolyás volt országszerte. A vizek mellé települt községeket pedig nagyon sokszor a folyóról, patakáról neveztek el. Némelyik Sár nevű település megkaptá a 'valamivel ellátott' jelentésű -d képzőt is, így a Sárd ~ Sárád azt jelentette, hogy 'Sár nevű vize van, Sár nevű patak mellett található'. Sárd ~ Sárád falunév volt a Történelmi Magyarországon Temes, Tolna, Ugocsa vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, így családnév alakulhatott belőle.

Elterjedtsége A Sárdi alakok a Dunántúl keleti, délkeleti részén, a Sáradi formák pedig inkább a Tiszán túl gyakoribbak.

Sári

Típusa Helynévi vagy apanévi, esetleg anyanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Sári 4575, Sáry 114, Saári 57, Saáry 118; Sari, Sary; Sárai 711, Sáray 92; Sarai 27, Saraj, Saray. Más változatokkal együtt összesen: 5888.

Eredete Többféleképpen is kialakulhatott. Honfoglalás előtti ótörök jövevényszavunk a *sár*, amely először színre utalt, sárgásbarna vizű eret, patakot jelentett, s igen sok ilyen nevű vízfolyás volt országszerte. A vizek mellé települt községeket pedig nagyon sokszor a folyóról, patakáról neveztek el. Az Árpád-kori személynevek között is megtalálhatjuk a külső tulajdonságra utaló ('világos bőrű, hajú, szőke' jelentésű) Sár nevet. A személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül is) településnévvé válhatott, de megkaphatta az -a birtokjelet is, ami által a Sára településnév jelentése 'Sár birtoka, tulajdona, Sáré' lett.

A birtokjel korábbi formája *-i* volt, s a *Sári* nevezetű községek is ugyanazt jelentették. *Sár*, *Sára* és *Sári* nevű településünk volt Bács, Baranya, Bars, Bodrog, Fejér, Heves, Komárom, Pest, Somogy, Sopron, Szatmár, Temes, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén vármegyében. Bármelyik településnév (*Sár*, *Sára*, *Sári*) 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzős alakjából kialakulhatott a *Sári* eredetre, származási helyre utaló családnév. A *Sárai* és *Sárii* *-i* képzős nevek végén álló magánhangzó-találkozást (hiátust) a magyar nyelv az egyik magánhangzó kivetésével oldotta föl. A *Sár* személynévhez is hozzájárulhatott az *-i* vagy *-a* birtokjel, ha családnév lett, s akkor jelentése 'Sári vagy *Sára* nevű személy fia, leszármazotta'.

Nagyon ritkán a *Sára* női keresztnévből is lehetett családnév az *-i* birtokjellel 'Sáráé, *Sára* nevű anya fia, leszármazotta' jelentéssel, de az anyanév (matronimikon) nem jellemző a magyar családnevek kialakulására. A *Sári* nőibecenévé pedig egyáltalában nem jöhetsz számításba, mert első ismert följegyzése a XVIII. századból való, amikor a családnevek nagyrészt megszilárdultak.

Elterjedtsége A *Sárai* az ország északi, északnyugati részében, a *Sári* a nyelvterület keleti felében gyakoribb, Erdélyben, Kárpátalján ritkább.

Kettős nevei A *Sárai-Szabó* (181) névben nagyon sokszor előfordul.

Sarkadi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sarkadi* 3101, *Sarkady* 179, *Sarkodi*; *Sarkádi*. Más változatokkal együtt összesen: 3495.

Eredete Alapszava, a *sarok* fónév a belső keletkezésű, hangutánzó *sir-* ~ *sér-* ~ *sur-* ~ *sar-* igetőnek *-k* névszóképzős alakja. Eredetileg a forgás, hajlás központját jelenthette. Ennek 'valamivel bíró, valamivel ellátott' jelentésű *-d* képzős alakja több település neve lett, amelyeknek jelentése 'hajlat, kiszögellés közepe, központja', valamely folyó, ország- vagy megyehatár hajlatában, kiszögellésében épült község. *Sarkad* nevű település volt Bereg, Bihar, Somogy, Torda, Valkó vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében (a Tisztától keletre) gyakoribb.

Kettős nevei Nagyon sokszor előfordul a *Sarkadi-Nagy* (129) és a *Sarkadi-Szabó* (49) névkapcsolatban.

Névváltoztatás Igen sok *Kohn*, néhány *Schönberger*, *Stöckelmacher*, egy-egy *Schatteler*, *Schöpfeld*, *Stern*, *Stecklhuber*, *Ekmayer*, *Eck*, *Hoh*, *Kopeczki* választotta új névül a XIX. században.

Sárkány

Típusa Tulajdonságra vagy eseményre utaló, magyar családnév.

Változatai *Sárkány* 2328, *Sarkany*, *Sarkány*; *Sárkán*, *Sarkan*. Más változatokkal együtt összesen: 2334.

Eredete Ótörökből átvett sárkány jövevényiszavunk eredeti jelentése '(valamifajta) kígyó' volt. A 'mesebeli szörnyeteg' jelentésére csak a XVII. század elejétől vannak adataink. A XIV. században ragadványnév, a XV. század elején azonban már családnév volt. Motivációja igen sokféle lehetett: külső tulajdonság metaforikus megnevezése (olyan karcsú, hajlékony, hideg kézfogású, surranó járású stb., mint a kígyó), belső tulajdonság (ravasz, álthatatlan), de lehetett foglalkozás is (kígyókat írtó, gyűjtő, bőrüköt fölhasználó stb.). Végül pedig valamilyen eseményhez is kapcsolódhatott a név, amit ma már megfejteni nem lehet (kígyómarta személy, kígyót találó, kígyóról mesélő stb.).

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, de a Dunán túl valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Drach*, *Schwarcz*, néhány *Spitzer*, *Stein*, *Stern* és egy *Schafer* vette föl a XIX. században.

Sárközi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sárközi* 9684, *Sárközy* 520, *Sárközy*, *Sárkőzi* 48, *Sarközi*; *Sarkezi*. Más változatokkal együtt összesen: 10 268.

Eredete Alapszava összetett szó. Előtagja Honfoglalás előtti ótörök *sár* jövevényiszavunk, amely először színre utalt, sárgásbarna vizű eret, patakot jelentett, s igen sok ilyen nevű vízfolyás volt a Történelmi Magyarországon. A *Sár* nevű patak és egy nagyobb folyó közötti terület pedig megkaphatta a *Sárköz* nevet. Ennek utótagja, a *köz* finnugor eredetű, s eredetileg olyan területet jelentett, amely elválaszt valamit valamitől. *Sárköz* nevűvidék volt Bács, Bodrog, Fejér, Somogy, Szatmár, Tolna és Zemplén vármegyében is. (Pontosabban némelyik átnyúlt több

vármegyébe is. Például a Duna–Tisza közi Bács és Bodrog vármegyébe, a dunántúli pedig Fejér és Tolna vármegyébe.) Bármelyik helynév (táj- vagy településnév) megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunántúlnak az északi, az Alföldnek a déli részén gyakoribb. Ez arra utal, hogy a ma is legismertebb, Fejér–Tolna megyei Sárköz volt a családnevek többségének eredete, mert akik közelebb költöztek, azoknak a faluját is ismerték a névadók, akik pedig sokkal messzebb, ott magát a Sárköz nevű tájat sem ismerték.

Névváltoztatás Több Serke, néhány Schachter, Swarcz, Schwalb, Sejde, Strassják, Suchmann nevű vette föl a XIX. század folyamán.

Sárosi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Sárosi 2464, Sárosy 53, Sárossi 40, Sárossy 210, Saárossy 19; Sarosi; Sárósi. Más változatokkal együtt összesen: 2790.

Eredete Alapszava Honfoglalás előtti ótörök sár jövevényiszavunk. Először színre utalt, a víz, patak, folyó, talaj világosabb színét is jelentette, később alakult ki a 'nedves, vízzel átitatott föld' és a 'mocsár, ingovány' jelentése. Ez utóbbi jelentésűek kapták meg a 'valamivel ellátott', 'valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzőt, amivel nagyobb földterületeket, a közelükben épült falvakat neveztek meg. Sáros nevű település volt Baranya, Bihar, Gömör, Közép-Szolnok, Küküllő, Sáros, Somogy, Torda, Trencsén, Ugocsa, Ung, Vas, Zala, Zaránd, Zemplén vármegyében. A Felvidéken egyik vármegye is Sáros nevű váráról kapta a nevét. Bármelyik településnév fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében (Székesfehérvár–Pécs vonalától keletre) gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században Saritsák, Slemmer, Schlesinger, Friedmann, Koliba, Kresczzanko és Roszkos nevűek vették föl.

Sárvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Sárvári 1429, Sárváry 95; Sarvari; Sarvári; Sárvari. Más változatokkal együtt összesen: 1532.

Eredete Alapszava összetett szó. Előtagja Honfoglalás előtti ótörök sár jövevényiszavunk, amely először színre utalt, a víz, patak, folyó, talaj világosabb színét is jelentette, később alakult ki a 'nedves, vízzel átitatott föld' és a 'mocsár, ingovány' jelentése. A mocsarasvidék igen alkalmas volt határvédelemre, s ennek szárazabb, kiemelkedőbb területére katonai táborhelyet, erősséget építettek. Ezt jelölte az indoeurópai, közelebbről iráni (óperzsa) eredetű vár jövevényiszó. Sárvár összetételű településnevünk volt Abaúj, Doboka, Szatmár, Temes, Vas vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre utaló családnév lett belőle. Legvalószínűbb, hogy a Vas megyei Sárvár nevéből lett a legtöbb családnév. Erre utal a családnév földrajzi elhelyezkedése is.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Több Schwarcz, néhány Adler, Gelbmann, Neuschel nevű család vette föl a XIX. században.

Sas

Típusa Tulajdonságra, foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Sas 1830, Sass 1396. Más változatokkal együtt összesen: 3233.

Eredete Bizonytalan eredetű, de valószínűleg finnugor *sas* szavunk több okból válthatott személynévvé. Lehetett valamely kisebb törzszi egység totemállata, szimbolizálhatta a *sasokkal* vagy *sasokra* vadászók, a *sastollat* gyűjtők foglalkozását, vagy metaforikusan a jó szemű, élénk tekintetű, esetleg nagy, hajlott orrú személy is megkaphatta. Az egyéni névből a leszármazottak családneve lett, de a fönti okok alapján közvetlenül is kialakulhatott a családnév.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány Adler, egy-egy Schaschek, Sausek, Sasik, Schmitter, Stumper, Zsilla nevű változtatta erre családnévét a XIX. században.

Sasvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Sasvári 1721, Sasváry 33, Sasvari. Más változatokkal együtt összesen: 1756.

Eredete Alapszava összetett szó. Előtagja, a bizonytalan eredetű, de valószínűleg finnugor *sas* szavunk sok helynévi összetételeben fordul elő (*Sashalom*, *Sashegy*, *Saskő* stb.), amelyeknek egyike *Sasvár*. Utótagja az indoeurópai, közelebbről iráni (óperzsa) eredetű vár jövevényiszó, melynek eredeti jelentése 'erősség'. Ez vagy sasoktól népesvidéken épült, vagy metaforikusan jelentette a nehezen megközelíthetőség, az onnan való jó kilátás lehetőségét, tehát általában kiemelkedő magaslaton, szíklán való elhelyezkedését (mint általában a sasfészkek). Mint minden vár köré, ezek mellé is település létesült a védőket kiszolgáló személyzet számára. Amikor már a várnak nem volt funkciója, a település megmaradhatott, s annak lett a neve *Sasvár*. Ilyenről tudunk Nyitra, Temes és Ugocsa vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl és az északi nyelvterületen gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Adler*, *Sasinek*, *Schefcsik*, *Schossberger*, *Schönmann* és *Engel* nevű családok vették föl.

Scheffer

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Scheffer 394, Schäffer 1212, Schäfer 335, Schéffer, Schefer, Schéfer; Schaeffer, Scháeffeर, Schaefer 13, Seffer 209, Sefer 22; Séffer, Séfer 128; Seper 96. Más változatokkal együtt összesen: 2420.

Eredete A középfelnemet 'örizni' jelentésű *schéfcre* igéből alakult ki a *Schäfer* 'pásztor, juhász' jelentésű főnév. A foglalkozást jelentő szavakból a németben is gyakori családnevek lettek, így a *Schäfer* szóból is. A középalnemetben az eredeti szó -*p*-vel hangzott (esetleg -*pf-* affrikátával), és ebből a nyugati határszél Örségében a magyar *Seper* alak lett az általános (aminek semmi köze a 'takarít, szemetet összekotor' jelentésű *söpör* szóhoz). A sok írásváltozat a magyar nyelv helyesírási bizonytalanságából adódott.

Elterjedtsége Németország középső részének déli felében, különösen Bajorországban terjedt el. Magyarországon a Dunán túl, különösen Komárom, Esztergom és Tolna, Baranya megyében gyakori, de megtalálható mindenfelé, ahol német anyanyelvűek élnek (Bács-Kiskun, Békés megye stb.)

Névváltoztatás Sokan a *Juhász*, néhányan a *Pásztor* nevet vették föl helyette a XIX. században.

Schmidt

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Schmidt 6928, Schmidth, Schmid 360, Schmidt, Schmitt 43; Schmied 160, Smied 40; Schmiedt 234; Smidt 98, Smidth, Smit 21, Smith 43, Smitt 13, Smid 424. Más változatokkal együtt összesen: 8394.

Eredete A középfelnemet *smit* ~ *smet* szó minden fémművesre vonatkozott, majd elsődleges jelentése 'kovácmester' lett. Mint minden nyelvben, a németben is a foglalkozásra utaló szavakból gyakori családnevek alakultak, így a 'kovács' jelentésű *Schmied* szóból is.

Elterjedtsége A *Schmidt* alak Bajorország keleti felére, a *Schmitt* Hessenre, a *Schmid* pedig Svájcra és kisebb részben Bajorországra jellemző. Magyarországon a *Schmidt* névforma a Dunántúl keleti felére, Buda környékére és Tolna-Baranya megye területére, valamint Bács-Kiskun megye nyugati részére, Baja környékére jellemző. A *Schmid* írásformák inkább keleten gyakoribbak.

Névváltoztatás Sokan magyarosították Kovács névre a XIX. században.

Schneider

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai Schneider 3095, Schnéider, Sneider 200, Snejder; Schneidler 86; Snajder 34, Snájder. Más változatokkal együtt összesen: 3428.

Eredete A középfelnemet *snídære* eredeti jelentése 'vág', amiből később alakult ki a 'szab' értelemben. A *Schneider* foglalkozásnévnek a jelentése tehát előbb volt 'arató, kaszáló (munkás)', később alakult ki belőle a 'szabó, ruhát

szabó, készítő (varró)' jelentés. Ez magyarázza igen gyakori előfordulását a családnevek között német nyelvterületen.

Elterjedtsége Különösen a keletebbi részeken, Hessenben és Bajorországban nagy a megterhelése a névnek. Magyarországon a Dunán túl, Buda környékén és Baranya megyében gyakoribb, valamint az Alföldön Baja környékén és Békés megyében fordul elő többször.

Névváltoztatás Sokan Szabó névre magyarosították a XIX. században.

Schultheisz

Típusa Foglalkozásra, tisztségre utaló, német családnév.

Változatai *Schultheisz* 67, *Schultheiss*, *Schultheis*, *Schulteis*, *Schulteisz* 177, *Schultes*, *Schultész*; *Scholts*, *Scholtz* 167, *Scholz* 34, *Schulcz* 393, *Schultz* 508, *Schulz* 107, *Schulc*, *Sulcz* 197, *Sulc* 16; *Schutz*. Más változatokkal együtt összesen: 1752.

Eredete A középfelnémet *schuld* 'kötelezettség, tartozás' és a *heißen* 'parancsol, felszólít' jelentésű szavak összetételéből jött létre a *schultheiße*, aminek jelentése 'az a személy, aki a kötelezettségeket vagy szolgáltatásokat kiszabja'. A korai újfelnémetben a *schulteß* 'bírói és rendőri hivatalnok' jelentésű lett. Elterjedt egész Közép-Európában, s a magyar nyelv is átvette már a XIV. században 'telepes községek elöljárója' jelentésben és *soltész* alakban. Mind a németben, mind a magyarban gyakori családnév lett belőle. A sok írásváltozat helyesírási bizonytalanság következtében jött létre.

Elterjedtsége A *Schultheiss* alakok a Dunántúl déli részén, Tolna, Baranya megyében, a *Schulz* ~ *Schultz* nevek pedig Zala, Vas és Sopron megyében gyakoribbak.

Schwarcz

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Schwarcz* 907, *Schwartz* 323, *Schwartz*, *Schwarz* 123, *Schvarcz* 391, *Schvartz* 54, *Schvarc* 17, *Schwarch*, *Schvarz*, *Swarcz*, *Swartz*, *Svarcz* 20, *Svarc*. Más változatokkal együtt összesen: 1857.

Eredete A középfelnémet 'fekete' *swarz* szó 'sötét, sötétebb árnyalatú' jelentéssel is bírt a régiségen. Külső tulajdonságot megjelölő szóként gyakori családnévvé vált fekete hajú, szakállú, vagy sötétebb bőrű személy ragadványnevéből.

Elterjedtsége A német nyelvterület keleti felében, különösen Bajorországban igen gyakori. Magyarországon minden írásváltozata gyakoribb a Dunán túl.

Névváltoztatás Nagyon sokan magyarosították *Fekete*, néhányan *Setét*, *Sötét*, többen *Somogyi*, *Salgó*, *Sárkány*, *Sebestyén*, *Sebők*, *Somosi*, egy-egy család *Sági*, *Sajó*, *Sándor*, *Sárközi*, *Sárvári*, *Sebes*, *Sebő*, *Sellei*, *Serényi*, *Somló*, *Somlyai*, *Somlyó*, *Sugár* névre eredeti nevüket.

Sebestyén

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sebestyén* 8934, *Sebestyény*, *Sebestyen* 17, *Sebestény* 228, *Sebestén*, *Sebestin*, *Sebestyém*; *Sebastian*, *Sebastián*. Más változatokkal együtt összesen: 9210.

Eredete Előzménye a görög *σεβαστός* [szebasztós] szó, amelynek a jelentése 'tiszta, fenséges, szent'. Augustus római császárnak a görög állandó jelzése (epithetonja) lett a szó, s a kis-ázsiai Pontus egyik városát nevezték el róla. A latin nyelvben a *Sebastos* városából való személy kapta meg a *Sebastianus* nevet, amely bekerült a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Igen gyakori keresztnévvé vált már az Árpád-korban Magyarországon is. A latin *-us* végződés elhagyása, a *-ti-* hangkapcsolat *-ty*-vé válása és a magánhangzó-harmónia (*Sebestyén* > *Sebestyén*) megteremtése után sok apanévi családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl és a nyelvterület legkeletibb részén, Kárpátalján és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században több *Schossberger*, *Schönberger*, *Spitzer* és *Schwartz*, valamint néhány *Schlezinger* és *Sternthal* vette föl névmagyarosítási céllal.

Sebők

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sebők* 7296, *Sebök* 125, *Sebeők*, *Sebeök*. Más változatokkal együtt összesen: 7480.

Eredete Előzménye a görög *σεβαστός* [szebasztósz] szó, amelynek a jelentése 'tiszta, fenséges, szent'. Augustus római császárnak a görög állandó jelzője (epithetonja) lett a szó, s a kis-ázsiai Pontus egyik városát nevezték el rólá. A latin nyelvben a *Sebastos* városából való személy kapta meg a *Sebastianus* nevet, amely bekerült a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Igen gyakori keresztnévvé vált már az Árpád-korban Magyarországon is, és sok névváltozata alakult ki. Ezek egyike az egy szótagra (*Seb-*) rövidült és -ők kicsinyítő képzővel ellátott alak. A *Sebők*becenévből apai családnév lett 'Sebők' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Általános elterjedt, de a Dunától keletre, különösen Szeged környékén gyakoribb.

Kettős nevei A *Sebők-Papp* (31) kettős családnévben többször előfordul.

Névváltoztatás Igen sokan, elsősorban *Schlesinger*, *Stein*, *Schwarz*, *de Schatteles*, *Scheicher*, *Schlenk*, *Schönberger*, *Spitzer*, *Stärk*, *Steinberger*, *Sternfeld* nevük is fölvették a XIX. században magyarosítás céljából.

Séllei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Séllei* 519, *Sélley* 194, *Sélei* 31, *Selei*; *Sellei* 14; *Sellyei* 44, *Sellyey*; *Sélyei* 20; *Seli*, *Sélyi*; *Söllei* 61; *Zsöllei* 47, *Zsölley*. Más változatokkal együtt összesen: 1093.

Eredete Végső forrásának a latin *silvestris* tekinthető, amelynek a jelentése 'erdei'. Ennek főnevesült alakja *Silvester*, és olyan személyek nevévé vált, akiket vagy erdőben találtak, vagy erdőben nőttek föl, vagy erdei foglalkozásúak (erdészek) voltak. Ebben a formában is bekerült a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe), és gyakran előforduló keresztnév lett belőle Magyarországon is. Több változata keletkezett, amelyek közül egyik az egy szótagra rövidült *Sil ~ Sel* kicsinyítő -e képzős alakja: *Sele ~ Selye*. Ebben az -i- > -é- szabályos nyitódáson kívül az -l- > -ly- palatalizációja is megtörtént, ami nem volt általános, de sok nyelvjárás jellemző sajátságának tekinthető.

A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) *Sele ~ Selle ~ Selye ~ Sellye* alakban településnév lett Arad és Baranya vármegyében. Ezekhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnevek lettek. Az -ő-t tartalmazó és a Zs-vel kezdődő alakok különböző nyelvjárásokban alakultak ki.

Elterjedtsége Az Alföldön, Csongrád és Szolnok megyében a *Séllei*, a Dunán túl a *Söllei ~ Zsöllei* gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán a *Sellei* alakot vette föl több *Schlesinger*, egy-egy *Schrottmann*, *Schwarz*, *Spatsek* és *Hermann* nevű család; a *Sellyei* nevet egy *Schleiminger*, a *Sélyei* alakot pedig egy *Marga* nevezetű.

Selmeczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Selmeczi* 828, *Selmeczy* 109, *Selmeci* 600, *Selmecy*; *Selymeci*, *Selmetzy*. Más változatokkal együtt összesen: 1623.

Eredete Az alapjául szolgáló település neve szláv víznévre vezethető vissza. Régi alakja *Štiavnica lehetett, amelynek a jelentése 'savanyú vizű folyó'. A patak mellé épült település igen sokszor a szláv nyelvekben is megkapta a víznek a nevét. A szlovák Štiavnica városnév a német *Schemnitz* alakon keresztül került be a magyar helynevek közé, s előbb *Semnic*, abból *Semmic*, az -i- nyíltabbá válásával **Semmec*, és az -m- elhasonulásával (-m- > -l-) végül *Selmec* formában honosodott meg. A Történelmi Magyarországon csak *Selmecbánya* nevű településről tudunk Hont vármegyében, amelynek előtagja önállóan élt, s megkapta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt. Ezzel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Silberger*, *Schneer*, *Skolnyik* és *Styavnyiczky* vette föl a XIX. században.

Serbán

Típusa Apanévi eredetű, szláv vagy román családnév.

Változatai *Serbán* 1111, *Serban* 29, *Serbány*, *Serebán* 13; *Cserbán* 75, *Cserban*. Más változatokkal együtt összesen: 1233.

Eredete Alapszava, az ósláv *šerb* szó eredeti jelentésében 'rabszolga', majd 'jobbágy' lett. A bolgárból bekerülhetett a románba *Şerb* alakban, s ott is megkaphatta az *-an* képzőt, de a szlovák és ruszin nyelvben is kialakulhatott a régiségben gyakori *-an* apanévi képzővel (patronimikonnal). Családnévi jelentése 'Serb nevű személy fia, leszármazotta'. A *Cs*-vel kezdődő alakok valószínűleg a magyarban váltak *S*-ből *Cs*-vé (affrikálódtak).

Elterjedtsége A Tiszától keletre gyakoribb.

Seres

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Seres 8311, Seress 202, Sörös 1994, Söröss 10, Sőrös, Sőrös. Más változatokkal együtt összesen: 10 577.

Eredete Alapszava, az óiráni eredetű *surā* nemzetközi vándorszó lett. A magyarba még a Honfoglalás előtt bekerült **sérē* alakban. A magyar eredetű és 'valamivel ellátott', 'valamiben bővelkedő', 'valamit kedvelő' jelentésű és foglalkozásnévi *-s* képzővel kiegészülve 'sört főző, áruló' foglalkozási vagy 'sört kedvelő' jelentésű szóvá vált. Mindkét jelentéssel gyakori ragadványnévvé, abból vagy attól függetlenül hasonlóképp gyakori családnévvé lett.

Elterjedtsége A *Seres* a Dunántúl északkeleti részén és a Dunától keletre, a *Sörös* pedig az egész Dunán túl és a Duna–Tisza közének déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században több *Braunstein* és *Stullmann*, valamint egy *Questscher* nevű vette föl magyarosítási céllal.

Serfőző

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Serfőző 1621, Serfőzö 37, Serfőzö 33, Serfőzö; Sörfőző 85, Sörfőzö, Sőrfőzö. Más változatokkal együtt összesen: 1784.

Eredete Az összetétel első tagja az óiráni eredetű *surā* nemzetközi vándorszóból származik. A magyarba még a Honfoglalás előtt bekerült **sérē* alakban. Az utótag alapszava, a *fő* ~ *főz* ige ősi uráli eredetű. A *serfőző* ~ *sörfőző* meglehetősen gyakori foglalkozás volt már az Árpád-korban. Mint minden foglalkozást jelentő szóból, ebből is gyakori családnév lett. Az *-ö*-t tartalmazó nevek nyelvjárási alakok.

Elterjedtsége A *Serfőző* a Dunától keletre, a *Sörfőző* pedig a déli nyelvterületen, Kalocsától délnyugatra és délkeletrre gyakoribb.

Siklósi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Siklósi 1117, Siklósy 13, Siklosi 28; Siklóssy 10. Más változatokkal együtt összesen: 1176.

Eredete *Siklós* település nevének két magyarázata lehetséges. Egyik személynévi eredetre megy vissza. A latin 'hatodik' jelentésű *Sixtus* több pápának a neve volt a keresztenység első századaiban, s gyakori keresztnévvé lett az Árpádok korában Magyarországon is. A latin *-us* végződés elhagyásával *Sikszt* alak jött létre, s ennek a mássalhangzó-torlódását a magyar nyelv kiküszöbölte (az *-sz-* hangot kivetette, a *-t*-t pedig a könnyebb ejtésű *-l*-re cserélte). Az így kialakult *Sikl* alak vette föl az *-s* kicsinyítő képzőt. A *Siklos* egyénnév *-i* birtokjellel családnévvé válhatott, s akkor a jelentése '*Siklós* nevű személy fia, leszármazotta'.

A *Siklós* keresztnév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, pusztta személynévként) vált településnévvé Baranya, Sopron és Zaránd vármegyében. Ezek bármelyike fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

A másik magyarázat szerint a településnévnek az alapja az ismeretlen **sik* igenévszó (nomenverbum) lehetett. Ez az igekeképző *-l*-lel és a melléknévképző *-s*-sel a talaj síkosságára, sikamlósságára utaló *siklós* melléknevet eredményezte. A fönti helységnevek alakulhattak tehát a talaj minőségére vonatkozó *siklós* szóból is. Az *-i* képzőös családnév ugyanúgy eredetre, származási helyre utal.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti részében gyakoribb, így a nevek többsége nyilván a Baranya megyei vár és város nevéből ered.

Névváltoztatás A XIX. században több *Schwartzkopf*, valamint néhány *Schlesinger*, *Schmikl*, *Silhám*, *Siska*, *Spehar* nevű vette föl magyarosítási céllal.

Simon

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Simon* 38 324, *Simón*, *Simon*, *Simony* 27, *Schimon*; *Simom*. Más változatokkal együtt összesen: 38 535.

Eredete Végső forrása a bibliai héber *@w[m]* (*Sheem ohn [Simon]*), amelynek a jelentése 'hallani' vagy 'jó hírnév' volt. A tizenkét apostol egyikeként került be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Gyakori keresztnévvé vált, Magyarországon már az Árpádok korában igen kedvelt név volt. A sűrűn használt keresztnevekből természetes úton igen gyakori apai családnevek lettek. Ennek jelentése 'Simon' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Általánosan elterjedt, de a Dunán túl és a nyelvterület északi, északkeleti részében, valamint Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században csak egy-egy *Czechmeister*, *Chatteles* és *Szőmen* választotta névmagyarárosításra.

Sinka

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sinka* 3701, *Simka* 14. Más változatokkal együtt összesen: 3739.

Eredete Végső forrása a bibliai héber *@w[m]* (*Sheem ohn [Simon]*), amelynek a jelentése 'hallani' vagy 'jó hírnév' volt. A tizenkét apostol egyikeként került be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Gyakori keresztnévvé vált, Magyarországon már az Árpádok korában igen kedvelt név volt, és sok becealakja (*hypocoristiconja*) kialakult. Egyike ezeknek az egy szótágra rövidült név (*Sim-*) -ka képzős változata, amely gyakori apai családnévvé lett. A tő -m- hangja az utána álló -k- következtében változott -ń- hanggá, de az írásban ez egyszerű -n- lett.

Kettős nevei A *Sinka-Pálinkás* (22) névösszetételben többször előfordul.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Sinkó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sinkó* 2132, *Sinko* 41; *Simkó* 1384, *Simko* 30, *Símkó*. Más változatokkal együtt összesen: 3604.

Eredete Végső forrása a bibliai héber *@w[m]* (*Sheem ohn [Simon]*), amelynek a jelentése 'hallani' vagy 'jó hírnév' volt. A tizenkét apostol egyikeként került be a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Gyakori keresztnévvé vált, Magyarországon már az Árpádok korában igen kedvelt név volt, és sok becealakja (*hypocoristiconja*) kialakult. Egyike ezeknek az egy szótágra rövidült név (*Sim-*) -kó képzős változata, amely gyakori apai családnévvé lett. A tő -m- hangja az utána álló -k- következtében változott -ń- hanggá, de az írásban ez egyszerű -n- lett.

Elterjedtsége A *Sinkó* alak általánosan elterjedt, de a nyelvterület középső részén, Nógrád és Csongrád megyében, a *Simkó* északkeleten, Borsodban, Zemplénben gyakoribb.

Sipos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Sipos* 21 075, *Sípos* 256, *Siposs* 70, *Syposs* 11. Más változatokkal együtt összesen: 21 622.

Eredete Alapszava, a *síp* feltehetőleg úgy alakult ki, hogy ősi hangutánzó *sí szavunkhoz a -p mozzanatos igekeképzőként járult, majd főnevesült. A hangszer igen elterjedt volt már a Honfoglalás előtt is. Készítették cserépből, nádból, fából, fémből. A hozzá járuló -s képző utalhatott készítőjére és a rajta játszó zenészre is. A katonaságnál külön beosztásuk volt a *siposoknak* (és dobosoknak). Részben foglalkozásra, részben kedvtelésből végzett cselekvésre utalt. Mindhárom esetben gyakori családnévvé vált, akár *sípkészítő* foglalkozást, akár katonai beosztást, akár kedvtelést jelentett az eredeti szó.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt, de délen és északkeleten valamivel gyakoribb.

Kettős nevei A *Sipos-Szabó* (165) családnévben sokszor előfordul.

Névváltoztatás Elég sokan, elsősorban *Pfeiffer*, *Feifer*, *Schlesinger*, de *Sipolák*, *Schossberger*, *Singer*, *Spitz* nevűek is fölvették névmagyárosítás céljából.

Sipőcz

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Sipőcz* 1154, *Sipőtz* 20, *Sipötz*, *Sipőc*, *Sipöcz* 23, *Sipöc*. Más változatokkal együtt összesen: 1206.

Eredete Ismeretlen eredetű *sipőc* szavunk lehet esetleg lengyelből való átvétel, de egyetlen közszi adata alapján ez nem bizonyítható. Mint ahogyan a jelentése is csak valószínűleg 'börtönőr, porkoláb, pandúr, poroszló', esetleg 'vadász' lehetett. Gyakori családnévi előfordulása nagyon valószínűsít, hogy foglalkozást jelölhetett.

Elterjedtsége Szinte csak a Dunántúl északnyugati részén, Kapuvár környékén fordul elő.

Siska

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Siska* 1111, *Sisika*; *Sisika*. Más változatokkal együtt összesen: 1116.

Eredete Ismeretlen eredetű és a XVII. században már kihalt *siska* szavunknak igen sok magyarázata van. Lehet a jelentése 'ágyú'. A vele azonos hangalakú családnév akkor a foglalkozás szimbolikus megnevezése. Jelentése 'Siska fajtájú ágyú kezelőjének fia, leszármazotta'.

Előfordult egy madár neveként, de nem tudható, milyen madárnak volt a neve. A családnév akkor vagy metaforikus (olyan, mint a *siska* madár), vagy pedig szimbolikus, 'siska' madarat tartó, vadászó, azzal kereskedő, esetleg húsát kedvelő' jelentésű.

Lehet a szláv eredetű, 'gumó, bütöök, dudor' jelentésű szóból levezethető 'gubacs' jelentésű tímár szakszó: annak a gubacsnak a neve, amellyel a bőrt cserezték a tímárok. A családnév ekkor a foglalkozás szimbóluma, jelentése 'gubacsot gyűjtő, *Siska* nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanebből a szóból ered a szlovák 'gombóc, fánk' jelentésű ételnév. Az étel készítője foglalkozási családnévként, az étel kedvelője belső tulajdonságra utaló családnévként kaphatta meg a *Siska* nevet.

Legvalószínűbb származása a nyelvjárások némelyikében ma is élő, ismeretlen eredetű *siska* melléknév, amely elsősorban nagy, lelőgő fülű disznókra vonatkozik. Családnévként 'nagy fülű ember, *Siska* nevű személy fia, leszármazotta' a jelentése.

Elterjedtsége A Dunántúl délnyugati részén és az északkeleti nyelvterületen gyakoribb.

Skultéti

Típusa Foglalkozásra vagy lakóhelyre utaló, szláv vagy magyar családnév.

Változatai *Skultéti* 864, *Skultéty* 149, *Skultéthy* 19; *Skultethy*; *Skulteti*, *Skultety*. Más változatokkal együtt összesen: 1039.

Eredete Bizonytalan eredetű név. Egyesek a német 'telepesek elöljárója' jelentésű *Schultheiss* szó szlovákosított változatát keresik benne. Mások az ugyancsak német 'kötelezettség, adósság' jelentésű *Schuld* szóra vezetik vissza.

Legvalószínűbb azonban, hogy az ószláv *sklo 'szikla' és a *tekje 'forrás' jelentésű szónak az összetétele. Sziklaforrás, szikla melletti forrás sok település határában lehetett. A közelében lakók megkaphatták a szlovák *Sklotekj családnevét, amely a németben vagy a magyar nyelvben vette föl *Skultét formáját a név eleji mássalhangzó-torlódás részleges fölöldásával (az -l- és -u- fölcserélésével), valamint a név végi -k > -t hangesrével. Ily nevű településről nincsenek adataink a Történelmi Magyarországon, így az -i képző eredete is vitatott. Analógiásan kialakulhatott a magyarban is, de valószínűbb a szlovák -j magánhangzóvá válása (vokalizálódása).

Elterjedtsége Pesttől délkeletre, Szolnok, Pest megyében gyakoribb.

Soltész

Típusa Foglalkozásra, tisztségre utaló, magyar családnév.

Változatai *Soltész* 4780, *Soltesz*, *Soltes*, *Soltez*; *Zsótész*, *Zsotész*. Más változatokkal együtt összesen: 4795.

Eredete A középfelnémet *schuld* 'kötelezettség, tartozás' és a *heißen* 'parancsol, felszólít' jelentésű szavak összetételéből jött létre a *schultheiße*, aminek jelentése 'az a személy, aki a kötelezettségeket vagy szolgáltatásokat kiszabja'. A korai újfelnémetben a *schulteß* 'bírói és rendőri hivatalnok' jelentésű lett. Elterjedt egész Közép-Európában, s a magyar nyelv is átvette már a XIV. században 'telepes községek elöljárója' jelentésben és *soltész*

alakban, amikor is a szabályos *-u-* > *-o-* magánhangzó-nyitódás már lezajlott benne. Mind a németben, mind a magyarban gyakori családnév vált belőle. A név eleji *S*- zöngésülése Zs-vé nyelvjárási sajátság.

Elterjedtsége A *Soltész* alakok különösen a nyelvterület északkeleti részén gyakoriak.

Kettős nevei A *Soltész-Nagy* (55) névösszetételben többször előfordul.

Névváltoztatás Jellemző a név elmagyaro-sodására, hogy néhányan, *Schäffer*, *Schalczmann*, *Hadzina*, *Paszternák* nevűek a *Soltész* nevet vették föl a XIX. században.

Solti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Solti* 1239, *Solty* 20, *Sóti* 559, *Sóty* 14, *Sothi*, *Sóthy* 20; *Sótyi*; *Zsolti*; *Zolti*; *Soltai* 13, *Soltay*. Más változatokkal együtt összesen: 1892.

Eredete A végső soron arameus eredetű, 'uralkodó' jelentésű arab méltósagnév *sultān* alakban ótörök közvetítéssel már a Honfoglalás előtt bekerült személynévként a magyarba. (Későbbi, oszmán-törökből való átvétele a *szultán*.) A szókezdő *Sz-* a középkori magyar nyelvben *S*-nek hangzott, majd később Zs-vé lett egyes nyelvjáráskban. Egy szótagra rövidült alakja (*Solt* ~ *Zsolt*) gyakori személynév volt, amelyből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév vált Bács, Csanád, Fejér, Szerém, Temes és Trencsén vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti részén, Pest környékén, a Duna-Tisza közén gyakoribb, ami arra utal, hogy a régebben Fejér, ma Bács-Kiskun megyéhez tartozó, Duna menti *Solt* a legtöbb ide tartozó család nevének eredete.

Névváltoztatás Több *Scholz* és egy *Resnyák* nevű vette föl a *Solti* nevet a XIX. században.

Solymosi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Solymosi* 2235, *Solymosy* 30; *Solymossi*, *Solymossy* 67; *Sólymosi*, *Sólymossy*. Más változatokkal együtt összesen: 2350.

Eredete Talán ótörök eredetű, *sólyom* madárnevünk egészült ki a 'valamiben bővelkedő' vagy 'valamivel foglalkozó' magyar *-s* képzővel. Olyan helynévre vált, ahol tömegesen fészkeltek a *solymok*, vagy pedig solymot tartó, sólyommal vadászó emberek, esetleg királyi *solymárok* éltek. *Solymos* nevű településünk volt Arad, Bihar, Bodrog, Csanád, Heves, Hunyad, Kolozs, Körzép-Szolnok, Küküllő, Szabolcs, Temes, Trencsén, Ung, Zaránd és Zemplén vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület közepe táján gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Falk*, *Folkner*, *Schmutterer*, *Schwerk*, *Solcz*, *Steiner* nevűek vettek föl magyarosítási céllal.

Sólyom

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Sólyom* 2514, *Solyom* 127, *Sólyóm*; *Zsólyom* 44. Más változatokkal együtt összesen: 2692.

Eredete Talán ótörök eredetű *sólyom* madárnevünk több motivációval vált családnévvé. Egyik lehetett metaforikus (olyan éles a szeme, horgas az orra, gyors, célratörő a természete, mint a *sólyom*), másik pedig szimbolikus (*sólyomot* tartott, *sólyommal* vadászott). Mind a külső-belső tulajdonságra utalás, mind a foglalkozás gyakori oka volt a családnevek kialakulásának.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, *Fallek*, *Schochterus*, *Schönstein*, *Steinitzer*, *Stern*, *Walker* nevűek választották magyarosításra a XIX. század folyamán.

Somlai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Somlai* 1138, *Somlay* 27, *Somlyai* 593, *Somlyay* 39, *Somjai* 35; *Somlói* 163, *Somlojai*, *Somlyói*; *Somolyai*.

Más változatokkal együtt összesen: 2045.

Eredete Ismeretlen eredetű, ma már csak a nyelvjárások egy részében élő *somlik* igénk jelentése 'kifejtődik, kibomlik, leválik'. Ez a legutóbbi jelentés adta a motivációját több hegy, domb, part nevének, amelyekből fókuszatosan lecsúszott egy-egy darab, omlottak, *somlottak*. A leszakadozó, omladozó helyek tehát megkapták a **Somlay* > *Somlau* > *Somló* ~ *Somlyó* nevet. A mellettük létesült település a hegy, domb, part nevéből szintén *Somló* ~ *Somlyó* lett. Ilyen nevű község volt Baranya, Fejér, Közép-Szolnok, Krassó, Kraszna, Vas, Veszprém vármegyében. Közük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A *Somlai* ~ *Somlyai* alakok úgy keletkeztek, hogy a név még **Somlay* formájában vette föl az -i képzőt. A **Somlayi* alakból kiesett a két magánhangzó közötti (intervokális) -γ- hang, és maradt a *Somlai* ~ *Somlyai* családnév.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, ami arra utal, hogy a Veszprém megyei *Somló* hegy, illetve a környékén levő település volt a családnevek többségének kiindulópontja.

Névváltoztatás *Somlai* nevet vett föl néhány *Sáska*, *Scholze*, *Schummel*; *Somlyai* alakra magyarosított egy *Schaumann*, egy *Sondermayer* és egy *Schwarcz*; *Somlyói* nevet választott egy *Goldglanz* és egy *Pásku* nevű a XIX. században.

Somogyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Somogyi* 18 809, *Somogyi*, *Somodji*, *Somoghy*; *Somodi* 2605, *Somody* 200, *Sómodi*. Más változatokkal együtt összesen: 21 717.

Eredete Alapszava ótörök eredetű *som* fanevünk. 'Valamivel ellátott', 'valamiben bővelkedő' jelentésű -d ~ -gy képzővel gyakori helynévvé lett ott, ahol *somfák* nőttek nagy számban. Az ilyen erdők mellett fölépült falu is megkapta a *Somod* ~ *Somogy* nevet a körülötte megtalálható növényzetről. Ilyen nevű településünk volt Baranya, Bihar, Küküllő, Somogy, Szepes, Szerém, Tolna, Valkó vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Ugyanakkor a megye neve is lehetett néhány távolabbi családnévadásnak a motivációja, ahol közel a településnév nem jöhét számításba.

Elterjedtsége A Dunán túl, a Balatontól délkeletre gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, köztük több *Schwartz*, *Schlesinger*, *Dietrich*, néhány *Schlossberger*, *Schneider*, *Schönberger*, *Schönenfeld*, *Schreiner*, *Schuhbauer*, *Schuppaner* *Schuszták*, *Silbermann*, *Sonnenfeld*, *Sohr*, *Spira*, *Spitz*, *Spitzer*, *Steiner* nevű névmagyarási céllal vette föl a *Somogyi* nevet.

Somogyvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Somogyvári* 1281, *Somogyváry* 33. Más változatokkal együtt összesen: 1319.

Eredete Alapszava összetett szó. Előtagja az ótörök eredetű *som* fanevünkre vezethető vissza. 'Valamivel ellátott', 'valamiben bővelkedő' jelentésű -d ~ -gy képzővel gyakori helynévvé lett ott, ahol *somfák* nőttek nagy számban. Az ilyen erdők mellett fölépült település is megkapta a *Somod* ~ *Somogy* nevet a körülötte megtalálható növényzetről. A Dunántúl délkeleti részén épült erősség az erdőségek nevének és az ősi, óiráni vár jövevényiszónak az összetételéből alakult, majd névadója lett a körülötte elterülő királyi birtokoknak, a várhoz tartozó határnak, megyének. *Somogyvár* nevéből 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel alakult ki az eredetre, származási helyre utaló *Somogyvári* családnév.

Elterjedtsége A Dunántúl délkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Csak egyetlen *Schreyer* nevű vette föl a XIX. században. Valószínűleg később többen is magyarosítottak erre, mert a XVIII. századig nagyon ritka családnév volt.

Sós

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Sós* 3594, *Sóss* 23, *Soós* 11 314, *Soóss*, *Soos* 189, *Sooss*, *Sóos* 13, *Sóós*, *Sos* 47. Más változatokkal együtt összesen: 15 287.

Eredete Ősi finnugor eredetű a *só* szó, de a magyarban alakult ki az ösiségen valószínűleg azonos jelentésű *savanyú* szó *sav-* tövből *sau-* > *só* úton jelentéssel. A 'valamivel ellátott', 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képző hozzáadásával (*sós*) 'sóbányász, sószállító, sókereskedő' jelentésű lett. Mint foglalkozást jelölő szó, gyakori családnévvé vált. Sok írásváltozata a hosszú magánhangzók jelölésének bizonytalanságából ered.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható közel azonos arányban, de a Maroson szállított só átrakodása, árusítása következtében Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Salzer*, *Salczer*, *Szalcer*, néhány *Swchön*, *Stolcz* nevű család és egy *Adler* vette föl új névként a XIX. században.

Sótér

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Sótér* 258, *Sotér*, *Sóter*, *Schotter*, *Sotter* 16; *Zsótér* 1021, *Zsotér* 15. Más változatokkal együtt összesen: 1328.

Eredete Több magyarázata is található a német családnévtárakban. Az egyik szerint a középkori skót származású vándorkereskedőkről minden kézből árusító megkapta a *Schotter* 'skót' nevet. A másik vélemény az, hogy a név alapszava a középfelnemet 'sajt' vagy 'zsendice, savóból készített levesfélé' jelentésű *schotte* volt, és ezek készítői viselték a nevet. Harmadszor pedig az ugyancsak középfelnemet *schotteler* jelentése 'tálfaragó, teknővájó' volt, és ebből jött létre a családnév. Bármelyik eredetet is fogadjuk el, a családnév foglalkozás megnevezéséből ered. A *Zsótér* ennek megmagyarázodott formája, s magyarországi elterjedéséből arra következtethetünk, hogy a 'sajt' jelentésből, 'sajtkészítő' jelentésű német név jutott el nagyobb számban hozzánk. A *Sótér* földrajzi elhelyezkedése viszont arra utal, hogy talán a 'faföldolgozó, faragó, teknővájó' jelentésű szóból eredhet.

Elterjedtsége A *Zsótér* Szeged és Békéscsaba környékén, a *Sótér* pedig északon, Salgótarján környékén gyakori.

Spisák

Típusa Helynévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Spisák* 933, *Spischák*, *Spisják* 12, *Spissák*, *Spiszák*; *Szpisák* 38, *Szpisják* 234, *Szpisjak* 98, *Szpiszák*; *Pisák* 524, *Pischák*, *Pisak*; *Pisiák* 12, *Pisják*. Más változatokkal együtt összesen: 1881.

Eredete Alapszava, a szlovák *Spiš* a magyar *Szepes* helynév átvétele, amely valószínűleg ősi, finnugor eredetű *szép* szavunkból alakult először személynévvé önállóan is, 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzővel is. A *Szepes* egyéni név magyar névadással település nevévé vált Bihar, Sáros és Szepes vármegyében. Az utóbbi -ség képzővel (*Szepesség*) az egész tájnak a neve lett a Történelmi Magyarország északi részén. Ezt vette át a szlovák nyelv *Spiš* formává változtatva, és toldotta meg az 'onnan/oda való' jelentésű szlovák -ák képzővel, és így vált családnévvé. Jelentése 'szepesi, szepességi származású'. A különböző írásváltozatok a magyar helyesírás bizonytalanságából erednek.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén, Borsod és Abaúj megyében, különösen Torna városban gyakori.

Stadler

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Stadler* 1058, *Stádler*. Más változatokkal együtt összesen: 1065.

Eredete Az ófelnemet 'csűr, pajta' jelentésű *stadelc̄re* szó 'valamivel foglalkozó' jelentésű -er képzős alakja. Eredetileg tehát 'a csűr vagy pajta fölvígázója, munkafelügyelője' volt a jelentése. Mint minden foglalkozást jelentő szóból, ebből is gyakori családnév lett az egész német nyelvterületen.

Elterjedtsége Magyarországon leginkább a Dunán túl gyakori.

Stefán

Típusa Apanévi eredetű, magyar, német vagy szláv családnév.

Változatai *Stefán* 2392, *Stefan* 20, *Stéfán* 27; *Stefány*; *Stephán* 15, *Stephan* 28; *Stepán* 48, *Stépán* 38, *Stepan*; *Csépán* 143, *Csépány* 346, *Csepán*; *Csipán* 45, *Csípán*. Más változatokkal együtt összesen: 3112.

Eredete Végső forrása a görög ’korona, koszorú’ jelentésű *στεφανος* [sztefánosz], amely keresztnévvé vált még a görögben *Στεφανος* [Sztefánosz] alakban. Ez átkerülve a latinba *Stephanus* lett, és így vált igen gyakori keresztnévvé a kereszteny kultúrkörben mindenütt az első várban, *Szent István* neveként. A középkori latinban a névkezdő *S-* hangot valódi *s*-nek ejtették, és sok nyelvben ez meg is maradt *s*-nek. A *-ph-* vagy *-f-* (később *-v-*), vagy *-p-* lett, a latin *-us* végződés pedig elmaradt. A magyar a névkezdő mássalhangzó-torlódást ejtéskönnyítő *I-* vagy *E-* hanggal oldotta föl (*Istefán ~ Estefán*). A két magánhangzó közötti (intervokális) *-f-* zöngésült, *-v-* vált (**Esteván ~ Isteván*), majd a második szótag magánhangzója szabályosan kiesett (*Estván ~ István*). A név végi *-n* a nyelvjárások egy részében *-ny*-nyé vált (palatalizálódott). Amíg azonban ez a folyamat lezajlott, közben is megszilárdult a név, s nemely nyelvjárás megtartotta a közbenső alakokat. A szláv nyelvre jellemző, hogy az *-st-* hangkapcsolat *-cs-* vé válik, s nagyon sok magyar nyelvjárás átvette ezeket a *Cs-s* formákat. Bármelyik fölsorolt névalak lehet tehát magyar is, de német, szlovák vagy ukrán, esetleg délszláv is. Családtörténeti kutatásokkal lehet csak kimutatni, hogy melyik keresztnévforma melyik nyelvben alakult ki. A keresztnévekből igen gyakran lettek apai családnevek minden nyelvben: magyarban, németben, szlávban is.

Elterjedtsége Mind a *Stefán*, mind a *Csépány* alakok a nyelvterület északi, északkeleti részén, Heves, Borsod, Szatmár megyében gyakoribbak.

Steiner

Típusa Lakóhelyre vagy foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, német családnév.

Változatai *Steiner* 1866, *Steiner*. Más változatokkal együtt összesen: 1868.

Eredete A német ’kő’ jelentésű *stein* *-er* képzős formája. Ez a képző utalhat származási helyre vagy foglalkozásra is. A családnév jelentése tehát egyszerű ’köves’ vidékre való, *Stein* nevű településről származó’. Ugyanakkor lehet a jelentés ’kövel’ foglalkozó, köbányában dolgozó, köfaragó, malomkövet vágó, kőműves’ is.

Elterjedtsége Német nyelvterületen való elterjedése Svájcra, Szászországra és Bajorországra jellemző. Magyarországon a Dunán túl gyakoribb.

Suba

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változata *Suba* 1231. Más változatokkal együtt összesen: 1233.

Eredete Az eredetileg arab *ğubba* [*dzsubbā*] szó jelentése ’pamut alsóruha’ volt. Nemzetközi vándorszó lett, s Eurázsia nagyon sok nyelvében él hasonló alakkal és ’valamilyen ruhadarab’ jelentéssel. A magyarba kerülése vitatott. Valószínűleg a középfelnémet volt az átadó nyelv. Jelentése ’nagykabát, bunda, szórme’. A *suba* szó jelentése sok szimbolikus családnevet eredményezhetett. Megkaphatta a viselője, készítője és a vele kereskedő személy is.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Sugár

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Sugár* 1031, *Sugar*; *Sudár* 679. Más változatokkal együtt összesen: 1717.

Eredete Ősi magyar hangutánzó eredetű szavunknak (**su-* ~ *sú-*) különböző képzőkkel jöttek létre változatai, melyek mindegyikének a jelentése ’hosszú, egyenes, nyúlánk, karcsú’. Külső tulajdonság megnevezéseként vált először egyéni, majd ragadványnévvé és családnévvé. Jelentése ’Sudár ~ Sugár’ termetű személy, illetve annak fia, leszármazotta’.

Elterjedtsége A *Sugár* a Tiszán túl, annak is az északi, északkeleti részén gyakoribb, a *Sudár* pedig majdnem kizárolag a Dunán túl fordul elő.

Névváltoztatás *Sugár* nevet vett föl a XIX. században több *Schlesinger* és *Stier*, egy-egy *Scheier*, *Schönberg*, *Schreiber*, *Schulczer*, *Schwarz*, *Stein*, *Stern*, *Subert* nevű család, egy *Szudarovits* pedig a *Sudár* nevet választotta ugyanakkor.

Suhá

Típusa Életkorra, társadalmi helyzetre utaló, szláv családnév.

Változatai *Soha* 1921, *Soha* 165, *Suhaj* 289, *Suhai* 176. Más változatokkal együtt összesen: 2552.

Eredete A szlovák nyelvjárások nemelyikében él a *šuhoj* 'fiatalembert, legény' jelentésű szó. Ennek magánhangzói a magyarba kerülve válthatott nyíltabbá (-*u*- > -*o*-, illetve -*o*- > -*a*-). A név végi -*j*-nek -*i*-re váltása, majd annak elhagyása szintén a magyar nyelvű közegben törtéhetett.

Elterjedtsége A *Soha* alakok a nyelvterület északkeleti részén, Borsod, Abaúj megyében, a *Suhaj* írásmódúak pedig Pesttől délre is előfordulnak.

Suhajda

Típusa Életkorra, társadalmi helyzetre utaló, szláv családnév.

Változatai *Suhajda* 1214; *Sohajda* 450, *Sóhajda* 19. Más változatokkal együtt összesen: 1687.

Eredete Valószínűleg a szlovák nyelvjárási 'fiatalembert, legény' jelentésű **šuhoj* szó származéka. A -*da* kicsinyítő képző inkább a cseh nyelvben gyakori, de megvan az ukránban és szerbben is. Az -*u*- > -*o*- és -*o*- > -*a*- nyíltabbá válás talán magyar hatás.

Elterjedtsége A Dunától keletre, a Duna–Tisza közén, Pesttől délre is gyakoribb.

Suki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Suki* 1010, *Suky*; *Sukai* 23; *Zsuky*. Más változatokkal együtt összesen: 1038.

Eredete Valószínűleg az ótörök eredetű és '(hegy)csúcs, púp' jelentésű *Šoqu* név külső tulajdonságra, testi hibára utalt. Még a Honfoglalás előtt bekerült a magyar névkincsbe. Az ősmagyar korban záródott a töbeli magánhangzó (-*o*- > -*u*-), majd az Árpádok korában lekoppott a tövégi magánhangzó, valamint a névkezdő *S-* hang *Zs*-vé zöngésülhetett. Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) több *Zsuk* nevű településnév lett belőle Kolozs vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

A *Zsuk* személynév kicsinyítő -*a* képzővel vagy ugyanilyen birtokjellel ellátva, *Suka* alakban Győr vármegyében lett településnév. Ezek megkapták az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, és szintén eredetre, származási helyre utaló családnévvé lettek. Az *S*-sel kezdődő alakok a régi helyesírást örzik.

Elterjedtsége Az Alföldön néhány településnévben előfordul.

Sulyok

Típusa Tulajdonságra, foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Sulyok* 1477, *Súlyok*, *Sulyók*; *Sulok* 40. Más változatokkal együtt összesen: 1537.

Eredete Valószínűleg az ismeretlen eredetű *súly* szavunk képzett alakja a *sulyok*, amelynek jelentése először 'valaminek földbe verésére használt nehéz eszköz' volt. Ebből a jelentésből metaforikusan is kialakulhatott a családnév (olyan erős, nehéz, testes, súlyos, mint a főnt említett eszköz), jelképesen pedig megkaphatta az, aki ezzel az eszközzel dolgozott, vagy éppen készítette.

Elterjedtsége A Dunán túl és a nyelvterület északi részén, Borsod megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Schlögl*, *Schulek*, *Stockinger*, *Zeuljevics* és *Zsulovits* magyarosított erre a XIX. században.

Surányi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Surányi* 2742, *Suranji*, *Suranyi*; *Surány* 12, *Surany*. Más változatokkal együtt összesen: 2759.

Eredete A helységnévek alapjául szolgáló *Surány* személynévre két magyarázata lehetséges. Az egyik szerint a szláv 'nőtestvér férje, sógor' jelentésű *šurъ* [*sur*] szónak -*n* ~ -*ny* képzős változatából lett személynév, s az került be *Surány* alakban a magyar névkincsbe. A másik fejezetet szerint a Honfoglalás előtti ótörök 'magas méltóság' név, 'úr, főnök' jelentésű *čur* ~ *šur* községből lett személynév, ez is bekerült a magyar névkincsbe, s itt kapta meg az -*n* ~ -*ny* kicsinyítő képzőt.

Az is lehetséges, hogy minden két úton keletkezett magyar *Surány* személynév, amelyből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Bereg, Kraszna, Nógrád, Tolna, Vas vármegyében.

Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület középső és északi részén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Schaub*, *Scherer*, *Schuster*, *Schürupeck*, *Schwarcz*, *Steindl*, *Stemdl*, *Szlanjitska* nevűek magyaroítottak erre.

Suszter

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar vagy német családnév.

Változatai *Suszter* 615, *Schuszter* 763; *Schuster* 136, *Suster*. Más változatokkal együtt összesen: 1518.

Eredete Előzménye, a *schouochsutré* >*schuoschúter* >*schuo(ch)ster* foglalkozásnév a középfelnemet 'cipő' jelentésű *schuoch* és a latin eredetű *suere* 'varri' jelentésű szavak összetételéből alakult ki. Jelentése 'cipővárró, cipész'. Ebből foglalkozásnévi családnév jöhetett létre. (Német nyelvterületen a *Schumacher* gyakoribb használatú.)

Magyarországra csak a XVIII. században került be a szó, de nem lett annyira gyakorivá, mint általában a foglalkozásnevek, mert a cipőviselő hosszú időn keresztül a városokra korlátozódott, s a vargák, csizmadíák le is néztek a *susztereket*, így kialakult a szónak 'kontár' mellékjelentése is. Német telepesek családnévként hozták magukkal, de foglalkozásváltással magyarok is megkaphatták. Az írásbizonytalanság miatt nem lehet eldöntení, hogy magyarok vagy németek viselték a különböző helyesírással folyegyzett családneveket.

Elterjedtsége A *Suszter* alak a Tiszántúl északi részén, a *Schuster* pedig a Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan fölvették a XIX. században helyette a *Surányi* nevet.

Süle

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Süle* 2543, *Süle* 26, *Sülle* 50, *Sülye* 12, *Schüle*, *Schülle*; *Sille* 43, *Silye* 569, *Sillye* 46, *Schile*. Más változatokkal együtt összesen: 3310.

Eredete Végső forrása a latin *silvester*, amelynek a jelentése 'erdei'. Olyanoknak válthatott nevévé, akiket erdőben találtak, akik erdőben nőttek föl vagy erdei foglalkozásúak (erdészek) voltak. *Silvester* alakban több pápa neve volt, akik közül az elsőt szentté is avatták, így a név bekerült a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). Az Árpád-korban igen gyakori keresztnévként élt. A középkori magyarban az ejtése *Silester* volt (mindkét helyen *s*-sel), s több beceneve is kialakult (*Sil*, *Sila*, *Sile*, *Silő*, *Silk* stb.), amelyek közül a *Sile* (labializált tőhangzóval: *Süle*) gyakori apai családnévvé vált. Jelentése 'Sile ~ Süle' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Süle* névforma a Dunán túl, különösen Vas megyében és Békés megyében, Orosháza környékén gyakori. A *Silye* alakkal többnyire csak a Dunától keletre, északkelekre találkozunk.

Süli

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Süli* 1160, *Sily* 63, *Süli* 30, *Sülyi* 159, *Sülyi*; *Sülli* 27. Más változatokkal együtt összesen: 1515.

Eredete Meglehetősen vitatott annak a személynévnek az eredete, amelyből településnév lett. Egyik vélemény szerint a finnugor eredetű **šijele* > *stü* ~ *sün* állatnévből alakult személynév metaforikusan (olyan visszahúzódó, hasonló tüskés hajú). Az Árpád-kori *Sule* ~ *Sunk* stb. nevek ennek becélzett (*hypocoristicus*) formái.

A másik elgondolás a latin eredetű *Silvester* nevet keresi a magyar helynevekben. A latin *silvester* jelentése 'erdei'. Olyanoknak válhatott nevévé, akiket erdőben találtak, akik erdőben nőttek föl vagy erdei foglalkozásúak (erdészek) voltak. *Silvester* alakban több pápa neve volt, akik közül az elsőt szentté is avatták, így a név bekerült a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). *Sil* ~ *Süli* alakban gyakran előfordult az Árpád-korban.

Bármiben volt a személynév eredete, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált *Sily* ~ *Süly* alakban Baranya, Heves, Nógrád, Pest, Szabolcs, Zala vármegyében. Közülök mindegyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A *Süli* alak Szeged környékén, a *Sülyi* pedig Szolnok megyében gyakoribb.

Sümegi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sümegi* 1714, *Sümegy*; *Sümeghi* 42, *Sümeghy* 120; *Sümegi* 14; *Sümeghy*. Más változatokkal együtt összesen: 1896.

Eredete Alapszava ótörök eredetű *som* fanevünk. 'Valamivel ellátott', 'valamiben bővelkedő' jelentésű *-d* ~ *-gy* képzővel gyakori helynévvé lett ott, ahol *somfák* nőttek nagy számban. Az ilyen erdők mellett fölépült falu is megkapta a *Somod* ~ *Somogy* vagy ennek magas hangrendű (palatális) megfelelőjét, a *Sümeg* nevet a körülötte megtalálható növényzetről. A név végi *-g* alakulhatott a *-gy*-ból is, de helyesírási bizonytalanságból is eredhet, a *-gy*-t ugyanis jelölhették *-g*-vel is. A *Sümeg* előfordult Szepes és Zala vármegyében. Megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl, a Balatontól délre gyakoribb, ami arra utal, hogy a régebben Zala, ma Veszprém megyéhez tartozó város a családnevek nagy részének eredete.

Névváltoztatás A XIX században több *Smigura*, *Singer*, *Kohn*, *Rzehanek* és egy *Czopf* nevű vette föl névmagyarási változtatásul.

Sütő

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Sütő* 4817, *Sütő* 113, *Sütő* 91, *Sütheő*, *Sütheő* 13, *Süteő*. Más változatokkal együtt összesen: 5063.

Eredete Alapszavának, ósi ugor kori *süt* igénknek a folyamatos melléknévi igenévi *sütő* alakja főnevesült, és a pék jövevénysző elterjedése előtt foglalkozást, 'kenyér-sütő', 'kalács-sütő' mesterséget jelentett. Vonatkozhatott arra is, aki nem hivatalosan foglalkozott sütéssel, de jobban értett hozzá, szebbek voltak a kenyerei, kalácsai. Főleg ilyen esetekben a név **Kenyér-sütő*, **Kalács-sütő* alakokból rövidült *Sütő*vé. Mint minden foglalkozásnévből, ebből is sok családnév lett.

Elterjedtsége Eléggé egyenletesen elterjedt az egész nyelvterületen, de keleten, északkeleten, különösen Kárpátján és Erdélyben gyakoribb.

Süveges

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Süveges* 1699, *Süveges* 22; *Söveges* 127, *Söveges*. Más változatokkal együtt összesen: 1874.

Eredete Alapszava a bizonytalan, talán ótörök eredetű *süveg* szavunk, amelynek a jelentése 'kúp alakú, férfiak által viselt fejfedő'. Ennek 'valamivel ellátott' vagy 'valamivel foglalkozó' jelentésű *-s* képzős alakja, a *süveges* vonatkozhatott külső tulajdonságra, öltözetre vagy foglalkozásra. Mind a tulajdonságokra utaló szavakból, mind a foglalkozást jelentőkből gyakran lettek ragadványnevek, abból vagy attól függetlenül, közvetlenül is családnevek.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Sz

Szabadi

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szabadi* 783, *Szabady* 107; *Szabadai* 50. Más változatokkal együtt összesen: 1941.

Eredete Alapszava, szláv eredetű *szabad* szavunk könnyen lett személynévvé olyan emberek esetében, akik mentesültek valamelyen szolgálat alól, megváltották magukat bizonyos kötelezettségektől stb. A *Szabad* nevű személy fia megkaphatta a név -i birtokjeles formáját, és családnévvé vált. Jelentése 'Szabadé, Szabad' nevű személy fia, leszármazotta'.

A *Szabad* -i birtokjeles alakja utalhatott egy-egy falura, községre is, amely a tulajdonába került, s akkor azt jelentette, hogy 'ez a település Szabadé, Szabad' nevű személy birtoka, tulajdona'. *Szabadi* nevű helység volt Fejér, Györ, Tolna, Veszprém vármegyében. Az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva *Szabadii* alakú családnév jött létre. Az -ii magánhangzó-találkozást (hiátust) a magyar nyelv az egyik -i- elhagyásával oldotta föl. Így is *Szabadi* családnevek jöttek létre.

A település *Szabad* nevű birtokosának személynevből és a -*falu*, -*falva*, -*hely* stb. utótagból helynevek jöttek létre, de személynév közbejötte nélkül is kialakultak, ha magukat megváltó lakosság népesítette be őket. *Szabadfalu*, *Szabadfalva*, *Szabadhely*, *Szabadbárán*, *Szabadvány* stb. nevű települések voltak Arad, Fejér, Györ, Hunyad, Pozsega, Sopron, Temes, Valkó vármegyében. Ezek utótagja a minden nap használatban lemaradhatott. (Erre ma is találunk számtalan példát: *Meggyesegyháza*, *Kisújszállás*, *Orosháza* stb. helyett csak *Meggyes*, *Kisúj*, *Oros* stb. szerepel a bizalmasabb közbeszédben.) A megmaradó *Szabad* megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Frey*, *Szvoboda*, *Frank* és egy *Frenkl* nevű vette igénybe névmagyaráositás céljára a XIX. században.

Szabados

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, magyar családnév.

Változata *Szabados* 6321. Más változatokkal együtt összesen: 6370.

Eredete Alapszava, szláv eredetű *szabad* szavunk, ha megkaptá a 'valamivel bíró, rendelkező' jelentésű magyar -s képzőt, könnyen lett személynévvé olyan emberek esetében, akik mentesültek valamelyen szolgálat alól, megváltották magukat bizonyos kötelezettségektől stb. A *Szabados* személynévből ragadványnévi áttétellel vagy közvetlenül is családnév válthatott.

Elterjedtsége A Tiszától nyugatra, különösen a nyelvterület nyugati szélén gyakori.

Névváltoztatás Meglepően sokan, köztük több *Szloboda* és *Szvoboda*, továbbá *Frank*, *Reder*, *Schäffr*, *Steiner*, *Szkicsák* nevű vette föl a XIX. század folyamán.

Szabó

Típusa Foglalkozásra, esetleg tisztségre utaló, magyar családnév.

Változatai *Szabó* 212 016, *Szabo* 2750; *Szabóó*; *Sabó*, *Sabo* 78, *Sabbo*; *Szábó*; *Zabó* 197, *Zabo*, *Sabau* 28. Más változatokkal együtt összesen: 216 377.

Eredete Alapszavának, ismeretlen eredetű *szab* szavunknak több mellékjelentése volt. Első ezek között kétségtelenül az 'anyagot méretre vág, majd (általában ruhafélének) földolgoz'. Az ige folyamatos melléknévi igeneve (*szabó*) főnevesült, foglalkozásnévvé vált. Mint minden foglalkozásra utaló szó – különösen a céhbe tömörült foglalkozások megnevezése –, könnyen és gyakran vált családnévvé.

Fölmerült annak a lehetősége is, hogy mivel a *szab* ige korai jelentései között előfordult az 'adót, bírságot, büntetést, törvényt, vámot meghatároz, elrendel, kiszab', ennek folyamatos melléknévi igenévi alakja (*szabó*) bírófélé személyre is vonatkozhatott. Természetesen ekkor is foglalkozásra, illetve társadalmi szerepkörre utaló családnév vált belőle. Talán a két eredet összetevője eredményezte a családnév ily nagyfokú gyakoriságát. A *Sabau* írásforma Erdélyből áttelepültek román helyesírású neveiben fordul elő.

Elterjedtsége A nyelvterület egészén, nagyjából azonos gyakorisággal megtalálható.

Névváltoztatás Magyarosítási és asszimilációs céllal igen sokan választották új névül a XIX. században. Közöttük több volt a *Schneider*, de az alábbiak közül is némely név többször előfordul: *Schneiderhahn, Schossberger, Szlavik, Szosztrozyák, Sztammi, Savel, Schlesinger, Schwarcz, Singer*. Néhány esetben nem lehet föltételezni sem, miért cseréltek le neveiket: *Lázár, Molnár, Pálinkás, Sován* családnevek. A *Szartóry* név megváltoztatásának talán esztétikai oka volt.

Szajkó

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szajkó* 2043, *Szajko* 25; *Szaykó*. Más változatokkal együtt összesen: 2069.

Eredete Szláv eredetű *szajkó* madárnevünk (mátyásmadár) személynévvé válását a madár tulajdonságai segítették elő. Metaforikusan (hasonlóság alapján) vált előbb ragadványnévvé vagy közvetlenül családnévvé olyanok esetében, akik hangsúlyt, sokat beszéltek, átgondolatlanul másokat ismételgettek, betanult szöveget mondtak sokszor oda nem illő viszonyok között. Megkaphatták azonban szimbolikusan azok is, akik mátyásmadárra vadásztak, vagy birtokukban volt, és betanították az emberi beszéd utánzására stb.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén gyakoribb, de megtalálható a Dunántúl északkeleti és déli felén is.

Szakács

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szakács* 7192, *Szakáts* 139, *Szakách*; *Szakacs* 27, *Szakats*. Más változatokkal együtt összesen: 7394.

Eredete Nemzetközi vándorsónak tekinthető *szakács* foglalkozásnevünk talán még a Honfoglalás előtt az óroszból került be a magyar nyelvbe. A foglalkozást jelentő szavak családnévvé válását elősegítette, hogy a foglalkozás öröklődött, az esetleg ebből alakult ragadványnév is, így igen könnyen vált családnévvé.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen majdnem egyenletes gyakorisággal található meg. Talán a Dunántúl északi, északnyugati részén kissé gyakoribb.

Szakáli

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szakáli* 60, *Szakály* 1673, *Szakálli* 16; *Szakali* 131, *Szakaly*; *Zakály* 35, *Zakaly*. Más változatokkal együtt összesen: 1932.

Eredete Ótörök eredetű *szakáll* szavunkból külső tulajdonságra utaló személynév lett. Ez pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Abaúj, Baranya, Bihar, Nógrád, Temes, Tolna, Torda vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A Tolna megyei község írott (és régebben ejtett) formája *Szakály*, így néhány esetben elképzelhető e településnévnek minden végződés nélküli változata családnévi használatban. Természetesen ez is eredetre, származási helyre utal. Ugyanakkor a *Szakál* személynév megkaphatta az *-i* birtokjelet. Így apai családnévvé válhatott, aminek jelentése 'Szakál' nevű személy fia, leszármazotta'.

A *Szakály* adatok egy részében a név végi *-l* -*ly*-*lyé* válása (palatalizációja) eredményezte a mai *-j* hangot, és akkor 'áll szörzete' jelentésű a név alapjául szolgáló szó, a családnév pedig külső tulajdonságra utal. Csak családtörténeti kutatásokkal lehet biztosan eldönten a név kialakulásának módját.

Elterjedtsége A *Szakály* alakok a Dunántúlra jellemzők, ott is a nyugati részen fordulnak elő gyakrabban.

Szakáll

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Szakáll 404, Szakál 3264; Szakall 15, Szakal 26; Sacal, Zakál 86. Más változatokkal együtt összesen: 3796.

Eredete Ótörök eredetű *szakáll* szavunkban a szó végi *-l* megnyúlása későbbi fejlemény. Korábban a rövid *-l* volt általános, és ezt őrzik nagyobb számban a családnevek is. Külső tulajdonságok esetében névadáskor minden nyelvben igen gyakran érvényesül a pars pro toto elve, vagyis az, hogy egy rész szimbolizálja az egész megnevezett személyt (vagy akár állatot). E családnév (vagy korábbi ragadványnév) kialakulásakor valakinek a legföltünöbb sajátsága, nagy *szakálla* jelképezte és megnevezte az egész egyént. A Z-vel kezdődő formák a régi írásbizonytalanság eredményei, s ezek is *Sz*-szel ejtendők.

Elterjedtsége Eléggé egyenletes az elterjedése az egész nyelvterületen, de a Dunán túl talán valamivel gyakoribb.

Szalai

Típusa Helynévi eredetű vagy lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változatai Szalai 21 725, Szalay 5647; Szalaj, Szalaji; Zalai 492, Zalay 59. Más változatokkal együtt összesen: 28 017.

Eredete Mai *Zala* folyóvíznevünk az ősi indoeurópai 'patak, folyóvíz, áramlás' jelentésű *Szálá* szóból származik. Római és szláv közvetítéssel vettük át, és mind az ejtésben, mind az írásban váltakozott a névkezdő *Sz-* és *Z-*. Személynévvé is vált a *Zalavár* helynév elvonásából *Zala* és *Szala* formában. A helynévből pedig magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Abaúj, Baranya, Kolozs, Somogy, Zala vármegyében. Bármelyik település neve megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév válthatott belőle. Ugyanakkor a *Zala* ~ *Szala* folyó mellett lakó vagy onnan áttelepülő is viselhette az *-i* képzős, származási vidékre utaló családnevet.

Elterjedtsége A Dunán túl a *Szalai* forma gyakoribb, a *Zalai* alakok Orosházára jellemzőek.

Névváltoztatás *Szalai* nevet vettek föl a XIX. században többek között *Szauer*, *Szeitz*, *Szladek*, *Szlaninka*, *Sztankovich*, *Sailer*, *Samuel*, *Sanditz*, *Schattelles*, *Schauhamel*, *Scheuker*, *Schlesinger*, *Schmidt*, *Schwartz*, *Singer*, *Sloszarik*, valamint *Dőre*, *Juhász* nevű családok. *Zalai* nevet pedig *Zaklukal*, *Zavodnik*, *Zeizler*, *Czeizler* stb. nevű családok választottak.

Szalkai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szalkai 1578, Szalkay 104; Szálkai 347, Szálkay 13, Szállkai. Más változatokkal együtt összesen: 2105.

Eredete Az ótörök 'csökönös, makacs' jelentésű *Salja* [*Szálghá*] vagy a szintén ótörök 'kemény, erős' jelentésű *Salqay* [*Szálkaj*] név került be a magyar névkincsbe még a Honfoglalás előtt. Ebből alakult ki a magyar *Szalka* név, és *Salca*, *Zalka* írásképpel följegyzésre került több esetben is az Árpád-korban. Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Bereg, Szatmár, Tolna, Zemplén vármegyében. A Tolna megyei *Szálka* településnek is lehetett ugyanez a személynév az eredete, s a második szótág magánhangzója az *-l-* hatására nyúlt meg.

Fölvetődött azonban más, egy bizonytalan jelentésű ('nyeldeklő, torok, torokbetegség, toka' vagy 'egyfajta halfogó háló') **Szak* névből való származtatása is a helynévnek, s akkor az *-l-* eleme eredetileg a szóhoz nem tartozó járulékhang (inetimológikus betoldás). Mindegyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. minden bizonnal a két település (Máté és *Szalka*) egyesüléséből kialakult város volt a családnevek nagyobb részének forrása.

Elterjedtsége A *Szalkai* a nyelvterület közepe táján, a *Szálkai* Debrecen környékén gyakoribb.

Névváltoztatás *Szalkai* alakra többen, köztük *Sztankovics*, *Schmidt*, *Schulsinger* nevűek magyarosítottak a XIX. században. *Szálkai* alakra csak egy *Schwartz* nevű család és *Zalkai* névre is csak egy *Petrzsalka* nevű változtatta nevét.

Szalma

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változata Szalma 1673. Más változatokkal együtt összesen: 1691.

Eredete Szalma szavunk szláv eredetű. Jelképesen ragadványnévvé vagy közvetlenül családnévvé vált olyan esetekben, amikor valaki szalmával dolgozott, cséplésnél, nyomtatásnál a szalmát forgatta, hordta, kazalba rakta, vagy szalmából készített használati tárgyakat: kosarat, méhkast stb.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén, különösen Szeged környékén gyakori.

Szalóki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szalóki 1619, Szalóky 378, Szalóki, Szaloki 34. Más változatokkal együtt összesen: 2033.

Eredete Szalók nevű településeink névadó személynevének két magyarázata is ismert. Egyik szerint a szláv *Slavъkъ személynevet vette át a magyar nyelv. Másik szerint az ótörök 'balkezes' jelentésű *Solaq* névnek még a Honfoglalás előtt a magyar névkincsbe kerülése a helynév alapja. A szláv eredetű név a magyarban névkezdő mássalhangzó-torlódását -a- bontóhanggal oldotta föl, a név belseji -av- pedig teljesen szabályosan (-av- > -au- > -ó- úton) változott. Az ótörök név magánhangzó-változásai még a Honfoglalás előtti, ősmagyar korra nyúlnak vissza (-a- > -u- záródás), ami az ómagyar kor idején nyitódással (-o- > -a-; -u- > -o-) folytatódott. mindenéppen pusztá személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) alakult ki a Szalók településnév Fejér, Gömör, Heves, Sáros, Szepes, Veszprém és Zemplén vármegyében. Ezek bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén gyakoribb, ez a szláv eredetet támasztja alá.

Szalontai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szalontai 2204, Szalontay 148, Szalontaj. Más változatokkal együtt összesen: 2354.

Eredete A szláv eredetű 'ígéret és béke' jelentésű *Sulimir* vagy az 'ígéret és hála' jelentésű *Sulislaw* keresztnévnek a lengyelben kialakult *Suleta* [*Szulenta*] alakja kerülhetett a magyarba. Itt létrejött a magánhangzó-harmónia, az -u- nyitódott -a-vá, és *Szalonta* lett belőle. Ez a személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnávvé lett Bács, Baranya, Bihar, Borsod, Komárom vármegyében. Ezek közül bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Szaniszló

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szaniszló 1888, Szaniszlo 20. Más változatokkal együtt összesen: 1938.

Eredete Előzményének, a szláv eredetű *Stanislaw* keresztnévnek a jelentése 'áll és dicsőség', vagyis 'állhatatos, szilárd és dicsőség, hála'. A Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében) *Stanislaus* alakban szerepel. A magyar névkincsbe azonban még a szlávból került be. Itt a név eleji mássalhangzó-torlódás a -t- elhagyásával oldódott föl, a név végi -aw pedig -au-n keresztül alakult szabályosan -ó-vá. A Szaniszló név igen kedvelt volt az Árpádok korában, és az Anjou-kor elején is előfordult. Mint minden gyakran használt keresztnévből, ebből is apai családnév lett 'Szaniszló fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén Borsod, Abaúj, Zemplén, Ugocsa megyére jellemző.

Kettős nevei A Szaniszló-Bénus (21) névkapsolatban többször előfordul.

Szántai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szántai 1839, Szántay 114, Szantai, Szántói 104, Szántóy; Szántoji; Szánti 110. Más változatokkal együtt összesen: 2297.

Eredete Ismeretlen eredetű tőböl származó szánt igénk folyamatos melléknévi igeneve az eredeti *számtáj* alakból fejlődött (első ismert oklevelünkben, a Veszprémvölgyi apácák 1002 előtti adománylevelében még így szerepel). Az -áj végződés szabályos változással -au alakon keresztül -ó-vá lett. Mint sok folyamatos melléknévi igénév, ez is főnevesült, és foglalkozásra utaló szóvá vált. Olyan települések kapták meg helynévüül, ahová a királyi földet művelőket, szántókat telepítettek. Ilyen volt Abaúj, Bács, Baranya, Bihar, Bodrog, Csongrád, Fejér, Heves,

Hunyad, Kolozs, Komárom, Közép-Szolnok, Moson, Nógrád, Pilis, Somogy, Sopron, Szabolcs, Tolna, Veszprém, Zala vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A helynevek többsége akkor vált családnévvé, amikor még *Szántay* alakja volt a település nevének, és a **Szántay* képzős formából kiesett a -γ- hang. Az így keletkezett *Szántai* nevek némelyike az -ai magánhangzó-találkozás (hiátus) miatt elvesztette az -a- tővéghangját, és *Szánti* családnév lett belőle.

Elterjedtsége Pest környékén, Pesttől északkeletre gyakoribb.

Kettős nevei A *Szántai-Kis* (68) és a *Szánti-Pintér* (27) családnévben többször előfordul.

Névváltoztatás Néhányan, *Karagyona*, *Pröszl*, *Spelják* és *Weisz* nevűek vették föl magyarosítási céllal a XIX. században.

Szántó

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szántó* 9832, *Szánto* 154, *Szantó*, *Szanto* 20; *Szánthó* 245, *Szántho*, *Szanthó*, *Szanho*; *Zántó* 15, *Zanto*, *Zánthó* 70. Más változatokkal együtt összesen: 10 365.

Eredete Ismeretlen eredetű tőből származó *szánt* igénk folyamatos melléknévi igeneve az eredeti *számtáj* alakból fejlődött (első ismert oklevelünkben, a Veszprémvölgyi apácák 1002 előtti adománylevelében még így szerepel). Az -άγ végződés szabályos változással -au alakon keresztül -ό-va lett. Mint sok folyamatos melléknévi igenév, ez is főnevesült, és foglalkozásra utaló szóvá vált. A királyi birtokok megművelőit neveztek így a középkorban. Előfordulhatott, hogy később is megkapták valaki ragadványnévként, majd családnévként, ha szépen, a többieknél jobban szántott. A Z-vel kezdődő alakok régebbi helyesírásra utalnak.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, a Dunán túl, különösen a Balaton környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Nyilván asszimilációs lehetőségét kihasználva meglepően sokan magyarosítottak erre a XIX. században, többek között *Bauer*, *Szokán*, *Szpivák*, *Sztrazsovecz*, *Ackerhalt*, *Akkermann*, *Büchler*, *Feigelstock*, *Herskovits*, *Herzfeld*, *Landsteiner* nevűek. Néhányan, *Fülei*, *Káplár*, *Palkó*, *Varju*, *Zsizsik* nevűek más célból vették föl.

Szanyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szanyi* 2495, *Szanyí*; *Szani* 71, *Szany*; *Szányi* 39; *Zanyi* 20, *Zányi* 49. Más változatokkal együtt összesen: 2753.

Eredete Az alapjául szolgáló helységnév eredete vitatott. Az egyértelmű, hogy török közszóból ered, de arról megoszlanak a vélemények, hogy ez a kun 'jó fejedelem' jelentésű *sejjan* szó, illetve annak pusztá előtagja, a *sain* 'jó' jelentésű szó, vagy a 'gyík' állatnév jelentésű *sajyan* [szájghán], esetleg a csuvasos 'ragyogó, pompás' vagy 'csípő, medencecsont' jelentésű *san* szó. mindenéppen valamely török nyelvből került be személynévként a magyar névkincsbe, és magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett belőle Sopron vármegyében. (A Bihar és Torontál vármegyei *Szaján* nevű települések is hasonló eredetre vezethetők vissza, s azokból is kialakulhattak a *Szani*, *Szanyi* családnevek.) Bármelyik település megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A Z-vel kezdődő alakok régiek írásváltozatok, s azok is Sz-szel ejtendők.

Elterjedtsége Északkeleten és a Dunán túl, különösen Vas megyében gyakori, s ez utóbbi arra utal, hogy a Sopron megyei település neve nagyobb számban került a családnevekbe.

Kettős nevei A *Szanyi-Nagy* (50) névkapsolatban többször előfordul.

Szappanos

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szappanos* 1523, *Szapanos*, *Szappanyos* 56, *Szapanyos*; *Szapponyos*. Más változatokkal együtt összesen: 1598.

Eredete A *szappan* nemzetközi vándorszó. A magyarba valószínűleg az olaszon keresztül (esetleg délszláv közvetítéssel) került be. Itt kapta meg 'valamivel ellátott' vagy 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőjét.

Családnévként tehát 'szappan birtoklója, rendszeres használója', de valószínűbben 'szappant főző, szappant készítő, azt áruló, azzal kereskedő' jelentésben terjedt el.

Elterjedtsége Pesttől délkeletre kissé gyakoribb. Az -ny-et tartalmazó változatok Paks és Bátaszék környékiek (többségük Györkönyből való).

Száraz

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Száraz 2056, Szaraz. Más változatokkal együtt összesen: 2106.

Eredete Az ósi, finnugor eredetű *sárā- igető már a magyarban kapta meg a cselekvés eredményére vonatkozó -z képzőjét. Jelentése 'kiszáradt, lesoványodott, összetöpörödött' volt. Viszonylag korán, már a XVI. században megjelent az 'egyszerű, szigorú' jelentése is. Családnévvé tehát külső és belső tulajdonság alapján egyaránt válthatott. Jelentése 'szikár, sovány, beteges személy fia, leszármazotta' vagy 'kedélytelen, szigorú, kimért jellemű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén, a Dunántúl keleti részén és a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Kettős nevei A Száraz-Nagy (37) névkapszolatban többször előfordul.

Szarka

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Szarka 6240, Szárka; Szaraka 17, Szaráka 30; Zarka 249. Más változatokkal együtt összesen: 6749.

Eredete Szláv eredetű madárnevünk valószínűleg valamely délszláv nyelvből *szaraka formában került be a magyarba. Ezt őrizi néhány három szótágú családnévünk. Nagy többségében azonban a kétnyíltszótagos tendencia szerint a második szótag -a- hangja kiesett, s két szótágú lett a közső. Családnévvé külső és belső tulajdonság alapján egyaránt lehetett. Jelentése 'tarka öltözeti, cifra ruhában járó' vagy 'sokat beszélő, hosszan fecsegő', esetleg 'csillagogó holmikat, fénylező ékszeret kedvelő', végül 'tolvaj, enyveskezű'. A Z-vel kezdődő nevek régi írásmódot tükröznek, de ezek helyes ejtése is Szarka.

Elterjedtsége A nyelvterület egészén megtalálható, az ország keleti, északkeleti részén kissé gyakoribb, Erdélyben ritkább.

Kettős nevei A Szarka-Kovács (206) névkapszolatban sokszor előfordul.

Szarvas

Típusa Foglalkozásra, esetleg tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Szarvas 4434, Szarvás. Más változatokkal együtt összesen: 4439.

Eredete Alapszava az ósi, finnugor eredetű szarv szavunk, amely a magyar nyelv önálló életében kapta meg a 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzőt. A 'szarvas állat' jelzős kifejezésből lett azután tapadásos jelentésávitellel állatnévvé. Családnévvé válása leginkább szimbolikusan történt. Mindazok megkaphatták, akik valamilyen kapcsolatban voltak szarvasokkal: vadászták, felügyelték élőhelyeiket, örizték az állományt, földolgozták az elejtett állatokat stb. Ugyanakkor az öltözködésükben szarvasbőrt viselőkre is ráragadhatott.

Elterjedtsége Az ország keleti, északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, elsősorban Hirsch, Hersch, Hürsch, Hirschl, Hirschler, Hirschmann, Hirschenhauser nevűek választották névmagyaráositási céllal új családnévül a XIX. században.

Szász

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai Szász 7464, Szasz 54. Más változatokkal együtt összesen: 7555.

Eredete Talán az ófelnémet 'rövid kard, tőr, kés' jelentésű sahs a népnév eredete. Hozzánk valószínűleg szláv közvetítéssel került. A magyarban a jelentése 'szepességi vagy erdélyi német' volt. Mint minden népnévből, ebből is nagyon sok családnév lett. Ugyanis ragadványnévül vagy közvetlenül családnévként olyanok is megkaphatták, akiknek csak annyi köze volt a szászokhoz, hogy hasonló öltözettel viseltek, beszéltek a nyelvet, arról a vidékről, szomszédságukból származtak, vagy szász nyelvűnél voltak szolgálatban.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Erdélyben gyakoribb. A XIX. században sok *Schlesinger*, néhány *Sztanek*, *Particska*, *Rosenfeld*, *Scheibenreif*, *Schimscheimer* nevű vette föl névmagyaráositási céllal.

Szászi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szászi* 1008, *Szászy* 36; *Szaszi*. Más változatokkal együtt összesen: 1048.

Eredete Talán az ófelnemet 'rövid kard, tőr, kés' jelentésű *sahs* a népnév eredete. Hozzáink valószínűleg szláv közvetítéssel került. A magyarban a jelentése 'szepességi vagy erdélyi német' volt. A népnévből igen korán keletkeztek személynevek, s a birtokukba jutott település magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) *Szász* lett. Ugyanakkor a lakosok nemzetiségtől is eredhet a település neve 'szásszok lakta helység' jelentéssel. *Szász* nevű település volt Abaúj, Bereg, Gömör, Heves, Kolozs, Küküllő, Pest, Tolna, Torda, Ugocsa, Valkó, Zólyom vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl, annak is a déli részén gyakoribb.

Szatmári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szatmári* 7068, *Szatmáry* 262, *Szathmári* 898, *Szathmáry* 533; *Szatmari* 11, *Szatmary*; *Szathmari*; *Szakmári* 184, *Szakmáry* 157. Más változatokkal együtt összesen: 9218.

Eredete Valószínűleg az ótörök 'elad, árul, árusít, kereskedik' jelentésű *sat-* ige a török személynév alapja, amely még a Honfoglalás előtt bekerült a magyar névkincsbe. A csuvásból **Szatmaz*, a köztörökbeli **Szatmar* formában lett magyar személynévvé, s mindenkor jelentése 'nem eladó'. Óvónévnek tekinthető, amelyhez erős hiedelem járult: kizártá az újszülöttnek rabszolgásorba való kerülését. Mindkét névalakból puszt személynévként, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Fejér, Pest, Szatmár, Vas vármegyében. Bármelyikhez hozzákerülhetett az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A -k-t tartalmazó alakok másodlagosak, a *Szatmár* formák az eredetiek.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, köztük *Szokolik*, *Diemansberger*, *Fogt*, *Fritz*, *Frosch*, *Gottlieb*, *Halper*, *Hirsch* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században. Egy *Gecze* és egy *Izsák* névcseréje ismeretlen indokú.

Szebeni

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szebeni* 777, *Szebeny* 33, *Szebenyi* 512. Más változatokkal együtt összesen: 1342.

Eredete A szláv 'som' jelentésű **sviba* szó először pataknevvé, abból pedig a mellette fölépült település nevévé vált Bihar, Sáros, Temes vármegyében. Ezek bármelyikéből 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév alakult. A nevek többsége a Szeben vármegyei Nagyszeben városnévből jöhetett létre. Az -n > -ny szabályos változás (palatalizáció).

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Egyetlen *Fey* nevű család választotta a *Szebenyi* nevet magyarosításra a XIX. században, többen *Szebényi* és *Szebönyi* névre változtattak, de az utóbbi már nem szerepel a mai magyar családnevek között.

Szécsényi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szécsényi* 1570, *Szécsenyi* 23, *Szecsényi*, *Szécsény* 76, *Szecsény*; *Széchényi* 33, *Széchenyi* 228. Más változatokkal együtt összesen: 1950.

Eredete A régi magyar népnyelvben volt egy szláv eredetű, 'irtás, erdővágás' jelentésű *szécs* szó, amiből különböző falvak határában helynév lett. Az oda épült települések pedig megkapták az addigi területnek a nevét -n ~ -ny névszóképzővel megtoldva. *Szécsen* ~ *Szécsény* nevű településünk volt Arad, Nógrád, Somogy, Sopron, Vas vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A magyar nyelvterület közepe táján gyakoribb, bár majdnem mindenhol megtalálható.

Névváltoztatás Néhányan, *Schönberger* és *Torner* nevűek vették föl a XIX. században.

Szécsi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szécsi 3147, Szécsy 43, Szétsi, Széchi, Széchy 51; Szechy, Szecsi. Más változatokkal együtt összesen: 3267.

Eredete A régi magyar népnyelvben volt egy szláv eredetű, 'irtás, erdővágás' jelentésű *szécs* szó, amiből különböző falvak határában helynév lett. Az oda épült települések pedig megkapták az addigi területnek a nevét. Ugyanakkor számításba jöhet a településnevek személynévi eredete is.

Igen sok *Szelcs*, *Szecs* ~ *Szécs*, *Szecse*, *Szecső*, *Szecsőd* nevű településünk volt, amelyek egy része nem eredhet a szláv *sek* ~ *szece* > magyar *szécs* szóból. Az ótörök 'patak, csermely' jelentésű *selc-* szó törökben való névvé válása után kerültek be a magyar névkincsbe a sokszor előforduló fönti személynevek. Ezek pusztta személynévként, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) váltak településnevekké. *Szécs* nevű település volt Fejér, Gömör, Közép-Szolnok, Sáros, Somogy, Zemplén vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, több *Schwartz*, továbbá *Deutsch*, *Fried*, *Glück*, *Schlesinger*, *Schön*, *Schreiner*, *Sefcsik*, *Springer*, *Stein* és egy *Balogh* nevű család vette föl a nevet a XIX. században.

Szedlák

Típusa Társadalmi helyzetre, foglalkozásra utaló, szláv családnév.

Változatai Szedlák 945, Szedlják 17, Szedljak 18, Sedlák 147. Más változatokkal együtt összesen: 1127.

Eredete A szláv szó eredeti jelentése 'helyhez kötött jobbágy'. Később 'paraszt, földműves, mezőgazdaságban dolgozó' személy értelmű lett. Társadalmi helyzetre utaló szóból, foglalkozásnávból minden nyelvben gyakran alakul közvetlenül vagy ragadványnév közbejöttével családnév. Jelentése 'röghöz kötött jobbágy társadalmi helyzetű, földműves foglalkozású személy', majd később 'Szedlák' nevű ember fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Balaton északkeleti szélén és a nyelvterület északi részén, Borsod megyében gyakori.

Szegedi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szegedi 7622, Szegedy 143, Szeghedi; Szegedi 101; Szögedy 277, Szögedy, Szőgedi. Más változatokkal együtt összesen: 8192.

Eredete Alapszava, ősi, ugor eredetű, 'ék' jelentésű *szög* szavunk 'ék alakú földterület', 'szeglet' jelentésűvé is bővült. A szó 'valamivel ellátott' jelentésű -d képzős változata olyan vidékek helynevévé vált, ahol völgynek a szöglete vagy folyótalálkozás ék alakú földterülete található. Erre a helyre épült falu neve is *Szeged* lett. Ilyen nevű településünk volt Baranya, Borsod, Csongrád, Szabolcs, Temes, Zala vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnév alakult belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb. Érdekes, hogy a *Szögedy* alakok többségükben északon, északkeleten, Heves és Borsod megyében találhatók.

Névváltoztatás Néhányan, *Szalenberger*, *Fischer*, *Fröhlich*, *Schlésinger*, *Schneider*, *Schrof* nevűek erre magyarázottak a XIX. században.

Szegi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szegi 671, Szeghi 12, Szeghy 121; Szögi 947, Szöghi 16, Szöghy 32, Szögi, Szőghy. Más változatokkal együtt összesen: 1814.

Eredete Alapszava, ősi, ugor eredetű, 'ék' jelentésű *szög* szavunk 'ék alakú földterület', 'szeglet' jelentésűvé is bővült. Amely falu ezen a szegleten vagy környékén épült, vagy önmagában, vagy összetételben megkaptá a *Szög* ~ *Szög*, *Szegfalu*, *Szegfalva*, *Szeglak*, *Szeghalom*, *Szegliget* ~ *Szögliget* stb. nevet. Ilyen nevű települések voltak

Bács, Baranya, Békés, Csongrád, Hunyad, Szatmár, Szabolcs, Temes, Torna, Torontál, Valkó, Zala, Zemplén vármegyében. Az utótag sokszor lekopott, elmaradt a helynév végéről, s a *Szeg* ~ *Szög* előtag megkapta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

A *szeg* szóból, mint szúrásra alkalmas eszközből vagy 'erős karó, földbe vert tartórúd' jelentésben személynév is lett az Árpádok korában. Ennek -i birtokjeles alakja is családnévvé válhatott. Akkor jelentése 'Szeg ~ Szög nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A *Szegi* elterjedt az egész nyelvterületen, a Dunán túl kissé gyakoribb, Erdélyben pedig ritkább. A *Szögi* alak Csongrád megyére, Szeged környékére jellemző.

Szegő

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szegő* 911, *Szeghő* 101, *Szegö* 20, *Szeghö*; *Szegheő* 18, *Szegheö*. Más változatokkal együtt összesen: 1053.

Eredete Két magyarázata is lehetséges. Egyik vélemény szerint az ősi, finnugor eredetű, 'tör' jelentésű *szeg* ige melléknévi igenévi alakja olyan személyre vonatkozott, aki valamit tör (követ, kendert, gallayat stb.). Ebből foglalkozásra utaló ragadványnév lett.

Mások szerint a *szeg* névszóból, mint szúrásra alkalmas eszközből vagy 'erős karó, földbe vert tartórúd' jelentésben személynév is lett az Árpádok korában. Több kicsinyítő képzővel is kiegészült ekkor: *Szega*, *Szege*, *Szegő*, *Szegus* stb. Családnévként ma is él a *Szegh* (28), *Szege* (13), *Szegecs* (23), *Szeges* (26) és a névcikk élén álló *Szegő* alakváltozataival együtt. Az egyéni névből apanévi családnév vált 'Szegő' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén, Borsod megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, több *Schwartz*, *Schlesinger*, néhány *Szeginyak*, *Singer*, *Spitzer*, *Stern* nevű választotta magyarosításra a XIX. században.

Székely

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Székely* 12 065, *Szekely* 56. Más változatokkal együtt összesen: 12 319.

Eredete *Székely* népnevünk igen vitatott eredetéről ma sem lehet biztosat mondani. Az talán elfogadható, hogy első jelentése 'őr, határőr' volt, s minden veszélyes védelmi területen élő népcsoportot így hívtak, majd később szűkült le jelentésköre a ma Erdélyben élő *székelységre*. Mint minden nép- és népcsoportnél gyakori személynévvé vált, mivel a hozzájuk hasonlóan öltözködők, viselkedők, közelükben élő, felőlük átköltözök is megkaphatták ragadványnévül, a ragadványnévből vagy a fönti motivációk alapján közvetlenül lett családnév.

Elterjedtsége A Dunántúl északkeleti részén, a Dunától keletre, különösen Erdélyben gyakori.

Kettős nevei A *Székely-Szabó* (42) névkapszolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Nyilván asszimilációs céllal hihetetlenül sokan választották új névül a XIX. században, közülük gyakoribbak: *Sztarill*, *Schächter*, *Schwartz*, *Singer*, *Schlesinger*, *Schreder*, *Sellinger*, *Sonnenfeld*, *Spitzer*, *Stern*, ritkábbak: *Szabatovicz*, *Szeipel*, *Szekler*, *Szekora*, *Szeykova*, *Szlamá*, *Sztah*, *Sztárcsevics* stb.

Szekér

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szekér* 1550, *Szeker* 92. Más változatokkal együtt összesen: 1642.

Eredete Feltehetőleg óiráni eredetű *szekér* szavunk vagy a Honfoglalás előtt került a magyarba, vagy még ugor kori jövevény szó. Családnévvé válása lehetséges a *szekérgyártó*, *szekérvezető*, *szekérhajtó* foglalkozásnevek rövidüléséből. De lehet szimbolikusan a *szekér* tulajdonosára, *szekérrel* való foglalkozásra utaló családnév is.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati, északnyugati részén gyakoribb.

Szekeres

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szekeres* 10 600, *Sekeres* 11. Más változatokkal együtt összesen: 10 631.

Eredete Alapszava, *szekér* szavunk feltehetőleg óiráni eredetű, vagy a Honfoglalás előtt került a magyarba, vagy még ugor kori jövevényiszó. A 'valamivel ellátott', 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt a magyar nyelvben vette föl. Családnévi jelentése vagy 'szekér tulajdonosának a fia, leszármazotta' vagy 'szekérrel fuvart, szállítást végező személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elszórtan megtalálható, Nagykanizsa és Szeged környékén valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Sleininger*, *Slezinger* és *Vozár* nevűek vették föl névmagyaráositási céllal a XIX. században.

Szél

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szél* 2092, *Széll* 2563; *Szel*, *Szell*. Más változatokkal együtt összesen: 4707.

Eredete Ősi ugor kori *szél* szavunk jelentése 'valaminek a vége, határa'. Családnévből valamely település végén, határán, *szélén* lakók kapták meg.

Elterjedtsége A Dunántúl délkeleti részén és a Dunától keletre, Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Névmagyaráositásra több *Schlésinger*, egy-egy *Windt*, *Szlenka*, *Altenhatter*, *Schacherl*, *Schönberger*, *Schwarz*, *Sonnenschein*, *Steiner* nevű használta föl a XIX. században.

Szeleczki

Típusa Helynévi eredetű, szláv vagy magyar családnév.

Változatai *Szeleczki* 733, *Szeleczky* 253, *Szeletzky*, *Szelecki* 42, *Szelecky*, *Szeleszki*; *Szeléczky*; *Szeleczkei* 47. Más változatokkal együtt összesen: 1088.

Eredete Több helységnévből is keletkezhetett. Egyik a 'levegőmozgás' jelentésű *szél* szóból alakult személynév. Ennek -e birtokjeles alakja vált településnévvé 'Szélé, Szél birtoka, tulajdona, faluja' jelentéssel. Másik a szláv eredetű, 'kis falu, falucska' jelentésű *Szelce* ~ *Szelec* településnév. Ilyen településnevek voltak Gömör, Nógrád, Pest, Pozsega, Torontál, Trencsén, Valkó, Vas, Zala vármegyében. Bármelyikhez járulhatott a szlovák 'onnan/oda való' jelentésű -szki képző, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett. Ugyanakkor volt *Szeleck* nevű településünk is Valkó vármegyében. Ehhez járulhatott a magyar 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és szintén eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Pesttől délre, Pest környékén gyakoribb. A települések egy részét itt szlovákok alapították újra, így valószínűbb a családnév szlovák eredete.

Szelei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szelei* 679, *Szeley*, *Szeli* 343, *Szely*; *Szellei* 14, *Szelle* 11; *Zelei* 1440, *Zeley* 45, *Zellei* 144. Más változatokkal együtt összesen: 2786.

Eredete Az ótörök eredetű és 'levegőmozgás' jelentésű *szél* szavunk gyakori személynév lett az Árpádok korában. *Szele* ~ *Zele* alakjából településnév jött létre Baranya, Győr, Nógrád, Pest, Somogy, Torontál, Zala vármegyében. A falunév végén szereplő -e vagy birtokjel, s akkor jelentése 'Szelé ~ Szélé, Szel ~ Szél' nevű személy faluja', vagy a személynévhez tartozó kicsinyítő képző, s akkor a jelentése 'Szele' nevű személy birtoka, faluja'. Az így keletkezett településnevekhez hozzákapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb mind a *Szelei*, mind a *Zelei* alak.

Névváltoztatás *Szelei* nevet egy *Spitzer*, *Szellei* alakot egy *Seiler*, *Zelei* nevet pedig két *Zuckerndl* nevű család vett föl a XIX. század folyamán.

Széles

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Széles* 3040, *Szélles*, *Szélyes* 60, *Széllyes*; *Szeles* 1740, *Szelyes*, *Szeless* 10, *Szelles*. Más változatokkal együtt összesen: 4878.

Eredete Két név egybeesése, amelyeket a régi helyesírás bizonytalansága miatt nem lehet különbözőként eldönthetni. Ősi ugor-kori szél szavunk jelentése 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzővel a szélek egymástól való nagyobb távolságára utal: 'nagy kiterjedésű, hatalmas, vaskos, zömök'. Családnévként mindenkorban különböző tulajdonság, amely lehet 'széles homlok, arc, váll, mell; vaskos, zömök alkat, termet'. Jelentése tehát 'a fölsorolt alkatú személy fia, leszármazotta'.

A másik név az ótörök eredetű, 'légáram, levegőmozgás' vagy 'lélegzet, szusz', de igen korán már 'béláz' jelentésű szél szavunkból származik. A 'valamivel ellátott', 'valamiben bővelkedő' jelentésű magyar -s képzővel olyan különböző tulajdonságra utal, ami a személy jellemző, föltűnő sajátsága volt: lélegzéskor erősebb hangot adott, gyomorműködése sok szelet termelt. A belső tulajdonságra utalás ('szeleburdi, meggondolatlan, megfontolatlanul cselekvő, nyugtalan') igen korán, már a XV. század elején megjelent, s ez is figyelembe vehető a ragadványnevek, családnevek kialakulásakor.

Elterjedtsége Mindkét alapnév a Dunántúl keleti részétől északra és keletre gyakoribb. A Szélyes írású formák palóc vidékekre jellemzők.

Szemán

Típusa Foglalkozásra vagy társadalmi helyzetre utaló, német vagy szláv családnév.

Változatai Szemán 2515, Szémán 64, Széman 113, Szémann 44, Szeman, Szemann; Zemán 58, Zéman 83, Zeman 37, Zémán; Zémann 30, Zemann 14, Zemánn. Más változatokkal együtt összesen: 2975.

Eredete A 'vidéki nemes, kisnemes' jelentésű szó egyesek szerint az ófelnémet *säer 'magvető' és man 'ember' jelentésű szavak összetétele. Mások szerint a németbe a cseh 'mag' jelentésű semen került be jövevényiszóként, s népetimolójával abból alakult fönti jelentéssel a Zemann. Foglalkozásra, társadalmi állásra vonatkozó családnévvé válása mind a német, mind a szláv nyelvekben megtörtént. Magyarországon a szlovák telepítések hozták be a névkincsbe.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén, Borsod, Abaúj, Zemplén megyében gyakoribb.

Szemes

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szemes 1465, Zemes. Más változatokkal együtt összesen: 1470.

Eredete Alapszavának, ősi uráli eredetű szem szavunknak a 'valamivel ellátott' -s képzős alakja a magyarban alakult ki. Jelentése 'föltűnően nagy, szép, különös szemű' Különböző tulajdonság megjelölése alapján vált ragadványnévvé, majd abból vagy attól függetlenül családnévvé. Mivel 'élelmes, leleményes, ötletes, találékony' jelentése is igen korai, belső tulajdonság alapján is ragadványnévvé és családnévvé válhatott. Mivel pogánykori személyneveink között is gyakori volt, apanévként is családnév lehetett belőle 'Szemes' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunán túl, elsősorban Szombathely környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány Augenstein és egy-egy Eigner és Stauber nevű választotta magyarosítás céljára a XIX. században.

Szénási

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szénási 2897, Szénásy 69, Szénássy 83; Szénasi, Szenasi. Más változatokkal együtt összesen: 3062.

Eredete Alapszavából, szláv eredetű széna szavunkból a magyar 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzővel gyakori helynév vált. Az ilyen nevű területen vagy mellette fölápult település szintén megkapta a Szénás nevet. Ilyen nevű falu volt Arad, Baranya, Békés, Csongrád, Hunyad, Temes, Torna, Zaránd vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre, az Alföld nyugati, délnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több Hay és Kratochvil, néhány Heuer, Czigler, Neuhaus, Stieglmayer nevű vette föl a XIX. században.

Szendi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szendi 1312, Szendy 100; Szendei 40, Szendey. Más változatokkal együtt összesen: 1600.

Eredete Alapszavának, ősi uráli eredetű *szem* szavunknak kicsinyítő vagy 'valamivel ellátott' jelentésű -*d* képzős alakja a magyarban alakult ki. Az így létrejött **szemd* szóban az -*m*- szabályosan igazodott a mellette álló -*d*-képzési helyéhez, és *Szend* személynév alakult ki, amelynek jelentése 'szemecske, szemes'. Puszta személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév jött létre Abaúj, Borsod, Fejér, Komárom, Somogy, Tolna, Torda vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Apai családnév kialakulhatott a *Szemd* ~ *Szend* személynévből -*i* birtokjellel is. Akkor a jelentése 'Szemd ~ Szend nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részén gyakoribb.

Kettős nevei A Szendi-Horváth (101) névkapcsolatban sokszor előfordul, s ennek nagy része Orosházán él, de a Szendi-Joó (40) kettős név sem ritka.

Névváltoztatás A XIX. században csupán két Schmalcz, valamint egy-egy Golnhoffer és Strasser nevű vette föl magyarosítás céljából. (Sokkal többen választották a Szendei formát, jöllehet *Szende nevű településünk valószínűleg nem volt a középkorban.)

Szendrei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szendrei 3153, Szendrey 343; Szendrej; Szendrői 245, Szendrőy 38, Szendrői 10, Szendrőy. Más változatokkal együtt összesen: 3812.

Eredete Az alapjául szolgáló hely-, illetve személynév eredetére több elképzelés is ismeretes. Egyesek az ősi, uráli eredetű *szem* szónak az -*r* kicsinyítő képzős változatát (*Szemere*) keresik benne. Mások a szláv, bizonytalan jelentésű (talán 'mag és társ') Semidroh ~ Semidrog névben vélik az eredet megoldását. Ismét mások az ismeretlen eredetű, 'könyű álommal alszik, szunnyad; ámul, csodálkozik' jelentésű **szender* igének folyamatos melléknévi igenévi alakjára gyanakodnak. Ezt ugyan csak a XVI. század elejéről tudjuk adatolni, de 'békesség, nyugalom' jelentésben és *nenderetenneg* formában már a XIV. században is előfordult.

Sendur ~ *Chendur* személynévi adatát már a XII. században följegyezték. Tehát a régi **szenderey* melléknévi igenévnek a továbbképzés nélküli változata szabályosan alakult **szendereü* > *szendreü* > *szendrő* formára. Az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzős változata pedig **szendereyi* > *szenderei* > *szendrei* úton jött létre. Bármelyik véleményt is fogadjuk el, a Szendrő személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév keletkezett Borsod, Gömör, Temes vármegyében. Ezek mindegyikéhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, a Szolnok–Debrecen vonaltól északkeletrre gyakoribb.

Névváltoztatás Szendrei nevet vett föl a XIX. század folyamán több Szajsz, néhány Szeibeczeder, Kohlmann, Lippert, Schlesinger, Steinberger, Süssenstein, Wagner nevű, míg a Szendrői nevet választotta a Csepecz, Schön, Schönfeld, Schrikker, Strauber, Stromayer nevűek közül egy-egy család.

Szente

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szente 2341, Szenthe 53, Szenteh; Szende 194; Zente, Zenthe. Más változatokkal együtt összesen: 2699.

Eredete A latin *sanctus* jelentése 'tiszta erkölcsű, feddhetetlen, ártatlan, jámbor, tiszteletre méltó', majd 'magasztos, sérthetetlen, Istennek tetsző, Istennek szentelt' volt. Az óegyházi szláv svētъ [szvent] a magyarba valamely délszláv nyelven keresztül került be, és szókezdő mássalhangzó-torlódását a -*v*- kivetésével fölöldva *szent* alakúvá vált. Elsődleges jelentései alapján gyakori személynévvé lett különböző kicsinyítő képzőkkel. Az -*e* birtokjellel vagy -*e* kicsinyítő képzővel ellátott alak apai családnévvé vált 'Szenté, Szent vagy Szente nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Az -*n*- melletti -*t*- sokszor zöngésült -*d*-vé, s így jöttek létre a Szende nevek. (Ez utóbbiaknak azonban az ősi finnugor *szem* kicsinyítő vagy 'valamivel ellátott' jelentésű -*d* képzős és -*e* birtokjeles alakjából való levezetése is elképzelhető.)

Elterjedtsége A Tisztáktól nyugatra, a Dunántúl északi részén gyakoribb.

Névváltoztatás Míg a Szente formára csak egy Spitzer nevű magyarosított, a Szende nevet igen sokan, köztük Schlesinger, Schön, Schwarz, Schwarczkopf, Sonnenfeld, Spiller, Spitzer, Steiner, Stern nevűek vették igénybe a XIX. században.

Szentei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szentei* 60, *Szentey* 23; *Szentai* 29, *Szenti* 283; *Zentai* 1810, *Zentay* 59, *Zenthay*. Más változatokkal együtt összesen: 2268.

Eredete Alapszavának, szláv eredetű *szent* jövevényszavunknak a jelentései közé tartozott a 'jámbor, kegyes, vallásos, áhitatos, templomjáró'. Belső tulajdonság alapján személynevek alakulhattak belőle. A végükön található -a ~ -e lehetett birtokjel, és így váltak településnevekké 'Szent' nevezetű személy faluja, birtoka' jelentéssel. Lehettek azonban kicsinyítő képzők is, akkor pedig a települések magyaros névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) keletkeztek 'Szenta ~ Szente (a régi följegyzésekben Zenta) nevű személy faluja' jelentéssel.

Szenta ~ Szente ~ Zenta nevű település volt Győr, Csanád, Csongrád, Nógrád, Pilis, Somogy, Zemplén vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Legvalószínűbb, hogy a családnevek túlnyomó többsége a régen Csongrád, később Bács-Bodrog vármegyei *Zenta* írásmóddal rögzült délvidéki település nevéből ered. Földrajzi elhelyezkedése is ezt támasztja alá.

Elterjedtsége A régi Török Hódoltság területén gyakoribb ma is az előfordulása.

Névváltoztatás A XIX. században *Gerdelits*, *Heilbrunn*, *Pirniczer* nevűek vették föl névmagyarosítási céllal.

Szentesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szentesi* 2164, *Szentesy* 22, *Szentessy* 36. Más változatokkal együtt összesen: 2245.

Eredete A latin *sanctus* jelentése 'tiszta erkölcsű, feddhetetlen, ártatlan, jámbor, tiszteletre méltó', majd 'magasztos, sérthetetlen, Istennek tetsző, Istennek szentelt' volt. Az óegyházi szláv *svētъ* [szvent] a magyarba valamely délszláv nyelven keresztül került be, és szókezdő mássalhangzó-torlódását a -v- kivetésével fölöldva *szent* alakúvá vált. Elsődleges jelentései alapján megkapta a 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzőt, és gyakori személynévvé vált. Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnev lett belőle Csongrád, Temes, Torontál, Ung, Zaránd, Zemplén vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Mivel a Tiszántúl délkeleti részén gyakoribb, valószínűleg a Csongrád megyei *Szentes* város a családnevek nagyobb részének a forrása.

Névváltoztatás A XIX. században *Szedlarik*, *Duch*, *Elsholz*, *Goldstein*, *Göczl*, *Kreizler*, *Saueracker*, *Stern* nevűek használták föl magyarosítás céljára, míg egy *Kanász* nevű esztétikai okból választotta új névül.

Szentgyörgyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szentgyörgyi* 1546, *Szentgyörgyi* 13, *Szent-Györgyi*; *Szengyörgyi*. Más változatokkal együtt összesen: 1576.

Eredete Alapszava összetett szó. Az összetétel első tagja az óegyházi szláv *svētъ* [szvent] szóból származik, amely a magyarba valamely délszláv nyelven keresztül került be, és szókezdő mássalhangzó-torlódását a -v- kivetésével fölöldva *szent* alakúvá vált. A második tag a görög ' földműves' jelentésű *γεωργός* [georgósz] szó, amely személynévvé vált még a görögben, de a magyarba a latin *Georgius* alak került be. Ennek latin -us végződése elmaradt, a -g-k -gy-vé váltak, aminek hatására a magánhangzó palatális (-ö-) lett. Nagyon népszerű név volt a keresztenység kezdetén, a Martyrologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvében) tíznél több szent és boldog neve. Magyarországon igen sok templom (119) viselte a nevét, s templomáról sok esetben így neveztek el a köréje épült települést is. Mivel majdnem minden vármegyében több *Szentgyörgy* nevű falu is volt, fölsorolásuktól eltekintünk. Bármelyik *Szentgyörgy* településnev megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, a Dunán túl talán valamivel gyakrabban.

Névváltoztatás Többen, köztük több *Zajacsek*, néhány *Szegyony*, *Dovics*, *Friedlender*, *Koczkiek*, *Perlróth*, *Stuppacher*, *Tugyi* nevű vette igénybe névmagyarosítás céljára a XIX. században.

Szentpéteri

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szentpéteri* 1101, *Szentpétery* 221; *Szentréteri*; *Szenpétery*. Más változatokkal együtt összesen: 1347.

Eredete Alapszava összetett szó. Az összetétel első tagja az óegyházi szláv *svetъ* [szvent] szóból származik, amely a magyarba valamely délszláv nyelven keresztül került be, és szókezdő mássalhangzó-torlódását a -v- kivetésével fölöldva *szent* alakúvá vált. A második tag a 'kő, kőszikla' jelentésű görög *πετρος* [petrosz] szó, amelyet talán Jézus Krisztus tett meg keresztnévvé az arámi eredetű Kéfás név által, amikor egyik tanítványának, Simonnak a nevét erre változtatta. A görög fordításban vált a Kéfásból *Πετρος* [Petrosz], ami a latinban *Petrus* lett. Ez a latin forma terjedt el az egész kereszteny világban, s ebben a formában jutott a magyar névkincsbe is. Itt a latin -us végződés elhagyása után a szó végére került -tr mássalhangzó-torlódást (*Petr*) a nyelv -e- bontóhanggal földödötte (*Peter*), a hangsúly hatására pedig megnyúlt az első szótág magánhangzója (*Péter*). Nagyon népszerű keresztnév volt a keresztenység terjedése korában, és száznál jóval többször fordul elő a Matyologium Romanumban (a Római Katolikus Egyház szentjeit és boldogait fölsoroló könyvében).

Magyarországon a középkorban 84 templomot neveztek el tiszteletére, és a templom körül települt falu is *Szentpéter* nevet kapott. Mivel szinte minden vármegyében volt ilyen nevű település (némelyikben több is), fölsorolásuktól itt eltekintünk. A *Szentpéter* nevű falvak bármelyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s ezzel eredetre, származási helyre utaló családnévvált.

Elterjedtsége A Dunától keletre kissé gyakoribb, bár mindenütt előfordul.

Szép

Típusa Apanévi vagy anyanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szép* 4149, *Szeép*. Más változatokkal együtt összesen: 4165.

Eredete Valószínűleg ősi finnugor eredetű *szép* szavunk jelentése a rokonnyelvi megfelelők szerint a Honfoglalás előtt még 'okos, ügyes, leleményes, tevékeny' lehetett, de igen korán kialakulhatott a 'tetszetős, mutatós, gyönyörködtető' jelentése is. Mind férfiak, mind nők neveként gyakran használták az Árpád-korban. Kialakulhatott apai (patronim) és talán jóval ritkábban anyai (matronim) családnévként is. Jelentése 'Szép' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Schön* és egy *Schönberg* névmagyarosítási céllal, egy *Horváth* ismeretlen okból változtatta erre a nevét a XIX. században.

Szepesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szepesi* 3329, *Szepesy* 63, *Szepessi* 30, *Szepessy* 250; *Szépesi*; *Szepsi* 42, *Szepsy* 26. Más változatokkal együtt összesen: 3797.

Eredete Valószínűleg ősi finnugor eredetű *szép* szavunk jelentése a rokonnyelvi megfelelők szerint a Honfoglalás előtt még 'okos, ügyes, leleményes, tevékeny' lehetett, de igen korán kialakulhatott a 'tetszetős, mutatós, gyönyörködtető' jelentése is. Ebből vált személynévvé önállóan is, 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzővel is. A *Szepes* egyéni név magyar névadással településnévvé vált Bihar, Sáros és Szepes vármegyében. Bármelyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Leginkább *Szepes* vármegye, az egész *Szepességre* vonatkozó *Szepes* helynév a családnév alapja. A *Szepsi* alakokban a kétnyíltszótagos tendencia szerint esett ki a második szótág magánhangzója.

Elterjedtsége A Dunától keletre, a Tisza túl gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, több *Czipzer*, *Spisák*, *Spissák*, *Pulvermacher*, *Schön*, *Schönfeld*, néhány *Szeszer*, *Szlovenszky*, *Sztaurovszki* nevű magyarosított erre a XIX. században, és egy *Pál* családnevű valószínűleg azért vette föl a *Szepesi* nevet, mert a kereszneve is *Pál* volt.

Széplaki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Széplaki* 1218, *Széplaky* 36, *Szeplaki*. Más változatokkal együtt összesen: 1257.

Eredete Valószínűleg ősi finnugor eredetű *szép* és a hasonlóképp valószínűleg finnugor eredetű 'lakóhely' jelentésű *lak* szavunk összetételéből igen sok *Széplak* településnév keletkezett a középkorban Abaúj, Arad, Bács, Baranya, Bihar, Csanád, Gömör, Kolozs, Belső-Szolnok, Közép-Szolnok, Küküllő, Nyitra, Sáros, Somogy, Sopron, Temes, Tolna, Vas vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és ezzel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Szepleken*, *Szeplekán*, *Szeplezán*, *Bovanchee*, *Dyk*, *Hipsch*, *Liebhauser* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Szigeti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szigeti* 6449, *Szigety*, *Szigethi* 182, *Szigethy* 524, *Szigetti*, *Szigetty*. Más változatokkal együtt összesen: 7236.

Eredete Alapszava ősi finnugor eredetű *szag ~ szig* igénk, amelynek eredeti jelentése 'tör, vág' volt. Ennek befejezett melléknévi igeneve, a *szeget ~ sziget* jelentése eleinte 'elvágott', 'valamivel elkülönített, körülvett', később általában 'vízzel körülvett hely' jelentést kapott. Ebben a jelentésében sok helynévbe belekerülhetett, s a rajtuk, mellettük félénk település is megkaptá a *Sziget* nevet. Ilyen nevű településünk volt Abaúj, Arad, Baranya, Bodrog, Csanád, Fejér, Győr, Közép-Szolnok, Krassó, Kraszna, Máramaros, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Tolna, Ung, Valkó, Vas, Zala vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, a Dunán túl valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan, köztük több *Szigetschs*, *Spitzer*, *Schönwald*, *Schwartz*, *Singer*, *Spiegel*, *Stauber*, *Steiner*, *Goldstein*, néhány *Szamek*, *Szidlauer*, *Szkákándi*, *Szlamar*, *Szlodicska*, *Sztraka*, *Szuchentrung*, *Szwernticsel* nevű magyarosítási céllal, egy *Bukta* nevű pedig ismeretlen okból vette föl a XIX. században.

Szigetvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szigetvári* 1119, *Szigetváry* 41. Más változatokkal együtt összesen: 1162.

Eredete Ősi finnugor eredetű *szag ~ szig* igénk eredeti jelentése 'tör, vág' volt. Ennek befejezett melléknévi igeneve, a *szeget ~ sziget* jelentése eleinte 'elvágott', 'valamivel elkülönített, körülvett', később általában 'vízzel körülvett hely' jelentést kapott. Ebben a jelentésében sok helynévbe belekerülhetett, s a rajtuk, mellettük félénk település is megkaptá a *Sziget* nevet, névkiegészítőt. Ilyen az íráni eredetű 'erőd, megerősített hely' jelentésű *vár* szavunkkal való összetétel. Ez Somogy vármegyében jelentős erődítmény volt, s a mellette félénk város is átvette a nevét. A településnév 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén, nyugati felén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, köztük *Szivák*, *Huttlész*, *Kludik*, *Litska*, *Löfler*, *Vidovics* nevűek vették föl névmagyarosítási céllal a XIX. században.

Szíj

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szíj* 32, *Szij* 283, *Szíj* 34, *Szjj* 680. Más változatokkal együtt összesen: 1031.

Eredete mindenkorban magyar (belül keletkezésű vagy finnugor eredetű) *szíj* szavunk, amelynek jelentése 'bőrből készült erős szalag'. Az állattartásban és a földművelésben nagyon fontos eszköznek volt a neve. Fölhasználása sokoldalú, készítése jelentős iparága volt a magyarságnak hosszú időn keresztül, és sok embert foglalkoztatott a készítése, forgalmazása, árusítása. Ezek a személyek egyrészt szimbolikusan megkaphatták ragadványnévként, majd abból vagy attól függetlenül családnévként a *Szíj* nevet. Az is lehetséges azonban, hogy a *Szígyártó*, *Szíjkészítő*, *Szíjárus* nevekből rövidült le a *Szíj* név.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Szíjgyártó

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szíjgyártó* 26, *Szíjgyártó* 158, *Szigyárto*, *Szigyártó* 172, *Szigyártó*, *Szigyarto*, *Szigyartó*, *Szíjjártó* 36, *Szíjjártó* 1022, *Szíjjártó* 69, *Szíjjártó* 2215. Más változatokkal együtt összesen: 3775.

Eredete Az összetett szó előtagja mindenképp magyar (belőző keletkezésű vagy finnugor eredetű) *szíj* szavunk, amelynek jelentése 'bőrből készült erős szalag'. Utótagja az ótörök eredetű 'illik, megfelel' jelentésű **yara-* igető magyar változatának (*jár-* ~ *gyár-*) -*t* műveltető és -ó melléknéviigenév-képzős alakja (*jártó* ~ *gyártó*), amelyben a szókezdő *j-* *gy-* vé vált (affrikálódott), de minden két alak megmaradhatott a nyelvjárásokban és a családnevekben. (A nyelvjárásokban is előfordulnak máig ilyen kettős ejtések, pl. *jer* ~ *gyer*.)

A *szíj* az állattartásban és a földművelésben nagyon fontos eszköznek volt a neve. Fölfogásnálása sokoldalú, készítése jelentős iparága volt a magyarságnak hosszú időn keresztül, és sok embert foglalkoztatott. Mint minden foglalkozást jelentő szóból, ebből is gyakori családnév vált. A *Szíjgyártó* alakok a -*jgy-* mássalhangzó-találkozás összeolvadásával is létrejöhettek, majd egyes nyelvjárásokban rövidültek *Szíjjártó* formára.

Elterjedtsége A *Szíjgyártó* alakok csak a Dunától keletre, a *Szíjjártó* formák pedig csak a Dunán túl fordulnak elő. A *Szíjjártó* nevek az egész nyelvterületen nagyjából egyenletes eloszlásban megtalálhatók.

Sziklai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Sziklai* 990, *Sziklay* 67. Más változatokkal együtt összesen: 1057.

Eredete Alapszava, szláv eredetű *szikla* szavunk gyakori helynévvé vált. A közelében létesült településnek a neve is *Szikla* lett Gömör és Zólyom vármegyében. Ezek megkaphatták az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé váltak.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Valószínűleg a jelentése következtében népszerű családnévnek a névmagyarosításokkal szaporodott meg a száma, mert a két kis település aligha adott volna ennyi eredetre utaló családnévet az országnak. A XIX. században több *Stein*, *Steiner*, *Steinbeck*, *Steinfeld*, *Eckstein*, *Mermelstein*, *Schellberger*, *Szilberberg*, *Silberger*, *Szebin*, *Szik*, *Szlamkay*, *Sztrnády* vette föl névmagyarosítási céllal.

Szikora

Típusa Tulajdonságra utaló, szláv családnév.

Változatai *Szikora* 2468, *Szikora*, *Szikóra*, *Szikura* 34; *Szikula* 21; *Sikora* 186, *Sikura* 33, *Sikorá*; *Czikora* 515, *Czikóra*. Más változatokkal együtt összesen: 3279.

Eredete Valószínűleg a szlovák 'cinke, cinege' jelentésű *sykorka* a név alapja, jóllehet csak *Sykora* [*Szikora*] alak található a cseh és szlovák névadatok között is. Külső tulajdonságra utaló metaforikus ragadványnév, majd abból vagy attól függetlenül családnév lett belőle 'olyan vékony, sovány, madárcsontú, mozgókony, magas hangú, csivitelő stb., mint a cinege' jelentéssel. A C-vel kezdődő alakok a magyar nyelvben történt *Sz-* > *C-* változások (affrikációk) eredményei.

Elterjedtsége A *Szikora* alakok a Dunától keletre, északkeletre elszórta, a *Czikora* alakok pedig az északi részeken, főként Heves megyében gyakoribbak.

Szikszai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szikszai* 2810, *Szikszay* 340. Más változatokkal együtt összesen: 3161.

Eredete Talán ősi ugor eredetű szavunk mind a *szik* fönév, mind az *asz(ik)* ige. Ez utóbbi folyamatos melléknévi igenevével alakult a 'kiszáradó szikes terület' jelentésű **szikászāj* helynév. Ennek végződés nélküli, szabályos fejlődése *szikszáu* > *szikszó*. Amennyiben megkapta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, akkor az a korábbi alakhoz járult, és **szikászáj* lett. Ebből szabályosan kiesett a két magánhangzó közötti (intervokális) -*ȝ*- hang, és a kétnyíltszótágos tendencia szerint a második szótág magánhangzója is elmaradt: **szikászáj* > *szikszai* változás ment végbe. A terület nevét megkapta sokszor a rá vagy melléje épült település. *Szikszó* nevű község volt Abaúj,

Heves, Kolozs, Temes vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, ami által eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen északkeleten gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Szikszel*, *Popovics* és *Preindl* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Szilágyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szilágyi* 31 892, *Szilághi*, *Szilág* 19, *Sziladi*, *Sziládi* 599, *Szilády* 59; *Siladi* 17; *Silaghi* 39, *Silághi*, *Silagi*, *Silágyi*. Más változatokkal együtt összesen: 32 768.

Eredete Alapszava ősi finnugor eredetű *szil* faneünk. 'Valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -d ~ -gy képzős alakja igen gyakori helynévvé vált ott, ahol a *szilfa* gyakori volt. A benne vagy melléje épült település megkapta az erdő, a táj nevét. *Szilágy* nevű települések voltak Baranya, Fejér, Közép-Szolnok, Kraszna, Tolna, Zaránd vármegyében, s egy egész megyének is a neve lett annak *Szilágy* nevű váráról. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A családnevek többsége a vármegye nevéből alakulhatott.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Nagyon sokan, köztük több *Pavicsics*, *Seidner*, *Schlesinger*, *Schwarcz*, *Sonnenfeld*, *Spiegel*, *Strasser*, néhány *Szifferling*, *Szmicsko*, *Sztányik*, *Szurovecz* magyarosítási céllal vette föl a nevet a XIX. században. Két Szőrös nyilván esztétikai, mások: *Illés*, *Izsák*, *Konyó*, *Nemeskál*, *Pecsenye*, *Salamon*, *Sámuvel* ismeretlen okból változtatták nevüket erre ugyanakkor.

Szilasi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szilasi* 1170, *Szilasy* 45, *Szilassi* 46, *Szilassy* 181. Más változatokkal együtt összesen: 1473.

Eredete Alapszava ősi finnugor eredetű *szil* faneünk. 'Valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű -s képzős alakja igen gyakori helynévvé vált ott, ahol a *szilfa* gyakori volt. Az erőben vagy melléje épült település megkapta az erdő, a táj nevét. *Szilas* nevű falu volt Arad, Csanád, Fejér, Komárom, Somogy, Szabolcs, Tolna, Torna, Valkó, Veszprém, Zaránd vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl egészén, gyakrabban a nyugati szélén fordul elő.

Névváltoztatás Elég sokan, több *Spitzer*, *Steiner*, egy-egy *Sztreszky*, *Keck*, *Schlesinger*, *Schwarz*, *Sonnenfeld*, *Spiegel*, *Stiebelreider* nevű névmagyarosítás céljából, egy *Potyondi* pedig esztétikai okból vehette föl a nevet a XIX. század folyamán.

Szili

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szili* 2466, *Szily* 131, *Szilli* 41, *Szilly*. Más változatokkal együtt összesen: 2662.

Eredete Alapszava ősi finnugor eredetű *szil* faneünk, amely önmagában is gyakori helynévvé vált ott, ahol a *szilfa* gyakori volt. Az erőben vagy melléje épült település megkapta az erdő, a táj nevét. *Szil* nevű falu volt Bács, Bihar, Kolozs, Komárom, Küküllő, Nógrád, Sopron, Temes, Tolna, Valkó, Zala vármegye területén. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Ugyanakkor a *Szil* metaforikusan (olyan erős, szívós, mint a *szilfa*) személynévvé is vált, és többször előfordult minden végződés nélkül, de *Szila* alakban is az Árpádok korában. Ennek -i birtokjeles alakja apai családnévvé lehetett 'Szilé, Szil nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége Csak a Dunán túl fordul elő ebben a formában.

Névváltoztatás Néhányan, *Szallenbach*, *Kohn*, *Lebenstein*, *Reich*, *Schlesinger*, *Strasser*, *Wallasek* nevűek névmagyarosítási céllal vették föl a XIX. században. Egy *Fáncsi* nevű valószínűleg esztétikai okból változtatott erre.

Szilvási

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szilvási 2794, Szilvásy 172, Szilvássi 25, Szilvássy 266, Szilvassi, Szilvassy; Szivási, Szivássy. Más változatokkal együtt összesen: 3283.

Eredete Alapszava szláv eredetű *szilva* gyümölcsnevünk. 'Valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű magyar -s képzővel olyan helynévvé lett, ahol sok szilvafa nőtt. A mellé épült falu is fölvehette a *Szilvás* nevet Abaúj, Bács, Baranya, Bereg, Bodrog, Borsod, Hunyad, Kolozs, Közép-Szolnok, Somogy, Temes, Torda, Zarand vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, Szlivka, Szlifka, Szivinka, Szluka, Czank, Cziganek, Kopeczki, Pruna, Rohács, Sverskó nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Szirmai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Szirmai 942, Szirmay 88, Szernai. Más változatokkal együtt összesen: 1043.

Eredete Alapszava, az ótörök eredetű, 'aranyhajú' jelentésű *Sırma* név bekerült a magyar névkincsbe. Árpád-kori folyjegyzése *Zerma* [szérmá] és *Zerna* [szérná] alakban történt. A pusztá személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Borsod és Ugocsa, *Szerna* alakban pedig Baranya vármegyében. Ezek megkapva az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt eredetre, származási helyre utaló családnevekké váltak.

Elterjedtsége Borsod megyében kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, több Schlesinger, Schreiber, Schwarz, Spitzer, néhány Szirmaicsik, Szinnak, Szlezsák, Szmidszár, Szninka, Sznaka, Sztareszenits, Szuchy vette föl névmagyarásítási céllal a XIX. században.

Szita

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Szita 2198, Szitha 51, Szitta 10. Más változatokkal együtt összesen: 2260.

Eredete Alapszava a szláv eredetű, liszt megtisztítására használt *szita* eszköznevünk. Mint a mesterség szimbóluma vagy Szitakészítő, Szitagyártó, Szitakötő, Szitaszövő foglalkozásnév rövidítése vált családnévvé.

Elterjedtsége A Dunán túl, ott is a délnyugati részen gyakoribb.

Szitás

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Szitás 1083, Szitas. Más változatokkal együtt összesen: 1087.

Eredete Alapszava a szláv eredetű, liszt megtisztítására használt *szita* eszköznevünk. Ennek magyar 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős változata 'szitakészítő, szitaszövő, szitával kereskedő' foglalkozást jelentett. Mint minden foglalkozásnév, ez is ragadványnévvé, abból vagy attól függetlenül családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Szívós

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Szívós 332, Szivós 878, Szivos 281, Szivos 47. Más változatokkal együtt összesen: 1546.

Eredete Ősi hangutánzó eredetű *szí* ~ *szív* igénk állandó tulajdonságra utaló -s képzővel ellátva 'kemény, erős, kitartó' jelentésű lett. Ragadványnévként vagy attól függetlenül családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Szlávik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Slávik* 1174, *Szlavik*. Más változatokkal együtt összesen: 1186.

Eredete Előzménye a görög eredetű *σκλαβῆνος* [szklávénosz] szó, amelynek a jelentése 'szláv rabszolga' volt. Ez a latin ugyanon azon jelentésű *sclavus* szón keresztül vált nemzetközi vándorszóvá. Később a 'rabszolga' jelentését elvesztette, s népcsoport neve lett. A szlovák nyelvben kapta meg eredetre, leszármazásra utaló *-ik* képzőjét, és 'szláv származású, Szláv nevű személy fia, leszármazotta' jelentésű családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén és Pest környékén gyakoribb.

Szoboszlai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szoboszlai* 2204, *Szoboszlay* 170; *Szoboszlói*. Más változatokkal együtt összesen: 2417.

Eredete Alapszava valamelyik szláv nyelvből való, 'Magának (Istennek) a dicsőség' jelentésű *Sebislav ~ *Sobeslav keresztnévnek az átvétele. Ez a magyarban, ha nem kapott végződést, akkor *Szobeszláβ > *Szoboszláu* > *Szoboszló* úton fejlődött. Amennyiben megkapta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, akkor az egy korábbi alakhoz járult, és a változása *Szobeszlaβi > *Szobeszlai* > *Szoboszlai* volt. A *Szoboszló* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév alakult Szabolcs és Zala vármegyében. Ezek valamelyikéhez a föntebb leírt módon járult az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, és eredetre, származási helyre utaló *Szoboszlai* családnév lett belőle.

Elterjedtsége minden bizonnal a Hajdúságban (régebben Szabolcs vármegyében) levő *Hajdúszoboszló* nevéből ered a családnevek túlnyomó többsége, mert mai gyakoriságuk is a Hajdúságra, Bihar és Szatmár megyére utal.

Szokoli

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szokoli* 449, *Szokoly* 171, *Szokolyi* 86; *Szokolai* 934, *Szokolay* 174; *Szokolyai* 25. Más változatokkal együtt összesen: 1840.

Eredete Alapszava, a 'sólyom' jelentésű szláv *sokol* szó személynévvé vált még valamely szláv nyelvben, ahonnan a magyar névkincsbe is bekerült. Az Árpádok korában többen is viselték a nevet, amelyből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) *Szokol* ~ *Szokoly* (vagy *-a* birtokjellel *Szokola* ~ *Szokolya*) településnév lett Kolozs, Nógrád, Sáros, Szabolcs, Tolna vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, amellyel eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Ugyanakkor a személynévből közvetlenül is válthatott apai családnév. Akkor jelentése vagy 'Szokol' nevű személy fia, leszármazotta', vagy 'Szokolé'. A *Szokol* ~ *Szokoly* és a *Szokola* ~ *Szokolya* nevek a régi helyesírási bizonytalanság miatt nem választhatók el egymástól.

Elterjedtsége A *Szokoli* nevek a Balaton vidékére, valamint Nagykanizsa és Sopron környékére, a *Szokolai* alakok pedig a Dunántúl északkeleti, valamint a nyelvterület keleti részére, és különösen Orosháza környékére jellemzők.

Szolnoki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szolnoki* 2103, *Szolnoky* 80; *Szónoki*, *Szónoky*. Más változatokkal együtt összesen: 2195.

Eredete Az előzményéül szolgáló személynév eredete vitatott. Egyik vélemény szerint az ősi ugor kori szó közszből alakult ki először a 'szószóló, üzenetivő, követ' jelentésű *szónok szavunk. Ez személynévvé vált, majd településnév lett. Az eredeti *Szónok* névben az *-l-* járulékhang (inetimológikus betoldás), amely a *volt* ~ *vót*, *zöld* ~ *ződ* analógiájára került a névbe. (Mások ezt a magyarázatot a *szónok* XIX. századi, nyelvújítási keletkezése miatt nem ismerik el.)

Fölvetődött a személynév ótörök eredete a törökségen igen gyakori *Sonqur* átvételeként. Ennek jelentése 'vadászsólyom, fehér sólyom', s ez beleilllik korai névadási rendszerünkbe. Hangalaki változásának magyarázata azonban kissé nehézkes. A föltételezés szerint az *-ur* végződés, mint jelentéssel bíró, általában személynevekhez kapcsolódó szó önállósult. A visszamaradt **Szonk* végének mássalhangzó-torlódása közbeékelte ejtéskönnyítő *-u-* ~ *-o-* magánhangzóval föloldódott. A hosszú *-ó-* helyére beilleszkedő (*inetimológikus*) *-l-* és az *-ó-* megrövidülése itt

is teljesen szabályos. A kialakult *Szónok* ~ *Szolnok* személynév igen gyakori használatú volt az Árpádok korában. (A minden bizonnal névadó *Zonuk* várispánt 1046-ban ölték meg.) A pusztai személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) vált helynévvé Abaúj, Győr, Heves, Komárom, Külső-Szolnok, Moson, Szabolcs, Szerém, Zemplén vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amellyel eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle. A családnevek többsége biztosan a Tisza partján épült nagy város, illetőleg a vármegye nevéből jött létre.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Szoldat* és *Szlovák* nevűek magyarosítási céllal, több *Gellén* családnevű pedig ismeretlen okból vette föl a XIX. században. Két *Szlovik* és két *Réder* nevű a *Szónoky* alakot választotta.

Szombati

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szombati* 1682, *Szombaty* 10; *Szombathi* 11, *Szombathy* 248. Más változatokkal együtt összesen: 1966.

Eredete minden természetközeli népnél elterjedt szokás volt, hogy annak a napnak a nevét adják az újszülött egyéni nevéül, amely napon született. Így lett a magyarban a *Szombat* gyakori keresztnév az Árpádok korában. Alapja, a *szombat* köznév szláv jövevényszó. Az egyéni névből rendszerint apai családnév alakult minden változtatás nélkül (*Szombat* ~ *Szombath* családnevünk is meghaladja a hétszázat). De az egyénnévből létrejöhetett -i birtokjellel is a családnév, akkor a jelentése 'Szombaté, *Szombat* nevű személy fia, leszármazotta'.

A másik eredete a családnevnek helynévi. Igen sok település kapta a nevét arról a napról, amelyen a heti vásárt, piacot tartották. Ezek általában nagyobb helyek, városok voltak, és rendszerint -hely utótaggal, de néha önállóan is helységnevekké lettek. *Szombat* nevű vagy *Szombat-* előtagú településünk volt Arad, Baranya, Bihar, Kolozs, Moson, Pilis, Szepes, Szerém, Valkó, Vas, Veszprém, Zala vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, amellyel eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen az Alföldön gyakori.

Névváltoztatás Néhány *Samstag*, *Shapira* és *Pollacsek* nevű vette föl a XIX. században.

Szondi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szondi* 957, *Szondy* 154; *Szonday*. Más változatokkal együtt összesen: 1121.

Eredete A bizonytalan eredetű, de legvalószínűbben magyar belső fejleményként hangulatfestő szóból származó *sun ~ *suny ~ *szun ~ *szuny igenévszó (nomenverbum) ma is sok köznyelvi és nyelvjárási szavunknak az alapja (*sundi*, *sunyi*, *szundít*, *szunyókál* stb.). Személynévi eredete külső tulajdonságokra mehet vissza: 'furcsán néző, szokatlan tekintetű, hunyorgó, esetleg kancsal'. A személynév végén a -d kicsinyítő képző. A *Szond* pusztai személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév jött létre Bács; a *Szonda* helységnévből pedig -a birtokjellel ('*Szondé*, *Szond* birtoka, faluja' jelentéssel) Külső-Szolnok vármegyében. Ezek 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnévvé váltak.

Ugyanakkor a személynév megkaphatta az -i birtokjelet, s közvetlenül is apai családnévvé lehetett '*Szondé*, *Szond*' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. A *Szondai* nevek egy részéből a név végi magánhangzó-találkozás (hiátus) miatt kieshetett az -a-, s abból is *Szondi* névalak jött létre.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Sonnenschein*, egy-egy *Auspitz*, *Schondl*, *Schöffer* és *Wirsching* vette föl a XIX. században magyarosítás céljából.

Szórádi

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szórádi* 954, *Szórády* 36, *Szorádi* 27, *Szorády*; *Szóráti* 12; *Zoráti*; *Szóládi* 103; *Szoládi* 19. Más változatokkal együtt összesen: 1162.

Eredete **Szórád* nevű településről nem tudnak helynévi adattáraink. Így mindenkorban személynévi eredetet kell keresnünk a családnevben. A szláv (közelebbről: lengyel) eredetű *Swérád* összetett név, jelentése 'saját + örööm', tehát újszülött neveként: '[a szülő] egyéni öröme'. A név latinosított alakja *Zoerardus* lett (de a név viselője, a magyarországi Zobor-hegy remetéje *Andreas* néven lett szentté). A magyarban akár a lengyel -we- ~ -wo-, akár a

latin *-oe-* hangkapcsolat hosszú *-ó-vá* lett, és az Árpádok korában sokszor előforduló *Zorad* ~ *Zolat* alakban ismeretes, vagyis már akkor megtörtént egyes nyelvjárásokban az *-r-* > *-l-* hangváltás (likvidacsere), amit néhány tucat mai családnév máig őriz. A *Szórád* ~ *Szórát* egyéni név *-i* birtokjellel apai családnévvé vált. Jelentése 'Szórád' ~ Szóráté, Szórád ~ Szórát fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunán túl, a Balatontól északnyugatra gyakoribb.

Szőke

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szőke* 14 269, *Szöke* 254; *Szölke* 49, *Szölke*; *Szeöke* 29, *Szeöke*. Más változatokkal együtt összesen: 14 644.

Eredete Alapszava a valószínűleg ősi ugor kori sző mellékneünk, amelynek a jelentése 'világos, tiszta' volt. Ebből alakult ki mind a 'sötétsárga, világosbarna' jelentésű *szög*, mind a 'szalmaszínű, vilgossárga' jelentésű *szőke* melléknév. Külső tulajdonságot jelentő szavakból gyakran lettek családnevek. Ebben az esetben is haj, szakáll, bajusz jellegzetes színeként lett belőle családnév.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, igen sok *Spitz*, néhány *Roth* és egy-egy *Atyes*, *Bánoczky*, *Goldschmidt*, *Schwartz*, *Steiner* magyarosított erre a XIX. században.

Szőlősi

Típusa Helynévi eredetű vagy lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változatai *Szőlősi* 486, *Szölösi* 33, *Szölösi* 21, *Szőlősy* 16, *Szölössi*, *Szölössy*; *Szöllősi* 3358, *Szöllősy* 203, *Szöllősi* 3300, *Szöllősy* 142, *Szöllősi* 540, *Szöllősy* 22, *Szöllősi* 33, *Szöllősy*, *Szöllőssi*, *Szöllőssy* 45, *Szöllőssi*, *Szöllőssy* 42. Más változatokkal együtt összesen: 8378.

Eredete Alapszava az ótörök eredetű *szőlő* jövevényiszavunk. Magyar 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű *-s* képzővel igen sok területnek lett a neve ott, ahol *szőlő* nőtt, vagy *szőlőt* termeltek. A mellékük épült falu neve is *Szőlős* lett. Ilyen nevű település volt Abaúj, Bács, Baranya, Bihar, Bodrog, Csanád, Fejér, Győr, Heves, Keve, Kolozs, Komárom, Krassó, Küküllő, Nógrád, Somogy, Szerém, Tolna, Torna, Torontál, Ugocsa, Valkó, Veszprém, Zala, Zaránd, Zemplén vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, s ezáltal eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Igen sok település határában volt *Szőlős* nevű domb, hegység vagy határrész. Az ott vagy közelükben lakó is megkaphatta a lakóhelyre vonatkozó *-i* képzőt, s ugyanaz a *Szőlősi* családnév alakult ki belőle. Az írásváltozatok nagy száma részben a régi helyesírás bizonytalanságából, részben pedig a nyelvjárási ejtések eltéréseből (rövid *-ö-* ~ hosszú *-ő-*, rövid *-l-* ~ hosszú *-ll-*) ered.

Elterjedtsége Az Alföldön gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sok *Weinberger*, *Veinberger*, *Weingarten* és néhány *Weinberg*, *Weinperl*, *Weinsierl*, *Weinstock*, *Deutsch*, *Rosenfeld*, *Schillinger* stb. nevű vette föl a nevet magyarosítási céllal a XIX. században.

Szőnyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Szőnyi* 1891, *Szönyi* 72, *Szönyei*; *Szönyei* 20, *Szönyey*. Más változatokkal együtt összesen: 1992.

Eredete Alapszava a valószínűleg ősi ugor kori sző mellékneünk, amelynek a jelentése 'világos, tiszta' volt. Ez önmagában (*Seu*) vagy *-n* ~ *-ny* kicsinyítő képzős alakjában személynévvé vált az Árpádok korában. A személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Komárom vármegyében. A településnévhez tett 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Szeiler*, *Schmid*, *Spitzer* és *Wéber* magyarosított erre a XIX. században.

Sztojka

Típusa Apanévi eredetű vagy foglalkozásra utaló, szláv családnév.

Változatai *Sztojka* 3757, *Sztójka* 11, *Sztolyka* 124. Más változatokkal együtt összesen: 3946.

Eredete A szláv **stojna* jelentése 'támaszték, oszlop, tartó szerkezet'. Ennek kicsinyítő képzős alakja vált személynévvé a szlovákban. A személynévből apai családnév lett 'Sztojka fia, leszármazotta' jelentéssel. Kialakulhatott azonban a családnév foglalkozásnévi szimbólumból is: ács, kőműves mesterséget folytató is megkaphatta ragadványnévül, abból vagy közvetlenül is családnévként a 'támaszték, oszlop' jelentésű szót.

Elterjedtsége Pest környékén gyakoribb.

Szúnyog

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szúnyog* 43, *Szunyog* 551, *Szúnyogh* 34, *Szunyogh* 713. Más változatokkal együtt összesen: 1341.

Eredete A *szúnyog* rovarnevünk valószínűleg besenyő eredetű. Valamely tulajdonsága alapján vált metaforikus családnévvé. Az elnevezett olyan sovány, vézna, vékony, szikár, gyönge; vékony hangú, sipítő beszédű, mint a *szúnyog*. A belső tulajdonságok (idegesítő, zavaró; vérszívó, élősködő) kevésbé jöhettek számításba.

Elterjedtsége A Dunán túl, Nagykanizsa környékén gyakoribb.

Szűcs

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Szűcs* 24 294, *Szücs* 14 017, *Szüts* 256, *Szüts* 463; *Szeőcs* 29, *Szeöcs*, *Szőcs* 1905, *Szöcs* 139, *Szöts* 609, *Szöts* 44. Más változatokkal együtt összesen: 42 048.

Eredete Ótörök eredetű *szűcs* mesterségnevünk 'kikészített bőröt földolgozó, azokból ruhát, bundát varró iparos' jelentésű. Mint minden foglalkozásnév, különösen mint céhes iparra vonatkozó mesterségnév, nagyon sok családnévnek lett az alapja, akár ragadványnéven keresztül, akár közvetlenül.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, de a Dunától keletre gyakoribb. A *Szőcs* alakok Erdélyre jellemzők.

Névváltoztatás Igen sokan, köztük több *Kirschner*, *Schlesinger*, *Schwarz*, *Sichermann*, néhány *Sič*, *Einhorn*, *Hajda*, *Henter*, *Seligmann*, *Staskó*, *Tannenberg* választotta magyarosítás céljára a XIX. században. Egy *Jakab* és egy *Pap* is erre változtatta a nevét ugyanakkor.

T

Tábori

Típusa Foglalkozásra utaló, esetleg helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tábori* 1335, *Tábory* 26; *Tabori*. Más változatokkal együtt összesen: 1363.

Eredete Alapszavának, török eredetű *tábor* szavunknak a jelentése 'katonai csapat, hadsereg'. Annak a területnek a neve lett, ahol a hadsereg ideiglenesen megszállt, tartózkodott. Az ilyen területek melletti település is megkaphatta (rendszerint *-falva*, *-helye* utótággal) a *Tábor-* nevet. Azonban csak egy Valkó vármegyei faluról tudunk a Történelmi Magyarországon, amely a *Táborfalva* nevet viselte. (A mai Pest megyei *Táborfalva* csak 1949-ben alakult Örkény határából kiválva.) Ennek nevéről aligha alakulhatott ily sok családnév. A Bibliában előforduló *Tabor* hegynek és a huszitizmus idején arról elnevezett cseh hegynek nincs köze a magyar *tábor* szóhoz. Ezekből nem keletkezhettek magyar családnevek.

Valószínűbb, hogy a családnevek többsége foglalkozásra, katonai beosztásra utal. Olyanok, akik a tábor helyét előkészítették, rendjét fönntartották, biztonságáról gondoskodtak, megkaphatták előbb ragadványnévként, majd abból vagy közvetlenül is családnévként a *Tábori* nevet.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Lager*, *Tauber*, *Kovatsik*, *Polivka* nevűek vették föl a XIX. században.

Tajti

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tajti* 1920, *Tajty*, *Tajthi* 49, *Tajthy* 154; *Talyti*. Más változatokkal együtt összesen: 2128.

Eredete Előzményének, az indoeurópai eredetű **tauta* ~ **tauti* szónak eredeti jelentése 'nep' volt. Később a használóktól függően leszűkült a jelentése az egyes népekre (germán, német, szláv stb.). A magyar nyelvbe még a Honfoglalás előtt bekerülhetett, s minden szláv népre vonatkozott, csak később szűkült le a jelentése a szlovákságra. Ebből alakult a Tolna vármegyei *Tajta* és a Gömör vármegyei *Tajti* falunév is. Mindkettő megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, és családnévvé vált. A **Tajta* alakból a név végi magánhangzó-találkozás (hiátus) kiküszöbölésére szabályosan kiesett az *-a-* hang.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén, Heves és Csongrád megyében gyakoribb.

Takács

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Takács* 53 130, *Takáts* 697, *Takách* 56, *Takacs* 32, *Takats*, *Takach*; *Takác*, *Takac* 25; *Tukacs*; *Tkács* 19, *Tkacs*. Más változatokkal együtt összesen: 54 102.

Eredete Szláv eredetű *takács* foglalkozásnevünk 'textília szövésével foglalkozó kisiparos, szövőmunkás' jelentésű volt. Mint minden foglalkozásnév, különösen a céhes iparosmesterek esetében gyakori ragadványnévvé, abból vagy attól függetlenül családnévvé vált minden nyelvben, így a magyarban is. A *Tkacs* alakokat vagy magyarországi szlovákok viselik, vagy a régi, átvételekori alakját örzik a névnek.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, de a Dunán túl kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, több *Tkacsik*, *Taussig*, *Katz*, néhány *Andrácsik*, *Fuchs*, *Grün*, *Grünbaum*, *Krausz*, *Temzer*, *Wéber* stb. nevű magyarosított erre a XIX. században.

Talabér

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Talabér 1073, Talaber; Thalabér 14. Más változatokkal együtt összesen: 1089.

Eredete A máramarosi, Tiszába folyó *Talabor* víznévnek és a mellette fekvő falu nevének eredete homályos.

Egyesek az ótörök 'csataló, harci paripa' vagy 'mesebeli táltos' jelentésű *tulpar* ~ *tulbar* szóból magyarázzák. Erre vannak is a török nyelvben *Tulpar* személynévi adatok a XIX–XX. századból, de korábbiakkal nem találkozni, a magyar családnevet pedig már a XVI. században följegyezték. Az erdélyi *alabor* ~ *talabor* tájszó, aminek jelentése 'kerékkötő (fa vagy vas)' teljesen ismeretlen eredetű, és aligha lehet alapja a családnévnek, Erdélyben ugyanis nagyon ritkán fordul elő. Mindezek mellett egyik magyarázat sem elégít ki a hangtani megfelelésekkel. Jóllehet van *Talabos* (149) családnevünk is, de azt is nehéz összefüggésbe hozni a *Talabér* névvel.

A szláv régiségben volt *Talamir* személynév, amely a népnyelvi 'szerencse, jólét, jó sors' jelentésű *tala* és a 'béke' jelentésű *mir* szónak az összetételből alakult. Ebből hangtanilag nehézség nélkül levezethető a magyar *Talabér* név, amely *Tholomer*, *Tholomir* alakban többször előfordult az Árpád-kori följegyzésekben, ugyanis az -m- > -b- változás nem ritka a magyar nyelvjárásokban. Bármilyen volt a személynév eredete, a családnév közvetlenül alakulhatott apanévként az egyéni névből, s jelentése akkor 'Talabér' nevű személy fia, leszármazotta'. De létrejöhetett pusztai helynévből is, s akkor eredetre, származási helyre utaló név, aminek jelentése 'Talabér' nevű faluba való'.

Elterjedtsége A Dunán túl, a Balatontól északnyugatra gyakoribb.

Tálas

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Tálas 1265, Tállas 19, Tálos 902, Tállos; Talos. Más változatokkal együtt összesen: 2201.

Eredete Alapszavának, ősi ugor kori *tál* szavunknak a 'valamivel ellátott' vagy 'valamivel foglalkozó' jelentésű -s- képzős alakja foglalkozásnevét alkotott: 'tálkészítő, fazekasmester' értelmű volt. Mint minden foglalkozásnév, ez is gyakori ragadványnévvé, majd abból vagy attól függetlenül családnévvé vált.

Elterjedtsége A *Tálas* alakok a Dunától keletre, a *Tálos* formák pedig a Dunán túl gyakoriak.

Névváltoztatás Erre nem, de *Tála* névre többen magyarosítottak a XIX. században, jóllehet *Tálas* nevű település nem volt a Történelmi Magyarországon.

Tamás

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Tamás 10 906, Tamas 42, Tomás 12, Tomasch, Tomash. Más változatokkal együtt összesen: 11 049.

Eredete Előzményét, a bibliai héber 'íker' jelentésű *!wat* [teh ohm (teóm)] nevet a görög nyelvű Újszövetség a 'csodálatos' jelentésű *θαυμάστιος* [*thaumásziosz*] szóval hozta összefüggésbe, és a nevet *Θωμᾶς* [*Thomász*] alakban írta le. Ezt vette át a keresztyén világ (a középkorban *Tomas*), s ez került be a magyar névkincsbe a középkori hazai latin kiejtésnek megfelelően -s-sel. Majd az -o- > -a- szabályos nyíltabbá válása után *Tamás* lett a hangalakja. Mint minden keresztnévből, ebből is gyakran lett családnév minden nyelvben, így a magyarban is.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt, de Erdélyben, különösen Székelyvarságban igen gyakori.

Tamási

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Tamási 2660, Tamásy 98, Tamássy 92, Tamasi 405. Más változatokkal együtt összesen: 3260.

Eredete Előzményét, a bibliai héber 'íker' jelentésű *!wat* [teh ohm (teóm)] nevet a görög nyelvű Újszövetség a 'csodálatos' jelentésű *θαυμάστιος* [*thaumásziosz*] szóval hozta összefüggésbe, és a nevet *Θωμᾶς* [*Thomász*] alakban írta le. Ezt vette át a keresztyén világ (a középkorban *Tomas*), s ez került be a magyar névkincsbe a középkori hazai latin kiejtésnek megfelelően -s-sel. Majd az -o- > -a- szabályos nyíltabbá válása után *Tamás* lett a hangalakja. Ennek -i birtokjeles formája közvetlenül apai családnévvé válhatott. Jelentése 'Tamásé, Tamás nevű személy fia, leszármazotta'.

Ugyanakkor ez a birtokjeles alak 'Tamásé, Tamás birtoka, faluja' jelentéssel *Tamási* településnévvé lett Bihar, Fejér, Gömör, Nógrád, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szepes, Tolna és Veszprém vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző és **Tamásii* családnévvé vált. De a két -ii közül az egyik kiesett, és ugyancsak *Tamási* családnév lett belőle, de ez eredetre, származási helyre utalt. *Tamás* nevű településről nem

tudunk a Történelmi Magyarországon, de összetételekben (*Tamásfalva*, *Tamásháza*, *Tamáshida* és *Szenttamás*) nagy számmal előfordult a *Tamás* településnév, és azok is megrövidülhettek, majd a rövidülés után -i képzővel családnévvé válhattak.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen elterjedt.

Névváltoztatás Néhányan, *Tomcsufcsik*, *Chobola*, *Fischer*, *Grünwald*, *Illavati*, *Stefka* nevűek magyarosítási célból, egy *Tamás* nevű pedig ismeretlen okból vette föl a XIX. században. *Tamási Áron* és öccse, *Tamási Gáspár* eredeti neve *Tamás* volt, csak írói névként viselték a *Tamásit*.

Tanács

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Tanács* 1539, *Tamács* 17. Más változatokkal együtt összesen: 1556.

Eredete Alapszava, ősi uráli eredetű *tan-* igezővünk (*tanít ~ tanul*) nagyon régen kiegészült a 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s ~ -cs képzővel, és gyakori személynévvé vált az Árpádok korában. Jelentése 'aki tanítani képes; tapasztaltnak, segítőkész'. Az egyéni névből családnév lett, s akkor a jelentése 'Tanács' nevű személy fia, leszármazotta'.

Belső tulajdonsága alapján is megkaphatta valaki, ha beleavatkozott mások életébe, sokat foglalkozott mások dolgaival.

Elterjedtsége Jóformán csak Pesttől délre fordul elő, de Csongrád megyében, Szeged környékén különösen gyakori.

Tánczos

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Tánczos* 1848, *Táncos* 492; *Tanczos*, *Tancos*. Más változatokkal együtt összesen: 2367.

Eredete Alapszava, német eredetű *tánc* szavunk a magyar 'valamivel foglalkozó, valamit gyakran végzô' jelentésű -s képzővel ellátva kedvetlésre, gyakran és szívesen vállalt tevékenységre utal. Valószínűleg először belső tulajdonságra utaló ragadványnév, majd abból vagy közvetlenül is családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Tisztától nyugatra, a Dunán túl általában gyakoribb.

Tar

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Tar* 5335, *Thar* 16, *Tarr* 1574; *Tár*, *Thár* 12, *Taar* 25, *Taár* 16. Más változatokkal együtt összesen: 7011.

Eredete Ótörök eredetű *tar* mellékneünk jelentése 'kopasz, szörtelen, szakálltalan'. Külső tulajdonságra utaló családnév lett belőle. Több vidéken a szó magánhangzója megnyúlt, és gyakori a *Tár* ejtése, erre utal a néha előforduló -aa- a nevekben. A név végi két -rr használata csak írásszokás, nem tükröz hosszú -rr-es kiejtést.

Elterjedtsége A *Tar* alakok a Dunától keletre, a *Tarr* formák a Dunán túl gyakoribbak.

Névváltoztatás Egy-egy *Tarcza*, *Tretter* és *Hanigovszky* névmagyarosításul erre változtatta nevét a XIX. században.

Tari

Típusa Apanévi vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tari* 3161, *Tary* 127; *Tári* 174. Más változatokkal együtt összesen: 3480.

Eredete Ótörök eredetű *tar* mellékneünk jelentése 'kopasz, szörtelen'. Több vidéken a szó magánhangzója megnyúlt, és gyakori a *Tár* ejtése, erre utal a néha előforduló -aa- a nevekben. Puszta személynévként magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett belőle Heves vármegyében. Ez megkapva az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt családnévvé lett. Egyetlen község nevéből azonban ritkán keletkezik ily sok családnév. minden bizonnal a *Tar* személynév kapott -i birtokjelet, s így lett belőle többször apai családnév. Jelentése 'Taré, Tar' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén, Nógrád, Heves, Csongrád megyében, különösen Szeged környékén gyakori.

Tarjáni

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Tarjáni 454, Tarjányi 15, Tarjáni 2073; Tárkányi 564, Tárkány 51. Más változatokkal együtt összesen: 3164.

Eredete Alapszava, az ótörök eredetű *tarjan* szó magas méltóság, 'a nép második embere, alkirály' jelentésű lehetett a honfoglaló magyarság körében. A -χ- [-ch-] az ómagyar korban -j-vé is, -k-vá is válthatott, így *Tarján* és *Tárkány* ejtésváltozatok is lehettek belőle az -a- > -á- hangsúly hatására való megnyúlásával. Egyik törzsnek is a neve volt, így nagyon sokszor településnévvé vált Bács, Bihar, Borsod, Csanád, Győr, Heves, Komárom, Nógrád, Szatmár, Zemplén vármegyében. Bármelyik helység nevéhez kapcsolódhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé válhatott.

Elterjedtsége A nyelvterület egészén megtalálható, de az ország közepén, Heves, Borsod, Szolnok megyében gyakoribb.

Tarnai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Tarnai 745, Tarnay 116; Tárnai 116; Tarnói 33, Tarnóy 16. Más változatokkal együtt összesen: 1026.

Eredete Előzményéből, a szláv eredetű és 'tövis, tüske, kökény' jelentésű *tvrnъ* [trn] szóból személynév, majd -ov végződéssel településnév vált. A helynév a magyarba **Tárnáβ* alakban illeszkedett be, amely végződés nélkül szabályos *Tárnáβ* > *Tarnau* > *Tarnó* lett. Amikor azonban megkaptá az 'onnan/oda való' jelentésű magyar -i képzőt, akkor a változás *Tárnáβi* > *Tarnai* lett. A *Tarnai* alakok tehát régebbek, a *Tarnói* nevek pedig újabbak.

Elterjedtsége A nyelvterület délebbi részén, leginkább Tolna megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, köztük több *Tauszig*, néhány *Tausz*, *Taczman*, *Tramer*, *Travnicsek*, *Tringer*, *Ikanko*, *Kohn* és egy *Tolvaj* nevű vette föl a XIX. században.

Tarsoly

Típusa Foglalkozásra, esetleg tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Tarsoly 1610, *Tarsol*, *Tarsó* 44, *Tarso*. Más változatokkal együtt összesen: 1656.

Eredete Német eredetű és 'kis táska, iszák, tarisznya, erszény, különösen a lovas katonák derékszíjára csatolt táskafele' jelentésű *tarsoly* szavunk igen korán bekerült a magyar nyelvbe. Családnévvé válhatott a *Tarsolykészítő* lerövidüléséből és szimbolikusan is, ha valaki a *tarsollyal* valamelyen kapcsolatban volt: készítette, árusította, díszes, föltűnő *tarsolyt* viselt stb. Elsősorban tehát foglalkozásnévi családnév, de néha lehetett külső tulajdonságra utaló is.

Elterjedtsége A Dunántúl délnyugati részén, valamint Békés és Bihar megyében gyakoribb.

Tasi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Tasi 2156, *Tasy* 32, *Tassi* 390, *Tassi*, *Tassy* 216, *Thassy* 24. Más változatokkal együtt összesen: 2823.

Eredete Alapszavának, ótörök eredetű *Tas* nevünknek a jelentése 'kö'. A puszta személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév keletkezett Fejér, Heves, Pest, Szabolcs, Zala vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A személynév azonban közvetlenül is megkaphatta az -i birtokjelet, és akkor apai családnév lett. Jelentése 'Tasé, *Tas* nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeleten különösen gyakori.

Tasnádi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Tasnádi 1470, *Tasnády* 76, *Tasnadi*; *Tusnádi* 42, *Tusnády* 17. Más változatokkal együtt összesen: 1630.

Eredete Egyik nézet szerint a szláv **tuk* 'zsír, háj, toka' jelentésű szó az alapja annak a személynének, amelyből a *Tusnád* ~ *Tasnád* helynevek erednek. A másik vélemény alapján a szláv 'lélek' jelentésű **duža* szóból származik a személynév, és az Árpád-kori *Dus*, *Duska*, *Tuus*, *Tusa*, *Tusk* nevekkel azonosítható. Ez a magyarban kaphatta meg -n és -d kicsinyítő képzőjét, és vált *Tusnád* ~ *Tasnád* személynévvé. Puszta személynévként magyar névadással

(minden végződés vagy összetétel nélkül) lett belőle településnév Hunyad, Közép-Szolnok vármegyében és a Székelyföldön. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Tasnádi Debrecen, a Tusnádi Pécs környékén gyakoribb.

Tatai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tatai* 1468, *Tatay* 132. Más változatokkal együtt összesen: 1645.

Eredete Az Árpád-korban nem ritka *Tata* személynevünk származása vitatott. Lehet német eredetű, vagy az olasz 'apa' jelentésű, a magyarba 'keresztpapa' jelentéssel átkerülő név is. Komárom és Sopron vármegyében előforduló *Tata* városnevünk pusztai személynévként magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) keletkezett. Ezek az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnévvé váltak.

Elterjedtsége A Dunán túl, annak is az északnyugati részén gyakoribb.

Tatár

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai *Tatár* 2329, *Tatar* 17. Más változatokkal együtt összesen: 2432.

Eredete Valószínűleg a mongol eredetű, 'dadogó személy' jelentésű *tatr* vált vándorszóvá. A magyarba az ótörökön keresztül juthatott be. Mint minden népnév minden nyelvben, a magyarban a *tatár* hasonlóképp ragadványnéven keresztül vagy közvetlenül is könnyen vált családnévvé. Olyanok is megkaphatták, akik csak hasonló viseletben jártak, beszélték a nyelvet, vagy arról a tájról származtak, esetleg rabságban voltak a tatároknál, de megszabadultak.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeleten és Szeged környékén gyakoribb.

Tátrai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tátrai* 1325, *Tátray* 31, *Tatrai*. Más változatokkal együtt összesen: 1357.

Eredete Valószínűleg trák eredetű a *Tátra* hegység neve, amely a szláv *Trtry* alakon keresztül jutott be a magyarba. Itt a mássalhangzó-torlódás egrészt -a- ejtéskönnyítő magánhangzával, másrészt az egyik -r- elhagyásával oldódott föl, a név végi veláris ị pedig -a-vá nyitódott. Családnévvé természetes úton nem válhatott, mivel a *Tátra* nagy része lakatlan volt. Nem is fordult elő családnévként egészen a XVIII. századig, akkor Borsod megyében tűnt föl néhány esetben.

Elterjedtsége Ma inkább a Dunántúl északnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században néhányan, *Tarkler*, *Tirpák*, *Müller*, *Quirinyi*, *Sauer* nevűek vették föl névmagyarosítási céllal, de csak később válthatott népszerűvé, és a XX. században szaporodott meg a *Tátrai* családnevek száma.

Téglás

Típusa Foglalkozásra utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Téglás* 1266, *Teqlás*, *Teblas*. Más változatokkal együtt összesen: 1281.

Eredete A latin *teg-* igetőből alakult ki a *tegula* 'tetőfedő (cserép)' jelentésű szó, s a középkorban bekerült a magyar nyelvbe. Itt kapta meg a 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzőt. A foglalkozást jelentő *téglás* szó vonatkozhatott a *téglá* készítőjére, formálójára, *téglavetőre*, *tégláégetőre*, *téglával* kereskedőre, de a *téglá* használójára, mai szóval kőművesekre is. A családnév egyik magyarázata tehát a *téglával* való foglalkozásra utalás.

Magyarázható településnévből is, ugyanis *Téglás* nevet kaphatott az a falu, amelynek temploma, udvarháza, kastélya *téglából* épült volt. Ilyen nevű település volt Békés, Szabolcs és Szatmár vármegyében. Ezekből minden végződés nélkül is lehettek származási helyre, lakhelyre utaló családnevek.

Elterjedtsége A nyelvterület északnyugati és északkeleti részén kissé gyakoribb.

Telek

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, magyar családnév.

Változata *Telek* 1788.

Eredete Alapszava, ősi finnugor eredetű *tel-* igénk -*k* névszóképzővel ellátott alakja eredetileg 'valamivel tele levő, telített' földterületre vonatkozott. Ma is a népnyelvben sok helyütt 'jól, rendszeresen trágázott föld' a jelentése. Később általában 'földterület, nemesi vagy inkább jobbágybirtok' jelentésűvé lett. Családnévvé ez utóbbiból válthatott társadalmi helyzet szimbolikus megnevezése alapján: 'olyan nemes vagy jobbágy, akinek *telek* van a tulajdonában'.

Elterjedtsége A nyelvterület középső részén: Nógrád, Heves, Szolnok megyében gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században két *Silbinger* és egy *Klein* vette fől névmagyarásítási céllal.

Teleki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Teleki* 1471, *Teleky* 63; *Telki*, *Telky*. Más változatokkal együtt összesen: 1569.

Eredete Alapszava, ősi finnugor eredetű *tel-* igénk -*k* névszóképzővel ellátott alakja eredetileg 'valamivel tele levő, telített' földterületre vonatkozott. Ma is a népnyelvben sok helyütt 'jól, rendszeresen trágázott föld' a jelentése. Ilyen föld általában a lakó- és gazdasági épületek körül volt, s kialakult a szónak 'építkezésre használt föld' és 'faluhely' jelentése. Ennek alapján igen sok településnév lett belőle Bács, Baranya, Békés, Bihar, Csanád, Fejér, Gömör, Győr, Hunyad, Keve, Küküllő, Külső-Szolnok, Somogy, Sopron, Szabolcs, Temes, Torda, Ugocsa, Valkó, Veszprém, Zala, Zaránd vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl délkeleti részén és a Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, több *Trunkó*, *Lefkovics*, néhány *Tacsocsik*, *Tempfli*, *Tirscher*, *Trixler*, *Trpák*, *Tvaruzsek* stb. nevű vette fől névmagyarásítási céllal, egy-egy *Horvát* és *Takács* pedig ismeretlen okból.

Temesvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Temesvári* 1351, *Temesváry* 78; *Tömösvári* 90, *Tömösváry* 57, *Tőmősváry*. Más változatokkal együtt összesen: 1579.

Eredete A szóösszetétel előtagja, a *Temes* folyóvíz neve ősi indoeurópai nyelvből származik, és 'mocsaras' jelentésű, **Thibh-isjo* ejtésű lehetett. A szlávok ezt vették át *Tvimiš* ejtéssel és 'sötét folyó' értelmezéssel. A magyarba valamely szláv nyelvből került. Nyelvtünk ejtéskönnyítő magánhangzával föloldotta a szókezdő *Tm-* mássalhangzó-torlódást, és a név *Timis* ~ *Temes* alakban terjedt el. A folyó mellett épült *vár* is megkapta a *Temes* nevet. A két szó összetételeből alakult ki *Temesvár* helynevünk. Az utótag, a *vár* szó a magyarba a Honfoglalás előtt került be egyik köözperzsa nyelvből. *Temesvár* város neve megkapta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület déli részén, különösen Szeged környékén gyakori.

Terdik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Terdik* 1093, *Térdig* 11. Más változatokkal együtt összesen: 1104.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű, 'kemény, szilárd, erős' jelentésű **Tvrt* ~ **Tvrd* személynév nagyon gyakori a környező szláv nyelvekben. Ehhez járult a leszármazásra utaló szlovák és ukrán -*ik* képző, ami által apai családnév lett belőle. A név eleji *Tvrd* mássalhangzó-torlódást valószínűleg a magyarországi gyakorlatnak megfelelően föloldották a szlovák és ukrán névhasználók is. Népetimolójával pedig „megmagyarázták”, s így jött létre a *Térdig* névalak. A *Terdik* családnév jelentése 'Tvrd' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Nyírségben gyakoribb.

Tihanyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tihanyi* 2238, *Tihányi*; *Tihani*, *Tihany* 69; *Tihoni*, *Tichony*. Más változatokkal együtt összesen: 2332.

Eredete Szláv eredetű a 'csönd, csönöd' jelentésű *Tixon* [*Tichon*] nevünk. Puszta személynévként magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Abaúj, Gömör, Sáros, Sopron, Zala vármegyében. (A Tihanyi-félsziget Zala vármegyéhez tartozott.) Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás A XVIII. század végéig csak nagyon kevesen viselték a nevet. A XIX. századi névmagyarásokkor kezdett szaporodni a számuk. Sarkan, közük több *Teitelbaum*, *Weisz*, néhány *Theindl*, *Titl*, *Tivald*, *Travnicsek*, *Trnka*, *Tumann*, *Turek* vette föl ekkor a nevet. *Tihany* település és táj népszerűvé válásával a fölvette nevek száma is szaporodott a XX. században.

Tímár

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Timár* 533, *Timár* 4908, *Timar* 12, *Thimár*, *Thimar*. Más változatokkal együtt összesen: 5483.

Eredete Valószínűleg olasz jövevényszavunk a *tímár* foglalkozásnév, melynek végső forrása a bizánci görög volt. Korábbi jelentése 'bőrrel foglalkozó iparos, varga, szíjgyártó, szűcs', később csak 'nyersbőrököt félhasználhatóvá tevő, bőrcserző mester' értelmű lett. Mint foglalkozásnév gyakori ragadványnévvé, majd abból vagy attól függetlenül is családnévvé lett.

Elterjedtsége A *Timár* írott alak a Dunán túl, a *Tímár* pedig a Tiszaon túl gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Lederer*, egy-egy *Bogenglück*, *Friedmann* és *Wettmann* vette föl a XIX. században.

Tisza

Típusa Apanévi eredetű vagy lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változata *Tisza* 1335. Más változatokkal együtt összesen: 1363.

Eredete A valamely ősi, indoeurópai nyelvből való, talán 'iszapos, sáros' jelentésű **Tisjo* alak került szláv közvetítéssel a magyarba a *Tisza* folyó neveként. A folyó neve először személynévvé vált az Árpád-korban, s *Tyza* alakban került följegyzésre. A személynévből apai családnév lett. Jelentése 'Tisza' nevű személy fia, leszármazotta'.

Minden végződés nélkül is utalhatott azonban eredetre, származási helyre. Ekkor a jelentése 'Tisza partjáról, közeléből való'.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Szatmár megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, *Ehrenbogen*, *Ferk*, *Frank*, *Weisz* nevűek vették föl a XIX. században.

Tóbiás

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tóbiás* 1550, *Tobiás* 78, *Tobias*. Más változatokkal együtt összesen: 1637.

Eredete Előzménye a bibliai héber *whybwf* [*too vee yah hoo* (*túvijahú*)], amelynek a jelentése 'Jahve javai' vagy 'Jahve jósága'. Ennek görög alakja a *Tοβίας* [*Tobiász*], amely bekerült a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) *Tobias* formában. Ez terjedt el az egész keresztyén világban, Magyarországon is, nálunk a középkori hazai latin kiejtésnek megfelelően -s-es változatban. Az Árpád-korban meglehetősen kedvelt keresztnév volt, de az Anjouk idejére, a családnevek kialakulásának kezdetére csökkent a jelentősége. Így ebben a minőségen nem vált gyakoriv.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Borsod, Zemplén megyében kissé gyakoribb.

Tokaji

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tokaji* 834, *Tokai* 1231, *Tókai*, *Tokaj* 36. Más változatokkal együtt összesen: 2105.

Eredete Alapszava az ótörök *Tojay ~ Toqay* [*Toghaj ~ Tokaj*] személynév, amelynek eredeti jelentése 'folyó menti erdőség' vagy 'erdős mezőség' volt. Személynévvé ottani lakhelyből váltatott. Sok török nyelvű nép névkincsében

megtalálható. minden bizonnal a Honfoglalás előtt került be a magyarba is, és magyaros névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül, puszt személynévként) lett település neve Borsod, Somogy és Zemplén vármegyében. Közük legismertebb a Tisza melletti borvidék központja, *Tokaj* város. Ennek 'onnan/oda való' jelentésű -i képzős alakja vált gyakori eredetre, származási helyre utaló családnévvé.

Elterjedtsége A *Tokaji* írásmódú alak a nyelvtérület északkeleti részén, Debrecentől északra, a *Tokai* pedig a Dunántúl déli, délkeleti részén és az Alföld délkeleti részén gyakoribb.

Kettős nevei A *Tokai-Kiss* (30) és a *Tokaji-Nagy* (20) névösszetételekben gyakori.

Névváltoztatás A *Tokaji* nevet választotta névmagyarosításra a XIX. században egy *Hirschenhauser* és egy *Krausz* nevű.

Toldi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Toldi* 3006, *Toldy* 169, *Tódy*, *Todi*, *Tody*; *Tógyi* 23. Más változatokkal együtt összesen: 3284.

Eredete Alapszava vitatott eredetű. Egyes vélemények szerint *Told* helynevünk a *tó* 'vízállás' jelentésű szó -*d* képzős származéka, és akkor az -*l*- eredetileg a szóhoz nem tartozó (inetimológikus) betoldás. Mások az ótörök 'teljesen egészséges, megelégedett (gyermek)' vagy 'légy megelégedett' jelentésű *Tol* ~ *Tolu* személynévből származtatják. Arra, hogy ez megvolt a magyar névkincsben, több adat is található az Árpád-korból, általában továbbképzett formában: *Tola*, *Tolus*, *Tolk*. Kétségtelen, hogy -*d* képzősen csak *Toldol* és *Tuled* neveket találni, s ezek nem illenek tökéletesen a helynév etimológiájába. Ez ugyanis a magyar *Told* személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) keletkezhetett Arad, Bihar, Győr, Komárom, Nógrád és Somogy vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen észak-északkeleten gyakori.

Névváltoztatás Viszonylag sokan, több *Troszler*, *Schedel*, *Schedl* és egy *Scheder* nevű vette föl a XIX. században.

Közöttük volt *Toldy* Ferenc irodalomtörténész, kritikus, aki 1847-ben cserélte föl *Schedel* nevét.

Tolnai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tolnai* 3703, *Tolnay* 363, *Tónai* 57, *Tónay* 17, *Tonai*, *Tonay*. Más változatokkal együtt összesen: 4176.

Eredete *Tolna* megye- és városnevünk keletkezésével kapcsolatban két véleményt ismerünk. Egyik szerint a görög 'várház' jelentésű *τελωνεῖον* [*teloneion*] átkerült a latinba *telonum* formában, s ez volt a neve ennek a Duna melletti vámszedő helynek a Római Birodalomban. Amennyiben elfogadjuk ezt a magyarázatot, csak egyetlen településnevünk lenne, amelyik a római korból a magyar Honfoglalásig fönnyel maradt, és ez nem valószínű. A másik vélemény a magyarországi kunkból tartja adatolhatónak, és abból indul ki, hogy a VIII–IX. században az ótörökben is előforduló, 'tele(hold)' jelentésű *Tolun* név került a magyar névkincsbe. Ehhez a magyar -*a* kicsinyítő képző járult (**Toluna*), majd a kétnyíltszótágos tendencia szerint a második nyílt szótag magánhangzója kiesett. Az így létrejött *Tolna* forma már a XIII. század elején előfordult. A puszt személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé, majd vármegyenévvé vált. Mind a település, mind a vármegye nevéből 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév alakult.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, köztük több *Tannenbaum*, *Tolner*, néhány *Tandler*, *Telatko*, *Thoma*, *Tiringer*, *Tompich*, *Träubl*, *Turteltaub* magyarosított erre a XIX. században, egy-egy *Török* és *Tolvaj* nevű pedig más okból vette föl a nevet.

Tompa

Típusa Tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tompa* 2002, *Tompe* 217, *Tőmpe*. Más változatokkal együtt összesen: 2221.

Eredete Szláv eredetű *tompa* szavunk hangrendi átcsapás következtében lett kétalakúvá: *tompa* ~ *tőmpe*. Jelentése minden két hangalakú szónak eredetileg 'nem hegyes, nem éles' volt, de már nagyon korai adatok vannak 'mélyebb hang', 'nehezebb észbeli fölfogóképesség, közönyösséggel' jelentésre is. Személynévvé először külső tulajdonságként válhatott, ha valaki alacsony, zömök termetű volt, vagy mélyebb, színtelen, dörmögő hangon

beszélt. Belső tulajdonságra vonatkozott nemtörödömség, érdektelenség, magábavonultság, lassúbb gondolkodás, nehezebb fölfogóképesség esetében. Igen gyakori személynév volt az Árpádok korában *Tomp*, *Tumpa*, *Tompa*, *Tumpud* alakban. Így apai családnév is lehet vagy -a birtokjellel, akkor 'Tompé', *Tomp* nevű személy fia, leszármazotta', vagy -a kicsinyítő képzővel, akkor pedig 'Tompa' nevű személy fia, leszármazotta' a jelentése. Lehet azonban ragadványnéven keresztül vagy közvetlenül kialakult családnév is a főnti jelentések bármelyikéből. A *Tompe* alakok későbbiek.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati és északkeleti részén a *Tompa*, délnyugaton, Zala megyében pedig a *Tompe* gyakoribb.

Névváltoztatás A *Tompa* névre magyarosított sok *Stumpf*, egy-egy *Tonhauser* és *Hapsiák* nevű a XIX. században.

Tordai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tordai* 1234, *Torday* 125; *Tordi* 14, *Tordy* 26. Más változatokkal együtt összesen: 1408.

Eredete Az ótörök 'megállt, megmaradt, túlélt' jelentésű *Turdī* személynév bekerült a magyar névkincsbe, ahol a név végi -i elmaradt, s -a kicsinyítő képzővel igen gyakori egyénnév lett belőle. A személynév magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Baranya, Békés, Torda, Valkó vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Az így keletkezett *Tordai* név végén -ai magánhangzó-találkozás (hiátus) az -a- kiesésével oldódott föl, s létrejött a *Tordi* alak. Volt ugyan egy *Tord* nevű településünk is Sopron vármegyében, amelynek eredete ugyanaz a személynév. A *Tordi* és *Tordai* nevek településnévi kötődését azonban csak aprólékos családtörténeti kutatással lehet egymástól elkülöníteni.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Szatmár megyében gyakoribb.

Névváltoztatás *Tordai* nevet vett föl egy *Turgyán*, *Trampus*, *Talapka*, *Böhm*, *Kohn*, *Náthán*, *Nusbaum*, *Weisz* nevű, *Tordi* nevet pedig egy *Toerdi* nevű család a XIX. században.

Torma

Típusa Foglalkozásra, esetleg tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változata *Torma* 4818. Más változatokkal együtt összesen: 4830.

Eredete Két név egybeesése. Egyik levezethető az ótörök eredetű *torma* zöldségféle konyhakerti növényünk nevéről. Ez foglalkozásnév szimbólumaként is családnévvé válhatott, mint a *torma* termesztője, elkészítője, árusítója. Előfordulhatott azonban, hogy akinek kedvenc étele volt, az kapta meg előbb ragadványnévként, majd abból vagy attól függetlenül belső tulajdonságra utaló családnévként a *torma* szót. Nagyszámú családnévi előfordulása miatt valószínűbb, hogy az ótörök 'kétéves tevecsikó, anyjától elválasztott tevecsikó' jelentésű *Turum* személynév került be a magyar névkincsbe. Az Árpád-korban ez megtalálható *Tormus*, *Turmus*, *Tulma*, *Tulmas* alakokban. Apanévként válthatott belőle családnév 'Torma' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Tornyai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tornyai* 409, *Tornay*; *Toronyi* 446; *Toronyai* 116, *Toronyay*; *Tornyi* 351, *Tornji*. Más változatokkal együtt összesen: 1357.

Eredete Végső forrása, a 'torony' jelentésű latin *turris* szó az ófrancia *torn* vagy a német *turn* szón keresztül került a magyar szókincsbe ugyanezzel a jelentéssel. Itt a nyelv -o- bontóhanggal földöldötte a szó elejének mássalhangzó-torlódását, a végén álló -n pedig -ny-nyé vált (palatalizálódott). Mint jellegzetes épület neve, belekerült sok település nevébe különböző formában (*Tornya*, *Tornyafalva*, *Torony*, *Toronya*, *Toronyhely*, *Szentetornya*) Bács, Baranya, Békés, Csanád, Krassó, Máramaros, Moson, Pozsony, Szeben, Szerém, Vas, Zala, Zemplén vármegyében. A hozzájuk csatlakozó 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel mindegyikből kialakulhatott a *Tornyai* ~ *Tornyi* családnév. A *Toronyai* típusú nevekből a kétnyíltszótagos tendencia érvényesülése révén kiesett a második szótag magánhangzója (*Toronyai* > *Tornyi*), az -ai végződésűekből pedig a név végi magánhangzó-találkozás (hiátus) küszöbölődött ki az -a- kiesésével (*Tornyai* > *Tornyi*).

Elterjedtsége A Hajdúságban, Debrecen környékén gyakoribb.

Tóth

Típusa Népre utaló, magyar családnév.

Változatai Tóth 216 113, Tót 389, Tótth 18, Thót; Tot 139, Toth 2874, Totth 14; Thot. Más változatokkal együtt összesen: 222 228.

Eredete Előzményének, az indoeurópai eredetű *tauta ~ *tauti szónak az óiránira visszavezethető eredeti jelentése 'nép' volt. Később a használóktól függően leszűkült a jelentése az egyes népekre (germán, német, szláv stb.). A magyar nyelvbe még a Honfoglalás előtt bekerülhetett, s minden szláv népre vonatkozott. (Csak jóval később, a XVIII. század végétől szűkült le a jelentése a szlovákságra.) Ezért ebből a szóból különösen sok családnév alakult, hiszen szláv népekkel voltunk körülvéve a Kárpát-medencében. Olyanok is megkapták, akik csak hasonló öltözéket, ruhát, lábbelit viseltek, vagy ismerték a nyelvet, esetleg csupán olyan vidékről költöztek át más faluba, ahol szláv nyelvet beszélők laktak. Mindezek a személyek általában ragadványnévként, majd abból, de sokszor közvetlenül családnévként is megkapták a nép nevét.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen nagy számban megtalálható.

Kettős nevei A Tóth-Pál (360 – sokszor egybeírva), Tóth-Kovács (121), Tóth-Zsiga (111), Tóth-Kása (72), Tóth-Deme (55), Tóth-Baranyi (54), Tóth-Máté (45), Tóth-Benedek (36) névkapsolatban fordul elő sokszor, a Tóth-Benedek majdnem mindegyike Orosházán.

Névváltoztatás Viszonylag sokan, köztük Tottis, Csmura, Dragovics, Krekk, Lipták nevűek névmagyarásítási célból, de Horchy, Kós, Palásti, Pap, Rózsa nevűek is fölvették a XIX. században.

Tőke

Típusa Tulajdonságra, esetleg foglalkozásra, tisztségre utaló, magyar családnév.

Változatai Tőke 1053, Töke 21; Teőke 11, Teöke; Tüke 53. Más változatokkal együtt összesen: 1140.

Eredete Ősi finnugor eredetű tő szavunk kicsinyítő képzős alakja a tőke, melynek korai jelentése 'fatörzs' volt, majd a szőlő és általában minden növény föld alatti részére vonatkozott. Családnévvé metaforikusan lehetett: olyan erősek, kemények, szilárdak voltak a név első viselői, mint a fatörzs. Esetleg a család eredetének, gyökerének tekintették az elnevezők azt, aki a nevet megkappa. Lehetséges azonban, hogy foglalkozásnév, tisztségnév: a 'hegybíró, szőlők választott törvénytevője' jelentésű tőkebíró összetételből kopott le az utótag, s maradt a tőke, amely családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati részén gyakoribb, de a Tüke csak Pécs környékén fordul elő, ahol a jelentése 'ősi pécsi polgár'.

Tőkés

Típusa Társadalmi helyzetre utaló, magyar családnév.

Változatai Tőkés 1186, Tökés 19, Tőkes. Más változatokkal együtt összesen: 1214.

Eredete Alapszava, a tőke az ősi finnugor eredetű tő szavunk kicsinyítő képzős alakja. Korai jelentése 'fatörzs' volt, majd a szőlő és általában minden növény föld alatti részére vonatkozott, de jelenthetett fatörzsen (tőkében) tartott méhcsaládot is. Ennek 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzős változata 'tőkékkel rendelkező', 'öreg erdő vagy szőlő tulajdonosa'. Ezekben a jelentésekben anyagi, társadalmi helyzetre utalva lett családnév.

Elterjedtsége A Dunától keletre, különösen Erdélyben gyakori.

Névváltoztatás Három Hackstock nevű vette föl a XIX. században.

Tölgyesi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Tölgyesi 1173, Tölgyses 19, Tölgyesi 15, Tölgessy 38; Tölösi 70, Tölösy, Tölösi, Tölösy; Töllösi, Töllösy, Töllösi. Más változatokkal együtt összesen: 1335.

Eredete Alapszava, tölgy fanevünk bizonytalan eredetű, de talán az indoiráni nyelvekből való, esetleg oszét (jász) közvetítéssel került a magyarba. Mint gyakorifafajta, sok településnek a neve lett, amely tölgyes erdő közelében épült, vagy több tölgyfa volt a határában. Az -lgy- mássalhangzó-kapsolatból egyes nyelvjárásokban a -gy-

elmaradhatott, s ugyanott az -e- -ö-vé válthatott (labializálódhatott). Ilyen *Tölgyes* nevű falu volt Bihar, Kolozs, Közép-Szolnok, Kütküllő, Sáros, Szabolcs vármegyében. Előfordult *Tölgyespatak* nevű vízfolyás is Kolozs vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, *Eichner*, *Telatko*, *Till*, *Csitzga* és *Zabuk* nevűek vették föl magyarosítási céllal a XIX. században.

Töreki

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Töreki* 836, *Töreky* 192, *Töreki*, *Töreky*; *Tereki*, *Tereky*. Más változatokkal együtt összesen: 1053.

Eredete Alapszava, ismeretlen eredetű *tör* igénk magyar -k névszóképzővel ellátva 'szétzúzott, törmelék' jelentésű szót eredményezett. Elsősorban gabona, növényi szár, ág, gally, levél összetört csomójára vonatkozott. Ahol ilyen törmelék összegyült, helynév alapja lett. *Törek* településnevünk volt Hunyad, Somogy, Zala megyében, de több falu határában lehetett csomóba gyűlt avar, törmelék, s bárhol kialakulhatott ez a helynév. Az ott lakók vagy valamely *Törek* nevű településen lakók megkapták a helynév 'onnan/oda való' jelentésű -i képzős névalakját, és így eredetre, származási helyre utaló családnév jött létre.

Elterjedtsége A Dunán túl, annak is inkább az északnyugati részén gyakoribb.

Törő

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Törő* 1444, *Törö* 49, *Törő* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1508.

Eredete Ismeretlen eredetű *tör* igénk folyamatos melléknévi igenévi alakja főnevesült. Utána minden olyan foglalkozásnak a nevévé válhatott, ahol *törni* kellett valamit: követ, puskaport, kendert, sót, borsot stb. Mint minden foglalkozásnév, ez is gyakori ragadványnévvé vált, s abból vagy attól függetlenül is sok esetben családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl és északkeleten, Szabolcs, Szatmár megyében gyakoribb.

Töröcsik

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Töröcsik* 1533, *Töröcsik* 354, *Töröcsik* 16. Más változatokkal együtt összesen: 1904.

Eredete A szláv nyelvekben több *Tr-* kezdetű 'kemény, erős' jelentésű keresztnév él (*Trajomír*, *Trifun*, *Trpimir*, *Trudislav* stb.). Ezek közül bármelyik lerövidülhetett kezdő hangjaira (*Tr-*), és alapjává válhatott különböző beceneveknek (hypocoristiconoknak). A becenevek között előfordul *Trena*, *Trenka*, *Trika*, *Trila*, *Trnka*, *Trpa*, *Trpka* stb. A csehben *Trč* (*Trcs*) családnévvel is találkozunk, és Magyarországon sem volt ritka a *Tricska*. A becenevek főleg a szlovákban váltak apanévi családnévvé -ik ~ -csik képzővel. A mássalhangzó-torlódás főoldása magyar környezetben történt, s a második -ö- megnyúlása -ő-vé a magyar *Törő* név hatására következett be.

Elterjedtsége Pesttől délre, főleg a Tisza mentén gyakori.

Török

Típusa Népre utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Török* 27 096, *Török* 14, *Török* 67, *Török*; *Terek* 12. Más változatokkal együtt összesen: 27 374.

Eredete Előzménye, az 'erő' jelentésű *türk* szó saját megnevezésekkel vált az ótörök népek némelyikének, s vándorszó is lett belőle. A magyarság közvetlenül egyik csuvasos török nyelvből vehette át, de nem alkalmazta sem a besenyőkre, sem a kunokra, hanem valószínűleg a csuvas jellegű népeket (talán a kazárok) nevezték így. A XIV. századtól az oszmán-törököt kezdték használni, s meg is maradt a magyarság körében e nép nevének. Személyneveink között azonban jóval korábban föltünnek a *Turc*, *Turch*, *Turk*, *Turek* stb. alakok, amelyek semmiképp sem vonatkozhatnak kisázsiai oszmán-törökségre. Ezekből apanévi családnevek váltak, jelentésük '*Türk* ~ *Török* nevű személy fia, leszármazotta'. Természetesen a XV. századtól már az oszmán-török népnév is lehet a családnév forrása. Mint minden népnevet, ezt is megkapták olyanok, akik csak viseletben, ruhák közösben,

valamelyen szokásban hasonlítottak a *török* népre, vagy beszéltek *töröktől*, esetleg *török* rabságot viseltek, onnan szöktek meg, vagy csak egyszerűen arról a vidékről, felőlük jöttek.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen nagyjából egyenletesen oszlik meg.

Névváltoztatás Igen sokan vették föl magyarosítási és asszimilációs céllal a XIX. században, köztük több *Turk*, *Turek*, *Tachauer*, *Taub*, *Tauszig*, *Teitelbaum*, *Tricska*, *Kohn*, továbbá néhány *Torek*, *Támár* családnevű.

Tózsér

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Tózsér* 1609, *Tözsér* 37; *Tösér* 674, *Tösér* 26. Más változatokkal együtt összesen: 2353.

Eredete Vitatott eredetű, ’kereskedő, főleg marhakereskedő’ jelentésű régi *Tózsér* szavunk valószínűleg arab eredetű, és az izmaeliták (mohamedán bőszörnyek) közvetítették a magyarság számára. Más vélemény szerint a német ’csal, becsap’ jelentésű *tauschen* igéből ered a magyar ’kereskedő’ jelentésű *tőzsér* szó. mindenépp foglalkozásnévi családnév lett, s mint ilyen, eléggy gyakorivá vált.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén, Heves és Borsod megyében gyakoribb.

Tuba

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra, foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változata *Tuba* 1028. Más változatokkal együtt összesen: 1046.

Eredete A név kialakulásának több magyarázata is lehet. Egyik szerint a ’galamb’ jelentésű *tuba* hangutánzó szóból ered. Erre azonban csak a XVII. század végétől vannak adataink. Külső tulajdonságra utaló metaforikus (olyan a hangja, szokása, természete, mint a galambé) vagy szimbolikus (*galambtenyésztő*, *galambárus*) családnév alakulhatott belőle.

A másik magyarázat a latin eredetű és ’cső’ jelentésű nemzetközi vándorszó *tuba*, aminek azonban minden is a ’trombita’ volt a megfelelője, s ezt a szót használták a hangszer megnevezésére. Ennek a családneve jelképes foglalkozásnév, trombitás lenne.

Legvalószínűbb, hogy az ótörök ’bűnbánat, vezeklés, penitencia’ jelentésű *Toba* személynév került be még a Honfoglalás előtt a magyar névkincsbe. (A kun nyelvben ’köd’ a szó jelentése.) Az Árpád-korban *Tub*, *Tuba*, *Tubu*, *Tubus* alakokban jegyezték föl a XIII. század elejétől kezdődően. Az egyéni névből apai családnév lett. Jelentése ’*Tuba* nevű személy fia, leszármazotta’.

Elterjedtsége A Dunántúl északi, északnyugati részén, továbbá Szatmár megyében gyakoribb.

Turai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Turai* 1246, *Turay* 100, *Túrai*. Más változatokkal együtt összesen: 1356.

Eredete Az alapjául szolgáló település nevének két magyarázata ismert. Egyik szerint az ószláv eredetű, ’őstulok’ jelentésű *tur* szóból alakult különböző végződésekkel igen sok helynév. Birtokos esete a *Tura*, s jelentése ’őstuloké, őstulok által lakott hely’. A helynévből településnév keletkezett Pest, Szabolcs, Szatmár vármegyében, amelyet a magyarság is átvett.

Másik magyarázata, hogy a név alapja az ótörök ’megerősített lakóépület, erőd’ jelentésű szó, amely szintén könnyen válthatott helynévvé, bár a korai magyarságban nincs rá több példa. Általában személynévként vettük át a török eredetű neveket. Személynévként gyakori volt viszont az ótörök nyelvekben a *Dur ~ Tur* ’Állj!, Maradj (velünk)! Élj (soká)!’ jelentésű személynév, amely minden bizonnal bekerült a magyar névkincsbe is. Az Árpád-korban több *Tor*, *Torcha*, *Torka*, *Turc*, *Turk*, *Turda*, *Torda*; *Durs*, *Dursa*, *Dursi* stb. névalakot találni. Ezek egyike az -a kicsinyítő képzővel vagy birtokjellel ellátott *Tura*, amelyből a fönti megyék településnevei keletkezhettek, jelentésük ’*Turé*, *Tur* birtoka, faluja’.

Bárhogyan alakult ki a településnév, ’onnan/oda való’ jelentésű -i képzővel kiegészítve eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén, Borsod megyében gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy *Párisz*, *Weinstein* és *Zelő* nevű vette igénybe névváltoztatásra.

Turcsán

Típusa Foglalkozásra utaló, szláv családnév.

Változatai *Turcsán* 946, *Turtsán*, *Turcsány* 129; *Turcsan*, *Turchán*, *Turchány*. Más változatokkal együtt összesen: 1086.

Eredete Valószínűleg az ószláv eredetű, 'őstulok' jelentésű *turъ* szó rejlik a névben, de már újabb jelentése 'szarvasmarha, ökör' lett. Ebből alakult a szlovák -cs kicsinyítő és az ugyancsak szlovák többjelentésű -án képzővel az 'ökrök birtokosa, ökrész, tehenész' jelentésű családnév.

Elterjedtsége Magyarország középső részének északi felén, Nógrád, Heves, Pest megyében gyakoribb.

Turcsányi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Turcsányi* 1495; *Turtsányi* 32, *Turchányi* 20, *Thurcsányi*, *Thurcsányi*. Más változatokkal együtt összesen: 1558.

Eredete Valószínűleg az ószláv eredetű, 'őstulok' jelentésű *turъ* szó rejlik a névben, de már újabb jelentése 'szarvasmarha, ökör' lett. Ebből alakult a szlovák -cs kicsinyítő és az ugyancsak szlovák sokjelentésű, többek között 'valamivel ellátott' értelmű -án képzővel helynévvé. Torda vármegyében településnévvé vált 'ökrök, tehenek legeltetésére alkalmas hely' jelentéssel. A helységnév megkapta a magyar 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre, az ország középső részén gyakoribb.

Túri

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Túri* 2078, *Túry* 47, *Turi* 4700, *Tury* 122, *Thuri* 53, *Thúry*, *Thury* 127. Más változatokkal együtt összesen: 7318.

Eredete A *Tur* településnevek keletkezésére több véleményt ismerünk. Egyik szerint a valószínűleg ószláv eredetű, 'őstulok' jelentésű *turъ* szó rejlik több magyarországi pataknevben, mivel a partján, környékén vadon éltek ezek az állatok. A patak rövid település neve is *Tur* lett.

A másik nézet szerint személynévből lett településnev. Az ótörök nyelvekben a *Dur ~ Tur* 'Állj!', Maradj (velünk)!, Élj (soká)! jelentésű személynév igen gyakori volt, és minden bizonnal bekerült a magyar névkincsbe is. Az Árpád-korban több *Tor*, *Torcha*, *Torka*, *Turc*, *Turk*, *Turda*, *Torda*; *Durs*, *Dursa*, *Dursi* stb. névalakot találni. Ezek magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) váltak településnévvé Fejér, Külső-Szolnok, Somogy, Szatmár, Tolna, Torda, Trencsén, Zala vármegyében. Bármiképp is alakultak a településnevek, ezekhez 'onnan/oda való' jelentésű magyar -i képző járult, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőlük.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Trukker*, *Weiszmayr* nevű vette föl magyarosítási céllal, egy-egy *Csurka*, *Gyurcsó*, *Kanó* és *Tolvaj* pedig más okból a XIX. században.

Túró

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, esetleg apanévi eredetű magyar családnév.

Változatai *Túró* 339, *Turó* 860, *Turo*, *Turró* 44; *Turú* 119, *Túru* 36, *Túru*, *Turu* 96. Más változatokkal együtt összesen: 1503.

Eredete Kedvelt, aludttejből készített tejtermékünk neve ótörök eredetű. Családnévvé vagy foglalkozás szimbólumaként vált 'túrókészítő, túróárus' jelentéssel, vagy emberi belső tulajdonságra, a túró kedvelésére, túrós ételek szeretetére utalt.

Eredhet azonban a családnév a török *Dur ~ Tur* 'Állj!', Maradj (velünk)!, Élj (soká)! személynévből is a gyakori -ó kicsinyítő képzővel. Akkor a jelentése a 'Duró ~ Turó' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Pesttől délkeleltre gyakoribb.

Turóczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Turóczi* 1501, *Turóczy* 146, *Túróczi* 402, *Túróczy* 46, *Turótzy*, *Turóci* 31, *Túróci*. Más változatokkal együtt összesen: 2225.

Eredete Valószínűleg az ószláv eredetű, 'östulok' jelentésű *turъ* szó rejlik a névben, de újabb jelentése 'szarvasmarha, ökör' lett. A *Turóc* patak tehát a mellette legeltetett szarvasmarháról kapta a nevét. A végződése pedig (-c) szlovák kicsinyítő képző. A patak nevérlő kapta a mellette épült vár a nevét, s ez egyúttal a vár határának (vármegye) névadója is lett. A családnév magyar alakulat az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel. Eredetre, származási helyre utal.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén, Szolnok, Borsod megyében és Kárpátalján gyakoribb.

Tuza

Típusa Apanévi eredetű vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Tuza* 1375, *Túza*. Más változatokkal együtt összesen: 1385.

Eredete Két magyarázata is van a névnek, de mindenkor közvetve ótörök eredetre vezethető vissza. Egyik szerint a 'só' jelentésű *Tuz* személynév került be a magyar névkincsbe, ahol alapalakban is előfordult (*Tuz*), de különböző képzőkkel (*Tusa*, *Tusk*, *Tosk*, *Tuzon* stb.) is folytak. A családnévi *Tuza* végződése (-a) vagy birtokjel, s akkor a családnév jelentése 'Tuzé, *Tuz* nevű személy fia, leszármazotta', vagy kicsinyítő képző, s akkor a jelentése 'Tuza nevű személy fia, leszármazotta'.

A másik magyarázat, hogy a név alapja az ugyancsak ótörök eredetű *túzok* madárnevünk. Ezt többes számúnak éreztek, így a *tuz* forma több nyelvjárásban is megtalálható, s ezt használták névadásra. Az Árpád-korban mind a *Tuz*, mind a *Tuzok* név előfordult. A *Tuza* végén az -a kicsinyítő képző. Családnévvé foglalkozási névként (*túzokra* vadászó, *túzoktollat* gyűjtő, *túzokot* tartó, nevelő) vagy egyszerűen csak apanévként lett 'Tuza nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén, Heves és Borsod megyében gyakoribb.

Tüske

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Tüske* 1005, *Túske*. Más változatokkal együtt összesen: 1011.

Eredete Az ősi finnugor eredetű *töv-* igéből származik a *tövis* szavunk. Ennek *tüüs* alakváltozatának kicsinyítő képzős származéka a *tüske* ~ *tüsök*. Korai jelentése 'szúrós, tövises növény'. A családnév erre vezethető vissza. Részben olyanok kapták, akik elhanyagolták földjüket, ezért ott tükés gyomnövények nőttek. De azoknak is szimbolikus ragadványnevük, majd abból vagy attól függetlenül családnevük lett, akik ilyen tükés növényeket vagy azok termését gyűjtötték orvoslás vagy tüzelő céljából.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb, különösen Lenti környékére jellemző.

Ty

Tyukodi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Tyukodi* 1060, *Tyukody* 13, *Tyúkodi*; *Tyokodi*. Más változatokkal együtt összesen: 1076.

Eredete Alapszava, ótörök eredetű *tyúk* szavunk településnévvé lett 'valamivel ellátott, valamiben bővelkedő' jelentésű *-d* képzővel (ahol sok baromfifélét tartottak) Szatmár vármegyében. A település neve keletkezhetett magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) az Árpád-korban nem ritka *Tikod* ~ *Ticud* személynévből is. A személynév ugyancsak az ótörök eredetű *tyúk* szóból származik, és 'tyúkokat tartó, tyúkokkal foglalkozó' jelentése volt. Bármiképp alakult is ki a *Tyukod* településnév, megkapta az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület keleti, északkeleti részén gyakoribb.

U, Ú

Udvardi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Udvardi* 1711, *Udvardy* 495. Más változatokkal együtt összesen: 2230.

Eredete Szláv eredetű *udvar* szavunk első jelentései között a 'palota, nemesi kúria, királyi székhely' is szerepelt. Ahol ilyen volt, a körülötte kialakult település megkapta a szó 'valamivel ellátott' jelentésű -*d* képzős alakját. *Udvard* nevű település volt Baranya, Bodrog, Komárom, Sopron és Vas vármegyében. Bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan fölvették névmagyaráositási céllal a XIX. században. Közöttük több *Hoffmann*, egy-egy *Dworák*, *Dvoreczky*, *Dvornák*, *Dvorsky*, *Dvorácsek*, *Dvoracsko*, *Dvarányi*, *Hofbauer*, *Höfler*, *Imhoff*, *Inhof*, *Einerimhof*, *Hochhofer*, *Peruhoffer* nevű család szerepelt.

Udvari

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Udvari* 1291, *Udvary* 77. Más változatokkal együtt összesen: 1373.

Eredete Szláv eredetű *udvar* szavunk első jelentései között a 'palota, nemesi kúria, királyi székhely' is szerepelt. Ahol ilyen volt, a körülötte kialakult település is átvette a nevet. *Udvar* nevű falu volt Baranya és Bihar vármegyében. Ezek megkaphatták az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képzőt, így eredetre, származási helyre utaló családnévvé váltak.

Amennyiben a település a királyi vagy valamely nemesi *udvarhoz* tartozott, bármennyire távol is volt attól, neve megkaphatta az -*i* birtokjelet. Jelentése 'az *udvaré*, az *udvarhoz* tartozó, az *udvar* birtoka, tulajdona'. *Udvari* nevű településünk volt Arad, Szatmár, Tolna, Veszprém, Zala vármegyében. Ezek **Udvarii* alakú eredetre, származási helyre utaló családnévvé alakultak az -*i* képzővel. A név végén levő két -*ii* közül természetesen csak az egyiket ejtették.

Ezeken kívül még volt *Udvarhely* nevű település Fejér, Közép-Szolnok, Küküllő, Somogy, Valkó vármegyében, *Udvarlak* pedig Temes vármegyében. Ezekből az előtag önállósulásával szintén lehetett a fönti módon (-*i* képzővel) *Udvari* családnév.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti felén és a nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Egy-egy *Dvorzsák*, *Steyerhoffer*, *Holub* és *Marmorstein* vette föl a XIX. században.

Uhrin

Típusa Népre utaló, szláv családnév.

Változatai *Uhrin* 1027, *Ugrin* 69. Más változatokkal együtt összesen: 1096.

Eredete A szláv nyelvekben korábban a 'magyar' népnév megnevezésére használatos *ugrin* ~ *uhrin* a legtöbb helyen már kiszorult a használatból. Családnévként azonban fönnymaradt főleg a szlovákság, de a ruszinok, szlovének, horvátok körében is. Természetesen közöttük is jelölhetett csak magyaros öltözködésű, viselkedésű, magyarul beszélő, vagy magyarok laktavidékről hozzájuk költözött nemzetiségbelit is. A szlovákok (és csehek) az *Uhrin*, a ruszinok (és horvátok) az *Ugrin* ejtés- és írásformát használták.

Elterjedtsége Az *Uhrin* alakok Nógrád, Heves megyében, főleg azonban Békés megyében, különösen Békéscsabán és környékén gyakoribbak, míg az *Ugrin* formák a Tiszától keletre elszórtan fordulnak elő. A területi elhelyezkedés arra utal, hogy csak szlovákok és ruszinok körében élnek ezek a nevek.

Új

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Új* 153, *Uj* 256, *Újj* 114, *Ujj* 1466; *Uy* 13. Más változatokkal együtt összesen: 2114.

Eredete Ősi finnugor *új* melléknevünk különböző nyelvjárásokban más-más hosszúságú hangokkal terjedt el.

Valamely faluba utólag betelepültek, *új* emberek, családok, jobbágyok, lakosok kapták meg ragadványnével vagy közvetlenül családnévül is. Különösen akkor, ha messzebből költöztek be, a helybeliek nem ismerték sem a családnak a nevét, sem az előző lakhelyük településnevét, hogy az után nevezhették volna el őket.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható. Talán a Dunától keletre kissé gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Neu*, *Novák* és *Steurer* nevűek vették föl magyarosítási célból.

Újfalu

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Újfalu* 156, *Újfalusy*, *Ujfalu* 805, *Ujfalusy* 27, *Újfalussy* 13, *Ujfalussy* 87, *Uifalu*; *Újfalvi* 19, *Újfalvy*; *Ujfalvi* 58, *Ujfalvi*. Más változatokkal együtt összesen: 1171.

Eredete Ősi finnugor *új* melléknevünk és szintén finnugor vagy ugor *falu* főnevünk összetételéből akkor alakult településnév, amikor egy régebbi mellé vagy közelében épült egy másik, *új* *falu*. *Újfalu* vagy *Újfalva* nevű település negyvennél több vármegyében volt a Történelmi Magyarországon. Bármelyikből alakulhatott ’onnan/oda való’ jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév. Az *Újfalvi* típusú nevek régebbiek, az *Újfalu* nevekben az -s- nem a képző része, hanem a „városi” alakból adaptálódott.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Újhelyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Újhelyi* 260, *Ujhelyi* 1265, *Ujheli*, *Ujhely*, *Ujhelji*, *Ujheji*, *Ujhelly*, *Ujhelyy*; *Uihelyi*; *Ulyhelyi*; *Uyheli*. Más változatokkal együtt összesen: 1567.

Eredete Ősi finnugor *új* melléknevünk és az ismeretlen eredetű *hely* szó összetételével olyan földterületet neveztek meg, amely eladdig nem volt ismert, művelt, lakott terület. Tehát újonnan szállíták meg az emberek művelés céljából, vagy új települést alapítottak ott. *Újhely* nevű falu volt Nyitra, Trencsén, Ugocsa, Zala, Zemplén vármegyében, de egy községen belül is lehetett *Újhely* neve egy újonnan kialakított jobbágyteleknek, más, eddigítől eltérő művelési területnek. Számtalan lehetősége volt a családnév kialakulásának. Bármely településnév vagy földrajzi név megkaphatta az ’onnan/oda való’ jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre, lakóhelyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Borsod, Zemplén, Szabolcs és Szatmár megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Neumayer*, *Neufeld*, *Novotny*, *Brhlovics*, *Goldstein*, *Hujba*, *Lichtmann*, *Ungár* nevűek választották magyarosítási céllal új névül a XIX. században, egy *Elias* nevű pedig ismeretlen okból vette föl.

Újvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Újvári* 776, *Újváry* 26, *Ujvari* 4240, *Ujváry* 287, *Ujvari*, *Ujvary*; *Uyvári*, *Uyvari*. Más változatokkal együtt összesen: 5368.

Eredete Ősi finnugor *új* melléknevünk és a középperzsa ’erődítmény, erős építmény’ jelentésű *vár* szavunk összetételét olyan védelmi célú épületek kapták meg névként, amelyek mellett vagy közelében állt egy régebbi, hasonló erősség, amely megkülvilágított *Óvár* nevet kapott. Később a sok *Újvár* kiegészült valamilyen megkülvilágított előtaggal (*Érsekújvár*, *Szamosújvár* stb.), de a családnevek kialakulása idején (XIV–XV. század) még nem különböztették meg őket előtaggal. *Újvár* nevű település volt Abaúj, Alsó-Fehér, Belső-Szolnok, Küküllő, Liptó, Nyitra, Pozsega, Sáros, Somogy, Vas, Zemplén vármegyében. Bármelyikük megkaphatta az ’onnan/oda való’ jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunántúl keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, több *Neumark*, *Neumann*, továbbá *Neuhäusler*, *Ulner*, *Uhreczky*, *Zuszkin* stb. nevűek vették föl magyarosítási célból a XIX. században.

Unger

Típusa Népre utaló, német családnév.

Változatai *Unger* 1037, *Ungár* 299, *Ungar*. Más változatokkal együtt összesen: 1342.

Eredete A középfelnemet nyelvjárásban még **Unger* alakú volt a 'magyar' jelentésű, ma *Ungar* ejtésű népnév. Mint minden népnév minden nyelvben, ez is gyakori családnévvé vált német nyelvterületen. Ennek oka, hogy olyanok is megkapták, akik csak éppen hasonlóan öltözködtek, viselkedtek, ismerték a nyelvet, vagy arról a vidékről jöttek, ahol magyarok (is) éltek. Az *Ungor* (410), *Ungur* (25) nevek nem szerepelnek ebben a névcikkben, mert azok a román nyelvben alakultak, és számuk együttesen sem éri el az ezret, tehát önálló névcikk sem lehetett.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan a *Magyar* családnevet vették föl a XIX. században. Egy *Ungerpeck* nevű azonban *Unger* névre változtatott ugyanekkor.

Ungvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ungvári* 1540, *Ungváry* 73, *Unghváry* 38; *Ungvárai*. Más változatokkal együtt összesen: 1668.

Eredete Gyakran előfordult, hogy a folyó nevről kapja a nevét a mellé épült falu. Kisebb vizekkel kapcsolatban ennek fordítottja is megtörténik: a nagyobb település névadója lesz a vízfolyásnak. Valószínűleg ez történt az *Ung* patak esetében is. A személynévi eredetű *Ung vár* nevét átvitték a mellette folyó patakra. A vár szavunk Honfoglalás előtti középperzsa jövevényszó, amely 'erős épület, erőd' jelentésű volt. Az előtag *Ung* azonban vitatott. Egyes vélemények szerint az ótörök 'kancacsikó, tevecsikó' jelentésű *Unayan* vagy az 'elfogad, engedelmeskedik' jelentésű *Unaγ* személynévnek az átvétele. Mások kevésbé valószínűen, *Anonymous* nyomán a 'magyar' jelentésű *Hungh* népnevét keresik benne. Bármi is legyen a személynév eredete, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált, amely mellé később várat emeltek, s a vár határát, a vármegyét is erről nevezték el. Ennek a várnak a nevéhez járult az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnév vált belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, különösen a Hajdúságban gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Ungerleider* és *Mojsisovics*, továbbá *Unger*, *Usarti*, *Pisely*, *Szvetkovics* nevű vette föl magyarosítási céllal a XIX. században.

Utasi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Utasi* 802, *Utasy* 14, *Utassi*, *Utassy* 361. Más változatokkal együtt összesen: 1187.

Eredete Alapszava az ősi uráli eredetű *út* szavunk. Ennek 'valamivel ellátott, valamit birtokló' jelentésű -s képzős alakja olyan településeknek a nevével vált, ahol több vagy jelentős út haladt keresztül. *Utas* nevű falu volt Gömör és Nógrád vármegyében. Mindkettőből eredetre, származási helyre utaló családnév keletkezhetett az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző hozzátoldásával.

Elterjedtsége A nyelvterület északi részén, Pesttől északkeleire, keletrre, Heves és Szolnok megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sok *Strasser*, egy-egy *Gendelstrasser*, *Wegler* és *Rajzinger* nevű magyarosított erre a XIX. század folyamán.

Ü

Üveges

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Üveges 1723, Ūveges 21, Üveghes; Öveges 114, Œveges. Más változatokkal együtt összesen: 1861.

Eredete Alapszava a Honfoglalás előtti, valószínűleg alán (iráni) üveg jövevényiszavunk. Ennek 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' -s képzős alakja tevékenységre, munkavégzésre utal. Lehetett üvegfűvő, üveggýárban dolgozó, de sokkal inkább ablaküvegek árusításával, beillesztésével, javításával foglalkozó kereskedő-iparos személyek megnevezésére volt használatos. Foglalkozásnévből gyakran ragadványnévvé, abból vagy attól függetlenül is családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén, Borsod megyében különösen gyakori.

V

Váczi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Váczi* 2778, *Váczy* 177, *Váci* 202, *Vácy*; *Vaczy*, *Vaci*; *Váczai* 23; *Vátzi* 11. Más változatokkal együtt összesen: 3225.

Eredete Előzménye az ósláv 'hatalmas, nagy' jelentésű **vęce* [*vence*] és a 'dicsőség' jelentésű *slava* szavak összetételéből keletkezett keresztnév, amely *Wenceslaus* formában került be cseh fejedelem neveként, Csehország védőszentjeként a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). A magyarba német közvetítéssel jutott el, és *Vác* alakra rövidülve is személynévvé vált az Árpádok korában. Puszta személynévből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) lett településnévvé Nógrád, Pest, Torontál és Zaránd vármegyében. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, s eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. Túlnyomó többségük a mai Pest megyei város nevéből származott.

Elterjedtsége A nyelvterület közepén, a Dunántúl keleti felében és a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Vatzin*, *Veczkán*, *Weisz*, *Weitz*, *Gasparovszky* és *Schweitzer* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Vad

Típusa Foglalkozásra, esetleg tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Vad* 1075; *Vád*. Más változatokkal együtt összesen: 1077.

Eredete Ősi ugor vagy finnugor eredetű *vad* szavunk eleinte főnév volt 'vadon élő állat' jelentésben. Melléknévi jelentése is előbb 'vadon élő, nem háziasított' volt, majd csak később vette föl az 'erőszakos, kegyetlen, bősz, civilizálatlan' mellékjelentéseket. Személynévvé is előbb szimbolikusan, vadakkal valamilyen kapcsolatban levő: 'vadőr, vadász, vadgondozó' jelentésben válthatott. Később esetleg belső tulajdonság alapján is ragadvány, majd abból vagy attól függetlenül családnév lehetett.

Elterjedtsége A Tiszán túl, Szolnok és Békés megyében gyakoribb.

Vadas

Típusa Foglalkozásra vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Vadas* 1069, *Vados* 85. Más változatokkal együtt összesen: 1199.

Eredete Alapszava, ősi ugor vagy finnugor eredetű *vad* szavunk eleinte főnév volt 'vadon élő állat' jelentésben. Melléknévi jelentése is előbb 'vadon élő, nem háziasított' volt, majd csak később vette föl az 'erőszakos, kegyetlen, bősz, civilizálatlan' mellékjelentéseket. A 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képző alakja először mindenkor foglalkozásra utaló családnév volt. Jelentése 'vadakat gondozó', 'királyi vadaskertek fölügyelője, őrzője' lehetett. Később esetleg kialakulhatott belső tulajdonságra utaló, 'erőszakoskodó, kiszámíthatatlan, bolondos' jelentésű családneve is. De akár külső tulajdonságra is utalhatott, mert *vadas* melléknevünknek van színre utaló jelentése is: 'vöröses, vörösbarna, röt' értelemmel használja legtöbb nyelvjárásunk (elsősorban állatokra vonatkoztatva). Megkaphatta azonban haja, szakálla, bajusza színéről is ragadványnévből, abból vagy attól függetlenül családnévből egy-egy személy is.

Elterjedtsége A Dunán túl és a nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Weisz*, *Weiss* és *Vitriol*, továbbá *Vild*, *Vilde*, *Vavrek*, *Vlkolinszki*, *Waldapfel*, *Weibl* stb. nevű választotta magyarosítási céllal új névül a XIX. században.

Vadász

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Vadász* 6013, *Vadasz*. Más változatokkal együtt összesen: 6043.

Eredete Alapszava ősi ugor vagy finnugor eredetű *vad* szavunk, amelynek a jelentése 'vadon élő állat' volt. Igen korán megkapta a foglalkozásra utaló -ász képzőt, s mint mesterség, kedvelt tevékenység, hivatásszerűen végzett munka gyakori személynévvé, ragadványnévvé, abból vagy attól függetlenül végül családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunán túl, annak is az északnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás Sok *Weisz*, néhány *Jäger*, továbbá *Waldmann*, *Weinberger*, *Weitzner*, *Wetschel*, *Witz* stb. nevű vette föl magyarosítási céllal a XIX. században.

Vadászi

Típusa Helynévi vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vadászi* 1499, *Vadászy* 34; *Vadaszi*. Más változatokkal együtt összesen: 1535.

Eredete Alapszava ősi ugor vagy finnugor eredetű *vad* szavunk, amelynek a jelentése 'vadon élő állat' volt. Igen korán megkapta a foglalkozásra utaló -ász képzőt, s mint királyi *vadászok* faluja, településnevé vált Abaúj, Bihar, Közép-Szolnok, Zaránd vármegyében. Mindegyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, s eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Ugyanakkor a *Vadász* egyéni névből -i birtokjellel is apai családnév alakulhatott. Jelentése ekkor 'Vadászé, Vadász nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Borsod, Abaúj, Zemplén megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Egy *Jäger* nevű vette föl magyarosítás céljából a XIX. században.

Vági

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vági* 1185, *Vághi* 14, *Vághy* 59; *Vagi*. Más változatokkal együtt összesen: 1269.

Eredete Az alapjául szolgáló településnév eredete vitatott. Egyszerű származhat a családnév a *Vág* folyónévből, amely az ófelnemet 'hullámzó víz' jelentésű *wág* szóból ered, és szláv közvetítéssel jutott be a magyarba. A folyó nevéről is keletkezhetett 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév, de a mellette levő sok Trencsén vármegyei *Vág-* kezdetű településnév valamelyikének első tagja is családnévvé válthatott hasonló módon.

A másik magyarázata a családnévnek a Sopron vármegyei *Vág* településnévből lehetséges. Ennek eredete nem tisztázott. Lehetséges az ősi ugor vagy esetleg finnugor *vág* igéből is levezetni. Ekkor azokra vonatkozhatott, akik a határvilág, gyepű vonalának megtisztítását, erdeinek kivágását végezték a Honfoglalás után. Ezeknek a faluja lehetett *Vág* nevű település.

Az Árpád-korban igen gyakori *Vag*, *Vaga*, *Vagdi* egyénné azonban fölveti annak a lehetőséget, hogy a településnévben is személynevet keressünk. Az kétségtelen, hogy az ótörökben **Vag* személynevet nem találni, de igen nagy számmal vannak 'kicsi, fiatal' jelentésű, *Bay*, *Baya* alakú nevek. Ezekben magyarba kerülésük után **B->β->V-* hangváltozás mehetett végbe, s *Vag ~ Vág* formában gazdagították a magyar névkincset. A név végi -g azonban nem alakulhatott -γ hangból, csak kicsinyítő képző lehetett esetleg.

Legvalószínűbb az a magyarázat, hogy valamelyik *Bog- ~ Bag-* kezdetű szláv keresztnév első hangja ment át a magyarban a **B->β->V-* hangváltozáson. A számba jöhető nevek: *Bogiszlav*, *Bogimir*, *Bogdan*, *Bogomil* stb., amelyeknek első eleme (*Bog-*) 'Isten', a második pedig 'dicsőség', 'béke', 'ajándék', 'kedves, kegyes' jelentésű. Ezek rövidüléseiből alakulhattak a magyarban az -o- > -a- nyíltabbá válással és hangsúly hatására való nyúlással (-a- > -á-) *Vág*, birtokjellel pedig *Vága* helységneink Pozsony és Sopron vármegyében.

Bármi legyen is a településnév magyarázata, annak 'onnan/oda való' jelentésű -i képzős alakjából eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett.

Elterjedtsége A mai *Vági* nevek területi elhelyezkedése arra utal, hogy a Sopron vármegyei *Vág* település neve volt a csalánevek nagyobb többségének alapja. A Dunántúl északnyugati részén, a Balatontól északnyugatra gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Haberbauer*, egy-egy *Weisz*, *Wurst*, *Schenk* választotta névmagyarásításra a XIX. században.

Vágó

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Vágó* 3413, *Vágo* 64, *Vagó*, *Vago*. Más változatokkal együtt összesen: 3484.

Eredete Ősi ugor vagy finnugor eredetű vág igénk folyamatos melléknévi igeneve főnevesült, s mint ilyen, sokszor előforduló foglalkozásnévvé vált. Összetételekben ma is él: favágó, nádvágó, kővágó, sóvágó stb. A régiségben előtagok nélkül élt foglalkozásnévként. A tevékenységre, foglalatosságra, hivatalsszerű munkavégzésre utaló szavakból gyakran váltak ragadványnevek, majd abból vagy attól függetlenül családnevek.

Elterjedtsége Pesttől keletrre, Pest, Heves, Szolnok megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, *Schächter*, *Hacker*, *Wallerstein*, *Weisz* nevűek magyarosítottak erre a XIX. században.

Vajda

Típusa Méltóságra, tisztségre utaló, magyar családnév.

Változatai *Vajda* 8944, *Vaida* 45, *Vayda*, *Wayda*. Más változatokkal együtt összesen: 9069.

Eredete Szláv eredetű, 'hadvezér, föparancsnok, herceg, tartomány megbizott vezetője' jelentésű *vajda* tisztségnevünk eredeti jelentése devalválódott az idők folyamán. A XVII. század elején már 'nagyobb cigánycsoport vezetője' jelentésben adatolták. A 'kisebb munkacsoport irányítója, vezetője' jelentést is fölvette. Mind méltóságnevből, mind tisztségre, vezető szerepre utaló szóból gyakori családnév lett magyarok és cigányok körében egyaránt.

Elterjedtsége A Dunántúl nyugati felén és Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás Rendkívül sokan, száznál többen vették föl a XIX. század folyamán. Közöttük igen sok *Weisz*, több *Weiszkopf*, *Wallenstein*, *Wallner*, *Weinberger*, *Weinfeld*, *Weinstein*, *Weissberger*, *Weitzenfeld*, *Wertheimer*, *Wiener*, néhány *Vojevoda*, *Vojdicsek*, *Vajner*, *Vesel*, *Vrecsits*, *Weiler*, *Winkler*, *Wolf* nevű magyarosított erre.

Váli

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Váli* 477, *Vály* 57, *Vályi* 546, *Vali* 16, *Valy*, *Valyi*. Más változatokkal együtt összesen: 1287.

Eredete Több *Vál* nevű település is volt a Történelmi Magyarországon, amelyek minden valószínűség szerint pusztaszemélynevekből származnak, de a személynév eredete vitatott. Egyesek szerint a német eredetű és 'olaszul beszélő' vagy 'vallon' jelentésű *Wahl* került be a magyarba. Lehetséges azonban, hogy a *Valentinus* (*Bálint*) keresztnév egy szótágra rövidült *Val* alakja a helynév alapja. Bármilyen eredetű is legyen a személynév, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett belőle Fejér, Gömör, Szatmár vármegyében. Ezek bármelyike megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részén gyakoribb.

Kettős nevei A *Vályi-Nagy* (254) névkapcsolatban többször előfordul.

Névváltoztatás Többen, köztük *Wálik*, *Weil*, *Weiner*, *Weisz*, *Weingerger*, *Valitsek*, *Mayer* nevűek vették föl magyarosítási céllal a XIX. században.

Valkai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Valkai* 891, *Valkay* 20, *Valki* 173, *Valky*, *Válki*, *Války*. Más változatokkal együtt összesen: 1097.

Eredete Előzménye, a legtöbb szláv nyelvben megtalálható 'farkas' jelentésű *vlk* szó sok helynév részét képezi általában **vlkov* birtokos alakban, amelynek jelentése 'farkasé, farkashoz tartozó'. Több helynévnek volt előtagja, mint a magyarban a 'Farkasárok, Farkasgödör, Farkasvölgy' stb. összetételekben, amelyekből a magyar az utótagot elhagyta. A megmaradó előtag **válkáβ* > *válkáu* > *valkó* ~ *válkó* változásokon keresztül vált településnévvé Baranya, Kolozs, Kraszna, Pest, Somogy, Zemplén vármegyében. *Valkovár* (ma *Vukovár*) nevéről pedig vármegye neve is lett a Dráva-Száva közének keleti felében. Mind a településnevek bármelyike, mind a vármegye neve megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé lett. A *Valkai* nevek akkor alakultak ki, amikor még a helynév ejtése **Válkáβ* volt, s a **Válkáβi* alakból kiesett a két

magánhangzó közötti (intervokális) $-\beta-$ hang. A *Valkai* alakokból pedig a magánhangzó-találkozás (hiátus) kiküszöbölése céljából kiesett az $-a-$ hang is.

Elterjedtsége Pesttől délre, a Duna–Tisza közén, a Dunántúl délkeleti részén és Csongrád megyében gyakoribb.

Valter

Típusa Apanévi eredetű, német vagy magyar családnév.

Változatai *Valter* 391, *Walter* 756, *Walther* 10; *Wálter*; *Volter* 201, *Voltér*. Más változatokkal együtt összesen: 1367.

Eredete Az ógermán 'vezető, parancsnok, vezér' jelentésű *wald* és a 'hadsereg, katonaság' jelentésű *heer* összetételből alakult név (*Walther*) jelentése 'hadvezér'. Gyakori keresztnév volt a középkorban mind a németül, mind pedig a magyarul beszélők körében. Az Árpád-korban több tucat az ilyen névvel féljegyzettek száma, és az Anjouk idejében sem volt ritka. Éppen úgy apai családnévvé vált a német nyelvterületen, különösen Bajorországon, mint Magyarországon.

Elterjedtsége Kétségtelen, hogy a német használatra vall mostani elterjedése Buda környékén, a Dunántúl keleti felében és a Duna–Tisza közének déli részén.

Vámos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Vámos* 3662, *Vamos*. Más változatokkal együtt összesen: 3672.

Eredete Alapszava, a *vám* Honfoglalás előtti perzsa jövevényiszavunk. Jelentése előbb 'dézsma, tized' volt. A 'valamivel ellátott' valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős alakját (*vámos*) mindenek megkaphatták, akik ennek beszedésével foglalkoztak. Előbb ragadványnév, ebből vagy ettől függetlenül pedig gyakori családnév is lett a foglalkozásnévből.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti és nyugati szélén, különösen Szombathely környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Weinberger*, *Weiszbarth*, egy-egy *Wallerstein*, *Weisz*, *Wratil* és *Sepp* magyarosított erre a XIX. század folyamán.

Vámosi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vámosi* 2171, *Vámosy* 12, *Vámossy* 66. Más változatokkal együtt összesen: 2269.

Eredete Alapszava, a *vám* Honfoglalás előtti perzsa jövevényiszavunk. Ennek 'valamivel ellátott' jelentésű -s képzős alakja arra a helyre utalt, ahol a vámot szedték. *Vámos* nevű településünk volt Bereg, Bihar, Borsod, Győr, Heves, Komárom, Küküllő, Nógrád, Sáros, Somogy, Sopron, Szatmár, Vas, Veszprém, Zemplén vármegyében. Bármelyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen és a Dunántúl keleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan, köztük több *Mutner*, egy-egy *Vámoscher*, *Weinreb*, *Weitzenbauer*, *Czolner* nevű magyarosítási céllal, egy *Vánkos* nevű család pedig talán esztétikai meggondolásból vette föl a XIX. század folyamán.

Ványi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Ványi* 973, *Vanyi*, *Vánnyi*, *Vany*; *Ványai* 212, *Ványay* 11; *Vannai* 35, *Vannay* 10. Más változatokkal együtt összesen: 1258.

Eredete Előzménye az ószláv 'hatalmas, nagy' jelentésű **vęce* [*venge*] és a 'dicsőség' jelentésű *slava* szavak összetételből keletkezett keresztnév, amely *Wenceslaus* formában került be cseh fejedelem neveként, Csehország védőszentjeként a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat folsoroló könyvébe). Ebből még a cseh nyelvben alakult ki a *Vana* személynév, amely bekerült a magyar névkincsbe, és többen is viselték az Árpád-korban *Van*, *Vana*, *Vanch*, *Vancha* alakban. Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) *Vány* ~ *Ványa* településnév lett Bodrog, Heves, Pest vármegyében. Bármelyikhez

hozzákerülhetett az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A *Ványai* nevek végének -ai magánhangzó-találkozása (hiátusa) az -a- kihagyásával oldódott föl, s így is létrejöhettek a *Ványi* alakok.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti felében, Borsod, Abaúj megyében mindegyik névalak gyakoribb.

Névváltoztatás Csak *Vannai* névre magyaráositott egy *Vanyek* és egy *Watzek* nevű család a XIX. században.

Váradi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Váradi* 15 674, *Várady* 719; *Varadi* 15, *Varady*; *Várdai* 573, *Várday* 38, *Vardai*; *Várdi*, *Várdy*. Más változatokkal együtt összesen: 17 129.

Eredete Alapszava, a vár Honfoglalás előtti iráni jövevényszavunk, amely minden erődítményre, földhányásra, szilárdabb épületre vonatkozott. Ez a magyar nyelvben kapta meg a kicsinyítő vagy 'valamivel ellátott' jelentésű -d képzőt. Így minden település, amelynek közelében vár jellegű erődítés épült, megkaphatta a *Várad* ~ *Várda* nevet, melyek jelentése 'kisebb vár' vagy 'várral, erősséggel, fallal körülvett, templommal, épületekkel bíró falu vagy város'. Ilyen nevű település volt Arad, Bács, Baranya, Bihar, Borsod, Fejér, Nógrád, Pilis, Sáros, Somogy, Szabolcs, Valkó vármegyében. Ezek közül bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és így eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, különösen Kárpátján gyakoribb.

Névváltoztatás Több százan vették föl a XIX. század folyamán. Köztük sok *Weisz*, néhány *Wachs*, *Wachtelitz*, *Wagner*, *Wakréka*, *Waldmenn*, *Wandzura*, *Waszaty*, *Weiner*, *Weislovits*, *Werner*, *Wimmer*, *Winkler*, *Winterstein*, *Wittmajer*, *Wohradnik*, *Vaghinger*, *Vagreska*, *Varter*, *Vawara* nevű magyaráositás céljából, egy-egy *Bab*, *Baji*, *Elefant*, *Varju*, *Vereb* nevű pedig ismeretlen okból választotta új névül.

Varga

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Varga* 139 197, *Warga*, *Vargha* 467, *Wargha*; *Vargah*; *Varha* 10. Más változatokkal együtt összesen: 140 709.

Eredete A *varr* ige -g- képzős származékának folyamatos melléknévi igenevéből főnevesült a *varga* szavunk, amelynek a jelentése elavult, eredetileg 'lábbelikészítő mester' volt. Igen sokszor előfordult a „csizmadia” megjelenése előtt. Mint minden foglalkozásnévből, ebből is nagyon gyakori ragadványnév, abból vagy attól függetlenül pedig foglalkozásra utaló családnév vált.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen árnyos eloszlásban megtalálható.

Kettős nevei A *Varga-Dudás* (113), a *Varga-Tóth* (105), a *Varga-Kovács* (71) és a *Varga-Koritár* (54) családnévben sokszor előfordul.

Névváltoztatás Igen sokan vették föl a XIX. században. Közöttük több *Weisz*, egy-egy *Wandtuch*, *Wassermann*, *Wasserstrom*, *Weiszberg*, *Weltner*, *Wetzlberg*, *Winter*, *Woticz*, *Würsching*, *Voczaszek* nevű család.

Várhegyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Várhegyi* 1264, *Varhegyi*. Más változatokkal együtt összesen: 1266.

Eredete A Honfoglalás előtről való iráni, 'erősség, megerősített, fallal körülvett jelentősebb épület' jelentésű vár szavunk és az ósi finnugor vagy uráli eredetű *hegy* szavunk összetételéből alakult helynév nagyon gyakori volt ott, ahol kiemelkedő magaslatra épült a vár. *Várhegy* nevű településünk ugyan csak Kolozs és Sáros vármegyében volt, de nagyon sok hegy, domb neve volt egy-egy település határában *Várhegy* (pl. Budán is). A két település, de akármelyik *Várhegy* megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett belőle.

Elterjedtsége A Dunántúl délkeleti részén valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században *Vavrus*, *Perg* és *Poszluzsnyi* nevűek vették föl névmagyaráositási céllal.

Vári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vári* 2264, *Váry* 185, *Wáry*, *Vaáry* 13; *Vari* 35; *Várai* 100, *Váray* 35. Más változatokkal együtt összesen: 2718.

Eredete A Honfoglalás előtről való iráni, 'erősség, megerősített, fallal körülvett jelentősebb épület' jelentésű *vár* szavunkból nagyon sok helynév alakult egy-egy település határában, de önállóan csak egy Temes és egy Zala vármegyei község nevében maradt fönnyről följegyzés. A *Vár* birtokában levő falu is megkaphatta az -i birtokjeles *Vári* nevet, melynek jelentése 'Váré, a Vár tulajdonában levő, a Várnak adózó (település)'. *Vári* nevű falu volt Bereg és Zaránd vármegyében. Családnév azonban 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel nem csupán ebből a négy névből alakulhatott, hanem bármelyik *Vár* nevű épületegyüttes nevéből, ha valaki oda tartozott, a Vár szolgálatában állt, ott katonáskodott, ott végzett robotmunkát, vagy bármilyen más tevékenységet ott folytatott. A *Vári* település -i képzős alakjából (*Várii*) természetesen az egyik -i- kiesett.

Elterjedtsége A Tisza túl, annak is a déli részén gyakoribb.

Névváltoztatás Elég sokan, köztük *Wagensonner*, *Wallenstein*, *Walles*, *Waszilkó*, *Weisz*, *Witz*, *Wotzasik*, *Wurmer*, *Wutskits*, *Vidákovich*, *Vorzimmer*, *Burger* nevűek magyarosítási céllal, egy *Imrik* nevű ismeretlen okból választotta a XIX. században ezt a nevet.

Varjas

Típusa Foglalkozásra vagy lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változatai *Varjas* 748; *Vargyas* 548; *Varnyas*. Más változatokkal együtt összesen: 1298.

Eredete Alapszava, a *varjú* szavunk ősi hangutánzásból ered. Ennek 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzős változata könnyen válthatott ragadványnévvé, majd ebből vagy ettől függetlenül családnévvé. Olyan emberek kaphatták, akik *varjú* vadászatával, *varjútoll* gyűjtésével, *varjak* nevelésével, beszédre tanításával stb. foglalkoztak, vagy akiknek háza, tanyája környékén *varjak* fészkeltek, tanyáztak nagyobb tömegben. A **varaṇa* > *varaya* tő kapta meg az -s képzőt, és **varayas* > *varjas* változás ment benne végbe (mint ahogyan a többes szám -k jele is a **varja-* tőhöz kapcsolódik).

Elterjedtsége Valamennyi névalak a Dunán túl, annak is a keleti felében gyakoribb, a *Vargyas* Erdélyben sem ritka.

Névváltoztatás Több *Weisz*, egy-egy *Weiner* és *Wurmfeld* vette föl a XIX. században névmagyarásítási céllal.

Varjú

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Varjú* 878, *Varju* 1393, *Varyu*, *Warju*; *Varnyú* 164, *Varnyu* 136; *Vargyú*, *Vargyu* 10. Más változatokkal együtt összesen: 2586.

Eredete Ősi hangutánzásból ered a *varjú* szavunk. Családnévvé válásának több oka lehet. Metaforikusan külső tulajdonság: olyan fekete ruhában járó, károgó hangú, lármázó, mint a *varjú*; vagy belső tulajdonság alapján: olyan rossz hírt hozó, baljóslatú, vészjósóló, ijesztgető, mint ahogyan a *varjak* megjelenése jelzi a rossz időt, hideget, zimankót. Szimbolikusan is családnévvé lehetett, ha valaki *varjút* nevelt, tartott, vadászott rá, tollát gyűjtötté stb.

Elterjedtsége A *Varjú* alak az egész nyelvterületen megtalálható, a Dunától keletre, a Tisza-tól délkeleti részén kissé gyakoribb. A *Vargyú* csak a Dunán túl, a *Varnyú* pedig a Duna-Tisza közén és Szolnok megyében fordul elő többször.

Várkonyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Várkonyi* 2281; *Várkony* 10; *Varkonyi*. Más változatokkal együtt összesen: 2297.

Eredete Igen vitatott annak a személynévnek az eredete, amelyből a településnév származik. Az egyik vélemény szerint egy Kr. u. 600 körül említett kaukázsusi **urqun* (*uar-hun*) avar törzstöredék neve lappang benne. A másik a személynevet ótörök jövevénynévnek tekinti. Valóban volt 'komoly gondolkodású, nyugodt, higgadt' jelentésű *Arqun* ~ *Arqin* személynév a törökben, de csak a XIX. századból vannak rá közvetlen adatok. Az Árpádok korában viszont többször előfordul a magyar oklevelekben az *Arkun*, *Archun* névalak, és nagyon gyakori volt az *Urkun*, *Urcun*, *Urchun* név. **Varkun* följegyzéssel viszont nem találkozunk. Akár népnévből, akár magyar névadású (minden végződés vagy összetétel nélküli) személynévből is ered a település neve, Baranya, Külső-Szolnok, Sáros,

Tolna vármegyében is előfordult. Bármelyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége Pesttől keletre, délkeletre gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Séner* és *Galuska*, valamint egy-egy *Valent*, *Vassre*, *Weissensteinm*, *Czernil*, *Ress* és *Stumfold* nevű vette föl a XIX. században.

Várnai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Várnai* 1374, *Várnay* 75; *Varnai*; *Varanai*, *Varannai* 53. Más változatokkal együtt összesen: 1510.

Eredete Az ószláv 'holló' jelentésű **vrn* (birtokos esetben **vrna*) szó sok esetben víznévvé és helynévvé vált a különböző szláv nyelvekben ott, ahol a holló megtelkedett. Ezt vette át a magyar nyelv, és *-a-* ~ *-á-* bontóhanggal földoltotta benne a név eleji mássalhangzó-torlódást. *Varna*, *Várna*, *Varana* ~ *Varanó* településnevünk volt Trencsén és Zemplén vármegyében. Ezek bármelyikéhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan, több *Weisz*, néhány *Vagner*, *Valter*, *Vantera*, *Vrasda*, *Walder*, *Wanschura*, *Wegerer*, *Weissklein*, *Weiszmann*, *Wistavel*, *Wohlauer*, *Mandl* nevű vette föl a XIX. század folyamán.

Varró

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Varró* 2945, *Varro* 50, *Varó* 19, *Varo*. Más változatokkal együtt összesen: 3018.

Eredete Ősi finnugor eredetű *varr* igénk folyamatos melléknévi igenévi alakja főnevesült, s mint nagyon sok más esetben is, foglalkozásnévvé vált. Egy XIV. századi adata „*Barwaro*” [*saruvarró*], vagyis 'lábbelikészítő, varga' jelentésben került följegyzésre. Ugyanígy lehetett azonban ruha, ködmön, bunda stb. készítője, *varrója* is. A foglalkozásnevekből általában nagyon gyakori családnevek lettek, így ebből is. Nem lehetett azonban oly sokszor használatos, mert a különböző varrással járó munkák differenciáltak: másképp nevezték a bőrt, szíjat, sarut, csizmát, bekecset, subát, textilt, ruhát stb. *varrókat*.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeletrre gyakoribb.

Varsányi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Varsányi* 1513, *Warsányi*, *Varsányi* 11, *Varsanji*; *Vassányi* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1542.

Eredete A Honfoglalás előtt a magyarsághoz csatlakozott alán törzs önmegnevezése valószínűleg **asiān* ~ **osiān* volt, amely eredetét tekintve azonos a jász népnével. A magyarban **assán* ~ **bassán*, majd *varsán* ~ *varsány* ejtésű lett a szó. Letelepedésük helye pedig a népnévi eredetű *Varsány* lett. Ilyen nevű település volt Fejér, Győr, Keve, Külső-Szolnok, Nógrád, Pest, Szabolcs, Szatmár, Vas, Veszprém, Zaránd vármegyében. (Némelyiknek lehetett más, esetleg személynévi eredete is.) A helységnévek kiegészülhettek az 'onnan/oda való' jelentésű *-i* képzővel, és eredetre, származási helyre utaló családnevek jöttek létre belőlük.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Klein*, néhány *Bzsdoch*, *Jancsek*, *Weisz* és egy *Rózsa* nevű változtatott erre a XIX. században.

Várszegi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Várszegi* 1192, *Várszeghi*, *Várszeghy*; *Várszögi* 12. Más változatokkal együtt összesen: 1207.

Eredete Honfoglalás előtti, 'erősség, erőd, fallal körülvett épület' jelentésű, iráni eredetű vár jövevényszavunknak és az ősi, ugor eredetű, 'ék' jelentésű *szég* 'ék alakú földterület', 'szeglet' jelentésűvé bővült szavunknak az összetétele. Olyan helynév lett belőle, amely a legtöbb vár környékén megtalálható volt: a 'vár szeglete, szöge' jelentésű lett. Talán előbb ragadványnévből, majd abból vagy akár attól függetlenül családnévből is azok kaphatták, akik ennek a területnek a közelében laktak. *Várszeg* nevű településről csak Bács és Máramaros vármegyében

tudunk. Ezekből is kialakulhattak 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnevek, de valószínűbb a kisebb helynévi eredet. Régi adatok nem találhatók a családnévre.

Elterjedtsége Ma a Tiszától nyugatra, a Dunántúl keleti részén fordul elő többször.

Névváltoztatás Csak két *Venninger* nevű vette föl a XIX. században. Valószínűleg a XX. században több magyarosítás történt rá.

Vas

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai *Vas* 6562, *Vass* 14 295. Más változatokkal együtt összesen: 20 933.

Eredete Ősi uráli eredetű *vas* szavunk eredetileg többféle fémre is vonatkozott. A családnevek kialakulásakor azonban már egyértelműen a mai jelentéssel bírt. Gyakori személynév volt az Árpád-korban, abból apai családnév lehetett 'Vas' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Ragadványnévvé és abból is vagy közvetlenül is családnévvé válthatott. Metaforikusan, vagyis hasonlóság alapján azok kapták, akik olyan erősek, szívósak, ellenállók voltak, mint a *vas*. Szimbolikusan pedig a *vassal* dolgozók, bányászok, kohászok, kereskedők (*vasárusok*), fölhasználók, kovácsok (*vasverők*) kaphatták meg.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen nagyjából egyenlő elosztásban található meg.

Névváltoztatás Igen sokan magyarosítottak erre. Köztük több *Eiselt*, *Eisenbarth*, *Eisenhut*, *Eisert*, *Eisler*, *Kleineisel*, *Weisz*, *Weiszbrunn*, *Weiszmann*, továbbá *Zselezen*, *Wallerstein*, *Weinberger*, *Willingshofer*, *Winterstein*, *Wolf* és egy *Zsiga* nevű vette föl a XIX. században.

Vásárhelyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vásárhelyi* 1401, *Vasarhei*; *Vásárhely*. Más változatokkal együtt összesen: 1489.

Eredete Honfoglalás előtti vásár szavunk íráni (pehlevi) eredetű (éppen úgy, mint a *bazár*). Az utótagban szereplő *hely* szavunk pedig ismeretlen. A kettő összetételét (*Vásárhely*) olyan települések kapták, amelyekben vagy a határában rendszeresen nagyobb piacokat, vásárokat tartottak, vásártartási joguk volt. Ilyen településnév volt Bács, Bihar, Csanád, Kolozs, Krassó, Temes, Valkó, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén vármegyében. Közülük bármelyik megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és ezzel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen megtalálható, a Dunától keletre, különösen Szeged környékén kissé gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Politzer*, egy-egy *Bingwald* és *Weisz* vette föl névmagyarásítási céllal a XIX. században.

Vasas

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vasas* 2308, *Vasass*. Más változatokkal együtt összesen: 2320.

Eredete Alapszava, ősi uráli eredetű *vas* szavunk többféle fémre is vonatkozott. A családnevek kialakulásakor azonban már egyértelműen a mai jelentéssel bírt. A 'valamivel ellátott, valamivel foglalkozó' jelentésű -s képzővel ellátva leginkább foglalkozásra utalt: *vasbányász*, *vaskohász*, *vasárus*, *vasverő* (kovács). Ezek bármelyikét jelenthette a *Vasas* személynév, amely már az Árpád-korban nagyon gyakori volt. Így a családnév apanév lehetett 'Vasas' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Keletkezhetett ragadványnévből vagy attól függetlenül is a fonti tevékenységekre, foglalkozásokra utalva.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén gyakoribb.

Vaskó

Típusa Foglalkozásra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vaskó* 1666, *Vasko* 25. Más változatokkal együtt összesen: 1712.

Eredete Alapszava, ősi uráli eredetű *vas* szavunk többféle fémre is vonatkozott. A családnevek kialakulásakor azonban már egyértelműen a mai jelentéssel bírt. Ennek kicsinyítő -kó képzős alakja több vasból készült tárgy nevével vált: kés, kard, sártisztító stb. Egyrészt ezeknek készítői kaphatták meg a *Vaskó* családnévet. Kialakulhatott

azonban a *Vas* személynév kicsinyítő -kó képzős alakjából is apanévként. Jelentése akkor 'Vaskó' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Borsod, Abaúj, Szatmár megyében gyakoribb.

Vastag

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Vastag* 1445, *Vastagh* 130. Más változatokkal együtt összesen: 1576.

Eredete Alapszavából, talán az ősi uráli eredetű *vas* fémnevünkbeli származik a *vastag* melléknév, de alakulásmódja tisztázatlan. Eredeti jelentése 'erős, szilárd (mint a *vas*)' lehetett. Családnévvé válása is metaforikusan, külső tulajdonság alapján valószínű: erős, kemény, szilárd. Később kialakult 'nagy átmérőjű, széles' jelentése is közrejátszott néhány családnév létrejöttében.

Elterjedtsége A Dunántúl délkeleti részén és Szeged környékén gyakori.

Vaszári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vaszári* 1317, *Vasváry* 78; *Vasvari*. Más változatokkal együtt összesen: 1405.

Eredete A helynév létrejöttében elsődleges szerepe volt ősi uráli eredetű *vas* fémnevünknek, amely gyakori személynév volt még az Árpádok korában is. A személynévből és az iráni eredetű *vár* jövevényiszavunk összetételéből alakult ki *Vaszár* neve, amely a vár határának (megyéjének) székhelye lett. *Vasvár* nevű településünk volt Baranya, Borsod, Sopron, Szatmár, Szerém, Torontál, Vas vármegyében. Bármelyikhez kapcsolódhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, amivel eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A családnevek mai elterjedése nem igazolja, hogy a Vas megyei *Vasvár* lenne a családnevek többségének alapja, mivel a Hajdúságban, Debrecen környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, köztük több *Eisenberger*, *Kohn*, néhány *Eisler*, *Varecska*, *Varitska*, *Vasitsek*, *Venczel* nevű vette föl névmagyaráositási céllal a XIX. században.

Vécsei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vécsei* 652, *Vécsey* 207; *Vécsi* 337, *Vécsy* 16; *Vecsei* 708, *Vecsey* 205. Más változatokkal együtt összesen: 2139.

Eredete Előzményének, az ószláv eredetű *Večeslav* keresztnévnek a jelentése 'nagy' + 'dicsőség'. Ez a magyar névkincsbe is bekerült, és az Árpád-korban *Vecheslou* [*Vecseszló*], valamint lerövidült *Vech*, *Veech* [*Vecs*, *Vécs*] formában is használatos volt. Ez utóbbinak -e birtokjellel vagy kicsinyítő képzővel ellátott alakjából is településnév lett. Jelentése vagy '*Vecsé* ~ *Vécsé*, *Vecs* ~ *Vécs* birtoka, tulajdona' vagy pedig '*Vecse* ~ *Vécse* nevű személy faluja'. *Vecs* ~ *Vécs* ~ *Vecse* ~ *Vécse* nevű település volt Abaúj, Fejér, Heves, Szabolcs, Szatmár, Temes, Torda, Valkó, Veszprém vármegyében. Bármelyikból létrejöhettet 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel családnév. Annak eldöntése, hogy melyik településnév volt az előzménye egyik vagy másik családnévnek, csak alapos családtörténeti kutatással dönthető el. Mind a *Vecsei*, mind a *Vécsei* típusú nevekből alakulhatott a név végi magánhangzó-találkozás (hiátus) kiküszöbölése után *Vécsi* ~ *Vécsy* családnév.

Elterjedtsége Északkeleten, Borsod, Zemplén megyében gyakoribb.

Névváltoztatás *Vecsei*, *Vécsei* és *Vécsi* alakra is magyaráositottak a XIX. században. Köztük számos *Weisz*, néhány *Vecsan*, *Vels*, *Waszilcsin*, *Weinberger*, *Weismann*, *Weszfried*, *Wetschl*, *Wiener*, *Wilfinger*, *Witz* nevű vette föl e neveket.

Végh

Típusa Lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változatai *Végh* 10 127, *Vég* 616, *Veégh* 10, *Wégh*; *Vegh*, *Weg*. Más változatokkal együtt összesen: 10 789.

Eredete Talán ősi finnugor eredetű, 'valaminek befejező része, széle' jelentésű *vég(e)* szavunk mint a település széle, vége helynév lett nagyon sok faluban. Családnévként azok kapták meg, akik a szélső, utolsó házakban, a

település végén laktak. A *Vig* ~ *Vigh* (11 421) nevek egy része is ide tartozhat az -i-ző nyelvjárásokban, de ezek megfelelő besorolására csak részletes családtörténeti kutatások adhatnak választ.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán több *Weber* és *Weisz*, néhány *Wegmann*, *Fink*, *Lefor*, *Lustig* vette föl magyarosítási céllal, és egy *Gombócz* nevű nyilván esztétikai okból.

Végvári

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Végvári* 1152, *Végváry* 11; *Vigvári* 154, *Vigváry* 21, *Vígvári* 15, *Vigváry*. Más változatokkal együtt összesen: 1355.

Eredete A talán ősi finnugor eredetű, 'valaminek befejező része, széle' jelentésű *vég(e)* szavunk és az iráni eredetű 'erősség, erőd, fallal körülvett épület' jelentésű vár szavunk összetétele a végvár. Nagyon sok határ szélén álló erődítményünknek a neve volt a középkorban, de különösen a török hódoltság kezdetén, a XVI. században. Az ott élők, alkalmazásban levő katonák, mesteremberek, várat kiszolgáló lakosok az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, lakóhelyre utaló családnevet kaptak. **Vigvár* településről, várról, városról nem tudunk a Történelmi Magyarországon, ezért -i-ző nyelvjárási ejtésnek kell tartani és ide sorolni a *Vig-* ~ *Vig-* elemet tartalmazó neveket is.

Elterjedtsége A Dunántúl déli részén gyakoribb.

Veisz

Típusa Tulajdonságra utaló, német családnév.

Változatai *Veisz* 496, *Weisz* 2337, *Weiss* 69, *Veis*, *Weis* 13; *Vaisz* 11, *Vájsz*, *Vajsz* 65. Más változatokkal együtt összesen: 3004.

Eredete Előzménye a középfelnemet *wīz* szó, amelynek a jelentése 'fehér, világos színű'. Ebből német nyelvterületen alakult ki a *Weiß* alak. Családnévként ez vonatkozhatott a bőr, haj, szakáll színére. A magyarba kerülve igen sok írásváltozata keletkezett a följegyzők írásgyakorlatától függően.

Elterjedtsége Igen elterjedtté vált az egész germán nyelvterületen, de a leggyakoribb Svájcban és Bajorországban volt. Magyarországon a Dunán túl viselik a legtöbben, annak is a nyugati, északnyugati részén a leggyakoribb.

Névváltoztatás Igen sokan vették föl helyette a *Fehér*, *Vácsi*, *Vadas*, *Vadász*, *Vági*, *Vágó*, *Vajda*, *Váli*, *Vámos*, *Váradi*, *Varga*, *Vári*, *Varjas*, *Várad*, *Varró*, *Varsányi*, *Vas*, *Vásárhelyi*, *Vécsei*, *Végh*, *Veszprémi*, *Vincze*, *Tisza*, *Tolnai*, *Tompa*, *Tordai* nevet a XIX. században. Ugyanakkor egy *Weiszkopf* nevű folyvette a *Weisz* családnevet.

Vékony

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Vékony* 2254, *Vekony*, *Vekonj*. Más változatokkal együtt összesen: 2267.

Eredete Valószínűleg ősi finnugor eredetű *vékony* melléknevünk eredeti jelentése 'keskeny, könnyű, gyöngé', ebből alakult ki még a XV. század folyamán a 'sovány, törékeny alkatú, nyúlánk' jelentés. Ez utóbbiak igen alkalmasak voltak emberek külső jellemzésére, s ragadványnevek, abból vagy attól függetlenül külső tulajdonságra utaló családnevek alakultak belőlük.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Venczel

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Venczel* 1307, *Vencel* 106, *Wenczel*, *Wenzel* 158, *Venczell*, *Wentzel* 46, *Wentzely*, *Wenzel* 33. Más változatokkal együtt összesen: 1812.

Eredete Előzménye az ószláv 'hatalmas, nagy' jelentésű **vēce* [*vence*] és a 'dicsőség' jelentésű *slava* szavak összetételéből keletkezett keresztnév, amely *Wenceslaus* formában került be cseh fejedelem nevekként, Csehország védőszentjeként a Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe). A magyar névkincsbe jutva elmaradt a latin -(a)us végződés, a név végére került -*sl* mássalhangzótorlódást pedig az -*s*- kihagyásával szüntette meg a nyelv. Az így kialakult *Vencel* keresztnév nagyon kedvelt volt

az Árpádok korában. Mint a legtöbb keresztnévből, ebből is minden változtatás nélkül apai családnév lett 'Vencel' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Vér

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Vér 1067, Veér 102, Weér. Más változatokkal együtt összesen: 1171.

Eredete Ősi finnugor eredetű vér szavunknak több jelentése is volt: 'piros, vörös', 'származáson alapuló összetartozás', 'heves vérmérséklet, életerő, mozgékonyiság' Mindegyik jelentéséből eredően családnévvé válhatott. Vagyis külső tulajdonságot jelölt a vörös bőr-, haj- vagy szőrzet-, szakállszín. Belső tulajdonságra utalhatott az erőszakosságra, lázas tevékenységre való hajlam. Végül szimbolikusan jelenthette a vérségi összetartozást, közeli rokonságot.

Elterjedtsége A Tiszától nyugatra, a Duna–Tisza közének déli részén gyakoribb.

Veréb

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai Veréb 2197, Vereb 759; Veréph. Más változatokkal együtt összesen: 2998.

Eredete Talán még Honfoglalás előtti szláv jövevényiszavunk a veréb madárnév. Családnévi elterjedése valamely tulajdonsága alapján metaforikusan történt: olyan szürke öltözött, egyszerű, sokat beszélő, szemtelen, mint a veréb. Lehet azonban szimbolikus is: verebeket tartó, vadászó, háza körül sok veréb tanyázik stb.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Heves, Borsod, Abaúj megyében gyakoribb.

Verebélyi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Verebélyi 1125, Werebéli; Verebény 98, Werebény, Verebéli; Verebelyi. Más változatokkal együtt összesen: 1241.

Eredete A 'veréb' madár neve az ószlávban *vrbl ejtésű lehetett, amelyből különböző alakok fejlődtek ki az egyes szláv nyelvben, ahol személynevekké is váltak. A magyar névkincsbe valószínűleg valamely délszláv nyelvből került be a *Wrabelj személynév. A névkezdő mássalhangzó-torlódást nyelvünk szabályosan földödatta, megheremtette benne a magánhangzó-harmóniát, és Verebély alakú személynév alakult belőle. Ebből magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Borsod, Nógrád és Somogy vármegyében. Közülük bármelyik fölvehette az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és így eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A nyelvterület északkeleti részén, Borsod, Abaúj, Zemplén megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Több Vogel és egy Weinberger nevű család magyarosítás céljából, egy Erdélyi és egy Nagy nevezetű pedig ismeretlen okból vette föl a XIX. században.

Veszprémi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Veszprémi 1160, Veszprém 21, Weszprémi, Weszprém; Veszpremi. Más változatokkal együtt összesen: 1190.

Eredete A szláv eredetű és 'makacs, önfejű, békétlen ember' jelentésű Bezpřěm [Beszprem] személynevet Vitéz Boleszló lengyel király második feleségétől, Szent István magyar király nőtestvérétől született fia viselte. Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) róla kapta nevét a dunántúli vár, város és megye, amelynek első ispánja volt. Másik hasonló nevű településről nem tudunk a Történelmi Magyarországon. Ez a városnév tehát az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált. Az idegen szavakban és nevekben a szókezdő $b > \beta > v$ hangváltozás nem volt ritka az ómagyar korban.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén gyakoribb.

Névváltoztatás Több Weisz, néhány Heinrich, Oksz, Rothauser nevű vette föl magyarosítás céljából a XIX. században.

Vida

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vida* 8776, *Wida*. Más változatokkal együtt összesen: 8962.

Eredete A latin eredetű, 'élet' jelentésű *Vitus* keresztnév valószínűleg a délszláv keresztül igen korán bekerült a magyar névkincsbe. Latin *-us* végződése már a szláv nyelvben lekopott, és *-t-* hangja *-d-*re zöngésült. (Azonban minden a változás a magyarban is megtörtént.) Az Árpád-korban nagyon kedvelt név volt mind *Vid*, mind pedig *-a* kicsinyítő képzős változatában (*Vida*). Az Anjou-korban *Vidus* ~ *Vitus* alakban jegyezték föl jó néhány szor. Mint minden keresztnévből, ebből is sok családnév keletkezett.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Kettős nevei A *Vida-Szűcs* (118) összetételben többször előfordul.

Névváltoztatás Két *Koller* nevű család és egy *Weisz* magyarosított erre a XIX. században.

Vidák

Típusa Apanévi eredetű, szláv családnév.

Változatai *Vidák* 2083, *Vidak*. Más változatokkal együtt összesen: 2085.

Eredete A latin eredetű, 'élet' jelentésű *Vitus* keresztnév igen korán elterjedt a szláv nyelvben. Latin *-us* végződése lekopott, és *-t-* hangja *-d-*re zöngésült. A jellegzetes szlovák apanévi *-ák* képzővel ellátva lett belőle családnév.

Elterjedtsége Pest környéki szlovák telepítésű községekben és a Dunántúl déli részén gyakoribb.

Vígh

Típusa Apanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, esetleg lakóhelyre utaló magyar családnév.

Változatai *Vigh* 951, *Vigh* 6887, *Vig* 505, *Vig* 3078. Más változatokkal együtt összesen: 11 495.

Eredete Ismeretlen eredetű, 'vidám, jókedvű, békességes' jelentésű *víg* mellékneünk már az Árpád-korban is előfordult személynévként. Ebből apanévi családnév lehetett '*Vig* nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Emellett ragadványnéven keresztül vagy attól függetlenül is belső tulajdonságra utaló gyakori családnév válhatott belőle. Az ide tartozó nevek egy része lehet nyelvjárási ejtése a *Végh* családnévnek, és akkor 'a település végén lakó' jelentése volt. Csak alapos családtörténeti kutatások deríthatik fel az egybeeső nevek különböző eredetét.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen egyenletes eloszlással megtalálható.

Névváltoztatás Sok *Lusztig*, néhány *Winkelbauer*, *Wohlgmuth*, *Goldmann*, *Strausz* magyarosította erre a nevét a XIX. században.

Vincze

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vincze* 16 194, *Wincze*, *Vintze* 14, *Vince* 512; *Vincenc*, *Vincenz*, *Vincent*, *Vincenz* 12, *Vincen*, *Vinczen* 23. Más változatokkal együtt összesen: 16 849.

Eredete A latin *vincens* 'győztes, hódító' jelentésű szóból ered a *Vincentius* keresztnév. A magyarban a latin *-ius* végződés elmaradása után a név végén *-nc* mássalhangzó-torlódás keletkezett, amelyet a név végi *-nc* elhagyásával oldott föl a nyelv, de néhány esetben a családnevek megőrizték a régebbi alakot. Mint minden keresztnévből, ebből is sok családnév keletkezett.

Elterjedtsége Az egész nyelvterületen majdnem egyenletesen megtalálható, Erdélyben valamivel gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Weisz* és *Weinberger* vette föl névmagyarosítási céllal a XIX. században.

Vinkler

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Vinkler* 414, *Winkler* 1351, *Vinkler*. Más változatokkal együtt összesen: 1771.

Eredete Az ófelnémet *winkel* 'sarok, szöglet, zug' jelentésű szóból származik a név. A *Winkler* családnévi jelentése 'kiskereskedő, szatícs, zugárus, félkézkalmár'. Mint minden foglalkozásnév ez is gyakori családnévvé vált német nyelvben.

Elterjedtsége A Dunán túl és Debrecen környékén gyakoribb.

Viola

Típusa Apanévi vagy anyanévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Viola* 1048. Más változatokkal együtt összesen: 1069.

Eredete A magyar nyelvben latin jövevényszó a *viola*, amelynek eredeti jelentése 'ibolya'. Mind férfinevként, mind női névként előfordult az Árpád-korban. Apanévi (patronimikon) és anyanévi (matronimikon) családnév lehetett belőle 'Viola' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel. Ragadványnéven keresztül vagy közvetlenül is családnévvé válhatott metaforikusan, ha olyan szép, kellemes külsejű volt valaki, mint a viola (ibolya), vagy szimbolikusan, ha violát (ibolyát) szedett, termesztett, árusított.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Wiesel*, *Feigelstock*, és néhány *Weinberger*, *Hopp*, *Kohn* nevű magyarosított erre a XIX. század folyamán.

Virág

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Virág* 11 560, *Virágh* 1628. Más változatokkal együtt összesen: 13 252.

Eredete Az ősi finnugor hangfestő eredetű *vil-* ~ *vir-* szótő az ösmagyar nyelvben különült el egymástól. Ennek -g névszóképzős származéka a *világ* ~ *virág*. Eredeti jelentése 'fényesség, ragyogás, csillogló szín, virágzó fa, növény, rét' volt. Ebből alakult a 'valaminek legértékesebb, legszebb része' jelentés, ami a *virág* szóalakhoz kötődött. E jelentés alapján érthető, hogy a *Virág* nevet kisgyermekeknek adták személynévül, akik ezt viselték felnőttekben is. Személynévből apai családnév lett, jelentése 'Virág' nevű személy fia, leszármazotta'.

Névváltoztatás Igen sokan választották új névül a XIX. században. Közöttük több *Blum*, *Blumenschein*, *Blumenthal*, *Vireigl*, *Rosenzweig*, *Weisz*, *Weiszkopf*, néhány *Vagner*, *Wertheim*, *Wilhelm*, *Winkler* családnévű magyarosítási céllal, egy *Gál* nevű pedig ismeretlen okból vette fol.

Visnyei

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Visnyei* 981, *Visnyey*, *Visnyai* 68, *Visnyay*. Más változatokkal együtt összesen: 1059.

Eredete Alapszava, a szláv eredetű, 'meggy' jelentésű gyümölcsnév igen könnyen helynévvé válhatott ott, ahol több meggyfa (általában vadmeggy) nőtt. Az eredeti alak **Višňov* ~ **Wiśniew* volt, ami 'meggyes' jelentésnek felel meg. A magyarban **Visnya*β > *Visnyau* > *Visnyó* változáson keresztül alakult ki az egyik névalak, a másik pedig **Visnye*β > *Visnye* úton jött létre. Mindkettő településnév lett Somogy, Tolna, illetve Borsod, Gömör, Trencsén, Zemplén vármegyében. Bármelyikhez hozzájárulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle. A *Visnyai* alakok akkor kapták meg képzőjüket, amikor **Visnyab* formájú volt a név, és a *Visnyabi* képzett formából a két magánhangzó közötti (intervokális) -β- kiesett.

Elterjedtsége A Dunántúl délkeleti részén, különösen Somogy megyében a *Visnyei*, északon, Nógrádban, Borsodban inkább a *Visnyai* alakok a gyakoribbak.

Vitéz

Típusa Foglalkozásra, tulajdonságra utaló vagy apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vitéz* 1456, *Vitez*. Más változatokkal együtt összesen: 1461.

Eredete Déli szláv eredetű, 'lovag, hős', később 'katona' jelentésű *vitéz* melléknevnünk igen korán bekerült nyelvünkbe. Mint katonai tulajdonság népszerű volt, és személynévvé vált. Az Árpád-korban *Vitaza* alakban többször, az Anjouk korában pedig már *Vitez* formában jegyezték föl. Apai családnév is lehetett belőle 'Vitéz' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel, de közvetlenül is kialakulhatott foglalkozásra vagy belső tulajdonságra utaló családnévként.

Elterjedtsége A Dunántúl északi részén kissé gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. század folyamán *Vitiszk*, *Vicz*, *Vechsler* nevűek vették föl magyarosítási céllal.

Vizi

Típusa Lakóhelyre utaló, magyar családnév.

Változatai *Vizi* 2596, *Vizy* 189, *Vízi* 114, *Vízy*. Más változatokkal együtt összesen: 2918.

Eredete Ősi uráli eredetű víz szavunk minden jellegű vízfolyásra, állóvízre is vonatkozhatott. *Víz* nevű településünk (eddig ismereteink szerint) nem volt, de minden falu, város határában volt *Víz* néven nevezett hely, ami jelenthetett folyót, patakot, tavat stb. A *Víz* partján, közelében lakók megkaphatták annak 'onnan/oda való' jelentésű -i képzős alakját ragadványnével vagy közvetlenül családnévként is.

Elterjedtsége A Dunától keletre gyakoribb.

Névváltoztatás Néhány *Wasserlauf* nevű névmagyarosítás céljára vette föl a XIX. században.

Vona

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Vona* 1018, *Vonya* 21; *Vóna*, *Vónya* 49; *Vana*. Más változatokkal együtt összesen: 1098.

Eredete A szláv *Andrej* ~ *Ondrej*becenevei közül a *Vondr*, *Vond* igen korán bekerült a magyar névkincsbe, ahol név végi mássalhangzó-torlódása fölöldődött a -*dr*, -*d* elhagyásával. A megmaradó *Von-* tő különféle kicsinyítő képzőket kapott a magyarban. Az Árpád-korban följegyezték *Vonk*, *Voncsa*, *Vonta*; *Van*, *Vana*, *Vancsa*, *Vancsus*, *Vanus* alakban is. A *Vona* ~ *Vana* alakokban az -*a* vagy birtokjel, s akkor az apai családnév jelentése 'Voné', *Von* nevű személy fia, leszármazotta', vagy pedig kicsinyítő képző, s akkor a jelentése 'Vona nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége Pesttől keletre, Heves, Szolnok megyében, a Jászságban gyakoribb.

Völgyi

Típusa Lakóhelyre utaló vagy helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Völgyi* 1860, *Völgyi* 14. Más változatokkal együtt összesen: 1890.

Eredete Alapszavából, ősi uráli eredetű *völg* szavunkból nagyon sok helynév lett, hiszen majdnem minden faluban volt hegy, mellette pedig *völg* is. Településnévként önállóan csak Temes vármegyében fordul elő, s *Völgyfalu* néven is csak egy Valkó vármegyei község neveként jegyezték föl. Természetesen ez a két településnév is (az utóbbi a -*falu* utótag elhagyásával) megkaphatta az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzőt, és eredetre, származási helyre utaló családnév lehetett belőle. Sokkal valószínűbb azonban, hogy az ide tartozó családnevek nagyobb része egy-egy település határában található *Völg* helynév -i képzős alakja, és olyanok kapták meg, akiknek ott volt házuk, lakásuk, otthonuk a *Völg*ben vagy környékén.

Elterjedtsége A Dunán túl gyakoribb.

Névváltoztatás Többen, köztük *Fürstal*, *Bodolszky*, *Dick*, *Dlugolinszky*, *Kabina*, *Lukassák*, *Slebich*, *Stefka*, *Wibfling* nevűek vették föl a XIX. században névmagyarosítási céllal.

Vörös

Típusa Tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változatai *Vörös* 14 404, *Vöröss* 71, *Vörös* 54, *Vörös*; *Veörös*, *Veörös*, *Weöres*; *Veöreös* 17, *Veres* 15 907, *Weres*, *Veress* 2503, *Weress* 10, *Veresh*. Más változatokkal együtt összesen: 33 578.

Eredete Az ősi uráli eredetű vér szavunk -s képzős alakjának jelentése eredetileg 'véres' volt, de a vér piros színe alapján színné lett belőle, amelyet egyes nyelvjáráskban megőriztek *veres* alakúnak, a népnyelv többségében azonban *vörös* lett. Ragadványnévvé, abból vagy attól függetlenül családnévvé külső tulajdonság alapján (*vörös* arcú, hajú, szakállú stb.) lett.

Elterjedtsége A *Vörös* forma a nyelvterület nagyobb részén, a *Veres* pedig a Tiszától keletre, északkeleten, Erdélyben gyakoribb.

Névváltoztatás *Vörös* nevet vett föl sok *Róth*, néhány *Rothauser*, *Rothmann*, *Sabján*, *Tehlár*, *Wurst* és egy *Nagy* nevű, *Veres* nevet választott szintén sok *Roth*, egy *Weisz*, *Kákos* és *Mészáros* nevű a XIX. században.

W

Wágner

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Wágner* 2591, *Wagner* 848, *Vágner* 977, *Vagner* 71. Más változatokkal együtt összesen: 4495.

Eredete A középfelnémet *wagener* jelentése 'kocsigyártó, bognár'. Ebből igen elterjedt foglalkozási családnév lett, főleg Bajorországban és Vesztfáliában. Magyarországon a XVIII. századi telepítések után lett gyakoribb.

Elterjedtsége Különösen a Dunán túl, annak Buda környéki és délkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Néhányan *Bognár* névre magyarásítottak a XIX. század folyamán.

Wéber

Típusa Foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Wéber* 2171, *Weeber* 22; *Wieber*; *Véber* 954, *Veber* 12, *Weber* 153, *Webber*. Más változatokkal együtt összesen: 3328.

Eredete Az ófelnemet *webére* 'szöni' jelentésű igéből alakult ki a 'takács' jelentésű *weber* foglalkozásnév. Mint minden nyelvben, a németben is a foglalkozásnevekből gyakran lettek családnevek.

Elterjedtsége Az egész német nyelvterületen, de különösen annak keleti és déli részén, Sziléziában, Bajorországban, Svájcban, Tirolban terjedt el. Magyarországon főleg a Dunán túl, annak is déli, délkeleti részén gyakoribb.

Wolf

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, német családnév.

Változatai *Wolf* 1511, *Wolff* 40, *Wolf*, *Wölf*, *Wöllff*, *Wulf*, *Wulff*, *Volf* 453. Más változatokkal együtt összesen: 2023.

Eredete A középfelnémet 'farkas' jelentésű *wolf* szó személynévvé, családnévvé is vált a német nyelvterület nagy részén. Mint minden nyelvben, a németben is lehetett külső és belső tulajdonság metaforikus (olyan nagy fogú, erőszakos, agresszív, veszélyes verekedő, erős stb., mint a farkas) vagy szimbolikus (farkasra vadászó, farkasbőrt kikészítő, árusító, farkasbőrből készült bundát, bekecset stb. viselő) megnevezése.

Elterjedtsége Svájcban és Bajorország keleti felében gyakoribb. Magyarországon a Dunántúl keleti, délkeleti felében fordul elő többször.

Névváltoztatás Több *Wolf* nevű fölvette a *Farkas* családnevet a XIX. században.

Z

Zádori

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Zádori 1284, Zádory 28. Más változatokkal együtt összesen: 1329.

Eredete Az alapul szolgáló településnév személynévi eredetű. Ennek származása vitatott. Egyszerűt lehet talán a szláv *Zador személynév, amely esetleg a *za dvor '(nemesi, királyi) udvar mögötti (lakos)' jelentésű. A magyar névkincsben már az Árpádok korából sok adatunk van rá. A másik magyarázat az ótörök Zāda lehetne, amelynek hasonlóképp vannak Árpád-kori adatai. Az -r kicsinyítő képzőt a magyarban kaphatta meg. Bármi is a név eredete, pusztá személynévként magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnév lett Fejér, Gömör, Somogy, Zemplén vármegyében. Ezek közül mindegyikhez járulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -i képző, és eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége Az északkeleti nyelvterületen, Zemplén megyében és Szeged környékén gyakoribb.

Névváltoztatás Draxler és Zsudel nevűek vették fől névmagyaroitási céllal a XIX. században.

Zagyva

Típusa Helynévi eredetű vagy tulajdonságra utaló, magyar családnév.

Változata Zagyva 1094. Más változatokkal együtt összesen: 1096.

Eredete Visszavezethető a Zagyva folyó nevére is. Az összláv 'korom' jelentésű *sadja olyan vizek megnevezésére szolgált, melyeknek sötét volt a színe. A magyar nyelvbe valószínűleg *Sádzává alakban került be a folyó neve, s ebből a második szótag magánhangzója a kétnyíltszótagos tendencia szerint kiesett. A név eleji zöngésülés gyakori volt (*Szala* > *Zala*), a -dz- > -dzs- > -gy- hangváltozásra is vannak példák (*madzsar > magyar). Zagyva nevű településünk nem volt, csupán *Zagyvafő* a folyó forrásánál Nógrád vármegyében. A családnév ugyan keletkezhetett ebből is pusztá helynévi eredettel, de aligha szaporodott volna meg ily nagyszámúra.

Valószínűbb, hogy az ismeretlen eredetű, 'összekever, összevissza beszél' jelentésű *zagylvál* igéből való elvonás a *zagyva*. Családnévvé válása belső tulajdonságra utalás alapján történt 'összevissza beszélő' jelentéssel. Nehézsége a magyarázatnak, hogy a közső csak a XVII. századtól adatolható, családnévként pedig már 1567-ben föltűnik.

Elterjedtsége Északkeleten, Borsod, Zemplén megyében, de különösen Püspökladányban gyakori.

Zakar

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Zakar 1120, Zakor 424, Zakár 178, Zakkar 15; Zakhar 119, Zakhár; Zachár 357, Zachar 377; Zahar 27, Zahár 19. Más változatokkal együtt összesen: 2644.

Eredete Előzménye a bibliai héber eredetű *hyrkz* [Zchahr yah'] (*Zcharjah*), amelynek a jelentése 'Isten emlékezete' vagy 'megemlékezett az Isten'. A Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) *Zacharias* alakban került be, amit a magyar *Zakariásként* fogadott el keresztnévnek. Az Árpád-korban azonban megrövidítve, *Zakar* ~ *Zachar* alakban használták, és jegyezték föl többször. Családnév lett ebben a rövidült formájában is (a *Zakariás* ritkábban, 419 esetben szerepel családnévként). Jelentése 'Zakar' nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Dunától keletre, főleg a Jászságban gyakoribb.

Zámbó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Zámbó 4022, Zámbo 55, Zambó 100, Zambo. Más változatokkal együtt összesen: 4183.

Eredete A név végső forrása, a latin 'bodzafa' jelentésű *sambucus* más fanévhez hasonló módon (*Cornus* ~ *Cornelius* 'somfa') személynévvé vált a latinban, s bekerült a magyar névkincsbe is *Sambuh*, *Sampa*, *Sampsza*, *Sam*, *Sama*, *Zam*, *Zama* féljegyzésekkel az Árpádok korában. Noha a személynévből nem lett elfogadott keresztnév, meglehetősen ismert és kedvelt lehetett, sok alakváltozata élt, amit a mai Zámbók (44), Zámba (47), Zamba csalánevek is bizonyítanak. Mint majdnem minden egyéni névből, ebből is gyakori apanévi családnév lett 'Zámbó' nevű személy fia, leszármazotta' jelentéssel.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén, az ausztriai Felsőörött és Erdély egyes vidékein (például a sztánai cigányság körében) is gyakori.

Zilahi

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Zilahi 904, Zilahy 173, Zilahy, Zilai 208, Zilay 28, Zilai, Zilaj 12, Zilaji 11. Más változatokkal együtt összesen: 1389.

Eredete A település neve személynévből származik, de a személynév eredete vitatott. Egyik vélemény szerint az ősi finnugor eredetű, 'hasít, vág, farag, gyalul' jelentésű *szil-* igetőnek -*k* névszóképzős változata volt a személynév alapja 'famunkás' foglalkozásnévi jelentéssel. Mások az ótörök 'szép, hatalmas, tekintélyes' jelentésű *Siliy* [*Sziligh*] névnek a magyar névkincsbe kerülésével magyarázzák az Árpád-kori *Sila*, *Zila* névalakok előfordulását. Bármi is a személynév eredete, magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Közép-Szolnok vármegyében, és *Zilah* formában rögzült. Ehhez csatlakozott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző, amellyel eredetre, származási helyre utaló családnév lett belőle.

Elterjedtsége A nyelvterület északi, északkeleti részén, Szolnok–Debrecen vonalától északra és Erdély keleti felében gyakoribb.

Névváltoztatás Több *Zwicker*, egy-egy *Rancsburg* [!] és *Schönberger* nevű vette föl a XIX. században magyarosítási céllal.

Zombori

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Zombori 1796, Zombory 177. Más változatokkal együtt összesen: 1975.

Eredete Valószínűleg az összláv 'bölény' jelentésű *sombra* szóból ered a helynév, amely ebben az esetben oszmántörök közvetítéssel lett településnév Bodrog vármegyében. Jóllehet volt még *Zobor* ~ *Zombor* nevű településünk Csanád, Nógrád, Temes, Valkó, Zemplén vármegyében, ezek más eredetre mennek vissza, s nem annyira jelentős helyiségek. Természetesen bármelyikból származási helyre utaló családnév alakulhatott az 'onnan/oda való' jelentésű -*i* képző hozzáadásával.

Elterjedtsége A nyelvterület közepe táján, Nógrád megyében és a Duna–Tisza közén gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században egy-egy *Zavagyák*, *Zetovics*, *Zubály*, *Zvirov* és *Rumpertus* vette föl névmagyarosítási céllal.

Zöld

Típusa Tulajdonságra vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Zöld 1485, Zöld 13; Zeöld 18, Zeöld. Más változatokkal együtt összesen: 1520.

Eredete Bizonytalan eredetű, Honfoglalás előtti (feltehetőleg alán) jövevényeszavunk személynévi használatának okairól megoszlanak a vélemények. Egyszerű úgy vélik, hogy a *zöld* szónak volt 'nagyon világos sárga' jelentése, és akkor külső tulajdonság, a bőr színe, valamilyen betegség megjelenési formája lehetett a névadás motivációja. Mások szerint a *zöld* fönvéi jelentéséből ('*zöld* növény, takarmány, *zöldség*' stb.) szimbolikusan kaphatták neveiket, akik ettek, foglalkozásszerűen termeltek, árultak *zöldségféléket*.

Elterjedtsége A Balaton környékén, Debrecen környékén, de különösen az erdélyi székelység körében, főleg Csíkban gyakori.

Névváltoztatás Egy *Grüinfeld* és egy *Grünhut* nevű magyarosított erre a XIX. században.

ZS

Zsákai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Zsákai* 1406, *Zsákay* 38, *Zsákaj*; *Zsakai*, *Zsakay* 13; *Zsáki* 56, *Zsáky* 13. Más változatokkal együtt összesen: 1529.

Eredete Az alapjául szolgáló településnév személynévből származik, de a személynév eredete vitatott. Előzménye lehet a bibliai héber *wy'* [Eh shav (*Ésáv*)], amelynek a jelentése bizonytalan, talán 'vak'. A Martyrologium Romanumba (a Római Katolikus Egyház szenteket és boldogokat fölsoroló könyvébe) nem került be, de mint ószövetségi név igen gyakori volt az Árpád-korban. Az Ézsau ejtésből természetes módon alakult ki az *Ézsó ~ *Izsó* névforma. Az *Izsólaka* összetételből pedig *Izsáka* > *Zsáka* változáson keresztül jött létre a ma is meglevő Bihar vármegyei településnév.

Másik vélemény szerint a név előzménye az ugyancsak bibliai héber *qj'* [Yees chahk' (*Jísák*)], amelynek a jelentése 'nevetni fog'. Ez *Isaac* formában került be a Martyrologium Romanumba, és ugyancsak gyakori név volt az Árpád-korban *Izsák* ejtéssel. Első magánhangzója elnémulhatott, s megkapta az -a birtokjelet, így lett településnévvé. Jelentése 'Zsáké, Zsák nevű személy birtoka, faluja'. Az -a lehet kicsinyítő képző is, akkor magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) vált településnévvé 'Zsáka nevű személy faluja' jelentéssel.

Bármiképp is jött létre a Bihar vármegyei *Zsáka* településnév, az 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel ellátva eredetre, származási helyre utaló családnévvé vált.

Elterjedtsége A Dunától keletre, északkeletrre gyakoribb.

Zsiga

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Zsiga* 2630; *Zsida* 131. Más változatokkal együtt összesen: 2771.

Eredete Előzménye az ógermán 'győzelem' jelentésű *sige* és 'védelem' jelentésű *mund* szavak összetételéből kialakult *Sigismund* keresztnév. Magyar ejtése *Zsigmond* vagy *Zsidmon* lett. Ezek egy szótágra rövidülve (*Zsig-* ~ *Zsid-*) kicsinyítő -a képzővel lettek kedvelt személynevekké az Árpádok korában. Az egyéni nevekből pedig sok apai családnév lett minden változtatás nélkül. Jelentésük 'Zsiga ~ Zsida nevű személy fia, leszármazotta'.

Elterjedtsége A Balatontól délre gyakoribb.

Zsigmond

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai *Zsigmond* 2498, *Zsigmond*, *Zsigmond*; *Sigmond* 88, *Sigmund*; *Szigmond* 11, *Szigmund*. Más változatokkal együtt összesen: 2623.

Eredete Az ógermán 'győzelem' jelentésű *sige* és 'védelem' jelentésű *mund* szavak összetételéből alakult ki a *Sigismund* keresztnév. Magyar ejtése *Zsigmond* vagy *Zsidmon* lett. Mint minden keresztnévből, ebből is sok apai családnév lett. Különböző alakjai a helyesírási bizonytalanságból erednek.

Elterjedtsége Erdélyben, különösen a székelységben gyakoribb.

Névváltoztatás A XIX. században magyarosítási céllal vehette föl egy *Bitter* és egy *Granz*, valamint két *Habakusz* nevű család.

Zsigó

Típusa Apanévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Zsigó 1042, Zsigo 12, Zsigó 42, Zigó 67, Zigo; Szigó; Zsidó 362, Zsido. Más változatokkal együtt összesen: 1551.

Eredete Előzménye az ógermán 'gyózelem' jelentésű *sige* és 'védelem' jelentésű *mund* szavak összetételéből kialakult a *Sigismund* keresztnév. Magyar ejtése *Zsigmond* vagy *Zsidmon* lett. Ezek egy szótra rövidülve (*Zsig-* ~ *Zsid-*) kicsinyítő -ó képzővel lettek kedvelt személynevekké az Árpádok korában. Az egyéni nevekből pedig sok apai családnév lett minden változtatás nélkül. Jelentésük 'Zsigó ~ Zsidó' nevű személy fia, leszármazotta'.

Névváltoztatás A *Zsidó* nevet néhányan megváltoztatták a XIX. században, s helyette a *Tejfalu*, *Zsolnai* nevet vették föl, egy *Sido* pedig *Sidofi* névre változtatott.

Zsíros

Típusa Társadalmi helyzetre vagy foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Zsíros 656, Zsiros 2928, Zsiross, Zsirós. Más változatokkal együtt összesen: 3596.

Eredete Szláv eredetű *zsír* szavunk első jelentése 'makk', majd később 'valaminek a terméke, gyümölcs'. Csak a XV. században alakult ki a mai 'állati vagy növényi eredetű kalóriadús anyag' jelentése. A 'valamivel ellátott', 'valamivel foglalkozó' jelentésű magyar -s képzővel azokra vonatkozott, akik bővén voltak valamilyen terméknek, vagy azzal foglalkoztak: gyűjtötték, vásárolták, kereskedtek vele. Családnévvé válásakor egyrészt társadalmi helyzetre vonatkozott: valaminek bővén volt, gazdag volt, aki a nevet megkapta, vagy gyűjtője, kereskedője volt a terméknek, vagyis foglalkozásra is utalhatott.

Elterjedtsége A Duna vonalától keletre (északra is, délről is) gyakoribb.

Zsoldos

Típusa Foglalkozásra utaló, magyar családnév.

Változatai Zsoldos 2821, Zsóldos, Zsódos, Zsodos; Zoldos; Soldos 13. Más változatokkal együtt összesen: 2849.

Eredete Végső soron a latin aranypénz *solidus* neve vált vándorszóvá általában a 'katonákat jutalmazó pénz, katonai illetmény' jelentéssel. A magyar nyelvbe valószínűleg az olaszon (vagy a németen) keresztül jutott be, és itt kapta meg foglalkozásra vonatkozó -s képzőjét. A 'szolgálatáért fizetségen részesült katona' jelentéssel előbb ragadványnév, abból vagy attól függetlenül családnév lett.

Elterjedtsége A nyelvterület délnyugati és északkeleti részén gyakoribb.

Névváltoztatás Két Zöllner, egy Zigmánn és egy Knapp nevű vette föl magyarosítási céllal a XIX. században.

Zsolnai

Típusa Helynévi eredetű, magyar családnév.

Változatai Zsolnai 2005, Zsolnay 166; Zolnai 850, Zolnay 81; Solnai, Solnay. Más változatokkal együtt összesen: 3122.

Eredete Az alapjául szolgáló településnév előzménye a szláv *Selimir* keresztnév, ami az 'erő' jelentésű *sel- és a 'béké' jelentésű *mir-* összetétele. Sok szláv nyelvben elterjedt, s a magyarba valószínűleg a szlovák *Želina* alakban került be. Szabályosan fejlődött a hangrend kiegyenlítődése (*Zsolna*) és a kétnyíltszótágos tendencia érvényesítése (a második nyílt szótag magánhangzójának kiesése) után *Zsolna* névvé. *Sol*, *Solk*, *Sona*, *Sonu* alakjai fordulnak elő az Árpádok korában. Magyar névadással (minden végződés vagy összetétel nélkül) településnévvé vált Somogy és Trencsén vármegyében. Mindkét településnévből kialakulhatott 'onnan/oda való' jelentésű -i képzővel eredetre, származási helyre utaló családnév, de valószínűbb a Trencsén vármegyei eredeztetés a ma élő családnevek többségében.

Elterjedtsége A Dunántúl északnyugati részén, Győr megyében gyakoribb.

Névváltoztatás Sokan, többek között Zsorek, Zsivny, Zsizsek, Zeisler, Zlatarich, Zolczer, Zolner, Szeldenreich, Keviczky nevűek vették föl magyarosítás céljából a XIX. században, és egy *Zsidó* nevű is erre változtatta a nevét.

BIBLIOGRÁFIA

CSALÁDNÉVI ÉS KERESZTNÉVI SZÓTÁRAK, LEXIKONOK

- ALBAIGCS, JOSEP MARIA 2004. El libro de los Nombres. Ediciones Luciérnaga. Barcelona.
- Αναγνωστακη, Υννα – *Μυστριδου, Ελενη* 1987. Μθήτε το όνομά σου. Αθηνα.
- ARCE, ROSE MARIE – JUNCO, MAITÉ 1995. Bebes Preciosos. 5001 Hispanic Baby Names. New York.
- ATTIAS, JEAN-CHRISTOPHE – BENBASSA, ESTHER 2003. A zsidó kultúra lexikona. Balassi Kiadó. Budapest.
- BACHARI, MOUFDI 2004. Le Guide des Prénoms Arabes. Paris.
- BAHLOW, HANS 1972. Deutsches Namenlexikon. Familien- und Vornamen nach Ursprung und Sinn erklärt. Suhrkamp. Frankfurt am Main.
- BARDSLEY, CHARLES WAREING 1915. English Surnames: their sources and significations. Chatto & Windus. London.
- BARTHA TIBOR szerk. 1993. Keresztyén bibliai lexikon. I-II. Kálvin János Kiadó. Budapest.
- BAS, JORDI 2006. Diccionario de los Nombres de persona. De Vecchi. Barcelona.
- BENEŠ, JOSEF 1962. O českých příjmeních. Academia. Praha.
- Βερεττασ, Μυριος 1997. Μεγα Ονομαστικον ή τα ονοματα των Ελληνων. Αθηνα.
- Bibliai nevek és fogalmak [1988.] [Az Evangéliumi Kiadó 1983-ban, Stuttgartban megjelent könyvének új kiadása. Szerző és fordító neve nélkül.] Primo Kiadó. Budapest.
- The Book of Saints. A Dictionary of Servants of God Canonized by the Catholic Church 1966⁵. Compiled by the Benedictine Monks of St Augustine's Abbey, Ramsgate. London.
- BOSANAC, MILAN 1984. Prosvjetin imenoslov. Ljubljana.
- BRECHENMACHER, JOSEF KARLMANN 1957–1963. Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen. I-II. Limburg.
- BUITENHUTS, VAN H. 1964. Nederlands Repertorium van Familiennamen. II. Friesland. Assen.
- CAFFARELLI, ENZO 1998. Frequenze onomastiche. Rivista Italiana di Onomastica. IV. 281–303.
- CONSTANTINESCU, N. A. 1963. Dicționar onomastic romînesc. București.
- ЧИЧКА, ПАВЛО 2005. Прізвища Закарпатських Українців. Історико-Етимологічний Словник. Львів.
- DAUZAT, ALBERT 1951. Dictionnaire Étymologique des Noms de Famille et Prénoms de France. Paris.
- DAVIDSON, GUSTAV 1967. A Dictionary of Angels including the Fallen Angels. London.
- DAVIES, G. HENTON – DAVIES, A. B. 1970. Who's Who in the Bible Including the Apocrypha. Edinburgh.
- DEBRABANDERE, FRANS 2003. Woordenboek van de familiennamen in België en Noord-Frankrijk. Amsterdam/Antwerpen.
- DIÓS ISTVÁN 2009. Szentek élete. I–II. Szent István Társulat. Budapest.
- DIÓS ISTVÁN főszerk. 1993–2009. Magyar Katolikus Lexikon. I–XIV. Szent István Társulat. Budapest.
- FAURE, ROBERTO 2007². Diccionario de nombres propios. Madrid.
- ФЕДОСЮК, ЮРИЙ 1972. Русские Фамилии. Популярный этимологический словарь. Москва.
- FEKETE ANTAL 1992². Keresztneveink, védőszentjeink. Szent István Társulat. Budapest.
- FERCSIK ERZSÉBET – RAÁTZ JUDIT 2009. Keresztnevek enciklopédiája. A leggyakoribb női és férfinevek. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- GERRITZEN, DOREEN 2003⁴. Voornamen. Een praktische handleiding. Het Spectrum. Utrecht.
- GIODA, SABRINA 1994. Il Libro dei Nomi. Il Pensiero. H. n.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1915. Árpád-kori török személyneveink. MNyTK. Budapest.
- GÓMEZ, TEODORO ed. 2002. Todos los Nombres. Origen, Significado, Carácter. Barcelona.
- GORR, SHMUEL 1992. Jewish Personal Names. Their origin, Derivation, and Diminutive Forms. Avotaynu.

- GOTSCHALD, MAX 1954³. Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung. Berlin.
- GRUNWALD, CONSTANTIN DE 1960. Saints of Russia. Macmillan. New York.
- ГРКОВИЋ, МИЛИЦА 1977. Речник личних имена код срба. Београд.
- HANKS, PATRICK – HODGES, FLAVIA 1988. A Dictionary of Surnames. Oxford.
- HANKS, PATRICK – HODGES, FLAVIA 1994. A Dictionary of First Names. Oxford.
- HOOK, JULIUS N. 1983. Family names. New York.
- ИЛЧЕВ, СТЕФАН 1969. Речник на личните и фамилни имена у българите. София.
- HORNUNG, MARIA 2002. Lexikon österreichischer Familiennamen. Wien.
- IONESCU, CRISTIAN 2004. Dicționar de onomastică. București.
- IORDAN, IORGU 1983. Dicționar al Numelor de Familie Românești. București.
- JÓLESZ KÁROLY 1987. Zsidó hitéleti kislexikon. Egyetemi Nyomda. Budapest.
- JOUNIAUX, LÉO 1999. Les 20000 plus beaux prénoms du monde. Tout savoir sur leur histoire. Hachette Ed.
- JÖCKLE, CLEMENS 1994. Lexikon der Heiligen. München.
- JÖCKLE, CLEMENS 2003. Das große Heiligen Lexikon. Parkland. Köln.
- KAGANOFF, BENZION C. 1977. A Dictionary of Jewish Names and their History. New York.
- KÁZMÉR MIKLÓS 1993. Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest.
- KEISTER, LINDA WOLFE 1998. The Complete Gide to African-American Baby Names. Signet. New York.
- KELEMEN MIKLÓS 1999. Unitárius kislexikon. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége. Budapest.
- KESSLER, GERHARD 1935. Die Familiennamen der Juden in Deutschland. Leipzig.
- KNAPPOVÁ, MILOSLAVA 1992. Příjmení v současné čestině. Jazyková příručka. Liberec.
- KOLATCH, ALFRED J. 1984. The Complete Dictionary of English and Hebrew First Names. Jonathan David Publishers. New York.
- KUPIS, BOGDAN et al. 1975. Kniega imion. Warszawa.
- LADÓ JÁNOS – BÍRÓ ÁGNES 1998². Magyar utónévkönyv. Vince Kiadó. Budapest.
- LE BRAS, FLORENCE 2004. Prénoms et origines. Barcelone.
- LINNARTZ, KASPER 1958³. Unsere Familiennamen. I-II. Ferdinand Dümmler. Bonn – Hannover – Hamburg.
- MACKENSEN, LUTZ 1974². 3876 Vornamen. Herkunft. Ableitungen und Koseformen Verbreitung. Berühmte Namensträger Gedenk- und Namenstage. Südwest. München.
- MACLYSAGHT, EDWARD 1973. The Surnames of Ireland. Irish University Press. Dublin.
- MAJTÁN, MILAN 1972. Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov. Bratislava.
- MAJTÁN, MILAN – POVAŽAJ, MATEJ 1983. Meno pre naše diet'a. Bratislava.
- MAJTÁN, MILAN – POVAŽAJ, MATEJ 1998. Vyberze si meno pre svoje diet'a. Bratislava.
- MANDIĆ, ŽIVKO 1987. Povijesna antroponomimija bunjevačkih hrvata u madžarskoj. Budimpešta.
- Martyrologium Romanum. Vatican, 1944⁵.
- MEERTENS, P. J. 1943². De betekenis van de Nederlandse familienamen. Naarden.
- MEERTENS, P. J. 1964. Nederlands repertorium van familienamen. Friesland. Assen.
- MERGNAC, MARIE-ODILE [2006 v. 2007] Dictionnaire Historique des Noms de Famille. Nouveau Monde éditions. H. n.
- MIKKONEN, PIRJO – PAIKKALA, SIRKKA 1984. Sukunimet. In Suomalainen nimikirja. Suomen kielen sanakirjat. 6. Keuruu. 227–925.
- MIKLOSICH, FRANZ XAVER 1927. Die Bildung der slawischen Personen- und Ortsnamen. Wien.
- NÁDASDY MARIÁN 1928². Római martirológium. Székesfehérvár.
- NAUMANN, HORST 2007. Das große Buch der Familiennamen. Alter, Herkunft, Bedeutung. Bassermann. München.
- ХИКОНОВ, В. А. 1970–1974. Етимологии русских фамилий. Москва.
- ХИПКАХОВИЋ, МИРОСЛАВ 2004. Српска презимена. Значени – рас пространеност – порекло породица. Београд.
- NITSCH, CORNELIA 2007. Alte Vornamen neu entdeckt. Gräfe und Unzer. München.
- O’CLERY, MICHAEL 1864. The Martyrology of Donegal. A Calendar of the Saints of Ireland. Dublin.
- OEHLER, ROBERT 1940. Les noms de famille suisses – Familiennamenbuch der Schweiz – Il nomi di famiglia svizzeri. Zürich.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, LIBUŠE – MATÚŠOVÁ, JANA 1991. Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách; Retrográdní index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách. Ústav pro jazyk český ČSAV. Praha.

- OTTERBJÖRK, ROLAND 1975. Svenska förnamn. Stockholm.
- PEIĆ, MARKO – BAČLIJA, GRGO 1994. Imenoslov bačkih bunjevaca. Novi Sad – Subotica.
- ПЕТРОВСКИЙ, НИКАНР АЛЕКСАНДРОВИЧ 1966. Словарь русских личных имен. Москва.
- PUTANEC, VALENTIN – ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1976. Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske. Zagreb.
- RAJANDI, EDGAR 1966. Raamat nimedest. Tallinn.
- RÁSONYI, LÁSZLÓ – BASKI, IMRE 2007. Onomasticon Turicum. I–II. Bloomington.
- REANY, P. H. 1970⁴. A Dictionary of British Surnames. Routledge and Kegan Paul. London.
- REANY, P. H. 1987⁵. The Origin of English Surnames. London and New York.
- REICHERT, HERMANN 1990². Lexikon der altgermanischen Namen. Wien.
- ROWLEY, H. H. 1968. Dictionary of Bible Personal Names. London.
- SALAS, EMILIO 1995. Los Nombres. Robin Book. Barcelona.
- SCHAAR, VAN DER J. 1981². Woordeboek van voornamen. Inventarisatie bvan de doop-en roepnamen met hun etymologie. Utrecht/Antwerpen.
- SCHAAR, VAN DER J. 2002. Prisma Voornamen. Het Spectrum. Utrecht.
- SEIBICKE, WILFRIED 1991. Vornamen. Verlag für Standesamtswesen. Frankfurt am Main.
- SELENE, ANNAROSA 1991. Dizionario dei Nomi: Origine, Significato, Ricorrenza. Armenia. Milano.
- SIDI, SMADAR SHIR 1989. The Complete Book of Hebrew, Baby Names. San Francisco.
- ŠIMUNDIĆ, MATE 2006². Rječnik osobnih imena. Zagreb.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2006. Hrvatska Prezimena. Zagreb.
- SMITH, ELDSON C. 1973². New Dictionary of American Family Names. New York.
- STEWART, JULIA 1996². African names. Names from the African Continent for Children and Adults. Toronto.
- SVOBODA, JAN 1964. Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha.
- TANET, CHANTAL – HORDE, TRISTAN 2006. Dictionnaire des prénoms. Larousse. Paris.
- TASZICKI, WITOLD red. 1965–1992. Słownik staropolskich nazw osobowych. I–VII. Wrocław – Warszawa – Krakow.
- ТИХОНОВ, А. Н. – БОЯРИНОВА, Л. З. – РЫЖКОВА, А. Г. 1995. Словарь русских личных имен. Москва.
- TODD, JAMES HENTHORN – CROSTHWAITE, JAMES CLARKE 1844. The Book of Obits and Martyrology of the Cathedral Church of Holy Trinity. Dublin.
- Τσολακιλη, Χρηστον Λ. 2001. Αγιολογιο της ορθοξιας. Αθήνα.
- ÚJVÁRI PÉTER 2000. Magyar zsidó lexikon. Makkabi Kiadó. Budapest.
- UNGEBAUN, BORIS O. 1972. Russian Surnames. Oxford.
- VÍGSLID, EIVIND 1930. Norsk navnebok. Oslo.
- VERSTAPPEN, PETER 1982². The Book of Surnames. Origins and Oddities of Popular Names. London.
- VILKUNA, KUSTAA 1977. Etunimet. Otava.
- VILKUNA, KUSTAA – HUITU, MARKETTA – MIKKONEN, PIRJO 1984. Suomalaisen nimikirja. Keuruu.
- WHITE, G. PAWLEY 1972. A Handbook of Cornish Surnames. Camborne.
- WITHYCOMBE, ELISABETH GIDLEY 1977³. The Oxford Dictionary of English Christian Names. Oxford.
- ZAREBA, ALFRED 1991. Słownik imion. Wrocław/Warszawa/Kraków.

BIBLIOGRÁFIA
FORRÁSOK A CSALÁDNEVEK MAGYARÁZATÁNAK
ÉS ELTERJEDÉSÉNEK VIZSGÁLATÁHOZ

- ÁDÁM IMRE 1989. Szabolcs megye Dadai járásának jobbágynevei 1574-ből. Magyar Névtani Dolgozatok. 82. Budapest.
- BÁLINT SÁNDOR 1963. Az 1522. évi tizedlajstrom szegedi vezetéknévei. MNYTK. Budapest.
- BÁRTH JÁNOS 2001. Varság, a székely tanyaközség. Kecskemét.
- BÁRTH JÁNOS 2004. Úz-völgyi magyarok. Kecskemét.
- BASKI IMRE 2007. Csagiresa. Török és magyar névtani tanulmányok. 1981–2006. Karcag.
- BENKŐ LORÁND 1948–1949. A családnév-változtatás kérdései. Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1949. A régi magyar személynévadás. Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1998. Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korból. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- BENKŐ LORÁND 2003. Beszélnek a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- BENKŐ LORÁND főszerk. 1967–1984. A magyar nyelv történeti–etimológiai szótára. I–IV. Budapest.
- BERRÁR JOLÁN 1952. Női neveink 1400-ig. MNYTK. Budapest.
- FARKAS TAMÁS – ZÁNTÓ EDINA 2008. A háromszéki Kilyén és Szotyor család- és helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 202. Budapest.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1969. A XIV. századi megkülönböztető nevek. Ny tud Ért. 68. Budapest.
- FEHÉRTÓI KATALIN 2004. Árpád-kori személynévtár (1000–1301). Budapest.
- FODOR JÁNOS, N. 2002. A Tiszakönyök családnevei 1560-ból. Magyar Névtani Dolgozatok. 170. Budapest.
- FÜLÖP LÁSZLÓ 1990. A Somogy megyei Vízmente személynevei. 1772–1900. Magyar Névtani Dolgozatok. 86. Budapest.
- GERGELY PIROSKA, B. 1981. A kalotaszegi magyar családnevek rendszertani és funkcionális vizsgálata. Ny tud Ért. 108. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 1974. Magyar becészőnevek. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 1994. A középmagyari kor személynévtörténete (1526–1772). I–III. Budapest.
- HANGAY ZOLTÁN 1991. A pápák könyve. A római pápák Szent Pétertől II. János Pálig. Trezor Kiadó. Budapest.
- HÁZI JENŐ 1982. Soproni polgárcsaládok. 1535–1848. I–II. Budapest.
- HERÉNYI ISTVÁN 2000. Helytörténeti lexikon. 800–1400. Nyugat-Magyarország. Árpádok és Anjouk kora. Velem.
- HINTS MIKLÓS 1997. A Bodoki-hegység hét településének család- és helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 151. Budapest.
- HINTS MIKLÓS 2000. Kászon[szék] jelenkorai és történeti család- és helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 169. Budapest.
- HINTS MIKLÓS 2002. Marosvács és környéke család- és helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 173. Budapest.
- JAKÓ ZSIGMOND 1944. A gyalui várbirokok urbáriumai. XVII–XVIII. sz. Kolozsvár.
- JANITSEK JENŐ 1993. Bardóczsék hely- és családnevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 118. Budapest.
- JANITSEK JENŐ 2004. Miklósvárszék történeti és jelenkorai hely- és családnevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 188. Budapest.
- JANITSEK JENŐ 2005. Sztána története és névanyaga. Kolozsvár – Sztána.
- JANITSEK JENŐ – ROMÁN JÁNOS 1994. A máramarosi Hosszúmező hely- és személynevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 124. Budapest.
- JANITSEK JENŐ – FARKAS ALADÁR 2008. Borszék története és névanyaga. Borszék – Csíkszereda.
- KAKUK ZSUZSA 1996. A török kor emléke a magyar szókincsben. Budapest.
- KÁLMÁN BÉLA 1988⁴. A nevek világa. Sprinter Kiadó. Debrecen.

- KARÁCSONY SÁNDOR ZSIGMOND 1961. Személyneveink 1500-tól 1800-ig. Nyelvtudományi Értekezések. 28. Budapest.
- KARÁCSONYI JÁNOS 1900–1901. A magyar nemzetiségek a XIV. század közepéig. I–III. Budapest.
- KEMPELEN BÉLA 1911–1932. Magyar nemesi családok. I–XI. Budapest.
- KEMPELEN BÉLA 1937–1939. Magyar zsidó családok. I–III. Budapest.
- KISS LAJOS 1988⁴. Földrajzi nevek etimológiai szótára. I–II. Budapest.
- KNIEZSA ISTVÁN 1965. A magyar és szlovák családnevek rendszere. Budapest. [Új kiadása: KNIEZSA ISTVÁN 2003. Helynév- és családnév-vizsgálatok. Budapest. 255–349.]
- KOVÁCSNÉ JÓZSEF MAGDA 1993. Az erdélyi Havasalja személynevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 119. Budapest.
- LELKES GYÖRGY 1998. Magyar helységnév-azonosító szótár. Talma Könyvkiadó. Baja.
- LENGYEL ZOLTÁN 1917. Magyar névkönyv. Budapest.
- LIGETI LAJOS 1986. A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban. Budapest.
- LIPSZKY, JOANNES DE SEDLICSNA 1808. Repertorium locorum objectumque in XII. tabulis mappae Regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et Confiniorum Militarium Magni item Principatus Transylvanae occurrentum. Buda.
- MEZŐ ANDRÁS 1982. A magyar hivatalos helységnévadás. Budapest.
- MEZŐ ANDRÁS 1996. A templomcím a magyar helységnévekben. (11–15. század). Budapest.
- MEZŐ ANDRÁS 2003. Patrocínumok a középkori Magyarországon. Budapest.
- MIKECS LÁSZLÓ 1944. A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása. Kolozsvár.
- MOLLAY KÁROLY 1938. Középkori soproni családnevek. Budapest.
- MURÁDIN LÁSZLÓ 2005. Erdélyi magyar családnevek. Europrint. Nagyvárad.
- NAGY IVÁN 1857–1865. Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XII. Pest.
- ÖRDÖG FERENC 1973. Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Budapest.
- ÖRDÖG FERENC 1998. Zala megye népességösszeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1745–1771). I–IV. Budapest – Zalaegerszeg.
- ÖRDÖG FERENC 2002. Helynévmutató Csánki Dezső történelmi földrajzához. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- PAIS DEZSŐ 1966². Régi személyneveink jelentéstana. MNyTK. Budapest.
- PECZ VILMOS 1902–1904. Ókori lexikon. I–II. Budapest.
- RÁSONYI LÁSZLÓ 1981. Hidak a Dunán. A régi török népek a Dunánál. Budapest.
- SCHEIBERNÉ BERNÁTH LÍVIA 1981. A magyarországi zsidóság személy- és családnevei II. József névadó rendeletéig. Budapest.
- SCHWARTZ ELEMÉR 1926. A nyugat-magyarországi zsidó családnevek. Sopron.
- SZABÓ LÁSZLÓ 1990. Az Őrség személynevei. I–II. Magyar Névtani Dolgozatok. 92. Budapest.
- SZABÓ T. ÁDÁM 1983. Kolozsvár és Felek addőösszeírása 1750-ból. Magyar Személynévi Adattárak. 57. Budapest.
- [SZENT-IVÁNY ZOLTÁN] 1895. Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedélyvel megváltoztatott nevek gyűjteménye. 1800–1893. Budapest.
- TERESTYÉNI FERENC 1941. Magyar közsói eredetű személynevek az 1211-i tihanyi összeírásban. MNyTK. Budapest.
- TOKAPEB, C. A. 1980–1982. Мифы народов мира. I–II. Москва.
- A védelemben részesült és a sokszor felvett nevek jegyzéke 1933. Budapest.
- VÖRÖS FERENC 2004. Családnévkutatások Szlovákiában. Kalligram. Pozsony.
- VROONEN, EUGÈNE 1973. Encyclopédie des noms des personnes: étude par groupes linguistiques. Paris.
- ZAICZ GÁBOR főszerk. 2006. Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- ZSUPÓS ZOLTÁN 1985–1988. Az erdélyi aranymosó cigányok 1783-as összeírása. Néprajzi Értesítő. 129–193.

FÜGGELÉK

A CSALÁDNEVEK EREDET SZERINT

Nyomatékosan föl kell hívni a figyelmet arra, hogy egyes nevek két vagy több csoportba is beillenek, de statisztikai okból csak egy, a legvalószínűbbnek tartott névadási mód szerinti csoportba került be minden név.

Magyar nevek

Az ősi pogány kori névadásban kapott apanevekből alakult családnevek

Bacsá, Bacsó, Bajzáth, Baksa, Bán, Bana, Barcza, Bata, Bató, Beke, Bella, Beri, Boka, Bor, Bori, Bors, Borza, Bota, Both, Botka, Bölcskei, Bösze, Burai, Busa, Czigány, Csaba, Csák, Csala, Cseke, Cser, Csernus, Csete, Csik, Csillag, Csöke, Farkas, Farsang, Kánya, Kanyó, Kara, Karaes, Kató, Kós, Kósa, Mag, Magda, Magony, Maros, Mursa, Péntek, Talabér, Tanács, Tisza, Torma, Tuba, Tuza, Virág

Kereszteny névadásban kapott teljes apanevék

Ábrahám, Ádám, Adorján, Ágoston, Albert, Ambrus, András, Angyal, Antal, Balázs, Bálint, Barabás, Benedek, Berecz, Bernáth, Bertalan, Bogdán, Czirják, Dániel, Demeter, Dénes, Domján, Domokos, Egyed, Elek, Éliás, Fábián, Ferencz, Flórián, Fodor, Fülöp, Gábor, Gál, Gáspár, Gellért, Gergely, Gönczöl, Gyárfás, György, Ignácz, Illés, Imre, Incze, István, Iván, Izsák, Jakab, Jónás, Kálmán, Karácsány, Károly, Kelemen, KisPál, Konrád, Kozma, Kristóf, Krisztián, Lajos, Lampert, László, Lázár, Lénárt, Lőrincz, Lukács, Márton, Máté, Mátyás, Menyhárt, Mihály, Miklós, Móricz, Nagypál, Osváth, Pál, Péter, Pongrácz, Rafael, Román, Rudolf, Salamon, Sándor, Sebestyén, Simon, Szaniszló, Tamás, Venczel, Vincze, Zakar, Zsigmond

Keresztnévek becealakjaiból alakultak

Agócs, Andó, Baka, Bakó, Balla, Balló, Barta, Bartók, Bartos, Bartucz, Bazsó, Bede, Bedő, Bencze, Bende, Bene, Benke, Benkó, Benkő, Bitó, Boda, Bodó, Bódi, Bódis, Boldizsár, Bóna, Borus, Bozsó, Börcsök, Dajka, Dán, Dancs, Danka, Dankó, Danó, Dávid, Deme, Dezső, Dóka, Dóra, Dósa, Duka, Elekes, Éles, Filó, Flóris, Füle, Galló, Gázsó, Gecse, Gera, Gere, Goda, Godó, Gonda, Gregus, Györe, Györköös, Haga, Ipacs, Izsó, Jakus, Janesó, Jankó, Józsa, Kele, Keresztes, Koczka, Kontra, Laczkó, Laczó, Lajkó, Lázók, Lökös, Makó, Makra, Markó, Márkus, Márta, Mata, Matus, Mátyus, Mike, Mikó, Mile, Nacsa, Nyikos, Odor, Orbán, Pála, Palkó, Pete, Pető, Pintye, Pongó, Pós, Radó, Róka, Samu, Sebők, Sinka, Sinkó, Süle, Vida, Vona, Zámbó, Zsigó

Apai nevekből -i, -a ~ -e birtokjellel alakultak

Andrási, Balassa, Bodai, Cziráki, Dani, Ferenczi, Gali, Gazsi, Jani, Jánosi, Jóni, Karácsonyi, Lázi, Lőrinczi, Lukácsi, Mága, Magyari, Márki, Mihályi, Miklósi, Páli, Rafai, Szente, Szórádi, Tamási

Apai nevekből -fi összetétellel keletkezettek

Bánfi, Békefi, Györfi, Pálfi

Puszta helynevekből alakultak

Bokor, Bokros, Burján, Hegyes, Mező, Mocsár, Pallag, Tüske

Tájnevek, nagyobb földrajzi egységek -i képzős alakjaiból keletkezettek

Alföldi, Árvai, Bakonyi, Balatoni, Baranyi, Dunai, Erdélyi, Garamvölgyi, Hargitai, Hortobágyi, Kárpáti, Kőrösi, Marosi, Mátrai, Morvai, Sárközi, Somogyi, Szalai, Szatmári, Szepesi, Szilágyi, Tátrai, Tolnai, Turóczi

Településnevekből -i képzővel alakultak

Abonyi, Agárdi, Ajtai, Almási, Apáti, Aradi, Aranyi, Aranyosi, Babai, Bácsi, Bagdi, Bagi, Bakai, Baki, Bali, Bánki, Bánkuti, Bányai, Barczi, Bárdi, Bari, Barkóczi, Barsi, Bártfai, Bátori, Batyi, Becsei, Bécsi, Békési, Bereczki, Berencsi, Berényi, Beri, Besenyei, Bicskei, Bihari, Bocskai, Bodrogi, Borsi, Borsodi, Bozóki, Bozsoki, Böszörményi, Budai, Budavári, Bujáki, Büki, Czeglédi, Csabai, Csáki, Csákvári, Csanádi, Csányi, Csatári, Csengeri, Csenki, Csepregi, Cseri, Cserni, Csiki, Csongrádi, Csóti, Daróczi, Debreceni, Déri, Dévai, Dévényi, Dézsi, Diószegi, Dobai, Dobi, Dóczsi, Dombi, Dorogi, Ecsedi, Egri, Enyedi, Eperjesi, Erdődi, Erdösi, Eszenyi, Fehérvári, Fogarasi, Forrai, Földesi, Földvári, Füleki, Füredi, Gácsi, Galgóczy, Gallai, Garai, Géczi, Gömöri, Gönczi, Gutti, Gyarmati, Gyetvai, Gyimesi, Gyöngyösi, Györi, Györki, Gyulai, Hagymási, Halasi, Halmi, Hámori, Harangi, Haraszti, Hári, Harkai, Harmati, Harsányi, Hatházi, Hatvani, Házi, Hegyesi, Hernádi, Hetei, Hevesi, Hidasi, Hidvégi, Hódi, Hódosi, Hollósi, Homoki, Hunyadi, Huszti, Iványi, Jenei, Kabai, Káldi, Káli, Kállai, Kalocsai, Kapusi, Karádi, Karaszi, Károlyi, Karsai, Kassai, Kátai, Kazinczi, Kecskeméti, Kékesi, Kerényi, Keresztesi, Kereszturi, Kéri, Kertai, Keszthelyi, Kocsí, Kókai, Kolozsi, Kolozsvári, Kolta, Komáromi, Komjáti, Komlósi, Kóródi, Koroknai, Koronczai, Kótai, Kóhalmi, Körmendi, Kószegi, Kóvári, Kövesdi, Kövesi, Krasznai, Kutasi, Kuti, Kürti, Laczai, Ladányi, Laki, Laskai, Légrádi, Lendvai, Lévai, Lipcsei, Lippai, Liptai, Liszkai, Losonczi, Lövei, Ludányi, Lugosi, Mácsai, Makai, Makrai, Mándi, Maróti, Megyeri, Meggyesi, Miskolczi, Mogyorósi, Mohácsi, Mohai, Monori, Monostori, Mucsí, Munkácsi, Murányi, Nádasdi, Nánási, Németi, Nógrádi, Nyéki, Nyitrai, Ónodi, Oroszi, Óvári, Öri, Pákozdi, Paksi, Palásti, Pálfalvi, Pálmai, Pálóczi, Palotai, Pápai, Patai, Patyi, Pécsi, Péli, Pesti, Pocsai, Pozsgai, Pozsonyi, Pulai, Putnoki, Rábai, Rádai, Radnai, Radványi, Rákóczi, Rákosi, Rátkai, Rédei, Rékasi, Reményi, Répási, Rimóczsi, Romhányi, Rónai, Rozgonyi, Rózsahégyi, Rózsavölgyi, Rozsnyai, Sági, Sali, Sallai, Sápi, Sárdi, Sári, Sarkadi, Sárosi, Sárvári, Sasvári, Séllei, Selmeczi, Siklósi, Solti, Solymosi, Somlai, Somogyvári, Suki, Surányi, Súli, Sümegi, Szabadi, Szakáli, Szalkai, Szalóki, Szalontai, Szántai, Szanyi, Szászi, Szebeni, Szécsényi, Szécsi, Szegedi, Szegi, Szelei, Szénási, Szendi, Szendrei, Szentei, Szentesi, Szentgyörgyi, Szentpéteri, Széplaki, Szigeti, Szigetvári, Sziklai, Sziksai, Szilasi, Szili, Szilvási, Szirmai, Szoboszlai, Szokoli, Szolnoki, Szombati, Szondi, Szőnyi, Tajti, Tari, Tarjáni, Tarnai, Tasi, Tasnádi, Tatai, Teleki, Temesvári, Tihanyi, Tokaji, Toldi, Tordai, Tornyai, Tölgyesi, Töreki, Turai, Turcsányi, Túri, Tyukodi, Udvardi, Újfalu, Újhelyi, Újvári, Ungvári, Utasi, Váczi, Vadászi, Vági, Váli, Valkai, Vámosi, Ványi, Váradi, Várkonyi, Várna, Varsányi, Vásárhelyi, Vasvári, Vécsei, Verebényi, Veszprémi, Visnyei, Zádori, Zilahi, Zombori, Zsákai, Zsolnai,

Kül- vagy belterületi helynevek -i képzős vagy -i képző nélküli alakulataiból keletkezettek

Bánhegyi, Berki, Erdei, Falusi, Felföldi, Fenyvesi, Földi, Füzesi, Füzi, Gáti, Havasi, Hegyi, Mezei, Nádasi, Nyári, Nyiri, Pallagi, Parti, Pataki, Pusztai, Réti, Szél, Szőlősi, Várhegyi, Vári, Várszegi, Végh, Vizi, Völgyi

Népnevek

Cséh, Görög, Horváth, Lengyel, Magyar, Németh, Oláh, Olasz, Orosz, Polák, Rácz, Tatár, Tóth, Török

Népcsoportnevekből alakultak

Hajdu, Kun, Szász, Székely

Társadalmi, vagyoni helyzetre utalók

Árva, Berkes, Bujdosó, Földes, Gazdag, Jobbág, Kajtár, Kakuk, Kincses, Kóbor, Kószó, Krajczár, Lakos, Nemes, Ország, Pénzes, Polgár, Pór, Rab, Rideg, Szabados, Telek, Tókés, Új, Zsíros

Tiszttségre utalók

Biró, Dékán, Kapitány, Káplár, Kenéz, Mester, Soltész, Vajda

Valakihez vagy valahová való tartozásra utalók

Baráth, Császár, Érsek, Gróf, Herczeg, Király, Palotás, Pap, Udvári

Foglalkozásra utalók

Ács, Arany, Aranyos, Arató, Asztalos, Bába, Babos, Bakos, Bárány, Bárdos, Bárszony, Béres, Birkás, Bodnár, Bognár, Bojtár, Borbékly, Borda, Bordás, Boros, Borsos, Botos, Buza, Buzás, Csapó, Csatlós, Csató, Csikós, Csíkos, Csiszár, Csizmadia, Csordás, Csősz, Csuka, Darvas, Deák, Dinnyés, Diós, Dobó, Dobos, Dudás, Eke, Erdős, Faragó, Fazekas, Forgács, Forgó, Futó, Gajdos, Galambos, Gelencsér, Gémes, Gombás, Gombkötő, Gombos, Göbölyös, Guba, Gulyás, Hajós, Halász, Harangozó, Hegedűs, Hodos, Huszár, Juhász, Juhos, Kádár, Kádas, Kalmár, Kaló, Kanalas, Kántor, Kapás, Kárász, Kardos, Kása, Kasza, Kaszás, Katona, Kecskés, Kenyeres, Képes, Kerek, Kerekes, Kerékgyártó, Kertész, Kocsis, Kolompár, Kormány, Korsós, Kovács, Kozák, Kókény, Kőműves, Köteles, Kővágó,

Kulcsár, Kurucz, Lakatos, Lantos, Lencsés, Lovas, Lovász, Madarász, Major, Majoros, Makk, Meggyes, Méhes, Mészáros, Molnár, Monos, Nyerges, Nyeste, Nyilas, Nyirő, Nyúl, Olajos, Orgován, Orsós, Ökrös, Ötvös, Pálkás, Pánczél, Pandur, Pásztor, Patkó, Patkós, Pék, Pinczés, Pintér, Porkoláb, Posta, Pozsár, Puskás, Rákos, Ravasz, Répás, Révész, Rézműves, Rontó, Rosta, Rostás, Rózsás, Sáfár, Sáfrány, Sajtos, Seres, Serfőző, Sipos, Sipőcz, Siska, Sós, Suba, Sütő, Süveges, Szabó, Szakács, Szalma, Szántó, Szappanos, Szarvas, Szegő, Székér, Szekeres, Szíj, Szíjgyártó, Szita, Szitás, Szűcs, Tábori, Takács, Tálas, Tarsoly, Téglás, Tímár, Törő, Tőzsér, Túró, Üveges, Vad, Vadas, Vadász, Vágó, Vámos, Varga, Varjas, Varró, Vas, Vasas, Vaskó, Végvári, Vitéz, Zsoldos

Külső tulajdonságra utaló családnevek

Apró, Bajusz, Balogh, Barna, Biczó, Bodor, Bogár, Czifra, Csóka, Csoma, Csomor, Csonka, Csontos, Csorba, Csömör, Darabos, Darázs, Deli, Dér, Erős, Fehér, Fejes, Fekete, Ficsor, Finta, Forró, Galyas, Görbe, Gyenge, Hajas, Hajnal, Hamar, Harkály, Harmat, Héja, Hideg, Holló, Hosszú, Jávor, Kiss, Kondor, Kónya, Kopasz, Kormos, Korom, Kövér, Labancz, Láng, Madár, Medve, Meleg, Nagy, Ördög, Perge, Rigó, Rózsa, Sánta, Sárkány, Sas, Sólyom, Sugár, Sulyok, Szakáll, Száraz, Szarka, Széles, Szemes, Szép, Szívós, Szőke, Szúnyog, Tar, Tompa, Tőke, Varjú, Vastag, Vékony, Vér, Veréb, Viola, Vörös, Zöld

Belső tulajdonságra utaló családnevek

Bagoly, Bak, Bezzeg, Boldog, Bús, Csendes, Csörgő, Dalos, Eszes, Galamb, Jámbor, Jó, Kakas, Kemény, Keserű, Konkoly, Pogány, Szajkó, Tánczos, Vígh, Zagyva

Német nevek

Apai keresztnévből valók

Ecker, Fridrich, Gerhardt, Hartmann, Ludvig, Wolf

Apa becenevéből keletkezettek

Fricz, Glonczi, Gódor, Hencz, Ruff

Népnévi családnevek

Bajor, Böhm, Frank, Unger

Helynévi eredetűek

Berger, Brunner, Kaltenekker, Lakner, Mózer

Állapotra utalók

Frei, Guth, Hajzer, Lechner

Valahová való tartozást jelentők

Hoffer, Hoffmann, Kaiser

Foglalkozásra utalók

Báder, Bauer, Beck, Becker, Czigler, Czimmeermann, Fischer, Geiger, Gruber, Jáger, Keller, Kern, Keszler, Koch, Koller, Krámer, Kránicz, Májer, Müller, Pfeifer, Piller, Rozmán, Scheffer, Schmidt, Schneider, Schultheisz, Schwarcz, Sótér, Stadler, Steiner, Vinkler, Wágner, Wéber

Tisztiséget jelentők

Góman, Richter

Külső-belső tulajdonságra utalók

Braun, Fógel, Fuchs, Grósz, Hász, Jung, Klein, Krausz, Kreisz, Lang, Róth, Veisz

Szláv nevek

Apanévi eredetűek

Aleksza, Gyurkovics, Ivanics, Jankovics, Kóczán, Kolonics, Kovacsics, Majzik, Málik, Markovics, Mihalik, Mihalovics, Mikola, Palkovics, Paulik, Paulovics, Petrik, Petrovics, Petrovszki, Popovics, Radics, Törőcsik, Vidák

Ápanevek becealakjából keletkezettek

Bencsik, Bozsik, Czene, Gyuricza, Kosik, Koszta, Králik, Kriston, Maczkó, Makula, Milák, Prokaj, Ráduly

Helynevekből alakultak

Bánszki, Csernák, Hornyák, Hrabovszki, Koncsek, Lehoczki, Lezsák, Lipták, Oravecz, Spisák

Népnevek

Rusznyák, Szlávik, Uhrin

Társadalmi helyzetre, állapotra utalók

Novák, Suha, Szedlák

Foglalkozásra utalók

Gombár, Hudák, Hudecz, Koleszár, Kollár, Turcsán

Külső-belső tulajdonságra utalók

Huszka, Kiszel, Komár, Kucsera, Maráz, Suhajda, Szikora, Sztojka, Terdik

Román nevek

Árgyelán, Marosán, Moldován

Bizonytalan besorolású nevek

Magyar vagy német nevek

Czibere, Hermann, Hubert, Koncz, Suszter, Valter

Magyar vagy szláv nevek

Bankó, Blaskó, Frankó, Gyuris, Gyurkó, Hamza, Hankó, Leskó, Petró, Puporka, Skultéti, Szeleczki

Magyar vagy cigány nevek

Bangó, Lolé, Pusoma

Magyar, német vagy szláv név

Stefán

Magyar, román vagy cigány név

Móré

Német vagy szláv név

Szemán

Szláv vagy román nevek

Krizsán, Serbán

A CSALÁDNEVEK GYAKORISÁG SZERINT

Az egységesített helyesírású és összevont írásváltozatú családnevek gyakorisági sorrendben

Nagy	241 928
Kovács	223 808
Tóth	222 228
Szabó	216 377
Horváth	203 765
Kiss	167 673
Varga	140 709
Molnár	109 233
Németh	97 943
Balogh	97 309
Farkas	83 681
Pap	68 991
Juhász	55 286
Takács	54 102
Lakatos	45 830
Szűcs	42 048
Mészáros	41 029
Oláh	38 570
Simon	38 535
Rácz	36 001
Fekete	35 363
Gál	35 056
Vörös	33 578
Szilágyi	32 768
Fehér	28 111
Szalai	28 017
Hegedüs	27 821
Török	27 374
Balázs	26 745
Barta	25 852
Biró	25 795
Pintér	24 858
Fodor	24 856
Kocsis	24 415
Orsós	23 773
Somogyi	21 717
Sipos	21 622
Magyar	21 240
Vas	20 933
Lukács	20 745
Gulyás	20 548
Orbán	20 316
Márton	19 611
Király	19 558
Fülöp	19 260
Katona	18 948
Hajdu	18 621
Fazekas	18 415
László	18 347
Jakab	18 122
Baranyi	18 118

Bogdán	18 030
Illés	18 025
Boros	17 919
Sándor	17 542
Budai	17 360
Pál	17 160
Váradi	17 129
Kelemen	17 106
Vincze	16 849
Antal	16 622
Orosz	16 259
Bálint	15 850
Deák	15 492
Sós	15 287
Bodnár	14 988
Szőke	14 644
Bognár	14 452
Máté	14 403
Fábián	14 358
Lengyel	14 232
Balla	14 072
Halász	13 488
Kozma	13 375
Virág	13 252
Gáspár	12 445
Pásztor	12 329
Székely	12 319
Bakos	12 312
Jónás	12 142
Demeter	12 053
Dudás	12 047
Major	11 989
Novák	11 542
Vígh	11 495
Barna	11 479
Pataki	11 393
Dénes	11 346
Nemes	11 331
Pető	11 292
Tamás	11 049
Rózsa	11 016
Faragó	10 994
Borbély	10 916
Lőrincz	10 826
Péter	10 802
Végh	10 789
Szekeres	10 631
Seres	10 577
Kerekes	10 574
Kálmán	10 511
Mezei	10 385
Szántó	10 365
Kun	10 306
Sárközi	10 268
Dobos	10 157
Csonka	10 140

Kertész	9 914
Erdélyi	9 784
Dávid	9 714
Cseh	9 665
Herczeg	9 634
Győri	9 511
Erdei	9 438
Ács	9 437
Kardos	9 398
Berki	9 337
Bódi	9 301
Szatmári	9 218
Lázár	9 214
Sebestyén	9 210
Kádár	9 209
Vajda	9 069
Barabás	9 037
Vida	8 962
Csizmadia	8 753
Gergely	8 739
Ferenczi	8 661
Kolompár	8 604
Májer	8 549
Ádám	8 547
Schmidt	8 394
Kulcsár	8 386
Kalmár	8 379
Szölösi	8 378
Kanalas	8 324
Radics	8 281
Dani	8 199
Szegedi	8 192
Domján	8 103
Hegyi	8 081
Béres	8 064
Kurucz	7 992
Kollár	7 943
Kósa	7 884
Lévai	7 884
Boda	7 831
Rostás	7 736
Huszár	7 711
Miklós	7 676
Kecskés	7 648
Szász	7 555
Fejes	7 526
Puskás	7 515
Müller	7 507
Kállai	7 506
Sebők	7 480
Pálfi	7 474
Gábor	7 457
Szakács	7 394
Túri	7 318
Szigeti	7 236
Márkus	7 232

Polgár	7 171
Berecz	7 154
Földi	7 130
Baráth	7 047
Sánta	7 029
Tar	7 011
Császár	7 010
Gelenchsér	6 977
Józsa	6 896
Imre	6 843
Csordás	6 818
Szarka	6 749
Domokos	6 730
Bakó	6 699
Nyári	6 604
Bereczki	6 576
Erdős	6 556
Koncz	6 545
Ferencz	6 430
Szabados	6 370
Lénárt	6 366
Bán	6 333
Csontos	6 231
Csorba	6 136
Pusztai	6 125
Makai	6 096
Ambrus	6 087
Györfi	6 067
Rafael	6 063
Vadász	6 043
Bodor	6 029
Botos	6 023
Jenei	6 019
Laczkó	5 934
Csányi	5 915
Sári	5 888
Polák	5 887
Sági	5 880
Berényi	5 844
Bodó	5 842
Majoros	5 839
Csikós	5 820
Burai	5 808
Bencsik	5 798
Elek	5 792
Borsos	5 790
Benkő	5 760
Kónya	5 714
Galambos	5 671
Bartos	5 632
Mester	5 565
Lovas	5 563
György	5 526
Sallai	5 502
Tímár	5 483
Bencze	5 478

Csapó	5 452
Gyarmati	5 427
Pálunkás	5 387
Újvári	5 368
Balassa	5 329
Bene	5 325
Meggyesi	5 313
Ábrahám	5 271
Almási	5 254
Madarász	5 229
Bartók	5 226
Buzás	5 177
Ignácz	5 175
Mátyás	5 149
Keresztes	5 135
Hermann	5 128
Forgács	5 094
Süűr	5 063
Czakó	5 033
Pápai	5 017
Erős	5 001
Benedek	4 972
Móricz	4 963
Kántor	4 960
Csik	4 959
Dósa	4 958
Rigó	4 950
Kozák	4 940
Bernáth	4 924
Jó	4 919
Gombos	4 889
Bata	4 886
Széles	4 878
Mihály	4 866
Markó	4 860
Bagi	4 849
Torma	4 830
Hornyák	4 809
Soltész	4 795
Bihari	4 794
Árvai	4 776
Bozsó	4 745
Asztalos	4 730
Csáki	4 722
Szél	4 707
Révész	4 700
Petrovics	4 683
Kasza	4 651
Beke	4 628
Géczi	4 594
Bajor	4 578
Mező	4 572
Lovász	4 532
Albert	4 504
Bokor	4 498
Debreceni	4 496

Wágner	4 495
Gyöngyösi	4 476
Ágoston	4 475
Angyal	4 475
Hajnal	4 469
Kőrösi	4 441
Szarvas	4 439
Bak	4 432
Morvai	4 414
Nyiri	4 389
Csiszár	4 388
Csóka	4 376
Salamon	4 354
Osváth	4 348
Bányai	4 331
Komáromi	4 328
Iván	4 314
Egyed	4 254
Kaszás	4 238
Mohácsi	4 227
Kaló	4 221
Kuti	4 203
Zámbó	4 183
Károlyi	4 176
Tolnai	4 176
Szép	4 165
Rézműves	4 159
Kormos	4 142
Menyhárt	4 142
Lendvai	4 135
Jámbor	4 116
Benke	4 114
Holló	4 114
Gazdag	4 066
Ónodi	4 051
Némethi	4 038
Dankó	4 030
Harsányi	4 012
Kéri	4 009
Mikó	4 007
Kárpáti	3 989
Kótai	3 975
Bordás	3 962
Sztojka	3 946
Hubert	3 936
Hoffmann	3 935
Keller	3 902
Kővári	3 900
Besenyei	3 891
Bárány	3 880
Deli	3 872
Fenyvesi	3 840
Szendrei	3 812
Szepesi	3 797
Szakáll	3 794
Bódis	3 784

Szíjgyártó	3 775
Lipták	3 760
Garai	3 743
Sinka	3 739
Bakonyi	3 714
Egri	3 681
Vámos	3 672
Körmendi	3 668
Karsai	3 645
Marosi	3 645
Báder	3 621
Kátai	3 608
Sinkó	3 604
Földesi	3 602
Békési	3 598
Zsíros	3 596
Kecskeméti	3 584
Dékán	3 582
Pénzes	3 567
Bedő	3 548
Lantos	3 535
Kós	3 506
Sarkadi	3 495
Kőszegi	3 493
Ladányi	3 487
Vágó	3 484
Tari	3 480
Nyitrai	3 444
Mogyorói	3 441
Czeglédi	3 434
Schneider	3 428
Bangó	3 422
Berkes	3 414
Krizsán	3 409
Kökény	3 401
Őri	3 397
Csabai	3 396
Pocsai	3 396
Bari	3 380
Oravecz	3 377
Ördög	3 359
Bertalan	3 341
Wéber	3 328
Süle	3 310
Péntek	3 296
Gonda	3 289
Nyíkos	3 284
Toldi	3 284
Bárdos	3 283
Lehoczki	3 283
Szilvási	3 283
Megyeri	3 281
Havasi	3 279
Szikora	3 279
Kondor	3 275
Pongrácz	3 274

Szécsi	3 267
Tamási	3 260
Gönczi	3 255
Kristóf	3 251
Sas	3 233
Vácezi	3 225
Csiki	3 191
Samu	3 190
Kókai	3 170
Bauer	3 169
Bujdosó	3 165
Tarjáni	3 164
Szikszai	3 161
Zsolnai	3 122
Patai	3 112
Stefán	3 112
Frank	3 101
Gyulai	3 084
Dombi	3 082
Pór	3 068
Szénási	3 062
Bagoly	3 055
Pesti	3 055
Györe	3 050
Bogár	3 041
Cseke	3 041
Deme	3 028
Bota	3 027
Varró	3 018
Agócs	3 014
Andrási	3 010
Veisz	3 004
Veréb	2 998
Bali	2 990
Kövér	2 990
Petró	2 986
Szemán	2 975
Miskolczi	2 969
Réti	2 950
Jánosi	2 924
Vizi	2 918
Csillag	2 913
Kincses	2 884
Karácsony	2 879
Csuka	2 872
Babos	2 869
Jáger	2 860
Nyerges	2 853
Zsoldos	2 849
Láng	2 843
Rádai	2 839
Bocskai	2 826
Bozsik	2 826
Magyari	2 823
Tasi	2 823
Ötvös	2 822

Dobi	2 818
Bátori	2 806
Halmai	2 802
Forgó	2 797
Pécsi	2 793
Kása	2 791
Mózes	2 791
Sárosi	2 790
Huszti	2 788
Szelei	2 786
Jóni	2 781
Zsiga	2 771
Baksa	2 760
Harangozó	2 760
Surányi	2 759
Kassai	2 758
Daróczi	2 753
Szanyi	2 753
Hollósi	2 729
Mucsi	2 718
Vári	2 718
Berger	2 716
Hudák	2 715
Cser	2 707
Botka	2 699
Szente	2 699
Sólyom	2 692
Burján	2 687
Kóródi	2 681
Szili	2 662
Markovics	2 657
Bősze	2 655
Ódor	2 648
Zakar	2 644
Zsigmond	2 623
Mihályi	2 614
Pék	2 603
Fischer	2 600
Jankovics	2 596
Murányi	2 596
Csendes	2 595
Kalocsai	2 594
Kerékgyártó	2 586
Varjú	2 586
Danés	2 576
Olasz	2 561
Hosszú	2 550
Suhá	2 550
Dobó	2 546
Fehérvári	2 546
Konrád	2 543
Laki	2 539
Bóna	2 532
Béri	2 525
Kemény	2 514
Makula	2 508

Adorján	2 496
Pozsgai	2 495
Cziráki	2 473
Dóczi	2 469
Róth	2 461
Bacsó	2 458
Márta	2 453
Boka	2 452
Tatár	2 432
Nánási	2 425
Scheffer	2 420
Szoboszlai	2 417
Hunyadi	2 402
Koczka	2 396
Bánfi	2 395
Kránicz	2 386
Csernák	2 381
Csák	2 373
Tánczos	2 367
Hoffer	2 363
Csatári	2 362
Kucsera	2 362
Cseri	2 359
Szalontai	2 354
Tózsér	2 353
Solymosi	2 350
Hevesi	2 345
Kapusi	2 345
Bende	2 338
Büki	2 334
Koleszár	2 334
Sárkány	2 334
Iványi	2 333
Tihanyi	2 332
Barkóczi	2 328
Földvári	2 322
Vasas	2 320
Makk	2 312
Flóris	2 309
Nyúl	2 303
Beck	2 297
Szántai	2 297
Várkonyi	2 297
Gere	2 295
Czifra	2 290
Kővesdi	2 290
Lajos	2 285
Jancsó	2 284
Rábai	2 283
Dezső	2 279
Blaskó	2 274
Boldizsár	2 274
Harmat	2 273
Bacsa	2 271
Vámosi	2 269
Szentei	2 268

Vékony	2 267
Szita	2 260
Páli	2 252
Koltai	2 250
Görög	2 248
Szentesi	2 245
Czene	2 240
Arany	2 239
Haraszti	2 235
Udvardi	2 230
Palotai	2 228
Turóczi	2 225
Tompa	2 221
Borsi	2 211
Óvári	2 211
Palkó	2 210
Rontó	2 209
Gyimesi	2 201
Tálas	2 201
Dér	2 199
Danó	2 198
Kakas	2 196
Szolnoki	2 195
Sáfrány	2 193
Finta	2 188
Hajzer	2 183
Bors	2 177
Boldog	2 176
Csepregi	2 175
Károly	2 168
Sápi	2 155
Gróf	2 151
Ruszó	2 139
Vécesi	2 139
Kolozsvári	2 138
Bella	2 132
Román	2 132
Tajti	2 128
Kerek	2 122
Losonczi	2 120
Keresztesi	2 117
Új	2 114
Ökrös	2 113
Kapitány	2 108
Száraz	2 106
Czibere	2 105
Szalkai	2 105
Tokaji	2 105
Futó	2 104
Klein	2 098
Konkoly	2 098
Vidák	2 085
Koller	2 084
Bús	2 077
Mátrai	2 070
Szajkó	2 069

Aradi	2 067
Krausz	2 061
Braun	2 057
István	2 055
Guba	2 048
Hankó	2 046
Somlai	2 045
Medve	2 044
Felföldi	2 043
Lippai	2 041
Orgován	2 036
Szalóki	2 033
Kispál	2 029
Kárász	2 028
Halasi	2 023
Wolf	2 023
Makó	2 015
Hidvégi	2 013
Mata	2 005
Érsek	2 001
Dobai	2 000
Éles	1 998
Petrik	1 997
Rónai	1 997
Kocsi	1 992
Szőnyi	1 992
Pallagi	1 987
Hári	1 986
Sajtos	1 981
Zombori	1 975
Köteles	1 972
Szombati	1 966
Kató	1 962
Komjáti	1 959
Csőke	1 950
Szécsényi	1 950
Kutasi	1 946
Kakuk	1 943
Csomor	1 942
Flórián	1 942
Szabadi	1 941
Diószegi	1 938
Szaniszló	1 938
Bori	1 937
Keszthelyi	1 935
Pallag	1 934
Földes	1 933
Szakáli	1 932
Hódosi	1 931
Rab	1 931
Répási	1 928
Gyuris	1 920
Csanádi	1 912
Bácsi	1 910
Birkás	1 910
Grósz	1 908

Hódi	1 907
Popovics	1 905
Hajas	1 904
Töröcsik	1 904
Komlósi	1 897
Sümegi	1 896
Koch	1 892
Solti	1 892
Völgyi	1 890
Lajkó	1 889
Mihalik	1 889
Bajusz	1 887
Spisák	1 881
Kenyeres	1 877
Süveges	1 874
Homoki	1 873
Elekes	1 872
Keserű	1 868
Steiner	1 868
Maróti	1 865
Üveges	1 861
Kóczán	1 859
Gazsi	1 858
Schwarcz	1 857
Csató	1 855
Bazsó	1 854
Dajka	1 851
Hargitai	1 849
Gyetvai	1 848
Bede	1 847
Juhos	1 847
Kőműves	1 847
Galyas	1 840
Szokoli	1 840
Dóra	1 839
Árva	1 836
Mátyus	1 832
Gönczöl	1 827
Gazsó	1 826
Gombás	1 823
Pfeifer	1 822
Rafai	1 822
Dalos	1 821
Szegi	1 814
Venczel	1 812
Dorogi	1 810
Dézsi	1 807
Fogarasi	1 807
Hamar	1 806
Jankó	1 804
Madár	1 803
Csoma	1 802
Gajdos	1 802
Gyuricza	1 800
Börcsök	1 797
Kiszél	1 794

Dunai	1 793
Erdősi	1 793
Glonczi	1 793
Jakus	1 792
Makra	1 790
Pete	1 789
Telek	1 788
Hideg	1 787
Kapás	1 787
Gémes	1 785
Csaba	1 784
Serfőző	1 784
Palásti	1 776
Fricz	1 771
Vinkler	1 771
Füle	1 766
Czirják	1 762
Jobbágy	1 760
Hartmann	1 759
Sasvári	1 756
Kara	1 754
Fridrich	1 752
Gera	1 752
Schultheisz	1 752
Hamza	1 741
Lukácsi	1 740
Falusi	1 739
Kertai	1 736
Buza	1 731
Cserni	1 731
Lipcsei	1 730
Munkácsi	1 729
Ország	1 728
Pozsonyi	1 728
Mile	1 727
Pánczél	1 724
Mikola	1 720
Sugár	1 717
Bársony	1 716
Enyedi	1 715
Rosta	1 714
Vaskó	1 712
Bártfai	1 702
Kékesi	1 702
Nyilas	1 701
Godó	1 698
Róka	1 695
Bujáki	1 694
Szalma	1 691
Suhajda	1 687
Kriston	1 683
Sáfár	1 683
Bor	1 677
Borsodi	1 676
Hász	1 673
Gyenge	1 671

Füleki	1 668
Hegyesi	1 668
Ungvári	1 668
Darabos	1 667
Ivanics	1 667
Kajtár	1 665
Ficsor	1 662
Bojtor	1 657
Csósz	1 657
Tarsoly	1 656
Légrádi	1 653
Eszenyi	1 649
Tatai	1 645
Lugosi	1 643
Nádasdi	1 642
Szekér	1 642
Forrai	1 641
Tóbiás	1 637
Rátkai	1 634
Tasnádi	1 630
András	1 627
Baki	1 625
Hrabovszki	1 623
Selmeczi	1 623
Oroszi	1 621
Gecse	1 618
Füredi	1 616
Gyárfás	1 614
Pozsár	1 614
Rákóczi	1 613
Petrovszki	1 611
Gyurkó	1 607
Mága	1 604
DánIEL	1 603
Kaiser	1 603
SzendI	1 600
Hencz	1 598
Szappanos	1 598
Éliás	1 590
Kanyó	1 589
Füzi	1 585
Ludányi	1 583
Temesvári	1 579
AjtaI	1 577
Gömöri	1 577
Szentgyörgyi	1 576
Vastag	1 576
Teleki	1 569
Újhelyi	1 567
Ecsedi	1 562
Keszler	1 559
Turcsányi	1 558
Kürti	1 556
Tanács	1 556
Korsós	1 555
Maráz	1 555

Patyi	1 555
Csete	1 554
Zsigó	1 551
Parti	1 549
Olajos	1 546
Szívós	1 546
Kabai	1 544
Alföldi	1 543
Varsányi	1 542
Abonyi	1 541
Sulyok	1 537
Vadászi	1 535
Andó	1 534
Posta	1 534
Csala	1 533
Csörgő	1 532
Sárvári	1 532
Zsákai	1 529
Paulovics	1 523
Bagdi	1 520
Zöld	1 520
Suszter	1 518
Csömör	1 517
Mike	1 517
Reményi	1 516
Süli	1 515
Laczai	1 514
Ecker	1 513
Babai	1 511
Göbölös	1 510
Várnai	1 510
Törő	1 508
Pálmai	1 504
Túró	1 503
Harangi	1 499
Bató	1 498
Márki	1 498
Harmati	1 497
Miklósi	1 496
Gellért	1 493
Vásárhelyi	1 489
Gali	1 488
Biczó	1 484
Pintye	1 483
Both	1 481
Hatházi	1 478
Hámori	1 477
Hernádi	1 476
Rusznyák	1 476
Káldi	1 474
Szilasi	1 473
Szemes	1 470
Bakai	1 469
Izsó	1 467
Lakos	1 467
Palotás	1 467

Keresztfi	1 463
Labancz	1 461
Vitéz	1 461
Rozgonyi	1 459
Pákozdi	1 454
Monos	1 449
Milák	1 448
Balatoni	1 446
Palkovics	1 446
Hortobágyi	1 444
Paksi	1 444
Bozóki	1 435
Kele	1 433
Monostori	1 432
Patkó	1 431
Bánki	1 429
Fuchs	1 429
Bárdi	1 428
Eperjesi	1 427
Kreisz	1 426
Csatlós	1 422
Rózsás	1 418
Gáti	1 417
Hatvani	1 416
Becker	1 415
Forró	1 410
Tordai	1 408
Vasvári	1 405
Puporka	1 404
Csomós	1 403
Krámer	1 402
Meleg	1 398
Maros	1 393
Krasznai	1 392
Zilahi	1 389
Marosán	1 387
Tuza	1 385
Lőrinczi	1 382
Radnai	1 382
Gruber	1 380
Sárdi	1 379
Mihalovics	1 377
Nyeste	1 377
Lezsák	1 376
Györki	1 375
Udvari	1 373
Richter	1 371
Kolozsi	1 368
Liptai	1 368
Rákos	1 368
Valter	1 367
Tábori	1 363
Tisza	1 363
Füzesi	1 362
Lampert	1 361
Lövei	1 360

Meggyes	1 357
Tátrai	1 357
Tornyai	1 357
Turai	1 356
Hagymási	1 352
Putnoki	1 352
Csernus	1 349
Kószó	1 349
Benkó	1 348
Végvári	1 348
Szentpéteri	1 347
Leskó	1 344
Guti	1 343
Koronczai	1 342
Szebeni	1 342
Unger	1 342
Szúnyog	1 341
Korom	1 338
Koroknai	1 336
Fógel	1 335
Tölgyesi	1 335
Kőhalmi	1 331
Czigány	1 330
Koncsek	1 329
Zádori	1 329
Sótér	1 328
Péli	1 323
Kolonics	1 319
Somogyvári	1 319
Mácsai	1 318
Galgócz	1 316
Dóka	1 310
Nyirő	1 309
Agárdi	1 308
Paulik	1 306
Bokros	1 301
Pálá	1 300
Varjas	1 298
Piller	1 295
Moldován	1 294
Pongó	1 293
Frei	1 292
Krisztián	1 292
Sali	1 292
Bécsi	1 290
Váli	1 287
Koszta	1 286
Böhml	1 283
Tégłás	1 281
Bajzáth	1 280
Bodrog	1 277
Csongrádi	1 276
Hajós	1 276
Pogány	1 275
Dévényi	1 274
Déri	1 271

Hegyes	1 270
Vági	1 269
Porkoláb	1 268
Maczkó	1 267
Barczi	1 266
Danka	1 266
Várhegyi	1 266
Lencsés	1 263
Radványi	1 261
Prokaj	1 260
Balló	1 258
Karácsonyi	1 258
Ványi	1 258
Széplaki	1 257
Aranyos	1 256
Monori	1 251
Borza	1 250
Komár	1 250
Lakner	1 250
Apró	1 248
Répás	1 248
Hudecz	1 247
Rékasi	1 246
Patkós	1 245
Kenéz	1 244
Bartucz	1 243
Galamb	1 241
Verebélyi	1 241
Gombkötő	1 239
Aranyi	1 238
Makrai	1 236
Kern	1 234
Serbán	1 233
Suba	1 233
Jung	1 232
Rédei	1 230
Böszörményi	1 227
Radó	1 226
Budavári	1 224
Lechner	1 224
Darázs	1 222
Kopasz	1 221
Darvas	1 220
Králik	1 220
Kövesi	1 218
Erdődi	1 214
Laczó	1 214
Tókés	1 214
Bankó	1 212
Csóti	1 209
Pulai	1 207
Várszegi	1 207
Sipócz	1 206
Duka	1 205
Laskai	1 199
Vadas	1 199

Nacsá	1 197
Rózsahegyi	1 196
Pinczés	1 195
Veszprémi	1 190
Dévai	1 187
Utasi	1 187
Szlávík	1 186
Geiger	1 181
Ravasz	1 181
Bodai	1 180
Gácsi	1 180
Bicskei	1 177
Siklósi	1 176
Újfalusi	1 171
Vér	1 171
Békéfi	1 166
Nógrádi	1 166
Aleksza	1 164
Bába	1 163
Árgyelán	1 162
Nádasi	1 162
Szigetvári	1 162
Szórádi	1 162
Mursa	1 160
Borus	1 158
Rideg	1 158
Lang	1 156
Farsang	1 155
Krajczár	1 155
Bánkuti	1 154
Héja	1 151
Gombár	1 149
Rozmán	1 149
Rimóczi	1 148
Méhes	1 147
Huszka	1 145
Csíkos	1 141
Garamvölgyi	1 140
Tőke	1 140
Becsei	1 137
Busa	1 137
Dinnyés	1 137
Góman	1 137
Liszkai	1 136
Harkai	1 134
Kaltenekker	1 134
Rudolf	1 134
Kosik	1 133
Karaszi	1 132
Lázók	1 128
Szedlák	1 127
Bitó	1 126
Izsák	1 126
Rozsnyai	1 125
Bánszki	1 124
Móré	1 121

Szondi	1 121
Pálfalvi	1 120
Brunner	1 119
Siska	1 116
Matus	1 115
Galló	1 112
Magda	1 112
Bezzeg	1 110
Kóbör	1 109
Káplár	1 106
Terdik	1 104
Csengeri	1 103
Képes	1 103
Pandur	1 102
Pós	1 101
Nyéki	1 100
Vona	1 098
Valkai	1 097
Harkály	1 096
Uhrin	1 096
Zagyva	1 096
Kádas	1 095
Haga	1 094
Lőkös	1 094
Kormány	1 093
Séleei	1 093
Talabér	1 089
Szeleczki	1 088
Szitás	1 087
Mag	1 086
Turcsán	1 086
Lolé	1 085
Kontra	1 082
Arató	1 080
Jani	1 080
Romhányi	1 079
Vad	1 077
Tyukodi	1 076
Pusoma	1 075
Rózsavölgyi	1 075
Málik	1 070
Guth	1 069
Kánya	1 069
Viola	1 069
Goda	1 068
Györkös	1 068
Barcza	1 067
Stadler	1 065
Aranyosi	1 063
Görbe	1 061
Perge	1 059
Visnyei	1 059
Majzik	1 058
Mózer	1 057
Sziklai	1 057
Baka	1 056

Czigler	1 056
Pálóczi	1 056
Rákosi	1 056
Gallai	1 055
Ipacs	1 055
Ráduly	1 055
Házi	1 054
Hidasi	1 053
Szegő	1 053
Töreki	1 053
Magony	1 049
Szászsi	1 048
Frankó	1 047
Bölcskei	1 046
Tuba	1 046
Csákvári	1 045
Gódor	1 043
Szirmai	1 043
Kazinczi	1 042
Jávor	1 041
Ruff	1 041
Mohai	1 040
Eke	1 039
Eszes	1 039
Skultéti	1 039
Suki	1 038
Bozsoki	1 037
Incze	1 037
Nagypál	1 036
Batyi	1 035
Gyurkovics	1 035
Lázi	1 035
Csenki	1 034
Dán	1 031
Karádi	1 031
Kővágó	1 031
Szíj	1 031
Hódos	1 029
Diós	1 028
Gregus	1 028
Kovacsics	1 026
Tarnai	1 026
Berencsi	1 025
Káli	1 020
Bánhegyi	1 019
Karacs	1 017
Apáti	1 016
Bana	1 016
Kerényi	1 016
Mocsár	1 015
Tüske	1 011
Ludvig	1 010
Barsi	1 007
Filó	1 007
Gerhardt	1 006
Hetei	1 004

Czimme-	
mann	1 001
Borda	1 000
Mándi	1 000

NÉVMUTATÓ

A névmutatóba a családnevek azon alakváltozatait vettük fel, amelyek első néhány hangjukban is eltérnek a címnévként kiválasztott formától. Belekerültek továbbá a név eredetét tárgyaló részből az előzményként szolgáló kereszt- és családnevek, valamint a névváltoztatások. A mutatóba nem vettük fel azokat a szavakat, amelyek írásváltozata közel áll a címnévhez.

A, Á

Abafi & Bánfi
Abeles & Abonyi, Albert
Ackerhalt & Szántó
Ackert & Földesi
Ács & Kelemen
Adány & Márton
Adler & Adorján, Antal, Sas, Sasvári, Sós
Adlhardt & Arany
Adolf & Aradi
Adorján & Ódor
Aichner & Arany
Aigner & Abonyi
Akkerl & Földesi
Akkermann & Szántó
Albu & Fehér
Alexander & Abonyi, Leskó, Sándor
Alexius & Elek, Elekes
Alt & Abonyi
Altenhatter & Szél
Altmann & Majör, Óvári
Altstädter & Óvári
András & Andó, András, Géczi
Andráscsik & Takács
Andrej & Vona
Andrejkó & Aradi
Angyal & Bella
Anmüller & Baranyi
Anna & Nánási
Annabring & Csanádi
Antonovics & Illés
Apafi & Bánfi
Apfel & Almási
Apor & Apró
Arabella & Bella
Archun & Várkonyi
Ardó & Erdős
Arkun & Várkonyi
Ascher & Árvai
Asprits & Bordás
Atanaz & Nánási
Atyes & Szőke
Aufricht & Arany
Augenstein & Szemes
Ausländer & Alföldi
Auspitz & Adorján, Hegyesi, Márton, Szondi

B

Bab & Váradi
Bába & Dajka
Bábi & Babai, Balogh
Babják & Fábián
Babicsek & Elek
Bach & Pataki
Báchkai & Bocskai
Bachrach & Barta, Borsodi
Bachruch & Bánfi, Bari, Bartos, Beri
Bachschtitz & Budai
Bachunek & Bakonyi
Back & Baki, Beck
Bácsér & Bocskai
Bácskai & Bocskai, Kolompár
Bagó & Bagoly, Bocskai, Bors

Bagoly & Békési
Bagu & Bagoly
Bagyinszki & Bereczki
Bagyinszky & Romhányi
Baji & Váradi
Bakk & Bak, Berényi
Bakos & Baksa, Paksi
Balambér & Balla, Balló
Balas & Bacsó, Balassa, Balázs
Balázs & Balassa, Bali, Balla, Balló, Bazsó, Blaskó
Balduin & Baka, Bakai, Baki, Bakó, Bali, Balla, Balló, Bárdi
Baldys & Bódis
Balek & Bálint, Bányai
Bálint & Bali, Balla, Balló, Váli
Ballabás & Bali, Balla, Balló, Barabás
Ballan & Bene
Balobás & Barabás
Balogh & Bauer, Szécsi
Baltazár & Baka, Bakai, Baki, Bakó, Bali, Balla, Balló, Boldizsár
Baltazsár & Bódi, Bódis, Boldizsár
Balterer & Budai
Balthig & Bárdos
Bamberger & Balogh
Bánfi & Bauer
Bángi & Bangó, Bánki
Bánoczky & Szöke
Banják & Bányai
Bánki & Bangó
Banner & Bokor
Bánwárt & Bán
Bányai & Gruber
Baptista & Bata, Bató
Bara & Balla
Barabás & Baka, Bakai, Baki, Bakó
Barbil & Borbélly
Barbu & Biró
Bardach & Barna
Bariss & Baranyi
Barlabás & Bali, Balla, Balló, Barabás, Barna
Barna & Braun
Barnabás & Balla, Balló, Barabás, Bari, Bori, Borus
Báron & Balassa
Barra & Balla
Bartyek & Bártfai
Baruch & Balogh, Barta
Basch & Földvári
Basilius & Bacsó
Báss & Bodrogi
Baszternák & Nyitrai
Batisius & Bata, Bató
Bátori & Bauer
Bauda & Bánki
Bauer & Arató, Bánfi, Bárdos, Bátori, Benkő, Berki, Pór, Szántó
Bauhofer & Bánhegyi
Baum & Bárányi
Baumann & Bánfi
Baumbartner & Balatoni
Bäumel & Barcza
Baumgarten & Balogh, Bán, Bátori, Boros, Kertész
Baumgartner & Balogh, Barta, Kertész
Baumholcer & Bánfi
Bayerle & Bauer
Bazsik & Bozsik
Bazsilius & Bazsó
Beck & Balla, Balogh, Beke, Békéfi, Békési, Bokor, Boros
Becsuk & Becsei
Bednár & Bodnár
Bednarik & Kassai
Bednarz & Balassa
Behr & Barta, Berkes
Beinfeld & Bátori
Beitler & Bartos, Budai
Bejer & Bajor

Bel & Bella, Péli
Bella & Angyal
Benczál & Rédei
Benda & Palásti
Bender & Pintér
Benedek & Bede, Bedő, Beke, Békefi, Bencze, Bende, Bene, Benke, Benkó, Benkő
Benjámin & Beke, Békefi, Bencze, Bende, Bene, Benke, Benkó, Benkő
Benkő & Bauer, Benkó, Böhm
Bentl & Budai
Bensuschik & Bodrogi
Bényei & Böhm
Benyő & Benkő
Benyovics & Benkő
Bérczi & Böhm
Bercsek & Börzsök
Berengár & Beke, Békefi
Berényi & Bauer, Böhm
Berg & Hegyi
Bergel & Berger, Bokros
Berger & Balázs, Balla, Balogh, Barta, Bató, Bátori, Bende, Benedek, Benkő, Berényi, Berkes, Bihar, Biró, Bodnár, Budai, Buzás, Halmai, Hegyesi, Hegyi
Bergsmann & Bartók
Berkanits & Biró
Berki & Bauer
Berkó & Bernáth
Bernát & Beke, Békefi, Berkes, Berki, Börcsök
Bernhardt & Balázs, Bernáth, Dékán
Bernheimer & Békefi
Bernstein & Bálint, Bartos, Berkes, Boros
Berta & Barta
Bertalan & Bakó, Barta, Bartók, Bartos, Bartucz, Beke, Békefi, Berkes, Berki, Börcsök
Bertl & Berki
Bertók & Bartók
Bertold & Börcsök
Bertram & Beke, Békefi, Börcsök
Bese & Bösze
Bettelheim & Balassa, Bedő, Bodai
Beyer & Bajor
Bezer & Böszörményi
Bichtarczik & Biró
Biczko & Baranyi
Bielek & Barkóczi
Biélik & Fehér, Fehérvári
Bielitz & Beke
Bielohradszki & Fehérvári
Bienenstock & Bedő
Bika & Bicskei, Ferenczi, Iványi, Kánya, Kanyó
Bikai & Berki
Bilder & Képes
Bilicz & Balassa
Billnitzer & Bárdi
Bilorazki & Fehérvári
Binder & Bodnár, Bodor, Kádár, Pintér
Bingwald & Vásárhelyi
Birkás & Keszhelyi
Birkel & Békési
Bíró & Richter
Birta & Barta
Birtalan & Barta, Bartók, Bartos, Bartucz, Bertalan
Birtók & Bartók
Bitang & Bátori
Bitter & Zsigmond
Bittmann & Kéri
Blabolik & Dobai
Blau & Balassa, Balla, Balogh, Barta, Berényi, Bocskai, Czakó, Kékesi, Kürti
Blaustein & Balázs, Balla
Blazicsek & Dér
Bleyer & Bálint, Balogh, Bárdos
Bloch & Balogh
Blum & Berényi, Borsodi, Virág
Blumenfeld & Elek, Mezei
Blumenstock & Bokor
Bobulják & Berki
Bock & Bokros

Bocza & Budai
Bocskor & Bánfi
Bodenlos & Bányai
Bódog & Bódis, Boldog
Bodolszky & Völgyi
Boér & Bauer
Bogad & Bagdi
Bogdan & Vági
Bogenglück & Bogdán, Timár
Bognár & Wágner
Boldizsár & Bodai, Bódi, Bódis
Boldog & Bódis
Bolyászky & Borbely
Bonitzer & Bende
Borbas & Barabás
Borián & Burján
Boronyai & Baranyi
Boros & Dósa
Borsovitzky & Bihari
Borszéki & Bauer
Bortis & Bartos
Boskó & Berkes
Bottenstein & Both
Bovanchee & Széplaki
Boxhorn & Bokros
Boyta & Bajzáth
Boyzen & Bajzáth
Bozsóki & Bozóki, Bozsoki
Böge & Beke
Böhml & Baráth, Benkő, Berényi, Cseh, Tordai
Bömches & Debreceni
Börök & Berecz, Bereczki
Bözel & Bartos
Brachfeld & Pallagi
Bracht & Békési
Brandenburg & Barkóczi
Brantweiner & Pór
Bránya & Juhász
Braschek & Buzás
Brassai & Böhm
Bratkó & Barkóczi
Braun & Balassa, Balla, Balogh, Bánfi, Barna, Barta, Bártfai, Bartók, Biró, Bocskai, Bodnár, Bokor, Budai, Farkas
Braunstein & Seres
Breier & Berényi
Brenner & Budai, Kutasi
Breuer & Bakonyi, Barta, Bartos
Brhlovics & Újhelyi
Brill & Bihari
Briller & Bartos
Brix & Barczi
Brzsek & Berecz
Brnó & Barna
Bróda & Bán
Bronstein & Bihari
Bröckl & Békefi
Bruck & Bakai, Balla, Barta, Bokor
Brucker & Bánfi
Brudermann & Bánfi
Brummer & Bokor
Brun & Braun
Brunner & Bárdos, Kutasi, Kuti
Brunstein & Bányai
Brust & Balassa, Barcza
Brück & Biró, Hidasi
Brüll & Barna, Bodnár
Brünauer & Balázs
Bründl & Berkes
Brünn & Braun
Bubenkó & Benkő
Bubonyák & Bárdi
Buchsbaum & Barna
Buchwald & Barta
Buchwalt & Büki

Bucsek & Békefi
Buda & Boda
Budó & Bodó
Budor & Bodor
Bugár & Bogár
Bugda & Botka
Bugner & Bognár
Bugta & Botka
Bugur & Bokor
Bugyi & Budai
Bujtor & Bojtor
Buk & Bokor
Buka & Boka
Buksa & Békési
Bukta & Botka, Szigeti
Bundi & Benedek
Bundschuh & Patai
Bunkó & Kovács
Bunyevacz & Erdélyi
Burchard & Biró
Burger & Barta, Vári
Burstein & Bárdos
Busch & Pós
Butorácz & Barna
Butta & Bota
Butyka & Botka
Buxbaum & Barcza, Barna
Buzalka & Baranyi
Buzzolits & Budai
Buzsik & Bozsik, Bús
Büchlér & Bálint, Balla, Bokor, Szántó
Bühler & Csányi
Bürchner & Benke
Bürgés & Birkás
Bürgner & Keresztes
Bzsdoch & Varsányi

C

Cabai & Csabai, Kabai
Caesar & Császár, Kaiser
Cana & Czene
Casper & Gáspár
Ceterasin & Hegedűs
Chara & Hári
Chatteles & Simon
Chendur & Szendrei
Cheresi & Kőrösi
Cherne & Cserni, Csernus
Chit & Csete
Chittel & Hunyadi
Chobola & Tamási
Chold & Csóti
Christian & Kreisz
Christianus & Keresztes, Keresztesi, Krisztián, Krizsán
Christmann & Kerényi
Chunad & Csanádi
Cibula & Czibere
Cina & Czene
Cioca & Csóka
Cionca & Csonka
Ciontos & Csontos
Ciorba & Csorba
Ciordas & Csordás
Ciucska & Csuka
Coc & Koch
Corbu & Hollósi
Cormus & Zámbó
Crijan & Krízsán
Crismann & Kőrösi
Cruxmann & Keresztes
Cumur & Gömöri
Czabel & Csabai

Czank & Szilvási
Czechmeister & Simon
Czečzián & Kiss
Czehmaister & Csengeri
Czeizler & Szalai
Czenwira & Csiki
Czepeczauer & Cseri
Czerneczky & Fekete
Czernil & Várkonyi
Czetzko & Czeglédi
Czeuger & Csengeri
Czáki & Csáki
Czibely & Czibere
Czibere & Debreceni
Cziboga & Czibere
Czibula & Czibere, Hagymási
Cziczeri & Jánosi
Cziewein & Boros
Cziganek & Szilvási
Czigler & Szénási
Czikora & Szikora
Czikos & Csíkos
Cziky & Csiki
Czina & Czene
Czinhobel & Budai
Czinner & Csányi, Cseri
Czipzer & Szepesi
Czirkelbach & Czakó
Czizmadi & Csizmadia
Czoczker & Cseri
Czolner & Vámosi
Czoma & Csoma
Czopf & Sümegei
Czudar & Kerekes
Czufall & Czeglédi
Czuprák & Munkácsi
Czverna & Czeglédi

Cs

Csamperlik & Cseri
Csapek & Csáki
Csarnai & Cserni
Császár & Kaiser
Csefan & Cseke
Cséfán & István
Csefregi & Csepregi
Csege & Cseke
Cseh & Böhm
Csemer & Csömör
Csengő & Kolompár
Csepán & István, Stefán
Csepecz & Szendrei
Csepiga & Csepregi
Cserban & Serbán
Cserhalmi & Csernák
Cservenyák & Csengeri
Cseszneki & Csatári
Csetényi & Böhm
Cseuz & Csósz
Csiba & Csengeri
Csicsa & Csengeri, Csenki
Csik & Magyar
Csincsics & Barsi
Csípán & Stefán
Csiszárik & Császár
Csiszer & Csiszár
Csiszmár & Csaba
Csitari & Csatári
Csiti & Csete
Csitizga & Tölgyesi
Csmura & Tóth
Csóka & Csengeri

Csolt & Csóti
Csopf & Csabai
Csordás & Bihari, Fehér
Csornai & Csernák, Cserni
Csöge & Csöke
Csukuricza & Aradi
Csuma & Csoma
Csurka & Túri

D

Daics & Németh
Damján & Domján, Kozma
Damokos & Dancs, Domokos
Danzinger & Bauer, Dévényi, Dobos
Dancs & Mihályi
Dániel & Danka, Dankó, Danó, Gábor
Darovszky & Budai
Darschner & Dénes
Davcsik & Árvai
Dávid & Dóczyi
Davidek & Dezső
Davidovics & Dévai
Debnarik & Árvai
Deitscher & Németi
Dejan & Dajka
Deman & Domján
Demény & Deme, Domján
Demeter & Deme, Jámbor
Demjén & Deme, Domján
Densusz & Dániel
Deutelbaum & Dénes
Deutsch & Bernáth, Cseri, Dani, Daróczsi, Darvas, Deák, Demeter, Dénes, Déri, Dévai, Dezső, Dobó, Dobos, Domján, Dósa, Hatvani, Németh, Németi, Rozsnyai, Szécsi, Szőlősi
Deynich & Dani
Dezső & Deák
Diac & Deák
Diamans & Dósa
Diamant & Deák
Diamantenstein & Darvas
Dick & Kövér, Völgyi
Diemansberger & Szatmári
Dienes & Dénes, Juhász
Dietrich & Somogyi
Dihenes & Dénes
Dimén & Domján
Dimitrievics & Dani
Ditmayer & Lugosi
Divinyi & Dévényi
Dleszk & Barsi
Drugolinszky & Völgyi
Docsekál & Németi
Dododk & Deák
Dokupil & Jenei
Doleschal & Dénes
Dolfusz & Deák
Dollencz & Dobai
Domkán & Dékán
Domokos & Csiki, Dóczi, Dóka, Domokos, Dósa
Donner & Dévai
Donron & Dobó
Doroszló & Dóra, Duka
Dosch & Dósa
Dovics & Szentgyörgyi
Döbröczöni & Debreceni
Dögler & Dósa
Dömötör & Deme, Demeter
Döre & Szalai
Dövényi & Dévényi
Drabek & Déri
Drabiszák & Dobos
Drach & Sárkány
Dragán & Domokos

Dragovics & Tóth
Drákóczy & Rákóczi
Draxler & Zádori
Dreilich & Dorogi
Drong & Dorogi
Drögsler & Darvas
Druslav & Dóra, Duka
Duben & Dombi
Duch & Szentesi
Dugász & Dévai
Dulner & Darvas
Dumitrátyi & Miskolczi
Dungler & Darvas
Durs & Turai, Túri
Duruszló & Duka
Dus & Tasnádi
Duschnitz & Dobó
Duska & Tasnádi
Dux & Dóczsi
Duzsákű Dezső
Dvarányi & Udvardi
Dvorácsék & Udvardi
Dvorstyák & Dombi
Dwórk & Udvardi
Dyk & Széplaki
Dzsbanek & Dobó

E, É

Ebensfeld & Egri
Eck & Sarkadi
Eckstein & Erdélyi, Kőszegi, Sziklai
Edelstein & Erős
Egermann & Egri
Ehrenbogen & Tisza
Ehrenfeld & Elek, Erdélyi
Ehrenreich & Komáromi
Ehrenthal & Bakonyi, Erdélyi, Erdős
Ehrenwald & Erdős
Ehrlich & Ecsedi, Elek, Erdélyi, Erdős, Jámbor
Eichenbaum & Egri
Eichenwald & Erdélyi
Eichmüller & Molnár
Eichner & Erdélyi, Tölgyesi
Einerimhof & Udvardi
Einhorn & Szűcs
Einvég & Bodrogi
Einviller & Erdős
Eisele & Erdélyi
Eiselt & Vas
Eisenbarth & Vas
Eisenberger & Vasvári
Eisenhut & Vas
Eisenkraut & Erős
Eisenmayer & Bajzáth
Eisenstädter & Enyedi, Erdős
Eisler & Enyedi, Erdős, Vasvári
Eismann & Harmati
Ekmayer & Fazekas, Sarkadi
Elefant & Váradí
Elek & Aleksza, Elekes, Éles
Elias & Éliás, Illés, Újhelyi
Éliás & Éles
Elisha & Légrádi
Ellenbogen & Erdős, Patai
Elsholz & Szentesi
Endre & Bende
Engel & Angyal, Egri, Elek, Enyedi, Erdős, Kóródi, Ördög, Sasvári
Engelhart & Kemény
Engelmann & Kassai
Engelsrath & Erős
Engl & Erdős
Epstein & Egri, Kövesdi

Erdélyi & Verebélyi
Erdensohn & Enyedi, Erdei
Erlesbeck & Erdős
Ernst & Ecsedi
Esik & Érsek
Esteñán & István

F

Fáбри & Frank
Failhauer & Faragó
Falat & Földvári
Falb & Falusi
Falbek & Földvári
Falk & Solyom
Fallek & Sólyom
Faludi & Falusi, Fuchs
Fáncsi & Szili
Faragó & Czimbermann, Fógel, Fuchs
Farkas & Wolf
Faszberger & Füredi
Faszbindér & Kádár
Faszler & Boda
Paul & Földvári
Faulwetter & Földesi
Fazekas & Korsós, Máté
Fehér & Veisz
Feichtinger & Fodor
Feichtmann & Ferenczi
Feifer & Pfeifer, Sipos
Feigelstock & Füredi, Szántó, Viola
Feigenbaum & Dorogi, Fodor
Feigl & Faragó
Feiksz & Füredi
Feiler & Füredi
Feiner & Fenyvesi
Fejfer & Pfeifer
Fekete & Schwarcz
Felber & Füzesi
Felberbaum & Földi, Füzesi
Feldbauer & Földvári
Feldenblüh & Földes
Feldman & Falusi
Feldmann & Földes, Földesi, Földi, Mezei
Feldmesser & Forrai
Feldreich & Faragó, Fodor, Földes
Feledi & Frank, Fuchs
Feleki & Fischer
Felhő & Fuchs
Fellegi & Fischer
Fendrich & Fodor
Fenyvesi & Fischer, Frank
Ferenczi & Fischer
Ferk & Tisza
Fersch & Fenyvesi
Fett & Kovér
Fetzer & Forrai
Feuer & Faragó
Feuerlöscher & Földes
Feuermann & Ferenczi
Feuerstein & Kovári
Fey & Szebeni
Fiacha & Ficsor
Fichtacker & Forrai
Ficker & Kéri
Fiedor & Fodor
Figula & Fábián
Fila & Földvári
Filinger & Füredi
Fingelnagel & Körmendi
Fink & Végh
Finkelstein & Kovári, Ónodi
Fisch & Halasi, Halász

Fischel & Fischer, Patai
Fischer & Faragó, Ferenczi, Fischer, Füredi, Halasi, Halász, Szegedi, Tamási
Fischmann & Forgács, Földes
Fitkonidesz & Füzesi
Fityka & Fenyvesi
Flamm & Láng
Fleischbauer & Füredi
Fleischer & Dósa, Mészáros
Fleischmann & Barabás, Füredi, Mészáros
Fleischner & Ambrus
Fleiszmann & Mészáros
Flesch & Faragó
Fodor & Fischer, Fógel, Frank, Fuchs
Fógel & Madarász
Fogt & Szatmári
Folkner & Solymosi
Fonberger & Hegyesi
Forgyán & Flórián
Föglér & Földes
Földes & Fógel, Földesi, Fuchs
Fraenkel & Ferenczi
Frank & Hortobágyi, Szabadi, Szabados, Tisza
Frankfurter & Faragó
Fränkl & Bedő, Faragó, Földes
Freibauer & Földes
Freiberger & Barabás, Farkas
Frenkl & Szabadi
Freudenfeld & Mezei
Freund & Baráth, Budai, Forgó
Frey & Szabadi
Frics & Földi
Fridrik & Békefi, Fridrich
Fried & Békefi, Békési, Czakó, Faragó, Fekete, Fenyvesi, Forgács, Földvári, Fridrich, Szécsi
Friedmann & Beke, Békési, Bertalan, Czakó, Falusi, Faragó, Farkas, Fehér, Fejes, Ferenczi, Forgó, Forrai, Földi, Füredi, Füzi, Hódosi, Orbán,
Sárosi, Timár
Frinczkó & Ferenczi
Frischholcz & Berki
Fritz & Ferenczi, Fricz, Szatmári
Fromima & Jámbor
Frosch & Szatmári
Frost & Déri
Fröhlich & Szegedi
Frücht & Forgács
Fuchs & Diószegi, Faragó, Farkas, Fodor, Földes, Füredi, Takács
Furgyán & Flórián
Fusoin & Füzesi
Füchsl & Füzi
Fülei & Szántó
Füles & Földesi
Fürchtgott & Nyitrai
Fürst & Fodor, Füredi, Herczeg
Fürstal & Völgyi
Füstös & Bogdán

G

Gál & Gali, Gallai, Galló, Galyas, Virág
Galitsenstein & Gál, Garai
Galler & Sallai
Galuska & Várkonyi
Gamperl & Gyöngyösi
Gans & Galambos, Györi
Gansl & Gombos
Ganzl & Garai
Ganzlinger & Gyöngyösi
Gartner & Kertész
Gaschler & Gazsó
Gáspár & Gácsi, Gazsi, Gazsó
Gasparovszky & Vácz
Gauch & Garai
Gaunersdorfer & Falusi
Gayer & Kara
Gecze & Szatmári

Geiduschek & Gergely
Geiger & Györfi, Hegedűs
Geiszauer & Gali
Geiszler & Baranyi
Geitner & Gömöri
Gelb & Galambos, Gonda
Gelmann & Gonda, Sárvári
Gelstein & Gál
Gellberger & Gyulai
Gellén & Szolnoki
Gemarovicz & Györfi
Gendelstrasser & Utasi
Georgius & Györe, Györfi, György, Györi, Györki, Györkös, Szentgyörgyi
Gerald & Gellért, Gerhardt
Gerdelits & Szentei
Gerencsér & Korsós
Gergely & Géczi, Gecse, Gera, Gere
Gerhardt & Gellért
Gerhes & Kassai
German & Hermann
Gerő & Gere, Gerhardt
Gerstner & Jenei
Gertner & Kertész
Gervas & Darvas, Gyárfás
Gerzabek & Eperjesi
Gescheidt & Gonda
Gesler & Keszler
Gewürz & Gonda
Ghiczy & Géczi
Gibis & Györi
Glancz & Gál
Glatz & Gazsi
Gleich & Gömöri
Glesinger & Gál
Glöncsák & Rózsahegyi
Glöckner & Harangi
Glück & Gál, Gonda, Gönczi, Györi, Szécsi
Glückmann & Csillag, Kara
Glücksthäl & Gombos
Godehardus & Goda, Godó, Gódor
Golarics & Gombos
Gold & Arany, Aranyi, Lantos
Goldbach & Pataki
Goldberg & Aranyosi, Bánya
Goldberger & Aranyosi, Garai, Gáspár, Gellért, Gombos, Györi, Gyulai, Hegyi
Goldglanz & Somlai
Goldhammer & Galambos, Garai, Gonda
Goldmann & Arany, Aranyi, Aranyosi, Gyarmati, Gyulai, Vigh
Goldner & Arany, Aranyosi, Gábor
Goldring & Gonda
Goldscheider & Gál
Goldschmidt & Aranyosi, Kovács, Ötvös, Szőke
Goldspitzer & Gyárfás
Goldstein & Arany, Aranyi, Aranyosi, Bárány, Gál, Gali, Garai, Gellért, Gergely, Gonda, Gömöri, Gönczi, Gulyás, Kövesi, Szentesi, Szigeti, Újhelyi
Golnhofer & Szendi
Golob & Galamb
Gombócz & Végh
Gombos & Gönczi
Gotthard & Goda, Godó, Gódor, Guti
Gottheim & Garai
Gottlieb & Bodor, Gál, Garai, Gáspár, Gonda, Guti, Gyarmati, György, Kara, Szatmári
Gottstag & Komáromi
Göczl & Szentesi
Göhmann & Góman
Göndör & Krausz
Götzl & Gál
Grabovski & Hrabovszki
Gradner & Nagy
Grajcár & Krajczár
Gramarics & Gyarmati
Gramisch & Nyitrai
Grana & Nagy
Gránic & Kránicz

Granz & Zsigmond
Grasgrün & Füzesi
Grausz & Krausz
Grebelinger & Csanádi
Gréber & Pápai
Gregorovics & Györfi
Griebler & Kokény
Groma & Gömöri
Gross & Gellért, Grósz
Grossmann & Gonda
Grosz & Fekete, Garai, Gombos, Győri, Gyulai, Nagy
Grosfeld & Mezei
Groszmann & Gellért, Nagy
Gröbersperger & Gáti
Gruber & Bányai, Gál, Garai
Grubics & Gyarmati
Grum & Gönczi
Grün & Farkas, Gál, Gönczi, Györfi, Győri, Takács
Grünbaum & Baranyi, Fenyesi, Gellért, Gömöri, Görög, Gyulai, Kara, Takács
Grünfeld & Barkóczy, Gombos, Görög, Győri, Kóródi, Mezei, Munkácsi, Zöld
Grünhut & Garai, Gönczi, Karádi, Zöld
Grünstein & Garai, Gonda, Gyulai
Grünwald & Erdei, Erdélyi, Erdödi, Erdős, Erdösi, Gömöri, Győri, Tamási
Gubi & Gyulai
Guggenberg & Bors
Gulovics & Gyulai
Guska & Huszka
Gutchard & Gergely
Gutman & Gellért
Guttmann & Balázs, Gábor, Gál, Garai, Gombos, Gonda, Gömöri, Kara

Gy

Gyagyó & Árvai
Gyárfás & Darvas
Gyenes & Dénes
Gying & Gyarmati
György & Prokaj
Gyurcsó & Túri
Gyurinka & Győri
Gyurkán & Györfi

H

Haas & Hász, Ignácz
Habakusz & Zsigmond
Habenicht & Halasi
Haberbauer & Vági
Haberfield & Hevesi
Haberle & Hortobágyi
Hackel & Berencsi
Hacker & Halász, Horváth, Vágó
Hadzina & Soltész
Haffner & Hidvégi
Hahn & Halmai
Hainis & Alföldi
Hajda & Szűcs
Hajde & Pogány
Hájek & Halasi
Hajerbacher & Hajós
Halapin & Havasi
Halas & Fischer, Halász
Halász & Fischer, Magyar
Halmos & Hoffmann
Halper & Szatmári
Haluska & Halász, Halmai
Hambáros & Asztalos
Hambiszki & Gali
Hamburg & Hajós
Hamel & Barsi
Hammerschmidt & Hámori, Harmat
Hamovics & Haraszti
Hamvas & Hudecz

Handsel & Havasi
Hanel & Hajnal
Hanenstein & Kóvesi
Hanigovszky & Tar
Hápp & Hajós
Haradek & Halász
Harczer & Halasi, Halász
Harmancsok & Halász
Hart & Kemény
Hartenstein & Horváth
Hartmann & Hunyadi, Kemény
Hartstein & Hajós, Kemény
Hartwich & Kemény
Haskler & Halasi
Haszlinger & Mogyorósi
Haszpa & Havasi
Hatschek & Halmi
Hauch & Halász
Haudtel & Havasi
Hauser & Földi, Hajzer, Huszár
Hausknecht & Házi
Havas & Hász, Havasi, Hoffmann
Havlicsek & Havasi
Havrán & Hollósi
Hay & Szénási
Hazai & Hajzer, Hász, Házi
Házlinger & Mogyorósi
Heberle & Hevesi
Hecht & Csuka, Halász, Hevesi
Hedl & Hernádi
Hegedűs & Geiger, Hudák, Hudecz
Heiduska & Hajdu
Heigl & Hevesi
Heilbrunn & Szentei
Heimlich & Horváth
Heinrich & Hencz, Imre, Veszprémi
Heiszer & Hajzer
Heiszmann & Bocskai
Heiter & Novák
Heizer & Hevesi
Heizler & Hajzer
Hek & Hevesi
Heksch & Hollósi
Held & Huszár
Heldele & Havasi
Heller & Hajós, Halmi, Harsányi, Hevesi
Hellsinger & Haraszti, Harsányi
Hemert & Hámori
Hencz & Horváth
Henkel & Hajós
Hennel & Hajnal
Henrik & Ács
Henter & Szűcs
Hercz & Hajdu, Horváth, Ötvös
Herczberger & Baranyi
Herczegi & Kondor
Hercsesák & Hevesi
Herdek & Herczeg
Herédi & Hunyadi
Heringh & Pápai
Herkl & Halász
Herman & Hajnal
Hermann & Fehér, Hernádi, Mogyorósi, Séllei
Hernádi & Hermann
Harrant & Hernádi
Hersch & Szarvas
Herschkovics & Herczeg
Herschkovits & Huszár
Herschler & Horváth
Hersckó & Fazekas
Herskó & Rozsnyai
Herskovits & Szántó
Hertsko & Horváth

Hervát & Horváth
Herzbrunn & Kassai
Herzfeld & Szántó
Herzl & Hegedüs
Heuduschka & Hajdu
Heuer & Szénási
Heuffel & Németi
Heumann & Havasi
Hevesi & Hoffmann
Hidegkuti & Kaltenekker
Hilf & Horváth
Hilter & Őri
Hinterschek & Hódi
Hintersteller & Harsányi
Hipsch & Széplaki
Hirsch & Erdödi, Halász, Harkai, Szarvas, Szatmári
Hirschel & Hári
Hirschenhauser & Szarvas, Tokaji
Hirschfeld & Erdei
Hirschl & Hári, Harsányi, Hegedüs, Szarvas
Hirschler & Hegedüs, Hollósi, Körmendi, Palotai, Szarvas
Hirschmann & Hevesi, Horváth, Szarvas
Hlatkai & Harsányi
Hlavacsek & Harsányi, Havasi
Hochenberg & Halmai
Hochhofer & Udvardi
Hochschwager & Harmat
Hochstädter & Bakonyi
Hocz & Harsányi
Hodina & Hodosi
Hodor & Hodosi
Hofbauer & Hollósi, Udvardi
Hofenreich & Horváth
Hoffmann & Hevesi, Horváth, Orbán, Udvardi
Hofstädter & Földi
Hoh & Sarkadi
Hoin & Hunyadi
Holczbauer & Erdösi
Holczer & Erdei
Holdas & Hódos
Holländer & Alföldi
Hollós & Hoffmann
Holocsi & Hollósi
Holub & Udvári
Holup & Fülpö
Holuszka & Havasi
Holzweber & Huszár
Homeiszter & Havasi
Homoda & Hunyadi
Homolya & Havasi
Honod & Hunyadi
Hopp & Viola
Horacsek & Erdösi
Horacsik & Erdödi
Horák & Horváth
Horanecz & Ónodi
Horchy & Tóth
Hornyák & Hegyi
Horovits & Horváth
Horovitz & Holló
Horvát & Hoffmann, Teleki
Horváth & Szép
Horwat & Horváth
Hosszú & Lang
Hotye & Hollósi
Hovatovicz & Horváth
Hovorka & Harmati
Höfler & Udvardi
Högyes & Hegyes
Hönigsfeld & Hajnal
Hönigswald & Halmai
Hőri & Pálmai
Hradnay & Radnai

Frapsiák & Tompa
Hrastl & Haraszt
Hrebicek & Halmai
Hrich & Koncz
Hrnecjár & Fazekas
Hromoda & Halmai
Hrschek & Herczeg
Hrubi & Horváth
Hrucsir & Hevesi
Hubert & Halmai
Hudacsek & Halmai, Hegedüs
Hudák & Csengeri, Hegedüs
Hugyecz & Hegedüs, Hudecz
Hujba & Újhelyi
Hund & Horváth
Huppert & Hubert
Hurbán & Orbán
Hurdu & Hunyadi
Hus & Hevesi
Husherl & Huszár
Husserl & Holló
Huttlész & Szigetvári
Hürsch & Szarvas

I, Í

Ignácz & Iványi
Ihász & Juhász
Ihos & Juhos
Ijjes & Illés
Ikánko & Tarnai
Iliás & Éliás
Illavati & Tamási
Illés & Éliás, Szilágyi
Imhoff & Udvardi
Immerblum & Megyeri
Imrik & Vári
Indrák & Bártfai
Inhof & Udvardi
Inoc & Incze
Istefán & István
István & Csengeri, Csenki, Stefán
Isvány & Márton
Iszpász & István
Izrael & Incze, Sándor
Izsák & Szatmári, Szilágyi, Zsákai

J

Jäger & Jáger, Vadász, Vadászi
Jakab & Jakus, Szűcs
Jákob & Jakab, Jakus
Jakubovits & Juhász
Janauschek & Jánosi
Jancsek & Varsányi
Jancsina & Jenei
Jandrischovits & Jenei
Janecska & Jenei
Janics & Jánosi
Jankó & Bankó, Jankovics
János & Bankó, Iván, Iványi, Jancsó, Jani, Jankó, Jánosi, Király
Jarischauer & Juhász
Járvás & Gyárfás
Jaszper & Gáspár
Jellachich & Horváth
Jerman & Hermann
Jerucsek & Jenei
Joachim & Nyári
Joaneszku & Jávor
Joannovics & Jánosi
Jodel & Jenei
Joffe & Jánbor
Johán & Iván

Johannes & Hankó, Iván, Ivanics, Iványi, Jancsó, Jani, Jankó, Jankovics, Jánosi
Jencsor & Jancsó
Jonhos & Juhos
Joó & Benke, Jó
Jovámos & Iván, Iványi
Józsa & Rózsa
Judik & Bodor
Judovits & Juhász
Juga & Jánosi
Juhász & Scheffer, Szalai
Junger & Józsa
Junghaus & Jánosi
Jungmann & Juhász
Jurcsák & Györfi
Jurgovics & Gyurkovics
Jurica & Gyuricza
Juringer & Jenei
Juris & Gyuris
Jurko & Gyurkó
Jursonits & Alföldi
Juszticz & Miskolczi

K

Kabina & Völgyi
Kacz & Kovács, Kövesi, Kun
Kaczina & Katona
Kaczur & Budai
Kács & Kovács
Kacsicska & Kemény
Kádár & Benke, Kádas
Kade & Kádas
Kádelburg & Káldi
Kadlecsek & Katona
Kadók & Kádas
Kadosa & Kádas, Kassai
Kaffesieder & Mogyorósi
Kain & Körösi
Kainrát & Kolta
Kaiser & Császár, Krasznai, Kutasi
Kakas & Komáromi
Kakinusz & Kálmán
Kákos & Vörös
Kalabusz & Kárpáti
Kalán & Kanalas
Kalina & Kárpáti
Kalivoda & Kállai, Kálmán
Kállai & Klein
Kalló & Csapó, Kaló
Kálmán & Kassai
Kalmár & Klein
Kálnai & Keller, Klein
Kamán & Kálmán
Kamar & Komáromi
Kameniczky & Kövesi
Kamill & Kassai
Kaminnár & Kőszegi
Kamplér & Kertész
Kanász & Szentesi
Kancza & Kállai
Kandel & Nyiri
Kanders & Kőszegi
Kandra & Kontra
Kanó & Kanyó, Túri
Kanyó & Aradi
Kapfinger & Kárpáti
Káplár & Szántó
Kapolcs & Kassai
Kappan & Krasznai
Kappel & Kőszegi, Kun
Kappler & Káplár
Kara & Kassai
Karagyona & Szántai
Karcsa & Harkai

Kardos & Klein
Karfunkel & Kürti
Karl & Kara, Karacs, Karádi, Károly, Károlyi, Király, Králik
Károly & Kassai, Király
Karpalesz & Karsai
Kárpáti & Klein
Karpelesz & Kárpáti
Kása & Kárpáti
Kasper & Gáspár
Kassovits & Árvai
Kastner & Kővári
Kaszkanacsuk & Murányi
Kasznai & Krasznai
Kaszovits & Kósa
Kaszper & Gáspár
Katalin & Kátai, Kató
Katz & Kardos, Kátai, Kemény, Komlósi, Kovács, Kürti, Takács
Katián & Kálmán
Kaucsek & Kővári
Kaudra & Kondor
Kauer & Kardos
Kaufman & Károlyi
Kaufmann & Kalmár, Kardos, Kárpáti, Kerekes, Kertész, Komlósi, Krámer, Németi, Pozsonyi
Kaun & Kertai
Kauper & Kállai
Kavka & Kókai
Kayser & Kaiser, Kövári
Kázmér & Kassai
Keck & Palásti, Szilasi
Kégl & Kökény
Kehl & Bálint
Keizer & Kaiser
Kelemach & Kereszturi
Kelemen & Klein
Kelen & Keller, Klein
Keleti & Keller, Klein
Kellner & Keller, Kövesdi
Kemenár & Kövesi
Kemény & Balogh, Hartmann, Klein
Kencses & Kincses
Kende & Klein
Kendefi & Keller
Kenisz & Kenéz
Kerdl & Kertai
Keremer & Körmendi
Kerényi & Klein
Keresztesi & Klein
Kerezsi & Kőrösí
Kerked & Kerek
Kermel & Körmendi
Kern & Kertész, Koltai
Kertész & Kern, Klein
Keskeny & Bihari
Keszler & Keszthelyi
Kesztenyi & Eperjesi
Kesztenbaum & Gábor, Keszthelyi, Komlósi
Keszthelyi & Keszler
Keszler & Keszler, Kőszegi
Kesztnér & Keszthelyi
Ketterer & Kardos
Keviczky & Zsolnai
Keybig & Kővári
Kicsék & Murányi
Kiefer & Baranyi
Kielbasa & Fuchs
Kifler & Kádár, Kara
Kikinger & Komlósi
Kilényi & Klein
Killinger & Kerekes
Kindlesz & Kelemen
Király & Kósa, Králik
Kirchner & Kun
Kiripolszky & Karsai

Kirizsán & Krizsán
Kirschner & Szűcs
Kirscht & Kormos
Kirzse & Sándor
Kis & Klein
Kiss & Huszár, Klein
Kiszla & Cziráki
Kitka & Kemény
Kivorán & Kővári
Kizelstein & Komáromi
Klafter & Kardos
Klarik & Kalmár
Klauber & Budai, Csanádi
Klaus & Kolozsi, Kolozsvári
Klein & Benedek, Berényi, Bihari, Borsodi, Falusi, Fenyvesi, Kádár, Kállai, Kalmár, Kapusi, Kardos, Kárpáti, Karsai, Káta, Kelemen, Kemény, Kerényi, Keresztesi, Kertész, Kiss, Komlósi, Kondor, Kormány, Kormos, Kovács, Kozma, Kőszegi, Márton, Telek, Varsányi
Kleinberger & Dombi, Katona
Kleineisel & Vas
Kleinkind & Komlósi
Klemm & Kelemen
Klepsch & Kondor
Klima & Kárpáti
Klostermayer & Kolozsvári
Klózel & Koltai
Klueska & Kálmán
Kludik & Szigetvári
Klupák & Kerényi
Klusovszky & Kátai
Kmetty & Kerekes
Knapp & Hidvégi, Kemény, Zsoldos
Knauer & Kövesdi
Knauf & Karsai
Knóbl & Karsai
Knoblovics & Kemény
Knoll & Kemény
Knopf & Gombos
Knöller & Kőszegi
Knöpfler & Gombos
Knötl & Kelemen
Koba & Kabai
Kobetics & Bárány
Kobilik & Koltai
Kobrechel & Kiss
Kobu & Kóbor
Koch & Kemény, Kókai, Komlósi, Kormos
Kocza & Berényi, Fodor
Koczkieczkó & Szentgyörgyi
Koczmann & Murányi
Koczur & Árvai
Koderle & Kiss
Kódus & Kárpáti
Kogler & Kéri
Kohanek & Kállai
Kohina & Komáromi
Kohlmann & Kerényi, Szendrei
Kohn & Antal, Balázs, Bálint, Becsei, Berényi, Bihari, Bodó, Bodor, Borsodi, Erdélyi, Farkas, Kádár, Káldi, Kállai, Kálmán, Kalmár, Kapusi, Karácsonyi, Karádi, Kardos, Károly, Károlyi, Kárpáti, Kassai, Kaszás, Katona, Kelemen, Kemény, Kerényi, Kéri, Kertai, Kertész, Kiss, Kollár, Kolozsi, Kolozsvári, Komáromi, Komjáti, Komlósi, Koncz, Kondor, Konkoly, Konrád, Kónya, Kormos, Kovács, Kozma, Körmendi, Kőrösi, Kőszegi, Kővári, Kővér, Kun, Kuti, Kürti, Ötvös, Pap, Sarkadi, Sümegi, Szilá, Tarnai, Tordai, Török, Vasvári, Viola
Kókai & Koch
Kokán & Kun
Kolát & Konrád
Kolbl & Komlósi
Koliba & Sárosi
Kollarcsik & Kolozsvári
Kollárovszky & Kerekes
Koller & Koltai, Vida
Kollmann & Kemény
Koloman & Kós, Kósa
Kolompár & Bocskai, Farkas, Komlósi
Kolpaszky & Károlyi
Koltai & Kern, Koller
Komár & Komlósi

Komáromi & Kakas, Kopasz
Komlósi & Koch, Kolompár, Komár
Kompold & Kós, Kósa
Kompolti & Klein
Kondra & Gonda, Kontra
Kondrát & Konrád, Kontra
Konitska & Kővári
Konrad & Koncz, Koncsek
Konrád & Gonda, Gönczi, Gönczöl, Kassai, Kós, Kósa
Konstantin & Kassai, Koncsek, Kós, Kósa, Kosik
Kont & Klein
Kontros & Komáromi
Konyó & Szilágyi
Kopasz & Komáromi
Kopeczki & Sarkadi, Szilvási
Kopfman & Fejes
Kopil & Keresztesi
Kopriva & Kővári
Kórád & Konrád
Korányi & Keszler, Klein
Korbully & Hollósi
Koren & Murányi
Koritschoner & Karácsonyi
Kork & Kemény
Korka & Kondor
Korlát & Konrád
Kormányi & Klein, Kormány
Kormos & Klein, Koch
Kornél & Kós, Kósa
Kornfein & Kardos
Kornfeld & Kun
Kornstein & Kardos
Korom & Koronczai
Korschall & Kósa
Korsitska & Kemény
Kos & Kánya, Kanyó, Koczka, Kós, Kosik
Kós & Kosik, Tóth
Kósa & Király
Kosc & Csontos
Koslik & Daróczi
Kossós & Korsós
Kosznács & Ország
Koszovits & Köhalmi
Kosztelnik & Eperjesi
Koszty & Csontos
Kotinek & Kerekes
Kotosz & Kassai
Kotrosics & Kardos
Kotrosz & Keresztesi
Kottlár & Kovács
Kovács & Keller, Klein, Koch, Schmidt
Kovatsik & Tábori
Koymovszky & Balogh
Kozacsek & Kővári
Kozma & Domján, Kós, Kósa
Köck & Koch
Kölcesi & Katona
Könc & Gönczi
Köncöl & Gönczöl
König & Kovács
König & Király, Kővári
Königsberger & Kelemen
Königstein & Daróczi
Kőszegi & Keszler
Kővesdi & Keller
Kracz & Krasznai
Kral & Králík
Král & Király
Králícz & Óri
Kramer & Kalmár, Kertész, Kovács, Krámer
Krass & Kárász
Krátkij & Rátkai
Kratochvil & Szénási

Kratochwill & Fehér, Kardos
Kratochwill & Kéri
Krausz & Bártfai, Berényi, Bodor, Fenyvesi, Fodor, Kállai, Kálmán, Kalmár, Karádi, Kardos, Kárpáti, Kassai, Kemény, Kerényi, Kertész, Kollár, Komlósi, Koncz, Kondor, Kovács, Körösi, Kövesdi, Kövesi, Kutasi, Láng, Takács, Tokaji
Krautblatt & Kertész
Krautschneider & Dunai
Krauze & Erdődi
Kraxner & Köhalmi
Krazl & Krasznai
Krazner & Köhalmi
Krebsz & Rákosi
Krecsun & Karácsonyi
Kreiner & Kara
Kreisler & Kovács
Kreitzinger & Keresztesi
Kreitzt & Baranyi
Kreizler & Szentesi
Krekk & Tóth
Kremer & Kalmár
Krenn & Torma
Krentzperger & Hegyi
Kreszczánko & Sárosi
Kresztyánkó & István
Krets & Keresztesi
Kreuz & Krajczár
Kricska & Budavári
Krieger & Csatári
Krisccori & Kereszturi
Krisztel & Kovács
Krisztmann & Keresztes
Krivarics & Dombi
Krizsán & Kovács, Körösi
Krizsek & Keresztesi
Krnács & Kovács
Kroknyai & Koroknai
Kromácsék & Koltai
Kron & Kemény
Kronstein & Kormány, Kovács
Kroó & Krasznai
Kropacsek & Kemény
Kropf & Körmendi
Krumpholcz & Haraszti
Kruss & Krausz
Krustyák & Iványi
Krusze & Krausz
Kruszlicz & Meggyesi
Krüner & Karácsony
Krünnel & Kürti
Kubacsék & Erdélyi
Kubelka & Kovács
Kuchar & Kulesár
Kucharsch & Barabás
Kucsera & Körösi
Kudlatyák & Patai
Kuhmark & Kerényi
Kuht & Rózsavölgyi
Kukoreli & Konkoly
Kukuly & Komlósi
Kulhanek & Körösi
Kulka & Körmendi
Kulpin & Kovács
Kunc & Gönczi
Kunert & Kertai
Kungl & Koltai
Kunicsek & Ács
Kurmur & Körmendi
Kurtz & Kürti
Kurucz & Keresztes
Kurzu & Hoffmann
Kurzweil & Kürti
Kutasi & Brunner
Kutrovácz & Kutasi
Kutuschák & Károlyi

Kuzmanovics & Kozma
Kühreib & Pásztor
Kümmelheim & Komlósi
Künc & Gönczi
Küszel & Kövesdi
Kvapil & Katona

L

Lachenbacher & Pataki
Ladányi & Lang
Ládás & Asztalos
Lager & Tábori
Lagler & Laki
Lajos & Hunyadi, Lajkó
Lakenbacher & Lukács
Lampenfeld & Lukács
Landberger & Lendvai
Landhut & Aradi
Landsmann & Földes, Ország
Landsteiner & Szántó
Lang & Ladányi, Láng
Láng & Hosszú
Langheim & Lakos
Lapocher & Ladányi
Lasitz & László
László & Laczai, Laczkó, Laczó
Laub & László
Laudsmann & Liptai
Laufer & Lantos
Layer & Lantos
Lázár & Lázi, Lázók, Szabó
Lazarsfeld & Lendvai
Lebenstein & Szili
Leblowitz & Lendvai
Lebovics & Lengyel
Lebozsa & Oláh
Lederer & Lengyel, Tímár
Lefefor & Végh
Leffelholz & Ladányi
Lefkovics & László, Lukács, Teleki
Lefler & Lévai
Leghanusz & Dankó
Lehmann & Lengyel
Lehner & Lechner, Lénárt
Leinich & Ladányi
Leinvauter & Lantos
Leitgeb & Lendvai
Leitner & Harangi
Leitweisz & Fehér
Lemák & Ladányi
Lemberger & Lendvai
Leo & Lévai
Leopold & Lipcsei, Liptai, Patyi
Lepis & Lendvai
Lesák & Laki
Leskovics & Losonczi
Leső & Leskó
Lestánszky & Pesti
Leták & Laki
Lichtbaum & Lévai
Lichtenstein & László, Losonczi, Lugosi
Lichtenstern & Nyári
Lichter & Lukács
Lichtig & Lendvai
Lichtmann & Újhelyi
Lieb & Munkácsi
Liebermann & Lévai
Liebhauser & Széplaki
Likker & Bárány
Linda & Apáti
Lindenbaum & Daróczi
Lindenberg & Liptai

Lip & Pápai
Lippert & Szendrei
Lipschitz & Lévai
Lipták & Liptai, Tóth
Liscsevits & Angyal
Liszkay & Liszkai
Litska & Szigetvári
Lobstein & Barcza
Lodan & Ludányi
Loibersbeck & Losonczi
Lojka & Bakos
Lóski & Laskai
Loszkandl & Losonczi
Lottenstaedter & Király
Lő & Légrádi
Löbl & Ladányi, Lantos, Lévai
Löffler & Kanalas
Löfkovics & László
Löfler & Szigetvári
Löhárd & Lénárt
Lövenberg & Lévai
Löventritt & Majoros
Lövinger & Bánki
Lövinger & Ötvös
Lövöi & Lövei
Lövy & Balázs
Löw & Lantos, László
Löwenberg & Lengyel, Lukács
Löwenheim & László, Lukács
Löwenstein & Lantos, Lévai, Pápai
Löwi & Lévai
Löwinger & Ladányi, László, Losonczi, Lukács, Oroszi
Löwy & Lakos, Lengyel, Lovas
Löwy & Dobos, Ladányi, Lantos, László, Lendvai, Lukács, Oroszi
Lublovics & Lukács
Luczó & Légrádi
Lucsek & Keszhelyi
Ludovicus & Lajkó, Lajos, Ludányi
Ludus & Ludányi
Lueff & Dezső
Lugosi & Kerekes
Lukassák & Völgyi
Lup & Farkas
Lupták & Liptai
Luscsék & Ónodi
Luskai & Laskai
Lustig & Aradi, Végh
Luszkander & Losonczi
Lusztig & László, Lévai, Lukács, Vígh

M

Mach & Mácsai, Makai, Mohácsi, Mohai
Macsán & Magyari
Macssatta & Mátrai
Macska & Ferenczi, Mező
Madár & Fógel
Madarás & Fógel, Madarász
Máder & Kaszás
Mag & Mága, Magda, Magony, Magyar
Magász & András
Mager & Mátrai
Magerszberg & Márton
Magyar & Magyari, Unger
Magyarodi & Mogyorósi
Mahler & Marosi, Molnár
Maiersberg & Márton
Mailender & Major
Maislis & Bánhegyi
Majer & Máté, Májer
Makai & Májer
Malik & Málik, Marosi
Malinák & Mohai

Maller & Mátrai
Malusil & Magyari
Mandel & Mándi, Marosi, Mezei, Nyíri
Mandl & Magyar, Mándi, Marosi, Mátrai, Mohácsi, Molnár, Várnai
Manik & Magyar
Mann & Molnár
Márai & Májer
Marga & Séllei
Máriási & Markovics
Marinics & Erdődi
Márk & Márki, Markó, Markovics, Márkus
Markovics & Koller, Maros
Markscheid & Mátrai
Markschendl & Marosi
Markusz & Mátrai
Marly & Sándor
Marmorstein & Major, Marosi, Molnár, Udvari
Márók & Márki
Marosi & Májer, Málík, Markovics, Marosán
Marót & Maróti, Móricz
Mars & Márta, Márton, Márki, Markó, Markovics, Márkus
Marskity & Árvai
Martin & Maros, Marosán, Marosi, Márton
Martinek Ű Ágoston
Marton & Fábián, Márton
Márton & Maros, Marosán, Marosi, Márta
Mártontfi & Májer
Maszarik & Görög, Mészáros
Maszárik & Mezei
Masznyák & Madarász
Máté & Maczkó, Makula, Mata, Matus, Prokaj
Matiascsik & Forgács
Matkovcsik & Mátrai
Mátrai & Májer
Mátyás & Maczkó, Makula
Maucha & Makai
Mauthner & Mezei
Mautner & Mátrai
Maybaum & Molnár
Mayer & Májer, Major, Majoros, Makai, Marosi, Mátrai, Mezei, Molnár, Váli
Mayermozes & Magyar
Mayländer & Molnár
Mazák & Mohácsi
Mederle & Mészáros
Medlics & Mező
Medve & Megyeri
Medvesy & Karsai
Megyeri & Medve
Mehor & Mezei
Meijer & Májer
Meinhard & Menyhárt
Meiszter & Mester
Melchior & Menyhárt
Mellinger & Márton
Memlaner & Makai
Menczel & Munkácsi
Mencser & Almási
Mentler & Madarász
Mérai & Májer
Merényi & Májer
Merkl & Meggyesi
Mermelstein & Sziklai
Mertl & Buzás
Messer & Berkes
Mészáros & Oláh, Vörös
Meyer & Májer
Mezei & Májer
Michael & Mihalik, Mihalovics, Mihály, Mihályi, Miskolczi, Gábor
Michál & Miskolczi
Michel & Mihályi
Michelbauer & Mihályi
Micheller & Mihály
Michl & Mihályi

Micsjan & Mezei
Mieselmach & Mezei
Mihalicska & Lovas
Mihalik & Mátrai
Mihály & Mihályi, Miskolczi
Mihis & Méhes
Mikán & Karácsonyi
Mikes & Nyikos
Mikós & Nyikos
Mikovszky & Murányi
Mikula & Miklósi, Mikola
Mikulacsik & Miklós
Mikularko & Miklósi
Mikulcsó & Miklósi
Mikus & Nyikos
Milan & Milák
Milán & Mile
Milivoj & Milák
Miller & Molnár, Müller
Millhofer & Molnár
Millner & Müller
Milos & Mile
Mirea & Sándor
Mirza & Mursa
Misik & Miskolci
Miszlivetz & Mohácsi
Mitra & Budai
Mitrovic & Meggyesi
Mittacsek & Harmat
Mittelmann & Mészáros, Mezei
Mitterbauer & Debreceni
Mittermayer & Káldi
Mitterstiller & Csendes
Mittler & Maros
Mladenics & Madarász
Mlinek & Molnár
Mócz & Erdélyi
Mocsai & Mucsi
Mogony & Magony
Mojsisovics & Ungvári
Mojz & Majzik
Mok & Makk
Mokan & Makai
Mokán & Mezei
Mokora & Makrai
Moldován & Hunyadi, Magyari
Moller & Sándor
Mollik & Morvai
Molná & Müller, Szabó
Molnás & Monos
Monár & Molnár
Moncsák & Budai
Mondschein & Hódosi, Magyar
Monyorodi & Mogyorósi
Mór & Móricz, Móré
Moravcsik & Morvai
Morenberger & Murányi
Morgenbesser & Megyeri, Meggyesi
Morgenstern & Hajnal, Jámbor, Marosi, Morvai
Morhauser & Marosi
Moskovits & Jámbor
Moticska & Körmendi
Motz & Marosi
Mouch & Mucsi
Mózes & Dániel, Majzik, Mózer
Móser & Mózer
Mráv & Marosi
Mráz & Déri, Maráz, Mészáros
Mrazek & Lugosi
Mrcsányi & Csányi
Mrzula & Botka
Muhai & Mohai
Muk & Makk

Muldl & Magyari
Munca & Munkácsi
Munder & Munkácsi
Murcsíán & Marosi
Murmann & Murányi
Murvai & Morvai
Musay & Mucsi
Mutner & Vámosi
Mühlstein & Molnár
Müller & Dávid, Ecsedi, Molnár, Tátrai
Müllner & Molnár

N

Nábróczky & Nemes
Nagy & Grósz, Juhász, Pap, Verebélyi, Vörös
Nanno & Nánási
Nároszni & Nádasdi
Naschitz & Orbán
Nátán & Nacsá
Náthán & Nagy, Tordai
Nebelthan & Harmat, Harmati
Necsov & Nyári
Neisz & Nádasi
Nemcsik & Nemes
Nemec & Németh
Nemeskál & Szilágyi
Nemoda & Nagy
Neproszel & Kéri
Neszvada & Nemes
Neu & Nagy, Új
Neufeld & Mezei, Nagy, Újhelyi
Neugeboren & Nemes
Neugressel & Nádasi
Neuhaus & Szénási
Neuhäusler & Újvári
Neumann & Dobai, Iványi, Kelemen, Nádasi, Nemes, Németh, Újvári
Neumayer & Újhelyi
Neumeister & Nemes
Neuschel & Sárvári
Neuschloss & Nyári
Neutra & Nyitrai
Neuwelt & Nemes
Neuwirth & Nemes
Neuzitel & Nádasdi
Nezeszány & Nemes
Nicolaus & Mike, Miklós, Miklósi, Mikó, Mikola, Nyikos
Niedermayer & Légrádi
Niemetz & Németh
Nikel & Miklósi
Niklaus & Kolozsí, Kolozsvári
Niklós & Miklós, Miklósi, Nyikos
Nitnaus & Budai
Nixdorfer & Falusi
Njari & Nyári
Njikos & Nyikos
Njilas & Nyilas
Njiri & Nyíri
Njitri & Nyitrai
Noll & Laki
Novák & Új
Novotny & Újhelyi
Nömös & Nemes
Nusbaum & Tordai
Nuszticziusz & Almási

Ny

Nyáradi & Bereczki
Nyárfás & Gyárfás
Nyegru & Fekete
Nyemecz & Németh
Nyíferkál & Meggyesi

Nyikos & Magyar
Nyúzó & Berényi, Nyári

O

Obbágы & Jobbágы
Obele & Óvári
Oberhammer & Hamar
Ochlander & Óvári
Ochs & Bauer
Ochsenberg & Nyitrai
Odorán & Adorján
Odrai & Ódor
Odrobina & Óvári
Oesterreicher & Ország
Offner & Budai
Ohnhausz & Óvári
Oksz & Orosz, Veszprémi
Oldrich & Ódor
Olexa & Aleksza, Elek
Ollár & Fazekas
Ond & Bösze, Ónodi
Ondrej & András, Vona
Oppanauer & Ónodi
Opra & Debreceni, Eperjesi
Oravecz & Árvai
Orenstein & Nyitrai
Orlai & Oravecz
Ormai & Oravecz
Ornaszta & Óvári
Ornstein & Ország
Orodi & Aradi
Orosi & Kerekes
Osika & Nyári
Osvald & Osváth
Osvárt & Osváth
Oszip & Óvári
Otychel & Kállai
Ozval & Osváth

Ö

Öcsödi & Ecsedi
Ördög & Erdödi
Ösztterreicher & Őri, Ötvös

P

Paárs & Császár
Pablasek & Pogány
Pach & Pataki
Paczona & Bártfai
Padar & Báder
Pados & Asztalos
Paholszki & Pálóczi
Paja & Pála
Pajer & Bajor
Páji & Páli
Pajor & Bajor, Polák
Pál & Bankó, Kispál, Márkus, Nagypál, Paksi, Pála, Pálfalvi, Pálfi, Páli, Palkó, Pálóczi, Pocsai, Polák, Pós, Pozsonyi, Pusoma, Szepesi
Palásti & Tóth
Palavics & Paulovics
Pálik & Pálfi
Pálinkás & Szabó
Palkó & Bankó, Szántó
Pálma & Polák
Palotai & Polák
Pálovics & Pálfi, Paulovics
Pancer & Pánczél
Panegh & Pálmai
Pankuch & Pintér
Pantaleon & Pintye
Pantea & Pintye

Pántye & Pintye
Panyik & Iványi
Pap & Polák, Popovics, Szűcs, Tóth
Papsz & Pápai
Parag & Pallag
Pardi & Parti
Párisz & Turai
Parlag & Pallag
Particska & Szász
Pártos & Polák
Paschkes & Kőrmendi
Páskesz & Polgár
Pásku & Somlai
Paskus & Németh
Pasternak & Pallagi
Paszternák & Ambrus, Soltész
Pásztor & Polák, Scheffer
Pathi & Patyi
Pauer & Bauer, Földes, Földesi
Pauk & Polgár
Paul & Pálmai, Pulai, Sali
Paulicsek & Pálfi
Pauncz & Pongrácz
Paur & Bauer
Pausch & Pós
Pauwlik & Paulik
Pável & Pálóczi
Pavelka & Pálfi
Pavicsics & Szilágyi
Pavlicska & Pálfi
Pavlik & Paulik
Pavlovics & Paulovics, Puszta
Payer & Bajor
Pazdera & Bogár
Peck & Pék
Pecker & Becker
Pecsenye & Szilágyi
Pecsenyei & Besenyei
Pécsi & Polák
Peffer & Pfeifer
Peier & Bajor
Peiper & Pfeifer
Pejer & Bajor
Pék & Beck
Pekhart & Pécsi
Pekker & Becker, Puszta
Pelczel & Pallagi
Pelczer & Polgár
Penál & Budai
Penes & Bogár
Pente & Pintye
Penteli & Pintye
Penter & Pintér
Penzes & Pénzes
Perényi & Pintye
Perg & Várhegyi
Pergel & Berger
Pergler & Polgár
Perlászter & Pallagi, Pintér
Perlróth & Szentgyörgyi
Perlusz & Polgár
Perstl & Pesti
Peruhoffer & Udvardi
Pervaray & Pongrácz
Peska & Palotai
Petanovits & Pető
Péter & Géczi, Pető, Szentpéteri
Petersilka & Polgár
Petko & Petrovics
Petőfi & Petrovics
Petrovics & Pető
Petrus & Pete, Péter, Pető, Petrik, Petró, Petrovics, Petrovszki, Szentpéteri
Petzsalka & Szalkai

Peyer & Bajor
Pfaff & Pap
Pfaifer & Pfeifer
Pfarer & Pap
Pfeffer & Borsodi, Pfeifer
Pfefferkorn & Bors, Borsodi
Pfeifer & Pálmai
Pfeiffer & Pfeifer, Sipos
Flaszter & Fodor
Philippus & Filó, Füle, Füleki, Fülöp
Pick & Pálmai, Pető, Polgár, Pongrácz
Pietka & Pető
Pietsch & Pécsi
Pilár & Piller
Pilitzer & Polgár
Pinafel & Fenyvesi
Pinkász & Pető
Pintek & Péntek
Pimiczer & Szentei
Pisák & Spisák
Pisch & Pécsi
Pisely & Ungvári
Piszarczik & Pintér
Pityer & Péter
Piufsch & Pogány
Pixa & Palotai
Plastyik & Palásti
Platzer & Pálóczi
Plávics & Pálfi
Pleckő & Pécsi
Pliszka & Budavári
Plochberger & Gellért
Ploszkárin & Pap
Plundrik & Pálmai
Pock & Pálmai
Poczok & Pozsonyi
Podleszny & Erdei
Pogány & Polák
Pokornyi & Pogány
Pól & Pál, Pála, Páli, Palkó, Pocsai, Pozsonyi
Pola & Pála
Polacsek & Pásztor
Polcos & Asztalos
Polgár & Polák
Policzer & Pintér
Politcer & Csapó, Orbán, Pataki, Pető, Polgár, Vásárhelyi
Polivka & Tábori
Pollacsék & Szombati
Pollák & Balatoni, Légrádi, Lengyel, Pálóczi, Pálfi, Pálmai, Palotai, Pásztor, Patai, Pécsi, Pető, Pintér, Pogány, Polák, Polgár
Polnisch & Gács
Polo & Pulai
Polomszky & Pataki
Polovics & Paulovics
Polt & Patyi
Pólya & Polák
Ponczis & Pálmai
Popjovanov & Pap
Popovics & Pető, Sziksza
Popper & Pápai, Pataki, Pongrácz
Pospisichl & Pálmai
Poszluzsnyi & Várhegyi
Poszpíš & Pásztor
Poszpíšchill & Almási
Pot & Patyi
Pota & Patai
Potkán & Budavári
Potusek & Pataki
Potyondi & Szilasi
Pozderetz & Puszta
Pozicsányi & Csányi
Prák & Palotai
Prehlányik & Pintér
Preier & Pataki

Preindl & Sziksza
Preiner & Patai
Preininger & Györki
Prell & Incze
Presburger & Pataki
Pressburger & Pozsonyi
Princz & Herczeg
Probst & Apáti
Prochászka & Pataki
Prokopovitsch & Pető
Pröszl & Szántai
Prucker & Hidasi
Prugberger & Hidasi
Prukner & Hidasi
Pruna & Szilvási
Pruner & Brunner
Puchuna & Pusoma
Pulman & Pálmai
Pulvermacher & Szepesi
Pummerschein & Palotai
Pupos & Pataki
Purger & Kuti
Purgstaller & Palotai
Pusch & Pós
Puthnak & Putnoki
Putzkaller & Köhalmi
Puzsár & Pozsár

Q

Qadar & Kádár, Kádas
Qan & Kanyó
Quaszny & Nyiri
Quba & Kabai, Kóbor
Questscher & Seres
Quirinyi & Tátrai
Quitsvasser & Kuti

R

Rabatiu & Majoros
Rábely & Hollósi
Rabenstein & Hollósi
Rabóci & Hrabovszki
Rad & Rádai, Radics, Radó, Ráduly, Rátkai, Rédei
Radanovics & Rédei
Radic & Radó
Radnai & Róth
Radovan & Radványi
Rafael & Gábor
Raicher & Rákosi
Raics & Rédei
Raidl & Rákosi
Raitz & Rácz
Rajzinger & Utasi
Rakits & Rákosi
Rákóczi & Róth
Rákosi & Róth
Rálik & Králik
Ramasz & Ravasz
Rancesburg & Zilahi
Raner & Réti
Rappaport & Radó
Rappeport & Reményi
Rappersberger & Csanádi
Rasztik & Réti
Rathbauer & Rákosi
Ratic & Révész
Ratzenstein & Réti
Rauen & Rónai
Rauschenberg & Nádasdi
Rauth & Róth
Ravaszdi & Ravasz

Reche & Rédei
Reder & Rédei, Szabados
Réder & Szolnoki
Regdon & Rákos
Regenbogen & Rónai
Regulus & Rékasi
Reiber & Rónai
Reich & Gazdag, Ország, Radó, Rákosi, Révész, Szili
Reichardt & Rákóczi
Reichberger & Rónai
Reichel & Réti, Rozgonyi
Reichenberg & Révész
Reichenfeld & Almási, Radó
Reichmann & Radványi
Reichner & Keresztes
Reichsfeld & Radó
Reidl & Rákosi
Reif & Dér
Rein & Rónai
Reinhard & Kemény
Reinherz & Rónai
Reinitz & Rónai
Reinold & Rékasi
Reisch & Rónai
Reiser & Révész
Reismann & Révész
Reisz & Rácz, Révész
Reiszbach & Pataki
Reiszmann & Reményi
Reitenbach & Rákóczi
Reizmann & Nyíri, Rácz, Radó
Reke & Rédei, Rékasi
Rekse & Rékasi
Reman & Román
Rembal & Rékasi
Remenár & Rónai
Remesics & Réti
Rémi & Róth
Remig & Rékasi
Remus & Rimóczi, Román
René & Gazsi
Renn & Reményi
Rerischa & Rigó
Resnyák & Solti
Ress & Rónai, Várkonyi
Restás & Rostás
Réti & Róth
Révész & Radics, Róth
Rézler & Rákóczi
Reznyák & Radványi
Ribánszky & Halász
Ribar & Halász
Ribarscik & Halász
Ribnikár & Halási
Richard & Rigó
Richlick & Rákosi
Richolphus & Rigó
Richter & Biró, Rónai
Rickó & Rigó
Ridl & Rédei
Riedl & Réti
Rieger & Rédei
Riga & Rigó
Rih & Rigó
Rikárd & Rigó
Rikl & Huszti
Rikola & Rákóczi
Rikolf & Rigó
Riman & Román
Ringiesen & Réti
Rippl & Rónai
Ritt & Rákóczi
Ritter & Biró, Reményi, Rónai

Rittmiller & Réti
Ritu & Rácz
Roca & Róka
Roch & Rigó
Rochaj & Prokaj
Rohács & Szilvási
Roháts & Romhányi
Rohrbacher & Rédei
Rohrböck & Nádasdi
Róka & Fuchs, Rózsa
Rókus & Prokaj, Róka
Romasz & Ravasz
Romulus & Rimóczki, Román
Rónai & Radnai, Róth
Ronyai & Rónai
Rosenbaum & Orosz, Radványi, Rónai, Rózsa, Rozsnyai
Rosenberg & Bernáth, Budai, Csanádi, Jenei, Rácz, Radnai, Radványi, Rákosi, Reményi, Rigó, Rónai, Rozgonyi, Rózsa, Rózsahegyi
Rosenberger & Berényi, Réti, Rónai, Rózsa, Rózsahegyi
Rosenblüh & Rozgonyi
Rosenblüh & Réti
Rosenfeld & Daróczyi, Mezei, Réti, Rónai, Rózsa, Szász, Szőlősi
Rosenthal & Rákosi, Réti, Rónai, Rózsa, Rózsahegyi, Rózsavölgyi
Rosenzweig & Rózsa, Virág
Roser & Rózsa
Rosman & Rozmán
Ross & Radó
Roszkos & Sárosi
Roth & Gáspár, Gönczi, Miskolczi, Radnai, Rákosi, Réti, Rónai, Róth, Rózsa, Szőke, Vörös
Róth & Radó, Rákóczi, Vörös
Rothauser & Radó, Veszprémi, Vörös
Rothenberg & Radó
Rothfeld & Radnai
Rothmann & Vörös
Rothmüller & Radó
Rothschadl & Bedő
Rott & Radó, Róth
Rottenheft & Katona
Rottenstein & Radó
Rovasz & Ravasz
Rozália & Rózsa
Rozmann & Kátai, Lovas, Rozsnyai
Rózsa & Róth, Tóth, Varsányi
Röszler & Rozgonyi
Rőt & Róth
Rubacsuk & Radnai
Rubinger & Radnai
Rubinstein & Rákosi
Rudolf & Ruff
Rugole & Rozgonyi
Ruhmann & Romhányi
Ruisz & Radványi
Rulffs & Ruff
Rumhán & Romhányi
Rumpertus & Zombori
Ruprecht & Orosz
Rusz & Oroszi
Ruszcák & Csák
Rzechanek & Sümegi
Rzechorska & Nádasdi

S

Saaf & Bajor
Sabau & Szabó
Sabbo & Szabó
Sabján & Vörös
Saffranek & Bokros
Sági & Schwarcz
Sailer & Szalai
Sajó & Schwarcz
Sajtós & Sajtos
Salamon & Sali, Szilágyi
Saláta & Sallai

Salczer & Sós
Salgó & Schwarcz
Salzer & Sándor, Sós
Sam & Samu, Zámbó
Samstag & Szombati
Sámuél & Samu, Szilágyi
Sanditz & Szalai
Sándor & Schwarcz
Sapkás & Balogh
Sári & Sági
Saritsák & Sárosi
Sarkady & Sarkadi
Sarlai & Sallai
Sarrói & Sallai
Sárvári & Schwarcz
Sasik & Sas
Sasinek & Sasvári
Sáska & Somlai
Sauer & Tátrai
Saueracker & Szentesi
Saumwald & Erdősi
Sausek & Sas
Savanyó & Novák
Savel & Szabó
Say & Sali
Sceffer & Pásztor
Schabernák & Bernáth
Schabesz & Csapó
Schacherl & Pozsonyi, Szél
Schachter & Sárközi
Schächter & Székely, Vágó
Schädl & Sági
Schäfer & Sáfár, Sárkány
Schäffer & Hunyadi, Juhász, Sándor, Scheffer, Soltész
Schäffr & Szabados
Schalczmann & Soltész
Schali & Sali
Scharf & Éles
Schaschek & Sas
Schatteles & Sebök, Szalai
Schattelesz & Bodrogi, Sarkadi
Schaub & Surányi
Schaudbauer & Sándor
Schauhamel & Szalai
Schaumann & Sági, Somlai
Schaundt & Harangi
Schauscheck & Budai
Schedel & Toldi
Schefcsik & Sasvári
Scheffér & Juhász
Scheibel & Sági
Scheibenreif & Szász
Scheicher & Sebök
Scheier & Sugár
Scheiner & Arató
Schellberger & Sziklai
Schenk & Vági
Schenkenbach & Pataki
Scherer & Nyiri, Surányi
Scheuker & Szalai
Schiff & Hajós
Schikmüller & Molnár
Schile & Stile
Schiller & Bartók
Schillinger & Szőlősi
Schimon & Simon
Schimscheimer & Szász
Schleicher & Sági
Schleichkorn & Rozsnyai
Schleiminger & Sellei
Schlenk & Sebök
Schlesinger & Györki, Sági, Sárosi, Sebök, Sellei, Siklósi, Sipos, Somogyi, Sugár, Szalai, Szász, Szécsi, Szegő, Székely, Szendrei, Szente, Szilágyi, Szilasi, Szili, Szirmai, Szűcs

Schlésinger & Szabó, Szegedi, Szél
Schlezinger & Sebestyén
Schlossberger & Somogyi
Schlögl & Sulyok
Schmalcz & Szendi
Schmid & Szőnyi
Schmidt & Kovács, Kulcsár, Szalai, Szalkai
Schmied & Kovács
Schmikl & Siklósi
Schmitter & Sas
Schmutterer & Solymosi
Schnébli & Fejes
Schnee & Havasi
Schneer & Havasi, Selmeczi
Schneider & Budai, Somogyi, Szabó, Szegedi
Schneidt & Éles
Schnellbach & Pataki
Schochterus & Sólyom
Scholcz & Csanádi
Scholz & Schultheisz, Solti
Scholze & Somlai
Schondl & Szondi
Schossberger & Sasvári, Sebestyén, Sipos, Szabó
Schotter & Sótér
Schöffer & Szondi
Schón & Szécsi, Szendrei, Szente, Szép, Szepesi
Schönberg & Sugár, Szép
Schönberger & Sarkadi, Sebestyén, Sebők, Somogyi, Szél, Szécsényi, Zilahi
Schönbrun & Kuti
Schönfeld & Mezei, Sarkadi, Somogyi, Szendrei, Szepesi
Schönnmann & Sasvári
Schönstein & Sólyom
Schönvízner & Réti
Schönwald & Cseri, Szigeti
Schreder & Székely
Schreiber & Sugár, Szirmai
Schreiner & Somogyi, Szécsi
Schreyer & Somogyvári
Schrikker & Szendrei
Schrof & Szegedi
Schrottmann & Séllei
Schubert & Sándor
Schuhbauer & Somogyi
Schulczer & Sugár
Schulek & Sulyok
Schulsinger & Szalkai
Schulteisz & Biró
Schultz & Biró
Schumacher & Suszter
Schummel & Somlai
Schuppaner & Somogyi
Schuster & Surányi, Suszter
Schuszták & Somogyi
Schuszter & Suszter
Schutz & Schultheisz
Schürupeck & Surányi
Schwabl & Sárközi
Schwarz & Csányi, Erdélyi, Farkas, Fekete, Hunyadi, Pesti, Pogány, Sági, Sárkány, Sárvári, Somlai, Sugár, Surányi, Szabó, Szilágyi
Schwarczkopf & Szente
Schwartz & Dobos, Domján, Holló, Sándor, Sebestyén, Somogyi, Szalai, Szalkai, Szécsi, Szegő, Székely, Szigeti, Szőke
Schwartzkopf & Siklósi
Schwarz & Berényi, Fodor, Gáspár, Kátai, Kecskeméti, Major, Nádasdi, Palotai, Sebők, Séllei, Szél, Szente, Szilasi, Szirmai, Szűcs
Schwarzenberg & Gere, Hegyi, Sándor
Schwarzenbrunn & Kuti
Schwarzenfeld & Sándor
Schwarzer & Fekete
Schwarzmann & Fekete
Schwarzwald & Erdődi
Schweiger & Komjáti
Schweitzer & Vácz
Schwentner & Kulcsár
Schwerk & Solymosi
Scleininger & Szekeres

Sebastianus & Sebestyén, Sebők
Sebes & Hunyadi, Schwarcz
Sebján & Farkas
Sebő & Schwarcz
Sedlák & Szedlák
Sefcsik & Szécsi
Sefteli & Meggyesi
Seidner & Szilágyi
Seiler & Szelei
Sejben & Kéri
Sejde & Sárközi
Seligmann & Szűcs
Sellei & Schwarcz, Sellei
Sellinger & Székely
Semidrog & Szendrei
Sendur & Szendrei
Séner & Várkonyi
Senke & Csenki
Seper & Scheffer
Sepp & Vámos
Serényi & Schwarcz
Serke & Sárközi
Setét & Schwarcz
Seu & Szónyi
Shapira & Szombati
Shem & Samu
Shum & Samu
Sichermann & Szűcs
Sido & Zsigó
Sigismund & Zsiga, Zsigmond, Zsigó
Sikura & Szikora
Sil & Sellei, Süle, Süli
Sila & Süle, Zilahi
Siladi & Szilágyi
Silberer & Ötvös
Silberger & Selmeczi, Sziklai
Silbermann & Ötvös, Somogyi
Silberstein & Sándor
Silbinger & Telek
Silhám & Siklósi
Silk & Süle
Sille & Stile
Silő & Süle
Silvester & Sellei, Süle, Süli
Silye & Süle
Simák & Lőrinczi
Simecsek & Kara
Singer & Antal, Bajzáth, Dalos, Józsa, Kántor, Sipos, Sümegi, Szabó, Szalai, Szegő, Székely, Szigeti
Sipolák & Sipos
Siroczky & Árvai
Siska & Siklósi
Sittzer & Berki
Sivák & Farkas
Skarka & Oláh
Skolnyik & Selmecki
Skopál & Sándor
Skotnýar & Márton
Slebich & Völgyi
Slehoczki & Lehoczki
Slehovszki & Lehoczki
Slemmer & Sárosi
Slezak & Lezsák
Slezinger & Szekeres
Slezsák & Lezsák
Slossarik & Szalai
Smekóczki & Komáromi
Smigura & Sümegi
Smrstik & Jó
Snajder & Schneider
Sneringa & Györfi
Soha & Suha
Sohajda & Suhajda
Sohr & Somogyi

Sol & Zsolnai
Solcz & Solymosi
Soldos & Zsoldos
Solk & Zsolnai
Soltai & Zsolnai
Solt & Csóti, Solti
Somló & Schwarcz
Somlyai & Schwarcz
Somlyó & Schwarcz
Somlyói & Somlai
Sommer & Nyári
Somodi & Somogyi
Somosi & Schwarcz
Sona & Zsolnai
Sondermayer & Somlai
Sonnenfeld & Mezei, Somogyi, Székely, Szente, Szilágyi, Szilasi
Sonnenschein & Szél, Szondi
Sonu & Zsolnai
Sóti & Solti
Sotter & Sótér
Sován & Szabó
Söllei & Séllei
Sötét & Schwarcz
Söveges & Süveges
Spatsék & Séllei
Spaubauer & Földi
Spehar & Siklósi
Speier & Barta
Spelják & Szántai
Sperlág & Pallagi
Spiegel & Szigeti, Szilágyi, Szilasi
Spielmann & Hegedűs
Spiller & Szente
Spira & Somogyi
Spisák & Szepesi
Spissák & Spisák, Szepesi
Spitzer & Hegyesi, Hegyi, Sipos, Somogyi, Szőke
Spitzer & Antal, Bata, Csatári, Hegyesi, Hegyi, Kállai, Sági, Sárkány, Sebestyén, Sebők, Somogyi, Szegő, Székely, Szelei, Szente, Szigeti, Szilasi, Szirmai, Szőnyi
Springer & Szécsi
Stalter & Hortobágyi
Stampfl & Sallai
Stanimir & Csengeri, Csenki
Stanislav & Csengeri, Csenki
Stanislaw & Szaniszló
Stárk & Erős, Sebők
Staskó & Szűcs
Stauber & Szemes, Szigeti
Stecklhüber & Sarkadi
Stefan & Csengeri, Csenki, Stefán
Stefán & Pásztor
Stefánszky & Sági
Stefka & Tamási, Völgyi
Stein & Kövesdi, Sárkány, Sebők, Sugár, Szécsi, Sziklai
Steinbeck & Sziklai
Steinberger & Kelemen, Köhalmi, Sebők, Szendrei
Steindl & Surányi
Steinecker & Juhász
Steiner & Csáki, Dékán, Demeter, Domokos, Hegyesi, Köhalmi, Kővári, Kövesdi, Kövesi, Solymosi, Somogyi, Szabados, Szél, Szente, Szigeti, Sziklai, Szilasi, Szőke
Steinfeld & Sziklai
Steinhaufel & Köhalmi
Steinhof & Kővári
Steinitz & Kőszegi, Kövesdi
Steinitzer & Sólyom
Steinkof & Köhalmi
Steimnecz & Kövesi
Steinwirtz & Kővári
Stelzig & Aradi
Stendl & Surányi
Stenner & Bárdi
Sténsfeld & Mezei
Stepán & Csepregi, Stefán

Stern & Csabai, Csillag, Egyed, Enyedi, Gönczi, Kuti, Sárkány, Sándor, Sarkadi, Sólyom, Sugár, Szegő, Székely, Szente, Szentesi
Sternfeld & Csillag, Sebök
Sternthal & Sebestyén
Steurer & Új
Steyerhoffer & Udvari
Stiebelreider & Szilasi
Stiegelmayer & Szénási
Stier & Sugár
Stiller & Oroszi
Stockinger & Sulyok
Stocz & Pogány
Stofán & Eperjesi
Stojan & Csengeri, Csenki
Stolcz & Sós
Stöckelmacher & Sarkadi
Stöckl & Palásti
Strasser & Szendi, Szilágyi, Szili, Utasi
Strassják & Sárközi
Strassnov & Bányai
Strauber & Szendrei
Straus & Körödi
Strausz & Kulcsár, Sándor, Vigh
Strbik & Bányai
Streicher & Bakonyi
Stribl & Kondor
Strichovanecz & Csapó
Striz & Németh
Stromayer & Szendrei
Studen & Hideg
Studicska & Kutasi
Stullmann & Seres
Stumfold & Várkonyi
Stumper & Sas
Stumpf & Tompa
Stuppacher & Szentgyörgyi
Styavnyiczky & Selmeczi
Subert & Sugár
Suchmann & Sárközi
Sudár & Sugár
Sugár & Schwarcz
Sulc & Schultheisz
Sunk & Süli
Surányi & Suszter
Susla & Domján
Sutus & Sajtos
Süssenstein & Szendrei
Sverskó & Szilvási
Swarcz & Sárközi, Schwarcz
Swérád & Szórádi

Sz

Szabadi & Frei
Szabatovicz & Székely
Szabó & Ferenczi, Rácz, Schneider
Szajkó & Bodrogi
Szajsz & Szendrei
Szakmári & Szatmári
Szakon & Márton
Szala & Zagyva
Szalcer & Sós
Szalenberger & Szegedi
Szallenbach & Szili
Szamáros & Bognár
Szamek & Szigeti
Szani & Szanyi
Szániszló & Czakó
Szartóry & Szabó
Szarvák & Abonyi
Szauer & Szalai
Szébin & Sziklai
Szedlarik & Szentesi
Szegecs & Szegő

Szeges & Szegő
Szeginyak & Szegő
Szegus & Szegő
Szegyony & Szentgyörgyi
Szeibeczeder & Szendrei
Szeiler & Szónyi
Szeipel & Székely
Szeitz & Szalai
Szekerka & Kósá
Szekler & Székely
Szekora & Székely
Szeldenreich & Zsolnai
Szemd & Szendi
Szemere & Szendrei
Szepes & Spisák, Szepesi
Szepleczán & Széplaki
Széplekán & Széplaki
Szepsi & Szepesi
Szerencsikl & Berecz
Szernai & Szirmai
Szeszer & Szepesi
Szykova & Székely
Szidlauer & Szigeti
Szifferling & Szilágyi
Szigedi & Szegedi
Szigmond & Zsigmond
Szigó & Zsigó
Szilberberg & Sziklai
Szinnak & Szirmai
Szirák & Czirkák
Szirmaicsik & Szirmai
Szivák & Szigetvári
Szivási & Szilvási
Szivinka & Szilvási
Szkákándi & Szigeti
Szkicsák & Szabados
Szkokán & Szántó
Szkrobák & Besenyei
Szladek & Szalai
Szlamá & Székely
Szlamár & Szigeti
Szlamkay & Sziklai
Szlaninka & Szalai
Szlanjitska & Surányi
Szlavík & Szabó, Szlávik
Szlezák & Lezsák
Szlezsák & Szirmai
Szlika & Szilvási
Szlivka & Szilvási
Szljenka & Szél
Szloboda & Csáki, Szabados
Szlodicsk & Szigeti
Szlovák & Szolnoki
Szlovenszky & Szepesi
Szlovík & Szolnoki
Szluka & Szilvási
Szmicsko & Szilágyi
Szmidzsár & Szirmai
Szmolik & Pór
Sznoy & Beri
Szokolik & Szatmári
Szoldat & Szolnoki
Szommer & Bocskai
Szónoki & Szolnoki
Szosztroznyák & Szabó
Szókrónyös & Asztalos
Szölke & Szőke
Szőmen & Simon
Szörös & Szilágyi
Szpisák & Bogár, Spisák
Szpivák & Szántó
Szrinka & Szirmai
Sztah & Székely

Sztammi & Szabó
Sztanek & Szász
Sztanimir & Czene
Sztanisláv & Czakó, Czene
Szankovich & Szalai
Szankovics & Szalkai
Szányik & Szilágyi
Szárcevics & Székely
Szareszenits & Szirmai
Szstarill & Székely
Sztaurovszki & Szepesi
Sziszka & Kőszegi
Sztraka & Szigeti
Sztrazsóvez & Szántó
Sztrészky & Szilasi
Sztrizsenecz & Öri
Sztrnády & Sziklai
Szuchentrum & Szigeti
Szuchy & Szirmai
Szudarovits & Sugár
Szukfli & Kutasi
Szupits & Füleki
Szurovecz & Szilágyi
Szutter & Apáti
Svetkovics & Ungvári
Szvoboda & Szabadi, Szabados
Szwertnicsel & Szigeti

T

Tachauer & Török
Taczman & Tarnai
Tacsocsik & Teleki
Talamir & Talabér
Talapka & Tordai
Tálas & Pap
Támár & Török
Tamasovszky & Cziráki
Tán & Apáti
Tandler & Tolnai
Tannenbaum & Fenyvesi, Tolnai
Tannenberg & Szűcs
Tar & Kopasz, Tari
Tárkány & Tarjáni
Tarkler & Tárai
Taub & Török
Täubel & Galambos
Tauber & Almási, Galamb, Galambos, Tábori
Taufstein & Kövesi
Taussig & Takács
Tausz & Tarnai
Tauszig & Tarnai, Török
Tebresün & Debreceni
Téglási & Czigler
Tehlár & Vörös
Teitelbaum & Dénes, Fenyvesi, Tihanyi, Török
Tejfalusi & Zsigó
Telatko & Tolnai, Tölgyesi
Teles & Both
Tempfli & Teleki
Temzer & Takács
Tensoris & Borbély
Terek & Török
Tereki & Töreki
Teutsch & Dósa
Thánsz & Harmati
Theindl & Tihanyi
Theodorovits & Budai
Theodorus & Fodor
Thinschmidt & Kovács
Thoma & Tolnai
Thormeyer & Dóra
Ticud & Tyukodi

Tikod & Tyukodi
Till & Tölgyesi
Tingesz & Bognár
Tiringer & Tolnai
Tirpák & Tátrai
Tirscher & Teleki
Tischner & Asztalos
Tisza & Veisz
Titl & Tihanyi
Tivald & Tihanyi
Toba & Tuba
Tobak & Hidvégi
Tocsek & Dóczsi
Todi & Toldi
Tódor & Fodor
Tógyi & Toldi
Tokopil & Császár
Tolnai & Veisz
Tolner & Tolnai
Tolu & Toldi
Tolun & Tolnai
Tolus & Toldi
Tolvaj & Tarnai, Tolnai, Túri
Tomcsufcsik & Tamási
Tompa & Veisz
Tompich & Tolnai
Tonai & Tolnai
Tonhauser & Tompa
Topán & Ács
Toppler & Holló
Tor & Turai, Túri
Tordai & Veisz
Torek & Török
Torka & Turai, Túri
Torma & Bodrogi
Tormann & Dóra
Torner & Szécsényi
Tormji & Tornyai
Tosk & Tuza
Tóth & Magyar
Tömösvári & Temesvári
Tömpe & Tompa
Török & Tolnai
Trading & Földi
Trajomír & Töröcsik
Tramer & Tarnai
Trampus & Tordai
TräUBL & Tolnai
Travnicsek & Tarnai, Tihanyi
Trena & Töröcsik
Trepper & Gyöngyösi
Tretter & Tar
Tricska & Töröcsik, Török
Trifun & Töröcsik
Trika & Töröcsik
Trila & Töröcsik
Triniger & Ajtai, Tarnai
Trixler & Teleki
Trnka & Tihanyi, Töröcsik
Troszler & Toldi
Trpa & Töröcsik
Trpák & Teleki
Trpimir & Töröcsik
Trpka & Töröcsik
Trszyenszky & Nádasi
Trudislav & Töröcsik
Trukker & Túri
Trunkó & Teleki
Tschilla & Csillag
Tugyi & Szentgyörgyi
Tulcsik & Bodrogi
Tuled & Toldi
Tulma & Torma

Tulpar & Talabér
Tumann & Tihanyi
Tumpud & Tompa
Turák & Farkas
Turc & Török, Turai, Túri
Turda & Turai, Túri
Turek & Tihanyi, Török
Turyán & Tordai
Turk & Török, Turai, Túri
Turman & Dóra
Turmus & Torma
Turteltaub & Tolnai
Turum & Torma
Tusa & Tasnádi, Tuza
Tuus & Tasnádi
Tuzok & Tuza
Tuzon & Tuza
Tüke & Töke
Tvaruzsek & Teleki
Tverdi & Kemény
Tvrd & Terdik
Twardi & Kemény
Tyokodi & Tyukodi

U, Ü

Ubelherr & Csepregi
Udvardi & Hoffmann
Ueberlager & Bogdán
Ugorcsák & Magyari
Ugrin & Uhrin
Ugro & Magyar, Magyari
Uhreczky & Újvári
Ulner & Újvári
Ulrich & Odor
Ungár & Magyar, Újhelyi, Unger
Unger & Baranyi, Magyar, Ungvári
Ungerleider & Ungvári
Ungerpeck & Unger
Urbán & Orbán, Pap
Urkun & Várkonyi
Usarti & Ungvári
Utrata Ū Bányai

V

Vadas & Veisz
Vadász & Jáger, Veisz
Vagdi & Vági
Vagel & Fógel
Vaghinger & Váradí
Vági & Veisz
Vagner & Bognár, Várnai, Virág, Wágner
Vágó & Veisz
Vagreska & Váradí
Vajda & Veisz
Vajsz & Veisz
Vajsza & Fehér
Valent & Bálint, Várkonyi
Váli & Veisz
Valitsek & Váli
Valter & Várnai
Valther & Erdősi
Valykó & Csányi
Vámos & Veisz
Van & Ványi, Vona
Vancsa & Vona
Vánkos & Vámosi
Vannai & Ványi
Vantera & Várnai
Vanus & Vona
Vanyek & Ványi
Váradi & Veisz
Varecska & Vasvári

Varga & Bódis, Veisz
Varitska & Vasvári
Varjas & Veisz
Varju & Szántó, Váradi
Varró & Veisz
Varsányi & Veisz
Varter & Váradi
Vas & Vaskó, Veisz
Vásárhelyi & Veisz
Vasitsek & Vasvári
Vassányi & Varsányi
Vassre & Várkonyi
Vaszi & Keresztes
Vaszil & Gyöngyösi
Vatzin & Váczi
Vavrek & Vadas
Vavrik & Lőrinczi
Vavrus & Várhegyi
Vawara & Váradi
Vechsler & Vitéz
Veczkán & Váczi
Vecsáni & Vécsei
Vécsei & Veisz
Végh & Veisz, Vigh
Veinberger & Szőlősi
Veisz & Fehér, Vadas
Veiszkopf & Vajda
Veiszlovics & Fehér, Fehérvári
Veizer & Fehér
Velner & Dobai
Vels & Vécsei
Vén & Borsodi
Venczel & Vasvári
Venger & Magyar, Magyari
Venninger & Várszegi
Vereb & Váradi, Veréb
Verebélfi & Fógel
Vesel & Vajda
Veszprémi & Veisz
Vicz & Vitéz
Viczán & Dobos
Vidákovics & Vári
Vidor & Fógel
Vidovics & Szigetvári
Vihogyil & Gyöngyösi
Vild & Vadas
Viller & Csák
Viltsek & Hatvani
Vimán & Bota
Vince & Bencze, Vincze
Vincze & Veisz
Vinduska & Pozsonyi
Vireogl & Virág
Virga & Alföldi
Viser & Réti
Vitális & Bitó
Vító & Bitó
Vitriol & Vadas
Vitus & Bitó, Vida, Vidák
Vlk & Farkas
Vlkolinszki & Vadas
Voczaszek & Varga
Vogel & Fodor, Fógel, Madár, Madarász, Verebélfi
Vojatsek & Katona
Vojdicsek & Vajda
Vojevoda & Vajda
Volf & Farkas, Wolf
Vorzimmer & Vári
Vozár & Szekeres
Vrasda & Várnai
Vrecsits & Vajda
Vukovics & Madarász

W

Wachs & Váradi
Wachtelitz & Váradi
Wagensonner & Vári
Wagner & Bognár, Szendrei, Váradi
Wahl & Váli
Wakréka & Váradi
Wald & Erdei, Erdödi, Erdős
Waldaufel & Vadas
Walder & Várnai
Waldherr & Erdösi
Waldmann & Erdős, Vadász
Waldmenn & Váradi
Wálk & Váli
Walker & Sólyom
Wallasek & Szili
Wallenstein & Vajda, Vári
Wallerstein & Vágó, Vámos, Vas
Walles & Vári
Wallner & Vajda
Walter & Erdödi, Valter
Wandtuch & Varga
Wandzura & Váradi
Wanschura & Várnai
Wasserlauf & Vizi
Wassermann & Varga
Wasserstrom & Varga
Waszaty & Váradi
Waszilcsin & Vécsei
Waszilkó & Vári
Watzek & Ványi
Wayda & Vajda
Weber & Végh
Wéber & Takács, Szőnyi
Wegerer & Várnai
Wegler & Utasi
Weibl & Vadas
Weichselbaum & Meggyesi
Weil & Váli
Weiler & Vajda
Weinberger & Bodor, Boros, Szőlősi, Vadász, Vajda, Vámos, Vas, Vécsei, Verebélyi, Vincze, Viola
Weiner & Bori, Boros, Váli, Váradi, Varjas
Weinett & Bori
Weinfeld & Boros, Vajda
Weingarten & Szőlősi
Weingerger & Váli
Weinhändler & Borsi
Weinmann & Bori
Weinperl & Szőlősi
Weinreb & Vámosi
Weinrichter & Boros
Weinsierl & Szőlősi
Weinstein & Turai, Vajda
Weinstock & Boros, Szőlősi
Weinwurm & Boros
Weisberger & Fehérvári
Weislovits & Váradi
Weismann & Vécsei
Weiss & Fehér, Vadas, Veisz
Weissberger & Vajda
Weissensteinm & Várkonyi
Weissklein & Várnai
Weisz & Abonyi, Benedek, Bihari, Bognár, Boros, Bóleskei, Csató, Erdélyi, Fábián, Fehérvári, Fodor, Gácsi, Harmat, Illés, Kecskeméti, Kelemen, Kéri, Kövesi, Lugosi, Szántai, Tihanyi, Tisza, Tordai, Vácz, Vadász, Vági, Vágó, Vajda, Váli, Vámos, Váradi, Varga, Vári, Varjas, Várnai, Varsányi, Vas, Vásárhelyi, Vécsei, Végh, Veisz, Veszprémi, Vida, Vincze, Virág, Vörös
Weiszbarth & Vámos
Weiszberg & Varga
Weiszbrunn & Fekete, Vas
Weiszkopf & Veisz, Virág
Weiszmann & Miskolczi, Várnai, Vas
Weiszmayr & Túri
Weiszner & Fehér

Weiszpek & Fehérvári
Weitz & Váczí
Weitzenbauer & Vámosi
Weitzenfeld & Vajda
Weitzner & Vadász
Welky & Nagy
Weltner & Varga
Werner & Váradi
Wertheim & Virág
Wertheimer & Vajda
Weszfried & Vécsei
Wetschel & Vadász
Wetschl & Vécsei
Wettmann & Tímár
Wetzlberg & Varga
Wibfling & Völgyi
Wiener & Bécsi, Hódosi, Vajda, Vécsei
Wiesel & Viola
Wieszbrunn & Kutasi
Wildmann & Dékán
Wilfinger & Vécsei
Wilhelm & Dósa, Virág
Willingshofer & Vas
Wimmer & Váradi
Wincze & Vincze
Windt & Szél
Winkelebauer & Vigh
Winkler & Kőszegi, Vajda, Váradi, Vinkler, Virág
Winter & Varga
Winterstein & Váradi, Vas
Wirsching & Szondi
Wisinger & Réti
Wistavel & Várnai
Withold & Bitó
Wittmajer & Váradi
Witz & Vadász, Vári, Vécsei
Wodák & Fehér
Woditska & Jó
Wogel & Fógel
Wohlauer & Várnai
Wohlgmuth & Vígh
Wohradník & Váradi
Wolf & Budai, Farkas, Rudolf, Vajda, Vas
Woticz & Varga
Wotzasik & Vári
Wratil & Vámos
Wurmer & Vári
Wurmfeld & Varjas
Wurst & Vági, Vörös
Wutskits & Vári
Würsching & Varga

Z

Zabo & Szabó
Zabuk & Tölgyesi
Záhorszki & Hegyi
Zajacsek & Szentgyörgyi
Zakál & Szakáll
Zakarionovics & Fejes
Zaklukal & Szalai
Zala & Zagyva
Zalai & Szalai
Zalkai & Szalkai
Zanto & Szántó
Zanyi & Szanyi
Zapf & Csapó
Zarka & Szarka
Zavagyák & Zombori
Zavodník & Szalai
Zeglédi & Czeglédi
Zeisler & Czakó, Zsolnai
Zeizler & Szalai

Zele & Szelei
Zelő & Turai
Zeman & Szemán
Zemes & Szemes
Zentai & Szentei
Zenthe & Szente
Zerna & Szirmai
Zetovics & Zombori
Zeuljevics & Sulyok
Zibel & Czibere
Zichermann & Nyiri
Ziebel & Czibere
Ziegler & Czigler
Zigan & Czigány
Zigmann & Zsoldos
Zillich & Czeglédi
Zimmermann & Ács, Czimbermann, Faragó, Láng
Zinger & Dalos
Zlatarich & Zsolnai
Zniger & Homoki
Zoerardus & Szórádi
Zolczer & Zsolnai
Zolner & Zsolnai
Zolti & Solti
Zonuk & Szolnoki
Zorad & Szórádi
Zöllner & Zsoldos
Zubály & Zombori
Zubek & Fogarasi
Zuber & Berényi
Zuckerndl & Szelei
Zuszkin & Újvári
Zvirm & Zombori
Zwick & Czakó
Zwicker & Zilahi

Zs

Zsanet & Csató
Zselezen & Vas
Zsida & Zsiga
Zsidmon & Zsiga, Zsigmond, Zsigó
Zsidó & Becsei, Huszár, Konkoly, Zsigó, Zsolnai
Zsiga & Vas
Zsigmond & Zsiga, Zsigó
Zsilla & Sas
Zsiros & Gyarmati, Kovács
Zsivny & Zsolnai
Zsizsek & Zsolnai
Zsizsik & Szántó
Zsobrák & Pálmai
Zsolina & Zsolnai
Zsolnai & Zsigó
Zsolt & Solti
Zsólyom & Sólyom
Zsorek & Zsolnai
Zsotér & Sótér
Zsotész & Soltész
Zsöllei & Séleji
Zsudel & Zádori
Zsulovits & Sulyok